

TIGHT BINDING BOOK

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_204698

UNIVERSAL
LIBRARY

OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

Call No. T81.1/R17M Accession No. T1103

Author తామర సుందరం P46

Title ఆంధ్ర కవిత్వము . 1925

This book should be returned on or before the date
last marked below.

శ్రీ రస్తు.

శ్రీమద్రామాయణాంతర్గత

యుద్ధకాండము

అధ్యతాప్త్యసహితము.

చెన్నపురి:

విల్లి. రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్ వారిచే

బ్రెస్టితము.

1925

All Rights Reserved.

PRINTED
AT THE 'VANITY' PRESS,
LONDON-1920

శ్రీరామాయణ యుద్ధకాండసంశ్రుతిః.

- రామాణ్యనేయసంవాదం శ్రుత్వా ముచ్యేత కల్పిమాన్,
విభీషణపరీక్షాదిశ్రవణా న్నోక్ష మాపుష్యాత్. ౧
- సకృ దేవే త్యముం శ్రుత్వా నరః ప్రాప్నోతి చాభయమ్,
సేతుబద్ధస్య కథనం శ్రుత్వా ముచ్యేత పాతకాత్. ౨
- సంసారసాగరం తీర్త్వా పరం ప్రాప్నోతి మానవః,
హరి శృతవలి రీర ఇతి శ్లోకాదిమాక్షరమ్. ౩
- శ్రుత్వా దేవ్యా స్తోషత స్త దపమృత్యుజయో భవేత్,
భవీ సంహననోపేత ఇతి శ్లోకస్థితం శుభమ్. ౪
- భవర్ణమాదినుం శ్రుత్వా సాత్వేత్యం పద మాపుష్యాత్,
యో వజ్రసాతాశనిసన్నిపాతా
- నిత్యత్ర పూర్వాక్షర మాదరేణ,
శృణోతి చాప్తాదశమాక్షర స్తు
- దేవ్యాః ప్రయాత్యేన పద స్తు పూరుషః. ౫
- కుంభకర్ణస్య నిధనం శ్రుత్వా తద్గురువ క్రితః. ౬
- శావదోషేణ ముచ్యేత పుమా నృవ్యో న సంశయః,
రావణే ర్నిధనం శ్రుత్వా కలిదోషా త్ప్రిముచ్యతే. ౭
- యమకణ్ణోపనుం భీమ మిత్య త్రైకోననిశితమ్,
గాయత్రీబీజ మాకర్ణ్య యమలోకం న గచ్ఛతి. ౮
- వధం రాక్షసరాజస్య రావణస్య మహాత్మనః
శ్రుత్వా నరః పాపబంధా న్ముచ్యతే జన్మకోటిహత్. ౯
- కుంభకర్ణస్య నిధనం శ్రుత్వా సద్గురువ క్రితః
బ్యాపకగతా పుర్వా సుతారయతి పూర్వహా. ౧౦
- కణే ర్నిధనం శ్రుత్వా లక్ష్మణా త్ప్రితిపూర్వకమ్,
కౌః పితర స్తస్య విష్ణుమందిరగామినః. ౧౧

భరద్వాజశ్రమం ప్రాప్య వపందే నియతో మునిమ్,
 ఇత్యాది శ్రూయతాం స్మృతాం యావత్పట్టాభిషేచనమ్. ౧౨
 సర్వకార్యాణి సిద్ధ్యంతి పాపరాశి శ్చ సత్యతి.

స్తూరాదీనాం సర్వేషాం శ్రీగామాయణపారాయణాదౌ
 కర్తవ్యపూజావిధానమ్.

ఆచమ్య, ప్రాణానాయమ్య, మ మోపాత్త....శుభేశో
 భనే ముహూర్తే అస్యాం శుభతిథౌ శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రు
 ఘ్నహనుశుత్పమేత శ్రీరామచంద్ర దేవతా ప్రీత్యర్థం యాః
 చ్చక్రిధ్యానావాహనాదిషోడశోపచారపూజాం కరిష్యే. ఆదా
 నిర్విఘ్నేన ఫరిసమాప్త్యర్థం గణాధిపతిపూజాం కరిష్యే. తదా
 గర్జ్వేన కలశపూజాం కరిష్యే కలశపూజాం గణపతిపూజాం
 కృత్వా, నై దేహీసహితం సురస్రమతలే హైమే మహామండ
 పే మధ్యేపుష్పక మాసనే మణిమయే పిరాసనే సుస్థితమ్
 అగ్రే వాచయతి ప్రభండనసుతే తత్త్వం మునిభ్యః పర
 వ్యాఖ్యాంతం భరతాదిభిః పరిష్కృతం రామం భజే శ్యామలమ్
 తత స్త్రీమతోశోపరిశ్రీరామధ్యానావాహనాదినై వేద్యా
 తపూజావిధేయా. శ్రీరామచంద్ర దేవతాభ్యాం నమః. ధ్యాన
 వాహనాదిషోడశోపచారపూజాం చ కృత్వా.

శ్రీమద్రామాయణపారాయణారంభ క్రమః.

సద్గురుసకాశాల్లభోపదేశోపత్యమాణరీత్యాశ్రీరామ
 యణపారాయణం కుర్యాత్ - దేశకాలా సంకీర్తయి:—

స్వమర్పచూడి-ఇతి మానసికపూజా.

మూలమంత్రః — ధర్మాత్మా సర్వసంధర్మ రామో
దాశరథి ర్యది, పౌరుషే చాప్రతిదవంద్యశ్చై నంబహిరావణమ్.

ఇతి యథాక్తి జపిత్యా శ్రీరామాయణపారాయణం
కుర్యాత్. అనంతరం పునః ధ్యానం మానసికపూజాం హృద
యాదిన్యాసం చ కుర్యాత్. లోకత్రయేణ దిగ్విమోక్షః.

గుహ్యతిగుహ్యగోష్ఠా త్వం గృహ గాస్తత్కృతం జపం,
సిద్ధి ర్భూతు మే దేవ! త్వత్ప్రసాదా గ్రహ్మూర్చనా!

శ్రీవైష్ణవానాం

శ్రీమద్రామానుజాచారకోక్త సమానుసంధే కుక్రమః.

ప్రథమతః 'శ్రీశైలేశ' త్యాది సర్వసంప్రదాయసిద్ధాంతా
కాచార్యానుసంధానం తతః 'లక్ష్మీనాథ' త్యాది 'వ్రణానో
ఽస్త్రినిత్య' మిత్యంశం, అనంతరం శ్రీశైలపూర్ణావళయం, 'పితా
మహా' వ్యతిర్లొకమాంభ్య శ్రీభాష్యకారప్రభృతిసావచార్యప
ర్యంతవిషయా స్సంప్రదాయకజ్ఞోకాలనుసంధేయాః యద్వా
ప్రధరాదిసావచార్యపర్యంతాః ప్రత్యక్షక్షోణీం అనుసంధే
యాః. తతః —

కూజంతం రాసు రామేతి మధురం మధురాక్షరమ్,

ఆరుహ్య కవితాశౌఖ్యం వందే వాల్మీకికోకిలమ్

వాల్మీకే ద్దునిసింహస్య కవితాః నచారిణః,

శ్చివోక్త రామకథానానం కో న యూతి సగాం గతిమ్

యది పిబన్ సతతం రామచరితామృతసాగరమ్,

అత్యుత్తమం మునిం వందే ప్రాచేశన మకల్మషమ్.

గోష్పదీకృతవారాశిం మళకీకృతరాక్షసమ్,
రామాయణమహామాలారత్నం వందే నిలాత్మజమ్.

అంజనానందనం వీరం జానకీశోకనాథనమ్,
కవీశ మక్షహంత్రాం వందే అంకాభయంకరమ్.

మనోజవం మారుతతుల్యవేగం జితేంద్రియం బుద్ధిమతాం వరి
స్థమ్, వాతాత్మజం వానరయాధమఖ్యం శ్రీరామదూతం
శిరసా నమామి.

ఉల్లంఘ్యసింధో స్ఫులిలం సలీలం యశ్శోకవహ్నిం జనకాత్మజా
యాః, ఆదాయ తేనైవ దదాహ లంకాం నమామి తం ప్రాం
జలి రాంజనేయమ్.

అంజనేయ మతిపాటలానసం కంచనాద్రికమనీయవిగ్రహమ్,
పారిజాతతరుమూలదాసినం భావయామి వనమానసంవసమ్.

యత్రయత్ర రఘునాథకీర్తనం తత్రతత్రకృతమస్తకాంజలిమ్,
బాష్పవారిషిపూర్ణలోచనం ముగ్ధం సమతరాక్షసాంతకమ్.
వేదవేద్యే పరే పుంసి జాలే నిశిరధాత్మజే,
వేదః ప్రాచేతసా దాసీ త్సాక్షా ద్రామాయణాత్మనా.

త దువగతసమానసంధియోగం సమమధురాపనతార్థవాక్య
బద్ధమ్, రఘువరచరితం మునిప్రణీతం పశశిరసశ్చ విధం నిశామ
యధ్వమ్. శ్రీరాఘవం దశరథాత్మజ మప్రమేయం సీతావతిం
రఘుకులాన్వయరత్నదీపమ్, ఆజానుబాహు మరవిందశళాయ
తాక్షం రామం నిశాచరవినాశకరం నమామి

వై దేహీసహితం సురద్రుమతలే హైమే మహామంటసే
మధ్యేపుష్పక మాసనే మణిమయే వీరాసనే సుస్థితమ్,
అగ్రే వాచయతి ప్రభంజనసుతే తత్త్వం మునిభ్యః పరమ్

వ్యాఖ్యాంతం భరతాదిభిః పరివృతం రామంభజేశ్యామలమ్.
తతో యథాశక్తి శ్రీకోశోపరి భగవదాధానంకర్తవ్యమ్.

పారాయణసమాపనక్రమః.

ఏవ మేత త్పురావృత మాఖ్యానం భద్ర మస్తు వః,
ప్రవాహత విసృజ్యం బలం విష్ణోః స వర్ధతామ్.
లాభ స్తేషాం జయ స్తేషాం కుశ స్తేషాం సరాధరః,
యేషా మిందీవరశ్యామో హృదయే సుప్రతిష్ఠితః.
కాలే వక్ష్యేషు వర్ణ్యః పృథ్వీ సస్యశాలినీ,
దేశోఽయం యోధరహితో బ్రాహ్మణా స్సంతు నిర్భయాః.
కాలేరీ వరతాం కాలే కాలే వక్ష్యేషు వాసవః,
శ్రీరంగనాథో జయతు శ్రీరంగశ్రీ శ్చ వర్ధతామ్.
స్వస్తిప్రజాశక్తిః పరిపాలయంతాం నామోదయమాగ్నేమహీం
మహీశాః, గో బ్రాహ్మణేభ్య శ్శుభ మస్తు కర్మం లోకాస్సను
స్తా స్సుఖినో భవంతు.
మంగళం కోసలేంద్రా శు మహానీ నగునాభయే,
చక్రపర్జితమాచాయ నావభామాశు మంగళమ్.
వేదవేదాంతవేద్యాను మేషుశ్యామో మూర్తయే,
పుంసాం మోహనకూపాశు పుణ్యశ్లోకాశు మంగళమ్.
విశ్వామిత్రాంతరంగాశు మిథిలానగరీవదేః,
భాగ్యానాం పరిపాలాశు భక్తకూపాశు మంగళమ్
విత్పథక్తాశు సతతం బ్రాహ్మణీ స్సహ సేవయా,
నందితాఘోషాశు రామభద్రాశు మంగళమ్
త్యక్తసా కేశవాశాశు చిత్రకూటవిహారిణే,
సేవ్యాశు సర్వమయినాం శ్రీరోదాశాశు మంగళమ్.

సామిత్రిణా చ జానక్యా చాపబాణాసిధారిణే,
 సంసేవ్యాయ ఏదా భక్త్యా న్యామితే మను మంగళమ్.
 దండకారణ్యవాసాయ ఖండితాః శత్రువే,
 గృధ్రరాజాయ భక్తాయ ముక్తిదా యాస్తు మంగళమ్.
 సాగరం శబరీక శ్తఫలమూలాభిలాషిణే,
 సౌలభ్యసరిపూర్ణాయ సత్త్వోదిక్తాయ మంగళమ్.
 హనుమత్సమవేతాయ హరిశ్చంద్రదాయినే,
 వాలిస్రమథనా చిన్మయహాధీగాయ మంగళమ్
 శ్రీమతే రఘునాథాయ నేతూజ్ఞంభుశశింధవే,
 విశ్రాంతసగాజాయ రణధీరాయ మంగళమ్.
 ఆసాద్య సగరీం దివ్యా సుధిషిక్తాయ శ్రీతయా,
 రాజాధిరాజ సహ సుమనోజన్మాయ మంగళమ్.
 మంగళా జాననపరై ర్మహాచార్యపురోగమైః,
 పురై ర్విశ్వ పూర్వై ర్మహాచార్యై సత్కృతాయాస్తుమంగళమ్
 శశిః పితామహ స్వే ద్వాదశ్య హవీచార్యంతాల్లోకా అను
 సంధేయూః.

శ్రీస్తోత్రమధ్యాగీతాం శ్రీమద్రామాయణ

పరమోపక్రమం మసంధేయక్రమః

శుక్లాంబరధరిం విష్ణుం శశిన్ద్రం చతుర్భుజమ్,
 ప్రసన్నవదనం ధ్యాయే శృంగవిహ్వలహంశయే
 వాగీశాద్యా స్సుమనస సైర్వాణానా ముపక్రమే,
 యం సత్త్వా కృతకృత్యా సన్నితై స్తన్నమూఢై గజాననమ్.
 శతః శ్రీమద్దంకగాచార్యాన్ గురుచరింపరామసంధేయూః.

దోర్నియ్యక్తాచతుర్భిస్సృటికమణిమయామక్షమాలాంధధానా
 హస్తేనైకేన పద్మం సిత మపి చ శుకం పుస్తకం చాపరేణ,
 భాసామందేందుశంఖస్సృటికమణినిభా భాసమానానసమానాః,
 నామే వాద్దేవ తేయం నివసతు వగనే సర్వదా సుప్రసన్నాః
 కూజంతం రామరామేతి మధురం మధురాక్షరమ్,
 ఆరుహ్య కవితాశాఖాం వందే వాల్మీకికోకిలమ్,
 వాల్మీకే ద్భువిసింహస్య కవితానచారిణః,
 శృణ్వే రామకథానాదం కో నయాతి పగాం గతిమ్.
 యః పిబన్ సతతం రామచరితామృతసాగరమ్,
 అత్యుత్తమం మునిం వందే ప్రాచీతన మకల్మషమ్.
 గోష్పదీకృతవాచాశిం మశకీకృతరాక్షసమ్,
 రామాయణమహామాలార్కమ్ వందే లాలాత్కృషమ్.
 అంజనానంబునం వీరం జానకీశోకనాశనమ్,
 కవీశ మక్షహంతారం వందే లంకాభయంకరమ్.
 ఉల్లంఘ్య సింధో స్సలిం సలిం య శ్శోకవహ్నిం జనకాత్మ
 బాయాః, ఆదాయ తేనైవ నదాహ లంకాం సమామితం
 ప్రాంబలి రాంజనేయమ్.
 అంజనేయ మతిపాటలాననం కాంచనాద్రికమనీయవిగ్రహమ్,
 పారిజాతశకుములవాసినం భానియామి హమాననంకరమ్.
 యత్రయత్ర రఘునాథకీర్తనం శత్రుతత్ర కృతమస్తకాంబలిమ్,
 శాష్పవారిపరిపూర్ణలోచనం మారుతీంసమతరాక్షసాంతకమ్.
 మనోజవం మారుతతుల్యవేగం జితేంద్రియం బుద్ధిమతాం పరి
 వ్రమ్, వాతాత్మజం వాసరయాధముఖ్యం శ్రీరామదూతం
 శిరసా నమామి.

ఋః కర్ణాంబలిసంపుటై రహరహ స్సమ్యక్ క్షిబ త్యాదరా
 ద్వాల్లికే ర్వదనారవిందగళితం రామాయణాఖ్యం మధు,
 బహ్వ్యాధిబరావిపత్తిమరణై రత్యస్తసోపద్రవం
 సంసారం స విహాయ గచ్ఛతి పుష్కాన్విష్ణోః పదం శాశ్వతమ్.
 తదుపగతసమాససంధియోగం సమమధురోపనతార్థవాక్య
 బద్ధమ్, రఘువరచరితం మునివ్రణీతం దశమసత్పదధం నిశామ
 యధ్యమ్.

వాల్మీకిగిరిసంభూతా రామసాగరగామినీ,
 పునాతి భుషణం పుణ్యా రామాయణమహానదీ.
 శ్లోకసారసమాక్షీప్తం సర్గకల్లోలసంకులమ్,
 కంఠగ్రహమహామీసం పందే రామాయణార్ణవమ్.

వేమవేద్యే పరే పుంసి జాతే దశరథాత్మజే,
 వేదః ప్రాచేతసా దాసీత్ నామో ద్రామాయణాత్మనా
 వై దేహీసహితం సురద్రుమితలే హైమే మహామంటపే
 మధ్యేపుష్పక మాసనే మణిమయే సరాసనే సుస్థితమ్,
 అగ్రే వాచయతి ప్రభంజనసుగే తత్త్వం మునిభ్యః పరమ్
 వ్యాఖ్యాంతం భరతాదిభిః పరివృతం రామంభజే శ్యామలమ్.
 వామే భూమిసుతా పురశ్చ హనుమా న్పశ్చ త్సుమిత్రాసుత
 శ్శత్రుఘ్నో భరతిశ్చ పార్శ్వదళయో ర్వామ్యుదీకోదేమచ,
 సుగ్రీవశ్చ విశ్వమణశ్చ యునరాట్ తారాసుతో బాంబవా
 న్నభ్యే నీలసరోజకోమలరుచిం గామం భజే శ్యామలమ్.
 సమోఽస్తు రామాయ సలత్కరాయ దేవ్యైచ తద్యై జనకా
 త్కజాయై, సమోఽస్తు రుద్రేంద్రయమునిలేభ్యో సమోఽస్తు
 చంద్రార్కమరుద్గణేభ్యః.

కతః శ్రీకోశోపరి శ్రీరామవాహనాది నైవేద్యాంశపూజా
విధేయా. పారాయణావసానే చ పునఃపూజా కర్తవ్యా.

పారాయణసమాపనమంత్రము సంధేయక్రమః.

స్వస్తి ప్రజాభ్యః పరిపాలయంతాం న్యాయ్యేన మార్గేణ
మహిం చ హీశాః, గోబ్రాహ్మణేభ్యః శుభమ్ నిత్యం లోకా
స్సమస్తా స్సుఖినో భవంతు.

కంఠే నమః శు పర్జిత్యః పృథివీ సస్యశాలినీ,
దేశోఽమర త్కోధరహితో బ్రాహ్మణా స్సంతు నిర్భయాః.

అపుత్రాః పుత్రికా స్సంతు పుత్రికా స్సంతు పౌత్రీణః,

అథనా సృథనా స్సంతు జీవంతు శరదాం శశిమ్.

చరిశం రిషునాథస్య శశిశోటిప్రవిస్తామ్,

ఏకై మహిం పోక్తం మహాశివ వాశసమ్.

శృణ్వో న్రామాయణం భక్త్యా యః పాఠం హ మేవ వా,

యోశి బ్రహ్మణ స్థానం బ్రహ్మణ పూజ్యతే నచా.

రామాయ రామగద్రాయ రామచంద్రాయ వేధనే,

రిషునాథాయ నాథాయ తాయాః సకయే నమః.

య న్మంగళం సమాప్రాప్తే న్యైవే సమస్కృతే,

స్వాశ్వాశే సమధిప త్త శ్చే నవతు మంగళమ్

య త్త్రింగళం సవర్ణస్య నివనాఽశ్చయ స్పృశా,

అమృతం ప్రార్థనాశ్చ స శ్చే భ ను మంగళమ్.

మంగళం కోశేంద్రాయ మహానీరుగుశాస్త్రనే,

చక్రవర్తిసింహాయ హర్విభాయ మంగళమ్

అమృతోద్భావనే చైతన్యా స్మృతో వజ్రధరిస్య యత్,

అమో ర్త్రింగళం ప్రదా త్త శ్చే భవతు మంగళమ్.

అ స్విక్రమాన్ ప్రక్రమణో విష్ణో రమితః జనః,
 య దాసీ స్తంగళం రామ! త త్తే భవతు :ంగళమ్.
 ముతన సాగరా ద్వీపా వేదా లోకా దిశ శ్చ నే,
 మంగళాని మహాబాహో! దిశంతు తన సర్వదా.
 యేన వాచా మనసేంద్రియై ర్వా బుద్ధ్యాఽఽత్మనావాప్త
 కృతే స్సన్నిభావాత్, ఏరోమ యద్యత్సకలం పరస్య నారాయ
 ణాయేతి సమర్పయామి.

శ్రీ గాయత్రీ రామాయణమ్

తనసాస్విధ్యాయసంతం తివశ్చే వాగ్విదాం పంమ్,
 నారాయణ పరిపపచ్చ వాల్మీకి స్తుత్యంగళమ్
 స హత్యా రామనః సర్వో యజ్ఞఘ్నాః రయినందనః,
 ముషిణిః పూహః సు బధి గర్భధంత్రో పజయా సుగా.
 విశ్వోపమ్ర సు సర్వతా శ్రుత్యా జనక భాషిణమ్,
 త్స రామ ధీమః పశ్యేత్ ఇతి రాజా ముబ్రుహత్.
 తుష్టా నాస్య సకా జరితం ప్రత్యేక స విశాంబరే,
 శయనీయం స రేంద్రస్య సజానాస్య వ్యతిష్ఠం
 వనచంపం హి సంఖ్యా ము నాసాం సృజంతాని చ
 భర్తార మనుగచ్ఛంత్యై సామై త్సకలరో గజా.
 రాజా సత్యం చ ధర్మం చ రాజా కులవతాం కులమ్,
 రాజా మాతా సదా చైవ రాజా హితకరో నృణామ్.
 నిరీత్య స ముహూర్తం తు గదర్ప భరణో గురుమ్,
 ఉలజే రామ మూసేనం జటావల్కులధారిణమ్.
 యది బుద్ధిః కృతా ద్రష్టా వాగస్యం తిం మహామునిమ్,
 అదైవ్య గమనే బుద్ధిం రోచయస్య మహాయశాః.

భరత స్యార్థపుత్రస్య శ్వశ్రూణాం మను చ ప్రభో,
 మృగయాన మిదం వ్యక్తం విస్తృతం జనయిష్యతి. ౯
 గచ్ఛ శీఘ్ర మితో రామ సుగ్రీవం తం మహాబలమ్,
 వయస్యం లం కురు క్షీప్ర మితో గత్వాఽర్య రాఘవ. ౧౦
 దేశకాలా ప్రతీక్షస్వ క్షమమాణః ప్రియాప్రియే,
 సుఖదుఃఖసహః కాలే సుగ్రీవవశగో భవ. ౧౧
 వంద్యా ప్తేషు తపస్విధ్ధా సైవసా వీరకల్పహః,
 వ్రష్టవ్యా శ్చాపి సీతాయాః ప్రవృత్తిం వివయాన్విశైః. ౧౨
 స నిర్జిత్య పురీం శ్రేష్ఠాం లంకాం తాం కామరూపిణీమ్,
 విక్రమేణ మహాలేఖా హనుమాన్ మానుతాత్మజః. ౧౩
 ధన్యా దేవా సుగంధరావో సిద్ధా శ్చ పరసుర్మయః,
 మను వశ్యంతి యే నాథం రామం రాజీవలోచనమ్. ౧౪
 మంగళాభిముఖే శస్య సా తదాసీత్తహాకవేః,
 ఉపశక్తీ విశాలాక్షీ ప్రయతా హన్యనాహనమ్. ౧౫
 హిశం మహర్ణం మృదుపూర్వసంహిశం వ్యతీతకాయంతి
 సంప్రతిషనుమ్, విశస్య శిష్యాక్య ముపస్థితద్వారః ప్రచంగచా
 నుర త్త మేష దల్భవత్. ౧౬
 ధర్మత్వా గతుసాం శ్రేష్ఠ స్సంప్రాప్తోఽయం విశేషణః,
 లంకైశ్వర్యం ధ్రువం శ్రీమా నయం ప్రాప్నో త్యకంఠకమ్.
 యో గజపాదాశనిసన్నిహితాన్న మశ్నునో నాచ చచాలరా
 ణా, స రామభాదాభిహతో భృశార్త శ్చచాల చాపరో చ
 ముమోచ వీరః. ౧౭
 యస్య విక్రమ మాహవ్య గాత్రనా నిధివం గతాః,
 తం మత్త్యే రాఘవం నరం నారాయణ మనామయమ్ ౧౮

న తే దద్యశిరే రామం దహంత మరివాహినీమ్,
 మోహితాః పరమాస్త్రేణ గాంధర్వేణ మహాత్మనా. ౨౦
 ప్రణమ్య దేవతాభ్యశ్చ బ్రహ్మణేభ్యశ్చ మైథిలీ,
 బద్ధాంజలిపుటా చేద ముచా చాగ్నిసమీపతః. ౨౧
 చలనా త్పిప్లవేంద్రస్య గణా దేవాశ్చ కంపితాః,
 చచాల పార్వతీ చాపి తదాశ్చిష్టా మహేశ్వరమ్. ౨౨
 దారాః పుతాః పురం రామం భోగాచ్చాననభాజనమ్,
 సర్వమే నావిభక్తం నో భవిష్యతి హరీశ్వర. ౨౩
 యా మేన రాత్రిం శత్రున్నుః పర్ణశాలాం సమావిశత్,
 తా మేన రాత్రిం సీతాపి ప్రసూతా దారకద్వయమ్. ౨౪
 ఇదం రామాయణం కృత్స్నం గాయత్రీబీజసంయుతమ్,
 త్రిసంధ్యం యః పఠేన్నిత్యం సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే. ౨౫
 గాయత్రీరామాయణం సంపూర్ణమ్.

దేవతాప్రార్థనా.

శుక్లాంబరధరం విష్ణుం శశివన్దం చతుర్భుజమ్,
 ప్రసన్నవదనం ధ్యామే త్పుర్వవిఘ్నోపశాంతయే.
 రామాయ రామభద్రాయ రామచంద్రాయ వేదనే,
 రఘునాథాయ నాథాయ సీతాయావతరే సమః.

వాల్మీకిప్రార్థనా.

కూజంశం రామరామేతి మధురం పరధురీక్షయిమ్,
 ఆరుహ్య కవితాశాఖాం వందే వాల్మీకికోకిలం.
 వాల్మీకే క్తుసిసింహస్య కవితా సచారణః,
 శ్రుణ్వే బ్రాహ్మకథానాం తో న యాతి పరాం గతిమ్.

అంజనేయప్రార్థనా.

అంజనానందనం వీరం జానకీశోకనాథనమ్,
కవీశ మక్షహంతారం వందే లంకాభయంకరం.
గోష్పదీకృతవారాశిం మళకీకృతరాక్షసం,
రామాయణం హామాలారిత్యం వందే నిలాత్మజమ్.
మనోజనం మారుతతుల్యవేగం
జితేంద్రియం బుద్ధిమతాం పరిపం,
వాతాత్మజం వానరయాథముఖ్యం
శ్రీరామమాతం శిరసా నమామి.

శ్రీరామాయణప్రశంసా.

శ్రీమద్భగవత్ తదేవ బీజ మమం యస్యాఙ్కుర శ్చిన్మయః,
కాణై స్సుప్తభి రస్వితోఽతివిత్తో ఋష్యాంపాలోదితః,
పత్రై స్తత్సహస్రైశ్చ స్సవిలసచ్ఛాఖాశతైః పశ్చభి
ర్వాత్సత్పిఘ్రైశ్చో విజయతే రామాయణ స్సప్తగుః.
యః కథాంజలిసంపూజై రహరహ స్సమగ్ర క్షిబ త్యాదరా
దావ్త్రికే ర్వదనారవిందగళితం రామాయణాఖ్యం మధు,
జన్మవ్యాధిజరావిచ త్తిమరణై రత్యస్తసోపద్రవం
సంసారం స నిహాయ గచ్ఛతి పునా నిష్ఠాః పదంశాశ్వతమ్.
వాత్సకిరిసంగతా రామాంభోనిధిసంగతా,
శ్రీమద్రామాయణింగం వునాతు భువనత్రయం.

యుద్ధ కౌణము.

శ్రీః.
శ్రీమద్రామాయణే - యుద్ధకాండే
 ప్రథమ స్కంధః.

శ్రుత్వా హనుమతో వాక్యం యథావ దభిభాషితమ్,
 రామః పీఠీతినమాముక్తో వాక్య ముత్తర మబ్రవీత్.   ౧

కృతం హనుమతా కార్యం సుమహద్భువి దుర్లభమ్,
 మనసాఽపి య కన్యేస న శక్యం ధరణీతలే.   ౨

న హితం పరిశ్రామి య స్త రేత మహర్ణవమ్,
 అభ్యత్ర గుహ ద్వా యో రన్యత్ర చ హనూమతః.   ౩

దేవదాసవయూతాం గన్ధర్వోగరక్షసామ్,
 అప్రభృష్యాం పురీం లక్ష్మాం రావణేన సురక్షితామ్.   ౪
 ప్రసిష్ట స్సత్త్వి మాశ్రిత్య శ్వస న్కో నామ నిష్క్రమేత్,

కోవిశే త్సుదురాధర్మాం రాక్షసైశ్చ సురక్షితామ్.   ౫
 యో వీర్యబలసమ్పన్నో న సమ స్సన్యధనూమతః,

భృత్యకార్యం హనుమతా సుగ్రీవస్య కృతం మహత్.   ౬
 స్వయం విభాయ స్వబలం సద్భశం విక్రమస్య చ,

శ్రీ రస్తు.

యుద్ధకాండ తాత్పర్యము.

ప్రథమ సర్గము

రాముడు హనుమంతుడు విష్ణువించిస్సత్తాంతము నంతయు విని
హనుమంతుడై పరమశ్రీయవార్తను వినవచ్చుడు చెప్పినవానికి ఏమాటం
జెప్పవలయునో అట్టిహులంజెప్పెను. ౧

హనుమంతుడు మిక్కిలియు గొప్ప కృషును జేసినాడు. ఇట్టికా
వ్యము మఱియేవ్వనికిని జేయ నశక్యమగుటయేగాక సునసునం దలచుట
ని యలవిగాదు. ౨

గరుత్మంతుడును వాయుదేవుడును ఈహనుమంతుడును దక్క
మఱియేవ్వని మహాసముద్రంబు దాటంగలవాని నే నెచ్చటను జూడ
లేను. ౩

దేవతలను దానవులను యక్షులను గంధర్వలను సురగములను
రాక్షసులను దేవతాదేవతలనిగానిదియు రాక్షసక్షతంబుగను లంకాపురిం
బ్రవేశించియు నెవ్వఁడు బలంబు నవలంబించి ప్రాణంబుతో మఱల రా
నలఁడు? ౪

ప్రవేశించి మరలివచ్చుట యట్లుండుగాక! హనుమంతునంతటి బల
పరాక్రమశాలికాఁడని యెవ్వఁడును దురాధర్షంబును రాక్షసులచే సురక్షి
తంబునగు లంకాపురిం బ్రవేశించుటకే శక్తుఁడుకాఁడు. ౫

హనుమంతుడు తనకు సుగ్రీవుఁ డాజ్ఞాపించిన మహాకార్యంబును
పాధించి యతఁడు తనకు జెప్పకపోయినను దనవిక్రమంబున కనురూపంబు
గా నశోకవనభంగాదిపారుషకార్యంబులనుం గావించెను. ౬

యోహి భృత్యో నియుక్తస్సన్ భర్తా కర్తాః దుష్కరే. ౭
కుర్యాత్త దనురాగేణ త మాహుః పురుషోత్తమమ్,

నియుక్తో యః పరం కార్యం స కుర్యాత్సంపదేః ప్రియమ్.
భృత్యో యుక్త స్సమర్థశ్చ త మాహు ర్భద్రమం సరమ్,

(భృత్యస్తు యః పరం కార్యం స కుర్యాత్సంపదేః ప్రియమ్,
భృత్యో భృత్య స్సమర్థోపి తమాహు ర్భద్రమం సరమ్.) ౮

నియుక్తో సంపదేః కార్యం స కుర్యాత్ ద్య స్సమాహితః. ౯
భృత్యో యుక్త స్సమర్థశ్చ త మాహుః పురుషాధమమ్,

తన్నియోగే నియుక్తేవ కృతం కృత్యం హనూమతా. ౧౦
స చాత్మా లఘుతాం నీత స్సుగ్రీవ శ్చాపి తోషితః,

అహంచ రఘువంశశ్చ లక్ష్మణశ్చ మహాబలః. ౧౧
వైదేహ్య దర్శనే నాద్య భర్తాః పరిరక్షితాః,

ఇదంతు మమ దీనస్య మనో భూయః ప్రకర్షతి. ౧౨
యది హాస్య ప్రియాఖ్యాతు ర్న కుర్తి సదృశం ప్రియమ్,

ఏభృత్యుఁడు స్వామి తన కాజ్ఞాపించిన దుష్కారకార్యములు గావించి స్వామిభక్తిచే ఆకార్యమును కనుకూలముగా నితరకార్యములనుగూడఁజేయునో ఆతఁడు ముఖ్యభృత్యుఁడని చెప్పెదరు. 2

ఏవ్వఁడు ఉత్సాహముతోను సమర్థుఁడైనై తనయేరిక యాజ్ఞాపించినకార్యమును మాత్రముచేసి యంగు కనుకూలమును ఏరికనుఁ బ్రయోకరంబు: గు నితరకార్యమును “చెప్పినకార్యమును జేసితిని. ఇంక మనకేమి?” యని చేయునునో ఆతఁడు ముఖ్యమభృత్యుఁడంగురు. 3

(ఏభృత్యుఁడు సమర్థుఁడైనై ను ఏరిక తన కాజ్ఞాపించిన కార్యమును మాత్రముచేసి యాకార్యమును కనుకూలమును ఏరికనుఁ బ్రయోకరంబునగు నితరకార్యమును “చెప్పినకార్యమును జేసితిని. ఇంకమనకేమి?” యని చేయుదునో, ఆతఁడు చెప్పినకార్యముచేయుటవలన భృత్యుఁడునగును; స్వామి కిధికసంతోషంబు గలుగునట్లు ఆనందమాతేతరకార్యము చేయుకపోవుటవలన నభృత్యుఁడునగును. కావున సతని ముఖ్యమభృత్యుఁడంగురు.)

ఏవ్వఁడు ఎచ్చరికగలవాఁడు నుత్సాహముతోను సమర్థుఁడునై యుండియు తన కాజ్ఞాపించిన కార్యమునై నను చేయవలయునో ఆతఁడు ఆధమభృత్యుఁడంగురు. 4

అల్పహుంతుఁడు తనకాజ్ఞాపించినకార్యము సాధించుటయేగాక తదనుకూలంబులగు సహోకివనభంగము వత్పాదినసహారము లంకాదహనముమొదలగు ప్రతీకకార్యములు చేసినాఁడు, అప్పుడతడు నకును లాభంబు గలిగించు కొనలేడు. సుగ్రీవునకును మిక్కిలియు సంతోషంబు గలుగఁజేసినాఁడు. 5

ఇష్టాదీనమందును నీతంజూచివచ్చుటచేత నేనును మహాబలుండును లక్ష్యుఁడను రఘువంశంబునఁ బుట్టివారలందఱు ఆత్మనాత్యాదోషంబునొందక ధర్మంబునొంది ముఖంబుననుండునట్లేర్పడినది. 6

ఇష్టాదీప్రియవార్తలం జెప్పిన యీహుంతునకుం దగునట్లుప్రియంబు నేయనున్నా నే యనునదిమాత్రము నామనంబునకు మిక్కిలియు ముఖంబు గలిగించుచున్నది. 7

ఏష సర్వస్వభూషో మే పరివర్జ్యో హనూమతః. ౧౩
మయా కాల మిమం ప్రాప్య దత్త స్తస్య మహాత్మనః,

ఇ త్యుక్త్వా పీఠిహృష్టాఙ్గో రామ స్తం పరివస్వజే. ౧౪
హనూమస్తం మహాత్మానం కృతకార్య ముపాగతమ్,

ధ్యాత్వా పున రువా చేనం వచనం రఘునందనః. ౧౫
హరీణా మిశ్వరస్యైవ సుగ్రీవ స్యాచశృణ్వతి,
సర్వభా సుకృతం తావ త్ప్రీతాయాః పరిమార్గణమ్. ౧౬
సాగరంతు సమాసాద్య పున ర్నవ్తం మనో మమ,

కథం నామ సముద్రస్య దుష్పారస్య మహావృషః. ౧౭
హరయో దక్షిణం పారం గమిష్యన్తి సమాగతాః,
యష్య ప్యేష తు వృతాన్తో వై దేహ్యా గదితో మమ. ౧౮
సముద్ర పాగమనే హరీణాం కి మిహో త్తరమ్,

ఇత్యుక్త్వా శోకసమ్భ్రాంతో రామ శ్చతుర్విభర్తణః. ౧౯
హనూమస్తం మహాబాహుస్తతో ధ్యాన ముపాగమత్.

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే ప్రథమ స్కర్ధః. ౧.

ద్వితీయ స్కర్ధః.

తం తు శోకపరిద్యూనం రామం దశరథాత్మజమ్,
ఉవాచ వచనం శ్రీమాన్ సుగ్రీవ శ్శోకనాశనమ్. ౧
కిం త్వం సన్తప్యసే వీర! య థావ్యః ప్రాకృత స్తథా,

సీతను నన్నును మాయద్వటినిం గాపాడి మహాపాపకారంబుఁ జేసినట్టి మహాపరాక్రమశాలియగు హనుమంతునకు ఏమియొసంగిన దీరును? సర్వస్వంబు సంగినఁగాని తీరగు; కావున నిట్టికాలంబున నిష్కహత్తునకు నేనొనఁగునా లింగనందె సర్వస్వప్రదానంబగుఁగాక. అని రాముఁడుచెప్పెను. ౧౩

రాముఁ డిట్లు చెప్పి సంతోషంబుచేఁ బులకాంకితజేహుఁడై సీతాదేవిం జూచినచిన్నట్టి మహాపరాక్రమశాలియగు హనుమంతుఁ గవుఁగిలించి కొనెను. ౧౪

రాముఁడు కొంచె మాలోచించి మరల వానరాధీశ్వరుఁడగు సుగ్రీవుఁడు వినుచుండఁగానే యీమాటం జెప్పెను. ౧౫

సీతను వెదకువిషయము, యగుమాత్రము అన్ని విధింబులను మంచిప్రయత్న మేచేసి కార్యసాధనము నొందితిమి; సముద్రంబు దలంచినంతనె నాననునకు మిక్కిలియు భయంబు గలుగుచున్నది. ౧౬

వానరులందఱు నొక్కటిగాఁజేరి దాటఁబుగూడని మహాసముద్రంబు దాటి దానిదక్షిణపుగట్టు నెట్లు పొందఁగలరు? ౧౭

నాప్రియురాలగు సీతాదేవి కీవిషయమంగు సమాధానము చెప్పబడి యేయున్నది. అయినను వానరులు సముద్రముదాటుట ఏమి యుపాయము న్నది? చెప్పుము. అని రాముఁడు చెప్పెను. ౧౮

శత్రువులఁ జంపువాఁడును మహాబాహుండు నగు రాముఁడు హనుమంతుంజూచి యిట్లు చెప్పి పరమగుఱుఖితుఁడై చింతింపుచుండెను. ౧౯

ఇది మొదటిసర్గము.

రెండవసర్గము.

అంత శ్రీమంతుఁడగు సుగ్రీవుఁడు గుఱుఖితుఁడై యున్న దశరథపుత్రుఁడయిన రాముంజూచి యతలిగుఱుఖంబు పోవునట్లు ఈమాటం జెప్పెను. ౧
పరాక్రమశాలియగు రాముఁడా! ప్రాకృతుని యట్లు నీవును బరితపించుచు

మైసం భూ స్వజ సంతాపం కృతఘ్న ఇవ సౌహృదమ్. ౨

సంతాపస్య చ తే స్థానం సహి పశ్యామి రాఘవ!,
ప్రవృత్తా వుపలభాయాం జ్ఞాతే చ నిలయే రిపోః. 3
మతిమాన్ శాస్త్రవి త్పాక్షః పణ్డిత శ్చాసి రాఘవ!,
త్య జేమాం పాపికాం బుద్ధిం కృతాశ్లే వార్థదూషణీమ్. ౪

సముద్రం లఙ్ఘయిత్వా తు మహానక్ర సమాకులమ్,
లజా మారోహయిష్యామో హనిష్యామశ్చ తే రిపుమ్. ౫
నిరుత్సాహస్య దీనస్య శోకపర్యాకులాత్తనః,
సర్వాస్థా న్యవదన్తి వ్యసనం చాధిగచ్ఛతి. ౬

ఇమే సూరౌ స్సమర్థాశ్చ సర్వే నో హరియూథపాః,
త్వత్ప్రి హార్థం కృతోత్సాహః ప్రవేష్టు మపి పావకమ్. ౭

ఏషాం హర్షేణ జానామి తర్క శ్చాస్త్రిన్ వృథో మమ,

విక్రమేణ సమానేష్యే సీతాం హత్వా యథా రిపుమ్. ౮
రావణం పాపకర్తాణం తథా త్వం కర్తు మర్హసి,

సేతు రత్ర యథా బద్ధ్యే వ్యధా సశ్యేషు తాం పురీమ్. ౯
తస్య రాక్షసరాజస్య తథా త్వం కురు రాఘవ!,
దృష్ట్వా తాంతు పురీం లజ్జాం త్రికూటశిఖరే స్థితామ్. ౧౦
హతంచ రావణం యుద్ధే దర్శనా దపధారయ,

న్నావే? ఇట్లుండవలగు; కృతఘ్నుఁడున్నేహంబును వదలునట్లు దుఃఖంబును విడువుము. ౨

సీతాదేవివృత్తాంతంబును శత్రువులసంఘంబును చలినినపదస నీకు దుఃఖముగలుగులు కెంతమాత్రము కారణము నానుఁ దోచలేదు. 3

నీవు భవిష్యత్సమాచారంబు నాలోచించునాడవు; నితకాస్తంబుఁ దెలిసినవాడవు; డింహోహాలగుండు సమస్థుడవు; పండితుడవు; యోగియగువాఁడు; మోక్షప్రాప్తిబాధకంబగు బుద్ధి విడుదుఁడు నీ వీయత్సహబాధకబుద్ధిని విడువవలయును. ౪

మేము మహామకరాగ్రుణ్ణే నిండిననముద్రంబును దాటి లంకాపురికి బలమై రాక్షసశక్తినిను రావణునిం జంపెదము. ౫

ఎల్లప్పుడును దుఃఖంబు నవలంబించి యుండునానికి దుఃఖంబుకలనవై; శ్రంబుగల్గి దాని నుత్సాహనాశంబును, అంగులన సమస్తకార్యహానియుఁ గల్గును, అంతనతఁకి దుఃఖంబుమాత్ర మేగాక గొప్పయాపదయు సంభవించును.

హారలును ఉపాయంబులం బండితులునగు మనవానర శ్రేష్ఠులందఱును నీసంతోషంబునకై యాగ్నిహోత్రముఁ దెచ్చుకై నను సిద్ధులైయున్నారు. 6

ఈపక్షుల సంతోషంబుజూడఁగా వీరిల కిట్టియత్సాహంబు గలదని నాకుఁ దెలిసియున్నది ; నవివియమునంగు నేను జెప్పనది యథార్థము

నేను బరాక్రమంబునఁ బాపఘ్నుఁడగుశత్రువును రావణుంజంపి సీతాదేవిం దెచ్చుట నీవును మిక్కిలియు యత్సాహంబు నవలంబించి యుండవలయును. ౭

రామఁడా! సముద్రంబునంగు నేతువుగట్టునట్లును మనము రాక్షసేశ్వరుఁడగు రావణుని లంకాకట్టణంబును జూచునట్లును నీ వాలోచింపుము.

త్రికూటువృతశిఖరంబునఁ బ్రతిష్ఠితమయియున్న యాలంకాపట్టణముఁ జూచినం జాలను. అంత రావణుఁడు యుద్ధంబునం జంపఁబడినట్టే నీ శ్చయింపవచ్చును. ౮

అబద్ధాన్ సాగరే నేతుం ఘోరే తు వరుణాలయే. ౧౧
 లజ్కా నమర్దితుం శక్యా నేన్ద్రై రపి సురాసురైః,
 నేతు ర్భద్ర స్సముద్రే చ యావ ల్లజ్కా సమీపతః. ౧౨
 సర్వం తీర్ణం చ వై పై న్యం జిత మి త్యుపధారయ,
 ఇమే హి సమరే శూరా హరయః కామరూపిణః. ౧౩
 శక్తా లజ్కాం సమానేతుం సమత్పాట్య సరాక్ష సామ్,
 త దలం విన్లబా బుద్ధీ రాజన్! సర్వార్థనాశినీ. ౧౪
 పురుషస్య హి లోకేఽస్మిన్ శోక శ్చౌర్యాపకర్షణః,

యత్తు కార్యం మనుష్యేణ శౌణ్డీర్య మవలంబితా. ౧౫
 అస్తి న్కాలే మహాప్రాణ! స త్వ మాతిప్త తేజసా,

శూరాణాం హి మనుష్యాణాం త్వద్విధానాం మహాత్మనామ్.
 వినష్టే వా ప్రణష్టే వా శోక స్సర్వార్థనాశనః,

త్వం తు బుద్ధిమతాం శ్రేష్ఠ! సుప్తశాస్త్రార్థోవిదః. ౧౬
 మద్విధై స్సచివై సాన్ధి మరిం కేతు మి హార్హసి,

నహి పశ్యాన్ మృహం కంచి త్రిషు లోకేషు గాఘవః. ౧౭
 గృహీతధనుషో యస్తే తిష్ఠే దభిముఖో రణే,
 వానరేషు సమాసక్తం న వే కార్యం విచక్ష్యజే. ౧౮
 అచిరా ద్దృశ్యనే నీతాం తీర్త్యా సాగర మక్షయమ్,
 తదలం శోక మాలంబ్య కోధమాలంబ్య ఘోరవలే. ౧౯
 నిశ్చేష్టాః క్షత్రియా మన్దా స్సర్వే చణ్డస్య బిభృతి,

ధయంకరంబగు సముద్రంబునందు నేతువుగట్టక చేవేంద్ర సహితులగు
దేవానురులయినను లంకాపురిం దేటి చూడఁజాలరు. ౧౧

లంకవఱు సముద్రంబున నేతువుగట్టిన తుణుంబుననే యీవానరపై
న్యంబంతయు సముద్రంబుదాటి జయంబునుంబొందినదని యెంచుకొనుము.

యుద్ధంబునందు హరులును గామరూపులును నీవానరులు లంకావ
ట్టణమును రాక్షసులతోఁగూడఁ బెల్లించితెచ్చటకును శక్తులయియున్నారు.

రాజా! ఆంగుళా సమస్తకార్యంబులను సశింప జేయునట్టి యీదుః
ఖంబును వదలుము. లోకంబునం దంతటఁ బురుషుఁ గుఱుమునొంగు నేనె
ఱతని శౌర్యము సశించును. ౧౨

మహాపండితుఁడనగు రాముఁడా! శౌర్యమే ప్రధానముగాఁ గలపురు
షుఁడు దేని వదలనింపవలయునో అట్టిభైర్యంబును బరాక్రమంబును ఆవలం
బించియుండుము. ౧౩

నీయట్టిహరులును మహాత్ములునగుపురుషులు ఆకడకుండుదానివిషయ
మయిగాని సశించినదానివిషయమయిగాని నీవిషయమందును ఎంతమాత్రము
దుఃఖమునొందగూడదు. అట్లుదుఃఖమునొందిరే సమస్తకార్యంబులను జేయును.

నీవు సమస్తబుద్ధిమంతుఁడవు. నుత్తముఁడవు. సమస్తములయినకాస్త్రా
ర్థమును చెలిసి వాఁడవు; మఱియు నాయట్టి సహాయులంగూడి యిప్పుడు శ
త్రువును వధింపుము. ౧౪

రాముఁడా! యుద్ధంబున నీవు ధనువుగరించియుండఁగా నీయెగుట
సలువంజాలినవాఁడు మల్లోకంబులం చెప్పించు నా కనపడలేను ౧౫

వానరులపైనుంచియుండు నీకాశ్యము ఎంతమాత్రము చెడదు. ఇంక
ననంతంబగు సముద్రంబుదాటి శీఘ్రంబుననే నీతాదేవిం జూడఁగొవు ౧౬

రాముఁడా! అట్లు కావున ఇంతవఱకు గుఱుం బవలంబించినది చాలు
ను. ఇంక దుఃఖంబు విధింపుము. శ్రోధంబు వలంబింపుము. తుత్రియులు

లఙ్ఘనాథంచ ఘోరస్య సముద్రస్య నదీపతేః. ౨౦

స హస్తాభి రి హోపేత స్సూక్ష్మబుద్ధి ర్విచారయ,
లఙ్ఘితే తస్య తై సైన్యం జిత మి త్యుపధారయ. ౨౧

ఇమే హి హరయ శ్చూరా స్సమరే కామరూపిణః,
తా నరీ స్విధమిష్యంతి శిలాపాదపవృష్టిభిః. ౨౨

కథంచిత్సన్తరిష్యానుస్తే పయం నిరుణాయమ్,
మాత మిన్యసం మనేయ యుద్ధే సమితినన్దన'. ౨౩

కి ముక్త్యా ఒహుధా చాపి సర్వధా విజయూ ధవాన్,
నిమిత్తాని చ పశ్యామి మనో మే సమ్ప్రహృష్యతి. ౨౪

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే ద్వితీయ స్కంధః. ౨.

తృతీయ స్కంధః.

సుగ్రీవస్య వచ శ్రుత్వా హేతుమ త్పురమార్థవిన్,
ప్రతిజగ్రహ కాకుత్స్థోహనూమన్త మధాబ్రువత్. ౧

తపసా సేతుబద్ధేన సాగరోచ్ఛోషణేన వా,
సర్వధా సుసమర్థోఽస్మి సాగర సాశస్య లఙ్ఘనే. ౨

నిరుద్యోగులగుదురేని మందభాగ్యులగుదురు. భయంకరుడగువాని కందఱును భయపడుదురు. ౨౦

భయంకరంబగు సముద్రంబుదాటు నుపాయంబును నూత్నబుద్ధినిగ నీవు మమ్ముగూడి యిచ్చటనే యాలించింపుము. ౨౧

నానైన్యంబంతయు సముద్రంబు దాటి లంకంజేరునేని సిద్ధముగా జయమునొందినట్లే యేండుకొనుము. ౨౨

యద్ధంబున శూరులును గామరూపులునగు నీవానరులు తాళ్లను పృక్షంబులను గురిపించి రక్షసుల నందఱను గీబణింగింతురు. ౨౩

యధోత్సుహుడవగు రాముడా! నేతువుచేతనే కాగు, మఱి యేయు పాయముచేనైనను సముద్రంబు దాటునుము; రావణుడు హతుడయ్యెనని యే తలంచెదను. ౨౪

పెక్కుమాటలుచెప్పి యేమిప్రయోజనము? అన్నివిధంబులను నీ కవ శ్యము జయమే కలుగును. అట్లు నాకు శుభిమిత్తిగలుగు దోచుచున్నవి. నామనంబులు మిక్కిలియు సంతోషంబునొందియున్నది. అని నుగ్రీవుడు రామునితో జెప్పెను. ౨౫

ఇది రెండవసర్గము.

మూడవసర్గము.

పరమార్థవేత్తయగు రాముడు నుగ్రీవుడు చెప్పిన యుక్తియుక్తం బగుమాటనువిని దాని కొప్పుకొని యంత హనుమంతుంజూచి యిట్లని చెప్పెను. ౧

తపంబుచేసికాని నేతుబంధంబు గావించిగాని సముద్రంబు నెండి చుటచేతగాని యేవిధంబుననయినను ఈసముద్రంబు దాటుటకు మిక్కిలియు సమర్థుడనై యున్నాను. ఇంక నీవిషయమునందేమియు చింతయక్కఱలేదు. ౨

కతి దుగ్ధాణి దుగ్ధాయా లజ్కాయా బ్రూహి తాని మే,
జ్ఞాతు మిచ్ఛామి త త్సర్వం దర్శనా దివ వానర! 3

బలస్యపరిమాణం చ ద్వారదుర్గక్రియా మపి,
గుప్తికర్తృచ లజ్కాయా రక్షసాం సజనాని చ. ౪

యథాసుఖం యథావచ్ఛ లజ్కాయా మసి సృష్టవాన్,
సప్త చూచత్వ త త్వేవ సర్వథా కుశలో వ్యాసే. ౫

శ్రుత్వా రామస్య వచనం హనుమా న్నామతాత్మజః,
వాక్యం వాక్యవిదాం శ్రేష్ఠో రామం పునః ధాబ్రువత్. ౬

శ్రూయతాం సర్వ మాఖ్యానేన దుర్గకర్తృ విధానతః,
గుప్తా పురీ యథా లజ్కా రక్షితా చ యథా బలైః. ౭

రాక్షసాశ్చ యథా స్నిగ్ధా రావణస్యచ తేజసా,
పరాం సమృద్ధిం లజ్కాయా స్సాగ్రస్య చ భీమతామ్. ౮

విభాగం చ బలౌఘస్య నిర్దేశం వాహనస్యచ,
ఏవ ముక్త్యా హరిశ్రేష్ఠః కథయామాస తత్త్వతః. ౯

హృష్టప్రముదితా లజ్కా మ త్తద్వివసమాకులా,
మహతి రథసమ్పూర్ణా రక్షోగణసమాకులా. ౧౦

వాజిభిశ్చ సుసమ్పూర్ణా నా పురీ దుర్గమా పరైః,

దృఢబద్ధక వాటానిమహాపరిఘచ చ్చిచ. ౧౧
ద్వారాణి విపులా న్యస్యా శ్చ త్వారి సుమహానిచ,

హనుమంతుడా! ప్రవేశింప నలవిగానట్టి లంకాపురి కన్నిదుర్గంబులున్నవి? వాని నాకుం జెప్పము; మఱియు సైన్యపరిమాణంబును, ద్వారంబున నెవ్వరును బ్రవేశింపకుండునట్లు గావించియున్న రక్షణంబును, బ్రాకారాట్టాలకాది స్వస్థ నేశంబును రాక్షసులగృహంబులను వీలినంతయుఁ బ్రత్యక్షముగాఁ గంటంజూచినట్లు చక్కఁగాఁ దెలిసికొనఁగోరుచున్నాను. 3,౪

నీవు ఆనాయాసంబున లంకలో నంతయుఁ జూచియున్నావు; దాని నంతయు నిప్పుడు సవిస్తరిముగా నాకుం జెప్పుము; అన్నిటికిని నీవు సమర్థుడవు. అని రాముండు హనుమంతునితోఁ జెప్పెను. ౫

మాటలాడం చెసినవారిలో సత్తముఁడును వాయుదేవుని కుమారుఁడునగు హనుమంతుఁడు రాముండాత్మిచ్చినమాటనువిని రామునింజూచి మరల నిట్లని చెప్పెను. ౬

లంకాపురియందు దుర్గవిధానంబునను సైన్యంబులచేతను రక్షింపఁబడియుండువిధంబును రాక్షసులను రావణునియందుం గలన్న హుంబును రావణునిప్రభావంబును లంక యందలి సర్వసమృద్ధి సముద్రంబుభయంకరముగానుండుటను లంకయందు సైన్యసంఖ్యాసన్నివేశాదిక్రమంబును రథగజతురగాదివిభాగంబును అంతయుం జెప్పెదను వియఁడు. ౭,౮

నానితోత్తముఁడు హనుమంతుఁడు ఈ ప్రకారముచెప్పి యథార్థముగా లంకాసన్నివేశక్రమం బంతయుఁ జెప్ప నారంభించెను. ౯

లంకాపురిలోని జనులందఱును మహాసంతోషముతో నున్నారు; ఆపట్టణము మిక్కిలియు విశాలమయినది; అంగు రథంబులు నేరుఁగులు గుఱ్ఱంబులు నిండియున్నవి; రాక్షసులు లెక్కలేకయున్నారు; శత్రువులకు దానిం బ్రవేశింప నలవిగాదు. ౧౦

లంకాపట్టణమునకు దృఢముగా నాణులు మొదలగువానిచే బంధింపఁబడినతలుపులుగలవియుఁ బెద్దిగడియ ప్రాసంగలవియువిశాలంబులునుమిక్కిలియు నున్నతంబులునగు నాలుగు ద్వారంబులు గలవు. ౧౧

త త్రేషూపలయన్తాణి బలవన్తి మహాన్తి చ.

౧౨

ఆగతం పరస్మై న్యం తు తత్ర తైః ప్రతిహన్యతే,

ద్వా రేషు సంస్కృతా భీమాః కాలాయ సమచా శ్శిలాః.

శతశో రచితా వీరై శ్శతఘ్నో రక్షసాం గణైః,

సౌవర్ణశ్చ మహం స్తస్యాః ప్రాణో దుష్పరిధ్వజః.

౧౩

మణివిద్రుమవై దూర్యముక్తావిరచితాన్తః,

సర్వతశ్చ మహాభీమా శ్శీతతో యవహా శ్శుభాః.

౧౪

అగాధా గ్రహవత్యశ్చ పరిభా మినసేవితాః,

ద్వా రేషు తాసాం చ త్వార స్సజ్జగ్రమాః పరమాయతాః.

యన్తై రుపేతా బహుభి ర్కహద్భి ర్గ్రహపక్షిభిః,

త్రాయన్తే సజ్జగ్రమా తత్ర పరస్మై న్యగమే సతి.

౧౫

యన్తై ర్నై రవకీర్యన్తే పరిభాసు సమన్తతః,

ఏక స్త్రవీకమౌర్వి బలవాన్ సజ్జగ్రమ స్సుమహా వృధః.

కాఞ్చనై ర్భూసుభిః స్తన్భై ర్వేదికాభిశ్చ శోభితః,

స్వయం ప్రకృతి మాపన్నో యయుత్సా రామ! రావణః,

అద్వారంబులందు బలిష్ఠంబులును విప్రుంబులునగు బాణమోచక
యంత్రంబులును శిలామోచకయంత్రంబులును ఉన్నవి; శత్రుస్థైర్యంబుచచ్చ
టికి వచ్చినప్పుడు అయంత్రంబులు బాణంబులను శిలలను గురిపించి యాపై
నయంబు సంతయు నశింపజేయును. ౧౨

అద్వైతంబులందుఁ బరాక్రమశాలనగు రాక్షసులు భయంకరంబు
లను నొక్కమాటుప్రయోగించిన నూర్గురం జంపునవియునగు నినుపగుడి
యలు సిద్ధంబుగా నుంచుకొన్నరు. ౧౩

అలంకాపురిచుట్టును సురైలు నుంబును ఆచ్చటచ్చట వలంకిరాధి
ముపద్దరాగప్రవాళవైమోహము క్షుభములచే నిర్మితంబులగు ప్రదేశములు
గలదియు నత్యున్నతంబును దాటంగూడనిదియును ప్రాకారముగలగు ౧౪

అప్రాకారముచుట్టుల మహాభయంకరములును స్పృశింపనుంకూడ నల
విగానుండునంతటి చల్లచుట్టగలవియు మిక్కిలియు లోతుగలవియు మొన
ళ్లును మహామీనంబులును గలవియు నుందరంబులునగు నగడైలున్నవి.

ద్వైతంబులసమీపము లగు ఆయగ కైలసు నాలుగుప్రక్కలను నాలు
గుదారునిర్మితసంచారమార్గము లున్నవి. అందుఆహుకల నెత్తివేయవలసినప్పు
డెత్తివేయుననున, జనులు సంచరించుకై మరల నగడైలపై వేయవలసి
నప్పుడు వేయుటనును గొప్పయంత్రంబులును మఱియు నచ్చటఁ గావలి
యుండు భటులగృహంబులును ఉన్నవి. ౧౫

ఆచ్చట నాదారునిర్మితసంచారమార్గములు శత్రుస్థైర్యములు వచ్చిన
ప్పుడుమాత్రము పట్టణమును రక్షించుచున్నవి. ఎట్లవఁగా నాయంత్రములు
అగడైలయందంతటను ఈమార్గభూతములయియుండు పలకలను ఎత్తివేయుచు
న్నవి. అంత శత్రువులు అగడైలు దాటుటకు లేదు. ౧౬

అందు ఒకసంచారమార్గముమాత్రము మిక్కిలి దృఢంబై బలిష్ఠంబై
పెక్కుబంగారు స్తంభములతోను దిన్నెలతోను బ్రకాశించుచున్నది. ౧౭

రాముఁడా! రావణుఁడునిశ్చలంబగుమనంబుగల్గి జాగరూకుఁడై యేమ

ఉత్థిత శ్చావ్రను త్తశ్చ బలానా మనుదర్శనే,

లజ్జా వున ర్నిరాలమ్బా దేవదుర్గా భయావహా. ౨౦
నాదేయం పార్యతం వాన్యం కృత్రిమం చ చతుర్విధమ్,

స్థితా సారే సముద్రస్య దూరపారస్య రాఘవ! ౨౧
నౌషధోపిచ నా న్యత్ర నిరాదేశశ్చ సర్వతః,

శ్చైలాగ్రే రచితా దుర్గా సా పూ ర్దేవపురోపమా. ౨౨
వాజివారణసమ్మూర్ధ్వా లజ్జా పరమదుర్జయా,

పరిసూశ్చ శతఘ్నశ్చ యన్త్రాణి వివిధానిచ. ౨౩
శోభయన్తి పురీం లజ్జాం రావణస్య దురాత్మనః,

అయుతం రక్షసా మత్ర పూర్వద్వారం సమాశ్రితమ్. ౨౪
శూలహస్తా దురాధర్షా సుర్యే ఖడ్గస్త్రయోధినః,

నియుతం రక్షసా మత్ర దక్షిణం ద్వార మాశ్రితమ్. ౨౫
చతురశ్లేణ పై న్యేన యోధా స్తత్రా వ్యనుత్తమాః,
ప్రయుతం రక్షసా మత్ర పశ్చిమద్వార మాశ్రితమ్. ౨౬
చర్మఖడ్గధరా సుర్యే తథా సర్వాస్త్రకోవిదాః,

జక శత్రువులులేకున్నను శత్రువులుండునప్పుడునులే యుద్ధమునేయు నుత్సాహంబునఁ బ్రతిదినంబును సైన్యంబులఁ జక్కఁగాఁ జూచుకొనుచుండును.

మఱియు లంకాపురి త్రికూటపర్వతంబుపై నుం టచేఁ బైకిఁబోవుట కాధారములేదు. అచ్చటికి వెళ్లుటను దేవతలకై సలవిగాదు. మఱియు నాలంక చూపరులకు ధయంబు గల్గించుచున్నది. జలగుర్గంబును బర్వతగుర్గంబును వనదుర్గంబును బ్రాచీనపరిభ్రావ్యతంబగు కృత్రిమదుర్గంబును అను నాలుగుదుర్గంబులును లంకాపురి కున్నవి. ౨౦

రాముఁడా! లంకాపట్టణము అతివిశాలంబగు సముద్రము నావలిగట్టున నున్నది; ఈసముద్రంబును దాటుటను నోడమార్గంబును లేదు; మఱియు నిచ్చటివారికి అచ్చటివారివార్త విలియు నుపాయంబును లేదు; కావున లంకకు జలదుర్గ మున్నది. ౨౧

దేవురీసమాననుగు నాలంకాపట్టణము పర్వతాగ్రంబున నున్నదై హయగజంబులచే సంపూర్ణముయి యెవ్వరికిని జయింప నలవిగానున్నది; పర్వతాగ్రంబుననుండుటచేఁ బర్వతగుర్గంబును వనదుర్గంబునుం గలదు. ౨౨

అగడ్తలచేతను శత్రుఘ్నులచేతను బాణశిలామోచకాది నానావిధయం త్రిములచేతను దురాత్ముఁడగు రావణుని లంకాపట్టణము మిక్కిలియు బ్రకాశించుచున్నది. ౨౩

ఈలంక యందుఁ బూర్వద్వారంబున బదివేలరాక్షసులున్నారు; వారలందఱు హలపాణులు; యుద్ధంబున నెదిరింప సలవిగానివారలు; యుద్ధంబున ముందునలిచి ఖడ్గంబులం బోరువారలు. ౨౪

లంకయందు దక్షిణద్వారంబునఁ జతురంగసైన్యముతోఁగూడ లక్ష మందిరాక్షసు లున్నారు; వారలును మిక్కిలియు సమర్థులు. ౨౫

లంకాపశ్చిమద్వారంబునఁ బదిలక్షలరాక్షసు లున్నారు. వారలందఱును జర్తకవచంబులను ఖడ్గంబులనుదాల్చి సమస్తాస్త్రంబులుండెలిసి వెలుఁగుచుండురు. ౨౬

స్వర్భదం రక్షసా మత్రా వ్యుత్తరద్వార మాశ్రితమ్. ౨౭
రథిన శ్వాశ్వవాహశ్చ కులపుత్తా సుపూజితాః,

శతశోఽథ సహస్రాణి మధ్యమం స్కన్ధ మాశ్రితాః. ౨౮
యాతుధానా దురాధర్షా సాస్రకోటిశ్చ రక్షసామ్,
తే మయా సజ్జమా భగ్నాః పక్షిణా శ్చావపూరితాః. ౨౯
దగ్ధాచ నగరీ లక్ష్మ వ్రాకారా శ్చావసాదితాః,

బలైకదేశః క్షిపితో రాక్షసానాం మహాత్మనామ్. 30

యేన కేనచ మార్గేణ తరామ వరుణాలయమ్,
హతేతి నగరీ లక్ష్మ వానరైః ప్రధార్యతామ్. 31
అబ్ధిదో ద్వివిదో మైన్దో జాన్మవా స్పనసో నలః,
నీల స్సేనాపతి శ్చైర బలకేషేణ కేం తవ. 32

ప్లవమానా హి గల్వా తాం రావణస్య మహాపురీమ్,
సపర్వతవనాం ఛిత్వా సఖాతాం సప్రతోరణామ్. 33
సప్రాకారాం సభవనా మానయిష్యన్తి రాఘవ,
ఏవ మాజ్ఞాపయ క్షిప్రం బలానాం సర్వసజ్జహమ్. 34
ముహూర్తేన తు ముక్తేన ప్రస్థాన మభిరోచయ.

ఇతి శ్రీమద్యధికాణ్డే తృతీయస్కంధః 3.

లంకాపురియు తృద్వారంబున నూలుగోటులరాక్షసు లున్నారు;
అందుగొందలు రథికులును గొందఱశ్వసాగులును గొందఱు గజసారులును
గానున్నారు; వారలు సత్కులంబునం బుట్టినవారును రావణునకు విశ్వాసనీ
యులై రావణునిచే మిక్కిలియు గౌరవింపఁబడుచుంగురు. ౨౭

మఱియు గురాధిన్నులగు రాక్షసులు నూలునూలుగాను వేనవేలు
గాను గోటులుగాను చట్టణమృత్యుపొందున నున్నవారు. ౨౮

నే నామగఁడైమీఁది సంచారమార్గంబులను బగులఁగొట్టితిని; ఆయ
గఁడైలను బూడ్చివేసినాను; అంకానగరి నంతయు దహించితిని; ఆప్రాకా
రంబులను బగులఁగొట్టితిని; ఇప్పుడంతకృష్ణములేను. ౨౯

నేను మఱియు రావణునిస్వైచ్ఛముతోఁ గొంతభాగముయిన మహాపరా
క్రమకాలులగు రాక్షసులం జంపియున్నాను. ౩౦

ఏయిహా మముచేనైనను సముద్రంబును దాఁచివచ్చును; ఇంక వాన
రులు లంకాగర్భమును సొతియు గావించిరలయే నిశ్చయింపుము. ౩౧

మిగతినేనతో మనకుఁ గార్యములేను; అంగదుఁడును ద్వివిగుఁడును
మైంగుఁడును జాంబవంతుఁడును బనసుఁడును నభుఁడును నేనానాయకుఁ
డగు నీలుఁడును ఉన్నాడు; వీరలే చాలును. ౩౨

రాముఁడా! వీలు ఆకాశమార్గంబునంబోయి పర్వతంబులతోను
వనంబులతోను బహిర్ద్వాములతోను బ్రాకారములతోను గృహంబులతోను
లంకాపట్టణంబుఁ జెల్లగించి యిచ్చటికిఁ దేగలరు. ౩౩

పై న్యంబులలో నన్నింటికిని సాధభూతులగు సంగదాదులకు శివు
ముగా నిట్లనతిష్టు. యాత్రయోగ్యంబగు మహామార్గంబునఁ బయనం
చునున్నట్లు సంఘటింపుము. అని హనుమంతుఁడు రామునకుఁ జెప్పెను. ౩౪

ఇది మూఁడిపెసర్గము.

చ తు ర్థ స్కంధః.

శ్రుత్వా హనుమతో వాక్యం యథావ దనుపూర్వశః,
తతోఽబ్రవీ న్నహతేజా రామ స్సత్యపరాక్రమః. ౧
యాం నివేదయసే లజ్జాం పురీం భీమస్య రక్షసః,
క్షీప్ర మేనాం మథిష్యామి సత్య మేత ద్భ్రవీమి తే. ౨

అస్తి న్నుహూర్తే సుగ్రీవ! ప్రయాణ మభిరోచయే,
యుక్తో ముహూర్తో విజయః ప్రాప్తో మధ్యం దివాకరః. ౩

అస్తి న్నుహూర్తే విజయే ప్రాప్తే మధ్యం దివాకరే,
సీతాం వృత్వా తు మే జాతు శ్వాసా యాస్యతి యాస్యతః.

సీతా శ్రుత్వాఽభియాసం మే ఆశా మేవ్యతి జీవితే,
జీవితాన్తేఽమృతం స్ఫుష్ట్యా వీత్వా విష మి వాతురః. ౪

ఉత్తరా ఫల్గునీ హృద్య శ్వస్తు హస్తేన యోగ్యతే,
అభిప్రయామ సుగ్రీవ! సర్వాసీకసమావృతాః. ౫

నిమిత్తాని చ ధన్యాని యాని ప్రాదుర్భవంతి చ,
నిహత్య రావణం సీతా మానయిష్యామి జానకీమ్. ౬

ఉపరిష్టా ధ్ధి నయనం స్ఫురమాణ మిదం మమ,
విజయం సమనుప్రాప్తం శంస తీవ మనోరథమ్. ౭

నాలుగవసర్గము.

మహాతేజాఁడును సత్యపరాక్రముఁడు నగురాముఁడు హనుమంతుఁడు చెప్పినమాటసంతయుఁ గ్రమముగా విని హనుమంతుంజూచి ఇట్లని చెప్పెను.

నీ విపుడు భయంకరుఁడగు రావణునిపట్టణమును నే లంకం జెప్పుచున్నావో దాని శీఘ్రముగానే హతము గావించెదను; సత్యము నీకుం జెప్పుచున్నాను. అని రాముఁడు హనుమంతునితోఁ జెప్పెను. ౨

సుగ్రీవుఁడా! ఈమహూర్తమునందే ప్రయాణముసేయవలయునని కోరుచున్నాను; ఇప్పుడు సూర్యుఁడు దివామధ్యము నొందియున్నాఁడు; ఈయభిజిత్తుహూర్తము ప్రయాణమునకు యుక్తమయినది; జయంబు గల్గించునది. 3

సూర్యుఁడు మధ్యంగతుఁడైయుండునప్పుడు విజయావహంబగు నీయభిజిత్తుహూర్తంబున నేను బ్రయాణమునుచునేని సీతనవహరించిన రావణుఁడు ఎచ్చటికిఁబోయి తప్పించుకొనఁగలఁడు? అతఁ డెచ్చటికిఁబోయినను వినువక వధింతును. ౪

విషంబుఁ బ్రాగ్గివఁడు వీడితుఁడై చావంబోవునంతటికాలంబున నమృతస్పర్శంబునొంది కొంచెము జీవనశక్తినిొందునట్లు సీతాదేవి నాప్రయాణంబునువిని జీవితాశం బొందఁగలగు. ౫

సుగ్రీవుఁడా! నేఁడు తిరగిపోవునట్లుత్రము; పునర్వసూనత్తత్రంబునఁ బుట్టిన నాకుఇది సాధనతార యగుచున్నది. రేవునాస్తనత్తత్రము అది నాకు నైధనతారయగును; కావున సమస్తసైన్యంబులంగూడి నేఁడే పయనమయ్యెదము. ౬

హతీయు శుభిసూచకంబులగు నిమిత్తంబులును బ్రాదుర్భవించుచున్నవి; అవశ్యము రావణునివధించి జనకమహారాజుకూతురయిన సీతందెచ్చెదను.

నానేత్రము మీఁగుగా స్ఫురించుటంజేసి యవశ్యము నామనోరథము సిద్ధించునని తెల్పునట్లున్నది. అని రాముఁడు చెప్పెను. ౭

తతో వానరరాజేన లక్ష్మణేన చ పూజితః,
ఉనాచ రామో ధర్మాత్మా పునః పవ్యర్థకోవిదః.

౯

అగ్రే గుహాశు బల స్యాస్య నీలో మార్గ మవేక్షీతుమ్,
వృశ శృతసహస్రేణ వానరాంశాం తపస్వినామ్. ౧౦
ఫలమూర్తానాం నీల శీత కాసనవారిదా,
పథా మధునుతా చాఽశు సేనాం సేనాసతో నయ. ౧౧

మానయేయ సుకాతాః కింధి మూలఫలోరకమ్,
రాక్షసాః సరి త్సేధా స్తేభ్య స్తపం స్యామువ్యతః. ౧౨

నిమ్మేషు వనదుర్లేషు వనేషు చ వనాకసః,
అభిపు శ్యాభిచక్యైరిక వరేషాం నిహితం బలమ్. ౧౩

యచ్చ ఫల్గు బంధి కించి శ్వపై వోపయుజ్యతాన్,
వశద్ధి కృత్యం ఘోరిం నో విప్రేషేణ ప్రయుజ్యతామ్. ౧౪

సాగరామనిభం శిషు సుగ్రావీకం మహాబలాః,
కపిసింహాః ప్రకర్షన్తు శతశోఽథ సహస్రశః. ౧౫
గజశ్చ గిరిసజ్జాశో గవయశ్చ మహాబలాః,
గవాక్షి శ్చాగ్రతో మాన్తు గవాం దృష్టా ఇ వర్షభాః. ౧౬

యాతు వానరవాహిన్యా వానరః స్థవతాం వరః,
పాలయ స్దక్షిణం పార్శ్వ మృషభో వానరర్షభః. ౧౭

అంతః గాత్యంబు బంబడితుఁడును ధర్మాత్మఁడును గుర్రాముఁడు వానరి
రాజుఁడగు సుగ్రీవుఁడును లక్ష్మణుఁడును దానుజెప్పినమాటల నభినందింప మ
రల నిట్లని చెప్పెను. ౯

నీలుఁడు బలవంతులగు శత్రువానిరులంగూడి మార్గంబుజూచుటకై సేన
ముంగు నడచుఁగాక. అలఁదాముఁడు సుగ్రీవునితోఁ జెప్పెను. ౧౦

సేనానాయకుఁడవగు నీలుఁడా! ఆధికముగా ఫలమూలంబులుగలది
యొక జల్లి నుడువలెను నీవును గెలిదియు మధుపూర్ణంబునగు మార్గంబున
శీఘ్రముగా సేనం దిశికొనిపోము. ౧౧

సామంతములగు సర్వారాజుల మూఁ ఘోరింబులను జలంబులను జే
బది నేరులకు లోకమున నొక ధాగఁడవై గాత్యుని సేనకుండున
ట్లు కక్షింపుచుండును. ౧౨

ఒక వేళ శత్రువులు జల్లిపు నేలలకుండును జలసర్గిస్థానంబులకును ఆ
జలంబులకును సమయముఁజూచి మనలం బ్రహారింబులకై సైన్యంబు బంధి
యందురు, వానిని లచ్చలచ్చట నాకాశంబును సిద్ధమించి యట్టిస్థలంబుల
శత్రు సైన్యంబు లన్నవో లేవో చూడవలయును. ౧౩

కొంచెము నిస్సాధమయిన బలమున్నయెడల దాని లచ్చటనే యుప
యోగముయియుండు ; మనది గొప్పకార్యము కావున నందఱును బ
రాక్రమంబు నవలంబించియుండవలయును. ౧౪

మహాబలకాలలగు వానరి శ్రేష్ఠుఁడనూనూనూలుగాను వేన నేలుగా
ను గుంపులుగూడి యగ్రసేతోఁ గూడి ముందునడతురుగాక. ౧౫

పర్యతాకారుఁడగు గజుఁడును మహాబలఁడగుగవయఁడునుగవాత్సుఁ
డును గర్వితంబులగు నాఁబోతులు గోవులముందటం బోవునట్లు సేనకుముందు
నడతురుగాక. ౧౬

ఎగురువారిలో నుత్తమాఁడును వానర శ్రేష్ఠుఁడునగు ఋషభుఁడును వా
నరసేన దక్షిణపార్శ్వమును బాలించుచువచ్చుఁగాక. ౧౭

గన్ధహస్తీవ దుర్ధర్ష స్తరస్వీ గన్ధమాదనః,
 యాతు వాసరవాహిన్యా స్సన్ధ్యం పార్శ్వ మధిష్ఠితః. ౧౮
 యాస్యామి బలమధ్యేహం బలౌఘ మభివార్ష యన్,
 లధిరుహ్య హనూమంత మైరావత మి వేశ్వరః. ౧౯
 అన్యదే నైవ సంయాతు లక్ష్మణ శ్చాంతకోపమః,
 సార్వభౌమేన ధూతేశో ద్రవిణాధిపతి ర్యథా. ౨౦

జామ్యవాంశ్చ సుషేణశ్చ వేగదర్శిత వాసరః,
 ఋక్షరాజో మహాసత్త్విః కుక్షిం రక్షన్తు తే త్రయః. ౨౧

రాఘవస్య ఏచః శ్రుత్వా సుగ్రీవో వాహినీపతిః,
 వ్యాధిచేశ మహావీర్యా నావసరా నావసర్షభః. ౨౨

తే వాసరగణా స్సర్వే సముత్పత్య యుయుత్సవః,
 గుహభ్య శ్శిఖరేభ్యశ్చ ఆశు పుష్పవిరే తవా ౨౩
 తతో వాసరరాజేన లక్ష్మణేన చ పూజితః,
 జగామ రామో ధర్మాత్మా ససైన్యో రక్షిణాం దిశమ్. ౨౪
 శతై శ్శతసహస్రైశ్చ కోటిభి రయుతై రపి,
 వారణాభైశ్చ హరిభి ర్యయా పరిచృత స్తదా. ౨౫

తం యాంత మనుయాతి స్క మహతీ హరివాహినీ,

దృష్టాః ప్రముదితా సుర్వే సుగ్రీవేణాభిపాలితాః. ౨౬
 అన్తవన్తః స్తవన్తశ్చ గన్తవన్తశ్చ స్తవన్తమాః,
 డ్వేషంతో ధావమానాస్తే జగ్తురైవ రక్షిణాం దిశమ్. ౨౭

మత్తగజముంబోలె దుర్ధరుడును బలవంతుడునగు గంధమాదనుడు
వానరసేన యొడమప్రక్కను బాలించుచు వచ్చుగాక. ౧౮

నేను దేవేంద్రుఁ డైరావతము నారోహించునట్లు హనుమంతునిపై నా
రోహించి నైన్యంబులకుత్సాహంబు గల్గించుచు నైన్యమధ్యంబున వచ్చెదను.

యక్షనాథుఁడగు కుబేరుఁడు సార్వభౌమంబను నుత్తరదిగ్గజంబు నె
క్కిపోవునట్లు అంతికతుల్యుఁడగు నీలక్షణుఁడును అంగదు నారోహించి
వచ్చునుగాక. ౨౦

ఋక్షరాజుఁడును మహాబలుఁడు నగుజాంబవంతుఁడునుసుషేణుఁడు
ను వేగదర్శియు వీరుమువ్వరును సేనాపశ్చాద్భాగమును రక్షింతురుగాక. అని
రాముఁడు చెప్పెను. ౨౧

వానగోత్తముఁ ను వానరసేనాధీశ్వరుఁడునగు సుగ్రీవుఁడు రాముఁ
డిచెప్పినమాటను విని మహాపరాక్రమశాలులగు వానరులకుఁ బయసముకండ
ని యాజ్ఞాపించెను. ౨౨

అప్పుడు వానరులందఱును యుద్ధోత్సాహులయి గుహలనుండియుఁ బ
ర్యతశిఖరంబులనుండియు వృక్షంబులనుండియు నెగిరి గంతులు వేసిరి. ౨౩

అంతి ధర్మాత్ముఁడగురాముఁడు వారరాజుండగు సుగ్రీవునిచేక్షణుని
చేఁ బూజితుఁడై వానరసైన్యంబుఁగూడి దక్షిణపుదిక్కునుబట్టి పోయెను.

అప్పుడు రాముఁడునూనునూనుగాను లక్షలలక్షలుగాను కోటలు
కోటలుగాను బదివేలపదివేలుగాను నుండువానరులచేఁ బరివేష్టితుఁడై
పోయెను. ౨౪

అప్పుడు రాముఁడు పోవుచుండఁగా ఆయనను గొప్పవానరసేన వెం
బడించి నడిచినది.

అవానరులు గర్వితులయి సంతుష్టులయి సుగ్రీవపాలితులయి యెగు
రుచు గంతులువేయుచు నొకచుచు సింహసాదంబులుగా విందుచుఁ బరుగులి
డుచు నుగంధిఫలంబులఁ దినుచుఁ దేనియలం ద్రావుచు విలాసార్థము పుష్ప

భక్షయన్త స్సుగన్ధిని మఘాని చ ఫలాని చ,
ఉద్వహన్తో మహావృతో న్నజ్జరీపుష్కధారిణః. ౨౮
అన్యోన్యం సహసా దృప్తా నిర్వహన్తి క్షిపన్తిచ,
వతన్ శ్చాక్షిపన్త్యన్త్యే సాతయన్త్యపరే పరాన్. ౨౯

రాజాః కోనోనిహన్తవ్యస్సర్వే చ రజనీచరాః,
ఇతి గర్జన్తి హరయో రాఘవస్య సమీపశః. ౩౦
పురిష్టా కృగుభో షోనీలగమముః పవచ,
పహ్లాసా తోధయన్తిస్త నానరై ర్భహుభి స్సుహ. ౩౧

మధ్యే తు రాజా సుగ్రీవో రామో బ్రహ్మణ పవచ,
బహుభి ర్బలిభి ర్భిమై ర్వౌతా శ్శత్రునీబహ్వాణాః. ౩౨

హరి శ్శతవలి ర్విశగ్ కోటిభి ర్దశభి ర్వౌతః,
సర్వా మేకో న్యాపష్టభ్య రిరక్ష హరివాహినీమ్. ౩౩
కోటిశతపరీమంగళ కేసరీ పనసో గజః,
అర్క శ్చౌతిబలగ చార్కవ మేకం త స్యాభిరక్షతి. ౩౪

సుషేణో బామ్బవాం శైచైవ ఋక్షైశ్చ బహుభి ర్వౌతో,
సుగ్రీవం పురతః కృత్వా జఘనం సంరరక్షతుః. ౩౫

తేహం సేనాపతి ర్విరో నీలో వానరపుంగవః,
సమ్మహన్తుతతాం శ్రేష్ఠ స్తస్మిలం పర్యపాలయత్. ౩౬

మంజరీశోభితంబులగు పెద్దవృక్షంబులఁ బట్టుకొనుచు దక్షిణదిక్కునకుఁ బోయిరి.

౨౮

అప్పుడు వానరులు గర్వితులయి బలంబునఁ గొందఱు ఇతరులం బైకెత్తిరి; కొందఱ తీతరులం బడఁద్రోసిరి; కొందఱు పడఁద్రోయఁబడి యశస్త్రులు కావునఁ బడఁద్రోసి, వారల నాత్మేపించిరి, శస్త్రులగువారలు కొందఱు తిమ్ముఁ బడఁద్రోసినవారల మరలఁ బడఁద్రోసిరి.

౨౯

“మనము రావణుని రాక్షసుల నందఱును జంపివేయవలయు” నని యిట్లు వానరులు రామునిసమీపమునందు గల్గించుచుండిరి.

౩౦

పరాక్రమశాలియగు ఋషభుఁడనువాఁడును నీలుఁడును గుముదుఁడును పెక్కు వానరులంగూడి నేనకు ముందు నడచి మార్గంబు శోధింపుచుండిరి.

౩౧

శత్రువులఁ జంపువారలగు వానరరాజుసుగ్రీవుఁడును రాముఁడును గ్రాక్షుఁడును బలవంతులును భయంకరాకారులనగు పెక్కు వానరులచేఁ బరివేష్టింపఁబడిన వారై నేనాపద్ధింబునఁ బోయిరి.

౩౨

వీరుఁడును శత్రువలయను వానరుఁడు, పదికోట్ల వానరవీరులచేఁ బరివేష్టితుడై యొక్కఁడే వానరసేన నంతయుఁ రక్షించుచుండెను.

౩౩

కేసరియుఁ బ్రహుఁడును గజాఁడును మహాబలుఁడునగు పర్కుఁడును ఒక్కొక్కరు నూఱుకోలుల వానరులతోఁగూడి వానరసేన యొకపాద్యంబును రక్షింపుచుండిరి.

౩౪

సుషేణుఁడును జాంబవంతుఁడును ఋత్తునైస్యంబుచేఁ బరివేష్టితులయి సుగ్రీవుని ముందట నుంచుకొని వానరసేన పశ్చిమభాగమును రక్షింపుచుండిరి.

౩౫

వానరసేనానాయకుఁడును బరాక్రమవంతుఁడును వానరోత్తముఁడును ఉత్పతనశక్తిగలవారలలో సుత్తముఁడునగు నీలుఁడు నాలుగు ప్రక్కలం దిరుగుచు వానరసేనను రక్షింపుచుండెను.

౩౬

దరీముఖః ప్రజఙ్ఘశ్చ రమ్భోఽథ రభసః కపిః,
సర్వతశ్చ యయు ర్వీరా న్వరయన్తఃప్లవన్తమాన్. 32

ఏవం తే హరిశార్దూలా గచ్ఛంతో బలదర్శితాః,
అపశ్యం స్తే గిరిశ్రేష్ఠం సహ్యం ద్రుమలతాయుతమ్. 33
సరాంసీచ సుపుల్లాని తటాకాని వనానిచ,

రాయస్య శాసనం జ్ఞాత్వా శ్రీమకోపస్య భీతవత్. 34
వర్జయన్మగరాభ్యాశాం స్తథా జనపదా నపి,
సాగరాశ్రమనిభం భ్రమంశద్వానరబలం మహత్. 35
ఉత్పసర్ప మహాఘోషం భీమఘోషవివర్ణవః,
తస్య దాశరథేః పార్శ్వే శూరాస్తే కవికుజ్జరాః. 36
తూర్ణ మాపుష్పపు స్స రేవే సదశ్వా ఇవ చోదితాః,

కపిభ్యా మూహ్యమానౌ తౌ శుశుభాతే నరోత్తమా. 37
మహద్భ్యా మివ సంస్పృష్టౌ గ్రహభ్యాం చంద్రభాస్కరా,

తతో వానరరాజేన లక్ష్మణేన చ పూజితః. 38
జగామ రామో ధర్మాత్మా ససైన్యో దక్షిణాం దిశమ్,
త మజ్జనగతో రామం లక్ష్మణ శ్శుభయా గిరా. 39
ఉవాచ పరిపూర్ణార్థః స్మృతిమాన్ ప్రతిభానవాన్,

హృతా మవాప్య నై దేహీం క్షీప్రం హత్వాచ రావణమ్.
సమృద్ధార్థ సమృద్ధార్థా మయోధ్యాం ప్రతియాస్యసి,

మఱియుఁ బరాక్రమవంతులగు దరీముఖుఁడును బ్రజంఘుఁడును శంభుఁడును రభసుండును నాబుగుప్రక్కలఁ దిరుగుచు వానరుల నందఱును శ్రోత్వాహపఱచుచుఁ బోయిరి. 32

ఆవానరోత్తములు ఇట్లు బలగర్వితులయి పోవుచు దూరంబుననుండి వృక్షంబులతోను లతలతోను ఒప్పుచున్నపర్వత శ్రేష్ఠంబగు సహ్యాపర్వతంబును మఱియు పుల్లపద్మకల్పారంబులగు సరస్సులను దటాకంబులను వనంబులనుం జూచిరి. 33

సముద్రంబుఁబోలె ననంతంబయియున్నదియు భయంకరంబునగు రావానరసేన భయంకరకోపుండగు రామునాజ్ఞకు భయపడి నగరంబులపైఁ గాని గ్రామంబులపైఁగాని పడక మహాధ్వనిగగుర మహాఘోషంబగు సముద్రంబుకరణిం బోయినది. 34, 35

రామున కుల్లాసంబుగల్గించుటకై యతనిసమీపంబున హరులగువానరోత్తములు చోదితంబులగు నుత్తిమాశ్వంబులకై పడి శీఘ్రంబునం బరుగెత్తిరి. 36

పురుషశ్రేష్ఠులగు రామలక్ష్మణులు హనుమదంగదులపై నుండుటంజేసి బృహస్పతిశుక్రులతో సంబంధించిన చంద్రనూర్యులంబోలెఁ బ్రకాశించిరి. 37

అట్లు ధర్మాత్ముఁడగు రాముఁడు వానరాజుఁడగు సుగ్రీవుఁడును లక్ష్మణుఁడును బూజింప వానరసేనంగూడి దక్షిణపుదిక్కునకుం బోయెను. 38

జ్ఞాపకశక్తిగలవాఁడును మిక్కిలియుఁ బ్రతిభగలవాఁడునగు అంగచునిపైఁ గూర్చుండియున్నలక్ష్మణుఁడు పరిపూర్ణమనోరఘుఁడై హనుమంతునిపై నున్నరాముంజూచి మంగళవాక్యంబున నిట్లని చెప్పెను. 39

నీవు శీఘ్రంబుగా రావణుంజంపి మరల నీతాదేవింబొంది సమృద్ధమనోరఘుఁడవై యట్లు సమృద్ధార్థంబయియున్న యయోధ్యానగరంబునకుఁ బోగలవు. 40

మహాన్తిచ నిమిత్తాని దివి మామశాచ హమనః. ౪౩
శుభాని తతః పశ్యామి సర్వా జ్యేష్ఠాస్థిధయే,

అనువాతి శుభో వాయు స్సేనాం మృదుహిత స్ఫుఖః. ౪౪
పూర్ణవల్లుస్వరా శ్చేమే ప్రవనన్తి మృగద్విజాః,

ప్రసన్నాశ్చ దిశ స్సర్వా విమలశ్చ చివాకరః. ౪౫

ఉశనాశ్చ ప్రసన్నార్చి రను తావం భార్గవో గతః,
బ్రహ్మరాశి ర్విశుద్ధశ్చ శుద్ధాశ్చ పరమర్షయః. ౪౬
అర్చిష్టాన్తరి ప్రకాశ నే ధ్రువం సర్వే ప్రదక్షిణమ్,

త్రిశక్కు ర్విమలో భాతి రాజర్షి స్సప్రరోహితః. ౪౭
పితామహవరోస్తాక మిత్వోకూకాం మహాశ్కనామ్,

విమలేచ ప్రకాశేతే విశాఖే నిరుపప్లవే. ౪౮

నక్షత్రైశ్చ మస్తాక మిత్వోకూకాం మహాత్మనామ్,
నైరృతం నైరృతానాంచ నక్షత్ర మభిషేష్యతే. ౪౯
మూలో మూలవతా స్పృష్టో ధూప్య తే ధూమకేతునా,

సర్వం చైత ద్విదాశాయ రాక్షసానా ముపస్థితమ్. ౫౦

కాలే కాలగృహీతానాం నక్షత్రం గ్రహపీడితమ్,

ప్రసన్నా స్సురసా శ్చాపో వనాని ఫలవన్తిచ. ౫౧

ప్రవాన్త్యభ్యధికం గన్ధాన్యధర్తు కుసుమా ద్రుమాః,

రాముఁడా! ఆకాశంబునందును భూమియందును గొప్పకుఁగనిమిత్రంబు లేవిగలవో అవియన్నియు నిప్పుడు ప్రాదుర్భూతంబులయి నీకార్యసిద్ధిని నూచించుచున్నవి. ౪౬

నాయువు హితకరంబయి సుఖకరంబయి భావిమంగళంబు నూచించుచు మెల్ల మెల్లఁగా నేనవెంబడి పీచుచున్నది. వృగంబులను ఒత్తులను మధురంబుగా ధ్వనించుచున్నవి. ౪౭

దిక్కులన్నియుఁ బ్రసన్నములయియున్నవి. సూర్యుఁడు విమలఁడై యున్నాఁడు. ౪౮

సమస్తవేదవేత్తయుఁ బరిశుద్ధుఁడనగు భార్గవుఁడు శుక్రుఁడు ప్రసన్నతేజఁడై నీకు వెనుకఁ బ్రకాశించుచున్నాఁడు; మఱియుఁ బరిశుద్ధులగు సప్తర్షులు కాంతిమంతులయి గ్రువునకుఁ బ్రదక్షిణంబుగాఁ దిరుగుచుఁ బ్రకాశించుచున్నారు. ౪౯

మహాత్ములు నిత్యైశ్వర్యంశులనగు మనకుఁ బ్రధానకూటస్థుఁడను రాజుగ్నియనగు త్రిశంకుమహారాజును విశ్వామిత్రస్సప్తర్షిరంతర్గతవిష్ణుని తోఁగూడి నిర్మలుఁడై ప్రకాశించుచున్నాఁడు. ౫౦

మహాత్ములగు మనయిత్యైశ్వర్యంశుల నక్షత్రమయిన విశాఖానక్షత్రమును దుష్టగ్రహసంబంధములేక నిర్మలమయి ప్రకాశించుచున్నది. ౫౧

ఇదిగాక నిర్మలదైవత్యంబగు రాక్షసులనక్షత్రమయిన మూలానక్షత్రమునమాపంబుననున్న భూమకేతువుచే స్పృశింపఁబడి తపింపఁజేయఁబడినదై మిక్కిలియుఁ బీడితమగుచున్నది. ౫౨

ఇదంతయు రాక్షసుల వినాశంబునకే పుట్టినవి; ఏలయనఁగా మృత్యుగ్రస్తులగువారి నక్షత్రంబు అట్టి యంతకాలంబున దుష్టగ్రహపీడితంబగును ౫౩

మఱియు నీళ్లు స్వచ్ఛమయి మంచురుచిగలిగియున్నవి; ఐసంబులు ఫలపూర్ణంబు లయియున్నవి; వృక్షములన్నియు ఋతుమర్యాద సత్క్రమింపక చక్కఁగాఁ బుష్పించి సుగంధంబుల గుబాళించుచున్నవి. ౫౪

వ్యూహాని కపిసైన్యాని ప్రకాశస్తేఽధికం ప్రభో! ౫౫
దేవానా మివ సైన్యాని సజ్జామే తారకామయే,

ఏవ మార్య! సమీ త్యైతా స్మితో భవితు మర్హసి. ౫౬

ఇతి భ్రాతర మాశావ్యసృ హృష్ట స్సౌమిత్రి రబ్రవీత్,

అథావృత్య మహీం కృత్స్నాం జగామ మహతీ చమూః. ౫౭
ఋక్షవానరశౌద్ధూలై ర్షఖదంష్ట్రాయుధై ర్యృతా,
కరాదై శ్చరణాదైశ్చ వానరై రుత్థితం రజః. ౫౮
భీమ మస్తర్దధే లోకం నిసార్య సవితుః ప్రభామ్,
సపర్వతవనా కాశాం దక్షిణాం హరివాహినీ. ౫౯
ఛావయన్తీ యయా భీమా ద్యా మి వామ్బువసన్తతిః,

ఉత్తరన్త్యాంచ సేనాయాం సతతం బహుయోజనమ్. ౬౦
నదీస్తాతాంసి సర్వాః సస్యమ్ రిప్పరీతవత్,

సరాంసి విమలామ్భాంసి ద్రుమాకీర్ణాంశ్చ పర్వతాన్. ౬౧
సమా న్భూమిప్రదేశాంశ్చ వనాని ఫలవన్తిచ,
మధ్యేనచ సమంతాచ్చ తిర్య క్చాథశ్చ సాఽవిశత్. ౬౨

సమావృత్య మహీం కృత్స్నాం జగామ మహతీ చమూః,

ప్రభుఁడగురాముఁడా! వ్యూహములుగా నేర్పఱుపఁబడియున్న యీవానరస్వైంబులు మున్ను తొరకానురయుద్ధంబున (లేక చంద్రుఁడు బృహస్పతిభార్యను దారం గొనిపోయినప్పుడు తన్నిమిత్రకంబగు యుద్ధంబునందు) దేవసైన్యంబులుంబోలె మిక్కిలియుఁ బ్రకాశించుచున్నవి. ౫౧

పూజ్యుఁడగు రాముఁడా! ఇట్లు ఈశుభనిమిత్తంబుల నన్నిఁటినిఁ జూచి సంతోషంబు నొందియుండుము అని లక్ష్మణుఁడు రామునికిఁ జెప్పెను. ౫౨

లక్ష్మణుఁడు సంతృప్తుఁడై యీ ప్రకారము అన్నయగు రాము నాశ్వాసిం చేరు.

అట్లు నఖిదంతాయుధులగు నాబుక్షవానరుల మహాసేన భూమినంతయు వ్యాపించి పోవుచుండెను. ౫౩

వానరులవాస్తవములచేతనుపాదములచేతను రేగినద్రుమ్మసూర్యునిప్రకాశము నావరించి యందఱును భయముగల్గునట్లు లోకమంతయు వ్యాపించినది.

భయంకరాకారయగు నావానరసేన మేఘసమూహము ఆకాశము నావరించునట్లు పర్వతములతోను వనంబులతోను ఆకాశంబులతోనుంగూడిన దక్షిణభూమిసంతయు నావరించుచు బోయెను. ౫౪

అప్పుడు ఆవానరసేన సదులను నిరంతరముగాదాటుచుంట్లుండచే నీళ్లు పోవుటకు వీలులేక నిలిచియుండుటండేసి దాఁటికాఁగానే విపరీతప్రవాహమువచ్చినట్లు బహుయోజనంబులవఱకుఁ బాటినవి. ౫౫

ఆవానరులు స్వచ్ఛములగు నీళ్లుగలసరస్సులను చల్లనినీళ్లుగఁవి గావున వానిలోదిగి దాఁటిరి, పృథ్విబహుళంబులగు పర్వతంబులు వచ్చినప్పుడు కొంచె మడ్డముగాఁబోయి దాఁటిరి; సమభూములలో సంతటను వ్యాపించి నడచిరి; ఫలవంతంబులగు వనంబులు వచ్చినప్పుడు ఫలంబు లందుకొని దినవచ్చునని చెట్లక్రిందుగాఁ బోయిరి. ౫౬, ౫౭

గొప్పదగు నావానరసేన యిట్లు భూమిసంతయు వ్యాపించిపోవుచుండినది.

తే హృష్టమనస స్స ర్వే జగ్తు ర్భూతరంహసః. ౬౩
హరయో రాఘవ స్యార్థే సమారోపితవిక్రమాః,
హర్షవీర్యబలోద్రేకాన్ దర్శయన్తః పరస్పరమ్. ౬౪
యావన్ తేకజాన్ దర్శాన్వివిధాం శ్చక్రు రధవః,

తత్ర కేచి ద్దృశం జగ్తు రుత్పేతుశ్చ తథాఽపరే. ౬౫
కేచి త్కిలికిలాం చక్రు ర్వానరా వసగోచరాః,
సాస్పృటయంశ్చ పుచ్చాని సన్నిజస్సుః పదా న్యపి. ౬౬
భుజాన్విక్షేప్య తైలాంశ్చ ద్రుమా నన్యే బధజ్జరే,

ఆరోహన్తశ్చ శృక్లాశి గిరిణాం గిరిగోచరాః. ౬౭
మహనాదాన్విముచ్చంతి త్వేళా మన్యే ప్రచక్రరే,
ఊరువేన్తశ్చ మమృదు ర్లతాజాలా న్యనేకశః. ౬౮
జృంభమాణశ్చ విక్రాంతా విచిక్రీడు శ్శిలాద్రుమైః,
శతై శ్శతసహస్రైశ్చ కోటిభిశ్చ సహస్రశః. ౬౯
వానరాణాం సుఘోరాణాం శ్రీమ జ్వర్యతా మహీ,
సా స్క యాతి దివారాత్రం మహా హరివాహినీ. ౭౦
హృష్టా ప్రముదితా సేనా సుగ్రీవే కాభిరక్షితా,

వానరాన్వరితం యాన్తి సర్వే యుద్ధాభివస్థినః. ౭౧
ప్రమోక్షయిషవ స్సీతాం ముహూర్తం తప్సి నానత,

తతః పాదపసమ్బాధం నానామృగసమాయుతమ్. ౭౨
సహ్యవర్వతి మాసేదు ర్మలయంచ మహీధరమ్,
కాననాని విచిత్రాణి నదీః ప్రస్రవణానిచ. ౭౩

వాయుదేవునకుంబోలె మహావేగంబుగలయావానరులు రామకార్యంబు నిమిత్తమయి పరాక్రమంబు నవలంబించి సంతృప్తాంతఃకరణబలయి పోయిరి.

ఆవాసరులు మార్గమునంగు ఒండొరులకుఁ దమతమసంతోషపరాక్రమబలాతిశయములం జూపుకొనుచు యావసబలంబునం గలుగునట్టి నానావిధచేష్టలం జేసిరి. ౬౪

అందుఁ గొందఱు వాసరులు శీఘ్రముగాఁ బోయిరి; కొందఱెఱిగిరి; కొందఱు కిలకెలయని యాటచిరి. ౬౫

మఱికొందఱు వాసరులు తోకలను నేలంగొట్టిరి; కొందఱు పాదంబులను నేలంగొట్టిరి; కొందఱు చేతులుచాచి వృక్షంబులను విఱిచిరి పర్వతంబులఁ బగులఁగొట్టిరి. ౬౬

పర్వతవాసులగు వాసరులు కొందఱు పర్వతకిరంబులపై నెక్కి పెద్దకెక్కువేసిరి. కొందఱు సింహనాదంబులు గావించిరి. ౬౭

కొందఱు ఊరువేగంబున లతాసమూహంబులనుర్దించిరి; నుఱికొందఱు విజృంభించి పరాక్రమించి వృక్షంబులను త్రొళ్లను దీసికొని యాటలాడిరి.

భయంకరాకారులగు వాసరులు నూలులునూలులుగాను వేసవేలుగాను లక్షలక్షలుగాను గోటులుకోటులుగాను భూమిని వ్యాపించియుండిరి.

గొప్పదగు నావానరసేన రామసహితమయి పరిమనతోషంబునొంది పులకాంకితమయి సుగ్రీవిపాలితమయి రేయంబులను బయనముచేయుచుండినది. ౭౦

వాసరులందఱు యుద్ధంబునందలి యుత్సాహంబున మిక్కిలియు శీఘ్రముగాఁ బోయిరి; నీతాదేవిని ఎప్పుడెప్పుడు విడిపింతుమో యని కొంచెముసేనైనను ఎచ్చటను నిలువరైరి. ౭౧

అంత నావాసరులు వృక్షములచే నిండినదియు నానావిధమృగసంయుతంబునగు సహ్యాపర్వతంబును అట్లు మలయపర్వతంబును బొందిరి. ౭౨

రాముఁడు సహ్యానులయపర్వతంబులందలి నానావిధవనంబులగు ఏఱు

పశ్యేన్నతియయా రామ సుహృత్సయ మలయస్యచ,
 మకుళాం స్త్రీలకాం శుచ్చితా నశోకాన్ సిన్ధువారకాన్. ౭౪
 కరవీరాంశ్చ తినిశాన్ భజ్జన్తిస్త్వ ప్తవజ్గమః,

అజ్జోలాంశ్చ కరజ్జాంశ్చ స్తతన్యగ్రోధతిష్టుకాన్. ౭౫
 జమ్బూకామలకా న్నీపా శ్శజ్జన్తిస్త్వ ప్తవజ్గమః,

ప్రస్తరేషుచ రమ్యేషు వివిధాః కాననద్రుమాః. ౭౬
 వాయువేగప్రచలితాః పుష్పై రవశిగన్ధితాన్,
 మారుత సుఖసంస్పర్శో వాతీ చస్తనశీతలః. ౭౭
 పట్పడై రనుకూఙ్గిభి ర్వనేషు మధుగన్ధిషు,

అధికం శైలరాజ స్తు ధాతుభి సువిభూషితః. ౭౮

ధాతుభ్యః ప్రస్ఫుటో రేణు ర్వాయువేగవిఘట్టికః,
 సుమహ ద్వాసరానీకం ధాదయామాస సర్వతః. ౭౯
 గిరిప్రస్థేషు రమ్యేషు సర్వత సమృద్ధిపుష్పితః,
 కేశక్య సిన్ధువారాశ్చ వాసన్త్యశ్చ మనోరమాః. ౮౦
 మాధవ్యోగన్ధపూర్ణాశ్చ కుండగుల్మశ్చ పుష్పితః,
 చిరిబిల్వా మధూకాశ్చ వజ్రుళాః ప్రియకాన్తథా. ౮౧
 సూర్యకాన్త్రీలకా శ్చైవ నాగపుటౌశ్చ పుష్పితః,
 చూతాః పాటలయ శ్చైవకోవిదారాశ్చ పుష్పితః. ౮౨
 ముచుళిన్ద్రాన్చనాశ్చైవ శింశుపాః కుటజాన్తథా,
 ధవా శ్శల్మలయ శ్చైవ రక్తాః కురంకాన్తథా. ౮౩
 హింతాలాన్త్రీనిశా శ్చైవ చూర్ణకా నీపకాన్తథా,

ఁను నెలయేఱులను జూచుచుఁ బోయెను.

౭౩

వానరులు మార్గంబున చంపకవృక్షములను బొట్టుగుచ్చెట్లను మామిడి
చెట్లను ఆశోకవృక్షంబులను తెల్లవావిలిచెట్లను గన్నేరుచెట్లను నేమిచెట్లను
అంత నంతఁ జూచుచుఁ బోయిరి.

౭౪

వానరులు మార్గంబున ఊడుగుచ్చెట్లను క్రానుగుచ్చెట్లను జావ్వెట్లను
మట్టిచెట్లను తుమ్మికిచెట్లను నేరెడుచెట్లను ఉసిరిగచెట్లను అంత నంతఁ
జూచుచుఁ బోయిరి.

౭౫

రహస్యీతుంబులగు శిలలకుంగున్న నానావిధవన్యవృక్షంబులు వాయు
వేగంబుననుఁ జలించి యావానరులపై పూలు గురిపించినవి.

౭౬

అప్పుడు మధుపూర్ణంబులగు సుగంధివంబులందు భృంగంబులు
ర్భుంకరించుచు వెంటఁదిగుల రెండవూరుతంబు సుఖస్వర్గంబయి చందనశ్రీ
తలంబయి వీచినది.

౭౭

పర్యతశ్రేష్ఠంబగు సహ్యాంబును మిక్కిలియు ధాతుభూషితం బయి
నది.

౭౮

ఆవానరుల క్రొక్క డుచలన ధాతుఫలంగుఁ బుట్టినపరాగము గాలిచె
బ్బకురేగి యావానరినైనయి నంతయుఁ గప్పినది.

౭౯

అచ్చుఁ గొంప నెత్తిములందంతటను జక్కఁగాఁ బుష్పించియుండు
మొగిలిపొదలును తెల్లవావిలిచెట్లును మనోహరంబులగు గురిచెందచెట్లను
మాధవీలును దుంపరాక్ష చెట్లును మొల్ల చెట్లును కానుగుచెట్లును ఇప్ప చెట్లును
పొగడిచెట్లును వేగిసచెట్లును తుమ్మికిచెట్లును బొట్టుగచెట్లును నాగకేసరవృక్ష
ములునుమామిడి మ్రాఁతలును కలిగొట్టు మ్రాఁతలును కోవిదాకంబులునుఖర్జూ
రంబులును నర్జునంబులును శింశుపావృక్షంబులును అపవిత్రులైనను చంద్ర
మ్రాఁతలును కాలాల్లివృక్షంబులునుఎఱ్ఱగోరంటలును శ్రీతాళపుమ్రాఁతలును
నేమివృక్షంబులును ఉసిరిగమ్రాఁతలును గదంబవృక్షంబులును సెల్లపువ్వుల
యరుగుడుమ్రాఁతలును ఉలిమిరిమ్రాఁతలును ఊడుగుమ్రాఁతలును మెట్టతామ

నీలాశోకాశ్చ వరణా అబ్జోలాః పద్మకాస్తథా. ౮౪

ప్లవమానైః ప్లవజైస్తు సర్వే పర్యాకులీకృతాః,

వాప్యస్తస్మిన్నిరౌశీతాః పల్వలాని తథైవ చ. ౮౫

చక్రవాకానుచరితాః కారణ్ణవనిషేవితాః,

ప్లవైః క్రౌంచైశ్చ సజ్జీర్ణా చరాహమృగసేవితాః. ౮౬

ఋక్షైస్త్రక్షుభిస్సింహైశ్చాహులైశ్చ భూమహైః,

వ్యాళైశ్చ బహుభిర్భృమైశ్చైవమానాస్తతః ౮౭

పద్మస్సాగధికైః పుల్లైః కుముదైశ్చోత్పలైస్తథా,

వారిజైర్వివిధైః పుష్పైరమ్యాస్తత్ర జలాశయాః. ౮౮

తస్య సానుషు కూజన్తి నానాద్విజగణాస్తథా,

స్నాత్వా పీత్యోరకాన్యత్ర జలే క్రీడన్తి వానరాః. ౮౯

అన్యోన్యం స్థాపయన్తిన్

శైల మానుష్యా వానరాః,

ఫలాన్యమృతగంధీని మూలాని కుసుమాని చ. ౯౦

ఋభుజా రావనరాస్తత్ర పాదపానాం మహోత్కటాః,

ద్రోణమాత్రపమాణాని లమ్బమానాని వానరాః ౯౧

యయుః పిబన్తో హృష్టాస్తే మధూని మధుఃకణ్ఠభాః,

పాదపానవభజ్జన్తో వికర్షన్తస్తథాలతాః. ౯౨

విధమన్తో గిరినరాన్ప్రియయుః ప్లవగర్షభాః,

వృక్షభ్యోఽన్యే తు కపయో నర్దన్తో మధుసర్పితాః. ౯౩

అన్యే వృక్షాన్ప్రిపద్యన్తే ప్రపతన్త్యపి చావరే,

శలును పుష్పితంబులగు నీవృక్షంబులన్నియు నావానరుల కోలాహలంబునకుఁ బర్యాకులంబు లయినవి. ౮౦-౮౪

అసహ్యపర్వతమునందు శీతలంబగు జలముగలవియుఁ జక్రవాకకారండ్ల పశోభితంబులును నీరుకాకులును క్రాంచంబులును ఇవి మొదలగుపక్షులచే నొప్పుచున్నవియు పరాహాదిజలగోచరమృగనేవితంబులునగు నడబావులును ఋక్షంబులును సివంగులును సింహంబులును శార్దూలంబులును దుష్టగజంబులును మొదలగు భయంకరమృగంబులతోఁ గూడినవనంబులును వికసించిన కమలంబులును చెంగలువలును తెల్లకలువలును నల్లకలువలును మొదలగు జల హతపుష్పంబులతో నొప్పుచున్న జలాశయంబులును ఇన్నియు నావానరులచేఁ జెఱుపఁబడినవి. ౮౧

అప్పు డానైవ్యముంజూచి సహ్యపర్వతసాచువులందలి నానావిధపక్షులు కూయుచుండినవి.

వానరులు సహ్యపర్వతంబునందలి సరస్సులందు స్నానంబుగావించి నీళ్లుద్రాచి యొక్కరిపై నొకరు నీళ్లుపోసుకొనుచుఁ గ్రీడించిరి. ౮౨

వానరు లంతఁ బర్యవేదింబు నారోహించి మదమోహితులయి అమృతంబువంటిఫలంబులను గడ్డలను బుచ్చుంబులను భుజించిరి. ౮౩

తేనెకుంబోలె గోరోచనపునన్నెగల యావానరులు అచ్చటచ్చట ప్రేలుకాడుచున్న తూమెండు తేనెయగల తేనెతెట్టెలను యభేచ్ఛముగాఁ ద్రాగుచుఁ బరమసంతోషంబునఁ బోయిరి. ౮౪

వానరోత్తములు వృక్షంబుల విఱుచుచు లతలను ఆకర్షించుచు గొప్ప పర్వతంబులను బగులఁగొట్టెనుఁ బోయిరి. ౮౫

కొందఱు వానరులు తేనెద్రావులచే మదించి యఱుచుచు వృక్షంబులు లేనిచోట నడచిరి; కొందఱు వృక్షంబుల నారోహించిరి; కొందఱు వృక్షంబులనుండి నేలకు గుమికిరి ౮౬

బభూవ వసుధా తై స్తు సమ్పూర్ణా హరియాభవైః. ౯౪

యథా కలమకేదారైః పక్షైర్విరివ వసుధరా,

మహేష్ఠా మథ సమ్పూర్ణా రామో రాజీవలోచనః. ౯౫

అధ్యారోహ స్పృహబాహు శ్శిఖరం ద్రుమభూషితమ్,

తత శ్శిఖర మారుహ్య రామో దశరథాత్మజః. ౯౬

కూర్కమీనసనూకీర్ణ మపశ్యే త్సలిలాకరమ్,

తే సహ్యం సమతిక్రమ్య మలయంచ మహాగిరిమ్. ౯౭

ఆసేదు రానుపూర్వేణ సముద్రం భీమనిశ్చవమ్,

అచదుహ్య జగా మాశు వేలావన మనుత్తమమ్. ౯౮

రామో రమయతాం శ్రేష్ఠ స్ససుగ్రీవ స్సోత్తమాః,

అథ ధాతోపలతలాం తోయాఘై స్సహసోత్థితైః. ౯౯

వేలా మాసాద్య విఫులాం రామో పచన ముబ్రవీత్,

ఏతే వయ మనుప్రాప్తా స్సుగ్రీవా వరుణాలయమ్. ౧౦౦

ఇహేదానీం విచింతా సా యా నః పూర్వం సముత్థితా,

అశిః పర మతీరోఽయం సాగర స్సరితాంపశిః. ౧౦౧

సచాఽయ మనుపాయేన శక్య స్తరీషు మర్ణనః,

త ది హైవ నివేశోఽస్తు మన్తగ ప్రసూయతా మితి. ౧౦౨

యథేనం వానరబలం పరం పార మహాఘ్నయాత్,

ఇతీవ స మహాబాహు స్సీతాహరణకర్మితః. ౧౦౩

రామ స్సాగర మాసాద్య వాస మాఘ్నపయ త్తదా,

వానరోత్తమలచేత నిండియుండ భూమి పరిపైరులచే నిండిన భూమి
వలె నొప్పుచుండినది. ౯౪

అంత మహాబాహుళ్యమును గమలంబులవంటి కండ్లుగలనాడునగు రా
ముడు మహేంద్రపర్వతంబుఁజేరి నానావృక్షసమూహాలంకృతంబగు దాని
శిఖరంబు నారోహించెను. ౯౫

అంత దశరథమారుడును రాముఁడు మహేంద్రశిఖరంబు నారో
హించి తాఁజేళ్లతోను మత్స్యంబులతోను నిండియున్న సముద్రంబుఁ
జూచెను. ౯౬

ఆవానగులు అట్లు సహ్యపర్వతంబును మలయపర్వతంబును దాటి భ
యంకరాగానంబగు సముద్రంబు సమీపించిరి. ౯౭

ఇతరులకు సంతోషముగలిగించువారలలో నుత్తముఁడైన రాముఁడు ను
గ్రీవలక్షణుఁడగుఁగాడి పర్వతంబుడిగ్గి సముద్రంబుఁజూచుకొనుకంటెను శిఖు
ముగా సముద్రతీరవనంబుననుఁ బోయెను. ౯౮

అంత రాముఁడు వేగవంతంబులగు తిరుంగంబులచే కౌశలంబులగు తా
ళ్లుగల సముద్రతీరంబుఁజేరి సుగ్రీవునింజూచి యిట్లు చెప్పెను. ౯౯

సుగ్రీవుఁడా! ఇదిగో! మనము సముద్రంబునొద్దకు వచ్చినాము.
మనుషే మనము చేసియుంటిమే ఆయాలోచనము నిక్కడు చేయ
వలసినది. ౧౦౦

ఇంక నదీపతియును సముద్రంబుకాని తీరంబులేదు. ౧౦౦

ఉపాయంబులేక యీసముద్రంబు దాటి సలవిగాదు.

అట్లుకావున నచ్చటనే విడియుదము; ఈవానరసైన్యము సముద్రం
బు నవ్వలిగట్టుచేరునట్టలోచనము సేయవలయును. అని రాముఁడు సుగ్రీ
వునితోఁ జెప్పెను. ౧౦౧

సీతావారణంబుఁ బరమదశఖితుఁడైయున్న మహాబాహుళ్యమును రా
ముఁడు సముద్రంబుఁ జేరినపిమ్మట నచ్చట విడియుదము గుఱించి యీప్ర

సర్వా సేనా నివేశ్యంతాం వేలాయాం హరిపుష్పచ! ౧౦౪

సంహృష్టో మత్తకాలో నః సాగర స్యాస్య లజ్ఘనే,

స్వాంస్వాం సేనా సముత్పృజ్యమాచ కశ్చి త్కుతో వ్రజేత్.
గచ్ఛచ్ఛ వానరా శూరా జ్ఞేయం ఛన్నం భయం చ నః,

రామస్య పచనం శ్రుత్వా సుగ్రీవ స్సహలక్ష్మణః ౧౦౬

సేనాం స్యవేశయ త్తీరే సాగరస్య ద్రుమాయుగే,

విరరాజ సమీపస్థం సాగరస్య తు తద్భూమ్ ౧౦౭

మధుపాణ్డుజలః శ్రీమా ద్ద్వితీయ ఇవ సాగరః,

వేలావన ముపాగమ్య తత స్తే హరిపుష్పవాః ౧౦౮

వినివిష్టాః పరం పారం కాజ్ఞమాణా మహోదధేః,

తేషాం నివిశమానానాం సైన్యసన్నాహనిష్పనః ౧౦౯

అస్తద్ధాయ మహానాద మర్ణవస్య ప్రశుశ్రవే,

సా వానరాణాం ధ్వజినీ సుగ్రీవే కాభిపాలితా ౧౧౦

శ్రేధా నివిష్టా మహతీ రామస్యార్థపరాఽభవత్,

సా మహార్ణవ మానాద్య హృష్టా వానరవాహినీ ౧౧౧

వాయువేగసమాధూతం పశ్యమానా మహార్ణవమ్,

కార మాజ్ఞాపించెను.

౧౦౩

వానిశ్రేష్ఠుడగు సుగ్రీవుడా! మనసేనల నన్నిటిని సముద్ర
తీరంబున విడియ నియమింపుము.

౧౦౪

ఈసముద్రంబు దాటు నుపాయంబును గుఱించి యాలోచించునవ
సరంబు మనకుఁ గలిగినది.

ఎవ్వఁడును దనసేనను పదలి యెచ్చటికిని బోఁగూడదు. ౧౦౫

హరులగువానరులు అంతలును దిరుగుచుండవలయును; చిద్రంబశ్వేషిం
చి మసలం బ్రవారించుటకై శత్రువు లెచ్చట నైనను దాఁచుకొనియుండును.
అని రాముఁడు సుగ్రీవునితోఁ జెప్పెను.

సుగ్రీవుఁడు రామునిమాటను విని లక్షణునితోఁగూడ నానావృత్త
సంయుతంబగు సముద్ర తీరంబునంగు వానరసేనను విడియ నియమించెను.

సముద్రసమీపంబున విడిసియున్న మధువర్ణులగు నావారులసేన
కాంతిమంతంబగు మధువర్ణంబయిన రెండవసముద్రంబుకరణిఁ బ్రకాశించు
చుండినది.

౧౦౬

ఆవానరశ్రేష్ఠులు సముద్ర తీరవనముఁబొంది యంత సముద్రంబు
నవ్వలితీరంబుఁ జేరంగోరుచు నచ్చటచ్చట విడిసిరి.

౧౦౭

అచ్చట నావానరసేన విడియుటవలనఁ గలిగినభయని సముద్రభయనిని
గూడ నణచి చెలఁగినది.

౧౦౮

సుగ్రీవపాలితంబగు నాగొప్పవానరసేన వానరు లొక్కతట్టును
గోలాంకూలంబు లొక్కతట్టును భల్లూకంబు లొక్కతట్టునుగా నిట్లు మూఁ
డుప్రకారంబులవిడిసి రామునికార్యంబు గావంపనుద్యక్తయయి పరమోత్సా
హంబున నుండినది.

౧౦౯

ఆవానరసేన మహాసముద్రంబుఁ బొంది వాయువేగంబుననుఁ జెల్లబ్బి
తరంగంబులం జేలంగుచున్న మహాసముద్రముం జూచుచుసంతోషంబు నొం
దినది.

౧౧౦

- దూరపార మసమ్బాధం రక్షో గణవిషేవితమ్. ౧౧౨
 పశ్యన్తో వసుణాచాసం నిషేదుర్హరియాధపాః,
 చణ్డనక్రగ్రహం ఘోరం క్షపాదౌ దివసక్షయే. ౧౧౩
 హసంతమివ నౌ నౌ ఘోర్మృత్యుస్త మివ చోర్క్షిభిః,
 చన్ద్రోరయసముద్భూతం ప్రతిచన్ద్రసమాకులమ్. ౧౧౪
 చణ్డానిలమహాగ్రాహైః కీర్ణం తిమితిమిజ్జితైః,
 దీప్తభోగై రివాకీర్ణం భుజ్జై ర్యరుణాయమ్. ౧౧౫
 అవగాధం మహాసత్త్వై ర్నానాశైలసమాకులమ్,
 సుదుర్గం దుర్గమార్గం తమగాధ మసురాలయమ్. ౧౧౬

- మకరై ర్నాగభోగైశ్చ విగాఢా వాతలోళితాః,
 ఉత్పేతుశ్చ నివేతుశ్చ ప్రవృద్ధా జలరాశయః. ౧౧౭
 అగ్నిచూర్ణ మివావిర్భం భాస్వరామ్బు మహోరగమ్,
 సుగారివిషయం ఘోరం పాతాళవిషయం సదా. ౧౧౮
 సాగరం చామ్బరప్రఖ్య మర్బురం సాగరోపమమ్,
 సాగరం చామ్బరం చేతి నిర్విశేష మదృశ్యత. ౧౧౯

సమప్నోక్తం నభసా పృథ్వి స్సమప్నోక్తంచ నభోఽమ్బసా,
 తామ్బూరూపేన్త దృశ్యేతే తాకారత్వసమాకులే. ౧౨౦

దురవస్థితంబగు నావలిగట్టుగలదియు నక్షోభ్యంబును రాక్షససమాహంబుచే నేవింపబడినదియు పరుణునియునికేపట్టును ఎట్టివృగంబునైనఁ బట్టుకొనఁజాలిన మొసళ్లుగలదియు సంధ్యాకాలంబునందు భయంకరంబయి మాపట్టునదియు తెల్లనిచురుగులచే నవ్వనట్లు దోచునదియుఁ దరంగంబుల నర్తనంబు గావించునట్లు గా నగుపడునదియుఁ జంద్రోదయకాలంబున మఱియుఁ బెల్లుబ్బి ప్రతిబింబితంబులగు చంద్రబింబంబుల నొప్పచున్నదియు మహావాతంబుననుంజోలె వేగంబుగల మొసళ్లతోను నిమిలిమింగిలంబులతోను నిండియుండునదియు ఘోషాస్థితులుచే వెలుంగుచున్న సర్పంబుల నొప్పచున్నదియు మఱియు శింశుమారాదిమహాజంతువులచేవ్యాపింపబడినదియు జలంబుల మునింగియున్న నానావిధపర్వతంబులుగలదియు జోరరానిదియు మార్గరహింబును మిక్కిలియు లోతుగలదియు నసురాలయంబునునగు నాసముద్రంబును జూచి వానరోత్తములు దీని నెట్లు దాటఁగలమని దుఃఖంబునొందిరి. ౧౧౬.

గొప్పగొప్పతరంగములు మకరంబులతోను స్పృంబులతోను వాయువేగచలితంబులయి నెల్లుబ్బి యత్యున్నతంబులయి యెగిరిపడుచుండినవి. ౧౧౭

రాత్రికాలంబునందుఁ జంద్రకిరణసంపర్కంబునంజేసి సముద్రంబు నందలి జలబిందువులు అగ్నికణంబులుఁబోలె బ్రకాశించుచుండును; ఆకాశంబునందును అట్లు నక్షత్రంబులు ప్రకాశించుచుండును. సముద్రంబు మహానాగంబులుగలది, ఆకాశంబును వాగంబులుగలదే సముద్రంబున ననురులుండురు, ఆకాశంబునను అనురులుండురు సముద్రంబు భయంకరంబైనది, ఆకాశంబును భయంకరంబైనది. సముద్రంబు పాతాళంబువలె గంభీరంబుగనుండినది, ఆకాశంబునట్టిదే. కావున నిప్పుడు సముద్రం బాకాశంబువలె నుండినది, ఆకాశంబు సముద్రంబువలె నుండినది. ఇది సముద్రంబనియు నిది యాకాశంబనియు నెంతమాత్రము భేద మగపడలేదు. ౧౧౮, ౧౧౯

సముద్రమునందలిజలము ఆకాశమువలె నుండినది, ఆకాశంబు జలంబువలెనుండినది. కావున నాయాకాశసముద్రంబులురెండును ఒక్కటివలె

సముత్పత్తితమేఘస్య వీచిమాలాకులస్య చ,
 విశేషో న ద్వయో రాపీ త్సాగర స్యామ్భరస్యచ. ౧౨౧
 అన్యోన్య మాహతా స్సక్తా సుస్వసు ర్భీమనిష్పనాః,
 ఊర్తయ స్సిన్ధురాజస్య మహాభేర్య ఇవాహవే. ౧౨౨
 రత్నోఘజలసన్నాదం విషక్త మివ వాయునా,
 ఉత్పతన్త మివ క్రుద్ధం యాదోగణసమాకులమ్. ౧౨౩
 దదృశు స్తే మహోత్సాహా వాతాహతజలాశయమ్,
 అనిలోద్ధత మాకాశే ప్రవల్లన్త మి వోర్త్తిభిః. ౧౨౪

తతో విస్మయ మాపన్నా దృశు ర్హరయ స్తదా,
 భ్రాన్తోర్భీజలసన్నాదం ప్రలోలమివ నాగరమ్. ౧౨౫

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే చతుర్థ స్కంధః. ౪.

పంచమ స్కంధః.

సా తు నీలేన విధివ త్సాగరతో సుసమాహితా,
 సాగర స్యాత్తరే తీరే సాధు సేనా నివేశితా. ౧

మైన్యశ్చ ద్వివిద శ్చోభా తత్ర వానరపుంగవ,
 విచేరతు శ్చ తాం సేనాం రక్షార్థం సర్వతో దిశమ్. ౨
 నివిష్టాయాం తు సేనాయాం తీరే నదనదీపతే,
 సార్వస్థం లక్షణం దృష్ట్వా రామో నచన మబ్రవీత్. ౩
 శోకశ్చ కిల కాలేన గచ్ఛతా హ్యపగచ్ఛతి,
 మమ చాపశ్యతః కాంతా మహా న్యహని వర్ధతే. ౪

నొక్కటి భేదములేకుండ నుండినవి.

౧౨౦

మేఘసమూహంబుతో నొప్పుచున్న యా కాశమునకును తరంగసంఘా
కులం బగు సముద్రంబునకును ఎంతమాత్రము భేద మగుచుండలేదు ౧౨౧

సముద్రంబునందలి యల్లు ఒకటిచే నొకటి కొట్టఁబడినవై
యద్ధంబునందు పెద్దభేదులుంబోలే భయంకరారావంబున ధ్వనిం చుండినవి.

రత్నంబులతోను జలంబులతోను మహాధ్వనిగల్గి వాయుపాతంబయి
యాశంబున కుద్గమించుకై నడి కొరంబునొందియుండుచాడ్పునం జూపట్నము
జలజంతుగణసంకులంబై వాయువేగంబునకు లేచు తరంగంబులధ్వనిచే మాట
లాడునట్లు గానించుచున్న సముద్రంబును మహోత్సాహశాలిలగు నావా
నరులు చూచిరి ౧౨౩, ౧౨౪

అంత సప్పుడు వానరులు నానావిధంబుగాఁ దరంగంబు బుద్ధిమంప
మహాధ్వనిబోల్పు నుద్భాసితంబయినట్లు చూపట్టుచున్న సముద్రంబుఁజూచి
యాశ్చర్యంబు నొందిరి ౧౨౫

ఇది నాలుగవసర్గము.

ఐదవసర్గము.

వానరసేనానాయకుండగు నీలుఁడు జక్కఁగా కక్షులు నేర్పఱచి
నిర్భయంబుఁ గావించి సముద్రోత్తిరతీరంబునందు నీతిశాస్త్రోక్త ప్రకారంబునఁ
జక్కఁగా సేనానివేళనంబు గావించెను. ౧

అప్పు డచ్చు మైంగుఁడును ద్వివిరుఁడును సీవానరోత్తిము లిరువు
రును కక్షకాశముయి వానరసేన యన్నిప్రక్కలను దిరుగుచుఁ గాచియుండిరి.

అట్లు నైవ్యమంతయు విడిసిపొలిత సే రాముఁడు తనపార్శ్వభాగంబునఁ
గాలిచియున్న లక్షణంజూచి యిట్లని చెప్పెను. ౩

హుఁఖము కొంతకాలము గడవగా నశించును, నాకుఁ బ్రియురాలుఁ
జాడకుండుటచేఁగి లిగినదుఃఖముమాత్రము అంతకంతకువృద్ధిఁబొందుచున్నది.

న మే దుఃఖం ప్రియా దూరే న మే దుఃఖం హృతేతి వా,
ఏతదే వానుశోచామి వయోఽస్యా హ్యతివర్తకే. ౫

వాహి వాత యతః కాంతా తాం స్పృష్ట్యా మా మపి స్పృశ,
త్వయి మే గాత్రసంస్పర్శ శ్చన్ద్రో దృష్టిసమాగమః. ౬

తన్నే సహతి గాత్రాణి విషం వీత మి వాశయే,
హనాథేతి ప్రియా సా చూం హ్రియామాణా యదబ్రవీత్. ౭

తద్వియోగేననవతా తచ్చింతా విఫులార్చిషా,
రాత్రిం దివం శరీరం మే దహ్యతే మదనాగ్నినా. ౮

అవగా హ్యర్థవం స్వప్నే సామిత్రే! భవతా వినా,
కథంచి త్ప్రీత్యో న్కామ సుమాం సుప్తం జలే దహేత్. ౯

బహ్వేత త్కామయానస్య శక్య మేతేన జీవితమ్,
యదహం సాచ వామోరూ రేకాం ధరణి మూశ్రితో. ౧౦

ప్రియురాలు దూరంబున నున్నదని నాకు దుఃఖములేదు; రాక్షసుడు గొనిపోయెననియున్నను నాకు దుఃఖములేదు. ఏలయునఁగా నచ్చటికిఁబోయి యారాక్షసుం జంపి మరలఁ బ్రియురాలిం బడయవచ్చుగాదా! అయితే ఇప్పుడు ఆబిడ యావసము వ్యర్థముగాఁ బోవుచున్నదే! అనియే నాకు దుఃఖము గలుగుచున్నది. అని రాముఁడు లక్ష్మణునితోఁ జెప్పెను ౫

వాయుదేవుఁడా! నాప్రియురాలుండుస్థలంబున సంచరింపుము. అచ్చట నాబిడను స్పృశింపుము. ఆబిడదేహము దాకివచ్చిన నిన్ను స్పృశించుటవలన నా కాబిడదేహముఁ దాకినట్లు పగలోపము గలుగును. కావున నా బిడ దేహస్పృశ్యము నాకుఁ గలుగుట నీయధీనముగా నున్నది. అట్లు ప్రియురాలి ముఖంబువలెనుండు చంద్రంజూచి ప్రియురాలిమొగంబుఁజూచినట్లు సంతోషంబు నొందవలసియున్నది కావున నాకుఁ బ్రియురాలిముఖంబుఁ జూచుట చంద్రుని యధీనముగా నున్నది ౬

సమస్తభోగంబులను బరిత్యజించి నావెంట నడివికివచ్చినట్టి ప్రియురాలు రావలసిచేఁ గొనిపోవడునప్పుడు తాను బాతిప్రత్యాగ్నిచే నతని నీటుసేయ సమర్థురాలయినను నాయంబుండు భక్తిచే నన్నేగతిగా దలంచి “అయ్యో! నాథుఁడా” అని చెప్పినమాట నాహృదయంబుననుండి త్రాగఁబడిన విషంబుకై వడి దేహంబంతయు దహింపఁబడుచున్నది ౭

దున్నభుండను నగ్నిహోత్రము ఆప్రియావియోగంబే యింధనములుగా నాబిడను జింతించుటయే జ్వాలలుగా నాదేహంబంతయు రేయంబవలును దహించుచున్నది. ౮

లక్ష్మణుఁడా! నేను నిన్నువిడిచి సమస్తంబునఁబడి పరుండెదను. నేను నీళ్లలోఁ బగుండియుండునేని ప్రజ్వలించుచున్న యీదున్నభుండు నన్ను దహింపఁజాలఁడు. ౯

నేనును నుండతిములయిన తొడలుగల యాసీతయును ఒక్కభూమి యందుండుటయే యిప్పటి కధికముగానున్నది. కావున భూమియందే మనతో

కేదార న్యేవ కేదార సోదకస్య నిరూదకః,
ఉపన్నేహేన జీవామి జీవంతీం యచ్ఛృణోమి తామ్ ౧౧.

కదాను ఖలు సుశ్రోణీం శతవత్త్రాయ పృథుణామ్,
విజత్య శత్రూన్ ద్విత్వామి నీతాం స్థితా మివ శ్రియమ్. ౧౨

కదాను చారుబిమ్బావ్రం తస్యాః పన్నమి వానసమ్,
ఈష దున్నమ్య పాన్యామి రసాయన మి వాతురః. ౧౩

తస్యాస్తు సంహతా వీనా స్తనా తాశఫలోసమా,
కదాను ఖలు సోత్కమా శ్లిష్యత్యై మాం భజిష్యతః. ౧౪

సా నూన మసిరాంజీరక్షోమధ్యగతా సతి,
మన్నాథా నాథహీ నేన త్రాతారం నాధిగచ్ఛతి. ౧౫

కథం జనకరాజస్య దుహితా సా మను ప్రియా,
రాక్షసీమధ్యగా శేతే స్తుషా దశంధస్యచ. ౧౬
కదాఽవిక్షోభ్య రతుంసి నా విధూ యోశ్చుతిష్యతి,
విధూయ జలదా న్నీలాన్ శశిరేఖా శర స్స్విన. ౧౭

స్వభావతనుకా నూనం శోకే నానశ నేనచ,
భూయ స్తనుశూనీతా దేశకాలవిర్యయా. ౧౮

కదాను రాక్షసేష్టస్య నిధా యోరసి నాయకాన్,
నీతాం ప్రత్యాపారిష్యామి శోక ముత్సృజ్య మానసమ్. ౧౯

పాటు బ్రతికియున్నదిగదా యని దీనిచేత మాత్రము జీవించియుండఁగలను.

నీత బ్రతికియున్నదని వివచనమునకావున దీనిచేత నీళ్లుగలచేసి
తేమతాఁకుడుచే నెండవండున్నట్లు జీవించియుండును. ౧౧

నేను శత్రువులజయించి సుందరంబులయిన పిఱుఁదులుగలదియుఁ
గమలంబులంబోలె వికాలసుందరంబులయిన శేత్రంబులుగలదియునగు నీతను
లక్ష్మీనింబోలె నెప్పుడు చూడఁగలను? ౧౨

సుందరంబులగు దొండపండువంటి పెదవులుగలదియుఁ గమఁబు
వంటిదియునగు నీతముఖమును గొంచెము సైకత్తి లోగి రసాయనంబు ద్రావు
చుంబు వనరామ్యులంబు నెప్పుడు ద్రావగును? ౧౩

నీత నన్నుఁ గవుఁగిలిండుకొనఁగా- బరస్పరసంహతంబులును మాంస
లంబులును దాళఁఫలంబువంటివియు నగు నాచిహ్నస్థంబులు సకంపంబులయి
యెప్పుడు నామెను సోఁకఁగలవు? ౧౪

నల్లనికడికంఠుగలదియుఁ బతివ్రతయునగు నానీత రాక్షసులచేతఁ
చిక్కినాగుండను నేలండియు ననాథవలె రక్షకుం గానక పరితపించుచున్నది.
శిష్యుము. ౧౫

అనీతాదేవి జయహారాజుకూతురయ్య నాప్రియురాలయ్య దశ
విధమహారాజు కోడలునయ్య రాక్షస స్త్రీలనుమం జిక్కియున్నదేమి? ౧౬

శరదృతువునందుఁ జంద్రరేఖ నల్లనిమేఘంబుం ప్రోసీపుచ్చి బయ
లువెడలునట్లు నీత యెప్పుడు అవిఘోభ్యులగు రాక్షసులం బాఱఁదోలి నా
యెదుట నుదయింపఁగలడు? ౧౭

స్వభావంబుననే కృశదేహయైననీత యిప్పుడు దేశకాల వైపరీ
త్యంబునందేని దుఃఖంబునను ఉపవాసంబులచేతను మఱియు మిక్కిలి
కృశించియుండఁగలడు. ఇది నిశ్చయము. ౧౮

నేను రాక్షసేశ్వరుడగు రావణునివత్సస్థలంబున బాణంబుల నాటి
మరల నీతంబొంది యెప్పుడు మనోదుఃఖంబు విడువఁగలను? ౧౯

కదాను ఖలు మాం సాధ్వీ నీతా సురసుతోపమా,
సోత్కణ్ఠా కణ్ఠ మాలమ్భ్య మోక్ష్య త్యానద్దజం పయః. ౨౦

కదా శోక మిమం ఘోరం మైథిలీవిప్రయోగజమ్,
సహసా విప్రమోక్ష్యామి వాస శ్శుక్లేతరం యథా. ౨౧
ఏవం విలపత స్తస్య తత్ర రామస్య ధీమతః,
దివక్షయా న్నన్దగుచి రభస్కరోఽస్త ముపాగమత్. ౨౨
ఆశ్వాసితో లక్ష్మణేన రామ స్సన్ధ్యా ముపాసత,
స్తర స్కనులపత్తాక్షీం నీతాం శోకాకులీకృతః. ౨౩

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే షణ్చమ స్కంధః. ౫.

షష్ఠ స్కంధః

లక్ష్మాయాం తు కృశం కర్ష ఘోరం దృష్ట్వా భయావహమ్,
రాక్షసేంద్రో హనుమతా శక్తే జేన మహాత్మనా. ౧
అబ్రవీ ద్రాక్షసాన్ సర్వాస్త్రియా కించి దవాఙ్ముఖః,

ధర్మితాచ ప్రనిష్ఠాచ లక్ష్మా దుష్ప్రసహా పురీ. ౨
తేన వానరమాత్రేణ దృష్టా నీతా చ జానకీ,

ప్రాసాదో ధర్మిత శ్చైత్యః ప్రవరా రాక్షసా హతాః. ౩
ఆవిలాచ పురీ లక్ష్మా సర్వా హనుమతా కృతా,

కిం కరిష్యామి భద్రం వః కిం వా యుక్త మన స్తరమ్. ౪
ఉచ్యతాం న సమర్థంచ యత్కృతం శుకృతం భవేత్.

పతివ్రతయు దేవకన్యాసమానురాలునగు నీతాదేవి పరమకాతుకంబు నే నన్నుఁ గంఠంబునం గవుఁగిలించుకొని ఆనందబాష్పంబుల నెప్పుడు విడువఁగలదు? ౨౦

భయంకరంబగు నీ నీతాదేవిహదఃఖంబును మలినవస్త్రంబునుఁబోలె శీఘ్రంబున నెప్పుడు విడువఁగలను? అని రాముఁడు విలపించెను. ౨౧

అచ్చట బుద్ధిమంతుఁడగు రాముఁ డట్లు విలపించుచుండఁగానే సూర్యుఁడు మందకాంతియయి యస్తమించె నంత సంద్యాకాలం బయ్యెను.

అంత లక్షణునిచే నాశ్వాసితుఁడై కమలపత్రంబులుఁబోలె విశాలంబులగుకండ్లుగల నీతం దలంచుచు దుఃఖితుఁడై సంద్యావందనంబుఁ గావించెను. ౨౩

ఇది యైదవస్కంధము.

ఆఱవస్కంధము.

అంత నచ్చట రాక్షసేశ్వరుఁడగు రావణుఁడు దేవేంద్ర సదృశమహాపరాక్రమశాలియగు హనుమంతుఁడు లంకాయందుఁ గావించిన మహాభయంకరకార్యంబుఁజూచి సిగ్గుచేఁ గొంచెము దలవాంచి రాక్షసుల సందఱంజూచి యిట్లని చెప్పెను. ౧

ఒకకోఁతియంతవాఁ డాహనుమంతుఁడు శత్రువులకు దుష్ప్రవేశంబగు లంకాపట్టణమును నిర్లక్ష్యముగాఁ బ్రవేశించి జనకునికొమార్తెను నీతంజూచియుఁ బోయినాఁడు. ౨

హనుమంతుఁడు చైత్ర్యప్రాసాదంబును బగులఁగొట్టెను, ఉత్తములగు రాక్షసులఁ బెక్కిండ్లం జంపెను, లంకాపట్టణంబునంతయు దహించి వ్యాకులంబు గావించెను. ౩

ఇంక మనమేమిచేయవలెను, మనహీనంబును కేసినచో గాత్రనిద్దిగలిగించునదియునగు నుపాయం బెద్ది? ఎచింపుఁడు, దానింజేసెదను, మీకు మంగళము గలుగుఁగాక. ౪

మస్తమూలం హి విజయం ప్రాహు రాశ్యా మనస్వినః. ౫
తస్మా ద్వైరోచయే మస్తం రామం ప్రతి మహాబలాః,

త్రివిధాః పురుషా లోకే ఉత్తమాధమమధ్యమాః. ౬
తేషాం తు సమవేతానాం గుణదోషా వదా మ్యహమ్,

మ నిభి ర్హితసంయుక్తై స్సమర్థై ర్మస్తనిర్ణయే. ౭

మిత్రై రావృపి సమానార్థై రాభిప్సవై రపి వా హితైః,
సహితో మస్తయిత్యా యః కర్తారఃస్థా న్ప్రప ర్షయేత్. ౮

దైవేచ కురుతే యత్నం త మాహుః పురుషోత్తమమ్,
ఏకోఽర్థం విమృశే చేకో ధర్మే ప్రకురుతే మనః. ౯
ఏకః కార్యణి కురుతే త మాహు ర్మధ్యమం సరమ్,

గుణదోషా వసిభిశ్చ త్యక్త్వా దైవశాస్త్రయమ్. ౧౦
కరిష్యా మితి యః కార్య ముపేక్షే త్స నరాధమః,

య థేషే పురుషా నిత్య ముత్తమాధమమధ్యమాః. ౧౧

ఏవం మస్తా హి విజ్ఞేయా ఉత్తమాధమమధ్యమాః,
ఏకమత్య ముపాగమ్య శాస్త్రదృష్టేన చక్షుషా. ౧౨

మన్నితో యత్ర నిరతా స్త మాహు ర్మస్త ముత్తమమ్,

బహ్వోఽపి మతయోధూత్వా మన్రిణా మర్థనిర్ణయే. ౧౩
పున ర్య త్రైకతాం ప్రాప్తా సుమన్తో మధ్యమః స్మృతః,

మహాబలకాలులగు రాక్షసులారా! ధీరులగుపెద్దలు మంత్రముచేతనే జయమునీర్ధించునని చెప్పెదరు. కావున రామునివిషయమయి మంత్రము నేయఁగోరుచున్నాను.

లోకంబున బురుషులు ఉత్తములు మధ్యములు సధములు నని మూఁడు విధములు, నాశలభేదము తెలియుట కష్టము కాబట్టి నేను వాశలగుణదోషంబులఁ జెప్పెదను.

ఎవ్వఁడు ఆలోచించుటకుండు సమర్థులగు తపహితముగోరు మంత్రులతోఁగాని తపదుఃఖంబునకు దుఃఖించువారును దపసుఖంబునకు సంతోషించువారునయిన యట్టి స్నేహితులతోఁగాని తనమేలుగోరునట్టి బంధువులతోగాని చక్కఁగా నాలోచించి శక్తివించలేక కార్యంబుల నాంభించుచు దైవమునందు భూమువేసియుండునో ఆతఁడు మత్తమపురుషుఁడు. ౭,౮

ఎవ్వఁడు తానొక్కఁడే యాలోచనముచేసి యొక్కఁడుగానే దైవమునాశ్రయించి యొక్కఁడుగానే కార్యంబులఁజేయునో, ఆతఁడు మధ్యమపురుషుఁడని యంగురు.

ఎవ్వఁడు ఆలోచించుకొనించుచున్నదిను నిశ్చయింపక దైవమును సకలసేయక చేసెదనని కార్యము నాంభించి తుదముట్టించు గావింపక యుపేక్ష నేయునో ఆతఁడు సధమపురుషుఁడు.

ఎట్లు పురుషులు ఉత్తమమధ్యమసధముల మూఁడువిధములగునట్లు మంత్రములను ఉత్తమ మధ్యమసధములని మూఁడు విధములు

మంత్రులందఱు నైకమర్త్యంబునొంది శాస్త్రజ్ఞానయుక్తంబగు దృష్టితోఁ బరస్పరాసత్తులయి యేమంత్రంబు నేయుదురో అది యుత్తమగుంత్రంబందురు.

ఏమంత్రమునందు పాశ్యనిష్ఠయవిషయమయి మంత్రులకుఁ బరస్పరమతభేదములుగలిగి యాపిష్ఠులగుదను వికమత్యముగలుగునో అది మధ్యమమంత్రంబందురు.

అన్యోన్యం మతి మాస్థాయ యత్ర సమ్ప్రతిభావ్యతే. ౧౪
నచైకమత్యే శ్రేయోఽస్తి మత్ర సాధమ ఉచ్యతే,

తస్మా త్సుమన్తతం సాధు భవన్తో మతిమత్తమాః. ౧౫
కార్యం సమ్ప్రతివద్యంతా మేత త్కృత్యం మతం మమ,

వానరాణాం హి వీరాణాం సహస్రైః పరివారితః. ౧౬
రామోఽభ్యేతి పురీం లజ్జా మస్తాక ముపరోధకః,
తరివ్యతి చ సువ్యక్తం రాఘవ స్సాగరం సుఖమ్. ౧౭
తరసా యుక్తరూపేణ సానుజ స్సబలానుగః,
సముద్ర ముచ్ఛోషయతి వీర్యేణానయ త్కరోతివా. ౧౮

అస్తి న్నేవం గతే కార్యే విరుద్ధే వానరై స్సహ,
హితం పురేచ నై న్యేచ సర్వం సమ్మత్త్యతాం మమ. ౧౯

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే షష్ఠ స్కంధః ౬.

సప్తమ స్కంధః

ఇత్యుక్తా రాక్షసేంద్రీణ రాక్షసా స్తే మహాబలాః,
ఊచుః ప్రాజ్ఞలయ సుర్వే రావణం రాక్షసేశ్వరమ్. ౧
ద్విపత్నీషు మవిజ్ఞాయ నీతిభావ్యా న్నవీబుధయః,
రాజన్! పరిఘశక్త్యైష్టిశూలపట్టసంబుధమ్. ౨
సుమహా న్నో బలం కస్మా ద్విహదం భజతే భవాన్,

ఏమంత్రమునందు మంత్రులు భిన్నభిన్నాభిప్రాయంబులబోంది
తమతమయభిప్రాయంబును పదలక వాదింపుచుండురో మఱియు నైక
మత్యంబునొందవలె ననుప్రీతియు లేకయుండురో అది యథమమంత్రం
బని చెప్పబడుచున్నది. ౧౪

ఆందువలన మిగుల బుద్ధిమంతులగు మిఠలు శాస్త్రప్రకారంబున
నైకమత్యంబుతోఁ జక్కఁగా నాలోచించి చేయఁదగినకార్యమును నిష్ట
యింపుఁడు, ఇది నాకుఁ గావలసినది. ౧౫

రాముఁడు పరాక్రమశాలులగు వేలకొలది వానరులంగూడి మనల
జాధింపుటకై లంకాపురికి వచ్చుచున్నాఁడు. ౧౬

రాముఁడు తమ్ముని సైన్యమును సుగ్రీవాదులయంగూడి తనశక్తిచే ను
ఖంబుగా సమద్రంబు దాటఁగలఁడు. ఇది స్పష్టము. ౧౭

రాముఁడు పరాక్రమంబున సమద్రమును ఎండించినను ఎండించును,
లేక సేతుబంధులు గావించి యయినను దాటివచ్చును. ౧౮

నేను జెప్పినట్లు రాముఁడు వానరులతోఁపచ్చి లంక నుపరోధించు
పక్షమున మనకును వానరులకును విరోధముగలుగును అప్పటికి నాపట్టాం
బునకును సైన్యంబునకును మేలుకలుగు నుపాయం బంతయు నాలోచింపుఁ
డు. అని రావణుఁడు రాక్షసులతోఁ జెప్పెను. ౧౯

ఇది యాచవసర్గము.

ఏడవసర్గము.

నీతిబాహ్యులును బుద్ధిహీనులును మహాబలశాలులగు నారాక్షసులం
దఱు రావణుఁడు చెప్పినదివిని శత్రుబలంబుదెలియక రాక్షసాధీశ్వరుఁడగు
రావణుంజూచి చేమాడ్చుగీలించి యిట్లని చెప్పిరి. ౧

రాక్షసరాజుఁడవగు రావణుఁడా! గదలును ఈఁతెలును ఖడ్గంబులును
తూలంబులును అడ్డకత్తులును మెండుగాఁగల యనంతంబగు మనసైన్యంబు

త్వయా భోగవతీం గత్వా నిర్జితాః పన్నగా యుధి. 3

కైలాసశిఖరావాసీ యతై ర్భహుభి రావృతః,
సుమహా త్కదనం కృత్వా ఏశ్య స్తే ధనదః కృతః. ౪
స మహేశ్వరసఖ్యేన జ్ఞాన్యుమాన స్త్వయా విభో!,
నిర్జిత స్సమరే రోషాల్లోకపాలో మహాబలః. ౫

వినిహత్యచ యతైశ్చాన్వితోభ్య చ విగ్రహ్యచ,
త్వయా కైలాసశిఖరా ద్వీమాన మిద మూహృతమ్. ౬

మయేన దానవేంద్రేణ త్వద్భయా తృఖ్య మిచ్ఛతా,
మహితా తవ భార్యార్థే దత్తా రాక్షసపుంజవ. ౭

దానవేంద్రో మధు ర్నామ రిరోత్సిక్తో దురాసదః,
విగ్రహ్య ఏశ మానీతః కుమ్భినస్యా స్సుఖావహః. ౮

నిర్జితా స్తే మహాబాహో నాగా గత్వా రసాతలమ్,
వాసుకి స్తతః కృజ్ఞో జటీచ వశ మాహృతాః. ౯

అక్షయా బలవ స్తకృ శూరా లబ్ధవరాః పునః,
త్వయా సంవత్సరం యద్ధావ్ సమరే దానవా విభో!. ౧౦
స్వబలం సముపాశ్రిత్య నీతా వశ మర్హసి!,

న్నదే; నీవేదశిఖరంబుననున్నావు?

౨

నీవు పాతాళంబున భోగవశితకింజన యుద్ధంబునఁ బన్నగుల జయించి నావు.

౩

కైలాసపర్వతంబుననున్న యక్షరాజుడగు 'మహేంద్రుడు' అనేకయుత్సవంగూడి మహాయుద్ధంబుచేసి తుదకు నీకు విశ్వేశ్వర్యుడు.

౪

ప్రభుడవగు రావణుడా! ఈశ్వరునకు స్నేహితుడవని విమతికెక్కిన వాడవును మహాబలుడును భోగపాలుడునగు నాకు మరనింగూడ నీవు యుద్ధంబునందు జయించినావు.

౫

నీవు పెక్కుండ్రయత్నంబులఁజంపియు నానావిధంబులం గలంచియు బద్ధులం గావించియు కైలాసశిఖరంబుననుండి యీపుష్పకవిమానంబు దెచ్చి నావు.

౬

రాక్షసశ్రేష్ఠుడవగు రావణుడా! దానవనాథుడగు మయ్యుడు నీకు భయపడి నీస్నేహంబుఁగోరి నీకు భావ్యగాఁ దనకూతురు మందోదరి నొసంగెను.

౭

పరాక్రమముచే గర్వితుడవును గురాధర్ముఁ ను నీభగినికుంభినసికిఁ బ్రయోధుడవగు దానవనాథుడయిన వధువును యుద్ధంబు గావించి వశిక రిందుకొంటిని

౮

మహాబాహుడవగు రావణుడా! నీవు పాతాళంబునకుఁబోయి వాసుకిని దక్షుని శంఖుఁ జటిని ఈనాగేంద్రులను జయించి విశ్వంజేసి కొలయున్నావు.

౯

శత్రువుల హింసక్రొక్కంజాలిం ప్రభుడవగు రావణుడా! చూర్ణముగావించినను మరల లేచునట్టి నాశరహితులును బలవంతులును హూరులును బ్రహ్మనుగూర్చి తపస్సుగావించి వరంబులుపడసి యున్నవారలనుఁగనుకాలకేయిలు దానవులు తిమయావచ్చుక్కి నీతో నొక్కసంవత్సరంబు యుద్ధముచేసి తుదకు నీకు విశ్వేశ్వర్యుని.

౧౦

మాయా శ్చాధిగతా స్తత్ర బహవో రాక్షసాధిప!.

౧౧

శూరాశ్చ బలసంతశ్చ వరుణస్య సుతా రణే,
నిర్జితా స్తే మహాబాహో! చతుర్విధబలానుగాః.

౧౨

మృత్యువణ్ణమహాగ్రహం శాల్మలిద్రుమమణ్ణశమ్,
కాలపాశయహావిచిం యమకింకరపన్నగమ్.

౧౩

అవగాహ్య త్వయా రాజ! న్యమస్య బలసాగరమ్,
జయశ్చ విపులః ప్రాప్తో మృత్యుశ్చ ప్రతిషేధితః.

౧౪

సుయుధేన చ తే సర్వే లోకా స్తత్ర విలోళితాః,
క్షత్రియై ర్భహుభి ర్విరై శ్చక్రతుల్యపరాక్రమైః
ఆసీ ద్వసుమతీ పూర్ణా మహద్భి రివ పాదపైః,
జేషాం చిహ్నగుణోత్సాహై ర్ని సమో రాఘవో రణే.

౧౬

ప్రసహ్య తే త్వయా రాజ! స్వతాః పరమదుర్జయాః,

తిష్ఠ వా కిం మహారాజ! శ్రమేణ తవ వానరాన్.
అయ మేకో మహాబాహు రిన్ద్రజి త్క్షపయిష్యతి,

౧౭

అనేన హి మహారాజ! పూహేశ్వర మనుత్తమమ్.
ఇష్ట్యా యజ్ఞం సర్వో లభ్యో లోకే పరమదుర్లభః,

౧౮

శక్తితోమరమీనంచ విసిక్తిర్హస్తశైవలమ్.

౧౯

రాక్షసేశ్వరుడవగు రావణుడా! మఱియు నాకాలకేయలన్నేనా మువలన నానావిధమాయలనుంగూడ నేర్పియున్నావు. ౧౧

మహాబాహుడవగు రావణుడా! మఱియు నీవు శూరులును మహాబలశాలులును జతురంగసైన్యసమేతులు సగు పరుణపుత్రులను యుద్ధంబున ఐయించియున్నావు. ౧౨

రాక్షసరాజుడవగు రావణుడా! నీవు యమదండంచే భయంకరమకరంబుగా శాల్మల్యాయుధంబులే వృక్షంబులుగా యమపాశంచే మహాతరంగంబుగా యమకింకరులే సన్నగంబులుగా సముద్రంబుపోల్కిం బొల్పునట్టి యమసైన్యంబుఁజొచ్చి యుద్ధంబున యముం బాఱఁదోలి అధికంబగు విజయంబునొందినావు. ౧౩, ౧౪

అచ్చట నీవుచేసిన యుద్ధంబునకు లోకంబులన్నియుఁ జలించినవి.

దేవేంద్రునకుంబోలే మహాపరాక్రమంబుగల త్కత్రియులు పెక్కిండు మహావృక్షంబులుంబోలే భూమియంతయు నిండియుండిరి. ౧౫

రాముఁడు పరాక్రమగుణోత్సాహంబుల యుద్ధముఁందు వారలకు పమానుఁ డెంతమాత్రముకాఁడు. ౧౬

రాక్షసరాజుడవగు రావణుడా! అట్టిగుర్జియులగు నారాజులనే నీవు పధించియున్నావే; ఇంక రాముఁడు నీ కెంతమాత్రము? ౧౭

మహారాజుడవగు రావణుడా! నీవు ఊరకయే యుండుము; నీవు శ్రమపడనేల? మహాబాహుడగు నీయింద్రజిత్తు ఒక్కఁడే వానరుల నందఱు నశింపఁజేయఁగలఁడు. ౧౮

మహారాజుడవగు రావణుడా! ఈయింద్రజిత్తు మహేశ్వరం గుఱించి యుత్తిమంబగు యాగంబుగావించి లోకమునంగు పరమదుర్లభంబగువరంబునొందెను. ౧౯

ఈయింద్రజిత్తు శక్తితో మరాఢ్యాయుధంబులే మత్స్యంబులుగా ప్రే

గజకచ్ఛపసమ్బాధ మశ్వమణ్డూకసంక్కులమ్,
 రుద్రాదిత్యమహాగ్రాహం మరుద్వసుమహోరగమ్. ౨౦
 రథాశ్వగజతోయాఘం పదాతిపుళినం మహత్,
 అనేసహి సమాసాద్య దేవానాం బలసాగరమ్. ౨౧
 గృహీతో దైవతపతిర్లక్ష్మం చూస ప్రవేశితః,
 పితామహనియోగా చ్చ ముక్త శ్శమ్భరః ప్రహా - ౨౨
 గత ప్రివిష్టపం రాజన్! సర్వదేవసుస్కృతః,

త మేవ త్వం మహారాజ! విస్మ జేస్త్రిజితం సుశమ్. ౨౩
 యావ దాప్సరసేనాం తాం సరామాం సమతి క్షయమ్,

రాజ! న్నాప వయు క్షేమ మాగతా ప్రాకృతా జ్ఞనాత్. ౨౪
 హృది నైవ త్వయా కార్యా త్వం వధిష్యసి రాఘవమ్.

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే సప్తమ స్కంధః. ౭.

అష్టమ స్కంధః.

తతో నీలామ్బుదనిభః ప్రహస్తా నామ రాక్షసః,
 అబ్రవీ త్ప్రజ్ఞలి రావ్యం యోర స్సేనాపతి స్తదా. ౧

దేవదానవగన్ధర్వాః పిశాచపతంగోరగాః,
 న త్వం ధర్మయితం శక్త్యాః కిం పున రావినా రణే. ౨

గులే శైవలంబుగా నేనుగనులే తాఁబేర్లుగా నుజ్జంబులే కప్పలుగా రుద్రాది
త్యులే భయంకరమకరంబులుగా వసువాయువులే మహాగజంబులుగా రథాశ్వ
గజంబులే జలసమాహంబుగాఁ బదాతిపై న్యంబే యినుకదిబ్బలుగా మహా
సముద్రంబుకరణి సతిభయంకరంబై క్రాలుదేసినై న్యంబుఁ జొచ్చి దేవేంద్రుం
బట్టి బంధించి లంకకుం గొనివచ్చెఁగదా!

౧౯-౨౧

రాక్షసరాజుడవగు రావణుఁడా! అంత బ్రహ్మదేవు నానతింజేసి దేవేం
ద్రు విడిచి పుచ్చితివి; అంత సత్రుడు సమస్త వేదతలుం గొలువ దేవాలయం
బున కెగ్గెను.

౨౨

మహారాజుడవగు రావణుఁడా! అట్టి నీకొఁకు నింద్రజిత్తునే పంపు
ము; రామునితోఁగూడిన నానాసరసేననంతయు నెంతలోపల వధించిపుచ్చు
నో చూడుము.

౨౩

రాక్షసరాజుడవగు రావణుఁడా! త్వంబ్రుండగు నీహమమంతునివలన ససం
భావితంబుగా సంభవించిన యాపదకు భయపడకుండుము; దీని మనంబుననుం
చకుము; నీవు తప్పక రాముని వధింపఁగలవు. అని రాక్షసులు రావణునితోఁ
జెప్పిరి.

౨౪

ఇది యేడవసర్గము.

ఎనిమిదవసర్గము.

అంత నప్పుడు కూరుడును రాక్షససేనానాయకుడును నీలమేఘం
బువంటి మేనుగలవాఁడునగు ప్రహస్తుడను రాక్షసుఁడు రావణుంజూచి చే
మోడ్చుగీలించి యిట్లని విన్నవించెను.

౧

దేవతలేమి దానవులేమి గంధర్వులేమి పితృచంబులేమి పక్షులేమి నా
గంబులేమి యుద్ధంబున నీ కెదురు నిలువఁజాలరు, ఇంక వానరులనఁగా
నెంతమాత్రము?

౨

సర్వే ప్రమత్తా విశ్వస్తా వశ్శితాః స్త్రీ హనూమతా,
స హి మే జీవతో గచ్ఛేజ్జీవన్ స వనగోచరః. 3

సర్వాం సాగరపర్యవ్తాం సశైలసనకాననామ్,
కరోమ్యివానరాం భూమి మాజ్ఞాపయతు మాం భవాన్. ౪

రక్షాం చైవ విధాస్యామి వానరా ద్రజనీచర!,
నాగమిష్యతి తే దుఃఖం కించి దాత్మాసరాధజమ్. ౫

అబ్రవీ చ్చ సుసంజ్ఞుర్భ్రాతృ దుర్ముఖో నామ రాక్షసః,
ఇదం సత్కమణీయం హి సర్వేషాం నః ప్రధర్షణమ్. ౬

అయం పరిభవో భూయః పుర స్త్యస్తగిహ్వరస్యచ,
శ్రీమతో రాక్షసేష్టస్య వానరేణ ప్రధర్షణమ్. ౭

అస్మిన్మహూర్తే హ త్వేకో నివర్తిష్యామి వానరాన్,
ప్రవిష్టాన్ సాగరం భీమ మమృరంవా రసాతలమ్. ౮

తతోఽబ్రవీ త్సుసంజ్ఞుర్భ్రాతృ వజ్రదంష్ట్రో మహాబలః,
ప్రగృహ్య పరిఘం ఘోరం మాంసశోణితరూషితమ్. ౯

కిం వో హనుమతా కార్యం కృపణేన తపస్వినా,

మనమందఱమును మృత్యు నెవ్వరు ఎదిరింపజాలరని మదించి విస్త్రబ్ధుల
మయియుంటిమి, కామన హనుమంతుడు తిట్టానుననిచ్చి యట్టహాసము చేసి
పోవుట కవకాశము గల్గెను; లేనియెడ నేను జీవించియుండునపుడు ఆవానరుఁ
డిచ్చటనుండి ప్రాణంబులతో నెట్లు పోగలఁడు? 3

నీ న్నాజ్ఞాపింపుము; నాలుగుసముద్రంబులలోపలనున్న యీ భూమం
డలమునందంతయుఁ బర్యవ్రాజము నేమి పనంబుల నేమి మహారణ్యంబుల నేమి
యొందునట్టి నానరుల నందఱంజంపి ఇంక భూమిలో వానరులే లేకుండు
నట్లు గావించెదను. 4

రావణుడా! నేను నీకు లంకాపురంబును పక్షించుచునుండెదను; నీవు
గావించిన సీతాహరణంబునకు ఈవానరు లంతమాత్రిము నీకు దుఃఖము
గలుగఁజేయుఁ జాలను అని ప్రవాస్తంబు రావణునికిఁ జెప్పెను 5

అంత గుర్తుఖండిను రాక్షసుఁడు మహాకోపంబునొంది యిట్లని
చెప్పెను.

హనుమంతుఁడు మనకిందఱు పట్టి యునిమానంబు గావించినాఁడు;
ఇదిమాత్రిము తుమింపదగినదికాదు 6

వానరమాత్రుఁడొకఁడునచ్చి మనపట్టణంబును మఱియు నంతఃపురం
బును అవమానించుచున్న శ్రీ హంతుఁడగు రావణునిఁగూడ నవమానించుట
యు ఎంతమాత్రిము తుమింపరాదు. 7

నేనొక్కఁడనె యిప్పుడేపోయి వానరులనందఱు పయంకరంబగుస
ముద్రంబుఁజొచ్చినను ఆకాశంబున కుద్గమించినను బాతాళంబున దాగిన
ను విడువక వధించి వచ్చెదను అని గుర్తుఖండి రావణునికిఁ జెప్పెను. 8

అంత అధికబలవంతుఁడగు విజ్రదంష్ట్రుఁడుమిక్కిలియుఁ గోపమునొం
దిసవాఁడై భయంకరంబును మాంసముచేతను నెత్తురుచేతను యీయఁబడినది
యునగు నినుపగుదియను దీసికొని బలికను. 9

సుగ్రీవః త్క్షణసహితుఁడగు గుర్తుఁడయిన రాముఁడుండఁగా భయం

రామే తివ్రతి దుర్ధరే ససుగ్రీవే సలత్తుణే, ౧౦

అద్య రామం ససుగ్రీవం పరిఘేణ సలత్తుణమ్,
ఆగమిష్యామి హ త్వైకో విత్కోభ్య హరివాహినీమ్. ౧౧
ఇదం మ మాపరం వాక్యం శృణు రాజ! న్య దీచ్ఛసి,

ఉపాయకుశలో హ్యేష జయే చ్చత్రా నతద్వితః. ౧౨
కామరూపధరా శూరా స్సుభీమా భీమదర్శనాః,
రాక్షసా వై సహస్రాణి గాక్షసాధిపనిశ్చితాః. ౧౩
కాకుత్స్థ ముపసంగన్య బిభ్రతో మానుషం వపుః,
సర్వే వ్యాసమ్భిమా భూత్వా బ్రువన్తు రఘుసత్తమమ్. ౧౪
ప్రేషితా భరతేన స్త భ్రాత్ర తవ యవీయసా,
స హి నేనాం సముత్థాప్య క్షేత్ర మే వోపయాస్యతి. ౧౫

తతో వయ మిత స్తూర్ణం శూలశ క్తిగదాధరాః,
చాపబాణాసిహస్రాశ్చ త్వీరితా స్తత్ర యానుహ. ౧౬
ఆకాశే గణశః స్థితాః హత్వా తాం హరివాహినీమ్,
అశ్తశస్త్రసుహావృష్ట్యా స్రావయామ యమక్షయమ్. ౧౭
ఏవం చేదుపసర్వేతా మనయం రామలత్తుణౌ,
అవశ్య మపనీతేన జహతా మేవ జీవితమ్. ౧౮

కౌమ్భకర్ణి స్తతో వీరో సికుమ్భా నామ వీర్యవాన్,
అబ్రవీ త్పురమక్రుద్ధో రావణం లోకకాశణమ్ ౧౯

సర్వే భవన్త స్త్రివన్తు మహారాజేన సజ్జతాః,

బున రాత్రికాలంబున రహస్యంబుగా వచ్చిపోయిన శోచనీయుడగు నీహను మంతునితో మీరేమి కార్యమున్నది? ౧౦

నే నిష్ఠా శోక్కుడనెపోయి రాముని సుగ్రీవునితోను లక్ష్మణుని తోనుగూడ పరిఘంబునం జంపి వాడరనేననంతయుఁ గలంచి వచ్చెదను. ౧౧

రాక్షసరాజుడగు రావణుడా! నేను మఱియొక్క మాటం జెప్పెద ను; ఇప్పుడుకలదే వినుము. ౧౨

ఏమిటక యిహాయుగంబు నే శత్రువులను జయింపవలెను. ౧౩
రాక్షసరాజుడనిగు రావణుడా! కామరూపులును భూరులును భయం కరాకారులు గు రాక్షసులు వేన వేలుగా సుమన్యదేహము ధరించి రామునొద్ద నుబోయి తొట్టుపాలులేక రామునింజూచి యిట్లని చెప్పవలెను. ౧౪, ౧౫

మేము ఏతియుఁడు భరితునిచే బండ్లుండి వచ్చినాము.

ఆధిగతుఁడు నేనం బిలుచుకొని శీఘ్రియవనే నమ్మచున్నాఁడు. అని రామునితో జెప్పవలెను. ౧౬

అంత మేము పూలశక్తిగదలను ధరుర్వాణఖడ్గంబులను ధరించి యిచ్చటనుండి శీఘ్రంబుగా నచ్చటికిఁ బోయెదము. ౧౭

మేము గుంపులుగుంపులుగా నాకాశంబుననుండి వ్రాళ్లు ఆయుధంబులును గురిపించి ఆవానినేననంతయు యనుభోకంబు నొందించెదము. ౧౮

ఈ ప్రకారంబు మనము నేయుగుమేని ఇట్లు సంకటంబునొంది రాను లక్ష్మణులు అవశ్యము ప్రాణంబులను విడుతురు అని వజ్రదంష్ట్రుఁడు చెప్పెను. ౧౯

అంత సూరుఁడు మహాపరాక్రమశాలియునగు కుంభికిర్ణపుత్రుఁడు నికుంభుడనురంక్షుఁడు పరమకుపితుఁడై లోకంబుల నేడ్పించునట్టి రావణుంజూచి యిట్లని చెప్పెను. ౨౦

మీరలందఱు మహారాజుడగు రావణుతోఁగూడ నిచ్చటనే యూరక

అహ మేకో హనిష్యామి రాఘవం సహబత్త్వణమ్, ౨౦

సుగ్రీవం చ హనూను స్తం సర్వా నేవచ వాసరాన్,
తతో వజ్రహను ర్వాను రాక్షసః పర్వతోపమాః. ౨౧

క్రుద్ధః పరిలిహ స్వర్క్షం జహ్వయా వాక్య మబ్రవిత్,

నైవరం కుర్వన్తు కార్యాణి భవన్తో విగతజ్వరాః. ౨౨

ఏకోఽహం భక్షయిష్యామి వాన్ సర్వాన్ హరియాథపాన్,
స్వస్థాః క్రీడన్తు నిశ్చింతాః పిబన్తో మధు వాగుణీనః. ౨౩

అహ మేకో వధిష్యామి సుగ్రీవం సహబత్త్వణమ్,
అజ్ఞదం చ హనూను స్తం రామంచ రణకుజ్జరమ్. ౨౪

ఇతి ప్రేమద్యుద్ధకాండేఽష్టమ స్కంధః. ౮.

నవమ స్కంధః.

తతో నిమగ్నా రభస సూర్యశత్రు ర్మహాబలః,
సుప్తఘోషో యజ్ఞహోత్రో మహాపార్శ్వో మహాదరః. ౧

అగ్నికేతు శ్చ దుర్ధర్షో రశ్మికేతుశ్చ రాక్షసః,
ఇన్ద్రజిచ్ఛ మహాజేహ బలవాన్ ద్రాక్షాశ్శజః. ౨

ప్రహస్తోఽథ విరూపాక్షో వజ్రదంష్ట్రో మహాబలః,
ధూమ్రాక్ష శ్చాతికాయశ్చ దుర్ముఖశ్చైవ రాక్షసః. ౩

పరిఘా నృప్తపా నాప్రిపాన్ శక్తిరూపరశ్వధాన్,
చాపాని చ సబాణాని ఖడ్గాంశ్చ విఫులాన్ శితాన్. ౪

యుంగురుగాక.

నే నొక్కడనేసోయి రామలక్ష్మణులను సుగ్రీవుని హనుమంతుని వానరుల నందఱను విధించివుచ్చెదను. అని నికుంభుఁడు చెప్పెను. ౨౦

అంతఁ బర్యతాకారుఁడవగు వజ్రహనుఁడను రాక్షసుఁడు కోపంబు నొంది, భక్షణస్తరణంబున నోరూరి నాలుకచే నోరంతయు నాకుఁగొనుచు నీమాటం జెప్పెను. ౨౧

మీరందఱు నిర్భయంబుగా యభేచ్ఛం దోచినకార్యంబు నేసికొనుఁడు. ౨౨

నే నొక్కడనే యావానరోత్తముల నందఱను భక్షించి వేసెదను. మీర లేచింతయు లేనివారిలై మద్యంబుఁ ద్రాగుచు స్వస్థంబుగా క్రీడించుచుండురుగాక. ౨౩

నే నొక్కడనేసోయి సుగ్రీవుని లక్ష్మణుని అంగదుని హనుమంతుని రణపండితుఁడగురాముని అందఱను విధించివచ్చెదను. అని వజ్రహనుఁ చెప్పెను. ౨౪

ఇది యేనిమిదవస్కంధము.

తొమ్మిదవస్కంధము.

అంత నికుంభుఁడును రథసుండును మహాబలశాలియును నూన్యశక్తుఁడును సుప్తయుఁడును యజ్ఞహుఁడును మహాపార్శ్వఁడును మహాదరుఁడును గుర్ధనుఁడును నగ్నికేతుఁడును రశ్మికేతుఁడును మహాతేజఁడును మహాబలశాలియును రావణపుత్రుఁడగు నింద్రజిత్తును బ్రహస్తుఁడును విరూపాక్షుండును మహాబలుఁడును వజ్రదంష్ఠుఁడును ధూమ్రాక్షుఁడును నతికాయుఁడును దుర్ముఖుఁడును వీరలందఱు కరిషుంబులను బట్టిసంబులను బ్రాసంబులను శక్తులను సూలంబులను గండగొడ్డళ్లను ధనుర్బాణంబులను విశితంబులను మహాఖడ్గంబులను గరించి లేచి పరమకుపితుఁడయి తేజంబున వెలుగుచు రావణుంజూచి యిట్లని చెప్పిరి. ౧-౫

ప్రగృహ్య పరమశ్రుద్ధా సముత్పత్య చ రాక్షసాః,
 అబ్రువ న్రావణం సర్వే ప్రదీప్తా ఇవ తేజసా. ౫
 అభ్య రానుం వధిష్యాను స్సుగ్రీవం చ సలక్షణమ్,
 కృపణం చ హనూనున్తం లజ్జా యేన ప్రధర్షితా. ౬
 తా న్నృహీతాయుధాన్ సర్వా న్నావరయిత్వా విభీషణా,
 అబ్రవీ త్ప్రిజ్ఞలి ర్వాక్యం పునః ప్రత్యుపవేశ్య తాన్. ౭

అ వ్యసాయై స్త్రిభి స్తాత! యోధాన్ పాప్తుం న శక్యతే,
 తస్య విక్రమకాలాం స్థా న్యుక్తా నామా ర్కసీషిణః. ౮

స ను తే ష్వభియుక్తేషు దై వేన ప్రహృతేషు చ,
 విక్రమం స్తాత! సిధ్యంతి చగీత్య విధినా కృతాః. ౯

అప్రమత్తం కథం శంతు విజగీషుం బలే స్థితమ్,
 జితరోషం దురాధర్షం ప్రధర్షయితు మిచ్ఛథ. ౧౦

సముద్రం లబ్ధయిత్వా శు ఘోరం నవనదీపతమ్,
 కృశం హనుమతా కర్త దుష్కరం తిర్క్యయేత వా. ౧౧

బలా న్యపరిమేయాని వీర్యనిచ నిశాచరాః,
 పరేషాం సహనాచచ్ఛా న కర్తవ్యా కథంచన. ౧౨

మన మిప్పుడేసోయి రామలక్ష్మణులను సుగ్రీవుని లంకాపురిం జేరిచిన నీమండగు హనుమంతుని వధించి ఎచ్చెదము. అని నిశంభాదిరాక్షసులు చెప్పిరి.

అంత విభీషణుడు ఆయుధధారలై ప్రయాణసన్నధులైయున్న నిశంభాదిరాక్షసులను నిలిపి మరలఁ గూర్చుండఁబెట్టి చేమాడ్చుగీలించి రావణుం జూచి. యిట్లని చెప్పెను. 2

నాయనా! సామదానభేదంబుల మూఁడుపాయంబులచేత నేడి యసాధ్యమో దానివిషయమయ్యె దండోపాయంబుఁ బ్రయోగింపవలయునని పండితులు చెప్పుచున్నారు కాఁబట్టి మన మిప్పుడు సామదానభేదంబులఁ బ్రయోగింపవలయుఁ గాని దండంబునకుఁ గాలము గాదు. ౩

విషయాసక్తులయి యమిత్యుండునాశు శత్రువులచే నాక్రాంతిలు దైవింబులైతూలంబు గాఁగలవారు మొదలగు వారలయందు నీతి శాస్త్రోక్తిప్రకారమునఁ జక్కఁగాఁ బరీక్షించి ప్రయోగింపఁబడనీని దండంబు సఫలమగును, మఱియొక్కచోఁ బ్రయోగింపఁబడినపక్షములందు ఎంతమాత్రము నీధింపను. ౪

రాక్షసులారా! రాముఁ డెట్టివాఁ ఁడు. ఎంతమాత్రము నేనును పాటులేనివాఁడు విజిగీషుఁడు బలవంతుఁడు అకాలంబునఁ గోపంబుఁ దెచ్చుకొనువాఁ ఁడు. కావున నతని నెదిరింప నలవిగాదు. అట్టివానిం గూడ నెదిరింప న్లు కోరదును. ౫

హనుమంతుఁడు భిక్షుంకరంబయిన యప్రహాసముద్రంబును దాటి యెవ్వరికినిం జేయనలవిగాని కార్యంబులఁ జేసినాఁడే! ఇట్లు ఎవ్వని కిదిదలంపున కైదువచ్చినా? కావున రామునకు దైవంబును బ్రతీకూలంబుగాదు.

రాక్షసులారా! శత్రువులబలంబులుఁ బరాక్రమంబులుఁ గొలతలేనివి; మీరాలోచింపక తేటాఁగఁ దక్కువఁబుని చెప్పవలదు. ౬

కించ రాక్షసరాజస్య రామేణాపకృతం పురా,
అజహరి జనస్థానా ద్యస్య భార్యాయ శస్యేనః. ౧౩

ఖరో య ద్యతివృత్తస్తు రామేణ నిహతో రణే,
అవశ్యం ప్రాణినాం ప్రాణా రక్షితవ్యా యథాబలమ్. ౧౪

అయశస్య మనాయుష్యం పరవారాభిమర్శనమ్,
లఙ్ఘ్యయకరం ఘోరం పాపస్య చ పున ర్భవన్.
వతస్మిమిత్తం వై దేహీ పయం న స్సమమాభవత్,
ఆహృతా నా పరిత్యాజ్యా కలహార్థే శృణ్వేన కిమ్. ౧౬

న నః క్షయం పిర్యవతా గేన ధర్మాసువర్తినా,
వైశం నిరర్థకం కర్తుం కీయతా మస్య మైథిలీ. ౧౭

యావన్న సగజాం సాశ్వాం బహురత్నసమాకులాన్,
పురీం దారయతే శాన్తైర్గీయతా మస్య మైథిలీ. ౧౮

యావత్సుఖోరా మహతీ దుర్ధర్మా హానవాహినీ,
నావస్కంకతి నో లంకాం తా త్ప్రతా పదీయతామ్.
విశశ్యేద్ధి పురీ లజ్జా హారా స్సర్వే చ రాక్షసాః,
రామస్య దయితా సర్వ స్వయంచ యది దీయతే. ౨౦

ప్రసారయే త్వాం బంధుత్వా శ్శురుష్య చనం మమ,
హితం తథ్య మసాం బ్రూమి దీయతా మస్య మైథిలీ. ౨౧

మఱియు రాముఁడు మున్ను రాక్షసేశ్వరుఁడగు రావణునకు ఖరాదు
లంజంపి యపకారము గావించినాఁడు. కావున రావణుఁడు యశస్వీ
యగు రామునిభార్యను జనస్థానంబుననుండి తెచ్చెను. అని యందురు. ౧౩

ఖరుని రాముఁడు యుద్ధంబునఁ జంపినాఁడనుటయే కదా! ఖరుఁడే
మొదట నూరకున్న రామునిం జంపఁబోయినాఁడు కాన నతనిం జంపుట రా
ముని యపరాధము! తప్పుకాదు. తమశక్తికొఁది దమతమ ప్రాణంబులను
రక్షించుకొనవలసినదేకదా! ౧౪

పరదాహమనము అశక్తిగల్గించును. ఆయుఃక్షయంబుఁజేయును. ధన
నాశంబు గావించును. మహావిపంబులను గల్గించును. ౧౫

ఈకారణముచేత మనకు నీతివలన మహాధయంబు సంభవించును

నీతం దెచ్చినాము. మరల నాదిడను రామున కీయవలసినది. కలహంబు
గల్గెనునది యెంతవలచిదైనను ఏమిప్రయోజనము? ౧౬

మహాపరాక్రమశాలియు ధర్మంబు దప్పక నడిచునాఁడునగు సారా
మునితో నిష్ప్రయోజనమయిన వైరము పెట్టుకొనుట మనకు యుక్తము
కాదు; రామునకు నీతి నిచ్చివేయుము ౧౭

రాముఁడు విచ్చి ఏమఁగుటతోను గుఱ్ఱంబులతోనుఁ గూడినదియు
బహురత్నసమాకీర్ణంబునగు లంకాపురిని బాణంబుల విదారించుటకుమున్నే
రామునకు నీతి నొసంగుము. ౧౮

అతిధియంకితంబును గుర్రాధిపతింబునగువానరపై న్యమునిచ్చి మహంకా
పురిం జొట్టముట్టి నీకోధించుటకుమున్నే రామునకు నీతి నిచ్చివేయుము ౧౯

రాముఁడు ప్రయభార్య నాయనకు మనముగానే యివ్వమేని మనలం
కావట్టిణమంతయు నాశము నొందును; మఱియు శూరులగు రాక్షసు లందఱు
నాశంబు నొందుదురు. ౨౦

నీవు నా కన్ననగుటవలన నిన్ను వేరొనొనుచున్నాను; నేను కెప్పు
నట్లు చేయుము; నేను హితకరింబును యథార్థంబు నగుదానిం జెప్పచు

పురా శరత్సూర్యమరీచిసన్నిభా

న్నవాగ్రపుష్పాన్ సుదృఢా న్నృపాత్మజః,

సృజ త్యమోఘా నివీళిభా న్వధాయ తే

ప్రదీయతాం దాశరథాయ మైథిలీ.

౨౨

త్యజస్వ కోపం సుఖధర్మనాశనం

భజస్వ ధర్మం రతికీర్తివర్ధనమ్,

ప్రసీద జీవేమ సమస్తబాధవాః

ప్రదీయతాం దాశరథాయ మైథిలీ.

౨౩

విశేషణవచ శ్శుత్వా రావణో రాక్షసేశ్వరః,

విసర్జయిత్వా తాన్ సర్వా న్ప్రీతివేష స్వకం గృహమ్. ౨౪

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే నవమ స్కంధః.

దశమ స్కంధః.

తతః ప్రత్యుపసి ప్రాప్తే ప్రాప్తధర్మార్థనిశ్చయః,

రాక్షసాధిపతే ర్వేత్కృతమకర్మా విషణ్ణః.

౧

శైలాగ్రచయసంజ్ఞాశం శైలశృంగ మివోషితమ్,

సువిభక్తమహాకన్యం మహాబసవరిగ్రహమ్.

౨

మతిమద్భిర్భూమాత్రై రసురకై రధిష్ఠితమ్,

రాక్షసై శ్చౌప్తపరశ్చైవై స్సర్వతః పరిక్షితమ్.

౩

మత్తనూతల్లనిశ్చానై రప్యేకులీకృతమాగుతమ్,

శబ్దఘోషనుఘోషోపతూర్యనాదానునాదితమ్.

౪

ప్రసూదాబససమ్బాధం ప్రబల్పితమహాపథమ్,

తత్ప్రకౌశ్చవనిర్యూహం ఘోషణోత్తమఘోషితమ్.

౫

న్నాను. రామునకు సీత నిచ్చివేయుము. ౨౧

రాచకొమరుడగు రాముడు ఇంకమీద శరత్కాలనూర్వకరణంబులుంబోలె నడితీక్షణంబులును నూతనాగ్రపుంఖంబులును మిక్కిలియు దృఢంబులును ఆమోఘంబులునగు బాణంబులను నీవధంబునకై విడువఁగలడు; కావున రామునకు సీత నొసంగుము. ౨౨

కోపంబు నుఖంబును ధర్మంబును నశింపఁజేయును. దానివివక్షపుము. సంతోషంబును గీర్తిని వృద్ధిబొందించునట్టి ధర్మంబు నవలంబింపుము. అనుగ్రహించి నేను జెప్పవట్లు గావింపుము. అట్లు నేయుదువేని మానము కొడుకులు బంధువులతోఁగూడి నుఖంబుగా బ్రతికియుండవచ్చును రామునకు సీత నొసంగుము, అని విభీషణుఁడు రావణునకుం జెప్పెను. ౨౩

రాక్షసనాథుడగు రావణుఁడు విభీషణుఁడు వల్కినమాట నాలకించి యాసభికుల కందఱునకు నెలవిచ్చి తానును స్వగృహంబునకుం బోయెను. ౨౪
ఇది తొమ్మిదవసర్గము.

పదియవసర్గము.

అంతః ప్రాతఃకాలం బయినప్పటిఁ బరాక్రమవంతుఁడును గాంతిమంతుఁడగు విభీషణుఁడు ధర్మాంబుల నిశ్చయించుకొని రావణునికి హితంబుం జెప్పట యనెడు భయంకరకార్యంబు నేయందలంచి పర్యతశిఖరంబు వలెనన్న పెక్కు శిఖరంబులుగలదియుఁ బర్యతశిఖరంబునలె నత్యున్న తందై యున్నదియుఁ జక్కఁగా వివిక్తంబులగు పెద్దతొట్టికట్లుగలదియుఁ బండితజనాధిష్ఠితంబును బుద్ధిమంతులును స్వామిభక్తిగలవారలును గార్యంబుల నిర్వహించుటయందు సమర్థులనగు ప్రధానులచేవంతటను రక్షింపఁబడుచున్నదియు మదపుఁజేనుఁగులసట్లూర్పులకుఁదిరుగుదుకొందువాయువుగలదియుఁ బ్రాతఃకాలశంఖాధ్వనులచేత మృదంగాది వాద్యధ్వనులచేతను నిబిడంబయియున్నదియు స్త్రీలచే నిండియున్నదియుఁ గలకలధ్వనిచే నాకులం

గన్ధర్వాణా మివాఽవాస మాలయం మరుతామివ,
 రత్నసంక్రాంతసమ్భావం భవనం భోగినా మివ. ౬
 తం మహాభ్ర మివాఽదిత్య స్తేజోవిస్తృతరశ్మిమాన్,
 అగ్రజ స్యాలయం వీరః ప్రవివేక మహాద్యుతిః. ౭

పుణ్యా న్పుణ్యాహుఘోషాంశ్చ వేదవిద్భి రుదాహృతాన్,
 శుశ్రావ సుమహాలేఖా భ్రాతు ర్విజయసంక్రితాన్. ౮

పూజితాన్ దధిపాత్రైశ్చ సర్పిర్భి స్సుమనోఽక్షతైః,
 మస్తవేదవిదో విప్రాన్ ద్వదర్శ సుమహాబలః. ౯

స పూజ్యమానో రక్షోభి ర్దీప్యమాన స్సవ్వశేజసా,
 ఆసనస్థం మహాబాహు ర్వనస్తే ధనదానుజమ్. ౧౦

స రాజవృష్టి సమ్పన్న మాసనం హేనుభూషితమ్,
 జగము సముదాచారం ప్రయు జ్యాచారకోవిదః. ౧౧

స రావణం మహాత్మానం విజనే మన్త్రిసన్నిహౌ,
 ఉవాచ హిత మశ్వర్థం వచనం హేతునిశ్చితమ్. ౧౨

వ్రసాద్య భ్రాతరం శ్యేవ్రం సాస్త్యే నోపస్థితక్రమః,
 దేశకాలార్థసంవాదీ దృష్టలోకపరావరః. ౧౩

బగు రాజమార్గంబుగలదియు మంచిబం గాఢముచేఁ జేయఁబడిన మదపుటేనుఁ గుగలదియు నుత్తమభూషణంబులచే నలంకృతంబై నదియు గంధర్వలోకంబువలె నృత్తగీతవాద్యాదియుఖరితంబై యొప్పుచున్నదియు దేవనగరంబునగిది సర్వైశ్వర్యసంపన్నంబై యున్నదియు “భోగిభవనంబుభాతి నానావిధంబులం బ్రకాశించుచుండునదియు నన్నియగు రాక్షసేశ్వరుఁడు రాక్షసమునివాసస్థానంబునగు రాజగృహంబును దేహకాంతియొ కిరణంబులుగా సూర్యుఁ డాకాశంబుఁ బ్రవేశించునట్లు ప్రవేశించెను. ౧-౭

మహాతేజఁడగు విభీషణుఁడు అచ్చట రాక్షసముని విజయంబుగలుగుటకై వేదవేత్తలగు రాక్షసు లుచ్చరించుట్టి పుణ్యంబులగు పుణ్యాహమంత్రంబులధ్యనిని విసెను. ౮

మహాబలుఁడగు నవ్వీభీషణుఁడు పెరుఁగు నేయి పుష్పములు నక్షత్రలు మొదలగువానిచేతః బూజింపఁబడిన మంత్రబ్రాహ్మణవేత్తలగు బ్రాహ్మణులం జూచెను. ౯

మహాబాహుఁడగు నవ్వీభీషణుఁడు రాక్షసులు గొనియాడఁ దేజంబున వెలుంగుచు లోనికింబోయి సింహాసనగతుఁడైయున్న కుబేరానుజుఁడగు రాక్షసముని నమస్కారంబుజేసెను. ౧౦

విభీషణుఁడు సాంప్రదాయకాచారంబులం జక్కఁగాఁ దెలిసినవాఁడు కావున నప్పుడు తాను జేయవలసియు జయశబ్దప్రయోగంబుగావించి రాక్షసముని నేత్రసంజ్ఞచేఁజూపిన కాంచనాలంకృతంబగు నాసనంబునం గూర్చుండెను. ౧౧

అంత నవ్వీభీషణుఁడు మంత్రులుతప్ప మఱియొవ్వరును లేనప్పుడు మహాపరాక్రమశాలియగు రాక్షసంజూచి మిక్కిలియు హితకరంబును బెక్కుయొత్తులచే నునిక్కితంబు నగుమాటం జెప్పెను. ౧౨

ఎప్పుటి కెచ్చట సేమిచేయుట యుక్తమో దానింతయు నెఱిగిన వాఁడును లోకమునందలి మంచిచెడులు తెలిసినవాఁడునగు నవ్వీభీషణుఁడు స్తోత్రాదులచే గ్రమంబుగానన్నను బ్రసన్నుండేసికొనితిన్నగానిట్లని చెప్పెను.

యదా ప్రభృతి వై దేహీ సమ్భ్రాంతా మాం వురీం తవ,
 తదా ప్రభృతి దృశ్యస్తే నిమిత్తా న్యశుభాని నః. ౧౪
 సస్ఫులిగ్న సుధూమార్చి సుధూమకలుషోదయః,
 మస్త్రసంఘటితో వ్యగ్ని ర్న సమ్య గభివర్ధతే. ౧౫

అగ్నిస్తే వ్యగ్ని కాలాసు తథా బ్రహ్మస్థలీషు చ,
 సరీస్పవాణి దృశ్యస్తే హవేయేషు చ వివీలికాః. ౧౬

గవాం పయాంసి స్కన్నాని విమదా వీరకుంజారాః;
 దీన మశ్వాః ప్రహేషస్తే న చ గ్రాసాభివద్ధినః. ౧౭

ఖరోష్ట్రాశ్వతరా రాజ! నిశ్చన్నరోమా స్సృవన్తి నః,
 న స్వభావేఽవతిష్ఠన్తి విధాన్తై రపి చిన్తితాః. ౧౮

వాయసా సృష్టశః క్రూరా వ్యాహరన్తి సమన్తతః,
 సమవేతాశ్చ దృశ్యస్తే విచూనాగ్రేషు సజ్జతః. ౧౯
 గృధ్రాశ్చ పరిలీయన్తే పురీ ముపరి విడ్డితాః,
 ఉపపన్నాశ్చ సన్ధ్యే ద్వే వ్యాహరన్త్యశివం శివాః. ౨౦

శ్రవ్యాదానాం మృగాణాంచ పురద్వారేషు సజ్జతః,
 శ్రూయన్తే విపులా ఘోషా సువిహృద్భధునివసనాః. ౨౧
 తదేవం ప్రస్తుతే కార్యే ప్రాయశ్చిత్త మిదం తమమ్,
 రోచతే యది వై దేహీ రాఘవాయ ప్రదీయతామ్. ౨౨

సీత మనపట్టణంబునకు వచ్చినదిమొదలు మనకు అశుభమాచకంబు
లగు పెక్కునిమిత్తంబు లగుపడుచున్నవి. ౧౪

అగ్నిహోత్రము సమంత్రకంబుగా వేల్వఁబడియు సగ్నికణంబుల
తోఁగూడి పొగగల్గి కొంచెముగా లేచుచున్నదేకాని చక్కఁగాఁ బ్రజ్వరి
ల్లుటలేదు. ౧౫

పాయ్యాలయంగును అగ్నిహోత్రగృహంబులందును వేదాధ్యయనస్థ
లంబులందును సవ్వంబు లగుపడుచున్నవి. మఱియు హోమంబునేయనుంచి
యొందు నావిన్సులకుఁ జీరు లెక్కుచున్నవి. ౧౬

ఆవులపాలు ఎండిపోయినది; మదపుఁజేసుఁగులు మదహీనంబులయి
యున్నవి; గుఱ్ఱములు దీనముగా నణచుచున్నవి; ఆహారంబునుఁగూడఁ గొను
టలేదు. ౧౭

రాక్షసరాజుఁడవగు రావణుఁడా! మనగాడిదలను ఒంటెలును కంచర
గాడిదలను రోమంబులువీడఁ గన్నీళ్లు గాఱి రోదనంబునేయుచున్నవి; నానా
విధచికిత్సలు గావించినను ఎప్పటియట్లు కాలఁజాలకున్నవి. ౧౮

క్రూరంబులగుకానులు గుంపులుగూడి ఎచ్చఁ జూచినను అఱచుచు
విమానశిఖరంబులంగు శుంపులుగుంపులుగా సగపడుచున్నవి. ౧౯

గద్దలు గుంపులుకట్టి పట్టణంబుననింటింటిపైనను నిలుచుచున్నవి; నక్క
లు సంధ్యాకాలంబుల రెంటియందును పట్టణసమీపంబునకువచ్చి యమంగ
ళంబుగా నణచుచున్నవి. ౨౦

మఱియు కుక్కలు మొదలగు క్రూరమృగంబులనుబట్టణద్వారంబులం
దు గుంపులుగట్టి పిడుగుమోతవంటివనితోఁ జూచుచున్నవి. ౨౧

అట్లు కావున దానికిఁ దగినట్లు లంకాదహనాదులు సంధించియే
యున్నవి. దానికిఁదగిన ప్రాయశ్చిత్తము నాకుఁ దోచియున్నది. రామనకు
సీత నొసంగుఁగాక. ౨౨

ఇదం చ యది వా మోహ లోభాద్వా వ్యాహృతం మయా,
 తత్రాపిచ మహారాజ! న దోషం కర్తు మర్హసి ౨౩
 అయంచ దోష స్సర్వస్య జన స్యా స్యాపలక్ష్యతే,
 రక్షసాం రాక్షసీనాం చ పుర స్యా న్నగపురస్యచ. ౨౪
 శ్రావణే చాస్య మన్తస్య నివృత్తా స్సర్వమప్రిణః,
 అవశ్యంచ మయా వాచ్యం య ద్విప్ల మపి వా శ్రుతమ్. ౨౫

సమ్ప్రధార్య యథాన్యాయం తద్భవాన్ కర్తు మర్హతి,

ఇతి స్క మన్త్రిణాం మధ్యే భ్రాతా భ్రాతర మూచివాన్. ౨౬
 రావణం రాక్షసశ్రేష్ఠం తథ్య మేత ద్విభీషణః.
 హితం మహార్థం మృదు హేతుసంహితం
 వ్యతీతకాలాయతిసమ్ప్రతిక్షమమ్,
 నిశమ్య శద్వాక్య ముపస్థితజ్వరః
 ప్రసజ్జవా ను త్తర మేత ద్బ్రవీత్!. ౨౭
 భయం న పశ్యామి కుశశ్చి దవ్యహం
 న రాఘవః ప్రాప్యతి జాతు మైథిలీమ్,
 సురై స్సుఖేంద్రై రపి సంగతః కథం
 మ మాగ్రతః స్థాస్యతి లక్షణాగ్రజః. ౨౮
 ఇతీద ముక్త్వా సుర సైన్యనాశనో
 మహాబల స్సంయతి చణ్డవిక్రమః,
 దశాననో భ్రాతర మా ప్తవాదినం
 విసర్జయామాస తదా విభీషణమ్. ౨౯

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధికాణ్డే దశమ స్కంధః. ౧౦.

మహారాజుడవగు రావణుడా! నేను దీనిని మోహంబువలననో లేక
లోభంబువలననో చెప్పినాను. దీని దోషంబు గాఢలంఘనము. ౨౩

ఈదుశ్శబ్దనాదిదోషము సమ స్రరాక్షసులనును రాక్షస స్త్రీలకును ఆం
తఃపుర స్త్రీలకును బట్టణంబుననుండువారి కందఱును చెలిసియున్నది. ౨౪

మంత్రులందఱు నీకు భయపడి విదాక్షిణ్యమునకై యాసంగతిం
జెప్పరు. నేను తప్పుడై నగుటచే జూచినది విన్నది యంతయు నవశ్యము
చెప్పనిలయును. ౨౫

నీవు న్యాయప్రకారముగ నాలోచించి నిశ్చయించి యీ ప్రకారము
చేయుము. అని విభీషణుడు రావణునితో జెప్పెను.

తప్పుడగు విభీషణుడు అన్నయు రాక్షస శ్రీమృదునగు రావణుం
డచి మంత్రులనడుమ నీ ప్రకారముగా హితకరంబగుమాటం జెప్పెను. ౨౬

ఆరావణుడు హితకరంబును గొప్ప ప్రయోజనంబుగలదియు మృదు
లంబును యుక్తియుక్తంబును భూతకాలంబునందును భవిష్యత్కాలంబునం
దును వర్తమానకాలంబునందును మేలుగలిగించునదియునగు విభీషణుడు
చెప్పినమాటనువిని మహాకోపంబునొంది తనపట్టువదలక యిట్లు బదులు
చెప్పెను. ౨౭

నాను ఎవ్వనివలనను భయంబులేదు. నాచే జిక్కిననీతను రాముం
డెంతమాత్రమును బొందజాలడు. దేవేంద్రునితో కూడ దేవతలు సహాయ
లయి తోడ్పడినను రాముడు యుద్ధంబున వాయుగుట నిలువజాలడు.
అని రావణుడు విభీషణునకుం జెప్పెను. ౨౮

దేవదైత్యమును సశింపజేయువాడును మహాబలుడును యుద్ధంబున
భయంకరపరాక్రముడునగు రావణుడు ఈ ప్రకారముచెప్పి హితవాదియగు
తప్పుడైన విభీషణునకు నెవ్వొసంగెను. ౨౯

ఏ కా ద శ స్కంధః.

స బభూవ కృతో రాజా మైథిలీకామమోహితః,
అసంమానాచ్చ సుహృదాం పాపః పాపేన కర్తవ్యః.

౧

అతీతసమయే కాలే తస్మి నైవ యుధి రావణః,
అమాత్యైశ్చ సుహృద్భిశ్చ ప్రాప్తకాల మమస్యత.
సహేమజాలవితతం మణివిద్రుమభూషితమ్,
ఉవగమ్య వినీతాశ్వ మాదురోహ మహారథమ్.

౨

౩

త మాన్ధాయ రథశ్రేష్ఠం మహామేఘసమస్వనమ్,
ప్రయయా రాక్షసశ్రేష్ఠో దశగ్రీవ స్సభాంప్రతి.

౪

అసిచర్మధరా యోధా స్వర్వాయుధధరా సథా,
రాక్షసా రాక్షసేంద్రిన్య పురస్తా శృమ్ప్రశస్తిరే.
నానావికృతవేషాశ్చ నానాభూషణభూషితాః,
పార్శ్వతః పృష్ఠతః త్చైవ సం పరివార్య యయు స్తతః.

౫

౬

రథై శ్చాతిరథా శ్శ్రేష్ఠం మత్యైశ్చ వరవారణైః,
అనూత్పేతు ర్దశ గ్రీవ మాక్రీడద్భిశ్చ వాజిభిః.

౭

గదాపరిఘపాస్తాశ్చ శక్తితోమరపాణయః,
పరశ్వధరా శ్చాన్యే తథాన్యే శూలపాణయః.

౮

పదునొకండవసర్గము.

పాపిష్ఠుడగు నారావణుడు సీతామోహంబునను విభీషణుడును నీతి నిష్ఠుని యనాదరణంబు నేయుటవలనను ప్రహస్తాదులు విభీషణునిమాటకు ఊరకుండుటవలన వారలయభిప్రాయంబును అదే యని యేర్పడుటవలనను తానుజేసిన పాపకృత్యంబువలనను మఱియుఁ గృపంపయ్యెను. ౧

అట్లాదినము గడచినపిమ్మట రావణుడు యుద్ధంబువిషయమును చుంఠులతోను స్నేహితులతోను ఆలోచింపఁ దలం చెను. ౨

తన్నును సారథిని గుఱ్ఱంబునుల గాపాడుకొనుచుఁ బగునొకండువేల మంది విలుకాండ్రతోఁ బోరంజాలినట్టి యారావణుడు ఐంగారుకిటికీలుగల దియుఁ బత్నీంబులచేతను బగవంబులచేతను అలంకృతంబును జక్కఁగా వివిధగతుల కిక్కింపఁబడిన గుఱ్ఱంబులుగలదియునగు రథంబునొంది ప్రదక్షిణంబు గావించి యాలోహించెను. 3

రాక్షసోత్తముడగు రావణుడు మేఘార్ద్రంబునంటిధ్వనిగల యంత్రమంబగు నారథంబు నాలోహించి యాలోచనంబునేయుగృహంబునకుఁ బోయెను. ౪

కొందఱు డాబులు గత్తియు ధరించి కొందఱు నానాయుధపాణులయి రాక్షసేశ్వరుడగు రావణునిముంగు నడిచిరి. ౫

అంతఁ గొందఱు రాక్షసులు నానావిధంబులయిన వికృతవేషంబులు గలవారలై నానావిధభూషణాలంకృతులయి రావణునిపార్శ్వభాగంబులను వెనుకను బరివేష్టించి పోయిరి. ౬

అంత నతిరథులగురాక్షసులు కొందఱు రథంబుల నాలోహించి కొందఱు మదపుఁజేసుకలనెక్కియుఁ గొందఱు నానావిధగతులం గీర్చించు గుఱ్ఱంబుల నధిరోహించియు రావణునివెంబడిఁ బోయిరి. ౭

కొందఱు గదలను బరిఘంబులను దాల్చియుఁ గొందఱు శక్తితోమఠంబులంగొనియుఁ గొందఱు గండగొడ్డళ్ళు పట్టుకొనియుఁ గొందఱు శూలంబులు ధరించియుఁ బోయిరి. ౮

తత స్తూర్యసహస్రాణాం సజ్జాతే నిస్సనో మహాన్,
 తుముల శ్శబ్దకల్పశ్చ సభాం గచ్ఛతి రావణే. ౯
 స నేమిఘోషేణ మహాన్ సహసాఽభినదయన్,
 రాజమార్గం శ్రియా జప్తం ప్రతిపేదే మహారథః. ౧౦
 విమలం చాతపత్రాణాం ప్రగృహీత మశోభత,
 పాణ్డరం రాక్షసేష్టస్య పూర్ణ స్తారాధిబో యథా. ౧౧
 హేమమంజ్జరిగర్భే చ శుద్ధస్ఫటికవిగ్రహే,
 చామరవృజనే చాస్య రేజతు స్సవ్యదక్షిణే. ౧౨

తే కృతాంజలయ స్సర్వే రథస్థం పృథివీస్థితాః,
 రాక్షసా రాక్షసశ్రేష్ఠం శిరోభిస్తం వవద్ధిరే. ౧౩
 రాక్షసైః స్తూయమాన స్సన్జయాశీఘ్రిరగస్తమః,
 ఆసనాద మహాతేజా స్సభాం సువిహితాం శుభామ్. ౧౪

సువర్ణరజతఘ్నాణాం విశుద్ధస్ఫటికాంతరామ్,
 విరాజమానో వపుషా రుక్తపట్టోత్తరచ్ఛదామ్. ౧౫
 తాం పిశాచశతైర్వృద్ధిరభిగుప్తాం సదా శుభామ్,
 ప్రవివేశ మహాతేజా స్సుకృతాం విశ్వకర్మాణా. ౧౬

తస్యాం తు వై డూర్యమయం ప్రియకాజనసంవృతమ్,
 మహతోసాశ్రయం భేజే రావణగి పరమాసనమ్. ౧౭

తత శ్శతా నేత్రవిధా ద్దూతాన్లఘుపరాక్రమాన్,

అంత రావణుడు సభకుఁజోగానే నేలకొబడి వాద్యములధ్వనులును శంఖంబులశబ్దంబును దుములంబై చెలంగినది. ౯

పూజ్యంబగు నామహారథంబు నేమిధ్వని దిక్కులం బ్రతిధ్వనులు పిక్కటిల్లఁ దటాలున గాంతిమంతంబగు రాజమార్గంబు బ్రవేశించెను. ౧౦

అప్పుడు ఆరాక్షసులచేఁ బట్టబడిన రాక్షసేశ్వరుఁడగు రావణుని స్వచ్ఛంబగుశ్వేతచ్ఛత్రంబు నిండుచంద్రుఁడుంబోలె వెలుగుచుండినది ౧౧
బంగారుపూగుత్తి నమిమంగలవియు శుద్ధస్ఫటికంబులుంబోలె స్వచ్ఛంబులునగు వింజామరలు రావణుని సవ్యదక్షిణపాచ్ఛవంబులం బ్రకాశించుచుండినవి. ౧౨

అచ్చట రాక్షసులందఱు క్రింద నిలుచుండి చేతులు మొగుమ్మకొని రథంబుననున్న రాక్షసోత్తమఁడగు రావణునకు నమస్కారంబు గావించిరి.

శత్రువుల నడఁగఁద్రొక్కంజాలిన మహాప్రభావుఁడగు రావణుఁడు రాక్షసులచే “జయ జయ” అను శబ్దంబులచేతను ఆశీర్వాచనంబులచేతను గొనియాడఁబడుచు చక్కఁగా నిర్దిష్ఠఁబడి నుండఁబయియుండు సభంజేరను. ౧౪

మహారేజుఁడగు నారావణుండు దేహకాంతిచే వెలుగుచు బంగారుతోను వెండితోనుఁ జేయఁబడిన స్తంభంబులకలదియు స్వచ్ఛస్ఫటికమయంబగు మధ్యప్రదేశంబుగలదియుఁ గాంచనమయంబగు నాస్తరణంబుగలదియు విశ్వకర్తచే బహునుండవంబుగా నిర్దిష్ఠఁబడినదియు నాఱువందల పిఠాచంబులచే రక్షింపఁబడుచున్నదియు మిక్కిలియు నుండఁబునగు నాసభంబ్రవేశించెను. ౧౫, ౧౬

రావణుఁ డచ్చట వైషూర్యమణితోఁ జేయఁబడినదియుఁ బ్రియకచరాస్తీర్ణంబును దిండుతోఁ గూడినదియు గొప్పదియునగు నుత్తమసింహాసనంబుపైఁ గూర్చుండెను. ౧౭

అంత నారావణుఁడు శీఘ్రంబుగా నడవఁగల దూతలంజూచి “మన

శిష్టుడు గొప్పపని యొకటి వచ్చియున్నది; దాని నిర్వహించుకొనవలెను. కావున మీరలు నాయొద్ద కారాక్షనులను శీఘ్రముగాఁ దోడ్కొనిరిండు” అని యాజ్ఞాపించెను. ౧౮

ఆరాక్షనులు రావణునిమాటను విని నిర్భయంబుగా గృహంబులం జొచ్చి విహారశయనంబులందును ఉద్యానవనంబులందును బడిక్రిడించుచున్న రాక్షసులనుంగూడ లేపి రావణు నాజ్ఞ దెలుపుచు నిట్లు లంకయందుఁ బ్రతిగృహంబునం దిరిగిరి. ౧౯, ౨౦

అంత నారాక్షనులు దూతలవలన రావణు నాజ్ఞ నువిని కొందఱు సుందరంబులగురథంబులను గొందఱు గర్వింబులను మహావేగంబులగు గుఱ్ఱంబులను మఱికొందఱు గజంబులను ఆరోహించిపోయిరి, కొందఱు కాల్యతో నడచిపోయిరి. ౨౧

ఉత్తమంబగు నాలంకాపురి నుట్లు గుంపులుగుంపులుగానిండుకొనియున్న రథంబులు సేనుఁగులు గుఱ్ఱంబులుఁ గల్గియుండుటవలనఁ బక్షిసంఘంబులతోఁగూడిన యాకాశంబుపగిదిఁ బ్రకాశించుచుండినది. ౨౨

అంత నారాక్షనులు రథంబులు మొదలగువాహనంబులను ద్వారంబుననే నిలిపి సింహంబులు గిరిగుహం బ్రవేశించునట్లు పాదంబులతోనే సభంబ్రవేశించిరి. ౨౩

ఆరాక్షనులు రాక్షసరాజుఁడగు రావణునిపాదంబులకు ననుస్కారంబు గావించి యతనిచే బూజితమయి కొందఱు కాంచనాసనంబులందును కొందఱు శ్రోత్రియారాక్షనులు దర్భాసనంబునందును కొందఱు నేలయందును గూర్చుండిరి. ౨౪

ఆరాక్షనులు అట్లు రాజాజ్ఞ వలన సభకువచ్చి వారివారి యోగ్యతకుఁ దగినట్లు రాక్షసేశ్వరుఁడగు రావణుని సమీపంబునం గూర్చుండిరి. ౨౫

అచ్చటఁ గార్యంబులు నిశ్చయించుటయందుఁ బండితులగు ముఖ్యులయిన మంత్రులును గుణవంతులును స్వజ్ఞులును బుద్ధిచే నెట్టిరహస్యము నేని

సమేయు స్తత్ర శతశ

శూరా శ్చ బహవ స్తదా,
సభాయాం హేమవర్ణాయాం సర్వార్థస్య సుఖాయ వై. ౨౭
రమ్యాయాం రాక్షసేష్వస్య సమేయు స్తత్ర సజ్జతః.

తతో మహాత్మా విపులం సుయుగ్యం
వరం రథం హేమవిచిత్రితాజ్ఞమ్,
శుభం సమాస్థాయ యయా యశస్వీ
విభీషణ స్సంసద మగ్రజస్య.

౨౮

స పూర్వజా యావరజ శ్మశంస
నామాథ వశ్చా చ్చురణౌ పవన్తే,
శుకః ప్రహస్తశ్చ తథైవ తేభ్యో
దదా యథార్హం పృథగాసనాని.

౨౯

సువర్ణనానామణిభూషణానాం
సువాససాం సంసది రాక్షసానామ్,
తేషాం పరాక్థ్యాగరుచప్తనానాం
నైజశ్చ గన్ధః ప్రవపు స్సచున్తాత్.

30

న చుక్రుశుర్నాసృత మాహ కశ్చి
త్సభాసదో నాపి జజల్పు రుచైచ్చి,
నంసిద్ధార్థా స్సర్వ ఏవోగ్రవీర్యా
భర్తు స్సరేవే దవృశు శ్చాననం తే.
స రావణ శ్చస్త్రభృతాం మనస్వినాం
మహాబలానాం సమితౌ మనస్వీ,

31

కనుగొనవారునగు నమ్యాతులును గుంపులుగుంపులుగాఁ గ్రహంబునం గూర్చుండిరి. ౨౬

అప్పుడు కూరులును అనేకులు సమస్తకార్యంబులును జక్కఁగా నాలోచించుటకై కాంచనవర్ణంబును సుందరంబునగు రావణునిసభయందు గుంపులుగుంపులుగాఁ జేరిరి. ౨౭

అంత మహాత్ముఁడును మహాయశశ్శాలియునగు విభీషణుఁడు విశాలంబును మంచిగుట్టంబులుగట్టినదియు బంగారముచేసలంకరింపబడినదియు సుత్తిమంబును సుందరంబునగు రథంబు నాలోపించి అన్నయగు నారావణునిసభకుఁ బోయెను. ౨౮

అంతఁ దమ్ముఁడగు సువీభీషణుఁడు అన్నయగు రావణునకుఁ బ్రవరచెప్పి పాదంబులకు నమస్కరించెను. అట్లై శుశుఁడును బ్రహస్తుఁడును నమస్కరించిరి. అంత రావణుండు వారలమువ్వరికును వేర్వేరు వారివారియోగ్యతలఁ దగునట్లు ఆసనంబుల నొసంగెను. ౨౯

ఆసభయందు నానావిధసువర్ణభూషణంబులును మంచివస్త్రంబులును దాల్చినవారలును ఉత్తమంబులగు నగరుచందనంబులం బూసికొనియుండు వారలును నానావిధపుష్పమాలికలు ధరించియున్నవారలునగు నారాక్షసుల మేనిపుష్పమాలికలును జందనాదులును అంతటను సుగంధంబులు గుబాళించుచుండినవి. ౩౦

సభికులు ఎవ్వరు నటవకుండిరి. ఎవ్వఁడు సబద్ధవాడలేదు. ఎవ్వరును గట్టిగా మాటలాడలేదు. అందఱును సిద్ధార్థులయి మహాపరాక్రమశాలులయ్యుండిరి. అప్పుడు ప్రభుఁడగు రావణునిముఖంబు అందఱకును జూడఁదగియుండెను. ౩౧

ధీమయినమనస్సుగలవాఁడగు నారావణుఁడు ఆసభయందు ఆయుధధారులును ధీమద్ధయలును బలవంతులగు నారాక్షసులనడుమవసువులనడుమ

తస్యాం సభాయాం ప్రభయా చకాశే

మధ్యే వసూనామివ వజ్రహస్తః.

39

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే ఏకాదశ స్కంధః. ౧౧.

ద్వీతీయ స్కంధః.

స తాం పరివదం కృత్వాం సమీక్ష్య సమితింజయః,

ప్రచోదయామాస తదా ప్రహస్తం వాహినీపతిమ్.

౧

సేనాపతే! యథా తేస్యౌః కృతవిద్యా శృతుర్విధాః,

యోధా నధికరతామూం తథా వ్యాదేష్టు మర్హసి.

౨

సప్రహస్తః ప్రణీతాత్మా చిక్రీర్ష న్రాజశాసనమ్,

వినితీపద్భుం సర్వం బహిరంతశ్చ మన్దిరే.

3

తతో వినితీప్య బలం పృథక్చగరగుప్తయే,

ప్రహస్తః ప్రముఖే రాజ్ఞో విషసాన జగాదచ.

౪

నిహితం బహిరంతశ్చ బలం బలవతస్తవ,

కురు ష్వావిమనాః క్షీప్రం యదభిప్రేత మస్తు తే.

౫

ప్రహస్తస్య వచః శ్రుత్వా రాజా రాజ్యహితే రతః,

సుఖేష్వస్సుహృదాం మధ్యే వ్యాజహార స రావణః.

౬

ప్రియాప్రియే సుఖం దుఃఖం లాభాలాభౌ హితాహితే,

ధర్మకామార్థకృచ్ఛేషు యాయ మర్హథ వేదితుమ్.

౭

సర్వకృత్యాని యష్టాభి సమారణ్యాని సర్వథా,

దేవేంద్రుడుంటే దనదేహకాంతిచే బ్రకాశించుచుండెను.

32

ఇది పదునొకండవసర్గము.

పంచైండవసర్గము.

అప్పుడు యుద్ధమునందు జయశాలియగు నారావణుడు ఆసభినంత యుం గని సేనానాయకుడగు ప్రహస్తుజూచి యిట్లని యాజ్ఞాపించెను.

సేనానాయకుడెవగు ప్రహస్తుడా! సమస్తాయుధవిద్యలను శేర్చిన వారలును రథికువా స్థిపకపాదిపదాతిభేదంబులం జతుర్విధులునగుయోధులు పట్టణంబు నెప్పటికన్నవధికంబుగా రక్షించుటయందు జాగరూకు లయియుండు నట్లాజ్ఞాపింపుము అని రావణుడు ప్రహస్తున కాజ్ఞాపించెను.

3

ఆప్రహస్తుడు వినయంబున రాజాజ్ఞ సేయంగోరి సైన్యమంతయు నాగృహంబులోపలను వెలుపలను ఉంచెను.

3

అంతఁ బట్టణరక్షణంబునకై వేఱుగా సైన్యంబునిలిపి ప్రహస్తుడు రావణునిసమ్ముఖంబునకువచ్చి కూర్చుండి యిట్లని విన్నవించెను.

4

బలవంతుడెవగు నీసైన్యంబును లోపలను వెలుపలను అంతటను గావలియుంచియున్నాను; ఇంక నీశేమి సేయవలెనని యున్నదో దాని స్వస్థంబుగా శీఘ్రంబునం జేసికొనుము. అని ప్రహస్తుడు రావణునితో జెప్పెను.

రాజ్యంబునకు హితము చేయుటయం దాసక్తుండయిన రాక్షసరాజుడగురావణుడు ప్రహస్తుడు చెప్పినమాటను విని ముఖంబుగోరి స్నేహితుల నడుమ నిట్లనిచెప్పెను.

5

ధర్మకామార్థంబులలో సంకటంబు గల్గినప్పుడు ప్రియాప్రియంబులను ముఖదుఃఖంబులను లాభనష్టంబులను మంచిచెడులను జెలిగిసికొనుటకు మీరు సమర్థులరు.

6

అన్నివిధంబులను మీరలు చక్కగా నాలోచించి నిశ్చయించి

మన్తకర్తనియుక్తాని న బాతు విఫలాని మే. ౮

ససోమగ్రహనక్షత్రైర్మరుద్భి రివ వాసవః,
భవద్భి రహ మత్యర్థం వృతశ్శ్రియ మవాప్నుయామ్. ౯

అహం తు ఖలు సర్వా న్వ స్సమర్థయితు మున్యతః,
కుమ్భకర్ణస్య తు సవీష్నా న్నేమ మర్థ మచోదయమ్. ౧౦

అయం హి సుప్త ష్టానా స్కుమ్భకర్ణో మహాబలః,
సర్వశత్రుభృతాం ముఖ్య స్స ఇదానీం సముత్థితః. ౧౧

ఇయంచ నల్లకారణ్యా ద్రామస్య మహిషీ మయా,
రక్షోభి శ్చృతా ద్దేశా దానీతాదనకాత్కజా. ౧౨

సా మే న శయ్యా మారోఘ మిచ్ఛ త్వలసగామినీ,
త్రిషు లోకేషు చాన్యా మే న సీతాసవ్యశీ మతా. ౧౩

తనుమధ్యా పృథుశ్రోణీ శారదేస్తునిభాననా,
హేమబిమ్బవిభా రమ్యా మా యేవ మయనిర్మితా. ౧౪

సులోహితతతా క్లష్టౌ చరణౌ సుప్రతిష్ఠితౌ,
దృష్ట్వా తామ్రనభౌ శన్యా దీప్యతే మే శరీరజః. ౧౫

మూతాగ్నే రర్చిసజ్ఞాశా మేనాం సౌరీ మివ ప్రభామ్,

ఉన్నసం పదనం వల్లు విపులం చారులోచనమ్. ౧౬

పశ్యం నైథాఽపశ్యే నైన్యాః కామస్య పశ మేయివాన్,
క్రోధహర్ష సమానేన దుర్వర్ణకరణేన చ. ౧౭

యారంభించినకార్య మేదైనను నాకు సఫలంబు గావండినదిలేదు. ౮

దేవేంద్రుడు చంద్రనూర్యగ్రహంబులతోను నక్షత్రంబులతోను దేవతలతోనుగూడి జయలక్ష్మీనొందునట్లు నేనుమిమ్ముగూడి జయలక్ష్మీనొందెదను. ౯

నేను మీకందఱును ఇదివఱకే కొంతదూర మీసంగతిం దెలిపియున్నాను. కుంభకర్ణునకుమాత్రము ఆతఁడు నిద్రించుచుండుటవలన నీసంగతిం జెప్పలేదు. ౧౦

మహాబలుఁడును ఆయుధధారులయందఱిలోను శ్రేష్ఠుఁడగు నీకుంభకర్ణుఁడు ఈయాఱుమాసంబులు నిదురించియుండినాఁడుగదా! ఆతఁడిప్పుడు వచ్చినాఁడు. ౧౧

జనకమహారాజపుత్రియు రామనిప్రియరాజునకు నీసీతను రాక్షసులు సంచరించునట్టి దండకారణ్యంబుననుండి దెచ్చియున్నాను. ౧౨

మందగామినియగు నాసీత నేనెంత ప్రార్థించినను నాపై వలపుగొనకున్నది. ముల్లోకంబులయందును సీతనంటి మఱియొక్కస్త్రీ యేదియులేదు. ౧౩

ఆసీత గన్ననడుములు వేసెడివిఁబడులును శరత్కాలచంద్రబింబంబు వంటిమోమును బంగారుప్రతిమవంటి మేనునుంగల్గి సరిలేనిసౌందర్యంబున మెఱయుచు నుయనిర్మితంబగు మాయపగిది సత్యాశ్చర్యంబు గల్గించుచున్నది. ౧౪

మిక్కిలియు నెట్టినియు గులుగలవియు మృదులంబులును సమంబులును ఎఱ్ఱనిగొట్టుగలవియును నాసీతాదేవిపాదంబులం జూడఁజూడ నాకు మన్నభబాధ యెచ్చుచున్నది. ౧౫

మాతాగ్నిబ్యావలె నూర్యకాంతియుంబోలెనున్న యీసీతంజూడఁజూడ నాకు మన్నభబాధ మఱియు నెచ్చుగుచున్నది. ౧౬

ఉన్నతంబగు ముక్కుగలదియు నుండరంబును విశాలంబును రమణీయంబులగు నేత్రంబులతో నొప్పుచున్నదియునగు నాసీతాదేవిముఖంబును జూడఁజూడ నేను బరవశుఁడనై మన్నభునకు లోబడుచున్నాను. ౧౭

కోపంబువచ్చినను సంతోషంబుగల్గినను దుఃఖంబుసంభవించినను

శోకసంతాపనిత్యేన కామేనకలుషీకృతః,

సా తు సంవత్సరం కాలం మా మయాచత భామినీ. ౧౮
 వ్రతీకుమాణా భర్తారం రాసు మాయతలోచనా,
 తన్వయా చారునేత్రయాః ప్రతిజ్ఞాతం వచ శ్శుభమ్. ౧౯
 శ్రాస్తోఽహం సతతం కామా ద్యాతో హయ ఇ వాధ్వని,

కథం సాగర మక్షోభ్య ముత్తరన్తి వనాకసః. ౨౦
 బహునత్త్వసమాకీర్ణం తౌనా దశరథాత్తజా,

అథవా కపి నై కేన కృతం నః కదనం మహత్. ౨౧
 దుష్టరేయాః కార్యగతయో బ్రూత యస్య యథామతిః,

మానుషాన్తే భయం నా స్తి తథాపి తు విమృశ్యతామ్ ౨౨
 తదా దేవాసురే యుద్ధే యుష్మాభి స్సహితో జయమ్,
 తే మే భవన్తశ్చ తథా

సుగ్రీవప్రమాఖా స్త్వరీన్. ౨౩
 పరే పారే సముద్రస్య పురస్కృత్య నృపాత్మజా,
 సీతాయాః పదవీం ప్రాప్తౌ సమ్ప్రాప్తౌ వరుణాలయమ్. ౨౪
 అదేయాచ యథా సీతా వధ్యౌ దశరథాత్తజౌ,
 భవద్భి ర్మత్త్యతాం మత్త స్సునీతం చాభిధీయతామ్. ౨౫
 నహి శక్తిం ప్రపశ్యామి జగ త్యన్యస్య కస్యచిత్,
 సాగరం వానరై స్తీర్త్యా నిశ్చయేన జయో మమ. ౨౬

సంతాపంబువచ్చినను విడువక బాధించువాఁడును దేహము లెట్లు బాటునట్లు నేయువాఁడునగు మత్తథుఁడు నన్నుఁ గలంచుచున్నాఁడు. ౧౭

దీర్ఘములయిన కండ్లుగల యానీతాదేవి తనపెనిమిటి రాముఁడు వచ్చునో యేమోయని నన్నొక సంవత్సరంబు గఱపడియున్నది. ౧౮

సుందరాక్షియగు నానీత చెప్పిన యామాటకు నే నొప్పుకొంటిని ౧౯ మార్గంబు నడచినగుట్టుంబువలె నేను ఈమత్తథునిచే బడి పడి యలసియున్నాను.

అక్షోభ్యంబును తిమితిమింగిలాది మహాజంతువులతో నిండియుండునదియునగు మహాసముద్రంబును వానరు లెట్లు దాటఁగలరు? ఆగామలత్త్వంబులుగాని యెట్లు దాటఁగలరు. ౨౦

ఒకవేళ దాటుదురనియే తలంతము. ఒక్కవానరుఁ డంతటివాఁడే మనతో నింతదూరము యుద్ధముచేసి పోయెనే; కార్యగతుల నెఱుంగుట కష్టము; కావున మీరలు మీమీబుద్ధికిఁ దోచినట్లు చెప్పుఁడు. ౨౧

అప్పుడు మీసాహాయ్యంబున దేవాసురయుద్ధంబున నే జయంబు నొందీనాను; అప్పుడు సహాయులయిన మీరలు నట్లే యున్నారట; కావున నాకు మనుష్యునివలన నేమిభయము? అయినను చక్కఁగా నాలోచింపుఁడు. ౨౨

అచ్చట సముద్రోత్తరీరంబున రామలత్త్వంబుల సీతయుండు స్థలంబు దెలిసికొని సుగ్రీవాదివానరులం గూడుకొని సముద్రంబునొద్దఁ జేరి యున్నారు. ౨౩, ౨౪

సీతాదేవి నొసంగకయే దశరథుని కుమారులగు రామలత్త్వంబులం జంపునట్లుమీరలు చక్కఁగా నాలోచించి నిశ్చయించియుపాయంబువచింపుఁడు.

వానరులను సహాయులుగా నుంచుకొని సముద్రంబుదాటి యిచ్చటికి వచ్చుటకుఁ బ్రపంచంబున నెవ్వండును సమర్థుఁడుగాఁడు; కావున నిశ్చయంబుగా నాకే జయంబుగల్గును. అని రావణుఁడు చెప్పెను. ౨౫

తస్య కామపరీతస్య నిశమ్య పరి దేవితమ్,
 కుమ్భకర్ణః ప్రచుక్రోధ పచనం చేద మబ్రవీత్. ౨౭
 యదా తు రామస్య సలత్కణస్య
 ప్రసహ్య సీతా భిలు సా ఇహాఽహృతా,
 సకృత్సమీ త్యైవ సునిశ్చితం తదా
 భజేత చి త్తం యము నేవ యామునమ్. ౨౮
 సర్వ మేత న్నహారాద! కృత మప్రతిమం తవ,
 విధియేత సహస్రాభి రాదా వే వాస్య కర్మణః. ౨౯

న్యాయేనరాజకార్యాని యః కరోతి దశానన!,
 న స సత్తప్యతే పశ్చాన్నిశ్చితార్థమతి ర్ముషః. ౩౦

అనుసాయేన కర్తాణి విపరీతాని యాని చ,
 క్రియమాణాని దువ్యన్తి హవీంష్యప్రయతే ష్వివ. ౩౧

యః పశ్చాత్సర్వకార్యాణి కర్తాణ్యభిచిక్ష్వతి,
 పూర్వంచాపరకార్యాణి న సవేద నయానయా. ౩౨

చపలస్య తు కృత్యేషు ప్రసమీ త్యాధికం బలమ్,
 క్షీప్ర మన్యే ప్రపద్యంతే క్రొచ్చస్య ఖ మివ ద్విజాః. ౩౩

త్వ యేదంమహ దారభం కార్య మప్రతిచిన్తితమ్,

అట్లు మన్తభావిష్టుడగు నారావణుడు చెప్పినమాటనువిని కుంభ కర్ణుండు మహాకోపంబునొంది యీమాటం జెప్పెను. ౨౭

నీవు నీయంతనే యాలోచించి రామునిభార్యయగు సీతనుబలాత్కారముగా నిచ్చటికిఁ దేకమునుపే మాతో నాలోచించియుండువేని అప్పుడు యమునానది యాముసపర్వతంబు నొందునట్లు మనస్సు నిశ్చయంబునొంది యుండును. ఇప్పు డాలోచించుటంతయు గతజలనేతుబంధనమువంటిది ౨౮

మహారాజుడవగు రావణుడా! ఇప్పు డాలోచించుటంతయు సీతం దీసికొనివచ్చుటకు మొదటనే మాతో నాలోచించియుండువేని మిక్కిలియు జక్కఁగా నుండును. ౨౯

రావణుడా! ఎవ్వఁడు కార్యంబు నారంభించుటనున్నే చక్కఁగా వ్రాయంబు నాలోచించి యటుపిమ్మట రాజకార్యంబుల నారంభించునోఅట్టి ప్రతికార్యంబునందును నిశ్చితిబుద్ధిగల రాజు నీయట్లు వెనుకఁ బరితాపంబు నొందఁడు. ౩౦

మంచికార్యములయినను ఉపాయముచేఁ జేయకున్నచో నిష్ఫలంబు లగుటయేగాక అపాత్రులకుఁ బెట్టినయస్సమువలె దోషంబునం గలుగఁ జేయును. ౩౧

మతియు నెవ్వఁడు వెనుకఁ జేయవలసినకార్యములను ముందుచేసి ముందు చేయవలసినవానిని వెనుకఁ జేయఁగోరునో అతఁడు మంచిచెడులు దెలిసినవాఁడు కాఁడు. ౩౨

చక్కఁగా నాలోచింపక చపలుఁడై కార్యములుచేయువాని కధికబలమున్నయెడల శత్రువులు శంభ్రాన్వేషణమునే యుచుండి వాఁడు చపలము నొందునప్పుడు ఇది సమయమని తటాలున హంసలు ఎగిరి దాటరాని క్రాంతిచపర్వతమును దానియందు గుమారస్వామికత్తచేఁ గావించినశంధ్రమూలమున దూఱి దాటిపోవునట్లు వానిం బరాజితుని జేయుదురు. ౩౩

నీ వెంతమాత్రంబు నాలోచింపక మిక్కిలియు నపాయకరంబగు నీ

దిష్ట్యా త్వాం నావధీ ద్రామో విషమిశ్రమి వాఽమిషమ్, 3౪

తస్మా త్వయా సమారబ్ధం కర్తవ్యవృత్తిమం పరైః,
అహం సమీకరిష్యామి హత్వా శత్రూం స్థ వానఘం! 3౫

అహ ముత్సాదయిష్యామి శత్రూం స్థవ విశాంపతే!,

యది శక్రవివస్వంతౌ యది పావకమారుతౌ. 3౬

తావహం యోధయిష్యామి కుబేరవరుణా వపి,
గిరిమాత్రశరీరస్య మహాపరిఘయోధినః. 3౭
నర్దత స్తీక్ణదంష్ట్రస్య బిభీయా ద్వై పురన్దరః,

పున ర్థాం స ద్వితీయేన శరేణ నిహనిష్యతి. 3౮
తతోఽహం తస్య పాస్యామి రుధిరం కామ మాశ్వస,

వధేన నై దాశరథే స్సుఖావహం
జయం తవాఽహర్తుమహం యతిష్యే,
హత్వాచ రామం సహ లక్ష్మణేన
ఖాదామి సర్వా వైరియాథముఖ్యాన్. 3౯
రమస్వ కామం పిబ చాగ్ర్యవారుణీం
కుగుప్స కార్యాణి హితాని విజ్వరః,
మయా తు రామే గమితే యమక్షయం
చిరాయ నీతా వశగా భవిష్యతి. ౪౦

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే ద్వాదశ స్కంధః. ౧౨.

నీతాహరణకార్యంబు గావించినావు; మాభాగ్యవశంబున విషమిశ్రంబగు మాంసమువలె నెవ్వరికిని దెలియనట్లురాముఁడిదివఱకు నిన్నుఁజంపకున్నాఁడు.

పాపరహితుఁడవగు రావణుఁడా! అట్లుగుటంజేసి నీవు కోరిచేసినట్టి యనద్యశంబును నేనుదక్క మఱియెవ్వరికిని అసాధ్యంబునగు నీకార్యంబును నేను నీశత్రువులంజంపి నీకు సాధించియిచ్చెదను. 3౫

రాక్షసరాజుఁడవగు రావణుఁడా! నేను నీశత్రువుల నందఱుం జంపెదను.

వారలు ఇంద్రనూరులయినను అగ్నినారూపులయినను కుబేరవరుణులయినను వారలతో నేను యుద్ధముచేసెదను. 3౬

నేను పర్యతం బంతటిదేహంబుతో గొప్పయినపగుదియం దాల్చి భయంకరంబులగు కోఱలతో సింహనాదంబులునేయుచు యుద్ధంబునకుఁ బోఁగా దేవేంద్రుఁడుగూడ భయపడి పాటిపోవును. 3౭

ఆరాముఁడు నాపై నొకబాణమువేసి రండవబాణంబు వేయునంత లోపునే నేను ఆరామునిరక్తంబుఁ ద్రావెదను; నీ వూఱిడిల్లి స్వస్థంబుగా నుండుము. 3౮

నేను రాముంజంపి నీకు ముఖకరంబగు జరుగుబుగ్గునట్లు ప్రయత్నంబుఁ జేసెదను; అట్లు రామలక్ష్మణులం జంపి నానరశ్రేష్ఠులనందఱును భక్షించెదను. 3౯

నీవు యథేచ్ఛగాఁ గ్రీడింపుము. మంచిమద్యంబును ద్రాగుము. నీకిష్టములయిన కార్యంబులం జేసికొనుచుండుము. నేను బోయి రాముం జంపెదను అంత నీత బహుకాలము నీయధీనయ్యి యుండఁగలదు అని మంథకర్ణుఁడు రావణునితోఁ జెప్పెను. ౪౦

ఇది పండ్రెండవసర్గము.

శ్రీమోదశ స్సర్గః.

రావణం క్రుద్ధ మాజ్ఞాయ మహాపార్శ్వో మహాబలః,
ముహూర్త మనుసంశ్చిన్త్య ప్రాజ్ఞలి ర్వాక్య మబ్రవీత్. ౧

యః ఖల్వపి వనం ప్రాప్య మృగవ్యాశ సమాకులమ్,
నపి బేన్ద్రధు సమ్ప్రీప్తం స నరో బాలిశో భవేత్. ౨

ఈశ్వర స్యేశ్వరః కోఽస్తి తవ శత్రునిబర్హణః!,
రమస్వ సహ వై దేహ్యా శత్రూ నాక్రమ్య మూర్ధను. 3
బలా త్కుక్కుటవృక్షేన వర్తస్వ సుహహాబలః!,
అక్రమ్యాక్రమ్యసీతాం వై తాం భుజ్జ్వ చ రమస్వ చ. ౪

లబ్ధకామస్య తే పశ్చా దాగమిష్యతి య ధ్యయమ్,
ప్రాప్త మప్రాప్తకాలం వా సర్వం ప్రతిసహిష్యసి. ౫

కుమ్భకర్ణ సుహస్తాభి రిన్ద్రజిచ్ఛ మహాబలః,
ప్రతిషేధయితుం శక్తా సవజ్ర మపి వజ్రణమ్. ౬
ఉపప్రదానం సాన్తవ్యం వా భేదం వా కుశలైః కృతమ్,
సమతిక్రమ్య దణ్డేన సిద్ధి మర్థేషు రోచయ. ౭

ఇహ ప్రాప్తా న్వయం సర్వాన్ శత్రూం స్తన మహాబలః,
వశే శత్రుప్రతాపేన కరిష్యామో న సంశయః. ౮

ఏవ ముక్త స్తదా రాజా మహాపార్శ్వేన రావణః,

వదుమూడవసర్గము.

మహాబలశాలియగు మహాపార్శ్వఁడు రావణుఁడు కుంభకర్ణనిమాటలకుఁ గోపంబునొందినాఁడని తెలిసికొని కొంచెముసేపు ఆతనిఁ బ్రసన్నుండేయ నుపాయం బాలోచించి చేతులుమొగుడ్చుకొని యిట్లని చెప్పెను. ౧

ఎవ్వఁడు లేనియత్త్రాఁగవలెనని మృగంబులతోను సర్పంబులతోను నిండియుండు నడవికింబోయి యచ్చట నెట్టకేలకుఁ దేనియసంపాదించి దానిం ద్రాఁగకుండునో ఆతఁడ మాఁడు; అట్లు నీవు సీతాసమాగమంబుఁ గోరి యతిప్రయాసంబుల సీతం దీసికొనివచ్చియు నూరకుండందగదు. ౨

శత్రువులం జంపునట్టి రావణుడా! నీవే యీశ్వరుడవే; నిన్నుదుగువాఁ డెవ్వఁడు? శత్రువుల తలలుద్రొక్కి సీతంగూడి క్రీడింపుము. ౩

మహాబలఁడవగు రావణుడా! నీతి యొప్పకున్నను గుక్కుటంబు పగిది బలాత్కారంబన సీతనాక్రమించి పలుమాఱు క్రీడించి సంతోషంబు నొందుము. ౪

ఇట్లు నీవు కోర్కి నెగవేర్చుకొన్నపిమ్మట నీ కేదైనభయము సంభవించునేని యడిపిచ్చిన రానిమ్ము. లేక రాఁబోవునదిగానున్న నుండలిమ్ము. నీకేదియు లక్ష్యములేదు. ౫

కుంభకర్ణుఁడును మహాబలుఁడగు నింద్రజిత్తును వీరలిరువురే మమ్ముంగూడి పశ్చాత్తాపంబుఁగించి కేకేంద్రుండునిచ్చినను బ్రహరింపఁజాలుదురు.

యథద్ధంబు నేనుఁ జేరిఁగానివార లేవ్వఱచిన దానంబునుగాని సామమునుగాని భేదంబునుగాని యీమాఁడుపాయంబులను విడిచి దండోపాయంబుననే కార్యసిద్ధినిందుము. ౬

మహాబలఁడవగు రావణుడా! మేము నీశత్రువులు ఇచ్చటికి రాఁగానే వారలసందఱను శస్త్రబంబున నీకువశీకృతులం గావించెదము; సందేహములేదు. అని మహాపార్శ్వఁడు రావణునితో చెప్పెను. ౭

రాక్షసరాజుఁడగు రావణుఁడు అప్పుడు మహాపార్శ్వఁడు చెప్పిన

తస్య సమ్పూజయ న్వాక్య మిదం వచన మబ్రవీత్. ౯
మహాపార్శ్వ! నిబోధ త్వం రహస్యం కించి దాత్మనః,
చిరపృతం తవాఖ్యానేయ దవాప్తం మయా పురా ౧౦

పితామహస్య భవనం గచ్ఛంతీం పుష్కళికస్థలామ్,
చక్షూర్భమాణా మద్రాక్ష మాకాశేఽగ్నిశిఖా మివ. ౧౧

సాప్రసహ్య మయా భుక్తా కృతా వివసనా తతః,
స్వయమ్భుభవనం ప్రాప్తా లోళితా నళినీ యథా. ౧౨

తస్య తచ్చ తదా మన్యే జ్ఞాత మాసీ స్తహాత్మనః,
అథ సమ్మపితో దేవో మా మిదం వాక్య మబ్రవీత్. ౧౩

అద్యప్రభృతి యా మన్యాం బలా న్నారీం గమిష్యసి,
తదా తే శతధా మూర్ధా ఫలిష్యసి న సంశయః. ౧౪

ఇత్యహం తస్య శాపస్య భీతః ప్రసభ మేవ తామ్,
నారోపయే బలా త్పీతాం నైదేహీం శయనే శుభే. ౧౫

నాగర స్వేన మే వేగో మాగుత స్వేన మే గతిః,
నైత ద్దాశిరథి ర్వేద హ్యాసాదయతి తేన మామ్. ౧౬

యస్తు సింహ మి వాసీనం సుప్తం గిరిగుహాశయే,
క్రుద్ధం మృత్యు మివాఽసీనం ప్రబోధయితు మిచ్ఛతి. ౧౭

న మత్తో నిశితా న్బాణాన్ దివిజిహ్వ నివ పన్నగాన్,

మాటనువిని సంతోషించి యతనిం బొగడుచు నీమాటం జెప్పెను. ౯

మహాపార్థున్వఁడా! నాయం దొక్కరహస్యం బున్నది నీవెఱిగి యుండుము; మున్ను నేనొకటి చేసియున్నాను; బహుకాలమయినది; చెప్పెదను వినుము. ౧౦

నే నొకప్పుడు నాభయంబున దాఁగిదాఁగి బ్రహ్మదేవునింటికిఁ బోవుచు నాకాశంబున నగ్నిజ్వాలవలె వెలుంగుచున్న పుంజికస్థలయను నప్పు రసమిన్నం గంటిని. ౧౧

అంత నే నాపుంజికస్థలను బలాత్కారంబున దిగంబరఁగాఁజేసి భోగించితిని. అంత నది వాడింతామరతూఁడువలె దీనయ్యి బ్రహ్మదేవునిద్దకుఁ బోయినది. ౧౨

మహాత్ముడగు నాబ్రహ్మదేవునకు ఆసంగతి చెలిసివట్లు తోచుచున్నది. అంత బ్రహ్మదేవుఁడు మహాఞ్జంబునొంది నన్నుఁగూర్చి యామాటంజెప్పెను. ౧౩

ఇదిమొదలు నీ విట్లు పరస్త్రీని బలాత్కారంబునం బొంగుదువేరి యప్పుడె నీతల నూలు ప్రయ్యలయి పగులంగలదు; సందేహంబులేదు. అని బ్రహ్మదేవుఁడు చెప్పెను. ౧౪

నేను బహుకష్టంబున నాకాశంబునకు భయపడియే నీతను బలాత్కారంబునం బొందకున్నాను. ౧౫

సమద్రంబునకుంబోలె వేగంబును వాయువునకుంబోలె గమనంబును నాకున్నదని రామునకుఁ చెలియదు; కావుననే నాపైకి వచ్చుచున్నాఁడు. ౧౬

ఆరాముఁడు పర్వతకుహయందు నిదురించుచున్నసింహంబును నిద్రలేపునట్లు, నిద్రపోయియున్న మృత్యువును మేలుకొల్పినట్లు ఊరకున్నయతిఁ జూపనుడగు నన్ను కావలెనని పురికొల్పుచున్నాఁడే అతఁడెట్టివాఁడు? ఏమియుఁ చెల్వలెనివాఁడు. ౧౭

ఇదివఱ కెన్నఁడును రాముఁడు యుద్ధంబున సర్పంబులుంబోలెఁ దీక్షం

రామః పశ్యతి సజ్జామే లేనమా మభిగచ్ఛతి.

౧౮

క్షీప్రం వజ్రోపమై ర్బాణై శ్శతధా కార్దుకచ్యుతైః,
రామ మాదీపయిష్యామి ఉల్కాభి రివ కుష్ఠరమ్.
తచ్ఛాస్య బల మాదాస్యే బలేన మహతా వృతః,
ఉదయన్ సనితా కాలే నక్షత్రాణా మివ ప్రభామ్.

౧౯

౨౦

న వాసవేనాపి సహస్రచక్షుషా
యుధాఽస్తి శశోఽపి వరుణేన వా పునః,
మయా తిప్వయం బాహుబలేన నిర్జితా
పురీపురా వై శ్రవణేన చాలితా.

౨౧

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే త్రయోదశ స్కంధః. ౧౩.

చ తు ర్ద శ స్కంధః.

నిశాచరేష్టస్య నిశమ్య వాక్యం
స కుమ్భకర్ణస్య చ గర్జితాని,
విభీషణో రాక్షసరాజముఖ్య
మువాచ వాక్యం హిత మర్థయుక్తమ్.
వృతో హి బాహ్వాన్తరభోగరాశి
శ్చిన్తావిష స్సుస్థితతీక్ష్ణదంష్ట్రః,
పశ్చాజ్ఞలీ పశ్చశిరోతికాయ
స్సీతామహాహి స్తవ కేన రాజన్!
యావత్ న లక్ష్మణం సమభిద్రవన్తి
వలీముఖాః పర్వతకూటమూలైః,

౧

౨

బులయిన నా బాణంబులంగని యెఱుంగఁడు కావుననే యిప్పుడు నామీఁ
దికి వచ్చుచున్నాఁడు. ౧౮

ఇంక శీఘ్రంబుగానే యేనుఁగులపైఁ గొటివికట్టెలువేయునట్లు
రామునిపై వజ్రంబువంటి పెక్కు బాణంబులం బ్రయోగించెదను. ౧౯

మఱియుఁ బ్రాతఃకాలంబున నుదితుండగు సూర్యుఁడు, నక్షత్రంబుల
కాంతిఁ బోఁగొట్టునట్లు నేను గొప్పవై న్యంబుంగూడి రాముని యావానరపై
న్యంబునుగూడఁ జక్కా జెదను. ౨౦

వేయికండ్లుగల దేవేంద్రుఁడుగాని ఐరుణుఁడుగానియుద్ధంబున నాయె
దుట నిలువలేరైరి. మఱియు నేను గుబేరునింగూడ జయించి యతినిచేఁ బాలి
తంబగు నీలంకాపురిం గొంటిని. ఇంక మనుష్యుడగు రాముఁడు నాకెంత
మాత్రము? అని రావణుఁడు మహాపాద్యునితోఁ జెప్పెను. ౨౧

ఇది పదుమూడవసర్గము.

పదునాలుగవసర్గము.

అంత విభీషణుఁడు రాక్షసేశ్వరుడగు రావణునిమాటను గుంభకర్ణుని
గర్జనలను విని రావణుంజూచి హితంబును బరమార్థసంయుతంబునగు నీమా
టం జెప్పెను. ౧

రాక్షసు రాజుడవగు రావణుఁడా! ఐత్తస్సలమను పడగలదియుఁ జింత
యను విషంబుగలదియుఁ జీఱునగవమకఱుసకోఱులగలదియు ముఖవశంబునఁ
దలగడగాఁ జేయఁబడిన నా స్తంబునందలి యయిదు ప్రేళ్లను ఆయినతలలు గలి
గినదియునగు నీత యను గొప్పసర్పము నేల కోరితివి? ౨

దంతంబులును నఖంబులునె యాయుధంబులు గాఁగల పర్వతశిఖరాకా
రులగు వానరులు లంకకు రాకమున్నే నీతాదేవిని రామున కొసంగుము 3

దంష్ట్రాయుధా శైవువ నఖాయుధా శ్చ
ప్రదీయతాం దాశరథాయ మైథిలీ.

3

యావన్న గృహ్లాన్తి శిరాంసి బాణా
రామేరితా రాక్షసపుజ్జవానామ్,

వజ్రోపమా వాయుసమానవేగాః
ప్రదీయతాం దాశరథాయ మైథిలీ.

౪

భిత్వా న తావత్ప్రవిశన్తి కాయం
ప్రాణాన్తికాస్తేఽశనితుల్యవేగాః,

శితా శ్చరా రాఘవవిప్రయుక్తాః
ప్రహస్తా తేనైవ వికత్థసే త్వమ్.

౫

న కుమ్భకర్ణేన్ద్రజితౌ న రాజా
తథా మహాపార్శ్వమహోదరా వా,

నికుమ్భకుమ్భా చ తథాఽతికాయః
స్థాతుం న శక్తా యుధి రాఘవస్య.

౬

జీవంస్తు రామస్య న మోక్ష్యసే త్వం
గుప్తస్సచిత్రా పృథవా మరుద్భిః,

న వాసవస్యాజ్కుగతో నమృతోఽ
ర్షభో నపాతాశ మనుప్రవిష్టః.

౭

నిశమ్య వాక్యం తు విభీషణస్య
తతః ప్రహస్తా వచనం బభాషే,

న నో భయం విత్త న దైవతేభ్యో
న దానవేభ్యో హ్యథవా కుతశ్చిత్.

౮

న యక్షగన్ధర్వమహోరగేభ్యో
భయం న సభ్యే పతగోత్తమేభ్యః,

తతః ప్రహస్తా వచనం బభాషే,
న నో భయం విత్త న దైవతేభ్యో

న దానవేభ్యో హ్యథవా కుతశ్చిత్.

న యక్షగన్ధర్వమహోరగేభ్యో
భయం న సభ్యే పతగోత్తమేభ్యః,

రాముడు వజ్ర సమానంబులును వాయువునకుంబోలెవేగంబుగలవియు
నగు బాణంబులు ప్రయోగించి రాక్షసోత్తముల శిరస్సులం ద్రుంచుటకు
మున్నే నీతాదేవిని రామున కొసంగుము. ౪

ప్రహస్తుడా! ప్రాణహరంబులును బిడుగుకంటివేగంబుగలవియు
ను దీక్షంబులునగు రాముని బాణంబులు ఇంకను నీదేహంబు భేదింపకున్నవి;
కావుననే నీ విట్లాత్తుతి చేసికొనుచున్నావు. ౫

కుంభకర్ణుండుగాని యింద్రజిత్తుగాని గాక్షసరాజుడగు రావణుడు
గాని మహాపార్శ్వమహాదరులుగాని నికుంభుండుఁ గుంభుండుఁగాని యతి
కాయుండునుగాని యెవ్వరును యుద్ధంబున రామునెదుట నిలువంజాలరు. ౬

నీకు నూర్వ్యులతోడువచ్చినను దేవతలందఱుఁ దోడ్పడినను నీవు
దేవేంద్రునితోడపైఁగూర్చుండినను మృత్యువుతోడపైఁగూర్చుండినను ఆకా
శంబుఁ బ్రవేశించినను పాతాళంబుఁ జొచ్చినను రాముడు నిన్నుఁ బ్రాణం
బుతోబిడువఁడు; అవశ్యము చంపును. అని విభీషణుండు చెప్పెను. ౭

ప్రహస్తుండు విభీషణుండు చెప్పినమాటనువిని యంత నీమాటం
జెప్పెను.

దేవతలవలనఁగాని దాసవులవలనఁగాని యెవ్వరివలననుగాని మాకు భ
యంబులేదు. ౮

యక్షులవలనఁగాని గంధర్వులవలనఁగాని యౌరగంబులవలనఁగాని పక్షి
సంఘంబులవలనఁగాని మాకు యుద్ధంబున నెంతమాత్రము భయంబులేదు;

కథంను రామా ధృవితా భయం నో
నరేంద్రపుత్రా త్సురురే కదాచిత్.

౯

ప్రహస్తా స్థవాక్యం త్వహితం నిశమ్య
విభీషణో రాజహితానుకాక్షీ,
తతో మహాత్మా వచనం బభాషే

ధర్మార్థకామేషు నివిప్రుబుద్ధిః.

౧౦

ప్రహస్త! రాజా చ మహోదరశ్చ
త్వం కుమ్భకర్ణశ్చ యథార్థజాతమ్,
బ్రవీథ రామం ప్రతి తన్నశక్యం

యథాగతిస్స్వర్గ మధర్మబుద్ధేః.

౧౧

వధస్తు రామస్య మయా త్వయా వా
ప్రహస్త! సర్వై రపి రాక్షసై రావీ,
కథం భవే దర్థవిశారదస్య

మహార్ణవం తర్తు మి వాప్లవస్య.

౧౨

ధర్మప్రధానస్య మహారథస్య

ఇత్వోకుపంశప్రభవస్య రాజ్ఞః,

ప్రహస్త! దేవాశ్చ తథావిధస్య

కృత్యేషు శక్తస్య భవన్తి మూఢాః.

౧౩

తీక్ష్ణా నతా యత్తవ కంఠపత్రా

దురాసదా రాఘవవిప్రముక్తాః,

భిత్వా శరీరం ప్రవిశన్తి బాగాః

ప్రహస్త! తేనైవ వికత్థనీ త్వమ్.

౧౪

ఇంక మనుష్యుండగు రాచపిల్లకాయ రామునివలన మా కేమిభయము? అని ప్రహస్తుడు విభీషణునితో జెప్పెను. ౯

మహాత్ముడును రావణుని మేలుకోరువాఁడను విభీషణుడు రాజునకు గీడుగలిగించునట్టి ప్రహస్తునిమాటను విని ధర్మార్థకామంబుల మూడింటినిం జక్కగా నాలోచించి యీమాటం జెప్పెను. ౧౦

ప్రహస్తుడా! నీవును రావణుడును మహోదరుడును గుంభకర్ణుడును జెప్పకార్యము అధర్మమును స్వర్గమనంబు సిద్ధింపనట్లు రామునివిషయమయి యెంతమాత్రము సఫలము కానేరదు. ౧౧

ప్రహస్తుడా! తెప్పకొయ్యయినను లేనివానికి మహాసముద్రంబు దాట నలవిగానట్లు నాకుఁగాని నీకుఁగాని రాక్షసులయందఱకుం గాని కార్యదక్షుండగు రాముని విధింప నలవిగాదు. ౧౨

ప్రహస్తుడా! పరమధార్మికుఁడును దన్నును సారథిని గుఱ్ఱంబులనుం గాపాడుకొనుచుఁ బరునొక్కఁడువేలమంది విలుకాండ్రతోఁబోరంజాలిన వాఁడును బరాక్రమనిధానంబగు నిత్యైశ్వర్యవంశంబునం బుట్టినవాఁడును అట్లు విరాధుఁడుఁ గబంధుఁడు వాలియు మొదలగు ననేకమహావీరులను విధించి నట్టి మహాపరాక్రమశాలియును మహాసమర్థుఁడునుజనరంజనంబునయేవాఁడునగు రామునియెదుట యుద్ధంబున దేవతలుంగూడ మోహితులగుదురు; ఇంక మన మెంతమాత్రము వారలము? ౧౩

ప్రహస్తుడా! తీక్షణులును గంకపక్షిఁబెక్కలు గట్టినవియు మహావేగంబులగుటచే దురాసదంబులనగు రామునిచేఁబ్రయోగింపఁబడిన బాణంబులు నీదేహంబును భేదించి ప్రవేశింపఁగలవు, కావున నే నీ విట్లాత్మస్తుతి చేసికొనుచున్నావు. ౧౪

న రావణో నాతిబల స్త్రిశీర్షో
 న కుమ్భకర్ణోఽస్య సుతో నికుమ్భః,
 న చేన్ద్రజిద్దాశరథిం ప్రసోధుం
 త్వం వా రణే శక్రసమం సమర్థః.
 దేవాస్తకో వాపి నరాస్తకో వా
 తథాతికాయోఽతిరథో మహాత్మా,
 అకమ్పన శౌచ్ఛ్రిసమానసారః
 స్థాతుం న శక్తా యుధి రాఘవస్య.
 అయం హి రాజా వ్యసనాభిధూతో
 మిత్రై రమిత్రప్రతిమై ర్భవద్భిః,
 అన్వాస్యతే రాక్షసనాశనార్థం
 తీక్ష్ణః ప్రకృత్యా వ్యసనమీక్ష్యకారీ.

౧౪

౧౬

౧౮

అనన్తభోగేన సహస్రమూర్ధ్నా
 నాగేన భీమేన మహాబలేన,
 బలా త్పరిక్షిప్త మిమం భవన్తో
 రాజాన ముత్తిప్యవిమోచయన్తు.
 యాపద్ధి కేశగ్రహణం సుహృద్భి
 స్సమేత్య సరైర్విః పరిపూర్ణ కామైః,
 నిగృహ్య రాజా పరిరక్షితవ్యో
 భూతై ర్యథా భీమబలై ర్గృహీతః.
 సంహరిణా రాఘవసాగరేణ
 ప్రచ్ఛాద్యమాన సైరసా భవద్భిః,

౧౯

౨౦

రావణుడుగాని మహాబలుడుగు త్రిశీర్షుడుగాని కుంభకర్ణుడుగాని
యతనికొడుకు నికుంభుడుగాని యింద్రజిత్తుగాని నీవుగాని మీర లెవ్వ
రును శక్రసమానుడుగు రాముని యుద్ధంబున నెదిరింప సమర్థులరుకారు. ౧౫

దేవాంతకుడుగాని నరాంతకుడుగాని పెక్కువిలుకాండ్రలో నేక
కాలంబునఁ బోరంజాలినవాడును మహాబలు నగు సతికాయుఁడుగాని
పర్వతసమానబలుడుగు నకంపనుఁడుగాని యుద్ధంబున రాము నెగుట నిలు
వంజాలరు. ౧౬

అలోచింపక చేయువాడును దీక్షిత్వభావుఁడగు నీరావణుడు
“వాక్పారుష్యము, దండపారుష్యము, అర్థదూషణము, పానము, స్త్రీ, వేట,
జాదము అను నీసప్తవ్యసనంబులకునులోబడి మంచినెడులు చెలియక రాక్ష
సులకండఱకు నాశంబుగల్గించునట్టికార్యంబు నేయందలంపఁగామీరందఱు
న్నేహితులని పేరుపెట్టుకొని శత్రువులపగిది నతనియెగుట నిచ్చకము లాడు
చున్నారట. ౧౭

రాక్షసరాజుడుగు రావణునిఁ గదిలేనిదేహంబుగలదియు వేయితలలు
గలదియు భయంకరంబును మహాబలంబునగు రామవైరంబును మహాసర్పంబు
చుట్టుకొనియున్నది; మీరలు సర్పంబుఁ బాఱఁదోలియితనివిడిపింపుఁడు ౧౮

రాజు దుర్మార్గంబు నొందునేని రాజుచే సమస్తలాభంబులంబొంది పూ
ర్ణకాములయినమిత్రులు అందఱు నైకమత్యంబునొంది యతని మహాబలం
బులగు భూతంబులచే నావిప్తుండగు పురుషుంబోలెతలవెండ్రుకలంబట్టియాడ్చి
యయినను నిగ్రహించి మంచిమార్గంబునకుఁ దేవలయును. ౧౯

మీకు సమస్తసుఖంబులుఁ గలిగించినట్టి యీరావణుఁ డిప్పుడు వివా
శంబునొందుటకై లక్ష్మణుడను సముద్రంబున మునిగి రాముడను బడబా

యుక్త స్వయం తారయితుం సమేత్య
కాకుత్స్థపాతాళముఖే సతన్ సః.

౨౦

ఇదం పుర స్యాస్య సరాక్షసస్య
రాజ్యశ్చ పథ్యం ససుహృజ్జనస్య,
సమ్యగ్ని వాక్యం స్వమతం బ్రవీమి
సరేష్ఠపుత్రాయ దదామి పత్నీమ్.

౨౧

పరస్య వీర్యం సేవబలంచ బుద్ధ్యా
ఘాతం ఊయం చైవ తథైవ వృద్ధిమ్,
తథా స్వపత్నే పృథుమృశ్య బుద్ధ్యా
వదేత్తుమం స్యామిహింసం చ మనీ.

౨౨

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే చతుర్దశ స్కంధః. ౧౪.

పశ్చాదశ స్కంధః.

బృహస్పతే స్తుల్యమతే ర్వచస్త
న్నిశమ్య యత్నేన విభీషణస్య,
తతో మహాత్మా వచనం బభాషే
తత్రేన్ద్రిజి నైర్మతయోధమూఖ్యః.

౧

కిం నామ తే తాత! కనిష్ఠవాక్య
మనర్థకం చైవ సుభీతవచ్చ,
అస్తి న్ముతే యోఽపి భవేన్నజాత
హ్నోఽవీదృశం నైవ వదేన్నకుర్యాత్.

౨

సత్త్వేన వీర్యేణ పరాక్రమేణ
శౌర్యేణ ధైర్యేణ చ తేజసాచ,
ఏకః కులేఽస్మి న్సురుషో విముక్తో
విభీషణ స్తాత! కనిష్ఠ ఏషః.

౩

నలాగ్నిముఖంబునం బడనున్నాడు కావున మీరలందఱు నైకమత్యంబున
నితనిం దరింపఁజేయవలయును. ౨౦

నేను జెప్పనది యీ లంకాపురమునకును రాజానకును మీకందఱకును
సీతంబు; నామతంబుఁ జెప్పెదను జక్కఁగావినుడు; రాజపుత్రుఁడగు రాము
వను ఆతనిభార్యయగు సీతాదేవి నొసంగెదము. ౨౧

మంత్రియగువాఁడు శత్రుబలంబును తనరాజుబలంబును తెలిసికొని
శత్రుఁడనకుం గలిగినసామ్యంబును వృద్ధిక్షయంబులను ఎఱింగి యట్లు తన
రాజు వృద్ధిక్షయంబులను విమర్శించి యుక్తంబుగాను రాజానకు మేలుగల్గున
ట్లుగాను జెప్పవలయును. అని విభీషణుండు చెప్పెను. ౨౨

ఇది పరు నాలుగవసర్గము.

పదునైదవసర్గము.

అంత సచ్చకి రాక్షసశ్రేష్ఠుఁడును మహాబలుం నగు నింద్రజిత్తు
బృహస్పతివలె మహాబుద్ధికాలియగు విభీషణుండు చెప్పినమాటను విని తాను
నీమాటం జెప్పెను. ౧

చిన్నాయనా! నీవు మహాభయంబునొంది యిట్టినిష్ప్రియోజనంబగు
మాటం జెప్పితివే! ఇది యెట్టిమాట? ఈపులస్తవంశంబునం బుట్టనివాఁడు
గూడ నిట్టి నీచఘమాటం జెప్పఁడు; చేయనం జేయఁడు, నీవు చెప్ప
వచ్చునా? ౨

ఈవంశమునందు మాచిన్నాయనయగు నొక్క విభీషణుండు మాత్రమే
బలంబును బ్రభావంబును బరాక్రమంబును శౌర్యంబును ధైర్యమును దేజం
బును లేనివాఁడై పితృకీయయినాఁడు. 3

కింనామ తౌ రాక్షసరాజపుత్రా

వస్తాక మేకేన హి రాక్షసేన,

సుప్రాకృతే నాపి రణే నిహన్తుం

తృశ్చా కుతో భీషయసే స్త భీరో!

౪

త్రిలోకనాథో నను దేవరాజ

శృణో మయా భూమితలే నివిష్టః,

భయార్దితా శ్చాపి దిశః ప్రపన్నా

స్ఫుర్యే తథా దేవగణా స్సమగ్రాః.

౫

విరాచతో విస్వర మున్నదన్ స

నిపాతితో భూమితలే మయా తు,

వికృప్య దన్తౌ తు మయా ప్రసహ్య

విత్రాసితా దేవగణా స్సమగ్రాః.

౬

సోఽహం సురాణా మపి దర్పహన్తా

దైత్యోత్తమానా మపి శోకదాతా,

కథం స రేన్ద్రాత్కజయో ర్న శక్నో

మనుష్యయోః ప్రాకృతయో స్సుచీర్యః.

౭

అ ఖేన్ద్రకల్పస్య దురాసదస్య

మహాజన స్తవచనం నిశమ్య,

తతో మహార్థం వచనం బభాషే

విభీషణ శృత్రుభృతాం పరిష్టః.

౮

స తాత! మన్తే తవ నిశ్చయోఽస్తి

బాల స్తవ మద్యా ప్యవిపక్వబుద్ధిః,

తస్మా త్వయా హ్యత్కవినాశనాయ

వచోఽర్థహీనం బహు విప్రలప్తమ్.

౯

రాక్షసుడవగు విభీషణుడా! రాచకొమరులగు నారామలక్ష్మణులను మాలో నొక్క నీచరాక్షసుడైనను యుద్ధంబునం జంపివేయును; పిటికి వాడా! నీవేల యూరక భయపటచెడవు? ౪

ఓయి! ముల్లోకంబులకును నాగుడుచు దేవేంద్రుడునగు నింద్రుని నేను నేలంబడఁద్రోసితిని; మఱియు దేవతలందఱి గుంపులుగుంపులుగా భయంబున దిక్కులకుం బాటునట్లు గావించినాను. ౫

నేను మహాధ్వనితో నతిచుచున్నచో యొకవతంబుబట్టి నేలం బడఁద్రోసినాను; మఱియు నాయొకానితమునంతంబులక బలాత్కారంబుగాఁ బిటికి వానిచే దేవతల నందఱను భయపఱిచి హరిఁగోలినాను. ౬

నావలన దేవేంద్రుడు మొదలగు సమస్తదేవతలును గర్వంబువీడిరి; నావలన అనురోత్తములుకూడ దుఃఖంబునొందుచు, అట్టిపరాక్రమశాలి నగు నేను మనుష్యులు నీచులునగు నీరాచపిల్లకాదుల జయింప సమర్థుడఁగానా? ఇదియేమిమాట? అని యింద్రజిత్తు చెప్పెను. ౭

అంత నాయుధధారులతో నుత్తముడగు విభీషణుడు దేవేంద్రుడు ల్యుండును జెనకరాని మహాపరాక్రమంబు గలనాఁడనగు నయ్యింద్రజిత్తు వచనంబువిని పరమార్థయుక్తంబగు నీమాటం జెప్పెను. ౮

నాయనా! నీకు మంత్రము నేయుటకుంగు శక్తిలేదు. నీవు పిన్నవాడవు. ఇంకను నీబుద్ధి పరిపక్వముకాలేదు. కావుననే నీకేవినాశంబుగలుగునట్లు నిరర్థకంబులగు నీమాటల వెచ్చుగాఁ జేరినావు. ౯

పుత్రప్రవాదేన తు రావణస్య
 త్వ మిద్దృజి! నిత్రముఖోఽసి శత్రుః,
 య న్యేశృశం రాఘవతో వినాశం
 నిశమ్య మోహం దనుమస్య సే త్వమ్. ౧౦
 త్వ మేవ వధ్యశ్చ సుదుర్మతిశ్చ
 సచాపి వధ్యో య ఇహాఽనయ త్వామ్,
 బాలం దృఢం సాహసిం చ యోఽద్య
 ప్రావేశయ స్తన్నశ్శితాం సమీపమ్. ౧౧
 మూఢః ప్రగల్భో వినియోగపన్న
 స్తీక్షణస్వభావోఽల్పమతి గురాత్మా,
 మూఢ్య స్తస్య మశ్యర్థసుదుర్మతిశ్చ
 త్వ మిద్దృజి! ద్వాంతయా బ్రవీషి. ౧౨
 తో బ్రహ్మనణ్ణప్రతిమృప కాళా
 వర్చిష్కతః కాలనికాశరూపాన్,
 సహితబాణా న్యమపణ్ణకల్పాన్
 సమక్షముక్తా న్యధి రాఘవేణ. ౧౩
 ధనాని రత్నాని విభూషణాని
 వాసాంసి దివ్యాని మణింశ్చ చిత్రాన్,
 నీతాంచ రామాయ నివేద్య దేవీం
 వసేసు రాజ! న్నిహ వీశశోకాః. ౧౪

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే పశ్చదశ స్వర్గః. ౧౫.

ఖండశ స్వర్గః.

సునివిష్టం హితం వాక్యము క్షవన్తం విభీషణమ్,
 అబ్రవీత్పురుషం వాక్యం రావణః కాలచోదితః. ౧

ఇంద్రజితా! ఈరావణునకు రామునివలనఁ బుత్రమిత్రకళత్రాదిసహితంబుగావినాశంబుగల్గుటనువినియు నీవజ్ఞానంబున నందుకుసమ్మతించుచున్నావు; కావున నీవు రావణునకుఁ బుత్రుఁడను పేరుపెట్టుకొని మిత్రుఁడువలె నభినయించు శత్రుఁడనైతివి. ౧౦

ఇట్లు పితృవినాశంబున కిప్పిపడియున్నావు కావున నీవు పద్మ్యుండవు. దుర్బుద్ధివి నైతివి. మఱియు బాలుఁడవు, బలవంతుఁడవు, సాహసంబుసేయుటయందే ప్రియంబుగలవాఁడవు నగునిన్ను ఇచ్చటికిఁ గొనివచ్చి యాలోచనసథం బ్రవేశింపజేసినట్టివాఁడును పద్మ్యుఁడు. ౧౧

ఇంద్రజితా! నీవు తెలివితేనివాఁడవు; గర్వితుఁడవు; శిక్షితుఁడవు కావు; క్రూరంబున స్వభావముగలవాఁడవు; నీచబుద్ధివి; దుష్టస్వభావుఁడవు; ఆలోచనతెలియనివాఁడవు; మిక్కిలియు దుర్బుద్ధివి; నీవు పిన్నవాఁడవగుటచే నేమియఁజెలియక ప్రేరెడవు. ౧౨

బ్రహ్మదండమువంటివియు, జ్వాలలుగలవియు, మృత్యువుంబోలెఁ జూపట్టువియు, యమదండసమానంబులునగురామునిచేఁ బ్రయోగింపబడిన బాణంబుల యుద్ధంబున నెవ్వఁడు సహింపఁగలఁడు? ౧౩

రాక్షసరాజుఁడవగు రావణుడా! ధనంబులను ఆమూల్యహదార్థంబులను భూషణంబులను దివ్యసస్త్రంబులను వానావిధితీర్థంబులను సీతాదేవితోఁ గూడ రామునకు సమర్పించి మన మిచ్చట నిర్భయులమై నుఖంబుగా నుండుదము. అని విభీషణుఁడు చెప్పెను. ౧౪

ఇది పదునైదవసర్గము.

పదునాఱవసర్గము.

అట్లు చక్కఁగా మనస్సునకు నచ్చునట్లు హితవాక్యంబులు చెప్పినట్టి విభీషణునింజూచి రావణుఁడు అట్టిహితంబుఁ జెప్పినందుకు మిక్కిలియు

వసే త్సహ సపత్నేన క్రుద్ధేనాఽశీవిషేణవా,
న తు మిత్రప్రవాదేన సంవసే చ్చతుసేవిना. ౨

జానామి శీలం జ్ఞాతీనాం సర్వలోకేషు రాక్షస!,
హృష్యంతి వ్యసనే ష్వేతే జ్ఞాతీనాం జ్ఞాతయ స్సదా. 3

ప్రధానం సాధనం వైద్యం ధర్మశీలంచ రాక్షస!,
జ్ఞాతయో హ్యవమస్యస్తే హూరం చరిభవంతిచ. ౪
నిత్య సునోన్యసంహృష్టా వ్యసనే మావితతాయినః,
ప్రచ్ఛన్నహృదయా ఘోరా జ్ఞాతయ స్తు భయావహః. ౫

క్రూరుస్తే హస్తిభి ర్గీతా శ్శౌకాః పక్షపనే క్వచిత్,
పాశహస్తా న్నరా స్తృప్త్యా శృణు తా న్దదతో మమ. ౬

నాగ్ని ర్నానాని శస్త్రాణి న నః పాశా భయావహః,
ఘోరా నాన్విధప్రయుక్తా స్తు జ్ఞాతయో నో భయావహః. ౭

ఉదాయ మేతే వక్ష్యంతి గ్రహణే నాత్ర సంశయః,

కృతాన్సు ద్భయా ద్జాతిభయం సుకష్టం విదితం వచః. ౮

గౌరవింపవలసినవాడయ్య మృత్యుప్రేరతుడై పరుషవాక్యంబుల దూషింప నారంభించెను. ౧

సాక్షాచ్ఛత్రువుతోఁగాని కుపితంబగు సర్వముతోఁగాని సహవాసము నేయవచ్చును. నేహితవేషము ధరించియుండు శత్రుపక్షపాతితోమాత్రము నెప్పుడేని సహవాసము నేయరాదు. ౨

రాక్షసుఁడా! సమస్తజనులలోను ఈజ్ఞాతులస్వభావము నాకుఁ దెలియును. జ్ఞాతులు తమజ్ఞాతులకుఁ గట్టమువచ్చునప్పుడంతయు సంతోషంబు నొందుదురు. 3

రాక్షసుఁడా! జ్ఞాతులు తమజాతిలోఁ బ్రధానుఁడగువానిని బండ్లితుని ఛార్చి కుంఠించుచు నుండువానిని చూచుచు, మఱియుఁ దిరస్కరింతురు. ౪

జ్ఞాతులు ఇతరులకంటెములయుండు ఒకరిపై నొకరు మహాస్నేహముగలిగి యున్నట్లభిప్రాయించుచు మనస్సులో నొకటి బయటనొకటిగా మాలలాడుచు నెప్పుడును గీడేతలంపుచు నాపత్నమయంబుల ద్రోహంబు గావించుదురు. కావున జ్ఞాతులవలన భయం బనశ్యము గల్గును వారల నమ్మరాదు. ౫

పద్మవంబుల నొకయరణ్యంబునందు ఏరుగులు తమ్ముఁబట్టుటకై పాశంబులం గొనివచ్చిన పురుషులంజూచి కొన్నిశ్లోకంబులం జెప్పినవి. వానిం జెప్పెద వినుము. ౬

మనకు నిప్పువలన భయములేదు. ఇతరాయుధంబులవలనను భయంబు లేదు. ఈపాశంబులన్నియు మన కంతమాత్రము భయంబులేదు. అయితే నిర్దయములును స్వకార్యపనములు నగునీపురుషులయొద్ద నుండునట్టి మనజాతి యేనుఁగులే మనకు భయంబు గలిగించునవి. ౭

గుమనజ్ఞాతులే వీరికి మనలం బట్టుట కుపాయంబులు నేర్పునవి. ఇందు సందేహములేదు. ౮

అన్నిభయంబులకన్నను జ్ఞాతులభయమే మిక్కిలియుం గట్టతరము. ఈసుగతి ను ప్రసేదమే. ౯

విద్యతే గోమ సమృన్నం విద్యతే బ్రాహ్మణే దమః,
విద్యతే శ్రీమ చాపల్యం విద్యతే జ్ఞాతీతో భయమ్. ౯

తతో నేష్ట మిదం సౌమ్య! యదహం లోకసత్కృతః,
ఐశ్వర్య మభిజాతశ్చ జ్ఞాతీనాం మూర్ధన్యస్థితః. ౧౦

యథా పుష్కరపల్లెమ పలితా స్తోయబిద్ధపః,
నశ్లేష ముపగచ్ఛన్తి తథానార్యేషు సజ్జతమ్. ౧౧
యథా మధుకర స్తర్వా ద్రసం విద్ధన్మవిద్యతే,
తథా త్వమపి తత్రైవ తథానార్యేషు సౌహృదమ్. ౧౨

యథాపూర్వం గజ సన్నితావౌ గృహ్య హస్తేన వై రజః,
దూషయ త్యాత్మనో దేహం తథానార్యేషు సజ్జతమ్. ౧౩

యథా శరది మేఘానాం నిశ్చితా మపి గర్జతామ్,
న భవ త్యమ్బుసంక్లేశ స్తథానార్యేషు సౌహృదమ్. ౧౪

అన్య స్తేవంవిధం బ్రూయా ద్వాక్య మేతన్నిశాచర!,
అస్మిన్మహారే న భవే త్వాంతు ధిక్కులపాంసవమ్. ౧౫

ఇత్యుక్తః పరుషం వాక్యం న్యాయవాదీ విభీషణః,
ఉత్పాత గదాపాణి శ్చశుర్భి సుహ రాక్షసైః. ౧౬

అవులయందు సంపదయున్నది. బ్రాహ్మణులందు ఇంద్రియనిగ్రహము గలగు. స్త్రీలయందుఁ జాపలంబున్నది. అట్లు జ్ఞాతులవలన నవశ్యము భయంబుకలదు. ఇట్లు ఆయేనుఁగులు శ్లోకంబులం బఠించినవి. ౯

సామ్యుఁడవగు విభీషణుఁడా! అట్లు నీవు జ్ఞాతిని కావున నేను ఇట్లు లోకపూజితుఁడనై పరమైశ్వర్యంబునొంది జ్ఞాతులలో ముఖ్యుఁడనైయుండుట నీకు సమృతముకాదు. ౧౦

తామరాకులయందుఁబడిన జలబిందువులు ఒకటితో నొకటి చేరవట్లు దుష్టులతో నెన్నార్లు సహాసముచేసినను స్నేహంబు గురురగు ౧౧

శుష్కద్రవ్యమైయుండును లేనియం ద్రావి యంత నాల్పమైయుండేనియనిచ్చినయపకారంబు దలంచి నిమిషంబైనను నెరువగుగదా! అట్లు నీవును నానిలస నమస్తనఘంబుల ననుభవించి నాకిడుకొరుచున్నావు దుష్టులతో స్నేహమునేయుటయంతయుం దుదకు అట్లే నిష్ఫలమగును ౧౨

ఏనుఁగు మొదలఁ జక్కఁగా స్నానముచేసి యంతఁ దనతుండము చేతనే దుమ్ముదీసి దేహంబంతయుఁ బోసికొనునట్లు గుప్తులు మొదలు బహు స్నేహముగానుండి పిమ్మట దానికి విఘాతమునేయుగురు. ౧౩

శరద్యగునెవంగు సేఘంబు వర్షంబు గురియునట్లు ఎంతగర్జించుచుండి నను నేలయందుఁ గేసుయిసను గలుగకుండునట్లు గుప్తులతో నెంతస్నేహముచేసినను వారి లుపకారము నేయునట్లభయించుటయేకాని యెంతమాత్రము చేయదు. ౧౪

రాక్షసుఁడవగు విభీషణుఁడా! నీవు తమ్ముఁడవని మన్నించితివి; మఱి యొకఁ డిట్టిపరుషవచనంబు లాడునేని యతఁ డీక్షణంబుననే వివాళంబు నొందునట్లు గావించు; నీవు వెంకటంబుఁ జెఱపఁబుట్టినవాఁడవు; పో! అవతల! అని రావణుఁడు విభీషణునిరూర్చి పరుషంబు లాడెను. ౧౫

న్యాయవాదియగు విభీషణుఁడు ఇట్లక్రమముగా రావణునిచేఁ బరుషవచనంబుల నవమానితుఁడై గద చేతంబూని నల్వరిరాక్షసులతో నాకాశంబున కుద్యమించెను. ౧౬

అబ్రవీచ్చ తదా వాక్యం జాతక్రోధో విభీషణః,
అస్తరిక్షగత శ్రీమా న్భాగీతరం రాక్షసాధీపమ్.

౧౭

స త్వం భ్రాతృసి మే రాజ! న్యూగ్రహి మాం యద్య దిచ్చసి,

జ్యేష్ఠో మాన్యః పితృసమో న చ ధర్మవధే స్థితః.
ఇనం తు పరుషం వాక్యం న త్తమా మ్యచృతం తవ,

౧౮

సునీతం హితకామేన వాక్య ముక్తం దళానన!
న గృష్ణా స్త్రైతాత్మానః కాలస్య వశ మాగతాః,

౧౯

సులభాః పురుషా రాజన్! సతతం ప్రియవాదినః.
అప్రియస్య తు పథ్యస్య ఏక్తా శ్రోతాచ దుర్లభః,

౨౦

బద్ధం కాలస్య పాశేన సర్వభూతాపహారిణా.
న నశ్యంత ముపేక్షేయం ప్రదీప్తం శరణం యథా,

౨౧

దీప్తపావకసజ్జాతై శ్చిత్రైః కాంచనభూషణైః.
న త్వో మిచ్ఛా మ్యహం ద్రష్టుం రామేణ నిహితం శరైః,

౨౨

శూరాశ్చ బలవన్తశ్చ కృతాస్త్రాశ్చ రణాజరే.
కాలాభివన్నా స్సీరన్తి యథా వాలుక సేతవః,

౨౩

అట్లు విభీషణుడు అంతరిక్షమునొంది ప్రతికూలంబగు రావణసహవా సంబు వదలుటయు ననుకూలంబగు రామసమాశ్రయంబు గోరుటయునను నీ రెంటివలనం గలిగిన పరమకాంతిచే వెలుంగుచు అన్నయగు రాక్షసేశ్వరుడగు రావణునింజూచి కుపితుడై యీమాటంజెప్పెను. ౧౭

రాక్షసరాజుడవగు రావణుడా! నీవు నాకు జ్యేష్ఠభ్రాతృవు కావున నీ కేమేమిచెప్పవలెనని యున్నదో ఆమాటలన్నియుఁ జెప్పము. నేను బడు లాడఁగూడదు.

నీవు నాకు జ్యేష్ఠభ్రాతృవు. తండ్రివలెఁ బూజనీయుండవు అయితే ధర్మ మార్గంబు వదలినావు. మఱియు నామీద ససత్వముగా దోషంబుమోపి పరువచనంబుల దూషించినావు. దీనినిమాత్రము సహింపను. ౧౮

రావణుడా! నేను నీమేలుగోరి చక్కఁగా నిశ్చయించి నీకు హితకరంబగుమాటం జెప్పితిని. అయితే బుద్ధిహీనులు మృత్యువశంగతులయి హితోపదేశంబు వినరు. ౧౯

రాక్షసరాజుడవగు రావణుడా! ఎట్లయినను సంతోషంబు గల్గించు మాటలు చెప్పువారలును వినువారలును ఎల్లప్పుడును గావలసినంతకుండి దొరకుదురు. అప్రియంబులగు హితవచనంబులు చెప్పువాఁడును జెప్పిన వినువాఁడును ఒక్కఁడైనను దొరకఁడు. ౨౦

సమస్తసృజిసంహరకారణంబగు మృత్యుపాశంబున బద్ధుడవై నాశంబు నొందుచున్న నిన్ను మండుచున్నగృహముంబోలెఁ జూచి యూరకుండఁ జాలక యింతదూరము చెప్పితిని. ౨౧

రాముఁడు నిన్ను మండుచున్న నిష్పవలె వెలుంగుచున్నవియుఁ దీక్షణంబులును గాంచనాలంకృతంబులునగు బాణంబులం గొట్టుచుండఁగాఁ జూడ నా కిప్తములేదు. ౨౨

యుద్ధంబున హరులును బలవంతులును అస్త్రవేత్తలు నగు వారలందఱు మృత్యుగ్రస్తులయినపుడు ఇనుక చేజేసిన నీటికట్టనువలె నిమిషంబున నుడిసి పోవుదురు. ౨౩

తన్మర్షయతు యచ్చోక్తం గురుత్వాద్ధిత మిచ్ఛతా. ౨౪

ఆత్మానం సర్వథా రక్ష పురీం చేమాం సరాక్షసామ్,

స్వస్తి తేస్తు గమిష్యామి సుఖ భవ మయా వినా. ౨౫

నివాప్యమాణస్య మయా హితైషిణా

న రోచతే తే వచనం నిశాచర!

పరీతకల్పాహి గతాయుషో నరా

హితం నగృష్ణాన్తి సుహృద్భి రీరితమ్.

౨౬

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే షోడశ స్కంధః. ౧౬.

సప్తదశ స్కంధః.

ఇత్యుక్తావ్ పరుషం వాక్యం రావణం రావణానుజః,

ఆజగామ ముహూర్తేన యత్ర రామ స్సలత్క్షణః.

౧

తం మేరుశిఖరాకారం దీప్తామివ శతవ్రదామ్,

గగనస్థం మహీస్థా స్తే దదృశు స్సర్వవానరాః.

౨

అన్నపగుటవలన నీహితంబుఁగోరి నేనేమాచెప్పినాను. అందుకు నీవు త్సమింపవలయును. ౨౪

అన్నివిధంబులను నిన్ను నీవు రక్షించుకొనుము. ఈరాక్షసులను ఈ లంకాపట్టణంబునుంగూడ రక్షించుకొనుము.

నీకు మంగళంబు గలుగుఁగాక, నేనుబోయెదను. నేనుబోయినపిమ్మట నేనులేనుగదా! ఇంక నీవు శుఖంబుగ నుండుము. ౨౫

రాక్షసుఁడవగు రావణుఁడా! నేను నీహితముఁగోరి యెంతచెప్పినను నామాటయందు నీకు రుచిపుట్టునున్నది; ఆయున్న గడచినవారలు చచ్చినట్టైగదా! స్నేహితులు చెప్పినాతోర్తులను వారలు వినరు. అని విభీషణుఁడు రావణునకుఁ జెప్పెను. ౨౬

ఇది పదునాఱవవర్గము.

పదునేడవసర్గము.

రావణునితమ్ముడగు విభీషణుఁడు రావణునింజూచి యిట్లు పరుషవచనంబులాడి యంత ముహూర్తంబున లక్ష్మణసహితుండగు రాముఁడున్న ప్రదేశంబునకు వచ్చెను. ౧

అంత నట్లు అనలంబుననుండి చల్లనిసరస్సులోఁ బడుటకుంబోలె నతిత్వరతో వచ్చుచున్నవాఁడును, ఔన్నత్యంబునను బలుపువలనను రత్నఖచితకాంచనాభరణంబులచేతను మేరుశిఖరంబుపగిది మన్నవాఁడును, బ్రతిపక్షులను బరిత్యజించి స్వపక్షంబునొందుటచే మేరుశిఖరంబునకుంబోలె స్థైర్యంబునొందినవాఁడును అతిప్రకాశంబుతో నాకాశంబునందు సంచరించుటవలనను “రామధర్మక్షులవానరులు నన్ను రామునొద్దకుఁబోనిత్తురో పోనివ్వరో బోనివ్వకున్నచో నేనెటుటివింతును” అనుభయంబున పరాక్రుటవలనను మెఱపుంబోలె నున్నవాఁడునగు నాకాశగతుఁడైన విభీషణుని నేలనున్న వానరులందఱుం జూచిరి. ౨

త మాత్మపశ్చిమం దృష్ట్యా సుగ్రీవో వాహినీపతిః,
వానరై స్సహ దుర్ధర్ష శ్చింతయామాస బుద్ధిమాన్.

3

చింతయిత్వా ముహూర్తం తు వానరాం స్తా నువాచ హ,
హనూమత్ప్రముఖాన్ సర్వా నిదం వచన ముత్తమమ్.

౪

ఏష సర్వాయుధోపేత శ్చతుర్భి సుహ రాక్షసైః,
రాక్షసోఽభ్యేతి పశ్యధ్వ మస్తా న్త్వంతం న సంశయః.

౫

సుగ్రీవస్య వచ శ్రుత్వా సర్వే తే వానరోత్తమాః,
సాలా నుద్యమ్య శైలాంశ్చ ఇదం వచన మబ్రువన్.
శిఖ్రం వ్యాదిశ నో రాజ! న్వధా యైషాం దురాత్మనామ్,
నిపతన్తు హతాశ్చైవే ధరణ్యా మల్పతేజసః.

౬

౭

తేషాం సమ్భాషమాణానా మన్యోన్యం స విభీషణః,
ఉత్తరం తీర మాసాద్య ఖస్థ ఏవ న్యతివృతః.

౮

ఉవాచ చ మహాప్రాజ్ఞ స్పర్షరేణ మహతా మహాన్,
సుగ్రీవం తాంశ్చ సమ్రోక్ష్య సర్వా నావసరయాథపాన్.

౯

దుర్భరుడగు వానరేశ్వరుడు సుగ్రీవుడు అట్లు అనలశరభసంపాతి ప్రభుసులను నల్వర రాక్షసులంగూడ యతిత్వరతో నాకాశంబున వచ్చుచున్న విభీషణుంజూచి బుద్ధిమంతుడు గావున ఇతడు మనరహస్యంబుల నెఱుంగుటకు వచ్చువాడో లేక మనలం బ్రహరింపవచ్చువాడో యని వానరులతోగూడ నాలోచించెను. 3

అట్లు సుగ్రీవుడు ఎచ్చగా నాలోచించుట కవకాశము లేకుండుటవలనఁ గొంచెమునేపు ఆలోచించి హనుమంతుడు మున్నగాఁగల వానరుల సందఱం జూచి యుత్తమంబగు నీమాటం జెప్పెను. 4

ఈరాక్షసుడు నల్వగురాక్షసులంగూడ సమస్తాయుధంబుల ధరించి మనలం జంపుటకై వచ్చుచున్నాడు. చూడుడు, అని సుగ్రీవుడు వానరులతోఁ జెప్పెను. 5

ఆవానరశ్రేష్ఠులందఱు సుగ్రీవుడు చెప్పినమాటను విని వృక్షంబులను బర్వతంబులను జేకొని యీమాటం జెప్పిరి. 6

వానరరాజుడగు సుగ్రీవుడా! ఈదురాత్ములం జంప ముత్తాజ్ఞాపింపుము. వీర లల్పతేజస్కులు మా కెంతమాత్రము? మేము వీరంజంపి నేలంబడవై చెదము. అని వానరోత్తములు సుగ్రీవునతోఁ జెప్పిరి. 7

అట్లు ఆవానరులు పరస్పరము మాటలాడుచుండఁగానే యవ్విభీషణుడు సమద్రోశ్చరతీరంబుజేరి యాకాశంబుననే నిలిచియుండెను. 8

అట్లు రామశరణాగతి నొందఁదగినట్టి మహాభాగ్యశాలియును నావిభీషణుడు మహాపండితుడు గావున “రాజా దయాళుడైనను అతని కంఠ రంగభూతులగు పురుషుల ద్వారమననే యతని శరణుపొందవలయును; మఱియు నీవానరులకు నన్నుఁ గొట్టవలెననుబుద్ధి నాయందలిద్వేషముచేఁ గల్గినది కాదు; వీరలు రామునందలిభక్తిచే నాయందు సంశయమునొంది యిట్లు చేయఁదలంచెదరు; ఇదియు నొక్కగుణమే; మఱియు రామభక్తుఁగు వీరలు నన్నంగీకరింపరేని రాముడుమాత్రమంగీకరించుటచే నాకేమి గలదు? రామాం

*

రావణో నామ దుర్వృత్తో రాక్షసో రాక్షసేశ్వరః,
 తస్యాహ మనుజో భాగతా విభీషణ ఇతి శ్రుతః ౧౦
 తేన సీతా జనస్థానా ద్భ్రతా హత్యా జటాయుషమ్,
 రుద్ధాచ విచళా దీనా రాక్షసీభి స్సుక్షితా. ౧౧

త మహం హేతుభి రావీకైర్వివిధైశ్చ న్యదర్శయమ్,
 సాధు నిర్యాత్యతాం సీతా రామా యేతి పునఃపునః. ౧౨
 సచ న ప్రతిజగ్రాహ రావణగి కాలచోదితః,
 ఉచ్యమానం హితం వాక్యం విషరీతః ప్రవధమ్. ౧౩
 సోఽహం పరుషేత స్తేన దాసవ చ్ఛాపమానితః,
 త్యక్త్యా పుత్రాం శ్చ దారాం శ్చ రాఘవం శరణం గతః. ౧౪

సర్వలోకశరణ్యాయ రాఘవాయ మహాత్మనే,
 నివేదయత మాం క్షీత్రం విభీషణ ముపస్థితమ్. ౧౫

*

గీకావముగల్గినను రామధర్మాంగీకారము ముఖ్యముగాఁ గావలసినది; “కాబట్టి పీఠలమూలమున నే రాముం బొందెదను.” అని యిట్లు ధర్మసూత్రానుసారంబున నిశ్చయించి పరమస్రావ్యుడగు రామునకును బురుషకారభూతులగు వానరులకును అందఱియును దనయాత్మస్వరంబు వినునట్లు పేరెలుంగున సుగ్రీవాదివానరోత్తములంజూచి చెప్పెను.

దురాచారుడును రాక్షసాధీశ్వరుడునగు రావణుడను రాక్షసుడొక్కఁ డకలఁడు; నే నతనితమ్ముడను; నాపేరు విభీషణుఁడు.

మఱియు నాగొవణుఁడు జటాముఖును జంపి జన్మస్థానంబుననుండి నీతిం గొనివచ్చెను; అంతఃబగనుఁగభిత యయి పెండ్లియయియున్న యానీతిను రాక్షసస్త్రీలం గావలియుంచి నిర్బంధించున నుంచియున్నాఁడు; అట్లు అతఁడు రామునకుఁ జాల నపకారంబు గావించియున్నాఁడు; అతనిసంబంధముచే నాకును ఆదోషము తగిలియున్నది.

నే నారావణునకు “నీతిను రామున కొసంగు” మని యుక్తియుక్తంబులగు వాక్యంబులచేఁ జెక్కుమార్లు బోధించితిని.

ముమూర్షుఁడు ఔచిత్యమునుదీసికొననట్లు ఆరావణుఁడు మృత్యుపరవకుఁడై నేను జెప్ప హితవచనంబులను వినిపెయ్యెను.

అట్లు నేను జెప్పినహితవాక్యంబు వినకుండుటయేగాక యారావణుఁడు నన్నుఁ బరుషవచనంబులు దూషించి దాసునట్లు అవమానించెను; కావున నేను బ్రయోజనాంతరవిముఖుడనై పరమపురుషార్థంబగు రామాశ్రయంబు నొందఁగోరి భార్యాపుత్రులంగూడఁ బరిత్యజించి రాముని శరణు చొచ్చితిని.

సమస్తలోకశరణ్యుఁడును మహాత్ముఁడును రఘువంశంబున భక్తానుగ్రహార్థమయి యవతరించియున్నవాఁడునగు రామునకు విభీషణుడను నేను విచ్చియున్నానని శీఘ్రముగాఁ జెలుపుఁడు. అని విభీషణుఁడు సుగ్రీవాసులతోఁ జెప్పెను.

ఏత త్తు వచనం శ్రుత్వా సుగ్రీవో లఘువిక్రమః,
లక్ష్మణ స్యాగ్రహో రామం సంరబ్ధ మివనుబ్రవీత్.

౧౬

రావణ స్యానుజో భాగితా విభీషణ ఇతి శ్రుతః,
చతుర్థి సుహ రత్తోభి ర్భవంతం శరణం గతః.
మస్తే పూహే నయే చారే యక్తో భవితు మర్హసి,
వానరాణాం చ భద్రం తే వరేహం చ పరస్తప!

౧౭

౧౮

అన్తగానగతా హ్యేతే రాక్షసాః కామరూపిణః,
శూరాశ్చ నికృతిశ్శాశ్చ నేమ జాతు న విశ్వసేత్.

౧౯

ప్రణిధి రాక్షసేంద్రియ రాణస్య భవే దయమ్,
అనుప్రవిశ్య సోఽస్తాసు భేదం కుర్యాన్న సంశయః.

౨౦

అథవా స్యయ మే వైష చిద్ర మాసాద్య బుద్ధిమాన్,
అనుప్రవిశ్య విశ్వస్తే కదాచి త్పుహరే దపి.

౨౧

మిత్రాటవీబలంచైవ మాలం భృత్యబలం తథా,
సర్వ మేత ద్భృం గ్రహ్యం వర్జయిత్వా ద్విషద్బలమ్.

౨౨

అంత నీమాలను విన్నంతనే మగ్గివుడు “రాముడు శరణాగతపత్ని
లుడు. విభీషణుడు శరణాగతుడయ్యె ననుమాటను విన్నంతనే యతని
క్షించును. ఈవిభీషణు డేమా యపకాపము నేయవచ్చినవాడు. పరమార్థ
ముగా శరణాగతుడైకాడు. కావున ముందుగా విభీషణుని నిగ్రహింపవల
యునని రామునకు దెప్పినయెటు” అనినిశ్చయించి “అతిన్నేహాపాపశక్తి”
అనున్యాయంబున రామునిపై మహాన్నేహంబుగలవాడు కావున విభీషణుడు
పరిశుద్ధుడైనను అతనియం దిట్లు సంశయించి శీఘ్రంబుగ రామునొద్దకుం
బోయి లక్షణుని ముందట రామునితో నిల్చు చెప్పెను. ౧౬

రావణుడతముడు విభీషణుడనువాడు నన్వరిరాక్షసులతోవచ్చి ని
న్ను శరణజొచ్చి కాడు. ౧౭

శత్రువులం దపింపజేయుటై రాముడా! వాగులకు మేలును, రాక్ష
సుల కపాపముంబును గట్టెట్లు ని విప్పుడు కార్యకార్యములనాలోచించుట,
నేనాసన్నివేశము, ఉపాయప్రయోగము, గూఢపురుషప్రేమము వీనియం
దు జాగ్రత్తతో నుండుము. నీకు మంగళంబు గలుగుగాక. ౧౮

ఈరాక్షసులు నానురూపులు, అంతర్ధానం బొంది ప్రవారించువా
రలు, హరులు, కుట్రోపాయంబులం బండితులు; కావున వారిల నెంతమా
త్రము నమ్మదు. ౧౯

ఈవిభీషణుడు రాక్షసేశ్వరుడగు రావణుడు పంపిన చారుడై
యొంటిను; మనవలనం జక్కిగా నమ్మకంబునొంది మనలకు మిత్రభేదంబు
గలిగించును. సందేహములేదు. ౨౦

అటుగాదేని బుద్ధిమంతుడగు నీవిభీషణుడు చక్కగా నమ్మకము
నొంది సమయంబు వెదకుమండి కొంచెము ఛిద్రంబు దొరకినప్పుడు తానే
ప్రవారించును. ౨౧

మిత్రసైన్యమును ఆహ్వానించుండు జనులబలంబును మూలబలంబును
వేతనందుదీసికొని జీవించునై స్యమును ఈసైన్యంబుల నన్నింటిని గ్రహింప
వచ్చును. శత్రుబలంబుమాత్రము గ్రహింపరాదు. ౨౨

ప్రకృత్యా రాక్షసేంద్రియ భ్రాతామిత్రస్య తే ప్రభో!,
ఆగత శ్చ రిపోః షటౌ త్కథ మస్మిన్ విశ్వసేత్. ౨౩

రావణేన ప్రణిహితం త మవేహి విభీషణమ్,
త స్యాహం సిగ్రహం మన్యే త్మమం త్మమతాం వర!. ౨౪

రాక్షసో జిహ్వాయా బుద్ధ్యా సస్పృహోఽయ ముపాగతః,
ప్రహర్తుం మాయయా ఛన్నో విశ్వస్తే త్వయి రాఘవ!. ౨౫

ప్రవిష్ట శ్శత్రునైస్యం హి నాజ్ఞ శ్శత్రు రతర్కితః,
నిహన్యా దస్త్రం లభ్యా ఉలూక ఇవ వాయసాన్. ౨౬

వధ్యతా మేవ తీవ్రేణ దణ్డేన సచివై స్సహ,
రాణస్య సృశంసస్య భ్రాతా ప్యేష విభీషణః. ౨౭

ఏవ ముక్త్వాతు శం రామం సంరభ్ధో వాహినీపతిః,
వాక్యజ్ఞో వాక్యకుశలం తతో మాన ముపాగమత్. ౨౮

సుగ్రీవస్య తు తద్వాక్యం శ్రుత్వా రామో మహాయశాః,
సమీపస్థా నువా చేదం హనూమత్ప్రముఖా స్త్వరీన్. ౨౯

యదుక్తం కపిరాజేన రావణావరజం ప్రతి,
వాక్యం హేతుమ దర్శ్యంచ భవద్భి రతి తచ్చుతమ్. ౩౦

రాముడా! ఈవిభీషణుడు స్వభావంబుననే నీశత్రువయిన రాక్షస రాజుండగు రావణునితమ్ముడు; మఱియు శత్రుపక్షంబుననుండి వచ్చినాడు, ఈతని నెట్లునమ్మవచ్చును? ౨౩

యోక్తవ్యాపారంబులు గలవారలలో నుత్తముడెవగు రాముడా! ఈవిభీషణుడు రావణుడుపంపగా వచ్చినచారుండని యెఱుంగుము, కావున నితని నిగ్రహింపవలయునని తలంచెదను. ౨౪

రాముడా! ఈరాక్షసుడు రావణునిచేగుటిలోపాయంబునంబంపఁ బడి నీపై ప్రమీనపిచ్చు మాఱుచే సంతర్ధానంబునొంది మనలం బ్రహరించుటకై వచ్చినాడు. ౨౫

బుద్ధమంతుడగుశత్రువు ఎవ్వరికినిశలియకుండునట్లు శత్రుపై న్యంబుఁ బ్రవేశించి రంగ్రంబు నన్వేషించి పెక్కుకాకులను ఒకగుడ్లగూఁబ చంపునట్లు తనశత్రువులసంగఱం జంపును. ౨౬

ఈవిభీషణుడు కూర్మిండగు రావణునితమ్ముడుగదా! కావున నితనిని ఈతనిమంత్రులవ్యూరణంబుగూడఁ దీక్షణంబుగా వధింపవలయును. అని నుగ్రీవుడు రామునితో జెప్పెను. ౨౭

మాటలు చెప్పుటయందుఁ బండితుడగునానరేశ్వరుడు సుగ్రీవుండు అట్లు మాటలయందు సమర్థుడగు రామునితో వేగంబునంజెప్పి యంత నారకుండెను. ౨౮

మహాక్షత్రిశాలియగు రాముండు సుగ్రీవుండు చెప్పినమాటనువిని యిప్పుడు సమీపంబుననున్న హనుమంతుడు మున్నగు వానరులంజూచి యీమాటం జెప్పెను. ౨౯

వానరరాజుండగు సుగ్రీవుడు రావణునితమ్ముడయిన విభీషణుని గుఱించి యొక్తిగూర్తంబును సప్రయోజనంబునగుమాటం జెప్పినాఁడు, అది మీరును విన్నారు. ౩౦

సుహృదా హ్యర్థకృచ్ఛ్రిషు యుక్తం బుద్ధిమతా సతా,
సమర్థే నాపి నిర్దేష్టుం శాశ్వతీం భూతి మిచ్ఛతా. 30

ఇత్యేవం పరివృష్టా స్తే స్వంస్వం మత మతద్విగ్రతాః,
సోపచారం తదా రామ మూచ ర్హితచిక్రీడనః. 39

అజ్ఞాతం నా స్తి తే కించి త్రిషు లోకేషు ంఘవ',
ఆత్మానం నూచయన్ రామ! పృచ్ఛ స్వస్మాన్ సుహృత్తయా.

త్వం హి సత్యవ్రత శ్శూరో ధార్మికో దృఢవిగ్రమః,
పరీక్ష్యకో స్మృతిమా న్నిస్మృష్టాత్మా సుహృత్సుచ. 38

తస్మా దేకైకత స్తాం ద్భృషన్తు సచివా సవ,
హేతుతో మతిసమ్పన్నా స్సమర్థాశ్చ పునరిపునః. 39

ఇత్యుక్తే రామవా యాథ మతిమా నజ్ఞదోఽగ్రతః,
విభీషణసరీయోర్థ మువాచ వచనం హరిః. 3౬

శక్రో స్సకాశా శ్శూచ్యాస్త్ర స్సర్వభా శజ్జ్య ఏచ హి,
విశ్వసయోగ్య స్సహసా న కర్తవ్యో విభీషణః. 3౭

ఛానయిత్వాఽఽత్మభావం హి చరన్తి శతబుద్ధయః,
ప్రహరన్తిచ రథేషు సోఽనర్థ స్సుమహా నృపేత్. 3౮

2 కమిత్రుఁ డుపదేశించినవిప్లుట మఱియొకఁ డుపదేశింపఁగూడదని లేదు. కాశ్యసంకటంబు వచ్చినప్పుడుబుద్ధిమంతుండును సమర్థుండును శ్రేయస్కాముండునగు మిత్రుండెవ్వఁడైనను ఉపదేశించుట యుక్తము; కావున మీరలును మీకుఁదోచినది చెప్పఁడు. అని రాముఁడు హనుమదాదిచానరులతోఁ జెప్పెను. 30

ఆవానరులు రాముండుచెప్పినమాటను విని యాలస్యంబుసేయక రామహితంబు సేయఁగోరినవారయి రామునింజూచి యుపచారపూర్వకంబుగాఁ దమతమమతంబులం జెప్పిరి. 31

రాముఁడా! ముల్లోకంబులయందను నీనుఁ దెలియక దేదయులేదు, “రామునను వానరులు స్నేహితులుగాఁగలరీ” అని మాకందఱుగును గీర్తిగలుగుటకును ముచ్చందఱును గౌరవింపవలెనయ్యు ముప్పుడుగునున్నావు. 32

నీవు సత్యవ్రతుఁడవు. హరుండువు ధార్మికుండువు. మహాపరాక్రమశాలివి. ఏకాశ్రయమునీని ఎరీక్షించి చెయవఁడవు మఱపులేనివాఁడవు. మిత్రులయందు భారములేక వితంతుండవై యుండువాఁడవు 33

అంగువలన బుద్ధిమంతులును సమర్థులగు నీమంత్రులు క్రమంబున నొక్కొక్కరుగా యుక్తియుక్తంబుగా వారివారియభిప్రాయంబుఁ జెప్పుదురుగాక అని వానరులు రామునితోఁ జెప్పిరి. 34

ఆవానరు లిట్లుచెప్పి ముగించినవెనుక వారలలో మొదట బుద్ధిమంతుండగు సంగగండు విభీషణునిం బరీక్షించుటయగుటించి రామునితో నిట్లని చెప్పెను. 35

శత్రువయొద్దనుండివచ్చినవానిని ఏవిధింబుననేని నమ్మరాదు, కావున మనము విభీషణునిపై నాలోచింపక నమ్మకం బుంచరాదు. 36

కుటిలబుద్ధులగు వారలు తమయభిప్రాయమునుదాఁచుకొని పైకి మంచి వారులవలె నటించురు. తుదకు ఛిద్రంబుదొరికినప్పుడు ప్రహరించురు. అట్టి గొప్పయపాయము సంభవించును. 37

అర్థానర్థా వినిశ్చిత్త్య వ్యవసాయం భజేత మా,
గుణానాం సృజ్యహం కుర్యా ద్దోషతస్తు వివర్జయేత్. ౩౯

యది దోషో మహాం స్తస్మిం స్త్యజ్యతా మవిశక్కితమ్,
గుణానాం బహూన్ జ్ఞాత్వా సృజ్యహం క్రియతాం నృప! ౪౦

శరభ స్వభ నిశ్చిత్త్య సార్థం వచన మబ్రవీత్,

శీప్ర మస్మి న్నరవ్యాఘ్ర! చారణ ప్రతివిధీయతామ్. ౪౧

ప్రణిధాయహి చారేణ యథావ త్సృష్టబుద్ధినా,
పరీక్ష్య చ తతః కారోవ్య యథాన్యాయం పరిగ్రహః. ౪౨

జామ్యవాం స్వభ సమేర్పిత్య శాస్త్రబుద్ధ్యా విచక్షణః,
వాక్యం విజ్ఞాపయామాస గుణవ ద్దోషవర్జితమ్. ౪౩

బద్ధవై రాశ్చ పాపాశ్చ రాక్ష సేన్ద్రా ద్విభీషణః,
అదేశకాలే సమూర్త స్సృష్టా శజ్జ్యతా మయమ్. ౪౪

ఏవిషయంబునందేని గుణదోషంబుల విచారించి గుణంబులుండేనేని యంగీకరింపవలయును. దోషంబులుండేనేని విడువవలయును. అట్లు ఈవిభీషణునియందలి గుణదోషంబుల నాలోచించి యతనియందు గుణంబై యుండినచో గ్రహింపఁతము, దోషంబై యుండినచో విడువఁతము. ౩౯

సరేంద్రుడొకఁడు రామఁడా! అయితే ఎంతమాత్రమయిన గుణంబుగాని దోషంబుగాని లేనవాఁడు. ఎప్పుడు లేడే యని యందుచేమో, ఈవిభీషణునియందు గుణంబులకన్న దోషంబులే యెచ్చుగానుండినచో నితని నిస్సందేహముగా విడువవలసినది. అట్లులేక దోషంబులకన్న గుణంబులే యెచ్చుగా నుండినచో నంగీకరింపవలయును. అని యంగదుఁడు రామునితో చెప్పెను.

అంత శరభుఁడు చక్కఁగా నాలోచించి నిశ్చయించి సార్థకంబగు నీమూర్తిం చెప్పెను.

పురుషశ్రేష్ఠుఁడగురామఁడా! శీఘ్రముగా నీవిభీషణునియొద్దకు ఒక గూఢపురుషునిం బంపుము. ౪౦

(గుణదోషంబులు పరీక్షించి గుణంబు లేచ్చుగానున్న నంగీకరించుట, దోషంబు లేచ్చుగానున్నం బరిత్యజించుట ఇదివలసవడగు. ఏయన? వాని మనలోఁ జేర్చుకొనికదా గుణదోషంబులు పరీక్షింపవలెను. చేర్చుకొన్నచో మన కతఁడు కీడు గావించును కావున అదిసరికాదు.) మనము విభీషణునొద్దకు నూత్నబుద్ధియగుచారు నొక్కనింబంపి యతనిమారును జక్కిగాఁ బరీక్షించి యటుపిమ్మట నీతిశాస్త్రోక్తప్రకారంబునఁ బరిగ్రహపరిగ్రహంబులు నేయవలయును. అని శరభుఁడు చెప్పెను. ౪౧

అంత బండితుండగు జాంబవంతుఁడు శాస్త్రప్రకారము నాలోచించి గుణయుక్తంబును నిర్దోషంబగునీమూర్తిను విన్నవించుకొ నెను ౪౨

ఈవిభీషణుఁడు “నీయందు బద్ధవైరంబు గలవాఁడును బాపిష్ఠుండగు రావణునియొద్దనుండి వచ్చినాఁడు, అతఁ డిప్పు డిచ్చటికి వచ్చుటకుఁ దగిన కారణంబులు లేవు. కావున నేవిధంబునఁ జూచినను అతనిపై సందేహమే తోచుచున్నది. అని జాంబవంతుఁడు చెప్పెను. ౪౩

తతో మైవస్తు సంప్రేక్ష్య నయాపనయకోవిదః,
వాక్యం వచనసమ్పన్నో బభాషే హేతుమత్తరమ్. ౪౫

వచనం నామ తస్యైష రావణస్య విభీషణః,
పుచ్చ్యతాం మధురేణాయం శనై ర్నరవరేశ్వర! ౪౬

భావ మస్యతు విజ్ఞాయ తత్త్వత స్త్వం కరిష్యసి,
యది దుష్టో నదుష్టో వా బుద్ధిపూర్వం సరస్వభ! ౪౭

అథసంస్కారసమ్పన్నో హనూమాన్ సచివోత్తమః,
ఉవాచ వచనం శ్లక్ష్య మర్థవత్తధురం లభుః. ౪౮

స శక్తస్తం మతిశ్రేష్ఠం సమర్థం వదతాం - కమ్,
అతిశాయయితుం శక్తో బృహస్పతి ఏవీ బ్రువన్. ౪౯

నవాదా న్నా సజ్జర్మా న్నాధికార్య స్సచ కామతః,
వక్ష్యామి వచనం రాజన్! యథార్థం రామ శౌకవాత్. ౫౦

అథానర్థనిమిత్తం హి యదుక్తం సచివై స్తతః,
తత్ర దోషం ప్రవశ్యామి క్రియా న హ్యుచపవ్యతే. ౫౧

ఋతే నియోగా త్సామర్థ్య మవబోధ్యం నశ్యతే,
సమాగా వినియోగోహి దోషవాప్రసృతిభాజిమా. ౫౨

అంత న్యాయాన్యాయంబులం బండితుడును జక్కఁగా మాటలాడంజాలినవాఁడునగు మైంగుండును జక్కఁగానాలోచించి యన్నిటికన్నను యుక్తియుక్తంబగు నీమాటం జెప్పెను. ౪౫

సరేంద్రోత్తముఁడ వగురాముఁడా! గూఢపురుషుఁడొక్కఁడు పోయి రావణునిసమాచారమేమి? యని మధురవచనంబునం దిన్నఁగా నీవిభీషణుని సదుగవలయును. ౪౬

పురుషశ్రేష్ఠుఁడవగురాముఁడా! అట్లు ఈవిభీషణుని యథార్థాభిప్రాయంబు దెలిసికొని యతండు దుష్టుఁడోపరిశుద్ధుఁడో అందుకుఁదగినట్లుగాఁ జేయగలవు. అని మైంగుండు చెప్పెను. ౪౭

అంత సమస్తకాస్తాభ్యాసజన్యసంస్కారసంపన్నుఁడునుమంత్రులలో శ్రేష్ఠుండునగు హనుమంతుఁడు కోమలంబును అధికార్థంబును మధురంబును అల్పంబునగుమాటం జెప్పెను. ౪౮

బృహస్పతిమాటలాడిననుబుద్ధిమంతులలోను త్తముండవు సమర్థుండవు మిక్కిలియుఁ జక్కఁగా మాటలాడంజాలినవాఁడవునగు నీకు అధికుండు కాఁజాలఁడు. ౪౯

రాముఁడా! నేను దర్శకాశంబునంగాని జయింపవలెనను స్పర్థచేఁగాని నా కతిశయంబు గలుగవలెననిగాని లేక నాయిచ్చువలనఁగాని చెప్పుట లేదు; అయితే రాముండు నాయంగుండు గౌరవంబుచే నాకుఁ దోచినట్లు యథార్థంబుగాఁ జెప్పెదను. ౫౦

గుణదోషంబుల నిర్ణయించి యాపైని స్వీకార పరిత్యాగంబులు నేయవలెనని నీమంత్రులుచెప్పిరే, దానియందు నాకు దోషంబు గనుపడుచున్నది, ఏలయన అట్టికార్యము ఉపపన్నముగాదు. ౫౧

రాచకార్యములందుఁ బ్రవేశపెట్టకున్న గుణదోషంబులు తెలియవు. గుణదోషంబులు తెలియకయే రాచకార్యంబులందుఁ బ్రవేశపెట్టుట సరికాదు. అట్లు ప్రవేశపెట్టినచో దుష్టుండయ్యే నీని చెఱుచును. కావున వినియో

చారప్రణిహితం యుక్తం యదుక్తం సచివై స్స,
అర్థ న్యాసమ్భవా త్తత్ర కాకణం నోపయుజ్యతే. ౫౩

అదేశకాలే ససంప్రీప్త ఇత్యయం యద్విభీషణః,
విఃక్రా శత్రు మేఽస్త్రీయగ తాం నిబోధ యథామతి. ౫౪
సవప దేశగ కాశ్చ భవతీతి యథాశఢా,

పురుషా త్పురుషం ప్రాప్య తథా దోషగుణా వః.
కారాత్త్వం రావణే శృష్ట్యా విక్రమం చ తథా త్వయి,
యుక్త సూగమనం తస్య సదృశం తస్య బుద్ధితః. ౫౬

అజ్ఞాతయాపైః పురుషై స్సరాజ స్పృచ్ఛ్యతా మితి,
యదుక్త మత్ర మే ప్రేతౌ కాచి దస్తి సమీక్షితా. ౫౭

పృచ్ఛమానో విశక్లేత సహసా బుద్ధిమా న్వచః,
తత్ర మిత్రం ప్రదుష్యేత మిథ్యా పృష్టం సుఖాగతమ్. ౫౮

గముచే గుణదోషవిచారమును సంకదమతం బన్యోన్యైశ్చక్రయదోషగ్రస్తము గానున్నది. ౫౨

చారునింబంపి రహస్యముగా నతనియాభిప్రాయము దెలిసికోవలయునని శరభుండు చెప్పినాడే, ఆదియు ససంగతము. ఏలయన దూరంబున నున్నవారలయొద్దకుఁగదా రహస్యపురుషులం బంపి వారలకుఁ దెలియకుండ వారిహృదయాభిప్రాయంబుఁ గనుంగొనవచ్చును. అతిగమిపగతుండై మనల నందఱను గండ్లతోఁ జూచుచున్నవిభీషణునొద్దకుఁ జారుని బంపుటెట్లు? ౫౩

ఈవిభీషణుఁడుఅనుచితదేశంబునుఅకాలంబునను వచ్చినాడని జాంబవంతుఁడు చెప్పినాడే, అవిషయమందును నాకుఁ గొంచెము చెప్పవలెనని యున్నది. వినుము. ఈదేశంబును ఈకాలంబును విభీషణుండు వచ్చుటకుఁ దగినదే. సంశయములేదు. ౫౪

విభీషణుండు అథముడగురావణుని ఉత్తముడవగునిన్నును విమర్శించి రావణునియందలిదోషంబునను నీయందలిగుణంబులను విచారించి రావణునియందలిసీత నపహరించుటయు మరల నాచిత నొసంగుమని యెంతి చెప్పినను సమ్మతంపకుం ఁటయు మొదలగుదుర్గుణంబులను నీయందు ఖరదూషణాదిమహారాక్షససంహారము వాలిని వధించి సుగ్రీవునకురాజ్యంబు నొసంగుట మొదలగు మహాపరాక్రమంబులనుంజూచి బుద్ధితో నాలోచించి రావణునివిడిచి నీయొద్దకువచ్చుట మిక్కిలియు యుక్తముగా నేయున్నది. కావున దేశకాలంబులు యోగ్యంబులుగ నేయున్నవి. ౫౫, ౫౬

రాముఁడా! తెలియనిపురుషులు కొందఱు పోయి విభీషణునడుగవలయునని మైందుఁడు చెప్పినాడే, అవిషయమందును నాకుఁ గొంచెము సంశయమున్నది. ౫౭

తటాలున నడిగినదో బుద్ధిమంతుండగువాఁడు “మనయందేమాసందేహించి వీరలడుగుచున్నారు. ఏమిచెప్పిన నేమిసంభవించునో” అని మాటచెప్పుటకే సంశయించును. అట్లు సంశయించి యడుగుటచే నుభాగతుండగు

అశశ్య స్సహసా రాజ! నాభివో బోధుం పరస్య వై,
అన్తస్సభావై రీతై పై రై పుణ్యం పశ్యతా భృశమ్. ౧౯

నత్వస్య బ్రువతో జాతు లక్ష్మ్యతే దుష్టభావతా,
ప్రసన్నం పదనం చాపి తన్వా న్నే నా స్తి సంశయః. ౨౦

అశక్కితమతి స్స్వప్నో నశతః పరిసర్పతి,
న చాస్యదుష్టవా క్చపి తన్వా న్నా స్తీహ సంశయః. ౨౧

ఆకార శ్చాద్యమానోఽపి న శక్యో వినిగూహితుమ్,
బలాద్ధి విపృణో త్వేవ భావ మన్తగతం నృణామ్. ౨౨
దేశకాలోపపన్నంచ కార్యం కార్యవిదాం వర!,
స్వఫలం కురుతే క్షిప్రం ప్రయోగే గాభిసంహితమ్. ౨౩

ఉద్యోగం తవ సంప్రేక్ష్య మిథ్యావృత్తం చ రావణమ్,
వాలిసశ్చ వధం శ్రుత్వా సుగ్రీవం చాభిషేచితమ్. ౨౪
రాజ్యం ప్రార్థయమాన శ్చ బుద్ధిపూర్వ మి హగతః,
ఏతావ త్తు పురస్కృత్య యజ్యతే త్వస్య సజ్జిహః. ౨౫
యథాశ క్తి మ యో క్తం తు రాక్షస న్యార్జవం ప్రతి,

త్వం ప్రమాణం తు శేషస్య శ్రుత్వా బుద్ధిమతాం వర!. ౨౬

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే సప్తదశ స్కంధః. ౧౭.

మంచిమిత్రుడునుగూడ గుఱ్ఱుండుగాఁ దోచును.

౫౮

రాముఁడా! అడుఁగగానే ఒక వేళ మాటలాడినను అతఁడు తనయభిప్రాయంబును దాఁచుకొనియే మాటలాడును అందువలన ఎంతసమర్థుడైనను అట్టివానిహృదయాభిప్రాయం బెఱుంగ నలవిగాదు.

౫౯

ఈవిభీషణుఁడు మాటలాడుచున్నాఁడుగదా! అతనిమాటలవలన అతనికి దుష్టాభిప్రాయంబుండునట్లు నాకుఁదోచలేదు. మఱియు నతనిముఖము ప్రసన్నముగా నున్నది. కావున నతనియొం దంతమాత్రము సందేహములేదు. ౬౦

దుష్టాభిప్రాయముగలవాఁడు నిస్సందేహముగా నిర్భయముగా రాజులఁడు. ఈ విభీషణుఁడు ఎంతమాత్రము సందేహములేక నిర్భయముగా నున్నాఁడు. మఱియు నతనిమాటలుచు నిర్దోషంబుగా నున్నవి. కావున నీనియందు నాకు సందేహములేదు.

౬౧

ముఖవికారము ఎంతదాఁచినను దాఁగియుండదు; బలాత్కారంబున హృదయగతంబగుభావంబును దస్పక బయలుపఱచును.

౬౨

కార్యవేత్తలలో నుత్తముఁడెవగు రాముఁడా! కాన్యంబు దేశకాలంబుల ననుసరించి సరి యుత్తరువుల యందుఁ బ్రయోగించుడు నేని శ్రిఘంబుగా ధరించును.

౬౩

ఈవిభీషణుఁడు నీవు రాణుని నిధింపఁజేయుప్రయత్నంబును వీని రాణుని గురాచాగ్రంబుఁజూచి నీవు వారిం జంపి సుగ్రీవవతు వాఁరరాజ్యంబు నొసంగుటయు వీని జ్యంబుఁగోరి నీయొద్దకు వచ్చినాఁ గాని వేఱుగాదు.

౬౪

ఇదంతయు నిట్లున్నది కావున విభీషణుని ప్రహింపవచ్చును. నేను నాశక్తికిఁగది నాకుఁ దోచినచుట్టుకు విభీషణుని యోగ్యతను గుఱించి చెప్పినాను.

బుద్ధిమంతులలో నుత్తముఁడెవగు రాముఁడా! నేనుకొప్పిది విన్నానై గదా! ఇంక మిగతకార్యమును నియిచ్చ. అని హనుమంతుఁడు రాముఁతోఁ జెప్పెను.

౬౬

ఇది పదునేడవఁగర్గము.

అష్టాదశ స్కంధః.

అథ గామగ్రామ సన్నాతా శ్రుత్వా వాయుసుతస్య హ,
ప్రత్యభావత దుర్ధరః శ్రుతవా నాత్మని స్థితిమ్. ౧

మమాపి తు వివక్షాఽస్తి కాచి త్ప్రీతి విభీషణమ్,
శ్రోతు మిచ్ఛామి తత్సర్వం భవద్భి స్ప్రేయసి స్థితైః. ౨
మిత్రభావేన సమ్ప్రీప్తం న శ్యజేయం కథంచన,
దోషో యద్యపి తస్య స్యాత్సతా మేత దగర్హితమ్. ౩

సుగ్రీవ స్తైథ తద్వాక్య మాభావ్యచ విమృశ్యచ,
తత శ్శుభతరం వాక్య మువాచ హరిపుణ్గవః. ౪

సుదుష్టో వా ష్యదుష్టో వా కి మేష రజనీచరః,

ఈదృశం వ్యసనం ప్రాప్తం భ్రాతరం యః పరిశ్యజేత్.
కో నామ స భవే త్తస్య య మేష స పరిత్యజేత్, ౫

వానరాధిపణే రావ్యం శ్రుత్వా సర్వా నుచిత్త్యచ.
ఈష దుత్ స్తయమానస్తు లక్ష్మణం పుణ్యలక్షణమ్,
ఇతి హోవాచ కాకుత్స్థో వాక్యం సత్యపరాక్రమః. ౬
అనధీత్య చ శాస్త్రాణి వృద్ధా ననుపసేవ్యచ,
సశక్య మిచ్ఛశం వత్తుం యదువాచ హరీశ్వరః. ౭

అస్తి నూత్నతరం కించి ద్యదత్ర ప్రతిభాతి మే,
ప్రత్యక్షం లోకికం వాపి విద్యతే సర్వరాజసు. ౮

పదు నెనిమిదవసర్గము.

అంత మహాపండితుఁడును బూర్వపక్షములచే గలతపెట్ట నలవిగాని వాఁడొనగురాముండు హనుమంతుఁడు చెప్పినమాటనువిని ప్రసన్నుండయి తన మనంబుననున్న యభిప్రాయంబుఁజెప్ప నారంభించెను. ౧

నామకు విభీషణునిగుఱించి కొన్నిమాటలను జెప్పవలెననియున్నది. వాస్త్రేయస్సును గోరునట్టి మీదందఱుఁజక్కఁగా వినవలయునని కోరెదను.

అతనియం దెంతదోషంబుండినను శరణాగతుండని వచ్చినవాని నెట్లు యునను విడువఁజాలరు. ఈధర్మము సత్పురుషులకుఁ బూజనీయంబగునది. అని రాముండు చెప్పెను. 3

అంత వానరశ్రేష్ఠుండగు సుగ్రీవుండు రాముండుచెప్పినమాట ననువ దించియాలోచించి తనను రామునందుంగల యధికపక్షపాతింబును దెలుపునట్టి యామాటం జెప్పెను. ౪

ఈరాక్షసుండు దుష్టుండుగాని యరుమంబుగాని యతనితో మనశ్చే మిప్రయోజనము? ఇతని మన మవశ్యము విడువవలసినదే!

కావున ఇట్టి మహాకష్టంబునొందియున్న యన్ననుంగూడ విడిచి వచ్చినాడే, ఇంక నిట్టికృతఘ్నుండు ఎవ్వనివిడువఁడు? కాబట్టి యతనిఁ బరిగ్రహింపఁగూడదు. అని సుగ్రీవుఁడు రామునతోఁ జెప్పెను. ౫

సత్యపరాక్రముండగురాముండు వానరేశ్వరుఁడయినసుగ్రీవుండుచెప్పినమాటనువిని వానరుల నందఱింజూచి పుణ్యలక్షణుండగు శత్రుఁజునిపైఁ జిలువవోలయం గటాక్షంబుఁ బఱపి యామాటం జెప్పెను. ౬, ౭

కాస్తాధ్యయనంబును వృద్ధనేవయు నెచ్చుగాఁ గావించినవానికేఁ దక్క. మఱియొవ్వనికిని యిప్పుడు వానరేశ్వరుండగు సుగ్రీవుండుచెప్పినట్టిమాటంజెప్ప నలవిగాదు. ౮

నివిషయమునంగుఁ బ్రత్యక్షంబును లౌకికంబునగు నొక్క సూక్ష్మధర్మము, సమస్తరాజులకును గల్గియున్నది. అది నాకు స్ఫురించుచున్నది. చెప్పెద వినుండు. ౯

అమిత్రా స త్కులీనాశ్చ ప్రతిదేశ్యాశ్చ కీర్తితాః,
వ్యసనేషు ప్రహరార స్తస్మా దయ మహాగతః. ౧౦

అపాపా సత్కులీనాశ్చ మానయన్తి స్వకాన్హితాన్,
ఏష ప్రాయో నరేంద్రాణాం శక్కునీయ స్తు శోభనః. ౧౧

యస్తు దోష స్వయా ప్రోక్తో హ్యదానేఽరిబలస్యచ,
తత్ర రే కీర్తయిష్యామి యథాశాస్త్ర మిదం శృణు. ౧౨

స వయో సత్కులీనాశ్చ గాఙ్యకాక్షీ చ రాక్షసః,

పణ్డతా హి భవిష్యన్తి తస్మా ద్ద్రాహ్మ్యో విభీషణః. ౧౩

అన్యైశ్చ ప్రహృష్టాస్తే న భవిష్యన్తి సజ్జతాః,
ప్రణాశ్చ మహా నేష తతోఽస్య భయ మాగతమ్. ౧౪
ఇతి భేషం గమిష్యన్తి తస్మా ద్ద్రాహ్మ్యో విభీషణః,

జ్ఞాతులును ఇరుగుపొరుగురాజులునుగట్టంబువచ్చినప్పుడు ప్రహరింపఁ జూతురు కావున శత్రువులని చెప్పఁబడినారు. అట్లు ఈవిభీషణుఁడు రావణుని కు జ్ఞాతి కావునఁ గట్టంబు వచ్చినప్పుడు అతనిం బరిత్యజించి యిచ్చటికి వచ్చినాఁడు. గం

యోగ్యులగురాజులు, తమకిష్టులయినజ్ఞాతులను గౌరవించుదురు. అట్టి యోగ్యులగురాజులుకూడ శౌర్యాదిసంపన్నులగుజ్ఞాతినీ ఎంతమాత్రము నమ్మరు. ఇంకఁ బాపిష్ఠుండగురావణుండు జ్ఞాతినీ నమ్మునా? అట్లు ఈవిభీషణుండు రావణునిచే శంకింపఁబడిననాఁడై యతనితో విరోధించి యిచ్చటికి వచ్చినాఁడుగాని వేఱుగాదు. గం

శత్రుబలంబు సంగ్రహించుకొను విషయమయి నీ నేదోషంబు చెప్పి యున్నావో, ఆవిషయమునందును నీకు యథాశాస్త్రంబుగాఁ జెప్పెదను. వినుము. గం

మనము రాక్షసులముకాము. కావున రాక్షసరాజ్యంబు గోరము. కాఁబట్టి మనయం దతనికి ద్వేషంబు గలుగదు. మిత్రయ మనసాహాయ్యంబుగ అతఁడు రాజ్యంబు సౌందలయునని యున్నాఁడు కావున మనల నతండు విడువఁడు.

అయితే రాక్షసుల కింతవిమగ్నయైనా? అని యాత్మేపింతురుకాఁ బోలు, అట్లు కాదు. రాక్షసులలోనుం గొందఱు పండితులుందురు. కావున విభీషణుం డట్టియభిప్రాయముతోవచ్చినవాఁడు కాఁబట్టి యతనిం బరిగ్రహింపవచ్చును. గం

జ్ఞాతులు ఎప్పటికిని పరస్పరము గలఁతలేక సంతుష్టులయి యొకరితో నొకరు కలసియుండిరు. ఎల్లప్పుడును పరస్పరము విరోధము గలిగియుండురు. అట్లు విభీషణుండు విరోధించి బలిష్ఠుండగు రావణునకు భయపడి మనయుద్దకు వచ్చినట్లున్నదిగాని వేఱుగాదు. అంగుళుఁదగినట్లు ఇతనికింతధైర్యనిం జూచినను భయంబునొందినట్లే కనుపడుచున్నది. లోకవార్తయు జ్ఞాతులు ఒకరితోనొకరు కలహించుచుండునటును ప్రసిద్ధమయియున్నదిగాకాకావున

స సర్వే భ్రాతర స్తాత! భవన్తి భరతోపమాః. ౧౫
మద్విధా వా పితృః పుత్రా స్సుహృదో వా భవద్విధాః,

ఏవ ముక్తస్తు కామేణ సుగ్రీవ స్సహలత్తణః. ౧౬
ఉత్థా యేదం మహాప్రాణః ప్రణతో వాక్య మబ్రవీత్,
రావణేన ప్రణిహితం స మహా విభీషణమ్. ౧౭
తస్యాహం నిగ్రహం మన్యే తుమం తుమవతాం సర!

రాతుసో జిహ్వాయా బుధ్ధ్యా సద్విష్టోయ ని హాగతః ౧౮
ప్రహర్తుం త్వయి నిశ్వసేప్రచ్ఛన్నో మయి వానఘః!,
లక్ష్మణే వా బుహాగాహో! స వధ్య స్సచివై స్సహ. ౧౯

రావణస్య నృశంసస్య భ్రాతా హ్యేష విభీషణః,

ఏవ ముక్త్వా రఘుశ్రేష్ఠం సుగ్రీవో వాహినీపతిః. ౨౦
వాక్యజ్ఞో వాక్యకశలం తతో మాన ముపాగమత్,

సుగ్రీవస్య తు నద్వాక్యం రామ శ్రుత్వా విమృశ్య చ. ౨౧
తత శ్చుభతరం వాక్య మువాచ హరిప్రజ్ఞవమ్,
సుదుష్టో వా ప్యదుష్టో వా కిమేష రజనీచరః. ౨౨
నూత్న మవ్యహితం కర్తుం మ మాశక్తః కథంచన,

నితఁడొ భయపడి మనయొద్దకు వచ్చినాఁడు. కాబట్టి యితనిం బరిగ్రహింప వలెను. ౧౪

నాయనా! తోబుట్టువులందఱు భరతునివంటివారలు కాజాలరు. తండ్రికిఁ గొడుగులును నాయట్టివారలు పుట్టరు. నీవంటిన్నీహితులును కలు గజాలరు. కాబట్టి యందఱును మనయై పరమధార్మికులయియుండురని తలంపకుము. అని రాముఁడు సుగ్రీవాదులతోఁ జెప్పెను. ౧౫

మహాపండితుఁడగు సుగ్రీవుండు రాముఁడుతన్నును లక్ష్యణునింజూచి చెప్పినమాటనువిని లేచి రామునకు నమస్కరించి యిట్లని చెప్పెను. ౧౬

యౌక్తవ్యాపారములు గలవారలలో నుత్తముఁడవగురాముఁడా! ఈవిభీషణుని రావణుండె యిచ్చటికిరహస్యముగాఁ బంపియున్నాఁడని యెఱుంగుము. కావున నతని నిగ్రహింపుట యౌక్తమని తలంచెదను. ౧౭

వాపరహితుఁడవు మహాబాహుండవగు రాముఁడా! ఈరాత్తునుఁడు కుటిలోపాయంబున రావణునిచేబంపఁబడినవాడై మనమునమ్మియుండుగాఁ బ్రచ్ఛన్నరూపంబున నిన్నుఁగాని నన్నుఁగాని లక్ష్యణుంఁగాని ప్రహరింపుటకై యిచ్చటికి వచ్చినాఁడు. అట్లు మనమందఱము విధింపఁబడవలసి వచ్చును. ౧౮, ౧౯

విభీషణుఁడు గుప్తుఁడగు రావణునితమ్ముండుగదా! ఇతని నెట్లునమ్మ వచ్చును? అని సుగ్రీవుండు రామునితోఁ జెప్పెను.

వానరాధీశ్వరుండును మాటలయందుఁ బండితుండునగు సుగ్రీవుండు మాటలయందుఁ బండితుండగురామునితో నీప్రకారముచెప్పి యంతి నూరకుండెను. ౨౦

రాముండు సుగ్రీవుండుచెప్పినమాటను విని యాలోచించి యంత వానరోత్తముఁడగు సుగ్రీవుంజూచి మంగళకరంబగు నీమాటం జెప్పెను.

ఈవిభీషణు యగుప్తుండగుఁగాక లేక యాగుప్తుండగుఁగాక నన్నీతం జేమిచేయఁగలడు? ఇతఁ జేవిధింబున నెనను గొంచెమయినను నాకుఁ గీడ్చుచేయఁజాలఁడు. ౨౧

పిశాచాన్ దానవాన్ శయితౌ స్పృథివ్యాం చైవ ంక్షసాన్. ౨౩
అజ్ఞశ్రేణ తాన్ స్తన్యా మిచ్ఛ స్త్విరక్షేత్సరః!

శ్రూయతేహి కపిలేన శత్రు శ్శరణ మాగతః. ౨౪
అర్చితశ్చ యథాన్యాయం నైవశ్చ నూంపై ర్నిమన్రితః,

సహి శం ప్రతిజగ్రాహ భార్య హర్షార మాగతమ్. ౨౫
కపిలో వాసశ్రేష్ఠ! కింవున ర్నర్హిధో జనః,

ఋషేః కణ్వస్య పుత్రేణ కణ్వనా పరమర్షిణా. ౨౬
శృణు గాథాం పునః గీతాం ధర్మిష్ఠాం సత్యవాదినా,

బద్ధాశ్శలిపుటం దీనం యాచన్తం శరణాగతమ్. ౨౭
స హన్యా దాన్మృశంసార్థ మపి శత్రుం పరస్తపః!

ఆరోవా ముదిచా వృష్టాః పరేషాం శంకాగతః. ౨౮
అరిః ప్రాణా స్పృథిత్యజ్య రక్షిశ్వః కృతాత్మనా,

స చేన్ధ్రమాద్వా మోహాద్వా కామాద్వా పి న రక్షతి. ౨౯
స్వయా శక్త్యా యథా సత్త్వం తత్త్వానం లోకగర్హితమ్,

వినష్టః పశ్యత స్తన్యా రక్షణ శ్శరణాగతః. ౩౦
ఆదాయ సుశృతం తస్య సర్వం గచ్ఛేదరక్షితః,

వానరేశ్వరుడవగునుగ్రీవుడా! ఈలంకలోని రాక్షసులను మాత్రమే కాదు నే నచ్చింతునేని ఈలోకంబుననుండు రాక్షసులనందఱను చిశాచంబులను దానవులను యక్షులను వీరలనందఱంగూడ నాపెదవ్రేలిచివరచే వధించిపుత్తును. ఈవిభీషణుండు న న్నేమిచేయఁగలఁడు? ౨౩

ఒకపాపురము తనశత్రు వొకఁడు తిన్నశరణుపొందఁగానే యతనిం జక్కఁగాఁ బూజించి యతనికిఁ దనదేహమాంశము నొసంగి భుజింపును నెను. గురుగతి యందఱును చెలిసిపడెకదా! ౨౪

వానరోత్తముడవగునుగ్రీవుడా! ఆపాపురము తనభార్య నపహరించివట్టి యాబోయవాఁడు రాఁగానే యతనిం బరిగ్రహించి రక్షించెనే! ఇంక నాయట్టివాఁడు రక్షింపవలయునని చెప్పవలయునాయేమి? ౨౫

కణ్వమహాముని పుత్రుండును బరమహియను సత్యవాదియు నగు కండుమహామని మున్ను, ఎరుగుర్చుభోగకంబగు నొక గాధం జెప్పియున్నాఁడు; దానిం జెప్పెదను వినుము. ౨౬

శత్రువులఁ దరింపఁజేయునట్టివాఁడా! చేతులు మొగుడ్చికొని దీనుడై శరణుపఁడుచున్న శరణాగతుని ఆకార్యధర్మ సరపాలనంబునకై యెంతమాత్రము వధింపఁగూడదు. ౨౭

శత్రువులలో నెవ్వఁడైన శరణాగతుడయ్యెనేని అతఁడు భీతుండుగాని గర్వితుండుగాని పండితుడగురాఁ డతని తనప్రాణంబులం బోఁగొట్టికొని మయినను రక్షింపవలయును. ౨౮

భయంబుచేఁగాని యజ్ఞానంబుచేఁగాని కామంబునం గాని యట్లు తన శక్తివంచనలేక రక్షింపకున్నచో నతఁడు గొప్పపాపంబునొందును; లోకంబునందును నిందితుండగును. ౨౯

మఱియు శరణాగతుని రక్షింపకున్నచో నట్లతఁడు నష్టకామండై రక్షించుటలేదని చెప్పినవాఁడు చూచుచుండఁగానే యతం డిదివఱకుఁ గూర్చి పెట్టుకొన్న పుణ్యంబులంతయుఁ దీసికొనిపోవును. అట్లు నమస్తస్సంచితపుణ్యవాళంబు వాటిల్లును. ౩౦

ఏవం దోషో మహా నత్ర ప్రసన్నానా మరక్షణే. 30

అస్వర్ణ్యం చాయశస్యంచ బలవీర్యవినాశనమ్,

కరిష్యామి యథార్థం తు కణ్డో ర్వచన ము త్తమమ్. 31

ధర్మిన్తం చ యశస్యం చ స్వర్ణ్యం న్యాత్తు ఫలోదయే,

సకృదేవ ప్రపన్నాయ తవాస్తీ తిచ యాచతే. 32

అభయం సర్వభూతేభ్యో గదా మ్యేత ద్వితం మమ,

అసయోసంహరిశ్రేష్ఠ! దత్త మస్యాభయం మయా. 33

విభీషణో వా సుగ్రీవ! యదినా రావణస్సృయమ్,

రామస్య తు వచ శ్రుత్వా సుగ్రీవః స్తవగేశ్వరః. 34

ప్రత్యభావత కాకుత్స్థం సాహదేన ప్రచోదితః,

కిమత్ర చిత్తం ధర్మజ్ఞ! లోకనాథ! సుఖావహా! 35

యత్త్వ మార్యం ప్రభాషేథా సుత్త్వీవా సత్పథే స్థితః,

మమ చాప్యస్తరాత్మాఽయం శున్యం వేత్తి విభీషణమ్. 36

అనుమానాచ్చ భావాచ్చ సర్వత స్సుపరీక్షితః,

శరణాగతుల రక్షింపకున్నచో నిట్లు ఘోషించుటలుగలుగును. ఇందు వలన నరకంబు గలుగుటయేకాక అపకీర్తియు బలపరాక్రమ నాశంబును సంభవించును. 30

ఉక్తఫలప్రదంబును సమస్తశిష్టజనాదృతంబునగు కండుమహామని ఐచనంబు నవశ్యము చేసెదను. 31

అట్లాచరించుచే బ్రత్యవాయపరిహారముమాత్రమే కాదు. అధికధర్మంబును మహాకీర్తియు స్వస్తిప్రాప్తియు నిట్లు మహాభ్యుదయంబు గల్గును.

ఒక్కమాటు “శరణాగతుడను నీవాడను” అని చెప్పి యాచించు నేని యతనికి ఎవ్వరినిన నేమి భయంబున్నను యాభయంబులన్నియుం దీర్చెదను. ఇది నావ్రతిము. 32

వానరోత్తమఁడా! ఇతఁడు యథార్థముగా విభీషణుఁడో మఱియే వ్యంజేర విభీషణవేషముతో వచ్చినాఁడో యేమో యని సంశయింపవలదు. ఇతఁడు విభీషణుఁడుకాని లేక మహాశత్రుఁడగురావణుఁడేకాని మరల నితఁడు విభీషణుఁడుగాఁడే యని యిచ్చటఁ జెప్పరావలదు. ఇతనికి నే నభియం బొసంగితిని. తక్షణమే తోడ్కొనింము. అది సుగ్రీవునితోఁ జెప్పెను. 33

వానరేశ్వరుఁడగు సుగ్రీవుఁడు రాముఁడు చెప్పినమాటనువిని యతనికింగల శరణాగతులయందలి ప్రేమ కచ్చెరువొంది రాముంజూచి యిట్లని చెప్పెను. 34

ధర్మజుఁడవు లోక నాథుఁడవు సర్వభూతంబులకును శుఖంబుగలిగించు వాఁడవు దృఢవ్రతుఁడవు సత్సార్థప్రవర్తకుఁడవు నగునీవు ఇట్లు ధర్మపంబగు మాటం జెప్పువిషయమయి యేమి యాశ్చర్యము? 35

విభీషణుని విధింపవలసినదన్న నామనస్సునకుంగూడ విభీషణుఁడు పరిశుద్ధుఁడని తెలిసినది నీవును హనుమంతుండును జెప్పినయిట్లులనను అతని యాకారాదులనను అన్నిటను నిస్సందేహముగాఁ బరీక్షించి తెలిసి కొంటి.

తస్మాత్త్రిప్తం స హస్తాభిస్తుల్యో భవతు రాఘవ!.
విభీషణో మహాప్రాజ్ఞ స్సఖత్వం చాభ్యుపైతు నః.

3౮

తతస్తు సుగ్రీవవచో నిశమ్య త
ద్ధరీశ్వరేణాభిహతం నరేశ్వరః,
విభీషణే నాశు జగామ సజ్జమం
సతత్త్రిరాజేన యథా పురందరః.

3౯

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధికాండే ప్రాశస్త్య స్సర్గః.

ఏకోనవింశ స్సర్గః.

రాఘవేణాభయే దత్తే సన్నతో రావణానుజః,
విభీషణో మహాప్రాజ్ఞో భూమిం సమవలోకయన్.
ఖాత్పసా తావనీం హృష్టో భక్తైరనుచరై స్సహ,

౧

స శుభ్రం సుధర్మధర్మాత్మా నిపపాత విభీషణః.

౨

పాశయో శృంగాన్వేషీ చతుర్భి స్సహ రాక్షసైః,

అబ్రవీచ్ఛ శిదాంఘ్రిం వాక్యం తత్ర విభీషణః.

3

ధర్మయుక్తంచ యుక్తంచ సామప్రితం సమప్రిహర్షణమ్,

అనుజో రావణస్యాహం జేన చాప్యనుమానితః.

౪

భవంతం సర్వభూతానాం శరణ్యం శరణాగతః,

పరిత్యక్తా మయా లక్ష్మీ మిత్రాణిచ ధనానిచ.

౫

భవద్గతం మే రాజ్యం చ జీవితంచ సుఖానిచ,

రాముడా! అంగులన మహాపండితుడగు విభీషణుడు శీఘ్రమున నిచ్చటికివచ్చి మాలో నొకడై యుండుగాక. మాకు స్నేహితు. ను ఆగుగాక. 30

అంత నరాధీశ్వరుడగు రాముడు సుగ్రీవుడు చెప్పినమాటనువిని యంత సుగ్రీవుడు పోయి విభీషణుం బిలుచుకొనరాగా గరుత్మితునితో దేవేంద్రుడు చేరు ల్లు రాముడు శీఘ్రమున విభీషణునితో జేరెను. 31

ఇది పదునెనిమిదవసర్గము.

పందొమ్మిదవసర్గము.

రాముడు డిలయంబు నొసంగిగానే మహాపండితుడగు రావణునితమ్ముడు విభీషణుడు అభిమతసిద్ధికై సంతుష్టుడై స్వామిశిష్యులగు వనచరులతోగూడ గాల్గు ముందుగా దిగు - యన చితివని మిక్కిలియ నవనత పూర్వకాయుడై సేంజూచుచు నిల్లు ఆకాశంబుననుండి నేలకు డిగ్గె. 1
ధర్మాత్ముడగు నావిభీషణుడు రక్షణంబుగోరి వల్లరి రాక్షసులతోగూడ రామునిపాదంబులం బడెను. 2

అంత నప్పుడు విభీషణుం రామునిజూచి ధర్మసంయుతంబున మహాయోగ్యుండునగు నీమూలం జెప్పెను. మిన్నతండు సుగ్రీ నాగులతో జెప్పినవృద్ధు ఆమూ యందఱును శ్రుతి కలుపుగానుండినదిగా! ఇప్పుడు అజేమాట అందఱును శ్రవణాందకరంబుగా నుండినది. 3

నేను రావణుని తమ్ముడను; అతడు నన్నవమానించెను కావున ననుక్తభూతంబులకును విత్తకులకును నిన్న శరణుపొందితిని. 4

నేను వాగ్ధానంబయిన లంకాకట్టణంబును నాస్నేహితులను నాధ సంబులను బరిత్యజించి నీవే గతి యన నీయొద్దకు వచ్చినాను. ఇక నారాజ్యంబును నాజీవితంబును నాసుఖంబులును నీయధీనములు. అని విభీషణుడు రామునితో జెప్పెను. 5

తస్య తద్వచనం శ్రు త్వా రామో వచన మబ్రవీత్.
వచనా సా న్తవ్యయితై వ్యసం లోచనాభ్యాం పిబన్నిన,

౬

అభ్యాహి మమ తత్తేన రాక్షసానాం బలాబలమ్.
౮

ఏవ ముక్త స్తవా రక్షో రామేణాక్లిష్టకర్షణా,
రావణస్య బలం సర్వ మాభ్యాతు ముపచక్రమే.
అవధ్య సుర్వభూతానాం గన్ధర్వోరగరక్షసామ్,
రాజపుత్ర! దశగ్రీవో వరదానా త్స్వయంభువః.

౭

౮

రావణానంతరో భ్రాతా మమజ్యేష్ఠశ్చ వీర్యవాన్,
కుమ్భకర్ణో మహాతేజా శ్శక్రప్రతిబలో యుధి.

౧౦

రామ! సేనావతి సస్య ప్రహస్తో యది వా శ్రుతః,
కైలాసే యేన సక్రామే మాణిభద్రః సౌజితీః.

౧౧

బద్ధగోధాబ్జభిత్తా అవధ్యకవచో యుధి,
ధను రాదాయ తిష్ఠాన అదృశ్యో భవ తిన్ద్రజిత్.

౧౨

సక్రామిసమయ్యుహ్యహే తర్పయిత్వా హుతాశనమ్,
అన్తర్ధానగత శ్శత్రూనిన్ద్రజిద్ధన్తి రాఘవ!

౧౩

మహాదరమహాసార్కాప్స రాక్షస శ్చాప్యకమ్పనః,
అనీకస్థాస్తు తస్యైతే లోకపాలసమాయుధి.

౧౪

రాముడు విభీషణునిమాటలు వినియెరిగి మధురవచనంబుల నాశ్వాసించి యత్యాదరంబునఁ గరుణాసాధ్యులగు కటాక్షంబునం జూచుచు నీమాటం జెప్పెను. ౬

రాక్షసుల బలాబలంబులను యథార్థముగా నాకుఁ జెప్పము. అని రాముడు విభీషణునితోఁ జెప్పెను. ౭

అంత విభీషణుడు అక్లిప్తకర్తుడగు రాముఁడు చెప్పినమాటను విని రావణుని బలంబునంతయుం జెప్ప నారంభించెను. ౮

రాచకొమరుడగు రాముడా! రావణుడు బ్రహ్మదేవుని పరంబునంజేసి గంధర్వులకుఁగాని యసురులకుఁగాని రాక్షసులకుఁగాని యట్లు సమస్తభూతంబులకును అవధ్యుండై యొప్పుచున్నాడు. ౯

రావణునకుఁ దమ్ముడును నాకు జ్యేష్ఠుడైనగు కుంభకర్తుడు మహాపరాక్రమశాలి. మహాతేజుడు. యుద్ధంబున దేవేంద్రునకు సరివచ్చు బలముగలవాడు. ౧౦

కైలాసపర్వతంబుననున్న కుబేరసేనానాయకుడగు మాణిధర్మని జయించినట్టి మహాపరాక్రమశాలియగు రావణుని సేనాపతిం బ్రహ్మని హనుమంతుడు చెప్పగా వినియుండురుగదా! ౧౧

రావణునికుమారుడగు నింద్రజిత్తు యుద్ధంబున గోధాంగుళి త్రాణంబులు ధరించి యభేద్యులగు కవచంబు దొడిగొని ధనువుదాల్చి నిలుచుండఁగానే యదృశ్యుడగుచున్నాడు. ౧౨

రాముడా! యుద్ధకాలంబులందు ఇరువారునను బద్ధవ్రాహ్మణంబులయియుండునప్పుడు నింద్రజిత్తు హోమంబులచే నగ్నిహోత్రుఁ దృప్తిసాం దించి తత్ప్రభావంబున అదృశ్యుండై కర్తవులను విధించును. ౧౩

మహాదరుడును మహాపార్శ్వంబును ఆకంపనుడును వీరలు మొదలగు రావణునిసేనాపతుల నేకులున్నారు. వారలందఱు యుద్ధంబున లోకపాలకకు సరివత్తురు. ౧౪

దశకోటిసహస్రాణి రక్షసాం కామరూపిణామ్,
 మాంసకోటితథాయాణాం లక్ష్మణపురనివాసినామ్. ౧౫
 స తైస్తు సహితో రాజా లోకపాలా నయోధయత్,
 సహ జేన్వై స్తు తే భగ్నా రావణేన మహాత్మనా. ౧౬

విభీషణవచః శ్రుత్వా రామో దృఢపరాక్రమః,
 అనీవీర్య మనసా సర్వ మిదం వచన మబ్రవీత్. ౧౭

యాని కర్తాపదానాని రాక్షసస్య విభీషణ!,
 ఆఖ్యాతానిచ తిత్తేన హ్యగచ్ఛామి తా న్యహమ్. ౧౮
 అహం హతావ్ సగ్రీవం సహహస్థం సబాన్ధవమ్,
 రాజానం త్వం కరిష్యాసి న్యేన కృణ్వీసిహే. ౧౯

రసాశలంవా స్రవిశే త్పాతాళం వాపి రావణః,
 విజామహ సకాశం వా వ మి జీవన్విమోక్ష్యశి ౨౦
 అహత్వా రాక్షసం సజ్జే సఖుత్తబుభునసమ్,
 అయోధ్యాం స ప్రవేష్యామి త్రిభి నై గ్భాగ్భాగ్భి శ్శవే. ౨౧

శ్రుత్వా తు వచనం తస్య రామ స్సాక్షిప్తకర్తృణః,
 శిరసా వద్వ్య ధర్మాత్మా చక్రు సే వోపచక్రమే. ౨౨

రాక్షసానాం వధే నాహ్వాం లజ్జాయాశ్చ పదరజే.

అట్లు మాంసశోణితాహారులును కావలసినరూపంబులు చాల్పంజాలిన వారలునకు ప్రధానరాక్షసులు లంకయందుఁ బదివేలకోటులున్నారు. ౧౫ రాక్షసరాజుఁ డగు రావణుఁడు ఆరాక్షసులంగూడియే దిక్పాలకల తోఁగూడ యుద్ధంబు గావించెను.

అదిక్పాలకులందఱు సమస్తదేవతలతోఁగూడ మహాపరాక్రమకాలి యగు రావణునిచేఁ బరాజితులయిరి. అని విభీషణుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను. ౧౬

దృఢపరాక్రమకాలియగు రాముఁడు విభీషణుండు చెప్పినమాటను విని మనస్సున సంతయు నాలోచించి, మరల విభీషణుంజూచి యామాటం జెప్పెను. ౧౭

విభీషణుఁడా! నీ విప్పుడుచెప్పిన రావణుని మనుషటి శౌర్యకార్యం బులన్నియు నామనస్సునకు వచ్చినవి. ౧౮

నేను బ్రహ్మస్తునితో సమస్తబంధువులతోనుం గూడ రావణుని వధించి నిన్ను లంకారాజ్యంబునకు రాజుం గావించెదను. ఇది సత్యము. నీకుఁ జెప్పు చున్నాను. ౧౯

రావణుఁడు రసాతలలోకంబుఁ బ్రవేశించినను బాతాళంబుఁ బొచ్చినను బ్రహ్మలోకంబునకుఁ బోయినను నే నతనిం బ్రాణంబులతో విడువను.

యుద్ధంబునఁ గొడుకులతోను నైస్వయంబులతోను బంధువులతోనుం గూడ రావణుని వధింపక నయోధ్యకుఁబోను. ఇది నిశ్చయము. నాముగ్ధురి తమ్మునిొడ శపథము సేయుచున్నాను. అని రాముండు విభీషణునితోఁ జెప్పెను. ౨౦

ధర్మాత్ముఁడగు విభీషణుఁడు అందఱకును సంతోషకరంబులయిన కార్యంబులుగల రాముండు చెప్పినమాటలు విన్నంతనే యాయనకు సాష్టాంగముగ నమస్కరించి యిట్లని చెప్పెను. ౨౧

నేనును నాశక్తికొలది రాక్షసులం జంపుటయందును లంకాపురగర్హ

కరిష్యామి యథాప్రాణం ప్రవేశ్యామి చ వాహినీమ్. ౨౩

ఇతి బ్రువాణం రామస్తు పరివృజ్య విభీషణమ్,
అబ్రవీ ల్లక్షణం ప్రీత

సముద్రా జ్వల మానయ. ౨౪

తేన చేయం మహాప్రాజ్ఞ మభిషిచ్ఛ విభీషణమ్,
రాజానం రక్షసాం క్షేప్రం ప్రసన్నే మయి మానద! ౨౫

ఏవ ముక్తస్తు సౌమిత్రిరభ్యషిచ్ఛ ద్విభీషణమ్,
మధ్యే వాచరముఖ్యానాం రాజానం రామశాసనాత్. ౨౬
తం ప్రనాదం తు రామస్య దృష్ట్యా సద్యః ప్లవజ్జమాః,
ప్రచక్రతు ర్మహాత్మానస్సాధునా ధీతి చాబ్రువన్. ౨౭

అథాబ్రవీ ధనూమాంశ్చ సుగ్రీశ్చ విభీషణమ్,

కథం నాగర మతోభ్యం తరామ పరుణాలయమ్. ౨౮

సైన్యైః పరివృతా స్సర్వే వానరాణాం మహాజనామ్,
ఉపాయం నాధిగచ్ఛామో యథా నదనదీపతిమ్. ౨౯
తరామ తరసా సర్వే ససైన్యా పరుణాలయమ్,

ఏవ ముక్తస్తు ధర్మజ్ఞః ప్రత్యువాచ నిభీషణః. ౩౦

సముద్రం రాఘవో రాజా శరణం గన్తు మర్హతి,
ఖానితి సుగరే గాయ మప్రమేయో మహోదధిః. ౩౧
కర్తు మర్హతి రామస్య జ్ఞాతేః కార్యం మహానుజిః,

ణంబునందును సాహాయ్యంబు గావించెదను. శత్రునైనవంబుఁజొచ్చి యుద్ధమునుం జేసెదను. అని విభీషణుఁడు రామునతోఁ జెప్పెను. ౨౩

రాముఁడు ఈ ప్రకారము చెప్పుచున్న విభీషణునిం గవుఁగిలించికొని పరమప్రీతుఁడై లక్ష్మణుఁజూచి యిట్లని చెప్పెను.

కులమునకు గౌరవముగల్గించునట్టి లక్ష్మణుఁడా! నేను బ్రసన్నుఁడనయితిని. నీవు సముద్రంబుననుండి జలముందెచ్చి యాసముద్రజలముచే శీఘ్రంబునఁ బండితుఁడగు నీవిభీషణుని రాక్షసరాజుఁగా నభిషేకింపుము. అని రాముఁడు లక్ష్మణునతోఁ జెప్పెను. ౨౪, ౨౫

అంత లక్ష్మణుఁడు రామునిమాటను విని రాజాజ్ఞవలన వానరముఖ్యులనడుమ విభీషణుని రాక్షసరాజుగా నభిషేకించెను. ౨౬

వానరులందఱు రాముఁ డంతశీఘ్రంబుగా విభీషణునియందుఁ గావించిన యనుగ్రహంబుఁజూచి పరమసంతోషంబున సింహనాదంబులు నేయుచు మహాత్ముఁడగురాముని సాధువాదంబులం బ్రశంసించిరి. ౨౭

అంత నేకాంతంబు వాచుమందుఁడును సుగ్రీవుఁడును విభీషణుని యొద్దికుంబోయి యిట్లని యడిగిరి.

మనమందఱము మహాపరాక్రమశాలులగు నీవానరులనేనతోఁగూడఁ బత్తోన్యంబగు నీసముద్రము నెట్లు దాఁబఁగలము? ౨౮

మనమందఱము నైనవములతోఁగూడ నీమహాసముద్రము నెట్లు దాఁపఁగలమో ఆయాపాయంబు మాకుఁ దెలియలేదు. నీవే చెప్పవలయును. అని వాచునుంతుఁడను సుగ్రీవుఁడును విభీషణు నడిగిరి. ౨౯

ధర్మజ్ఞుఁడగు విభీషణుఁడు వాచుమత్సుగ్రీవులు చెప్పినమాటను విని వారల కిట్లని చెప్పెను. ౩౦

మహారాజుఁడగు రాముఁడు సముద్రుని శరణుపొందవలెను.

అప్రమేయుఁడగు నీసముద్రుఁడు రామునికూటస్థుఁడయిన సగరచక్రవర్తిచే వృద్ధి నొందింపఁబడినాఁడు. రాముఁడు సగరవంశంబునం బుట్టినవాఁ

ఏవం విభీషణే నోక్తో రాక్షసేన విపశ్చితా. 32

అజగా మాథ సుగ్రీవో యత్ర రామ సులక్షణః,
తత శ్చాఖ్యాతు మా రేథే విభీషణవచ శ్శుభమ్. 33
సుగ్రీవో విపులగ్రీవో స్సాగర స్యోపవేశనమ్,
ప్రకృత్యా ధర్మశీలస్య రాఘవ స్యా ప్యరోచత. 34

స లక్షణం మహావేజా సుగ్రీవం చ హరీశ్వరమ్,
సత్కియార్థం క్రియాదతుః స్థితపూర్వమువాచ హ. 35

విభీషణస్య మన్తోఽయం మమ లక్షణ! రోచతే,
బ్రూహి త్వం సహసుగ్రీవ స్త వాపి యది రోచతే. 36
సుగ్రీవః పణ్డితో నిత్యం భవా న్తన్త్రవిచక్షణః,
ఉభాభ్యాం సమ్ప్రీధా ర్యార్థం రోచతే యత్ర దుచ్యతామ్.

ఏవ ముక్తా తు తౌ వీరా వుభౌ సుగ్రీవలక్షణౌ,
సముదాచారసంయుక్త మిదం వచన మూచతుః. 37
కిమర్థం నౌ నరవ్యాఘ్ర! న రోచిష్యతి రాఘవ!,
విభీషణేన యచ్ఛోక్త మస్మి స్కాలే సుఖావహమ్. 38

అబద్ధ్యా సాగరే నేతుం ఘోరేఽస్తి వ్యరుణాలయే,
అజ్ఞా నాసాదితుం శక్యా నేన్ద్రే రపి సురాసురైః. 39

విభీషణస్య శూరస్య యథార్థం క్రియతాం వచః,

డగుటవలనఁ గృతజ్ఞుడగు నీసముద్రుఁడు రామకార్యమనఁగాఁదప్పక కావించును. అని విభీషణుఁడు హనుమత్సుగ్రీవులకుఁ జెప్పెను. 30

సుగ్రీవుఁడు పండితుడగు విభీషణుఁడు చెప్పినమాటను విని యంత రాముఁడును లక్ష్మణుఁడును ఉన్నస్థలంబునకు వచ్చెను. 31

అంత వికాలకంఠుడగు సుగ్రీవుఁడు రాముఁడు విభీషణుఁడు చెప్పిన సముద్రోపాసనంబును గుఱించి చెప్ప నారంభించెను. 32

అట్లు సముద్రంబు నుపాసించుటకు స్వభావంబుననే పరమధార్మికుఁడగు రాముఁడును సమ్మతించెను. 33

మహాశేజుఁడును గార్యంబులం బంకికుఁడునగు రాముఁడు లక్ష్మణుని వానరనాథుడగు సుగ్రీవునిజూచి వారల సమ్మతించుటకొఱకు మొగంబునఁ జిలుచుగవుదోష నిట్లని చెప్పెను. 34

లక్ష్మణుఁడా! విభీషణుఁడు చెప్పినయాలోచనము నాకు సమ్మతముగా నున్నది. నీకును సమ్మతంబగు నేని సుగ్రీవునితో నాలోచించి నాకుం జెప్పుము. 35

సుగ్రీవుఁడు మిక్కిలియుఁ బండితుఁడు. నీవును ఆలోచనంబునంగు మిక్కిలియు సమర్థుఁడవు. మీరద్దఱు నాలోచించి నిశ్చయించి యేది మీకు సమ్మతిమో దానింజెప్పుఁడు అని రాముఁడు లక్ష్మణుసుగ్రీవులతోఁ జెప్పెను. 36

పరాక్రమశాలులగు నాసుగ్రీవలక్ష్మణు లిద్దఱును రాముఁ డానతిచ్చిన మాటను విని చేతులు మొగిచ్చి వినయపూర్వకంబుగా నీమాటం జెప్పిరి. 37

పురుషశ్రేష్ఠుఁడవగు రాముఁడా! ఏయిహికంబును దోచనికాలంబున మిథుంబుగాఁ గార్యసాధకంబగు విభీషణుని యాలోచన మాకెందుకు సమ్మతిము గాకుండును? 38

భయంకరంబగు నిమిషసముద్రంబున నేతువు నిర్రింపక దేవేంద్ర సహితులగు దేవాసురులైనను లంకాపురికిం బోవుట కలవిగాదు. 39

పండితుడగు విభీషణుఁడు చెప్పినమాట యథార్థము; ఆప్రకారము చేయుఁడు.

అలం కాలాత్యయం కృతావ్ సముద్రోఽయం నియుజ్యతామ్.
యథా సై న్యేన గచ్ఛామ పురీం రావణపాలితామ్,

ఏవ ము క్తః కుశా స్తీర్ణే తీరే నదనదీపతేః. ౪౨
సంవివేళ తదా రామో వేద్యా మివ హుతాశసః.

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే ఏకోనవింశ స్సర్గః. ౧౯.

వింశ స్సర్గః.

తతో నివిష్టాం ధ్వజినీం సుగ్రీవేణాభిపాలితామ్,
దదర్శ రాక్షసోఽభ్యత్యశాద్ధూలో నామ వీర్యవాన్. ౧

చారో రాక్షసరాజస్య రావణస్య దురాత్మసః,
తాం దృష్ట్వా సర్వతో వ్యగ్రం ప్రతిగమ్య స రాక్షసః. ౨
ప్రవిశ్య లజ్జాం వేగేన రావణం వాక్య మబ్రవీత్,
ఏవ వానరఋక్షౌఘో లజ్జాం సమభివర్తతే. ౩

అగాధ శ్చాప్రమేయశ్చ ద్వితియ ఇవ సాగరః,
పుత్రా దశరథ స్యేమా భ్రాతరా రామలక్ష్మణౌ. ౪
ఉత్తమాయుధసంపన్నా సీతాయాః పద మాగతౌ,
ఏతో సాగర మాసాద్య సన్నివిష్టౌ మహాద్యుతీ. ౫

బల మాకాశ మావృత్య సర్వతో యశయోజనమ్,

తత్త్వభూతం మహారాజ! క్షీప్రం వేదితు మర్హసి. ౬

కాలక్షేపము నేయవలదు. మనమందఱము సైన్యముతోఁగూడ రావణ బాహుపాలితంబగు లంకాపురిం జేరువట్లు సముద్రునిఁ బ్రార్థింపుఁడు. అని సుగ్రీవలక్షణలు రామనకుం జెప్పిరి. ౪౦

లక్షణసుగ్రీవులు చెప్పినమాటను విని యంత రామఁడు సముద్రతీరంబున దర్శలుపఱిచి యందుపై వేదియం దగ్నిహోత్రుఁడువలె శయనించెను. ౪౧

ఇది పందొమ్మిదవసర్గము.

ఇరువదవసర్గము.

అంతః బరాక్రమసంతుఁడగుశార్దూలుఁడను నొకరాక్షసుఁడు వచ్చి సుగ్రీవబాహుపాలితంబైన సముద్రతీరంబునవిడిసియున్న వానరసేననంతయుం జూచెను. ౧

దురాత్తుఁడగు రాక్షసరాజుఁడయిన రావణుని చారుఁడగు నాశార్దూలుఁడు అట్లు జాగ్రత్తతోనావానరసేననంతయుఁగలయ నవలొకించి మరలి వేగంబున లంకకుఁబోయి రావణుఁజూచి యిట్లని చెప్పెను. ౨

అగాధంబు నప్రమేయంబునగు వానరభిల్లూక సేన కెండవసముద్రంబు కరణి లంకమీఁదికి వచ్చుచున్నది. ౩

దశరథమహారాజపుత్రులయిన యన్నదమ్ములు రామలక్షణ లిద్దఱును ఉత్తమాయుధంబులు ధరించి సీతయుండు స్థలంబునకువచ్చుట కున్నారు. ౪
మహాలేజులగు నీరామలక్షణలు ఇప్పుడు సముద్రంబునొద్ద విడిసి యున్నారు. ౫

వానరసేన యెటుచూచినను బదియామడలదూరమునఱకు భూమి నావరించి యున్నది.

మహారాజుఁడవగు రావణుఁడా! నేను సామాన్యముగాఁ జూచి వచ్చి నాను. శీఘ్రముగా యథార్థసంగతిం దెలిసికొనుము. ౬

తవ దూతా మహారాజ! క్షీప్ర మర్హ స్త్యవేక్షీతుమ్,

ఉపప్రదానం సా స్త్వం వా భేదో వాఽ త్ర ప్రయుజ్యతామ్. ౭

శార్దూలస్య వచః శ్రుత్వా రావణో రాక్షసాధిపః,
ఉవాచ సహసా వ్యగ్ర, స్సస్సుగ్రీధా ర్యార్థ మాత్మనః ౮
శుకం నామ తదాకక్షో వాక్య మర్థవిదాం వరమ్,
సుగ్రీవం బ్రూహి గత్వా త్వం రాజానం వచనా న్కమ. ౯
యథా సందేశ మక్లేబం శ్లక్ష్యయా పరయా గిరా,
త్వం వై మహారాజకులే ప్రసూతో
మహాబల శ్చర్మరజ సుసృతశ్చ ౧౦
న కశ్చి దర్థ స్తవ నా స్త్యనర్థ
స్తథాహి మే భ్రాతృసమో హరీశ',

అహం య ద్యహరం భార్యాం గాజపుత్రస్య ధీమతః. ౧౧
కిం తత్ర తవ సుగ్రీవ! కిష్కిన్దాం ప్రతి గమ్యతామ్,

న హీయం హరిభి ర్లజ్జా శక్యా చాప్తుం కథంచన. ౧౨
దేవై రపి సగన్ధర్వైః కింపున ర్నరవాన్దైః,

స తథా రాక్షసేంద్రేణ సన్నిహితో రజనీచరః. ౧౩
శుకో విహగ్గమో భూత్వా తూర్ణ మాప్లుత్య చామృతమ్,

మహారాజుడవగు రావణుడా! నీవు శీఘ్రముగా దూతలం బంపి చక్కఁగాఁ జూచిరమ్మని యాజ్ఞాపించుము.

ఈవిషయమునంగు దానముగాని మంచిమాట గానిభేదోపాయముగాని ప్రయోగింపఁబడుఁగాక. అని శార్దులుఁడు రావణునకుం జెప్పెను. 2

రాక్షసనాథుఁడగు రావణుఁడు శార్దులుఁడుచెప్పినమాటనువినియంత నాలస్యంబు నేయక యెచ్చరికతోఁ జేయవలసినకార్యంబు నిశ్చయించికొని కార్యవేత్తలలో నుత్తిముఁడగు శుకుఁడనురాక్షసుంజూచి యిట్లని చెప్పెను.

నీవు పోయి వానరరాజుడగు సుగ్రీవుంజూచి నేను జెప్పిపంపిన మాటలను వినినక ధైర్యంబున స్వగులంబును శ్రావ్యంబు నగురీతిం జెప్పుము.

వానరమహారాజుండును సుగ్రీవుఁడా! నీవు సత్కులంబునఁ బుట్టిన వాడవు. నిష్కారణంబుగ వైరంబు గొనవలయు. మహాబలుఁడవు. అల్పబలుఁ డగురామునితో నీకేమికార్యము? మఱియు బ్రహ్మపుత్రుఁడగు ఋతూక్షణసుని పుత్రుఁడవు? కావున నాను బంధుఁడవైతివి. ఇదిగాక నీ కిం గు లాభంబు లేదు. నష్టంబునులేదు. నానుననియన్న వారికినిమిక్కిలియున్నేహము. కావున నీవు నాతోఁబుట్టునింటివాడవైతివి. నాతో వైరంబు నేయవలయు. ౧౦

సుగ్రీవుఁడా! నేను రాక్షపుత్రుఁడగు రామునిభార్యను గొనివచ్చితి నేరే, వానరేశ్వరుఁడవగునీకేమిసంబంధము? నీవుబుద్ధిమంతుఁడ వాలోచించు కొనుము. నీకేమియు నక్కఱలేదు. ఊరక కిష్కింధకుఁ బోము. ౧౧

గులంకాపురిం బ్రవేశింప వానరులకెంతమాత్రినులవికాదు. దేవతలును గింధరులునుంకూడ ప్రవేశింపఁజాలరు. ఇంక మనుష్యులును వానరులును బ్రవేశింపఁజాలరని చెప్పవలసినదేమియున్నది? అనిసుగ్రీవునితోఁ జెప్పుము అని రావణుఁడు శుకునితోఁ జెప్పెను. ౧౨

శుకుఁ డట్లు రాక్షసేశ్వరుఁడగు రావణుఁడుచెప్పినమాటలు విని షష్ఠి రూపంబుదాల్చి శీఘ్రంబున నాకాశంబున కెగిరి రామాదులున్న సముద్రోత్తరతీరంబునకు వచ్చెను. ౧౩

సగత్వా దూర మభావన ముపద్యమి సాగరమ్. ౧౪
 సంస్థితో హ్యమ్భరే వాక్యం సుగ్రీవ మిద మబ్రవీత్,
 సర్వ ముక్తం యథాదిప్తం రావణేన దురాత్మనా. ౧౫

తం ప్రాపయంతం వచనం తూర్ణ మాప్లుత్య వానరాః,
 ప్రాపద్యంత దివం క్షీప్రం లోపుం హన్తుం చ ముష్టిభిః. ౧౬
 సైశ్చైవ ప్లవళైశ్చ ప్రసభం నిగృహీతో నిశాచరః,
 గగనా ద్భూతలే చాశు పరిగృహ్య నిపాతితః. ౧౭
 వానరైః పీడ్యమానస్తు శుకో వచన మబ్రవీత్,

స దూతా స్త్వన్తి కాకుత్స్థ! వార్యంతాం సాధు వానరాః.

యస్తు హిత్వా మతం భర్తు స్స్వమతం సమ్ప్రభావతే,
 అనుక్రవాదీ దూత స్సన్ స దూతో వధ మర్హతి. ౧౮

శుకస్య వచనం శ్రుత్వా రామ స్సుపరిదేవితమ్,
 ఉవాచ మావధిప్రేతి ఘ్నత శ్శాఖామృగర్షభాన్. ౨౦

స చ పక్షలఘు ర్భూత్వా హరిభి ర్దర్శితే భయే,
 అన్తరిక్షస్థితో భూత్వా పున ర్వచన మబ్రవీత్. ౨౧

సుగ్రీవ! సత్త్వే సమ్మన్న! మహాబలపరాక్రమ!
 కిం మయా ఖలు వక్తవ్యో రావణో లోకరావణః. ౨౨

అట్లు శుకుఁడు కొంచెము సముద్రంబునకుమీఁదుగా నాకాశమార్గంబున బహుదూరంబుపోయి సుగ్రీవాదు లున్నస్థలంబుఁజేరి యాకాశంబున నేయుండి సుగ్రీవుంజూచి దురాత్ముఁడగు రావణుఁడు తనతోఁ జెప్పింపవలయున్న మాటలన్నియు నొక్కటియైనను విడువక క్రమంబుగాఁ జెప్పెను.

అంత నట్టిమాటలు పలుకుచున్న శుకుంజూచి వానరులు ఆతనిఁ బిడికొట్టి అక్కలవిలుచుటకై శీఘ్రంబున నాకాశంబున కుద్గమించిరి

ఆవానరులు బలాత్కారమున నారాక్షసు నొడిసిపట్టుకొని యాకాశంబుననుండి నేలం బడఁద్రోసిరి. ౧౭

అట్లు వానరులు తన్నుఁ బీడింపఁగా శుకుఁడు రాముఁడేర్పొని యిట్లని విలపించెను.

రాముఁడా! ధార్మికులు దూతలం జంపరు. నన్నీవానరులు చంపవలెనని పట్టియున్నారు. కావున మీరకు పలదని యాజ్ఞాపింపుము. ౧౮

ఎవ్వఁడు స్వామిచెప్పింపవలయున్నమాటలను జెప్పక స్వామిమతంబును విడిచి స్వనుతంబుఁ జెప్పనో అట్టిదూతలనుమాత్రము వధింపవలయును అని శుకుఁడు రామునితోఁ జెప్పకొనెను. ౧౯

అంతరాముఁడు శుకుఁడు రోదనపూర్వకముగాఁ జెప్పకొన్నమాటను విని కరుణించి శుకుఁ గొట్టుచున్న వానరోత్తములంజూచి 'మీని వధింపవలయు' అని యాజ్ఞాపించెను. ౨౦

అట్లు వానరులు పీడించి ఎదలినపిమ్మట ఆశుకుఁడు కొంతభాగము విలువఁబడుటంజేసి తేలికగావున్న అక్కలతో నాకాశంబునొంది సుగ్రీవుంజూచి మరల నట్లని చెప్పెను. ౨౧

మహాబలపరాక్రమశాలివి. శక్తిసంపన్నుఁడవు నగుసుగ్రీవుఁడా! లోకంబుల నేడ్చింపునట్టి రావణునకు నేనేమిచెప్పవలయును? చెప్పము. అని శుకుఁడు సుగ్రీవునితోఁ జెప్పెను. ౨౨

స ఏవ ముక్తః ప్లవగాధిప స్తదా
 ప్లవజ్జమానా మృషభో మహాబలాః,
 ఉవాచ వాక్యం రజనీచరస్య
 చారం శుకం తూర్ణ మదీనసత్త్వః. ౨౩

స మేఽసి మిత్రం స తథానుకంఘ్రి
 స చోపకర్తాసి స మే ప్రియోఽసి,
 అరిశ్చ గామస్య సహానుబంధ
 సుమేఽసి వాలీవ వధార్హ వధ్యః ౨౪

నిహ న్న్యహం త్వాం సనుతం సబంధం
 సజ్జాతిర్గం రజనీచరేశ,
 లజ్కంచ సర్వాం మహతా బలేన
 క్షీప్రం కరిష్యామి సమేత్య భస్మ. ౨౫
 స మోక్ష్యసే రాణా! రాఘవస్య
 సురై స్సహేన్ద్రై రపి మూఢ గుప్తః,

అన్తర్హిత స్సూర్యపథం గతోవా
 తథైవ చాతాళ మనుప్రవిష్టః. ౨౬

తస్య తే త్రిషు లోకేషు స విశాచం స రాక్షసమ్,
 త్రాతార మనుపశ్యామి స గన్ధర్వం స చాసురమ్. ౨౭
 అవధీర్య జ్వరావృద్ధ మక్షుమం కిం జటాయుషమ్,

కింను తే రామసాన్నిధ్యే సకాశే లక్ష్మణస్య వా. ౨౮
 హృతా సీతా విశాలాక్షీ యాం త్వం గృహ్య స బుధ్యసే,

అట్లువానలో త్రముడును మహాబలుడును వానరరాజుండునగునుగ్రీ
వుడురావణుని చారుడయిన శుకుడు చెప్పినమాటను విని యతనింజూచి
యిట్లని చెప్పెను. ౨౩

నీవు నాకు స్నేహితుడవుకావు. కావున నీవు నాకు గరుజింపఁదగిన
వాడవుకావు. నాకు నీవేయుపకారంబును జేసినవాడవుకావు ప్రియుఁ
డవుకావు. మఱియునాస్నేహితుడగు రామునకు శత్రుడవు. కావున నాశ
త్రుఁడగు నానికి మిత్రుడవు. కావునను నీవు నాకు శత్రుడవు. వాలియుంటోరె
వధ్యుడవు. ౨౪

రాక్షసాధీశ్వరుడగు రావణుడా! నేను నిన్ను నీకొడుకులను నీబం
ధువులను నీదాయాదులను అందఱును వధించెదను. శిశ్రుంబున మహానేసతో
వచ్చి లంకాపురియంతయు నీటు గావించెదను. ౨౫

మూఢుడవగు రావణుడా! నీకుదేవేంద్రులు తో, వచ్చినను నీవం
తర్థానఁబు నొందిపోయినను సూర్యద్వారంబునొందినను బాతాళలోకంబు
నకుఁబోయినను రాముడు నిన్ను విడువఁడు. అవశ్యము వధించును. ౨౬

రాముని బారిం బడిననిన్ను ముల్లోకంబులందును పితృచములుగాని
గంధర్వులుగాని యనురులుగాని రక్షింపంజాలరు. ౨౭

నీవు జటాయువును వధించితినిని నిన్ను నీవే మెచ్చుకొనుచున్నావు
కాబోలు! అతఁడు మసలివాఁడు. అసమర్థుఁడు. అట్టివాని వధించుట యేమి
యధికము?

నీవు నీతం దెచ్చితినినిగదా విజ్ఞప్తించుచున్నావు. వికలాక్షియగు
నానీతను రాముఁడైనను లక్ష్మణుఁడైననుండునప్పుడు అపహరించివా యేమి
వారలకు భయముపడి వారి లెవ్వరును లేనప్పుడు దొంగతనముగాఁ దీసికొని

మహాబలం మహాత్మానం దుర్ధర్ష మమరై రపి. ౨౯

నబుధ్యసే రఘుశ్రేష్ఠం య స్తే ప్రాణా స్సరిష్యతి,

తతోఽబ్రవీ ద్వాల్లిసుత స్త్వజ్జవో హరిసత్తమః. 30

నాయం దూతో మహారాజచారికః ప్రతిభాతి మే,
తులితం హి బలం సర్వ మనే నాత్మైవ తివృతా. 3౧

గృహ్యతాం మాగమ ల్లజ్ఞా మేతద్ధి మమ రోచతే,

తతో రాజ్ఞా సమాదిప్తా సుముత్ప్లుత్య చలీముఖాః. 3౨

జగృహుస్సే బబంధుశ్చ విలపన్త మనాథవత్,

శుకన్తు వానరై శ్చృణ్వే సత్ర తై స్సమ్ప్రీషీతః. 33

వ్యాక్రోశత మహాత్మానం రామం దశరథాత్మజమ్,

లుప్యేతే మే బలా త్పృథ్వా భిద్యేతే చ తథాఽక్షిణీ. 3౪

యాంచ రాత్రిం మరిష్యామి జాయే రాత్రిం చ యా మహమ్,

ఏతస్మిన్నంతరే కాలే యన్మయా హ్యశుభం కృతమ్. 3౫

సర్వం త్వ ముపపద్యేథా జహ్యం చే ద్యది జీవితమ్,

నాఘాతయ త్తదా రామః శ్రుత్వా తత్పురిదేవనమ్. 3౬

వానరా నబ్రవీ ద్రామో ముచ్యతాం దూత ఆగతః,

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే వింశ స్కంధః.

వచ్చితివే.

౨౮

సీప్రాచింబులం గొనునట్టి మహాబలుఁడును మహాత్ముఁడును దేవతలకేని
దైవకరానివాఁడునగు రాము నెఱుంగవు. అని సుగ్రీవుఁడు రావణు
నితోఁ జెప్పెను. ఇది శుకునితోఁ జెప్పెను.

౨౯

అంత వాసరశ్రేష్ఠుఁడును వాలికుమారుఁడునగు నంగదుఁడు సుగ్రీవు
నితో నిట్లని చెప్పెను.

౩౦

మహారాజుఁడవగు సుగ్రీవుడా! ఈశుకుఁడు దూతకాఁడు. ఈతఁడు
రావణునిచారుఁడని నాకుఁ దోచుచున్నది. ఇతఁడు మనయొడుట నున్నట్లు
యొండి నేనాసన్ని వేశవిధమంతయుఁ గలిపించినాఁడు.

౩౧

ఇతనిం బట్టి బంధింపుడు. ఇతనిలంకకుఁ బోనియ్యరాదు. ఇది నాకుఁ
దోచుచున్నది. అని యంగదుఁడు సుగ్రీవునకుఁ జెప్పెను.

అంత సుగ్రీవునియాజ్ఞచే వానరులు ఆకాశంబున కెగరి యనాధయుం
టోలె రోదనంబునేయుచున్న యాశుకుంబట్టి బంధించిరి.

౩౨

అంత శుకుఁడు అట్లచ్చట భయంకరాకారులగు నావానరులచేఁ బీడి
తుఁడై మహాత్మునిను దశరథకుమారుఁడునగురాముంఁడేర్పొని విలపించెను.

నాతొక్కలను బలాత్కారంబున విఠిచివేయుచున్నారు! నాకండ్లం
బెఱికివేయుచున్నారు.

౩౪

అనపరాధిని దూతనగు నేను అన్యాయంబున నిచ్చట పధింపఁబడు
దునేని బుట్టినదిమొదలు ఇదివఱకు ఏయేపాపములం జేసియుందునో అట్టి
ఘోరములైన నాపాపములన్నియు నిన్నుఁ బొందును. అని శుకుఁడు రాము
నిం ఁడేర్పొని విలపించెను.

౩౫

అప్పుడు రాముఁడు శుకుని రోదనంబు నాలకించి “దూతను విడు
వుఁడు” అని వానరుల కాజ్ఞాపించి శుకుని విడిపించెను.

౩౬

ఇది యిరువదవసర్గము.

ఏ క విం శ స్స ర్గః.

తత స్సాగరవేలాయాం దర్శా నా స్థీర్య రాఘవః,
అజ్ఞలిం ప్రాజ్ఞుః కృత్యా ప్రతిశిష్యే మహాదధేః.
బాహుం భుజగభోగాభ ముపధా యారినుదనః,

౧

బాతరూపమయై శ్చైవ భూషణై ర్భూషితం పరా.

౨

వర కాఞ్చన కేయూరముక్తాప్రవరభూషణైః,

భుజైః పరమనారీణా మభిఘ్న మనేకధా.

౩

చందనాగరుభిశ్చైవ పురస్తా దధివాసితమ్,

బాలసూర్యవ్రతీకా శ్చైవైవైవై రుపశోభితమ్.

౪

శయనే చోత్తమాక్షేన తాయా శ్శోభితం పురా,

తక్షక శ్శేవ సమ్భాగం గజ్జాజలనిషేవితమ్.

౫

సంయుగే యుగసంక్రాంతం శత్రూణాం శోకవర్ధనమ్,

సుహృదానందనం దీర్ఘం నాగరాన్తస్యపాశ్రయమ్.

౬

అస్యతా చ పున స్సస్యం బ్యాఘాతవిగతత్వచమ్,

దక్షిణో దక్షిణం బాహుం మహాపరిఘసన్నిభమ్.

౭

గోసహస్రప్రదాతాః ముపధాయ మహద్భుజమ్,

అద్య మే మరణం వాథ తరణం సాగరస్యవా.

౮

ఇతి రామో మతిం కృత్యా మహాబాహు ర్మహాదధిమ్,

అధిశిష్యే స విధివ త్ప్రియతో నియతో మునిః.

౯

తస్య రామస్య సుప్తస్య కుశా స్తీర్ణే మహీతలే,

నియమా దప్రమత్తస్య నిశా స్తిప్రాంతచక్రముః.

౧౦

స త్త్రిరాత్రోపి త స్తత్ర నయజ్ఞో ధర్మవత్సలః,

ఇరువదియొకటవసర్గము.

అంత శత్రుసంహారయగు రాముండు సముద్రతీరంబున దర్శలు పఱిచికొని తూర్పుమొగంబుగా సముద్రంబునకుఁ జేపాడ్చుగీలించి నమస్కరించి సర్పశరీరముంబోలె నతిమృగులంబగు బాహువుం దలగడగాఁ జేసికొని సముద్రమున కెదుటఁ బరుండెను. ౧

దాక్షిణ్యవంతుఁడును, మహాబాహుఁడునగు రాముఁడు మున్ను బంగారు భూషణంబులచే నలంకరింపఁబడియుండినదియు, బంగారుబాహుపురులను ముక్తామయభూషణంబులను ధరించియున్న యత్తమవనితల భుజంబులచేఁ బెక్కువిధంబులం బరామృష్టంబును జందనాగరుప్రముఖగుగంధిగంధంబులచేతను రక్తచందనంబులచేతను గుబాలించుచుండినదియు హంసతూలికామయశయనంబున నీతాదేవిశిరముచే నధిష్ఠితంబయి ఎంతయుఁ బ్రకాశించు చుండినదియు, గంగాజలంబుననుండు తక్షక కాయంబునకు సరిపచ్చుచుండినదియు యుద్ధరంగంబునఁ బగవారికి గోపురార్గళంబుంబోలె నడ్డపడి గుర్తింబై మహాదుఃఖంబు గలిగించునదియు మిత్రులకు సంతోషంబుగలిగించునదియు ఆజానులంబమానంబును భూమండలంబున కంతయు నాలంబనభూతంబును శత్రువులపైన నవతతబాణప్రయోగంబునేయుటచే జ్యాఘాతంబు నంగలిగిన కిణంబులతో నొప్పుచున్నదియు గొప్పయినుపగుదియవలె నున్నదియుఁ బెక్కుమాటులు గోసనాస్త్రంబుల నొసంగినదియునగు దక్షిణబాహువుం దలగడఁగాఁజేసికొని “ఇంక నాకు మరణంబేని సముద్రతీరణంబేని గలుగుఁగాక” యని దృఢంబుగా సంకల్పించి స్నానాదులచేఁబరిశుద్ధుడయి మనోనియమంబును వాఙ్మయమంబునుఁ గలవాడై సముద్రంబున కెదురుగా శయనించెను. ౨-౯

అట్లు నెయమంబుదప్పక రాముఁడు దర్శలుపఱచిన నేలపై శయనించియుండఁగా మూఁడురాత్రులు గడచినవి. ౧౦

నయజ్ఞాఁడు నతిధార్మికుఁడునగు నారాముఁడు అచ్చట సముద్రతీరం

ఉపాసత తవా రామ స్సాగరం సరితాం పతిమ్. ౧౧

న చ దర్శయతే మన్త స్తదా రామస్య సాగరః,
ప్రయతే నాపి రామేణ యథార్హా మభిపూజితః. ౧౨
సముద్రస్య తతః క్రుద్ధో రామో రక్తాన్తలోచనః,
సమీపస్థ మువా చేదం లక్ష్మణం శుభలక్ష్మణమ్. ౧౩

అవలేప స్సముద్రస్య న దర్శయతి య త్వేయమ్,

ప్రశమశ్చ తుమా చైవ ఆర్జునం ప్రియవాదితా. ౧౪
అసామర్థ్యం ఫల వ్రేతే నిర్గుణేషు సతాం గుణాః,

ఆత్మప్రశంసినం దుష్టం భృష్టం విపరిధాచకమ్. ౧౫
సర్వ త్రోత్సవప్రసక్తం చ లోక స్సత్కురుతే నరమ్,

న నామ్నా శక్యతే కీర్తి ర్న సామ్నా శక్యతే యశః. ౧౬
ప్రాప్తం లక్ష్మణ! లోకేఽస్మిన్ జయో వా రణమూర్ధని,

అద్య మద్బాణనిర్భిన్నై ర్న కరై ర్న కరాలయమ్. ౧౭
నిరుద్ధతోయం సామిత్రే స్థవద్భిః పశ్య సర్వతః,
మహాభోగాని మత్స్యానాం కరిణాంచ కరా నిహ. ౧౮
భోగినాం పశ్య నాగానాం మ యా చిన్నాని లక్ష్మణ!,

సశబ్దశుక్తికాజాలం సమీనమకరం శరైః. ౧౯

బున అట్లు మూడురాత్రులు శయనించినందుండి ఆమూడురాత్రులును ఎడతెగక సదీపతియగు సముద్రు వారాధింపుచుండెను. ౧౧

సముద్రుడును మూడుఁ డగుటవలన రాముడు నియమంబున నెంత యారాధించినను సాక్షాత్కరింపఁడయ్యెను. ౧౨

అంత రాముడు సముద్రంబుపైఁ గోపించి కనుఁగొనట నెఱ్ఱెడనంబుగదూర సమీపంబుననున్న శుభిలక్షణలక్షీతుండగు లక్ష్మణుంజూచి యిట్లునిచెప్పెను. ౧౩

సముద్రుఁ డింకను రాకున్నాఁడు గదా! ఇతనిగర్వం బిట్లు నేయుచున్నది.

కోపములేకుండుట అపరాధంబునోర్పుట వట్టితలేకుండుట ప్రియంబుగవలకుట ఇవి మొదలగు సత్పురుషులగుణములు నిర్గుణులను అసామర్థ్య కృతంబులుగాఁ దోచును. ౧౪

లోకమునందు జనులు, ఆత్మస్తుతిపరుఁడును నిర్దియఁడును దుష్టుఁడును గర్వంబున నతిప్రసంగియు మంచివానిని చెడువారని వివేచనంబులేక యందఱును దండించువాఁడగు పురుషుని గౌరవింతురుగాని శమాదులుగల సత్పురుషుని గౌరవింపరు. ౧౫

లక్ష్మణుడా! ఈలోకంబున బలవంతుఁడను కీర్తినిగాని పరాక్రమ వంతుఁడను యశస్సునుగాని యుద్ధరంగంబున జయంబునుగాని మంచితనముచేఁ బొంద నలవి గాదు. ౧౬

లక్ష్మణుడా! ఇప్పుడు నాబాణులచేఁ దెగి యంతటఁ దేలుచుండు ముకరంబులచే నీసముద్రం బావరింపఁబడియుండఁగలదు. చూడుము. ౧౭

లక్ష్మణుడా! ఇంక శీఘ్రంబుననే మహాకాయంబులగు సర్పంబులశరీరంబులను, గజాకారమర్శ్యంబులను వాచే ఛేదింపఁబడి సముద్రజలంబులంబడియుండఁగాఁ జూడఁగలవు. ౧౮

ఇప్పుడు నానావిధంబులగు బాణంబులు ప్రయోగించి శంఖశుక్తికా

అద్య యన్ధేన మహతా సముద్రం పరిశోషయే,

తమయాహి సమాయుక్తం మా మయం మకరాలయః. ౨౦
అసమర్థం విజానాతి ధిక్క్షమా మీదృశే జనే,

న వర్షయతి నామ్నా మే సాగరో నూప మాత్మనః. ౨౧

చాప మాసయ సౌమిత్రే! శరాం శ్చాశీవిహాపమాన్,
సాగరం శోషయిష్యామి పద్భ్యాం యాన్తు స్థవజ్జమాః. ౨౨
అ ద్యాత్తోభ్య మపి క్రుద్ధః త్తోభయిష్యామి సాగరమ్,

వేలాసు కృతమన్యదం సహ సార్కిసమాకులమ్. ౨౩
నిర్తర్యాదం కరిష్యామి సాయకై ర్పరుణాలయమ్,

మహార్ణవం త్తోభయిష్యే మహాదానసంజ్ఞులమ్. ౨౪

ఏవ ముక్త్యా ధనుష్పాణిః శ్రోధవిష్ఫురిగేత్తణః,
బభూవ రామో దుర్ధర్షో యుగాంతాగ్ని రివ జ్వలన్. ౨౫

సమ్పాద్య చ ధనుష్ఫోరం కన్పుయిత్వా శరై ర్జగత్,
ముమోచ విశిఖా నుగ్రా వ్యజ్రా నివ శతక్రతుః. ౨౬

తే జ్వలంతో మహావేగా స్తేజసా సాయకోత్తమాః,
ప్రవిశన్తి సముద్రస్య సలిలం త్ర స్తపన్నగమ్. ౨౭

సహితంబును మత్స్యమకరసంకులంబునగు సముద్రంబు నంతయు శోషిల్లంజేసెదను. ౧౯

నేను ఓర్చియుండుటచేరిగదా యీసముద్రంబు నన్నసమర్థునిఁ గాఁ దలచి యుపేక్షించినాఁడు. ఇట్టి దుష్టునివిషయమయి ఓర్పుదగదు. ఇంకఁ గ్రోధంబునే వహింపవలయును. ౨౦

సామోపాయం బెంతచేసినను సముద్రంబు నాకు సాక్షాత్కరింపకున్నాఁడు. ౨౧

లక్షణుఁడా! ధనుస్సును దీక్షబాణంబులనుం దెచ్చు సముద్రంబునంతయు శోషిల్లంజేసెదను. వానరులు కాలినడక నే లంకకుఁ బోవుదురుగాక.

ఇప్పుడు అక్షోభ్యంబగు సముద్రంబును గ్రుడ్డవై తుభితంబు గావించెదను.

చెలిఁకులికట్ట నత్రిమింపకుండుదియఁ దరంగసంకులంబునగు సముద్రంబు నొక శీఘ్రంబున నిర్భర్యాదంబుగా భూమి నుండంతయుఁ బ్రవహించునట్లు గావించెదను. ౨౩

సముద్రంబునందలి దానవులతోఁగూడ సముద్రంబునంతయు తుభితంబు గావించెదను. అది రాముఁడు లక్షణునితోఁ జెప్పెను. ౨౪

ఇట్లు లక్షణునకుంజెప్పి రాముఁడు ధనుర్బాణంబులు ధరించి పరమకుపితుఁడై కండ్లు గిఱగిఱం ద్రిప్పమఁ బ్రళయకాలానలంబుకైవడి వెలుంగుచు దుర్ధర్ముఁడై యుండెను. ౨౫

అంత రాముఁడు సువు సజ్యంబు గావించి దృఢమష్టింబట్టి లోకంబులు భీతంబులయి గడగడవడంక దేవేంద్రుఁడు పెక్కువజ్రాయుధంబులు ప్రయోగించునట్లు తీక్షణంబులగు బాణంబులం బ్రయోగించెను. ౨౬

అంత నాబాణంబులు మహావేగంబులయి లేజంబుచే జ్వలించుచు భయవీడితంబులగు సర్పంబులతో నొప్పుచున్న సముద్రజలంబులం బ్రవేశించినవి. ౨౭

తోయవేగ సుముద్రస్య సనక్రమకరోమహాన్,
 సమ్భూభూవ మహాభూవ స్సమారుతరవస్తదా.
 మహోర్క్తిమాలావితత శ్శబ్దశుక్తిసమావృతః,
 సధూమపరిపూర్తోర్క్తి సహసాఽసీన్మహోదధిః.

౨౮

౨౯

వృథితాః పన్నగాశ్చసన్దీప్తాస్యాదీప్తలోచనాః,
 దానవాశ్చ మహావీర్యాః పాతాళతలవాసినః.

30

ఊర్తయస్సిన్ధురాజస్య సనక్రమకరాస్తదా,
 విద్యమద్దరసక్తాశాస్సముజ్జేతుస్సహస్రశః.

31

అఘూర్ణితతరక్ణోఘస్సమ్భూగ్నిరోగరాక్షసః,
 ఉద్యర్జితమహాగ్రాహస్సంవృత్తస్సలిలాశయః.

32

తతస్తుతం రాఘవముగ్రవేగం
 ప్రకర్షమాణం ధనురప్రమేయమ్,
 సౌమిత్రిరుత్పత్య సముచ్ఛవీసంతం
 మామేతిచోక్త్యా ధనురాలలమ్బే.

33

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే ఏకవింశ స్సర్గః. ౨౧.

అప్పుడు సముద్రంబునందు తరంగవేగంబు వాయువేగసంఘటితంబయి మొసళ్లు మొదలగు వానితోఁగూడి మహాభయంకరంబయి చూపట్టినది.

అంత శీఘ్రంబున సముద్రం బంతయు గొప్పగొప్పతరంగంబులతోఁగూడినదై తరంగంబులచేఁ బైకిఁ దేబడిన శంఖశుక్తులచే సమావృతంబై జ్వాలాభీలంబులగు బాణంబుల సంబంధంబునంజేసి పొగయుచుఁ జూపరులకు భయంకరంబుగాఁ జూపట్టినది. ౨౯

సముద్రంబుననుండు సర్పములు దీప్తలోచనంబులయి ముఖంబుల విషంబు గ్రక్కుచు రామబాణవీడితంబులయి భయవిహ్వలంబులయినవి. అట్లు పాతాళంబుననుండు మహాపరాక్రమశాలులగు దానవులును రామబాణవీడితులయిరి. 30

అప్పుడు సముద్రంబున మొసళ్లు మొదలగు జలజంతువులతోఁగూడిన పెనుమహాతరంగంబులు వింధ్యమందరంబులంబోలె నత్యున్నతంబులయి వేనవేలుగాఁ బొడమినవి. 31

అంతఁ దరంగంబులు తిరుగుడునొంద సర్పంబులును రాక్షసులును సంభ్రాంతులుగా మొసళ్లు మొదలగు జలజంతువులు భీతంబులయి సంక్షోభంబునొంద నమృహాసముద్రంబంతయుఁ గాంతిహీనం బయియుండినది. 32

అంత లక్షణంబుఁ జూచి కోపం బినుమడింప నిట్టూర్పులుపుచ్చుచు మతీయునుగ్రంబగు వేగంబు విహించి యతిభయంకరంబగు శరసంధానంబు నేయందొడంగిన రాముంజూచి “యింక నుపేక్షింపరాదు; లోకంబులన్నియు దగ్ధంబులగును” అనితలంచి రాముం డగ్గతీ “ఎలగు! వలగు! ఇంక విరమింపుము!” అని ప్రార్థించియు విరమింపకుండుటం జేసి రామునిచేతి ధనువుం బట్టుకొనెను. 33

ఇది యిరువదియొకటవపర్వము.

ద్వా వింశ స్సర్గః.

అ ధోవాచ రఘుశ్రేష్ఠ స్సాగరం దారుణం వచః,

అద్య త్వాం శోషయిష్యామి సపాతాళం మహార్ణవ!.

శరనిర్దగ్ధతోయస్య పరిశుష్కస్య సాగర!,
మయా శోషితసత్త్వస్య పాంసు రుత్పన్యతే మహాన్.

మత్కార్తుకవిసృష్టేన శరవర్షేణ సాగర!,
పారం తేఽద్య గమిష్యన్తి పద్భి రేవ ప్లవణ్ణమాః.
విచిన్వ న్నాభివానాసి పౌరుషం నాపి విక్రమమ్,
దానవాలయసంతాపం మత్తో నాధిగమిష్యసి.

బ్రాహ్మేణాస్త్రేణ సంయోజ్య బ్రహ్మణ్డనిభం శిరమ్,
సంయోజ్య ధనుషి శ్రేష్ఠే విచక్ష మహాబలః.

తస్మి నికృష్టే సహసా రాఘవేణ శరాసనే,
రోదసీ సమ్మూఢేవ పర్వతా శ్చ చకమ్పిరే.
తమశ్చ లోక మావప్రే దిశశ్చ న చకాశిరే,
పరిచుత్సుభిరే చాశు సరాంసి సరిత స్తథా.
తిర్యక్చ సహనక్షత్రై స్సృజతే చంద్రిభాస్కరా,

భాస్కరాంశుభి రాదీప్తం తమసా చ సమావృతమ్.

ఇరువదిరెండవసర్గము.

అంత రాముఁడు అప్పటికిని సాక్షాత్కరింపకుండునట్టి సముద్రం జూచి భయంకరంబుగా నీనూటం జెప్పెను.

సముద్రుడా! ఇప్పుడు నిన్ను పాతాళముతోఁగూడ శోషిల్లునట్లు గాంచెదను.

సముద్రుడా! నాబాణంబులచే జలంబంతయు నెండిపోయి జలజంతువులన్నియు దగ్ధంబు లయినపిమ్మట నీవున్నస్థలం బంతయు నినుకతో విండియుండఁగలగు

సముద్రుడా! నేను బాణవర్షంబున నిన్ను శోషిల్లంజేసినపిమ్మట నిప్పుడు వానరులు కాలిపడకనే నిన్ను దాటిపోఁగలరు.

దానవులకు సహస్రసానమువగు సముద్రుడా! నీవు నాబలంబునుగాని పరాక్రమంబునుగాని యాలోచించి కనుఁగొనఁజూపు; మతీయు నావలనం గలుగు బాహుసంగూఢఁ దెలిసికొనకున్నావు; ఈయజ్ఞానము దానవసహవా సదోషంబునఁ గలిగినదేమో తెలియదు. అని రాముఁడు సముద్రునకుం జెప్పెను.

మహాబలుఁడురాముఁడు బ్రహ్మదండసహనంబగు భయంకరశరంబు దీసి దానిబ్రహ్మస్త్రంబుతో నభిమంత్రించి వింటంగూర్చియాకర్ణాంతము నాకర్షించెను.

అట్లు రాముఁడు ధనువు నాకర్షింపఁగానే ఆకాశంబును భూమియుఁ బగిల్లిట్లుండెనవి. పర్వతంబులన్నియు భయంబున గడగడ పడంకినవి.

లోకంబునం దంతయుఁ జీకటిక్రమి నది. దిక్కులు కాంతిహీనం బులయినవి. సరస్సులును నదులును గలంగియుండినవి.

చంద్రమూర్త్యులును నక్షత్రంబులును భయంబున పక్రంబుగా నడచినవి.

అప్పుడు ఆకాశంబున అధికముగాఁ జీకటి క్రమ్ముకొనియుండుటం

వ్రచకాశే తదాకాశ ముల్కాశతవిదీపితమ్,

అస్తోతాచ్చ నిర్ఘాతా నిర్జన్తు రతులస్వనాః. ౯
పుస్ఫురు శ్చ ఘనా దివ్యా దివి మారుతపఙ్క్తియః,

బభ్రజ్జచ తదా స్పృతా వైలదా నువ్వహ స్పపి. ౧౦
అరుజం శ్చైచ్చవ శ్చైలాగ్రా శిఖరాణి ప్రభ్రజ్జనః,

దివిస్పృశోమహామేఘా స్పృజ్జతా స్పనుహస్వనాః. ౧౧
ముముచు రైవద్యుతా నగ్నీం స్తే మహాశనయ స్తదా,

యాని భూతాని దృశ్యాని చుక్రుశు శ్చాశనే స్పనుమ్. ౧౨
అదృశ్యాని చ భూతాని ముముచు రైభరహస్వనమ్,

శిశ్యిరేవాపి భూతాని సస్తస్తా హ్యద్విజ న్నిచ. ౧౩
సంప్రవివ్యధిరే చాపి నచ చస్పందిరే భయాత్,

సహ భూతై స్సతోయోర్ని స్సనాగ స్సహరాక్షసః. ౧౪
సహసాఽభూ త్తతో వేగా ద్భీనువేగోమహోదధిః,

యోజనం వ్యతిచక్రామ వేలా మన్యత్ర సంప్లవాత్. ౧౫

తం తదా సమతిక్రాంతం నాతిచక్రామ రాఘవః,
సముదత మమిత్రఘ్నో రామో నదనదీపతిమ్. ౧౬
తతోమధ్యా త్సముద్రస్య సాగర స్స్వయ ముత్థితః,

జేసి నూర్యని కిరణంబులు గొఱపులంబోలెఁ గాంతిహీనంబులయి చూపట్టుచుండినవి. ౮

అంతరిక్షంబుననుండి మహాధ్వని గదురం బిడుగులు పడినవి. ౯

మఱియు నాకాశంబునఁ జండమారుతంబులు భయంకరంబుగా వీచినవి. ౧౦

వాయువేగంబున ఆకాశంబునంగు మేఘంబులు వ్యాపించినవి. గొప్ప వృక్షంబులు విఱగినవి. పర్వతశిఖరంబులును ఖండపర్వతంబులును వీడితంబులయినవి. ౧౧

అప్పుడు మహామేఘంబులు ఆకాశంబున సంగతంబులయి మహాధ్వని చెలంగ వైగ్యతంబులగు నన్నులం గ్రక్కినవి అవి పిడుగులయి నేలంబడినవి. ౧౨

దృశ్యంబులగు నునుమ్యదిభూతంబులపిడుగువ్రాతకు సరిగా మహాధ్వనిగదర నాక్రోశించినవి; అదృశ్యంబులగు పికాచాదిభూతంబులును భయంకరధ్వనిం గావించినవి. ౧౩

అంత సమస్తభూతంబులును భయవివ్వలంబులయి నేలంబడి సంభ్రాంతంబులయి పరమదుఃఖితంబులయి భయంబునఁజేసి నిశ్చలంబులయి యుండినవి. ౧౪

అంత శరసంధానమాత్రంబున రామవేగంబునఁజేసి యాసమద్రంబు భూతంబులతోను సర్పంబులతోను రాక్షసులతోను గొప్పగొప్పతిరంగంబులతోఁ గూడినదై భయంకరంబగు వేగంబు నొందినది. ౧౫

అంత సమద్రము చెలియలికట్టనుండి యామడదూరంబు వెనుకకుఁ బోయెను. ౧౬

అప్పుడు శత్రుసంహర్తయగురాముఁడు అట్లు వెనుకకుఁ బాఱిపోయిన సమద్రముపై బాణప్రయోగంబు నేయఁడయ్యె. ౧౭

అంత మేరుపర్వతంబుననుండి నూర్యఁ దుదయించునట్లు సమద్రము

- ఉదయః హి మహాశైలా స్థేరో రివ దివాకరః. ౧౭
- పన్నగై స్సహ దీప్తాప్యై స్సముద్రగి ప్రత్యదృశ్యత,
స్నిగ్ధవై డూర్యసజ్కశో జామ్బూనదవిభూషితః. ౧౮
- రక్తమాల్యామృరధరగి పద్మపత్రనీభేక్షణః,
సర్వపుష్పమయీం దివ్యాం శిరసా ధారయన్ స్రజమ్. ౧౯
- జాతరూపమయై శ్చైవ తపనీయవిభూషితైః,
ఆత్మజానాంచ రత్నానాం భూషితో భూషణో త్తమైః. ౨౦
- ధాతుభి ర్మణిత శ్చైలో నివిధై ర్హినుశా నివ,
ఏకావళీమధ్యగతం తతశం సాటలప్రభమ్. ౨౧
- వివులే నోరసా బిభ్ర త్కౌస్తుభస్యసహోపరమ్,
ఆఘూర్ణితతరక్తోఘగి కాళి కానిలసమ్కులః. ౨౨
- ఉద్య ర్తితమహాగ్రాహ స్సంభ్రాంతోరగి కాక్షసః,
(దేవతానాం సురూపాభి ర్నానానూపాభి రీశ్వరః,
గంగాసింధుప్రధానాభి రాపగాభి స్సమావృతః.)
- నాగిర స్సముపక్రమ్య పూర్వ మామస్త్య వీర్యవాన్. ౨౩
- అబ్రవీ త్ప్రిజ్జలి ర్వాక్యం రాఘవం శరపాణినమ్,
పృథివీ వాయు రాకాశ మాహ జ్యోతి శ్చ రాఘవ!.
- స్వభావే సౌమ్య! తిష్ఠన్తి శాశ్వతం మార్గ మాశ్రితాః, ౨౪

త త్స్వభావో మ మా ప్యేష య దగాధోఽహ మప్లవః. ౨౫
వికారిస్తు భవే ద్దాధ ఏత త్తే ప్రచదా మ్యహమ్,

ధ్యంబుననుండి సమద్రాభిమానిదేవతయైనసముద్రుఁడావిర్భవించెను. ౧౭
 వైదూర్యవర్ణదేవుఁడును రక్తమాల్యాంబరధరుఁడును దామరపూతే
 కులంబోలె నయనంబులకలవాఁడును నానావిధపుష్పములు గూర్చిన దివ్య
 పుష్పమాలికను శరంబునఁ దాల్చినవాఁడును జంబూనదియందుఁ బుట్టిన
 బంగారుసొమ్ముచేనేమి గనులందు జన్మించిన బంగారుసొమ్ములచేనేమి నానా
 విధమూల్యరత్నఖచితంబులగుబంగారుసొమ్ములచేనేమియలంకృతుఁడును నా
 నావిధధాతువులచే నలంకృతుఁడుగు హిమవంతుఁడుంబోలెఁదేజరిల్లుచున్నవాఁ
 ఁడును గొస్తుభంబుతోఁబుట్టువైన ముక్తాహారమధ్యగతంబగు దివ్యోత్సంబును
 వికాలవత్సస్ఫలంబునఁ దాల్చినవాఁడునగు సముద్రుఁడు మహాతరంగంబు
 లాకాశంబు నంట మేఘవారంబు లినుమడింప దీప్తముఖంబులగు పన్నగం
 బులతోఁగూడఁ జూపఁబెను. ౧౮-౨౨

దేవతాశ్రేష్ఠుఁడుగు నాసముద్రుఁడు పెద్దపెద్దమొసళ్లు సంభ్రాంతం
 బులయి తిరుగ సర్పంబులను రాక్షసులును గలఁతనొంద నానావిధరూపధర
 లగు గంగాసింధుస్రముఖనదులచే నేవింపఁబడినవాఁడై సాక్షాత్కరించెను.

పరాక్రమవంతుఁడుగు సముద్రుఁడు రామునొద్దకుఁబోయి తానే
 ముందుగా రాముఁ బిలిచి చేమోడ్పుగీలించి బాణపాణియగు రాముంజూచి
 యిట్లు చెప్పెను. ౨౩

ప్రసన్నుఁడవగురాముఁడా! భూమియు వాయువును ఆకాశమును
 జలంబును అగ్నియును ఈపంచభూతంబులను కాశ్యతంబగు మర్యాద నవ
 లంబించి కాతిన్యము తిర్యగ్గమనము అవకాశరూపత అగాధత్వము ఊర్ధ్వ
 జ్వలనము ఈశ్వస్వభావంబులను వదలకుండును. ౨౪

అందువలన మిక్కిలియు లోఁతుగలిగి దాఁట నలవి గాకుండుట
 నాస్వభావము; నేను దీనివదల నలవిగాదు; లోఁతులేకుండుట నిష్ప్రసక్తుఁ
 జల్లఁదనంబుపోలె నాకు విరుద్ధధర్మము; ఈతత్త్వంబు నీకుఁ జెప్పితిని. ౨౫

న కామా న్నచలోభాద్వా న భయా త్పార్థివాత్కజః! ౨౬
గ్రాహనక్రామలబలం స్తమ్భయేయం కథంచన,

విధాన్యే రామ! యేనాపి విషహిష్యే హ్యహం తథా. ౨౭
గ్రాహ న ప్రహరిష్యన్తి యాన శ్చేనా తరిష్యతి,

హరీశాం తరణే రామ! కరిష్యామి యథాస్థమ్. ౨౮

త మబ్రవీ త్తదా రామ ఉర్యతోహి పదీపతే,
అమోఘోఽయం మహాబాణః కస్తి న్దేశే నిసాత్యతామ్. ౨౯

రామస్య వచనం శ్రుత్వా తంచ దృష్ట్వా మహాశరమ్,
మహోఽధి ర్క్రహతేహ రాఘవం వాక్య మబ్రవీత్. ౩౦
ఉత్తరేణావకాశోఽస్తి కశ్చి త్పుణ్యతమో మమ,
ద్రుమకుల్య ఇతి ఖ్యాతో లోకే ఖ్యాతో యథా భవాన్. ౩౧

ఉగ్రరర్చనకర్తానో బహవ స్తత్ర నస్యవః,
అభీరప్రముఖాః పాపాః పిబన్తి సలిలం మమ. ౩౨
తైస్తు సంస్పర్శనం పాపై ర్న సహే పాపకర్తభిః,
అమోఘః క్రియతాం రామ! తత్ర తేషు శరోత్తమః. ౩౩

తస్య తద్యచనం శ్రుత్వా సాగరస్య స రాఘవః,
ముమోచ తం శరం దీప్తం వీర స్సాగరదర్శనాత్. ౩౪
తేన తన్తరుకాంతారం పృథివ్యాం ఖలు విశ్రుతమ్,

రాచకొమరుడవగు రాముడా! నేను గామమునంగాని లోభంబునం గాని భయంబునంగాని మొసళ్లు మొదలగు జంతువులచే నిండియున్న జలంబు లను ఎంతమాత్రము స్తంభింపజాలను. 22

రాముడా! ఆయితే నాచేత నైసకార్యమును మాత్రము గావించె దను; మీసేస సముద్రంబు దాటువలయు గ్రహాదిజలజంతువులుసేనను బాధిం పకుండునట్లు గావించెదను. 23

రాముడా! వాసరులు సముద్రంబు దాటుటవిషయమయి నేతుబం ధము నేయుటకుఁదగిన సాహాయ్యంబుఁ గావించెదను. అని సముద్రుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను. 24

అప్పుడు రాముఁడు సముద్రంజూచి “సముద్రుడా! అట్లగునేని ఆమోఘంబగు నీమహాబాణంబును శరాసనంబున సంధించినానే! దీని నెచ్చట విడుతును? చెప్పుము” అని పలికెను. 25

మహాతేజుడగు సముద్రుఁడు రాముఁడు చెప్పినమాటనువిని కృతసం ధానంబగు మహాబాణంబునుంజూచి రామునకుఁ బూటం జెప్పెను. 30

ఇచ్చటికి సమీపముగా నుత్తరదిక్కున లోకంబునందు నీవలె వినుతి క్కైనదియు మిక్కియు నుండరంబునగు ద్రుమకుల్యంబును నొక్కప్రదేశ మున్నది. 31

ఆప్రదేశంబునఁ జెంబడివాండు మున్నగువార లనేకులు దొంగలు నాజలంబు ద్రావుచు మహాద్రుష్టికార్యంబులం గావించుచున్నారు. 32

రాముడా! అట్టి పాపకర్తులగు దుష్టులస్పర్శనమును నేను సహింపఁ జాలను; కావున ఈయమోఘబాణంబును వారలపైఁ బ్రయోగింపుము. అని సముద్రుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను. 33

పరాక్రమవంతుడగు రాముఁడు అసముద్రుఁడు చెప్పినమాటను విని సముద్రుని యిష్టప్రకారము ఆమహాబాణమును ద్రుమకుల్యంబుపై విడిచెను.

రాముఁడు ఏళ్లంబుపైఁ బిడుగుంబోలె వెలుంగుచున్న బాణముం

నిపాతిత శ్శరోయత్ర దీప్తాశనిసమప్రభః. 3౫

ననాచ తదా తత్ర వసుధా శల్యపీడితా,
తస్మాద్వీణముఖా త్తోయ ముత్పపాత రనాతలాత్. 3౬

స బభూవ తదాకూపో వ్రణ ఇత్యభివిశ్రుతః,
సతతం చోత్థితం తోయం సముద్రస్యేవ దృశ్యతే. 3౭

అవదారణశబ్దశ్చ దారుణ స్సమపద్యత,

తస్మాద్నిద్యాణపాతేన త్వహి కుక్షి వ్యశోషయత్. ౩౮

విఖ్యాతం త్రిమ లోకేషు మరుకాంతార మేవ తత్,

మోక్షయిత్వా తతః కుక్షిం రామో దశరథాత్మజః. ౩౯
వరం తస్మై దదా విదావ్నగవేఽమరవిక్రమః,

పశవ్య శ్చాల్పరోగశ్చ ఫలమూలరసాయుతః. ౪౦
బహుస్నేహో బహుక్షీర స్సుగంధిర్వివిధౌషధః,

ఏవ మేతైర్గుణైర్మృతో బహుభి స్సతతం మరుః. ౪౧
రామస్య వరదానాచ్చ శివః పథా బభూవహ,

తస్మిన్ దగ్ధే తదా కుక్షౌ సముద్ర స్సరితాంవతిః. ౪౨
రాఘవం సర్వకాశ్రుజ్ఞ మిదం వచన మబ్రవీత్,

బ్రహ్మగోచరే ఆస్థానంబు మరుకాంతారమని ప్రసిద్ధినిందినది. 3౫

అట్లు బాణపాతంబునజేసి భూమి మహానాదంబు గావించినది. ఆచెబ్బదగిలినస్థలంబునఁ బాతాళంబుననుండి దివ్యజలం బుద్గమించినది. 3౬

అకూపము ప్రణకూపమని ప్రసిద్ధినిందినది, అందుఁ బాతాళంబున నుండి యుద్గతంబయిన జలము రుచ్యంతై సముద్రజలంబువలె నెల్లప్పుడును నాళంబులేక చూడఁబడుచుండును. 3౭

అట్లు బాణనేకంబున భూమి పగులునప్పుడు భయంకరంబగు ధ్వని గలిగినది.

అట్లు రాముఁడు బాణప్రయోగంబుచే ద్రుమకల్యంబులందుఁ బల్ల పుప్రదేశంబునుగడు నాభీరాదిపాపిష్ఠులచే స్పృశింపఁబడుచున్న దుష్టజలంబుల నశింపఁజేసెను. 3౮

జలంబులంతయు నెండిపోవుటంజేసి యాప్రదేశంబు మరుకాంతామని ముల్లోకంబులం బేరుఁ బడసినది.

దేవతృణ్యంబును బండితృణ్యంబును దశరథపుత్రుండునగు రాముఁడు అట్లు సముద్రకుక్షిప్రదేశముననుండి ఆభీరాదిపాపిష్ఠుల నశింపఁజేసి యంత నమరుకాంతారమునకు వరం బొసంగెను. ౩౯

ఈమరుకాంతారము పశుపులికఁ గావలసిన బాలతృణాదులుగలదై యురోగమయి ఫలమూలమధువులతోఁగూడినదై క్షీరసమృద్ధమయి మగంధి నానావిధమూలికలుగలదై యుండఁగలదు. అని రాముఁడు మరుకాంతారము నకు వరం బొసంగెను. ౪౦

రాముని విరదానప్రభావంబున నమరుకాంతారము ఇట్లు పెక్కుగుణంబులతోఁ గూడినదై యెల్లప్పుడును మనోహరప్రదేశంబై యుప్పుచుండినది. ౪౧

అట్లు ఆద్రుమకల్యంబంతయు దగ్ధంబయిన పిష్టంబు నదీపతియగు సముద్రుఁడు సముద్రాస్త్రవేత్తయగు రాముంజూచి యిట్లు చెప్పెను. ౪౨

అయం సౌమ్య! నళో నాను తనుజో విశ్వకర్తాః ౪౩

పితౄ దత్తవర శ్రీమా స్ప్రితిమా విశ్వకర్తాః,
ఏష నేతుం మహోత్సాహః కరోతు మయి వానశః, ౪౪
త మహం ధారయిష్యామి తథా హేయ యథా పితా,

ఏన ముక్త్యా వధి ర్నష్ట సుముత్థాయ నళ స్తదా. ౪౫
అబ్రవీ దావీనశ్చేష్టో హాక్యం రామం మహాబలాః,

అహం నేతుం కరిష్యామి విస్తీర్ణే కరుణాలయే. ౪౬
పితౄ స్సామర్థ్య మ్మాస్థాయ తత్త్వమాహ మహోదధిః,
దణ్డ ఏ వరో లోకే పురుష స్యేతి మే మతః. ౪౭
ధిక్ క్షమా మకృతజ్ఞేషు సా న్తవం దాన మథాపి వా,

అయం హి సాగరో ధమ సేతుకర్తృదివ్యక్షయా. ౪౮
దదా దణ్డధయా ద్దాధం రాఘవాయ మహోదధిః,

మమ మాతు ర్వరో నిత్యో మన్దరే విశ్వకర్తాః. ౪౯
కౌరవ స్తస్య పుత్రో ఽహం సమృతో విశ్వకర్తాః,

న చా శ్యహ మనుక్తో వై ప్రబ్రూయా మాత్మనో గుణాన్.

సమర్థ శ్చ ప్యహం నేతుం కర్తుం వై కరుణాలయే,
స్థారితో ఽస్మ్యహ మేతేన తత్త్వ మాహ మహోదధిః. ౫౦
కామ మద్యైవ బద్ధన్తు నేతుం వానరపుష్పవాః,

సామ్యుడగు రాముడా! ఈనకుడు విశ్వకర్తకొడును విశ్వకర్త
వలన నొంటి నొందియున్నాడు. శిల్పవిద్యలం దండ్రీకి సమానుడు. ౪౩

మహాత్మామా! డగు నీనకుడు సముద్రంబునంగు నేతువు నిర్మిం
చుగాక. ఆనేతువును మునుగకుండు నేను ధరించెదను. ఇతఁడు తండ్రీ
యంటివాడు అని సముగ్రుఁడు రామనితో జెప్పెను. ౪౪

సముగ్రుఁడీప్రకారముచెప్పి యంత నంతర్నిత్యుడయ్యెను అప్పుడు
వానలోత్తముడును మహాబలుడు నగు నలుఁడు లేచి రామాంజూచి యీ
మాటం జెప్పెను. ౪౫

నేను నాతండ్రీయొసంగిన సామర్థ్యంబు ననుజించి విశాలంబగు
సముద్రమనంగు నేతువుగ జ్ఞైదను; సముగ్రుఁడు యథార్థముం జెప్పినాడు.

లోకమునంగు బురుషుఁడు దండోపాయము నే ప్రయోగింపఁగలఁడు
నని నాయభిప్రాయము; కృతజ్ఞులు గానవారివిషయమయి శ్రమయు సామ
వానోపాయంబులను బనికిరావు. ౪౬

భయంకరాకాగుడగు నీసముగ్రుఁడు సగరునిచే వర్ధితుం డయ్యుం
కృతజ్ఞతలేక రాముఁడు దండించినను భయంబున నేతునిర్మాణంబునకై
రామునకు సలం బొసంగెను. ౪౭

మందరిపర్వతంబున విశ్వకర్త నాతిల్లికి వరం బొసంగెను. ౪౮

నే నా విశ్వకర్త కారసపుత్రుఁడను; శిల్పవిద్యలంగు విశ్వకర్తకు
సమానుడను.

మఱియొవ్వరును జెప్పవారు లేకుండునప్పుడు నేనుమాత్రము నాగు
ణంబులం జెప్పకొనువాడనుగాను. ౪౯

నేను సముద్రంబున నేతువును నిర్మింపఁగలను.

సముగ్రుఁడు యథార్థంబుం జెప్పినాడు. నాకునుజ్ఞాపకపఱచినాడు.

ఇచ్చయుండునేని యిప్పుడే వానరులు నేతునిర్మాణస్నాహంబు
నేయుదురుగాక. అని నలుఁడు చెప్పెను.

తతో విస్ఫుష్టా రామేణ సర్వతో హరియాధపాః. ౫౨

అభివేతు ర్నహారణ్యం హృష్టా శ్శతసహస్రశః,
తే నగా న్నగసంక్రాంతా శ్శాఖామృగగణ్ధభాః. ౫౩

బభంజు ర్వానరా స్తత్ర ప్రచక్షు శ్చ సాగరమ్,
తే సాలై శ్చాశ్వకైశ్చ ధన్వై ర్వంశైశ్చ వానరాః. ౫౪

కుటజై రర్జునై స్సాలై స్తీలకై స్తీనిశై రపి,
బిల్వైశ్చ సప్తపర్ణైశ్చ కర్ణికారై స్సుపుష్పితైః. ౫౫

చూరై శ్చాశోకవృక్షైశ్చ సాగరం సమపూరయన్,

సమూలాంశ్చ విమూలాంశ్చ పాదపా వ్హరిస త్తమాః. ౫౬
ఇంద్రకేతుని వోద్యమ్య ప్రజహ్రు ర్హరయ స్తరూన్,

తాలాన్ దాడిమగుల్మాంశ్చ నారికేళా న్వీభీతకాన్. ౫౭
వకుళా వ్భదిరా న్నిమ్బాన్ సమాజహ్రు స్సమస్తతః,

హస్తిమాత్రా న్నహాకాయాః షాషాణాంశ్చ మహాబలాః. ౫౮
పర్వతాంశ్చ సముత్పాట్య యన్త్రైః పరివహన్తిచ,

ప్రక్షిప్యమాణై రచలై స్సహసా జల ముద్ధతమ్. ౫౯
సముత్పతత మాకాశ మహాసర్ప త్తత స్తతః,

సముద్రం త్కోభయామాసు ర్వానరాశ్చ సమస్తతః. ౬౦
మాత్రా ణ్యనేన్య ప్రగృహ్ణన్తి వాయుతం శతయోజనమ్,

దణ్డా నన్యే ప్రగృహ్ణన్తి విదిన్వన్తి తథా పరే. ౬౧

దశయోజనవిస్తారం శతయోజన మాయతమ్,

అంత వానరోత్తములు రామనియోగంబునఁ బరమసంతుష్టులయి లక్ష
లక్షలుగా గుంపుచేరి యడవులకుం బోయిరి. ౫౨

అంతఁ బర్యతాకారులగు నావానరోత్తములు అడవులందు నానావిధ
వృక్షంబులం బెఱికి సముద్రంబునం జేరిరి. ౫౩

ఆవానరులు అట్లు మదిచెట్లను ఇరుమది చెట్లను ఏఱుమది చెట్లను
చండ్రుచెట్లను వెనుకను గొండమల్లెచెట్లను తాటిచెట్లను బొట్టుగుచెట్లను దివి
శవృక్షంబులను బిచ్చవృక్షంబులను ఏడాకుల నుఱిచెట్లను పుష్పితంబులగు
కొండగోఁగుచెట్లను మామిడిచెట్లను అశోకవృక్షంబులను దీసికొనివచ్చి సము
ద్రంబు నిండించిరి. ౫౪, ౫౫

ఆవానరోత్తములు వృక్షంబులం గొన్నిటిని సమూలంబులుగాను
గొన్నిటిని విమూలంబులుగాను బెఱికి యంద్రవృక్షంబులంబోలెఁ బైకత్తి
సముద్రంబునం బడవై చిరి. ౫౬

ఆవానరులు తాటిచెట్లను వాడిమవృక్షంబులను టెంకాయచెట్లను
తొండ్రుచెట్లను బొగడచెట్లను తుమ్మచెట్లను నింబవృక్షంబులను దీసికొనివచ్చి
సముద్రమునం బడవై చిరి. ౫౭

మహాకాయులును మహాబలులునగు వానరులు ఏనుఁగంతటిప్రమాణ
ముగలతొల్లను బర్యతంబులనుంబెఱికి యంద్రంబులచేఁ గొనిపోయిరి. ౫౮

సముద్రంబుఁ బర్యతంబులం బడవేయుటచే జలంబు పైకగిరి యాకా
శంబున నచ్చటచ్చట వ్యాపించినది. ౫౯

ఆప్రవాహ వానరులు సముద్రంబునంతయు తుభితంబుగావించిరి అం
కొందఱు ఎచ్చుతక్కువలు గలుగకుండుటకై నూలుయోజనంబులు
విడుపయిన నూత్రంబులం బట్టుకొనిరి. ౬౦

కొందఱు కొలతకొయ్యలంబట్టుకొనియుండిరి. మఱికొందఱు ఎచ్చు
తక్కువలు పరీక్షించుచుండిరి. ౬౧

అట్లు నలుఁడు సముద్రంబునడుమ పదియోజనంబులవెడల్పుగలదియు

నశ శ్చక్రే మహానేతుం మధ్యే నదనదీః కేః. ౬౨

వానరా శ్చతత స్తతః రామ స్యాజ్ఞాపురసురాః,
మేఘభైః సర్వతాగ్రైశ్చ తృణైః కాష్ఠైః పృథగ్ధితైః. ౬౩

పుష్పితాగ్రైశ్చ తరుభి నేతుం బభృన్తి వానరాః,

పాపాణాంశ్చ గిరిప్రఖ్యా నిరీణాం శిఖరాణిచ. ౬౪

దృశ్యంతే పరిధానైః గృహ్య వారణసన్నిభాః,
శిలానాం ఔషధమాణానాం శైలానాంచ నిపాత్యతామ్ ౬౫

బభూవ తుముల శ్చబ్ధ స్తదా శస్తి న్నహోదధా,
కృతాని ప్రథమే నాహ్వా యోజనాని చతుర్థశ్చ. ౬౬

ప్రహృష్టై ర్గజసంక్రాంతైః స్వప్రమాణైః స్వపద్మమైః,

ద్వితీయేన తథా చాహ్వా యోజనానితు వింశతిః. ౬౭

కృతాని ప్లవగై స్తూర్ణం ధ్రువాకాయై ర్గహాబలైః,
అహ్వా తృతీయేన తథా యోజనాని కృతానిచ. ౬౮

త్యరమాణై ర్గహాకాయై రేకవింశతి రేచ,
చతుర్థేన తథా చాహ్వా దావీనిశతీకాపిచ. ౬౯

యోజనాని మహావేగైః కృతాని శ్చవ్యతైః స్తుతైః,
పంచమేన తథా చాహ్వా ప్లవగైః శ్రీప్రకారిభిః. ౭౦

యోజనాని శ్రయోవింశ త్సువేల మధికృత్యైః,

స వానరవరః శ్రీమా నివృత్తకర్తాత్మజో బలీ. ౭౧

బబంధ సాగరే నేతుం యథా చాస్య పితా తథా,

నూలుయోజనంబుల నిడుపుగలదియునగు మహాసేతువును నిర్మించెను. ౭౨

అందు సమస్తమహాయులయి పెక్కువానరులురామునియాజ్ఞను శిరసా ఘోషించి మేఘసమానంబులగు పర్వతశిఖరంబులచేతను దృఢకాఠ్యంబులచేతను సేతుబంధంబు గావించిరి. ౭౩

వానరులు పుష్పితాగ్రంబులగు వృక్షంబులనుం గూడవేసి సేతువును నిర్మించిరి.

ఏనుగులంతటివానరులు కొండలంతటితాళ్ళను బర్హతశిఖరంబుల నుంగొని పరుగెత్తుచు, జూపరుల కచ్చెరుపు గలిగించుచుండిరి. ౭౪

అప్పుడు సముద్రంబునఁ బెద్దపెద్దతాళ్ళను వేయుటచేతను బర్హతంబులం బడవేయుటచేతను మహాద్యక్షగలిగినది. ౭౫

ఏనుగులుంబోలె మహావాలులగు నానరులు పరమసంతుష్టులయి మహావేగంబున నొక్కదినంబునఁ బగునాలుగుయోజనంబులదూరము సేతువును నిర్మించిరి. ౭౬

ధనుంకరాకారులను మహాబలులు నగువానరులు రెండవదినంబున నిరుపదియొక్కంబులదూరము సేతువును నిర్మించిరి. ౭౭

మహాకొయ్యలగు నానరులు అతివేగంబున మూడవదినంబునంగు ఇరుపదియొక్కయోజనంబులదూరము సేతువును నిర్మించిరి. ౭౮

అంత నాలుగవదినంబున మహావేగులగు నవ్వారులు మహావేగంబుఘోషించి యిరుపదిరెండుయోజనంబులదూరము సేతువును నిర్మించిరి. ౭౯

శీఘ్రకారులగు నానరులు ఐదవదినంబున నువేలపర్వతంబులపటకు ఇరుపదిమూడుయోజనంబులదూరము సేతువునిర్మించి సేతుబంధనకార్యమును సమాప్తి నొందించిరి. ౮౦

తండ్రియుంబోలె శిల్పవిద్యలంగు మహాసమర్థుఁడును శ్రీమంతుఁడును బలవంతుఁడును విశ్వకర్మపుత్రుఁడును నానరోత్తముఁడునగు నలుఁడు అట్లు సముద్రమధ్యంబున మహాసేతువును నిర్మించెను. ౮౧

స నశేన కృత స్నేతు స్సాగరే మకరాలయే. 22
శుశుభే సుభగః శ్రీమాన్ సావితీపథ ఇ వామ్బరే,

తతో దేవా సుగంధర్వా సిద్ధాశ్చ పరమర్షయః. 23
ఆగమ్యగగనే శశు స్త్రీష్టుకామా స్త దద్భుతమ్,
దశయోజనవిస్తీర్ణం శతయోజన మాయతమ్. 24
దద్భుతు ర్దేవగంధర్వా నశ సేతుం సుదుష్కరమ్,

ఆప్లవంతః ప్లవంతశ్చ గర్జంతశ్చ ప్లవంతమాః. 25

త రచిస్త్య మసహ్యంచ అద్భుతం రోమహర్షణమ్,
దద్భుతు స్స్వర్విభూతాని సాగరే సేతుబంధనమ్. 26

తాని కోటిసహస్రాణి వాసరాణాం మహాదసామ్,
బద్ధస్తా స్సాగరే సేతుం బద్ధుః పారం మహాదధేః. 27
వికాల స్సుకృతః శ్రీహూన్ సుభూమి స్సునమాహితః,
అశోభత మహాసేతు స్సీమంత ఇవ సాగరే. 28

తతః పారే సముద్రస్య గదాపాణి ర్విభీషణః,
పరేషా మభిఘాతార్థ మతిష్ఠ త్నుచివై సుహ 29
సుగ్రీవస్తు తతః ప్రాహ రామం సత్యపరాక్రమమ్,
హమామంతం త్వ మారోహ అగ్రరం చాపి లక్ష్మణః. 30

అయం హి విఫులో ఏర సాగరో మకరాలయః,

మకరాలయంబగు సముద్రంబున నల నిర్మితంబయిన కుండరంబును శ్రీమంతంబగు నమృతహేతువు ఆకాశంబున నూర్వాదుల మధ్యమమార్గంబు నందలి మధ్యమవీధియగు స్వాతీవీధియంతోలె బ్రకాశించుచుండినది. 20

అప్పుడు దేవతలును గంధర్వులును సింధులును మహర్షులును యయాత్ర శ్చర్యముం జూచుటకై యచ్చటికివచ్చి యాకాశంబున నుండిరి. 23

దేవతలును గంధర్వులును మున్నగువారలు పదియోజనంబుల వెడల్పు ను నూఱుయోజనంబుల నిడుపునుంగల యతి గుక్కురంబయిన నలనిర్మితం బగు నేతువుం జూచిరి. 24

వానరులు ఇటుఅటు ఎగిరిపోవుచు గర్జించుచుఁ బరమసంతోషంబున నుండిరి. 25

మనంబున నైనను జింతింప నలవిగానదియు దుస్సహంబును వాళ్చర్య కరంబును గగుర్పాటునొందించునదియునగు సముద్ర నేతుబంధంబును సముద్ర భూతంబులును సందర్శించినవి. 26

నేతుబంధంబునందు వ్యాపృతులయియుండిన మహాపరాక్రమకాలులగు వానరులు కోటులుకోటులుగా ముంగు సముద్రదక్షిణపార్శవముం జేరిరి. 27

వికారంబుచు దృఢబద్ధంబును శ్రీమంతంబును మిట్టపల్లములులేనిది యు రంధ్రంబులులేనిదియు నగునమృతహేతువు సముద్రంబునఁ బాపటవలెఁ బ్రకాశించుచుండినది. 28

అంత విభీషణుఁడగు దాపాణియును సచివులంగూడి శత్రువులు పైకొనిన వారల సంహరించుటకై సముద్రదక్షిణతీరంబునం గాచియుండిన. 29

అంత నుగ్రివుఁడగుత్యపరాక్రముఁడగురాముంజూచి యిట్లని చెప్పెను. నీవు హనుమంతు నారోహింపుము; అక్షుఁడు అంగను నారోహించుఁగాక. 30

పరాక్రమవంతుఁడగు రాముఁడా! మకరాలయంబగు నీసముద్రము మిక్కిలియు వికాలమయినది కావున మీరలు నడచివచ్చుట సరిగాదు.

నై హాయసౌ యువా మేతే వానకౌ తారయిష్యతః. ౮౦

అగ్రత సస్య నైశ్యస్య శ్రీమా న్రామ స్ఫులత్కణః,
జగామ ధన్వీ ధర్మాత్మా సుగ్రీవేణ సమన్వితః. ౮౧

అన్యే నుద్యేన గచ్ఛన్తి పార్శ్వభోఽన్యే ప్లవణ్ణమాః,
సలితే ప్రపతన్త్యన్యే మార్గ నున్యే న తేభిరే. ౮౩

కేచి ద్వైహానుసగతాః సుచర్ణా ఇవ వుప్లువుః,

ఘోషేణ మహతా తస్య సిన్ధో ఘోషం సమచ్ఛ్రితమ్. ౮౪

శీమ నున్తర్దధే శ్రీమా తరన్తీ వారివాహినీ,
వాన కాం హి నా తీర్ణా వాహినీ నళినేతునా. ౮౫
తీరే నివిశే రాజ్ఞా బహుమూలఫలానకే,

తి కద్యుతం రామచక్ర దుష్కరం
సమీక్ష్య దేవా స్సహసింధచారణైః. ౮౬

ఉపేక్ష్య రామం సహనా మహర్షిభి
స్సమన్వితైశ్చ సుశుభై ర్మలైః పృథక్,
జయ స్వతంత్రా న్నర దేవ మేదినీం
స నాగరాం పాలయ శశ్వతీ సుమాః. ౮౭

ఇతీమ రామం నరదేవసత్కృతం
శుభై ర్విచోభి ర్వివిధై ర్మూఢయన్.

ఇతి శ్రీమద్యుధాకాణ్డే ద్వీవింశ స్సర్గః. ౨౨.

ఈమానుషదంకగలు మిమ్ము నాకాశగమనంబునం దీసికొనిపోయి
దాటింపఁగలరు. అని సుగ్రీవుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను. ౮౧

ధనుర్ధరుఁడైన ధర్మాత్ముఁడును శ్రీమంతుఁడైనగు రాముఁడు లత్తణు
ని సుగ్రీవునింగూడి యానైన్యంబున కగ్రభాగంబున నడచెను. ౮౨

అప్పుడు కొందఱు వానరులు నడుమంబోయిరి; కొందఱు పార్శ్వ
భాగంబుల నడచిరి; కొందఱు నడచుట కవకాశములేక జలంబులం బడిలేచిరి;
మఱికొందఱు వానరులు మార్గంబుచాలక తీరంబుననే నిలిచియుండి యటు
పిమ్మట బోయిరి. ౮౩

కొందఱు వానరులు గరుత్మంతులుంబోలె నాకాశగమనంబునం
బోయిరి

భయంకరంబగు నావానరిసేన దాఁటుటచేఁ గల్గినమహాధ్వని సముద్ర
ఘోషంబును అఱిగఁ ద్రొక్కెను ౮౪

ఆవానరిసేన వానరిరాజుండగు సుగ్రీవునితోఁగూడ నలనిర్మితంబగు
సేతువుచే సముద్రంబుదాటి ఆధికముగా ఫలమూలములుగల సముద్రదక్షి
ణతీరంబున విడిసిది ౮౫

దేవతలును సింధువును జారణులును మహర్షులును రామునికిం దక్కను
తీయ్యవ్వరికినిం జేయనవిగాని యాశ్చర్యకరంబగు నారాముని కార్యంబుఁ
జూచి శీఘ్రంబున రామునొద్దనువచ్చి అందఱును వేఱువేఱుగా మృగశజలం
బుల రామున కభిషేకము గావించిరి. ౮౬

నరదేవుఁడగురాముఁడా! శత్రువులనందఱుజయింపును పెద్దకాలము
సముద్రాంతంబగు భూమండలము నంతయుఁ బాలింపుము అని యిట్లు యాదే
వతలు మున్నగువారలు మనుష్యులచేతను దేవతలచేతను బూజితుఁడగురాముని
మంగళవచనంబులం బూజించిరి ౮౭

ఇది యిరువదిరెండవసర్గము

శ్రీ యోగిని శ స్సర్గః.

నిమిత్తాని నిమిత్తజ్ఞో దృష్ట్యా లక్ష్మణపూర్వజః,
సామిత్రిం సమ్మరిష్వద్య ఇదం వచన మబ్రవీత్. ౧

పరిగృహ్యోదకం శీతం వనాని ఫలవన్తీచ,
బలాఘం సంవిధ జ్యేషం పూర్వ్యా తిష్ఠేను లక్ష్మణ! ౨

లోకక్షయకరం భీషం భయం పశ్యా మ్ముసస్థితమ్,
నిబర్హణం ప్రసీదాణా మృక్షవానరరక్షసామ్. 3

వాతాశ్చ కలుషా వాన్తి కమ్పితేచ వసున్తః,
పర్వతాగ్రాణి వేపంతే వతన్తి చ మహీనుహాః. ౪

మేఘాః క్రవ్యావసజ్జాళాః పరుషాః పరుషస్వనాః,
క్రూరాః క్రూరం ప్రవర్షన్తి మిశ్రం శోణితబిన్దుభిః. ౫

రక్షతవనసజ్జాళా సన్ధ్యా పరమదారుణా,
జ్వలతః ప్రసరిత్యేత దాదిత్యా పగ్నిమణ్డలమ్. ౬

దీనా దీనస్వనాః క్రూరా స్పర్వతో మృగపక్షిణః,
ప్రత్యాదిత్యం నిసర్జన్తి జనయన్తో మాహ శ్చయమ్. ౭

రజన్యా మప్రకాశన్తు సన్తాపయతి చంద్రమాః,

కృష్ణరక్తాంశుపర్యన్తో లోకక్షయ ఇ వోదితః. ౮
హ్రస్వహతోఽప్రకస్తత్య పరివేష సులోహితః,

ఇరువదిమూడవసర్గము.

శుభాశుభనిమిత్తంబుల చక్కఁగాఁ దెలిసిన లక్షణాగ్రజుడగు రా
ముఁడు కొన్నినిమిత్తంబులంజూచి సంతోషంబున లక్షణం గవుఁగిలించు
కొని యిట్లని చెప్పెను.

లక్షణుడా! మనము శీతోదకమును మంచిఘంటులతోఁగూడిన
వనంబులుంగల ప్రదేశంబులను వాస్తవ్యులగు నేర్పరులకొని సేనల
నంతయు విభజించి గరుడవ్రాహ్మణులగాఁ దీర్చి స్వస్థులుగా నుండము. ౧

మహాపరాక్రమశాలులగు భల్లూకవానరులును రాక్షసులు అనేకులు
వధింపఁబడుదురు; అట్లు జననాశకరంబగు మహాభయంబు వాటిల్లునని తోఁ
చుచున్నది. 3

వాయువు భయంకరముగా వీచుచున్నది; భూమియు వడఁకుచున్నది;
పర్వతశిఖరంబులును గంపించుచున్నవి; పృథ్వియు లాకన్తికముగా విటిగిపడు
చున్నవి. ౪

మేఘంబులు గృధ్రశ్రేణినాదివర్ణంబులయి పరుషంబులయి భయంకర
ధ్వనులయి భయంకరంబులయి రక్తబిందుమిశ్రంబుగా వర్షించుచున్నవి. ౫

సంధ్య రక్తచందనవర్ణంబయి యతిభయంకరముగా నున్నది, సూర్యుఁ
డు జ్వలించుచు నిప్పులను గురిపించుచున్నాఁడు. ౬

మృగంబులును బక్షులును దీనంబులయి భయంకరంబులయి సూర్యున
కెదురు నిలుచుండి దీప్తస్వరంబున నెఱచుచు మహాభయంబును నూచించు
చున్నవి. ౭

రాత్రియందుఁ జంద్రుఁడు కాంతిహీనుఁడై సంతోషంబు గలిగించు
చున్నాఁడు.

సూర్యునిచుట్టును అంతంబునందు నల్లనికిరణంబులుగలదియు దానికి
వెనుకఁ గొంచె మెఱుంగికిరణంబులుగలదియు నడుమ మిక్కిలియు నెఱుంగ
నుండునదియు వ్రాస్వంబును భయంకరంబును ఇదివల కన్నఁడును జూడఁబడ

ఆదిత్యే విమలే నీలం లక్ష్మ లక్ష్మణ! దృశ్యశే.

౯

రదసా మహతా చాపి నక్షత్రాణి హతానిచ,

యుగాంతమిహ లోకానాం పశ్య శంసన్తి లక్ష్మణ!

౧౦

కాణ శ్యేనా స్తథా గృధ్రా నీచైః పరితన్తచ,

శినా శ్చ పశ్యశివా న్నాదా న్నదన్తి సుసుహాభయాన్.

౧౧

తైలై శ్చూలై శ్చ ఖడ్గైశ్చ విస్పృష్టైః కపిరాక్షసైః,

ధనివ్యత్యైశ్చ తా ధూమి ర్క్షాంసశోణితకర్షమా.

౧౨

క్షీప్ర మ ద్యైశ్చ దుర్ధర్షాం పురీం రావణపాలితామ్,

అభియాను జవే నైవ సర్వతో వారిభి ర్వృతాః.

౧౩

ఇద్యైవ ముక్త్యా ధర్మాత్మా ధన్వీ సజ్జామహర్షణః,

ప్రశస్తే పురతో రామో లక్ష్మ మభిముఖో విభుః.

౧౪

స విభీషణసుగ్రీవా స్తత స్తే వానరర్షభాః,

ప్రశస్థిరే వినర్దనో నిశ్చితా ద్విషతాం వధే.

౧౫

రాఘవస్య స్త్రియాంతు ధృతానాం వీర్యశాలినామ్,

హరీణాం కర్తృచేష్టాభి స్తుతోష రఘుపుత్రవః.

౧౬

ఇతి శ్రీమద్యథాకాండే త్రయోవింశ స్సర్గః. ౨౩.

నదియుఁ బ్రలయకాలంబునంగుఁ గల్గుపరివేషమువలె నున్నదియనకు పరివేషము చూపట్టుచున్నది. ౮

లక్ష్మణుఁడా! నుజ్జీయు నిర్మలంబగు నూశ్యమండలంబునడుమ నల్లనికళంకింబు గాన్పించుచున్నది. ౯

లక్ష్మణుఁడా! నత్తత్రింబులును మిక్కిలియు మలినంబులయి కాంతి హీనంబులయి లోకంబులకుఁ బ్రళయముగల్గునట్లు నూచించుచున్నవి చూడుము. ౧౦

కామమును డేగయును గడ్డలును మున్నగు బలవంతంబులగు పక్షులు చుర్రలపక్షులచేఁ గూలుచున్నవి; నక్కలు శిశునకరంబులగు నమంగళధ్వనులం గావింపుచున్నవి. ౧౧

భూమియంతయు వానగరాక్షసు లొండొరులపయిం బ్రయోగించు కొనుపర్యతంబులచేతను హలఖడ్గాద్యాయుధంబులచేతనుం గప్పబడి రక్తమాంసపూర్ణంబు గాఁగలను. ౧౨

మన మింకి జాగునేనులను. ఇప్పుడే శీఘ్రంబున వానరుల నందఱుగూడి నేగంబున గుర్రంబగు రావణుని లంకాపురికిం బోవుదము. అని రాముఁడు లక్ష్మణునతోఁ జెప్పెను. ౧౩

గర్భాత్మఁడును యుద్ధప్రియుఁడును సమర్థుఁడునగు రాముఁడు లక్ష్మణుతో నీ ప్రకారమునంజెప్పి గురుర్థిరుడై లంకాభిముఖుడై వానరపైన్యంబులకు ముందటం బోయెను. ౧౪

అంత విభీషణుఁడును సుగ్రీవుఁడును మున్నగా వానరోత్తములందఱు శత్రువంబువిషయమయి నిశ్చితహృదయలయి సింహనాదంబులు నేయుచుం బోయిరి. ౧౫

రాముఁడుసంతోషంబుగలుగవలయునని ధైర్యవంతులును పరాక్రమవంతులునగు వానరులుచేయునట్టి తోడిలువిసరుట మొదలగు నుత్సాహచేష్టలం జూచి రాముఁడు సంతోషించెను. ౧౬

ఇది యిరువదిమూడవసర్గము.

చ తు ర్వి ం శ స్కంధః.

సా వీరసమితి రాజ్ఞా విరరాజ వ్యవస్థితా,
శశినా శుభనక్షత్రా పార్థసూక్తివ శారదీ. ౧

ప్రచచాల చ వేగేన త్రస్తా చైవ వసున్ధరా,
వీర్యసూనా బలాఘ్న తేన సాగరవర్చసా. ౨

తత శ్శుశ్రువు గాక్రువ్వం లజ్ఘాయాం కాననాకసః,
భేరీమృగజనజ్ఞువ్వం తుములం రోమహర్షణమ్. ౩

బభూవు స్తీన ఘోషేణ సంహృష్టా హరియాధపాః,
అమృవ్యమాణా స్తం ఘోషం వినేదు ఘోషవత్తరమ్. ౪

రాక్షసా స్తు ప్లవణ్ణానాం శుశ్రువు శ్చౌష గర్జితమ్,
నర్దతా మివ దృప్తానాం మేఘానా నున్బురే స్వనమ్. ౫

దృప్త్యా చాశరథి ర్లజ్ఞాం చిత్రధ్వజసతాకీనిమ్,
జగామ మనసా స్తీతాందూయచూనేన చేతసా. ౬

అత్ర సా మృగశాబాక్షీ రాచణే నోపగుధ్యలే,
అభిభూతా గ్రహేణేవ లోహితాక్షేన రోహిణీ. ౭

దీర్ఘ ముష్ణం చ నిశ్వస్య సముద్వీక్ష్య చ లక్ష్మణమ్,
ఉవాచ వచనం వీర స్తత్కాలహిత మాత్మనః. ౮

ఆలిఖన్తి మి వా కాశ ముత్థితాం పశ్య లక్ష్మణ!,
మన సేన కృతాం లజ్ఞాం సగాత్రే విశ్వకర్మణా. ౯

ఇరువదినాలుగవస్తకము.

రామాధిష్ఠితంబయిన యావానరవీరనేన చంద్రునితో నొప్పుచున్న కుభన త్కృత సహితంబగు కారదపార్థ మనీయుంబోలె నెంతయుఁ బ్రకాశించినది.

సమాద్రముగబోలె నపరిచ్ఛిన్నమయిన యావానరపై న్యముచేఁ బ్రీడింపఁబడి భూమి గడగడవడంకినది.

అంత నేనానివేశంబయినపిమ్మట, వానరులకు లంకలోనుండి గగుర్పాటు నొందించునదియుఁ గుములంబునకు భేరిమృదంగంబులధ్వనియు మైదుల యాక్రోశంబును వినిపచ్చినవి.

వానరశ్రేష్ఠులు లంకయందలి ధ్వనినివిని సంతోషులయిరి. మఱియు నాధ్వనిని సహింపఁజాలక యంతకన్న నెచ్చుధ్వని గలుగునటుగా సింహనాదంబులు గావించిరి.

రాక్షసులు గర్వంబున మేఘంబులుంబోలె గల్గించుచున్న యావానర వీరుల సింహనాదంబులను వినిరి.

రాముఁడు వానావిధంబులగు ధ్వజపతాకలచే నొప్పుచున్న లంకాపురిం జూచి మనంబున మిక్కిలియు గఃఖితుఁడై సీతాదేవిం దలఁచుకొనెను.

ఈలంకాపట్టణమునందే జింకపిల్లకుంబోలె సుందరిచపలనయనంబులు గల యాసీతాదేవి దుష్టగ్రహంబగు నంగారకునిచేరోహిణియుంబోలె రావణునిచే నిరోధింపఁబడుచున్నది. అని రాముఁడు మనంబునఁ దలఁచుకొనెను.

పరాక్రమవంతుఁడగురాముఁడు యుద్ధయాత్రాసమయంబునఁ బ్రియురాలిం దలంచుకొని గఃఖించుట యనుచితంబని యాతలంపును విడిచి వేడి నిట్టూర్పులు నిగుడించి లక్ష్మణునిం జూచి తత్కాలహితంబగు వాక్యంబున నిట్లని చెప్పెను.

లక్ష్మణుడా! ఆకాశంబును స్పృశించుచున్న ట్లత్యున్నతంబును విశ్వకర్తచే నిర్మితమత్కారంబునఁ ద్రికూటపర్వతశిఖరంబునందు నిర్మింపఁబడినదియు నగు లంకాపురిం జూచుము.

విమానై ర్బహుభి ర్లజ్జా సజ్జేర్ణా భువి రాజతే,
 విష్ణోః పవ మి వాకాశం ఛాదితం పాణ్డురై ర్ఘ్నైః. ౧౦
 పుష్పితై శ్శోభితా లజ్జా వనై శ్చైత్రరథోసమైః,
 నానాపతగసంఘృష్టైః ఫలపుష్పవగై శ్శుభైః. ౧౧

పశ్య మ త్తవిహజ్జాని ప్రలీనభ్రమరాణి చ,
 కోకిలాకులవజ్రాని దోధవీతీ శివోఽనిలః. ౧౨

ఇతి దాశరథీ రామో లక్ష్మణం సమభాషశ్చ,

బలంచ త ద్వై విభజన్ శాస్త్రదృష్టేనకర్తౄణా. ౧౩
 శశాన్

కపిసేనాయాం బల మాదాయ వీర్యవాన్,
 లజ్జవ స్సహనీలేన తిష్ఠే దురసి దుర్జయః. ౧౪
 తిష్ఠే ద్వానరవాహిన్యా వానరౌఘసమావృతః,
 ఆశ్రిత్య నక్షీణం పార్శ్వ మృషభో వానరర్షభః. ౧౫
 గన్ధవా స్తీవ దుర్ధర్ష స్తరస్వీ గన్ధమాదనః,
 తిష్ఠే ద్వానరవాహిన్యా స్సవ్యం పార్శ్వం సమాశ్రితః. ౧౬
 మూర్ధ్ని ఘోషాన్య మృహం యుక్తో లక్ష్మణేన సమన్వితః,
 జామ్బవాంశ్చ సుషేణశ్చ వేగదర్శీ చ వానరః. ౧౭
 ఋతుముఖ్యా మహాత్మానః కుక్షీం రక్షస్తు తే త్రయః,
 జఘనం కపిసేనాయాః కపిరాజోఽభిరక్షతు. ౧౮
 పశ్చార్థమివ లోకస్య ప్రచేతా స్తేజసా వృతః,

ఈలంకాపురి పెమ్మవిమానంబులచే నావృతయయి తెల్లనిమేఘంబులతోఁగూడిన యాకాశంబుపగిదిఁ బ్రకాశించుచున్నది. ౧౦

లంకాపురి, మధురంబుగాఁగూయు నానావిధపక్షులతోఁ గూడినవియు, ఫలపుష్పసంపూర్ణంబునగు చైత్రరథంబువంటి కుందరవనంబులచే నెంతయు నొప్పించున్నది. ౧౧

ఫలరసాస్వాదనంబున మదించినపక్షులుగలవియు మధుపానంబున మత్తంబులయి నిశ్చలంబులయిన తుమ్మెదలుకలవియుఁ బల్లవచర్మణాసక్తంబులగు కోకిలంబులతోఁ గూడినవియు సగునంబులు చూడుము. అని రాముఁడు లక్ష్మణునితోఁ జెప్పెను. ౧౨

కృష్ణకారంబున దశరథకుమారుఁడగు రాముఁడు లక్ష్మణునితోఁ జెప్పెను.

రాముఁడు నీతికాస్త్రపథతిని నైవ్యంబునంతయు వ్యూహముగాఁ దీర్చుటకై వానరవీరుల కిట్లని యాజ్ఞాపించెను. ౧౩

శత్రువులను దుర్జయుఁడును మహాపరాక్రమకాలియునగు నంగదుఁడు నెలుంగూడి తనసేనం దీసికొని వానరసేన పక్షస్థలమున నుండునుగాక.

వానరశ్రేష్ఠుఁడగు ఋషభుఁడు తనవానరసమాహమంగూడి వానరసేనాదక్షిణపార్శ్వంబునం గాచియుండుగాక. ౧౪

మదపుఁజేనుఁగుంబోలే దుర్ధర్షుండు బలవంతుఁడునగు గంధమాదనుఁడు తనసేనంగూడి వానరసేనాసవ్యపార్శ్వంబున నుండుగాక. ౧౫

నేనును లక్ష్మణుఁడును సావధానులమయి శిరస్సున నుండెదము.

జాంబవంతుఁడును ముషేణుఁడును వేగదర్శియు మహాబలకాలులగు భల్లూక శ్రేష్ఠ రీమువ్వురును వానరసేనా కుక్షిస్థానమున రక్షింతురుగాక. ౧౬

తేటోజాలంబుచే నావృతుఁడగు పరుణుఁడు పశ్చిమదిక్కున బాలించునట్లు వానరాజుఁడగు సుగ్రీవుఁడు వానరసేనాపుచ్చభాగంబు రక్షించుగాక. అని రాముఁడు వానరవీరుల కాజ్ఞాపించెను. ౧౭

సువిభక్తమహావ్యూహం మహావానరరక్షితా. ౧౯

అనీకినీ నా విభభౌ యథా ద్యా సాస్తిశ్రసంప్లవా,

ప్రగృహ్య గిరిశృంగాణి మహతశ్చ మహీరుహాన్. ౨౦

అనేదు ర్వానరా లజ్కాం విమర్దయిషవో రణే,

శిఖరై ర్వికిరా మైనాం లజ్కాం ముష్టిభి రేవవా. ౨౧

ఇతి స్త దధిరే వరేషు మనాంసి హరిసత్తమాః,

తతో రామో మహావేజాః సుగ్రీవ మిద మబ్రవీత్. ౨౨

సువిభక్తాని నైన్యాని శుక ఏవ విముచ్యతామ్,

రామస్య వచనం శ్రుత్వా వానరేంద్రో మహాబలాః. ౨౩

మోచయామిహ స తం దూతం శుకం రామస్య శాసనాత్,

మోచితో రామవాక్యేన వానరై శ్శాభిషీడితః. ౨౪

శుకః పరమసత్తపో రక్షోధిప ముపాగమత్,

రావణః ప్రహసన్ నేవ శుకం వాక్య మభాషత. ౨౫

కి మిమా ణే సితౌ పక్షౌ లూనపక్షశ్చ దృశ్యనే,

కచ్చి న్నానేకచిత్తానాం ణేషాం త్వం పశ మాగతః. ౨౬

తత స్సుభయ సంవిగ్న స్తథా రాజ్ఞాభిచోదితః,

వచనం ప్రత్యువా చేదం రాక్షసాధిప ముత్తమమ్. ౨౭

అవానరనేన చక్కగా గారుడప్రహంబున విభక్తంబయి వానర
వీరభీరక్షితంబయి మేఘంబులతోఁగూడిన యాకాశంబుపగిదిఁ బ్రకాశించు
చుండినది. ౧౯

వానరులు పర్యతశిఖరంబులను గొప్పగొప్పవృక్షంబులను దీసికొని
యుద్ధంబున రాక్షసుల నందఱు మర్దింపఁగోరి లంకాపురికిం బోవుటకుఁ బ్ర
యత్నింపడిరి. ౨౦

“పర్యతశిఖరంబులచేఁగాని పిడికిళ్లచేఁగాని లంకాపురి నంతయుఁ జూ
ర్ణంబు గావించెను” ఇట్లు అవానతోత్తములందఱు మనంబుల నిశ్చయించు
కొనిరి. ౨౧

అయిచ్చుట మహాతేజఁడగు రాముఁడు సుగ్రీవుంజూచి యామాటం
జెప్పెను. ౨౨

సైన్యంబుల నంతయు పూహాకారంబునఁ దీర్చియున్నదిగదా! ఇంక
సేకుకుని విడిపించును. అని రాముఁడు సుగ్రీవునితోఁ జెప్పెను.

మహాబలశాలియు వానరరాజుఁ నగు సుగ్రీవుఁడు రామనిమాటను
విని రాము నాజ్ఞంజేసి రానిరామాతీయగు శుమని విడిపించెను. ౨౩

అట్లు వానరులచే నానావిధంబులంబ్రేడింపఁబడి పరిమళియంబునొంది
యున్న శుకుఁడు రామనాక్యంబున విడుదలనొందినంతనే నిమిషంబైన
నచ్చుట నిలువక రాక్షసరాజుఁడగు రావణునిద్దకుఁ బోయెను. ౨౪

రావణుఁడు శుకుంజూచి వ్రుచ్చు నిట్లు చెప్పెను. ౨౫

నీశైక్రాలు బంధింపఁబడినవాయేమి? ఛేదింపఁబడినట్లు గాన్పించు
చున్నవి, నీవు చాలచిత్తులగు నావానరులవశంబునఁ జిక్కిలేగుగదా? అని
రావణుఁడు శుకునితోఁ జెప్పెను. ౨౬

అంత నాశుకుఁడు అట్లు రాక్షసరాజుఁడగు రావణునిచే నడుగఁబడిన
వాఁడై భయంబుచే దొట్టుపడుచు రావణుంజూచి యుత్తమంబగు నీమా
టం జెప్పెను. ౨౭

సాగర స్యోత్రకే తీరేఽబ్రువం తే వచనం తథా,
యథా సద్దేశ మక్లిప్తం సాన్వయన్ శ్లక్ష్యయా గిరా. ౨౮

శ్రుద్ధైస్తైరహ ముత్ ప్లుత్య దృప్తమాత్రైః ప్లవణ్ణమైః,
గృహీతోఽన్వయసి చారభ్యో హన్తుం లోపుం చ ముష్టిభిః. ౨౯

నైవ సమ్భాషితం శక్యం సుమృక్తోఽత్ర న లభ్యతే,
ప్రకృత్యా కోపనా నీత్యా వానరా రాక్షసాధిపాః. 30

స చ హన్తా విరాధస్య కబన్ధస్య ఖరస్యచ,
సుగ్రీవసహితో రామ స్సీతాయాః పద మాగతః. 3౧

స కృత్వా సాగరే నేతుం తీర్త్వా చ లవణోదధిమ్,
వష రక్షాంసి నిర్ణయ ధన్వీ తిష్ఠతి రాఘవః. 3౨

ఋతవానరముఖ్యానా మనీకాని సహస్రశః,
గిరిమేఘనికాశానాం ఛాదయన్తి వసున్ధరామ్. 33

రాక్షసానాం బలౌఘస్య వానరేష్ట్రబలస్యచ,
నైశయో ర్విద్యతే సన్ధి ర్దేవదానవయో రివ. 3౪

పురా ప్రాకార మాయాన్తి క్షీప్ర మేకతరం కురు,
నీతాం వాన్తై ప్రయ చ్ఛాశు సుయద్ధం వా ప్రదీయతామ్.

శుకస్య వచనం శ్రుత్వా రావణో వాక్య మబ్రవీత్,
కోపసంర క్తనయనో నిర్దహ న్నివ చక్షుషా. 3౬

నేను ఇచ్చటనుండి సముద్రోత్తరతీరంబునకుఁబోయి యచ్చట నుగ్గీ
వునింజూచి మృగమధురవచనంబుల ననునయింపుచు నీవు చెప్పినమాటలనంత
యు నించుమించులేక స్పష్టముగాఁ జెప్పితిని. ౨౮

ఆవానరులు నన్నుఁజూచినంతనే పరమకుపితులై ఆకాశంబున కుద్గ
మించి నన్నుఁబట్టుకొని పిడికిళ్లంగొట్టి విధింప నారంభించిరి. ౨౯

రాక్షసేశ్వరుఁడవగు రావణుఁడా! ఆవానరులతో మాటలాడుట
కవికాశమేలేదు. అడుగుటకుఁగూడ నలవిగాదు. ఇంక వారలవలనఁ బ్రత్యు
త్తరమునొందు టెట్లు? వానరులు స్వభావంబుననే పరమకోపనులు; అతిహా
రులు. ౩౦

విరాధునిఁ గబంధుని ఖరుని విధించినట్టి మహాపరాక్రమకాలియగు
రాముఁడు నుగ్గీఁపహితుఁడై నీతాదీవియునికివట్టయిన లంకాద్వీపంబునకు
వచ్చినాఁడు. ౩౧

అట్టిధనుర్ధరుఁడగు రాముఁడు సముద్రంబున నేతువునిర్మించి, సము
ద్రంబుదాటి రాక్షసులం దృఢీకరించి లంకాద్వారంబున నున్నాఁడు.

పవ్యతాకారులును మేఘాకారులునగు ఋక్షవానరులసేనలు వేనవేలు
గా భూమిసంతయు నావరించియున్నవి. ౩౨

రాక్షససైనికులకును వానరసైనికులకును వీరల యిర్వరకును, దేవదాన
వులకుంబోలె నెంతమాత్రము సంధికుఁగదరు. ౩౪

ఇదిగో వానరులు లంకాప్రాకారంబులపైకి రాఁబోవుచున్నారు శిఘ్రం
బున నీతనైనను రామున కొసంగుము. లేక చక్కఁగా యుద్ధంబునైనం
జేయుము. ఈరెంటిలో నేదేని శిఘ్రంబునఁ గావింపుము. అని శుకుఁడు
రావణునితోఁ జెప్పెను. ౩౫

రావణుఁడు శుకుఁడు చెప్పినమాటను విని కోపంబునఁ గన్నుల నెఱ్ఱి
దనంబుగదరు నిప్పులుగ్రక్కుచు నీమాటం జెప్పెను. ౩౬

యది మాం ప్రతియుద్ధ్యేరన్ దేవగన్ధర్వదానవాః,
నైవ సీతాం ప్రయచ్ఛామి సర్వలోకభయా దపి. 32

కదా నా మాభిధానన్తి రాఘవం మామకా శ్వరాః,
ససన్తే ప్రప్సితం మత్తా భ్రమరా ఇవ పావపమ్. 33
కదా తూణీశయైర్ద్విర్దైర్గణశః కొర్తుం చ్యుతైః,
శరై రాదీపయా మ్యేన ముల్కాభి రన కుజ్జరమ్. 34

త చ్చాన్య బల మావాస్యే బలేన మహతా ఘోరైః,
జ్యోతిషా మి సర్వేషాం ప్రభా మున్య నివాకరః. 35

సాగం స్వేవ మే వేగో యానుత స్వేన మే గతిః,
న హి దేశభి ర్వేద తేన మాం యోద్ధు మిచ్ఛతి. 36

న మే తూణీశయా నృణాన్ సవిషా నివ పన్నగాన్,
రామః పశ్యతి నైజ్ఞామే తేన మాం యోద్ధు మిచ్ఛతి. 37

న జానాతి పునః వీర్యం మమ యుద్ధే స రాఘవః,

మమ చాపమ గాం పిణాం శంకోణేః ప్రవాదితమ్. 38

జ్యోతిష్మములాం ఘోరైః మార్తాన్ద్రేణుహస్తినామ్,
నారాచితలసన్నాతాం శాం సు సూహితవాహినీమ్. 39

అవగాహ్య మహాబలం వాకయిష్యా మ్యహం రణే.

నవాసవే నాపి సహస్రచక్షుషా

యథాస్తి శక్యో వరుణేన వా స్వయమ్,

దేవగంధర్వులును దానవులును వీరలందఱు నాపైకి యుద్ధము గావించుచున్నను సమస్తబాహులును సన్న భయపఱచినను నే నెంతమాత్రము నీత నివ్వను. 32

వసంతర్తువునంగుఁ బుష్పితంబగు పృథ్వీంబును మదింబుననున్నదలు ముసరుకొనునట్లు నాబాణంబులు రామునిదేహంబు నెప్పుడు సొందఁగలవు?

బహుకాలముగా యుద్ధము లేకుండుటచే నమ్ములసాదులంగున్న కఱుబాణంబులను వేనవేలుగాఁ బ్రయోగించి కొఱవికట్టెలచే నేనుఁగును బాధించునట్లు రాము నెప్పుడు బాధింపఁగలుగును? 33

నేను రాక్షససేనాపరివృత్తుఁడనై ఉదితుఁడగు సూర్యుఁడు చంద్రునిత్రాగులకాంతిఁ బోఁకొట్టుట రామునివానిసేనంతయు సంహరించెదను. 34

నాకు సమస్తమునకుంబోలె వేదంబును వాక్యపునకుంబోలె గమనంబునుం గలదని రాముఁడు చెలియును కాఁబోలు; అందువలననే నాతో యుద్ధము నేయఁగోరుచున్నాఁడు. 35

రాముఁడు తీక్షణవిషంబులగు సర్పంబులవంటి నాతూణీరంబుల నున్న బాణంబులను యుద్ధంబున నెప్పుడును జూచి దిలేగు. కావుననే నాతో యుద్ధంబు నేయవలెనని కోరుచున్నాఁడు. 36

రాముఁడు యుద్ధంబున నాపరాక్రమంబుసంగతి నిదివఱ కెఱుంగఁడు. 37

నేను యుద్ధంబున కత్రుసేనంబొచ్చి బాణకొణంబుల వాయింపఁదగినదియు అలైత్రాటస్వీయము దుఃఖితులగు భీతులును గావించుకోదనంబును బాణతలంబులస్వనియు మంద్రస్వస్థ మతాంస్వగింబులయి చెలంగ భయంకరంబయి యొప్పునున్నదియును కనుర్వీణం గైకొని వాయించెదను. 38

సహస్రాక్షుఁడగు నేనేంద్రుఁడుగాని సాక్షాద్ద్యులుఁడగు నాముఁడుగాని కుశుఁడుగాని పృథ్వీవంటి బాణంబులం బ్రయోగించియు మహా

యమేన వా ధర్మయతుం శరాగ్నినా
మహాహవే వ్రైశ్చ వణేన వా పునః.

౪౫

ఇతి శ్రీమద్యద్ధకాణ్డే చతుర్వింశ స్సర్గః. ౨౪.

పంచవింశ స్సర్గః.

సబలే సాగరం తీర్ణే రామే దశరథాత్మజే,
అమాత్యై రావణ శ్రీమా నబ్రవీ చుకసారణౌ.

౧

సమగ్రం సాగరం తీర్ణం దు స్తరం వానరం బలమ్,
అభూతపూర్వం రామేణ సాగరే సేతుబద్ధనమ్.

౨

సాగరే సేతుబద్ధం తు న శ్రద్ధభ్యాం కథంచన,
అవశ్యం చాపి సజ్జేయం త న్నయా వానరం బలమ్.

౩

భవంతా వానరం నైవ్యం స్రవి శ్యానుపలక్షితౌ,
పరిమాణం చ వీర్యం చ యేచ ముఖ్యాః స్వపద్ధమాః.

౪

మద్రిణో యేచ రామస్య సుగ్రీవస్య చ సమ్మతాః,
యే పూర్వా మభివర్తంతే యే చ శూరాః స్వపద్ధమాః.

౫

స చ సేతు ర్యథా బద్ధ స్సాగరే సలిల్పదే,
నివేశం యద్యథా తేషాం వానరాణాం మహాత్మనామ్.

౬

రామస్య వ్యవసాయం చ వీర్యం ప్రహరణాని చ,
లక్ష్మణస్య చ వీర్యం చ తత్త్వో జ్ఞాతు మర్హథః.

౭

కశ్చ సేనాపతి స్తేషాం వానరాణాం మహాజనామ్,
ఏతన్ జ్ఞత్వా యథాతత్త్వం శీఘ్ర మాగన్తు మర్హథః.

౮

ఇతి ప్రతిసమాదిష్టా రాక్షసా శుకసారణౌ,

యధ్యంబున నామందఱ నిలువంజాలరైరిగదా! అని రావణుడు శుకునితోఁ
తెప్పెను. ౪౫

ఇది యిరువదినాలుగవసర్గము.

ఇరువదియైదవసర్గము.

దశరథకుమారుడగు రాముఁడు వానరసేనతోఁగూడ సముద్రంబు
దాటివచ్చుటను విసి శ్రమంతుడగు రావణుడు తనమంత్రుల శుకసారణు
లంజాచి యిట్లని చెప్పెను. ౧

వానరసైన్యమంతయు దుస్తరంబగు సముద్రమును దాటివచ్చినది
రాముడు సముద్రమునం దింతకు మున్నెప్పుడును జాచియు వినియు
నెఱుంగనిసేతువును నిర్మించినాడు. ౨

సముద్రంబున సేతుబంధంబు గావించినా రనునది నాకు నమ్మకము
లేదు. మఱియు నాకు ఆవానరసైన్యము ప్రకారమంతయుఁ దెలియవలయును.

మీరటు వానరులకుఁ దెలియకుం నట్లు రహస్యముగా వానరసైన్యం
బుఁజొచ్చి వానరసేనాపరిమాణమును వానరులపరాక్రమంబును ఆంధ్రముఖ్యు
లగు వానరు లెవ్వరైనదియు రామునిమంత్రులును సుగ్రీవునిమంత్రులు
నెవ్వరైనదియు వానరసేనయందు యధ్యంబున ముందు నిలుచు శూరు లెవ్వ
రైనదియు అట్టిమహాసముద్రంబున సేతువు నెట్లు నిర్మించినదియు మహాబలు
లగు నవ్వానరుల నివేశసానములును రామునివ్యవసాయంబును బరాక్రమం
బును ఆయధ్యంబులును లక్షణునిపరాక్రమంబును దుస్సంగతులంతయు యథా
ర్థంబుగాఁ దెలిసికొని రండు. 3-౭

మహాపరాక్రమకాలులగు నవ్వానరులసేనాపతి యెవ్వఁడు? మీరటు
ఈసంగతులన్నియు యథార్థముగాఁ దెలిసికొని శీఘ్రంబున నిచ్చటికి రావల
యును. అని రావణుడు శుకసారణులకుఁ తెప్పెను. ౪

పరాక్రమవంతులగు నాశుకసారణులు ఇట్లు రావణునిచే నాజ్ఞాపింపఁ

హరిసూపథకా వీరా ప్రవిష్టా వానరం బలమ్. ౯
తత స్తద్వానరం సైన్య మచిన్త్యం రోమహర్షణమ్,
సంఖ్యేతుం నాథ్యగచ్ఛేతాం తదా తౌ శుకసారథౌ. ౧౦

సంస్థితం పర్వతాగ్రేషు నిర్దరేషు గుహాసుచ,
సముద్రస్య చ తీరేషు వనే షూపవనేషు చ. ౧౧
తరమాణం చ పీర్ణం చ తర్జుకామం చ సర్వశః,
నివిష్టంనివిశచ్ఛేచ భీమనాదం మహాబలమ్. ౧౨
త స్మల్లాన్లవ మత్కోభ్యం కదృశా తే నిశాచరా,

తౌ దదర్శ మహావీరౌ ప్రచ్ఛన్నాచ విభీషణః. ౧౩

ఆచచక్షేఽథ రామాయ గృహీత్వా శుకసారథౌ,

త స్సేమా యతఃస్వస్త్రియ మన్వితౌ శుకసారథౌ. ౧౪
లక్ష్మణో హ సుమనుస్తాప్తౌ చారౌ పరపురజ్జయః,

తౌ శృష్టావ్యధితౌ రామం నిరాశౌ జీవిశే తదా. ౧౫
శృతాజ్ఞలిఖితౌ తౌ నచనం చేన మూచతుః,
ఆవా మ హాగతౌ సౌమ్య! రామోప్రహితౌ పుభౌ. ౧౬
సంఖ్యేతుం బలం క్షృశ్శ్చం తవేదం రఘునందన!

తయౌ సర్వచనం శ్రుత్వా రామౌ దశరథాత్మజః. ౧౭
అబ్రవీత్పుహస నావ్యం సర్వభూతహితే రతిః,

బడి వానరరూపంబుగరించి వానరసేనం జొచ్చిరి.

F

అంత సప్పుడు ఆశుకసారణులు అచింత్యంబును జాపరులగు గగుర్పాటు గలిగించునదియునగు నవ్యానరసేనంజూచి యచ్చెరువునొంది దాని లెక్క పెట్టంజాలరైరి.

G

శుకసారణులు పర్యతశిఖగంబులందును భిన్నపర్యతప్రదేశంబులందును గుహలయందును సముద్రతీరంబునందును వనంబులందును ఉద్యానవనంబులందును విడిసియున్నదియుఁ గొంతభాగము సముద్రంబుదాటియుఁ గొంతదాటుచును గొంతివిడిసియుఁ గొంతివిడియుచును ఇట్లు వానాప్రకారంబుల నున్నదియు భయంకరధ్వనిగలదియు మహాబలంబును అక్షోభ్యంబునగు సముద్రంబుపైవానరసేనం జూచిరి.

G, G2

ఆశుకసారణులు వానరసేనంబుదాల్చి యెంత ప్రచ్ఛన్నులై యుండినను మహాతేజఃడగు విభీషణుఁడు వారలం గనుఁగొనెను.

G3

అంత సవ్యభీషణుఁడు ఆశుకసారణుల నిర్దళంబట్టి రామునకుఁ దెలియజేసెను.

శత్రుపట్టణంబు జయించునట్టి రాముఁడా! వీరలు రాక్షసేశ్వరుఁడగు రావణునిమంత్రులు శుకసారణులనంబుదురు; లంకాపురినుండి మనఃపాశ్యంబులఁ దెలిసికొనిపోవుటకై వచ్చినవారలు. అని విభీషణుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను.

G4

అప్పుడు ఆశుకసారణులు రాముంజూచి పరమదుఃఖితులయి బ్రతుకు విషయమయి యాశనువిడిచి చేమాడ్కుగీలించి భయంబున నిట్లని చెప్పిరి.

సౌమ్యుండవగురాముఁడా! మే మిర్వురమును రావణునినియోగంబున మీ సైన్యంబులసంతయుం జూచుటకై యిచ్చటికి వచ్చినాము. అని శుకసారణులు రామునితోఁ జెప్పిరి.

G5

సమస్తధూతంబులకు హితంబుఁగోరునట్టి దశరథకుమారుఁడగు రాముఁడు ఆశుకసారణులు చెప్పినమాటను విని నవ్వుచు నీమాటం జెప్పెను.

G6

యది దృష్టం బలం కృత్స్నం వయం వా సుపరీక్షితాః. ౧౮
యథోక్తం వా కృతం కార్యం ఛన్దతః ప్రతిగమ్యతామ్,

అథ కించి వృష్టం వా భూయ స్తద్దృష్టు మర్హథః. ౧౯
విభీషణోవా కారేన్నీన భూయ స్సన్దర్శయిష్యతి,
న చేదం గ్రహణం ప్రాప్య భేత్తస్యం జీవితం వ్రతి. ౨౦
స్యస్తశస్త్రా గృహీతో వా న దూతో వధ మర్హతః,

పృచ్ఛమానౌ విము క్తౌచైతే చారౌ రాత్రించరా వృభౌ. ౨౧
శత్రుపక్షస్య సతతం విభీషణ! వికర్షణౌ,

ప్రవిశ్య సగరీం లజ్జాం భవద్భావ్యం ధనదానుజః. ౨౨
వక్తవ్యో రక్షసాం రాజా యథోక్తం వచనం మమ,

యద్బలం చ సమాశ్రిత్య సీతాం మే హృతవా నసి. ౨౩
తద్దర్శయ యథాకామ ససైన్యస్సహబాన్ధవః,
శ్వః కాల్యే సగరీం లజ్జాం సప్రాకారాం సతోరణామ్. ౨౪
రాక్షసం చ బలం పశ్య శరై ర్విధ్వంసితం మయా,
క్రోధం భీమ మహం మోక్ష్యే ససైన్యే త్వయి రావణ!. ౨౫
శ్వః కాల్యే వజ్రవా న్వజ్రం దానవే ప్రివ వాసవః,

ఇతి ప్రతిసమాదిష్టౌ రాక్షసౌ శుకసారణౌ. ౨౬
జయేతి ప్రతినన్వైతో రాఘవం ధర్మవత్సలమ్,
ఆగమ్య సగరీం లజ్జా మబూరితాం రాక్షసాధిపమ్. ౨౭

మా సైన్యమునంతయుఁ జూచి మమ్ముగాఁ జక్కఁగా బరీక్షించి రావ
ణుఁడు చెప్పినట్లు పనియంతయు నైనప్పటి నేవచ్చగా మరల మీలంకకుం
బొందు. ౧౮

మీ కింకఁ గొంచెము చూడవలసియుండు నేని దానినిం జూచుకొ
నుఁడు; లేక విభీషణుఁడే మీకు సైన్యమునంతయుఁ జూపును. ౧౯

మీర లిప్పుడు మాచేఁ బట్టుపడినారని జీవితవిషయమయి యెంతమా
త్రము భయపడవలగు; ఆయుధములేనివారలంగాని దూతలంగాని పధింపఁగూ
డదు; మీరలు నిరాయుధులు కావున పథ్యులరు కారు. ౨౦

విభీషణుఁడా! పీఠలు సామాన్యపాయంబుల శత్రుపక్షంబు నాక
స్సించుచారులు అయినను అడుగుకొనుచున్నారు; కావున నీరాక్షసుల నిద్దఱును
విడిచిపెట్టుము. ౨౧

కుకసారణులారా! మీరలు లంకాపురికిఁబోయి కుచేరునితమ్ముఁడును
రాక్షసరాజుఁడునగు రావణునింజూచి నే నిప్పుడు చెప్పిపంపుమాటలన్నియు
నించుమించులేక చెప్పవలయును. ౨౨

నీ వేబలంబు నవలంబించి నాభార్యను నీత నపహరించితివో ఇప్పుడు
నీ సైన్యములను నీబంధువులనుం గూడి యాబలంబునంతయుఁ జూపుము.

రేపు ప్రాతఃకాలంబున లంకాప్రాకారంబులను బహిర్ద్యారంబులను
రాక్షససైన్యంబులను బాణంబులచే నుగ్ధుచేసెదం జూడుము. ౨౩

రావణుఁడా! రేపుప్రాతఃకాలమునందు ఏజ్రాయుధధారియగు నింద్రుం
డు దానవులపై ఏజ్రాయుధముం బ్రయోగించునట్లు మీపై భయంకరంబగు
నాకోపంబును సార్థకము చేయఁబోవుచున్నాను; జాగ్రత్తతో నుండుము;
అని రావణునితోఁ జెప్పెఁడు. అని కుకసారణులతోఁ జెప్పెను. ౨౪

అకుకసారణులు రాముఁడు చెప్పినమాటలను విని ధర్మవత్సలుఁడగు
రాముని జయశబ్దంబులఁ బొగడి లంకాపురికింబోయి రాక్షసేశ్వరుఁడగు రావ
ణునింజూచి యిట్లని చెప్పిరి. ౨౫, ౨౬

విభీషణగృహీతో తు వధార్తా రాక్షసేశ్వర!,
 దృష్ట్వా ధర్మాత్మ నా ముక్తా రామేణామితలేజసా.

౨౮

ఏకస్థానగతా యత్ర చత్వారిశ పుగువర్షభాః,
 లోకపాలోపమా శూరాః కృతాస్త్రా దృఢవిక్రమాః. ౨౯
 రామో దాశరథిః శ్రీమా న్దక్షిణశ్చ విభీషణః,
 సుగ్రీవశ్చ మహాతేజా మహేన్ద్రాసమవిక్రమః. 30

ఏతే శక్తాః పురీం లజ్జాం సప్రాకారాం సతోరణామ్,
 ఉత్పాట్య సజ్జాగ్రిమయితుం సర్వే తిష్ఠన్తు వానరాః. 31

యాన్యశం తస్య రామస్య గూఢం ప్రహరణాని చ,
 వధివ్యతి పురీం లజ్జా మేక స్తిష్ఠన్తు తే త్రయః. 32

రామలక్ష్మణగుప్తా సా సుగ్రీవేణచ వాహినీ,
 బభౌవ దుర్భరతరా సేన్ద్రై రపి సురాసురైః. 33

వృక్ష స్సేతు స్తథా బద్ధః దశయోజనవి స్తృతః,
 శతయోజన మాయామ స్తీర్ణా సేనా చ సాగరమ్.

నివిష్టో దక్షిణే తీరే రామ సృచ నదీపతే,
 తీర్ణస్య తరమాణస్య బలస్యాన్తో న విద్యతే.
 ప్రహృష్టసూపా ధ్వజినీ వనాకసాం
 మహాత్మానాం సమ్ప్రీతి యోధు మిచ్ఛతామ్,

రాక్షససాధుడవగు రావణుడా! మేము వానరసేనం బ్రవేశించిన వెనుక మమ్ము విభీషణుడు పట్టుకొని రామునియొద్దకుఁ దీసికొనిపోయెను; భర్తాత్ముడును మహానుభావుడునగు రాముడు మమ్ముఁజూచి దయచే విడిచిపెట్టెను.

౨౮

శ్రీమంతుడగు రాముడును లక్ష్మణుడును విభీషణుడును మహాశేఖరుడును దేవేంద్రనకుంబోలెఁ బరాక్రమముగలవాఁడునగు సుగ్రీవుఁడును లోకపాలురపంటివారలును శూరులును అస్త్రవేత్తలును మహాపరాక్రమశాలులునగు పురుషశ్రేష్ఠులు ఈనల్వరును ఒక్కచోఁ గూడియున్నారే! ఇంక నవ్యానరసేన కేమి తక్కువ?

౨౯, ౩౦

వానరులందఱు నట్లుందురుగాక. ఈరామలక్ష్మణవిభీషణసుగ్రీవులు నల్వరుమూత్రమే ప్రాకారతోరణంబులతోఁగూడ నీలంకాపురినంతయుఁ బెల్లగించి కొనిపోఁగలరు.

౩౧

రామునిహంపంబును ఆయుధంబులనుం జూడఁగా నాలక్ష్మణవిభీషణసుగ్రీవులుగూడ ఎందుకు? రాముఁ డొక్కఁడే లంకాపురినంతయు నశింపఁ జేయఁగలఁడని తోచుచున్నది.

౩౨

రామలక్ష్మణులును సుగ్రీవుఁడును క్షింపఁగా నావానరసేన ఇంద్రునితోఁగూడిన దేవాసురులకైనను ఎంతమాత్రము నెదిరింప నలవిగాకున్నది.

(అట్లుపదియోజనంబులవెడల్పును నూఱుయోజనంబుల నిడుపునుగల సేతువు సముద్రంబునందు స్పష్టముగాఁ గట్టఁబడినది; వానరసేనయు సముద్రంబు దాఁటినది.

రాముఁడు సముద్రదక్షిణతీరంబున విడిసియున్నాఁడు. నైవ్యములు శాంతదాటియుఁ గొంతదాటుచు నున్నవి. దాని కంతమేలేదు.)

మహాబలశాలులగు వానరవీరులందఱు ఇప్పుడే యుద్ధంబు సేయంగోరుదుఁ బరమోత్సాహంబున నున్నవారలు. కావున వారలతో విరోధంబు

అలం విరోధేన శమో విధీయతాం

ప్రదీయతాం దాశరథాయ మైథిలీ.

38

ఇతి శ్రీమద్భక్తకాణ్డే షడ్వింశ స్సర్గః. ౨౫.

ష డ్వి ం శ స్స ర్గ ః.

త ద్వచః పథ్య మక్షీబం సారణే నాభిభాషితమ్,

నిశమ్య రావణో రాజా ప్రత్యభాషత సారణమ్.

౧

యది నూ మభియుష్ణోర దేవగన్ధర్వదానవాః,

నైవ సీతాం ప్రదాస్యమి సస్వలోకిభయా దపి.

౨

త్వం తు సామ్య! పరిత్రస్తో హరిభి ర్నిర్జితో భృశమ్,

ప్రతిప్రదాన మద్యైవ సీతాయా సాధు మన్యసే.

3

కోహి నామ సవతో మాం సమరే జేతు మర్హతి,

ఇత్యుక్త్వా పరుషం వాక్యం రావణో రాక్షసాధిపః.

౪

ఆదరోహ తతః శ్రీమాన్ ప్రాసాదం హిమపాద్మరమ్,

బహుతాలసము శ్చేధం రావణోఽథ దిద్మతయా.

౫

తాభ్యాం చరాభ్యాం సహితో రావణః క్రోధమూర్ఛితః,

పశ్యమాన స్సముద్రం చ పర్వతాం శ్చ వనాని చ.

౬

దదర్శ పృథివీదేశం సుసముర్జితం ప్లవణమైః,

తదపార మసజ్జీయం వానరాణాం మహద్బలమ్.

౭

అలోక్య రావణో రాజా పరిపస్త్రచ్ఛ సారణమ్,

ఏషాం వానరముఖ్యానాం కే శూరాః కే మహాబలాః.

౮

వలదు. కోపంబువిడిచి రామునకు నీతాదేవి నొసంగుము. అని శుకసారణులు రావణునితోఁ జెప్పిరి. ౧౪

ఇది యిరువదియైదవసర్గము.

ఇరువదియాఱవసర్గము.

రాక్షసరాజుండగు రావణుఁడు శుకసారణులు నిర్భయంబుగాఁ జెప్పిన హితంబగు నామానుషిని సారణుంజూచి యిట్లుని బరులుచెప్పెను. ౧

దేవతలును గంధర్వులును దానవులును అందఱు నొక్కపెట్ట నాపైకి యుద్ధమునకు వచ్చినను సమస్తలోకంబులును నన్ను భయపఱచినను నే నెంత మాత్రము నీత నొసంగను. ౨

సారణుఁడా! నీవు సౌమ్యుఁడవుహరుఁడవు కావు; వానరులచే చెబ్బులుదిన మిక్కిలియు భయంబుఁ జెందియున్నావు కావున నీవు ఇప్పుడే నీత నిచ్చివేయుట మంచిదని చెప్పుచున్నావు. ౩

నన్ను యుద్ధంబున శత్రుఁ డెవ్వఁడు జయింపఁగలఁడు? అని రావణుఁడు సారణునితోఁ జెప్పెను.

రాక్షసేశ్వరుఁ డను శ్రీమంతుఁడునగు రావణుఁడు ఈప్రకారంబునఁ బరుషంబుగాఁజెప్పి వానరసైన్యంబులసంతయుం జూడఁగోరి మంచువలెఁ దెల్లగా నున్న పెక్కుతాటిచెట్లయాన్నత్యముగల ప్రాసాదంబుపైకి నాతో హించెను. ౪, ౫

రావణుఁడు మిక్కిలియుఁ గుపితుఁడై యాశుకసారణులంగూడి ప్రాసాదంబుపైనుండి సమద్రంబును బర్యతంబులను వనంబులనుం జూచుదు భూమియంతయు వానరులచే నిండియుండుటం జూచెను. ౬

రాక్షసరాజుండగు రావణుఁడు అపారంబును లెక్కపెట్ట నలవిగాని దియనగు నావానరసేనంజూచి సారణుని ఇట్లుని యడిగెను. ౭

ఈవానరోత్తములలో నెవ్వరు శూరులు? ఎవ్వరు బలవంతులు? ౮

కే పూర్వ మభివర్తంతే మహాత్మాహః స్సమంతతః,

కేషాం శృణోతి సుగ్రీవః కేవా యూధవ యూధపాః. ౯

సారణాచక్షుతత్త్వేన కే ప్రధానాః ప్లవజ్జమాః,

సారణో రాక్షసేంద్రిన్య వచనం పరిపుచ్చతః ౧౦
అచచక్షేఽథ ముఖ్యజ్ఞో ముఖ్యాం స్తాం స్తు వనాకసః,

ఏష యోఽభిముఖో లంకాం నర్దం స్త్రివృత్తి వానరః. ౧౧

యూధపానాం సహస్రాణాం శతేన పరివారితః,
యస్య ఘోషేణ మహతా సప్రాకారా సతోరణా. ౧౨

లంకా ప్రవేపతే సర్వ సత్తైలవనకాననా,
సర్వశాఖామృగేంద్రిన్య సుగ్రీవస్య మహాత్మనః. ౧౩

బలాగ్రే తిష్ఠతే వీరో నీలో నామైష యూధవః,
బాహూ ప్రగృహ్య యః పద్భ్యాం హహీం గచ్ఛతి వీర్యవాన్.

లంకా- మభిముఖః కోధా దభీష్ఠం చ విజృమ్భతే,
గిరిశృంగప్రతీకాతః పద్మకీర్ణలక్ష్మసన్నిధిః ౧౪

స్ఫోటయ త్యభిసంరబ్ధో లాంజాలం చ పునఃపునః,
యస్య లాంజాలశబ్దేన స్వనన్తి ప్రదిశో దశ. ౧౫

ఏష వానరరాజేన సుగ్రీవే గాభిషేచితః,
యావరాశ్చ్యేఽజ్ఞవో నాను త్నా మాహ్వయతి సంయుగే.

వాలిన స్సదృశః పుత్ర స్సుగ్రీవస్య సదాప్రియః,
రాఘవాగ్ధేఽపరాక్రాంత శృక్రాగ్ధే వరుణో యథా. ౧౬

ఏతస్య సా మతి స్సర్వా యద్దృష్టా జనకాత్మజా,

వీరలలో అధికోత్సాహంబున యుద్ధంబున నుండు నిలుచువాత
లెవ్వరు?

సుగ్రీవుఁ డిం దెవ్వరిమాటలను వినును? మఱియు వీరిలో నగ్రసేనా
నాయకు లెవ్వరు? F

సాకణుఁడా! వీరిలో ముఖ్యులగు పానరు లెవ్వరు? ఈ సంగతులన్నియు
యథార్థంబుగా నాకుఁ జెప్పము. అని రావణుఁడు సారణునితోఁజెప్పెను.

వానరులలో ముఖ్యులగు వాసులం దెలిసికొనివచ్చినట్టి సాకణుఁడు
రావణుని ప్రశ్ననువిని యంత నవ్వానయలలో ముఖ్యులగు వాసులను రావణు
నకుఁ జెప్ప నారంభించెను. G

ఎవ్వఁడు వేసవేలయూధపులంబునాడి లంకాపురాభిముఖుఁడై సింహ
వాదంబు సేయుచున్నాఁడో, ఎవ్వనిచుహానాదంబునకు లంకాపురియంతయుఁ
బ్రాకారతోఁజేయులతోను బర్వతవనంబులతోనుంగూడ గడగడపడంకుచు
న్నదో, ఎవ్వఁడు సమస్తనానరనాగుఁడును మహాబలుఁడునగు సుగ్రీవుని
సేనయగ్రభాగంబున నున్నాఁడో అట్టి మహాపరాక్రమశాలియగు నీ వాన
రోత్తముఁడు నీలుఁడు; ఇతఁడు వానరసేనానాయకుఁడు. G-1

ఎవ్వఁడు చేతులుపైకెత్తి నిలుచుండియున్నాఁడో మఱియుఁ గ్రుద్ధుఁ
డై లంకాపురింజూచుచు విజృంభించుచు దకదికలం బ్రతిధ్వనులు పిక్కటిల్లి
లాంగూలంబున నేలగొట్టుచున్నాఁడో అట్టి పరతత్విఖరాకారుఁడును గమ
లకేసరపల్లవంబునగు నీవానరవీరుఁడు అంగను. 2. వానరరాజుండగు సుగ్రీవు
నిచే వానరయౌవరాజ్యంబున నభిషిక్తుఁడయినవాఁడు నీతోయుద్ధంబుసేయ
వలెననియున్నాఁడు. ఇతఁడు వాలికుమారుఁడు. వాలియంతటివాఁడు. దేవేం
ద్రునినిమిత్తమయి పరుణుఁడుంబోలె రామునినిమిత్తమయి పరాక్రమంబుఁ
జూప నిశ్చయించియున్నాఁడు. G-3

రామహితంబును గోరువాఁడును వేగవంతుండునగు హనుమంతుఁడు

హనూమతా వేగవతా రాఘవస్య హితైషిణా. ౧౯
 బహూని వానరేంద్రాణా మేష యాథాని వీర్యవాన్,
 పరిగృహ్యభియాతిత్వాం న్వే నానీకేన దుర్జయః. ౨౦
 అను వాలిసుత స్యాపి బలేన మహతాఽఽచ్చతః,
 వీర స్తివృతి సజ్జామే నేతు హేతు రయం నళః. ౨౧

యే తు విష్టభ్య గాత్రాణి క్షేపయన్తి నదన్తి చ,
 ఉత్థాయ చ విజృంభ్యన్తే క్రోధేన హరిపుష్పవాః. ౨౨
 ఏతే దుష్ప్రసహా ఘోరా శ్చుష్ణా శ్చుష్ణచరాక్రమాః,
 అష్టా శతసహస్రాణి దశకోటిశతాని చ. ౨౩
 య ఏన మనుగచ్ఛన్తి వీరా శ్చుష్టనవాసిసః,
 ఏషై వాశంసతే లజ్జాం న్వేనానీకేన మర్దితుమ్. ౨౪

శ్వేతో రజతసజ్జాశ శ్చపలో భీమవిక్రమాః,
 బుద్ధిమా న్వానరో వీర స్త్రిమ లోకేషు విశ్రుతః. ౨౫

తూర్ణం సుగ్రివ మాగమ్య పున ర్గచ్ఛతి సత్వరః,
 విభజ న్వానరీం నేనా మనీకాని ప్రహర్షయన్. ౨౬

యః పురా గోమతీతీరే రమ్యం పర్యేతి సర్వతమ్,
 నామ్నా సజ్జోచనో నామ నానానగయుతో గిరిః. ౨౭
 తత్ర రాజ్యం ప్రళాప్త్యేష కుముదో నామ యూథసః,
 యోఽసా శతసహస్రాణాం సహస్రం పరికర్షతి. ౨౮
 యస్య వాలా బహువ్యామా దీర్ఘా లాఙ్ఘాని మాశ్రీతాః,
 తామ్రాః వీరా స్సితా శ్చేవ తాః ప్రకీర్ణా ఘోరకర్షణాః. ౨౯

లంకకువచ్చి సీతంజూచినాడే! అందుకంతయు నితనిబుద్ధియే కారణము. ౧౯

పరాక్రమవంతుడగు సీయంగడుడు వానరోత్తముల సైన్యముల సనే కంబులం దీసికొనితన సైన్యంబునుంగూడిదుర్భయుడై సీపైకివచ్చుచున్నాడు.

వాల్మీకుమారుడగు నంగదువను వెనుక మహాబలపరివృత్తుడై నలుడు న్నవాడు. ఇతడే సమాద్రమనందు నేతువును నిర్మించినవాడు. మహాపరాక్రమశాలి. ౨౦

ఎవ్వరు ఈనలుని వెంబడించియున్నారో, మఱియు నేవానరోత్తములు దేహములు నిగుడజేసి సింహనాదంబులునేయుచు లేచి క్రోధంబున లంకాభిముఖులయి విజృంభించుచున్నారో, ఈపదిసూతులొంటుల యొనిమిది లక్షలవానరులు చందనవనంబున నుండువారు. మిక్కిలియుఁ బరాక్రమవంతులు. భయంకరాకారులు. అతిక్రూరులు. వీరల జయింప నలవిగాను. ౨౧, ౨౨, ౨౩

ఈనలుడు తానొక్కడే తనసేనంగూడి లంకాపురిని మర్దింపఁగోరుచున్నాడు. ౨౪

వెండిపల్లెఁ దెల్లసై న దేహముగలయీవానరుడు శ్వేతుడు. ఇతడు మిక్కిలియు యుద్ధచతురుడు. భయంకరంబయిన పరాక్రమంబుగలవాడు. బుద్ధిమంతుడని ముల్లోకంబులఁ బ్రసిద్ధిపఱించినవాడు. ౨౫

శ్వేతుడు కీఘ్రంబున నుగ్రీవునొద్దకువచ్చి మరల వానరసేనల విభజించుచు సైనికులం బ్రోత్సాహపఱచుచు సత్వరుడై పోవుచున్నాడు. చూడుము. ౨౬

గతఁ నుముగూడనువాడు. ఇతడు మున్ను గోమఠీలీరంబున రవ్యంబును నానావిధశిఖరసమన్వితంబునగు సంగోచనంబను పర్వతంబున నుండి వానరరాజ్యంబుఁ బాలింపుచుండినవాడు. ౨౭

ఎవ్వనికె ధోరణయందలి వెండుకలు మిక్కిలియుఁ బాడవులయి కొన్నియొట్టికై కొన్నిపనుపువానైగలిగి కొన్ని తెల్లసవై యిట్లు నానావిధవర్ణంబులతో నొప్పుచుండునో అట్టి యీకుముగుడు వేయిలక్షలవానరులం ధో

అదీనో రోషా శృణ్వ స్సంగ్రామ మభికాక్షతి,

ఏషో ప్యాశంసతే లజ్జాం న్వే నానీకేనమర్దితుమ్. 30

య స్తేష్వపి సింహసజ్జాతః కపిలో దీర్ఘలోచనః,
నిస్సృతః ప్రేతుతే లజ్జాం దిగ్భక్ష నివ చతుషా. 31

విధ్వం కృష్ణగిరిం సహ్యాం పర్వతం చ సుదర్శనమ్,
రాజన్! సతత మధ్యాస్తే శరమ్భో నా మైష యూథపః. 32

శతం శతసహస్రాణాం త్రింశచ్ఛ హరిపుష్పవాః,
య మేణే వానరా శూరా శృణ్వా శృణ్వసరాక్రమాః. 33

పరిహా ర్యానుగచ్ఛన్తి లజ్జాం మర్దితు మోఽజనా,
యస్తు కర్ణా విమృణుతే జృమ్భుతే చ పునఃపునః. 34

న చ సంవిజతే మృత్యోర్న చ యుద్ధా ద్విధావతి,
ప్రకమ్పితే చ రోషేణ తిర్యక్చ పున రీక్షతే. 35

పశ్యన్ లాజ్ఘాన మపి చ క్షేపితేచ మహాబలః,
మహాజవో వీతథయో రమ్యం సాత్వేయహృతమ్. 36

రాజన్! సతత మధ్యాస్తే శరభో నామ యూథపః,
వీతస్య బలివ స్స ర్వే విహారా నామ యూథపాః. 37

రాజన్! శతసహస్రాణి చత్వారింశ త్తదైవచ,
యస్తు మేఘ ఇ వాకాశం మహా నావృత్య తిష్ఠతి. 38

మధ్యే వానరసింహాణాం సురాణా మివ వాససః,
భరీణా మివ సన్నాదో యస్యైష శ్రూయతే మహాన్. 39

ఘోష శృఙ్ఖళామృగేన్ద్రాణాం సంగ్రామ మభికాక్షితమ్,
ఏష పర్వత మధ్యాస్తే పారియాత్ర ముచ్యతమమ్. 40

జ్ఞానివచ్చుచున్నాడు. ఇతడు భయంకరంబులగు కార్యంబులం జేయు నాడు. ఎంతమాత్రము దైన్యములేనివాడు. మిక్కిలియుఁ గోపంబుగల వాడు. భయంకరుడు. ఇతడు యుద్ధంబునకుఁ గాలుద్రవ్యుచున్నాడు.

ఈమమగుడును తనపైన్యంబులతో లంకాపురి మర్దింపవలెనని పర మోత్సాహంబున నున్నాడు. 30

రావణుడా! ఎవ్వడు సింహములంబోలెఁ గపిలన్లుడై దీప్తు నే త్రుడై లంకాపురిని దహించువాడనలె నిశ్చలదృష్టిం జూచుచున్నాడో, నుటీయు శూరులును భయంకరాకారులును భయంకరపరాక్రములునగు నీ మాటముప్పదిలక్షలమందివానరో త్రిములు లంకాపురిని మర్దింపఁగోరి యెవ్వని వెంబడించినచ్చుచున్నారో, అట్టి ఈవానిరుడు రంభుడనువాడు. ఈరిడు వింధ్యపర్వతంబును కృష్ణగిరిని సహ్యాంబును సుదర్శనంబును పర్వతంబు లను అధిష్ఠించి వానరరాజ్యంబు నేలుచుం . ను. 31-33

రాక్షసరాజుండివగు రావణుడా! ఎవ్వఁడు చెవుల నిగుడఁజేయుచు మాటిమాటి కావలించుచున్నాడో, మఱియు గోపంబున వడఁకుచుఁ దివ్య గృప్తింజూచుచుఁ దనలాంఛూంబుఁజూచి సింహనాదంబులు నేయుచు న్నాడో, ఇతఁ కంభుడు. ఇతఁ మరణంబునుంగూడ సరకునేయుడు. యుద్ధంబునుండి వెనుదీయఁడు. మహాబలుఁడు భయములేనివాడు. ఇతడు ఎల్లప్పుడును రమ్యంబగు సార్వేయపర్వతంబుననుండి వానరరాజ్యంబేలును.

రాక్షసరాజుండివగు రావణుడా! గ శరభునిచేతిక్రింద నలువదిలక్షల మంది వానరవీరు లున్నవారలు. వారిలందఱు మిక్కిలియు బువంతులు. 32

ఎవ్వఁడు పర్యతాకారుడై మేఘములంబోలె నాకాశము నావరించి భేరులంబోలె భయంకరముగా సింహనాదంబునేయుచున్నాడో, మఱియు యుద్ధంబువిషయమై యత్యుత్సాహంబుతో నున్నవానగోత్రములనెవఁ దేవ తలనడుమదేవేంద్రులంబోలె గూర్చుండియున్నాడో, ఈతఁడు పనసుడను వాడు. యుద్ధంబున మిక్కిలియు శూరుఁడు ఇతఁడు పారియాత్రపర్వతం

యుద్ధే దుష్ప్రసహో నిత్యం పనసో నామ యూథపః,
 ఏనం శతసహస్రాణి శతార్థం పర్యుపాసతే. ౪౧
 యూథపా యూథః శ్రేష్ఠః యేషాం యూథాని భాగశః,
 యస్తు భీమాం ప్రవల్లన్తీం చమూం తిష్ఠతి శోభయన్. ౪౨
 స్థితాం తీరే సముద్రస్య ద్వితీయ ఇం సాగరః,
 ఏష దర్శరసజ్కాశో విసతో నామ యూథపః. ౪౩
 పిబం శ్చరతి పర్వాసాం నదీనా ముత్తమాం నదీమ్,
 వప్తి శ్చతసహస్రాణి బల మస్య వైవజ్ఞమాః. ౪౪
 త్వా మాహ్వయతి యుద్ధాయ క్రోధనో నామ యూథపః,
 విక్రాంతా బలవన్తశ్చ యథా యూథాని భాగశః. ౪౫

యస్తు గైరికవర్ణాభం వపుః పుష్పతి వానరః,
 అవసుస్య సదా సర్వా న్సానరా వ్బలదర్పితాన్. ౪౬
 గవయోనామ తేజస్వీ త్వాం క్రోధా దభిర్తలే,

ఏనం శతసహస్రాణి సప్తతిః పర్యుపాసతే. ౪౭
 ఏష వాశంసతే లజ్కాం స్యే నానీకేన మర్దితుమ్,

ఏష దుష్ప్రసహో ఘోరా బలినః కామరూపిణః. ౪౮
 యూథపా యూథపశ్రేష్ఠా యేషాం యూథాని భాగశః.

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే షడ్వింశ స్సర్గః. ౨౬.

సప్తవింశ స్సర్గః.

తాంస్తు లేఽహం ప్రవక్ష్యామి ప్రేక్షమాణస్య యూథపాన్,
 కాఘవాగ్ధే పరాక్రాంతా యే స రక్షన్తి జీవితమ్. ౧

బున నుండువాడు.

3౮-౪౦

ఈతనిక్రింద ఏబదిలక్షలమంది వానరోత్తములున్నారు. వారలు వేలు వేలుగా నధికసేనలం గలవారలు. ౪౧

ఎవ్వడు సముద్రతీరంబున రెండవసముద్రముంబోలె నతిభయంకరంబైయున్న వానరసేనం బ్రకాశింపజేయుచున్నాడో, ఈతడు వినతుడనువాడు. ఉత్తమనదియును పర్వాసానదీజలంబులం ద్రావుచు దత్తీరంబునం దుండువాడు. ౪౨, ౪౩

ఈవినతుని సేన అఱువదిలక్షలమంది వానరులున్నారు. ౪౪

ఇతడు క్రోధిండునుండువాడు. అన్నయధంబునకుం బిలుచుచున్నాడు. ఇతనియొద్దను వేలువేలు బరాక్రమవంతులను బలవంతులగు వానరులున్నారు. ౪౫

ఎవ్వడు బలగర్వితులగు వానరులనందఱను దృఢీకరింపుచు యుద్ధోత్సాహంబు గైరికమువలె నెఱ్ఱనయిన తనదేహమును బెంచుచున్నాడో ఇతడు గవయుడనువాడు. మిక్కిలియుఁ దేజంబుగలవాడు. కోపంబున నీపైకి వచ్చుచున్నాడు. ౪౬

ఈగవయునిచేతక్రింద డెబ్బదిలక్షలమంది వానరులున్నారు. ౪౭

ఈగవయుఁడే తాననతోవచ్చి లంకాపురినంతయు మర్దించు గోరుచున్నాడు. ౪౮

వీరలు యుద్ధంబున జయింప సలవిగానివారలు. బలవంతులు. కామరూపులు. వీరలకు ఒక్కొక్కరికిన గొప్పసైన్యంబులున్నవి. ౪౯

ఇది యిరువదియావవ సర్గము.

ఇరువదియేడవసర్గము.

మఱియు నెవ్వరు రాముని మిత్రమయి యుద్ధంబుచేయుట విషయమై ప్రాణంబులనైనను సకలసేయతో, అట్టి మహాపరాక్రమశాలులగు వారయూధనాయకులం జూడుము? చెప్పెదను. ౧

స్నిగ్ధా యస్య బహువ్యామో వాలా లాఙ్ఘాల మాశ్రితాః,
 తామ్రాః పీతా సితా శ్వేతాః ప్రకీర్ణా ఘోరకర్కణః. ౧
 ప్రగృహీతాః ప్రకాశస్తే సూర్య స్వేదమరీచయా,
 పృథివ్యా చానుకృష్యస్తే హరో నా మైష యూథపః. 3
 యం పృష్ఠతోఽనుగచ్ఛంతి శతశోఽథ సహస్రశః,
 ద్రుమా నుద్యమ్య సహసా లఙ్ఘరోహణతత్పరాః. ౪
 యూథసా హరిరాదస్య కింకరా స్సముపస్థితాః,
 ఏష కోటిసహస్రేణ వాసరాణాం మహాదసామ్. ౫
 ఆకాంక్షతే తావం సంగ్రామే క్షేతుం పరపురం జయ,

నీలా నివ మహామేఘాం స్త్రిష్ఠతో యాంస్తు పశ్యసి. ౬
 అసితాశ్చ ససజ్జాశా న్యుద్ధే సత్యచరాక్రమాన్,
 అసజ్జేయూ ననిర్దేశ్యా స్వరం చారమి వోదధేః. ౭
 పశ్యేషు చ యే కేచి ద్విషమేషు సచేషు చ,
 ఏతే త్వామభిర్తస్తే రాజ! స్మృతౌ స్మనానుజాః. ౮

ఏషాం మధ్యే స్థితో రాజ స్థీమాత్తో భీమవృషః,
 పర్జన్య ఇవ జిమ్మాత్తై స్సమన్తా త్పురివారిణః. ౯
 ఋక్షవన్తం గరిశ్రేష్ఠ మధ్యాస్తే సర్క్షవాం పిబన్,
 సర్వగ్ధానా మధిపతీ ధామో నా మైష యూథపః. ౧౦
 యవీయా సస్య తు భ్రాతా పశ్యైవం చక్రవోపమమ్,
 భ్రాత్ర సమానో నూపేణ విశిష్ట స్తు పరాక్రమైః. ౧౧

స ఏష జాన్మవా న్నాను మహాయూథసయూథపః,
 ప్రతాన్తో గురువర్తీ చ సమ్మహారే వ్యవర్షణః. ౧౨

ఎవ్వని తోకవెండుకలు మిక్కిలియుఁ బొడవులయి ఎఱ్ఱనివియుఁ బనుపువన్నెగలవియు దెల్లనివియు నిట్లు నానావిధవర్ణంబులయి విరిసి పైకత్తబడి నేలం జీరాడుచు నూర్యవికిరణంబులంబోలెఁ బ్రకాశించుచున్నవో ఈతఁడు హరుఁడనువాఁడు; భయంకర కర్తుఁడు. ౨, 3

వానరరాజుండగు మగ్రీషని కింకరులగు వానరోత్తములు వేనవేలుగా గుంపులుగూడి పృథ్వింబులంబట్టుకొని శీఘ్రంబున లంకాపురి నాలోహింపఁగోరినవారలయి యీహరుని వెంబడించుచున్నారు. మాడుము. ౪

శత్రుపురంబులం జయించునట్టిరావణుఁడా! ఈహరుఁడు వేయికోట్ల పరిమితిగల తననైనయతతోపచ్చి యుద్ధంబున నెన్ను జయింపవలెనని కోరుచున్నాఁడు. ౫

రావణుఁడా! నీలమేఘంబులంబోలె నల్లనికాటుకయుంబోలె నల్లనివియు యుద్ధంబున సత్యపరాక్రమంబులను అసంఖ్యేయంబులను అనిర్దేశ్యంబులను మహాసముద్రంబువలె ననంతంబులై యున్నవియునగు నీశిల్పకంబులం జూచుచున్నావే, ఇవి పర్యతంబులందును, విషమప్రదేశంబులందును నదీతీరంబులందును ఉండునవి; ఇవి మిక్కిలియు భయంకరంబులు. నీవైకి వచ్చుచున్నవి. ౬-౮

రాక్షసరాజుండగు రావణుఁడా! ఎవ్వఁడు మేఘంబులనడుమఁ బర్జన్యఁడుండునట్లు ఈశిల్పకంబులనడుమ నున్నాఁడో, ఈతఁడు ధూమ్రుఁడు. ఇతఁడు సమస్తశిల్పకంబులను నాధుఁడు. సర్వదానదీజలంబులం ద్రావుచు ఋతువంతంబను పర్యతంబున నుండును. ౯, ౧౦

పర్వతాకారుఁ డొక్కిఁడున్నాఁడు. ఇతనింజూడుము. ఇతఁడు ధూమ్రునిరీఘుఁడు. అన్నవలె రూపంబుగలవాఁడు. పరాక్రమంబులందు మాత్రము అన్నకంటె మిగుల నధికుఁడు. ౧౧

ఇతఁడు జాంబవంతుఁడనువాఁడు. మేటియూధపులలో ముఖ్యుఁడు. మహాపరాక్రమశాలి. గురుశుక్రప్రసకుఁడు. యుద్ధంబులందు మిక్కిలియు హరుఁడు. ౧౨

ఏతేన సాహ్యం సుమహ త్కృతం శక్రస్య ధీమతా,
దైవాసురే జాన్మ్యవతా లభ్యాశ్చ బహవో వరాః. ౧౩

ఆరుహ్య పర్వతాగ్రేభ్యో మహాభ్రవిపులా శ్శిలాః,
ముఞ్చన్తి విపులాకారా న మృత్యోరుద్విజన్తి చ. ౧౪
రాక్షసానాం చ సదృశాః పిశాచానాం చ రోముశాః,
ఏతస్య పైన్య బహవో విచరన్త్యగ్ని తేజసః. ౧౫

యం త్వేన మభిసంరబ్ధం ప్లవమాన మివ స్థితమ్,
ప్రేక్షన్తే వాసరా సుర్వే స్థితాయూథపయాథపమ్. ౧౬
ఏష రాజన్! సహస్రాక్షం పర్యుపాన్తే హరీశ్వరః,
బలేన బలసమ్మన్నో దమోభి నా మైష యూథపః. ౧౭
యః స్థితం యోజనే తైలం గచ్ఛన్పార్శ్వేన సేవతే,
ఊర్ధ్వం తథైవ కాయేన గతః ప్రాప్నోతి యోజనమ్. ౧౮
యస్మాన్న పరమం హపం చతుష్పాదేషు విద్యతే,
శ్రుత సున్నాదనో నామవాసరాణాం పితామహః. ౧౯
యేన యుద్ధం పురా దత్తం రణే శక్రస్య ధీమతా,
పరాజయశ్చ నప్రాప్త సోఽయం యూథపయాథపః. ౨౦

యస్య విక్రమమాణస్యశక్ర సేవ పరాక్రమః,
ఏష గంధర్వకన్యాయా ముత్పన్నః కృష్ణవర్తనః. ౨౧
తదా దైవాసురే యుద్ధే సాహ్యార్థం త్రిదివాకసామ్,

యస్య నైశ్రవణో రాజా జమ్బూ ముపనిషేవతే. ౨౨
యో రాజా పర్వతేన్ద్రాణాం బహుకిన్నరసేవి నామ్,

బుద్ధిమంతుడగు నీజాంబవంతుడు మున్ను దేవానురులయద్ధంబున
దేవేంద్రునకు మిక్కిలియు సాహాయ్యంబు గావించి పెక్కువంతులం బడ
సియున్నాడు. ౧౩

ఈజాంబవంతునిపైనికులు లెక్కలేక మహారోమంబులు గలవారై
అగ్నికింబోలె దేజంబుగలిగి రాక్షసులుంబోలె బికాచంబులుంబోలె సతి
క్రూరులై పర్యతేజిఖరంబులపైకి నారోపించి యవోటనుండి మహామేఘం
బులవంటి పెద్దజాళ్లను బడఁద్రోయించున్నారు. వీరిలు మృత్యువునకుంగూడ
భయపడరు. ౧౪, ౧౫

ఎవ్వఁడు అశికోసంబునొంది యెగురుపట్లు చూపట్టుచున్నాడో
మఱియు నెవ్వని నానరులందఱు నాశ్చర్యంబునఁ జూచుచున్నారో ఇతఁడు
దంభుడనువాడు. మిక్కిలియు బలవంతుఁడు ఇతఁడు యుద్ధంబున దేవేం
ద్రునకు మిక్కిలి సాహాయ్యంబు గావించియున్నాడు. ౧౬, ౧౭

ఎవ్వఁడు నడచునప్పుడు ఒకయడుగుననే యోజనదూరంబున
నుండు పర్యంతంబుఁ జేరునో మఱియుఁ జక్కఁగా లేచినిలిచినవో నొకయో
జనదూరము పొడవుగలిగియుండునో, ఈతఁడు సన్నాదనుఁ డనువాడు.
ఈతఁడు వానరులకుఁ బితౌమహుడు. ఇతనికిన్నను బెద్దశరీరముగల
మృగము చతుష్పాజ్జంతువులలో నేదియులేదు. ఇతఁడు మున్ను దేవేంద్రు
నితో యుద్ధంబుచేసివాడు. అప్పు డెంతమాత్రమును బరాజయము నొంద
లేదు. ౧౮-౨౦

ఈతఁడు దేవేంద్రునకు సరియయినపరాక్రమంబుగలవాడు. ఇతఁడు
గంధర్వకన్యయందు అగ్నిదేవునికి బుట్టినవాడు. ౨౧

దేవానురయద్ధము జరిగినప్పుడు దేవతలకు సాహాయ్యార్థమయి ఇత
నినిఁ బుట్టించినారు.

రాక్షసరాజుండవగు రావణుడా! ఈవానరోత్తముఁడు నీయన్నకులే
రునిచేఁ బాలింపఁబడునదియు జంబూవృక్షంబుతోఁగూడినదియుఁ బర్యంతం

విహారసుఖదో నిత్యం భ్రాతు స్తే రాక్షసాధిప! ౨౩
 తత్రైవ వసతి శ్రీమాన్బలవాన్ వానరర్షభః,
 యుదే ష్వకత్థనో నిత్యం శ్రోధనో నామ యూథపః. ౨౪
 వృత్తః కోటిసహస్రేణ హరీణాం సముపస్థితః,
 ఏషై వాళంసతే లజ్జాం స్వే నానీకేన మర్దితుమ్. ౨౫

యో గజా మనుపర్యేతి త్రాసయన్తస్తి యూథపాన్,
 హస్తినాం వానరాణాం చ పూర్వవైర మనుస్మరన్ ౨౬
 ఏష యూథపతి ర్నేతా గచ్ఛన్ గిరిగుహాళయః,
 గజా న్యోధయతే వన్యా నిరీం శ్చైవ మహీరుహాన్. ౨౭

హరీణాం వాహినీముఖ్యో నదీం హేమవతీ మను,
 ఉశీరబీజ మాశ్రిత్య పర్వతం మందరోపమమ్. ౨౮
 రమతే వానరశ్రేష్ఠో దివి శక్రథవ స్వయమ్,
 ఏవం శతసహస్రాణాం సహస్ర మనువర్తతే. ౨౯
 వీర్యవిక్రమదృష్టానాం సర్దతాం బలశాలినామ్,
 స ఏష నేతా చైతేషాం వానరాణాం మహాత్మనామ్. ౩౦

స ఏష దుర్ధివో రాజ! స్ప్రిమాధీ నామ యూథపః,
 వాతే నేవోద్ధతం మేఘం య మేన మనుపశ్యసి. ౩౧
 అనీక మభిసంరబ్ధం వానరాణాం తరస్వినామ్,
 ఉద్ధూత మరుణాభాసం పవనేన సమన్తతః. ౩౨

బుల కన్నింటికిని రాజును నామభేదన కల్గి పృథుడును విహంగస్థానంబై యొక్క నదియునగు హిమవత్సర్యతంబుపై నుండువాఁడు; ఇతఁడు శ్రోధనుఁడు; బలవంతుఁడు; ఆత్మస్తుతిచేసికొనఁడు; యుద్ధంబుల వతిహారుఁడు; ఇతఁడు వేయికోట్లవానరవీరులతో వచ్చియున్నాఁడు. ౨౨-౨౪

ఈశ్రోధనుఁడు తనసైన్యముచే లంకాపురినంతయు మ్దంపఁగోరుచున్నాఁడు. ౨౫

ఇదిగో ఇచ్చట నొక వానరోత్తముఁ డున్నాఁడు చూడుము; ఈతఁడు మున్ను హనుమంతునితండ్రి కేసరి, మునిజనబాధకుడగు గజాకారుడైన శంబసాదనుడనురాక్షసుని మునినియోగంబునం జంపిననాటనుండి వానరులకును గజంబులకునుఁ గల్గినవైరంబుదలచి గజంబుల కంతిభయంబు గలుగఁజేయుచు గజంబులంబట్టి పర్యతంబులపైఁగొట్టుచుఁ పర్యతంబులచే గజంబులఁ బ్రహరించుచు నట్లు వృక్షంబులపై గజంబులఁగొట్టుచు వృక్షంబులచే గజంబులఁ బ్రహరించుచు నిట్లు నానావిధంబుల గజనాశంబుగావించుచు గంగానదీసమీపంబున సంచరించుచుండును. ౨౬-౨౭

ఈవానరోత్తముఁడు గంగానదీసమీపంబున సుశీరబీజంబను పర్యతంబున స్వర్గంబున దేవేంద్రుఁడువోలె విహరించుచుండును; ఇతఁడు సేనాముఖ్యుఁడు; ఇతనిక్రింద వేయిలక్షలవానరు లున్నారు. ౨౮-౩౦

ఇతఁడు అట్టిమహాపరాక్రమశాలులు సుతస్సహవంతులును సింహనాదంబులు సేయుచున్నవారలను బలవంతులును వేగవంతులునగు నీవేయిలక్షలవానరులకును నాయకుఁడు. ౩౦

రాక్షసరాజుండగు రావణుఁడా! ఎచ్చట వాయువుచే కేగిన యెఱ్ఱనిదియు నానావిధంబుల వివర్తమానంబు నగుగుమ్మ అధికముగాఁ జూపట్టుచున్నదో; అట్టి బలవంతులగు వానరులసేనం జూచుము; ఇది యెంతయు సంతంభంబుతో నున్నది; ఆసేనామధ్యంబున వాయువుచే నెగురఁగొట్టబడిన

వివర్తమానం బహుభా యత్రైత ద్బహుళం రజః,
 ఏతే సితముఖా ఘోరా గోలాజ్ఞాలా మహాబలాః. 33
 శతం శతసహస్రాణి దృష్ట్వా వై సేతుబద్ధనమ్,
 గోలాజ్ఞాలం మహావేగం గవాక్షం నామ యూథవమ్. 34
 పరివా ర్యాభివర్తంతే లజ్జాం మర్దితు మోచనా,
 భ్రమరా చరితా యత్ర సర్వకామఫలద్రుమాః. 35
 యం సూర్య స్తుల్యచర్ణాథ మనుచర్యేతి పర్వతమ్,
 యస్య భాసా సదా భాన్తి తవ్యర్ణామ్బుగపక్షిణః. 36
 యస్య ప్రస్థం మహాత్మానో న త్యజన్తి మహర్షయః,
 సర్వకామఫలా వృక్షౌ స్సదా ఫలసమన్వితాః. 37
 మధూనిచ మహార్ణాణి యస్మి న్పర్వతసత్తమే,
 తత్రైవ రమతే రాజ! స్రమ్యే కాఞ్చనపర్వతే. 38
 ముఖ్యో వానరముఖ్యానాం కేసరీనామ యూథవః,

వప్తి ర్గిరిసహస్రాణాం రమ్యాః కాఞ్చనపర్వతాః. 39
 తేషాం మధ్యే గిరిచర స్త్వ మి వానఘ! రక్షసామ్,

తత్రై కషిలా శ్వేతా స్తామ్రాస్యా మధుపిఙ్గళాః. 40
 నివసన్తు తమగిరౌ తీక్ష్ణదంష్ట్రా నఖాయుధాః,
 సింహ ఇవ చతుర్దంష్ట్రా వ్యాఘ్రా ఇవ దురాసదాః. 41
 సర్వే వై శ్వానరసమా జ్వలితాశీవిహసమాః,
 సుదీర్ఘాఞ్చితలాజ్ఞాలా మత్తమాతద్గసన్నిభాః. 42
 మహాపర్వతసజ్జాతా మహాజముతనిస్సనాః,
 వృత్తపిఙ్గళరక్తాతా భీమభీమాగతిస్సరాః. 43

మేఘంబువలెనున్న యీవానశోత్తముఁడు ప్రమాధి యనువాఁడు. 30, 31

తెల్లనిముఖంబులుగలవియు భయంకరంబులునగు గోలాంగూలంబులు నూలులక్షలసంఖ్యగలవి సేతుబంధము ముగియుటనుజూచి మహావేగుఁడును గోలాంగూలాధీశ్వరుఁడనగు గవాక్షునిం బరివేషించి పరాక్రమంబున లంకాపురిని మర్దించుటకై వచ్చుచున్నవి చూడుము. 33, 34

ఏపర్వతంబునఁ గోరినవారివన్నిటి నొసంగునవియు, నెల్లప్పుడును సుగంధిపుష్పంబులు గలిగియుండుచే నుమైదలతోఁ గూడినవియునగు వృక్షంబులున్ననో, ఏపర్వతసమీపంబున నూర్చుఁడు ఆపర్వతముంబోలె స్వర్ణవర్షుఁడై యొప్పునో, ఎచ్చట బక్షులును మృగంబులును సమస్తజంతువులును బంగారువన్నెగలిగియుండునో, ఏపర్వతంబునంగు సుహృదులు విడువక ఎల్లప్పుడును నివసింపుచుండునో, ఎచ్చట నతిరుచ్యంబులగు ఫలంబులనొసంగునవియు నెల్లప్పుడును ఫలంబులతోఁ గూడినవియునగు వృక్షంబులును మంచి తేనెయలును గలిగియుండునో, అట్టిరమణీయమైన మేరుపర్వతంబునందు వానదీప్రులలో మొదటివఁడైన యాకేసరి వివాసము నేయుచుండును. 35

పాపరహితుఁడవగు రావణుడా! బంగారుకొండలు అఱువదివేలున్నవి; వానినడుమ రాక్షసులలో నీవు సర్వోత్తముఁడవై యుండునట్లు ముఖ్యపర్వతం బున్నది. 36

ఈకపిలముఖులును ధిశశముఖులును ఎఱ్ఱనిముఖముగలవారలును, లింగశివర్థములయిన ముఖములుకలవారలును, కఱుకుకోటలుగలవారలును, నఖంబులే యాయాభంబులు గాఁగలవారలును నాలుగుకోటలసింహంబులుంబోలె బెద్దపులులుంబోలె నతిభయంకరంబుగాఁ జూపుచుండువారలును, నిప్పువంటి వారలును, తీక్షణవిషంబులగు సర్పంబులవంటివారలును, దీర్ఘములును సుందరములునగు తోకలుగలవారలును, మదపుటేనుఁగులుంబోలె నున్నవారలును, బర్హిరాకారులును, మేఘగర్జనంబువంటి సింహనాదంబుగలవారలును, గుండ్రములును లింగశివర్థంబులునగు నేత్రంబులుగలవారలును, భయంకరాకారులును,

మర్దయ స్త్రివ తే సర్వే తస్థు ర్లజ్జాం సమీక్ష్యతే,
 ఏవ ఛైషా మధిపతి ర్నద్యే తిష్ఠతి వీర్యవాన్. ౪౪
 జయాశ్చ నీత్య మాదిశ్య ముపతిష్ఠతి బుద్ధిమాన్,
 నామ్నా పృథివ్యాం విఖ్యాతో రాజన్! శతవ లీతి యః. ౪౫

ఏ మైవాశంసతే లజ్జాం స్వే నానీకేన మర్దితుమ్,
 విక్రాంతో బలవాన్ శూరః పౌరుషే స్వే వ్యవస్థితః. ౪౬

రామప్రియార్థం ప్రాణానాం దయాం న కురుతే హరిః,

గజో గవాక్షో గవయో నలో నీలశ్చ వానరః. ౪౭

ఏకైక ఏవ యూథానాం కోటిభి ర్దశభి ర్వృతః,
 తథాఽస్యే వానరశ్రేష్ఠా విన్ధ్యపర్వతవాసినః. ౪౮

నశక్యస్తే బహుత్వాస్తు సంఖ్యాతుం లఘువిక్రమాః.

సర్వే మహారాజ! మహాప్రభావా

స్సర్వే మహాశైలనికాశకాయాః,

సర్వే సమర్థాః పృథివీం ఊచేన

కర్తుం ప్రవిధ్వస్త వికీర్ణశ్చలామ్.

౪౯

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే సప్తవింశ స్సర్గః. ౨౭.

అష్టావింశ స్సర్గః.

నారణస్య పచః శ్రుత్వా రావణం రాక్షసాధిపమ్,

భయంకరంబులగు గమనంబును గంతధ్వనియుం గలవారలునగు నీవానరులు ఆయలునది చేలబంగారుకొండలలో నుత్తమంబగు పర్యతమునందు నివసించి యుండురు. ౪౦-౪౩

వారలందఱు నీలంకాపురింజూచి యిప్పుడే మర్దించునట్లున్నారు.

రాక్షసరాజుండవగు రావణుడా! ఈవానరులనాయకుఁడు, వీరలను నున్నాఁడు చూడుము; ఈతఁడు మిక్కిలియుఁ బరాక్రమంబుగలవాఁడు, ఇతనిపేరు శతినలియుని భూమండలంబున వినుతికెక్కియున్నది; ఇతఁ జయంబుఁగోరి నూర్చుని కెప్పుడును బూజగావించుచుండును. ౪౪

ఇతఁ డొక్కఁడే తనసేనంబుని లంకాపురినంతయు మర్దింపఁగోరుచున్నాఁడు. ఇతఁడు పరాక్రమవంతుఁడు. బలవంతుఁడు. శూరుఁడు. తన పౌరుషంబు ఎదలనివాఁడు. ౪౫

ఈశతనలి రామసంతోషార్థమయి తనప్రాణంబులనుగూడ నెంతమాత్రము సరకునీయఁడు.

గజుఁడును, గవాక్షుఁడును, గవియుఁడును, నలుఁడును, నీలుఁడును వీరలు ఒక్కొక్కరును ఓదికొట్టపై న్యముతోఁ గూడియున్నారు. ౪౬

అట్లు వింధ్యపర్యతవాసులు మహావీరులగు వానరీ!త్రము లనేకులున్నారు. వారల లెక్కపెట్ట నలవిగాదు. ౪౭

మహారాజుండవగు రావణుడా! ఈవానరులందఱును మహాప్రభావులు. పర్యతంబులవంటి దేవాముగలవారలు. క్షణమాత్రమున భూమియందలిపట్యతంబులనన్నింటిని జార్జంబుగావించి తూర్పాఁజెట్టఁగలరు. అని సారణుఁడు రావణునితోఁ జెప్పెను. ౪౮

ఇది యిరువదియేవడసర్గము.

ఇరువదియెనిమిదవసర్గము.

అంత శుశుఁడు సాణుఁడు చెప్పినమాటల నంతయు విని యతఁడు

బల మాదిత్య తత్సర్వం శుకో వాక్య మ థాబ్రవీత్. ౧

స్థితా స్పృశసి యా నేతా స్తత్రా నివ మహాద్విపాన్,
స్యగ్రోధా నివ గాక్షేయాన్ సాలాన్ హైమవతా నివ. ౨
ఏతే దుష్ప్రసహ రాజ! స్ఫులిసః కామరూపిణః,
దైత్యదానవసజ్జా శా యుద్ధే దేవపరాక్రమాః. ౩

ఏషాం కోటిసహస్రాణి నవ పశ్యచ సప్తచ,
తథా శబ్దసహస్రాణి తథా బృన్దశతానిచ. ౪

ఏతే సుగ్రీవసచివాః కిష్కిన్ధానిలయా స్సదా,
హరయో దేవగన్ధర్వై రుత్పన్నాః కామరూపిణః. ౫

యా తౌ పశ్యసి నిష్ఠంతా కునూకా దేవరూపితౌ,
మైథ్య ద్వివిధ శ్చోభా తాభ్యాం నాస్తి సమో యుధి. ౬

బ్రహ్మణా సమనుజ్ఞాతావమృతప్రాశినా పుభౌ,
ఆశంసేతే యథా లజ్జా మేతౌ మర్దితు మోఽసా. ౭

యా వేతా వేతయోః పార్శ్వే స్థితౌ పర్వతసన్నిభౌ,
సుముఖోఽనుముఖి శ్చైచివ మృత్యుపుత్రౌ పితు స్సహ. ౮
ప్రేక్షంతా నగరీం లజ్జాం కోటిభి ర్దశభి ర్వృతౌ,
యం తు పశ్యసి తిష్ఠంతం ప్రభిన్న మివ కుళ్లరమ్. ౯

యో బలాత్క్రోధయే త్కున్ధ స్సముద్ర మపి వానరః,
ఏషోభిగంతా లజ్జాయా వై దేహ్యా న్నవ చ ప్రభో!. ౧౦

సాకల్యంబునఁ జెప్పకుండుటంజేసి తాను రాక్షసేశ్వరుడగు రావణునకు వాసరసైన్యము నంతయుఁ జూపి యిట్లని చెప్ప నారంభించెను. ౧

రాక్షసరాజుండవగు రావణుడా! మదపుటేనుఁగులుంబోలె గంగాతీరంబునంబుట్టిన పటవృక్షంబులుంబోలె హిమవత్పర్వతంబునంబుట్టిన సాలవృక్షంబులుంబోలె మహాకాయల ముయున్న యీవాసరులంజూచుచున్నావే వీరలు దుష్టయులు బలవంతులు. కామరూపులు. దైత్యదానవులకు సరిపచ్చువారలు. యుద్ధంబున దేవతలనుంబోలె బరాక్రమంబుగలవారలు ౨, ౩

ఈవాసరులు తొమ్మిదివేలకోట్లును అయిదువేలకోట్లును ఏడువేలకోట్లును పెక్కువేలశంఖంబులును పెక్కునూజులబృందంబులును ఇట్లు అనంతంబుగ నున్నారు. ౪

ఈవాసరులు నుగ్రీవునిసచివులు. ఎల్లప్పుడును నుగ్రీవుఁతోఁగూడఁగిష్కింధాపురి నుండువారిలు. దేవగంధర్వులకుఁబుట్టినవారలు. పుట్టిననాఁట నుండి యిచ్చకుపచ్చిన రూపంబునొంద శక్తిగలవారలు. ౫

రావణుడా! నుందరరూపులును యౌవనవంతులునగు వీరలిద్దఱును మైందద్వివిగు లనఁబడుదురు. యుద్ధంబున వీరలకు సరిపచ్చువాఁడెవ్వఁడును లేడు. ౬

౭ మైందద్వివిగులు బ్రహ్మదేవు ననుజ్ఞంజేసి యమృతంబు ద్రావియున్నారు. వీరలు తమపరాక్రమంబున యుద్ధంబున లంకాపురిని మర్దింపఁగోరుచున్నారు. ౮

ఈమైందద్వివిగులకుఁ బ్రక్కను గొండలువలె నిద్దఱు పదికోట్లుల సైన్యముంగూడి లంకాపురిం జూచుచున్నారు. చూడుము. వీరలు సుముఖుఁడును గుర్తుఖుఁడుననఁబడుదురు. మృత్యువుకొడుకులు. తండ్రివంటి పరాక్రమవంతులు. ౯

రావణుడా! మదపుటేనుఁగువలెనున్న యీవాసరవీరం జూచుచున్నావుగదా! ఈతఁడు కోపంబునొందినవో సమద్రంబునేఁ త్రోవంబునొందించును. ఇతఁడే లంకకుపచ్చి నీతంజూచి నీతో మాటలాడిపోయినవాడు.

ఏనం పశ్య పురా దృష్టం వానరం పున రాగతమ్,
శ్యేష్ఠః కేసరిణః పుత్రో వాతాత్మజ ఇతి శ్రుతః. ౧౧

హనూమా నితి విఖ్యాతో లక్ష్మితో యేన సాగరః,
కామరూపీ హరిశ్రేష్ఠో బలరూపసమన్వితః. ౧౨

అనివాద్యగతి శ్చైవ యథా సతతగః ప్రభుః,
ఉద్యంతం భాస్కరం పృష్ట్యా బాలః కిల పిపాసితః. ౧౩

త్రియోజనసహస్రంతు అధావన మవతీర్య హి,
అదిత్య మాహరిష్యామి న మేక్షుత్ప్రతియాస్యతి. ౧౪

ఇతి సశ్చిన్త్య మనసా పురైష బలదర్పితః,
అనాధృష్యతమం దేవమపి దేవర్షి దానవైః. ౧౫

అనాసాద్యైవ సతితో భాస్కరోపయనే గిరా,
పతితస్య కపే రస్య హను రేకా శిలాతలే. ౧౬

కించి ద్భిన్నాపృథహనో ర్హనూమా నేష తేన వై,

సత్య మాగమయోగేన మమైష విదితో హరిః. ౧౭

నాస్య శక్యం బలం రూపం ప్రభావోవాపి భాషితుమ్,

ఏష ఆశంసతే లక్ష్మ మేకో మర్దితు మోజసా. ౧౮

య శ్చైవోఽనంతర శ్శూర శ్శ్యామః పద్మనిభేక్షణః,
ఇత్వోకూకా మతిరథో లోకే విఖ్యాతపారుషః. ౧౯

యస్మి న్నచలతే ధర్మో యో ధర్మం నాతివర్తతే,

మున్ను నీ వితనిం జూచియున్నావు ఇప్పుడు మరల వచ్చియున్నాడు చూచుము. ఇతడు కేసరికి తేత్రజపుత్రుడు. వాయుదేవునకు బుట్టినవాడు. ౧౧

ఇతని పేరు హనుమంతుడని యందురు. ఇతడే సముద్రంబుదాటి లంకకువచ్చి సమహా ప్రభావుడు. కామరూపి. మహాబలుడు. పశ్యతాకారుడు. సర్వవ్యాపకుడగు వాయువువలె అనివార్యంబగు గమనముగలవాడు.

మున్ను ఇతడు బాల్యంబున నొక వాడొకలిగొని యప్పుడే యుదయించుచున్న నూర్యంజాచి బలగర్వంబున “వా కాకలిదీఱున్నది నూర్యనింబట్టిభక్షించెదను.” అని తలచి పెక్కు వేలయోజనంబులు ఆకాశంబునంబోయి దేవరీ దానవులకైనను జెనకరాని నూర్యనిసమీపంబునకు బోవంబాలక యుదయహృతింబునంబడెను. ౧౩-౧౪

దృఢంబులయిన చెక్కిలి మీదిభాగములుగల యీవానరుడు అట్లు ఉదయాచలంబున శిలాతలంబుపైబడిగానే యతనిచెక్కిలి మీదిభాగ మొకటి కొంచెము భిన్నమయ్యెడి. కావుననే యతనికి హనుమంతుడని పేరు వచ్చినది. ౧౬

నమ్రకముగలవానరు డొక్కఁడుచెప్పగా నీహనుమంతుని సంగతి యంతయు నాకుఁ దెలిసినది. ఇది సత్యము. ౧౭

హనుమంతుని బలముగాని యాకారముగాని ప్రభావముగాని చెప్ప నలవిగాదు.

ఇతఁ డొక్కఁడే పరాక్రమంబున లంకాపురినంతయు మర్దింపవలె ననియున్నాడు. ౧౮

రావణుడా! నీహనుమంతునకు సమీపంబున హరుఁడును, శ్యామల వర్ణుఁడును, బుండరీకవయసుండునగు దివ్యపురుషుఁ డొక్కఁడున్నాడు. చూచుము. ఈతఁడు ఇత్యాదులంబునఁ బుట్టినవారిలో నుత్తముఁడు నీవు

యోబ్రహ్మ మస్త్రం వేదాంశ్చ వేద వేదవిదాం వరః. ౨౦
 యో భిద్వ్యాద్గగనం బాణైః పర్వతాం శ్చాపి దారయేత్,
 యస్య మృత్యో రిష క్రోధ శ్చక్ర స్వేష పరాక్రమః. ౨౧
 యస్య భార్యా జనస్థానా త్ప్రీతా చాపహృతా త్వయా,
 స ఏష రామ స్తావం యోధుం రాజ! న్నమభివర్తతే. ౨౨

య సైవైష దక్షిణే పార్శ్వే శుద్ధజామ్బూనదప్రభః,
 విశాలఃకౌ స్తామ్రాక్షో నీలకుఞ్చితమూర్ధజః. ౨౩
 ఏషోఽస్య లక్ష్మణో నామ భ్రాతా ప్రాణసమః ప్రియః,

నయే యుద్ధే చ కుశల సర్వశాస్త్రవిశారదః. ౨౪
 అమర్షీ దుర్జయో జేతా విక్రాంతో బుద్ధిమాన్సృజీ,
 రామస్య దక్షిణో బాహు ర్నిత్యం ప్రాణో బహిశ్చరః. ౨౫

స హ్యేష రామవ స్యార్థే జీవితం పరిరక్షతి,
 ఏషై వాళంసతే యుద్ధే నిహన్తుం సర్వరాక్షసాన్. ౨౬
 య స్తు సవ్య మసౌ ఏక్షం రామ స్యాశ్రిత్య తిష్ఠతి,
 రక్షోగణపరిక్షిప్తా రాజా హ్యేష విభీషణః. ౨౭
 శ్రీమతా రాజరాజేన లజ్జాయా మభిషేచితః,
 త్వా మేవ ప్రతిసంభో యుద్ధాయైషోఽభివర్తతే. ౨౮

యంతు పశ్యసి తిష్ఠన్తం మధ్యే గిరి మి వాచలమ్,
 సర్వశాఖామృగేంద్రాణాం భర్తార మపరాజితమ్. ౨౯

జనసానంబుననుండి యపహరించిన నీతాదేవి యితనిభార్యయే. ఇతనిధర్మంబు వదలను. ఇతఁడును ధర్మంబును వదలఁడు. వేదవేత్తలలో నుత్తముఁడు. బ్రహ్మాస్త్రంబు మొదలుగా సమస్తాస్త్రంబులను తెలిసినవాఁడు. ఆకాశంబునైన నుచాణంబుల భేదింపఁగలఁడు. పర్యతంబులనుంగూడఁ బగులఁజేయఁగలఁడు మృత్యువునకుంబోలె మహాకోపంబును దేవేంద్రునకుంబోలె బాక్రమంబును గలవాఁడు. ఈతఁడే రాముఁడు. నీతో యాధంబునేయుటకు వచ్చుచున్నాఁడు.

GF-22

ఈరాముని దక్షిణపార్శ్వంబున బంగారుపంటిమేనుగలవాఁడును విశాలవర్ణుఁడును కోపంబునందేని యెఱ్ఱవికండ్లుగలవాఁడును సల్లఁగియు వెక్కిరియునగు వెండ్లుకలుగలవాఁడనగు నొక్కరాజపుత్రుఁడున్నాఁడు చూడుము. ఇతఁడు అత్తఁబుఁడు. రామునితమ్ముఁడు. రామునకుఁ బ్రాణమువంటి ప్రియుఁడు.

23

ఈఅత్తఁబుఁడు నీతిశాస్త్రమునంగును యాధంబునంగును మిక్కిలియు సమర్థుఁడు. సమస్తశాస్త్రంబులును తెలిసినవాఁడు మహాకోపుఁడు. దుష్టయుఁడు. జయశీలుఁడు. పరాక్రమవంతుఁడు. బుద్ధివంతుఁడు బలవంతుఁడు. రామునికుడిభుజము మఱియు రామునకుఁ ప్రాణంబువంటినాఁడు.

24

ఈఅత్తఁబుఁడు రామునినిమిత్రమయి ప్రాణంబులనేని విడుచును. ఈతఁడొక్కఁడే యాధంబున సమస్తరాక్షసులను వధింపవలెననియున్నాఁడు.

ఎవ్వఁడు నలుగురురాక్షసులంగూడి రామునిసవ్యపార్శ్వంబున నున్నాఁడో ఇతఁడు రాక్షసరాజుండగు విభీషణుఁడు

25

శ్రీమంతుఁడును రాజగజాండునగు రాముఁడు ఈవిభీషణుని లంకారాజ్యంబునకు రాజుగా నభిషేకించినాఁడు. ఇతఁడు ఆతిసంరంభింబున నీపైకే యాధంబునకు వచ్చుచున్నాఁడు.

26

ఈరామవిభీషణులనహముఁ బర్యతంబువలె నిశ్చలుఁడైయున్న సర్వనానరముఖ్యుం జూచుచున్నావుగదా! ఇతఁడు సర్వనానరరాజుండగు నుగ్రీవుఁ

తేజసా యశసా బుద్ధ్యా జ్ఞానేనాభిజనేన చ,
 యః కవీ నతిబ్రాహ్మణ హిమవా నివ పర్వతాన్. 30
 కిష్కిన్ధాం య స్సమథ్యాస్తే గుహాం సగహనద్రుమామ్,
 దుర్గాం పర్వతదుర్గస్థాం ప్రధానై స్సహాయాభవైః. 31
 య స్సైవిషా కాఞ్చనీ మాలా శోభతే శతపుష్కరా,
 కాంతా దేవిసునుమ్యాణాం యస్యాం బక్తీః ప్రతిష్ఠితా. 32
 ఏతాం చ మాలాం తాలాం చ కపిరాజ్యం చ శాశ్వతమ్,
 సుగ్రీవో వాలినం హత్వా రామేణ ప్రతిపాదితః. 33

శతం శతసహస్రాణాం కోటి మాహు ర్ననీషిణః,
 శతం కోటిసహస్రాణాం శఙ్ఖ ఇత్యభిధీయతే. 34
 శతం శఙ్ఖసహస్రాణాం మహాశఙ్ఖ ఇతి స్మృతః,
 మహాశఙ్ఖసహస్రాణాం శతం బృహ్మ మిహోచ్యతే. 35
 శతం బృహ్మసహస్రాణాం మహాబృహ్మ మితి స్మృతమ్,
 మహాబృహ్మసహస్రాణాం శతం పద్మ మిహోచ్యతే. 36
 శతం పద్మసహస్రాణాం మహాపద్మ మితి స్మృతమ్,
 మహాపద్మసహస్రాణాం శతం ఖర్వ మిహోచ్యతే. 37
 శతం ఖర్వసహస్రాణాం మహాఖర్వ మిహోచ్యతే,
 మహాఖర్వసహస్రాణాం సముద్ర మభిధీయతే. 38
 శతం సముద్రసహస్ర మోఘ ఇత్యభిధీయతే,
 శత మోఘసహస్రాణాం మహాఘ ఇతి విశ్రుతః. 39
 ఏవం కోటిసహస్రేణ శఙ్ఖానాం చ శతేన చ,
 మహాశఙ్ఖసహస్రేణ తథా బృహ్మశతేన చ. 40
 మహాబృహ్మసహస్రేణ తథా పద్మశతేన చ,

డు. హిమవత్పర్వతము సమస్తపర్వతముల నతిశయించియుండునట్లు ఈతఁడు తేజంబునను యశస్సునను బుద్ధిచేతను జ్ఞానంబుచేతను గులంబుచేతను సమస్తవానరుల సతిశయించి యున్నాఁడు. దుర్గంబును పర్వతదుర్గ పరివేష్టితంబును జాట్టును వనంబులుగలదియునగు గుహారూపకీర్తి, ంధఁడును ముఖ్యులగురూపపులంగూడి వాసమునేయుచుండును. ఈతని వత్సస్థలంబు, నూఱు కమలములుగల కాంచనమాలిక వెలుగుచున్నది చూడుము. ఇది దేవతలకును గూడ దుర్లభమయినది. దీని ధరించినవాఁడు ఎప్పుడును యుద్ధంబునఁ బరాజయంబునొందఁడు. రాముఁడు యుద్ధంబున వాలిని వధించి సుగ్రీవునకు ఈ కాంచనమాలయు దారయు శాశ్వతంబగు వానరరాజ్యంబును సిద్ధించునట్లు గావించెను.

౨౯-౩౩

నూఱులక్షలు కోటియని చెప్పచున్నారు. నూఱువేలకోట్లు శంఖ మనబడుచున్నది.

౩౪

నూఱు వేలశంఖంబులు మహాశంఖంబగుచున్నది నూఱు వేలమహాశంఖంబులు బృందమని చెప్పబడుచున్నది.

౩౫

నూఱు వేలబృందములు మహాబృందమని చెప్పబడినది. మహాబృందంబులు నూఱు వేలు పద్మంబగుచున్నది.

౩౬

నూఱు వేలపద్మంబులు మహాపద్మంబనబడును, మహాపద్మంబులు నూఱు వేలు ఖర్వం బనబడును.

౩౭

నూఱు వేలఖర్వంబులు మహాఖర్వం బనబడుచున్నది. మహాఖర్వంబులు నూఱు వేలు సముద్రం బనబడును.

౩౮

నూఱు వేలసముద్రములు ఓఘమని చెప్పబడును. నూఱు వేల యోఘములు మహాఘ మనబడును.

౩౯

వేయికోటలును నూఱుశంఖంబులును వేయిమహాశంఖంబులును నూఱుబృందంబులును వేయిమహాబృందంబులును నూఱుపద్మంబులును వేయిమహాపద్మంబులగు నూఱుఖర్వంబులును నూఱుసముద్రంబులును మ

మహాపద్మసహస్రేణ తథా ఖర్వశతేనచ. ౪౧

సముద్రేణ శతేనైవ మహాఘేన తథైవ చ,
ఏష కోటిమహాఘేన సముద్రసదృశేన చ. ౪౨

విశ్వజేన సచివై రాక్షసైః పరివారితః,
సుగ్రీవో వానరేష్ట స్తావం యుద్ధార్థ మభివర్తతే. ౪౩

మహాబలవృతో నిత్యం మహాబలపరాక్రమః.
ఇమాం మహారాజ! సమీక్ష్య వాహినీ
మువస్థితాం ప్రజ్వలితగ్రహోపమామ్,
తతః ప్రయత్నైః సరమో విధీయతాం
యథా జయ సాస్య స్మ పరైః పరాజయః. ౪౪

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండేఽష్టావింశ స్సర్గః. ౨౮

ఏకోనత్రింశ స్సర్గః.

శుకేన తు సమాఖ్యాతాం స్తాన్దృష్ట్వా హరియాధపాన్,
సమీక్ష్యం చ రామస్య భ్రాతరం స్వం విభీషణమ్. ౧

లక్ష్మణం చ మహానీర్యం భుజం రామస్య దక్షిణమ్,
సర్వవానరరాజం చ సుగ్రీవం భీమవిక్రమమ్. ౨

కించి దావిగ్నహృదయో జాతక్రోధశ్చ రావణః,
భర్తృయామాస తౌ వీరా కథాం తే శుకసారణౌ. ౩

అధోముఖౌ తౌ ప్రణతా వబ్రవీ చ్చుకసారణౌ,
రోషగద్గదయా వాచా సంరబ్ధిః పరుషం వచః. ౪

స తావ త్సదృశం నామ సచివై రుపజీవిభిః,
విప్రియం నృపతే ర్వక్తుం నిగ్రహే ప్రగ్రహే ప్రభోః. ౫

హాఘంబులును గోటిమహాఘంబులును ఇట్లు సమద్రంబువలె ననంతంబు
యైన మహాసేనంగూడి విభీషణుడును ఆతనిమంత్రులగు రాక్షసులును వెం
బునడవ మహాబలపరాక్రమశాలియు వానరరాజుండునగు సుగ్రీవుఁడు నీతో
యొద్దమునే యువచ్చుచున్నాఁడు. ౪౦-౪౩

మహారాజుండవగు రావణుడా! క్రూరగ్రహముంబోలె వెలుగుచున్న
యిచ్చహాసేనంబాచి యింక మనకు జయముగలుగునట్లును శత్రువులచే
నపజయము రాకుండునట్లును జక్కఁగాఁ బ్రయత్నంబుగావింపుము. అని
శుకుఁడు రావణునకుఁ జెప్పెను. ౪౪

ఇది యిరువదియొనిమిదవసర్గము.

ఇరువదితొమ్మిదవసర్గము

అంత రావణుఁడు శుకుఁడు చెప్పినవానరయూధపుల సందఱను రా
మునిసమీపంబుననున్న తనతమ్ముడగు విభీషణుని మహాపరాక్రమశాలియు
రామునికుడిభుజమునయైన లక్ష్మణుని భయంకరవీర్యుఁడును సమస్తవానరరా
జుండునగు సుగ్రీవుని మఱియు హనుమంతుఁడు మొదలగు మేటివానరవీరు
లనుంజూచి మనంబునఁ గొంచెము భయముకొంది యంతఁ బరమకుపితుఁడై
పరాక్రమవంతులగు నాకుక సారణులం జూచి పరుషవచనంబుల బెదరించెను.

ఆరావణుఁడు తనకు నమస్కరించి మొగంబువంచుకొనియున్న శుక
సారణులంజూచి సంతంభంబునఁ గోపముచే డగ్గుత్తికగదురఁ బరుషవాక్యం
బున నిట్లని చెప్పెను. ౪

నిగ్రహాన్గ్రహంబులునేయుటకు సమర్థుడగు రాజునకు ఆతనియొద్ద
బ్రదుకుమండుమంత్రులు ఇట్లు ఆప్రియవార్తలం జెప్పట యెంతమాత్ర
ము సరిగాదు. ౫

రిపూణాం ప్రతికూలానాం యుద్ధార్థ మభివర్తతామ్,
ఉభాభ్యాం సదృశం నామ వక్తు మస్త్రస్తవే స్తవమ్. ౬

ఆచార్యా గురవో వృద్ధా వృథా వాం పర్యపాసితాః,
సారం యద్రాజశాస్త్రాణా మనుజ్ఞస్యం స గృహ్యతే. ౭

గృహీతో వా నవిజ్ఞాతో భావో జ్ఞానస్య వోహ్యతే,

ఈదృశే సుచివై ర్యుక్తో మూర్ఖై ర్దిష్ట్యా ధరా మ్యహమ్. ౮

కిం ను మృత్యో ర్భయం నా స్తి వక్తుం మాం పరుషం వచః,
యస్య మే శాసతో జిహ్వో ప్రయచ్ఛతి శుభాశుభమ్. ౯

అప్యేవ దహనం స్పృష్ట్యా వనే తిష్ఠంతి పాదపాః,
రాజదోషపరామృష్టా స్తిష్ఠంతే నాపరాధినః. ౧౦

హన్యా మహం త్వీమా పాపౌ శత్రుసక్షప్రశంసకౌ,
యది పూర్వోపకారై స్తు నక్రోధో మృదుతాం వ్రజేత్. ౧౧

అసద్వంసత గచ్ఛద్వం సన్నికర్షాదితో మమ,
సహి వాం హస్తు మిచ్ఛామి న్నరా మ్యుపకృతానివామ్. ౧౨

హతావేప కృతఘ్నౌ తౌ మయి స్నేహపరాఙ్ముఖౌ,

ఇట్టి యుద్ధానింభిసమయంబున మనకుఁ బ్రతికూలురును మనపైకి యుద్ధమునకు వచ్చినవారలునగు శత్రువులను మీ రిద్దఱు నిట్లు స్తోత్రము సేయుటయు కమా?

మీరలు రాజనీతిలో సారభూతమయిన భృత్యకార్యము దెలియకు న్నారు. కావున మీరలు ఆచార్యులను గురువులను పృథ్వులను సేవించినదంతయు వ్యర్థము.

ఒక వేళ మీరలు నీతిశాస్త్రము గట్టిచేసినను దానియర్థము తెలిసికొన లేదు లేక అర్థముదెలిసియు దానియనుష్ఠానము లేకుండుటవలన జ్ఞానభారమును మోయుచున్నారు కాఁబోలు.

ఇట్టి మూఢులగు మంత్రులం గూడియుండుటవలన నే నెప్పుడో శత్రువులచే హతఁడైయుండవలసినవాఁడను. దైవయోగంబున ప్రతికి యున్నాను.

నే నాజ్ఞాపించిన నామాటమాత్రమువలననే శుభముగాని యశుభముగాని గలుగునుగదా! అట్లుండఁగా మీరు మరణంబునకుఁగూడ భయపడరా యేమి? నాయెదుట నిట్టి పరుషవచనంబు లాడితిరే?

అడవియందు దావానలంబులేగిలిన వృక్షంబులుగూడ డేమంటుననుండును. రాజకోపంబునకుఁ బాత్రులయిన యపరాధులుమాత్రము డేమంటు నొందఁజాలరు.

వీరలు మున్ను నాకుఁ గావించిన యుపకారములు జ్ఞప్తివచ్చుటవలన నాకోపము తగ్గకుండునేని ఇప్పుడే శత్రుపక్షంబును బ్రశంసించిన పాపిష్ఠులగు నీకుకసారణులను విధించి పుత్తును.

మిమ్ము స్థానభీష్టులఁ గావించుట మంచిది. నాదగ్గఱనుండవలదు. పొందు. మీరు మున్ను పెక్కుపకారములఁ గావించినవారలు కావున మిమ్మువిధింపనొల్లను.

మీరలు కృతఘ్నులరనియు నాయందు స్నేహములేనివారలనియు

ఏవ ముక్తా తు సప్రీతౌ తా వుభౌ శుకసారణౌ. ౧౩

రావణం జయశబ్దేన ప్రతినన్ద్యాభినిస్సృతౌ,
అబ్రవీత్స దశగ్రీవ స్సమీపస్థం మహోదరమ్. ౧౪

ఉపసాపయ మే శీఘ్రం చారా న్నీతివిశారదాన్,

మహోదర స్తథోక్తస్తు శీఘ్ర మాజ్ఞాపయ చ్చరాన్. ౧౫

తత శ్చారా సృష్టవీరితాః ప్రాప్తాః పార్థివశాసనాత్,
ఉపస్థితాః ప్రాజ్ఞలయౌ వర్ధయిత్వా జయాశిమ. ౧౬
తా నబ్రవీత్తతో వాక్యం రావణో రాక్షసాధిపః,
చారా స్ప్రిత్యాయితాన్ శూరా స్ఫుక్తా నివగతసాధ్వసాన్.

ఇతో గచ్ఛత రామస్య వ్యవసాయం పరీక్షథ,
మత్రి వ్యభ్యస్తగా యేఽస్య ప్రీత్యా తేన సమాగతాః. ౧౭

కథం స్వపితి జాగర్తి కిమద్య చ కరిష్యతి,
విజ్ఞాయ నిపుణం సర్వ మాగస్తవ్య మశేషతః. ౧౮

చారేణ విదిత శ్శత్రుః పణ్డితే ర్వసుధాధిపైః,
యద్దే స్వల్పేన యత్నేన సమాసాద్య నిరస్యతే. ౧౯

చారాస్తు తే తథే త్యక్తాస్ ప్రహృష్టా రాక్షసేశ్వరమ్,

విడిచిపెట్టుటయే మిమ్ము ఐధింబులు యగుచున్నది. అని రావణుడు శుక సారణులతోఁ జెప్పెను.

ఆశుకసారణు లిరువురును రావణునిమాటనువిని లజ్జనొందినవారలయి రావణుని జయశబ్దంబునంబోగడి యంతంబోయిరి. ౧౩

అంత రావణుడు తనసమీపంబుననున్న మహోదరుఁజూచి యిట్లని చెప్పెను. ౧౪

రాజనీతీయంగు మిక్కిలియుఁ బండితులయినచారులను నాయొద్దకుఁ దీసికొనిరమ్ము. అని రావణుడు మహోదరునకుం జెప్పెను.

మహోదరుఁడు రావణుని యాజ్ఞచొప్పున వేగులవాండ్రను రావణు నియొద్దకు కమ్మని యాజ్ఞాపించెను. ౧౫

అంతఁ జారపురుషులు రాజాజ్ఞచొప్పున వేగంబునవచ్చి చేహొడ్డుగీ లించి జయజయ యని యాశీర్వాదము గావించి కొలిచియుండిరి. ౧౬

అంత రాక్షసేశ్వరుఁడగు రావణుడు విశ్వసనీయులును శూరులును శత్రుభయములేనివారలు రాజభక్తిగల వారలునగు నాచారులంజూచి యిట్లని చెప్పెను. ౧౭

మీర లిచ్చటనుండి రామునొద్దకుఁ బోయి యతనివ్యవసాయం బెట్టికైనదియు సతని కంతరంగభూతులును బ్రయులునగు మంత్రి లెవ్వరైన దియుఁ బరీక్షించి రండు. ౧౮

రాముడు ఎట్లు నిదురించును? ఎట్లు మేలుకొనును? మఱి యేమేమి కార్యము నేయఁదలఁచి యున్నాఁడు? ఈసంగతుల నన్నిఁటిని సామర్థ్యం బునఁ జక్కఁగాఁ దెలిసికొని రావలయును. ౧౯

బుద్ధిమంతులగురాజులు చారునివలన శత్రువుతెలంగంతయు నెఱింగి యుద్ధంబున ననాతాసంబుగా శత్రువును జయింతురు. అని రావణుడు చారులతోఁ జెప్పెను. ౨౦

అంత నాచారులు రావణునిమాటనువిని యడ్డైయుని యియ్యకొనిపరను

శాస్త్రాల మగ్రతః కృత్వా తత శ్చక్రః ప్రదక్షిణమ్. ౨౧

తత స్తే తం మహాత్మానం చారా రాక్షససత్తమమ్,
కృత్వా ప్రదక్షిణం జగ్గు ర్యత్ర రామ స్ఫులక్యణః. ౨౨

తే సువేలస్య శైలస్య సమీపే రామలక్ష్మణౌ,
ప్రచ్ఛన్నా దదృశు ర్గతావ ససుగ్రీవవిభీషణౌ. ౨౩
ప్రేక్షమాణా శ్చమూం తాం తు బభూవు ర్భయవిక్లబాః,

తే తు ధర్మాత్తనా దృష్టా రాక్షసేంద్రేణ రాక్షసాః. ౨౪
విభీషణేన తత్రస్థా నిగ్రహీతా యదృచ్ఛయా,

శార్దూలా గ్రహిత స్త్రీకః సాపౌత్రయ మితి రాక్షసః. ౨౫

మోచిత స్సౌపి రామేణ వధ్యమానః ప్లవజ్జిమైః,
ఆనృశంస్యేన రామస్య మోచితా రాక్షసాః పరే. ౨౬

వానరై రర్థితా స్తే తు విక్రాంతై ర్లఘువిక్రమైః,
పున ర్లక్ష్మణ మనుప్రాప్తాః శ్వసంతో నవ్వచేతసః. ౨౭

తతో దశగ్రీవ ముపస్థితా మ్తు తే
చారా బహి ర్నిత్యచరా నిశాచరాః,
గిరేస్సువేలస్య సమీపవాసినం
స్యవేదయన్ భీమబలం మహాబలాః. ౨౮

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే ఏకోనత్రింశ స్సర్గః. ౨౯.

సంతుష్టులయి శార్దూలునిఁ బురస్కరించుకొని రాక్షసేశ్వరుఁడగు రావణునకుఁ బ్రదక్షిణంబు గావించిరి. ౨౧

అట్లు ఆచారులు మహాపరాక్రమశాలియగు నారావణునికేఁ బ్రదక్షిణించి తత్క్షణంబ రామలక్ష్మణులు బుండుస్థలంబునకుఁ బోయిరి. ౨౨

ఆచారులు పోయి మఱియొకరూపముధరించి నువేలపర్వతసమీపంబున నుగ్రీవవిభీషణసహితులయియున్న రామలక్ష్మణులం జూచిరి ౨౩

ఆచారులు రామలక్ష్మణులను అన్యాయరసేననుఁ జూచినంతనే మిక్కిలియు భయంబునొందిరి.

ధర్మాత్ముఁడగు విభీషణుఁడు ఆచారులం గనుఁగొనెను. ౨౪

ఆచారులు ఆసేన చుండుఁ దిరుగుచుండి ఆకస్మికముగా విభీషణునిచేఁ బట్టుకొనఁబడిరి.

అందు శార్దూలుఁడు మిక్కిలియు దుష్టుఁడని విభీషణుఁడతని వానరులచేతికిం బట్టియిచ్చెను. ౨౫

వానరు లాశార్దూలుని విధింపఁబూన రాముఁడు వాని విడిపించెను.

మఱి రాముఁడు దయచే నితర చారులనుంగూడ విడిపించెను. ౨౬

ఆచారులు అట్లు పరాక్రమవంతులును శీఘ్రవిక్రములు నగువానరులచేఁ దెబ్బలుదిసి సిట్టూర్పులుపుచ్చుచు విమనస్కులయి మరల నెట్టకేలకు లంకంజేరిరి. ౨౭

అంతఁ బరరాష్ట్రవిప్రుత్తంతముల నెఱుంగుటకై యెల్లప్పుడును నితర కేశముల సంచారము నేయువారులును మహాబలశాలులునగు నాచారులు రావణునియొద్దకుఁబోయి భయంకరబలుఁడగు రాముఁడు నువేలా ద్రిసమీపంబున నున్నాఁడని విన్నవించిరి. ౨౮

ఇది యిరువదితొమ్మిదవసర్గము.

త్రింశ సుర్గః.

తత స్త మతోభ్యబలం లక్ష్మ్యాధిపతయే చరాః,
సువేలే రాఘవం శైలే నివిష్టం ప్రత్యవేదయన్.
చారాణాం రావణ శ్శ్రుత్వా ప్రాప్తం రామం మహాబలమ్,
జానోద్వేగోఽభవత్కించి చ్ఛార్దూలం వాక్య మబ్రవీత్,
అయథావచ్చ తే హర్షో దీనశ్చాసినిశాచరః,
నాసి కచ్చి దమిత్రాణాం క్రుద్ధానాం పశ మాగతః.

ఇతి తే నానుశిష్టస్തു వాచం మద్ద ముదీరయన్,
తదా రాక్షసశార్దూలం శార్దూలో భయవిహ్వలః.
స తే చారయితుం శక్యా రాజ! న్వాసరపుష్టవాః,

విక్రాంతా బలవన్తశ్చ రాఘవేణ చ రక్షితాః.
నాపి సమ్భాషితుం శక్యా సుమ్మృశ్శోఽత్ర స లభ్యతే,

సర్వతో రక్ష్యతే హ్నా వాసరైః పర్వతోపమైః.
ప్రవిష్టమాశ్రేణ్ణతోఽహం బలే తస్మిన్నచారితే,

బలా ద్ధృహీతో రక్షోభి ర్భహుధాఽస్మి విచారితః.

జానుభి ర్ద్రష్టిభి ర్దనై స్తై శ్చాభివాతో భృశమ్,
పరిణీతోఽస్మి హరిభి ర్బలవద్భి రమృషణైః.

పరిణీయ చ సర్వత్ర నీతోఽహం రామసంసదమ్,
రుధిరాదిగ్ధసర్వాక్తో విహ్వల శ్చలితేంద్రియః.

ముప్పదవసర్గము.

అంత నాశ్వాత్థాలాదిచారులు రాముడు లెక్కలేనివానకసేనతో నువ్వే
లపర్యతప్రాంతంబున విడిసియున్నాడని రావణునకుం జెప్పిరి. ౧

రావణుడు చారులమాటలవలన మహాబలుడగు రాముడు వచ్చినాడని విని కొంచెము భయమునొంది శార్దూలుంజూచి యిట్లని చెప్పెను. ౨

శార్దూలుడా! నీముఖకాంతి యెప్పటివలెలేదు; మిక్కిలియు దీనుఁ
డవైయున్నావు; శత్రువులు శ్రద్ధలయి నిన్నేమియుఁ జేయలేరుగాదా! అని
రావణుడు శార్దూలునితోఁ జెప్పెను. ౩

అంత శార్దూలుడు రావణునిమాటనువిని పరమభీతుడై రాక్షసోత్త
ముడగు రావణునింజూచి మందచచనంబున నిట్లని చెప్పెను. ౪

రాక్షసరాజుండవగు రావణుడా! ఆవానరోత్తములు వేగులనాండ్రకు
సాధ్యులుకారు.

వానరులు మహాపరాక్రమశాలులు మహాబలశాలులు రామకక్షీతులుం
గావున వారితో మాటలాడుటయు సశక్యముగానున్నది వారలఁ బరీక్షించుట
యెంతమాత్రము సాధ్యముగాదు. ౫

ఎటుచూచినను బర్యతాకారులగు వానరులు మార్గంబులం గావలియు
న్నారు. నేనానైన్యంబుఁ జొచ్చితిని. ఇంక నెచ్చటను జూడంగూడలేదు.
ఇంతలోపలనే నన్నుఁ గనుంగొనిరి. ౬

విభీషణసచివులగు రాక్షసులు నన్ను బలాత్కరింబునంబట్టి బహు
విధంబుల నేలం బొరలించిరి. ౭

అంత బలవంతులగు నవ్వానరులు కుపితులయి నన్ను నానావిధంబులఁ
బిడికిళ్లంబొడిచియు నఱచేతులం గఱచి నఱచేతులం జఱచియుఁ బీడించి
యూనైన్యంబంతయు నన్నుఁ దీసికొని చుట్టించిరి. ౮

అట్లు అవ్వానరులు నన్నుఁ తటఁద్రిప్పి నెత్తుటందడిసిన దేహముగ
లవాడనై మూర్ఛితుడనై ఇంద్రియంబుల స్వాధీనతదప్పి యవ్వానరులచే

హరిభి ర్విధ్యమానశ్చ యాచమానః కృతాజ్ఞలిః,

రాఘవేణ పరిత్రాతో జీవా మీతి యదృచ్ఛయా ౧౦

ఏష శైలై శ్శిలాభిశ్చ పూరయిత్వా మహార్ణవమ్,

ద్వార మాశ్రిత్య లజ్జాయా రామ స్తివ్రతి సాయుధః. ౧౧

గరుడవ్యూహ మాస్థాయ సర్వతో హరిభి ర్వృతః,

మాం విస్మయ్య మహాతేజా లజ్జా మే వాభినర్తతే. ౧౨

పురా ప్రాకార మాయాతి క్షీప్ర మేకతరం కురు,

సీతాం వాస్తై ప్రయచ్ఛాశు సుయుధం వా ప్రదీయతామ్. ౧౩

మనసా తం తదా ప్రేక్ష్య తచ్చురీత్యా రాక్షసాధిపః,

శార్దూలం సుమహ ద్వాక్య మథోవాచ స రావణః. ౧౪

యది మాం ప్రతియుధ్యేరన్ దేవగన్ధర్వదానవాః,

నైవ సీతాం ప్రదాస్యమి సర్వలోభయా వపి. ౧౫

ఏవముక్త్యా మహాతేజా రావణః పున రబ్రవీత్,

చారితా భవతా సేనా కేత్ర శూరాః స్లవజ్ఞమాః. ౧౬

కీదృశాః కిం ప్రభా సామ్య! వానరా యే దురాసదాః,

కస్య పుత్రాశ్చ పౌత్రాశ్చ తత్త్వ మఖ్యాహి రాక్షస! ౧౭

పధింపబడుచు శరణంబువేడుచుఁ జేతులు మొగుడుచుకొనియున్న నన్ను
రామునియొద్దకుం గొనిపోయిరి.

అంత రాముఁడు నన్నుఁ గాపాడెను; ఇట్లు అదృష్టవశంబున బ్రతికి
వచ్చినాను.

ఇదిగో రాముఁడు తాళ్లచే మహాసముద్రంబునకుఁ గట్టంగట్టి దాఁటి
వచ్చి సువేలపర్వతంబున సాయుధుఁడై యున్నాఁడు; ఇంక. శీఘ్రంబున
లంకాద్వారంబుఁ జేరంగలఁడు.

మహాతేజాఁడగు రాముఁడు నన్ను విడిచిపెట్టినప్పటి గరుడవ్రాహ్మ
మురుబన్ని సమస్తవానరసమేతుఁడై యీలంకాపురికి వచ్చు ప్రయత్నంబున
నుండెను.

రాముఁడు ఇంక స్వల్పకాలంబుననే ప్రాకారంబు నావరించును, నీవు
శీఘ్రమున నీరెంట నొకటి నేదేనింజేయుము; రామునకు నీతాదేవి నేని
యొసంగుము; లేక చక్కఁగా యుద్ధమైనను గావించుము. అని శార్దూ
లుఁడు రావణునితోఁ జెప్పెను.

అంత నారావణుఁడు శార్దూలునిమాటనువిని మనసున నాలోచించి
యాశార్దూలుంజూచి గొప్పమాటం జెప్పెను.

దేవతలును గంధర్వులును దానవులును ఒక్కమొగి నాపైకి యుద్ధము
నకువచ్చినను నాకు సమస్తలోకంబువలసను భయంబునాటిల్లినను నేను రాము
నకు నీతి నివ్వను. అని రావణుఁడు శార్దూలునితోఁ జెప్పెను.

మహాతేజాఁడగు రావణుఁడు ఈ ప్రకారమున శార్దూలునితోఁజెప్పి
మరల నిల్లని చెప్పెను.

నీవు వానరసేనయంతయుఁ జూచినావుగదా! అందు భూరులగువానరు
లెవ్వరు? చెప్పుము.

సౌమ్యుఁడగు శార్దూలుఁడా! అందు మహాపరాక్రమకాలులగు వాన
రులు ఎట్టివారలు? వారి ప్రభావమెట్టిది? వార లెవ్వరి కొడుకులు? ఎవ్వరిమను

తథాఽత్ర ప్రతిపత్స్యమి జ్ఞాత్వా తేషాం బలాబలమ్,
అవశ్యం బలసంఖ్యానం కర్తవ్యం యుద్ధ మిచ్ఛతామ్. ౧౮

అథైవ ముక్త శ్వాహలో రావణే నోత్తమ శ్చరః,
ఇదం వచన మారేభే వత్తుం రావణసన్నిధౌ. ౧౯
అథర్షరజసః పుత్రో యుధి రాజా సుదుర్లభః,
గద్గద స్యాథ పుత్రోఽసా జామ్బవా నితి విశ్రుతః. ౨౦
గద్గదస్యైవ పుత్రోఽన్యో గురుపుత్ర శ్చతక్రతోః,
కదనం యస్య పుత్రేణ కృత మేకేన కతుసామ్. ౨౧

సుషేణ శ్చాపి ధర్మాత్మా పుత్రోఽగర్హస్య వీర్యవాన్,
సౌమ్య సామాత్మజ శ్చాత్ర రాజ వృధిముఖః కిః. ౨౨

సుముఖో దుర్ముఖ శ్చాత్ర వేగవర్హీ చ వానరః,
మృత్యు ర్వాసరగూపేణ నూనం సృష్ట స్స్వయమ్భువా. ౨౩

పుత్రోఽహతవహ స్యాథ నీల శ్సేనాపతి స్స్వయమ్,
అనిలస్య తు పుత్రోఽత్ర హనూమా నితివిశ్రుతః. ౨౪

నస్తా శ్శక్రస్య దుర్ధర్షో బలవా నగ్గదో యువా,
మైత్రశ్చ ద్వీవిద శ్చోభౌ బలినా వశ్యేసమ్భవా. ౨౫
పుత్రా నైవస్యైవ స్యాత్ర పశ్చికాలా న్తకోపమాః,
గజో గవాక్షో గవయ శ్శరభో గన్ధమాదసః. ౨౬

మలు? ఈసంగతియంతయుఁ జక్కగాఁ జెప్పము.

౧౩

అట్లు నీవలన నవ్వానరులబలాబలంబు లెఱిగి వారలవిషయమయి చేయవలసినదానిం దెలిసికొనెదను. యుద్ధము సేయువారలు ఆవశ్యము శత్రు బలంబుఁ దెలుసుకొనవలయును. అని రావణుఁడు శార్దూలునితోఁ జెప్పెను.

అంత నుత్తమచారుఁడగు శార్దూలుఁడు ఇట్లు రావణుఁడు చెప్పిన మాటనువిచి రావణుని కిట్లని చెప్పెను.

౧౪

ఋక్షరజానికొడుగు వానరరాజం డగునుగ్రీవుఁడు యుద్ధంబున మిక్కిలియు దుర్బల్యుఁడు జాంబవంతుఁడనువాఁడు గర్ధదునికొడుగు. ౨౦

గర్ధదునికొడుగు మఱియొకఁడు ధూమ్రుఁడనువాఁడున్నాఁడు; ఎవ్వఁ డుపక్రందే యుద్ధంబున నత్తాదిగాక్షులఁ బెక్కింపఁ జంపెనో అట్టివా నుమంతుని తండ్రి కేసరియనువాఁడు బృహస్పతిపుత్రుఁడు.

౨౧

రాక్షసరాజండును రావణుఁడా! మహాపరాక్రమశాలియు ధర్మాత్ముఁడగు సుషేణుఁడనువాఁడు యుజనిపుత్రుఁడు, సౌమ్యుఁడగు దధిముఖుఁడు చింగునిపుత్రుఁడు.

౨౨

నుమఖుఁడును గుర్ముఖుఁడును వేగదర్శియును వీర లొక్కొక్కరును మృత్యువె యీవానరరూపంబున బ్రహ్మదేవునిచే సృజింపఁబడియో గాబోలునని యనందగి యొప్పుగురు.

౨౩

మఱియు వానరసేనానాయకుఁడగు నీలుఁడు అగ్నిహోత్రునికొడుగు; మున్ను కేసరిపుత్రుఁడని చెప్పఁబడిన హనుమంతుఁడు వాయుదేవుని బీజంబు నకుఁ బుట్టినవాఁడు.

౨౪

దుర్ధిరుఁడగు సంగదుఁడు దేవేంగ్రుని మనుమఁడు; బలవంతులగు మైం దర్శివిదులు అశ్వినీదేవతలకొడుకులు.

౨౫

గజాఁడును గవాత్తుఁడును గవయోఁడును శరభుఁడును గంధమాదనుఁ డును యయిగురు బ్రలయకాలాంతకునకు సాటినిచ్చవారలు; వీరలు యమునికొడుకులు.

౨౬

దశ వానరకోట్య శ్చ శూరాణాం యుద్ధకాక్షిణామ్,
శ్రీమతాం దేవపుత్రాణాం శేషం నాఖ్యాతు ముత్సహే. ౨౭

పుత్రో దశరథ స్త్రిష్టవ సింహసంహసనో యువా,
దూషణో నిహతో యేన ఖరశ్చ త్రిశింస్తథా. ౨౮
నాస్తి రామస్య సదృశో విక్రమే భువి కశ్చన,
వింధో నిహతో యేన కబంధ శ్చాస్తకోపమః. ౨౯

వక్తుం నశక్తో రామస్య నరః కశ్చిద్గుణాన్వితౌ,
జనస్థానగతా యేన యావంతో రాక్షసా హతాః. 30
లక్ష్మణ శ్చాత్ర ధర్మాత్మా చూతజ్ఞానా ని వర్షభః,
యస్య బాణపథం ప్రాప్య నజీవే దపి వాసనః. 31
శ్వేతో జ్యోతిర్ముఖ శ్చాత్ర భాస్కర సోత్తమృవా,
ఎగుణస్యచ పుత్రోఽన్యో హేమకూటః స్లవజ్ఞమః. 32
విశ్వకర్మనుతో వీరో నళః స్లవగస త్తనుః,
విక్రాంతో బలవా నత్ర ఎసుపుత్ర సుదుర్ధరః. 33
రాక్షసానాం చరిష్టశ్చ తవ భ్రాతా విభీషణః,
పరిగృహ్య పురీం లజ్కాం రాఘవస్య హితే రితః. 34
ఇతి స్వస్తి సమాఖ్యాతం త వేదం వానరం బలమ్,
సువేతేఽధిష్ఠితం శైలే శేషకార్యే భవా న్గతిః. 35

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే త్రింశ స్సర్గః. 30.

ఏ క త్రిం శ స్స ర్గః.

తత స్త ముత్తోభ్యబలం లజ్కాధిపతయే చరాః,

ఇట్లు శ్రీమంతులును దేవతలకు బుట్టినవారలును యుద్ధంబునంగు భయములేనివారలును యుద్ధంబు గోరుదుండువారలునగు వానరులు పదికోటులున్నారు; వీరలపేర్లు మొదలగువానిం జెప్ప నా కలవిగాదు. ౨౭

ఎవ్వఁడు ఖరుని దూషణుని ద్రిశిరునిం జంపినాఁడో అట్టిదశరథపుత్రుఁడురాముఁడు మిక్కిలియునుండరవిగ్రహుఁడు; యశావంతుఁడు. ౨౮

విరాధుని యమునింబోలు కబంధునింగూడ ఎధించినట్టి మహాపరాక్రమశాలియగు రామునకుఁ బరాక్రమంబున సాటివచ్చువాఁడు భూలోకంబున నెవ్వఁడును లేఁడు. ౨౯

జనసానంబుననున్న రాక్షసుల నందఱును నొక్కఁడే ఎధించినట్టి మహావీరుఁడగు రామునిగుణంబులవర్ణింప భూమియం దేరికిని శక్యంబుగాదు.

ధర్మార్థుఁడగు లక్ష్మణుఁడును మదపుటేనుఁగువంటివాఁడు; ఇతనిబాణంబుసోఁకిన దేవేంద్రుఁడేని జీవింపఁజాలఁడు. ౩౦

శ్వేతుఁడును జ్యోతిర్మఖుఁడునను నీయిర్వురును సూర్యపుత్రులు. పరుణునకు హేమకుటుంబున మఱియొక్కపుత్రుఁడున్నాఁడు. ౩౧

పరాక్రమవంతుఁడగు నలుఁడు విశ్వకర్మకుఁ బుట్టినవాఁడు; మహాపరాక్రమశాలియు బలవంతుఁడునగు దుర్ధరుఁడు ఎనుపుత్రుఁడు. ౩౨

రాక్షసశ్రేష్ఠుఁడు నీతమ్ముఁడు విభీషణుఁడు రామునివలన లంకారాజ్యాధిపత్యంబునొంది రామునకు హింసించునాయం బూనియున్నాఁడు. ౩౩

నువేలపర్యతప్రాంతంబున విడిసియున్న వానరసైన్యంబుతెఱఁగంతయు నీ కఠింగించితిగదా! ఇంకఁ జేయవలసిన కార్యములవిషయమయి నీయిష్టముఁ అనిశార్దులుండు రావణునకుఁ జెప్పెను. ౩౪

ఇది ముప్పదవసర్గము.

ముప్పదియొకటవసర్గము.

అట్లు కారులదిచారులు రాముఁ డనంతవానరసేనతో నువేలశైల

సువేలే రాఘవం శైలే నివిష్టం ప్రత్యవేదయన్. ౧

చారాణాం రావణః శ్రుత్వా ప్రాప్తం రామం మహాబలమ్,
జాతో ద్వేగోఽభవత్కించ త్వచివా నిద మబ్రవీత్. ౨

మన్త్రిణ శ్రీఘ్న మాయాస్తు సర్వేవై సుసమాహితాః,
అయం నో మన్తకాలో హి సమ్ప్రస్తాతి రాక్షసాః. ౩

తస్య త ద్వచనం శ్రుత్వా మన్త్రిణోఽభ్యాగమన్ ద్రుతమ్,

తత స్సమన్తయామాస సచివై రాక్షసైః సహ. ౪

మన్తయిత్వా స దుర్ధర్షః క్షమం యశ్శమనస్తరమ్,
విసర్జయిత్వా సచివా స్పృహివేశ స్వ మాలయమ్. ౫

తతో రాక్షస మాహూయ విద్యుజ్జహ్వం మహాబలమ్,
మాయావిసం మహామాయః ప్రవిశ ద్యత్ర మైథిలీ. ౬

విద్యుజ్జహ్వం చ మాయాజ్ఞ మబ్రవీ త్రాక్షనాధిపః,

మోహయిష్యావహే నీతాం మాయయా జనకాత్మజమ్. ౭

శిరో మాచూచయం గృహ్య ఘ్నవస్య నిశాచరః,
త్వం మాం సముపతిష్ఠస్వ మహచ్ఛ సశరం ధనుః. ౮

ఏవముక్త స్తథే త్యాహ విద్యుజ్జహ్వో నిశాచరః,
తస్య తుష్టోఽభవద్రాజా వ్రదదౌ చ విభూషణమ్. ౯

అశోకవనికాయాం తు నీతాదర్శనలాలసః,
నైర్మతానా మధిపతి స్సంవివేశ మహాబలః. ౧౦

ప్రాంతంబున విడిసియున్నాడని లంకారాజుండగు రావణునకుం జెప్పిరి.

రావణుడు మహాబలుండగు రాముడువచ్చియున్నాడని చారులవల నవిని కొంచెము భయమునొంది మంత్రులనుజూచి యిట్లని చెప్పెను. ౨

మన మాలోచింపవలసిన సమయమువచ్చినది. కావున మంత్రులందఱు శీఘ్రంబున నెచ్చరికతో నెచ్చటికివత్తురుగాక. అని రావణుఁ డాజ్ఞాపించెను.

ఆరావణ నాజ్ఞనువిని మంత్రులందఱు శీఘ్రమున నరినిసన్నిధికి వచ్చిరి.

అంత నారావణుఁడు మంత్రులతోఁగూడఁ జక్కఁగా నాలోచిం చెను. ౪

దుర్గరుండగు నారావణుడు ఆవలం జేయవలసినదానిఁగుఱింది చక్కఁగా నాలోచించి మంత్రులం బొండ్లని తనగృహంబునకుఁ బోయెను.

అంత మహామాయుండగు నారావణుడు మాయలం బండితుడును మహాబలుడునగు విద్యుజ్జహ్వరుడగు రాక్షసుం బిలిచి యతిఁడు వెంటరా నీతాదేవియుండు స్థలంబునకుఁ బోయెను. ౫

రాక్షసురాజుండగు రావణుడు మాయలుచెలసిన విద్యుజ్జహ్వరుం జూచి యిట్లని చెప్పెను.

మనము మాయచేసి నీతాదేవిని మోసపుత్తము. ౬

విద్యుజ్జహ్వరుడా! నీవు మాయచే రామునితల నొకటికల్పించి దానిని బాణసహితంబగు మహాధనుస్సునం దీసికొని నావెంటరమ్ము. అని రావణుడు విద్యుజ్జహ్వరునితోఁ జెప్పెను. ౭

అంత విద్యుజ్జహ్వరుఁడు రావణునిమాటనువిని, యట్లే యని యయ్యి కొనెను; అందుకు రాక్షసురాజుండగు రావణుడు సంతుష్టుడై యతనికిఁ గొప్పవిలువగల భూషణం బొకటి యొసంగెను. ౮

మహాబలకాలియు రాక్షసురాజుండు నగురావణుడు నీతం జూడఁగోరి యయ్యివోకవనంబునకే పోయెను. ౧౦

తతో దీనా మదై న్యార్హాం దదర్శ ధనదానుజః,
అధోముఖం శోకపరా ముపవిష్టాం మహీతలే. ౧౧
భర్తార మేవ ధ్యాయన్తీ మశోకవనికాం గతామ్,
ఉపాస్యమానాం ఘోరాభీ రాక్షసీభి రిత స్తతః. ౧౨

ఉపసృశ్య తత స్తీతాం ప్రహర్షం నామ కీర్తయన్,
ఇదం చ వచనం భృష్ట మువాచ జనకాత్మజామ్. ౧౩

నా స్త్యమానా మయా భద్రే! య ముపాశ్రిత్య వల్లసే,
ఖరహన్తా స తే భర్తా రాఘవ స్సమరే హతః. ౧౪

చిన్నం తే సర్వతో మూలం దర్పస్తే నిహతో మయా,
వ్యసనే నాత్మ న స్తీతే! మమ భార్య భవిష్యసి. ౧౫

విస్మయే మాం మతిం మూఢే! కిం మృతేన కరిష్యసి,
భవస్య భద్రే! భార్యణాం సర్వాసా మిశ్వరీ మమ. ౧౬

అల్పపుణ్యే! నివృత్తాఢే! మూఢే! పణ్డితమానిసి!,
శృణు భర్తృవధం సీతే! ఘోరం వృత్రవధం యథా. ౧౭

సమాయాత స్సముద్రాంతం మాం హన్తుం కిల రాఘవః,
వానరేంద్రప్రణీతేన బలేన మహతా వృతః. ౧౮

సన్నివిష్ట స్సముద్రస్య వీడ్య తీర మథోత్తరమ్,
బలేన మహతా రామో వ్రజ త్యస్తం దివాకరే. ౧౯
అ థాభ్యని పరిశ్రాంత మర్ధరాశ్రే స్థితం బలమ్,

అంతః గుణేరునితస్తుడగు రావణుడు దుఃఖమునొందినదియు నట్లు దుఃఖమునొందఁదగినదియు నేలంగూర్చుండి ముఖంబువాంచి పరమగుఃఖిత యయి మనంబున భర్తయగు రామునే ధ్యానించుచున్నదియు భయంకరాకారలగు రాక్షసస్త్రీచేత రక్షింపఁబడుచున్నదియు నగుదాని నశోకవనికయంగున్నదాని సీతాదేవిం జూచెను. ౧౧,౧౨

అంత రావణుడు సీతాదేవి సమీపంబునకుఁబోయి మహాసంతోష వార్తను జెప్పవాఁడువలె నభినయించుచు నాబిడంజూచి దుష్టమగు నీమాటం జెప్పెను. ౧౩

మంగళరూపిణివగుసీతా! నేనెంతవేడినను నీ వెవ్వనియందలి మక్కువచే నొప్పుకొనకుంటివో అట్టి ఖరునిం జంపినవాఁడు నీ పెరిమిటిగాముఁడు యుద్ధంబున హతుఁడయ్యె. ౧౪

సీతా! నీగర్వమునకుండిన యాధారమునంతయు ఛేదించితిని; నీగర్వంబునంతయుఁ బోగొట్టితిని; ఇంక నాప్రార్థనయుఁగూడ నెంతమాత్రము నక్కఱలేదు; నీదుఃఖంబున నే నీవు నాభార్యవు కాఁగలవు. ౧౫

మూఢురాలవగుసీతా! నీవింక నీబుద్ధిని విడువుము; చనిపోయినవానితో నీశేమికార్యము? మంగళరూపిణివగుసీతా! నాభార్యలకండఱును నీ వీశ్వరివై యుండుము. ౧౬

అల్పపుణ్యురాలవు పురుషార్థరహితురాలవు బుద్ధిహీనురాలవు ఏమియుఁ దలియకపోయినప్పటికిని సమస్తముఁ దరిసినట్లు గర్వించియున్నదానవు నగు సీతా! వృత్రాసురుఁడుచచ్చినట్లు నీభర్త రాముఁడు చచ్చెను; విముము. ౧౭

రాముఁడు నన్ను వధించుటకై వానరరాజుండగు సుగ్రీవుఁడు గొప్ప సేనతో వెంబడింప సముద్రతీరంబునొద్దకు వచ్చినాఁడు. ౧౮

అంత రాముఁడు సూర్యాస్తమయసమయంబునందు సముద్రోత్తర తీరలబున మహావైద్యంబుతోఁగూడ విడిసియుండెను. ౧౯

అంత నావైద్యమంతయు దారినడిచుటచే నలసి యర్ధరాత్రంబున

సుఖసుప్తం సమాసాద్య చారితం ప్రథమం చరైః. ౨౦

తత్ప్రహస్తప్రణీతేన బలేన మహతా మమ,
బల మస్య హతం కాలే యత, రామ స్సౌత్కణః. ౨౧

పట్టసా న్మరిఘాం శ్చక్రాన్ దణ్డా వ్భద్రా న్నహాయసాన్,
బాణజాలాని శూలాని భాస్వరా న్ముటముద్గరాన్. ౨౨

యష్టిశ్చ తోమరాన్ శక్తీ శ్చక్రాణి ముసలానిచ,
ఉద్యమ్యాద్యమ్యరక్షోభి ర్వాసరేషు నిపాతితాః. ౨౩

అథ సుప్తస్య రాసుస్య ప్రహస్తేన ప్రమాధినా,
అసక్తం కృతహస్తేన శిర శ్చిన్నం మహాసినా. ౨౪

విభీషణ స్సముత్పత్య నిగృహీతో యదృచ్ఛయా,
దిశః ప్రవ్రాజిత స్సర్వైర్లక్షణః ప్లవగై స్సహ. ౨౫

సుగ్రీవో గ్రీవయా సేతే భగ్నయా ప్లవగాధిపః,
నిరస్తహనుక శ్చేతే హనూమా న్నాక్షసై ర్హతః. ౨౬

జామ్బవా నథ జానుభ్యా ముత్పత నిహతో యుధి,
పట్టసై ర్బహుభి శ్చిన్నో నికృత్తః పాదపో యథా. ౨౭

మైత్తశ్చ ద్వివిక శ్చోభా నిహతో నానరర్షభా,
నిశ్వసంతా రుదంతా చ రుధిరేణ సముక్షితౌ. ౨౮

అసినా వ్యాయతో చిన్నా మధ్యే వ్యారినిఘాదనౌ,

అనుతిష్ఠతి మేదిన్యాం పనసః పనసో యథా. ౨౯

సుఖనిద్రం జేందియుండునప్పుడు మొదలఁ జారులంబంపి యందలిజాడలన్నియుఁ గనుఁగొంటిమి. ౨౦

ఎందు రామలక్ష్మణులున్నారో అట్టి యీవానరసేననంతయుఁ బ్రహస్తుఁడు గొప్పదగు నారాక్షససేనం దీసికొని వధించిపుచ్చెను. ౨౧

రాక్షసులు అడ్డకత్తులను గదలనుజిన్నచక్రంబులను బెద్దచక్రంబులను బెద్దయినుపదండములను ఖడ్గంబులను బెష్మబాణంబులను శూలంబులను సన్నెటలను ఇనుపగుడియలను కఱ్ఱలను సూలగ్రంబులగుగదలను ఈటెలను ముసలంబులను వానరులపై వేసవేలం బ్రయోగించిరి. ౨౨, ౨౩

అంత యుద్ధంబుఁ బ్రహరించువాఁడును నేర్పరియునగు ప్రహస్తుఁడు ఎంతమాత్రమును జాగునేయక మహాఖడ్గంబున నిదురించుచున్న రాముని శిరంబును నఱకెను. ౨౪

విభీషణుఁ డాకాశంబున కుద్గమించిపో నుద్యమింప నదృష్టివశంబున నాడిసిపట్టుకొనిరి; లక్ష్మణుఁడును ఇతరవానరులందఱును దిక్కునకుం బాటిరి.

సీతా! ఇప్పుడు వానరరాజుండగు సుగ్రీవుఁడు కంఠము విటిగిపడియున్నాఁడు; వానుమంతుఁడు హనువుపగిలి రాక్షసులచే హతుఁడై పడియున్నాఁడు. ౨౫

మఱియు జాంబవంతుఁడు మ్రోకాళ్లనుద్గమింపుఁడు రాక్షసు లతనిం బట్టి పెక్కుపట్టిసంబులచే ఖండించి వధించిరి; అతఁ డిప్పుడు నఱకఁబడి నేలంగూలిన వృక్షంబుపగిది నున్నాఁడు. ౨౬

దీర్ఘదేహులును శత్రువులం జంపువారలనగు మైందద్వివిధులను వానరోత్తముల నిద్దఱును రాక్షసులు కటి ప్రదేశంబున ఖడ్గంబుచే ఖండింప వారలు నెత్తుటందోఁగుచు నిట్టూర్పులుపుచ్చుచు రోదనంబునేయుచుఁ బ్రాణంబులు విడిచిరి. ౨౭

పనసుఁడు పనసపండుపలఁ జిత్తవిధంబుగా ఖండింపఁబడి నేలంబడి యున్నాఁడు. ౨౮

నారాచై ర్భహుభి శ్చిన్న శ్చేతే దర్యాం దరీముఖః,
కుముద స్తు మహా తేజా నిమ్మాజ స్సాయకైః కృతః. 30

అజ్ఞదో బహుభి శ్చిన్న శ్చరై రాసాద్య రాక్షసైః,
పతితోరుధిరోద్ధారీ ఙ్గేతో నిపతితాజ్ఞనః. 31
హరయో మథితా నాగై రథ జాతై స్తథా పరే,
కాయితా మృదితా శ్చుశ్చై ర్వాప్యవేగై ర్విహమ్బుదాః.

ప్రహృతా శ్చుపరే తస్మా హన్యమానా జఘన్యతః,
అభిద్రుతా స్తు రక్షోభి స్సింహై రివ మహాద్విపాః. 32
నాగరే పతితాః కేచి త్కేచి ద్దగన మాశ్రితాః,
ఋతౌ వృతౌ నుసారూఢా వానరీం వృత్తి మాశ్రితాః. 33

నాగరస్య చ తీరేషు శైలేషు చ వనేషు చ,
పిల్లకా స్తే విరూపాక్షై ర్భహుభి గృహవో హతాః. 34
ఏవం తవ హతో భర్తా ససైన్యో మమ సేనయా,
క్షతజార్ద్ధిం రణోద్వ స్తమినం చా న్యాహృతం శిరః. 35
తతః పరమదుర్ధ్వో రావణో రాక్షసేశ్వరః,
సీతాయా ముపశృణ్వంత్యాం రాక్షసీ మిద మబ్రవీత్. 36
రాక్షసం కూరికర్షాణం విద్యుజ్జహ్వం త్వ మానయ,
యేన తద్రాఘపశిర స్సంక్లామా త్స్వయ మాహృతమ్. 37

విద్యుజ్జహ్వస్తతో గృహ్య శిర స్త త్సకరాసనమ్,
ప్రణామం శిరసా కృత్వా రావణ స్వాగ్రతఃస్థితః. 38
త మబ్రవీ త్తతో రాజా రావణో రాక్షసం స్థితమ్,
విద్యుజ్జహ్వం మహాజహ్వం సమీపపరివ ర్తనమ్. 39

దశీముఖుడను వానరుడు పెక్కు బాణంబులచే వధింపబడి యొక గుహం బడియున్నాఁడు. మహాపరాక్రమశాలియగు కుముదుఁడు బాణంబులచే గతప్రాణుడై నిశ్శబ్దంబుగా నున్నాఁడు. 30

అంగదుఁడు రాక్షసులచే బెక్కు బాణంబులం బ్రహరింపబడి నెత్తుటందోగి బాహుపురులు వీడిపడ మృతుడై నేలంబడెను. 31

పరుండి నుఖంబుగానిదురించుచున్న వానరులు కొందఱు ఏనుగులచే ద్రోక్కుబడి మృతులయిరి; కొందఱు కపటంబున వధింపబడిరి; కొందఱు వాయువేగంబుల మేఘంబులువలెగుఱ్ఱంబులచే ద్రోక్కుబడి మృతీబొందరి.

మఱికొందఱు భయంబునఁ బరుగెత్తుడు రాక్షసులు, సింహంబులు మహాగజంబులంబోలె నారిసెంబం దగిలి ప్రహరించి వధించిరి 32

కొందఱు వానరులు సముద్రంబునంబడిరి; కొందఱు తాళాశంబున కెగసి తప్పించుకొనిరి; భిల్లూకంబులు కొన్ని నిజంబగు వానరస్వభావంబు నవలంబించి వృక్షంబుల నారోహించిరి. 33

మఱియుఁ బెక్కుండు రాక్షసులు సముద్రతీరప్రదేశంబునను బర్వతంబులయందును వనంబులయందును వెదకివెదకి పెక్కుండ్ర వానరులం జంపిరి. 34

ఇటు నాసైన్యము సీభర్తను అతినినై స్యమునం జంపిరి, నెత్తుటందడిసి దుమ్ముచే గప్పబడియున్న రామునిశిరస్సునురూడిఁ దెచ్చియున్నారు. 35

అంతఁ బరమదుర్ముఁడగు రాక్షసరాజంబు రావణుఁడు సీతాదేవి విడుచుండ సమాపంబుననున్న నొక రాక్షసినిజూచి యిట్లని చెప్పెను. 36

యందరంగంబుననుండి రామునిశిర స్పిచ్చటికఁ దెచ్చిన క్రూరకర్ముఁడగు రాక్షసుని విద్యుజ్జహ్వఁ దోడ్కొనిరమ్మ అని రావణుఁడు రాక్షసితోఁ జెప్పెను. 37

అంత విద్యుజ్జహ్వఁడు ఆరామశిరస్సును ధనుస్సునం దీసికొనివచ్చి సాష్టాంగముగ సమస్కరించి రావణుని యెదుట నిలుచుండెను. 38

అంత రాక్షసరాజుండగు రావణుఁడు పెద్దనాలుకగల దనసమాపంబు ననున్న విద్యుజ్జహ్వంజూచి యిట్లని చెప్పెను. 39

అగ్రతః కురు సీతాయా శ్రీస్తుం దాశరథే శ్విరః,
అవస్థాం పశ్చిమాం భర్తుః కృపణా సాధు పశ్యతు. ౪౧

ఏవ ముక్తం తు తద్రక్ష శ్విర స్తత్ప్రియదర్శనమ్,
ఉపనిషత్వ సీతాయాః క్షీప్ర మస్తరథీయత. ౪౨

రావణశ్చాపి చిడేప భాస్వరం కార్తుకం మహత్,
త్రిమ లోకేషు విఖ్యాతం సీతా మిద మువాచ హ. ౪౩

ఇదం తు తవ రామస్య కార్తుకం జ్యోతమాముతమ్,
ఇహ ప్రహస్తే నానీతం హత్వా తం సశి మానుషమ్. ౪౪

స విద్యుజహ్వన సహృద తచ్చిరో
భనుశ్చ భూమా విశిర్య రావణః,
విదేహరాజస్య సుతాం యశస్వినీం
తతోఽబ్రవీత్తాం భవ మే వశానుగా. ౪౫

ఇతి శ్రీమద్యధాకాణ్డే ఏక త్రింశ స్మరః. ౩౧

ద్వితీయ శ్లోక స్మరః.

సా సీతా తచ్చిరో దృష్ట్వా తచ్చ కార్తుక ముత్తమమ్,
సుగ్రీవప్రీతిసంసర్గ మాఖ్యాతం చ హనూమతా. ౧
నయనేముఖవర్ణంచ భర్త స్తత్సదృశం ముఖమ్,
కేశా న్కేశాస్తదేశం చ తంచ చూడామణిం శుభమ్. ౨
ఏతై స్సర్వై రభిజ్ఞానై రభిజ్ఞాయ సుదుఃఖతా,

శీఘ్రంబున నారామశిరస్సును నీతముండఱ నుంచుము; ఈడరిత్రు
రాలు తనపెనిమిటికిఁ గడపట నెట్టియన్యథా నచ్చినదో చక్కఁగాఁ జూడుఁ
గాక. అని రావణుఁడు విద్యుజ్జిహ్వనితోఁ జెప్పెను. ౪౧

ఆవిద్యుజ్జిహ్వండురావణునిమాటనువిని చూపరులకుఁ బ్రియంబుగ
ల్గించునట్టి యారామశిరంబును నీతాదేవిముండఱనుంచి శీఘ్రంబున నావలికిం
బోయెను. ౪౨

అంత రావణుఁడు ముల్లోకంబులం బ్రసిద్ధంబును దేవోపంతంబునగు
నామహాధనుస్సును విద్యుజ్జిహ్వనిచేతనుండి తీసికొని నీతాదేవింజూచి యి
ట్లని చెప్పెను. ౪౩

మఱియుఁ బ్రహస్తుఁడు రాత్రికాలంబున మనుష్యుఁడగు నీరామునివ
ధించి యలైత్రాటితోఁగూడినయతనిధనుస్సుగూడ నిచ్చటికిఁ దెచ్చినాఁడు;
ఇదిగోచూడుము. అని రావణుఁడు నీతాదేవితోఁ జెప్పెను. ౪౪

ఆరావణుఁడు విద్యుజ్జిహ్వఁడునుందానును ఆరామునిశిరస్సును ధను
స్సును నేలంబడవైచి యశస్వినయగు నీతాదేవింజూచి “ఇంక నీవు నా
యధీసురాలవగు” మని చెప్పెను. ౪౫

ఇది ముప్పదియొకటవసర్గము.

—
ముప్పదిరెండవసర్గము.

అంత నానీతాదేవి ఆశిరస్సును ఉత్తమంబగు నాధనుస్సునుంజూచి
హనుమంతుఁడుచెప్పిన రామనుగ్రీవుల సఖ్యంబునుఁ దలంచుకొని ఆకండ్లను
అమృతవర్షంబును ఆవెండ్రుకలను ఆనెత్తిని ఆచూడామణినింజూచి యాగు
ణులులే నది రామునితలలెనే యున్నదని తెలిసికొని పరమదుఃఖితయు
లేడియుంబోలె నచ్చైస్వరంబున రోదనంబునేయుచుఁ గైకేయినినిందించెను.

విజగర్హే చ కై కేయిం శ్రోశ నీ కురరీ యథా. 3
 సకామా భవ కై కేయి! హతోఽయం కులనన్దనః,
 కుల ముత్పాదితం సర్వం త్వయా కలహశీలయా. ౪

ఆర్యేణ కిం తే కై కేయి! కృతం రామేణ విప్రియమ్,
 య న్దనూ చీరవసన స్త్వయా ప్రస్థాపితో చనమ్. ౫

ఏవ ముక్త్యాశు వై దేహీ వేపమానా తపస్విని,
 జగమ జగతీం బాలా ఛిన్నా శు కదళీ యథా. ౬
 సా ముహూర్తా శృమాశ్వాస్య ప్రతిభధ్యచ చేతనామ్,
 తచ్చిక్ర స్సముపాహ్రియ విలలా సాయ తేక్షణా. ౭
 హా హతాఽస్తి మహాబాహో! వీరవ్రత మనువ్రతా,
 ఇమాం తే పశ్చిమాం ఘాం గతాఽస్తి విధవా కృతా. ౮
 ప్రథమం మరణం నారాయ భర్తా ర్షేగుణ్య ముచ్యతే,
 సువృత్త! సాధువృత్తాయా స్సంప్ర తస్త్వం మ మాగ్రతః. ౯

దుఃఖా ద్దుఃఖం ప్రపన్నాయా మగ్నాయా శ్శోకసాగరే,
 యోహి మా ముద్యత స్త్రాశుం సోఽపి త్వం వినిపాతితః ౧౦
 సా శ్వేత్రార్థమ కౌసల్యా శ్వియ సుత్రేణ రాఘవ,
 వత్సే నేన యథా ధేను ర్వివత్సా వశ్విలాకృతా. ౧౧

ఆదిప్తం దీర్ఘ మాయు నై యై రచి న్త్యపరాక్రమ!,
 అన్యతం వచనం తేహి మల్పాయు రసి రాఘవ!. ౧౨

అథవా సశ్యతి వ్రజ్ఞా ప్రాజ్ఞ స్యాపి సత న్తవ,

కైకేయా ! నీకోర్కె యీడేతినది; కులనందనుడగురాముఁడు హతుఁడయ్యె ; కలహకాఠిణిగు నీవు రఘువంశమునంతయు నాశము నొందించితివి ; ఇంక భరతాదులు సవశ్యము వృతులగుదురు. ౪

కైకేయా! నీవు రాముని వారచీరలు కట్టుకొన నొనఁగి నాతోఁగూడ నడవికిఁ బంపితివే; స్వల్పలోకప్రియకారియగు రాముఁడు నీకట్టి హపకారము నేమిగావించెను? అని సీతాదేవి విలపించెను. ౫

శోచనీయయు బాలయునగు సీతాదేవి యిట్లు విలపించి గుఃఖభయంబులవలన గడగడవడంగుచు భేదింపఁబడిన యరటిచెట్టువలె నేలంబడెను. ౬

వికాలంబులగు కంఠుగల యాసీతాదేవి యంతఃగొంతవడికిఁ దేటి సంజ్ఞంబొంది యారామశిరస్సును మూర్ఛొని యిట్లు విలపించెను. ౭

అయ్యో! మహాబాహుఁడా! వీరవ్రతము నవలంబించియున్నవాఁడా! హతనైతిని ; నీమరణావధంబునాడ బ్రతికియుంటి నే; విధవనైతిని. ౮

సదాచారసంపన్నుడవగు రాముఁడా! స్త్రీదోషంబున భర్తమందు మరణంబునొందునని చెప్పఁబడియున్నది; అట్లుగూడ లేదే, సదాచారసంపన్నునగు నాముందట నీవు మృతిఁబొందితివే; వీనికేమి కారణము? ౯

నేను గుఃఖమునొంది గుఃఖసముద్రంబున మునిగియుండఁగా నిట్టి సమయంబున నన్నుఁ గాపాడవచ్చినట్టి నీవుగూడ హతుఁడనైతివే! ౧౦

రాముఁడా! నాయత్త కాసల్య, చూడయం దతిప్రేమగల యావు చూడ మృతిఁబొంగుటవలన మహాగుఃఖంబునొందునట్లు పుత్రుఁడవు నీవు మృతిఁబొందుటవలనఁ బరమగుఃఖంబు నొందునట్లు గావించఁబడినది. ౧౧

అపరిమేయంబగు హరాక్రమముగలరాముఁడా! మున్ను నీవు బహుకాలము జీవించువనిచెప్పిన జ్యోతిషికులమాట యిప్పుడసత్యమయినది ; నీవల్పాయుష్కుండవయితివి. ౧౨

అటుగాదేని కాలము నీకు విరుద్ధముగా నుండుటంజేసి అదియే జ్యోతి

పచ జ్యేనం యథా కాలో భూతానాం ప్రభవోఽహ్యయమ్.

అదృష్టం మృత్యు మాపన్నః కస్తా త్వం నయశాస్త్రవిత్,
వ్యసనానా ముపాయజ్ఞః కుశలో వ్యాసి వర్జనే. ౧౪

తథా త్వం సంపరిష్యజ్య రాద్రయాఽతినృశంసయా,
కాశరాత్రావ మయాచ్ఛిద్య హృతః కమలలోచన!. ౧౫

ఉసశేషే మహాబాహో! మాం విహాయ తపస్విసీమ్,
ప్రియా మివ సమాశ్లిష్య పృథివీం పురుషర్షభ!. ౧౬

అర్చితం సతతం య త్త ద్గదమాల్లైర్వ ర్కయా తన,
ఇదం తే మత్ప్రియం వీర! ధనుః కాశ్చనభూషణమ్. ౧౭

పిత్రా దశరథేన త్వం శ్వశుశేణ మ మానఘ!,
సర్వై శ్చ పితృభి స్సార్ధం నూనం స్వగ్లే సమాగతః. ౧౮

దివి నక్షత్రభూత స్త్వం మహ త్కర్మకృతాం ప్రియమ్,
పుణ్యం రాజర్షి వంశం త్వ మాత్మన స్సముపేక్షసే. ౧౯

కిం మాం న ప్రేక్షసే రాజన్! కిం మాం న ప్రతిభాషసే,
బాలాం బాల్యేన సంప్రాప్తాం భార్యాం మాం సహచారిణీమ్.

శ్వాస్త్రమానందుఁ బండితులయినవారను నీవిషయమయి బుద్ధిభ్రంశము నొందునట్లు గావించియుండును, కాలము సమస్తభూతంబులకును గారణంబుగదా! అదియేమిచేసినను జేయవచ్చును. ౧౩

నీవు సమస్తోపాయంబులు దెలిసినవాడవు; నీతిశాస్త్రజ్ఞుడవు; ఎట్టియోపాయంబులనేని తొలగించుకొన సమర్థుడవే; ఈవిధంబున నేమిఱుపాటున నెట్లు హతుడవైతివి? ౧౪

తామరపూలవంటికందుగల రాముఁడా! నేను విధవనుగావలసినదానను గావున నానిమిత్తమయి భయంకరాకారయు సతిహ్రస్వయునగు కాలరాత్రి నిన్ను హరించియుండును. ౧౫

మహాబాహుడవు పురుషశ్రేష్ఠుడవు వగురాముఁడా! దిక్కులేనిదానను నన్నువిడిచి భూమినిం బ్రయరాలం బోతఁ గవుఁగిలించుకొని పరుండియున్నావు. ౧౬

పరాక్రమశాలినిగురాముఁడా! నీచేతను నాచేతనుఁగూడ గంధమాల్యంబుల భక్తిమెయిం బూజింపఁబడుచుండిన నాకుఁ బ్రయంబును గాంచనాలంకృతంబునగు ధనుస్సు ఇప్పటిట్లుయినదే! ౧౭

పాపహితుడవగు రాముఁడా! నీవు స్వర్గంబున నామామయు నీతండ్రియునగు దశరథమహారాజుతోను ఇంకను నీతాతలు మొదలగు నందఱిపితరులతోను జేరియున్నావు. ఇది నిశ్చయము. ౧౮

నీవు స్వర్గంబున విహనగతుడవై ఇంతకుమున్నే స్వర్గమునొందినవారలను గొప్పకార్యములు నేయువారికిఁ బ్రయోలునగు నీవంశంబునఁ బుట్టిన యిత్వాకువు మున్నగుపుణ్యపురుషులం జూచుచుండువు. ౧౯

రాముఁడా! చిన్నదానను జిన్నతనంబుననుండియే నీయొద్దకువచ్చినదాననుభార్యను నిన్ను విడువక నీతోఁగూడ నున్నదానను; అట్టి నేను ఇట్లు పెనువగలం బొందియుండఁగా నన్నేల కన్నెత్తిచూడవు? నాతో నేలమాటలాడవు? ౨౦

సంశ్రుతం గృహతా పాణిం చరిష్యా మితి యత్స్వయా,
స్తర తన్మమ కాకుత్స్థ! నయ మా మపి దుఃఖతామ్. ౨౧

కస్తా న్నా మవహాయ త్వం గతో గతిమతాం వర!,
అస్తా ల్లోకా నముం లోకం త్యక్త్వా మామపి దుఃఖతామ్.

కల్యాణై రుచితం యత్త త్పురిష్వక్తం మ యైన తు,
క్రవ్యాదై స్తచ్చరీరం తే నూనం విపరికృష్యతే. ౨౩

అగ్నిష్టోమాదిభి శ్చజ్ఞై రిష్టవా నా వ్తనక్షిణైః,
అగ్నిహోత్రేణ సంస్కారం కేన త్వం తు న లప్స్యసే. ౨౪

ప్రవ్రజ్యా ముపపన్నానాం త్రయాణా మేక సూగతమ్,
పరిస్రక్ష్యతి కౌసల్యా లక్ష్మణం శోకలాంబసా. ౨౫

స తస్యాః పరిపూచ్చన్త్యా వధం మిత్రబాన్ధవ తే,
తవ చాఖ్యాస్య తే నూనం నిశాయాం హత్వై ర్వశమ్ ౨౬
సా త్వాం సుప్తం హతంశ్రుత్వామాంచరత్కోగృహంగతామ్,
హృదయేన విదీర్ణేన న భవిష్యతి రాఘవ!. ౨౭

మమ హేతో రనా గాయయా హ్యవర్హః పార్థివాత్మజః,
రామస్సాగర ముత్తీర్య సత్త్వవాన్ గోష్పదే హతః. ౨౮

అహం దాశరథే నోథా మోహ త్స్వకులపాంసనీ,
ఆర్యపుత్రస్య రామస్య భార్యా మృత్యు రజాయత. ౨౯

రాముడా! నీవు వివాహంబున నాహస్తంబు గ్రహించునపుడు నాతోఁగూడ నుండెదనని ప్రతిజ్ఞ చేసితివే; దాని నిప్పుడు జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొనుము; దుఃఖితనగు నన్ను దీసికొనిపాము. ౨౧

ఉత్తమగతిగలవారలలో నుత్తముఁడెవగు రాముడా! నిన్ను విడిచి యుండుటచేఁ బరమదుఃఖితనైయున్న పరమప్రియనగు నన్ను ఎటు విడిచి యీలోకంబుననుండి పరిలోకంబునకుఁ బోతివి. ౨౨

నేను మున్ను మంగళ ద్రవ్యంబులగుచందనాదులతో నలంకరించి యేక రీతమును గవుఁగిలించుకొనుచుంటినో అట్టి నీకరీతమిప్పుడు నక్కలు మొదల గు నానిచే నాకర్షించుబడుచున్నది. ౨౩

పూర్ణదక్షిణలతో నగ్నిహోమాదియాగంబులు గావించి యాగీయంబగు నగ్నిహోత్రంబుచే సంస్కారంబు నొందఁ దగిననీవు ఇట్లు ఏయాగంబును జేయకమున్నే వ్యర్థముగా మృతినొందుట కేమికారణము? ౨౪

ప్రవాసమునొందిన మువ్వరిలోను లక్ష్మణుఁ డొక్కఁడే వచ్చుటం జూచి కాసల్యాదేవి పరమగుఃఖిత యయి లక్ష్మణుని “నీతారాము లెక్కడ?” అని యడుగఁగలదు. ౨౫

అలక్ష్మణుఁడు అట్లుండుచున్నకాసల్యాదేవికి రాత్రికాలంబున రాక్షసులువచ్చి నిన్ను నీమిత్ర నైవ్యంబును వధించిపోయిరని చెప్పఁగలఁడు. ౨౬

రాముడా! ఆకాసల్యాదేవి నీవునిదురించియుండునప్పుడు హతుఁడవగుటను నేను రాక్షసగృహంబునం జిక్కియుండుటనువిని హృదయంబుపగిలి మృతఁబొందును. ఎంతమాత్రము జీవింపఁజాలదు. ౨౭

దుష్టులైనను నానిమిత్తిమయియట్టిదుష్టవధంబునకుఁ దగనివాఁడు నుమహాబలకాలియు రాజపుత్రుఁడునగురాముఁడు ఖరాదిభయంకరరాక్షసుల నందఱుంజంపి అల్పాదును దుర్బలుఁడునగు ప్రహస్తునిచేఁ జచ్చినాఁడు.

రాముఁడు తనకులమునకు నాశంబుగల్గించుదాననని యెఱుంగక యజ్ఞానంబున నన్ను వివాహమాడెను. అట్లు రామునకు భార్యయే మృత్యువయ్యెను. ౨౮

నూన మన్యాం మయా జాతం వారితం దాన ముత్తమమ్,
యాఽహ మద్యేహ శోచామి భార్యా సర్వాతిథే రపి. 30

సాధు పాతము మాం టీప్రం రామ సోపరి రావణ!,
సమానయ పతిం పత్న్యా కురు కల్యాణ ముత్తమమ్. 30
శిరసా మే శిర శ్చాస్య కాయం కాయేన యోజయ,
రావ! కానుగప్యమి గతిం భర్తు ర్మహాత్మనః. 31

ఇతి సా దుఃఖసంతప్తా విలలా పాయతేక్షణా,
భర్తు శ్శిరో ధను స్తత్ర సమీక్ష్య చ పునఃపునః. 33
ఏవం లాలప్యమానాయాం సీతాయాం తత్ర రాక్షసః,
అభిచక్రాను భర్తార మనీకస్థగి కృతాశ్లాఙ్గిః. 34
విజయ సావ్యపుత్రేతి సోఽభివాద్య ప్రసాద్య చ,
స్య వేదయ దనుస్తాప్తం ప్రహ స్తం వాహినీపతిమ్ 35
అమాత్యై స్సహిత స్సరై వగి ప్రహ స్త స్సముపస్థితః,
తేన దర్శనకామేన నయం ప్రస్థాపితాః ప్రభో!. 36
నూన మస్తి మహారాజ! రాజభావా త్తమాన్వితమ్,
కించి దాత్యయికం కార్యం తేషాం త్వం దర్శనం కురు. 32

ఏత చ్ఛ్రిత్వా దశగ్రీవో రాక్షసప్రతివేదితమ్,
అశోకవనికాం త్యక్త్వా మన్రిణాం దర్శనం యయా. 37
స తు సర్వం సమ క్షేప మన్రిభిః కృత్య మాత్మనః,
సభాం ప్రవిశ్య విదధే విదిత్వా రామవిక్రమమ్. 38

నేను బూర్వజన్మంబున వెవ్వరో కన్యాదానము నేయఁదలఁచిన పృథుదానికి విష్ణుముగావించియుందును; కావుననే ఇట్టి పరమధర్మాత్ముడగు రామునకు భార్యనయ్య నీభోగకాలంబున నిట్లు రామవిరహంబునొంది దుఃఖించుచున్నాను.

రావణుడా! ఇంక శీఘ్రంబున నన్నును రామునిపైఁ బడవేయుము. ఇట్లు దంపతుల నొక్కటిగాఁజేర్చి యుత్తమంబగు మంగళముగావింపుము.

రావణుడా! రాముని శిరస్సుతో నాశిరస్సును అతని దేహముతో నా దేహమును జేర్చుము. మహాత్ముడగు పెనిమిటితో ననుగమనంబు గావించెదను. అని సీతాదేవి విలపించెను. 32

ఇట్లు విశాలంబగుకండ్లుగల యాసీతాదేవి పెనిమిటిశిరస్సును ధనుస్సునుంజూచి పరమదుఃఖితయై విలపించినది. 33

అప్పుడు సీతాదేవి యిట్లు విలపించుచుండఁగా ద్వారపాలకుడగు రాక్షసుండు చేమోడ్పగిలించి రావణునొద్దకు వచ్చెను. 34

అంత నారాక్షసుఁడు, “జయజయ” యని నమస్కరించి సవినయంబుగా నేనానాయకుడగు ప్రహస్తుఁడు వచ్చియున్నాడని చెప్పెను. 35

రాక్షసరాజుండవగు రావణుడా! ప్రహస్తుఁడుమంత్రులసంఘం గూడివచ్చియున్నాడు; అతఁడు మీదర్శనంబుఁగోరి నన్ను బంపినాడు. 36

మహారాజుండవగు రావణుడా! గొప్పకార్య మొకటియున్నది. అది యప్పుడే చేయఁదగినదైనను మీయాజ్ఞకొఱకుఁ గనిపెట్టియున్నారు; నీవు వారలకు దర్శనం బొసంగుము. అని యారాక్షసుఁడు రావణునకుం జెప్పెను.

రావణుఁడు ఆరాక్షసుఁడు చెప్పినమాటనువిని యశోకవనంబును విడిచి మంత్రులం జూడఁబోయెను. 37

ఆరావణుఁడు రామపరాక్రమంబుఁ దెలిసికొని సభం బ్రవేశించి మంత్రులతోఁ జక్కఁగా నాలోచించి నిశ్చయించి కార్యమునంతయుఁ గావించెను. 38

అస్తధానం తు తచ్ఛీర్షం తచ్చ కార్తుక ముత్తమమ్,
జగామ రావణ సైవ నిర్యాణసమనస్తరమ్. ౪౦
రాక్షసేంద్రీస్తు తైస్సార్ధం మన్త్రిభి ర్భీమవిక్రమైః,
సమర్థయామాస తదా రామకార్యవినిశ్చయమ్. ౪౧

అవిదూరస్థితాన్ సర్వా శ్శబ్దాధ్యక్షాన్ హితైషిణః,
అబ్రవీత్కాలసదృశో రావణో రాక్షసాధిపః. ౪౨
శీఘ్రం భేరీనినాదేన స్ఫుటకోగాహతేన మే,
సమానయధ్వం సైన్యాని వక్తవ్యం చ న కారణమ్. ౪౩

తతస్తథేతి ప్రతిగృహ్య తద్వచో
బలాధిపాస్తేమహదాత్మనోబలమ్,
సమానయం తైశ్చ సమాగమం చ తే
న్యవేషయ శ్శర్కరీ యుద్ధకాక్షిణి. ౪౪
ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే ద్వాత్రింశ స్సర్గః. ౩౯.

త్రయస్రింశ స్సర్గః.

సీతాం తు మోహితాం దృష్ట్వా సరమా నామ రాక్షసీ,
అసనా దాథ వై దేహీం ప్రియాం ప్రణయినీం సఖమ్. ౧

మోహితాం రాక్షసేంద్రీణ సీతాం పరమదుఃఖితామ్,
అశ్వాసయామాస తదా సరమా మృదుభాషిణీ. ౨
సాహితత్ర కృతా మిత్రం సీతయా రక్ష్యమాణయా,
రక్షనీ రావణాదిష్టా సానుక్రోశా దృఢవ్రతా. ౩

రావణుడు పోయినంతనే ఆరామునితలయును అధనుస్సును అంతర్ధా
పంబునొందినవి. ౪౦

అప్పుడు రాక్షసేశ్వరుడగు రావణుడు భయంకరపరాక్రమాలగు మం
త్రులతోగూడ నాలోచించి రామునింగుఱించి చేయవలసినకార్యమును ని
శ్చయించెను. ౪౧

మృత్యుసమానుడను రాక్షసేశ్వరుడు వగు రావణుడు తనసమీ
పంబుననున్న తనమేలుగోరునట్టి నేనాధ్యక్షులంజూచి యిట్లని చెప్పెను ౪౨

దృఢమయినదండముచే భేరివాయించి నాసైన్యముల నన్నింటిని
రావింపుడు; కారణమేమియుఁ జెప్పవలగు. అని రావణుడు నేనాధ్యక్షుల
తోఁ జెప్పెను. ౪౩

అంత నాసేనానాయకులు అట్లేయని రావణునిమాట కియ్యకొని తమ
వశంబుననుండిన మహాసైన్యంబుల రావించిరి; అట్లు సైన్యంబులన్నియును
న్నదృఢములయివచ్చి యుండుటను యుద్ధకాముడగు రావణునకుం జెప్పిరి ౪౪

ఇది ముప్పదిరెండవ సర్గము.

ముప్పదిమూడవసర్గము.

అంత విభీషణభార్యయును సరమయునురాక్షసి సీతాదేవిమోహితయును
టంజూచి తనప్రియురాలును స్నేహితయును జలికత్తెయునగు సీతాదేవియొ
ద్దకుఁ బోయెను. ౧

సరమ రాక్షసేశ్వరుడగురావణునిచే మోసపుచ్చఁబడి పరమగుఃఖిత
యయియున్న సీతాదేవిని మెత్తనిమాటల నిట్లని యూహించెను. ౨

ఆసరమ దయగలయు దృఢప్రతియుఁ గావున రావణాజ్ఞచే సీతాదేవి
ని రక్షించుచుచు నాసీతాదేవి గుణంబులవలన నావిడయందు మిక్కిలియు
స్నేహము గలదయ్యెను. ౩

సా దదర్శ తత స్సీతాం సరమా నప్తచేతనామ్,
ఉవాన్మ తోఽస్థితాం ధన్వంతాం బహుభామిని పాంసులామ్. ౪
తాం సమాశ్వాసయామాస సఖి స్నేహేన సువ్రతా,

సమాశ్వాసిహి వై దేహి! మాఘా త్తే మవసో వ్యధా. ౫

ఉక్తాయ రాజేన త్వం ప్రత్యుక్తశ్చ స్వయం త్వయా,
సఖి స్నేహేన తద్భీషా మయా సర్వం ప్రత్యుక్తమ్. ౬
లీనయా గహనే మాన్యే భయ ముత్సృజ్య కణాన్,
తవ హేతో ర్వికాలాక్షీ! నహి మే జీవితం ప్రియమ్ ౭

స సంభ్రాంతశ్చ నిష్క్రాంతో యత్కృతే రాక్షసాధినః,
తచ్చ మే విదితం సర్వ మభినిష్క్రమ్య మైథిలి. ౮
స శక్యం సౌ ప్తికం కర్తుం రామస్య విదితాత్మనః,
వధశ్చ పురుషవ్యాఘ్రే తస్మిన్నై వోపపన్యతే. ౯

స జ్వేన వానరా హన్తుం శక్యాః సాదపయోధినః,
సుగా దేవర్ష భేజేన రామేణ హి సురక్షితాః. ౧౦

దీర్ఘవృత్తభుజ శ్రీమా న్నహారస్కః స్రతావవాన్,
ధన్వీ సంవాసనోపేతో ధర్మాత్తా భువి విశ్రుతః. ౧౧

విక్రాంతో రక్షితా నిత్య మాత్మనశ్చ పరస్యచ,
లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్ర కుశలో నయశాస్త్రవిత్. ౧౨

హన్తా పరబలౌఘానా మచి న్త్యబలపారుషః,

అంత నాసరము శ్రమనివారణార్థముయి నేలంబొరలిదుముచే గప్పబడియున్న యాడుగుజ్జమునలె నున్నదియు సప్తసంజ్ఞయనగు నీతింజూచెను. మంచి ప్రతములుగల యాసరము సభిన్నహంబున నానీతాదేవి నూతనించెను.

నీతాదేవి! ఊటనొంగుము. మనంబురకు దుఃఖంబు చేచ్చుకొనవలదు.

విశాలంబులగుకండ్లుగలదానపు భయపాపస్వభావముగలదానపునగు నీతాదేవి! నీతో రావణుఁ డెమిచెప్పినాడో అంగును బతులు రావణునితో నీవేమి చెప్పితివో అదంతయు నీపై స్నేహంబున రావణునియనుమఁగూడ విడిచి నేనొకరహస్య ప్రదేశంబున డాగియుండివింటిని, నీనిమిత్తమే నేను బ్రాణంబులనైనను సరకునేయను.

నీతాదేవి! మఱియు నేనినిమిత్తము గాక్షిణ్యంబున నారావణుఁ డివ్వేగిరహస్యంబునో ఆకాశమునుగూడ నేమి దెలిసికొనివచ్చినాను.

రాముఁడు సమస్తంబుదెలిసినవాఁడు అతని నిద్రాసమయంబున మోసముచే జంప నలవికాదు. మఱియుఁ బురుష శ్రేష్ఠుండగు నతని విధింపుటయే యసంభావితము.

దేవేంద్రునిదేవ కేసలుఁడోలే రామునిచే జక్కఁగా రక్షించబడుచున్నవాఁడను న్నిత్యంబున భోరునట్టి మహాబలశాలుఁడగు వానరులం జంప వెంతమాత్రము శక్తియుకాదు.

నీతాదేవి! దీక్షంబులును గుండ్రములునగు భుజములుగలవాఁడును, శ్రీమంతుఁడును, విశాలవత్సంబును, మహాపరాక్రమశాలియు, ధనుర్ధరుఁడును, శోభనావయవస్మి వేళుఁడును, ధర్మాత్మఁడును, గీర్తిమంతుఁడును, బరాక్రమవంతుఁడును, నమ్మఁడును లక్ష్మణునిగూడ సర్వకాల సర్వావస్థలయందును దన్ను రక్షింపుకొని యితరులనుగూడ రక్షించువాఁడును, క్షేమవంతుఁడును నీతికాస్తంబుఁ జక్కఁగాఁ దెలిసినవాఁడును, శత్రువైష్యంబు లెంతయైనను

న హతో రాఘవ శ్రీమాన్ సీతే! శత్రునిబర్హణః. ౧౩

అయు క్షబుద్ధికృత్యేన సర్వభూతవిరోధినా,
ఇయం ప్రముక్తా కాద్రే మామయా మాయావిదా త్వయి. ౧౪

శోక స్తే విగత స్సర్వః కల్యాణం త్వా ముపస్థితమ్,
ధృవం త్వం భజతే లక్ష్మీః ప్రియం ప్రీతికరం శృణు. ౧౫

ఉత్తీర్య సాగరం రామ సుహ వానరసేనయా,
సన్నివిష్ట సుముద్రస్య తీర మాసాద్య దక్షిణమ్. ౧౬
దృష్టో మే పరిపూర్ణార్థః కాకుత్స్థ సహుత్కణః,
స హి తై స్సాగరా న్తస్థై ర్బలైః సివతి రక్షితః. ౧౭

అనేన ప్రేషితా యే చ రాక్షసా లఘువిక్రమాః,
రాఘవ స్తీర్ణ ఇ త్యేవ ప్రవృత్తి స్తై రి హాహృతా. ౧౮
స తాం శ్రుత్వా విశాలాక్షి! ప్రవృత్తిం రాక్షసాధిపః,
ఏష మస్త్రయతే సర్వై స్సచివై స్సహ రావణః. ౧౯

ఇతి బ్రువాణా సరమా రాక్షసీ సీతయా సహ,
సర్వోద్యోగేన పై న్యానాం శబ్దం శ్రుత్వా బైరవమ్. ౨౦
దణ్డినిర్ఘాతవాదిన్యా శ్రుత్వా భేర్యా మహాస్వనమ్,
ఉవాచ సరమా సీతా మిదం మధురభాషిణీ. ౨౧
సన్నాహజననీ హ్యేషా బైరవా భీరు! భేరికా,
భేరీనాదం చ గమ్భీరం శృణు తోయదనిస్వనమ్. ౨౨

కల్ప్యంతే మ త్తమాతజ్ఞా యజ్యంతే రథవాజినః,
హృష్యంతే తురగరూఢాః ప్రాసమాస్తా స్సహస్రశః. ౨౩

తత్ర తత్ర చ సన్నద్ధా సుముతన్తి పదాతయః,

ఆపూర్యంతే రాజమార్గా నైస్సన్యై రదృభిరగర్జనైః.
వేగంభి ర్నరభిశ్చ తోయాహ్నే రివ సాగరః, ౨౪

శస్త్రాణాం చ ప్రహన్నానాం చర్మాణాం వర్షణాం శధా. ౨౫

రథవాజినజానాం చ భూషితానాం చ రక్షకామ్,
ప్రభాం విస్ఫుజతాం సశ్యే నానావర్ణాం సముత్థితామ్. ౨౬

వనం నిర్దహతో ఘరై యదాగూపం విభావసోః,
ఘట్టానాం శృణు సిన్ధోషం రథానాం శృణు నిస్సవమ్. ౨౭

హయానాం హేషమాణానాం శృణు త్యూర్ధ్వనిం యథా,
ఉద్యతాయుధహస్తానాం రాక్షసేంద్రానియాయినామ్. ౨౮

సమ్భ్రమో రక్షనా మేష తుములో రోమహర్షణః,

శ్రీ స్త్వాం సజతి శోకఘ్నీ రక్షనాం భయ మూగశమ్. ౨౯

రామః కమలపత్నాతో దైత్యానామివ వాసవః,
వినిర్జిత్య జితక్రోధ స్తావో మచిన్త్య సరాక్రమః. ౩౦

రావణం సమరే హత్యా భర్తా త్వోఽధిగమిష్యతి,

విక్రమిష్యతి రక్షస్సు భర్తా తే సహలక్షణః
యథా శత్రుమ శత్రుఘ్నో విష్ణునా సహ వాసవః, ౩౧

మదపుటేనుఁగుల నలంకరించుచున్నారు. రజంబులకు గుఱ్ఱంబులఁ గూర్చుచున్నారు. గుఱ్ఱపువారలు ప్రాసహస్తులయి వేసవేలుగా సంతోషంబున విజృంభించుచున్నారు. ౨౩

ఆచ్చటచ్చటఁ బదాతివైద్యంబులును సన్నద్ధంబులయి గుంపులు చేరుచున్నచో చూడుము. ౨౪

వేగవంతంబులును సింహనాదంబులు నేయుచున్నవియుఁ జూపరుల కాశ్చర్యంబు గలిగించునవియునగు వైద్యంబులచే జలసమాహంబుల సముద్రంబువలె రాజమార్గంబులు నిండియున్నవి. ౨౫

నిర్మలంబులగు నాయుధంబులు డాలువాఱుంబుఁ గవచంబులు రథంబులు గుఱ్ఱంబులు నేనుఁగులు రాక్షసులఘాతంబులు ఇవి యెంతయుఁ గాంతితో నెలుఁగుచున్నవి; వీరికాంతి నానావర్ణమయి యెండకాలంబున నడవిని దహించు కార్చిచ్చుకాంతి యుబోలె నున్నది. ౨౬ ౨౭

ఏనుఁగులనుఁగట్టి నఘంటలు మ్రోగుచున్నవి; రథంబులుపోవుటచేఁ గలుగుశబ్దమును వినుము; వాద్యధ్వనివలెనున్న గుఱ్ఱములయజపును వినుము. ౨౮

రాక్షసరాజుడగు రావణునిభటు లీరాక్షసులు ఆయుధంబులఁ బైకెత్తి పట్టుకొని తుమలంబుగను జూపరులనుఁగ గుర్పాలుగఱునట్లును సన్నాహంబు గావించుచున్నారు చూడుము. ౨౯

ఇంక నీదుఃఖంబుపోయి నీను జయలక్ష్మీగలుగును. రాక్షసులకు భయంబు వచ్చినది. ౩౦

తామరపూతేనులుంబోలె వికాలనుందరంబులగు కన్నులుగలవాఁడును జిత్రోద్ధుఁడును అచింత్యపరాక్రముఁడునగు రాముఁడు పైతృలదేవేంద్రుఁ డుంబోలె యుద్ధంబున రావణుంజంపి నన్నుఁ బొందఁగలఁడు. సందేహము లేదు. ౩౧

దేవేంద్రుఁడు విష్ణువుంకూడి శత్రువులయందుఁ బరాక్రమించునట్లు నీపెనిమిటి రాముఁడు లక్ష్మణుంకూడి రాక్షసులయందుఁ బరాక్రమింపఁ గలఁడు. ౩౨

ఆగతస్య హి రామస్య క్షిప్ర మజ్జగతాం సతీమ్. 3౨

అహం ద్రక్ష్యేమి సిద్ధార్థాం త్వాం శత్రై వినివాతితే,
అశూఢా న్యానన్దజాని త్వం వర్తయిష్యసి శోభనే 33
సమాగమ్య పరివృజ్య త స్యోరసి మహారసః,

అచిరా న్తోక్ష్యతే నీతే! దేవి తే జఘనం గతామ్. 3౪
ధృతా మేతా నృహలా న్తాసా న్వేణీం రామో మహాబలః,

తస్య దృష్ట్యా ముఖం దేవి! పూర్ణ చంద్రో మి వోదితమ్. 3౫
మోక్ష్యసే శోకజం వారి నిర్లో! మివ వన్నగీ,
రావణం సమరే హత్వా న చిగా ద్దేవి! మైథిలి! 3౬
త్వయా సమగ్రః ప్రియయా సుఖార్హో లభ్యతే సుఖమ్,

సమాగతా త్వం వీర్యేణ మోదిష్యసి మహాత్మనా. 3౭
సువర్షేణ సమాయుక్తా యథా సస్యేన మేదినీ.

గిరవర మభితోఽనువ ర్తమానో
హయథివ మణ్డల మాశు యః కరోతి,
త మిహ శరణ మభ్యుపైహి దేవం
దివసకరం ప్రభవో హ్యయం ప్రజానామ్. 3౮
ఇతి శ్రీమద్యధాకాణ్డే త్రయస్త్రింశ స్సర్గః 33.

చ తు స్త్రిం శ స్స ర్గః.

అథ తాం జాతసన్యాసాం తేన వాక్యేన మోహితామ్,
సర నూఽహ్లాదయామాస పృథివీం ద్యా రివామ్భసా. ౧

శత్రువు వధింపఁబడినవెనుక నీవు సిద్ధాధ్యురాలవై రామునియంకంబు నొందియున్న నిన్ను నే నింక శీఘ్రంబునఁ జూడఁగలను. 3౨

మంగళరూపిణివగు సీతాదేవీ! నీవింక శీఘ్రంబుననే నీతోఁజేరి నిన్నుఁ గవుఁగిలించుకొనియందు విశాలవత్సుఁడగురామునివత్సస్థలంబున నానంద బాష్పంబుల విడువఁగలవు. 33

సీతాదేవీ! మహాబలుఁడగు రాముఁడు వెక్కుమాసంబులనుండి నీవు ఛరించియున్న నీవెనుక వ్రేలాడుచుండు నీతలజడను ఇంక శీఘ్రంబుననే విడిపించును. 3౪

సీతాదేవీ! ఉదితంబగు పూర్ణచంద్రుంబోలిఁబట్టి యారామునిముఖంబుఁ జూచినంతనే నీవు సర్వము నుబుసనువిడువఁగలుగుమును విడివఁగలవు. 35

సీతాదేవీ! సుఖార్హుఁడగురాముఁడు ఇంక శీఘ్రంబుననే యాద్యంబున రావణునివధించి సంపూర్ణమనోరథుఁడై ప్రియురాలవగునిన్నుఁగూడి నుఖంబు నొందఁగలఁడు. 36

సస్యముతోఁగూడినభూమి మంచివర్షముచే నుల్లసిల్లునట్లు నీవు మహాత్ముఁడగు రామునిఁగూడి యతనిపరాక్రమంబుచే నెంతయు సంతోషింపఁ గలవు. 37

ఎవ్వఁడు ఏర్వతోత్తమునగు మేరుఁవృక్షముచుట్టును దిరుగుచు గుఱ్ఱ ముంబోలె మండిలగతిం జేయుచున్నఁదో అట్టిసూర్యు నిప్పుడు శీఘ్రముగా శరణుపొందును. ఈదేవుఁడు సమస్తప్రజలకును గారణభూతుఁడు కావున సమస్తకులంబుల నొసంగును. అని సుమసీతాదేవితోఁ జెప్పెను. 3౮

ఇది ముప్పదిమూడవసర్గము.

ముప్పదినాలుగవసర్గము.

అట్లు సంతాపంబునొందినదియు మోహితయునగు సీతాదేవిని సరమ మధురవచనంబులచే నాకాశము భూమిని జలంబుచేతఁ జల్లఁజేయునట్లు సం తోషింపఁచెను. ౧

తత స్తస్యా హితం సఖ్యాశ్చిక్రీర్షన్తీ సఖివచః,
ఉవాచ కాలే కాలజ్ఞా స్థితపూర్వాభిభాషిణీ.

౨

ఉత్సహేయ మహం గత్వా త్వద్వాక్య మసితేక్షణే,
నివేద్య కుశలం రామే ప్రతిచ్ఛన్నా నివర్తితుమ్.

౩

స హి మే క్రమమాణాయా నిరాణమ్నే విహాయసి,
సమగ్రో గతి మన్వేతుం పవనో గగుడోఽపి వా.

౪

ఏవం బ్రువాణాం తాం నీతా సరమాంపున రబ్రవీత్,
మధురం శ్లక్ష్యమా వాచా పూర్వం శోకాభిపన్నయా.

౫

సమగ్రా గగనం గన్తు మపి నా త్వం రసాశలమ్,
అవగచ్ఛా మ్యేక ర్తవ్యం క ర్తవ్యం తే మదన్తరే.

౬

మత్ప్రియం యది క ర్తవ్యం యది బుద్ధిః స్థిరా తవ,
జ్ఞాతు మిచ్ఛామి తం గత్వా కింకరో తీతి రావణః.
స హి మాయాబలః కూరో రావణ శ్శత్రురావణః,
మాం మోహయతి దుష్టత్వా వీతమా శ్రేవ వారుణీ.

౭

౮

తర్జనయతి మాం నిత్యం భర్తృవయతి చాసకృత్,
రాక్షసీభి స్సుఘోరాభి ర్యా మాం రక్షన్తి నిత్యకః.

౯

అతి నేకాంబున నేదిచేయవలయునో అదంతయుఁ జక్కఁగాఁ
చెలిసినదగు నాసరమ నీతాదేవికి మిక్కిలియు సంతోషము గల్గునట్లుచేసి
తనన్నహంబుఁ జూపంగోరి చిలునగవు మొగంబునఁ దోచు నీతాదేవినో
నిట్లనిచెప్పెను 2

నల్లనకండ్లుగల నీతాదేవి! నేను ఎవ్వరికిని చెలియకుండునట్లు రాముని
యొద్దకుఁబోయి నీవు తేమంబుఁ జెప్పుచున్నవని రామునకుఁజెప్పి రానిలే
నని కోరెదను. 3

నిరాధానంబున నాకాశంబునందు నేను బోవుచుండఁగా నాలో సరి
గాఁజెరుటను నామొగరుత్తాంతలేనియు సమయముకారు అ సమయ నీతతోఁ
చెప్పెను. 4

నీతాదేవి ఇట్లు చెప్పుచున్న యాసరమంజూచి మున్ను దుఃఖంబునఁ
దొర్లును చూచి యిప్పుడు మనోహరంబయి యొప్పుచు నున్నవనంబున
నిట్లని చెప్పెను. 5

నీవు ఆకాశంబుననుఁగాని పాతాళంబునకుం గాని పోఁగలవు. సందియ
ములేదు. నావిను ముయి మఱియొవ్వరికినిఁ జేయ నలవి గానిదానినింగూడ
నీవు చేయఁగలవని నాకుఁ చెలియును 6

నీకు నాకోరిక నెఱవేర్చవలెనని తలంపు స్థిరముగాఁగలదేని నీవు రావ
ణునియొద్దకుఁబోయి యితి డేమిసేయుచున్నాఁడో తెలిసికొఁరమ్ము. 7

మాయాబలంబుగలవాఁడును నిర్దయుండును శత్రుల నేడ్చింపువాఁ
డును గుప్తాత్ముండునగు నారావణుండు త్రొంగబడిన మద్యంబువలె నాకు
మాటిమాటికి మోహంబు గల్గించుచున్నాఁడు. 8

ఆరావణుండు నాకుఁ గావలియుండురాక్షసస్త్రీలు నన్ను భయంకరం
బులగు నానావిధచేట్టలచేరిను మాటలచేరిను భయపఱచునట్లు చేయును
న్నాఁడు. 9

ఉద్విగ్నాశక్కితా చాస్త్రి స స్వస్థం చ మనో మమ,
తద్భయా చ్ఛాహ ముద్విగ్నా అశోకవనికాం గతా. ౧౦

యది నామ కథా తస్య నిశ్చితం వాఽపి యద్భవేత్,
నివేదయేథా స్సర్వం త త్వరో మే స్యా దనుగ్రహః. ౧౧

సా త్వేవం బ్రువతీం సీతాం సరమా వల్లుభాషిణీ,
ఉవాచ పదనం తస్యా సుప్తిశస్త్రీ బాష్పవిక్లబమ్. ౧౨
ఏష తే యద్యభిప్రాయ స్తదా గచ్ఛామి జానశీ,
గృహ్య శత్రో రభిప్రాయ ముపావృతాం చ పశ్య మామ్. ౧౩

ఏవ ముక్త్యా తతో గత్వా సమీపం తస్య రక్షసః,
శుశ్రావ కథితం తస్య రావణస్య సమప్రిణః. ౧౪

సా శ్రుత్వా నిశ్చయం తస్య నిశ్చయశ్చ దురాత్మనః,
పున రే వాగమత్తిప్ర మశోకవనికాం తదా. ౧౫

సా ప్రవిష్టా పున స్తత్ర దరర్ప జనకాత్మజామ్,
ప్రతీక్షమాణాం నావ మేవ భ్రష్టపద్మా మివ శ్రియమ్. ౧౬

తాశీశు సీతా పునః ప్రాప్తాం సరమాం వల్లుభాషిణీమ్,
పరివృజ్య చ సుస్నిగ్ధం దదా చ స్వయ మాసనమ్. ౧౭

ఇ హాసీనా సుఖం సర్వ మాఖ్యాహి మమ త త్వత్వతః,
కూరితస్య నిశ్చయం తస్య రావణస్య దురాత్మనః. ౧౮

నేను మిక్కిలియు భయంబునొంది ప్రాణసంశయమునం బొందియున్నాను. నానునన్నునను నెత్తుదిలేగు. ఈయశోకవనంబున నారావణునివలననే పరమభీతయయి యున్నాను. ౧౦

ఆరావణుఁ డేమిసేయ నిశ్చయించునో ఆవృత్తాంతమంతయు నాకు వచ్చి చెప్పుదువేని నీయందు నాకు మిక్కిలియుఁ గృతజ్ఞతగలుగును అని నీతాదేవి సరమతోఁ జెప్పెను. ౧౧

మధురభాషిణియగు నాసరమ ఇట్లు చెప్పుచున్న నీతాదేవింజూచి కన్నీర్లు కాలుచున్న యాదిత్యమొగమును దడవుచు నిట్లనిచెప్పెను. ౧౨

నీతాదేవి! ఇది నీ కుభిప్రా యమగునేని నేనిప్పుడేపోయెదను; శత్రువుని యభిప్రాయంబుదెలిసికొని శీఘ్రంబున వచ్చెదం జూడుము. అని సరమ నీతాదేవితోఁ జెప్పెను. ౧౩

ఆసరమ నీతాదేవితో నాప్రకారమునంజెప్పి యారావణు సమాపంబు నకుఁబోయి యతఁడును సుంత్రులను మాటలాడుకొనిన మాటల నన్నిటిని వినెను. ౧౪

నిశ్చయంబు నెఱుఁగుట కుండు సమర్థురాలగు నాసరమ దురాత్ముడగు నారావణుఁడు గావించుకొన్న నిశ్చయంబుఁ దెలిసికొని మరల శీఘ్రంబున నశోకవనంబునకు వచ్చెను. ౧౫

ఆసరమ యిట్లశోకవనంబుఁ బ్రవేశించి తనరాకకే యెగురుచూచున్నదియుఁ బర్వరూపమయిన యాసనమును విడిచిన మహాలక్ష్మీవలెనున్నదియునగు జనకమహారాజపుత్ర నీతాదేవిం జూచెను. ౧౬

నీతాదేవి, మధురభాషిణియగు నాసరమ వచ్చుటంజూచి పరమసంతోషంబునొంది సన్నేహంబుగా నాదిడఁ గవుఁగొలెంచుకొని తానె నాదరంబుగా నాసనం బొసఁగెను. ౧౭

నీ విచ్చట ముఖంబుగాఁ గూర్చుండి నిర్దయుఁడు దురాత్ముఁడునగు రావణుని నిశ్చయంబంతయు నాకు యథార్థంబుగాఁ జెప్పము. అని నీతాదేవి సరమతోఁ జెప్పెను. ౧౮

ఏవ ముక్తాతు సరమా సీతయా వేపమానయా,
 కథితం సర్వ మాచక్షే రావణస్య సమన్తిణః. ౧౯
 జనన్యా రాక్షసేన్ద్రో వై శ్వన్దోఽర్థం బృహ వ్యచః,
 అవిధేన చ వై దేహీ మన్త్రివృద్ధేన బోధితః. ౨౦
 దీయతా మభినతృత్య మనుజేన్ద్రా ముమైధిలీ,
 నిరర్చనం తే పర్యాప్తం జనన్ధానే య కద్భుతమ్. ౨౧

లజ్ఘనం చ సముద్రస్య దర్శనం చ హనూః కః,
 పథిం చ రాక్షసాం యుద్ధే కః కుర్యాత్తాపజో భువి. ౨౨

ఏవం స మున్త్రివృద్ధే బౌవిధేన విహుభాషితః,
 న త్వా ముశుచాతే మోక్షు మర్థ మర్థసో యథా. ౨౩
 నోత్సహ శ్యమ్యుశో మోక్షుం యుద్ధే ద్వా విజ మైధిలీ,
 సామీత్యస్య సృశంసస్య నిశ్చయో హ్యేష చ ర్థితే. ౨౪
 త దేవా నిశ్చితా బుద్ధి ర్మృత్యులోభా దుచస్థితా,
 భయా న్నశక్త స్త్వాం మోక్షు మాసరస్త స్తు సంయుగే. ౨౫
 రాక్షసానాం చ సర్వేషా మాత్మనశ్చ పథేన హి,
 నిహశ్య రావణం శత్ర్వే సర్వథా నిశీతై శ్చరైః. ౨౬
 ప్రతినేష్యతి రామ స్త్వా మయోధ్యా మసి తేక్షణే,
 ఏతస్మి న్నస్తరే శబ్దో భేరీశబ్దసమాకులః. ౨౭

ఏతస్మి న్నస్తరే శబ్దో భేరీశబ్దసమాకులః. ౨౭
 శ్రుతో వానరసైన్యానాం కమ్పయన్ ధరణీతలమ్,

సరమ యిట్లు భీత మగు సీతాదేవి చెప్పి మాటను విని రావణుడును ఆ తనిమంత్రులును ముఖలాడుకొనిన మాటల సంతయుఁ జెప్పెను. ౧౯

సీతాదేవి ! రావణుని తల్లి కె కనియు ఆవిధుఁడనువృద్ధమంత్రియు ని యివి చెప్పి కై రాక్షసేశ్వరుఁడగు రావణునికే జాలదూరము బోధించినారు.

నీవు రామునకు సత్కారపూర్వకముగ సీతాదేవి నొసంగుము. అట్టివ్వ వేని నీకు నాశముగలుగుననుటకు జనస్థానమునందు రాముఁడు ఖరాదిసమస్త రాక్షసులం జంపుటయే నివర్త్యము. ౨౦

సమస్తమయి దాటుటయు లంకయుంగు సీతాదేవినిఁ జూచుటయు యుద్ధంబున నొక్కఁడే పెక్కు రాక్షసులం జంపుటయు నీకార్యములను హనుమం తుఁడొక్కఁడు గావించినాఁడుగదా! భూసుండులంబున మఱియేపురుషుఁడు చేయగలఁడు? అని తల్లియు నవిధుఁడును రావణునకు బోధించిరి ౨౧

ఇట్లు తల్లియును మంత్రివృద్ధుఁడగు నవిధుఁడును పెక్కుభింగుల బోధించినను ఆరావణుఁడు ధనబుద్ధుఁ డనమును విఁచి నట్లు నిన్ను విడువ నొల్లఁడయ్యె. ౨౩

సీతాదేవి! యుద్ధంబున మృతిబొందినఁగాని రావణుఁడు నిన్ను వి డువఁడు; అది రావణుఁడును ఆతనిమంత్రులును జేసికొన్న నిశ్చయము. ౨౪

ఆరావణుఁ డీటుద్ధి మరణముగలుగుటకే కలిగినదిగాని వేఱుగాదు.

ఈరావణుఁడు తానును రాక్షులందఱును మరణంబు నొందకమునుపు కేవలభయంబున నిన్ను విడువనొల్ల కున్నాఁడు. ౨౫

నల్ల నికండ్లగల సీతాదేవి! రాముఁడు తప్పక యుద్ధంబున తీర్ణబాణం బుల రావణు నిధించి నిన్నయోధ్యనుఁ దోడ్కొనిపోవును. అని సరమ సీతాదే విఁ జెప్పెను. ౨౬

ఇట్లు సరమ సీతాదేవితోఁ జెప్పమండఁగానే భేరిశంఖస్వని సమస్త తంబగు వానర సైన్యంబుల పింహనాదము భూమిం జలసంబునొందించుచు నతి భీకరంబయి విసఁబడినది. ౨౭

శ్రుత్వా తు తద్వాసరసైన్యశబ్దం
 లక్ష్మణతా రాక్షసరాజభృత్యాః,
 నష్టాదసో దైన్యపరీతచేష్టాః
 శ్రేయో న పశ్యన్తి సృపస్య దోషైః.

౨౮

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే చతుష్త్రింశ స్సర్గః. ౩౪.

పంచుత్రింశ స్సర్గః.

తేన శబ్ధవిమిశ్రేణ భేరిశబ్దేన రాఘవః,
 ఉపయాతి మహాబాహూ రామః పరపురజ్ఞయః.

౧

తం నినాదం నిశ మ్యాథ రావణో రాక్షసేశ్వరః,
 ముహూర్తంధ్యాన మాస్థాయ సచివా నభ్యుదై తుతి.
 అథ తాన్ సచివాం సత్ర సర్వా నాభావ్య రావణః,
 సభాం సన్నాదయన్ సర్వా మి త్యువాచ మహాబలః.
 జగత్సన్తాపనః క్రూరో గర్హయ న్నాక్షసేశ్వరః,
 తరణం సాగరస్యాపి విక్రమం బలసంచయమ్.
 యదుక్తవన్తో రామస్య భవంతి స్తన్నయా శ్రుతమ్,

౨

౩

౪

భవత శ్చ సృహం వేద్మి యుద్ధే సత్యపరాక్రమాన్.
 తూష్ణీకా నీక్షతోఽనోన్యం విదిత్వా రామవిక్రమమ్,

౫

తతస్తు సుమహాప్రాజ్ఞో మాల్యవా స్నామ రాక్షసః.
 రావణస్య వచః శ్రుత్వా మాతుః వైతామహోఽబ్రవీత్,
 విద్యా స్వభివిసీతో యో రాజా రాజ! స్మయానుగః.
 స శాన్తి చిర మైశ్వర్య మరీంశ్చ కురుతే వశే,

౬

౭

లంకాయందుండు రావణుని పైనికులు వానరసైన్య సింహవాదంబులు
విని రావణుని దోషంబులచే మరణంబుగలుగునుగాని మేలుగలుగదని నిశ్చ
యించి భయంబున నవ్వుతేజాయ దీనులయ్యుండిరి. ౨౮

ఇది ముప్పదినాలుగవసర్గము.

ముప్పదియైదవసర్గము.

అప్పుడు మహాబాహుడును శత్రుపట్టణంబుల జయించువాడును
రఘువంశమున నుద్భవించినవాడనగు రాముడు అట్లు శంఖస్వనులతోను
ధేరీభాంకారములతోను లంకాపురికేటంచెను. ౧

అంత రాక్షసనాథుడగు రావణుడు ఆరామసైన్యధ్వనిని విని కొం
చెముసేపు ఆలోచించి మంత్రులంజూచెను. ౨

అంత మహాబలశాలియు బోకంబులఁ దపింపఁజేయువాడగు నిర్ద
యుడును రాక్షసనాథుడు నగు రావణుడు మంత్రులనందఱుం బిలిచి నా
నావిధంబుల నిందించుచు సభయంతయుఁ బ్రతిధ్వనిచెలంగ నిట్లనిచెప్పెను.

మీరలు రామునదూత హనుమంతుడు గావించిన సముద్రతరణంబు
ను బరాక్రమంబునురామునిసైన్యంబును చక్కఁగా నుగ్గడించి చెప్పివారు;
అదంతయు విన్నాను. ౪

యుద్ధంబున సత్యపరాక్రములరయ్య రామునిపరాక్రమంబువిని యొం
దొరులఁజూచుకొనుచు నిరుత్సాహులరయ్యున్న మిమ్ముగూడ వెఱుంగుదు
ను అని రావణుడు చెప్పెను. ౫

అంత రావణునితల్లికిఁ బినతండ్రీయును మహాపండితుడునగు మాత్య
వంతుడను రాక్షసుడు రావణునిమాటలువిని యిట్లని చెప్పెను. ౬

రాక్షసరాజుండవగు రావణుడా! ఏరాజు అన్యక్షత్రీయవారా
దండనీకు లనువిద్యలను శిల్ప నీతికాస్త్రము ననుసరించి నడిచునో అతఁడే

సద్దధానో హి కాలేన విగృహం శౌచిభి స్సహ. ౮
స్వపతవర్ధనం కుర్వన్మహ దైశ్వర్య మశ్నుతే,

హీయమానేన కర్తవ్యో రాజ్ఞా సన్ధిస్సమేనచ. ౯
సశత్రు మవమన్యేత జ్ఞాయా స్మక్రీక విగ్రహమ్,

త న్మహ్యం రోచతే సన్ధి స్సహరామేణ రావణ! ౧౦
యదర్థ మభియుక్తాః స్త సీతా తస్యై ప్రదీయతామ్,

యస్య దేశ్వరయ స్సర్వే గన్ధర్వా శ్చ జయైషిణః. ౧౧
విరోధం మాగమ స్తేన సన్ధి స్తే తేన రోచతామ్,

అస్యజ ధృగవా నృతౌ ద్వా వేవ హి పితామహః. ౧౨
సురాణా మసురాణాంచ ధర్మాధర్మా తదాశ్రయా,

ధర్మోహి శ్రూయతే సత్తో హ్యమరాణాం మహాత్మనామ్. ౧౩
అధర్మో రక్షసాం పత్తో హ్యసురాణాం చ రావణ!,
ధర్మో వై గ్రసతేఽధర్మం తతః కృత మభూ ద్యుగమ్. ౧౪
అధర్మో గ్రసతే ధర్మం తత స్తివ్యః ప్రవర్తతే,

తత్త్వయా చరతా లోకా న్ధర్మో వినిహతో మహాన. ౧౫

బహుకాలము రాజ్యముఁ బాలించును; ఆతఁడే శత్రువుల సంహతు జయించును. 2

అట్టి నీతికాస్త్రమువర్తియగు రాజు కాలము ననుసరించి తనకు దౌర్బల్యముగలుగు కాలమున శత్రువులతో సంధి చేయును; దనకు బ్రాబల్యమును శత్రునకుఁ దౌర్బల్యమునుఁ గలుగుకాలమున యుద్ధమునేయును ఇట్లు స్వపక్షము పృథ్విబొందించుచు బహుకాలము అపరిమితంబగు నైశ్వర్యము ననుభవించును. ౩

తనబలము క్షీణించుచుండునప్పుడు తనకు సమబలఁడగు శత్రువుతో సంధి నే మలయును; తాను శత్రువుకన్న నధిక బలఁడగు నేని శత్రువుఁ దిరస్కరించి యతనితో యుద్ధమునే మలయును. 4

రావణుడా! అట్లు నీతికాస్త్రమును వ్రుబంజేసి బలవంతుఁడగు రామునితో సంధిగావించుట వాయిప్తము; రామునకు ముందుండు విరోధముగలుగుటకుఁ గారణభూతయైన నీతను రామున కిచ్చివేయదము. ౧౦

దేవర్షులు గంధర్వులు మున్నగు వారలందఱును రామునకు జయము గలుగవలెనని కోరుచున్నారు; కావున నీ వితనితో విరోధము పెట్టుకొనకుము; సంధిగావింప నియ్యకొనుము. ౧౧

భగవంతుఁడగు బ్రహ్మదేవుఁడు మరలకును అమరులకును రెండుపక్షములఁ గల్పించెను అట్లు ధర్మమును అధర్మమును మరలను అమరులను ఆశ్రయించియుండును. ౧౨

రావణుడా! అంగు మహాత్ములగు దేవతలపక్షము ధర్మము; అనురాక్షసులపక్ష మధర్మము. ౧౩

ఎప్పుడు ధర్మమువలన ధర్మమునకుఁ బరాజయముగలుగునో అప్పుడు కృతయుగమగుదురు; ఎప్పుడు అధర్మమువలన ధర్మమునకుఁ బరాజయము గలుగనో అప్పుడు కలియుగమని చెప్పుదురు. ౧౪

నీవు దిగ్విజయార్థమయి లోకంబులన్నియుఁ దిరుగునప్పుడు ధర్మం

అధర్మః ప్రకృహీత శ్చ తే నాస్య దృఢినిః పరే,

స ప్రమాదా ద్విపృథ్న స్తే అధర్మో గ్రసతే హి నః. ౧౬
వివర్ధయతి పక్షంచ సురాణాం సురభావనః,

విషయేషు ప్రసక్తేన యత్కించ త్కారణా త్వయా. ౧౭
ఋషీణా మగ్నికల్పానా ముద్యోగో జనితో మహాన్,
తేషాం ప్రభావోదుర్ధ్వః ప్రదీప్త ఇవ పావకః. ౧౮
శవసా భావితాత్మానో ధర్మ స్యానుగ్రహేరతాః,
ముఖైర్వి ర్యజ్ఞై ర్యజ వ్యేతే నిత్యం తై స్తై ర్ద్విజాతయః. ౧౯

జహ్వ త్యగ్నీంశ్చ విధివ ద్వేదాం శ్చోచైచ్చ రథీయతే,
అభిభూయ చ రక్షాంసి బ్రహ్మఘోషా నుదీరయన్. ౨౦

దిశోఽపి విద్రుతా స్సర్వా స్తనయిత్సు రి వోష్ణగే,

ఋషీణా మగ్నికల్పానా మగ్నిహోత్ర సముత్థితః. ౨౧
అద త్తే రక్షసాం తేజో ధూమో వ్యాప్య దిశో దశ,
తేషు తేషు చ దేశేషు పుణ్యే ష్వేవ దృఢవ్రతైః. ౨౨
చర్యమాణం తప స్త్రివ్రం సన్తాపయతి రాక్షసాన్,
దేవదానవయక్షభ్యో గృహీతశ్చ వర స్త్వయా. ౨౩

మానుషా వానరా ఋతౌ గోలాజ్ఞాలా మహాబలాః,
జలవస్త ఇ హాగమ్య గర్జన్తి దృఢవిక్రమాః. ౨౪

బును విడిచి యధర్తంబును బరిగ్రహించితివి; అందువలన ధార్మికుడగు రాముడు మనకన్న బలవంతుడు. ౧౫

అయధర్తమును నీవు ప్రమాదంబున వృద్ధిబొందించుకొంటివి; కావున ధర్తము మనల నశింపజేయుచున్నది. మఱియు నాధర్తము దేవతల కనుకూలమయినది కావున వారలపక్షమునకు బలమును గలిగించుచున్నది. ౧౬

నీవు దేనివలననో విషయాసక్తుడవై నిష్కామంతులనార్దులకు మిక్కిలియు మనస్తాపంబు గావించితివి; అదంతయు దేవతలకు బలమయినది. ౧౭

అనునార్దులప్రభావము మండుచున్న నిష్కామంతుడి; దాని కదురులేదు.

ఈఋషులు ఎల్లప్పుడును దపస్సు గావించుచుఁ బరమాత్మను ధ్యానించుచు ధర్మవృద్ధియం దాసక్తులయి నానావిధోత్తమయాగంబులచే దేవతలంబూజింపుచుండెదరు. ౧౮

మఱియు నీఋషులు యథావిధి నగులహోమము నేయుచుండెదరు; వేదంబులఁ బఠింపుచుండెదరు; రాక్షసులందఱుఁ బాటిపోవునట్లు గట్టిగా వేదసారాణము నేయుచుండెదరు. ౨౦

రాక్షసులందఱు గ్రీష్మకాలంబునందు మేఘంబులుంబోలె భయంబున దిక్కులకుఁ బాటుచున్నారు.

మహాతపశ్శాలులగు ఋషుల యగ్నిహోత్రములనుండి వెడలినదూమము దశదిశలు న్యాపించి రాక్షసులతేజస్సును నశింప జేయుచున్నది. ౨౧

అయ్యైపుణ్యస్థలములందు ఋషులు దృఢనియమంబునం గావించు నట్టి తీవ్రతపస్సులవలన రాక్షసులు మిక్కిలియుఁ దపింపుచున్నారు. ౨౨

నీవు దేవదానవయక్షులు మున్నగువారలవలన మరణములేదని వరముఁ జూచినావు. ౨౩

అప్పుడు బలవంతులును మహాపరాక్రమశాలులునగు మనుష్యులును వానరులును ఎలుగగుడ్డులును గొండముచ్చులును లంకకువచ్చి గర్జించుచున్నారు? నీకు వీరివలనఁ జావులేనట్లు వరంబులేదు. ౨౪

ఉత్పాతా నివిహా ప్రప్త్యావీ ఘోరా స్పృహువిధాం స్తథా,
 వివాళ మనుషశ్యామి సర్వేషాం రక్షసా నుహమ్. ౨౫
 ఖరాభి సనితా ఘోరా మేఘాః ప్రతిభయంకరాః,
 తోణిణే నాభివర్షన్తి లజ్జా ముష్టేన సర్వతః. ౨౬
 రుదతాం వాహనానాంచ ప్రసత వ్యౌసప్రభిస్తవః,
 ధ్వజా ధ్వస్తా విసర్జాశ్చ న ప్రభాన్తి యథాపురమ్. ౨౭

వ్యాళా గోచూరువో గృధ్రా వాశ్యన్తి చ సుభైరవమ్,
 ప్రవిశ్య లజ్జా మనిశం సహవాయాం త్చ కుశ్వణే. ౨౮
 కాళికాః పాణ్డురై ర్దైత్యైః ప్రహసన్త్యగ్రతః ఘ్రితాః,
 త్రియ స్సవేష్మేషు ముష్టన్త్యైః గృహణి ప్రతిభావ్య చ. ౨౯

గృహణాం బలికర్తాణి శ్వానః పరుప్రభుజ్ఞలే,
 ఖరా గోమ ప్రజాయన్తే మూషికా నకులై స్సహ. ౩౦

మార్జానా ద్వీవిభి స్సార్థం సూకరా శ్శృనక్తే స్సహ,
 కిన్నరా రాక్షసై శ్చౌపి సమీయౌ ర్తానుషే స్సహ. ౩౧
 పాణ్డురా రక్షపదాశ్చ విహక్తాః కాలచోదితాః,
 రాక్షసానాం వినాశాయ కపోతా విచరన్తి చ. ౩౨

ఏచీకూచీతి వాశ్యన్త్యైః శ్చారికా వేత్తసు ఘ్రితాః,

పతన్తి గ్రథితా శ్చౌపి నిర్జితాః కలహైషిణః. ౩౩
 పక్షిణ శ్చ మృగా సుర్వే ప్రత్యాదిత్యం రుదన్తి చ,

నానావిధంబులగుదివ్యాంతరిక్షభౌమాలౌకికంబులు పాదముటంజూడ రాక్షసులకందఱకు నాశంబుగలుగునని తోచుచున్నది. ౨౫

విక్యతరూపములును భయంకరములునగు మేఘములుఅత్యుగ్రంబుగా గర్జించుచు లంక యంతయు నెత్తురును గురియుచున్నవి. ౨౬

గుఱ్ఱములు నేనుఁగులును రోదనంబునేయుచుఁ గన్నీళ్లు విడుచుచు న్నవిఃస్వజంబులన్నియుఁ గుమ్మదగిలి విసర్జంబులయి మునుపటివలెఁ బ్రకాశింపకున్నవి. ౨౭

దుష్టములగు నక్కలును గద్దలును లంకాపురిఁ బ్రవేశించి యెల్లప్పుడును గుంపులుగుంపులుగాఁజేరి భయంకరముగా నఱచుచున్నవి. ౨౮

నల్లని స్త్రీలు దెగరింపుమాటలుఁబోవుచు నిండ్లనుండు పదార్థంబులదొంగిలించునట్లును మఱియు నెదుటనిలిచి తెల్లనిపండ్లు తేటపడఁ బకపకనవ్వునట్లును స్వప్నములు గలుగుచున్నవి. ౨౯

పూజార్థమయి యిండ్లనుండును హవిస్సును గుక్కలువచ్చి తినిపోవుచున్నవి, ఆవులయంగు గాడిదలు పుట్టుచున్నవి, పందికొక్కులు ముంగిసల తోఁగూడఁ దిరుగుచున్నవి. ౩౦

మార్జారములు పులులతోఁ జేరుచున్నవి. ఊరఁబందులు కుక్కలతోఁ జేరుచున్నవి. కిన్నరులును రాక్షసులునుమనుష్యులును ఒక్కటిగా నున్నారు.

తెలుపు నెఱుపునగం సివరంగుగలపాదములతోఁగూడిన పావురములు దైవప్రేరితములయి రాక్షసుల వినాశంబు గలుగునని మాచింపుచుఁ దిరుగుచున్నవి. ౩౧

ఇండ్లనుండు మధురస్థూపార్థమయి పెంపఁబడినగోరువంకలు మధురముగాఁ గూయుటనువిడిచి యిప్పుడువీచి కూచి యని క్రూరధ్వనులంజేయుచున్నవి.

పక్షులును వృగంబులును ఒండొంటితోఁబోరుచు సోలియు మరలఁ గలహంబుఁగోరి యొండొంటిపైకిఁ బరుగెత్తుచున్నవి. మఱియు నూర్యునిం

క రాళో వికటో ముణ్డః పురుషః కృష్ణపిఙ్గళః. 3౪

కాలో గృహాణి స ర్వేషాం కాలేకాలేన్యవేక్షతే,

ఏతాన్యన్యాని దుష్టాని నిమిత్తాన్యత్పుతన్తిచ, 3౫

జ్ఞాత్వా ప్రధార్య కర్మాణి క్రియతా మాయతిక్షమమ్.

ఇదం వచ స్తత్ర నిశమ్య మాన్యవా

సప్రీత్య రక్షోధపతే ర్ననగవునః,

అనుత్తమే షూత్రసుపౌరుషో బలీ

బధూన తూష్ణీం సమవేక్ష్య రావణమ్. 3౬

ఇతి మధ్యకాండే పచ్చిత్రింశ స్సర్గః 3౫.

పట్రింశ స్సర్గః.

తత్తు మాన్యవతో వాక్యం హిత ముక్తం దశాననః,

స మర్షయతి దుష్టాత్కాన్యస్య వశ మాగతః. ౧

స బద్ధావ్ భుక్తితీం వక్త్రే క్రోధస్య వశ మాగతః,

అమర్షా త్పరిపుత్రాతో మాన్యవన్తమ థాబ్రవీత్. ౨

హితబుద్ధ్యా య నహితం వచగ పరుష ముచ్యతే,

పరపక్షం ప్రవి శైవ్యం నైశ చోచ్చిత్రం గతం మమ. 3

మానుషం కృపణం గామ మేకం శాఖామృగాశ్రయమ్,

సమర్థం మన్యసే కేన త్యక్తం పిత్రా పనాలయమ్. ౪

జూచి రోదనంబుఁ జేయుచున్నవి.

33

భయంకరాకారుఁడును ముండితెరిగియుండును గృష్ణపింగళుఁడునగు పురుషునిరూపము ధరించి మృత్యువు రాక్షసుల గృహములన్నియుఁ బ్రాత స్నానంకాలములఁగంగుఁ జూచుచున్నాఁడు.

34

ఇవియు నింకను గుప్తినిమిత్తము లనేకంబులునుబుట్టుచున్నవి కాబట్టి చక్కఁగా నాలోచించి నిశ్చయించి ముంగుడు బాధగలిగకుండునట్లు చేయుము. అని మాత్ర్యవంతుఁడు రావణునితోఁ జెప్పెను

35

శ్రీ త్తిములలో నుత్తమపాఠుఁడును బలవంతుఁడగునగు నామాత్ర్యవంతుఁడు ఇట్లు గావణునకుఁజెప్పి యతనిమొగంబుఁజూచి యతనిమనంబుఁ జక్కఁగాఁ బరీక్షించి యతనికిఁ దనమాట యనిష్టముగాఁ దోచుటం దెలిసి కొని యంతనూనగుండెను.

36

ఇది ముప్పదియైదవసర్గము.

ముప్పదియాతివసర్గము.

గుప్తాత్ముఁడగురావణుఁడు మృశ్యవశంగతుడై మాత్ర్యవంతుఁడు చెప్పిన హితవాక్యంబులు సహించఁడయ్యె.

37

అంత నారావణుఁడు పరమమపితుడై కోపంబుచే ముఖంబున బొమ ముడివడ గ్రుడ్లు గిఱగిఱింపియగ నామాత్ర్యవంతుఁజూచి యిట్లని చెప్పెను. 1

శత్రువులపై స్నేహంబుచేత నితని నెట్లై హితంబుఁ జెప్పినట్లుచెప్పి

మోసపుచ్చవలయునని యహితంబును బరుషంబునగుమాటం జెప్పినావు. అయినను నేను దానిని వినను.

38

మనుష్యుఁడును నీమఁడును ఏకాకియును గోతులు సహాయులుగాఁ గలవాఁడును దండ్రీచే విభవంబడినవాఁడును వనచరుఁడునగు రాముఁడు శమరుఁడని చెప్పినావే; అందు కేమికారణము?

39

రక్షసా మీశ్వరం మాం చ దేవతానాం భయంకరమ్,
 హీనం మాం మన్యసే కేన హ్యహీనం సర్వవిక్రమైః. ౫
 వీరద్యౌషేణ వా శక్త్యే వక్షసా తేన వా రిపోః,
 త్వయాఽహం పరుషా బృక్షః పరప్రోత్సాహనేన వా. ౬

ప్రభవంతం పదస్థం హి పరుషం కోఽభిభావతే,
 పణ్డిత శ్చాస్త్రతత్త్వజ్ఞో వినా ప్రోత్సాహనా ద్రిపోః. ౭

ఆసీయ చ వనా త్ప్రీతాం పద్మహీనా మివ శ్రియమ్,
 కిమ్భం ప్రతిదాస్యామి రాఘవస్య భయా దహమ్. ౮
 పృతం వానరకోటిభి స్సహస్రగ్రీవం సలత్కణమ్,
 పశ్య కైశ్చి దహోభి స్త్వం రాఘవం నిహతం మయా. ౯
 ద్వన్ద్వే యస్య న శిష్ట ని దైవతా న్యసి సంయుగే,
 స కన్తా ద్రావణో యుద్ధే నియ నూహోయిష్యతి. ౧౦
 ద్విధా భజ్యేయ మప్యేవం న నమేయం తు కస్యచిత్,
 ఏవ మే సహజో దోష స్స్వభావో దురతిక్రమః. ౧౧

యది తావత్సముద్రే తు నేతు పృథ్వో యద్భుచ్చయా,
 రామేణ విస్తయః కోఽత్ర యేన తే భయ మాగతమ్. ౧౨

స తు తీర్థాఽర్ణవం రాను సుహ వానరసేనయా,
 స్రతిజానామి తే సత్యం న జీవన్ప్రతియాస్యతి. ౧౩

ఏవం బువాణం సంరబ్ధం గుప్తం విజ్ఞాయ రావణమ్,
 వ్రీళితో మాల్యవా న్వాక్యం నోత్తరం ప్రత్యపద్యత ౧౪

సమస్తకాత్మములకుఁ బ్రభుఁడను సమస్తదేవతలకును భయంబుగల్గించు
వాఁడను మహాపరాక్రమశాలినగు నేను దక్కఁబయని చెప్పినావే దేనిచేత?

సజాతీయుఁ లో పీరుఁడుండుటను సహింపఁజాలమిచేతనో శత్రుపక్ష
పాఠముచేతనో లేక శత్రువులు ప్రోత్సహఁజుచుటచేతనో నీవు నన్నట్లు పరు
పవచనంబు లాడితివిగాని దానికి వేరేకారణములేదు. ౧

శత్రుప్రోత్సహము లేకున్నచోఁ బండితుఁడును శాస్త్రంబులుదెలిసిన
వాఁడ నగువాఁ డెవ్వఁడు రాజ్యాధికారంబున నున్నవాఁడును నిగ్రహానుగ్ర
హసమర్థుఁడునగు రాజునుగూర్చి పరుపవచనంబులాడును? 2

నేను బద్ధావనంబులేని లక్ష్మీదేవివలెనున్న నీతాదేవిని వనంబుననుండి
తెచ్చి మరల రామునను బిలువడి నేనెలయిస్తును. ౩

ఇంకఁ గొన్నిదినంబులలోనే సమస్తవానరసేనాసమేతుఁడగు రాముని
నుగ్రీవలక్ష్మణులతోఁగూడ నేను వధిందుటఁ జూడఁగలవు. 4

ఎవ్వనితో నేవతిలుగూడ ద్వంద్వయుద్ధము సేయఁజాలరో అట్టిరావ
ణుఁడు రామయుద్ధంబున నేల భయపడును? ౧౦

రాముఁడు బలవంతుఁడే యయినను ఆతనిచే శిరశ్చేదయైనను బాం
గుగునుగాని నే నెట్టివానికిని పంగను; ఇది స్వభావమునఁ గల్గినదోషము;
స్వభావమును విడువ నలవి గాదు. ౧౧

రాముఁడు సముద్రమునందు నేతువుకట్టినాడనిగదా నీవు భయముఁ
బొందినావు! ఒకవేళ నీస్వస్థముద్రమునందు డబ్బాటున రాముఁడు నేతువు
గట్టినను అదియేమి యాశ్చర్యము? ౧౨

రాముఁడుమాత్రము వానరసేనతో సముద్రంబు దాటివచ్చి మరలఁ
బ్రాణంబుతోఁ బోఁబోవుటలేదు. ఇదివాస్తవము. సత్యముచే శంభముచేసె
దను. అని రావణుఁడు మాల్యవంతునితోఁ జెప్పెను. ౧౩

మాల్యవంతుఁడు ఇట్లతిసంరంభంబునఁ జెప్పుచున్నరావణుంజూచి
యిరఁడు కుపితుఁడయినవాఁడని తెలిసికొని లజ్జితుఁడై బదులుచెప్పఁడయ్యె.

జయాశీమా చ రాజానం వర్ధయిత్వా యథోచితమ్,
 మాల్యవా సభ్యమజ్ఞాతో జగామ స్వం నివేశనమ్. ౧౫
 రావణస్తు సహమాత్యో మస్తయిత్వా విమృశ్య చ,
 లజ్కాయా మతులాం గుప్తిం కారయామాస రాక్షసః. ౧౬
 స వ్యాదిదేశ పూర్వస్యాం ప్రహస్తం ద్వారి రాక్షసమ్,
 దక్షిణస్యాం మహావీర్యా మహాపార్శ్వసుహోదరా. ౧౭

పశ్చిమాయా మథో ద్వారి పుత్ర మిన్ద్రజితం తథా,
 వ్యాదిదేశ మహానూయం బహుభి రాక్షసై ర్వృతమ్. ౧౮
 ఉత్తరస్యాం పురద్వారి వ్యాదిశ్య శుకనారశౌ,
 స్వయం చాత్ర భవిష్యామి మన్త్రిణ స్తా నునాచ హ. ౧౯
 రాక్షసంతు వినూపాక్షం మహావిర్యపరాక్రమమ్,
 మధ్యమేఽస్థాపయ ద్గుల్ఫే బహుభి సుహ రాక్షసైః. ౨౦
 ఏవంవిధానం లజ్కాయాః కృత్వా రాక్షసపుంజనః,
 కృతకృత్య మి వాత్సానం మన్య తే కాలచోదితః. ౨౧

విసర్జయామాస తత ససూప్రిణో
 విధాన మాజ్ఞాప్య పురస్య పుష్కలమ్,
 జయాశీమా మన్త్రిణేన పూజితో
 వివేశ చాన్తఃపుర మృద్ధిమ న్నవాత్. ౨౨
 ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే షట్త్రింశ స్సర్గః 3౬.

స ప్త త్రి ం శ స్స ర్గః.

నరవానరరాక్షౌతౌ స చ వాయునుతః కపిః,
 జామ్బవా నృతరాజశ్చ రాక్షసశ్చ విభీషణః. ౧

మాల్యవంతుఁడు యథాయోగ్యంబుగా రావణునకు జయంబుగలుగు నని యాశీర్వాదించి తనయింటికిఁబోయెను. ౧౫

అంత రావణుఁడు మంత్రులతోఁగూడవిమర్శపూర్వకంబుగా నాలోచించి లంకాపురికి అసమానంబగు గుప్తీకార్యంబు గావించెను. ౧౬

ఆరావణుఁడు భూర్పవాకిలియందుఁ బ్రహస్తుం గాచియుండ నాజ్ఞాపించెను. దక్షిణపువాకిలియందు మహాపరాక్రమకాలులగు మహాదర మహాపార్శ్వలనుండ నానతిచ్చెను. ౧౭

పశ్చిమద్వారంబున మహామాయఁడును అనేకరాక్షసపరివేష్టితుఁడునగు తనకొడుకు నింద్రజిత్తును గావలియుండ నాజ్ఞాపించెను. ౧౮

ఆరావణుఁడు ఉత్తరదిక్కునందలిద్వారంబునందు శుకసారణులనుండుడని యాజ్ఞాపించి తానును అచ్చటనుండెదనని మంత్రులతోఁ జెప్పెను.

అట్లు పట్టణమధ్యంబున మహాబలపరాక్రమకాలియగు విరూపాక్షుఁడనురాక్షసుని బహురాక్షససమేతంబుగా నుంచెను. ౨౦

రాక్షసశ్రేష్ఠు డగు రావణుఁడు ఇట్లు లంకాపురికిగుప్తీకర్తృసంవిధానంబుగావించి మృత్యుచోదితుఁడై తానంతవఱకుఁ గృతార్థుఁడైనట్లు తలఁచుకొనియుండెను. ౨౧

అంత నారావణుఁడు లంకానగరంబునకు సమగ్రంబుగా రక్షణసంవిధానంబునేను నాజ్ఞాపించి మంత్రులకు నెలవీయ నారకు “జయజయ” యనిరావణున కాశీర్వాదంబు నొసఁగి తమయిండ్లమంబోయిరి. రావణుఁడును నానావిధలక్ష్మీవిరాజమానంబగు సంతకపురంబునకుఁబోయెను. ౨౨

ఇది ముప్పదియావసర్గము

ముప్పదియేడవసర్గము.

రామలక్ష్మణులును నానరరాజుండగు కుగ్రీవుఁడును వాయుపుత్రుఁడగు హనుమంతుఁడును ఋతరాజుండగు జాంబవంతుఁడును విభీషణుఁడును

అజ్ఞదో వాలిపుత్రశ్చ సౌమిత్రి శ్శరభశ్శ కపిః,
 సుషేణ స్సహదాయాదో మైన్తో ద్వివిర వచః. ౨
 గజో గవాక్షశ్శ కుమురో సభోఽథ పనస స్తథా,
 అమిత్రవిషయం ప్రాప్తా స్సమవేతా స్సమర్థయన్ ౩
 ఇయం సా లక్ష్మితే లజ్జా పురీ రావణపాలితా,
 సాసుగోరగగన్ధర్వై రమరై రపి దుర్జయా. ౪
 కార్యసిద్ధిం పురస్కృత్య మత్రయధ్వం వినిర్ణయే,
 నిశ్యం సన్నిహితో వాన్త్ర రావణో రాక్షసాధిపః. ౫
 తథా తేషు బ్రువాణేషు రావణావరజోఽబ్రవీత్,
 వాక్య మగ్రామ్యపదవ త్పుష్కలార్థం విభీషణః. ౬

అనల శ్శరభ శ్చైచ్ఛ సంసాతిశి ప్రఘస స్తథా,
 గత్వా లజ్జాం ను మామాత్మాశి పురీం పున రి హగతాః. ౭
 భూత్వా తేకునయ నిర్వే ప్రవిష్టా శ్చ రిపోఽబ్రువన్,
 విధానం విహితం యచ్చ త ద్ప్రప్త్యా సముపస్థితాః. ౮

సంవిధానం యథాఽహు స్తే రావణస్య దురాత్మనః,
 రామ! త ద్భృగీసత స్సర్వం యథా త త్తేవీస మే శృణు. ౯
 పూర్వం ప్రహస్త సుబలో ద్వార మాసాద్య తిష్ఠతి,
 దక్షిణంచ మహావీర్యా మహాసార్వమహోదరా. ౧౦

ఇన్ద్రజి త్పశ్చిమద్వారం రాక్షసై ర్భహుభి ర్వృతః,
 పట్టవాసిధనుష్ఠద్భి శ్శూలముద్గరపాణిభిః. ౧౧
 నానాప్రహరణై శ్శూరై రావృతో రావణాత్మజః,

వాలికుచూరుడగు నంగదుఁడును శరభుఁడును బంధుసహితుఁడగు సుషేణుఁ
డును మైంగుఁడును ద్వివిగుఁడును గజాఁడును గవాక్షుఁడును గుమారుఁడును
వలుఁడును బనసుఁడును వీరలు మున్నగువానరవీరులు లంకాద్వీపంబుఁ జేరిన
పిమ్మట నందఱుంగూడె యిట్లని యాలోచించిరి. ౧-3

ఇదిగో రావణబాహుపాలితంబగు లంకాపురి యగపడుచున్నది; ఆప
ట్టణము సురాసురోరగగంధర్వులకైనను జయింప నలవిగానిది. ౪

ఇంగు గాక్షనేశ్వరుఁడగు రావణుఁడు విషాదక సన్నిహితుడై యు
న్నాఁడు. కాబట్టి కునకుఁ గార్యసిద్ధియగునట్లు చక్కఁగా నాలోచింపుఁడు.

అట్లు వారలందఱు మాలాదుచుండఁగా రావణునితమ్ముఁడగు విభీ
షణుఁడు వారలంజూచి యగ్రామ్యంబులగు పదంబులుగలదియు సధికార్థంబు
నగు నీమాటం జెప్పెను. ౫

నామంతులయిన యనల శరభ సంపాతి ప్రభునులు నల్వరును
ఇప్పుడు లంకాపురికింబోయి చూచివచ్చినారు. ౬

ఆ యనలశరభసంపాతిప్రభునులు అందఱు పక్షిరూపంబు దాల్చి
శత్రునైనవ్యంబులు చొచ్చి యందుఁ జేయఁబడియుండు నేర్పాటులన్నియుఁ
జూచి వచ్చినారు. ౭

రాముఁడా! వారలు గురాక్షుఁడగు రావణుని రక్షణసంవిధానం బం
తయుఁ జెప్పినారు. ఆసంగతియంతయుఁ జెప్పెదను వినుము. ౮

ప్రహస్తుఁడు నైనవ్యసేతుఁడై తూర్పుద్వారంబున నున్నాఁడు; మహా
పరాక్రమశాలులగు మహోదర మహాపార్శ్వలు దక్షిణద్వారంబునం గాచి
యున్నారు. ౧౦

రావణపుత్రుఁడగు నింద్రజిత్తు అడ్డకత్తి ఖడ్గము ధరున్గు శూలము
ముద్గరము మొదలగు నాయుధములం దాల్చిన ప్రధానరాక్షసుల పెక్కండ్ర
తోను నానావిధాయుధవాణులును శూరులునగు రాక్షసభటులతోనుంగూడి
పశ్చిమద్వారంబున నున్నాఁడు. ౧౧

రాక్షసానాం సహస్రైస్తు బహుభి శ్చస్త్రపాణిభిః. ౧౨
 యుక్తః పరమసంవిగ్నో రాక్షసై ర్బహుభిర్వృతః,
 ఉత్తరం నగరద్వారం రావణ స్స్వీయ మాస్థితః. ౧౩
 విరూపాక్ష స్తు మహతా శూలఖడ్గధనుష్వతా,
 బలేన రాక్షసై సార్థం మధ్యమం గుల్మ మాస్థితః. ౧౪

ఏతా నేవం విధా మ్మల్లా లజ్కాయాం సముదీక్ష్య తే,
 మామకా స్సచివా స్సర్వే పున శ్శీఘ్ర మిహాగతాః. ౧౫

గజానాం చ సహస్రం చ రథానా మయుతం పురే,
 హయానా మయుతే ద్వేచ సాగ్రకోటి చ రక్షసామ్. ౧౬
 విక్రంతా బలపన్తశ్చ సంయుగే ష్వౌతతాయినః,
 ఇష్టా రాక్షసరాజస్య నిత్య మేతే నిశాచరాః. ౧౭
 ఏకైక స్యాత్త్ర యుద్ధార్థే రాక్షసస్య విశాంపతే!,
 పరివార సహస్రాణాం సహస్ర ముపతిష్ఠతే. ౧౮
 ఏతాంస్సృత్తిం లజ్కాయాం మన్తిప్రోక్తాం విభీషణః,
 ఏవ ముక్త్యా మహాబాహూ రాక్షసాం స్తా నదర్శయత్. ౧౯
 లజ్కాయాం సచివై స్సర్వం రామాయ ప్రత్యక్షేదయత్,

రామం కమలపత్రాక్ష మిద ముత్తర మబ్రవీత్.
 రావణావరజః శ్రీమాన్ రామప్రియచిక్షీన్నయా,

కుబేరం తు యదా రామ! రావణః ప్రత్యయుధ్యత.
 షష్ఠి శ్చతసహస్రాణి తదా నిర్యాన్తి రాక్షసాః,
 పరాక్రమేణ వీర్యేణ లేజసా సత్త్వికారవాత్. ౨౦

రావణుడు నిర్భయముడై యాయుధపాణులగు పెక్కువేల రాక్షసభటులును పెక్కుండు ప్రధానరాక్షసులనుంగొలుపఁ దానే లంక యుత్తరద్వారమున నున్నాఁడు. ౧౨,౧౩

విరూపాక్షుఁడు శూలంబులును ఖడ్గంబులును ధనుస్సులును ధరించి యుండు గొప్ప సైన్యంబుతోఁగూడి పెక్కురాక్షసులగొలుప మగ్ధమగుల్లంబున నున్నాఁడు. ౧౪

నామంశ్రులు ఎవరిశిరభసంపాతి ప్రభుమలు లంకయందు ఇట్లు సంచి ధావంబు నొందియొగ్గు సేవలంజూచి మరల శిశ్రుంబున నిచ్చటికి వచ్చి వారు. ౧౫

గజయోధులు వేపురును రథికులు పదివేపురును గుఱ్ఱపువారు లిరువదివేపురును గాల్వరు కోటిమందియు బరాక్రమవంతులును బలవంతులును యుద్ధంబులం గ్రూగులునగు నీరాక్షసులు రాక్షసరాజుండగు రావణున కెల్లప్పుడును సమీపంబుననుండి సేవసేయుచుఁ బ్రియులై యుండువారలు. ౧౬

నరేంద్రుఁడగురాముఁడా! ఈరాక్షసులలో నొక్కొకరాక్షసునకు యుద్ధముకొఱుఁ బదిక్షులరాక్షసులు పరిజను లున్నారు. అని విభీషణుఁడు రామునకుఁ జెప్పెను. ౧౭

మహాబాహుఁడగు విభీషణుఁడు తమ మంత్రులుచేప్పిన లంకావృత్తాంతమంతయు రామునకుఁజెప్పి అంత నామంశ్రులం జూచెను. ౧౮

అంత నవ్వీభీషణుఁడు తనమంత్రులచేతనంకూడ నాలంకావృత్తాంతమంతయు రామునియెగుటఁ జెప్పించెను.

మరల శ్రీమంతుఁడగు రావణాసుజుఁడు విభీషణుఁడు తామరపూతేకులంబోలె విశాలమందంబులగు నేత్రంబులుగల రాముంజూచి యాపైఁ జెప్పవలసినమాట నిట్లని చెప్పెను. ౨౦

రాముఁడా! మున్ను రావణుఁడు కుశేరునితో యుద్ధము సేయఁబోయి నప్పుడు పరాక్రమంబుననుబలంబునను దేజంబునను ధైర్యంబునను దర్పంబున నుదురాత్ముఁడగురావణునకుసమానులయినరాక్షసులఁబదిక్షులమందిపోయిరి.

సదృశా యేఽత్ర దర్శేణ రావణస్య దురాత్మనః,
అత్ర మమ్యుర్నక ర్తవ్యో రోషయే త్వాం న భీషయే. ౨౩
సమర్థో హ్యసి వీర్యేణ సురాణా మపి నిగ్రహే,

తద్భవాం శ్చతురశ్శేణ బలేన మహతా వృతః. ౨౪
వ్యూహేషాం వానరానీకం నిర్మథిష్యసి రావణమ్,

రావణావరజే వాక్య మేనం బ్రువతి గాఢుచః. ౨౫

శత్రూణాం ప్రతిఘాతార్థ మిదం వచన మబ్రవీత్,
పూర్వద్వారే తు లక్ష్మణాయ నీహో వానరపుష్టవః ౨౬

ప్రహ సప్రతియోధా స్యా వాపరై ర్బహుభి ర్వృతః,
అగ్లదో వాలిపుత్ర స్తు బలేన మహతా వృతః. ౨౭

దక్షిణే శాధతాం ద్వారే మహాస్వాయుహోదరా,
హనూనూ నృశ్చిమద్వాపం నివీడ్య సవనాత్మజః. ౨౮

ప్రవిశే త్వప్రమీయాత్మా బహుభిః కపభి ర్వృతః,
దైత్యదానవసజ్ఞానా మృషీణాం చ మహాత్మనామ్. ౨౯

విప్రకారప్రియః క్షుద్రో వరదానబలాన్వితః,
పరిక్రామతి య స్సర్వా స్తోకాన్ సంతాపయ న్ప్రభాః. ౩౦

త స్యాహం రాక్షసేంద్రియ స్వయ మేవ వధే ధృతః,
ఉత్తరం నగరద్వార మహం సౌమిత్రిణా సహ. ౩౧

నివీ డ్యాభిప్రవేక్ష్యామి సబలో యత్ర రావణః,
వానరేంద్రిశ్చ బలవా నృతరాజ శ్చ వీర్యవాన్. ౩౨

రాక్షసేంద్రియజ శ్చైవ గుల్తో భవతు మధ్యమః,

ఈవిషయమునందు నామిందఁ గోపమునేయవలగు. విశుర్యోషముగలుగుటకుఁ జెప్పుచున్నానుగాని భయముగలుగుటకుఁ గాదు. నీవు సర్వాక్రమమున దేవతలచైనను నిగ్రహింపఁజాలినవాఁడవు. ౨౩

నీవును ఆంతులగు చతురంగబలంబుతోఁ గూడియున్నావు. కావున నీవానరవైద్యమును ఉచితవ్యూహంబులంబున్ని రావణుం బరిమార్చుము. అని విభీషణుఁడు గానునితోఁ జెప్పెను. ౨౪

రావణునితమ్ముఁడు విభీషణుఁడు ఈప్రకారంబునం జెప్పుచుండఁగానే గాము డు కత్తునంబుపొందె నట్లని చెప్పెను. ౨౫

వానరశ్రేష్ఠుఁడగునీకుఁడు పెక్కుండ్ర నానరులరాడి బంకితూర్పు వాకిలియందుండి ప్రహస్తునను యుద్ధం బొసంగును. ౨౬

నాలికుమారుఁడును నంగుఁడును గోపపైదైవ్యంబుఁగూడి దక్షిణద్వారం బుననుండి మహాస్వ్యామహోదరులతో యుద్ధంబు నేయుఁగాక. ౨౭

అప్రమేయబలసమన్వితుఁడగు నాయుపుశ్రుఁడునున హనుమంతుఁడు పశ్చిమద్వారంబునుండి యుద్ధము చేయుఁగాక. ౨౮

ఎవ్వఁడు దైత్యులును దాసవులను మహాత్ములగుఋషులను ఆప కాగమునేయుచు తుద్రస్పృత్తి నవిలంబించి వరబలగర్వితుఁడై జనులం బీడింపుచు సమస్తరాకంబులం దెరుగు నున్నాఁడో అట్టిరాక్షసరాజుఁడగు గావణుని నేనే విధింప నిశ్చయించినాను ౨౯, ౩౦

అట్టి రావణుఁడు వైద్యసమేతుఁడై యెచ్చటనున్నాఁడో ఆయుర్తర ద్వారంబున నేనును లక్ష్మణుఁడును ఉండి యుద్ధముగావించెదము ౩౧

బలవంతుఁడగుగ్రీవుఁడును మహాపరాక్రమకాలియగు జాంబవంతుఁ డును రావణానుజుఁడగు విభీషణుఁడును మధ్యమగుల్తంబు నలంకరింతురు గాక. ౩౨

స చైవం మానుషం యాపం కార్యం హరిభి రాహవే. 33

ఏషా భవతు సంఖ్యా నో యుద్ధేఽస్మి న్వానరే బలే,
వాసరా ఏవ స శ్చిహ్నాం సృజనేఽస్మి సృజిష్యతి. 34
వయం తు మానుషే జైవ సప్త యోత్స్యమహే పరాన్,
అహ మేవ సహ భ్రాత్రా లక్ష్మణేన మహాదసా 35
అత్తనా సచ్చిహ్న శ్చాయం సఖా నాను విభీషణా,

స రామః కృత్యసిద్ధ్యర్థ మేవ ముక్వా విభీషణమ్. 36

సువేలారోహణే బుద్ధ శ్చకార మతిమా న్నతిమ్,
రమణీయతరం పృష్ట్యా సువేలస్య గిరే న్నటమ్. 37

తతస్సు రామో మహతా బలేన

ప్రచ్ఛాచ్ఛత్య సర్వాం పృథివీం మహత్తా,

ప్రహృష్టనూపాఽభిదగామ లక్ష్మణం

కృత్వా మతిం సోఽరివధే మహత్తా. 38

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే సప్తత్రింశ స్సర్గః. 32.

అష్టత్రింశ స్సర్గః.

స తు కృత్వా సువేలస్యమతి మారోహణం ప్రతి,

లక్ష్మణానుగతో - సుస్సుగ్రీవమిద మబ్రవీత్. ౧

విభీషణం చ ధర్మజ్ఞ మనురక్తం నిశాచరమ్,

మన్తజ్ఞం చ విధిజ్ఞం చ శ్లక్ష్యయా పరయా గిరా. ౨

సువేలం సాధు శైలేన్ద్ర మిమం ధాతుశతై శ్చితమ్,

అధ్యారోహమహే సర్వే వత్స్యమాఽత్ర నిశా మమామ్.

వానరులు ఇప్పుడు డుండునట్లు యుద్ధంబునందు మనుష్యరూపంబు
ధరించియుండరాదు. 33

యుద్ధమునందు మనవానరపైస్థంబునం దీసంకేత ముండవలయును;
మనజనము అని తెలియుటకు మనకు వానరులే గుఱుతుగ నుండురుగాక. 34

మహాపరాక్రమకాలియు నాతమ్ముడు అత్తులుడును కేనును నీలాం
గదహనుమత్సుగ్రీవులును నాన్నేహితుడు విభీషణునితో మే మేడ్చురము
మాత్రము మనుష్యజేహంబుననే శత్రువులతో యుద్ధముచేసెదము. అనిరాము
డు చెప్పెను. 35

బుద్ధిమంతుడుగు రాముడు అట్లు కార్యనిర్ధియుగనట్లు విభీషణునితో
జెప్పి సువేలపర్యతటంబు మిక్కిలియు నుండవంబుగా నుండుటంజూచి
యప్పర్యతింబుపై నారోహింపదలంచెను. 36, 37

అంత మహాబుద్ధికాలియు మహాధైర్యకాలియునగు రాముడు పరమ
సంతోషంబునొంది ఆనంతంబగు వానరపైన్యంబు సువేలప్రాంతభూమియంత
యు వ్యాపించి వెంబడింప లంకామీదికిం బోయెను. 38

ఇది ముప్పదియేడవసర్గము.

—
మూప్పదియేనిమిదవసర్గము.

అత్తుణసహితుడుగు రాముడు అట్లు సువేలపర్యతంబు నారోహింపం
దలచి సుగ్రీవుని ధర్తవేత్తయు దవయం దనురాగముగలవాడును ఆలోచన
చెలిసినవాడును కార్యంబుల సమర్థుడును రాక్షసుండగుటచే నచ్చటిభిద్రం
బుల చెలిసివాడునగు విభీషణునింజూచి మధురవచనంబున నిట్లనిచెప్పెను.

మనమందఱుమును వానావిధధాతువులచే నలంకృతమయి పర్యతోత్త
మమయియున్న యీను సువేలపర్యతము నారోహించి యీరాత్రియంతయు
నిందు నివసించెదము. 39

లక్ష్మీం చాలోకయిష్యామో నిలయం తస్య రక్షసః,
 యేన మే మరణాన్తాయ హృతా భార్యా దురాత్మనా. ౪
 యేష ధర్మో న విజ్ఞాతో న తద్వృత్తం కులం తథా,
 రాక్షస్యా నీచయా బుద్ధ్యా యేన త ద్గర్హితం కృతమ్. ౫

తస్మిన్ స్తే వర్తంతే రోషః కీర్తిణే రాక్షసాధమే,
 యస్యాపరాధా నీచస్య నిధం ద్రక్ష్యమి త్తనామ్. ౬

ఏకో హి కురుతే పాపం కాలపాశశంశం గతః,
 నీచే నాత్మాపచారేణ కులం లేన వినశ్యతి. ౭

ఏవం సమస్తయస్మైవ సక్రోధో రావణం ప్రతి,
 రామ స్సువేదం వాసాయ చిత్రనాను ముపాకుహత్. ౮
 పృష్ఠతో లక్ష్మణ శ్చైవ మన్వగచ్ఛ త్సమాహితః,
 సశరం చాప ముద్యమ్య సుమహ ద్విక్రమే రతః. ౯
 అన్వాకురోహ సుగ్రీవ స్సామాత్య స్సభీషణః,

హనూనూ సజ్జవో నీలో మైన్దో ద్వివిధ ఏవచ. ౧౦
 గజో గవాక్షో గవయ శ్వరభో గన్ధమాదనః,
 వనసః కుముదశ్చైవ హరో రమ్యశ్చ యాధవః. ౧౧
 బాహువాంశ్చ సుషేణశ్చ ఋషభశ్చ మహామతిః,
 దుష్టుశ్చ మహాతేజా స్తథా శతబలిః కపిః. ౧౨
 ఏతే చాన్యేచ బహవో వానరా శ్శృంగామినః,
 తే వాయువేగప్రవణా స్తం గిరిం గిరిచారిణః. ౧౩
 అధ్యారోహన్త శతశ స్సువేలం యత్ర రాఘవః,

ఏదురాత్ముడు మరణంబునొందుటకై సాభార్య నపవారింపెనో
ఎవ్వఁడు ధర్మంబుదెలియక సదాచారంబు విచారింపక కులంబు గణింపక
రాత్మస సాధారణమయిన నీచబుద్ధిచే నిందితం బగు పరభార్యసహకారంబు
గావించెనో అట్టిరావణుని నివాసస్థానమయిన లంకాపురింగూడఁ జా
తము.

౪,౫

రాత్మసాధముండగు నారావణుని పేరుచెప్పిన నాకు మిక్కిలియు
రోషముపుట్టుచున్నది. అతనియొక్క నియపరాధమువలన నిప్పుడు రాత్మనుల
నందఱుం జంపవలసియున్నది.

౬

ఒక్కఁడుమాత్రమే మృత్యువశంగతుండై యకార్యంబుగావించును.
నీచుండగు నతఁ యపరాధంబుచే నతనినుంబునం బుట్టినవారిలందఱు సాశం
బునొంగుదురు అని రాముఁడుచెప్పెను.

౭

రాముఁ డట్లు చెప్పచునే రావణునిపైఁ గలిగిన కోపముతోఁ గూడి
నవాడై చిత్రసానవుని నువేలపర్వతంబు నారోహించెను.

౮

అత్తఁబుడును బ్రాక్రమంబుననిలంచి చి బాణంబును మహాధనుస్సుం
బట్టుకొని యెచ్చరికలగలవాడై రామునివెంబడిం బోయెను.

౯

అంత సుగ్రీవుఁడును దనమంత్రులను విభీషణునింగూడి అత్తఁబుని
వెంబడించి యారోహించెను.

హనుమంతుఁడు నంగగుఁడు నీలుఁడు మైంగుఁడు ద్వివిరుఁడు గజా
డు గవాక్షుఁడు గవయఁడు శరభుఁడు గంధమాదనుఁడు బనసుఁడు గుము
రుఁడు హరుఁడు రంభుఁడు జాంబవంతుఁడు సుషేణుఁడు బుద్ధిమంతుఁడగు
ఋషభుఁడు మహాతేజఁడగు దుర్ముఖుఁడు శతవిలియు వీరలును ఇంకనీతిరులు
పెక్కంద్రును వాయువేగలగు నావానరులందఱు రామునివెంబడి నాసువేల
పర్వతంబు నారోహించిరి.

౧౦-౧౩

తే త్వదీర్ష్ట్యా కాలేన గిరి మారుహ్య సర్వతః. ౧౮
దదృశు శ్శిఖరే తస్య విషక్తా మివ భే పురీమ్,

తాం శుభాం ప్రవదన్వరాం ప్రాకారపరిశోభితామ్. ౧౯
లక్ష్మాం రాక్షససంపూర్ణాం దదృశు ర్హరియాభవాః,
ప్రాకారచయసంస్థే శ్చ తదా నీలై ర్నిశాచరైః. ౨౦

దదృశు స్తే హరిశ్రేష్ఠాః ప్రాకార మసం కృతమ్,
తే దృష్ట్వా వాసరా సుర్యే రాక్షసా న్యుద్ధకాక్షిణః. ౨౧
ముముచు ర్వివిధా న్నాదాం స్తత్ర రామస్య పశ్యతః,

తతోఽస్త సుగమ త్సుర్య స్సన్ధ్యాయా ప్రతిరజ్జ్వళః. ౨౨
పూర్ణ చంద్రప్రదీప్తా చక్షువా సమభివర్తతే.
తత స్స రామో హరివాహినీపతి
ర్విభవణేన ప్రతినన్ద్య సత్కృతః,
సలక్ష్మణో యూథపయూథసంవృత
స్సవేలపుష్పే న్యవస ద్యథాసుఖమ్. ౨౩

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండేఽష్టమింశ స్సర్గః. ౩౪.

ఏకోనచత్వారింశ స్సర్గః.

తాం రాత్రి ముషితా స్తత్ర సువేలే హరిపుష్పవాః,
లక్ష్మాయాం దదృశు ర్హరా వనా న్యుపవనాని చ. ౧

సమసౌమ్యాని రమ్యాని విశాలా న్యాయతాని చ,
ఛౌష్ఠీరమ్యాని తే దృష్ట్వా బభౌవు ర్జాతవిన్దయాః. ౨

అంత నారామాదులు శిష్యులున నే యాసువేలపర్వతశిఖరంబునాలో
హించి త్రికూటశిఖరాగ్రంబున నాకాశంబున వ్రేలాడునట్లున్న లంకా
పురిం జూచిరి. ౧౪

వానరవీరులందఱు నుండకంబును నుండకద్వారంబును బ్రాకారాలం
కృతంబును రాక్షసులచే నిండినదియు నగు లంకాపురిం జూచిరి ౧౫

అప్పుడు నల్లనిరాక్షసులు కోటకొఱడులనుండునువలన రెండవప్రాకా
రమువలెనున్న యారాక్షససక్త్రైనింగూడ నవ్యానరోత్రములు చూచిరి. ౧౬

అచ్చట నావానరులందఱు నారాక్షసులంజూచి యుద్ధంబునేయ
నుక్తుకులయు రాముడు చూచుచుండఁగా నే నానావిధంబుల నింహనాదం
బులు గావించిరి. ౧౭

అంత నూర్వృత్తి సంధ్యారాగంబునం బల్లవితుడై యస్తమించెను;
రాత్రియుఁ బూర్ణచంద్రాలంకృతయును సాదమాపినది. ౧౮

అంత వానరసేనానాయకత్వంబునొందిన యారాముడు విభీషణుడు
నానావిధంబులంబూజింప బ్రక్షణునింగూడి వానరవీరసమూహపరివేష్టితుడై
యారాత్రి సువేలపర్వతాగ్రంబున నుఖంబుగా వినినించియుండెను ౧౯

ఇది ముప్పదియేనిమిదవ సర్గము.

ముప్పదితొమ్మిదవసర్గము.

పరాక్రమవంతులగు నానానరశ్రేష్ఠులట్లు రాత్రియంతయు నాను
వేలాగ్రంబుననుండి తెల్లవాటివవెనుక లంకాయందలివసంబుల నుద్యానవనం
బులం జూచిరి. ౧

అనానరులు మిట్టపల్లములు లేనవియుఁ గ్రూరమృగంబులు లేనివియు
విశాలంబులు నాయతంబులును గన్నులకుఁ బండుపుగలిగించునవియు రమణీ

చమ్పకాశోకపున్నాగసాలతాఃసమాకులా,
 తమాలవనసంఘన్నా నాగమాలాసమాస్పృతా. 3
 హింతాలై రద్భునై ర్మీపై సుప్తవర్ణైశ్చ పుష్పితైః,
 తిలకైః కర్ణికార్ణైశ్చ చాటలైశ్చ సమన్వితః. 4
 శుశుభే పుష్పితాగ్రైశ్చ లతాపరిగతైర్ద్వ్యమైః,
 లజ్జాం బహువిధైర్ద్వివ్యభేష్టైః న్యాయరాశీ. 5
 విచిత్రకుసుమోపేతై ర్కకోనలసత్పదైః,
 తాంబూలైశ్చ తథా సీపై శ్చిత్రాభి ర్వనరాజిభిః. 6
 గన్ధాధాన్య న్యభిరమృతైః పుష్పైః చ ఫలానిచ,
 ధారయన్త్యగమాన్తస్త్రిభుషణా నీవ మానవాః. 7

తచ్చైత్రంధసజ్జాతం మనోజ్ఞం నన్దనోపమమ్,
 వనం సర్వక్షకం రమ్యం శుశుభే వత్సదాయతమ్. 8

నత్యూహలోయప్తిమకై ర్మృత్యుమానైశ్చ బద్ధిభిః,
 దుశం పరభృతానాం చశుశ్రువు ర్వననిర్హరే. 9

నిశ్యసుశ్చవిహజ్జాని భ్రమరాచరితానిచ,
 కోకిలాకులవజ్రాని విహగాభిరుతానిచ. 10
 భృగ్జాజాభిగీతాని భ్రమరై స్సేవితానిచ,
 కోణాలకవిఘ్నాని సారసాభిరుతానిచ. 11
 వివిశు స్తే తత స్తాని వనా న్యుపవనానిచ,

యంబులునగు నాలంకయందలి వనంబుల నుపనంబులనుం జూచి యాశ్చ
ర్యంబునొందిరి. ౧

అలంకాపురి సంపెంగచెట్లును అశోకవృక్షములును బున్నాగవృక్ష
ములును మద్దిచెట్లును దాటిచెట్లును దమాలవృక్షములును ఏఱుమద్దిచెట్లును
బుష్పీతంబులగు నేడానులరటిచెట్లును బొట్టుగుచెట్లును గొండగోగుచెట్లును
గరిగొట్టుచెట్లును విచిత్రంబులగుపుష్పంబులుగలశిఖరంబులతోఁగూడినవియు
లతావేష్పీతంబులును దివ్యంబులును ఎఱ్ఱనికోమలంబులగు పల్లవంబులు గలవి
యునగు నానావిధవృక్షంబులును బచ్చికభూములును జలప్రాంతప్రదేశంబు
లును జీత్రంబులగు వనరాజులచుంగల్గి దేవేంద్రుని యమరావతిపునంబుం
బోలెఁ బ్రకాశించుచుండినది. 3-౬

అవనంబులనంగలివృక్షములు మనుష్యులు భూషణంబులు ధరించునట్లు
నుంచినానగలవియు రమణీయంబులు నగుపుష్పంబులును ఫలంబులను ధరించి
యుండినవి. 2

సమస్తముతుల్యంబులతోనుఁగూడినదియు రమణీయంబును గుమైద
లతో నొప్పుచున్నదియు నగు నాలంకయందలిసమస్త ముచేరని చైత్రచిధ
వనంబుమాడ్కి- దేవేంద్రుని నందనవనంబుకైపడిఁ బ్రకాశించెను. ౪

ఆనానరులు వనస్థిరంబులంగు నీయతోడలును జీకుఁగొక్కెకలును
సర్పముసేయుచుండు నెమిట్లును గోయిలును మధుగముగాఁ గూయుచుండ
నాధ్యనుల వినిరి ౫

అంతఁ బరాక్రమవంతులును గామరూపులునగు నానానరులు పరమ
సంతుష్టయై మేనం బులకలువొడిమ నెల్లప్పుడను మదించుచుండుపత్తుల
తోఁగూడినవియుఁ గోయిలలచే నిండినవృక్షములగలవియు మధురంబుగాఁ
గూయుచుండునట్టి భృంగములును మందపిచ్చికలును బెగ్గురుపత్తులును మొ
దలగుపత్తులతో నొప్పుచుండ నవియునగు నాలంకాపురిసమాపముననుండు
వనంబుల నుపవనంబులఁ బ్రవేశించిరి. ౧౦-౧౨

హృష్టాః ప్రముదితా వీరా హరయః కామరూపిణః. ౧౨
తేషాం ప్రవిశతాం తత్ర వానరాణాం మహాజసామ్,
పుష్పసంసర్గసురభి ర్వౌహ ఘ్రిణసుభోఽనిలః. ౧౩

అన్యే తు హరివీరాణాం యూథా స్నిష్క్రమ్య యూథపాః,
సుగ్రీవే కాభ్యనుజ్ఞాతా లక్ష్మాం జగ్ముః పతాకినీమ్. ౧౪
విశ్రాంతాన్తో విహగాం ప్రాసయంతో మృగద్విపాన్,
కమ్పయంతశ్చ తాం లక్ష్మాం నాదై స్తే నదతాం వరాః. ౧౫

కుర్వంత స్తే మహావేగా మహీం చరణవీడితామ్,

రజశ్చ సహసై వోర్ధ్వం జగామ చరణోత్థితమ్. ౧౬

ఋతౌ స్పింహా వరాహశ్చ మహిషా వారణా మృగాః,
తేన శబ్దేన విశ్రంతా జగ్ము ర్భీతా దిశో నశ. ౧౭

శిఖరం త త్రికూటస్య ప్రాంశు చైకం దివిస్పృశమ్,
సమంతా త్పుష్పసంఘన్నం మహారజతసన్నిభమ్. ౧౮
శతయోజనవిస్తీర్ణం విమలం చారుదర్శనమ్,
శ్లత్తం శ్రీమ న్నహచ్చైవ దుష్ప్రేషం శకునై రపి. ౧౯
మనసాఽపి దురారోహం కింపునః కర్తవ్యం జనైః,
నివిష్టా తత్ర శిఖరే లక్ష్మా రాసణపాలితా. ౨౦
శతయోజనవిస్తీర్ణా త్రింశద్యోజన మాయతా,

అప్పుడు మహాపరాక్రమకాలులగు నావానరు లావనంబులం బ్రవేశించునప్పుడు పుష్పసంబంధంబునంజేసి సురభిలంబగువాయువు వారలపై పీచెను. ౧౩

మఱికొంద కావానరవీరులు మాత్రము సుగ్రీవుని యనుమతినొంది వానరసేననండి బయలుదేరి పతాకాశోభితంబగు లంకకుఁ బోయిరి. ౧౪

గట్టిగా నఱునఁగలవారలతో మత్తములగు నావానరులు సింహనాదంబుచేఁ బత్తులను మృగంబుల సేనుఁగులను భయపఱచుచు లంకాపురి నంతఃకుఁ జలంపంజేయునుఁ బోయిరి. ౧౫

మహానేగులగు నావానరులు తమపాదాఘాతవేగంబున భూమిం బీడించుచుఁ బోయిరి.

అంత నవ్యానరులచరణాఘాతంబునంజేసి నిమేషమాత్రంబున నాకాశంబంతయుఁ బరాగాఘాతంబయ్యె. ౧౬

లంకావనంబునుండునట్టి యెలుఁగుబంటులును సింహంబులును పరాహంబులును మహిషంబులును గజంబులును జింకలును అన్యాయుల భీకరాకారంబులఁజూచుచుచే భయపడియున్నవి గావున వారల సింహనాదంబులు విన్నంతనే మఱియు భయపడి దశదిశలకుం బాతినవి ౧౭

ఉన్నతంబును మధ్యమంబును నాకాశంబు స్పృశించుచున్నట్లున్నదియు సంతటను బుష్పావృతమయి యుండునదియు బంగారమువన్నెగలదియు నూఱుయోజనంబుల వైకాల్యముగలదియు నిర్మలంబును మందరంబును శ్రీమంతంబును బత్తులకై నఁ బొందనలవిగానిదియునగు నా త్రికూటశిఖరమును జనులకు మనస్సుచేనైనఁ బొందనలవిగాదు; ఇంక నడచిపోలేరని చెప్పనేల?

రానిరాబాహుపాలితంబును నూఱుయోజనంబులనిడుపును ముప్పది యోజనంబులవెడలుపును గలదియునగు లంకాపురి యాత్రికూటశిఖరంబున నున్నది. ౨౦

నా పురీ గోవురై రుచ్చైరి పాణ్ణరామ్మునసన్నిభైః.   ౨౦
కాఞ్చనేనచ నాలేన   జలేన చ శోభితా,

ప్రాసాదై శ్చ విమానైశ్చ లజ్జా పరమభూషితా.   ౨౧
ఘనై రి వాతసాపాయే మధ్యమం వైష్ణవం పవమ్,

యస్యాం స్తమ్భసహస్రేణ ప్రాసాద సుమలజ్జితః.   ౨౩
కైలాసశిఖరాకారో నృత్యతే ఖ మి వోల్లీఖన్,

చైత్య సురాక్షసేంద్రియ బహువ పురభూషణమ్.   ౨౪
శతేన రక్షనాం నిత్యం య సుమగ్రేణ రక్ష్యతే,

మనోజ్ఞాం కాననవతీం పర్వతై రుపశోభితామ్   ౨౫

నానాధాతువిచిత్రైశ్చ ఉద్యానై రుపశోభితామ్,

నానావిహగసంఘృష్టాం నానామృగనిపేవితామ్   ౨౬

నానాకాననసంతానాం నానారాక్షససేవితామ్,

తాం సమృద్ధాం సమృద్ధాథాం లక్ష్మీవా స్తక్ష్మణాగ్రజః.   ౨౭

రాణాస్య పురీం రామో రదశ్చ సహ వానరైః,

తాం మహాగృహసమ్భాధాం దృష్ట్వా లక్ష్మణపూర్వజః.   ౨౮

నగరీ మమరప్రభోః విస్తయం ప్రాప్య వీర్యవాన్.

తాం రత్నపూర్ణాం బహుసంవిధానాం

ప్రాసాదమాలాభి రలంకృతాంచ,

అలంకాపురి తెల్ల నిమేఘంబులవంటి యత్యున్నతంబులగు పురద్వా
రంబులును గాంచినను యంబగు ప్రాకారంబును రాజరంబగు ప్రాకారంబునుఁ
గల్గి యెంతయు నొప్పుచుండినది. ౨౧

ఇహ కాలంబున మేఘంబులచే నాకాశంబువలె రాజగృహంబులచేత
ను విమానాకారగృహంబులచేతను అలంకాపురి యెంతయుఁ బ్రకాశింప
చుండినది. ౨౨

అలంకాపురియందు వేయి స్తంభములచే నలంకరింపఁబడినదియుఁ గై
లాసశిఖరంబువలె నత్యున్నతంబునగు చైత్ర్యప్రాసాద మొకటి యాకాశంబు
నొసఁగియున్నట్లు చూపట్టుచుండినది. ౨౩

దేని నెల్లప్పుడును నూలుకురురాక్షసులు గావలియుండి రక్షింపు
మంగురో అట్టి రాక్షసరాజుండగు రావణుని చైత్ర్యప్రాసాదము లంకాపురం
బునకింతయు భూమిణిమయి వెలుగుచుండినది. ౨౪

శ్రీమంతుఁడును లక్ష్మణుని యన్నయు నగురాముఁడు వానరులతోఁ
గూడి మనోహరంబును నానావిధధాతుమండితంబులగుపర్వతంబులుగలదియు
నుద్యానవనాలంకృతంబును మధురంబుగాఁ గూయుచుండునానావిధపక్షులు
గలదియు నానావిధవృక్షసేవితంబును నానావిధములయిన యడవులుగలదియు
నానావిధకారులగు రాక్షసులచే నిండినదియు నత్యున్నతంబును సమృద్ధార్థం
బునగు నారావణుని లంకాపురిం జూచెను. ౨౫-౨౬

పరాక్రమవంతుఁడును దేవసదృశుఁడును లక్ష్మణాగ్రజుడనగు రా
ముఁడు ఉత్తిమంబులగుగృహంబులచే నిండియున్న యలంకాపురింజూచి
యాశ్చర్యంబునొందెను. ౨౭

రాముఁడు అంతరవాసరసేనాపరివృతుఁడై శ్రేష్ఠవస్తుపూర్ణంబును నా
నావిధమయిన రక్షణంబు గలదియుఁ బ్రేక్ష్యప్రాసాదములచే నలంకృతమును

పురిం మహాయస్త్రకవాటముఖ్యాం

దదర్శ రామో మహతా బలేన.

౨౯

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండ వికోసచత్వారింశ స్సర్గః. 3౯.

చ త్వా రిం శ స్స ర్గః.

తతో గాను స్సువేలాగ్రం యోజనవ్యయమణ్డలమ్,

ఆరురోహ ససుగ్రీవో హరియాధవసంస్పృతః.

౧

స్థితావ ముహూర్తం తత్రైవ దిశో దశ విలోకయన్,

త్రికూటశిఖరే రమ్యే నిర్మితాం విశ్వకర్షణా.

౨

దదర్శ లజ్జాం సునృసాం రమ్యకాననశోభితామ్,

తస్యాం గోపురశృంగస్థం రాక్షసేంద్రం దురాసదమ్.

౩

శ్వేతచామరపర్యవ్తం విజయచ్ఛస్త్రశోభితమ్,

రక్తచంద్రనసంలిప్తం రత్నాభరణధూషితమ్.

౪

నీలజీమూతసజ్జాతం హేమసంఛాదితామృరమ్,

ఐరావతవిమానాగ్రైరుత్కృష్టకీణవక్షసమ్.

౫

శకలోహితరాగేణ సంవీతం రక్తవాససా,

సన్ధ్యాతివేన సంవీతం మేఘరాశిమి వామృచే.

౬

పశ్యతాం వానరేంద్రాణాం రాఘవస్యాపి పశ్యతః,

దర్శనా ద్రాక్షసేంద్రస్య సుగ్రీవ సుహృదృతః.

౭

క్రోధవేగేన సంయుక్తస్స శ్వేన చ బలేన చ,

అచలాగ్రదభోతాయ పుష్టువే గోపురస్థతే.

౮

స్థితావ ముహూర్తం సమ్ప్రీయ నిర్భయే నాన్తరాత్మనా,

గొప్ప యంత్రకవాటంబులతోఁ గూడినదియు నగు వాలంకానగరముం జూచెను. ౨౯

ఇది ముప్పదియొమ్మిదవసర్గము.

నలువదవసర్గము.

అంత రాముఁడు సుగ్రీవుని, వానరయూధపులనంగూడి రెండుయోజనములవై కాల్యముగల సువేలపర్వతిశిఖరంబు నారోహించెను. ౧

రాముఁడు సువేలశిఖరంబుననే కొంచెమునేపుండి దశదిశలం జూచుచు నుందరమయిన త్రికూటపర్వతిశిఖరంబున విశ్వకర్తచే దృఢంబుగా నిర్మితంబును విమణీయంబులగు వనంబులతోఁ గూడినదియునగు లంకాపురముం జూచెను. ౨

అంత రాముఁడు అంకాపురి గోపురశిఖరంబుననుండిన దురాసనుఁడును దెల్లనివింజామరలచే నిరుగలంపుల వీలబడుచున్నవాఁడును జనునూచకంబగు శ్వేతచ్ఛత్రముతోఁ గూడినవాఁడును నిక్తచందనాలంకృతుఁడును రత్నమణుంబులగు సొమ్ములం దొడుగుకొన్నవాఁడును నూతనమేఘంబువలె నల్లనిమేనివాఁడును బలుమాటు విగావతగజంబుతో యుద్ధముచేసి యుండుటవలన దానిదంతంబులపోటులచేఁ గలిగిన కానులతో నొప్పుచున్నపక్షిస్థలంబుగలవాఁడును గుండేటి క్రింబువలె మిక్కిలియు నెఱ్ఱనైన బంగారుజరీవలువలం గట్టుకొన్నవాఁడగుటచే సంద్యారాగావృతంబగు మేఘసమూహముంబోలెఁ జూపట్టుచున్నవాఁడునగు రాక్షసనాథునిరావణుం గ నెను. 3-౬

అంత వానరశ్రేష్ఠులును రాముఁడును జూచుచుండఁగానే సుగ్రీవుఁడు రాక్షసరాజుండగు రావణుఁజూచుటవలనఁ బరమకోపంబునొంది బలధైర్యసమన్వితుఁడై సువేలపర్వతిశిఖరంబుననుండి తత్త్విణంబున యారావణుఁడున్నగోపురంబునై కగిరెను. ౩,౮

అనుగ్రీవుఁడు కొంచెమునేపు రావణుంజూచుచుండి నిర్భయంబు

తృణీకృత్య చ తద్రక్ష ససీఽబ్రవీ త్పురుషం వచః. ౯
 లోకనాథస్య రామస్య సఖా దాసోఽస్మి రాక్షసః!,
 న మయా మోక్ష్యసేఽద్య త్వం పార్థివేద్విస్య తేజసా. ౧౦

ఇత్యుక్త్వా సహ సోత్పత్య పుష్టువే తస్య చోపరి,
 ఆకృష్య ముకుటం చిత్త్రం పాతయిత్వాఽపతే ద్భువి. ౧౧
 సమీక్ష్య తూర్ణ మాయాంత మాబభాషే నిశాచరః,

సుగ్రీవ స్త్వం పరోక్షం మే హీనగ్రీవో భవిష్యసి. ౧౨

ఇత్యుక్త్వా తాయ తం క్షేప్రం బాహుభ్యా మాక్షివ త్తలే,
 కన్తువ త్తం సముత్థాయ బాహుభ్యా మాక్షివ ద్ధరిః. ౧౩

పరస్పరం న్వేదవిదగ్ధగాతౌ
 పరస్పరం శోణితదిగ్ధదేహౌ,
 పరస్పరం శ్లిష్టనిరుద్ధచేష్టౌ
 పరస్పరం శాల్మలికింశుకౌ యథా. ౧౪
 ముష్టిప్రహరై శ్చ తలప్రహరై
 రరత్నిఘాతైశ్చ కరాగ్రఘాతైః,
 తౌ చక్రతు ర్యుద్ధ మసహ్యసూపం
 మహాబలా వాసరిరాక్షసేన్ద్రౌ. ౧౫
 కృత్వా నియుద్ధం భృశ ముగ్రవేగా
 కాలం చిరం గోపురవేదిమధ్యే,
 ఉత్తిప్య చాక్షిప్య వినమ్య దేహౌ

గా నారావణుండు దృఢీకరించి పరుషవచనమున నిట్లని చెప్పెను. ౯

రావణుడా! నేను లోకనాథుడగు రామునిన్నే హితుడను; దానుడను; రాజశ్రేష్ఠుడగు రాముని తేజోబలంబున నిన్నిప్పుడు నేను విడువను. అని నుగ్రివుడు రావణునితో జెప్పెను. ౧౦

ఆనుగ్రివుఁ డిట్లు రావణునితో జెప్పి తటాలునఁ బైకెగిరి యతని కిరీటంబు నేలం బడఁద్రోసి క్రిందికి వ్రాలెను. ౧౧

రావణుడు అనివేగంబునఁ దమిఁది కడఁగుచున్న నుగ్రివుంజూచి యిట్లని చెప్పెను.

నవు నావరోతుంబున సుందరమగు కంఠముగలిగియుంటివి; ఇప్పుడు నాసమక్షమునకు వచ్చినావు. కావున నింకఁ గంఠములేనవాడవవునువు. అని రావణుడు నుగ్రివునితో జెప్పెను. ౧౨

ఆరావణుడు ఇట్లుచెప్పి శీఘ్రంబునలేచి యానుగ్రివుని జేతులతో నేలంబడఁద్రోసెను; అంత నానుగ్రివుడు చెండులలఁ దటాలున నెగిరి కంఠంచేతులచేతను ఆరావణుఁ బడఁద్రోసెను. ౧౩

ఆరావణునిగ్రివులు దేహమంతయుఁ జేతుటగాఱ దేహమంతయు నెత్తురు వెల్లునలుగా యుద్ధమునే గుఱచుఁ గొంతిగవపు పరస్పరదృఢాళింగనంబున నిశ్చేష్టులయి యంత విడిచుదురుఁ బుష్పితంబులగు శాస్త్రలికింకుకవృక్షంబులంబోలఁ బ్రకాశించుచుండిరి. ౧౪

మహాబలకాలలగు నానుగ్రివరావణులు ఒండొరులఁ బిడికెళ్లగ్నదుకొనియు నజలచేతులం జఱచుకొనియు మోచేతులం బొడుచుకొనియు గోళ్లగీటుకొనియు నిట్లు నానావిధంబును భయంకరప్రయత్నంబునకు యుద్ధంబు గావించిరి. ౧౫

భయంకరవేగులగు నానుగ్రివరావణులు గోపురవేదిమధ్యంబున బహుకాలము బాహుయుద్ధము గావించి యొకరినొకరు ద్రోసికొనుచును ఈడ్చుకొనుచు ఎంచుకొనుచు గోపురవేదికలయందుండి యొక్కరిపై నొకరు పడి కొట్టు

పాదక్రమా ద్దోపురవేదిలగ్నా.

౧౬

అన్యోన్య మావిధ్య విలగ్నదేహా

తౌ పేతతు స్థూలనిఖాతమధ్యే,

ఉత్పేతతు రూఢతల మస్పృశన్తా

స్థిత్యా ముహూర్తం త్వభిశిష్యసన్తా.

౧౭

ఆలిజ్య చావల్ల్యచ బాహుయోక్తే

స్యంయోజ యామాసతు రాహవే తౌ,

సంగమ్యశిక్షాబలసంప్రయుక్తా

సంచేరతు స్సమ్ప్రీతి యథామార్గైః.

౧౮

శార్దులసింహ వివ జాతదర్పా

గజేంద్రపోతా వివ సమ్ప్రీయుక్తా,

సంహత్య చాపీడ్యచ తా పురోభ్యాం

నిపేతతు రైవ యుగప ధ్యాన్యామ్.

౧౯

ఉద్యమ్య చాన్యోన్య మధిక్షిపన్తా

సంచ కమాతే బహుయుగ్ధమార్గైః,

వ్యాయామశిక్షాబలసమ్ప్రీయుక్తా

క్లమం న తౌ జగ్గతు రాశువీరా.

౨౦

బాహూ త్తమై ర్వాహారణాభై

ర్నివారయన్తౌ పరవారణాభౌ,

చిరేణ కాలేనతు సంప్రయుక్తా

సంచేరతు ర్మణ్డలమార్గ మాశు.

౨౧

తౌ పరస్పర మాసాద్య యత్తా వన్యోన్యసూదనే,

మాద్ధారా విష్కభత్యౌర్థే వితిష్ఠాతే ముహుర్తువలుః.

౨౨

కొనుచును ఓక్కరినొక్కరు దృఢంబుగాఁగవుఁగిలించుకొని ప్రాకారపరిఖల
సడునుంబడిరి. ౧౧

యుద్ధంబున నానుగ్రీవరావణులు నేలనుండి యాకాశంబున వుద్గ
మించి యందుఁ గొంతదడవుండి నిట్టూర్పులుపుచ్చుచు, నొకరినొకరు కవుఁగి
లించుకొని యెగురుచు బాహుపాశంబులఁ బరస్పరము బంధించుకొనిరి. ౧౨

అప్పుడు ఆనుగ్రీవరావణులు అభిలషేతంబునను అభ్యాసంబునను
బలంబునను బెద్దపులులువలె ఏనుఁగుపిల్లలుంబోలె నానావిధ యుద్ధమార్గం
బులం బెనంగిరి. ౧౩

ఆనుగ్రీవరావణులు ఒకరినొకరు కవుఁగిలించుకొని బొమ్మలచే గొట్టు
కొని యిద్దఱు నేకకాలంబున నేలంబడిరి; అంత నొకరినొకరు పట్టుకొని
యాత్రేపించుకొనుదు నిట్లు నానావిధంబులుగ యుద్ధంబుగావించిరి. ౧౪

చక్కఁగా సాముచేసి యున్నవారలు కావున బ్రాక్రమవంతులును
మదపుటేనుఁగులవంటివారలునగు నానుగ్రీవరావణులు ఏనుఁగులంగట్టుస్తంభం
బులవంటి బాహువుల నొండొరులం గొట్టుకొనుచున్నను అలసటనొందరైరి.

ఆనుగ్రీవరావణులు ఇట్లు బహుకాలము యుద్ధమునేయుచుండి అంత
మండలాదినానావిధమార్గంబులఁ దమతమయుద్ధక్రమసాధన చమత్కారంబు
లేటపడ యుద్ధంబుగావించిరి. ౨౧

ఆనుగ్రీవరావణులు ఒకరినొకరు విధింప నాసక్తులయి యాహారము
నకై సొంచియుండుపిల్లులవలె నప్పుడప్పుడు ఒకరిభిద్రంబు నొకరు నెనకు

మణ్డలాని విచిత్రాణి స్థానాని వివిధానిచ,
 గోమూత్రికాణి చిత్రాణి గతప్రత్యాగతానిచ. ౨౭
 తిరశ్చీనగతా న్యేన తథా వక్రగతానిచ,
 పరిమోక్షం ప్రహారాణాం షడ్జనం పరిధావనమ్. ౨౮
 అభిద్రవణ మాప్లావ మాస్థానంచసవిగ్రహమ్,
 పరావృత్త మపాస్త్ర మవద్రుత మవప్లుశమ్. ౨౯
 ఉపస్య స్త మపస్య స్థం యుద్ధమార్గవిశారదా,
 తౌ సశ్చైవతు రన్యోన్యం వాసకేంద్రశ్చ రావణః. ౩౦

ఏకస్మిన్ స్థ స్థరే రత్నో మాయాబల మథాత్మనః,
 ఆగబ్ధ ముపసమ్పదే
 జ్ఞాత్వా తం వాసరాధినః. ౩౧
 ఉత్పాత తదాఽఽకాశం జితకాశీ జితక్లమః,
 రావణః స్థిత ఏవాస్త్రి హరిరాజేన వశ్చితః. ౩౨

అథ హరినరనాథః సాస్య సక్లామకీర్తిం
 నిశిచరపతి మాజే యోజయిత్వా శ్రమేణ,
 గగన మతివిశాలం లబ్ధయిత్వాఽర్కనూను
 ర్హరివరగణమధ్యే రానుపార్శ్వం బగామ. ౩౩
 ఇతి స సవిత్తనూను స్తతః తత్కర్తృకృతావ
 పవనగతి రసీకం ప్రావిశ త్సమృహ్యష్టః,

చుండిరి.

౨౨

యథామార్గంబులం బండితులగు నానుగ్రీవరావణులు చక్రాకారిగమనంబులును వైష్ణవవైశాఖమండలప్రత్యాల్లిఘాల్లిఘములను స్థానములును గోమాత్రమువంటి కుటిలగమనములును ఉపసర్పజాపసర్పణములును దిర్ఘగమనములును సవ్యాపసవ్యానిక్రగమనములును ఎదిరి దెబ్బలదప్పించుకొనుట తనదెబ్బను దప్పించుకొన నెదిరికీ దెలిసినప్పుడు దెబ్బ నుపసంహరించుట ఎదిరి నిలుచుండగా నతనిచుట్టుఁ దిరుగుట అభిముఖగమనము ఈచదమనము ధైర్యమున నెదిరిని గ్రహించి స్థిరంబుగా నుండుట పరాజ్ఞాభగమనంబు నిలుచున్నట్లే యుండి వెనుకకుఁబోవుట శరీరసంకోచంబున నెదిరిపట్టుననుండి తప్పించుకొనుట ఎదిరిని గాలందచ్చుటకై యధోముఖంబుగా నెగురుట ఎదిరి చేయిబట్టుకొనుటకై తనచేయి చాచుట ఎదిరి తనచేయిబట్టుకొన యత్నించినప్పుడు తనచేయిని ముడుచుకొనుట ఈమార్గములన్నియుఁ బ్రయోగించుచు యథాంబుగావించిరి.

౨౩-౨౬

అంత నట్లు పోరుచుం నప్పుడు రావణుఁడు సోలి తనమాయాబలంబుఁజూప నారంభించెను.

౨౭

జయశాలియు శ్రమములేనివాఁడు నగునుగ్రీవుఁడు ఆరావణునితలంపెట్టింగి తటాబున నాకాశంబున కెగసెను.

౨౮

రావణుఁడు నుగ్రీవుఁడు మరల వచ్చునని మోసపోయి యచ్చటనే యుండెను.

౨౯

అంత మూర్యపుత్రుఁడగు నుగ్రీవుఁడు యథాంబున రాక్షసేశ్వరుఁడగురావణునిసోలించి కీర్తికొంది యతివిశాలంబగు నాకాశంబునకు లంఘించి వానరమధ్యంబున రామునిపార్శ్వభాగంబుఁ జేరెను.

౩౦

మూర్యకుమారుఁడగు నా నుగ్రీవుఁడు అట్లు రావణునితో యథాంబుగావించి పరమసంతుష్టుడై శ్రీరామునకు యుద్ధోత్సాహంబు పెద్దిబొంది

రఘువరస్సవసూనో ర్వర్ధయన్యధహర్షం
 తరుమృగగణముఖ్యైః పూజ్యమానో హరీష్వరిః. 30
 ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే చత్వారింశ స్సర్గః. ౪౦.

ఏ క చ త్ వ రిం శ స్ స ర్ గః.

అథ తస్మిన్నిమిత్రాని దృష్ట్వా లక్ష్మణపూర్వజః,
 సుగ్రీవం సమ్మరిష్వజ్య తిదా వచన మబ్రవీత్. ౧
 అసమ్మన్త్ర్య మయా సార్థం తదిదం సాహసం కృతమ్,
 ఏవం సాహసకర్తాణి న కుర్వన్తి జనేశ్వరాః. ౨
 సంశయే స్థాప్య మాం చేదం బలంచ సవిభీషణమ్,
 కష్టం శృతి మిదం వీర! నాహసం నాహసప్రియ! 3

ఇదానీం నూకృథా వీర! ఏవంవిధ మచిన్తితమ్,

త్వయి కించి త్సమాపన్నే కిం కార్యం నీతయా మమ. ౪
 భరతేన మహాబాహూ! లక్ష్మణేన యవీయసా!,
 శత్రుఘ్నేన చ శత్రుఘ్న! స్వశరీరేణ వా పునః. ౫
 త్వయి చానాగతే పూర్వ మితి మే నిశ్చితా మతిః,
 జానతశ్చాపి తే వీర్యం మహేంద్రవరుణోపమ! ౬

హత్వాఽహం రావణం యుద్ధే సపుత్రబలవాహనమ్,
 అభిషేచ్య చ లక్ష్మణాయాం విభీషణ మథాపి చ. ౭
 భరతే రాజ్య మావేశ్య త్యజ్యే దేహం మహాబల!,

చుచు వానరవీరులచేఁ బూజ్యమానుఁడై వాయువేగంబున వానరసేనం బ్రవేశించెను. 30

ఇది సలువదవసర్గము.

సలువదియొకటవసర్గము.

అంత నప్పుడు లక్ష్మణాగ్రజాండగు రాముఁడు సుగ్రీవునియందు యుద్ధవిహ్నంబులంజూచి యతనిఁ గవుఁగిలించుకొని యిట్లని చెప్పెను. 1

నీవు నాతో నాలోచింపక గొప్పసాహసము గావించినావు; రాజులు ఇట్లెంతమాత్రము సాహసకార్యములం జేయరు. 2

సాహసప్రియఁడవు వీరుఁడవు నగుసుగ్రీవుఁడా! నీవు నాకును విభీషణునకును ఈనానివైనదమున కంతయు గొప్పసందేహము గల్గునట్లు యపాయకరమయిన యీసాహసకార్యము గావించినావు. 3

వీరుఁడవగుసుగ్రీవుఁడా! ఇంక నైన నిట్టికార్యమును ఆలోచింపక గావించకుము. 4

మహాబాహుఁడవు శత్రువుల వధించునాఁడవు నగు సుగ్రీవుఁడా! నీకు వీమైన హనిగలుగునెడ నీతితోఁగాని భీతునితోఁగాని లక్ష్మణునితోఁగాని శత్రుఘ్నునితోఁగాని నాదేహముతోఁగాని నాకేమికార్యము? 5, 6

దేవేంద్రవరుణుల పరాక్రమమువంటి పరాక్రమముగల సుగ్రీవుఁడా! నీవు రాకమునుపు నాకు నీపరాక్రమము దెలిసియున్నను ఈప్రకారము నిశ్చయించియుంటిని. 7

మహాబలుఁడవగు సుగ్రీవుఁడా! నేను యుద్ధంబున రావణునిపుత్ర బంధు వైనద్యసమేతంబుగా వధించి లంకయందు విభీషణుఁ బట్టాభిషిక్తుం గావించి యయోధ్యకుఁ బోయి రాజ్యమును భరతుని యధీనముఁజేసి దేహంబు విడిచెదను; అని యిట్లు నిశ్చయించుకొని యుంటిని. అని రాముఁడు సుగ్రీవునితోఁ జెప్పెను. 8

త మేవంవాదినం రామం సుగ్రీవః ప్రత్యభాషత. ౮
తవ భార్యాపహర్తారం దృష్ట్వా రాఘవ! గావణమ్,
మర్షయామి కథం వీర! జానన్పౌరుష మాత్మనః. ౯

ఇత్యేవంవాదినం వీర మభినన్ద్య సగాఘవః!,
లక్ష్మణం లక్ష్మీ సమ్పన్న మిదం వచన మబ్రవీత్. ౧౦
పరిగృహ్యోదకం శీతం వనాని ఫలవన్తిచ,
బలౌఘం సంవిధ జ్యేమం పూహ్య తిష్ఠేను లక్ష్మణ!. ౧౧

లోకక్షయకరిం భీషం భయం పశ్య మ్ముచస్థితమ్,
సిబర్హణం ప్రవీరాణా మృతవాసరరక్షసామ్. ౧౨
వాతాశ్చ పరుషా నాన్తి కమ్పితే చ సునధరా,
వర్షతాగ్రాణి వేషస్తే పతిన్తి ధరణీరుహః. ౧౩
మేఘాః క్రవ్యాదసంకాశాః పరుషాః పరుషస్వనాః,
క్రూరాః క్రూరం ప్రవర్షన్తి మిశ్రం శోణితబిన్దుభిః. ౧౪

రక్తిచన్దనసంకాశా సన్న్యా పరమదారుణా,
జ్వలచ్చ నిపతి త్యేత దాదిత్యా దగ్నిమణ్డలమ్. ౧౫

ఆదిత్య మభివాశ్య ని జనయన్తో మహద్భయమ్,
దీనా దీనస్వరా ఘోరా నప్రశస్తా మృగద్విజాః. ౧౬

రజన్యా మప్రకాశశ్చ సన్తాపయతి చన్ద్రమా,
కృష్ణరక్తాంశుపర్యన్తో యథా లోకస్య సంతయే. ౧౭

సుగ్రీవుడు రాముడట్లు చెప్పినమాటనువిని ఇట్లని బదులుచెప్పెను.
పరాక్రమవంతుడవగు రాముడా! నీభార్య సపహరించినట్టి గుఱ్ఱుడగు రావణునిజూచి నేనుబొరుషులగులవాడనై యుండి యెట్లు సహింతును? అని సుగ్రీవుడు రాముతో జెప్పెను. ౯

అంత రాముడు సుగ్రీవుని మాటనువిని కాంతివంతుడగు లక్ష్మణుని జూచి యిట్లని చెప్పెను. ౧౦

లక్ష్మణుడా! నున్న చల్లనిజలంబును మంచిఫలంబులతోఁగూడిన వనంబులంగల ప్రదేశంబుజేరి నైఃకంబులఁ జక్కఁగా విధిజించి పూజించుట గాఁ దీర్చుకొనియుండము. ౧౧

లోకనాశకరంబును భయంకరంబునునగు భయంబొకటి వాటిల్లియుత్సవనరవీరులును రాక్షసవీరులును బెక్కఁడుహతుఁగుచున్న తోచుచున్నది.

వాయువులు పరుచుచు గా వీచుచున్నవి; పర్వతశిఖరంబులు విడఁగుచున్నవి; నృత్యంబులు విటిగిపడుచున్నవి. ౧౩

మేఘములు కూరిపక్షులుంబోలె జూపట్టుచు భయంకరంబు గాగర్జించుచు భయంకరంబులయి మహాభయనూచకంబగునట్లుగా నెత్తురు బింగువులతో వాచగురియుచున్నవి. ౧౪

సంధ్య ఎఱ్ఱనిచందనంబుంబోలె గ్రాచు మిక్కిలియు భయంకరంబయియున్నది; ఇదిగో సూర్యమండలంబుననుండి మండుచున్న యగ్నిఖండంబులు పడుచున్నవి. ౧౫

అనుంగళకరంబులును భయంకరంబులునగు మృగపక్షుల దీనంబులయి మహాభయంబు గలుగఁజేయుచు దీనస్వరంబున నూర్చున కెగరుచులుచుండి యణచుచున్నవి. ౧౬

ప్రళయకాలమునంగుంబోలె రాత్రికాలంబునఁ జంద్రుం కాంతిహీనుడై నలుపు నెఱ్ఱుడనంబును కొనయందుఁగలవాడై సంతాపంబు గలిగించుచున్నాడు ౧౭

హస్వా రూక్షోఽప్రశస్తశ్చ పరివేష స్సులోహితః,

ఆదిత్యమణ్డలేనీలం లక్ష్మ లక్ష్మణ! దృశ్యతే. ౧౮

దృశ్యస్తేన యథావచ్చ సత్త్రాణ్యభివర్తతే,
యుగాన్తమివ లోకస్య పశ్య లక్ష్మణ! శంసతి. ౧౯

కాకా శ్వేనాస్తథా గృధ్రా నీచైః పరిపతంతి చ,
శివా శ్చాప్యశివా వాచః ప్రవనంతి మహాస్వినాః. ౨౦

క్షీప్ర మద్యదురాధర్షాం లజ్జాం రావణనాలితామ్,
అభియాను జపేన్నైవ సర్వతో హరిభిర్వృతాః. ౨౧

ఇత్యేవం సంవదన్వీరో లక్ష్మణం లక్ష్మణాప్రజః,
తస్మాదవాతః చ్ఛీఘ్రం పర్వతాగ్రాన్తహాబలః. ౨౨

అవతీర్యచ ధర్మాత్మా తస్మాజ్ఘౌలాత్స రాఘవః,
సరైః పరమదుర్ధర్షం దదర్శ బల మాత్మనః. ౨౩

సన్నహ్య తు ససుగ్రీవః కపిరాజబలం మహత్,
కాలజ్ఞో రాఘవః కాలే సంయుగా యాభ్యచోదయత్. ౨౪

తతః కాలే మహాబాహు ర్భలేన మహతా శృతః,
ప్రస్థితః పురతో ధన్వీ లజ్జా మభిముఖః పురీమ్. ౨౫

తం విభీషణసుగ్రీవో హనూమాన్దాన్యనాన్నశః,
ఋక్షరాజస్తథా నీలో లక్ష్మణ శ్చాన్వయంతదా. ౨౬

తతః పశ్చాత్సుమహతీ పృతసర్వవనాకసామ్,
ప్రచ్ఛాద్య మహతీం భూమి మనుయాతి స్క రాఘవమ్. ౨౭

తైలశ్శిక్షాణి శతశః ప్రచృద్ధాంశ్చ మహీరుహాన్,

చంద్రునిపరివేషము హ్రస్వముగాను భయంకరముగాను రక్తవర్ణముగాను జూపట్టుచున్నది.

లక్ష్మణుఁడా! నూర్యమండలంబున నల్లనికలంకంబు కనుపట్టుచున్నది.

లక్ష్మణుఁడా! నక్షత్రంబులును మలినంబు లయియున్నవి; ఈదుర్నిమిత్తంబులన్నియు లోకవివాశంబుఁ దెల్పుచున్నవి. ౧౯

కాకులును డేగలును గద్దలును నీచపక్షులతోఁ జేరియున్నవి; నక్కలును పేరెలుంగున నమంగళధ్వనులు నేయుచున్నవి. ౨౦

ఇంక మనము సమస్తవాసరులంగూడి యిప్పుడే గురాధర్షంబును రావణబాహురక్షీతంబు నగు లంకాపురికి శిశ్రుంబునఁ బోవుదము. అని రాముఁడు లక్ష్మణునితోఁ జెప్పెను. ౨౧

అట్లు మహాబలుఁడును లక్ష్మణునియన్నయునగు రాముఁడు లక్ష్మణునితోఁ జెప్పెను శిశ్రుంబున నాపర్యతశిఖరంబుననుండి దిగెను. ౨౨

ధర్మాత్ముడగు నారాముఁడు ఆపర్యతశిఖరంబుననుండి దిగి శత్రువులకు దుర్భింబయి వెలయుచున్న తనవానరసైన్యముం జూచెను. ౨౩

ఏది యేకాలంబునం జేయవలయునో యాచింతంబునంతయుఁ జక్కఁగాఁ దెలిసినట్టిరాముఁడు సుగ్రీవునితోఁగూడ నవ్వాపరసేన సంతయుఁ బోత్సాహపఱచి యుక్తకాలంబున యుద్ధంబున కాజ్ఞాపించెను. ౨౪

అంతఁ బ్రాతః కాలంబున మహాబాహుఁడగురాముఁడు ధనుర్ధరుఁడై యసంఖ్యవైన్యంబు వెంబడింప లంకానగరాభిముఖుఁడై పోయెను. ౨౫

అప్పుడు విభీషణుఁడును సుగ్రీవుఁడును హనుమంతుఁడును జాంబవంతుఁడును నలుఁడును సుషేణుఁడును నీలుండును లక్ష్మణుఁడును రాముని వెంబడించిపోయిరి. ౨౬

అంత ననంతంబగు ఋక్షవానరసేన యతివిస్తీర్ణంబుగా భూమి నాచ్ఛాదించి రాముని వెంబడించిపోయినది. ౨౭

ఏనుఁగులంతటిదేహంబుగలవారలును శత్రువులవారింపఁజాలినవారలు

జగ్మహుః కుష్టరప్రఖ్యా వానరాః పరవారణాః. 29

తా శివదీక్షణకాలేన భృశరా గామలక్ష్యౌ,
రావణస్య పురీం లజ్జా మానేవతు రరిన్దమా. 30

పతాకమాలినీం రమ్యా ముద్యానవరశోభితామ్,
చిత్తస్యాం సుదుష్ప్రసా ముచ్చైః ప్రకారోరణామ్. 30

తాం స్మరై రపి దుర్భరాం గామవాక్యప్రచోదితాః,
యథానివేశం సమ్ప్రీత్య న్యవిశ స్త వనాకసః. 31

లజ్జా మా న్మాత్తరద్వారం శైలశృంగ మివోన్నతమ్,
గామ స్సహజజో ధన్వీ జగోప చ రురోధ చ. 32

లజ్జా ముహువివృత్త రామో దళరథాత్క్షజః,
లక్ష్యానుచరో పిరిః పురీం రావణచాలితామ్. 33

ఉత్తరద్వార మానాద్య యత్ర తిష్ఠతి హిరణ్యః,
నాన్యో హిరాద్ధి తద్ద్వారం సమర్థః పరిరక్షేతుమ్. 34

రావణాధిష్ఠితం మం సుణేనేవ సాగరమ్,
సాముధై గాక్షసై ర్భీమై రభిగుప్తం సమస్తశః. 35

లఘూనాం త్రాజసం పతాళ మిద దానైః,

విన్యస్తాం చ యోధానాం బహూని వివిధాని చ. 36

దదర్శాఽయుధజాలాని తత్రైవ కవచాని చ,

పూర్వం తు ద్వార మానాద్య నీలో హరిచమూపతిః. 37

అతివృత్తహ మైనేన ద్వివిదేన చ ఏకవాన్,

అబ్లదో దక్షిణద్వారం జగ్రహ సుమహాబలః. 38

మువభేణ గవాక్షేణ గజేన గయేన చ,

హనూమా న్సశ్చిమద్వారం రరక్ష బలవా న్కపిః. 39

నగు వానరులు వేలకొలదిపర్వతశిఖరములను గొప్పవృక్షములను ఛరించిరి.

శత్రువుల నడఁగఁ ద్రొక్కంజాలినట్టి యారామలత్నములు అట్లు సేనాసహాయులచేయు శిక్షకాలముననే గాఢమునిలంకాపురిం జేరిరి ౨౯

అంత నావానరులు రాముని యాజ్ఞాంజేసి ధ్వజసమూహంకృతమును కమణీయమును ఉద్యానవనములు నొప్పించున్నదియు నానావిధమయిన కోట గలదియు శత్రువులకుఁ బొందఁగూడనిదియు ఈన్నతిప్రాకారతోరణంబులుగలదియు దేవతలకిని యొదిరింప నవిగానిదియునగు నాలంకాపురిని దమతమస్థానముల నిరోధించి విడిసిరి. 30, 31

రాముఁడును లక్ష్మణసహితుఁడై పర్వతశిఖరముంబోలె నత్యున్నతంబయిన లంకాపురి యుత్తరద్వారమును నిరోధించెను. 32

పరాక్రమవంతుఁడు దశరథమహారాజపుత్రుఁడునగు రాముఁడెల్లత్యణసహితుఁడై రాజులఁ దెచ్చులనున్నఁడో అట్టి లంకాపురి యుత్తరద్వారంబున నే నిరోధించుచుండెను. 33

సాక్షాద్రావణాధిష్ఠితమును పరుణాధిష్ఠితంబగు సముద్రంబువలె నున్నదియు భయంకరాకారమును భయంకరాకారులును ఆయుధధారులు నగు రాక్షసులచే ముగతీతంబును దానవగతీతంబగు పాతాళంబువలెనున్నదియు నిల్పులగు భయంకరంబునగు నాయుత్తరద్వారంబు నిరోధించుటకు రాముఁడుదిక్కి మఱియేవ్వఁడును సమర్థుఁడుగాఁడు. 34, 35

రాముఁడాయుత్తరద్వారంబున రాక్షసయోధు లంచుకొనిన నానావిధంబులగు పెక్క్రియోపసమూహములను గవచంబులఁ జూచెను. 36

పరాక్రమవంతుఁడగు వానిరిసేనానాయకుఁడు నీలుఁడు పూర్వద్వారమున మైందద్వివిదసహితుఁడై నిలిచియుండెను. 37

మహాబలుఁడగు వంగుఁడు ఋషభగవాత్ములను గజగవయులనుం గూడి దక్షిణద్వారంబునఁ గావలియుండెను. 38

బలవంతుఁడగు వాసుమంతుఁడు ప్రమాధిప్రభునులు మున్నగువానక

ప్రమాథిప్రభుసాభ్యాంచవీరై రన్యైశ్చ సంగతః,
మధ్యమేచ స్వయం గుత్తే సుగ్రీవ సుమతిష్ఠత. ౪౦
సహసర్వై ర్హరిశ్రేష్ఠై స్సుపత్న్యైశ్చ సనోపమైః,

వానరాణాంతు వత్తింశతోఽట్యగ ప్రఖ్యాతయాథవాః. ౪౧
నివీ ఙ్గోపనివిష్టాశ్చ సుగ్రీవో యత్ర వానరః,
శాసనేనతు రామస్య లక్ష్మణ స్సవిభీషణః. ౪౨
ద్వారేద్వారే హరీణాంతు కోటిం కోటిం న్యవేశయత్,
పశ్చిమేన తు రామస్య సుగ్రీవ సుహజామ్బవాన్. ౪౩
అదూరా న్నధ్యమే గుత్తే తథా బహుబలానుగః,
తే తు వానరశార్దూలా శ్శార్దూలా ఇవ దంష్ట్రీణః. ౪౪
గృహీత్వా ద్రుమశైలాగ్రా న్నృపౌ యద్ధాయ తస్థిరే,
సర్వేవికృతలాజ్జాలా స్సర్వే దంష్ట్రానఖాయుధాః. ౪౫
సర్వే వికృతచిత్రాజ్ఞా స్సర్వే చ వికృతాసనాః,

దశనాగబలాః కేచి త్క్లేచి ద్దశగుణోత్తరాః. ౪౬
కేచి న్నాగసహస్రస్య బధూవు స్తుల్యవిక్రమా,

సన్తి చౌఘబలాః కేచి త్క్లేచి చ్చతుగుణోత్తరాః. ౪౭
అప్రమేయబలా శ్చాన్యే తత్రాస న్నరియాథవాః,

అదృశశ్చ విచిత్రశ్చ జేషా మాసీ త్సమాగమః. ౪౮
తత్ర వానరసైన్యానాం శలభానా మి వోద్యమః,

పిరులతోఁగూడి పడనుటివాకిలిని రక్షింపుమండెను.

౩౯

సుగ్రీవుఁడు గుహనిలగుమానులకు వానరశ్రేష్ఠులంగూడి బలవంతులగురావణేంద్రజిత్తు నోఁబోరు రామహనుమంతుల కివ్వరకుమ గాకాక్షిన్యా యంబున సాహాయ్యంబు గావించుటకై యుత్తిరపశ్చిమద్వారంబుల నడుమ నుండెను.

౪౦

సుప్రసిద్ధులగు యూధపతులతోఁగూడి ముప్పదియాఁజులొంటులు వానరులు లంకాపురిని నిరోధించి సుగ్రీవుఁడన్న స్థలంబున నుండిరి.

౪౧

రాముని యానతింజేసి లక్ష్మణుఁడును విభీషణుఁడును బ్రతిద్వారంబు నను గోటికోటివానరులవంతున నిలిపిరి.

౪౨

రామనకుఁ బశ్చిమపార్శ్వంబున సమీపంబుననే సుగ్రీవుఁడు జాంబు పంతుంగూడి బహువైభవహతుఁడై మధ్యగుల్మంబున నుండెను.

౪౩

ఆవానరశ్రేష్ఠులు పెద్దపులులవంటోలె నృత్యంబులను బర్యతశిఖరంబుల నుంబట్టుకొని పరమసంతోషంబున యుద్ధంబునకుఁ గాచియుండిరి.

౪౪

ఆవానరులు అందఱును దోఁకలం బైకినెత్తుకొని యుండువారలును అందఱును దింతనఖంబులే యాయుధంబులుగాఁ గలవారలుగాను అందఱును గోపవికారంబున నానావిధములయిన యవయవములగలవారలుగాను అందఱును వికృతంబులుగు ముఖములుగలవారలుగాను ఉండిరి.

౪౫

ఆవానరులలోఁ గొందఱు పదియేనుఁగుల బలముగలవారలును గొందఱు నూతేనుఁగుల బలముగలవారలును, గొందఱు వేయేనుఁగులబలముగల వారలునుగా నుండిరి.

౪౬

ఆవానరసేనయందు గొందఱు వానరపీఠులు ఓఘసంఖ్యాకములగు సేనుఁగులబలముగలవారలుగాను గొందఱు అంగుకు మాతీంఠలు బలముగలవారలును గొందఱు అప్రమేయంబగు బలముగలవారలుగాను ఉండిరి.

౪౭

అచ్చట నవానరసైనికులు ఒకగుంపుగానుండుట మిడుతలు గుంపుగ ట్టిపట్లు ఆశ్చర్యకరముగాను విచిత్రముగాను ఉండినది.

౪౮

పరిపూర్ణమివాఽకాశం సంభన్నేవ చ మేదినీ. ౪౯
 లజ్జా మువనివిష్టైశ్చ సంపతిద్భిశ్చ వాసరైః,
 శతం శతసహస్రాణాం పృథగ్మృత్యునాకసామ్. ౫౦
 లజ్జాద్వారాణ్యుపాబద్ధురనేయోద్ధం సమస్తతః,

ఆవృత స్సుగరి స్సరై వ్యస్తై స్సమన్తాత్ ప్లవజ్జమైః. ౫౧
 అయుతానాం సహస్రం చ పురీం తా మధ్యవర్తత,
 వానరై శ్చలచద్భిశ్చ బభూవ ద్రుమపాణిభిః, ౫౨
 సంపృతా సర్వతో లజ్జా దుష్ప్రవేశాఽపి వాయునా,
 రాక్షసా విస్తయం బద్ధు స్సహసాఽభిసీడితాః. ౫౩
 వానరై ర్దేహుసంకాశై శ్చక్రత్యుపరాక్రమైః,

మహాన్ శబ్దోఽభవ త్తత్ర బలౌఘ స్యాభివర్తతః. ౫౪
 సాగర సేవ భిన్నస్య యథా స్యా త్స్థిలస్సవః,
 తేన శబ్దేన మహతా సప్రాకాగా సహోరణా. ౫౫
 లజ్జా ప్రచలితా సర్వా సశైలవనకావనా,
 రామఃక్షణగుప్తా సా సుగ్రీవో చ వాహినీ. ౫౬
 బభూవ దుర్ధర్షతగా సరైర్వరపి సురాసురైః,
 రాఘవ స్సన్నివే శైవ్యం సైవ్యం స్వం రక్షసాం వధే. ౫౭
 సమృద్ధ్య మన్త్రిభి స్సార్ధం నిశ్చిత్య చ పునఃపునః,
 ఆనస్తర్య మభిప్రేక్ష్య క్రమయోగార్థతత్త్వవిత్. ౫౮
 విభీషణ స్యానుమతే రాజధర్మ మనుస్మరన్,
 అజ్ఞం వాలితనయం సమాహూయేద మబ్రవీత్. ౫౯
 గత్వా సామ్య! దశగ్రీవం బూహి మద్వచనా త్కపే!

అంకచుట్టును విడిసియున్న వారలును విడియ నేతెంచుచున్న వారలును
నగు ఆవ్యావరచేత భూమ్యాకాశంబులురంబును నిండినట్లుండినవి ౪౯

మునుపుంచిన సైన్యము గాక కోటిఋక్షవానరులు ప్రతీలంకాద్వారం
బునందునుఁ జేరియుండిరి; మఱియు నితరులు అచ్చటచ్చటివారల సాహాయ్య
మునకై యంతటనుఁ గాచియుండిరి. ౫౦

ఆవానరులచే నాత్రిమాటపర్యతమంతయు నాచ్ఛాదితమయియుండినది.
మఱియు గోటివానరులు లంకాపురిమట్టునుం బరివేష్టించియుండిరి.

అట్లు బలవంతులగు వానరులువృక్షవాన్తులయి లంకాపురిమట్టునుముట్ట
డించుటవలన వాయువుచేనియు నాలంకాపురిం బ్రవేశింప నలివిగానుండినది.

అట్లు మేఘంబులంతటి దేహములుగలవారలును శీవేంద్రునంతటి పరా
క్రమంబుగలవారలునగు వానరులు అతీశీఘ్రింబున నచ్చి ముట్టడించిసందుకు
రాక్షసు లాశ్చర్యంబునొందిరి ౫౩

అప్పు డచ్చట ఆవ్యావరిసేన వచ్చుచుండఁగా సముద్రంబు దెంచు
కొని ప్రవహించు స్వరంబోలే మహాధ్వనిగలిగినది. ౫౪

ఆనుహాధ్వనికి లంకాపురి కుంతియుఁ బ్రాకారతోరణపర్యతాన
సహితంబుగాఁ జలించినది. ౫౫

రామలక్ష్మణులచేతను కుగ్రీవులచేతను రక్షింపఁబడుచున్న యావాన
రసేన సమస్తదేవానుకులకెని దేవీచూడ నలవిగానుండినది. ౫౬

అయ్యొకలంబునఁ జేయవలసినసామాద్యపాయంబులక్రమంబు దెలి
సినట్టి రాముఁడు రాక్షసపథనిమిత్తిమయి వానరసైన్యమంతియు యుక్తక్ర
మంబున విడియ నియమించి యంత ననంతరకర్తవ్యంబుఁ జేయఁగోరి మం
త్రులతోఁ జక్కఁగా నాలోచించి నిశ్చయించి రాజధర్మంబు దలంచి విభీష
ణానుమతంబున వాలిపుత్రుడగు నంగదుం దిలిచి యిట్లని చెప్పెను. ౫౭ ౫౮

కాంతుడవగు నంగదుడా! నీవు గతశ్రముడవై భయంబువిడిచి

లబ్ధయిత్యా పురీం లజ్కాం భయం త్యక్త్వా గతవ్యథః. ౬౦

భగ్నిష్టశ్రిక! గతైశ్వర్య! ముమూక్షో! నప్తచేతన!,
ముషీణాం దేవతానాం చ గన్ధర్వాస్పరసాం తథా. ౬౧

నాగానా మథ యక్షాణాం రాజ్ఞాం చ రజనీచర!,
యచ్చ సాపం కృతం మోహో దవలిప్తేన రాక్షస! ౬౨

నూన మద్య గతో దర్ప స్వయమ్భువందానజః,
యస్య దణ్డధర స్తేహం దారాహరణకర్షితః. ౬౩

దణ్డం ధారయమాణస్తు లజ్కాద్వారే వ్యవస్థితః,
వదవీం దేవతానాం చ మహర్షీణాం చ రాక్షస! ౬౪

రాజర్షీణాం చ సర్వేషాం గమిష్యసి మయా హతః,
బలేన యేన వై నీతాం మాయయా రాక్షసాధమ! ౬౫

యా మతిక్రాయయిత్యా త్వం హృతవాం స్త ద్విదర్భయ,
అరాక్షస మిమం లోకం కర్తాస్తి సిశితై శ్శరైః. ౬౬

నచే చ్చరణ మభ్యేషి మా మువాదాయ మైథిలీమ్,
ధర్మాత్మా రక్షసాం శ్రేష్ఠ స్సచ్ఛూర్తాయం విభీషణః. ౬౭

లక్ష్మైశ్వర్యం ధృపం శ్రీమా నయం ప్రాప్నో త్యక్షణమ్,

స హి రాజ్య మధర్మేణ భోక్తుం క్షణ మపి త్వయా. ౬౮
శక్యం మూర్ఖ సహాయేన సావే నావిదితాత్మనా,

యుద్ధస్య వా ధృతిం కృత్వా శౌర్య మాలమ్భ్య రాక్షస!.
మచ్చరై స్త్వం రణే శాస్త్ర స్తథా పూతో భవిష్యసి,

యద్యా విశసి లోకాం స్త్రీ నృశీభూతో మనోజవః. ౭౦

లంకాప్రాకారంబుచాటి రావణుని నొద్దకుఁబోయి నేను జెప్పినట్టిప్రకారంబునఁ జెప్పుము. ౬౦

నశించినసంపదగలవాడవు నమైశ్వర్యుడవు మరణంబు నొందఁబోవువాడవు నష్టజ్ఞుడవునగు రావణుడా! నీవు గర్వంబున ఋషులకును దేవతలకును గంధర్వులకును అచ్చులకును నాగంబులకును యక్షులకును రాజులకును ఏమి యపకారంబు గావించినావో దానికంతయుఁ గారణమయిన బ్రహ్మచరగర్వమంతయు నిప్పుడు నశించితి. నాస్తవగు. ఏలయన దండధరుడనగు నేను భార్యాలహరణకుపితుడనై నన్ను శిక్షించుటకు లంకాద్వారంబునం గనిపెట్టియున్నానే! ౬౧-౬౩

రావణుడా! నీవు నాచే హతుడనై గతపాపుడనై దేవతలును మనుష్యులును రాజులునుఁ బొంగులోకముం బొందఁగలవు. ౬౪

రాక్షసాధిముఁడవు రావణుడా! నీవు ఏలలంబుల మాయచే నన్ను మోసపుచ్చి నీతను హరించి నావో అబలమంతయు నిప్పుడు జూపుము. ౬౫

నీవు నీతను దీసికొనివచ్చి సమర్పించి నన్ను శరణుపొందవేని కఱకు బాణంబుల నీలోకంబునంతయు నరాక్షసంబు గావించెదను. ౬౬

ధర్మస్వభావుడను రాక్షసశ్రేష్ఠుడనగు నీవిభీషణుడు నన్ను శరణువొచ్చినాడె; శ్రీమంతుడగు నీవిభీషణుఁ అకంబకంబగు లంకాధిపత్యంబు నొందఁగలడు. సందేహములేదు. ౬౭

మూర్ఖులను సహాయులుగా నంచుకొన్నవాడవు బాపిష్ఠుడవు స్వాధీనముగాని మనస్సుగలవాడవు ధర్మరహితుడవు నగు నీకు తుణమయినను రాజ్యంబు ననుభవింప నలవిగాదు. ౬౮

రావణుడా! ధైర్యశౌర్యముల నవిలంబించివచ్చి యుద్ధముచేసినను జేయుము. నీవు యుద్ధంబున నాబాణంబుల మృతుడనై గతపాపుడనై సురేశుడుడవు కాఁగలవు. ౬౯

అట్లుగాక నీవు పక్షివై మనోవేగంబున ముల్లోకంబులకుఁ బోయినను

మమ చతుష్పథం ప్రాప్య న జీవన్మతీయాస్యసి,
 బ్రవీమి త్వం హితం వాక్యం క్రియతా మార్ధవదై హికమ్.
 సుదృష్టా క్రియతాం లజ్కా జీవితం తే మయి స్థితమ్,

ఇక్ష్మ్యక్త సుతు తారేయో రామే కాక్లిప్తకర్తణా. 20
 జగా మాఽకాశ మావిశ్వ మూర్తిమా నివ హ్యవాట్,

సోఽతివశ్య ముహూరేన శ్రీమా న్నాశణవద్విరమ్. 23
 దద ర్భాఽసీన మవ్యగ్రం రావణం సచిన్తే సుహ,

తత స్త స్యావిదూరే స నివత్య హరిపుజ్జహి. 28
 దీప్తాగ్నిసన్మృత స్తస్థాః క్షదః కనకాద్లదః,

తద్రామచనం పునః మన్యానాధిక ము శ్మనుమ్. 29
 సామాత్మ్యం శ్రామమానా నివే ద్యాత్నాన మాత్మనా,

దూతోఽహం హోసలేద్రీస్య రామ స్యాక్లిప్తకర్తణః. 2౬
 వాలిపుత్రోఽజ్ఞవో నామ యదితే శ్రోత్ర మౌగతిః,

అహి త్వం రాఘవో రామః కౌసల్యానన్దవర్ధనః. 22

నిష్పత్య ప్రతిముధ్యస్వ సృకంస! పురుషో భవ,

నాయెదుటం బడినపిమ్మట బ్రతికిపోజాలవు.

20

నీను హితంబుఁ జెప్పెదను వినుము. ఇంక లోకం బరాక్షసంబు కాఁ గలదు కావున నిప్పుడే నీను నీవే యపరక్రియఁ గావించుకొనుము. నీ వింకఁ జూడఁబోవునదిలేదు కావున నిప్పుడే లంకనంతయుఁ జక్కఁగాఁ జూచుకొ నుము. నీప్రాణంబులు నాచేత నున్నది. ఇట్లు రావణునితోఁ జెప్పుము. అని రాముఁడు, అంగదునితోఁ జెప్పెను.

20

తారాపుత్రుఁడగు సంగరుఁడు రాముఁడు చెప్పినమాటనువిని యాకా శంబునకగసి కరిచరిజార్యవంశ వవిశిష్టంబగు శరీరంబునొందిన యగ్నిహో త్రుఁడుంబోలెఁ బోయెను.

21

శ్రీమంతుఁడగు వాయంగుఁడు మహూర్తకాలంబున రావణుగ్గ హంబునొంది యచ్చట జాగరూకుఁడును మంత్రులతోఁ గూర్చుండియున్న వాఁడునగు రావణుం జూచెను.

22

అంత బంగారుబాహువుగలు ధరించియుండు వానరో త్తముఁడగునం గరుఁడు అరావణునకు సమీపంబునవ్రాలి మండుచున్న యగ్నికైవడి నిలు చుండెను.

23

అయంగరుఁడు మొదలఁ దనపేరు నూరుండెల్ని యంత మంత్రిగహి తుఁడగు రావణునకు రాముఁడు చెప్పినమాటల సన్నియ నెచ్చుతక్కువ లెంత మాత్రము లేకుండునట్లు చెప్పెను.

24

నేను గోసలకేశాధిపతియును బరులకు దుఃఖకరములు కానికార్యము లు గలవాఁడునగు గామునిదూతను; వాలికుమారుఁడను; అంగరుఁడని వాపే రు; నీవును వినియుండువు.

25

కాసల్యాపుత్రుఁడును క్షమువంశంబునఁ బుట్టినవాఁడునగు రాముఁడు నీతోఁ జెప్పు మన్నాఁడు.

26

హృరుఁడగు రావణుడా! పట్టణంబుననుండి వెడలివచ్చి యెగురు నిలిచి యుద్ధము నేయుము; పౌరుషంబు వహింపుము

హస్తాస్త్రి త్వాం సహమాత్యం సఖుత్తజ్ఞాతిబాధవమ్. ౭౮

నిరుద్విగ్నా శ్రుయో లోకా భవిష్యన్తి హతే త్వయి,

దేవదానం యతానాం గన్ధర్వోరగరక్షసామ్. ౭౯

శత్రు మిద్యోధనిష్యామి త్వం మృషీణాం చ శబ్దామ్,
విభీషణస్య చైశ్వర్యం భవిష్యతి హతే త్వయి. ౮౦

న చే శ్చత్రుత్వే వై దేహీం ప్రణిపశ్యి ప్రదాస్యసి,

ఇత్యేనం పరుషం వాక్యం బ్రువాణో హరిపుంజవే. ౮౧

అమర్ష వశ మూషన్నో నిశాచరగణేశ్వరః,
తత స్సైవోపతామ్రాక్ష శృణోస సచివాం సదా. ౮౨

గృహ్యతా మేష దుర్జేధా వధ్యతా మితి చాసకృత్,

రావణస్య వచ శ్శుత్వా దీప్తాగ్నిసమలేబసః. ౮౩

జగృహు స్తం తిహోఘోరా శ్చత్వోరో రిజనీచరాః,
గ్రాహయూమాస తా రేయ స్సవీయ మాత్మానమాత్మవాక్. ౮౪
బలం దర్శయితుం వీరో యాతుధానగణే తదా,

సతా న్బాహుద్వయే సక్తా నాదాయ పతగా నివ. ౮౫

ప్రాసాదం శైలసజ్జిత ముశ్నిపా తాబ్జద స్తదా,
తేఽన్తరితౌ ద్వినిధౌతా సస్య వేగేన రాక్షసాః. ౮౬

భూమా నిపతితా స్సర్వే రాక్షసేంద్రిన్య పశ్యతః,
తతః ప్రాసాదశిఖరం శైలశృంఖ మి వోన్నతమ్ ౮౭

దదర్శ రాక్షసేంద్రిన్య వాలిపుత్రః ప్రతాపవాన్,

నిన్ను నీకొడుకులను దాయకులను బంధువులను నీమంత్రులను అందఱును వధించెదను. ౭౮

నిన్ను వధించినపిదప ముల్లోకంబులును నిర్భయంబులయి నుఖంబు జొంగును.

దేవతలకును దానవులకును యక్షులకును గంధర్వులనును ఉరగములకును రాక్షసులకును శత్రుఁడవు ఋషిబ్రాహ్మణపుత్రులు నిన్నిష్పఁడు వధించెదను.

నిన్ను పూజించి సీతను సమర్పించి నాపాదంబులంబడవేని నిన్ను వధించి విధిఁజేయునను లంకాధిపత్యంబు నొసంగెదను. అని రాముఁడు చెప్పెను న్నాని. అని యంగదుఁడు రావణునితోఁ జెప్పెను. ౮౦

వానర శ్రేష్ఠుఁడగు నంగదుఁడు ఇట్లు పరువాక్యంబులాడ రావణుఁడు కోపవివకు డయ్యెను. ౮౧

అంత నారావణుఁడు కోపంబున గన్నుల నెఱ్ఱెదనంబుగదూర మంత్రులంజూచి “గుర్బుద్ధియగు నీయంగదుంబట్టి వధింపుఁడు” అని పలుమాఱు ఆజ్ఞాపించెను. ౮౨

ఆరావణునాజ్ఞను విని మండుచున్న యగ్నిహోత్రమువంటి భయంకరాకారులగు నలువురురాక్షసులు ఆయంగదుం బట్టుకొనిరి. ౮౩

ఆప్పుడు ధైర్యవంతుఁడును బరాక్రమవంతుఁడగునంగదుఁడు రాక్షసులకుఁ దనబలంబుఁ జూపుటకై తానే యారాక్షసుల తన్నుఁబట్టుకొనుట కియ్యకొనెను. ౮౪

ఆప్పుడు ఆయంగదుఁడు ఆరాక్షసులను బట్టులంటోలె రెండుచేతుల నిటికించుకొని పర్యతాకారంబగు ప్రాసాదంబుపై కెగసెను. ౮౫

ఆరాక్షసులందఱు రాక్షసేశ్వరుఁడగు రావణుఁడు చూచుమండఁగా నే ఆయంగదునివేగంబునకు ఆకాశంబుననుండి నేలంబడిరి. ౮౬

అంత మహాపరాక్రమకాలియగు వాలిపుత్రుఁడయిన యంగదుఁడు పర్యతఃకిరణముంబోలె నత్యున్నతంబయిన రావణునిప్రాసాదకిరణముం జూచెను.

త త్పశాల పదాక్రాంతం దశగ్రీవస్య పశ్యతః. ౮౮
పురా హిమంత శృంగం శ్రజిణీవవిదారితమ్,

భక్త్వా ప్రసాదశీఖరం నామ విశ్రాన్య చాత్మనః. ౮౯
వినన్య సుమహానాద ముత్పపాత విహాయసమ్,

వ్యథయ న్రాతసాన్ సర్వా స్త్వర్ణయం శ్చాపి వానరాన్. ౯౦
స నానరాణాం సుధ్యే తు రామచర్యం ముపాగతః,

రాణస్తు పరం చక్రే క్రోధం ప్రసాదధర్షణాత్. ౯౧
వినాశం చాత్మనః పశ్యత్ శ్చాపసహమోఽభవత్,

రామస్తు బహుభిః పృష్టై ర్నివరద్భిః స్తజ్జమైః. ౯౨
వృణో రిపువధా కాక్షీ యుద్ధా యై వాభ్యవర్తతః,

సుషేణస్తు సుహావీర్యో గిరికూటోపమో హరిః. ౯౩
బహుభిః స్సంవృతః సత్ర వానరైః కామరూపిభిః,
చతుర్ద్వారాణి సర్వాణి సుగ్రీవచచనాత్కపిః. ౯౪
పర్యక్రాంత దుర్ధ్వో నతత్రాణీవ చన్ద్రనూః,

తేషా మక్షోహిణీశతం సమవేక్ష్య వనాకసామ్. ౯౫
లజ్కా ముసనివి హ్వానాం సాగరంచాతివర్తతామ్,
రాతసా నిస్క్రయం జగ్గు హ్వానం జగ్గు స్తథావరే. ౯౬
అపరే సమరోద్ధరా ధిర మేవ ప్రసేదిరే,
కృష్ణం హి కపిభి ర్వాప్యంతం ప్రకారపరిఖాన్తరమ్. ౯౭

రావణుడు చూచుచుండగానే మున్నింస్తునిచేగొట్టబడిన హిమ
వచ్చిభవముంబోలె నాయంగగునిపాదాఘాతంబున నాప్రాసాదశిఖరంబు
పగిలెను. ౮౮

ఆయంగగుడు అట్లు ప్రాసాదశిఖరమును బగులగొట్టి తనపేదండఱు
కుడెలియనట్లుచేసి మహాధ్వనిగల్గునట్లు సింహనాదంబు గావించి యాక్కాశం
బున కెగిలెను. ౮౯

ఆయంగగుడు అట్లు రాక్షసులకందఱకును దుఃఖంబు గలుగఁజేయు
చు నానరులను సంశోషింపఁజేయుచును వానకమధ్యంబున రామపార్శ్వం
బుఁ జేరెను. ౯౦

రావణుడును దనప్రాసాదంబును బగులగొట్టుకొనుఁ బరిమళోపంబు
నొంది అంగువలన దనకుఁ జేటుగలుగునని నూచియులు టఁగని వేడిని
ట్టూర్పులు విడుచుచుండెను. ౯౧

రాముఁడు సంతోషులయి సింహనాదంబులు నేయుచుండఁజేటి పె
క్కిండ్రనానకవీరులచేఁ బరివేష్టితుండై శత్రునిధులుగోరుచు యుద్ధంబుకొ
ఱకుఁ గాచియుండెను. ౯౨

అప్పు డచ్చని మహాపరాక్రమశాలియుఁ బవిత్రాకారుఁడగు సుషే
ణుడు కామరూపులగు పెక్కిండ్రవానరులచేఁ బరివేష్టితుండై యుండెను.

గుర్ధిరఁడును సుషేణుఁడును గ్రీవు నానతింజేసి చంద్రుఁడు సత్కృతం
బులఁ దిరుగుచుండు నట్లు లంకాద్వారంబుల వాలుగింటను విహవక తిరుగు
చుండెను. ౯౩

అట్లు లంకాపురిసమీపంబున విడిచి సముద్రంబునంగూడ నతిక్రమిం
చియుండు నూ అక్షైహిణులవానకసేనంజూచి రాక్షసులు కొందఱు ఆశ్చ
ర్యంబునొందిరి; కొందఱు భయపడిరి; శూరులగు మఱికొందఱు యుద్ధోదై
వాంబునంజేసి సంతోషంబునొందిరి. ౯౪, ౯౫

రాక్షసులందఱు దీనులయి ప్రాకారపరిఖలమధ్యప్రదేశంబునసంతయు

దదృశూ రాక్షసా దీనాః ప్రకారం వాసరీకృతమ్,

హాహాకారం ప్రకుర్వన్తి రాక్షసా భయమోహితాః. ౯౮

తస్మిన్మహాభీషణ కే ప్రవృత్తే
కోలాహలే రాక్షసరాజధాన్యామ్,

ప్రగృహ్య రక్షాంసి మహాయుధాని

యుగాన్తవాతా ఇవి సంవిచేరుః. ౯౯

ఇతి శ్రీమద్భగవద్గీతా షోడశాధ్యాయోద్ధాతా ద్విచత్వారింశ స్సర్గః. ౧౦.

ద్విచత్వారింశ స్సర్గః.

తతః స్తే రాక్షసాస్తత్ర గత్వా రావణమన్దిరమ్,

స్యవేదయన్సురీం రుద్ధాం రామేణ సహ వాసరైః. ౧

రుద్ధాం తు సగరీం శ్రుత్వా జాతక్రోధో నిశాచరః,

విధానం ద్విగుణం కృత్వా ప్రాసాదం సోఽధ్యరోహత. ౨

స దద ర్భావృతాం లజ్జాం సశైలవనకాననామ్,

అసంఖ్యేయైర్హరిగణై స్సుర్వతో యుద్ధకాక్షిభిః. 3

స దృష్ట్వా వాసరై స్సర్వాం వసుధాం కబళీకృతామ్,

కథం తువయితవ్యా స్సుర్పతి చింతాపరోఽభవత్. ౪

స చింతయిత్వా సుచిరం ధైర్య మాలమ్భ్య రావణః,

రాఘవం హరియూథాంశ్చ దద ర్భాయతలోచనః. ౫

రాఘవ స్సుహ సై క్షేప ముదితో నామ పుష్పవే,

లజ్జాం దదర్శ గుప్తాం వై సర్వతో రాక్షసై ర్వితామ్. ౬

వానరులు వ్యాపించియుంటుంటేని వానరమయప్రాకారంబుగాఁ జూపట్టుచున్న యాప్రాకారపరిభ్రమగ్యప్రదేశముం జూచిరి.

రాక్షసులందఱు భయంబున నోడలుదెలియక హాహాకారంబులు గావించుచుండిరి. ౯౮

రాక్షసులరాజధానియగు లంకాపురియందు అట్టి మిక్కిలి భయంకరమయిన కోలాహలంబున శూరులగు రాక్షసులు సుహాయధంబులుగరించి ప్రళయకాలవాయువుబుంబోలె సంవరించుచుండిరి. ౯౯

ఇది నలువదియొకటవస్తవము.

నలువదిరెండవస్తవము.

అంత నప్పు డారాక్షసులు రావణునిగృహంబునకుఁబోయి రాముఁడు వానరులతో లంకాపురిసంతయు ముట్టడించియున్నాఁడని రావణునకుఁ దెల్పిరి.

ఆరావణుఁడు లంకానగరమును వానరులు ముట్టడించుటను విని పరమ కోపమునొంది రెండింతలుగా నగరరక్షణసంవిధానంబు గావించి ప్రాసాదంబుపైకెక్కెను. ౧

అంతరావణుఁడు ప్రాసాదంబుపైనుండి యుద్ధకాంతులగు లెక్కలేని వానరులచే నంతటను బరివేష్టితంబయియున్న లంకాపురిం జూచెను. 2

ఆరావణుఁడు వానరులు భూమినంతయు నాచ్ఛాదించియుండుటం జూచి వీరల నెట్లు వధింతునని చింతనొందెను. ౩

ఆరావణుఁ డట్లు బహుకాలము చింతించి ధైర్యం బవలంబించి యాశ్చర్యంబున దీప్తములయినకండ్లతో రాముని వానరసమూహములనుఁ జూచెను. ౪

రాముఁడు సంతుష్టుడై వైన్యంబుతోఁగూడ వేగంబునఁ బ్రాకారసమీపంబునకుఁబోయి సమస్తభాగంబులరాక్షసులచేఁ బరివృతంబయి నురక్షి

దృష్ట్యాదాశరథి ర్లజ్జాం చిత్రధ్వజపతాకినీమ్,
 జగమ సహసా సీతాం మాయమానేన చేతసా. ౭
 అత్ర నా మృగశాఖాక్షి మత్కృతే జననాత్మజా,
 వీద్యతే శోకసంతప్తా కృశా న్ధణిలశాయినీ. ౮

వీద్యమానాం స ధర్మాత్మా వై దేహీ మనుచిన్తయన్,
 క్షిప్ర మాజ్ఞాపయామాస వాసరా ద్విషతాం లభే. ౯

ఏవ ముక్తే తు సచనే రామే శాక్తిష్టకర్తణా,
 సభర్షి మాణాః ప్లవగా స్సింహనాదై రనాదయన్. ౧౦

శిఖరై ర్వికీరా మైనాం లజ్జాం ముష్టిభి రేవవా,
 ఇతి స్స ధిరే సర్వే మనాంసి హరియూథపాః. ౧౧
 ఉద్యమ్య గిరిశ్మజ్జాణి శిఖరాణి మహాన్తి చ,
 తదూం శోచిత్పట్య వివిధాం స్తిష్ఠన్తి హరియూథపాః. ౧౨
 ప్రేక్షతో రాక్షసేన్ద్రస్య తా న్యనీకాని భాగశః,
 రాఘవప్రియకామార్థం లజ్జా మారురుహు స్తదా. ౧౩

తే తామ్రవక్త్రా హేమాభా రామార్థే త్యక్తజీవితాః,
 లజ్జామే వాభ్యవర్తన్త సాలతాలశిలాయుధాః. ౧౪

తే ద్రుమైః పర్వతాగ్రై శ్చ ముష్టిభి శ్చ ప్లవజ్జమాః,
 ప్రాకారాగ్రాణ్యరణ్యాని మమన్థ స్తోరణాని చ. ౧౫

తంబైయున్న లంకాపురిం జూచెను.

౬

రాముడు చిత్రధ్వజంబులతో నొప్పుచున్న యలంకానగరముం
కాచి మనంబున సీతాదేవిం దలచి మిక్కిలియు దుఃఖితుడయ్యెను. ౭

“లంకానగరమున నేకదా ! జింకపిల్లలకండ్లనంటి కండ్లుగలదియు
జనకమహారాజుమాత్రుడైన యాసీతాదేవి రాక్షసపీడితయ్యి నానిమిత్తము
పరమదుఃఖితయై యుపవాసంబులచే గృశించి నానావిధంబుగాఁ గల్పపదు
చున్నది. ౨ని రాముడు దుఃఖించెను. ౮

ధర్మాత్తుడగు నారాముడు అట్లు రాక్షసులచేఁ బీడింపబడుచున్న
సీతాదేవిం దలచుకొని రోషం బినుచుడింపగా నానరుల శిఘ్రింబున
శత్రువధంబు గావింపుడని యాజ్ఞాపించెను. ౯

పరులకు దుఃఖకరంబులుకానికార్యములుగల రాముడట్లాజ్ఞాపింపగా
నే నానరు లొకరిముం దొకరు పోటితో యుద్ధసన్నద్ధులయి సింహనాదంబు
లు గావించిరి. ౧౦

వానరశ్రేష్ఠులు “ఈలంకను బర్వతశిఖరంబులచేఁగాని పిడికిళ్ళచేఁగాని
చూర్ణముగావించెము” అని తలంపుకొనిరి. ౧౧

వానరశ్రేష్ఠులు ఎర్వతశిఖరంబులను బర్వతఖండములను నానావిధ
వృక్షంబులనుఁ బట్టుకొని యుద్ధసన్నద్ధులయియుండిరి ౧౨

అప్పుడు రాక్షసాధిపతియగురావణుడు చూచుచుండగానే యానా
నరవైస్యంబులంతయు రామునకు సంతోషంబుగలుగుటకై భాగంబులు భా
గంబులుగా లంకాప్రాకారంబు నారోపించిరి. ౧౩

ఎఱ్ఱని మొగంబులుగలవారలను రామునిమిత్తిమయి ప్రాణంబులనైనను
విడువ నిశ్చయించినవారలనగు నానానరులు సాలవృక్షంబులను దాలవృక్షం
బులను శిలలను ఆయుధంబులుగాఁగొని లంకాపురిపైకిఁ బోయిరి. ౧౪

ఆనానరులు పర్వతశిఖరములతో గొట్టియుఁ బిడికిళ్లం బొడిచియు
నాలంకాప్రాకారంబులను ఆరణ్యంబులను బురద్వారంబులను జూర్చింబు

పరిభాగ పూరయన్తి స్త్రవసన్నసలిలాయుతాః,
పాంసుభిః పర్వతాస్త్రైశ్చ శృణ్వైః కాష్ఠైశ్చ వానరాః. ౧౬
తత సహస్రయూథాశ్చ కోటియూథాశ్చ వానరాః,
కోటిశతయుతా శ్చాన్యే లజ్జా మారురుహు స్తదా. ౧౭

కాశ్చనాని ప్రమృద్నన్త స్తోరణాని ప్లవङ्గయాః,
క్షైలాసశిఖరాభాణి గోవురాణి ప్రమథ్య చ. ౧౮
ఆప్లవన్తః ప్లవన్తశ్చ గర్జన్తశ్చ ప్లవङ्గయాః,
లజ్జాం తా మభిధావన్తి మహావారణసన్నిభాః. ౧౯
జయ శృతిబలో రామో లక్ష్మణశ్చ మహాబలః,
రాజా జయతి సుగ్రీవో రాఘవే నాభిపాలితః. ౨౦

ఏ త్యేవం ఘోషయన్తశ్చ గర్జన్తశ్చ ప్లవङ्గయాః,
అభ్యధావన్త లజ్జాయాః ప్రకారం కామరూపిణః. ౨౧
వీరబాహు స్సుబాహుశ్చ నశశ్చ వనగోచరః,
నివీ ఙ్గోపనివిష్టాస్తే ప్రకారం హరియాధపాః. ౨౨
ఏతస్మిన్నంతరే చక్రుః స్కన్ధావారనివేశంఘ్నః,
పూర్వద్వారంతు కుముదః కోటిభి ర్జితభి ర్వృతః. ౨౩
ఆవృత్య బలవాం స్తస్థా హరిభి ర్జితకాశిభిః,
సాహాయ్యార్థంతు క్షన్యేన నివిష్టః ప్రఘసో హరిః. ౨౪
పనశ్చ మహాబాహు ర్వానరై ర్భూహుభి ర్వృతః,
దక్షిణద్వార మాగమ్య వీర శృతవలిః కపిః. ౨౫
ఆవృత్య బలవాం స్తస్థా వింశత్యా కోటిభి ర్వృతః,

గావింపసాగిరి.

౧౫

వానరులు మట్టిపోసియుఁ బర్వతశిఖరంబులను దృఢకాష్ఠంబులను వైచియు నిర్మలజలంబులతోఁగూడిన యగడ్డలను బూడ్చిరి. ౧౬

అంత వానరులు కొందఱు వేయిమంది వానరులతోను గొందఱు గోటివానరులతోను మఱికొందఱు నూఱుకోట్లు వానరులతోనుఁ గూడి లంకాప్రాకారము నాఠోహించిరి ౧౭

మత్తగజంబులంతటివానరులు బంగారుపురద్వారంబులం బగులఁగొట్టుచు కైలాసశిఖరంబునంటి గోపురంబులఁ జూలంబునేయుచు నిలునట్లు గంతులువేయుచు సింహనాదంబులు నేయుచు లంకపైకఁ బోయిరి. ౧౮, ౧౯

మహాబలుఁడగు రాముఁడును బలవంతుఁడగు లక్ష్మణుఁడును సర్వోత్కర్షంబున నున్నారు! వానరరాజుఁడగు సుగ్రీవుఁడు రామునిచే మరక్షితుఁడై సర్వోత్కర్షంబున నున్నాఁడు! ౨౦

కామరూపులగు వానరులు ఇట్లుద్భోషించుచు సింహనాదంబునేయుచు లంకాప్రాకారంబుమీఁదికిఁ బోయిరి. ౨౧

అందు వీరబాహువును సుబాహువును నలుఁడును నీవానరోత్తములు లంకాప్రాకారంబును బీడింపుచు విడిసిరి. ౨౨

ఈమధ్యంబున దండును దగినస్థలంబున విడియఁజేసికొనిరి.

బలవంతుఁడగు కుముదుఁడు జయశాలులగు పదికోట్లవానరులచేఁ బరివృతుఁడై యాస్కంధావారిమునందలి తూర్పుద్వారంబున నుండెను ౨౩

ప్రభునుఁడును మహాబాహుఁడగు పనసుఁడును బెక్కువానరులం గూడి యాకుముదునికి సహాయులయి పూర్వద్వారంబున నేయుండిరి ౨౪

మహాబలపరాక్రమశాలియగు శతవలి ఇరువదికోట్లవానరులతోఁ గూడినవాఁడై యాస్కంధావారిదక్షిణద్వారంబు నావరించి నిలిచెను. ౨౫

సుషేణః పశ్చిమద్వారం గత స్తారాపితా హరిః. ౨౬

ఆపృత్య బలవాం స్తథా వష్టికోటిభి రావృతః,
ఉత్తరద్వారే మానాద్య రామ స్సౌమిత్రిణా సహ. ౨౭

ఆవృత్య బలవాం స్తథా సుగ్రీవశ్చ హరీశ్వరః,
గోలాఙ్గాలో మహాకాయో గవాక్షో భీమదర్శనః. ౨౮

వృతః కోట్యా మహావీర్య స్తథా రామస్య పార్శ్వతః,

ఋతూణాం భీమవేగానాం ధూమ్ర శృత్రునిబర్హణః. ౨౯

పుంశః కోట్యా మహావీర్య స్తథా రామస్య పార్శ్వతః,
సన్నద్ధస్త మహావీర్యో గదాపాణి ర్విభీషణః. 30

మృతో యతైస్తు సచివై స్తథా తత్ర మహాబలః,

గజో గవాక్షో గవయ శ్శరభో గన్ధమాదనః. 3౧

సమంతా త్పురిధావంతో రరతు ర్హరివాహినీమ్,

తతః కోపవరీతాత్తా రావణో రాక్షసేశ్వరః. 3౨

నిర్యాణం సర్వసైన్యానాం ద్రుత మాఙ్గావయ త్తదా,

ఏత చ్చురీత్వా తతో వాక్యం రావణస్య ముఖోద్గతమ్. 33

సహసా భీమనిర్ఘోష ముద్దుప్తం రజనీచరైః,

తతః ప్రచోదితా భేర్య శ్చన్ద్రగిహ్ణురవుష్కరాః. 3౪

హేమకోణాహతా భీమా రాక్షసానాం సమన్తతః,

వినేదుశ్చ మహాఘోషా శ్శుక్లా శ్శతసహస్రశః. 3౫

రాక్షసానాం సుఘోరాణాం ముఖమారుతపూరితాః,

తే బభు శ్శుభనీలాక్తా స్సశక్తా రజనీచరాః. 3౬

బలవంతుడగు తారాజనకుండయిన నుషేణుడు అణువదికోటులవా నరులతోఁగూడి స్కంధావారపశ్చిమద్వారము నావరించి నిలిచెను. ౨౬

బలవంతుడగు రాముడు లక్ష్మణసహితుడై స్కంధావారోత్తరద్వారముననుండెను; వానరరాజుండగు నుగ్రీవుడు నుండే యుండెను. ౨౭

మహాకాయుడును జూపరులను భయంబుగలిగించువాడును మహాపరాక్రమశాలియునగు గవాక్షుడు కోటిగోలొంగూలంబులచే బరివృతుడై రామునిపార్శ్వభాగంబున నిలిచెను. ౨౮

మహాపరాక్రమశాలియు శత్రుధ్వంసకులనగు భూమ్రుడు కోటిభల్లూకంబులంగూడి రామునిపార్శ్వభాగంబున నుండెను. ౨౯

మహాపరాక్రమశాలియు మహాబలుఁడగు విభీషణుడు కవచంబు దొడిగి గదాపాణియు యున్నద్ధసన్నద్ధులయిన మంత్రులంగూడి రాముని తోఁగూడ నుండెను. ౩౦

గజుడును గవయుఁడును గవాక్షుడును శరభుఁడును గంధమాదనుడును సమస్తప్రదేశంబులం దిరుగుచు వానరసేననంతయు రక్షింపుచుండిరి. ౩౧

అంత రాక్షసరాజుండగు రావణుడు వానరసేనాసన్నివేశక్రమంబంతయుంజూచి పరచుకుపితుడై తనసేననన్నియు యుద్ధంబునకు వెడల నాజ్ఞాపించెను. ౩౨

రావణునిముఖంబుననుండి వెడలినయాజ్ఞను విన్నంతనే రాక్షసులందఱు భయంకరధ్వని గలుగునట్లు సింహనాదంబు గావించిరి. ౩౩

అంతఁ జంద్రలింగమువలె శుభ్రములయిన ముఖములుగల భయంకరధ్వనులగుభేరులను బంగారుదండములచే వాయించిరి. ౩౪

భయంకరాకారులగు రాక్షసులు లక్షలలక్షలుగా మహాధ్వనులగు శంఖంబులఁ బూరించిరి. ౩౫

అధరణభూషితులై నల్లనిదేహముతో శంఖంబులుధరించియున్న యా

విద్యున్నజ్జలసన్నద్ధా సుబలాకా ఇవామ్బునాః,
నిష్పత నితత సైన్యస్యా హృష్టా రావణచోదితాః. 32

సమయే పూర్వమాణస్య వేగా ఇవ మహోదధేః,
తతో వానరసై న్యేన ముక్తో నాద స్సమ న్తతః. 3౩

మలయః పూరితో యేన ససానుప్రస్థాన్తరః,
శబ్దదున్దుభిసంభ్రుష్ట సింహనాది స్రవస్వినామ్. 3౪

పృథివీం చాన్తరక్షం చ నాగిరం చైవ నాదయన్,
గజానాం బృంహితై స్సర్గం హయానాం హేషితై రపి. ౪౦

రథానాం నేమిఘోషై శ్చ రక్షసాం విదవస్వినైః,
ఏతస్మిన్నస్తరే ఘోర స్సంక్రామ స్సమచర్తత. ౪౧

రక్షసాం వానరాణాం చ యథా దేవాసురే పుగా,
తే గదాభిః ప్రదీప్తాభి శ్చ కిశూపంశ్వధైః. ౪౨

నిజఘ్ను ర్వాసరాః ఘోరాః కిథయన్త స్సవిక్రమాన్,

రాజా జయతి సుగ్రీవ ఇతి శబ్దో మహా నభూత్. ౪౩

రాజా! జయజయే త్యక్తావ సేనామకిథాం తతః,
తథా వృత్తై ర్మహాకాయాః సర్వతాత్రైశ్చ వానరాః. ౪౪
నిజఘ్ను స్తాని రక్షాంసి నఖై ర్విదైశ్చ వేగితాః,

రాక్షసా స్తవపరే భీమాః ప్రాకారస్థా మహీగతాన్. ౪౫
భిణ్ణివానై శ్చ ఖడ్గైశ్చ శూలై శ్చైవ వ్యదారయన్,

వానరా శ్చాపి సంక్రుద్ధాః ప్రాకారస్థా న్మహీగతాః. ౪౬
రాక్షసా న్నాతయామాసు స్సమాప్లుత్య ప్లవజ్జమాః,

రాక్షసులు మెఱపులతోఁగూడిన మేఘంబులకై విడిఁ బ్రకాశించిరి. 3౬

అంత రావణుని పనుపున నైనికులు సంతృప్తులయి ప్రళయకాలంబున
మహాసముద్రప్రవాహంబులుంబోలె బయలుదేరిరి. 3౭

అంత వానరులు త్రికూటపర్వతమునంతయు వ్యాపించునట్లు భయం
కరమయిన సింహనాదంబు గావించిరి. 3౮

బలవంతులగు వానరరాక్షసులసింహనాదంబు శంఖగుండుభిధ్వనుల
తోఁగూడి భూమ్యాకాశంబుల నంతయు వ్యాపించినది. ౩౯

రాక్షసులసింహనాదములను గజబృంహితంబులును గుఱ్ఱంబుల హే
మధ్వనులును రథంబు " నేమిధ్వనులును ఒండొంటింగలసి కెలంగుచుండినవి.

ఇంతలో మున్ను దేవాసురులకుంబోలె రాక్షసులను వానరులకును
భయంకరంబగు యుద్ధంబు ఆరంభమయింది. ౪౦

భయంకరకారులగు రాక్షసులు తమపరాక్రమంబుల సుగ్గడించుకొ
నుచు గదలచేతను శక్తులచేతను హులంబులచేతను గొడ్డల్ల చేతను వానరులం
బ్రహించిరి. ౪౧

“వానరరాజుండగు సుగ్రీవుఁడు సర్వోత్కృష్టఁడైయున్నాఁడు”
అని మహాధ్వని వానరసేనలోఁ కెలంగుచుండినది. ౪౨

మహాకాయులగు వానరులు “వానరరాజా! సర్వోత్కృష్టంబుననుండు
ము” అని యుష్కోషింపుచు తమతమవృత్తాంతంబుల సుగ్గడింపుచు వృక్షంబుల
చేతను బర్వతశిఖరంబులచేతను దంతంబులచేతను సఖంబులచేతను రాక్షసులం
బ్రహించిరి. ౪౩

భయంకరులగు మఱికొందఱు రాక్షసులు ప్రాకారంబుపైనుండి భిండి
వాలంబులచేతను ఖడ్గంబులచేతను నేలనున్న వానరులం బ్రహించిరి. ౪౪

క్రిందనున్న వానరులు క్రుద్ధులయి పైకెగిరి ప్రాకారంబుపైనున్న
రాక్షసులం బడఁద్రోసిరి. ౪౫

స సమృహోరస్తుములోమాంసశోణితకర్దమః. ౪౭

రక్షసాం వాసరాణాం చ సమృభూ వాద్భుతోపమః.

ఇతి శ్రీమద్యథాకాణ్డే ద్విచత్వారింశ స్సర్గః. ౪౮.

త్రి చ త్ వ ా రి ం శ స్స ర్గః.

యథ్యతాం తు తత స్తేషాం వాసరాణాం మహాత్మనామ్,
రక్షసాం సంబభూ వాథ బలిశోప సుదారుణః. ౧

తేహయైః కాశ్చనాపీడై ర్ధ్వజై శ్చాగ్నిశిఖోపమైః,
రథై శ్చాదిత్యసజ్జాశ్చైః కవచై శ్చ మనోరమైః. ౨

నిర్వియా రాక్షసవ్యాఘ్రా నాదయన్తో దిశో దశ,
రాక్షసా భీమకర్షణో రావణస్య జయైషిణః. ౩

వాసరాణా మపి చమూ ర్భృహతీ జయ మిచ్ఛతామ్,
అభ్యధావత తాం సేనాం రక్షసాం కామయాపిణామ్. ౪

ఏతస్మిన్నంతరే తేషా మన్యోన్య మభిధావతామ్,
రక్షసాం వాసరాణాం చ ద్వంద్వయుద్ధ మవర్తత. ౫

అథదే నేన్ద్రజిత్సార్థం వాలిపుత్రేణ రాక్షసః,
అయథ్యత మహాతేజా శ్రుతివృక్షేన యథాన్తకః. ౬

ప్రజ్ఞతేన చ సమాప్తి ర్మిత్యం దుర్మర్షణో రణే,
జమ్బుమాలిన మారభోహనుమా నపి వానరః. ౭

సజ్జత స్సుమహాశ్రోధో రాక్షసో రావణానుజః,
సమరే తీక్ష్ణవేగేన మిత్రఘ్నేన విభీషణః. ౮

తపనేన గజ స్సార్థం రాక్షసేన మహాబలః,
నికుమ్భేన మహాతేజా నీలోఽపి సమయథ్యత. ౯

అప్పుడు రాక్షసనానరులకుం గలిగిన దొమ్మియ్యద్ధము నెత్తురును మాంసమును బురదగా నెంతయు వాళ్చర్యకరం బయ్యుండినది. ౪౭

ఇది నలువదిరెండవసర్గము.

నలువదిమూడవసర్గము

అంత మహాబలశాలులగు నానరు లట్లెగురులేక యుద్ధంబునీయుచుండుటంజూచి రాక్షసులు సహింపజాలక మిక్కిలియుఁ గోపంబునొందిరి. ౧

రావణునికి జయంబుఁ గోరువారలును భయంకరకర్తులును రాక్షసోత్తములు బంగారుశేఖరంబులతో నొప్పచున్నగుట్టంబును అగ్నిజ్వాలలుంబోలె వెలుగగుచుండు ధ్వజంబుతోను నూత్యబింబమువలెఁ జేజిల్లుచుండు రథంబులతోను నుండరంబులగు కవచంబులతోనుం గూడి దశదిశలును నిండునట్లు సింహనాదంబులు సేయియ యుద్ధంబునకు వెడలిరి. ౨, ౩

అంత నానరులు జయంబుఁగోరి వచ్చినకామరూపులగు రాక్షసులపైకి యుద్ధోత్సాహంబున నడిరిరి. ౪

ఇంతలో నట్లు రాక్షసులును నానరులును ఒండొరులనుఁ దిరిగియుండు నప్పు డిరుగెలంకులవారికిని ద్వంద్వయుద్ధంబు గలిగినది. ౫

మహాతేజాఁడగు నింద్రజిత్తు వాలికుమారుఁడగు నంగదునితో ముక్తంబితో మృత్యువుపోరునట్లు యుద్ధముగావించెను. ౬

యుద్ధంబున శత్రువులకు సహింప నలవిగానట్టి విభీషణునివలెను సంపాతి ప్రజంఘునితోఁ బోరెను; హనుమంతుఁడు జంబుమాలితో యుద్ధంబుగావించెను. ౭

మహాకోపుఁడగు రావణునితమ్ముఁడు విభీషణుఁడు మహావేగుఁడయిన మిత్రఘ్నుఁడను రాక్షసునితో యుద్ధముచేసెను. ౮

మహాబలుఁడగు గజాఁడు తిషుండు రాక్షసునితోఁ బోరెను; మహాతేజాఁడగు నీలుఁడు నికుంఠునితోఁగూడ యుద్ధముగావించెను. ౯

వానరేష్టగ్రస్తు సుగ్రీవః ప్రథమసేన సమాగతః,
 సజ్జత స్సమరే శ్రీమా న్విరూపాక్షేణ లక్ష్మణః. ౧౦
 అగ్ని కేతుశ్చ దుష్ఠో రశ్మి కేతుశ్చ రాక్షసః,
 సుప్తఘ్నో యజ్ఞకోపశ్చ రామేణ సహసజ్జతాః. ౧౧
 వద్రముష్టి స్తు మైదేన ద్వివిదే నాశనిప్రభః,
 రాక్షసాభ్యాం సుఘో ఽభ్యాం కపిముఖ్యా సమాగతౌ. ౧౨

పీఠః వత్సనో ఘోరో రాక్షసో రణదుర్ధరః,
 సమరే త్కిక్షువేకేన కళేన సమయుధ్యత. ౧౩

ధర్మస్య పుత్రో బలహాన్ సుషేణ ఇతి విశ్రుతః,
 స విష్ణున్మాలినా ధృ మయుధ్యత మహాకపిః ౧౪
 వానరా శ్శృంగరే భీమో రాక్షసై రవరై స్సహ,
 ద్వీద్వీపం సమీయన్ పృశుభా యుద్ధాయ బహుభి స్సహ. ౧౫
 తత్రాఽసీ త్సుమహా ద్యుద్ధం తుముఖం రోమహర్షణమ్,
 రక్షసాం వానరాణాం చ సరాణాం జయ మిచ్ఛతామ్. ౧౬
 వారిరాక్షస దేహే సగ్గః ప్రభూతాః కేశశావ్వలాః,
 శరీరసంఘాట హాః ప్రసన్ను శ్శౌణితాపగాః ౧౭

ఆజఘా నేష్టగ్రస్మిన్ ధో వజ్రే చోప శతక్రతుః,
 అజ్ఞానం గదయన్ పాం శత్రుసైన్యవిదారణమ్ ౧౮

తస్య కాశ్చపచితాజ్ఞం రథం నాశ్వం ససారథిమ్,
 జఘాన సమరే శ్రీమా నజ్ఞదో వేగవా న్కపిః. ౧౯

వానరరాజుండగు సుగ్రీవుండగు ప్రభునుండగు రాక్షసునిపై కడరెను;
శ్రీమంతుండగు లక్ష్మణుండగు విరూపాక్షునితో యుద్ధము గావించెను. ౧౦

దుర్ధరుండగు నగ్నికేతుండగు రశ్మికేతుండును సుప్రభుుండగు యజ్ఞ
కోపుడును రామునితో యుద్ధంబు గావించిరి. ౧౧

వజ్రముప్రియను రాక్షసుండగు మైంగునితోను అశనిప్రభుడగువాడు
ద్వివిదునితోను ఇట్లు మైందద్వివిగులు భయంకరాకారులగు నిర్దతిరాక్షసు
లతోఁ బోరిరి. ౧౨

పరాక్రమమంతుండగు భయంకరాకారుండును యుద్ధంబున నెదిరింప
నలవిగానివాడైనను ప్రశంసనుండనువాడు యుద్ధమునఁ దీక్షప్రతాపుడగు
నలునితో యుద్ధముగావించెను. ౧౩

బలవంతుండగు ధర్మపుత్రుడైన సుషేణుండగు వానరశ్రేష్ఠుండగు విగ్న
హ్నితో యుద్ధము గావించెను. ౧౪

ఇంక భయంకరాకారులగు వానరులు పెక్కుండు రాక్షసుల పెక్కుం
డ్రతో వానావిధంబుల ద్వంద్వ యుద్ధంబు గావించిరి ౧౫

అప్పుడు మహాపరాక్రమశాలులును జనుంబుగోరువారలగు వారా
క్షసులకును రోమహర్షి గుంబగు తుములయ్యుద్ధము గలిగింది ౧౬

ఆయుద్ధంబున వానరరాక్షసదేహంబులనుండి వెండ్రుకలె సచ్చికలుగాఁ
గలవియు దేహావశువుములె కాత్మములుగాఁగలవియునగు విస్తీర్ణంబులయిన
రక్తసగులు ప్రవహించినవి. ౧౭

ఇంద్రజిత్తు ప్రధుడై దేవేంద్రునివజ్రాయుధంబుతో సహనంబయిన
గదచేఁ బరాక్రమవంతుండగు శత్రుపైన్యంబుల సంహరించువాడైనను సం
గరుఁ బ్రహరించెను. ౧౮

అంత శ్రీమంతుండగు మహావేగుండగు సంగనుడు కాంచనాలం
కృతంబగు నాయుంద్రజిత్తురధంబును సారథితోను గుఱ్ఱంబులతోనుంగూడ
నుగ్గుకావించెను. ౧౯

- సమ్నాతిస్తు త్రిభిర్బాణైః ప్రజ్ఞక్షేన సమాహతః,
నిజఘానాశ్వకర్ణేన ప్రజ్ఞం రణమూర్ధని. ౨౦
- జమ్బూమాలీ రథస్థస్తు రథశక్త్యా మహాబలః,
బిభేద సమరే క్రుద్ధో హనూమంతం స్తనావ్తరే. ౨౧
- తస్యతంరథ మాస్థాయ హనూమాన్తాగుతాత్మజః,
ప్రమమాధ తతే నాశు సహ తేనైవ రక్షసా. ౨౨
- నదకా ప్రతపనో ఘోరో నశం ఛోఽప్యన్వహవత,
నశః ప్రతపన స్యాశు పాతయూమాస చక్షుషీ. ౨౩
- భిన్నగాత్ర శ్చరై స్తీక్ష్ణైః క్షీప్రహస్తేన రక్షసా,
గ్రసన్త మివ సైన్యాని ప్రఘసం వానరాధిపః. ౨౪
- సుగ్రీవ స్స పైపర్ణేన నిర్బిభేద జఘానచ,
అగ్నికేతు శ్చ దుర్ధర్షో రశ్మికేతుశ్చ రాక్షసః. ౨౫
- సుప్తఘోషో యజ్ఞకోపశ్చ గామం నిర్బిభిదు శ్చరైః,
తేహం చతుర్థాం రామస్తు శిరాంసి నిశితైశ్చరైః. ౨౬
- క్రుద్ధ శ్చతుర్భిశ్చిచ్ఛేద ఘోరై రగ్నిశిఖోపమైః,
వజ్రముష్టిస్తు మైదేన ముష్టినా నిహతో రణే. ౨౭
- పపాత సరథ స్సాశ్వః పురాట్ట ఇవ భూతతే,
నికుమ్భస్తు రణే నీలం నీలాజ్ఞానచయప్రభమ్. ౨౮
- నిర్బిభేద శరై స్తీక్ష్ణైః కరై ర్మేఘ మివాంశుమాన్,
పున శ్చరతః నాథ క్షీప్రహస్తో నిశాచరః. ౨౯
- బిభేద సమరే నీలం నికుమ్భః ప్రజహానచ,

ప్రజంఘుఁడు సంపాతిని మూఁడమ్మలనొప్పింప నాతఁడు యుద్ధమ
ధ్యంబున నశ్వకర్ణవృక్షంబుచేఁ బ్రజంఘుని వధించెను. ౨౦

మహాబలుఁడగు జంబుమాలి రథగతుఁడై యుద్ధంబునఁ గోపించి రథ
శక్తింగొని హనుమంతుని ఐక్యస్థలంబునఁ బ్రహరించెను. ౨౧

వాయుకుమారుఁడగు హనుమంతుఁడు శీఘ్రంబున నాజంబుమాలి
రథంబుమీఁది కుటికి యతని నఱచేతం జఱచెను. ౨౨

భయంకరాకారుఁడగు నాప్రతిపదుఁడు గర్జించుచు నళునిపైకిఁ గవి
సెను. ౨౩

అతిశీఘ్రంబుగా బాణంబులు ప్రయోగించునట్టి ప్రతిపదుఁడు నలు
నిఁ దీక్షణబాణంబుల నొంప నవ్వానరవిగుఁడు ప్రతిపదుని కన్నులం బెఱికి
వైచెను. ౨౪

వానరరాజుఁడగు సుగ్రీవుఁడు సైన్యంబునంతయు మ్రింగునట్లు నోరు
దెఱచుకొనిపచ్చుచున్న ప్రభునుని సప్తార్ణవృక్షంబునం బ్రహరించి వధిం
చెను. ౨౫

మిథర్షుఁడగు సగ్నితేతుఁడును రత్నతేతుఁడును సుప్తఘ్నుఁడును యజ్ఞ
కోపుఁడును రామునిపై నానావిధిబాణంబులం బ్రయోగించిరి ౨౬

రాముఁడు అగ్నిజ్వాలలనంటి నాలుగు కఱకుబాణంబుల ఆనల్వరిరా
క్షుల కిరస్సులఁ ద్రుంచెను. ౨౭

వజ్రముష్టి యుద్ధంబున మైంగునిచేఁ బిడికిటం బొడువఁబడినవాఁడై
రథాశ్వంబులతోఁగూడఁ గోటబురుజుకైవడి నేలంగూలెను. ౨౮

మూర్ఖుఁడు కిరణంబుల మేఘంబును భేదించునట్లు నికుంభుఁడు కాటు
కపఠె నల్లనైననీలుని కఱకుబాణంబుల నొంచెను. ౨౯

శీఘ్రిముగా బాణంబులు ప్రయోగించునట్టి నికుంభుఁడు మఠల నూ
లుబాణంబుల నీలుం బ్రహరించి నవ్వెను. ౩౦

- త సైవ రథచక్రేణ నీలో విష్ణు రి వాహవే. 30
 శిర శ్చిచ్ఛేద సమరే నికున్బుస్య చ సారథే,
 వహ్రశనిసమస్పర్శో ద్వివిదోఽశ్వశనిప్రభమ్. 31
 జఘాన గిరిశృజ్జేణ మిషతాం సర్వరక్షసామ్,
- ద్వివిదం వానరేష్ట్రీంతు నగయోధిన మాహవే. 32
 శరై రథనిసజ్కాశై స్సవివ్యాధాశనిప్రభః,
 సశరై రతివిద్ధాజ్ఞో ద్వివిదః క్రోధమూర్ఛితః. 33
 సాతేన సరథం సాత్సం విజఘానాశనిప్రభమ్,
 విద్యున్నాలీ రథస్థస్తు శరై రి కాశ్చినభూషణైః. 34
 సుషేణం తాడయామాస ననాదచ ముహుర్ముహుః,
 తం రథస్థ మథో దృష్ట్వా సుషేణో వానరో త్తమః. 35
 గిరిశృజ్జేణ మహతా రథ మాశు వ్యపాతయత్,
- లాఘవేన తు సంయుక్తో విద్యున్నాలీ నిశాచరః. 36
 అపక్రమ్య రథా త్కూర్ణం గదాపాణిః క్షితౌ స్థితః,
 తతః క్రోధసమావిప్త స్సుషేణో హరిపుంగవః. 37
 శిలాం సుమహతీం గృహ్య నిశాచర మభిద్రవత్,
 త మాసత స్తం గదయా విద్యున్నాలీ నిశాచరః. 38
 వక్ష స్వభిజఘానాశు సుషేణం హరిస త్తమమ్,
 గదాప్రహారం తం ఘోర మచిన్త్య స్తవగో త్తమః. 39
 తాం శిలాం పాతయామాస త సోరసి మహామృధే,
 శిలాప్రహాభిహతో విద్యున్నాలీ నిశాచరః. 40
 నిష్పిప్తహృదయో భూమా గతాసు ర్నిసపాత వా,
 ఏవం తై ర్వాసరై శ్శూరై శ్శూరా స్తే రజనీచరాః. 41

నీలుఁడు యుద్ధంబున విష్ణుశ్రేష్ఠుఁ ఁబోలె ఆవికుంభుని రథచక్రముం
గొని సారథిశిరంబు దెగవేసెను 30

విభ్రాశనులతో సమానమైన దేహముగలద్వివిధుఁడును రాక్షసులం
దఱు చూచుచుండిగా యుద్ధంబున నశనిప్రభుఁడు బర్హతశిఖాంబునం
బ్రహరించెను 31

అశనిప్రభుఁడు సర్వతంబులచే బోరుచున్న వానితో త్రముఁడుగు
ద్వివిధుని బిడుగులంబోని కఱకుబాణంబుల నొంచెను 32

అద్వివిధుఁడు బాణంబులచే మిక్కిలియు నొచ్చి పరమకుపితుఁడై
సాలవృక్షంబున నాయశనిప్రభుని రథాశ్వంబులతోఁగూడి ఁధించెను. 33

విద్యుత్వాలి రథగతుఁడై కాంచనాలంకృతంబులగు బాణంబుల నుషే
ణుం బ్రహరించి పలుమాటు సింహనాదంబులు గావించెను. 34

అంత వానరశ్రేష్ఠుఁడుగు నుషేణుఁడు తానుక్రిందనుండుటయు జం
బుమాలి రథంబుపై నుండుటయుంజూచి పెద్దపగ్గవృతంబువేసి శిఘ్రంబున
రథంబును నుగ్గుగావించెను. 35

అవిద్యుత్వాలి మిక్కిలియు లాఘవంబుగలవాఁడు కావున గద చేతం
గొని రణంబుననుండి శిఘ్రంబున నేలకు లంఘించెను. 36

అంత వానరశ్రేష్ఠుఁడుగు నుషేణుఁడు కుపితుఁడై, పెద్దతాయియొక
టిగ్రహించి విద్యుత్వాలిం దఱిమెను. 37

అంత విద్యుత్వాలి వానరశ్రేష్ఠుఁడుగు నుషేణుఁడు పెనుతాయి చేతం
గొనిపచ్చుటంజూచి యతనితోమ్ముపై గదచే గొట్టెను. 38

వానరశ్రేష్ఠుఁడుగు నానుషేణుఁడు అగదాప్రహారమును సరకునేయక
విద్యుత్వాలినిక్షుల్లంబుపై నాశిలం బడవేసెను. 39

విద్యుత్వాలి యాశిలాప్రహారంబున పక్షిస్థలమంతయుఁ జూర్లము
గా గఠిప్రాణుఁడై నేలంబడెను. 40

ఇట్లు శూరులగు వానరులు శూరులగు నారాక్షసులను దేవత లనురు

లంబోలే నాద్వంద్వయుద్ధంబున పధించిరి.

౪౧

అప్పుడు యుద్ధభూమి తునిసిపడిన ఖడ్గంబులచేతను గడలచేతను శక్తులచేతను దోమరంబులచేతను పట్టిసంబులచేతను విటిగిపడిన గధంబులచేతను యుద్ధయోగ్యంబులగు గుఱ్ఱంబులచేతను నిహతంబులగు మత్తగజంబులచేతను హనులగు వానరరాక్షసులచేతను విటిగి నేలంబడిన బండిచక్రంబులచేతను గమ్మలచేతను గాఢులచేతను భయంకరంబై భక్షణార్థమయి సంచరించు సక్కలతోఁగూడినదై యుండినది.

౪౨-౪౪

దేవాసుర యుద్ధంబుతో సమాసమయిన యా దొమ్మియుద్ధమునందు వానరరాక్షసుల మొండెములు దిక్కులం జెదరించుచుడినవి

౪౫

అప్పుడు రాక్షసులు వానరవీరులచే పధింపబడి నెత్తురు వెల్లువలయిన దేహముగలవారలయ్యై తమకు బలకరంబగు సూర్యాస్తమయంబు రాఁగోరి బలంబు నవిలంబించి యుద్ధంబు నేయుచుండిరి.

౪౬

ఇది నలువదిమూడవసర్గము.

నలువదినాలుగవసర్గము.

అప్పుడు ఆవానరరాక్షసులు అట్లు యుద్ధము నేయుచుండఁగానే నూర్యుడై స్రంగతుండయ్యె; అంత వానరప్రాణహారిణియగు రాత్రియు వచ్చినది.

అప్పుడు పరస్పరము బద్ధవై రులును భయంకరాకారులును జయాభిలాషులునగు నావానరరాక్షసులకు రాత్రియుద్ధంబు గలిగినది.

౨

భయంకరంబగు నాయంధకారంబునందు వానరులు రాక్షసుడని వానరుని రాక్షసులు వానరుడని రాక్షసుని ఇట్లు గమ్మ దెలియక ఒండొరులం గొట్టుకొనిరి.

౩

పధింపుము; చీల్చివేయుము; సోపలదురమ్ము; ఏల పరుగైదవు? ఇట్లు ఆయంధకారమునందుఁ దుములంబుగా మహాధ్వని వివబడినది.

౪

కాళాః కాశ్చ ససన్నాహః స్తస్మిం స్థమసి రాక్షసాః,
సంప్రాదృశ్య నై శై లేద్దాః దీప్తాపథివనా ఇవ. ౫

తస్మిం స్థమసి దుష్పారే రాక్షసాః క్రోధమూర్ఛితాః,
పరినేతు ర్మహావేగా భక్షయంతః స్తవజ్ఞమాన్. ౬
తే హయా న్కాశ్చ నావీడాన్ ధ్వజాం శ్చాగ్నిశిఖోపమాన్,
అస్త్వశ్య నశనై స్తీక్ష్ణై ర్భీమకోపా వ్యదారయన్. ౭

వాసరా బలినో యుద్ధే క్రోధయన్రాక్షసీం చమూమ్,

కుక్షరా న్కుక్షరారోహః స్పృతాకాధ్వజినో రథాన్. ౮
చకర్షుశ్చ దదంశుశ్చ దశనైః క్రోధమూర్ఛితాః,

లక్ష్మణ శ్చాపి రామశ్చ శరైః కాశీవిహోపమైః. ౯
దృశ్యాదృశ్యాని రక్షాంసి ప్రసరాణి నిజఘ్నతుః,
తురజ్ఞఖురవిధ్వంసం రథనేమిసముత్థితమ్. ౧౦
రురోధ యిర్ణవేత్రాణి యుధ్యతాం ధరణీరదః,
వర్తమానే మహాఘోరే సక్త్యామే రోమహర్షణే. ౧౧
రుధిరోదా మహాఘోరః నద్యస్తత్ర ప్రసుస్రువుః,

తతో భేరీమృచజ్ఞానాం పణవానాం చ నిస్వసః. ౧౨
శక్త్యవేణుస్వనోన్మిత్ర స్సంబభూ వాద్భుతోపమః,
హతానాం స్తసమానానాం రాక్షసానాం చ నిస్వసః. ౧౩
శస్త్రానాం వాసరాణాం చ సంబభూ వాతెదారుణః,

అయంధకారంబున నల్లనిమేనుగలవారలును బంగారుకవచంబుఁ దొడుగుకొని యున్నవారలునగు రాక్షసులు రాత్రికాలంబున జ్వలించునట్లు ప్రకాశించుచుండు నోపిధుల వనముగల మహాపర్వతంబులమార్గిఁ జూపట్టుచుండిరి. ౫

అనంతేంబగు నాయంధకారంబున రాక్షసులు పరమకుపితులయి మహావేగంబున వానరుల భక్షించుచు యుద్ధభూమిని విహరింపుచుండిరి. ౬

అవానరులు మహాకోరింబునొంది యాకాశంబున క్కుమించి తీక్షణదంతంబుల బంగారుశిరోభూషణంబులు గలగుఱ్ఱంబులను అగ్నిజ్వాలలువలెఁ ప్రకాశించుచున్నద్వజంబులను జీలించినీరి. ౭

బలవంతులగు వానరులు యుద్ధంబున రాక్షససేనను నానావిధంబులం గలంచిరి.

వానరులు శ్రోధమూర్ఛితులయి యేనుఁగులను ఏనుఁగులవైఁ గూర్చుండినవారలను ద్వజములు గట్టి యున్నరథంబులను కుడ్చివేసి దంతంబులఁ గొటికి నాశంబు నొందించిరి. ౮

రాముఁడును లక్ష్మణుఁడును అప్పడు దృశ్యులయియున్న వారలును అదృశ్యులయినవారలునగురాక్షసులఁ బెక్కిండఁ దీక్షణబాణంబులఁ విధించిరి.

అప్పడు గుఱ్ఱంబులక్రొక్కుమించేఁ జార్జితంబయి రథచక్రంబులచేఁ బైకిలేచినపరాగము యుద్ధమునేయువారలచేవులను గన్నులను నావరించినది.

అట్లు చూపరులకు రోమహర్షణంబుగా మహాభయంకరంబుగా యుద్ధము జరగుచుండఁగా నాయుద్ధభూమియందు మహాభయంకరములగు కక్తనదులు ప్రవహించినవి. ౧౧

అంత భేరీమృదంగపణవధ్వనులును శంఖజేబురావంబులును ఒక్కటిగాఁగలసి యాశ్చర్యకరంబుగా వినవచ్చినవి. ౧౨

ఒండొరులం జక్కగాఁ బ్రహరించుకొని గర్జించుచున్న వానరరాక్షసుల గర్జాధ్వనులు అతిభయంకరంబుగా విగవచ్చుచుండినవి. ౧౩

హతై రావీనరవీరై శ్చ శక్తిశూలపరశ్వభైః. ౧౪

నిహతేః పర్వతానైశ్చ రాక్షసైః కామనూపిభిః,
శస్త్రపుష్పపహారా చ తత్రాస్మీ ద్యుద్ధమేదినీ. ౧౫

దుర్జయో దుర్ని వేశాచ శోణితాస్రావకర్దమా,
వా బభూవ నిశా ఘోరా హరిరాక్షసహరిణీ. ౧౬

కాశరా త్రివ భూతానాం సర్వేషాం దురతిక్రమా,

తత స్తే రాక్షసా స్తతః తస్మిం సమసి దాదుణే. ౧౭

రామమే వాఙ్మయిన్త సన్సృష్టా శ్చరవృష్టిభిః,
తేషా మాపతతాం శబ్దగి క్రుద్ధానా మపి గర్జితామ్. ౧౮

ఉద్వీర్త ఇవ సప్తానాం సముద్రాణాం ప్రశుశ్రువే,

తేషాం రామ శ్చరై ష్టభి ష్టక్షహాన నిశాచరాన్. ౧౯

నిమేషా స్తరమాశ్రేణ శితై రగ్నిశిఖోపమైః,
యనుశత్రుశ్చ దుర్ధర్షో మహాసార్వ మహోదరా. ౨౦

వజ్రదంష్ట్రో మహాకాయ స్తా చోభా శుకసారణౌ,
తేతు రామేణ బాణాఘై స్సర్వే మర్తను తాడితాః. ౨౧

యుద్ధా దపస్పతా స్తత్రసావశేషాయుషోఽభవన్,

తత్ర కాఞ్చనచిత్రాశ్చ శ్చరై రగ్నిశిఖోపమైః. ౨౨

దిశ శ్చకార విమలాః ప్రదిశశ్చ మహాబలాః,

యే త్వన్యే రాక్షసా భీమా రామ స్యాభిముఖే స్థితాః. ౨౩

తేఽపి నష్టా స్సమాసాద్య పతన్తా ఇవ సావకమ్,

అచ్చట నప్పుడు వానరవీరులు శక్తిహాలపరశ్వధాద్యాయుధంబుల హతులగుటవలనను రాక్షసులు హస్తతశిఖరంబుల హతులగుటవలనను ఆయుధ భూమి యాయుధాయుధంబులచేతను బద్వతశిఖరంబులనుండి రాలిన పుష్పంబుల చేతను అచ్చాదితమయి వెక్తురుచేఁ దడుపంబడి బురదగా నుండుటచేత దుష్ప్రవేశమయియుండినది.

౧౪, ౧౫

భయంకరమును వానరరాక్షసుల ప్రాణంబులు హరించునదియునగు వారాత్రి కారాత్రియుంబోలె సమస్తభూతంబులనును ఇంక నెట్లు తెల్ల వాఱు ననునట్లు భయంబుగల్గించినది.

౧౬

అంత నప్పుడు భయంకరంబగు నాయంశకారంబున నామేటిరాక్షసులు బాణవర్షంబులు గురిపించుచు రామునిపై కడఁగిరి,

౧౭

ఆరాక్షసులు క్రుద్ధులయి గర్జించుచు రామునిపై కడఁగగా నాగ్వని మహాప్రళయంబున నుప్పొంగు సప్తసముద్రంబుల శబ్దముంబోలె, భయంకరంబై వినఁబెచ్చినది.

౧౮

రాముఁడు ఒక్కఁడెప్పపాటున ఆరాక్షసులలో నాఱుగురను తీక్షణములగు నగ్నిజ్వాలలవంటి యాఱుబాణంబుల నొప్పించెను

౧౯

దుర్ధర్షుడగు యమశత్రుఁడును మహాపార్శ్వంబును మహోదరుండును మహాకాయుండగు నజ్రదంష్ట్రుండును ఆరాఁజునిచేఁచు తీరద్యార రక్షణార్థమయి నియుక్తులగు నాశుకసారఁబు లిద్దఱును, ఈరాక్షసులార్ధరును, రామునిచేత జీవసానంబులంగుఁ దీక్షణబాణంబులఁ దాడితులయి యంత యుద్ధంబుననుండి దొలఁగి కొంత యాయుస్సును దక్కించుకొనిరి. ౨౦, ౨౧

మహాబలఁడగు రాముండు అంధకారంబునఁ గాంచనాలంకృతంబులగు నగ్నిజ్వాలలవంటి బాణంబులచే దిక్కులందును విదిక్కులందును వెలుతురు గలుగఁజేసెను.

౨౨

మఱియు నింకను భయంకరాకారులగు రాక్షసు లెవ్వరెవ్వరు రామున కభిముఖంబుగా నిలిచిరో వారలందఱు నగ్నిహోత్రంబునంబడిన మిథురలమాడ్కి నాశంబునొందిరి.

౨౩

సువర్ణపుష్పైర్విశేభైః సంపతద్భిః సహస్రతః. ౨౪

బభూవ రజనీ చిత్రా ఖద్యోతైః రిప శారదీ,

రాక్షసానాంచ నిసదై ర్హరీణాం చాపి నిస్సనైః. ౨౫

సా బభూవ నిశా ఘోరా భూయో ఘోరతరా తదా,

తేన శబ్దేన మహతా ప్రస్పృధ్దేన సమస్తతః. ౨౬

త్రికూటః కన్దరాకీర్ణః ప్రవ్యాహం ది వాచలః,

గోలాక్సాలా మహాకాయా స్తమసా తుల్యవర్చసః. ౨౭

సమ్మరిష్వజ్య బాహుభ్యాం భక్షయ ప్రజనీచరాన్,

అజ్గరస్తు రణే శత్రుం నిహస్తుం సముపస్థితః. ౨౮

రావణం నిజఘా నాశు సారథిం చ హయానపి,

వర్తమానే తదా ఘోరే సక్రామే భృశదారుణే. ౨౯

ఇన్ద్రజిత్తు రథం త్యక్త్వా హతాశ్వో హతసారిధిః,

అజ్గదేన మహాకాయ స్తత్రే వా సరథీయత. ౩౦

తత్కర్త వాలిపుత్రస్య సర్వే దేవా స్సహర్షిభిః,

తుష్టువుః పూజనార్హస్య తౌ చోభా రామలక్ష్మణౌ. ౩౧

ప్రభావం సర్వభూతాని విదు రిన్ద్రజితో యధి,

తేన తే తం మహాత్మానం తుష్టా దృష్టా ప్రధర్షితమ్. ౩౨

తతః ప్రహృష్టాః కపయ సుసుగ్రీవవిశిషణాః,

సాధు సా ధ్వితీ నేదుశ్చ దృష్టా శత్రుం ప్రధర్షితమ్. ౩౩

ఇన్ద్రజిత్తు తదా తేన నిర్జితో విమకర్తణా,

సంయుగే వాలిపుత్రేన క్రోధం చక్రే సుదారుణమ్. ౩౪

జేనవేలుగా బంగారు పింజలుగల బాణములు ప్రయోగింపబడు
చుండుటంజేసి మినుగులుఁబురువులతోఁగూడిన కరద్రాత్రికై వడి నారాత్రి
యొంతయు నొప్పుచుండినది. ౨౪

మొదలే భయంకరమయియుండు నారాత్రి వానరరాక్షసులు నేయు
చుండు సింహనాదంబులచే మఱియు భయంకరముగానుండినది. ౨౫

అంతటను వ్యాపించి వృద్ధిబొందినయాధ్వనిచేతఁ బెక్కుగుహలతోఁ
గూడిన త్రికూటపర్వతము ప్రతిధ్వనులు నేయుచు మాటలాడినట్లు చూపట్టి
నది. ౨౬

మహాకాయలును అంధకారంబువలె నల్లనివేనుగలవారలునగు గో
లాంగూలంబులు రాక్షసులఁ జేగులం గవు గిలించికొని భక్షింపసాగిరి. ౨౭

అంగదుఁడు యుద్ధంబునఁ దన ప్రతివీరుఁడగు నింద్రజిత్తును వధిం
పఁ దలంపుకొని సారథిని గుఱ్ఱంబులనుం గూడ వధించెను. ౨౮

అప్పుడట్లు మహాభయంకరంబుగ యుద్ధంబు జరగుచుండఁగానే మహా
కాయుఁడగు నింద్రజిత్తుమాత్రిము అంగదుఁడు గుఱ్ఱంబులను సారథినిఁజంపి
నందున రథంబును విడిచి యచ్చటనే యంతిర్ధానంబు నొందెను. ౨౯, ౩౦

దేవతలును ఋషులును రామలక్ష్మణు లిద్దఱును బూజార్తుఁడగు నంగ
దుఁడు గావించిన యాకార్యమునకు మెచ్చుకొని ప్రస్తుతించిరి. ౩౧

సమస్తభూతంబులకును యుద్ధంబు నింద్రజిత్తుప్రభావంబు దెలియు
ను; కావున వారూ అట్టి మహాపరాక్రమశాలియగు నింద్రజిత్తు యుద్ధంబునఁ
బరాజయంబు నొందుటంజూచి సంతోషమునొందిరి. ౩౨

అంత సుగ్రీవుఁడును విభీషణుఁడును వానరులును నింద్రజిత్తుపరాజ
యంబు నొందుటంజూచి పరమసంతోషంబునొంది యంగదుని సాధువాదం
బులఁ బ్రశంసించిరి. ౩౩

అంత నింద్రజిత్తు అట్లు భయంకర పరాక్రముఁడగు నంగదునిచే యు
ద్ధంబునఁ బరాజయంబునొంది దారుణంబగుకోపంబు నవలంబించెను. ౩౪

890 యుద్ధకాణ్డే - పచ్చచత్వారింశ స్సర్గః. సర్గము.

వీతస్మిన్నస్తరే రామో వానరా న్వాక్య మబ్రవీత్,
సర్వే భవంత స్త్రిషస్తు కపిరాజేన సంగతాః. 3౫

స బ్రహ్మణా దత్తవర స్త్రిలోక్యం బాధతే భృశమ్,
భవతా మర్థసిద్ధిర్థం కాలేన స సమాగతః. 3౬

అద్యైవ క్షమితవ్యం మే భవంతో విగతజ్వరాః,
సోఽనర్థానగతః పాపో రాణీ రణకర్కశః. 3౭

అదృశ్యో నిశితా న్బాణా మ్ముమో చాశనిచర్చసః,
సరామం లక్ష్మణం చైవ ఘోరై ర్నాగమయై శ్శరైః. 3౮

బిభేద సమరే క్రుద్ధ స్సర్వగాత్రేషు రాక్షసః,
మాయయా సంవృత స్తత్ర మోహాయ న్రాఘవో యధి. 3౯

అదృశ్య స్సర్వభూతానాం కూటయోధీ నిశాచరః,
బబన్ధ శరబన్ధేన భ్రాతరా రామలక్ష్మణా. ౪౦

తౌ తేన పురుషవ్యాఘ్రా క్రుద్ధే నాశీవిషై శ్శరైః,
సహసా నివౌతో వీరా తదా ప్రైక్ష్యంత వానరాః. ౪౧

ప్రకాశరూపస్తు యథా న శక్త
స్తౌ బాధితుం రాక్షసరాజపుత్రః,
మాయాం ప్రయోక్తుం సముపాజగామ
బబన్ధ తౌ రాజసుతౌ దురాత్మా. ౪౨

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే చతుశ్చత్వారింశ స్సర్గః. ౪౪.

పచ్చచత్వారింశ స్సర్గః.
స తస్య గతి మన్విచ్ఛ న్రాజపుత్రః ప్రతాపవాన్,

ఈమధ్యమున రామఁడు వానరులంజాచి యిట్లని చెప్పెను.

మీరలందఱు వానరరాజుండగు సుగ్రీవునితోఁగూడ జాగ్రత్తతో నుండుఁడు. ౩౫

ఆయింద్రజిత్తు బ్రహ్మవలన వరంబునొంది ముల్లోకంబులను మిక్కిలి యు బాధింపుచుండు. ఇప్పుడితనికి మృత్యుసన్నిహితమగుటవలన నతనిపిం చుట యను మీకార్యము సిద్ధించుటకై వచ్చినాఁడు. ౩౬

ఇప్పుడుమాత్రము మీరు నాకుఁగానోర్చి యుండవలసినది.

పాపాత్ముఁడును యుద్ధమునందు సమర్థుఁ యగు నాయింద్రజిత్తు అం తర్థానవిద్యచే నదృశ్యుఁడై పిడుగులవంటిత్వబాణంబులఁ బ్రయోగించెను.

ఆయింద్రజిత్తు యుద్ధంబునఁ గోపించి రామలక్ష్మణులపై నాపాదము స్త్రకంబు భయంకరంబులగు నాగమయబాణంబులఁ బ్రయోగించెను. ౩౭

అప్పుడు కపటమున యుద్ధమునేయునట్టి యాయింద్రజిత్తు మాయ నవలంబించి సమస్తభూతంబులకు నదృశ్యుఁడై వానరులందఱు మోహంబు నొందించుచు రామ-లక్ష్మణుల నిద్దఱును నాబాణంబులచే బంధించెను ౩౮

అంత సట్లు ప్రధుఁడగు నింద్రజిత్తుచే నాగబాణంబుల బంధింపఁబడి పరపశులయినను పురుషశ్రేష్ఠులను వీరులునగు రామ-లక్ష్మణులను వానరు లు చూచిరి. ౪౦

మహాపరాక్రమశాలియగు రాక్షసేశ్వరసుతుఁ డింద్రజిత్తు స్పష్టము గా యెగుటనిలిచి రామలక్ష్మణుల బాధింప నశక్తుఁడయ్యెఁ గావున మాయ నవలంబించి యదృశ్యరూపుఁడై యుండియారామలక్ష్మణుల నాగబాణంబుల బంధించెను. ౪౧

ఇది నలువది నాలుగవసర్గము.

నలువదియైదవసర్గము.

రాచకొమరుఁడును మహాపరాక్రమశాలియు మహాబలుఁడునగు

దిదే శాతిబలో రామో దశ వాసరయూథపాన్.

౧

ద్వా సుషేణస్య దాయాదా నీలంచ ప్లవగర్షభమ్,

అబ్జదం వాలిపుత్త్రీంచ శరభం చ తరస్వినమ్.

౨

వినతం జామ్బవంతం చ సానుప్రస్థం మహాబలమ్,

ఋషభం చర్షభస్కన్ధమాదిదేశ పరస్తవః.

౩

తే సమ్ప్రహృష్టా హరయో భీమా నుద్యమ్య పాదపాన్,

ఆకాశం వివిశు స్సర్వే మార్గమాణా దిశో దశ.

౪

తేషాం వేగవతాం వేగ మిషుభి ర్వేగవత్తురైః,

అస్త్రవి త్పరమాస్త్రై స్తు వారయామాస గాఢిః.

౫

తం భీమవేగా హరయో నాగాదైః క్షతవిగ్రహః,

అన్ధకారే న దదృశు ర్దేహై స్సూర్య మి వావృతమ్.

౬

రామలక్ష్మణయో రేన సర్వదేహభిద శ్చరాన్,

భృశ మావేశయామాస గాఢి స్సమితింజయః.

౭

నింస్తరశరీరా తౌ భ్రాతరా రామలక్ష్మణౌ,

క్రుద్ధే నేంద్రిజితా నీరా పన్నగై శ్చరతాం గతైః.

౮

తయోః క్షతజమార్గేణ సుస్థావ రుధిరం బహు,

తా వృథా చ ప్రకాశేతే పుష్పితా వివ కింశుకా.

౯

తతః పర్యంతరక్తతో భిన్నాజ్ఞానచయోపమః,

రావణి ర్భ్రాతరా వాక్య మన్తధానగతోఽబ్రవీత్.

౧౦

యుధ్యమాన మనాలక్ష్యం శక్నోఽపి త్రిదశేశ్వరః,

రాముఁడు ఆయింద్రుఁడై తైందున్నాఁడో తెలియఁగోరి పడుగురవానరయూ
ధవుల కాజ్ఞాపించెను. ౧

శత్రువులఁ దపింపఁజేయునట్టి రాముఁడు మహేజునికొడుకు లిద్ద
ఱును వానరోత్తముఁడగు నీలుఁడు నంగదుఁడును బలవంతుఁడగు శరభుఁ
డును వినతుఁడును జాంబవంతుఁడును మహాబలకాలి యగు సానుప్రస్థుఁడును
ఋషభుఁడును ఋషభస్కంధుఁడును నీపదిమందిని ఇంద్రజిత్తుస్థానం బార
సిరండని యాజ్ఞాపించెను. ౨, 3

ఆవానరులందఱును బరమసంతోషంబునొందిమహావృక్షంబులం గొని
దశదిశలందు నింద్రజిత్తును వెదకుచు నాకాశంబున పుద్గమించిరి. ౪

పరమాస్త్రవేత్తయగు నింద్రజిత్తుప్రహస్తాభిమంత్రితంబులగు బాణం
బుల వేగవంతులగు నావానరులవేగంబు నివారించెను. ౫

భయంకరవేగులగు నావానరులుబాణంబుల భిన్నగాత్రులయి మేఘా
వృతుఁడగుసూర్యుఁడుంబోలె నంశకారంబుననున్న యింద్రజిత్తుం గానరైరి.

జనుకాలియగు నాయింద్రజిత్తు సమస్తావయవంబులను భేదించునట్టి
కణకుబాణంబులమీఁద నారామలక్ష్మణుల నే యొచ్చుగాఁ బ్రయోగించెను. 6

అట్టింద్రజిత్తు శుద్ధుఁడై సురాక్రమవంతులగు నారామలక్ష్మణులపై
బాణాకారములగుసర్పములను దేహములగు నూదిమోపనైన నవకాశము
శేనట్లు ప్రయోగించెను. ౭

ఆరామలక్ష్మణుల దేహంబులంగుండి యధికముగా నెత్తురుగాఁజేసిది;
అప్పుడు వార లిరువురు పుష్పితంబులగు పలాశవృక్షములమాడ్కిఁ బ్రకా
శించిరి. ౮

అంతఁ గాటుకరాశియుంబోలె నీలవర్ణుఁడగు నాయింద్రజిత్తు అం
తర్ధానగతుఁడైయే కోపంబునఁ గనుంగొనల నెఱ్ఱుఁడనంబుగదుర రామ
లక్ష్మణులంజూచి యిట్లని చెప్పెను. ౧౦

నే నంతర్ధానమునొంది యుద్ధమునేయుచుండఁగా దేవనాథుఁడగు

ద్రష్టు మాసాదితుం వాపి న శక్తః కింపున ర్యవేదమ్. ౧౧

ప్రావృతా విషజాలేన రాఘవో కంజకపత్రిణా,
ఏషరోషసరీతాత్మా నయామి యమసాదనమ్. ౧౨

ఏవ ముక్త్యా తు ధర్మశ్చ భాగితరౌ రామలక్ష్మణౌ,
నిర్భయే శితై ర్బాణైః ప్రజహర్ష ననాద చ. ౧౩

భిన్నాజ్ఞనచతుశ్శ్యామో విష్ణుశ్చ విపులం ధనుః,
భూయోభూయ శ్శరా స్థోరా స్విసంస్థ మహామృధే. ౧౪

తతో మర్తసు మర్తజ్ఞో మజ్జయన్ నిశితాన్ శరాన్,
రామలక్ష్మణయో ర్వీరో ననాద చ ముహుర్ముహుః. ౧౫

బద్ధౌ తు శరబంధేన తా వృథౌ రణమూర్ధని,
నిమేషాంతరమాత్రేణ న శేకతు రుదీక్షీతుమ్. ౧౬

తతో విభిన్నసర్వాశ్చ శరశల్యాచితా వృథా,
ధ్వజా విన మహేంద్రస్య రజ్జుమూక్తా ప్రకమ్పితౌ. ౧౭

తౌ సన్ప్రచలితౌ వీరా మర్తభేదేన కర్ణితౌ,
నివేతతు ర్మహేష్వాసా జగత్యాం జగతీవతీ. ౧౮

తౌ వీరశయినీ వీరా శయానౌ గుధిరోక్షితౌ,
శరవేష్టితసర్వాశ్చ వార్తా పరమవీడితౌ. ౧౯

న హ్యవిధం తయో గ్లాత్రే బభూ వాఙ్ముఖ మస్తరమ్,

నిండుఁడుగూడ నన్నుఁ జూచుటకుఁగాని సమాపించుటకుఁగాని శక్తుఁడు
గాఁడు; ఇంక మీసంగతి చెప్పనేల? ౧౧

రామలక్ష్మణులారా! ఇప్పుడు మీరలు కంకపత్రవంతములగు బాణం
బులనాపాదమస్తకము నావృతులై యున్నారగదా! ఇంక నిప్పుడే మిమ్ముల
యనుపురికిం బంపెదను; నాకోపము వ్యర్థముగాదు. అని యింద్రజిత్తు
రామలక్ష్మణులతోఁ జెప్పెను. ౧౨

అయింద్రజిత్తు ఈ ప్రకారమునం జెప్పి ధర్మజులగు నారామలక్ష్మణు
లను దీక్షబాణంబుల నొప్పించి సంతోషించున సింహనాదంబు గావించెను. ౧౩

పగిలిన కాటుకరాశివలె స్తబ్ధులైనయింద్రజిత్తు అమహాగుణధంబున
వికాలంబగు ధనువును సారించి మాటిమాటికి తీక్షణములగు బాణంబులం
బ్రయోగించెను. ౧౪

అంతఁ బరాక్రమవంతుఁడును జీవస్థానంబులు చక్కఁగాఁ దెలిసిన
వాఁడునగు నింద్రజిత్తు రామలక్ష్మణులనుర్జితసానములఁ దీక్షబాణంబులు
చొప్పించి మాటిమాటికి సింహనాదంబులు గావించెను. ౧౫

ఆరామలక్ష్మణులు అట్లు శరబంధంబున బద్ధులయి తుణమాత్రంబునఁ
జూచుటకుఁగూడ నశక్తులయిరి. ౧౬

అంత మహాధనుర్ధరులను మహావీరులను భూపతులనగు నారామలక్ష్మ
ణులిర్వురును భిన్నస్వరూపయవులై బాణపూర్ణదేహులయి మర్తస్థానంబుల
భిన్నులగుటంజేసి మిక్కిలియు నొచ్చి చలనంబునొంది రజ్జుముక్తంబులగు
నింద్రధ్వజంబులకై వడి నేలంబడిరి ౧౭, ౧౮

పరాక్రమవంతులగు నారామలక్ష్మణులు నెత్తుటందోగుచు సమస్తా
వయవంబులందును బాణంబుల బద్ధులయి పరమపీడితులయి యార్తులయి
యదృఢభూమియందు శయనించుచుండిరి ౧౯

ఆరామలక్ష్మణులదేహమునందు ఆపాదమస్తకము బాణంబుల విధంబు

నానిర్భిన్నం నచాస్తబ్ధ మాకరాగ్ర దజిహ్మగైః. ౨౦

తౌ తు కూరేణ నిహతౌ రక్షసా కామయాపిణా,
అస్య క్షుస్రావతు స్తీవ్రం జలం ప్రస్రవణా వివ. ౨౧

పపాత ప్రథమం రామో విదో మర్తసు మార్గజైః,
క్రోధా దిద్విజితా యేన పురా శక్రో వినిర్జితః. ౨౨

రుక్మఖిక్షైః ప్రసన్నానై రధోగతిభి రాశుగైః,
నారాచై రర్థనా రాచై ర్భల్లై రజ్జులిక్తై రపి. ౨౩

వివ్యాధ పత్సరనైశ్చ సింహదంష్ట్రైః త్సురై స్తథా,

స వీరశఃకునే శిశ్యే విజ్య మాదాయ కార్ముకమ్.
భిన్నముష్టిపరీణాహం త్రిణతం గుక్మభూషితమ్, ౨౪

బాణవాతాన్తరే రామం పతితం పురుషర్షభమ్
స తత్ర లక్ష్మణో దృష్ట్వా నిరాశో జీవి జేభవత్,
రామం కమలపత్రాక్షం శరబన్ధపరిక్షితమ్. ౨౬

శుశోచ భ్రాతరం దృష్ట్వా పతితం ధరణీతలే,
హరయ శ్చాపి తం దృష్ట్వా సంతాపం పరమం గతాః. ౨౭

బద్ధా తు నీకా పతితౌ శయానా
తౌ వాసరా స్సమృరివార్య తస్థుః,

గానిదియు భిన్నంబుగానిదియు నిశ్చలముగానిదియు నంగుళప్రమాణప్రదేశంబునులేదు. ౨౦

అట్లు కామరూపియుఁ గ్రూరుఁడైనగు నింద్రజిత్తుచేఁ గొట్టఁబడిన రామలక్ష్మణుల దేహంబులనుండి సెలయేఱులనుండి జలము గాఱునట్లు ఎచ్చుగా నెత్తురుగాఱినది. ౨౧

ముందు దేవేంద్రునింగూడ జయించినట్టి మహాపరాక్రమకాలియుగు నింద్రజిత్తుచేఁ గోపంబున బాణంబులచే జీవస్థానంబులందు విగ్ధుఁడై మొదట రాముఁడు నేలంబడెను. ౨౨

అయింద్రజిత్తు బంగారుపింజలుగలవియు స్వచ్ఛములగుకొనలుగలవియు వాయువేగోద్ధాతంబగు దుష్టుకైవిడి సాంద్రముగాఁ బఱతెంచునవియు నగు నారాచంబులును అర్ధనారాచంబులును భల్లంబులును అంజలికంబులును ఐత్యదంతములును సింహదంష్ట్రంబులును అర్ధచంద్రాకారబాణంబులును మొదలగు నానావిధబాణంబుల రాముని నొప్పించెను. ౨౩

ఆరాముఁడు శిథిలముష్టిబంధంబులును మధ్యంబునను బాఝ్యంబులను పంగినదియుఁ గాంచనాలంకృతంబునగు ధనువు నవలంబించి యుద్ధభూమిం బరుండెను. ౨౪

అంత నయ్యుద్ధభూమియందు బాణమయతల్పంబునఁ బరుండినపురుషోత్తముఁడగు రాముంజూచి లక్ష్మణుఁడు బ్రతుకుపై నాసవిడిచెను. ౨౫

లక్ష్మణుఁడు అట్లు తనయన్న కమలపత్రాక్షుఁడగురాముఁడు బాణబంధంబునొచ్చి భూమింబడుటను జూచి మిక్కిలియు దుఃఖమునొందెను. ౨౬

వాసరులును అట్లు రాముఁడు నేలంబడియుండుటనుజూచి పరమదుఃఖితులయిరి ౨౭

హనుమంతుఁడు మొదలుగాఁగల' యావాసరులందఱుండేరి అట్లు నాగపాశబద్ధులయి నేలంబడి పరుండియున్నరామలక్ష్మణులం బరివేష్టించి నిలు

సమాగతా వాయునుతప్రముఖ్యా
విషాద మార్తాః పరమం చ జన్తుః.

౨౮

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే షట్పత్వారింశ స్సర్గః. ౪౫.

షట్పత్వారింశ స్సర్గః.

తతో ద్యాం పృథివీం చైవ వీక్షమాణా వనాకసః,
దదృశు స్సవ్రతౌ బాణైర్భ్రాతరా రామలక్ష్మణౌ.
పృష్ఠే వోపరశే దేవే కృతకర్మణి రాక్షసే,
అజగమాథ తం నేశం ససుగ్రీవో విభీషణః.

౧

౨

నీలద్వివిదమైన్ద్రాశ్చ సుషేణకుముదాజ్ఞదాః,
తూర్ణం హనుమతా సార్థ మన్వశోచన్త రాఘవౌ.

3

అచేష్టా మన్దనిశ్వాసా శోణితౌఘపరిఘృతౌ,
శరజాలాచితౌ స్తభౌ శయానౌ శరతల్పయోః.
నిశ్వసన్తా యథా సర్పా నిశ్చేష్టౌ మన్దవిక్రమా,
రుధిరస్రావదిధాన్తౌ తాపనీయా విప ధ్వజౌ.

౪

౫

తౌ వీరశయనే వీరా శయానౌ మన్దచేష్టితౌ,
యాథపై స్తైః పరివృతౌ బాష్పవ్యాకులలోచనైః.
రాఘవౌ పతితౌ దృష్ట్వా శరజాలసమావృతౌ,
బభూవు ర్వృథితా స్సర్వే వాసరా సువిభీషణాః.

౬

౭

అన్తరిక్షం నిరీక్షన్తో దిశ స్సర్వాశ్చ వాసరాః,
నచైనం మాయయా చ్ఛన్నం దదృశూ రావణిం రణే.

౮

చుండి యార్తులయి మిక్కిలియు గుఃఖంబునొందిరి.

౨౮

ఇది నలువదియైదవసర్గము.

నలువదియాఱవసర్గము.

అంత వానరులు ఆకాశంబును భూమినింజూచుచు నట్లు బాణంబుల విధులయి నేలంబరుండియున్న రామలక్ష్మణులం గనిరి.

౧

ఎన్నించి నిలుచుమేఘంబుకై ఐడి నాయంద్రజిత్తు కార్యంబుగావించి యుపరమించినవెనుక రాముడున్న స్థలంబునకు విభీషణుడు నుగ్రివునితోఁ గూడవచ్చెను.

౨

హనుమంతుడును సిలుడును ద్వవిదుడును మైందుడును సుషేణుడును గుమదుడును సంగదుడును రామలక్ష్మణులంజూచి మిక్కిలియు దుఃఖించిరి.

౩

ఆరామలక్ష్మణులు నిశ్చేష్టులయి కొంతసేపు మెల్లఁగా నిట్టూర్పు వుచ్చుచు నెత్తురుచేఁ దపంపఁబడి బాణసమూహావృతదేహులయి నిశ్చలులయి బాణతల్పంబులం బరుండి కొంతసేపు స్వములుంబోలె వేడినెట్టూర్పులు పుచ్చుచుఁ బరాక్రమహీనులయి బంగారుధ్వజంబుల కై ఐడిఁ జూపట్టుచుండిరి.

౪, ౫

యధ్ధభూమిఁగాందు శయనించియున్న వారలును బరాక్రమకాలులును స్వల్పముగాఁ గాల్గుఁజేతు లాడించువారలును గన్నులనిండఁ గన్నీళ్లతోనున్న వానరయూధపులచేఁ బరివేష్టితులును బాణసమూహముచేఁ గప్పఁబడియున్న వారలునగు నారామలక్ష్మణునింజూచి విభీషణుడును వానరులు నందఱును దుఃఖితులయిరి.

౬, ౭

యధ్ధంబున నావానరులు ఆకాశంబును సమస్తదిక్కులను వెదకినను మాయాసహితుడగు నింద్రజిత్తుంజూడఁజాలరైరి.

౮

తంతు మాయాస్రతిచ్ఛన్నం మాయ యైవ విభీషణః,
 వీడుమాణో దద ర్భాథ భాగీతుః పుత్ర మవస్థితమ్. ౯
 త మప్రతిమకర్తాణ మప్రతిదృష్ట్య మాహవే,
 దద ర్భాత్తస్త్రితం వీరం వరదానా ద్విభీషణః. ౧౦
 తేజసా యశసా చైవ విక్రమేణ చ సంయుతమ్,

ఇన్ద్రజిత్వాత్తనః కర్కతౌ శయానౌ సమీక్ష్య చ. ౧౧
 ఉవాచ పరమశ్రీతో హర్షయన్ సర్వనైర్భతాన్,

దూషణస్య చ హంతారా ఖరస్య చ మహాబలా. ౧౨
 సాదితౌ మామకై ర్భాణై ర్భాగితరా రామలక్ష్మణౌ,
 నేమా మోక్షయితుం శక్యో వేతస్యా దిషుబద్ధనాత్. ౧౩
 సర్వైరపి సమాగమ్య సర్వైశ్చై స్సురాసురైః,
 యత్కృతే చింతయానస్య శోకార్తస్య పితు ర్కమ. ౧౪
 అస్పృష్టావ్ శయనం గాత్రై స్త్రియానా యాతి శర్వరీ,

కృత్సేయం యత్కృతే లజ్జా నదీ వర్షా సీవాఽకులా. ౧౫
 సోఽయం మూలహరోఽనర్థ స్స ర్వేషాం నిహతో మయా,

రామస్య లక్ష్మణస్యాపి సర్వేషాం చ వనాకసామ్. ౧౬
 విక్రమా నిష్ఫలా స్సర్వే యథా శరది తోయదాః,

అంత విభీషణుడు మాయాతిరోహితులం గనుంగొనునట్టి మాయ
సవలంబించిచూచి మాయాచ్ఛాదితుడగు వయ్యంద్రజిత్తుం జూచెను. ౯

విభీషణుడు ఆప్రతిమకర్తుడును యుద్ధంబున నెదురులేనివాడును
పరదానమహిమవలన నంతర్విశ్మయించు బరాక్రమవంతుడును దేజంబుతోను
గీర్తితోను బరాక్రమంబుతోనుం గూడినవాడనగు నాయుంద్రజిత్తుం
జూచెను. ౧౦

ఇంద్రజిత్తు తన ప్రభావంబున నారామలక్షణ లట్లు పరుండియుండు
టంజూచి పరమసంతృప్తుడై సమస్తరాక్షసుల సంతోషింపఁజేయుచు నిట్లని
చెప్పెను. ౧౧

దూషణుని ఖరుని వధించినవానిని మహాబలశాలులునగు రామలక్ష
ణులు నాబాణంబుల నాశంబునొందినారు చూడఁడు. ౧౨

ఋషులును దేవతలును నసురులు నందఱు నొక్కటిగావచ్చినను
ఈరామలక్షణులను నాగపాశబంధముననుండి విడిపింపఁ జేవిగాను. ౧౩

వీరానునినిమిత్తమయి నాతఁడ్రీ రావణుడు చింతించుచు గుఱు
వీడితుండై ప్రతిరాత్రియంగును నిత్యకృత్సంబుల నొకజాము గడవిపోఁగాఁ
దక్కినమూఁడుజాముల నొకప్పుడెను శయంబు దాఁకకయే చింతఁక్రం
తుండై నిద్రిగడపునో. ౧౪

మఱియు నెవ్వనినిమిత్తమయి యాలంకృతియందలి జనంబు
లన్నియు నన్నర్తువునంగు నదీలంబులంబోలె నాశంబులయ్యెనో అట్టి
మనకందఱకును మూలముతో నాశంబుగలిగించు ననర్థమునకుఁ గారణంబగు
రాముని నే నిష్కడు వధించినాను. ౧౫

ఇప్పుడు రాముని పరాక్రమంబును లక్షణుని విక్రమంబును సమస్త
వానరులవీర్యంబులును శరత్కాలంబున మేఘంబులంబోలెవ్యర్థములయినవి.
అని యంద్రజిత్తు రాక్షసులతోఁ జెప్పెను. ౧౬

ఏవ ముక్త్యా తు తాన్ సర్వాన్రాక్షసాన్పురిపార్శ్వతః. ౧౭
 యాథా నపితాన్ సర్వాన్ స్థానయామాస రావణః,
 నీలం నవభి రాహత్య మైంద్రం చ ద్వివిధం తథా. ౧౮
 త్రిభి శ్రిభి రమిత్రఘ్న సతాప స్రవరేషుభిః,
 జామ్బవన్తం మహేష్వాసో విశ్వా బాణేన వక్షసి. ౧౯
 మానూమతో వేగవతో విసస్ర్జ శరా స్తథ,
 గవాక్షం శరభం చైవ ద్వాప వ్యుమశితేజసా ౨౦
 ద్వాభ్యాం ద్వాభ్యాం మహావేగో విచ్యాధ యుధి రావణః,
 గోలాక్షా లేశ్వరం చైవం వాలిపుత్ర మధాజ్ఞరమ్. ౨౧
 వివ్యాధ బహుభి ర్భాణై స్త్వీరనూణోఽథ రావణః,
 తా న్వాపరవరా న్భిత్వా శరై రగ్నిశిఖోపమైః. ౨౨
 ననాద బలవాం స్తత్ర మహాసత్త్వ స్స రావణః,

తా నర్దయిత్వా బాణౌఘై స్త్రిసయిత్వా చ వానరాన్. ౨౩
 ప్రజహాస మహాబాహు ర్వచనం చేద మబ్రవీత్,

శరబద్ధేన ఘోరేణ మయా బద్ధా చమూముఖే. ౨౪
 సహితా భ్రాతరా వేతా నిశామయత రాక్షసాః,

ఏవ ముక్తాస్తు తే సర్వే రాక్షసాః కూటయోధినః. ౨౫
 పరం విస్మయ మాజన్తుః కర్తా తేన హర్షితాః,

వినేదుశ్చ మహానాదాన్ సర్వతో జలదోపమాః. ౨౬
 హతో రామ ఇతి జ్ఞాత్వా రావణిం సమపూజయన్,

ఇంద్రజిత్తు ఇట్లు తనసమీపంబుననున్న రాక్షసులతోఁ జెప్పి యంత నావానరయూధపుల నందఱు నొప్పించెను. ౧౩

శత్రుసంహర్తయును నింద్రజిత్తు నీలుని దొమ్మిదిబాణంబుల నొప్పించి మైందద్వివిగుల వేర్వేరు మూఁడుమూఁడుకఱునుబాణంబుల నొప్పించెను.

మహాసూర్యుడగు నింద్రజిత్తు జాంబవంతుని నొక్క బాణంబున నేసి వేగనింతుడగు హనుమంతునిపైఁ బదిబాణంబులఁ బ్రయోగించెను. ౧౪

యుద్ధంబున మహావేగుడగు నింద్రజిత్తు అమితపరాక్రమశాలుగు గవాక్షశరభుల నిద్దఱును రెండేసిబాణంబుల నొప్పించెను. ౨౦

అంత నింద్రజిత్తు వేగంబున ముల నాగోలాంకూలేశ్వరుడగు గవాక్షుని నాశిపుత్తుడగు నంగునిఁ దెక్కు బాణంబుల నొప్పించెను. ౨౧

సుహమరాక్రమశాలియు మహాబలుఁడునగు నాయినంద్రజిత్తు అట్లా యుద్ధంబున నవ్వానరవీరులెల్ల నగ్నిజ్వాలలవంటి కఱును బాణంబుల నొప్పించి సింహనాదంబు గావించెను. ౨౨

మహాబాహుడగు నింద్రజిత్తు ఇట్లు వానరవీరుల బాణంబుల నొప్పించి యందఱును భయపడునట్లు గావించి సంతోషాతియంబునం బక చకనవ్వునుఁ దోడిరాక్షసులంజూచి యిట్లు చెప్పెను. ౨౩

రాక్షసులారా! నైపులందఱుఁ జూచుచుండ భయంకరంబగుబాణ పాశంబున నాచేబంధింపఁబడి యీరామరక్షణులు నేలంబడియున్నారు చూడుఁడు. అని యింద్రజిత్తు రాక్షసులతోఁ జెప్పెను. ౨౪

కపటయోధులగు నారాక్షసులందఱును ఇంద్రజిత్తుమాటనువిని యింద్రజిత్తు గావించినకార్యమునకుఁ గరమసంతుప్తులయి మిక్కిలియు నాశ్చర్యంబునొందిరి. ౨౫

మేఘాకారులగు నారాక్షసులు రాముఁడు హతుఁడయ్యెనని తలఁచు కొనియంతటను మహాధ్వనిగలుగునట్లు సింహనాదంబులు నేయుచు నింద్రజిత్తు బూజించిరి. ౨౬

నిష్పన్నా తు తనా దృష్ట్యా తా పుభౌ రామలక్ష్మణౌ. ౨౭
 వసుధాయాం నిగుచ్ఛాసౌ హతా విత్యన్వమన్యత,
 హర్షణశు సమావిప్ల ఇద్విజ త్సమితింజయః. ౨౮
 ప్రవివేళ పురీం లక్ష్మం హర్ష యన్ సర్వరాక్షసాన్,
 రామలక్ష్మణయో ర్దృష్ట్యా శరీరే సాయకై శ్చితే. ౨౯
 సర్వాణి చార్జ్యోపాక్షాని సుగ్రీసం భయ మావిశత్,
 త మువాచ పరిత్ర స్తం వానరేంద్రం విభీషణః. ౩౦
 స బాష్పవదనం దీనం శోకవ్యాకులలోచనమ్,
 అలం త్రాసేన సుగ్రీవ! బాష్పవేగో నిగృహ్యతామ్. ౩౧
 ఏవంసాయాణి యుద్ధాని విజయో నా స్తి నైష్ఠికః,
 స శేషభాగ్యతాఽస్తాం యది నీర! భవిష్యతి. ౩౨
 మోహ మేతో ప్రహస్యేగే మహాత్మానౌ మహాబలా,
 పృథ్వీస్థాప యాత్మాన మనాథం మాం చ వానర! ౩౩
 సత్యధర్మాభిరక్షానాంనా స్తి మృశ్యకృతం భయమ్,

ఏవ ముక్త్యా తథ స్వస్య జలక్లిన్నేన వాణినా. ౩౪
 సుగ్రీవస్య శుభే నేత్రే ప్రనుమార్జ విభీషణః,
 తత స్సలిల మాదాయ విద్యయా పరిజప్య చ. ౩౫
 సుగ్రీవనేత్రే ధర్మాత్మా స మమార్జ విభీషణః,

ప్రమృశ్య పదనం తస్య కపిరాజస్య ధీమతః. ౩౬
 అబ్రువీ త్కాలసంప్రాప్త మసంభ్రమ మిదం వచః,

స కాలః కపిరాజేంద్ర! వైక్లబ్య మనువర్తితుమ్. ౩౭
 అతిన్నహోఽప్యకాలేఽస్తి న్నరణా యోవకల్పతే,

అప్పు డాయంద్రజిత్తు నిశ్చలులయి నిట్టూర్పులువిడువక భూమింబు
డియున్న రామలక్ష్మణుల నిద్దఱంజూచి మృతినొందిగని తలఁచుకొనెను ౨౭

యధంబున బలశాలియగు నింద్రజిత్తును సకలసంతోషంబునొంది
రాక్షసులకందఱకును సంతోషంబుగలిగించుచు లంకాపురిం బ్రవేశించెను.

రామలక్ష్మణుల దేహములు అపాదను స్తకమును బాణములుగా
నుంచుటంజూచి సుగ్రీవుఁడు భయమునొందెను. ౨౯

భీతుఁడై గుఱితుఁడై కన్నుల నీళ్లు గాఱ వెలవెంటబోవుచున్న వానర
రాజుండును సుగ్రీవుంజూచి విభీషణుఁ డిట్లుచెప్పెను. ౩౦

సుగ్రీవుఁడా! భయంబువదలుము; కన్నీళ్లు విడువకుము; యధంబు
లన్నియు ట్టివే; సర్వకాలంబులందును జనుమే గలుగను. ౩౧

పిరుండవను సుగ్రీవుఁడా! మనకు భాగ్యవంతులగుదేని మహాత్ములు
ను మహాబలశాలులునగు నీరామలక్ష్మణులు మూర్ఛ దోలగలరు. ౩౨

సుగ్రీవుఁడా! నీవు ధైర్యంబునహించి నాకును ధైర్యంబుగలిగింపుము;
సత్యంబును ధర్మంబును నవలంబించియున్న మహాత్ములకు మృత్యుభయంబు
గలుగదు. అని విభీషణుఁడు సుగ్రీవునకుఁ జెప్పెను. ౩౩

విభీషణుఁ డిట్లుసుగ్రీవునకుఁ జెప్పి యంతఁ జేత నీళ్లుదీసికొని యాను
గ్రీవుని కిన్నులం చుడిచెను. ౩౪

అంత ధర్మాత్ముడగు విభీషణుండు మరఁ జలంబుదీసికొని మాయా
మోహన వాకరంబగు విద్యచే నభిమంత్రించి దానిచే సుగ్రీవుని కన్నులం
చుడిచెను. ౩౫

అవిభీషణుఁడు ఇట్లు బుద్ధిమంతుండగు వానరరాజుఁడైన సుగ్రీవుని
మఱియునుచుడిచి యక్కలంబునకుఁ దగిసిట్లుగాఁ దొట్టువడక దృఢం
బులగు వాక్యంబుల నిట్లనిచెప్పెను. ౩౬

వానరరాజుండును సుగ్రీవుఁడా! అధైర్యపడుట కిది కాలముకాదు;
ఇట్టికాలంబుల నధికన్నేహంబును నుంచుకొనరాదు; అదిగూడ మరణము

తస్మా దుత్సృజ్య నై క్లబ్యం సర్వకార్యవినాశనమ్. 3౮
 హితం రామపురోగాణాం సై న్యానా మనుచిత్త్యతామ్,
 అథవా రక్ష్యతాం రామో యావ త్సంజ్ఞావిపర్యయః. 3౯
 లబ్ధసంజ్ఞా హి కాకత్స్థా భయం నో వ్యవనేష్యతః,
 నై తత్కించన రామస్య సచ రామో ముమూర తి. ౪౦
 స హ్యేనం హాస్యతే లక్ష్మీ దుర్లభా యాగతాయుషామ్,

తస్మా చాశ్వాసయా ౭ త్రానం బలం చాశ్వాసయ స్వకమ్. ౪౧
 యావత్కార్యాణి సర్వాణి పున స్సంస్థాపయా మ్యహమ్,
 ఏవేహి పుష్కలయనా స్తానా చాగతసాధ్యశాః. ౪౨
 కర్ణే కర్ణే ప్రకథితా హరియో హరిసత్తమః!

మాం తు గృహ్లాన్ ప్రథావన్త మనీకం సమ్ప్రహర్షి తుమ్. ౪౩
 త్యజన్తుహరియ స్తాసం భుక్తవూర్వా మివ స్రజమ్,

సమాశ్వాస్యతు సుగ్రీం రాక్షసేన్ద్రోవిభీషణః. ౪౪
 విద్రుతం వాసరానీకం శ త్వమాశ్వాసయ త్పునః,
 ఇన్ద్రజిత్తు మహామాయ స్సర్వసైన్యసమావృతః. ౪౫
 వివేశ సగరీం లజ్జాం పితరం చాభ్యుపాగమత్,
 తత్ర రావణ మానీస మభివాద్య కృతాజ్ఞలిః. ౪౬
 ఆచచక్షే ప్రియం చిత్రే నిహతౌ రామలక్ష్మణౌ,

ఉత్పాత తతో హృద్యః పుత్రీం చ పరిషస్వతే. ౪౭
 రావణో రక్షసాం మధ్యే శ్రుత్వా శత్రు నిపాతితౌ,

నకుఁ గారణమగును.

౩౭

అందువలన సమస్తకార్యములకు జీయచవట్టి యధైర్యంబునువిడిచి రామునివెంబడివచ్చిన వానరసైన్యంబులకు మేలుగలుగు నాలోచనం జేయుము.

అటుగాజేసి రాముఁడు మూర్ఛదేఱునఱకు నరినిరక్షింపుఁడు; రామలక్ష్మణులు మూర్ఛదేఱినంతచే మనభయముం బోఁగొట్టఁగలరు. 3౮

దీనివలన రామున కేమియపాయములేదు; రామునకుఁ బ్రాణభయము నెంతమాత్రములేదు; ఏది చావఁబోవువారల కుండినో అట్టికాంతి రాముని విడువకున్నది; చూచుము. ౪౦

అందువలన నేను జీయవలసినదాని నెల్ల మరలఁ జక్కపఱచునంత లోపల నీవు ధైర్యంబుచెచ్చుకొని నీసైన్యంబును నాశ్వాసించుము. ౪౧

ఈవానరులు భయంబున వెడల్పులయినకన్నులతో వికృతాంగులయి పాటిపోదమని యొకరిచెవిలో నొకరు గుసగుసలాడుకొనుచున్నారు; చూడుము. ౪౨

నేను నలుపుక్కలం దిరుగుచు సైన్యమును సంతోషపఱుప వానరులందఱు తొలినాఁడుగరించిన పుష్పమాలికను తాఱనైచునట్లు భయమును విడుతురుగాక. అని విభీషణుండు సుగ్రీవునితోఁ జెప్పెను ౪౩

రాక్షసరాజుండగు విభీషణుఁడు అట్లు సుగ్రీవు నాశ్వాసించి యంత భయంబున నఱచుచున్న వానరసైన్యము నాశ్వాసించెను. ౪౪

మహామాయుఁడగు నింద్రజిత్తు సమస్తసైన్యంబులంగూడి లంకాపురిం బ్రవేశించి తిండిసమ్మఖమునకుఁ బోయెను. ౪౫

అంత నయ్యింద్రజిత్తు సభయందుఁ గూర్చుండియున్న తిండికి సమస్కరించి చేతులు మొగుచ్చుకొని “రామలక్ష్మణుల వధించితిని” అను నీప్రియవార్తం జెప్పెను. ౪౬

రావణుఁడు రాక్షసమధ్యంబునఁ దనకత్తువులయిన రామలక్ష్మణుల హతులయి రనువార్తను విని పరమసంతోషుఁడై యాసనంబుననుండిలేచి

ఉపాఘ్నియ చ మూర్ఛ్యైసం పప్రచ్ఛ ప్రీతమానసః. ౪౮

పుచ్ఛతేచ యథావృత్తం పిత్రే సర్వం న్యవేదయత్,
యథా తౌ శరబద్ధేన నిశ్చేష్టా నిష్పృభా కృతా. ౪౯

సహర్ష వేగానుగతా నైరాత్మా
శ్రుత్వా వచ స్తస్య మహాంధస్య,
జహౌ జ్వరం దాశరథే స్సముత్థితం
ప్రహృష్య వాచాభిననన్ద పుత్రమ్. ౫౦
ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే షట్చత్వారింశ స్సర్గః. ౪౬.

సప్తచత్వారింశ స్సర్గః.

ప్రతిప్రవిష్టే లక్ష్మాంతు కృతార్థే రామతాతృజే,
రాఘవం పరివా ర్యార్థా రరిక్షు ర్వానర్హ భాః. ౧
హనూమా నజనో నీల స్సుషేణః కుముదో నళః,
గజో గవాక్షో గవయ శ్శృంగభో గన్ధమాదనః. ౨
జామ్బవా నృపభస్కన్ధో రమభ శ్శతవలిః పుఘః,

వ్యూహానీకా శ్చ యతా శ్చ ద్రుమా నాదాయ సర్వతః. 3
వీరమాణాదిశ స్సర్వా స్తిర్య గూర్ధ్వం చ వానరాః,
తృణేష్వపిచ చేష్టత్సు రాక్షసా ఇతి మేనిరే. ౪

రావణ శ్చాపి సంహృష్టో విస్మ క్ష్యన్ద్రజితం సుతమ్,
అజహృ తత స్పీతారక్షేణే రాక్షసీ నైదా. ౫

కొడుకును గవుగిలించుకొనెను.

౪౭

అంత రావణుడు సంతుష్టుడై యింద్రజిత్తును శిరంబున మూర్ఛిని రామలక్ష్మణులు హతులయిన విధంబునంతయు నడిగెను.

౪౮

ఆ యింద్రజిత్తు తాను రామలక్ష్మణుల బాణపాశంబుల బంధించి నిశ్చేష్టులుగాను నిష్ప్రభులుగాను జేసినది మొదలుగా జరిగినసమాచారమునంతయుఁ దంద్రీకై జెప్పెను.

౪౯

ఆరావణుడు తిప్పును సారథిని గుఱ్ఱంబులను గాచాడుకొనుచుఁ బదునొకంబువేలమంది విలుకాండ్రతోఁ బోరంజాలిన యింద్రజిత్తు చెప్పిన మాటనువిని సంతుష్టుడై రామభయంబులనం గలిగినసంతాపమును విడిచి కొడుకును ఎంతయు మెచ్చుకొనెను.

౫౦

ఇది నలువదియూటవసర్గము.

నలువదియేడవసర్గము.

ఆ యింద్రజిత్తు కృతార్థుడయి మరల లంకాపురిం బ్రవేశించినవెనుక చానుమంతుడును సంగదుండును నీలండును సుషేణుండును గుముదుండును సలుండును గజాండును గవాక్షుండును గవయండును శనభుండును గంధమాదకుండును జాంబవంతుండును ఋషభస్కంధుండును రంభుండును శతవలియుం బృథువునను నీవానరోత్తములు దుఃఖితులయి రామునిం బరివేషించి కాచియుండిరి.

౫౧

ఆవానరులు వృక్షములు చేతంబూని సేనలను పూహంబుగాఁదీర్చి సిద్ధులయి నాలుగు ప్రక్కలను నిలుచుండి సమస్తదిక్కులను దిర్యగూర్ధప్రదేశములనుం జూచుచు దృఢంబు గదలినను రాక్షసులువచ్చిరని తలచుచు జాగ్రత్తతోనుండిరి.

౫౨

అంత సప్తమి రావణుడు సంతోషంబున ఇంద్రజిత్తునుబంపి నీతకుఁ గావలియున్న రాక్షసులం బిలిపించెను.

౫౩

రాక్షస్య మ్రిజటాచైవ శాసనా త్సముపస్థితాః,

తా ఉవాచ తతోహృష్టో రాక్షసీ రాక్షసాధమః.

౬

మాతా విద్వజితాఽఽఖ్యాత వై దేహ్య రామలక్ష్మణౌ,
పుష్పకం చ సమారోఢ్య దర్శయధ్వం మాతౌ రణే.

౭

యదాశ్రయా దస్త్వభా నేయం మా ముపతిష్ఠతి,
సోఽస్య భర్తా సహ భ్రాత్రా నిరస్తో రణమూర్ధని.

౮

నిర్విశక్త్యా నిరుద్విగ్నా నిరపేక్షా చ మైథిలీ,

మా ముపస్థాస్య తే నీతా సర్వాభరణభాషితా.

౯

అద్య కాలనశం ప్రాప్తం రణే రామం సలక్షణమ్,

అవేక్ష్య వినిశ్చత్తాశా నాన్యాం గతి మవశ్యతీ.

౧౦

నిరపేక్షా విశాలాక్షీ మా ముపస్థాస్య తే స్వయమ్,

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా రాక్షణస్య దురాత్మనః.

౧౧

రాక్షస్య స్తా స్తథే త్యుక్త్వా జగ్తు రైవ యత్ర పుష్పకమ్,

తతః పుష్పక మాదాయ రాక్షస్య రాక్షణజ్ఞయా.

౧౨

అశోకవనికాస్థాం తాం మైథిలీం సముపాసయన్,

తా మాదాయ తు రాక్షస్యభర్తృశోకపరాజితామ్.

౧౩

నీతా మారోపయామాసు ర్విమానం పుష్పకం తదా,

తతః పుష్పక మారోఢ్య నీతాం త్రిజటయా సహ.

౧౪

జగ్తు ర్దర్శయితుం తస్యై రాక్షస్య రామలక్ష్మణౌ,

రావణోఽకారయన్లక్ష్మణం పతాకాధ్వజమాలినీమ్.

౧౫

అంతః ద్రిశట మొదలుగా నారాక్షసస్త్రీలందఱు రావణు నాజ్ఞమేరకు వచ్చిరి.

అంత రాక్షసరాజుండగు రావణుడు సంతోషంబున నారాక్షసస్త్రీలంజూచి యిట్లుని చెప్పెను. ౬

ఇంద్రజిత్తుచే రామలక్ష్మణులు హతులయిరని సీతాదేవికిం జెప్పఁడు; అచిదను బుష్పకంబుపై నెక్కించుకొనిపోయి యుద్ధంబున హతులయిపడి యున్న రామలక్ష్మణులం జూపుఁడు. ౭

ఎవ్వనియాశ్రయంబున నీసీత గర్వితయయి నాకు వశ్యగాకుండినదో అట్టి యాచిదపెనిమిటియగు రాముడు యుద్ధంబున నిహతుడయ్యెను. ౮

ఇంక సీత నిర్విచారయయి గుఱుమునువిడిచి రాముడు వచ్చునను నాశనుంగూడవదలి సమస్తాధరణంబులునుదాల్చి నన్ను బొందఁగలను. ౯

నన్ను గన్నెత్తిచూడక రామునే యాశ్రయించియుండు వికలాక్షి యగుసీత యిప్పుడు యుద్ధంబున లక్ష్మణునితోఁగూడ నిహతుడైన రామునిం జూచి యాశవదలి ఇతిరాపేక్షవిడిచి తనకుదానే నన్ను బొందఁగలరు. అని రావణుడు రాక్షసస్త్రీలతోఁ జెప్పెను. ౧౦

ఆరాక్షసస్త్రీలు గురాత్తుండగు రావణు నాజ్ఞనువిని అట్లే యనిచెప్పి పుష్పకవిమానం బున్నచోటికిం బోయిరి. ౧౧

అంత రాక్షసస్త్రీలు రావణుని నియోగంబున బుష్పకవిమానంబు దీసికొని యశోకవనంబుననున్న సీతయొద్దకుంబోయిరి ౧౨

అప్పుడు రాక్షసస్త్రీలు భర్తృగుఱుంబునఁ గృశించియున్నసీతకు బట్టి యాపుష్పకవిమానంబుపై నెక్కించిరి. ౧౩

అంత నారాక్షసాంగన లట్లు సీతకు త్రిజుగతోఁగూడఁ బుష్పకంబుపై నెక్కించి యాచిదకు రామలక్ష్మణులం జూపుటకై తీసికొనిపోయిరి.

రావణుడు సంతోషంబున లంకాయంతయు ధ్వజంబునెత్తించి యలంకారము గావించెను. ౧౪

ప్రాఘోషయత హృష్టశ్చ లక్ష్మాయాం రాక్షసేశ్వరః,

రాఘవో లక్ష్మణశ్చైవ హతా విప్రజితా రణే. ౧౬
 విమానే నాపి నీతా తు గత్వా త్రిజటయాసహ,
 దదర్శ వానరాణాం తు సర్వం సైన్యం నిపాతితమ్. ౧౭
 ప్రహృష్టమనస శ్చాపి దదర్శ పితృతాళనాన్,
 వానరాం శ్చాపి దుఃఖార్తా న్రామలక్ష్మణపార్శ్వతః. ౧౮
 తత స్సీతాగద రోభౌభాళయానౌ శరతల్పయోః,
 లక్ష్మణం చాపి రామంచ విసంక్షాళరపీడితౌ. ౧౯
 విధ్వస్తకవచో వీరా విప్రవిధ్వజరాసనౌ,
 సాయకై శ్చిన్నసర్వాణ్ శరస్తమ్భమయా ఙ్గితౌ. ౨౦

తౌ దృష్ట్వా భ్రతరా తత్ర వీరా సా పురుషర్షభా,
 శమానౌ పుణ్డరీకాయౌ సుమారా విం పావకీ ౨౧
 శరతల్పగతౌ వీరా తథాభూతౌ నరర్షభౌ,
 దుఃఖార్తా సుభృశం నీతా సుచిరం విలలాపహ. ౨౨
 భర్తృగ మనసద్వాక్సీ లక్ష్మణం చాపి తేక్షణా,
 ప్రేక్ష్య పాంసుషు వేష్టంతా రురోద జనకాత్మజా. ౨౩

సా బాష్పశోకాభిహతా సమీక్ష్య
 తౌ భ్రతరా దేవసమప్రభావౌ,
 వితర్కయన్తీ నిధనం తయౌ స్సౌ
 దుఃఖాన్వితౌ వాక్య మిదం జగౌ. ౨౪

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే సప్తచత్వారింశ స్సర్గః. ౪౭.

రాక్షసరాజుండగు రావణుండు సంతోషాతిశయంబున లంకయంతయు నిట్లని చాటించెను.

ఇంద్రజిత్తు రామలక్ష్మణుల నిద్రఱను యుద్ధంబున వధించెను ౧౬
 సీత శ్రీరామతోఁగూడ నప్పప్పుకవిమానంబు నాలోపించిపోయి
 నేలంబడియున్న వానరసైన్యముసంతయుఁ జూచెను. ౧౭

ఆసీత రాక్షసులు పరమసంతోషంబునొందియుండుటయు వానరులు
 రామలక్ష్మణులసమీపంబున దుఃఖాన్తులయ్యుండుటయుఁ గనెను. ౧౮

అంత సీతాదేవి భూమియంగు బాణతల్పంబులఁ బరుండియున్నవార
 లును మార్చునొందియున్నవారలును బాణపీడితులును జినిఁగిపోయినకివచ
 ములుగలవారలును ననుస్సుజాఱనిడిచియున్నవారలును బాణంబుచే సర్వాప
 యవములంగును గాఢములుగలిగియున్నవారలును బాణవయదేహులయి
 చూపట్టుచున్నవారలును బరాక్రమవంతులునగు రామలక్ష్మణుల నిద్రఱనుం
 జూచెను. ౧౯, ౨౦

ఆసీతాదేవి అచ్చట నేలం బరుండియున్నవారలును పరాక్రమశాలు
 లును పురుషోత్తములును బుండరీకంబులుంబోలె విశాలసుందరంబునగు క
 న్నులుగలవారలును అగ్నిపుత్రుఁగు స్కందవిశాఖులుంబోలె నున్నవారలును
 బాణతల్పగతులును అట్టి గుహనం బొందియున్నవారలునగు నారామ-
 ణులంజూచి పరమదుఃఖితయి మిక్కిలియైద్రోవకొలము వి పించెను ౨౧

నిందింపవలవిగాని యుత్తమలక్ష్మణవిశిష్టములగు నవశువములుగలిది
 యు నల్లనికన్నులుగలిదియునగు సీతాదేవి తనపెనిమిటి రామండును లక్ష్మ
 ణుండు నేలం బరాగంబులం బారలుచుండుటంజూచి పరమదుఃఖితయి
 రోదనంబుగావించెను. ౨౩

ఆసీత కన్నులనీర్లుగాఱు దేవతలుంబోలె మహాప్రభావులగు నారామ
 లక్ష్మణులంజూచి మృతిఁ బొందిరసితలంచి పరమదుఃఖితయి యిట్లని
 చెప్పెను. ౨౪

ఇది నలువదియేడవసర్గము.

అష్టచత్వారింశ స్సర్గః.

భర్తారం నిహతం సృష్ట్యా లక్షణం చ మహాబలమ్,
విలలాప భృశం శీతా కరుణం శోకకర్పితా.

౧

ఊచుర్లక్షణినో యే మాం సృత్రిణ్యవిధ వేతి చ,
తేఽద్య సర్వే హతే రామే జ్ఞానినోఽన్మృతవాదినః.

౨

యద్యనో మహిషీం యే మా మూచుః పత్నీం చ సత్రిణః,
తేఽద్య సర్వే హతే రామే జ్ఞానినోఽన్మృతవాదినః.

3

ఊచు స్సంశ్రవణే యే మాం ద్వీహః కార్తాన్తికా శ్శుభామ్,
తేఽద్య సర్వే హతే రామే జ్ఞానినోఽన్మృతవాదినః.

౪

వీరపార్థవస్త్రి త్వం యే ధన్యేతి చ మాం విదుః,
తేఽద్య సర్వే హతే రామే జ్ఞానినోఽన్మృతవాదినః.

౫

ఇమాని ఖలు పద్మాని సానయోరైః కిల స్త్రియః,
అధిరాజ్యేఽభిషేచ్యస్తే నరేంద్రైః పతిభి స్సహ.

౬

వైధవ్యం యాన్తి యై ర్నారోఽలక్షణై ర్భాగ్యదుర్లభాః,
నాత్మన స్తాని పశ్యామి పశ్యన్తి హతలక్షణా.

౭

సత్యనామాని పద్మాని స్త్రీణా ముక్తాని లక్షణైః,
తాన్యద్య నిహతే రామే వితథాని భవన్తి మే.

౮

నలువదియొనిమిదవసర్గము.

నీత తన పెనిమిటియుమహాబలుడగులక్ష్మణుడును నిహతులయియుం
డుటంజూచి పరమగుఃఖితయై శోకావేశంబున నిట్లని విలపించెను. ౧

సాముద్రీకలక్షణము దలిననార లెవ్వరు మున్ను నన్నుఁ బుత్రవతి
యనియు విధిగానిదనియుఁ జెప్పిరో వారలందఱిప్పుడు రాముఁడు నిహ
తుఁడుగాఁగా నబద్ధముఁ జెప్పవారలయిరి. ౨

మున్నెవ్వరు సాధ్యమై యశ్వమేధయాగంబులు నేయును; సత్రింబులు
గావించుననియుఁ జెప్పిరో అట్టిమహాత్ములందఱు నిప్పుడు రాముఁడు నిహ
తుఁడుగాఁగా నబద్ధముఁ జెప్పవారలయిరి. ౩

మున్ను జ్యోతిశ్శాస్త్రవేత్తలగు బ్రాహ్మణులెవ్వరు నాయెదుట నన్ను
మంగళకరియని చెప్పిరో ఇప్పుడు రాముఁడు హతుఁడయినప్పటి వారలం
దఱు నబద్ధముఁ జెప్పవారలు. ౪

ఎవ్వరు నన్నుఁజూచి నీవు మహాపరాక్రమశాలియగు రాజానకు భా
ర్యవుగాఁగలవనియు ధిర్యురాలవనియుఁ జెప్పిరో ఆజ్యోతిశ్శాస్త్రవేత్తలంద
ఱు నిప్పుడు రాముఁడు హతుఁడగుటవలన నబద్ధములు జెప్పవారలయిరి.

ఏవియున్నచో స్త్రీలు మహారాజులగు పెనిమిటులతోఁ గూడ సామ్రా
జ్యపట్టాభిషిక్తులగుగురో అట్టిపద్మరేఖలు నాపాదంబుల స్పృష్టముగాఁ జూప
టుచున్నవి. ౫

ఏలక్షణంబులున్న స్త్రీలు నిర్భాగ్యులయి వైధవ్యంబునొందుగురో అట్టి
దుష్టలక్షణంబు లెంత వెదకినను నాకులేవు; అయితే నాకుంగల శుభలక్షణము
లన్నియు వ్యర్థములయినవి. ౬

పద్మాకారరేఖలు స్త్రీలకుఁ దప్పక మహాఫలంబులు గల్గించునని శాస్త్రం
బులం జెప్పఁబడియున్నది; ఇప్పుడు రాముఁడు హతుఁడగుటవలన నాకుమా
త్ర మవి నిష్ఫలములయినవి. ౭

కేశా స్సూక్ష్మా స్సమా నీలా భ్రువా చాసంగ తే మమ,
వృత్తే చారోమతే జ్ఞజ్ఞే జన్తా శ్చావిరళా మమ.

౯

శక్తే నేత్రే కరా పాదా గుల్ఫా పూసూచ మే చితౌ,
అనువృత్తసఖా స్సిన్ధుగ్ధా స్సమా శ్చాబ్జుళ యో మమ.

౧౦

స్తనా చావిరళౌ పీనా ను మేమా మగ్నచూచుకా,
మగ్నా చోత్సర్గినీ నాభిః సారోష్ఠిరహ్లా శ్చ మే చితాః.

౧౧

మమ వర్ణో మణినిభో మృదూ న్యజ్జరుహాణిచ,
ప్రతిష్ఠితాం దావనశభి ర్దా మూను శ్శుభ్రాక్షణామ్.

౧౨

సమగ్రయవ సుచ్ఛిద్రం పాణిపాదం చ వర్ణవత్,
మస్తస్మి నై ధేయ చ మాం కన్యాకాక్షణినో ద్విజాః.

౧౩

ఆధిరాజ్యైభిషేకో మే బ్రాహ్మణైః పతినా సహ,
కృతా వృకుళలై రుక్తంతస్సత్త్వం వితథీకృతమ్.

౧౪

శోధయిత్వా జనస్థానం ప్రవృత్తి ముపలభ్య చ,
తీర్త్వా సాగర మక్షోభ్యం భృతకా గోష్పదే హతౌ.

౧౫

నాతలవెండ్రుకలు మాత్తములయి సమములయి వల్లఁగానున్నవి; నా కనుబొమలు ఒండొంటితో సంబంధింపకున్నవి; నాపిక్కలును గుండ్రములయి వెండ్రుకలులేకున్నవి; నాపండ్లు విరళములుగాక దట్టముగా నొండొంటిం గలసియున్నవి. F

నాకన్నులకుఁ బాశ్వ్యంబుననుండు లలాటప్రదేశంబులును నేత్రంబులును పాస్తములును పాదములును జీలమండలును దొడలును బలిసియున్నవి; నాయంగులును గుండ్రములయిన నఖములతో నొప్పుచు స్నిగ్ధంబులయి సమంబులయియున్నవి. G

నాస్తనంబులు ఒండొంటి నొరసికొని కొంచెము పల్లముగాను సగ్రములుగలిగి చక్కఁగా బలిసియున్నవి; నా నాభియు మిక్కిలియు లోఁతుగలిగి యున్నతములగు పాశ్వ్యములతో నొప్పుచున్నది; నాపాశ్వ్యములును తొమ్మును మాంసలములుగా నున్నవి. G

నామేనిరంగు రత్నముంబోలె స్నిగ్ధముగానున్నది; నామేనివెండ్రుకలు మృదులములుగానున్నవి; శాస్త్రజ్ఞులు నీపాదంబుల పదివ్రేళ్లు రెండుపాదతలంబులును నేల నానియుండుటవలన నన్ను శుభలక్షణములు గలదానిఁగాఁ జెప్పిరి. G

నాహస్తంబులును బాదంబులును బూర్ణములున యవాకారరేఖతో నొప్పుచు వ్రేళ్ల నెంతమాత్రము సుదులేనివై కాంతిమంతంబులయి యున్నవి; కన్యాలక్షణము దలిసినబ్రాహ్మణులు నన్ను ఎల్లప్పుడును జీఱునవ్వుగలదానని చెప్పిరి. G

జ్యోతిశ్శాస్త్రమునందు సమర్థులగుబ్రాహ్మణులు నాకుఁ బెనిమిటితోఁ గూడ సామ్రాజ్యపట్టాభిషేకంబు గలుగుననిచెప్పిరి; ఇప్పు డదంతయు నిశ్చయమునది. G

అన్నదములగు రామలక్ష్మణులు జనస్థానమునంతయు వెదకి తుదకు నాసమాచారమునం దలిసికొని యత్యోభ్యంబగు మహాసముద్రమునుంగూడ

సను వాసుణ నూగ్నేయ మైద్వగ్రిం వాయవ్య మేవ చ,
అస్త్రం బ్రహ్మశిర శ్చైచిన రాఘవా ప్రత్యవశ్యతామ్. ౧౬

అదృశ్యనూనేన రణే మాయయా వాసవోపమా,
మమ నాథావనాథాయూ నిహతౌ రామలక్ష్మణౌ. ౧౭
స హి కృష్టిపథం ప్రాప్య రాఘవస్య రణే నిపుః,
జీవన్ముతిసవ ర్తేత య ద్యపి స్యాన్మనోజవః. ౧౮
స కాఽస్యాతిభారోఽస్తి కృతాన్తశ్చ నుదుర్లయః,
యత్ర రామ స్సహ భాగిత్రా శేతే యుధి నిపాతితః. ౧౯

స శోచామి తథా రామం లక్ష్మణం చ మహాబలమ్,
నాత్మానం జననీం వాపి యథా శ్వశ్రూం తపస్వినీమ్. ౨౦

సాఽనుచిన్తయతే నిత్యం సమాప్తవ్రత మాగతమ్,
కదా ద్రక్ష్యేమి నీతాం చ లక్ష్మణం చ సరాఘవమ్. ౨౧

పరిదేవయమానాం తాం రాక్షసీ త్రిజటాఽబ్రవీత్,

మావిషాదం కృథా దేవి! భర్తాఽయం తవ జీవతి. ౨౨
కారణాని చ పశ్యామి మహాన్తి సదృశాని చ,
యథేమా జీవతో దేవి! భాగితకా రామలక్ష్మణౌ. ౨౩
స హి కోపవరీతాని హర్ష పర్యుత్సృకానిచ,
భవన్తి యుధి యోధానాం ముఖాని నిహతే పశౌ. ౨౪

దాటివచ్చి యెద్దుకాలియంతమాత్రమయిన యాయంద్రజిహ్వానచే హతులయిరి. ౧౫

రామలక్ష్మణులు వారుకాస్త్రము నాగ్నేయాస్త్రము వైంద్రాస్త్రమును వాయువాస్త్రమును బ్రహ్మశిరోనామకాస్త్రమును బొందియుండిరే! ఆయస్త్రంబులన్నియు నిష్ప డెచ్చటికిఁ బోయివని? ౧౬

ఇంద్రజిహ్వు యుద్ధంబున మాకుచే నదృశ్యుడై కపటంబున దేవేంద్రసమవలగు రాక్షసులు ధింపినాడు; నేనాచలెని. ౧౭

మహావేగముగలవాడైనను శత్రువు యుద్ధంబున రామునికంటంబడి మఱల బ్రాణముతో నావలికిఁ బోజాలడు. ౧౮

మహాపరాక్రమశాలియగు రాముడుగూడఁ దమ్మునితోఁగూడ యుద్ధంబున హతుడై నేలంబరుండియున్నాడు రావునఁ గాలమున కశక్య మేది యులేదు; దైవమున కెరులేగు ౧౯

శోచనీయమగు నాయత్తిను గౌరవ్యును దలఁచుకొన్న హతు దుఃఖముగలుగునట్లు రాముని గాని మహాబలుడగు లక్ష్మణునిగాని తమ్ముఁగాని నాతల్లినిగాని తలఁచుకొన్నను అంత దుఃఖముగలుగదు. ౨౦

అకౌసల్య “పగునాలుగుసంవత్సరంబులను వనంబునంగడపి నీతాలక్ష్మణసహితుడయి వచ్చినరాముని ఎప్పుడు చూచెదను?” అని యెల్లప్పుడును గోరుచుండును. అని నీత విలపించినది. ౨౧

అట్లు దుఃఖించుచున్న నీతంజాచి త్రిజల యనురాక్షసి యిట్లు చెప్పెను.

అహ! నీవు దుఃఖింపవలదు; నీభర్త బ్రతికియున్నాడు. ౨౨

అహ! ఈరామలక్ష్మణులు లిద్దఱును బ్రతికియున్నారనుటకుఁ దగిన కారణంబులుగూడ నా కగపడుచున్నవి. ౨౩

నాథుఁడు హతుడగునీని యుద్ధంబున యోధులముఖములు ఇట్లు శోపంబుతోఁ గూడినవిగాఁగాని సంకుప్తములుగాఁగాని కాఁజాలవు. ౨౪

ఇదం విమానం వై దేహి! పుష్పకం నామ నామతః,
 దివ్యం త్వాం ధారయేన్నైవం యద్యేతౌ గతిజీవితౌ. ౨౫
 హతవీరప్రధానా హి హతోత్సాహా నిరుద్యమా,
 సేనా భ్రమతి సఖ్యేషు హతకర్ణైవ నౌ ర్జితే. ౨౬

ఇయం పున రసమ్భాగ్నింతా నిరుద్విగ్నా తరస్విసీ,
 సేనా రక్షతి కాకుత్స్థా మయా ప్రీత్యా నివేదితౌ. ౨౭

నా త్వం భవ నువిస్రభా అనుమానై స్సుఖోదయైః,
 అహతా పశ్య కాకుత్స్థా స్నేహా దేతి ద్భ్రమిమి తే. ౨౮

అన్యతం నో క్తవూర్యం మే న చ వత్స్య కదాచన,
 చారిత్రసుఖశీలత్వా త్ప్రవిష్టాఽసి మనో మమ. ౨౯

నేమా శక్యో రణే జేతుం సేన్యా రపి సురాసురైః,

తాదృశం దర్శనం దృష్ట్యా మయా చావేదితం తవ. 30

ఇదంచ సునుహచ్ఛిహ్నం శన్తేః పశ్యస్య మైథిలి!,
 నిస్సంజ్ఞా న పృథా వేతా నైవ లక్ష్మీ ర్వియుజ్యతే. 3౧

ప్రాయేణ గతసత్త్వానాం పురుషాణాం గతాయుషామ్,
 దృశ్యమానేషు వ క్త్రేషు పరం భవతి వై కృతమ్. 3౨

నీతాదేవీ! మఱియు నీరామలక్షణాలు మృత్యుబాంధియున్నచో స్వర్గంబునఁ బుట్టిన యీపుష్పకవిమానము నిన్నిట్లు నహింపదు. ౨౧

సేనానాథుఁడు చంపఁబడునేని యట్టిపైన్యము నిరుత్సాహమును బ్రయత్నంబులేనిదియునై జలంబుల కర్ణధారుఁడై న యోడపగిది యుద్ధంబుల దిక్కులేక తిరుగుడునొందియుండును. ౨౨

ఈవానరసేన యట్లులేదు; ఇది తొట్టుపడక భయమునొందక నేను బ్రతికియున్నారనిచెప్పిన యీరామలక్షణులను సంతోషింబున జాగ్రత్తతో రక్షింపుచున్నది ౨౩

అట్లు ఆనాయాసముగాఁ దెలియఁదగిన యాచిహ్నుములచేత నీవు రామలక్షణులు జీవించియున్నారని స్వస్థముగా నుండుము; రామలక్షణులు బ్రతికియున్నారు చూచుము; నీయందలిన్నేహంబున నీకింతదూరము చేప్పుచున్నాను. ౨౪

నే నిదివఱకు నీతో నబద్ధముఁ జెప్పినదిలేదు; ఇంకనుఁ జెప్పను; నీవు పాతిప్రత్యేకముతో నొప్పుచున్న స్వభావంబుగలదానగుటచేత నీయందు నాకు మిక్కిలియు మక్కువగలిగినది. ౨౫

యుద్ధంబున దేవేంద్రునితోఁ గూడిన నురాసురులకైనను రామలక్షణుల జయింప నలవిగాదు.

బ్రతికియుండుటకు నూచకంబు లగులక్షణంబులంజూచి నీకుఁ జెప్పితిని. ౩౦

నీతాదేవీ! గొప్పది యిదియొక్కటియున్నది; ఈచిహ్నముం జూడుము.

ఈరామలక్షణులు మూర్ఖునొందియున్నను వీరలముఖకాంతి యెంత మాత్రము తఱుగకున్నది. ౩౧

తఱచుగా మృత్యుబాంధినవారలముఖములం జూడఁగా నవి మిక్కిలియు వికారముగలిగియుండును. ౩౨

త్యజ శోకంచ మోహంచ దుఃఖంచ జనకాత్మజే!,
రామలక్ష్మణయో రథే నాద్య శక్య మజీవితుమ్. 33

శ్రుత్వా తు చ సంతన్యా స్సతా సురసుతోషమా,
కృతాజ్ఞాని రువా చేద మేవ మ స్త్వితి మైథిలీ. 34

విమానం పుష్పకం తత్తు సన్నివర్త్య మనోజవమ్,
దీనా త్రిజటయా స తా లక్ష్మీ మేవ ప్ర వేశితా 35
తత స్త్రిజటయా నార్థం పుష్పకం దవగుహ్య సా,
అశోకవనికా మేవ ం త్సేభిః ప్ర వేశితా. 36

ప్రవిశ్య సీతా బహుపుష్పజాం
తాం రాక్షసేంద్రియ విహారిభూమిమ్,
సంప్రేక్ష్య సజ్జ్వల్య చ రాజపుత్రై
పరం విషాదం సముపాజగామ. 37

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండేఽప్తచత్వారింశ సర్గః. రు.

ఏ కో న పంచాశ శ సర్గః.

ఘోరేణ శరబంధేన బద్ధా గళరథాత్మజా,
నిశ్చలనా యథా నాగ శయానా గుధిరోక్షితా. 1
సర్వే తే వానరశ్రేష్ఠా సుసుగ్రీవా మహాబలాః,
పరివార్య మహాత్మానా తన్మ శ్శోకపరిప్లుతాః 2
ఏతస్మిన్నంతరే యథా ప్రత్యబుధ్యత వీర్యవాన్,
స్థిరత్వా త్సత్త్వయోగాచ్చ శరై స్సవ్దానితోఽపి సన్. 3
తతోఽపృష్ట్యా సగుధిరం వివణ్ణం గాఢ మర్పితమ్,

సీతాదేవి! నీవు రామలక్ష్మణులనిమిత్తమయి యిట్లు మూర్ఛనొందు
దుఃఖింపకుము, రామలక్ష్మణులు బ్రహ్మహత్యచేయునట్లుకు సందియములేదు. అని
త్రిజట సీతతో జెప్పెను. 33

దేవకన్యాసమానురాలగు సీతాదేవి యాత్రిజట చెప్పినమాటను విని
చేమాడ్చుగీలించి నీవు చెప్పినట్లే రామలక్ష్మణులు జీవించియే యుండుఁగాక
యనిచెప్పెను. 34

అంతఁ ద్రిజట మనోవేగంబుతోఁ గూడియున్న యాపుష్పకవిమా
నంబును మరలించి దీనురాలుగ సీతాదేవిని లంకాపురీకిం దీసికొనిపోయెను.

అంత రాక్షసస్త్రీలు సీతను త్రిజటతోఁగూడ బుష్పకవిమానంబుననుం
డి దింపి యశోకవనిముఁ జేర్చిరి. 35

సీతాదేవి వెనుక వృక్షములతోఁ గూడినదియు రాక్షసరాజుండగు రావ
ణుని విహరింపఁగలదు నశోకవనికను బ్రవేశించి రావణాసురులగు రామ
లక్ష్మణుల దలఁచుకొని పరిమళగుఢమునొందినది. 36

ఇది నలువదియొనిమిదవసర్గము.

నలువదియొద్దవసర్గము.

సుగ్రీవుఁడు మొదలుగాఁగలమహాబలకాలగు నానావరోత్తములంద
ఱును భయంకరంబగు నాగవాశంబుచే బద్ధులును సర్పములుంబోలె నెట్లూర్పు
లువుచ్చుచున్నవారిని నెత్తుటం నోఁగి భూమిం బరుండియున్నవారలు
వగుమహాత్ముల నారామలక్ష్మణులం బరిశేషించి దుఃఖితులయియుండిరి. 1, 2

ఇంతలో వీర్యవంతుడగు రాముఁడు బాణవాశంబుల బద్ధుడైయు
న్నను ధీరుండగుటవలనను బాణవంతుడగుటవలనను మూర్ఛివేతును 3

అంత నారాముఁడు నెత్తురుగాఱ దుఃఖితుడై గాఢంబుగా బాణము

భ్రాతరం దీనవదనం పర్యదేవయ దాతురః.

౪

కిన్ను మ నీతయా శార్యం కిం శార్యం జీవితేన వా,
శయానం యోఽద్య పశ్యామి భ్రాతరం యుధి నిర్జితమ్.

౫

శక్యా నీతాసమా నారీ మర్త్యలోకే విచిన్వతా,
న లక్ష్మణసమో భ్రాతా సచివ స్సాంపరాయకః.

౬

పరిత్యక్త్వా మృహం ప్రాణా న్వానగాణాం తు పశ్యతామ్,
యది పశ్యసి మావన్న సుమిత్రానద్దవర్ధనః
కిన్ను యోమి కౌసల్యాం మంతరం కిన్ను కై కలూమ్,

౭

కథ మగ్నాః సుమిత్రాం చ పుత్రీవర్జవలాలసామ్. ౮
విసత్సాం వేదమూలాం చ శ్రోత స్తీం కుగరీ మిన,
కథ మాశ్వాసయిష్యామి యది యాస్యామి తం వినా. ౯
కథం యోమి శత్రుఘ్నం భరతంచ యశస్వినమ్,
మయా సహ వసం యావో వినా వేనాఽగతః పునః. ౧౦
ఉపాలవృం న శత్రోమి సోఘం ఒత సుమిత్రయా,
ఇహేవ చేహం శ్యత్యోమి న హి జీవితు ముత్సహే. ౧౧
ధి జ్ఞాం దుష్కృతాన్దాన మనార్యం యత్యుతే వ్యాసా,
లక్ష్మణః పతిత శ్చేదే శరతత్పే గతాసువత్. ౧౨

త్వంపితృం సవివర్ణం మా మాశ్వాసయసి లక్ష్మణ!,
గతాసు ర్షాద్య శక్నోషి మా మార్త మభిభాషితుమ్. ౧౩

లచే బాధితుడై దీనపదనుడై యున్నతమ్మనిలత్తుణుంజూచి దుఃఖింబున
నిట్లని విలపించెను ౪

నాతమ్మఁడు యుద్ధంబున నిరీతుడై నేలంబడి పొరలుచుండుటం జూ
డఁగంటినే యింక నాకు నీతతో నేమికార్యము ? నాప్రాణముతోఁగాని
నా కింకేమిప్రయోజనము? ౫

భూలోకంబున వెదకినచో నీతకు సరియైన పనితను సంపాదించుప
చ్చును; యుద్ధంబున సమర్థుఁడును సహాయుఁడునగు లత్తుణునితో సమానుఁ
డగు తమ్మనిమాత్రము పొంద నలవిగాను. ౬

సుమిత్ర కూరిమికోమరుఁడగు లత్తుణుఁడు మరణమునొందునేని నేను
ఈవాసరులు చూచుచుండఁగానే ప్రాణంబులు విడిచెదను ౭

నేను ఆయోగ్యుఁడోయి నాతల్లి కాసల్య కేమి చెప్పదును? కైకేయి
కేమిచెప్పుదును?

లత్తుణుఁడు లేక నేనుమాత్రమయోగ్యుఁడోగునేని పుత్రదర్శనలాల
సయదూడను విడచినలేడివలె విలపించుచున్నదియునగు తల్లియైన సుమిత్ర
నెట్లు లాశ్యానింపఁగలను? ౮

శత్రుమ్మునితో మహాయశుఁడగు భరతునితోను ఏమిచెప్పుదును?
“నీతోఁగూడ వనంబునకు పచ్చినవాని లత్తుణుని విడిచిపచ్చినావే”
అని సుమిత్ర నన్నుఁ దప్పుచెప్పును, ఆయ్యో! దాని నే సహింపఁజాలను.

నే నింక జీవింపఁజాలను, ఇచ్చటనేప్రాణంబులు విడిచెదను. ౧౦
ఎన్వేనిమిత్రమయి యీ లత్తుణుఁడు బాణతల్పంబున పచ్చినట్లు పడి
యన్నాడో అట్టి పాపకర్తుఁడను గుప్తుడైనగు నేను దహింపఁబడుదును
గాక. ౧౧

లత్తుణుడా! నేను దుఃఖితుఁడనగును నేని నీవు నన్నాశ్యానింపుచుం
దువు; ఇంక నీవు మరణంబునొందినపిదప నేనెంత దుఃఖితుఁడనైనను నన్నా
శ్యానింపఁజాలవుదా! ౧౩

యే నాద్య నిహతా యుద్ధే రాక్షసా వినిహతితాః,
తస్యా మేవ క్షితౌ వీర స్స శేతే నిహతః పరైః. ౧౪

శయాన శృరతల్పేఽస్మిన్ స్వశోణితపరిప్లుతః,
శరజాలై శ్చిహో భాతి భాస్కరోఽస్తమివ వ్రజన్. ౧౫

బాణాభిహతమర్కత్యాన్ శక్తోః శృభిభాషితుమ్,
రుజా చాబ్రుహోఽప్యస్య దృష్టిరాగేణ సూచ్యతే. ౧౬

యథైవ మాం వనం యాస్త మనుయాహో మహాద్యుతిః,
అహ మ ప్యనుయాస్యాని శ్చైథై వై నం యనుక్షయమ్. ౧౭

ఇష్టబంధుదనో నిత్యం మాంచ నిత్య మనువ్రతః,
ఇమా మ ప్య గతోఽవస్థాం మ మానాన్యస్య దుర్నయైః. ౧౮

సురుష్టే నాపి వీరేణ లక్ష్మణేవ న సంస్తరే,
పరుషం విప్రియం వాపి శ్రావితం న కదాచన. ౧౯

విసస శ్చైకవేగేన శ్చ బాణశతాని యః,
ఇష్వస్తే పృథిక స్తస్మా త్కర్తవీర్యా చ్చ లక్ష్మణః. ౨౦

అస్త్రై రస్త్రాణి యో హన్యా చ్చక్రస్యాపి మహాత్మనః,
సోఽయ ముర్వాంసం హత శ్చేతే మహర్హతయనోచితః. ౨౧

ఎవ్వఁడు ఇప్పుడు యధంబున రాక్షసులవధించి పడఁద్రోసెనో అట్టివీరుఁడగు లక్ష్మణుఁడు అచ్చటనే శత్రువులచే నిహతుడై పరుండియు న్నాఁడు. ౧౪

ఈలక్ష్మణుఁ డిట్లు బాణములపాన్పునం బరుండి నెత్తురు వెల్లువలుగాఁ గాఁబాణములు దేవామంతయఁ గ్రచ్చుకొనియింప విసంజ్ఞఁడైయుండుటం జేసి అస్తమయమునొందు సూర్యునిపగిది'కాంతుడైయున్నాఁడు. ౧౫

జీనిసానంబులం దంతటను బాణంబులఁ బ్రహరింపఁబడియుండుటం నీలక్ష్మణుఁడు మటలాడఁజాల కున్నాఁడు; ఇతఁడు చెప్పకపోయినను ఇత సచూపువలననే యితనిబాధ చెలియవచ్చుచున్నది. ౧౬

మహాతేజుఁడగు లక్ష్మణుఁడు నేను ఎవంబుననువచ్చునప్పుడు నన్నెట్లు వెంబడించివచ్చినాఁడో అట్లే నేనును యమనియొద్దకుఁబోవు నీలక్ష్మణుని వెంబడించిపోయెదను. ౧౭

ఎల్లప్పుడును బంధుజనములకుఁ బ్రీతిగలవాఁడును ఎల్లప్పుడును సన్ననుసరించియుండువాఁడు నగు నీలక్ష్మణుఁడు దిష్టుఁడనగు నాయక్రమము లచేత నిప్పు డీదురవసం బొందినాఁడు. ౧౮

వీరుఁడగు నీలక్ష్మణుఁ డెంతికోపమునొందినను నాయెగుటఁ బరుషము గాఁగాని యప్రియముగాఁగాని పలికినదిలేదు; అట్లు పలికినట్లు నాకు జ్ఞప్తి యులేదు. ౧౯

ఎవ్వఁడు వేయిచేతులుగలవాఁడగుటచే నేకప్రయత్నంబున నయిదు వందలబాణంబులఁ బ్రయోగించునో అట్టికార్తవీర్యునికన్నను బాణములు విడుచుటయందు లక్ష్మణుఁడధికుఁడు; లక్ష్మణుఁడు రెండుచేతులుగలవాఁడైన ను వేయిచేతులుగలకార్తవీర్యుఁ డయిగువందలబాణంబుల విడుచునంతికా లములో నంతిక్కు నెచ్చుబాణంబుల విడుచును. ౨౦

ఎవ్వఁడు బాణంబుల మహాసాక్రమశాలియగు నింగ్రునిబాణంబుల నుగూడ వర్ధిల్లములు నేయఁజాలునో అట్టియుత్తమశయనంబునం బరుండఁద గిన యీలక్ష్మణుఁడు హతుడై నేలం బరుండియున్నాఁడు. ౨౧

య స్తయా న కృతో రాజా రాక్షసానాం విభీషణః,
తచ్చ మిథ్యావ్రలప్తం మాం ప్రథక్స్యతి న సంశయః. ౨౨

అస్తి స్తుహూర్తే సుగ్రీవ! ప్రతియాతు మితోఽర్హసి,
మత్వా హీనం మయా రాజ! న్రావణోఽభిద్రవేద్భలీ. ౨౩

అబ్ధరం తు పురస్కృత్య సనైస్య సుసుహృజ్జనః,
సాగరం తర సుగ్రీవ! నీలేన చ నశేన చ. ౨౪

కృతం హనుమతా కార్యం య దన్తైర్ద్రుష్కరం రణే,
ఋక్షగాజేన తుష్యామి గోలాజ్ఞాలాధిపేన చ. ౨౫

అబ్ధదేన కృతం కర్త మైదేన ద్వివిదేన చ,
యుద్ధం కేశరిణా సభ్యైః ఘోరం సమ్పాత్రినా కృతమ్. ౨౬

గవయేన గవాక్షేణ శరభేణ గజేన చ,
అన్త్యైశ్చ హరిభి ర్యుద్ధం మదధే త్య క్తజీవితైః. ౨౭

నచాతిక్రమితుం శక్యం దైవం సుగ్రీవ! మానుషైః,

యత్తు శక్యం వయస్యేన సుహృదా చ పరవ్రత!.
కృతం సుగ్రీవ! తత్సర్వం భవతా ధర్మభీరుణా, ౨౮

మిత్రకార్యం కృత మిదం భవద్భి రావనరక్షభాః!.
అనుష్ఠాతా మయా సర్వే యథేష్టం గన్తు మర్హథ, ౨౯

నేను విభీషణుని రాక్షసరాజుగా జేయనై తినిగదా! మున్ను నే సత
నికి నిన్ను రాక్షసరాజుగా వించెదనని చెప్పిన యసత్యవచనముగూడ
నన్ను దహింపఁగలదు. ఇంగుకు సందియములేదు. ౨౨

వాసరరాజుండవగు సుగ్రీవుడా! నీ విష్ణుజేయిచ్చటనుండి కిష్కిం
ధకుఁ బొమ్ము; నేను లేకుండుటనుజూచి బలవంతుడగు రావణుఁడు నిన్నుఁ
దఱిమికొట్టెను. ౨౩

సుగ్రీవుడా! నీ వంగదునిఁ దోడ్కొని వైవ్యంబులతోను స్నేహి
తులతోనుం గూడి నీలుఁడు నలుఁడు మున్నగువానరివీరులు గొలువ సముద్రం
బు దాటుము. ౨౪

హనుమంతుఁడు యుద్ధంబున నితరులకుఁ జేయనలవిగాని కార్యముఁ
గావించివాఁడు, ఋక్షరాజుండగు జాంబవంతుఁడును గోలాంగూలవాఘుఁడ
గు గవాక్షుఁడును జక్కఁగా యుద్ధంబుగావించినందుకు సంతోషించినాను.

అంగదుఁడును మైందుఁడునుద్వివిరుఁడును యుద్ధంబున మిక్కిలియుఁ
గప్తపడిరి; కేసరియు సంపాతియు సనువానకవీరులును భయంకరముగా యుద్ధ
ము గావించిరి. ౨౫

గవయుఁడును గవాక్షుఁడును శరభుఁడును గజుఁడును మఱియు నిత
రులగు వానరవీరులును నానిమిత్తనుయి ప్రాణములయం దాసవిడిచి చక్కఁ
గా యుద్ధంబుగావించిరి. ౨౬

సుగ్రీవుడా! ఎంతప్రయత్నముచేసిన నేమి? మనుష్యులకు దైవము
నతిక్రమింప నలవిగాదుగదా!

శత్రువులం దహింపఁజేయనట్టి సుగ్రీవుడా! స్నేహితుఁడునునువ్వా
దుఁడు సగువానిచే నెంతమాత్రము చేయ శక్యమవునో నీవు ధార్మికుఁడవు
కావున సధర్మమునకు భయపడి యదంతయు శక్తివంచనలేక గావించినావు.

వానరశ్రేష్ఠులారా! మీరు శక్తివంచనలేక మీస్నేహితునికార్యము
గావించినారు. ఇంక మీకుఁ బో సనుజ్ఞ నొసఁగితిని. యభేష్టుముగాఁ

శుశ్రువు స్తస్య తే సర్వే వానరాః పరిదేవనమ్. 30
 వర్తయాంవకు రశ్రూణి నేత్రైః కృష్ణేత రేక్షణాః,
 తత సుర్వా ణ్యనీకాని స్థాపయిత్వా విభీషణాః. 31
 ఆజగామ గదాపాణి స్వరితో యత్ర ాఘవః,
 తం హృష్టా వృత్పరితం యాంతం నీలాశ్వానవయోపమమ్. 32
 వానరా దుద్రువు సు ర్వే మస్యమిహ స్తు రావణిమ్.
 ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే ఏకోనపంచాశ సుర్గః. ౪౯.

పంచాశ సుర్గః.

అ ధోవాచ మహాతేజా హరిరాజో మహాబలః,
 కి మియం శ్యథితా నేనామూఢవా లేవ నౌర్జితే. ౧

సుగ్రీవస్య నచ శ్రుత్వా వాలిపుత్రోఽజ్ఞదోఽబ్రవీత్,
 న త్వం సశ్యసి రాసుంచ లక్ష్మణంచ మహాబలమ్. ౨
 శరజాలాచితౌ వీరా పుభౌ దశరథాత్మజౌ,
 శంతల్పే మహాత్మానా శయానౌ దుధిరోక్షితౌ. 3
 అథాబ్రవీ ద్వాసరేష్వ సుగ్రీవః పుత్ర మజ్ఞదమ్,
 నానిమిత్త మిదం మన్యే భవితవ్యం భయేన తు. ౪

విషణ్ణవదనా హ్యేతే త్యక్తప్రహరణా దిశః,
 ప్రపలాయన్తి హరయ స్త్రాసా దుశ్శుల్లలోచనాః. ౫
 అన్యోన్యస్య న లజ్జంతే న నిరీక్షన్తి పృష్ఠతః,
 విప్రకర్షన్తి చాన్యోన్యం పరితం లజ్ఘయన్తి చ. ౬

బొందు అని రాముఁడు చెప్పెను.

౨౯

ఆవాసరు లందఱును రాముని విలాపంబువిని దుఃఖంబునఁ గన్నుల
నెఱ్ఱదనంబుగదురఁ గన్నీళ్లు గార్చిరి.

30

అంత విభీషణుఁ డాదాపాణియై వానరసైన్యంబుల నన్నిఁటిని
నిలువరించి వేగంబున్న రాముఁ డున్నచోటికి వచ్చెను.

31

వానరులందఱు నట్లు ఆదాపాణియైనచున్న కాటుకవలె నల్ల
నిదేహముగల విభీషణుఁ డజ్ఞాచి యింద్రజిత్తులెఱచి భయంబునం బాటిరి.

ఇది నలువదితొమ్మిదవసర్గము.

వేదవసర్గము.

అంత మహాతేజఁడును మహాబలశాలియునగు వానరరాజగు సుగ్రీ
వుఁడు వానరులంజూచి “జలంబుల నెదురుగాలిచేఁ గొట్టబడిన యోడపగిది
నీసేన వ్యాకులమయి యున్నదేల?” నిని యడిగెను.

౧

సుగ్రీవుఁడు చెప్పినదివిని వాలికుమారుఁడగు నంగదుఁ డిట్లనిచెప్పెను.
దశరథపుత్రులగు మహాత్ములు రామలక్ష్మణు లిద్దఱును దేహమంతయు
బాణంబులు గ్రుచ్చుకొని బాణతల్పంబునంబరుండి నెత్తుటఁదోఁగుచున్నారే
నీవు చూడకున్నావా యేమి?

౨, 3

అంత వానరరాజగు సుగ్రీవుఁడు తనపుత్రుఁడయిన యంగదుంజూచి
యిట్లని చెప్పెను.

ఇట్లు రామలక్ష్మణులు పడియుండుటయుఁ గారణమే; ఇప్పుడుగలిగిన
భయమునకు మఱియొక కారణముగూడ నుండవలయును.

౪

ఈవానరులు పరమదుఃఖితులయి భయంబునఁ గన్నులు వికసింప నా
యుధంబులు పాఱవైచి దిక్కులకుఁ బరుగెత్తుచున్నారు.

౫

ఈవానరులు ఒకరినిజూచి యొకరైనను సిగ్గుపడక వెనుకకుఁ దిరిగి
చూడక కిక్కిరిముగాఁ బోవుటకై యొందోరుల లాగికొనుచు నేలంబడినవాని

వతస్మి న్నన్తరే వీరో గదాపాణి ర్విభీషణః,
 సుగ్రీవం వర్ధయామాస రాఘవం చ నిరైశ్చత. ౭
 విభీషణం తం సుగ్రీవో దృష్ట్వా వానరభీషణమ్,
 ఋక్షరాజం స మీపస్థం జామ్బవన్త మువాచ హ. ౮

విభీషణోఽయం సంప్రాప్తో యం దృష్ట్వా వానరర్షభాః,
 విద్రవన్తి పరిత్రస్టా రాక్షసాత్కజశక్తయా. ౯
 శీఘ్ర మేతాన్ సుసన్త్రస్టా నృపహుధా విప్రధావితాన్,
 పర్యవస్థాప యాఖ్యాహి విభీషణ ముచస్థితమ్. ౧౦

సుగ్రీవే జైవ ముక్తన్తు జామ్బవా సృక్షపార్థివః,
 వానరాన్ సాన్త్యయామాస సన్ని రుధ్యప్రధావతః.. ౧౧
 తే నివృత్తాః పున స్సర్వే వానరా స్త్యక్త సమ్భ్రమాః,
 ఋక్షరాజవచ శ్చృత్వా తం చ దృష్ట్వా విభీషణమ్. ౧౨
 విభీషణన్తు రామస్య దృష్ట్వా గాత్రం శరై శ్చితమ్,
 లక్ష్మణస్య చ ధర్మాత్క బభూవ వ్యథితేన్ద్రియః. ౧౩
 జలక్లిన్నేన వాస్తేన తయో ర్మేత్రే ప్రమృజ్యచ,
 శోకసమ్ప్రాడితమనా రురోద విలలాప చ. ౧౪
 ఇమా తౌ సత్త్విసమ్మన్నౌ ఏకాన్తౌ ప్రియసంయుగౌ,
 ఇమా మవస్థాం గమితౌ రాక్షసైః కూటయోధిభిః. ౧౫

భ్రాతుః పుత్రేణ మే జేన దుష్పుత్రేణదురాత్మనా,
 రాక్షస్యా జిహ్వా యా బుద్ధ్యా చాలితా వృజవిక్రమా. ౧౬

లంఘించుచుఁ బాటుచున్నారు; చూడుము. అని సుగ్రీవుఁ డంగునితోఁ జెప్పెను

ఇంతలోఁపు సహపరాక్రమశాలియగువిభీషణుఁడు గదాపాణియై వచ్చి సుగ్రీవు నాశీర్యదించి రాముంజూచెను.

సుగ్రీవుఁడు విభీషణుం జూచియే వానరు లట్లుభయపడుచున్నారని తెలిసికొని తనచెంగటచున్న భల్లూకరాజుండగు జాంబవంతుంజూచి యిట్లని చెప్పెను.

ఇదిగో విభీషణుఁడు వచ్చినాఁడు; వానరవీరులు ఇతనింజూచియే యింద్రజిత్తని సందేహించి భయముపడి పరుగెత్తుచున్నారు.

సీవు పరమభీతులయి నానావిధములఁ బరుగెత్తుచున్న యీవానరవీరుల నందఱును శీఘ్రముగా నిలువరించి “విభీషణుఁడు వచ్చినాఁడు. ఇంద్రజిత్తుగాఁ”డనివీరలకుఁ జెప్పుము. అని సుగ్రీవుఁడు జాంబవంతునితోఁ జెప్పెను.

భల్లూకరాజుండగు జాంబవంతుఁడు సుగ్రీవునిమాటను విని పరుగెత్తుచున్నవానరులను మరలించి వారలనందఱ నాశ్వాసించెను.

ఆవానరులందఱును భల్లూకరాజు గు జాంబవంతునిమాటను విని విభీషణునింజూచి మరల భయంబువిడిచి మరలివచ్చిరి.

ధర్మాత్తుఁడగు విభీషణుఁడు రామలక్ష్మణుల దేహములంతయు బాణంబులు గ్రుచ్చుకొనియుండుటనుజూచి పరమగుఃభితుఁడయ్యెను.

అంత విభీషణుఁడుచేత నీర్లుదీసికొని యారామలక్ష్మణులకన్నులందు డిచి పరమగుఃభితుఁడై రోదనంబునేయుచు నిట్లని విలపించెను.

ఈరామలక్ష్మణులు బలవంతులును బరాక్రమవంతులును యుద్ధప్రియులును అయినను ఈరాక్షసులు కపటముతో యుద్ధమునేయవారలు కావున నిట్టిదురవస్థం బొందిరి.

నిష్కపటముగా యుద్ధమునేయనట్టి యీరామలక్ష్మణులను దుర్మార్గుఁడును దల్లికదుపు చెఱపఁబుట్టినవాఁడును నాయన్నకొడుకునగు నింద్రజిత్తు రాక్షససాధారణమయిన కుటిలబుద్ధిచే మోసపుచ్చెను.

శరై రిమా వలం విధౌ రుధిరేణ సముక్షితౌ,
వసుధాయా మిమా సుప్తౌ దృశ్యేతే శల్యకా వివ. ౧౭

యయౌ రీవర్య ముపాశ్రిత్య ప్రతిహాకాక్షితౌ మయా,
తా వుభౌ దేహనాశాయ ప్రసుప్తౌ పురుషర్షభౌ. ౧౮

జీవ స్సద్య వివన్నోఽస్మి నష్టరాజ్యమనోరథః,
ప్రాప్త ప్రతిజ్ఞశ్చ రిపు స్సకామౌ రావణః కృతః. ౧౯

ఏవం విలపమానం తం పరిష్యద్వ విఢ్వణమ్,
సుగ్రీవ స్సత్త్వసమ్మన్నో హరిరాజోఽబ్రవీ చిదమ్. ౨౦
రాజ్యం ప్రాప్సుసి ధర్మజ్ఞ! లజ్కాయాం నాత్ర సంశయః,
రావణ స్సహాపు త్త్రేణ సకామం నేహ లప్స్యతే. ౨౧

న రుజావీడితా వేతా వుభౌ రాఘవలక్ష్మణౌ,
త్యక్తౌ మోహం వధిష్యేతే సగణం రావణం రణే, ౨౨

త మేవం సాన్త్యయితావ్ తు సమాశ్వాస్యచ రాక్షసమ్,
సుషేణం శ్వశురం సార్శ్వే సుగ్రీవ స్త మువాచ హ. ౨౩
సహ శూరై ర్హరిగణై ర్లబ్ధసంజ్ఞా వరిష్టహా,
గచ్ఛ త్వం భ్రాతరా గృహ్య కిష్కిన్ధాం రామలక్ష్మణౌ. ౨౪

అహం తు రావణం హత్యా సపుత్రం సహబాన్ధవమ్,
మైథిలీ మానయిష్యామి శక్రో నష్టామివ శ్రియమ్. ౨౫

నెత్తుటందోగుచు భూమింబరుండియున్న ఈరామలక్ష్మణులు దేహ మంతయు బాణములు గ్రచ్చుకొని నిండియుండుటందేసి నేలపై నిదురించు మండు ముండ్ల పొంగులుంబోలె జాపట్టుచున్నారు. ౧౭

నే నెవ్వరిపరాక్రమంబు నాశ్రయించి ప్రతిష్ఠబొంద వలయునని యుండినో అట్టిపురుషోత్తములగు రామలక్ష్మణు లిద్దఱు నేలంబరుండి మృతిఁ బొంగునట్లున్నారు. ౧౮

నాకు రాజ్యంబునొందవలెనను కోర్కెయుఁబోయినది; ఇంక బ్రతికి యున్న మిక్కిలియు నాపదగలుగును; నాశత్రువు రావణుండు తనప్రతినిధు నోర్కొని నెఱవేర్చుకొనెను. అని విభీషణుఁ డిలపించెను. ౧౯

దైర్యశాలియగు వానరరాజగు సుగ్రీవుఁడు ఇట్లు విలపించుచున్న విభీషణుఁ గవుఁగిలించుకొని యిట్లని చెప్పెను. ౨౦

ధర్మవేత్తవగు విభీషణుఁడా! నీవు లంకారాజ్యంబు నొందఁగలవు; ఈవిషయమునంగు సందేహములేదు; రావణుఁడును అతఁడొకటను గృతకృ త్యులు కాఁజాలరు. ౨౧

ఈరామలక్ష్మణులకు దీనివలనఁ బ్రాణహానిలుగను; వీరలు మూర్ఖుఁ డేఱి యుద్ధంబున రాక్షససమేతంబుగా రావణుని విధింపఁగలరు. అని సుగ్రీ వుఁడు విభీషణునితోఁ జెప్పెను. ౨౨

సుగ్రీవుఁడు ఇట్లు విభీషణుని మృగువచనంబుల నాశ్వాసించి తన సమాపంబుననున్న మామను సుషేణుంజూచి యిట్లని చెప్పెను. ౨౩

నీవు శత్రువుల నడంగఁ ద్రొక్కంజాలిన యీరామలక్ష్మణులు మూర్ఖు డేఱినపిదప వీరలం దీసికొని హరులగు వానరవీరుల కొందఱిఁతోఁగూడఁ గిష్కింధకుఁ బొమ్ము. ౨౪

నేను బుత్రబంధుసమేతంబుగా రావణునివిధించి దేవేంద్రుఁడు నశించినరాజ్యలక్ష్మింబోలె సీతాదేవిని దెచ్చెదను. ౨౫

శ్రుత్వైత ద్వానరేష్ట్రస్య సుషేణో వాక్య మబ్రవీత్,

దైవాసురం మహ ద్యుద్ధ మనుభూతం సుదారుణమ్. ౨౬

తదా స్త దానవా దేవాన్ శరసంస్పర్శకోవిదాః,
నిజస్ము శ్శీఘ్రమిదుమ శ్చాదయంతో ముహుర్ముహుః. ౨౭

తా నార్తా న్నష్టసంజ్ఞాం శ్చ పరాసూం శ్చ బృహస్పతిః,
విద్యాభి ర్హస్తయుక్తాభి రోషధీభి శ్చికిత్సతి. ౨౮

తా న్యోషధా న్యనయితుం క్షీరోదం యాన్తు సాగరమ్,
జవేన వానరా శ్శీఘ్రం సంపాతిపనసాదయః. ౨౯

హరయన్తు విజానన్తి పార్వతీన్తా మహాపథీః,

సంజీవకరణీం దివ్యాం విశల్యాం దేవనిర్మితామ్. ౩౦

చన్ద్రశ్చనామ ద్రోణశ్చ క్షీరోదే సాగరోత్తమే,
అమృతం యత్ర మథితం తత్ర తే పరమాషఢీ. ౩౧

తే తత్ర నిహితే దేవైః పర్వతే పరమాషఢీ,

అయం వాయునుతో రాజ! హ్వానూమాం సత్ర గచ్ఛతు.

ఏతస్మి న్నన్తరే వాయు ర్దేహాంశ్చాపి సవిద్యుతః,
పర్యస్య సాగరే తోయం కమ్పయన్నివ మేదిసీమ్. ౩౩

సుషేణుడు వానరరాజగు సుగ్రీవుడు చెప్పినమాటను విని యిట్లు చెప్పెను.

మున్ను మహాభయంకరమగు దేవాసురయుద్ధంబును నేను జూచియున్నాను.

అప్పుడు బాణములు ప్రయోగించుటయందుఁ బండితులును ఆయుధవిద్యాపూజకులునగు వసురులు మానుచేసి దేవతలను జక్కఁగాఁ బ్రవారించిరి.

అట్లు దేవతలు గొందఱు బాణపీడితులును గొందఱు మార్చితులును గొందఱు మృతులునై యుండి బృహస్పతి మృతసంజీవని మున్నగువిద్యలచేతను మూలికలచేతను నారలకుఁ జికిత్సచేసెను.

ఆయుధంబులఁ దెచ్చుటకై సంపాతియుఁ బసనుండును మున్నగు వానరులు వేగంబున క్షీరసముద్రంబునకుఁ బోవుచురుగాక.

వానరులకుమాత్రము పర్యతంబుల నుండునట్టి యామహావధులు దెలియును.

దేవతలచే నిర్మింపఁబడినవిగు సంజీవకరణి విశల్యకరణి యను నీరెండు మూలికలం దేవలయును.

సముద్రశ్రేష్ఠమగు క్షీరసముద్రమునందు మున్ను దేవతలమృతము మధించినస్థలంబునఁ జంద్రపర్యతమనియు ద్రోణపర్యతమనియు రెండుపర్యతంబు లున్నవి; ఆపర్యతములందు సంజీవకరణియు విశల్యకరణియు నను నామహావధు లున్నవి.

ఈ త్తమములయిన మూలికలగు సంజీవకరణియు విశల్యకరణియు వాచంద్రద్రోణపర్యతములయందు భవతలచే నుంచఁబడినవి.

వానరరాజగు సుగ్రీవుడా! వాయుదేవునికుమారుడగు హనుమంతుని నాచంద్రద్రోణపర్యతంబులయొద్దకుఁ బంపుము. అని సుషేణుడు సుగ్రీవునితోఁ జెప్పెను.

ఇంతలో మెఱపులతోఁగూడ మేఘంబుల వెగురఁగొట్టుచు సముద్రజలంబులం గలంచుచు భూమిం గదలించునట్లు పెనుగాలి యొకటివచ్చెను.

మహతా పశువాతేన సర్వదీప్తమహాద్రుమాః,
నివేతు ర్భగ్నవిటపాః సమాలా లవణామ్భసి. 3౪

అభవ స్పష్టగా శ్రుత్వా భోగిన స్తత్ర వాసినః,
శీఘ్రం సర్వాణి యాదాంసి జగ్ముశ్చ లవణార్ణవమ్. 3౫

తతో ముహూర్తా ద్దగ్ధం వై నతేయం నుహాబలమ్,
వానరా దదృశు సుర్వే జ్వలంత మివ పావకమ్. 3౬

త మాగత మభిప్రేక్ష్య నాగా స్తే విప్రదుద్రువుః,
ద్వై స్తా సశ్చురుషా బధౌ శరభూతై ర్మహాబలా. 3౭

తత స్సుపర్ణః కాకుత్స్థా వృష్ట్యా ప్రత్యభినన్దితః,
విమమర్శ చ పాణిభ్యాం ముఖే చన్ద్రానమప్రభే. 3౮

వై నశేయేన సంస్పృష్టా స్తయో స్సంరురుహు ర్వీణాః,
సువర్ణే చ తనూ స్నిగ్ధే తయో రాశు బధూచతుః. 3౯

తేజో వీర్యం బలం చౌజ ఉత్సాహశ్చ మహాగుణః,
ప్రదర్శనం చ బుద్ధిశ్చ శ్చౌతిశ్చ దీప్తిగుణం తయోః. ౪౦

తా వృత్తాన్య మహావీర్యా గరుడో వాసవోపమా,
ఉభా తా సస్వజే హృష్టో గామశ్చైవ మువాచహ. ౪౧

భవత్ప్రిసాదా ద్వ్యసనం రావణి ప్రభవం మహత్,
ఆవా మిహ వ్యతిక్రాంతా పూర్వవ భృలినా కృతే. ౪౨

యథా తాతం దశరథం యథాఽజం చ పితామహమ్,

లంకాద్వీపమునందలి మహావృక్షములన్నియుఁ బక్షవాతంబునఁ గొమ్మలువిడిగి వేళ్లతోఁగూడ సముద్రంబునఁ బడినవి. 38

ఆసముద్రంబున నుండునట్టి సర్పములన్నియు భయంబునొందినవి; జలజంతువులన్నియు భయంబునొంది సముద్రములోనికిఁ జొచ్చినవి. 39

అంత మఱికొంతసేపునకు వానరులందఱు మహాబలుఁడును జ్వలించుచున్నయగ్నికై వడిఁ దేజరిల్లుచున్న వాఁడునగు గరుత్మంతునిఁ బొడగనిరి. 40

ఇంద్రజిత్తు బాణరూపములయిన యేసర్పములచే మహాబలకాలులగు రామలక్ష్మణులను బంధించెనో ఆసర్పములన్నియు గరుత్మంతుఁడు విచ్చుటంజూచి భయంబునం బాటినవి. 41

అంత గరుత్మంతుఁడు రామలక్ష్మణులంజూచి వారలచేఁ బూజితుండై తనరెండుచేతులతోను జంద్రబింబసమానంబులగు వారల ముఖంబులం దడవెను. 42

గరుత్మంతుఁడు హస్తంబులందడవుటచే నారామలక్ష్మణులదేహమునందలి గాయముల్నయ్యు మాసినవి; వారలదేహములును శీఘ్రంబున మంచితగుగలవియు స్నిగ్ధంబులయినవి. 43

అంత నారామలక్ష్మణులకు దేజస్సును బరాక్రమంబును బలంబును గాంతియు నుత్సాహంబును సూక్ష్మార్థపరిజ్ఞానంబును బుద్ధియు స్మృతియు మున్నున్నదానికన్న రెండింతలయినవి. 44

గరుత్మంతుఁడు మహాపరాక్రమకాలులును దేవేంద్రసమానులగు నారామలక్ష్మణులను లేపనెత్తి పరమసంతుష్టులయియున్నవారలం గవుఁగిలింపుకొనెను; అంత రాముఁడు గరుత్మంతుంజూచి యిట్లు చెప్పెను. 45

మీయనుగ్రహంబున మాకిప్పుడింద్రజిత్తునలసంగలిగిన మహావ్యసనంబుగడచినది, మఱియు మనుపటివలె బువంతులము నైతిమి. 46

నాతింద్రియగు దశరథమహారాజును నాతొరయగు నజమహారాజును

తథా భవంత మాసాద్య హృదయం మే ప్రసీదతి. ౪౩
 తో భవాన్ యావసమ్మున్నో దివ్యస్రగనులేపనః,
 వసానో విరజే నస్త్రే దివ్యాభరణభూషితః. ౪౪

త మువాచ మహాతేజా వై నతేయో మహాబలః,
 పతత్రిరాజః ప్రీతాత్మా హర్షపర్యాకులేక్షణః. ౪౫

అహం సఖా తే కాకుత్స్థః ప్రియః ప్రాణో బహిశ్చరః,
 గరుత్మా నిహ సంప్రాప్తో యువాభ్యాం నాహ్యకారణాత్ ౪౬

అసుగా నా మహావీర్యా దానవా వా మహాబలాః,
 సురాశ్చాపి సగన్ధర్వాః పురస్కృత్య శతీక్రతుమ్. ౪౭
 నేమం మోక్షయితుం శక్తా శ్వరబన్ధం సుదారుణమ్,
 మాయాబలా దిప్రజితా నిర్మితం క్రూరికర్షణా. ౪౮
 ఏతే నాగాః కాద్రవేయా నీక్షణంష్టా విహ్విభాః,
 రక్షోమాయాప్రభావేన శగా ధూత్వా త్వదాశ్రితాః. ౪౯

సభాగ్య శ్చాసి ధర్మజ్ఞ! రామ! సత్యపరాక్రమ!,
 లక్ష్మణేన సహ భాగ్రీత్రా సమరే రివుఘాతినా. ౫౦

ఇమం శ్రుత్వా తు వృత్తాంతం త్వరమాణోఽహ మాగతః,
 సహనా యువయో స్నేహాత్సఖత్వ మనుపాలయన్. ౫౧

మోక్షితౌ చ మహాఘోరా దప్తా త్రాయకబన్ధనాత్,

జాచినట్లు నిన్ను జూడఁగా నామనస్సుమిక్కిలి యుఁ బ్రసన్నమగుచున్నది.

రూపవంతుడవై దివ్యంబులగు పుష్పనూలికలుదాల్చి నుగంధానులేప
నంబుఁ బూసికొని నిర్మలంబులగు వస్త్రంబులఁ గట్టుకొని దివ్యాభరణంబులు
ధరించి చూపరుల కెంతయు నాశ్చర్యంబు గలిగించుచున్నావు, నీవెవ్వఁడవు?
అని రాముఁడు గరుత్మంతునితోఁ జెప్పెను. ౪౪

మహాతేజాఁడును మహాబలఁడునగు పక్షిరాజైనగరుత్మంతుఁడు రా
ముంజూచి పరమసంతుప్తుడై కిన్నుల కానందబాష్పంబులుగాఁ నిట్లని
చెప్పెను. ౪౫

రాముఁడా! నేను నీకు స్నేహితుఁడను బ్రియుఁడను, బహిశ్చరంబగు
ప్రాణంబునింటివాఁడను; నాపేరు గరుత్మంతుఁడంగురు; మీకు నాహాస్యంబు
నేయుటకై యిచ్చటికి వచ్చినాను. ౪౬

మౌరకర్షుఁడు నింద్రజిత్తుచే న్నిర్ధింపఁబడిన మహాభయంకరింబయి
న యాబాణపాశంబుల విడిపించుటకు మహాపరాక్రమశాలులగు ననురులచేఁ
గాని మహాబలశాలులగు దానవులచేఁగాని మహేంద్రసహితులగు నేగంధ
ర్వులచేఁగాని యలవిగాను. ౪౭, ౪౮

ఇవి తీక్షణదంష్ట్రములును మహావిషములునగు కన్దువుకుఁబుట్టిన సర్ప
ములు; ఇంద్రజిత్తు మాయాప్రభావంబునంజేసి బాణరూపంబునొంది నిన్నుఁ
బొందినవి ౪౯

దిగ్దజ్ఞుఁడవు సత్యపరాక్రముఁడవు నగురాముఁడా! యుద్ధంబున శత్రు
వును వధించునట్టి నీరత్ముఁడు లక్ష్మణుఁడును నీవును భాగ్యవంతులరు కావున
మీకేమియు భయములేదు. ౫౦

నేను ఇట్లు మీర లింద్రజిత్తుచే నాగపాశంబుల బంధింపఁబడియుండు
టను విన్నంతనే మీయందలిన్నేహంబున మిత్రిధర్మం చేర్పడ వేగంబున
నిచ్చటికి వచ్చితిని. ౫౧

అట్లు మహాభయంకరింబగు నాగపాశబంధంబుననుండి మిమ్ము విడిపిం

అప్రమాదశ్చ కర్తవ్యో యువాభ్యాం నిత్య మేవ హి. ౫౨

ప్రకృత్యా రాక్షసా స్సర్వే సజ్జామే కూటయోధినః,
శూరాణాం శుద్ధభావానాం భవతా మార్జవం బలమ్. ౫౩

తస్మ విశ్వసితవ్యం వో రాక్షసానాం రణాజరే,
ఏతే నైవోమానేన నిత్యం జహ్నుః హి రాక్షసాః. ౫౪

ఏవ ముక్త్యా తతో రామం సుపర్ణ స్సుమహాబలః,
పరివృజ్య సుహృత్స్నిగ్ధ మాప్రప్టు ముపచక్రమే. ౫౫

సఖే! రాఘవా! ధర్మజ్ఞ! నిపూణా మపి వత్సల!,
అభ్యనుజ్ఞాతు మిచ్ఛామి గమిష్యామి యథాగతమ్. ౫౬

నచ కౌతూహలం కార్యం సఖత్వం ప్రతి రాఘవా,
కృతకర్తా రణే వీర! సఖత్వ మనువేత్స్వసి. ౫౭

బాల్యుద్ధావశేషాం తు లజ్జాం కృత్వా శరోర్భిభిః,
రావణం చ రిపుం హత్యా సీతాం సముపలప్యసే. ౫౮

ఇత్యేవ ముక్త్యా వచనం సుపర్ణ శ్రీఘవిక్రమాః,
రామంచ విరుజం కృత్వా హధ్యే తేషాంవనౌకసామ్. ౫౯

ప్రదక్షిణం తతః కృత్వా పరివృజ్య చ సీర్యవాన్,
జగామాకాళ మావిశ్య సుపర్ణః పవనో యథా. ౬౦

విరుజా రాఘవా దృష్ట్వా తతో వానాయూధపాః,
సింహనాదాం శ్రదా నేదు ర్లాజ్ఞాలా న్దుధువు శ్రదా. ౬౧

చితిని, మీర లీయధ్ధంబున నెంత మాత్రమేని యేమఱుపాటు నొందఁ గూడదు. ౫౨

రాక్షసులందఱు యధ్ధంబునఁ గపటముగాఁ బోరువారలు; వారలస్వ భావమే యది; కూరులరును నిర్జలమయిన మనస్సుగలవారలునగు మీరు యెంతమాత్రము కపటములేనివారలు; అదియే మీకు బలము. ౫౩

అంగుఱువైన మీరలు యధ్ధంబున రాక్షసుల నెంతమాత్రము నమ్మవలదు; ఈనిదర్శనముచేత నె రాక్షసుల నమ్మరాదని తెలియవచ్చినదిగదా! అని గరుత్తంతుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను. ౫౪

మహాబలకాలియగు గరుత్తంతుఁడు రామునితో నీప్రకారముచెప్పి, రాముని గన్నేసాంబుగాఁ గవుఁగిలిమకొని యంతఁ బోయివచ్చెద నని చెప్పవారంభించెను. ౫౫

నాచెలికాఁడవు ధర్మంబుఁ దెలిసినవాఁడవు. శత్రువులయందుఁగూడన ధికముగాఁ జ్రేమగలవాఁడవునగు రాముఁడా! నా కనుమతియొసంగుము; నేను బోవలయును. ౫౬

పరాక్రమకాలినిగురాముఁడా! నేను నీకట్లు స్నేహితుఁడ నైతి నని యిప్పు డడుగవలదు. యధ్ధంబునఁ గృతకృత్యుఁడవై చెలిమిగలిగినసంగతిం దెలిసికొనఁగలవు. ౫౭

బాణపరంపరలచే లంకయంగు బాలవృద్ధులుమాత్రము మిగులునట్లు చేసి శత్రుఁడగు రాణునివధించి నీతం బొందఁగలవు. ౫౮

మహాపరాక్రమకాలియు శీఘ్రమున నడచువాఁడునగు గరుత్తంతుఁడు ఈప్రకారమునం జెప్పి రామలక్ష్మణుల నీరోగులుగాఁజేసి ఆవానరులనడుమ నారామలక్ష్మణులకుఁ బ్రదక్షిణంబు గావించి వారలం గవుఁగిలిమకొని వాయువుంబోలె నాకాశమార్గంబునఁ బోయెను. ౫౯, ౬౦

అంత నప్పుడు వానరవీరులు రామలక్ష్మణులేమియు శ్రమంబులేక గుఱుకరీరులుగా నుండుటంకాచి పరమసంతోషంబున సింహనాదంబులు నేయుచు లాంగూలంబులు విడిలించిరి. ౬౧

తతో ఖేరీ సమాజస్సు ర్భృదక్షాం శ్చాప్యనాదయన్,
దధు శ్శక్తాన్ సమృహృష్టాః క్షేపిత్యపి యథాపురమ్.

ఆస్ఫోట్యాస్ఫోట్య విక్రంతా వానరా సగయోధినః,
దుమా నుత్పాట్య వివిధాం స్తస్థ శ్శతసహస్రశః. ౬౩

విస్ఫజంతో మహనాదాం స్త్రాసయంతో నిశాచరాన్,
లక్ష్మదావీరా ణ్యుపాజన్తు ర్యోద్ధకామాః ప్లవణ్ణమాః. ౬౪

తతస్తు భీమ స్తుములో నినాదో
బభూవ శాఖామృగయాభపానామ్,
క్షయే నిదాఘస్య యథా ఘనానాం
నాద స్సభీమో నవతాం నిశీధే ౬౫

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే పంచాశ శ్సర్గః. ౫౦.

ఏ క ప ఞ్చ శ శ్సర్గః.

తేషాం సుతుములం శబ్దం వానరాణాం తరిస్వినామ్,
నర్దతాం రాక్షసై స్సార్థం తదా శుశ్రావ రావణః. ౧
స్నిగ్ధగమ్భీరనిర్ఘోషం శ్రుత్వా స నివదం భృశమ్,
సచివానాం శతీ నేషాం మధ్యే నచన మబ్రవీత్. ౨
యథాఽపా సమృహృష్టానాం వానరాణాం సముత్థితః,
బహూనాం సుమహానాదో మేఘానా మివ గర్జతామ్. ౩
వ్యక్తం సుమహతీ ప్రీతి రేతేషాం నాత్ర సంశయః,
తథాహి విపులై ర్నాదై శ్చుక్షుభే వరుణాలయః. ౪

అంత వానరు లెప్పటియట్లు సంతోషులయి భేరులు వాయించిరి, మృదం
గంబులను వాయించిరి; శంఖంబులఁ బూరించిరి, సింహనాదంబులు గావించిరి.
౭౨

వృక్షములం బోరునట్టివానరులు పరాక్రమగర్వితులయి మాటిమాటికి
ఘోషంబుల నాస్ఫూలించుచు నానావిధంబులగువృక్షంబులం బెకలించి వానిం
జేరినడుకొని యుద్ధంబునకు సన్నద్ధులయి నిలిచిరి.
౭౩

వానరులు మహాధ్వనిగలునట్లుసింహనాదంబులు నేయుచు రాక్షసులకు
భయంబుగలిగించుచు యుద్ధంబునేయ నుత్సాహంబు పెరిగఁ లంకాద్వారం
బుల సరికట్టిరి.
౭౪

అంత నర్ధరాత్రుంబున సింహనాదంబులు నేయుచుండు నావానరవీరు
లధ్వని వర్షింపునందు గర్జించునట్టి మేఘంబుల మహాధ్వనివలె నతిభయంకరం
బుగా వినవచ్చుచుండినది.
౭౫

ఇది యేఁబడవసర్గము.

ఏఁబడియొకటవసర్గము.

అప్పుడు బలవంతులగు నావానరులట్లు సింహనాదంబులు నేయుచుండ
నాధ్వని రావణుఁడును రాక్షసులును వినిరి.
౧

ఆరావణుఁడు స్నిగ్ధంబును గంభీరంబునకు నాధ్వనివిసమంత్రులన
డమ వారలంజూచి యిట్లని చెప్పెను.
౨

ఈవానరులు పెక్కుండుచేరి మహామేఘంబులు గర్జించునట్లు సింహ
నాదంబులు నేయుచున్నారు, కావున వీరలకుఁ బరమసంతోషంబుగలిగినట్లు
న్నది, ఇది స్పష్టము; ఇందుకు సందేహములేదు.
౩

అదియు క్రమే, అమృతాధ్వనులచేత నే సముద్రంబును తోభంబు నొంది
నది, చూడుఁడు.

తౌ తు బద్ధౌ శరై స్తీక్ష్ణై ర్భారా రామలక్ష్మణౌ,
 అయంచ సుసుహా న్నాద శృజ్జాం జనయ తీవ మే ౫
 ఏతస్తు వచనం చోక్తావ్ మన్విణో రాక్షసేశ్వరః,
 ఉవాచ నైర్మతాం స్తత్ర సమీపపరివ ర్తినః. ౬

జ్ఞానుతాం తూర్ణ మేతేషాం సర్వేషాం వనచారిణామ్,
 శోక కాలే సముత్పన్నే హర్ష కారణ ముత్థితమ్. ౭

తథోక్తాస్తేన సమ్భాగిన్తాః ప్రకార మధిగుహ్యతే,
 దదృశుః పాలితాం సేనాం సుగ్రీవేణ మహాశ్వనా. ౮
 తాచ ముక్తా సుఘోరేణ శరబద్ధేన రాఘవా,
 సముత్థితౌ మహాభాసౌ విషేదుః ప్రేక్ష్య రాక్షసాః. ౯
 సస్త్రస్తహృదయా సుర్వే ప్రకారా దవదుహ్యతే,
 విషణ్ణవదనా ఘోరా రాక్షసేంద్ర ముపస్థితాః. ౧౦

త దప్రియం దీనముఖా రావణస్య నిశాచరాః,
 కృత్స్నం నివేదయామాసు ర్యథావ ద్వాక్యకోవిదాః. ౧౧
 యా తా విద్రుజితా యుద్ధే భ్రతరా రామలక్ష్మణౌ,
 నిబద్ధౌ శరబద్ధేన నిమ్పికమ్పభుజా కృతౌ. ౧౨
 విముక్తౌ శరబద్ధేన తౌ దృశ్యేతే రణాజరే,
 పాశా నివ గజా చిత్వా గజేంద్ర సమవిక్రమా. ౧౩

తచ్చుగిత్వా వచనం తేషాం రాక్షసేంద్రో మహాబలః,
 చింతాశోక సమాక్రాంతో విషణ్ణవదనోఽబ్రవీత్. ౧౪
 ఘోరై ర్దత్తవరై ర్బద్ధౌ శరై రాశీవిహపమైః,

అచ్చట నారామలక్ష్మణులును దీక్షబాణంబుల బద్ధులయియున్నారు. మహాధ్వనియు వినవచ్చుచున్నది. కావున నాకు సందేహముగా నున్నది.

రాక్షసరాజుండగు రావణుఁ డీప్రకారమున మంత్రులతోఁజెప్పి యచ్చట ననుసంబునఁ గాచియుండు రాక్షసులంజూచి యిట్లని యాజ్ఞాపించెను

ఇప్పుడు దుఃఖంబునకుఁ గాలముగానుండఁగా నీవానరులందఱు సంతోషంబుతో నుండుటకుఁ గారణమేమో శీఘ్రంబున నానీరండు. అని రావణుండు రాక్షసుల కాజ్ఞాపించెను.

ఆరాక్షసులు రావణు నాజ్ఞనువిని సంభ్రాంతులయి ప్రాకారంబు నాశోహించి మహాత్ముడగు సుగ్రీవునిచేఁ బరిపాలితంబగు వానర సేనంజూచిరి.

రాక్షసులు మహాభయంకరంబగు బాణపాశబంధంబువదలి ముఖంబున నున్న మహాభూసులగు రామలక్ష్మణులనుంజూచి దుఃఖంబునొందిరి.

భయంకరాకారులగు నారాక్షసులు భయంబునొంది ప్రాకారంబున నుండి దిగి ముఖంబులు వెలవెలంబోవ రాక్షసరాజుండగు రావణునొద్దకుఁ బోయిరి.

మాటలయందుఁ బండితులగు నారాక్షసులు అట్లు రామలక్ష్మణులు నాగపాశబంధము త్తులయియుండు సమాచారమునంతయు రావణునకుఁ దెల్పిరి.

ఇంద్రజిత్తు ఎవ్వరిని యుద్ధంబున నాగపాశంబులబంధించి ఇటునటుఁ జేతులఁ గదలింపఁజాలనట్లు గావించినాఁడో యారామలక్ష్మణు లిప్పుడు ఆ నాగపాశబంధంబుల వదలించుకొని కట్టుకొల్లం ద్రెంచుకొన్న మదపుటేనుఁ గులపగిది యుద్ధభూమియందు వెలుఁగుచున్నారు. అని రాక్షసులు రావణుని తోఁ జెప్పిరి.

౧౨,౧౩

మహాబలకాలియగు రాక్షసరాజుడైన రావణుండు రాక్షసులమాటను విని పరమదుఃఖితుడై ముఖంబు వెలవెలంబోవ నిట్లని చెప్పెను.

౧౪

ఇంద్రజిత్తు యుద్ధంబున భయంకరంబులును పరబలంబున సంపాదిం

అమోఘై సునిర్యసజ్జాశ్చైః ప్రను భ్యేన్ద్రజితా యథి. ౧౫

తదస్త్రబద్ధ మాసాద్య యది ముక్తా రిపూ మమ,
సంశయస్థ మిదం సర్వ మనుపశ్యా మ్యహం బలమ్ ౧౬

నిష్ఫలాః ఖలు సంవృత్తా శ్శరా వాసుకి తేజసః,
ఆద త్తం యై స్తు సజ్జామే రిపూణాం మమ జీవితమ్. ౧౭

ఏవ ముక్త్యాతు సజ్జగిద్ధో నిశ్చిస మ్నరగో యథా,
అబ్రవీ ద్రక్షసాం మధ్యే ధూమ్రాక్షం నామ రాక్షసమ్. ౧౮

బలేన మహతా యుక్తో రక్షసాం భీరువిక్రమ!,
త్వం యథా యాభినిర్యాహి రామస్య సహ వానరైః. ౧౯

ఏవ ముక్తస్తు ధూమ్రాక్షో రాక్షసేన్ద్రేణ ధీమతా,
కృత్వా ప్రణామం సంహృష్టో నిర్జగామ సృపాలయాత్. ౨౦

అభినిష్క్రమ్య త ద్దావీరం బలాధ్యక్ష మువాచ హ,
త్వరయస్వ బలం తూర్ణం కిం చిరేణ యయుత్సతః. ౨౧

ధూమ్రాక్షవచనం శ్రు త్వా బలాధ్యక్షో బలానుగః,
బల ముద్యోజయామాస రావణ స్యాఽఙ్గయా ద్రుతమ్. ౨౨

తే బద్ధఘట్టా బలినో ఘోరయాసా నిశాచరాః,
విగర్జమానా స్సంహృష్టా ధూమ్రాక్షం పర్యవారయన్. ౨౩

పఁబడినవియు తీక్షణవిషంబులగు సర్పములవంటివియు నమోఘంబులును నూ
ర్యసమానములునగు బాణంబుల సారామలత్తలు బంధించినాఁడు. ౧౫

నాశత్రువులయిన యారామలత్తలు, అట్టిబాణబంధమును బొంది
యు విముక్తులయినయెడ నీరాత్మ సేవకంతయుఁ బ్రాణసంకయము గలిగినట్లు
నాకుఁ దోచుచున్నది. ౧౬

మున్ను పెక్కు-మార్లు యుద్ధంబున నాశత్రువుల ప్రాణంబులు గొన్న
ట్టివానుకీ సమాన లేజంబులగు బాణంబులు నిష్ఫలంబులయినవిగదా! అని
రావణుఁడు చెప్పెను. ౧౭

రావణుఁడు ఈ ప్రకారమునం జెప్పి పరమకుపితుడై సర్పముంబో
లె నేడినట్టార్యులపుచ్చుచు రాక్షసమధ్యంబున ధూమ్రాత్మఁడను రాత్మ
సుంజూచి యిట్లని చెప్పెను. ౧౮

భయంకరపరాక్రమఁడవగు ధూమ్రాత్మఁడా! నీవు గొప్పరాత్మసనే
నంగూడి నానరులతోఁగూడ రామునివధింపంబొమ్ము. అని రావణుఁడు ధూ
మ్రాత్మన కాజ్ఞాపించెను. ౧౯

ధూమ్రాత్మఁడు బుద్ధిమంతుడగు రాత్మసరాజుండైన రావణునియాజ్ఞ
ను విని పరమసంతుప్తుడై రావణునకు నమస్కరించి రాజసదసంబుననుండి
చెడలెను. ౨౦

“నేను యుద్ధంబు సేయఁగోరియున్నాను; నాసైన్యమునంతయు
శిఖ్రింబున నాయత్తంబు గావింపుము. ఆసన్యంబు సేయవలగు” అని
చెప్పెను. ౨౧

సైన్యమువెంబడి నుండునట్టి సేనాధ్యక్షుఁడు ధూమ్రాత్మఁడు రావ
ణునియాజ్ఞ చొప్పునం జెప్పినమాటనువిని శిఖ్రింబున సైన్యంబు నంతయు
నాయత్తంబు గావించెను. ౨౨

కౌర్యాతిశయజ్ఞాపసార్థమయి నడుమున గంటలుకట్టుకొని యుండు
వారలును భయంకరాకౌరులునగు నారాత్మనులు శూలంబు ముద్గరంబులు

వివిధాయుధహస్తాశ్చ శూలముద్గరపాణయః,

గదాభిః పటసై ర్ద్విజై రాయసై ర్ముసలై ర్భృశమ్ ౧౪

పరిఘైః ద్విణివాలైశ్చ భల్లైః ప్రాసైః పరశ్వజైః,

నిర్యాయా రాక్షసా దిగ్భ్యో నర్దన్తో జలదా యథా. ౧౫

రథైః కవచిన స్త్వనేః ధ్వజైశ్చ సమలంకృతైః,

సువర్ణజాలవిహితైః ఖరైశ్చ వివిధాననైః. ౧౬

హయైః పరమశీఘ్రైశ్చ గజేంద్రైశ్చ మదోత్కృతైః,

నిర్యాయా రాక్షసవ్యాఘ్రాః ప్యాఘ్రాః ఇవ దురాసదాః. ౧౭

వృకసింహముఖై ర్యుక్తం ఖరైః కనకభూషణైః,

ఆరురోహ రథం దివ్యం ధూమ్రాక్షః ఖరనిస్సనః. ౧౮

స నిర్యాతో మహావీర్యో ధూమ్రాక్షో రాక్షసై ర్వృతః,

ప్రహసన్ పృశ్చిమద్వారం హనూమాన్యత్ర యూథపః. ౧౯

రథప్రవర మాఘాయ ఖరయుక్తం ఖరనిస్సనమ్,

ప్రయాన్తం తు మహాఘోరం రాక్షసం భీమవిక్రమమ్. ౩౦

అన్తరిక్షగతా ఘోరా శృకునాః ప్రత్యవారయన్,

రథశీర్షే మహా స్థిమో గృధ్రశ్చ నిపపాత హ. ౩౧

ధ్వజాగ్రే గ్రథితా శైచ నిపేతుః కుణపాశనాః,

రుధిరాద్వాగ్ని మహాన్ శ్వేతః కబంధః పతితో భువి. ౩౨

మున్నగు నానావిధాయుధంబులు చాల్చి పరమసంతోషంబున గర్జించుచు
ధూమాత్మకం బరివేష్టించిరి. ౨౩

రాక్షసులు గదలుఁ బట్టిసంబులు నాయసదండములు ముసలంబులుఁ
బరిఘంబులు భిండివాలంబులు బల్లెములు నీటెలు గొడ్డళ్లు మున్నగునాయుధం
బుల ధరించి మేఘంబులుంబోలె గర్జించుచు నలుదిక్కులనుండియు వెడలిరి.

మఱికొందఱురాక్షసులు కవచధారులయి ధ్వజాలంకృతంబులును
నానావిధముఖంబులుగల గాడిదలతోఁగూడినవియు బంగారుకీటికీలతో నొ
ప్పుచున్నవియునగు రథంబులపై వెడలిరి. ౨౪

పెద్దపులులుంబోలెఁ జెనకరానిరాక్షసోత్తములు మహావేగంబులగు
గుఱ్ఱంబుల నారోహించి గొందఱును, కొందఱు మదపుఁజేసుఁగుల నారో
హించియు వెడలిరి. ౨౫

భయంకరమయిన ధ్వనిగలధూమాత్మకఁడు బంగారుతో నలంకరింపఁ
బడిన తోఁడేశ్వవంటిముఖంబులును సింహములవంటిముఖంబులును గలగాడి
దలుగట్టిన దివ్యంబగురథము నారోహించెను. ౨౬

మహాపరాక్రమశాలియగు నాధూమాత్మకఁడు భయంకరంబగు ధ్వని
గలదియు గాడిదలు గట్టినదియునగు దివ్యరథంబు నారోహించి రాక్షసపరివృ
తుడై పకపకనవ్వుచు హనుమంతుఁడగునట్టి లంకాపశ్చిమద్వారంబునకుఁ
బోయెను. ౨౭

అట్లు బయలుదేటి పోవుచున్న మహాభయంకరుఁడును భయంకరప
రాక్రముఁడునగు ధూమాత్మకని రథంబున కడ్డముగా దుర్నిమిత్తమాచకం
బులగు భయంకరపక్షులు నిలిచినవి. ౩౦

రథశిరస్సునందు మహాభయంకరంబగు గృధ్రం బొకటివ్రాలినది. శ
వములం దినునట్టి భయంకరపక్షులు ధ్వజంబుపై వ్రాలి యచ్చోనుండి శీల
పైఁ బడినవి. ౩౧

నెత్తుటం దడిసినదియుఁ బెల్లనిదియు నగు గొప్పమొండె మొకటి

విస్వరం చోత్స్పృజ న్నాదం ధూమ్రాక్షస్య సమీపతః,

వవర్ష రుధిరం దేవ సుంచచాల చ మేదిన్. 33

ప్రతిలోమం వవౌ వాయు ర్నిర్ఘాతసమనిస్వనః,
తిమిరాఘావృతా స్తత్ర దిశశ్చ న చకాశిరే. 34

స తూత్పాతాం సదా దృష్ట్వా రాక్షసానాం భయావహాన్,
ప్రాదుర్భూతాన్ సుఘోరాంశ్చ ధూమ్రాక్షో వ్యథితోఽభవత్.
ముముహూ రాక్షసా స్సర్వే ధూమ్రాక్షస్య పురస్సరా,

తత స్సుభీమో బహుభి ర్నిశాచరై
ర్వృతోఽభినిష్క్రమ్య రణోత్సుకో బలీ,
దదర్శ తాం రాఘవబాహుసాలితాం
మహాఘకల్పాం. బహువానరీం చమూమ్. 35.

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే ఏకపాశ్చ శ స్సర్గః. ౫౧.

ద్వి పాశ్చ శ స్సర్గః.

ధూమ్రాక్షం ప్రేక్ష్య నిర్యాంతం రాక్షసం భీమవిక్రమమ్,
వినేదు రావనరా స్సర్వే ప్రహృష్టా యుద్ధకాక్షిణః. ౧

తేషాం సుతుములం యుద్ధం సజ్జజ్ఞే హరిరక్షసామ్,

అశ్యోన్యం పాదపై ఘోరం నిఘ్నతాం శూలముద్గరైః. ౨
ఘోరైశ్చ పరిమైశ్చిత్రైః ప్రీతూలై శ్చాపి సంహతైః,

వికృతధ్వనిగా రోదనంబు నేయుచు ధూమ్రాక్షునకు సమీపంబుగా నేలరిబడినది. 39

మేఘము వెత్తురువానగురిసినది. భూమి చలనంబునొందినది. పిడుగు పడునట్లు మహాధ్వనిగదుర మహావేగంబున వెదురుగాలిపీచెను. 33

మతీయు నప్పుడు దిక్కులన్నియుఁ జీకట్లుక్రమ్ముటంజేసి యెంతమాత్రము లేకుండినవి. 34

అధూమ్రాక్షుఁడు రాక్షసభయంకరంబులును మహాఘోరంబులునగు నాయుత్పాతంబులు గనుపట్టుటంజూచి దుఃఖితుం డయ్యెను. 35

ధూమ్రాక్షునితోఁగూడ విచ్చిన రాక్షసులందఱును దుఃఖంబున మూర్ఛితులయిరి.

అంత భయంకరాకారుఁడును బలవంతుఁడు నగు ధూమ్రాక్షుఁడు ఆయుత్పాతంబులు సరకునేయక పెక్కురాక్షసులంగూడి యుద్ధోత్సాహంబునఁ బురంబువెడలి రామశాహుపాలితంబయి మహాసముద్రంబుపగిది నలకుమన్న యవ్వానరసేనం జూచెను. 36

ఇది యేఁబదియొకటవసర్గము.

ఏఁబదిరెండవసర్గము.

యుద్ధంబుఁగోరుమన్న యవ్వానరులందఱు భయంకరపరాక్రముఁడగు ధూమ్రాక్షుఁడు విచ్చుటంజూచి పరమసంతృప్తులయి సింహాసాదంబులుగావించిరి. 1

అప్పుడఁ వానరులకును రాక్షసులకును దుములంబుగా మహాయుద్ధంబయినది.

వానరులును రాక్షసులును వృక్షంబులచేతను శూలముద్గరపరిఘుత్రిశూలాద్యాయుధములచేతను ఒండొరులఁ బ్రహరించుకొనుచు భయంకరంబుగాఁ జోరిరి. 2

రాక్షసై రావనరా ఘోరై ర్వినికృతా సమస్తతః. 3
 వానరై రాక్షసా శ్చాపి ద్రుమై ర్భూమా సమీకృతాః,
 రాక్షసాశ్చాపి సమ్మృద్ధా వానరాన్నిశితై శ్శరైః. 4
 విష్యథు ర్ఘోరసంకాతైః కజ్జ్వలైః రజహ్నైః,
 లే గదాభి శ్చ భీమాభిః పట్టనైః కూటముద్గరైః. 5
 విదార్యమాణా రక్షోభి రావసం స్తే మహాబలాః,
 అమర్షా జ్ఞనితోద్ధర్షా శ్చక్రః కర్తవ్యభీతవత్. 6
 శరనిర్భిన్నగాత్రా స్తే శూలనిర్భిన్నదేహినః,
 జగ్ముషు స్తే ద్రుమాం స్రశ్ర శిలాశ్చ హరియూథపాః. 7
 తే భీమవేగా హరియో నర్దమానా స్తతస్తతః,
 మనుష్ఠా రాక్షసా స్థిరూ న్నామాని చ బభాషిరే. 8

త ద్భూ వాద్భుతం ఘోరం యద్ధం వానరరక్షసామ్,
 శిలాభి ర్వివిధాభిశ్చ బహుభి శ్చైవ పాదపైః. 9
 రాక్షసా మథితాః కేచి ద్వానరై ర్జితకాశిభిః,
 వవమూ రుధిరం కేచి న్ముఖై రుధిరభోజనాః. 10
 పార్శ్వేషు దారితాః కేచి త్కేచి ద్రాశీకృతా ద్రుమైః,
 శిలాభి శ్చూర్ణితాః కేచి త్కేచి ద్దస్తై ర్విదారితాః. 11

ధ్వజై ర్విమథితై ర్భగ్నైః ఖరైశ్చ వినిపాతితైః,
 రథై ర్విధ్వంసితై శ్చాపి పతితై రజనీచరైః. 12
 గజేంద్రైః పర్వతాకారైః పర్వతాశ్చ ర్వనాకసామ్,
 మథితై ర్వాజిభిః కీర్ణం సాహోహై ర్విసుధాతలమ్. 13

వానరై ర్భీమవిక్రాంతై రాష్టుతాశ్చైష్టుత్య వేగితైః,

భయంకరాకారులగు రాక్షసులు పెక్కండ్ర వానరులను వధించిరి.
వానరులు రాక్షసులఁ బెక్కండ్ర వృక్షములచేఁ జూర్ణముగావించిరి. 3

రాక్షసులును పరమకుపితులయి భయంకరంబులను గంకపక్షిఁజొక్క
లుగట్టినవియు నగు కఱకుబాణంబుల వానరులం బ్రహరించిరి. 4

మహాబలకాలులగు నవ్యానరులునురాక్షసులచే భయంకరంబులగు గదా
పట్టిసకలముద్గరాద్రాయుధంబుల విదారితలయ్యు రోషంబున మహోత్సా
హులయి యెంతమాత్రము వెనుదీయక పోరుచుండిరి. 5, 6

ఆట్లప్పుడావానరవీరులు బాణంబులచేతను శూలంబులచేతను భిన్న
దేహులయి మహారోషంబున వృక్షంబులను బెరుతొల్లనుం జేసెను 7

అవ్యానరవీరులు అంతకంతకు భయంకరవేగంబున సింహనాదంబులు
సేయుచుఁ దమతమపేరుగ్గడించుకొనుచు భయంకరాకారులగు రాక్షసులం
బ్రహరించిరి. 8

అప్పుడు వానరరాక్షసులు నానావిధశిలావృక్షంబులచేతను నొండొ
రులపై కడఁద వాయుధం బాశ్చర్యకరంబును భయంకరంబునై చూపట్టినది 9
జయశీలశకువానరులు కొందఱు రాక్షసులంగొట్టి ముద్దగావించిరి.

కొందఱురాక్షసులు వానరులప్రహారంబున నోట నెత్తురుగ్రమ్మకొనిరి 10
వానరులు రాక్షసులం గొందఱు బ్రక్కలంబట్టి రెండుగాఁ జీల్చిరి.
కొందఱువృక్షంబుల నలియఁగొట్టి కుప్పగా జేసిరి. కొందఱుశిలలచేఁ జూర్ణం
బుగావించిరి. కొందఱు దంతంబులం గొఱికిరి. 11

వానరులు ప్రయోగించు పర్యతశిఖరంబులచే విఠిగినద్యజంబులను
హతములయిన గాడిదలను విధ్వంసితములైన రథంబులను బలిశింబులగు
రాక్షసుకశేపరంబులను బర్వతాకారంబులగు నేనుఁగులును సాదినహితం
బుగా నలియఁగొట్టఁబడిన గుఱ్ఱంబులును, ఆయుధధూమియంతయు నిండి
యండినవి. 12, 13

భయంకరపరాక్రములగు వానరులు మహావేగంబున నెగసి యెగసి

రాక్షసాః కరజై స్త్రీకై ర్ముఖేషు వినిక ర్తితాః. ౧౪

వివర్ణవదనా భూయో విప్రకీర్ణశిరోరుహః,
మూఢా శ్శోణితగర్భేన నిపేతు ర్ధరణీతలే. ౧౫

అన్యే పరమసమ్మృద్ధా రాక్షసా భీమనిస్వనాః,
తలై రే వాభిధావన్తి వజ్రస్పర్శసమై ర్హరీన్.
వానరై రాపతన్త స్తే వేగితా వేగవత్తరైః,
ముష్టిభి శ్చరన్తై ర్దన్తైః పాదపై శ్చౌచపాదీతాః. ౧౬

వానరై ర్హస్యమానా స్తే రాక్షసా విప్రదుద్రువుః,

స్తేన్యం తు విద్రుతం దృష్ట్వా భూమాక్షో రాక్షసర్షభః. ౧౭
క్రోధేన కదనం చక్రే వానరాణాం యుయుశ్శతామ్,

ప్రాసైః ప్రమథితాః కేచి ద్వానరా శ్శోణితస్రవాః. ౧౮

మున్దరై రాహతాః కేచి తృణితా ధరణీతలే,

పరిఘై ర్దధితాః కేచి ద్భిణ్డివాలై ర్విదారితాః. ౧౯

పట్టపై రాహతాః కేచి ద్విహ్వలన్తో గతాసవః,

కేచి ద్వినిహతా శ్శూలై రుధిరార్ద్రాః పనాకసః. ౨౦

కేచి ద్విద్రావితా నష్టాః సుబలై రాక్షసై రుద్యధి,

విభిన్నహృగయాః కేచి దేకపార్శ్వేన దారితాః. ౨౧

విదారితాః స్త్రిశూలైశ్చ కేచి దాన్తై ర్వినిస్సృతాః,

శిక్షంబులగునఖంబులచే రాక్షసులముఖంబుల విచారింప నారాక్షసులు తల వెండ్రుకలు విరిసియాడ నెత్తుటం దోగును మార్చిల్లి భూతలంబునంబడిరి.

మఱికొందఱురాక్షసులు పరమకుపితులయి భయంకరంబుగా గర్జించుచు వెచ్చెనుంబులగు నఱచేతులతో వానరులం దఱిమిరి. ౧౬

అట్లు మహావేగులగు నారాక్షసులు వైబడ వానరులు అంతకన్నను వేగముగలవారలగుటచే నారాక్షసులను విడికిల్లం బొడిచియు పాదంబులం దన్నియు దంతంబులం గొఱికియు వృక్షంబులం బ్రహరించియు హింసించిరి.

అట్లు వానరులచే బ్రహరింపబడినవారలయి నిలువఁజాలక యారాక్షసులు పరుగై తిరి.

రాక్షసశ్రేష్ఠుఁడగు ధూమ్రాక్షుఁడు అట్లు రాక్షససైన్యంబంతయుఁ బాటుటంజూచి కుపితుఁడై యుద్ధంబునేయ నుత్సుకులయియున్న వానరుల హింసంప నారంభించెను. ౧౭

వానరులు కొందఱు రాక్షసులచే ప్రాసంబులం బ్రహరింపబడి నెత్తురుగాఱుచుఁ గొందఱు ముగ్ధరంబులం దాడితులయి నేలంబడిరి. ౧౮

కొందఱు వానరులు రాక్షసులచే బరిహంబులం దాడితులయిరి; కొందఱు భిండివాలంబుల పెధింపబడిరి; కొందఱు అడ్డకత్తుల నఱకంబడి మృతిఁ బొందిరి. ౨౦

కొందఱువానరులు రాక్షసులచే శూలంబులం దాడితులయి నెత్తుటం దోగియుండిరి; కొందఱు యుద్ధంబున బలవంతులగు రాక్షసుల నోర్వంజాలక పాతిపోయిరి. ౨౧

కొందఱికిఁ బ్రక్కవాటునం గొట్టుటచే గుండెకాయలు పగిలినవి; కొందఱు త్రిశూలంబులం బొడువబడి ప్రేగులు వెలికివచ్చునట్లు పీచీల్యుఁబడిరి. ౨౨

త త్సుభీమం మహాయుద్ధం హరిరాక్షససంకులమ్. ౨౩

ప్రబభౌ శబ్దబహుళం శిలాపాదపసంకులమ్,
ధనుర్జ్వాతప్రిమధురం హిక్కాతాశసమన్వితమ్. ౨౪
మన్దస్తనితసక్లేతం యుద్ధగాఢర్వ మాబభౌ,

ధూమ్రాక్షస్తు ధనుష్పాణి ర్వాసరా నణమూర్ధని. ౨౫
హసన్విద్రావయామాస దిశస్తు శరవృష్టిభిః,

ధూమ్రాక్షే కార్దితం నైన్యం వ్యథితం దృశ్య మారుతిః.
అభ్యవర్తత సమ్కుగ్ధః ప్రగృహ్య విఫులాం శిలామ్,

క్రోధా ద్ద్విగుణతామ్రాక్షః పితృతుల్యపరాక్రమః. ౨౬
శిలాం తాం పాతయామాస ధూమ్రాక్షస్య రథం ప్రతి,

ఆపత సీం శిలాం దృష్ట్వా గదా మున్యన్య సమ్భ్రమాత్. ౨౭
రథా దాఘ్నే వేగేన వసుధాయాం వ్యతివృత,
సా ప్రసుభ్య రథం తస్య విచపాత శిలా భువి. ౨౮
సచక్రకూబరం సాశ్వం సద్భజం సశరాసనమ్,
స భిక్షావృత రథం తస్య హనుమా న్నాగుతాత్మజః. ౩౦
రక్షసాం కదనం చక్రే సస్కన్ధవిటపై ద్ద్యుమైః,

విభిన్నశిరసా ధూత్వా రాక్షసా శ్శోణితోక్షితాః. ౩౧
ద్రుమైః ప్రవ్యథితా శ్చాన్యే నివేతు ర్ధరణీతలే,
విద్రాప్య రాక్షసం నైన్యం హనుమా న్నాగుతాత్మజః. ౩౨
గిరే శ్శీఖర మాదాయ ధూమ్రాక్ష మభిదుద్రువే,

అట్లు వానరరాక్షసులు మహారోషంబున శిలాపాదపాయాధంబులచేఁ
బెసఁగుడు నష్టహాయుధం బతిభయంకరంబయి యొప్పినది. 23

అల్లెత్రాళ్లధ్వనులె వీణాధ్వనులుగా నాయాసంబునంగలుగు నెక్కిల్లై
తాళంబులుగా మందవచనంబులె గానంబుగా నాయుధగాంధర్వం బెంత
యుఁ బ్రకాశించినది. 24

అప్పుడు ధూమ్రాక్షుఁడు యుద్ధాగ్రంబున ధనుర్ధరుఁడై వీరోశ్మితేన్ద్ర
కంబునఁ బకపకనవ్వుచు బాణవర్షంబులుగురిపించి వాసరులను దిక్కులకుం
దటమెను. 25

వాయుదేవునికుమారుఁడగు హనుమంతుఁడు ధూమ్రాక్షునిచేఁ దఱు
మఁబడి విహ్వలంబయి పాటుచున్న వానరసేనంజూచి పరమకుపితుఁడై విశా
లంబగు శిలం జేకొని ధూమ్రాక్షునిపైకిఁ బోయెను. 26

తండ్రియగు వాయుదేవునితో సమానమయిన పరాక్రమముగల యా
హనుమంతుఁడు కోపంబునఁ గనుఁగొనల రెండింతె లెట్టుఁదనంబుగగుర నా
శిలను ధూమ్రాక్షునిరథంబుపైఁ బడివేసెను. 27

అధూమ్రాక్షుఁడు తనపైకి నష్టహాశిలవచ్చుటంజూచి తక్షణంబున
గడచేతంగొని పేగంబున రథముననుండి నేలకులంఘించి నిలుచుండెను. 28

ఆవెనెఱాయి ధూమ్రాక్షునిరథంబును జక్రమూలరంబులతోను గుఱ్ఱం
బులతోను ధ్వజంబులతోను విల్లుతోనుంగూడ నుగ్గు గావించినది. 29

వాయుదేవునికుమారుఁడగు హనుమంతుఁడు అట్లు ధూమ్రాక్షునిర
థంబును నుగ్గుగావించి యంత బోదలతోను గొప్పలతోనుంగూడిన మహా
వృక్షంబులచే రాక్షసుల వధింపసాగెను. 30

మఱికొందఱు రాక్షసులు వృక్షంబులచేఁ గొట్టఁబడి తలలుపగిలి నె
త్తురుగాఱ విహ్వలలయి నేలంబడిరి. 31

వాయుదేవునికుమారుఁడగు హనుమంతుఁడు అట్లు రాక్షససైన్యంబుల
నన్నిఁటినిం బాఱఁదోలి పర్యరశిఖరంబు నొకటిం జేఁబూని ధూమ్రాక్షుని
మీఁది కుటకెను. 32

త మావతంతం ధూమ్రాక్షో గదా ముద్యమ్య వీర్యవాన్.
వినర్దమాన స్సహసా హనూమంత మభిద్రవత్,

తతః క్రుద్ధస్తే వేగేన గదాం తాం బహుకణ్ఠకామ్. 3౪

పాతయామాస ధూమ్రాక్షో మస్తకే తు హనూమతః,

తాడిత స్సతయా తత్ర గదయా భీమరూపయా. 3౫

స కపి ర్తారుతబలస్తం ప్రహర మచింతయన్,

ధూమ్రాక్షస్య శిరోమధ్యే గిరిశృంగ మపాతయత్. 3౬

స విహ్వలితసర్వాజ్ఞో గిరిశృంగేణ తాడితః,

పపాత సహసా భూమా వికీర్ణ ఇవ పర్వతః. 3౭

ధూమ్రాక్షం నిహతం దృష్ట్వా హతశేషా నిశాచరాః,

త్రస్తాః ప్రవిలిఖి ర్లజ్జాం వధ్యమానాః ప్లవజ్జమైః. 3౮

సతు పవనసుతో నిహత్య శత్రుం

క్షతజవహః స్ఫురిత శ్చ సంనికీర్య,

రిపువధజనితశ్రమో మహత్తా

ముద మగమ త్కపిభిశ్చ పూజ్యమానః. 3౯

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే ద్వివంశాశ సుర్గః ౫౦.

త్రివంశాశ సుర్గః.

ధూమ్రాక్షం నిహతం శ్రుత్వా రావణో రాక్షసేశ్వరః,

క్రోధేన మహతాఽఽవిప్లవో నిశ్చింత్యురగో యథా. ౧

దీర్ఘ ముష్ణంచ నిశ్చిన్త్యక్రోధేన కలుషీకృతః,

అబ్రవీ ద్రాక్షసం శూరం వజ్రదంష్ట్రం మహాబలమ్. ౨

మహాపరాక్రమశాలియగు ధూమ్రాత్మఁడు అట్లు హనుమంతుఁడు తనమీఁదికిఁ గవియుటంజూచి గదచేతఁగొని పింహనాదంబు గావించుచు వేగంబున నాహనుమంతునిమీఁది కడరెను. 33

అంత ధూమ్రాత్మఁడు కోపించి పెక్కుమేకులతోఁగూడిన యాగదను వేగంబున హనుమంతునితలపైఁ బడవైచెను. 34

భయంకరంబగు వాగద యప్పుడు హనుమంతునితలపైఁ బడినది. 35

వాయుసమానబలుఁడగు నాహనుమంతుఁడు అదెట్లును సరకునేయక ధూమ్రాత్మనిశిరంబుపై నాపర్యతీఖరంబు పడవైచెను. 36

అధూమ్రాత్మఁడు పర్యతీఖరంబుచేఁ దాడితుండై సమస్తావయవంబులును వివళంబులుగా ఛిన్నపక్షంబగు పర్యతంబుకరణి నేలంగూలెను. 37

అంత హతశేషులగురాక్షసులు ధూమ్రాత్మఁడు నిహతుఁడగుటం జూచి వానరులు మఱియు నుక్కుమిగిలి వైఁబడి నోర్యఁజాలక భయంబున లంకకుంబాటిరి. 38

మహాత్మఁడును వాయుశేషమారుఁడునగు నాహనుమంతుఁడు అట్లు ధూమ్రాత్మనివధించి యుద్ధభూమియందురక్తనదులు ప్రవహింపఁజేసి వానరులచేఁ బూజితుండై సంతోషంబునొందెను. 39

ఇది యేబదిరెండవసర్గము.

ఏఁబదిమూఁడవసర్గము.

రాక్షసరాజుండగు రావణుఁడు ధూమ్రాత్మఁడు వధింపఁబడుటను విని సర్పమువలె నిట్టూర్పులుపుచ్చుచుఁ బరమకోపంబునొందెను. 1

అరావణుఁడు కోపంబున నొడలుచెలియక వేడినిట్టూర్పులుపుచ్చుచు కూరుఁడును మహాబలుఁడునగు విజయద్రుచ్చింకూచి యిట్లని చెప్పెను. 2

గచ్ఛ త్వం వీర! నిర్యాహి రాక్షసైః పరివారితః,
జహి దాశరథిం రామం సుగ్రీవం వానరైః స్సహ. 3

తథే త్యుక్త్వా ద్రుతతరం మాయావీ రాక్ష సేశ్వరమ్,
నిర్జగామ బలైః సాన్ధిం బహుభిః పరివారితః. ౪

నాగై రశ్వైః ఖరైరుష్టైః సంయుక్త స్సుసమాహితః,
పతాకాధ్వజచిత్రైశ్చ రథైశ్చ సమలంకృతః. ౫
తతో విచిత్ర కేయూరమకుటైశ్చ విభూషితః,
శనుశ్రాణి చ సంకుఢ్య సధను ర్నిర్యయా ద్రుతమ్. ౬
పతాకాలఙ్కృతం దీప్తం తప్తకాఞ్చనభూషణమ్,
రథం ప్రదక్షిణం కృత్వా సమారోహ చ్చమూపతిః. ౭

యష్టిభి స్తోమరై శ్చిత్రైశ్శూలై శ్చ ముసలై రపి,
భిణ్డివాలై శ్చ పాశైశ్చ శక్తిభిః పట్టనై రపి. ౮
ఖడ్గై శ్చక్రై ర్గదాభిశ్చ నిశితైశ్చ పరశ్వధైః,
పదాతయశ్చ నిర్యాన్తి వివిధా శ్చస్త్రపాణయః. ౯
విచిత్రవాసస సుర్వే దీప్తా రాక్షసపుణ్ణవాః,

గజా మదోత్కటా శ్శూరా శ్చలన్త ఇవ పర్వతాః. ౧౦
తే యుద్ధకుశలై రూధా స్తోమరాఙ్కుశపాణిభిః,

అన్యే లక్షణసంయుక్తా శ్శూరా రూధా మహాబలాః. ౧౧

పరాక్రమకాలివగు వజ్రదంష్ట్రుడౌ నీవిప్పుడు రాక్షససేనంగూడి పోయి దశరథపుత్రుడగురాముని సుగ్రీవుని వానరులనందఱును వధించిరమ్ము. అని రావణుడు వజ్రదంష్ట్రునితోఁ జెప్పెను. 3

మాయావియగు నావజ్రదంష్ట్రుడు రాక్షసరాజుండగు రావణునింజూచి యట్లే యనిచెప్పి పెక్కురాక్షసులంగూడి వైన్యములతోఁగూడ బయలుదేఱెను. ౪

అంత నావజ్రదంష్ట్రుడు వీనుఁగులను గుఱ్ఱంబులను గాడిదలను నొంటెలను నానావిధధ్వజాలంకృతంబులగురథంబులనుంగూడి బాహుపురులు కిరీటంబు మున్నగుభూషణంబులుదాల్చి కనచంబులు దొడుగుకొని ధనుర్ధరుండు యెచ్చరికతో శీఘ్రంబునంబోయెను. ౫, ౬

నేనాపతియగు వజ్రదంష్ట్రుడు ధ్వజంబులచే నలంకృతంబును బంగారముతో నలంకరింపఁబడినదియనగు రథంబునకుఁ బ్రదక్షిణంబుగావించి దాని నారోహించెను. ౭

అంతఁ గాల్వారును యష్టలుఁ దోమరంబులుఁ జీత్రంబులగుకూలంబులు ముసలంబులు భిండిపాలంబులుఁ బాశంబులు శక్తులుఁ బట్టినంబులు ఖడ్గంబులుఁ జక్రంబులు గదలుఁ దీక్షణంబులగు పరిశ్వధంబులు మున్నగు నాయుధంబులం జేకొని వెడలిరి. ౮, ౯

ఆరాక్షసవీరులందఱు మంచిమంచివస్త్రంబులందాల్చి యెంతయుఁ బ్రకాశించుచుండిరి.

యుద్ధంబున సమర్థులగు రాక్షసవీరులు తోమరంబులు నంకుశంబులుఁ జేతులంబూని మదోక్కిటంబులును ఎట్టి యుద్ధంబునందును భయములేని వియు సంచరించుపర్యతంబులకరిచి నొప్పుచున్నవియునగు నేనుఁగుల నారోహించి పోయిరి. ౧౦

మఱికొందఱు మేటిరాక్షసులు, శుభలక్షణయుక్తంబులును మహా

త ద్రాక్షసబలం ఘోరం విప్రస్థిత మశోభత,
ప్రావృట్కాలే యథా మేఘా నర్దమానా సువిద్యుతః. ౧౨

నిస్సృతా దక్షిణద్వారా దత్తదో యత్రయాధవః,
తేహనిష్క్రమమాణానా మశుభం సమజాయత.
ఆకాళా ద్వీఘనా త్రీవ్రాణ్మలశ్చౌభ్యధ్యపతం స్తదా,
వమన్త్యః పావకబ్ధ్వలా శ్శివా ఘోరం వవాశికే. ౧౩ ౧౪

వ్యాహరన్తి మృగా ఘోరా రక్షసాం నిధనం తదా,
సమావతన్తో యోధాస్తుప్రాప్థుం భయమోహితాః. ౧౫

ఏతా నాత్పతికాః దృష్ట్వా వజ్రదంష్ట్రో మహాబలః,
ధైర్య మాలమ్భ్య తేజస్వీ నిర్జగమ రణోత్సుకః. ౧౬

తాంస్తు నిష్క్రమతో దృష్ట్వా వానరా జితకాశినః,
ప్రణేదు స్సుచుహానాదా నూరయంశ్చ దిశో దళ.
తతః ప్రవృత్తం తుములం హరీణాం రాక్షసైస్సహ,
ఘోరాణాం భీమరూపాణా మన్యోన్యవధకాక్షిణమ్.
నిష్పతన్తో మహోత్సాహః భిన్న దేహశిరోధరాః,
రుధిరోక్షితసర్వాక్షా న్యవత స్తగతీతలే. ౧౭ ౧౮ ౧౯

కేచి దన్యోన్య మాసాద్య సూరాః పరిఘపాణయః,
చిక్షిపు ర్వివిధం శస్త్రం సమరే వ్యనివర్తినః. ౨౦

బలంబులును యుద్ధంబుల భయంబులేనివియునగు మహాగజంబుల నాలో హించిపోయిరి. ౧౧

అప్పు డట్లు యుద్ధంబునకై వెడలిన నీలదేహులును గాంచనాంకకృతు లును సింహనాదంబులు నేయుచుండువారునగు నారాక్షసవీరులు ఏద్రాకా లంబున మోటపులతోఁగూడి గర్జింపుచున్న మేఘంబులంబోలె నొప్పుచుండిరి.

ఆరాక్షసులు ఆంగగుఁడుండునట్టి లంకాదక్షిణద్వారమున వెడలిరి; వారలు వెడలుచుండఁగానే యశుభనిమిత్తింబులు పొడనూపినవి ౧౩

అప్పుడు మేఘశూన్యంబగు నాకాశంబుననుండి తీవ్రంబులగుకొఱ వులు పడినవి; నక్కలు అగ్నిజ్వాలలు గ్రక్కుచు భయంకరంబుగా నఱచెను. ౧౪

అప్పుడు భయంకరంబులగు క్రూరమృగంబులు రాక్షసుల మరణంబు ను నూచించెను. రాక్షసవీరులును పోవునప్పుడు భయమోహితులయి నేలం బడిరి. ౧౫

మహాపరాక్రమశాలియు మహాబలుఁడునగు ఏబ్రదంష్ట్రుఁడు ఈయు త్పాతంబులన్నియుఁజూచి యెట్టకేలకు ధైర్యంబు నవలంబించి యుద్ధోత్సు కుడై వెడలెను. ౧౬

జయకీటురగు నావానరులు ఆరాక్షసులు ఏచ్చటఁజూచి దళదిశలును నిండునట్లు సింహనాదంబులు గావించిరి. ౧౭

అంత భయంకరకారమును ఒండొరుల పెధింపఁ దలంపుగొనియుండు వారలనగు వానరరాక్షసులకు దొమ్మియుద్ధంబు జరిగినది. ౧౮

ఆవానరరాక్షసులు మహోత్సాహంబున నొండొరులుం గలసి పోరి దేహములందు గాయములుగలిగి మెడికాయలువిటిగి నెత్తుటం దోఁగుచు నేలంబడిరి. ౧౯

యుద్ధంబులందు వెనుదియక పోరునట్టిహరులగు కొందఱు వానరరా క్షసులు ఒండొరులుం గలసి నానావిధంబులుగాఁ బోరిరి. ౨౦

ద్రుమాణాం చ శిలానాం చ శస్త్రాణాం చాపి నిస్వసః,
 శ్రూయతే సుమనశ్చ స్తత్ర ఘోరో హృదయభేదనః. ౨౧
 రథనేనుస్వినస్తత్ర ధనుష శ్చాపి నిస్వసః,
 శబ్ధభేరీన్పురజ్ఞానాం బహువ శుములస్వసః. ౨౨
 కేచి క్రూరే సంస్పృశ్య బాహుయుద్ధ మకుర్వతః,

తత్రైశ్చ చరణైశ్చాపి ముష్టిభిశ్చదుమై రపి. ౨౩
 జానుభిశ్చ హతాః కేచి ధ్విన్నదేహశ్చ రాక్షసాః,

శిలాభి శ్చుర్జితాః కేచి దావనరై ర్యుద్ధదుర్జదైః. ౨౪

వజ్రదంష్ట్రో భృశం బాణై రణే విత్రాసయన్తరీన్,
 చచార లోకసంహారే పాశహస్త ఇవాస్తకః. ౨౫

బలన్తో వివిధజా నానాప్రహరణా రణే,
 జఘ్ను ర్వానరపై న్యసి రాక్షసాః శ్రోధమూర్ఛితాః. ౨౬
 నిఘ్నుతో రాక్షసా స్తప్తప్తావ సర్వా న్వాలినుతో రణే,
 శ్రోధేన ద్విగుణావిప్లవం వర్తక ఇ వాసలః. ౨౭

తాన్ రాక్షసగణాన్ సర్వా వృక్ష ముష్యమ్య ఏర్యవాన్,
 అజ్వలన్ శ్రోధతామ్రాక్ష సింహః క్షుద్రమృగా నివ. ౨౮

చచార కదనం ఘోరం శక్రతుల్యపరాక్రమః,
 అజ్గదాభిముఖా స్తత్ర రాక్షసా భీమవిక్రమాః. ౨౯

అప్పుడు వృక్షశిలాయుధంబులు ప్రయోగించునప్పుడు గలిగినద్యని భయంకరముగాను వినువారలహృదయంబు భేదించునదిగాను వివరించినది. ౨౧

అప్పుడు రథశేనుద్యనియు సమర్థునియు శంఖభేరిమృదంగాదిద్యనులును దుములంబుగా వినఁబడియెను. ౨౨

ఆయుధంబుల నన్నిటిని ప్రయోగించి యయినపిదపఁ గొందఱు తాహుయుధంబుఁ గావించిరి.

వానరులు కొందఱ రాక్షసులను అజయింపఁ జూచియుఁ బాదంబులం దన్నియుఁ బిడికిళ్లంబాడిచియు వృక్షంబులం బ్రహరించియు మ్రోకాళ్లం గ్రుమ్మియు పధింప వారలు భిన్నదేహులయి నేలంబడిరి. ౨౩

యుద్ధోన తులగువానరులు కొందఱు కొందఱ రాక్షసులను శిలచేఁ జూర్చముగావించిరి. ౨౪

వజ్రగంఢ్వుఁడు యుద్ధంబున బాణంబులచే వానరుల నొప్పించుచుఁ బ్రళయకాలంబునం బాశహస్తాఁడగు యమునికై పడి నెంతయు భయం శరాకారుఁడై విహరించుచుండెను. ౨౫

బలవంతులు నాయుధవిద్యయంగుఁ బండితులునగురాక్షసులు యుద్ధంబునఁ బరమమహితులయి నానావిధాయుధంబుల వానర సైన్యంబుల పధించిరి

వాలిపుత్రుఁడగు నంగదుఁడు అట్లు యుద్ధంబున నారాక్షసులందఱు వానరులను పధించుటంజూచి ప్రళయకాలంబున నగ్నిహోత్రుఁడుంబోలె మహాకోపంబునొందెను. ౨౬

మహాపరాక్రమకాలియగు నంగదుఁడు కోపంబునఁ గనుఁగొనల నెఱ్ఱఁ దనంబుమెఱయి వృక్షంబుచే నారాక్షసులనందఱను సింహంబు స్వల్పమృగంబులంబోలెఁ జక్కఁడెను. ౨౭

దేవేంద్రునితో నాటియయిన పరాక్రమంబుగల యాయంగదుఁ డప్పుడు భయంకరంబుగా యుద్ధంబుగావించెను.

అప్పు డంగదుని యెదుటనున్న భయంకరపరాక్రమంబుగ రాక్షసులు

విభిన్నశిరసః పేతు ర్వికృతా ఇవ పాగపాః,
రథై రశ్వై ర్ద్వజై శ్చిత్తై శ్చరీరై ర్నరరక్షసామ్. 30
రుధిరేణ చ సంఘన్నా భూమి స్థి ముకరీ తదా,

హరి కేయూరవస్త్రైశ్చ శస్త్రైశ్చ సమలంకృతాః. 30
భూమి ర్భూతి రణే శిత్త శారవీన యథానిశా,

అజ్వలస్య చ వేగేన త ద్రాక్షసబలం మహత్. 31
ప్రాకమ్భుశ తదా తత్ర సవనే నామ్బుదో యథా.

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే త్రిషష్ఠాశ స్సర్గః. ౫౩.

చ తుః ష ష్ఠా శ స్స ర్గః.

బలస్యచ నిఘాతేన అజ్వలస్య జయేనచ,
రాక్షసః క్రోధ నూవిష్టో వజ్రశంఖ్యో మహాబలః ౧
స విష్పార్యధను ఘోరం శక్రాశనిసమస్వనమ్,
వానరాణా మనీశాని ప్రాకిర చ్చరవృష్టిభిః. ౨

రాక్షసా శ్చాపి ముఖ్యాస్తే రథేషు సమవస్థితాః,
నానావ్రహరణా శ్శూరాః ప్రాయుధ్యంత తదా రణే. 3
వానరాణాం తు యూగా యే సర్వే తేష్టవగర్షభాః,
అయుధ్యంత శిలాహస్తా సుమవేతా సుమంతతః. ౪
తత్రాయుధసహస్రాణి తస్మిన్నాయోధనే భృశమ్,
రాక్షసాః కపిముఖ్యేషు పాతయాంచక్రిరే తదా. ౫
వానరా శ్చాపి రక్షస్సు గిరీ న్స్పృతౌ వృహశిలాః,
వ్రవీరాః పాతయామాసు ర్కత్తమాతద్దశనిభాః. ౬

ఒకవేటునం దలలుపగిలి ఛిన్నమూలంబులగు నృత్యంబులపగిది నేలంగూలిరి.

అప్పుడు ఆయుధధూమి విఠిగినరథములచేతను ధ్వజంబులచేతనుజచ్చి పడినగుఱ్ఱంబులచేతను వానరరాక్షసులః శేఖరములచేతను రక్తప్రవాహముల చేతను నాచ్ఛాదితమయి భయంకరంబై యుండినది 30

అప్పుడు యుద్ధంబున హరయూరారిదానానావిధభూషణంబులచేతను నిస్తంబులచేతను శస్త్రంబులచేతను అలంకరింపఁబడినయుద్ధధూమి నక్షత్రచంద్రాలంకృతంబగు శరద్రాత్రికై వడిఁ బ్రకాశించినది. 31

అప్పుడు చచ్చి ఆరాక్షససేన అంగదుని వేగంబునకు సహింపంజాలక వాయువేగంబున మేఘముంబోలెఁ జలింబునొందినది. 32

ఇది యేఁబడినమాఁడవసర్గము.

ఏఁబడినాల్గువసర్గము.

అంతి దనస్వైము పరాజయమునొందుటయు నంగగుఁడు జయించుటయుంజూచి మహాబలశాలి యగు ఎర్రరంఘ్రిఁడు కోపంబునొందెను 1

అపరదంఘ్రిఁడు భయంకరంబును ఎర్రయుధసమానంబునగు ధనుస్సును మహాధ్వనిగదురి సారించుచు వానరనైవ్యంబులపై బాణవర్షంబులు గురిపించెను. 2

అప్పుడు హరులగు నాముఖ్యరాక్షసులుచు రథామాధులయి నానావిధాయుధంబులం జక్కఁగా యుద్ధముగావించిరి 3

వానరులలో హరులగు వారలందఱును గొప్పగొప్పశిలలను చేతులంబూని సలుప్రక్కలంజేరి చక్కఁగా యుద్ధముగావించిరి. 4

అప్పుడు మహాయుద్ధంబునగు రాక్షసులు వానరవీరులపైఁ బ్రేక్షువేల యాయుధంబుల నేసిరి 5

మహాపరాక్రమశాలులును మదపుఁజేనుఁగులతోలివవారలనగు వానరులు పర్యతంబులను నృత్యంబులను మహాశిలలను రాక్షసులపై నేసిరి 6

శూరాణాం యుధ్యమానానాం సమరే యనివర్తినామ్,
 తద్రాక్షసగణానాం చ సుయుధ్ధం సమవర్తత. ౭
 వ్రభిన్నశిరసః కేచి చ్ఛిన్నైః పాదైశ్చ బాహుభిః,
 శస్త్రైః రద్ధితదేహైశ్చ రుధిరేణ సముక్షితాః. ౮
 హరయో రాక్షసా శ్చైవ శేరశే గాం సమాశ్రితాః,
 కంజగృధ్రవశై రాధ్య గోమాయుగణసంకులాః. ౯
 కబంధాని సముత్పేతు ర్భీమాణాం భీషణానివై,

భుజపాణిశిరశ్చిన్నా శ్చిన్న కాయాశ్చ భూతిలే. ౧౦
 వాసరా రాక్షసా శ్చాపి నిపేతు స్తత్ర వై రణే.

తతో వానరసై న్యేన హన్యమానం నిశాచరమ్. ౧౧
 ప్రాథజ్యత బలం సర్వం వజ్రదంష్ట్రస్య పశ్యతః,
 రాక్షసా స్థయవిశ్రాంతా స్త్వస్యమానాన్ పృనజ్జమైః. ౧౨
 దృష్ట్వా స రోషతఃక్రాతో వజ్రదంష్ట్రగి ప్రతాపవాన్,
 ప్రవేశేథ ధనుష్పాశే ప్రాసయ స్వరివాహినీమ్. ౧౩

శరై ర్విదారయామాస కంజవశ్రై రజిహ్నైః,

భిభేక వాసరాం స్తత్ర సప్తాష్టే నవ పశ్య చ. ౧౪
 వివ్యాధ పరమక్రుద్ధో వజ్రదంష్ట్రగి ప్రతాపవాన్,

త్రస్తా స్సర్వే హరిగణా శ్చరై సుంకృతకన్ధరాః. ౧౫
 అల్లదం సంప్రధావన్తి ప్రజాపతి మివ ప్రజాః,

హరులును యుద్ధంబులందు వెనడియక పోరువారలనగు నావాసరులను రాక్షసులను మహాయుద్ధంబు జరగినది. 2

కొందఱు వాసరులును రాక్షసులును దలలుపగిలి చేతులుఁగాట్లువిడిగి దేహములందుఁ గ్రుచ్చుకొనియున్న యాయుధములతోఁ గూడినవారలయి నెత్తుటందోఁగుచు గంకపక్షులు గద్దలుఁ గాశలును ముసరుకొన నక్కలు గుంపులుగుంపులుగాఁ జాట్లుకొన భూమిం బడియుండిరి ౩,౪

పిఠికివారల శిరస్సులు ఖండింపఁబడి వారి మొండెములు ఆకాశంబున కెగసి నేలంబడినవి.

అప్పుడు యుద్ధంబుందు వాసరులును రాక్షసులును చేతులును ఆఱు చేతులును తలలును దెగియు దేహము నందంతట గాయములయ్యి సేంబడిరి. ౧౦

అంత నారాక్షససేనయంతయు వాసరసేనచే నానావిధంబులు విధింపఁబడి వజ్రదఁష్ట్రుఁడు మాయమండఁగానే భగ్నియై పరుగెత్తినది. ౧౧

మహాపరాక్రమశాలియగు నావజ్రదంష్ట్రుఁడు రాక్షసులందఱు వాసరులచే విధింపఁబడుచు భయపడి యుండుటనునాచి కోపంబునఁ గనుఁగొనల నెఱ్ఱదనంబుగరుర భయభీరుఁడై వాసరులందఱు నింపుడ వాసరసేనం బ్రవేశించెను. ౧౨, ౧౩

అవజ్రదంష్ట్రుఁడు కంకపక్షిఁకొక్కఁగఁగియు లక్ష్యంబుదప్పనివియునగు బాణంబులచే వాసరుల భేదించెను.

పరాక్రమవంతుఁడగు నావజ్రదంష్ట్రుఁడు అప్పుడొక్కొక బాణంబున వాసరుల నేడ్వర నెనిమిదిమందిని దొమ్మిదిమందిని నైదుగురను గూలనే యుచు నిట్లు వివిధప్రకారంబున వాసరుల నాపిించెను. ౧౪

అట్లు వాసరులు పెక్కుండు భిన్నకంఠులు నేలంబుడు సంతఁదక్కినవాసరులందఱు భయపడి ప్రజలుప్రజాపతి నాశ్రయించునట్లు అంగదు నాశ్రయించిరి. ౧౫

తతో హరిగణా నృగ్నా స్పృష్ట్యా వాలిసుత సదా. ౧౬
క్రోధేన వజ్రదంష్ట్ర్యం త ముదీక్ష్యన్త ముదైక్షత,

వజ్రదంష్ట్రోజ్జ్వల శ్రోభౌ సజ్జతో హరిరాక్షసాః. ౧౭
చేరతుః పరమక్రుద్ధా హరిమత్తగజా విప,

తత శ్శరసహసేణ నాలిపుత్రం మహాబలః. ౧౮
జఘాన మర్కదేశేషు మాతజ్ఞ మివ తోమరైః,

రుధిరోశీ శిసర్వాజ్ఞో వాలిసూను ర్మహాబలః. ౧౯
చిక్షేప వజ్రదంష్ట్రాయ వృక్షం మపరాకమః,
దృష్త్వా హతస్తం శింశుక్ష మసంభ్రాంతశ్చ రాక్షసః. ౨౦
చిచ్ఛేదబహుధా సోఽపి నికృష్టః పతితో భువి,

తం దృష్త్వా చ దంష్ట్రస్య విక్రమం ప్లవగ్ష్వభః. ౨౧
ప్రగృహ్య విప్రుం శేషం చిక్షేప చ ననాగచ,

సమూపశన్తం శం దృష్త్వా రథా చాప్లుష్య వీర్యవాన్. ౨౨
గదాపాణి ససంభ్రాంతః పృథివ్యాం సమశిష్టశః,
సోఽజ్ఞదేవ గదా ధీవా గత్వా తు గణమూర్ధని. ౨౩

స చక్రకూబరిం నాశ్యం ప్రనుమాథ రథం తదా,

తతోఽన్యసి గిరి మూక్తివ్య విప్రులం ద్రునుభూషితమ్. ౨౪
వజ్రదంష్ట్ర్యస్య శిరసి హతయామాస సోఽజ్ఞః,

అంత నప్పుడు వాలికుమారుడగునంగుడు వానరసేను భయంబునం బాటుటనుజూచి కోపంబునొంది తనపైకి వచ్చుచున్న వజ్రదంష్ట్రుని దుర్మోక్షెను. ౧౭

అంగుడును వజ్రదంష్ట్రుడును ఒండొరులంగలసి పరమశ్రద్ధలయి సింహంబును మదపుటేనుగునుంబోలె యుద్ధంబునాయుచు విహరించిరి. ౧౮

అంత మహాబలశాలియగువజ్రదంష్ట్రుడు ఏనుగును జిల్లకోలలతో బొడుచునట్లు వాలికుమారుడగు నంగుని జీవస్థానంబులందు నేయిబాణంబుల నొప్పించెను. ౧౯

మహాబలశాలియు భయంకిరపగా క్రమమున నగునంగుడు దేహమంతయు నెత్తురుగాఁ గోపించి వజ్రదంష్ట్రునిపై నొక్క మహావృక్షము నేసెను.

అవజ్రదంష్ట్రుడు తనపైకి వృక్షమువచ్చుటంజూచి కంభమంబు నొందక యావృక్షమును బెక్కు వృక్షముగా బాణంబులచే ఖండించెను. అంత నావృక్షము తుని నుండు నేలంబుడెను. ౨౦

వానరశ్రేష్ఠుడగు నంగుడు వజ్రదంష్ట్రుని హక్రమంబుఁ జూచి యొక్క విశాలవృక్షంబుఁగొని యారాక్షసునిపైవైచి సింహవాదంబు గావించెను. ౨౧

మహాపరాక్రమశాలియగు నావజ్రదంష్ట్రుడు పర్యవేషవచ్చుటం జూచి గదచేతంఁగొని నిర్భయంబుగా రథంబుననుండి నేలకు లంఘించెను. ౨౨

అంగుడు యుద్ధాగ్రంబున వజ్రదంష్ట్రునియొద్దకుఁబోయి యాగదనపహించెను. ౨౩

అంత నాయంగుడు ప్రయోగించినపర్యవేష చక్రములతోను నొగతోను గుఱ్ఱంబులతోనుంకూడ వావజ్రదంష్ట్రునిపదము నాగ్ధుగావించెను.

అంత నాయంగుడు విశాలంబును వృక్షంబులతో నొప్పుచున్నది యునగు మఱియొకపర్యవేషతైత్తి వజ్రదంష్ట్రునితొవై వైచెను. ౨౪

అవజ్రదంష్ట్రుడు నెత్తురుగ్రమ్మచు మూర్ఖుడై నిట్టూర్పులపుచ్చుచు గద చేతంగపుగిరించుకొని కొంతసేపుసంజ్ఞలేక పడియుండెను. ౨౫

అవజ్రదంష్ట్రుడు మూర్ఖుడేటి పరిమళపితుడై యచ్చట నిలిచియున్న వాలికుమారుడగు నంగనుని తొమ్మన గదచే బ్రహరించెను. ౨౬

అంత నప్పుడు అవజ్రదంష్ట్రుడు గదపాఱవేచి యంగనునితో ముష్టి యుద్ధంబు గావించెను. ౨౭

ఆయంగదవజ్రదంష్ట్రులిద్దఱును ఒండొరులం జక్కఁగాఁ బ్రహరించుకొనిరి.

ఆయంగదకును అవజ్రదంష్ట్రుడును ఒకరినొకరు గొట్టుకొనుచు దెబ్బలచే నెత్తురుగార్చుచు నాయాసంబునొంది యంగదకిబుధులుంబోలె బద్ధవై రంబునం బోరుచుండిరి. ౨౮

అంతఁ బరమపరాక్రమశాలియు వానిరక్తేష్ఠుడైనగు నంగదకు పెక్కుపూలతోను ఫలములతోను గూడినవృక్షము నొకటిఁ బెట్టికి యుద్ధంబునకు నిలిచెను. అట్లు అవజ్రదంష్ట్రుడును వృక్షంబుఁ బెట్టికి నిలిచెను. ౨౯

ఆయంగదఁ డంతి వృక్షధిచర్చముగప్పిన డాలును విశాలంబును జిలుగంబులతో నొప్పుచున్నదియు మంచియొరగలదియునగు ఖడ్గంబును గ్రహింప నావజ్రదంష్ట్రుడును డాలును వాలును గ్రహించెను. ౩౦

ఆయంగదవజ్రదంష్ట్రులు పరపక్షపితులయి పరస్పరమునంబుఁగోరి నానావిధమార్గంబుల యుద్ధంబుగావించుచుఁ గతివంబుగా నొండొరులం బ్రహరించుకొనిరి. ౩౧

ఆయంగదవజ్రదంష్ట్రులు నెత్తురుగాలుచుండు గాయంబులతోఁగూడినవారలగుటచేఁ జక్కఁగాఁ బుష్పించినమోదుగువృక్షంబులంబోలెఁ బ్రకాశింపుచుండిరి. ౩౨

ఆయంగదవజ్రదంష్ట్రులు అట్లు యుద్ధముసేయుచు నలసి ముట్టికాలు వేసికొని కూర్చుండిరి.

నిమేషాన్తరమాత్రేణ అజ్ఞదః కపికుఞ్జరః. 33
 ఉపతిష్ఠత దీప్తాక్షో దద్దాహత ఇ వోరగః,
 నిర్మలేన సుధాతేన ఖడ్గే నాస్య మహా చ్ఛిరః. 34
 జఘాన వజ్రదంష్ట్రస్య వాలిసూను ర్మహాబలః,
 రుధిరోక్షీతగాత్రస్య బహువ పతితం ద్విధా. 35
 సరోషపరివృత్తాత్మం శుభం ఖడ్గహతం శిరః,

వజ్రదంష్ట్రం హతం దృష్ట్వా రాక్షసా భయమోహితాః. 36
 త్రసాః ప్రశ్నిపత స్తజ్ఞాం పథ్యమానాః స్తవజ్ఞమైః,
 వివృణ్వన నా దీనా హ్రీయా కించి కవాఙ్ముఖాః. 37
 నివాశ్య తం వజ్రధన్వభావ
 సు వాలిసూనుః కపిస్తైస్యమధ్యే,
 జగాను మార్దం మహితో మహాబల
 స్సహస్రనేత్ర, స్త్రివశై రివాఽన్యతః. 38
 ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే చమిరపశ్చూళ స్మర్తః ౫౪.

పశ్చిమశ్చూళ స్మర్తః.

వజ్రదంష్ట్రం హతం శుశ్వా నాలిపుత్రేణగావణః,
 బలాభ్యక్త మువా చేనం శృతాశ్చాలిమనస్థితమ్. ౧

శీఘ్రం నిగ్రాహ్య దుర్ధర్మా రాక్షసా భీరువిక్రమాః,
 అకన్యవం ఘరస్కృత్యి సర్వేశ్వర ప్రకోవిరమ్. ౨

ఏష శాస్తాచ గోస్తాచనేతాచ యుధిసమ్మతః,
 భూతికామ శ్చ మే నిత్యం నిత్యంచ సమరప్రియః. 3

వానరశ్రేష్ఠుడగు సంగరుడు కోపంబునఁ గన్నులువెలుఁగ కొయ్య
తో గొట్టబడిన సర్పమువలె టెప్పపాటంతలో లేచెను. 33

మహాబలుడగు వాలిపుత్రుఁడంగఁడు చక్కఁగా సానఁబెట్టబడిన
దియు స్వచ్ఛంబునగు ఖడ్గంబున నానజ్రదంష్ట్రునిశిరస్సును ఖండించెను 34

దేహమంతయు నెత్తురుగాఱుచున్న యానజ్రదంష్ట్రునిశిరస్సు కోపం
బునఁ గన్నులుతిరుగుడువడ నంగదునిఖడ్గంబుచే ఛిన్నంబై రెండుగా నేలఁ
బడినది. 35

ఆట్లు ఎజ్రదంష్ట్రుఁడు హతుఁడగుటనుజూచి రాక్షసులు భయమో
హితులయి గుఱితులయి దీనులయి సిగ్గుచే మొగంబువంచుకొని వానరు లం
తకంతకుం దఱిమికొట్ట భయపడి మరల లంకకుం బరుగెత్తిరి. 36, 37

దేవేంద్రుని ప్రభావమువంటి ప్రభావముగల మహాబలుడగు నాయంగ
దుఁడు ఆనజ్రదంష్ట్రుని వధించి వానరులచేఁ బూజితుడై వానర సైన్యము
ధ్యంబున దేవతలనడుమ దేవేంద్రుఁడుంబోలెఁ బరమసంతోషంబు నొంది
యుండెను. 38

ఇది యేఁబడినాలుగవసర్గము.

ఏఁబదియోపసర్గము.

రావణుఁడు అంగదునిచే ఎజ్రదంష్ట్రుఁడు వధించఁబడుటను విని తన
మ్రోలఁ జేతులుమొగుచ్చుకొని నిలిచియున్న సేనాధ్యక్షుంజూచి యిట్లుని
చెప్పెను. 1

ఎదిరింప నలవిగానివారలను భయంకరపరాక్రమకాలునగు రాక్ష
సులు సమస్తాస్త్రంబులందును బండితుడగు నీయకంపచుని మున్నిడుకొని
శీఘ్రంబుగా యుద్ధంబునకుఁ బోవునట్లు గావింపుము. 2

ఈయకంపనుఁడు యుద్ధంబున శత్రువుల వధించువాఁడు. తనసేనను
రక్షించువాఁడు. గట్టిసేనానాయకుఁడు. మఱియు నెప్పుడును నామేలుగోరు

ఏన జేష్యతి కాకుత్స్థా సుగ్రీవం చ మహాబలమ్,
వానరాం ధౌవరా ఘోరా హ్నిష్యతి పరస్తపః. ౪

పరిగృహ్య స తా మాజ్ఞాం గావశస్య మహాబలః,
బలిం స హ్నిరయామాస తదా లఘుపరాక్రమః. ౫
తతో నానావ్రహరణా భీమాత్ భీమవర్షనః,
నిష్పేక్షాగతుః సాం ముఖ్యా బలాశ్యక్తప్రచోదితాః. ౬

రథ మాస్థాయ విపులిం తప్తకాఞ్చనకుణ్డలః,
మేఘాభో మేఘవర్ణశ్చ మేఘస్వనమహాస్వనః. ౭
రాక్షసి స్సంవృతో భీమైస్తవా నిర్యా త్యకమ్పనః,

సహి కమ్పయితుం శక్య స్సరై రపి మహామృగే.
అకమ్పనస్తతస్తేషా మాదిత్య ఇవ తేజసా, ౮

తస్య నిర్ధావమానస్య సంరబ్ధస్య యయుత్పయా.
అకస్మాద్దైన్య మాగచ్ఛ ద్ధయానాం రథవాహినామ్, ౯
వ్యస్ఫురన్నయనం చాస్య సవ్యం యుద్ధాభినందినః. ౧౦
వివర్ణోముఖవర్ణశ్చ గద్గద శ్చాభవ త్స్వినః,
అభవ త్సుదినే చాపి దుర్దినం హుతమారుతమ్. ౧౧

ఊచుః ఖగా మృగా స్సర్యే వాచః క్రూరా భయావహః,
స సింహోపదితస్కంధః శార్దూలసమవిక్రమః. ౧౨

చుండును యుద్ధప్రియుఁడు.

3

శత్రువుల దపింపజేయునట్టి యాయుకంపనుఁడు రామలక్ష్మణులను మహాబలకాలియగు సుగ్రీవుని జయించి భయంకరాకారులగు నితరవానరుల నంగూడ ధింపఁగలఁడు. అని రావణుఁడు సేనాధ్యక్షునకుఁ జెప్పెను. ౪

మహాబాళులైన శ్రీఘృహక్రముఁడునగు నాసేనాధ్యక్షుఁడు గావ జునియాజ్ఞను శిరసానిహించి యాప్రకారంబున సేనను సిద్ధులు గావించెను.

అంత నానావిధాయుధధారులను భయంకరంబు గు కన్నులుగలవా రలును జూపరులకు భయంబుగలిగించువారలనుగు రాక్షసోత్తములు సేనాధ్యక్షప్రేరేపణయి యుద్ధంబునకు వెడలిరి.

౫

అంత మంచిబం గారుపోవులు ధరించినవాఁడును మేఘకారుఁడును మేఘగర్జుఁడును మేఘగర్జనమునంటి మహాధ్వనిగలవాఁడునగు నకంపనుఁడు వికాలంబగు రథంబు నారోహించి భయంకరాకారులగు రాక్షసులచేఁ బరివేష్టించఁబడినవాడై యుద్ధంబునకు వెడలెను.

౬

మహాయుద్ధంబున దేవతలకుఁగూడఁ గదలింపరానివాఁడు కావున నకంపనుఁడని యతనికిఁ జేరువచ్చినది. అతఁడు ఆరాక్షసులనెఱుఁగు నూర్వఁడు పరె వెలుఁగుచుండెను.

౭

అకంపనుఁ డట్లు యుద్ధంబునేయఁగోరి వేగంబునఁ బోవుచుండఁగా పరనిరథంబునకుఁ గట్టినగుఱ్ఱంబులకు అకస్మికంబుగా దైవ్యముగలిగినది.

౮

యద్ధోత్సాహంబుగల యాయుకంపనుని యెడమక న్నదరినది. మాఖము తెల్లఁబాటినది. కంఠధ్వనియు డగ్ధు ల్లికనొందినది.

౧౦

అంతకుమున్ను స్వచ్ఛముగానున్నపగ లప్పుడు పెద్దగాలిగలిగి మేఘపురమయినది.

౧౧

మృగపక్షులన్నియుఁ గ్రూరముగాను భయంకరంబుగాను గూసినవి.

సింహమునకుంటోరె నున్నరములగు మాపులుగలవాఁడును బెద్దపులి

తా నుత్పాతా నచిన్ద్రైవ నిర్జగము రణాజరమ్,

తదా నిర్గచ్ఛత స్తస్య రక్షస సుహరాక్షసైః. ౧౩
బభూవ సుమహా న్నాదః క్షోభ యున్నివ సాగరమ్,

తేన శబ్దేన విత్రస్తా వానరాణాం మహాచమూః. ౧౪
ద్రుమశైలప్రహరణా యోధ్యం సమవతివృత,
తేషాం యుద్ధం మహారాద్రం సంజజ్ఞే హరిరక్ష సామ్. ౧౫
రామరావణయో రర్థే సమభిశ్యక్తజీవినామ్,

సర్వే హ్యతిబలా శ్చూరా సుర్వే పర్వతసన్నిభాః ౧౬
హంయో రాక్షసా శ్చైవ పరిస్పృజఘాంసవః,
తేషాం వినర్దతాం శబ్ద సుంయుగేఽతితరస్వినామ్. ౧౭
శుశ్రువే సుమహా క్షోభా నన్యోస్య మభిగర్జతామ్,

రజ శ్చార్చుణవర్ణాభం సుభీమ మథవ ద్భృశమ్. ౧౮
ఉద్యాశం హరిరక్షోభి స్సంరురోధ దిశోదశ,
అన్యోన్యం రజసా తేన కాశేయోద్ధాతపాణ్డనా. ౧౯
సంవృతాని చ భూతాని దదృశు ర్నరణాజరే,

న ధ్వజా న పతాకా వా పర్క వా తురగోఽపి వా. ౨౦
ఆయుధం స్యస్థనం వాపి దదృశే తేన రేణునా,

శబ్దశ్చ సుమహాం శ్లేషాం సర్గతా మభిధావతామ్. ౨౧
కూయతే తుములే యుద్ధే నరూపాణి చకాశిరే,

పంటిపరాక్రమంబుగలవాఁడనగు నాయకంపనుఁడు ఆమహాత్మాకంబుల
సరకునేయక యుద్ధభూమికేబోయెను. ౧౨

ఆయుధంబునఁడు రాక్షసులతోఁగూడ నట్లు యుద్ధంబునకు వెడలుచుం
డఁగా వారలధ్వని సముద్రంబంతయుఁ గలంగునట్లు దిక్కులునిండి చెలం
గినది. ౧౩

వానరసేన ఆమహాధ్వనికి భయపడి వృక్షంబులను బర్యకంబులను
ఆయుధంబులుగాఁ గొని యుద్ధమునేయ నిలిచియుండినది. ౧౪

రామునినిమిత్తిమయి ప్రాణంబులనైనను విడువనిశ్చయించుకొన్నవా
నరులకును రావణునినిమిత్తిమయి ప్రాణంబులనైనను విడువనిశ్చయించుకొన్న
రాక్షసులకును మహాభయంకరంబగు యుద్ధముజరగినది. ౧౫

మహాబలశాలులును బర్యతాకారులునగు నాచానరరాక్షసు లిరుగలం
కులవారును ఒండొరుల వధింపఁగోరి చక్కఁగా యుద్ధంబుగావించిరి ౧౬

మహాబలశాలులగు నాచానరరాక్షసులు యుద్ధంబున సింహనాదం
బులు సేయుచు నొండొరులపైఁ గోపంబున గర్జించుచుండఁగా నమృతాధ్వని
దిక్కులునిండి చెలఁగినది ౧౭

పరాగము భూస్వభావంబున రక్తవర్ణమయి మహాభయంకరముగాఁ
గనుపట్టుచు నవ్వానరరాక్షసుల త్రొక్కుమెవలన రేగి దశదిశలనుం గప్పినది.

చక్కఁగా విదిలింపఁబడిన తెల్లపట్టువలెఁ దెల్ల నైనపరాగముచేఁ గప్పుఁ
బడియుండి టంకేసి యాయుద్ధభూమియందు అయ్యైవదార్థంబులం గాని యొం
డొరులం గాని వానరరాక్షసులు కనుంగొనఁజాలరైరి. ౧౮

ఆయుద్ధంబున నట్లు దుమ్ముకప్పటచేఁ వట్టిధ్వజంబులుగాని చిహ్నంబు
లు వ్రాసిగధ్వజంబులుగాని కవచములుగాని గుఱ్ఱములుగాని యాయుధములు
గాని రథములుగాని యెంతమాత్రము గానఁబడవయ్యె. ౨౦

అతుములయుద్ధంబున సింహనాదంబులు సేయుచు నొండొరులపై
కడరుచున్న యాచానరరాక్షసుల ధ్వనిమాత్రము వినివచ్చుచుండినది; వారి

హరీ నేవ సుసంక్రుద్ధా హరయో జఘ్ను గాహవే. ౨౨

రాక్షసాశ్చాపి రక్షంసి నిజఘ్ను స్తిమిరే తదా,

పరాం శ్చైవ విసిఘ్నస్తస్సావంశ్చ వాసర రాక్షసాః. ౨౩

గుధిగాడ్ధాశ్చ శగా చక్రుర్మహీం పజ్జానులేపనామ్,

శశస్తు గుధిగాఘేనా నీక్తం వ్యపగతం రజః. ౨౪

శరీరశ్చంద్రాశ్చా బహువ చ వసున్ధగా,

ద్రుమశక్తిశిలాస్తాస్తైర్గదాపరిఘతోమరైః. ౨౫

హయో రాక్షసాశ్చైవ జఘ్ను రన్యోవ్యమోజసా,

బాహుభిః పరిపూకారై ర్యథ్యస్తః పర్వతోపమాః. ౨౬

హరయో భీమకర్తాణో రాక్షసాజ్జఘ్ను గాహవే,

రాక్షసా స్త్వపి సంక్రుద్ధాః ప్రాసతోమరపాణయః. ౨౭

కపీన్నిజఘ్నిరేతత్ర శస్త్రైః పరమదారుణైః,

అకమ్పనస్సుసంక్రుద్ధో రాక్షసానాం చమూపతిః. ౨౮

సంహర్షయతి తాన్ సర్వాన్ రాక్షసా స్థీమవిక్రమాన్,

హరయ స్త్వపి రక్షంసి మహాద్రుమమహాశ్తభిః. ౨౯

విదారయ స్త్వభిక్రమ్య శస్త్రాన్ యాచ్ఛివ్య వీర్యతః,

ఏతస్మిన్మన్తరే వీరా హరయః కుముదో నరః. ౩౦

మైత్తశ్చ ద్వివిదః క్రుద్ధా శ్చక్రు ర్వేగ మనుత్తమమ్,

తేతు వృక్షైర్మహావేగా రాక్షసానాం చమూముఖే. ౩౧

రూపములుమాత్రము గనుపడవయ్యె.

౨౦

అప్పుడు చీకటియందు వానరులు తపవారల నెదిరివారల చెలియక పరమకుపితులయి వానరులనే ప్రహరించిరి. అట్లు రాక్షసులు రాక్షసులనే కొట్టుకొనిరి.

౨౧

అప్పుడు అవానరరాక్షసులు చీకటియగుచే నొకరినొకరు చెలియక శత్రువులను దమవారినింగూడ వధించుకొనుచు యుద్ధమునందు భూమి నంతయు నెత్తురుచే బురదగలదానిఁ గావించిరి.

౨౩

అంత గుఱ్ఱంతయు నెత్తుటం దడియుటచే నణిగిపోయినది. అరయుద్ధభూమియంతయుఁ నీనుఁగులచే నిండినది.

వానరులును రాక్షసులును వృక్షంబులను శక్తులను తొల్లను ప్రాసంబులను గదలను బరిఘంబులను దోమరంబులనుఁ బట్టుకొని పరాక్రమంబున నొండొరులంగలసి యుద్ధంబు గావించిరి.

౨౪

అప్రహయ్యుద్ధంబునఁ బర్వతాకారులును భయంకరకర్తులు నగువానరులు పరిఘంబులవంటిబాహువులతో యుద్ధంబుఁ గావించుచు రాక్షసుల వధించిరి.

౨౬

అప్పుడు రాక్షసులును బరమకుపితులై ప్రాసంబులుఁ దోమరంబులుఁ జేకొని భయంకరంబులగు నయ్యాయుధంబులచే వానరుల వధించిరి.

౨౭

రాక్షససేనానాయకుడగు నకంపనుఁడు పరమకుపితుడై భయంకర పరాక్రములగు నారాక్షసుల నందఱం బురికొల్పుచుండెను.

౨౮

వానరులును రాక్షసుల నెదిరించి పరాక్రమబలంబున వారల చేతియాయుధంబుల నొడిసి పెట్టికొని గొప్పవృక్షంబులచేతను గొప్పశిలలచేతను వధించిపుచ్చిరి.

౨౯

ఇంతలోఁ గుముడుఁడును నలుఁడును మైందుఁడును ద్వీవినుఁడును నను సీనానరవీరులు కుపితులై మహావేగంబు గావించిరి.

౩౦

మహావేగులగు నాకుమాదనలమైందద్వివిదులు రాక్షససేనాముఖంబునం

కదనం సుమహా శ్చక్ర క్లిలయా హరియాధపాః,
మమన్థా రాక్షసాన్ సర్వే వానరా గణశో భృశమ్. 3౨
ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే పట్టాభృత స్సర్గః. ౫౫.

పట్టాభృత స్సర్గః.

తద్వృష్టా సుమహా త్కర్తృ శృతం వానరసత్తమైః,
శ్రోధ మాహరియామాస యధి తీవ్ర మకమ్పనః. ౧
శ్రోధమూర్ఛితయాపస్తూ ధూన్వ స్వరమకార్షకమ్,
దృష్టా శ్చ కర్తృ శత్రూణాం సారథిం వాక్య మబ్రవీత్. ౨
తత్రైవ తాన్ తత్త్వరితం రథం ప్రాపయ సారథే,
యత్రైవే బహవో ఘ్నన్తి సుబహూ నాక్షసా న్రణే. 3
ఏతేత్ర బలవన్తో హి భీమకాయాశ్చ వానరాః,
ద్రుమశ్చైవ ప్రహరణా స్త్రిప్తన్తి ప్రముఖే మమ. ౪

ఏతా స్పిహన్తు మిచ్ఛామి సమరజ్ఞాఘ్నినో హ్యహమ్,
ఏతైః ప్రచుధితం సర్వం దృశ్యతే రాక్షసం బలమ్. ౫

తతః ప్రజవనాశ్వేన రథేన రథినాం వరః,
హరీ నభ్యహన త్కోగ్రీహా చ్ఛరజాలై రకమ్పనః. ౬
స స్థాతుం వానరా శ్వేకుః కింపున ర్యోద్ధు మాహవే,
అకమ్పనశరై ర్భగ్నా సుర్య ఏవ విదుద్రువుః ౭

తాన్ సృష్టువశ మావన్నా నకమ్పనవశం గతాన్,
సమీక్ష్య హనుమాన్ జ్ఞాతీ నుపశన్థే మహాబలః. ౮
శం మహాస్థవగం దృష్టా సర్వే స్థవగయాధపాః,

జేరి విలాసంబు మెయి వృక్షధరులయి మహాయుద్ధంబు గావించిరి. 3౧

అవానరవీరులు నల్వరును రాక్షసులను గుంపులుగుంపులుగా వధించిరి.

ఇది యేబదియొకవసర్గము.

ఏబదియావసర్గము.

అక్కంపనుఁడు వానశోత్తములగు నాకుముదనలమైందద్వివిధులు
యుద్ధంబునఁ బెక్కురాక్షసుల వధించుటనుజూచి మహాకోపంబు నొందెను.

అయిక్కింపనుఁడు శత్రువులు గావించినకార్యమును జూచినంత నే పర
మకుపితుఁడై ధనువుసారింతును సారథింజూచి యిట్లని చెప్పెను. ౨

సారథీ! పెక్కుండు వానరులు చేరి ముగ్ధరాక్షసుల ననేకుల రూపుమా
పుచున్నారే ఆస్థలంబునకు శీఘ్రంబుగా రథము దోలుము 3

ఇదిగో నాయెగుట మహాబలశాలులును భయంకరాకారులునగు వాన
రులు వృక్షంబులను బద్వితంబులనుఁ జేకొని యుద్ధంబు గావించుచున్నారు
గదా! ౪

యుద్ధంబున మహాసమర్థుని పొగడ్త గాంచిన యవ్వానరుల వధింపఁ
గోరియున్నాను; వారలచేతనే యీరాక్షసులైనవ్యమంత యుజ్జీకాకునొందింపఁ
బడియున్నది. అని అయిక్కింపనుఁడు సారథికిం చెప్పెను. ౫

అంత రథికి శ్రేష్టుఁడగు నకంపనుఁడు కుపితుఁడై వేగవంతంబులగు
గుఱ్ఱంబులుపూనిన రథంబుఁదోలించి బాణావర్షములచేవానరుల నొప్పించెను.

వానరులు యుద్ధంబున నాయుక్కింపనుని యెదుటనిలుచుటకే యశక్తు
లైరి ఇంకఁ బోరఁజాలరైరని చెప్పినే? వానరులు అతినిబాణములచే భంగ
మునొంది యందఱునుఁ బరుగై త్తిరి. 6

మహాబలశాలియగు హనుమంతుఁడు అట్లకంపనునిచేతంజిక్కి మృ
త్యువునొటం బడినట్లున్న యావానరులంజూచి అయిక్కింపనునిమీఁది కడరెను.

పరాక్రమవంతులగు వానానరయూధపులందఱును యుద్ధంబున హను

సమేత్య సమరే వీరా సుంహృష్టాః పర్యవారయన్.

౯

అవస్థితం హనూమంతం తే దృష్ట్వా హరియాథహః,

బభూవు ర్బలవంతో హి బలవంతం సమాశ్రితాః.

౧౦

అకమ్పనస్తుశ్చైలాభం హనూమంత ముస్థిశిమ్,

మహేంద్ర ఇవ ధారాభి శ్చరై రభివర్షహ.

౧౧

అచింతయిత్వా బాణాఘాన్ శరీరే పతితాన్ శితాన్,

అకమ్పన ధాగ్ధాయ మనోదిధే మహాబలః.

౧౨

స్వప్రసహ్య మహాతేజా హనూమాన్తాగుతత్తజః,

అభిదుద్రావ తద్రక్షగి కమ్పయన్నిన మేదిసీమ్.

౧౩

తస్యాభినర్దమానస్య దీప్యమానస్య తేజసా,

బభూవ గూఢం దుర్ధర్షం దీప్త స్వేనవిభావహః.

౧౪

అత్తాన మప్రహరణం జ్ఞాత్వా కోధసమన్వితః,

శ్చైల ముత్పాటయామాస వేగేన హరిపుణ్ణవః.

౧౫

తం గృహీత్వా మహాశ్చైలం పాణి నై కేన మారుతిః,

స వినద్య మహానాదం భాగ్నిమయామాస చ్యోవాన్.

౧౬

తతస్త మభిదుద్రావ రాక్షసేస్త్ర మకమ్పనమ్,

‘ఘా హి నముచిం సత్థేయే నశ్రేణేవ పురన్దరః’

౧౭

అకమ్పనస్తు తద్దృష్ట్వా గిరిశృంగం సముద్యతమ్,

మారా దేవ మహాబాణై రర్థచన్ద్రై ర్వ్యధారయత్.

౧౮

తత్పుర్యతాగ్ర మాకాశే రక్షో బాణవిదారితమ్,

విశీర్ణం పతితం దృష్ట్వా హనూమాన్కోధమూర్ఛితః.

౧౯

మంతుడు తమకు దోడ్పడుటంజూచి పరమసంతుష్టులయి యందఱుంజేరి యతనిఁ బరివేష్టించిరి. ౯

బలవంతుడగు నానానరవీరులు హనుమంతుడువచ్చి నిలుచుటంజూచి బలవంతుడగు నాహనుమంతుని ప్రాప్తున నిలిచిరి. ౧౦

అకంపనుఁడు పశ్చాతాకారుడగు హనుమంతునిపై ఇంద్రుఁడు ఐక్షంబు గురిపించునట్లు బాణంబులఁ గురిపించెను. ౧౧

మహాబలుఁడగు హనుమంతుఁడు తనదేహంబుపైఁబడిన కణకుబాణంబుల సరకునేయక యాయకంపనుని ఇధింపవలెనని మనంబుగఁ దలఁచెను.

మహాశేజుఁడును వాయుదేవుని కుమారుఁడగు నాహనుమంతుఁడు పాదాఘాతంబున భూమియదర నాయకంపనునిమీఁది కిడిరను. ౧౩

క్రొధావేశంబున సింహవాదంబునేయుచుఁ దేజంబున వెలుగుచు న్నయానానుమంతుఁడు పట్టపగటిసూర్యునికై వడి గుర్రుఁడై యుండెను.

వానిరశేష్టుఁడగు హనుమంతుఁడు తనచేత నాయుధము లేనందుటం దెలిసి పరమమపితుఁడై వేగంబున నొకమహాపర్వతంబుఁ బైకలింపెను. ౧౪

మహాపరాక్రమకాలియు వాయుపుత్రుఁడునగు నాహనుమంతుఁడు అమృతశైలము నొక్కిఁజేతంబుబ్బుకొని మహాధ్వనిగఁగరి సింహవాదంబు నేయుచు గిరిగిఱం ద్రిప్పెను. ౧౬

అంత నాహనుమంతుఁడు మున్నదేవేంద్రుండు నిజగర్భుడైనను చిమిడికిఁ బోయినట్లు అమృతాపవృతంబు చేతందాల్చి రాక్షసశ్రేష్ఠుడగు నాయకంపనునిమీఁదికిఁ బోయెను. ౧౭

అకంపనుఁడు తనమీఁదికిఁ బర్వతశిఖరము నెక్కుకొని ఇచ్చుటంజూచి దూరంబుననుండియే యర్ధచంద్రాకారబాణంబులచే నాఁని దునియలు గావించెను. ౧౮

హనుమంతుఁడు అపరవ్యతశిఖరంబు ఆకాశంబుననే యకంపనునిబాణంబులచే ఖండింపఁబడి తునియలయి నేలంబడుటంజూచి పరమమపితుఁడయ్యెను. ౧౯

సోఽశ్వకర్ణం సమాసాద్య రోషదర్శాన్వితో హరిః,
తూర్ణ ముత్పాటయామాస మహాగిరి మి వోచ్ఛ్రితమ్. ౨౦

తం గృహీత్వా మహాస్కన్ధం సోఽశ్వకర్ణం మహాద్యుతిః,
ప్రహస్య పరయా ప్రీత్యా భ్రామయామాస సంయుగే. ౨౧

ప్రథావ న్నూరువేగేన ప్రభజ్జం స్తరసా ద్రుమాన్,
హనూమా న్నరమక్రుద్ధ శ్చరణై ర్దారయ త్త్రితిమ్. ౨౨
గజాంశ్చ సగజారోహాన్ సరథాన్రథిన స్తథా,
జఘాస హనుమాన్ ధీమా న్రాక్షసాంశ్చ పదాతిగాన్. ౨౩

త మ నక మిన క్రుద్ధం సమరే ప్రాణహరిణమ్,
హనూమ స్త మభిప్రేక్ష్య రాక్షసా విప్రదుద్రువుః. ౨౪
త మాపత స్తం సంక్రుద్ధం రాక్షసానాం భయావహమ్,
దద ర్భాకమునో వీర శ్చుక్రోధ చ ననాద చ. ౨౫

స చక్షుశ్శభి ర్బాణై శ్చితై ర్దేహవిదారణైః,
నిర్భిభేద హనూమ స్తం మహావీర్య మకమునః. ౨౬
స తిదా ప్రతివిధసుబహ్వీభి శ్చరవృష్టిభిః,
హనూమా స్తస్మిశే వీరక ప్రమాథ ఇవ సానుమాన్. ౨౭

విరరాజ మహాకాయో మహావీర్యో మహామనాః,
పుష్పితాశోకసజ్జాశో విధూమఇవ పాపకః. ౨౮

త తోఽన్యం వృక్ష ముత్పాట్య కృత్వా వేగ మనుత్తమమ్,

అహనుమంతుడు కోపగర్వంబులు పెనంగొన మహాపర్యతమువలె
నత్యున్నతమయిన యొక్కమద్దిచెట్టుంజూచి దాని కీర్ణంబుగాఁ బెకలిం
చెను. ౨౦

యుద్ధంబున మహాశేజుడగు నానుమంతుడు పెద్దబోచగల యాయ
శ్వకర్ణవృక్షమునుదీసికొని పరమసంతోషంబున నవృషు దాని గిరిగిరిం
ద్రిప్పెను. ౨౧

నానుమంతుడు ఊరువేగంబున వృక్షంబులు విడిచిపడఁ బరమకుపి
తుడై పాదఘాతంబున భూమి కగుల వేగంబునంబోయెను. ౨౨

అప్పుడు బుద్ధిమంతుడగు నానుమంతుడు ఆయశ్వకర్ణవృక్షంబుచే
నేనుఁగును మావట్టిలను రథంబులను రథికులను గాలిబంటులను ఇల్లు పెక్కు
రాక్షసులఁ జూర్చి ముగించెను. ౨౩

మృగ్యుడగు యమునికై వడి నత్యుగ్రుడై రాక్షసులప్రాణంబులు హ
రించుచున్న యానానుమంతుంజూచి రాక్షసులు భయంబునం బాటిరి. ౨౪

పరాక్రమనంతుడగు నకింపుడు నానుమంతుడు కుపితుడై
వచ్చుటయు రాక్షసులందఱు భయంబునం బాటుటయుంజూచి కోపంబు
నొంది సింహనాదము గావించెను. ౨౫

ఆయకంపనుడు తీక్షణంబులునుమర్త భేదకంబులునగు పగునాలుగుబా
ణంబులచేత మహాపరాక్రమశాలియగు నానుమంతుని నొప్పించెను. ౨౬

మహాపరాక్రమశాలియగు నానుమంతుడు అప్పుడు పెక్కుమా
ర్లు బాణులను ములచే నొప్పింపఁబడినవాడయ్యి వృక్షంబులతోఁగూడిన
పర్యతంబుకరణి నిశ్చలుడై యుండెను. ౨౭

మహాకాయుడును మహాపరాక్రమశాలియు మహాధైర్యుఁడనగు
నానుమంతుడు పుష్పించిన ముఖోకవృక్షమువలె రక్తవర్ణుడై పొగలేక
మండుచుండునగ్నిహోత్రముభంగిఁ దేజరిల్లుచుండెను. ౨౮

అంత నానుమంతుడు మఱియొకవృక్షముఁ బెకలించి మహావేగం

శిర స్సభిజఘా నాశు రాక్షసేంద్ర మకమ్పనమ్. ౨౯

స పృక్షేణ హత స్తేన సక్రోధేన మహాత్మనా,
రాక్షసో వానరేంద్రేణ సహత చ మమూర చ. 30

తం దృష్ట్వా నిహతం భూమా రాక్షసేంద్ర మకమ్పనమ్,
వ్యథితా రాక్షసా స్సర్వే క్షీణకమ్ప ఇవ ద్రుమాః. 31

త్యక్తప్రహరణా స్సర్వే రాక్షసా స్తే పరాజితాః,
లజ్జా మభియయి శ్రుత్వా వానరై స్తై రభిద్రుతాః 32

తే ము క్క కేశా స్సమ్భానా భిక్షునానాః పరాజితాః,
ప్రవచ్ఛినుదంతై రక్షైశ్చ వసంతో విప్రదుద్రువుః. 33

అన్యోన్యో ప్రమమఘ స్తే వివిశు ర్నగరం భయాత్,
పుష్కరై స్తే సుసమ్మాధాః ప్రేక్షమాణా ముహూర్తుహుః. 34

తేషు లజ్జాం ప్రవిష్టేషు గాక్షసేషు మహాబలాః,
స మేత్య వారయి స్సర్వే హనూని స్త మపూజయన్ 35

సోఽపి ప్రహృష్ట స్తాన్ సర్వా న్తరీన్ ప్రత్యభిపూజయత్,
హనూమాన్ స త్వసమ్పన్నో యథార్హ మనుకూలతః. 36

వినేదుశ్చ యథాప్రాణం హరయో జశశాశినః,
చకర్షుశ్చ పున సత్ర సప్రాణా నపి రాక్షసాన్. 37

స వీరశోభా మభజన్త హాకపి
స్సమేత్య రక్షాంసి నిహత్య మారుతిః,

బుఁబూని శీఘ్రంబున రాత్నసోత్తముఁడగు నాయకంపనునిశిరస్సునంగొట్టెను.

ఆయకంపనుఁడు మహాపరాక్రమశాలియగు నాహనుమంతునిచేఁ బరమకోపంబున వృక్షంబుచే నాతుఁడై నేలంబడి మృతినొందెను. 30

రాత్నసులందఱు అట్లు రాత్నసశ్రేష్ఠుఁడగు సకంపనుఁడు నిహతుఁడై నేలంబడుటనుజూచి భూకంపముగలిగినప్పుడు వృక్షములు చలించునట్లు మిక్కిలియు దుఃఖితులయిరి. 31

ఆరాత్నసులందఱు నట్లు పరాజయమునొంది యావానరులు వెంబడించితఱునుఁ బరమభీతులయి యాయుధంబులు వాఱవై చిలకంకుఁ బరుగెత్తిరి.

ఆరాత్నసులు తలవిరియఁబోసికొని సంభ్రాంతులయి మానంబుబిడిచి పరాజితులయి దేహమంతయుఁ జెమటగాఱ నూర్పులువుచ్చుచు నతివేగంబునఁ బరుగెత్తిరి. 32

ఆరాత్నసులు పరాజయంబుగలుగుటంజేసి మాధులయి యొండొరులం గొట్టుకొనుచు భయంబున మాటిమాటికి వెనుకకుఁ దిరిగిచూచుచు లంకాపురిం బ్రవేశించిరి. 33

ఆరాత్నసులందఱులంకకుఁబోయినప్పటి మహాబలశాలులగు వానరులందఱుంజేరి హనుమంతునిఁ బూజించిరి. 34

బలసంపన్నుఁడగు హనుమంతుఁడు స్రుతుష్టుఁడై “మీసాహాయ్యంబు ననే నాకు జయంబుగలిగినదిగాని వేఱుగాదు” అను మొదలగుమాటలచే నావానరుల సందఱను యథాయోగ్యంబుగా బడులు పూజించెను. 35

జయలక్ష్మీవిరాజమానులగు వానరులు హనుమంతుఁ డకంపనుని వధించినసంగతి యెల్లరకుం దేటపడిఁ దమబలంబుకొలఁది సింహనాదంబులు గావించిరి. అసింహనాదములకు బలవంతు లగురాత్నసు లదరిపడిరి. 36

వాయుదేవుని కుమారుఁడగు నాహనుమంతుఁడు అట్లు రాత్నససంహారంబుగావించి భయంకరుఁడును శత్రుసంహారకుఁడును మహాబలుఁడునగు

మహాసురం భీమ మమిత్ర నాశనం

యథైవ విష్ణు ర్బలినం చమూముఖే.

3౮

అపూజయ ద్వేషగణా స్తదాకపిం

స్వయంచ రామోఽతిబలశ్చ లక్ష్మణః,

తథైవ సుగ్రీవముఖాః ప్లవణ్ణమా

విభీషణశ్చైవ మహాబల స్తథా.

3౯

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే షట్పంచాశ శ్లోకః. ౫౬.

సప్తపంచాశ శ్లోకః.

అకన్కువవధం శ్రుత్వా క్రుద్ధో వై రాక్షసేశ్వరః,

కించి ద్వీనముఖ శ్చాపి సచివాం స్తా నుదైక్షత.

౧

స తు ధ్యాత్వా ముహూర్తం తు మన్త్రిభి స్సంవిచార్య చ,

తతస్తు రావణః పూర్వదివసే రాక్షసాధిపః.

౨

పురీం పరిమయా లజ్జాం సర్వా స్థల్లా నవేక్షితుమ్,

తాం రాక్షసగణై ర్గుప్తాం గుల్మై ర్బహుభి రావృతామ్.

౩

దదర్శ నగరీం లజ్జాం సతాకాధ్వజచూలినీమ్,

రుద్ధాం తు నగరీం దృష్ట్వా రావణో రాక్షసేశ్వరః.

౪

ఉవాచామర్షితః కాలే ప్రహస్తం యుద్ధకోవిదమ్,

పురస్యోపనివిష్టస్య సహసా వీడితస్య వా.

౫

నాన్యం యుద్ధా త్ప్రపశ్యామి మోక్షం యుద్ధవిశారదః,

కైటభాసురునివధించిన మహావిష్ణువుంబోలే నేనాముఖంబున వీరలక్ష్మీవిరాజమానుడై యెంతయు వెలుగుచుండెను. 3౮

అప్పుడు ఆహనుమంతుని ఆకాశంబునంబన్నియున్న దేవతలందఱుఁ బూజించిరి. అట్లు రాముఁడును మహాబలశాలియగులక్ష్మణుఁడును సుగ్రీవప్రభృతులగు వానరవీరులను మహాబలుఁడగు విభీషణుఁడును హనుమంతునెంతయు గౌరవించిరి. 3౯

ఇది యేబదియాఱవసర్గము.

ఏబదియేడవసర్గము.

రాక్షసనాథుఁడగు రావణుఁడు ఆకంపనుఁడు వధింపబడిన సంగతిని విని కుపితుడై కొంచెము దైన్యంబునంబొంది తనయొద్దనున్న మంత్రులంజూచెను. ౧

రాక్షసరాజుండగు రావణుఁడుకొంచెమునేపు విచారమగుచుండైయుండి యంత మంత్రులతో నాలోచించి పిమ్మటఁ బూర్వాహ్లాంబునలేచి నేనా పూర్వాహంబులఁ జూచుటకై లంకయంతయుఁ దిరిగెను. ౨

ఆరావణుఁడు రాక్షససమూహంబులచే రక్షింపబడుచున్నదియుఁ బెక్కునేనాపూర్వాహములతోఁ గూడినదియు రాజచిహ్నంబులువ్రాసిన తెక్కములతోను వట్టితెక్కములతోను ఒప్పుచున్నదియునగు లంకాపురి సంతయుఁ జూచెను. 3

రాక్షసరాజుండగు రావణుఁడు లంకచుట్టును వానరులు ముట్టడించి యుండుటనుజూచి కుపితుడై సభామంటపమునకువచ్చి యుద్ధంబునఁ బండితుఁడగు ప్రహస్తుంజూచి యిట్లుని చెప్పెను. ౪

యద్ధపండితుఁడవగు ప్రహస్తుఁడా! శత్రుసైన్యంబులు తటాలున వచ్చి ముట్టడించి వీడింపుచుండు పట్టణమునువిడిపించుటకు ఇతరు లెంతయుద్ధముచేసినను అగునని నాకుఁ దోచెను. ౫

అహం వా కుమ్భకర్ణో వా త్వం వా నేనాపతి ర్కమ. ౬

ఇద్విజి ద్వా నికుమ్భా వా వహేయు ర్భార మీదృశమ్,

స త్వం బల మతఃశీఘ్ర మాదాయ పరిగృహ్యచ. ౭

విజ మ్ యాభినిర్యహి యత్ర స ర్వే వనాకసః,

నిర్యాణా దేవ తే నూనం చపలా హరినాహినీ. ౮

సర్దతాం రాక్షసేంద్రిణాం శ్రుత్వా నాదం ద్రవిష్యతి,

చపలా హ్యవినీతాశ్చ చలచిత్తాశ్చ వానరాః. ౯

స సహిష్యన్తి తే నాదం సింహనాద మివ ద్విహః,

విద్రుతేచ బలే తస్మి న్నాను సౌమిత్రిణా సహ. ౧౦

అవశ స్తే నిరాలంబ్యః ప్రహస్త! వశ మేష్యతి,

ఆప త్సంశయితా శ్రేయో నతు నిస్సంశయీ కృతా. ౧౧

ప్రతిలోమానులోమం వా యద్వా నో మన్యసే హితమ్,

రావణే నై వ ము క్తస్తు ప్రహస్తో వాహినీపతిః. ౧౨

రాక్షసేంద్రి మువా చేద మసురేంద్రి మి వోశనా,

ఇట్టికార్యమును నేనుగాని కుంభకర్లుఁడుగాని వానేనానాయకుఁడగు నీవుగాని యింద్రజిత్తుగాని నికుంభుఁడుగాని సాధింపవలెనుగాని యితరులచేతఁగాదు. ౬

ఇందువలన నట్టిమహాబలసంపన్నుఁడగునీవు శ్రీశ్రుంబున నేనను వెంటఁ బెట్టుకొని యావానరు లుండుస్థలంబునకుఁబోయి విజయంబునొందుము. ౭

నీవు యుద్ధంబునకు వెడలిసంత నే చపలులగు నావానరులందఱు రాక్షసోత్తములుగావించు సింహనాదస్వమలనువిని భయంబునఁ బాఁగలరు. ౮

ఏనుఁగులు సింహగర్జనమును విని సహింపంజాలనట్లు చంచలులును యుద్ధశీతలనొందనివారలును జిత్తస్థైర్యములేనివారలునగు వానరులు నీ కంటఁ ద్వనిని సహింపజాలరు. ౯

ప్రహస్తుఁడా! అట్లు వానరసేనయంతయుఁ బాటిపోయినప్పటి రాముఁడును లక్ష్మణుఁడును దమమాటవినువార లెవ్వరును లేమింజేసి నిరాలంబులయి నీచేతం జిక్కుదురు. ౧౦

అయితే “యుద్ధముగావించిన జయమేవచ్చునని నియమములేదే; మరళణంబునుఁ గలుగును; కావున దానిం గావింపకుండుటయే మేలు” అనిచెప్పగువు; మనమిప్పుడు యుద్ధముగావింపకున్నను శత్రువులు మనల విధింపకవిడువరు; కావున యుద్ధంబుగావింపకున్న మరళణంబుగలుగుట నిశ్చితము, యుద్ధంబుగావించినచో మరళమే గలుగునని నిశ్చయములేదు; కావున యుద్ధముచేయకుండుటకన్న యుద్ధమునేయుట మంచిది. ౧౧

నే నిప్పుడు చెప్పినదానికి విరుద్ధముగఁగాని యనుకూలముగఁగాని నీ వేమని యభిప్రాయపడుచున్నావో, అది మాకుసమర్థము, దానింజెప్పుము. అని రావణుఁడు ప్రహస్తునితోఁ జెప్పెను.

నేనానాయకుఁడగు ప్రహస్తుఁడు రావణుఁడు చెప్పినమాటకు విని శుక్రచార్యుఁడు అనురరాజుతోఁ జెప్పనట్లు రాక్షసరాజుండగు రావణునితో నిట్లని చెప్పెను. ౧౨

రాజ! స్మృతితపూర్వం నః కుశలై స్సహ మన్త్రిభిః. ౧౩
వివాద శ్చాపి నో పుత్ర స్సమవేక్ష్య పరస్పరమ్,

ప్రదానేన తు సీతాయాః శ్రేయో వ్యవసితం మయా. ౧౪
అప్రదానే పున ర్యుద్ధం దృష్ట మేత త్తథైవ నః,
సోఽహం దానైశ్చ మానైశ్చ సతతం పూజిత స్త్వయా. ౧౫
సాన్తైశ్చ వివిధైః కాలే కిం సకుర్యాం ప్రియం తవ,

న హి మే జీవితం రక్ష్యం పుత్రదారధనాని వా. ౧౬
త్వం పశ్యమాం జహూషంతం త్వదర్థం జీవితం యుధి,

ఏవముక్త్వా తు భర్తారం రావణం వాహినీపతిః. ౧౭
ఉవా చేపం బలాధ్యక్షో స్పృహంతః పురతః స్థితాన్,

సమానయత మే శీఘ్రం రాక్షసానాం మహర్షలమ్. ౧౮
మద్భాగశనివేగేన హతానాం చ రణజితే,
అద్య తృప్యన్తు మాంసాదాః పక్షిణాః కాననాకసామ్. ౧౯

ఇత్యుక్తాస్తే ప్రహస్తేన బలాధ్యక్షోః కృతత్వరాః, ౨౦
బల ముద్యోజయామాసు స్తస్మిన్రాక్షసమన్దిరే.
సా బభూవ ముహూర్తేన తిగ్ధానానావిధాయుధైః,
లక్ష్మీ రాక్షసవీరై స్తైర్గజై రివ సమాకులా. ౨౧

రాక్షసరాజుండవగు రావణుడా! ఈసంగతి మున్ను సమర్థులగుమంత్రులతోగూడ నాలోచించినవిషయమేకదా! దీనిగుఱించియే మాకు మతభేదముగలిగి జగడముగూడ నైనది. ౧౩

సీత నిచ్చినచో పోగులుగునని నేను నిశ్చయించియుంటిని; సీత నివ్వనిచో యుద్ధంబుగలుగునను సీసంగతి మున్ను మాకుఁ దెలిసినదే. ౧౪

సీచేత దానంబులను సమ్రాసంబులను సాంత్యవచనంబులను నానావిధంబుల నెల్లప్పుడును బూజితుండగు నట్టినేను గాలమువచ్చినప్పుడు నీకుఁ ద్రియంబగుకార్యంబును దేనిజేయను? ఏదిగాని గావించెదను. ౧౫

నాకు బ్రాణమును గొడుతులను భార్యలను ధనములను రక్షించుకొనవలసినదిలేదు. నీకార్యము గావించు యొకటియే నాకుఁ గావలసినది ఇదిగో నీకొఱకు యుద్ధమునందుఁ బ్రాణమును గూడ విడువఁగోరెదను జాడుము. అని ప్రహస్తుఁడు రావణునితోఁ జెప్పెను. ౧౬

నేనానాయకుడగు ప్రహస్తుఁడు రాక్షసరాజుడగు రావణునితో సీప్రకారంబునంజెప్పి తనముందటనున్న నేనాధ్యక్షులంజూచి యీమాటం జెప్పెను. ౧౭

అనంతంబగు నారాక్షససేనను శీఘ్రముగాఁ దీసికొనిరండు. ౧౮

ఇప్పుడు మాంసభిక్షకంబులగు పక్షులు యుద్ధభూమియందు వజ్రములవంటి నాబ్రాణములచే వధింపఁబడినవానరులమాంసములను దనివిదీరం దిని తృప్తిబొందఁగలవు. అని ప్రహస్తుఁడు నేనాధ్యక్షులతోఁ జెప్పెను. ౧౯

ఆనేనాధ్యక్షులు ప్రహస్తుఁడు చెప్పినమాటనువిని ఆతిత్వరగా నాలంకావగరంబున రాక్షససేనలం గూర్చిరి. ౨౦

అంత ముహూర్తమాత్రంబున నాలంకాపురియంతయు మత్తిగజాకారమును దీక్షములగు నానావిధాయుధంబులు ధరించినవారలనగు రాక్షసవీరులచే నిండినదయ్యె. ౨౧

హుతాశనం తర్పయతాం బ్రాహ్మణాంశ్చ నమస్యతామ్,
అజ్యగన్ధప్రతివహ స్సురభి ర్దామతో వహ. ౨౨

ప్రజశ్చ వివిధాకాగా జగృహు స్త్యభినువ్రితాః,
సక్లామిసజ్జా స్సంహృష్టా ధారయన్త్రాక్షసా స్తవా. ౨౩

సధనుష్కాః కవచినో వేగా దాప్తుశ్య రాక్షసాః,
రావణం ప్రేక్ష్య రాజానం ప్రహస్తం పర్యవార కున్. ౨౪
అ ధానుస్త్యవ రాజానం భేరీ మాహత్య భైరవామ్,
అసురోహ రథం దివ్యం ప్రహస్త స్సజ్జకల్పితమ్. ౨౫
హయైర్మహాబన్దై ర్యుక్తం సమ్యక్సూతం సుసంయుతమ్,
మహాబలవన్ఘ్నోషం సాక్షా చ్చుష్టాగ్నిభాస్వరమ్. ౨౬
ఉరగధ్వజదుర్ధర్మం సువరూఢం స్వవస్కరమ్,
సుచర్ణజాలసంయు క్తం ప్రహస్త మివ శ్రియా. ౨౭

తత స్తం రథ మాస్థాయ రావణార్చితశాసనః,
లక్ష్మాయా నిర్యయా తూర్ణం బలేన మహతా వృతః. ౨౮

తతో దుష్టుభినిర్ఘోషః పర్జన్యనినదోపమః,
వాదిత్రాణాం చ నినదః పూరయన్నివ సాగరమ్. ౨౯
శుశ్రువే కబ్జకబ్జశ్చ ప్రయాతే వాహినీపతా,
నినదస్త స్స్వరాన్ఘోరా న్నాక్షసా జగ్గు రగ్రతః. ౩౦
భీమరూపా మహాకాయాః ప్రహస్తస్య పురస్సరాః,

అప్పుడు రాక్షసవీరులు అగ్నిహోత్రంబున జయావహంబులగు హోమంబులు సేయుటవలన బ్రహ్మణుల గంధపుష్పాక్షతాదులఁ బూజించుటవలనను అచ్చట నాయును ఆశ్వగంధముతోను పుష్పాదిగంధముతోనుంగూడి మనోహరంబుగా వీచినది. ౨౨

అన్తః యుద్ధసన్నధులగు రాక్షసులు సంతుష్టులయి విజయప్రదంబగునటలు నభిమంత్రితంబులుగా నానావిధములయొక పుష్పమాలికలఁ దీసి ధరించిరి. ౨౩

రాక్షసవీరులు గనుక్కులను గవచంబులను ధరియించి రాక్షసరాజుఁడగురాణణున కభివందనంబుగావించి ప్రహస్తునిం బరివేష్టించి నిలిచిరి. ౨౪

అంతః ప్రహస్తుఁడు రాక్షసరాజుఁడగు రాణణునివీడ్కొని భయంకరాకారంబగు భేరిని వాయింపఁజేసి దివ్యంబును యుద్ధసన్నధంబుగావంపఁబడినదియు మహావేగంబులగు గుఱ్ఱములు పూన్చినదియు సమర్థుఁడగు పారథిగ దియు ముబద్ధసంధిబంధమును మహామేఘగర్జనమువంటి ధ్వనిగలదియుఁ జంద్రసూర్యులంబోలె వెలుగుచుండునదియు సర్వధ్వజశోభితంబును గుర్ధర్మంబును మంచితప్పుగలదియుఁ జక్కనిచక్రములుగలదియు బంగారుకీటి కీలతోఁ గూడినదియుఁగాంతిచే నితరపదార్థంబులంజూచి పరిహసించునట్లు చూపట్టుచున్నదియు నగు మహాకథము నారోపించెను. ౨౫-౨౬

అంత నాప్రహస్తుఁడు రాణణునిచే నాజ్ఞాపింపఁబడినవాఁడై యారధంబు నారోపించి అనంతంబగు నై న్యమంఁగూడి కీఘ్రంబున లంకాపట్టణంబుననుండి వెడలెను. ౨౭

అంతః ప్రహస్తుఁడు వెడలునప్పుడు మేఘగర్జనంబుఁబోలు భేరిధ్వనియు నానావిధవాద్యంబులకల్పమును శంఖధ్వనియుసముద్రంబు నుప్పొంగఁజేయునట్లు దిక్కులునిండి చెరింగినవి. ౨౮

ప్రహస్తుపురులగు భయంకరాకారులును మహాకాయులునైన రాక్షసులు భయంకరధ్వనిగలుగునట్లు సింహనాదంబులుసేయుచుఁ ప్రహస్తుని ముందటంబోయిరి. ౩౦

నరాంతకః కుమ్భహనుర్నహనాదస్సమున్నతః. 30

ప్రహస్యచివాప్యేతే నిర్యయుః పరివార్యతమ్,
వ్యాధేనైవసుఖోరేణ పూర్వద్వారా త్స నిర్యయా. 31
గజయాధనికాశేన బలేన మహతా వృతః,

సాగరప్రతిమాఘేన వృతస్తేన బలేన సః. 32
ప్రహస్తా నిర్యయా తూర్ణిం కాలాంతకయమోపమః,

తస్య నిర్ఘాతఘోషేణ రాక్షసానాంచ సర్దతామ్. 33
లజ్జాయాం సర్వభూతాని వినేదు ర్వికృతై స్స్వరైః,

వృత్త మాకాశ మావిశ్య మాంసశోణితభోజనాః. 34
మద్దాలా న్యసపవ్యాని ఖగా శ్చక్రూ రథంప్రతి,
వమన్త్యః పావకావాలా శ్చివా ఘోరా వవాశిరే. 35

అస్తరితౌ త్పపాతోల్కా వాయు శ్చ పరుషో వవౌ,

అన్యోన్య మభిసంభాగ్రహశ్చ న చకాశిరే. 36

మేఘాశ్చ ఖరనిర్ఘోషా రథ సోపరి రక్షసః,
వవృషూ రుధిరం చాస్య సిషినుశ్చ పురస్సరాన్. 37
కేతుమూర్ధని గృధ్రోన్య సిలీనో దక్షిణముఖః,
తుల్యుభయతః పార్శ్వం సమగ్ర మహర త్ప్రభామ్. 38

సారథే ర్భవతుశ్చాస్య సక్త్యామ మవగాహతః,

నరాంతకుఁడును గుంభహనుఁడును మహానాదుఁడును సమున్నతుఁడు
ను నను నీప్రహస్తునిమంత్రులు నలువురును బ్రహస్తునిం బరిశేష్టించి నడచిరి.

ఆప్రహస్తుఁడు వ్రాహ్మణులుగాఁ దీర్పఁబడినదియు గజసమాహమ
తో సమానమయినదియు మహాభయంకరమునగు నప్తుహాసేనంకూడి యుద్ధం
బునకు వెడలెను. 32

ప్రళయకాలమునందు సమస్తప్రపంచమును నశింపఁజేసెడు యము
నింబోలునట్టి యాప్రహస్తుఁడు సమస్తప్రవాహంబువంటి యప్తుహాసేనం
కూడి శిఘ్రంబునంబోయెను. 33

ఆప్రహస్తుఁడును రాక్షసులును బ్రయాణకాలంబునఁగావించినసిం
హనాదంబులధ్వనికి లంక యందలి సమస్తజంతువులును భయపడి వికృతస్వరం
బుగా నఱచినవి. 34

మాంసరక్తాహారంబులగు పక్షులు మేఘరహితంబగు నాకాశంబునం
జేరి రథంబునకుఁ బ్రదక్షిణంబుగాఁ జాటివవి. 35

నక్కలు భయంకరాకారంబులయి నోసి సగ్నిజ్వాలలుగ్రక్కుచు
నఱచినవి. 36

ఆకాశంబుననుండి కొఱవిగట్టియువంటి తేజస్సుపడినది; వాయువును
బరుషంబుగా వీచెను.

చంద్రసూర్యాదిగ్రహములును బరస్పరము యుద్ధమునీయుచు నెంత
మాత్రము ప్రకాశింపకుండినవి. 37

మేఘములు పరుషముగా గల్జించుచు నాప్రహస్తునిరథంబుమీఁద నత
నిముందు నడచువాఁడు తడియునట్లు నెత్తురువాన గురిసినవి. 38

గద్దయొకటి ప్రహస్తునిధ్వజాగ్రంబు దక్షిణాభిముఖంబై వ్రాలిరెండు
తొక్కులును ముక్కుతో గీకుకొనుచు నిలిచెను; దానింజూచి ప్రహస్తుఁడు
ముఖకాంతియంతయువీడి వివర్ణముఖుడయ్యె. 39

పెక్కుమార్లుయుద్ధంబునందు సారథ్యము గావించి తేజివవాఁడును

ప్రతోదో న్యవత ధస్తా త్సూతస్య హయనాదినః.

౪౦.

నిర్యాణశీత్య యాఽస్యాస్తీ ద్భాస్వరా వసుదుర్లభా,
సా ననాశ ముహూర్తేన స మే చ స్థలితా హయాః.

౪౧

ప్రహస్తం తస్యభినింగిస్తం ప్రఖ్యాతబలపాయవమ్,
యాధి నానాప్రమాణా కపిసేనాఽభ్యనర్తత
అథ ఘోష స్సుతములో హరీణాం సమజాయత,
స్పృతో నారుజతాం చైవ గురీవ రాగృష్ణతాం శిలాః.
సచతాం యసానాం చ వానరాణాం చ గర్జతామ్,
ఉభే ప్రముదితే సై నేయ

౪౨

౪౩

రక్షోగణవనాకనామ్.

౪౪

వేగితానాం సమథానా మనోన్యవధకాక్షిణామ్,
పరస్పరం చావ్యయతాం నినాద శ్శృంగుణే వహన్
తతః ప్రహస్తా కపిరాజవాహినీ
మభిప్రతీక్షే విజయాయ దుర్జతిః,
విపృథవేగాం చ వివేక తాం చమూం
యథా ముమూర్షు శ్శులభో విభావసుమ్.

౪౬

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే సప్తపంచాశ సుర్గః. ౫౭.

అష్టపంచాశ సుర్గః.

తతః ప్రహస్తం నిర్యాతం దృష్ట్వా భీమపరాక్రమమ్,

తండ్రితాతలనాటనుండి సారథ్యమునేయుటయే జీవనముగాఁగల కులంబు నఁబుట్టుటచే సారథ్యంబున నతిసమర్థుడని చెప్పఁదగినవాఁడును అశ్వగతి శిక్షయంగుఁ బండితుఁడునగు నా ప్రహస్తుని నారథిచేతనుండి ముసిగోల తటాలున నేలంబడినది. ౪౦

బయలువెడలనస్వఁడు ప్రహస్తునికి అప్తపనువులకునుంకూడ గుర్ల భంబయి వెలుఁగునట్టి యేకాంతిగలిగియుండినదో ఆకాంతి ముహూర్తమాత్రంబున నశించి ప్రహస్తుఁడు వివర్ణుడై నిరుత్సాహుడయ్యె. సమభూమి యందే యతనిగుట్టంబులు జాతీ పడినవి. ౪౧

ప్రఖ్యాతిఁబులగు బలపారుపంబులుగల ప్రహస్తుఁడువచ్చుటంజూచి వానరసైనికులు నానావిధాయుధంబులు ధరించి యుద్ధంబున కెగురునిలిచిరి.

అంత వానరులు ఆయుధార్థమయి వృక్షంబులం బెకలింపుటచేతను బెద్దపెద్దతొలం దీయుటచేతను దుములంబగు మహోర్వని గలిగినది. ౪౩

రాక్షసులును వానరులును బరమశోలాహలంబున సింహవాదంబులు నేయుచు నట్లిరువాఁగులపై నృములును సంతుప్తంబులయ్యుండినవి.

వేగవంతులును సమరులును ఒండొరుల అధింపఁగోరువారిలను ఒండొరుల యుద్ధంబునకుఁ జీరువారలునగు నావానరరాక్షసుల మహోర్వని సంగి ముట్టి చెలంగినది. ౪౪, ౪౫

అంత దుష్టబుద్ధియగు ప్రహస్తుఁడు విజయంబుపొందుటకై వానర రాజుండును ముగ్ధివునిసేవయొద్దకుఁబోయి శలభిం బగ్గిహోత్రిమును బ్రవేశించునట్లు అంతికింకను వృద్ధిఁబొందుచుండు వేగంబుగల యమహానేసం బ్రవేశించెను. ౪౬

ఇది యేఁబదియేడవస్కంధము.

ఏఁబదియేనిమిదవస్కంధము

అంత క్రతువులనడంగఁద్రొక్కునట్టి రాముఁడు భయంకరపరాక్రముఁ

ఉవాచ సస్త్రితం రామో విభీషణ మరిష్టమః. ౧

క ఏవ స్సుమహాకాయో బలేన మహతా వృతః,
అచక్షు మే మహాబాహూ! వీర్యవంతం నిశాచరమ్. ౨

రాఘవస్య వచ శ్రుత్వా ప్రత్యువాచ విభీషణః,
ఏవ నేనాపతి స్తస్య ప్రహస్తో నామ రాక్షసః. 3

లజ్జాయాం రాక్షసేష్టస్య త్రిభాగబలసంవృతః,
వీర్యవా నస్త్రువిచూఢః ప్రభ్యాతశ్చరరాక్రమే. ౪

తతిః ప్రహస్తం నిర్యాస్తం భీమం భీమపరాక్రమమ్,
గర్జన్తం సుమహాకాయం రాక్షసై రభిసంవృతమ్. ౫
దశర్భ మహతి నేనా వానరాణాం బలీయసామ్,
అతిసంహతరోషాణాం ప్రహస్త మభిగర్జతామ్. ౬

ఖడ్గశక్త్యైష్టిబాణాశ్చ శూలాని ముసలాని చ,
గదాశ్చ పరిఘాని ప్రాసా వివిధాశ్చ పరశ్వథాః. ౭
ధనుంషీచ విచిత్రాని రాక్షసానాం జయైషిణామ్,
ప్రగృహీతా నృశోభంత వానరా నభిధావతామ్. ౮

జగ్మహుః పాకశాం శ్చాపి ఘోషితా నావనరక్షభాః,
శిలాశ్చ విఫులా దీర్ఘా యోధృకామాః ప్లవన్తమాః. ౯

డగు ప్రహస్తుడు వచ్చుటంగని చిఱునగవు మోమునందనర విభీషణుఁజూచి
యిట్లని చెప్పెను. ౧

మహాబాహుఁడవగు విభీషణుఁడా! మహాకాయుఁడగు నీరాక్షసుఁడు
గొప్పనేనంగూడి వచ్చుచున్నాఁడు. ఈతఁడెవ్వఁడు? ఇతఁడు మిక్కిలియుఁ
అరాక్రమంబుగలవాఁడని తోచుచున్నది. ఇతనిం జెప్పుము. అని రాముఁడు
విభీషణు నడిగెను. ౨

విభీషణుఁడు రామునిమాటను విని యిట్లని బదులుచెప్పెను.

ఈరాక్షసుఁడు రావణుని నేనానాయకుఁడు. ఇతనిపేరు ప్రహ
స్తుఁడు. 3

అంకయందు రాక్షసురాజుఁడగు రావణునిసైన్యంబునందు మూఁడవ
భాగ మీ ప్రహస్తుని యధీనముగా నుండును ఇతఁడు బలవంతుఁడు అస్త్రం
బులం దెలిసినవాఁడు, సూరుఁడు, పరాక్రమంబునను బేరుపొందినవాఁడు అని
విభీషణుఁడు రామునితో జెప్పెను. ౪.

అంతఁదమపైకివచ్చుచున్న భయంకరాకారుఁడును భయంకరపరాక్ర
ముఁడును సింహనాదంబులు నేనుచున్నవాఁడును మహాకాయుఁడును బెక్కు
రాక్షసవీరులతోఁగూడినవాఁడునగు ప్రహస్తునిం జూచి బలవంతులగు వానర
వీరులు పరమకుపితులయి ప్రహస్తుం బేర్పొని సింహనాదంబులు గావించిరి.
౫, ౬

అప్పుడు వానరులమీఁదికిఁ బరుగెత్తుచు జయంబుగోరి యుద్ధంబున
కుపక్రమించినరాక్షసవీరులుధరించిన ఖడ్గంబులు శక్తులు నవ్వులు బాణంబులు
కూలంబులు ముసలంబులు గదలుఁ బరిఘంబులుఁ బ్రాసంబులు వానావిధ
ములయిన పరశ్వధంబులు మొదలగునాయుధంబులు ఎంతయుఁ బ్రకాశించు
చుండినవి. ౭, ౮

వానరోత్తములు యుద్ధంబునేయుటకై పుష్పిరంబులగు పృథ్విములను
వికాలంబులును దీర్ఘంబులు నగు జాళ్లను బట్టుకొని నిలిచిరి ౯

తేహం మనోన్యాయ మానాన్య సత్కారము సుమహా నభూత్,
 బహూనా మశ్శవృష్టిం చ శరవృష్టిం చ వర్ష తామ్ ౧౦
 బహవో రాక్షసా యుద్ధే బహూ నావసరయాథవాన్,
 వానరా రాక్షసాం శృపి నిజస్ము ర్బహవో బహూన్. ౧౧
 శూలైః ప్రమథితాః కేచి త్కేచిచ్చ పరమాయుధైః,
 పరిఘై రాహతాః కేచి త్కేచిచ్చిన్నాః పరిశ్వతైః ౧౨

నిరుచ్ఛ్వాసాః కృతాః కేచి త్పుతా ధరణీతలే,
 విభిన్నహృదయాః కేచి దిషుసంధానసందితాః. ౧౩
 కేచి ద్ద్విధాకృతాః ఖడ్గైః స్ఫురింతః పితౄతా భువి,
 వానరా రాక్షసైశ్శూలైః సార్వవశ శ్చాపదారితాః. ౧౪

వానరై శృపి సంక్రుద్ధై రాక్షసాఘా సుమంత్రతః,
 పాదవై ర్నిశ్చలైశ్చ సంపిప్తై ననుధాతతే. ౧౫
 స్రజస్పృశితై ర్హస్తైః కృష్టిభిశ్చ హతా భృశమ్,
 వేము శ్శోణిత మాస్పేభ్యో విశేష్టైశ్చ నేతృణాః. ౧౬

ఆర్తస్వనంచ స్వనతాం సింహనాదం చ వర్ష తామ్,
 బభూవ తుముల శ్శబ్దో హరీణాం రక్షసాం యుధి. ౧౭

వానరా రాక్షసాః క్రుద్ధా వీరమూర్ఖా మనువ్రతాః,
 వివృత్తనయనాః కూరౌ శ్చక్రః కర్కాణ్యభీతవత్. ౧౮

నరాంతకః కుమ్భహను ర్మహానాద సుమున్నతః,

అట్లు ఆవానరరాక్షసులు ఒండొగులం గలసి శిలాపర్వంబును గురించు
చుఁ దెనంగ నారంభింపుడుఁ బోరు ఘోరంబయ్యె. ౧౦

అప్పుడు యుద్ధమునందు రాక్షసులు పెక్కంద్రువానరుల సేనకులవధిం
చిరి; అట్లు వానరు ల సేనలు అనేకులరాక్షసుల వధించిరి. ౧౧

వానరులు కొందఱు రాక్షసులచే హులంబుల వధింపఁబడిరి. కొంద
ఱుచక్రిములచేఁ జంపఁబడిరి. కొందఱు పరిఘంబులవధింపఁబడిరి. కొందఱు
గొడ్డల్లచేఁ ఛేదింపఁబడిరి. ౧౨

కొందఱు గతిప్రాణులుగాఁ జేయఁబడి నేలంబడిరి. కొందఱు బాణం
బులచేఁ గొట్టఁబడినవారలయి గుండెలునుపగిలి ప్రాణంబులు విడిచిరి ౧౩

కొందఱు వానరులు రాక్షసులచే ఖడ్గంబుల రెండుతులింబులు ౧౪
డింపంబడినవారలయి యెగురుచు నేలంబడిరి. కొందఱు వానరులు పాశ్వ
భాగంబుల హులంబులచే విదారింపఁబడినవారలయి మృత్యుభోగి ౧౫

అప్పుడు వానరులును బనకుపేతులయి రాక్షసులను గుంపుగుంపుగా
వృక్షములచేతను బద్వతీశిఖరంబులచేతను జ్వాలాముగావించి రూపు నూపిరి

కొందఱు రాక్షసులు వానరులచే వజ్రస్పర్శంబులగుఁడికిల్లఁ బొం
పంబడి దంతములును గన్నులును రాలి నోట నెత్తుగుక్కుకొనుచు నేలం
బడిరి. ౧౬

యుద్ధంబున వానరరాక్షసులు కొందఱు దెబ్బదప్పుప్పుడు రోదనము
నేయుచుఁ కొందఱు జయమునొంది సింహనాదంబు నేయుచునుండిరి.
అశబ్దంబు తుములందై నింగిముట్టి చెంగినది. ౧౭

వానరులు రాక్షసులు కొందఱును క్రుద్ధులయి వీరమాన్దంబు ననుస
రించి కన్నులు గిఱగిఱంబిరుగ భయంకిరాకారులయి నిర్భయంబుగా యు
ద్ధంబు గావించిరి. ౧౮

నరాంతకుఁడును గుంభహనుఁడును మహానారుఁడును సమున్నతుఁ

ఏతే ప్రహస్తసచివా సుర్యే జఘ్ను ర్వనాకసః.

౧౯

తేషా మాపతతాం శీఘ్రంనిఘ్నతాం చాపి వానరాన్,
ద్వివిదో గిరిశృంగేణ జఘా నైకం నరా న్తకమ్.

౨౦

మర్త్యఖః పున రుత్థాయ కపి స్స విపులద్రుమమ్,
రాక్షసం టీ ప్రహస్తస్తు సమున్నత మహాథయత్.

౨౧

జామ్బవాం స్తు సుసంక్రుద్ధః ప్రగృహ్య మహతీం శిలామ్,
పాతయామాస తేజస్వీ మహానాదస్య వక్షసి.

౨౨

అథ కుమ్భహను స్తత్ర తారేణాద్య పీర్యవాన్,
పృథ్వీ గాభిహతో మూర్ధ్ని ప్రాణాన్ సంత్యాజయ ద్రణే
అమృత్యమాణ స్తత్కర్తృ ప్రహస్తో రథ మాస్థితః,
చకార కదనం ఘోరం ధనుష్పాణి ర్వనాకసామ్.

౨౪

అత్తర్త ఇవ సంజఙ్ఘే ఉభయో స్సేనయో స్తదా,
క్షుభిత న్యాప్రమేయస్య సాగర స్వేవ నిస్వేనః.

. ౨౫

మహతా హి శరౌఘేణ ప్రహస్తో యుద్ధకోవిదః,
అర్దయామాస సంక్రుద్ధో వానరా న్పర మాహవే.

౨౬

వానరాణాం శరీరైశ్చ రాక్షసానాంచ మేదినీ,
బభూవ నిచితా ఘోరా పతితై రివ పర్వతైః
సా మహీ రుధిరాఘేనా ప్రచ్ఛన్నా సంప్రకాశతే,
సంఘన్నా మాధవే మాసి పల్కాశై రివ పుష్పితైః.

౨౮

౩౦

దును ఈ ప్రహస్తమంత్రులు నల్వరును జెలరేగి వానరుల నానావిధంబుల
వధించిరి. ౧౯

అనరాంతకకుంభహనుమహానాదసమున్నతు లట్లు చెలరేగి వానరుల
వధింపుచుండుటం జూచి ద్వివిడుఁడు పర్యటిశిఖరముచే వారలలో నరాంతకు
నొక్కని వధించిపుచ్చెను. ౨౦

శిఖ్రముగాఁ గార్యములు చేయునట్టి గుర్తులుఁడు పెద్దవృక్షము నొ
కటిఁ బెకలించి సమున్నతుఁడను రాక్షసుని వధించెను. ౨౧

మహాపరాక్రమశాలియగు జాంబవంతుఁడు పరమకుపితుఁడై పెద్ద
ఝాయి నొకటి దీసి మహానాగునితోమ్ము పై వైప నశఁడు నేలం గూలెను.

అంతఁ బరాక్రమవంతుఁడగు కుంభహనుఁడు తారనిచే వృక్షంబున
శిరస్సనందుఁ బ్రహరింపఁబడినవాఁడై నేలంబడి ప్రాణంబులు విడిచెను.

ప్రహస్తుఁడును కథంబుననుండి యిట్లు తనమంత్రులు నల్వరును
హతులగుటంజూచి దాని నోర్వఁజాలక ధనుర్ధరుఁడై వానరులతో భయంక
రంబుగా యుద్ధముగావించెను. ౨౪

ప్రళయకాలమునం దప్రమేయంబగు సముద్రం బుప్పొంగునప్పుడు
గలుగుమహాద్వనివలె ఆరెండు సేనలయందును ఆయుధధంబునంబుట్టిన మహా
ద్వనియు భయంకరంబై యొప్పింది ౨౫

యుద్ధంబునందుఁ బండితుఁడగు ప్రహస్తుఁడు పరమకుపితుఁడై యమ్మ
హాయుద్ధంబునందు అసంఖ్యంబుగా బాణంబులు ప్రయోగించి వానరుల నొ
ప్పించెను. ౨౬

పర్యతాకారంబులగు వానరరాక్షసుల శరీకంబులు పడియుండుటచే
నాయుద్ధభూమియంతయు భయంకరాకారంబయి యుండినది. ౨౭

ఆయుధధభూమియంతయు నెత్తురుచే నిండియుండుటవలన నది ఐసం
తముతువునందుఁ బుష్పించిన పలాశవృక్షంబులచే నిండినట్లు ప్రకాశింపు
చుండినది. ౨౮

హతవీరాఘవప్రాంతం భగ్నాయుధమహాద్రుమామ్,
 శోణితౌఘమహాత్రోయాం యమసాగరగామినీమ్. ౨౯
 యశ్చైత్స్లిహమహాఽజ్ఞాం విఃకీర్ణాస్తశ్చచలామ్,
 భిన్నకాయశిరోమీనా మజ్జావయపశాన్వలామ్. 30
 గృధ్రహంసగణాకీర్తాం కజ్జసారససేవితామ్,
 మేదఃశేససమాకీర్ణా మార్తిస్తనిశనిన్వనామ్. 31
 తాం కాపురుషదుస్తారాం యుద్ధధూమిమయీం నదీమ్,

నదీ మిష ఘనాశాయే హంససారససేవితామ్. 3౨
 రాక్షసాః కపిముఖ్యాశ్చ తేరుస్తాం దుస్తరాం నదీమ్,

యథా వర్షరజోధ్వస్తాం నళినీం గజయూథపాః. 33

తతస్పృజస్తం బాణాఘాన్ప్రహస్తం స్యస్తనే ఫ్లితమ్,
 దరర్భతరసా నీలో వినిఘ్నస్తం ప్లవజ్జమాన్. 3౪

ఉద్ధూత ఇవ వాయుః ఫేనుహదభ్రబలం బలాత్,
 సమీత్యైభిద్రుతం యుద్ధే ప్రహస్తో వాహినీపతిః. 3౫

రథే నాదిత్యవర్ణేన నీలమేవాభిదుద్రవే,
 స ధనుర్ధనినాం శ్రేష్ఠో వికృప్య పరమాహవే. 3౬
 నీలాయ వ్యసృజ ద్భాణాన్ప్రహస్తో వాహినీపతిః,

తేస్త్రాప్య విశిఖా నీలం వినిభిద్య సమాహితాః. 3౭

హతులయిన యిరువారును పీఠసమాహమలే తీరములు గాఁగలదియు వితీగిన మూఁడుములై తీరవృక్షములు గాఁగలదియు నెత్తురే జలముగాఁగలదియు యక్ష్మిశ్రీహములను మాంసములే యడుగుగాఁగలదియుఁ బ్రేగులేపాచి తీఁగెలుగాఁగలదియు తెగిపడిన దేహభండములు శిరస్సులునే మత్స్యములు గాఁగలదియు వ్రేళ్లు మొదలగు సుఖములములే పచ్చికగాఁగలదియు గడ్డలే మాంసముగాఁగలదియు పులుఁగులే సారసంబులుగాఁగలదియు మేదస్సే సురుగుగాఁగలదియు దెబ్బలు దిన్నవారలయేప్పులే ధ్వనిగాఁగలదియు యముఁడిను సముద్రమునంగలయునదియు బిటీకినాండ్రకు దాటనలవిగానిదియునగు యుద్ధభూమియును మహానదిని అవ్యాపిరాక్షసులు ప్రవహింపఁజేసిరి. 30

రాక్షసులును వానరవీరులును శరదృతువునందు మాంససారముత్తు లో నొప్పుచుండునదిని సులభంబుగా దాటునట్లు దుస్తరంబగు నయుద్ధభూమి నదిని దాటిరి. 31

మదపుటేరుఁగులు కమలములపరాగము పడియుండుటచే నర్చాంతరము నొందిన తామరకొలంకుల దాటి యెఱ్ఱినిదేహము గలవగునట్లు అవ్యానర రాక్షసులు అయుద్ధభూమిని దిగినట్టి రక్తవర్ణములయిన దేహములుగలవారలయిరి. 32

అంత నట్లు రథగతుఁడై బాణంబులనేకంబులు ప్రయోగించుచు వానరులవధించుచున్న ప్రహస్తుని నీలుఁడు చూచెను. 33

సేనానాయకుఁడగు ప్రహస్తుఁడు ఆకాశంబున నుద్ధాతంబగు వాయువు మేఘసమాహంబుపై కడరునట్లు తనపైకడరిన నీలుంజూచి సూర్యప్రభం బగురథంబుతో నానీలునిమీఁదికే పోయెను. 34

ధనుర్ధరులలో నుత్తముఁడగు రాక్షససేనానాయకుఁడగు నాప్రహస్తుఁడు ఉత్తమంబగు ధనుస్సు నాకర్ణాంతము నాకర్షించి నీలునిపై బాణంబులు ప్రయోగించెను. 35

మహావేగంబులును కుపితంబులగు సర్పంబులువలె సతీతీక్షణంబులగు

మహీం బిగ్న ర్మహావేగా రుషితా ఇవ పన్నగాః,

నీల శ్చరై రభిహతో నిశితై ర్జ్వలనోపమైః.

3౮

స తం పగనుదుర్ధర్ష మాపతస్తం మహాకపిః,

ప్రహస్తం తాడయామాస వృక్ష ముత్పాట్య వీర్యవాన్. 3౯

స తే నాభిహతః క్రుద్ధో నన న్రాక్షసపుజ్జవః,

వవర్ష శరవర్షాణి ప్లవణ్గానాం చమూపతౌ.

౪౦

తస్య బాణగణా స్తోరా న్రాక్షసస్య మహాబలః,

అచారయ నావీరయితుం ప్రత్యగృహ్లా నిమిలితః.

౪౧

యథైవ గోవృషో వర్షం శౌరదం శీఘ్ర మాగతమ్,

ఏవ మేవ ప్రహస్తస్య శరవర్షం దురాసయమ్.

౪౨

నిమిలితాక్ష స్సహనా నీల స్సేహే సుదారుణమ్,

రోషిత శ్చరవర్షేణ సాలేన మహతా మహాన్.

౪౩

ప్రజఘాన హయా నీలః ప్రహస్తస్య మనోజవాన్,

తత స్స చాన ముద్భ్రూహ్య ప్రహస్తస్య మహాబలః.

౪౪

బభ్రుజ్జ తరసా నీలో ననాద చ పునఃపునః,

విధనుస్తు కృత స్తేన ప్రహస్తో వాహినీపతిః.

౪౫

ప్రగృహ్య ముసలం ఘోరం స్యద్దనా దవపుష్పవే,

తా పుభౌ వాహినీముఖ్యో జాతవై రా తరస్వినా.

౪౬

స్థితౌ క్షతబద్ధిగాఙ్గా ప్రభిన్నా వివ కుజ్జరా,

నాబాణంబులు లక్ష్యంబుడప్పుక నీలునిదేహంబు బ్రవేశించి యానతిఁ
బోయి భూమిం బ్రవేశించినవి. ౩౭

మహాపూత్రచుళాలియగు నానీలుఁడు అట్లు లీక్ష్మంబులయిన నిష్పృ
పంటిబాణంబులఁ గొట్టబడినవాఁడై కోపించి వృక్షము నొకటిఁ బోలించి
తనవైఁ వెచ్చుచున్న దర్భక్షుఁడగు ప్రహస్తుం బ్రహరించెను. ౩౮, ౩౯

రాక్షసశ్రేష్ఠుఁడగు నాప్రహస్తుఁడు అట్లు వృక్షంబునఁ గొట్టఁబడి
కోపించి సింహనాదంబునేయును వానరసేనానాయకుఁడగు నీలునిపై బాణ
వర్షంబులు గురిపించెను. ౪౦

మహాబలకాలియగు నీలుఁడు భయంకరాకాశంబులగు నాప్రహస్తుని
బాణసమాహంబుల నివారింప నశక్తుఁడై కన్నులు మూసికొని యన్నిటినీ
సహించుచుండెను. ౪౧

అఁబోతు శరదృఢువునందలి వర్షంబును ఎంతమాత్రము సరకునేయక
సహించునట్లు నీలుఁడు ప్రహస్తుఁడుప్రయోగించిన భయంకరంబగు బాణ
వర్షంబును ఎంతమాత్రము సరకునేయక కన్నులుమూసికొని సహించి
యుండెను. ౪౨

మహాబలుఁడగు నీలుఁడు ఆబాణవర్షంబునకుఁ గోపించి యొక్క
మహావృక్షంబుగొని మనోవేగంబులగు ప్రహస్తునిగుఱ్ఱంబులను వధించెను. ౪౩

అంత మహాబలకాలియగు నీలుఁడు వేగంబున నాప్రహస్తునిచేతి
ధనున్న నొడిసిపట్టుకొని విఠిచివైచి పెక్కుమాటులు సింహనాదంబు నావించెను. ౪౪

రాక్షససేనానాయకుఁడగు ప్రహస్తుఁడు అట్లు నీలునిచే విరఘుఁడును
విధనుఘ్నఁడును గావించఁబడి భయంకరంబగు ముసలంబు చేతఁగొని రథం
బుననుండి నేల కుఱికినను. ౪౫

పరస్పరబద్ధవైరులును బలవంతులును నెత్తుటం దడిసిన దేహముగలవార
లునగు నావానరరాక్షససేనానాయకులునీలప్రహస్తు లిద్దఱు మదపుఁటేనుఁగు
లుంబోలె నొండొరులం దాఁకి నిలిచిరి. ౪౬

- ఉల్లిఖన్తా సుతీక్ష్ణాభి ర్దంష్ట్రాభి రితరేతరమ్. ౪౭
- సింహశార్ధూసదృశౌ సింహశార్ధూచేష్టికౌ,
విక్రాంతవిజయా వీరా సయరే ష్వనివర్తినా. ౪౮
- కాఙ్క్షమాణౌ యశః ప్రాప్తుం వృత్రవాసవయో సుమా,
అజహూన తదా నీలం లలాటే ముసలేన సః. ౪౯
- ప్రహస్తః పరమాయత్త స్తస్య సుస్రావ శోణితమ్,
తత శ్శోణితదిగ్ధాజ్ఞః ప్రగృహ్య సుమహాతరుమ్. ౫౦
- ప్రహస్త స్సౌరసి కృద్ధౌ విససర్జ మహాకపి,
త మదిస్త్య ప్రహరంస ప్రగృహ్య ముసలం మహత్. ౫౧
- అభిదుద్రావ బలినం బలా న్నీలం ప్లవల్లయమ్,
త ముగ్ర వేగం సంర్క మాపత స్తం మహాకపి. ౫౨
- తత సుంపేక్ష్య జగ్రహ మహావేగో మహాశిలామ్,
తస్య యుద్ధాభికామస్య మృగే ముసలయోధినః. ౫౩
- ప్రహస్తస్య శిలాం నీలో మూర్ధ్ని తూర్ణ మసాతయత్,
సా తేన కపిముఖేన విముక్తా మహతీ శిలా. ౫౪
- బిభేద బహుధా ఘోరా ప్రహస్తస్య శిర స్తదా,
స గతాసు ర్గతశ్రీకో గతసత్త్వో గతేష్వియః. ౫౫
- పపాత సహసా భూమా చిన్నమూల ఇవ ద్రుమః,
విభిన్నశిరస స్తస్య బహు సుస్రావ శోణితమ్. ౫౬
- శరీరా దభిసుస్రావ గిరేః ప్రసృవణం యథా,
హతే ప్రహస్తే నీలేన తదకమప్యం మహద్బలమ్. ౫౭
- రక్షసా మప్రహృష్టానాం లక్ష్మ మభిజగామ హ,
న శేకు సయరే ణ్ణాతుం నిహతే వాహినీపతౌ. ౫౮
- నేతుబద్ధం సమాసాద్య విశీర్ణం సలిలంయథా,

సింహశార్దూలంబులతో సమానులును సింహశార్దూలచేష్టితులును బెక్కు యుద్ధంబుల నిదివఱకు జయంబుకొంది యుండువారలును వీరులును యుద్ధంబు నవెనుదీయనివారలును వృత్తానురజేవేంద్రులకు సరియైనవారలునగు నాప్రహస్తుడును నీలుఁడును తీక్షణులుగఁగోఁజుచే నొండొరుల దేహంబున గాయంబులుపడఁ బరస్పరజయంబుఁగోరి కొంతదవలె మల్ల యుద్ధంబు గావించిరి.

అప్పుడు ప్రహస్తుఁడు పరమవేగంబున ముసలంబు దీసి నీలుని లలాటప్రదేశంబునఁ బ్రహరింప నంచుండి రక్తంబు కాఱినది. ౪౯

అంత దేహంబంతయు నెత్తుటందడియ నీలుఁడు గోపించి యొకమహావృక్షంబుగొని ప్రహస్తునిపక్షస్థలంబుపై నేసెను. ౫౦

ఆప్రహస్తుఁడు అబ్బిబ్బ నరకునేయక అన్తుహముసలంబుగొని బలవంతుఁడగు నీలునిపైఁ బరుగెత్తెను. ౫౧

అంత మహావేగుఁడగు నీలుఁడు ఆప్రహస్తుఁడు భయంకరవేగంబునఁ దనపైఁకి వచ్చుటంజూచి యొక్కగొప్పశిలను గ్రహించెను. ౫౨

నీలుఁడు ముసలంబుతో యుద్ధంబునీయుచుఁ దనపైఁకి బఱతెంచుచున్నయాప్రహస్తునితలమీఁద శీఘ్రంబున నాశిలం బడవేసెను. ౫౩

అప్పుడు వానరశ్రేష్ఠుఁడగు నీలుఁడు వైచిన భయంకరాకారంబగు వచ్చుహాశిలచేఁ బ్రహస్తునితల పెక్కుప్రక్కలయి రూపఱిపోయెను. ౫౪

ఆప్రహస్తుఁడు కాంతియు బలంబును నింద్రియంబులును నశించి గతప్రాణుఁడై నఱకఁబడిన వేణుగలవృక్షంబుకైవడి తటాలున నేలంగూలెను.

ఆప్రహస్తునిభిన్నంబగు శిరిస్సుననుండియు దేహంబుననుండియు పవ్వరంబుననుండి నెలయేలు ప్రవహించునట్లు అధికముగా నెత్తురుగాఱినది.

నీలుఁడు ప్రహస్తుని వధించినపిమ్మట వంతవఱకు నప్రధృఘ్యలుగా నుండిన నారాక్షససైనికులందఱు పరమదుఃఖితులయి లంకకుం బోయిరి. ౫౫

యుద్ధంబున నేనానానుష్ఠుఁడు నిహతుఁడైన పిదప జలం బనకట్టను జూటి యాపలికిఁ బ్రవహింపఁజాలనట్లు రాక్షసులు నిలువఁజాలరైరి. ౫౬

హతే తస్మిం శ్చమూముఖ్యే రాక్షసాస్తే నిరుద్యమాః. ౫౯

రక్షఃపతిగృహం గత్వా భ్యానమూకత్వ మాస్థితాః,
ప్రాప్తా శ్శోకార్ణవం తీవ్రం సింసుంజ్ఞా ఇవ తేఽభవన్. ౬౦

తతస్తు నీలో విజయీ మహాబలిః
ప్రశస్యమాన స్పృశ్యతేన కర్షణా,
సమేత్య రామేణ సలత్కటేనచ
ప్రహృష్టసూప స్తు బభూవ యూథపః. ౬౧
ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండేఽష్టసంభాషిత స్సర్గః. ౫౮.

ఏకోనవప్రితమ స్సర్గః.

తస్మిన్మహే రాక్షససైన్యపాలే
ష్టవజ్రమానా మృవభేణ యుద్ధే,
భీమాయుధం సాగరత్యువేగం
విదుద్రవే రాక్షసరాజస్సైన్యమ్. ౧

గత్వాఽథ రక్షోధిపతే శృశంసు
స్సేనాపతిం చావకసూనుశస్త్రమ్,
తచ్ఛాపి తేషాం వచనం నిశమ్య
రక్షోధిపః క్రోధవశం జగామ. ౨

సంఖ్యే ప్రహస్తం నిహతం నిశమ్య
శోకార్దితః క్రోధపరీతచేతాః,
ఉవాచ తా నైర్మతయోధముఖ్యా
నిన్దోయథా చామరయోధముఖ్యాన్. ౩

రాక్షససేనానాయకుడగు ప్రహస్తుడు ఐధింపబడినవెనుక రాక్షస సైనికులు ఏమియుఁ జేయఁజాలక యూరకుడిరి. ౫౯

ఆరాక్షసులు రావణునియొద్దకుఁబోయి చింతావశంబున మూఁగలువలె నేమియుమాటలాడఁజాలక దుఃఖిసముద్రమున్నులయి మూర్ఛితులుంబోలె నుండిరి. ౬౦

అంత మహాబలుఁడును జయశాలియుఁగు వానరవాహినీనాయకుఁడు నీలుఁడు రామలక్ష్మణులంజేరి తానుగావించిన ప్రహస్తవధంబునకు యందఱ చేతను బ్రశంసింపబడుచుఁ బరమసంతోషంబున నుండెను. ౬౧

ఇది యేబదియొనిమిదవసర్గము.

ఏబదితోమ్మిదవ సర్గము.

వానరవర్తిష్ఠుడగు నీలునిచే రాక్షససేనానాయకుడయిన ప్రహస్తుడు నిహతుఁడయినపిదప భయంకరములయినయాముగములుగలదియు సముద్రమునకుంబోలె మహావేగంబుగలదియునగు నారాక్షససేన లంకకుఁ బరుగెత్తి నది. ౧

అంత నారాక్షసులుపోయి రావణునకు “సేనానాయకుడగు ప్రహస్తుడు నీలునిచే నిహతుఁడయ్యె” నని విన్నవింప నారాక్షసరాజు వారల మాటను విని శోపంబునొందెను. ౨

ఆరావణుడు ప్రహస్తుడు యుద్ధంబున నిహతుఁడగుటను విని శోకక్రొధంబులు మనంబునఁ జెనఁగొన సమీపంబుననుండు రాక్షసోత్తిములం జూచి దేవోత్తిముల కింద్రుఁడు చెప్పినట్లు ఇట్లని చెప్పెను. ౩

నావజ్ఞా రిపవే కార్యా ధై రిద్వ్రీబలనూదనః,
నూదిత సై స్ససృపాలో మే సానుయాత్ర స్సకుష్టరః. ౪

సోఽహం రిపువినాశాయ విజయా యావిచారయన్,
స్వయ మేవ గమిష్యామి రణశీర్షం త దదృశమ్. ౫

అద్య త ద్వానరానీకం రామం చ సహలక్ష్మణమ్,
నిర్దహిష్యామి బాణౌ ఘై ర్వనం దీప్తై రి వాగ్నిభిః. ౬

స ఏవ ముక్త్యా జ్వలనప్రకాశం
రథం తురగ్తో త్తమరాజయుక్తమ్,
ప్రకాశమానం వపుషా జ్వలంతం
సమూరురో హమరరాజశత్రుః. ౭

స శబ్దభేరిపణవప్రణాదై
రాస్ఫృటితక్షేభితసింహనాదైః,
పుణ్యై స్తనై శ్చా ప్యభిపూజ్యమాన
స్తదా యయా రాక్షసరాజముఖ్యః. ౮

స శైలజమూతనికాశయాపై
ర్థాంసాదనైః పావకదీప్తనేత్రైః,
బభౌ పృతో రాక్షసరాజముఖ్యో
భూతై ర్వృతో రుద్ర ఇ వాసురేశ్వరః. ౯

తతో నగర్యా స్సహసా మహాబా
నిష్క్రమ్య త ద్వానరసైన్యముగ్రమ్,
మహర్ణవాబ్రస్తనితం దదర్శ
సముద్యతం పాదపక్షైలహస్తమ్. ౧౦

తద్రాక్షపానీక మతిప్రచణ్డ

దేవేంద్రుని బలంబును విధించునట్టి నా వేనానాయకుని సపరివారం
బుగాఁ బొరిగొన్నట్టిమనశత్రువులు వాసరు లనుబుద్ధిచే స్వల్పముగాఁ దలం
పఁదగిన వారలుకారు. ౪

నే నింక నాలోచింపను; నేనే శత్రువులను విధించి విజయంబుఁ జేకొ
నుటకై యబ్బులచేఁ బ్రబలులు విధింపఁబడుటచే నాశ్వర్యకరముగానుండు
నట్టి యాయుధంబునకుఁ బోయెదను. ౫

ఇప్పుడు కార్పిచ్చు వనంబును దిహించునట్లు బాణంబులచే నారామ
లత్తబులను వానరసేన నంతయు దహించెదను. ౬

దేవేంద్రశత్రుఁడగు రావణుఁడు శత్రుకారమునందెప్పి అగ్నికింబో
లెఁ దేజస్సుకలదియు నుత్తమాశ్వంబులు పూన్చినదియు నలంకారంబులచేతను
స్వరూపముచేతను బ్రకాశించుచున్నదియు నగు రథము నాలోహించెను. ౭

అప్పుడు రాక్షసరాజోత్తముఁడగు నారావణుఁడు శంఖభేరిపూవాది
వాద్యధ్వనులచేతను భుజాస్ఫూలసంహనాదధ్వనులచేతను నానావిధస్తోత్ర
ములచేతను గొనియాడఁబడుచు యుద్ధంబునకుఁ బోయెను. ౮

రాక్షసరాజోత్తముఁడగు నారావణుఁడు పర్యతమేఘంబులతో సమా
నమలయిన యాకారములుగలవారలునగు రాక్షసులచేఁ బరివృతుఁడై భూతం
బులచేఁ బరివేష్టితుఁడగు రుద్రునికై వడిఁ బ్రకాశించెను. ౯

అంత మహాపరాక్రమశాలియగు రావణుఁడు శీఘ్రంబునఁ బట్టణంబు
వెలువడి భయంకరంబును మహాసమద్రంబునకును మేఘంబునకునుంబోలె
మహాధ్వనిగలదియు పృథ్వింబులు శైలంబులు చేతులందాల్చి యుద్ధసన్నద్ధం
డై యున్నదియునగు నవ్యావరనైవ్యమం జూచెను. ౧౦

సర్వరాజావంటిబాహువులుగల రాముఁడు యథోత్సాహంబున నిను

మూలోక్య రామో భుజగేంద్రబాహుః,
విభీషణం శస్త్రభృతాం పరివ్ర
మువాచ సేనానుగతః పృథుశ్రీః.

౧౧

నానాపతాకాధ్వజశస్త్రజుష్టం
ప్రాసాసికూలాయుధవజ్రజుష్టమ్,
సైన్యం సగేంద్రోపమనాగజుష్టం
కశ్యప మత్తోభ్య మభీరుజుష్టమ్.

౧౨

తతస్తు రామస్య నిశమ్య వాక్యం
విభీషణ శృక్రసమూహవీర్యః,

శశంస రామస్య బహుప్రవేగం

మహాత్మనాం రాక్షసపుష్కవానామ్.

౧౩

యోఽసౌ గజస్కంధగతో మహాత్మా

సవోదితాఝోపసుతామ్రనక్షత్రః,

ప్రకమ్పయన్నాగశిరోఽభ్యుపైతి

హ్యకమ్పనం జ్వేన మవేహి రాజన్!

౧౪

యోఽసౌ రథస్థో మృగరాజకేతు

ర్థూన్వృథా ధనుశ్చక్రధనుః ప్రకాశమ్,

కరీష భాతుగ వివృత్తపంష్ట

స్పృశన్విజిన్నాను పరప్రధానః.

౧౫

యశ్చైచ్ఛ విధ్వాస్తమహేంద్రకలోప

ధన్వీ రథస్థోఽతిరథోఽతివీరః,

విష్ఫురయన్ చాప మతుల్యమానం

నాన్నూతి కామోఽతివిపృథకాయః.

౧౬

యోఽసౌ సవారోఽదితతామ్రనక్ష

రారుహ్య భుక్తానినదప్రణాదమ్,

మడించినకాంతి గలవాడై వానరసేనాపరివృతుడై మహాభయంకరంబై
వచ్చుచున్నయారాక్షససేనం గని యాయుధధారులలోను తమఁడగు విభీష
ణుంజూచి యిట్లుని చెప్పెను. ౧౧

నానావిధములయిన ధ్వజములతోఁ గూడినదియుఁ బ్రాసములు ఖడ్గ
ములుశూలములు ధనుస్సులు మొదలగునాయుధములతోఁగూడినదియు నైరా
వతసమావెంబులగు నుత్తమగజంబులతోఁగూడినదియు నక్షోభ్యంబును హర
మయంబునగు నీసేన యెవ్వనిది? అని రాముఁడు విభీషణునితోఁ జెప్పెను.

అంత జేవేంద్ర సమానపరాక్రముఁడగు విభీషణుఁడు రామునిమాటను
విని రామునకు మహాపరాక్రమకాలులగు నారాక్షసోత్తముల బలాతిశయంబు
లం జెప్పెను. ౧౩

రాముఁడా! ఇదిగో నూతనముగా నుదయించినసూర్యునిపగిది నెఱ్ఱినై
నముఖముగలిగి యేనుఁగుమీఁదఁ గూర్చుండి తన జేనాభారంబున నేనుంగు
ళిర స్సదరఁ బరమాటోపంబున నేతెంచుచున్నాఁడే. ఇతఁడు రాణాపుత్రుఁ
డగు సకంపనుఁడు. ౧౪

ఎవ్వఁడు రథము వారోహించినవాడై సింహధ్వజంబలర ఇంద్రధను
స్తుల్యంబగు ధనుస్సును జ్యాకర్షణంబున ధ్వనింపఁజేయుచు భయంకరములయి
నకోటలు బయలువెడి నోరుదెఱచుకొని యుండు నేనుఁగుకై పడిఁ బ్రకాశించు
చున్నాఁడో యతఁడు బ్రహ్మదత్తవరుఁడగు నింద్రజిత్తు. ౧౫

వింధ్యాస్తమహేంద్ర పర్యతాకారుఁడును అతిరథుఁడు సతిపరాక్ర
మకాలియునగు నొకఁడు రథగతుఁడై యతిప్రమాణాకారంబగు ధనుస్సును
ధ్వనింపఁజేయుచు వచ్చుచున్నాఁడే ఈతఁడు మహాదేహుఁడైన యతికా
యుఁడు. ౧౬

ఏమహాబలుఁడు సవోదితంబగు సూర్యబింబంబునమింబోలఁ గన్నుల
నెఱ్ఱదనంబుగదుర ఘంటాధ్వనితోభీతంబగు నేనుఁగునెక్కి గర్జించుచు వచ్చు

గజం ఖరం గర్జతి వై మహాత్మా
మహోదరో నాను సవష వీరః. ౧౭

యోఽసౌ హయం కాశ్చనచిత్రభాణ్ణ
మారుహ్య సంధ్యాభగిరిప్రకాశమ్,
ప్రాసం సముద్యమ్య మరీచినద్ధం
పిశాచ ఏషోఽశనితుల్యవేగః. ౧౮

యశ్చైచ్ఛమ శూలం నిశితం ప్రగృహ్య
విద్యుత్ప్రథం కింకరవజ్రవేగమ్,
వృషేన్ద్రీ నూస్థాయ గిరిప్రకాశ
మాయాతి సోఽసౌ త్రిశిరా యశస్వీ. ౧౯

అసౌచ జేమూతవికాశరూపః
కుంభుః పృథువ్యూధసుజాతవక్షః,
సమాహితః పన్నగరాజకేతు
ర్విష్ణౌరయ న్భృతి ధను ర్విధూన్యన్. ౨౦

యశ్చైచ్ఛమ జామ్బూనదవజ్రజుష్టం
దీప్తం సధూమం పరిఘం ప్రగృహ్య,
ఆయాతి రక్షోబలకేతుభూత

స్త్రీసౌ నికుమ్భాఽదృశ్యతఘోరకర్తా.
యశ్చైచ్ఛమ చాపానిశరాఘజుష్టం
పతాకినం పావకదీప్తరూపమ్, ౨౧

రథం సమాస్థాయ విభా శ్చ్యవగ్రో
నరాస్త్రగోఽసౌ నగశృణ్ణయోధీ. ౨౨

యశ్చైచ్ఛమ నానావిధఘోరరూపై
ర్వాప్యఘోష్ట్రనాగేన్ద్రీమృగాశ్వవక్షైః,
భూతై ర్వృతో భాతి వివృత్తనేత్రైః

చున్నాఁడో అతఁడు మహాదరుఁడు.

౧౩

ఎవ్వఁడు బంగారుసొమ్ములచే నలంకరింపఁబడి సంధ్యామేఘయుక్తంబగు పర్వతంబుకరణిం బోల్చుచున్న గుఱ్ఱంబు నారోహించి తళితళాయనానంబగు ప్రాసంబు చేఁబూని వచ్చుచున్నాఁడో యీతఁడు పితామఁడు. పిడుగువంటివాఁడు.

౧౪

ఎవ్వఁడు తీక్షణుని మెఱపువలె మెఱుఁగుచున్నదియు వజ్రాయుధముకన్న నధికమయిన వేగముగఁదియు నగు శూలంబుఁబట్టుకొని పర్వతాకారంబగువృషభంబు నారోహించి వచ్చుచున్నాఁడో ఈతఁడు యశశ్శాలియగు త్రిశిరుఁడు.

౧౫

మేఘాకారుఁడు విశాలంబును మాంసలంబును సుందరంబునగు తొమ్మగలవాఁడనగు నీరాక్షసుఁడు సన్నధృఢై పన్నగరాజధ్వజంబుగ్రాలధనుర్విషాకంబు గావించుచున్నాఁడే; ఈతఁడు కుంభుఁడు.

౨౦

ఎవ్వఁడు బంగారముతోను వజ్రమణులతోను నలంకరింపఁబడినదియుఁ బ్రకాశమానంబును ధూమసహితంబునగు పరిఘంబుగొని వచ్చుచున్నాఁడో అతఁడు నికుంభుఁడు; ఈతఁడు రాక్షససైన్యమునకంతయు ముఖ్యుఁడు; గొప్పకార్యములు గావించినాఁడు.

౨౧

ఎవ్వఁడు ధనుర్బాణఖడ్గంబులతోఁ గూడినదియు ధ్వజాలంకృతంబును అగ్నిహోత్రంబువలెఁ బ్రకాశించుచున్నదియు నగురథంబు నారోహించి భయంకరాకారుఁడై ప్రకాశించుచున్నాఁడో ఈతఁడు నరాంతకుఁడు; పర్వతశిఖరంబులచే యుద్ధము సేయువాఁడు.

౨౨

ఎవ్వఁడు నానావిధభయంకరాకారంబులును వ్యాఘ్రముఖంబులును సుప్త్యముఖంబులును గజముఖంబులును వృగముఖంబులును అశ్వముఖంబులునగు ధూతంబులచేఁ బరివేష్టితుఁడై యొప్పుచున్నాఁడో అతఁడే దేవతలగర్వ.

స్సోఽసా సురాణా మపి దర్పహంతా. ౨౩

యత్రైత దిష్టుప్రతిమం విభాతి

ఛత్తం సితం సూక్ష్మశలాక మగ్ర్యమ్,

అత్రైష రక్షోధిసతి ర్మహత్తా

భూతై ర్వృతో దుద్ర ఇ వావభాతి. ౨౪

అసౌ కిరీటీ చలమణ్డలాస్యో

నగేన్ద్రవిన్ధ్యోపమభీమకాయః,

మహేన్ద్రవై వస్వతదర్పహంతా

రక్షోధిసస్పూర్య ఇ వావభాతి ౨౫

ప్రత్యువాచ తతో రామో విభీషణ మనిన్దమమ్,

అహో దీప్తా మహాతేజా రావణో రాక్షసేశ్వరః. ౨౬

ఆదిత్య ఇవ దుష్ప్రేక్ష్యో రశ్మిభి ర్భాతి రావణః,

సువ్యక్తం లక్షయే హ్యస్య రూపం తేజ సుమావృతమ్. ౨౭

జేనదానవవీరాణాం వపు ర్నైవంవిధం భవేత్,

యావృశం రాక్షసేన్ద్రస్య వపు రేత త్ప్రకాశతే. ౨౮

సర్వే పర్వతసజ్జాళా సుర్వే పర్వతయోధినః,

సర్వే నీప్తాయుధధరా యోధాశ్చాస్య మహాదనః. ౨౯

భాతి గాత్రసరాజోఽసా స్రదీప్తై ర్భీనువిక్రమైః,

భూతైః పరివృత స్తీక్తై ర్దేహవద్భి రి వాన్తకః. ౩౦

దిప్త్యాఽయ మద్య పాపాత్మా మను దృష్టిపథం గతః,

అద్య కోధం విమోక్ష్యామి నీతాహరణసమ్భవమ్. ౩౧

ము నడంచినమహాత్ముడు.

౨౩

చంద్రకుల్యంబును నూత్నశలాకంబును మత్తమంబునగు శ్వేతచ్ఛత్రము ప్రకాశించుచున్నదే; ఈరథమునందే మహాత్ముడగు రాక్షసరాజు రాక్షసపరివృతుడై భూతసేవితుడగు రుద్రునికై వడిఁ దేజరిల్లుచున్నాడు. ౨౪

కిరీటధరుఁడును గుండలాలంకృతమగుముఖముగలవాఁడును హిమవత్సర్యతాకారుఁడు నగు నీతఁడు రాక్షసరాజుండగురావణుఁడు; ఇంద్రియముల గర్వం బడచినవాఁడు; నూర్మ్యుఁడుంబోలె వెలుంగుచున్నాఁడు చూడుము. అని విభీషణుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను. ౨౫

అంత రాముఁడు శత్రువుల నడంగఁద్రొక్కంజాలిన విభీషణుంజూచి యిట్లని బదులుచెప్పెను.

రాక్షసరాజుడగు రావణుఁడు దివ్యతేజంబున వెలుంగుచున్నాఁడు; మహాప్రతాపుఁడుగా నున్నాఁడు. ఆశ్చర్యము. ౨౬

రావణుఁడు తేజంబున నూర్మ్యునిపగిదిఁ దేజీమాడ నలవిగాక వెలుంగుచున్నాఁడు.

తేజస్సమాహావృతంబగు నీతినిరూపము స్పష్టముగా నగపడుచున్నది. రాక్షసరాజుండగు నీరావణునిదేహంబుతేజస్సు దేవదానవులలో నెవ్వరికిని లేదు. ౨౭

ఈతనిభటులందఱు మహాతేజాలు; పర్యతాకారులు; కొండలచే యుద్ధంబుగావించువాతలు; దీప్యమానంబులగు నాయుధంబులం దాల్చియున్నారు.

రాక్షసరాజుండగు నీరావణుఁడు దేదీప్యమానులగు భయంకర పరాక్రములచేఁ బరివేష్టితుడై మహాకాయంబులగు భూతములచేఁ బరివృతుడగు యమునికై వడిఁ దేజరిల్లుచున్నాఁడు. ౩౦.

జైవశంబున నీపాపాత్ముఁడు నాయెదుటంబడెను.

ఇప్పుడు సీతాపహరమునం గలిగినకోపంబుఁ దీర్చుకొనెదను. అని

ఏవ ముక్త్యా తతో రామో ధను రాదాయ వీర్యవాన్,
లక్ష్మణానుచర స్తస్మా సముద్భృత్య శరోత్తమమ్. 3౨

తత స్స రక్షోధిపతి ర్మహాత్మా
రక్షంసి తా న్యాహ మహాబలాని,
ద్వారేషు చ ర్యా గృహగోపురేషు
సునిర్వృతా స్తివృత నిర్వికణ్ఠాః. 33

ఇహ౭గతం మాం సహితం భవద్భి
ర్వనాకస శ్చిద్ర మిదం విదిత్వా,
శూన్యాం పురీం దుష్ప్రసహం ప్రమథ్య
ప్రథర్షయేయ స్సహసా సమేతాః. 3౪

విసర్జయిత్వా సహితాన్ తత స్తా
న్లతేషు రక్షస్సు యథానియోగమ్,
వృధారయ ద్వానరసాగ రాఘం
మహర్షుషః పూర్ణమి వార్ణవౌఘమ్. 3౫

త మావత స్తం సహసా సమీక్ష్య
దీప్తేషుచాపం యుధి రాక్షసేంద్రమ్,
మహ త్సముత్పాట్య మహీధరాగ్రం
దుద్రావ రక్షోధిపతిం హరీశః. 3౬

త చైచ్చలశృంగం బహుపుక్షసానుం
ప్రగృహ్య చిక్షేప నిశాచరాయ,
త మావత స్తం సహసా సమీక్ష్య
చిభద బాణై స్తపనీయపుణ్ఠాః. 3౭

తస్మి స్పృహ్యతోత్తమసానువృక్షే

రాముఁడు విభీషణునితోఁ జెప్పెను.

30

అంత మహాపరాక్రమముగలరాముఁడు ఈ ప్రకారముంజెప్పి యత్నమునహితుఁడై ధనుర్బాణంబులుధరియించి సన్నద్ధుఁడై నిలిచియుండెను. 31

అంత మహాపరాక్రమముగలరాముఁడు నారాక్షసరాజు రావణుఁడు బలవంతులగురాక్షసులంజూచి “మీరటు నిర్భయముగాఁ జతుష్పథగృహములయందును బురద్వారంబులయందును ముఖంబుగాఁ గాచియుండుడు” అని యాజ్ఞాపించెను. 32

వానరులు మీరలందఱు నాతోఁగూడ వచ్చియుండుటంజూచి పట్టణంబున నెవ్వరును పైనికులులేరనుభద్రంబుఁ దెలిసికొని యంత శీఘ్రంబున గుంపుగూడి ముఖంబుగాఁ బురంబుఁ బ్రవేశించి నాశంబునొందింతురు. అని రావణుఁడు రాక్షసవీరులతోఁ జెప్పెను. 33

అంత నారావణుఁడు ఆరాక్షసవీరులంబంపి వారలు రాజాజ్ఞానొప్పునఁ జోయినతరువాత మహామత్స్యము సముద్రజలంబులం గలందునట్లు వానరసైన్యంబులం గలంచెను. 34

వానరరాజుండగు సుగ్రీవుఁడు రాక్షసరాజుండగు రావణుఁడు దీప్తంబులగు ధనుర్బాణంబులుదాల్చి వేగంబున వానరసేనమీఁదికి వచ్చుటంజూచి గొప్పపర్వతశిఖరము నొకటిఁ జెకలించి రావణునిమీఁది కడఁగెను. 35

అసుగ్రీవుఁడు పెక్కువృక్షంబులతోఁగూడిన తటముగల యాపర్వతశిఖరంబును రావణునిపై నేయి సతఁడది తనమీఁదికి వచ్చుటంజూచి శీఘ్రంబున బంగారుపింజలుగలబాణంబులచే దానిం దునియులుగావించెను. 36

మహావృక్షములతోఁగూడిన పెత్తముగల యాపర్వతశిఖరము తునియ

శృక్లే వికీర్ణే పతితే పృథివ్యామ్,
మహాహింసల్పం శర మస్తకాథం
సమాదధే గాత్రసలోకనాథః.

3౮

స తం గృహీత్వాఽనిలతుల్యవేగం
సవిస్ఫులిగజ్వలనప్రకాశమ్,
బాణం మహేంద్రాశనితుల్యవేగం
చిత్తేప సుగ్రీవపథాయ గుప్తః

3౯

స సాయకో రావణబాహుముక్త
శృకాశనిప్రఖ్యవపు శ్శితాగ్రః,
సుగ్రీవ మాసాద్య చిభేద వేగా
ద్దుహేరితా క్రాచ్చ మివోగ్రశక్తిః.
స సాయకారో విపరీతచేతాః

౪౦

కూజ స్పృథివ్యాం నివసాత వీరః,
తం ప్రేక్ష్య భూమా పతితం విసంజ్ఞం
నేదుః ప్రహృష్టా యుధి యాతుధానాః.

౪౧

తతో గవాక్షో గవయ స్సుదంష్ట్ర
స్తథర్షభో జ్యోతిముఖో నళశ్చ,
శైలాన్ సముద్యమ్య వివృద్ధకాయాః
ప్రదుద్రువు స్తం ప్రతి రాక్షసేంద్రిమ్.

౪౨

తేషాం ప్రహారాన్ స చకార మోఘా
ప్రత్యోధివో బాణగణై శ్శితాగ్రై,
తా న్వాన రేంద్రానపి బాణబాలై
ర్బిభేద జామ్బూనదచిత్రపుష్పైః.

౪౩

తే వానరేంద్రాః ప్రీదశారిబాణైః

లంబు నేలంబడినతరువాత రాక్షసగాజాండగు రావణుఁడు మృత్యువుంబోలిన
దియు మహాసర్పంబువంటిదియును నొక్క దివ్యబాణంబును ధనుస్సున సం
ధించెను. 35

ఆరావణుఁడు కుపితుఁడై వాయువునకుంబోలె వేగంబుగలదియుఁ
గణంబులతోఁగూడిన నిప్పువలెమంచుచున్నదియు దేవేంద్రుని ఎజ్రాయాధం
బువంటిదియునగు నాబాణంబును గ్రహించి సుగ్రీవవిఘ్నముయి ప్రయో
గించెను. 36

ఇంద్రునిసజ్రాయాధముంబోలె నరిక తినంబును తీక్షణమున యగ్రము
గలదియునగు నాబాణము రావణబాహుముక్తంబై వేగంబునఁ గుమారస్వా
మిప్రయుక్తంబగుశక్తిక్రాంచపవృత్తమును భేదించినట్లు సుగ్రీవుని భేదించెను.

వీరుఁడగు నాసుగ్రీవుఁడు బాణపీడితుఁడై తెలివిదప్పి వెలవెలంగూ
యుచు నేలంబడిన. రాక్షసులందఱు అట్లు సుగ్రీవుఁడు యుద్ధంబున మా
ర్చితుఁడై నేలంబడుటనుజూచి సంతోషంబున సింహనాదంబులు గావించిరి. 37

అంత గవాక్షుఁడును గవయుఁడును ఋషభుఁడును జ్యోతిర్మఖం
డును నభుఁడును మేనులు పెంచికొని పర్యతంబులందీసికొని యారాక్షసరా
జుమీఁది కడరిరి. 38

ఆరావణుఁడు అవ్యాసరవీరులు వేసినపర్యతములను దీక్షబాణంబులఁ
దునియలుగావించి యవ్యాసరోత్రములను గాంచనపుంఖములగు బాణంబుల
నొప్పించెను. 39

భయంకరాకారులగు శావానరోత్రములు రావణునిబాణంబులచే భిన్న

ర్భిన్నా నిపేతు ర్భువి భీమకాయాః,
తతస్తు తద్వాసరసైస్య ముగ్రం
ప్రచ్ఛాపయామాస స బాణజాలైః.
తే వధ్యమానాః పతితాః స్త్రవీరా

౪౪

నానద్యమానా భయశల్యవిధ్వాః,
శాఖామృగా రావణసాయకార్తా
జగ్తు శృరణ్యం శరణం స్త్రగాయమ్.

౪౫

తతో మహాత్మా స ధనుర్ధనుష్ఠా
నాదాయ రామ సుహసా జగామ,
తం లక్ష్మణః ప్రాజ్ఞలి రభ్యుపేశ్య
ఉవాచ వాక్యం పరమార్థయుక్తమ్.

౪౬

కామ మార్య సుసర్వాస్తౌ ఏథా యాస్య దురాత్మనః,
విధమిష్యా మ్యహం నీచ మనుజానీహి మాం ప్రభో!

౪౭

త మబ్రవీ న్నహా తేహ రామ సుశ్యవరాక్రమః,

గచ్ఛ! యత్నపర శ్చాపి భవ లక్ష్మణ! సంయుగే.
రావణో హి మహావీర్యో రణేఽదృభతపరాక్రమః,

౪౮

త్రైలోక్యే నాపి సంక్రుద్ధో దుష్ప్రసహ్యో నసంశయః.

౪౯

తస్య చ్ఛిద్రాణి మార్గస్య సేచ్ఛిద్రాణి చ లక్షయ,

చతుషా ధనుషా యత్నా ద్రక్షోఽత్తానం సమాహితమ్.

౫౦

దేహులయి నేలంబడిరి. అంత నారావణుఁడు నవ్వానరసేననంతయుఁ దీక్షంబులగు బాణసమూహంబుల ముంచెను. ౪౪

మహాపరాక్రమశాలులగు నవ్వానరసేనులు రావణుని బాణంబులచేఁ బ్రీతితులగు పరమభీతులయి యాచుచు నేలంబడి శరణ్యుఁడగు రాముని శరణుఁబొచ్చిరి. ౪౫

అంత మహాత్ముఁడు మహాసమర్థుఁడు సగురాముఁడు ధనుస్సుదీపకొని శీఘ్రంబున వానరక్షణార్థంబయి పోయెను; అప్పుడు లక్ష్మణుఁడు ఆరాముని యొద్దకుఁ బోయి చేమాడ్చుగీలించి పరమార్థము క్తంబగు నీమాటం జెప్పెను.

పూజ్యుఁడనగు నీకు ఈగురాస్తునివధింప నెంతమాత్రము; అయినకు ఈతఁడు నీతో యుద్ధంబున నేను యోగ్యుఁడనుకొంటును; కావున నీతని నేను వధించెదను; నా కనుజ్ఞయొసంగుము. అని లక్ష్మణుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను. మహావీరు ఁడు సత్యపరాక్రముఁడగు రాముఁడు అలక్ష్మణుంజూచి యిట్లని చెప్పెను.

లక్ష్మణుడా! పొమ్ము; యుద్ధంబున నా ప్రత్యేకము నుండును. ౪౬ రావణుఁడు మహాపరాక్రమశాలి, యుద్ధంబున వతనిపరాక్రమంబు అత్యశ్చర్యకరంబుగా నుండును.

ఈతఁడు కుపితుఁడగునేని ముల్లోకంబులుంగూడ నీతనియెదుట నిలువంజాలవు. ౪౭

అతని ఛిద్రంబులనుజూచి ప్రహరింపుము; నీఛిద్రంబులను గనుగొని సవరించుకొనుము.

అట్లేచ్చరికతోఁ బ్రయత్నంబునఁ జక్కఁగాఁ గంటంజూచుచు ధనుస్సుచే నిన్ను రక్షించుకొనుచు యుద్ధంబు గావింపుము. అని రాముఁడు

రాఘవస్య వచ శ్రుత్వా పరివ్వ జ్యభిపూజ్య చ,
 ఆభివాద్య తతో రామం యయా సౌమిత్రి రాహవమ్. ౫౦
 స రావణం వారణహస్తబాహు
 ర్దదర్శ దీప్తోద్యతభీమచాపమ్,
 ప్రచ్ఛాదయ స్తం శరవృష్టిజాలై
 శ్చ నావనరా నిస్సవికీర్ణ దేహన్. ౫౧
 త మాలోక్య మహాతేజా హనూమా న్నాగుతాశ్శబః,
 నివార్య శరజాలాని ప్రదుద్రావ స రావణమ్. ౫౨

రథం తస్య సమాసాద్య భుజ ముద్యమ్య దక్షిణమ్,
 త్రాసయ న్నావణం ధీమా స్తనూమా న్వాక్య మబ్రవీత్. ౫౩
 దేవదానవగర్ధర్వా యత్యశ్చ సహ రాక్షసైః,
 ఆవశ్యం తు త్వయా భగ్నా వానరేభ్య స్తు తే భయమ్. ౫౪
 ఏష మే దక్షిణోబాహుః పశ్చాత్కాల సముద్యతః,
 విధమిష్యతి తే దేహా ద్భూతాత్మానం చిరోపితమ్. ౫౫

శ్రుత్వా హనుమతో వాక్యం రావణో భీమవిక్రమః,
 సంరక్తినయనః క్రోధా దిదం వచన మబ్రవీత్. ౫౬
 క్షీప్తం ప్రహర నిశ్శక్తం స్థిరాం కీర్తి మవాఘ్నహి,
 తత స్తానం జ్ఞాతవిక్రాంతం నాశయిష్యామి వానర!. ౫౭

రావణస్య వచః శ్రుత్వా వాయునూన ర్వచోఽబ్రవీత్,

లక్షణునకుఁ జెప్పెను.

౫౦

లక్షణుఁడు రామనిమాటనువిని రాముంగవుఁగలించికొనిత్రాశించినను స్మరించి యంత యుద్ధంబునకుఁ జోయెను.

౫౧

ఏనుఁగుతొండములవంటి బాహువులుగల యాలక్షణుఁడు దేదీప్యమానంబగు భయంకరధనుస్సుఁ బట్టుకొని ఖిన్నుఁడై నేలంబడియుండు వానరులపై బాణవిఘ్నంబులు గురిపించుచున్న రావణుం జూచెను.

౫౨

సుహా లేజుఁడును వాయుదేవునికుమారుఁడు సగుహనుమంతుఁడు లక్షణుఁడు యుద్ధంబునకు వచ్చుటంజూచి భృత్యుఁడు తానండఁగా నాయన్న కేలకట్టమని బాణసమూహములను సరకునేయక రావణునిపై కడచెను.

౫౩

బుద్ధిమంతుఁడగు హనుమంతుఁడు రావణునిరథంబుఁజేరి కుడిభుజు తెత్తి రావణుని భయపఱచుచు నిట్లని చెప్పెను.

౫౪

నీవు దేవతలను దానవులను గంధర్వులను యక్షులను రాక్షసులను జయించియున్నావు. వాస్తవము; నీకు వానరులపైనమాత్రము భయముగలదు.

అయిదు వేర్లుగలదియు సముద్రతంబునయిన యీనాదక్షిణబాహువు ఇప్పుడు నిన్ను నిధించి నీదేహంబున బహుకాంబుగా నున్నదేవుని వెలువరింపఁగలదు. అని హనుమంతుఁడు రావణునితోఁ జెప్పెను.

౫౫

భయంకరపరాక్రమఁడగు రావణుఁడు హనుమంతునిమాటను విని కోపంబునఁ గన్నుల నెఱ్ఱిఁదనంబుగదురహనుమంతుంజూచి యిట్లని చెప్పెను.

హనుమంతుఁడా! శీఘ్రంబున నిగ్భయంబుగాఁ బ్రహరింపుము. ఒక కోఁతి రావణుని యుద్ధంబునం గొట్టెనని స్థిరమయినకీర్తిం బొందుము అంత నేను నీపరాక్రమంబుఁదెలిసి నిన్ను విధించివుచ్చేదను. అని రావణుఁడు హనుమంతునితోఁ జెప్పెను.

౫౬

వాయుదేవునికుమారుఁడగు హనుమంతుఁడు రావణునిమాటనువిని యిట్లని చెప్పెను

పహృతం హి మయా పూర్వ మక్షం స్మర సుతం తవ. ౫౯

ఏవ ముక్తో మహాతేజా రావణో రాక్షసేశ్వరః,
ఆజఘా నానిలసుతం శిలే నోరసి వీర్యవాన్. ౬౦

స తలాభిహత స్తేన చచాచ చ ముహుర్ముహుః,

శ్చిత్రావ ముహూర్తం లేజ్వీవైర్యం కృత్వా మహామతిః. ౬౧
ఆజఘా నాభిసంకుద్ధ సలే నై వామరద్విషమ్,

తశ స్తలే నాభిహతో వానరేణ మహాత్మనా. ౬౨

దశగ్రీవ స్సపూఢూహో యథా భూమిచలేఽచలః,

సక్రామే తం శిఖా దృష్ట్వా రావణం తలతాడితమ్. ౬౩

ఋషయో వానరా స్సిద్ధా నేదు ద్వేవా స్సహస్మరైః,

అథాఽశ్వస్య మహాతేజా రావణో వాక్య మబ్రవీత్. ౬౪

సాధు వానరా వీర్యేణ శ్లాఘనీయోఽసి మే రిషాః,

రావణే నైవ ముక్తస్తు మారుతి ర్వాక్య మబ్రవీత్. ౬౫

ధిగస్తు మమ వీర్యేణ య స్త్వం జీవసి రావణా,

సకృత్తుప్రహ రేదానీం దుష్పదే! కిం వికత్థసే ౬౬

మున్న నాచే దెబ్బదిని చచ్చిన నీకొడుకు నడునిం దలఁచుకొనుము.
అని హనుమంతుఁడు రావణునితోఁ జెప్పెను. ౫౯

మహాతేజాఁడు మహాపరాక్రమశాలియు నగురాక్షసరాజు రావణుఁడు
హనుమంతునిమాటను విని తొమ్మన నఱచేరిం జఱచెను. ౬౦

హనుమంతుఁడు రావణుని యఱచేతిదెబ్బకు మిక్కిలియుఁ జలనంబు
నొందెను.

మహాపరాక్రమశాలియు బుద్ధిమంతుఁడు నగుహనుమంతుఁడు కొంచె
మునేపుండి నైర్భయముకెచ్చుకొని పరమశ్రద్ధఁడై యారావణుని నఱచేరిం
బ్రహరించెను. ౬౧

అంత రావణుఁడు మహాబలాఁడగు హనుమంతుని యఱచేతిదెబ్బకు
భూకంఠమాసఁ బర్వతము చలించినట్లు మిక్కిలియుఁ జలించెను. ౬౨

అట్లు రావణుఁడు యుద్ధంబున హనుమంతునిహస్తకలంబునందాడితుఁ
డై చలించుటంజూచి వానరులును ఋషులును దేవతలు ననురులును బరమసం
తోషంబునఁ గోలాహలంబు గావించిరి. ౬౩

అంత మహాతేజాఁడగు రావణుఁడు ఊఱటనొంది హనుమంతుంజూ
చి యిట్లని చెప్పెను. ౬౪

హనుమంతుడా! లెస్సలెస్స నీవు నాకు శత్రుఁడవైనను నీపరాక్రమం
బునకు మెచ్చుకొన్నాను. అని రావణుఁడుహనుమంతునితోఁ జెప్పెను.

అంత హనుమంతుఁ డిట్లని చెప్పెను; నాపరాక్రమమేల? దహింపఁబ
డుఁగాక. ౬౫

రావణుడా! నాచే గొట్టఁబడినవాఁడనయ్య నీవు చావక బ్రతికి
యున్నావే, అట్టి నాపరాక్రమము దహింపఁబడుఁగాక.

దురాత్ముఁడగు రావణుడా! ఇంకను ఒకమాణుమాశ్రము ప్రహరిం
పుము; ఊక నిన్ను నీవే పొగడుకొనక చే? ౬౬

తత స్త్వాం మామికా ముష్టి ర్నయివ్యతి యమక్షయమ్,

తతో మారుతివాక్యేన క్రోధ సస్య తదాఽబ్యులత్. ౬౭

సంర క్తనయనో యత్నా స్తుష్టి ముద్యమ్య దక్షిణమ్,
పాతయామాస వేగేన వానరోరసి వీర్యవాన్. ౬౮

హనూమా న్వక్షసి పూర్వధే సంచచాల హతః పునః,

విహ్వలం తు తదా వృహ్వా హనూమి నం మహాబలమ్. ౬౯
రథే నాతిరథ శ్శీఘ్రం నీలం ప్రతిసమభ్యగాత్,

రాక్షసానా మధిపతి ర్దశగ్రీవః ప్రతాపవాన్. ౭౦

పన్నగ ప్రతిమై ర్భీమైః పరమరాతిభేదిభిః,
శరై రాదీపయామాస నీలం హరిచమూపతిమ్. ౭౧

సశరాఘసమాయస్తా నీలః కపిచమూపతిః,
కరేణై కేన శ్చ లాగ్రం రక్షోధిపతయేఽస్పృజత్ ౭౨

హనుమా నపి తేజస్వీ సమాశ్విస్తా మహామనాః,
విప్రేక్షమాణో యుద్ధేఘ్న స్సరోష మిద మబ్రవీత్. ౭౩
నీలేన సహ సంయుక్తం రావణం రాక్షసేశ్వరమ్,

అన్యేన యుధ్యమానస్య న యుక్త మభిధావనమ్. ౭౪

రావణోఽపి మహాతేజా స్తచ్చుల్లంస పృథిశ్శరైః,

అదఘాన సుతీక్ష్ణాగ్ర స్తద్వికీర్ణం పపాతహ. ౭౫

అంత నేనొకపిడికిటిపోటుతో నిన్ను యమపురికిం బంపెదను. అని హనుమంతుండు రావణునితోఁ జెప్పెను.

అంత హనుమంతునిమాటకు రావణునకు మహాకోపంబువచ్చినది ౬౭
మహాపరాక్రమశాలియగు రావణుఁడు కోపంబునం గన్నుల నెఱ్ఱఁద
నంబుదోఁప దక్షిణహస్తంబున దృఢంబుగాఁ బిడికిలి యలవరించి నేంబు
న హనుమంతుని ఎత్తుస్థలంబునం బొడిచెను. ౬౮

హనుమంతుఁడు అట్లు విశాలంబగు ఎత్తుస్థలంబునఁ గొట్టబడినవాఁ
డై మరలఁ జలనంబునొందెను.

అతిశక్తుండుగురావణుండు మహాబలశాలియైనహనుమంతుండు సో
లుటంజూచి యాతండు తెప్పిటిలినఁ గత్తమసి శీఘ్రంబున నీలునిమీదికిఁ
బోయెను. ౬౯

మహాపరాక్రమశాలియగు రాక్షసేశ్వరుఁడు రావణుఁడు పన్నగతు
ల్యంబులును భయంకరంబులును శత్రుఫల మర్జనంబుల భేదించునవియు
నగు బాణంబులు వానరసేనానాయకుఁడగు నీలునిపైఁ బఱపెను. ౭౦, ౭౧

వానరసేనానాయకుఁడగునీలుఁడు అట్లు బాణసమూహంబులచేఁ బిడి
తుఁడై ఒక్కచేత నొకపవ్వరిశిఖరంబుఁగొని రాక్షసరాజుపై నేసెను ౭౨

మహాపరాక్రమశాలియు మహాశూరుఁడనగు హనుమంతుఁడంతఁ దెప్పిటి
తి యుద్ధకాంక్షచే నలుప్రక్కలంజూచి నీలునితో యుద్ధంబుఁ గావించుచు
న్నరావణుంగని తిప్పించుకొనిపోయినాఁడెను కోపంబున నతనితో నిట్లని
చెప్పెను. ౭౩

మఱియొకనితోడి యుద్ధమునేయొచున్నవానిం దఱుముకొనిపోవుట
యుక్తముకాదు; కావున నిన్ను విడిచినాను. అని హనుమంతుఁడు రావణు
నితోఁ జెప్పెను. ౭౪

మహాశేషుఁడగు రావణుఁడును అపరవ్యతిశిఖరంబును ఏడితీక్షణబాణంబు
లచే ఖండింప నది తునియలయు నేలంబడెను. ౭౫

త ద్వికీర్ణం గిరే శృజంతం దృష్ట్వా హరిచమూపతిః,
కాలాగ్ని రివ జజ్వలన్ క్రోధేన పరవీరహః.

2౬

సోఽశ్వకర్ణాన్ధవాన్సాలాం శ్చూతాం శ్చాపి సుపుష్పితాన్,
అన్యాంశ్చ వివిధాన్ప్యతాన్నీల శ్చిత్రేవ సంయుగే

27

స తాన్ప్యతాన్ సమాసాద్య ప్రతిచిచ్ఛేర రావణః,
అభ్యవన్న తుఘోరేణ శరచర్షణ పావకమ్.

2౮

అభిసృష్ట శృరాఘేణ మేఘే నేవ మహాచలః,
హ్రస్వం శృతవా తదా నూపం ధ్వజాగ్రే నిపనాతహ.

2౯

పానకాత్తజ మాలోక్య ధ్వజాగ్రే సముపస్థితమ్,
జజ్వల రావణగిక్రోధాత్తతో నీలా ననాద చ.

౩౦

ధ్వజాగ్రే ధనుష శ్చాగ్రే కిరీటాగ్రే చ తం హరిమ్,
లత్తతోఽథ హనూమాంశ్చ సృష్ట్వా రామశ్చ విస్తితాః.

౩౧

రావణోఽపి మహాతేజాగి కపిలాఘనవిస్తితః,

అస్త్ర మాహాగయూమాస దీప్త మాగ్నేయ మద్భుతమ్.

౩౨

తతః స్తే చుక్రుశుర్నృష్టా లబ్ధుర్యౌగిష్టవజ్రమాః,

నీలలాఘవసంభ్రాన్తం దృష్ట్వా రావణ మాహవే.

౩3

వానరాణాం చనాదేన సంభ్రోత రావణ సదా,

సస్ఫురిమావిష్టహృదయో నకించి త్పురిత్యపద్యత.

౩౪

అగ్నేయే నాథ సంయుక్తం గృహీత్వా రావణ శృరమ్,

శత్రువీరులపధించునట్టి వానరసేనానాయకుడు నీలుఁడు తాను బ్ర
యోగించినపర్యతశిఖరంబు దునియలగుటంజూచి కోపంబునఁ బ్రలయకా
లాగ్నికై పడి మండిపడెను. ౭౨

అనీలుఁ డప్పుడు యుద్ధంబున ఇనుమద్దించెట్లును చక్కఁగాఁ బూచిన
మామిడిచెట్లను మఱియు నిశరములయిన నానావిధవృక్షములను రావణునిపై
వేసెను. ౭౩

అంత రావణుఁడు ఆవృక్షముల నన్నింటిని గణకుబాణంబుల ఖండిం
చి నీలునిమీఁద మిక్కిలి యు భయంకరంబగు బాణావర్షంబుఁ గురిపించెను.

అనీలుఁడు అట్లు మేఘంబుచే మహాపర్యతంబుకరణి రావణునిచే
బాణావర్షంబున నభివృద్ధుఁడై తనయాకారమును ప్రాప్తమును గావించికొని
రావణునిధ్వజాగ్రంబుమీఁదికి వ్రాలెను. ౭౪

రావణుఁ డట్లు నీలుఁడు తనధ్వజాగ్రంబుమీఁదికి వ్రాలుటంజూచి ప
రమశ్రద్ధుఁడై మండిపడెను; నీలుఁడు ధ్వజాగ్రంబుననుండి నీలవాదం
బు గావించెను. ౭౫

అంత రావణునికి బాణంబువిడువ గుఱి నిలువకుండునట్లు ధ్వజా
గ్రంబునను గిరీటాగ్రంబునను సంచరించుచున్న నీలుంజూచి లక్ష్మణుఁ డు
హనుమంతుఁడను రాముఁడును ఆశ్చర్యము నొందిరి ౭౬

మహావీరాఁడగు రావణుఁడును నీలునిలాఘవమున కాశ్చర్యము నొంది
దివ్యంబగు నాగ్నేయాస్త్రంబు గ్రహించెను. ౭౭

అంత నానానరులందఱు రావణుఁడు యుద్ధంబున నీలునిలాఘవంబుచే
సంభ్రాంతుఁడగుట నెఱిగి సంతోషంబుకొందినింహనాదంబులు గావించిరి.

అప్పుడు నీలునిలాఘవంబుచే సంభ్రాంతుఁడై యాగ్నేయాస్త్రసంధాన
సంరంభంబున మన్మథరావణుఁడు వానరులుచేయు కోలాహలంబుచేఁ గొంతసే
వేమియుఁ దోచకుండెను. ౭౮

అంత రావణుఁడు ఆగ్నేయాస్త్రముతో నభిమంత్రింపబడిన శరం

ధ్వజశీర్ష సితం నీల ముదైక్షత నిశాచరః. ౮౫

తతోఽబ్రవీ స్వహా తేజా రావణో రాక్షసేశ్వరః,

కవే! లాఘవయుక్తోఽసి మాయయా పరయాఽనయా. ౮౬

జీవిశం ఖలు రక్షస్వ యది శక్నోమి వానరః!

తాని తా న్యైత్కహపాణి సృజసి త్వ మనేకశః. ౮౭

తథాపి త్వం మయా యుక్త స్సాయకోఽస్తప్రయోజితః,

జీవితం పరిరక్ష్యంతం జీవితా ద్భ్రంశయిష్యతి. ౮౮

ఏవ ముక్త్యా మహాబాహూ రావణో రాక్షసేశ్వరః,

సంధాయ బాణ మస్త్రేణ చమూపతి మతాడయత్. ౮౯

సోఽస్తయుక్తేన బాణేన నీలో వక్షసి తాడితః,

సిద్ధిహృదూన స్సహసా నిపపాత మహీతలే. ౯౦

పిశృచూహాత్స్యసంయోగా దాత్తన శ్చాపి తేజసా,

జానుభ్యా మపత ద్భూమా నచ ప్రాణై ర్వ్యఘాత్యత. ౯౧

విసంజ్ఞం వానరం దృష్ట్వా దశగ్రీవో రణోత్సుః,

రథే నామ్బుదనాదేన సామిత్రి మభిదుద్ధవే. ౯౨

అసాద్య రణమధ్యే తు వారయిత్వా స్థితో జ్వలన్,

ధను ర్విహ్నారయామాస కమ్యునుష్ఠివ మేదిసీమ్. ౯౩

బుఁదీసి ధ్వజాగ్రంబుననున్న నీలుం గాంచెను.

౮౫.

అంతి మహాపరాక్రమశాలియగు రాక్షసరాజు రావణుఁడు నీలునితో
ఇట్లు చెప్పెను.

నీలుఁడా! నీవు చాలమాయలు నేర్పినవాఁడవు; మహాలాభునిము
గతిగియున్నావు.

౮౬.

నీలుఁడా! ఇప్పుడు నీకు శక్తిగలదేని నీ ప్రాణము రక్షించుకొనుము.

నీవు నానావిధములగు నయ్యైయాపంబులం దార్చెదవు; దానింజూడ
నాశ్చర్యమగుచున్నది.

౮౭

అట్లు నీవు ప్రాణసంరక్షణార్థమయి మాయచే నానావిధరూపంబులు
దాల్చుచున్నను నే నిప్పుడు ప్రయోగించుదివ్యాస్త్రయుక్త మగుబాణము
నిన్ను మృతుంజేయఁగలదు. అని రావణుఁడు నీలునితోఁ జెప్పెను

౮౮

మహాబాహుఁడగు రాక్షసేశ్వరుండగు రావణుఁడు ఈప్రకారమునం
జెప్పి యాగ్నేయాస్త్రంబుచే బాణంబు నభిమంత్రించి వానిరసేనానాయ
కుఁడగు నీలుపై విడిచెను.

౮౯

అనీలుఁడు ఆగ్నేయాస్త్రముచే పక్షస్థలంబునం దాడితుండై యాది
వ్యాస్త్రవ్యాసలచే దహింపఁబడుచు తటాలున ధ్వజాగ్రంబుననుండి భూమిం
బడెను.

౯౦

అనీలుఁడు తండ్రి గాను ఎగ్నిహోత్రుని యనుగ్రహమువలనను తనతే
జోమహిమవలనను ఆయాగ్నేయాస్త్రంబుచే విసంజ్ఞుడై మ్రోకొల్లెను
కాని నేలంబడెనుగాని మృతుఁడుకాడయ్యె.

౯౧

రావణుఁడు నీలుఁడు మూర్ఛితుఁడగుటనుజూచి యుద్ధోత్సుకుండై
మేఘగర్జనంబునంటి ధ్వనిగలకథంబుచే లక్ష్మణునిమీఁది కడరెను.

౯౨

ఆరావణుఁడు లక్ష్మణుంబొంది యడ్డమువచ్చిన సుగ్రీవాదులవారిం
యధమధ్యంబునఁ దేజరిల్లుచున్నవాఁడై; భూమియదరునట్లు ధనుస్సుకు
త్యాకర్షణంబున ధ్వనింపఁజేసెను.

౯౩

త మాహ సౌమిత్రి రదీనసత్త్వో
విష్ఫారయ స్తంధసు రప్రమేయమ్,
అభ్యేహి మా మేన నిశాచరేంద్ర!

న వానరాం శవం ప్రతియోధు మర్హః.

౯౪

స తస్య వాక్యం ప్రతిపూర్ణఘోషం
జ్యోతిర్బ ముగ్రంచ నిశమ్య రాజా,

ఆనాద్య సౌమిత్రి మవస్థితం తం

కోపాన్వితో వాక్య మువాచ రక్షః.

౯౫

దిప్త్యాఽసి మే రాఘవ! దృష్టిమార్గం

ప్రాప్తోఽన్య గామీ విపరీతబుద్ధిః,

అస్మిన్మణే యాస్యసి మృత్యుదేశం

సంసాద్యమానో మమ బాణజాలైః.

౯౬

త మాహ సౌమిత్రి రవిన్యాయానో

గర్జస్త మువ్వృత్తసి తాగ్రదంష్ట్రమ్,

రాజ! న్నగర్జన్తి సహస్రభావా

వికత్తనే పాపకృతాం పరిష్ట!

౯౭

జానామి వీర్యం తవ గాత్రనేంద్ర!

బలం ప్రతాపం చ పరాక్రమం చ,

అవస్థితోఽహం శరచాపపాణి

రాగచ్ఛకిం మోఘవికత్తనేన.

౯౮

స ఏన ముక్తః కుపిత స్ససర్గ

రక్షోధిప స్సప్త శరాన్ సుపుష్కాన్,

తాన్లక్ష్మణః కాంచనచిత్తపుష్పై

శ్చిచ్ఛేద బాణై ర్నిశితాగ్రధారైః.

౯౯

మహాబలకాలియగు లక్ష్మణుడు అట్లు మహాప్రమాణంబగు ధనుస్సును ధ్వనింపఁజేయుచున్నరావణుండాచి యిట్లని చెప్పెను.

రాక్షసరాజుండవగు రావణుడా! ఈవానరులతో యుద్ధమునీ యుచున్నావేమి? నాయొద్దకుకమ్ము. అని లక్ష్మణుడు రావణునితో జెప్పెను. ౯౪

రాక్షసేశ్వరుడగు రావణుడు అలక్ష్మణుని యతిగంభీరగ్వనిగలమాటకు భయంకరంబగు జ్వాలాదంబునువని ప్రధుండై లక్ష్మణునిడగ్గఱి యిట్లని చెప్పెను. ౯౫

లక్ష్మణుడా! నీకు నాశముసమీపించినది కావున విపరీతబుద్ధితో నాభాగ్యవశంబున నాదృష్టింబడినావు.

ఈక్షణంబునందే నీవు నాబాణంబుల వాతుండవయి యనుపురికింబోగలవు. అని రావణుడు లక్ష్మణునితో జెప్పెను. ౯౬

లక్ష్మణుడు అట్లు గర్జించుచున్నవాడును తెల్లనివియు నున్నతంబులు సగు దంష్ట్రాగ్రంబులుగలవాడు సగురావణునిం దృఢీకరించి యిట్లని చెప్పెను.

పాపిష్ఠులలో నుత్తముండవయిన రావణుడా! మహాప్రభావులగువారు నీయాట్లు గర్జింపరు; నిన్ను నీవే పోగుకొనుచున్నావు. ౯౭

రాక్షసనాథుండవగు రావణుడా! నీశక్తియు నీబలంబును నీప్రతాపంబును నీపరాక్రమంబును నాకు జక్కగాఁ దెలియును.

నేను ధనుర్బాణంబులదాల్చి నిల్చియున్నాను; యుద్ధంబునకుకమ్ము; ఇట్లు వ్యర్థముగా నాత్తిస్తుతిచేసికొనుటచే నేమి ప్రయోజనము? అని లక్ష్మణుడు రావణునితో జెప్పెను. ౯౮

రాక్షసేశ్వరుడగు రావణుడు లక్ష్మణునిమాటనువని కపితుండై లక్ష్మణునిపై ఏడుబాణంబులు ప్రయోగించెను.

లక్ష్మణుడు కాంచనపుంఖంబులును తీక్ష్ణాగ్రంబులునగు బాణంబులచే నారావణుడు ప్రయోగించినబాణంబుల నేడింటిని ఖండించెను. ౯౯

తా న్నేషమాణ సహనా నికృత్తా
 స్మిక్తభోగా నివ పన్నగేస్త్రాగ్న్,
 లక్ష్మేశ్వరః క్రోధఃశం జగాను
 ససర్గ చాన్య నిశితా పృషత్కాన్.

౧౦౦

స బాణవర్షం తు వవర్ష తీవ్రం
 రామానుజః కాన్తుకసమ్ప్రీయ క్తిమ్,
 యురార్ధచంద్రో త్తమకర్ణిభల్లై

శృగాంశ్చ చిచ్ఛేద న చతుభేచ.

౧౦౧

స బాణజాలా న్యథ తాని తాని
 మోఘాని పశ్యం స్త్రిరళారి రాజః,
 విసిష్టియే లక్ష్మణ లానువేన

పున శ్చ బాణా నిశితా న్దుమోచ

౧౦౨

స లక్ష్మణ శ్చాశు శరాన్ శితాగ్రా
 న్నహేన్ద్రా ప్రళవతుల్యవేగాన్,
 సంధాయ చాపే జ్వలన్మకాశాః
 ససర్గ రక్షోధిపతే న్వధాయ.

౧౦౩

స తా న్ప్రచిచ్ఛేద హి గాక్షసేన్ద్ర
 శ్చిత్వాచ తా న్లక్ష్మణ మాజఘాన,
 శరేణ కాలాగ్నిసమప్రభేణ

స్వయమ్బుధతేన లలాటదేశే.

౧౦౪

స లక్ష్మణో రావణసాయకార్త
 శ్చచాల చాపం శిథిలం ప్రగృహ్య,
 పునశ్చ సంక్షం ప్రసరిభ్య కృచ్ఛాగ్ని
 చిచ్ఛేద చాపం త్రిదశేన్ద్రశక్తౌః.

౧౦౫

లంకారాజుండగు రావణుడు దాను బ్రయోగించిన బాణంబులు ఛేదించబడి ఛిన్నశరీరంబులగు మహాసర్పంబులకే వడి నేలంబడుటంజూచి కుపితుడై మఱియుఁ దీక్షబాణంబులం బ్రయోగించెను. ౧౦౦

అత్తణుడు తనధనుస్సు మండలాకాశంబుగావించి రావణునిపై దీప్తంబగుబాణవర్షంబు గురిపించి కత్తివాతియమ్మలచేతను సర్పచంద్రాకార బాణంబులచేతను గర్లాకారబాణములచేతను భల్లంబులచేతను రావణుఁడేయు బాణంబుల ఖండించుచు నెంతమాత్రముఁ గలతనొందకుండెను. ౧౦౧

రాక్షసరాజుండగు రావణుడు తానేయుబాణంబులన్నింటిని లత్తణుఁడు ఖండించుచు మఱియుం దన్ను బాణంబులనొప్పించుటంజూచి లత్తణుని శరసంధానలాఘవంబున కచ్చెరువొంగుచు మరల దీక్షములగు బాణంబులం బ్రయోగించెను. ౧౦౨

అలత్తణుడు రావణవధార్థమయి శిఘ్రింబునఁ దీక్షాగ్రంబులను దేవేంద్రునివజ్రాయుధంబునకును విషుగునకును సమానమయిన వేగముగలవియు నగ్నిహోత్రితుల్యంబునగు బాణంబులు వింటంగూర్చి విడిచెను. ౧౦౩

రాక్షసనాథుండగు రావణుడు లత్తణుఁ డేసినబాణంబులను ఖండించి తనకు బ్రహ్మదేవుఁ డొసంగిన ప్రలయకాలాగ్నితుల్యంబగు దివ్యశరంబుసంధించి లత్తణునిలలాటంబు నాటనేసెను. ౧౦౪

అలత్తణుడు రావణబాణవీడితుడై శిథిలంబుగా ధనుస్సుబట్టుకొని చలనంబునొంది మూర్ఛిలైనను. అంతఁ గొంతదడవునకు మూర్ఛదేటి రావణుని చేతిధనుస్సును ఖండించెను. ౧౦౫

నికృతచాపం త్రభి రాజఘన
బాణై స్తదా దాశరథి శ్చితాగ్రైః,
స సాయకార్తో విచచాల రాజా
కృచ్ఛాచ్ఛ సంక్షాం వున రాసనాద.

౧౦౬

స కృతచాప శ్శరతాడితశ్చ
మేదార్ద్రాగ్రాత్రో రుధిరావసి క్తః,
జగ్రహ శక్తిం సముదగ్ర శక్తి
స్వయముభ్యుపతాం యుధి దేవశత్రుః.

౧౦౭

స తాం విధూమానలసన్నికాశాం

విత్రాసినీం వానరవాహినీనామ్,

చిక్షేప శక్తిం తరసా జ్వలన్తీం

సౌమిత్రయే రాక్షసరాష్ట్రనాథః.

౧౦౮

తా మావతన్తీం భరతానుజోఽస్త్రై

ర్జఘన బాణైశ్చ హుతాగ్నికలైః,

తథాపి సా తస్య వివేశ శక్తి

ర్భుజాన్తరం దాశరథే ర్విశాలమ్.

౧౦౯

స శక్తిమాన్ శక్తిసమాహతస్సన్

ముహుః ప్రజజ్వల రఘుప్రవీరః,

తం విహ్వలన్తం సహసాఽభ్యుపేత్య

జగ్రహ రాజా తరసా భుజాభ్యామ్.

౧౧౦

హిమవాన్తద్దరో మేరు స్త్రైలోక్యం వా సహమరైః,

శక్యం భుజాభ్యా ముద్ధర్తుం న సఖ్యే భరతానుజః.

౧౧౧

శక్త్యా బ్రహ్మహి సౌమిత్ర స్తాడితస్తు వైనాన్తరే,

విఙ్గ రచిన్త్యం స్వం భాగ మాత్మానం ప్రత్యనువర్తత్. ౧౧౨

అప్పుడు లక్షణుడు అంతరూపకముడక తీక్షణ గ్రంథులగు మూడుబా
ణంబుల రావణుని నొప్పించెను; ఆరావణుడు లక్షణబాణవీడితుడై చలన
మునొంది మూర్ఖులి యెట్టకేలకు మఱలఁ దెలివొందెను. ౧౦౬

మహాసామర్థ్యుడును దేవశత్రుడునగు నారావణుడు ఛేదించఁబ
డిన దేహముగలవాఁడునై మున్ను బ్రహ్మసివునిచేఁ దన కియ్యఁబడిన శక్తిని
గ్రహించెను. ౧౦౭

రాక్షసలోక నాథుడగు నారావణుడు పొగలేనియగ్నితో సమానమ
యినదియు నవ్యావరసేసకంతయు భయముగలిగించుచున్నదియు నిప్పులుగ,
క్కుచున్నవియునగు నాశక్తిని శీఘ్రంబున లక్షణునిపై నేసెను. ౧౦౮

లక్షణుడు ఆశక్తి తనవైకివచ్చుటంజూచి దానిభయంకరాకారంబు
లును నేతిచే వృద్ధిబొందిన యగ్నితోసమానంబులునగు బాణంబులం గొట్టె
ను; అట్లయినను ఆశక్తి విశాలంబగు లక్షణునివత్సస్థలంబుఁ జొచ్చినది.

మహాసామర్థ్యుడగు నాలక్షణుడు ఆశక్తిచేఁ బ్రీతితుడై పలుమాఱు
మండిపడెను. అంత నాలక్షణుడు మూర్ఛకొందుటంజూచి రావణుడు
శీఘ్రంబునవచ్చి బాహువులచే నతనిం బట్టుకొనెను. ౧౦౯

హిమవర్షరవ్యతమునుగాని మందరపర్వతమునుగాని మేరుపర్వతమును
గాని దేవతలతోఁగూడ ముల్లోకంబులనుంగాని చేతులతోనెత్తవచ్చునుగాని
యుద్ధంబున లక్షణునిమాత్రము ఎత్త నలవిగాదు. ౧౧౦

లక్షణుడు ఆబ్రహ్మదేవునిశక్తి తనవత్సస్థలమును జొచ్చినంతనె
తన్ను విష్ణుదేవుని యచింత్యంబగు సంశంబునుగా న్నరించెను. ౧౧౧

తతో దానపదర్పఘ్నం సౌమిత్రిం దేవకణ్డకః,
 తం వీడయిత్వా బాహుభ్యాం స ప్రభుర్ఘ్నజ్ఞనేభవత్.
 ఆదై నం వైష్ణవం భాగం మానుషం దేహ మాస్థితమ్,
 అథ వాయుసుతః క్రుద్ధో రావణం సమభిద్రవత్. ౧౧౪

ఆజఘా నోరసి క్రుద్ధో వజ్రకల్పేన ముష్టినా,

తేన ముష్టిప్రహారేణ రావణో రాక్షసేశ్వరః. ౧౧౫
 జానుభ్యా మపత ద్భూమా చచాల చ పపాత చ,
 ఆస్తి సు నేత్రశ్రవణై ర్వవామ రుధిరం బహు. ౧౧౬

విఘ్నూర్జమానో నిశ్చేష్టో రథోఽస్థ ఉపావిశత్,

విసంజ్ఞో మూర్ఛిత శ్చాసీ న్న చ స్థానం సమాలభత్. ౧౧౭

విసంజ్ఞం రావణం దృష్ట్వా సమరే భీమవిక్రమమ్,
 ఋషయో వానరా సుతే సేదు ర్దేవా సువాసవాః. ౧౧౮

హనూమా నపి తేజస్వీ లక్ష్మణం రావణార్దితమ్,
 అసయద్రాఘవాభ్యాశం బాహుభ్యాం పరిగృహ్య తమ్. ౧౧౯
 వాయునూనో స్సుహృత్తేన భక్త్యా పరమయా చ సః,
 శత్రూణా మప్రకమోఽపి లఘుత్వ మగమ త్కపే. ౧౨౦

తం సముత్సృజ్య సా శక్తిస్సౌమిత్రిం యథి దుర్జయమ్,
 రావణస్య రథే తస్మిన్ స్థానం పునరుపాగతా. ౧౨౧

లక్షణుడు మానుషకారంబునొలది న సాక్షాద్విష్ణుదేవునియంశమే కావున నప్పుడు దేవశక్తువు రావణుడు లక్షణుని లేవ నెత్తుటకు సమర్థుడు కాడయ్యెను. ౧౧౩

అంత వాయుకుమారుడగు హనుమంతుడు గుహితుడై రావణునిమీఁది కడలెను. ౧౧౪

ఆహనుమంతుడు క్రుద్ధుడై వజ్రంబునంటిపిడికిలిచే రావణునితో ముసం బొడిచెను.

రాక్షససాధుడగు రావణుడు ఆహనుమంతుని పిడికిటిబెబ్బకు భూమియందు మ్రోకొట్టిన బోరగిలంబడి మిక్కిలియుఁ జలనంబునొందెను. ౧౧౫
ఆరావణుని నోళ్లనుండియుఁ గన్నులనుండియుఁ జెవులనుండియు నధి కముగా నెత్తురుక్రక్రెను. ౧౧౬

అప్పుడు రావణుడు ఇట్టట్టు పొరలాడుచుండి యంతః క్షేప్తలదక్కిరథమధ్యంబునం బడియుండెను.

అట్లతడు సంజ్ఞ దప్పియు మూర్ఛితుడునై నిలుకడనొందక పరితపించుచుండెను. ౧౧౭

భూపకరపరాక్రముడగు రావణుడు యుద్ధంబున మూర్ఛితుడగుటంజూచి వానరులును ఋషులును దేవేంద్రప్రముఖులగు దేవతలును సంతోషంబునఁ గోలాహలంబుఁ గావించిరి. ౧౧౮

మహాపరాక్రమశాలియగు హనుమంతుడు రావణ ప్రహారంబున మూర్ఛితుడయినలక్షణునిఁ జేతుల నెత్తుకొని రామునిసమీపంబునకుఁ దెచ్చెను.

అలక్షణుడు శక్తువులకుఁ గదలింపనుంగూడ నలవిగానివాఁడైనను హనుమంతుడు మిత్రుడును బరమభక్తుడును కావున నతనికిఁ దేలికయయ్యెను. ౧౧౯

ఆశక్తి యంత యుద్ధంబున దుర్జయుడగు లక్షణునివదలి మరల రావణునిరథంబునఁ జేరెను. ౧౨౦

అశ్వే సై శ్చ విశల్య శ్చ లక్ష్మణ శ్చ త్రునూదనః,
 విష్ణో ర్భాగ మమీమాంస్య మాత్మానం ప్రత్యనుస్తరన్.
 రావణోఽపి మహా తేజాః ప్రాప్య సంజ్ఞాం మహాహవే,
 ఆదదే నిశితా న్బాణా శ్శత్రూ చ మహా ధనుః. ౧౨౩
 నిపాతితమహావీరాం ద స స్తీం వానరీం చమూమ్,
 రాఘవస్తు రణే దృష్ట్వా రావణం సమభిద్రవత్. ౧౨౪
 అథై న ముపసంజగ్మ్య హనూమా న్వాక్యే మబ్రవీత్,
 మమ పృథ్విం సమాగుహ్య రాక్షసం శాస్తు మర్హసి. ౧౨౫
 విష్ణు ర్యథా గరుత్మంతం బలవంతం సమాహితః,

త చ్చుర్ర్వా రాఘవో వాక్యం వాయుపుత్రేణ భాషితమ్.
 ఆగురోహ మహాశూరో బలవంతం మహాకపిమ్,
 రథస్థంరావణం సత్భేదదర్శ మనుజాధిపః. ౧౨౬

త మాలోక్య మహాతేజాః ప్రదుద్రావ సరాఘవః,
 పైరోచని మివ క్రుద్ధో విష్ణు రభ్యుద్యతాయథః ౧౨౭
 బ్యౌతబ్ద మకరో త్రివ్రం వజ్రనిష్పేషనిస్సనమ్,

గిరా గమ్భీరయా రామో రాక్షసేంద్ర మువాచ హ. ౧౨౮
 తిష్ఠ తిష్ఠ మమ త్వం హి శృత్వా విప్రియ మీదృశమ్,
 క్వసు గాక్షసశార్థూల! గతో మోక్ష మవాప్స్యసి. ౧౩౦
 యదీంద్రైవై చస్వతభాస్కరా న్వా
 స్వయంభువై శాసనరశంకరా న్వా,
 గమిష్యసి త్వం దశవాదిశో వా
 తథాపి మే నాద్య గతో విమోక్ష్యసే. ౧౩౧

శత్రువులవధించునట్టిబిత్తులుఁడు మూర్ఖుడేటి యాతీనగాయములుగల
వాడై తన్ను అదింత్యమయిన విష్ణునేవునియంశమునుగా స్మరించెను. ౧౨౨

మహాలేఖఁడగు రావణుఁడును అంత యుద్ధంబున మూర్ఖుడేటి బిత్తుం
బులగు బాణంబులను గొప్పధనుస్సును గ్రహించెను. ౧౨౩

రాముఁడు యుద్ధంబున గొప్పసేరులు పడిపోవుటంజేసి పరుగెత్తుచున్న
వానరసేనంజూచి తాను రావణునిమీఁది కడచెను. ౧౨౪

అంత హనుమంతుఁడు రామునియొద్దకువచ్చి యిట్లని చెప్పెను.

విష్ణుఁడు బలవంతుఁడగు గరుత్మింతు నెక్కునట్లు నీవు నన్నాలో
హించి యెచ్చరికగలవాడవై రావణునితో యుద్ధంబుగావింపుము. అని
హనుమంతుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను. ౧౨౫

మహాశూరుఁడగు రాముఁడు వాయుదేవునికుమారుఁడగు హనుమంతుఁ
డుచెప్పిన మాటనువిని బలవంతుఁడగు నయ్యంజనేయు నాలోహించెను.

మనుజులోకేంద్రుఁడగు రాముఁడు అట్లు హనుమంతు నాలోహించి
రథగతుఁడగు రావణుంజూచెను. ౧౨౬

విష్ణువుబలించి యతనిమీఁదికిఁబోవునట్లు మహాలేఖఁడగు నారా
ముఁడు ఆరావణుంజూచి క్రుద్ధుడై ధనుర్ధరుడై యతనిమీఁది కడచెను.

ఆరాముఁడు విజ్రధ్వనివంటిమహాధ్వనిగలుగునట్లు జ్యోతిర్బంబు గా
వించెను.

రాముఁ డంత రాక్షసేశ్వరుఁడగురావణుంజూచి యిట్లని చెప్పెను.

రాక్షసుశ్రేష్ఠుఁడవగు రావణుడా! నిలునిలు నీవు నా కింతటిఅపకా
రముగావించి యెచ్చటికిఁబోయి విముక్తుఁడవుకాఁగలవు? ౧౨౭

నీవు దేవేంద్రునియొద్దకుఁగాని యమునియొద్దకుఁగాని సూర్యునియొద్ద
కుఁగాని బ్రహ్మదేవునియొద్దకుఁగాని యగ్నిహోత్రునియొద్దకుఁగాని శంకరునియొద్ద
కుఁగాని పోయినను దశదిశలకుం బరుగెత్తినను అప్పుడు నాయెదుటంబడిన
వెనుక ఇంకఁ దప్పించుకొనఁజాలవు. ౧౨౮

య శ్చైవ శక్త్యాభిహత స్త్వయాఽద్య

ఏచ్ఛన్విషాదం సహసాఽభ్యుపేతః,

స ఏషరక్షోగణరాజమృత్యుః

సపుత్రదారస్య త వాద్య యుద్ధే.

౧౩౨

ఏతేన చాత్యద్భుతదర్శనాని

శరై ర్జలస్థానకృతాలయాని,

చత్తురశా న్యాత్తవగాయుధాని

రక్షస్సహస్రాణి నిఘాదితాని.

౧౩౩

రాఘవస్య వచ శృత్వా రాక్షసేనో మహాకపిమ్,

వాయుపుత్రం మహావీర్యం ఏషాన్తం విభువం రణే.

౧౩౪

ఆజఘాన శరై స్తీక్ష్ణైః కాలానిలశిఖోపమైః,

రాక్షసే నాహవే తస్య తాడిత స్యాపి సాయకైః.

౧౩౫

స్వభావతేజోయుక్తస్య భూయస్తేజోవ్యవర్ధత,

తతో గామో మహాతేజా రావణేన కృతవ్రణమ్.

౧౩౬

దృష్ట్వా స్తవగళార్ధ్రాం కోపస్య వశ మేయివాన్.

త స్యాభిచక్షిమ్య రథం సచక్రం

సాశ్వధ్వజచ్ఛత్రమహాపథామ్,

ససారథిం సాశనిశూలఖడ్గం

రామః ప్రచిచ్ఛేద శరై ర్సునిపుజ్ఞైః.

౧౩౭

అ భేష్టశత్రుం తగనా జఘాన

బాణేన వజ్రశనిసన్నిభేన,

భుజాన్తరే హ్యాధనుజాతరూపే

వక్త్రేణ మేరుం భగవా నివేన్ద్రీః.

౧౩౮

యో వజ్రపాతాశనిసన్నిపాతా

రాక్షసరాజుండవగు రావణుడా! నీ విప్పు డెవ్వని శక్తిచే గొట్టి నావో
అరచే యిప్పుడువచ్చి నీతో యుద్ధంబుగావించి నిన్ను నీవారలనందఱను
వధింపఁగలఁడు, ఇంతలోఁ దొందరపడకుము ౧౩౨

ఇప్పుడు నీయెదుటనున్న నేనును భయంకరాకారులను నుత్తమాయు
ధధారులనగుజనస్థానమున నుండువారలఁబడునాల్గువేలమందిరాక్షసుల నొ
క్కండనే తీక్షణబాణంబుల వధించినవాఁడను. అని రాముఁడు రావణునితోఁ
బెప్పెను. ౧౩౩

రాక్షసరాజుండగు రావణుఁడు రామునిమాటనువిని యుద్ధంబున రా
మునకు వాహనమయియున్న మహాపరాక్రమశాలియుగు వాయుపుత్రుడైన
హనుమంతునిపైఁ బ్రయత్నకాలాగ్నితుల్యంబులగు తీక్షణబాణంబుల నేసెను.

యుద్ధంబున రావణునిచే బాణంబులఁ గొట్టఁబడినను స్వభావంబున
నే తేజశ్శాలియుగు నాహనుమంతుని తేజస్సు మఱియు నధికమయినది. ౧౩౪

అంత మహాతేజుఁడగు రాముఁడు రావణునిచే గాయములగునట్లు కొ
ట్టఁబడినవానితో త్రిముని హనుమంతుఁజూచి కుపితుఁడయ్యెను. ౧౩౫

అంత రాముఁడు ఆరావణునిరథంబు సహిషణునకుంబోయి వానిచ
క్రములను గుఱ్ఱంబులను ధ్వజంబును ఛేదించును సారథిని హలాద్యాము
ధంబులను తీక్షణబాణంబుల ఖండించెను. ౧౩౬

అంత భగవంతుండగు దేవేంద్రుఁడు వజ్రముంబున మేరుపర్వతముం
గొట్టినట్లు రాముఁడు వజ్రంబునకును బిడుగునకును సరివచ్చునట్టిబాణం
బుచే రావణునివికాలంబగు వక్షస్థలంబునఁ బ్రహరించెను. ౧౩౭

ఎవ్వఁడు తనపైఁ విడుగుపడినను ఇంద్రుఁడు వజ్రాయుధంబునఁ

న్న చుక్షుభే నాపి చచాల రాజా,
 స రామబాణాభిహతో భృశార్త
 శ్చచాల చాపం చ ముమోచ వీరః. ౧౩౯
 తం విహ్వలస్తం ప్రసమీత్య రామ
 సుమాదదే దీప్త మ ధార్ధచన్ద్రమ్,
 తే నార్కవర్ణం సహసా కిరీటం
 చిచ్ఛేన రక్షోధివతే ర్మహత్తా. ౧౪౦
 తం నిర్విషాశీవిమసన్ని కాశం
 శాన్తార్చివం సూర్యమి వాప్ర కాశమ్,
 గతశ్రియం కృత్తకిరీటకూట
 మువాచ రామో యుధి రాక్షసేన్ద్రమ్. ౧౪౧
 కృతం త్వయా కర్తవ్యమహ శ్శుశ్రీమం
 హతప్రవీర శ్చ కృత స్త్వయాఽహమ్,
 తస్మా త్పురిశ్రాన్త ఇతి వ్యవస్య
 స త్వాం శరై ర్మృత్యునశం సయామి ౧౪౨
 గ చ్ఛాసుజానామి రణార్దిత స్త్వం
 ప్రవిశ్య గాత్రించర రాజ! లజ్జామ్,
 ఆశ్వాస్య నిగ్రాహి రథే చ ధన్వీ
 తదా బలం ప్రక్ష్యసి మే రథస్థః. ౧౪౩
 స ఏవముక్తో హతదర్పహన్తో
 నిశ్చ త్తచాప శ్చ హతాశ్వసూతః,
 శరార్దితః కృత్తమహాకిరీటో
 వివేశ లజ్జాం సహసా స రాజా. ౧౪౪
 తస్మి స్పృశిష్టే రజనీచరేన్ద్రే
 మహాబలే దానవదేవశత్రా,

గొట్టివను గలతనొందక చలింపకుండెనో అట్టివీరుఁడు రావణుఁడు రాముని బాణంబుచేఁ గొట్టఁబడి బాధం దాళఁజాలక చలనంబునొంది చేతిధనుస్సును గూడ విడిచెను. ౧౩౯

మహాత్ముఁ డగురాముఁడు ఆరావణుఁడు మూర్ఖునొందుటంజూచి యొక యర్థచంద్ర బాణంబుఁదీసి దానిచే శీఘ్రంబున మూర్ఖస్వర్ణంబగు రాక్షసరాజాకీరీటమును ఖండించెను. ౧౪౦

రాముఁడు యుద్ధంబున ఛేదించఁబడిన కిరీటశిఖరముగలవాఁడై నిర్విపంబగు స్వంబుకై వడి మంటలులేని యగ్నిభంగిఁ గాంతిలేనిమూర్ఖునిచాడ్చి పనిస్తేజస్కుఁడయియున్న రాక్షసరాజును రావణునింజూచి యిట్లని చెప్పెను.

నీవు మహాభయంకరంబగుకార్యము గావించినావు; హతీయుఁ బెక్కు మేటివీరులఁ గొట్టినావు; కావున మిక్కిలియు నలసినట్లున్నావని యిప్పుడు నిన్ను బాణంబులచే యనుపురికిం బంపకవిడిచితిని. ౧౪౧

రాక్షసరాజుఁడవగు రావణుఁడా! నీవు మిక్కిలియు యుద్ధపరిక్రాంతుఁడవై యున్నావు; నేననుజ్ఞ యొసంగెదను. పొమ్ము; లంకకుఁబోయి కొంత విశ్రమించి రథంబు నారోహించి ధనుర్ధరుఁడవైరమ్ము; అప్పుడు నీవు మరల రథగతుఁడవై యుండునప్పుడు నాబలంబుఁ జూపెదను. ౧౪౩

అట్లు తనగనుస్సు ఖండింపఁబడి సారథియు గుఱ్ఱంబులును వధింపఁబడి తానును బాణవీడితుఁడై భిన్నకిరీటుఁడైనపిమ్మట సారావణుఁడు గర్వంబు విడిచి సంతోషంబువీడి రామునిమాటనువిని లజ్జితుఁడై శీఘ్రంబున లంకాపురిం బ్రవేశించెను. ౧౪౪

మహాబలశాలియు దేవదానవశత్రుఁడునగు రావణుండు లంకకుఁబోయి నవెనుక రాముఁడు తానునులక్ష్యుఁడునుండేరి వానరులదేహమునందలి బాణం

హరీ నివీళల్యాన్ సహలక్ష్మణేన
చకార రామః పరమాహవాగ్రే.

౧౮౫

తస్మిన్నభిన్నే త్రిదశేష్వికరా
సురాసురా భూతగణా దిశ శ్చ,
ససాగరా స్సర్షిమహోరగా శ్చ

తథైవ భూ మ్యమ్బుచరా శ్చ హృష్టాః.

౧౮౬

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే ఏకోనవష్టితమ స్కంధః. ౫౯.

షష్టితమ స్కంధః

స ప్రవిశ్య పురీం లక్ష్మాం రామబాణధూర్జితః,

భగ్నదర్పస్తదా రాజా బభూవ వ్యథితేన్ద్రియః.

౧

మాతల్ల ఇవ సింహేన గరుడే నేచ పన్నగః,

అభిభూతో భవ ద్రాజా రాఘవేణ మహాత్మనా.

౨

బ్రహ్మగణైరకాశానాం విద్యుత్సృశవర్చసామ్,

న్దర న్రాఘవబాణానాం వివృథే రాక్షసేశ్వరః.

౩

స కాశ్చినమయం దివ్య మాశ్రిత్య పరమాసనమ్,

విప్రేక్షమాణో రక్షాంసి రావణో వాక్యమబ్రవీత్.

౪

సర్వం తత్తలు మే మోఘం యత్తప్తం పరమం తపః,

యస్మిమానో మహేంద్రేణ మానుషేణాస్మి నిర్జితః.

౫

ఇదం తద్భిహ్నాణో ఘోరం వాక్యం మా మధ్యవస్థితమ్,

మానుషేభ్యో విజానీహి భయం త్వమితి తత్తథా.

౬

దేవదానవగన్ధర్వైర్యక్షరాక్షసపన్నగైః,

బులఁ బెఱికించి వాకలబాధలఁ దీఱునట్లు గావించిరి.

౧౪౫

దేవేంద్రశత్రువును వారావణుఁడు పరాజితుఁడగుటకు మురలు ననురు
లును దిక్పాళువును సమస్తభూతంబులును సముద్రవానీప్రాణులును ఋషు
లును మహాస్సంగులును అట్లు జలచరప్రాణులును భూమిచరప్రాణులును
అందఱును సంతోషింబునొందిరి.

౧౪౬

ఇది యేఁబదితొమ్మిదవసర్గము.

అఱువదవసర్గము.

అప్పుడు రావణుఁడు లంకాపురంబుఁ బ్రవేశించి రామబాణభయపీడి
తుఁడై గర్వంబువిడిచి పరిమదుఁభితుఁడయ్యెను.

౧

ఏనుఁగు సింహమునుజూచి భయపడునట్లు సర్పంబు గరుత్మంతునిఁ
జూచి భయపడునట్లు మహాబలుఁడగు రాముంజూచి రావణుఁడు పరిమభితుఁ
డయ్యెను.

౨

రాక్షసరాజుండగు రావణుఁడు బ్రహ్మస్త్రసమానములును మేఱులుం
బోలె మెఱయుచున్నవి యునగు రామునిబాణంబులం దలఁచి రలఁచి భయపీ
డితుఁడయ్యెను.

౩

ఆరావణుఁడు కాంచనమయంబగు దివ్యసింహాసనంబున నాసీనుఁడై
రాక్షసులంజూచి యిట్లుని చెప్పెను.

౪

మహేంద్రస్థమానుడనగు నేను మనుష్యమాత్మనివలనఁ బరాజయము
నొందితి నే! నేను గావించినమహాతపస్సంతయు వ్యర్థమేకదా !

౫

“నీకు మనుష్యులవలన భయముగలుగును” అని మున్ను బ్రహ్మదేవుఁ
డు చెప్పినభయంకరవాక్యము ఇప్పటికి నాకు సఫలంబయ్యె; అది యెన్నటికి
నబద్ధముకాదు.

౬

దేవతలవలనఁగాని దానవులవలనఁగాని గంధర్వులవలనఁగాని యక్షుల

అవధ్యత్వం మయా ప్రాప్తం మానుషేభ్యో న యాచితమ్. ౭

విదితం మానుషం మన్యే రామం చళరథాత్మజమ్,
 ఇత్వాకుకులనాథేన అనరజ్యేన య త్పురా. ౮
 ఉత్పత్యతే హి మద్వంశే పురుషో రాక్షసాధమ!,
 య స్తస్య సపుత్రం సామాత్యం సబలం సాశ్వసారథిమ్. ౯
 నిహనివ్యతి సజ్జామే త్వం కులాధమ! దుర్మతే!,
 శస్త్రోఽహం వేదవత్యాచ యదా సాధర్మితా పురా. ౧౦
 నేయం సీతా మహాభాగా జాతా జనకసన్నిహితా,
 ఉమా నద్దీశ్వర శ్చాపి రమ్భా వరుణకన్యకా. ౧౧
 యథోక్తా నైపసా ప్రాప్తం న మిథ్యా ఋషిభాషితమ్,

వత దే వాభ్యుపాగమ్య యత్నం కర్తుమి హ్నౌథ.
 రాక్షసా శ్చాపి తిష్ఠన్తు చర్యాగోపురమూర్ధను, ౧౨

స చాప్రతిమగమ్భిరో దేవదానవదర్పహః. .
 బ్రహ్మశాపాభిభూతస్తు కుమ్భకర్ణో విబోధ్యతామ్, ౧౩

స పరాజిత మార్తానం ప్రహస్తం చ నిషాదితమ్.
 జ్ఞాత్వా రక్షోబలం భీమ మాదిదేశ మహాబలః, ౧౪

ద్వారేషు యత్నః క్రియతాం ప్రకార శ్చాధిరుహ్యతామ్.
 నిద్రావశసమావిప్లవ కుమ్భకర్ణో విబోధ్యతామ్,

వలనఁగాని రాక్షసులవలనఁగాని సర్పములవలనఁగాని చావులేకుండునట్లు బ్రహ్మదేవు నడిగి వరమునొందితని; మనుష్యులవలనఁ జావులేకుండునట్లుమాత్రము ఆడుగనై తని. ౭

మున్ను ఇశ్వోకువంశజాతుఁడగు ననరణ్యుఁడు నాచే విధింపఁబడునప్పుడు “రాక్షసాధముఁడవు కులాధముఁడవు దుర్బుద్ధివగు రావణుఁడా! నిన్ను యుద్ధంబునఁ బుత్రిమంత్రిబలాశ్వ సారథిసహితంబుగా విధిమనట్టిమహాపురుషుఁడొకఁడు నావంశంబున జన్మింపఁగలఁడు” అని ప్రతిజ్ఞచేసెనే; దశరథపుత్రుఁడగు సీరాముఁడు ఆమహాపురుషుఁడే యని తలఁచెదను. ౮,౯

మున్ను నేను వేదవతిని బలాత్కరించినప్పుడు ఆవిడ నన్ను శపించినది. మహాభాగురాలగు నావేదవతియే జనకపుత్రియగు సీతగాఁ బుట్టినది.

పార్వతి నందీశ్వరుఁడు రంభపుంజికస్థల వీరలు మున్ను ఎట్లుచెప్పిరో అట్లేయినది; తపఃప్రభావంబునం జెప్పఁబడిన ఋషివచనం బెన్నటికి నబద్ధము కానేరదు. ౧౧

రాక్షసులారా! మీరలు దీనినంతయుఁ చెలిసి శత్రుసంహారివిషయమునందుఁ జక్కఁగాఁ బ్రయత్నమునేయవలయును; మఱియుఁ బురద్వారంబులయందలి భటసంచారప్రదేశములందును గోపురశిఖరములందును రాక్షసులం జక్కఁగాఁ గావలియొందుఁడు. ౧౨

సరిలేనిగాంభీర్యముగలవాఁడును దేవదానవులక్రొవ్వడంచువాఁడును బ్రహ్మకాపంబునంజేసి యెల్లప్పుడు నిద్రించుచుండువాఁడునగు కుంభకర్ణునిం గూడ నిద్రలేపుఁడు. అని రావణుఁడు రాక్షసులతోఁ జెప్పెను. ౧౩

మహాబలుఁడగు నారావణుఁడు అట్లు ప్రహస్తుఁడు నిహతుఁడగుటయుఁ దాను బరాజితుఁడగుటయుఁ దలపోసి కుంభకర్ణుఁడు భయంకరబలుఁడగుటను దలచి యీప్రకారంబున నాజ్ఞాపించెను. ౧౪

పురద్వారములయందు జాగ్రత్తతోఁ గావలియుండుడు; ప్రాకారంబుల నధిరోహింపుఁడు; నిద్రాపరవశుఁడైయున్న కుంభకర్ణుని లేపుఁడు. ౧౫

సుఖం స్వపితి నిశ్చింత్య కాలోపహతచేతనః. ౧౬

నవ మ ట్పుప్త చాప్టౌచ మాసాన్ స్వపితి రాక్షసః,

మస్త్రయిత్వా ప్రసుప్తోయ మిత స్తు నవమేహని. ౧౭

తం తు బోధయత క్షీప్రం కుమ్భకర్ణం మహాబలమ్,

స తు సత్కేయ మహాబాహుః కకుద స్సర్వరక్షసామ్. ౧౮

వానరా న్నాబళుత్ర చ క్షీప్ర మేవ విధివ్యతి,

ఏవ కేతుః పర స్సత్కేయ ముఖ్యో వై సర్వరక్షసామ్. ౧౯

కుమ్భకర్ణ స్సదా శేతే మూఢో గ్రామ్యసుఖే రతః,

రామేణ హి నిరస్తస్య సత్కామేహస్మిన్ సుదారుణే. ౨౦

భవిష్యతి న మే శోకః కుమ్భకర్ణే విబోధితే,

కిం కరిష్యామ్యహం తేన శక్రత్యుబలేన హి. ౨౧

ఈశ్వరే వ్యసనే ప్రాప్తే యో న సాహాయ కల్పితే,

తే తు తద్వచనం శ్రుత్వా రాక్షసేష్టస్య రాక్షసాః. ౨౨

జగ్ముః పరమసంభ్రాంతాః కుమ్భకర్ణనివేశనమ్,

తే రావణసమాదిప్తా మాంసశోణితభోజినాః. ౨౩

గద్ధమాల్యాంస్తథా భత్యౌ నాదాయ సహసా యయుః,

తాం ప్రవిశ్య మహాద్వారాం సర్వతో యోజనాయతామ్.

కుమకర్ణగుహం రమ్యాం సర్వగద్ధప్రవాహినీమ్,

కుమ్భకర్ణస్య నిశ్వాసా దవధూతా మహాబలా. ౨౪

కుంభకర్ణుడు దైవశంకున బుద్ధిహీనుడై యేచింతయులేనివాడై నేనిట్లు కష్టపడుచుండఁగా నుఖంబుగ నిద్రపోవుచున్నాఁడు. ఇట్లు ఆతఁ డెనిమిదితొమ్మిదిమాసములు విడువక నిద్రపోవుచుండును. ౧౬

అతఁడు యుద్ధాలోచనసభకు వచ్చియుండి యుద్ధారంభమునకు ముం దు తొమ్మిదవంబున నిద్రపోయెను; అతఁడుమహాబలుండు; అతని శిఘ్రిం బుగా నిద్రలేపుడు. ౧౭

మహాబాహుఁడును సమస్తరాక్షసులలోను ముఖ్యుఁడనగు నాకుంభ కర్ణుఁడుమాత్రియ నా కుట్లు శాపగ్రస్తుఁడుకాఁడు. కావున యుద్ధంబునందు శిఘ్రిముగనే వానరులను రామ క్షులను వధింపఁగలఁడు. ౧౮

యుద్ధమునందు మహాధ్వజంబువంటివాఁడును సమస్తరాక్షసముఖ్యుం డునగు నీకుంభకర్ణుడు మూఁడుడై గ్రామ్యనుఖంబునందగిలి యెల్లప్పుడు నిద్రపోవుచున్నాఁడు. ౧౯

భయంకరమయిన యాయుద్ధంబున రామునివలనఁ బరాజయంబునొం దియున్న నాకు కుంభకర్ణుని లేపుటవలన నెంతమాత్రము దుఃఖముకలగదు.

ఇట్టి కష్టంబువచ్చినను సాహాయ్యమునేయ నుపయోగింపఁ దేని యట్టి దేవేంద్రసమపక్రముండగు కుంభకర్ణుఁడుండి నాకేమిప్రయోజనము? అని రావణుఁడు రాక్షసుల కాజ్ఞాపించెను. ౨౦

ఆరాక్షసులు రాక్షసరాజుండగు రావణునిమాటనువిని పరమసంభ్రాం తులయి కుంభకర్ణునిగృహమునకుం బోయిరి. ౨౧

మాంసరక్తాహారులగు నారాక్షసులు రావణాజ్ఞను శిరసావహించి గం ధంబును బుష్పమాలికలను భక్త్యంబులను దీసికొని శిఘ్రింబునం బోయిరి.

మహాబలశాలులగు నారాక్షసులు పెద్దవాకిలిగదియు నెటుచూచిన ను ఒకటిన్నతామడవై శాల్యముగలదియు రమణీయంబును నానావిధగుండ పములచే గుబాళించుచున్నదియనగు గుహాకారమయిన యాకుంభకర్ణునిగృహ మునకుఁబోయి యాకుంభకర్ణుని బలవంతములగు నిట్టూర్పులచే వెనుకకుం ద్రో

ప్రతిష్ఠమానాః పృచ్ఛేణ యత్నా త్ప్రవివిశు గృహమ్,

తాం ప్రవిశ్య గుహం రమ్యాం శుభాం కాఞ్చనకుట్టిమామ్.
దదృశు రైర్మతవ్యాఘ్రం శయానం భీమదర్శనమ్,

తే తు తం వికృతం సుప్తం వికీర్ణ మివ పర్వతమ్. ౨౭
కుమ్భకర్ణం మహనిద్రం సహితాః ప్రత్యబోధయన్,

ఊర్ధ్వరోమాఞ్చితశనుం శ్వసన్త మివ పన్నగమ్. ౨౮
త్రాసయన్తం మహాశ్వాసై శ్చయానం భీమదర్శనమ్,
భీమనానాపుటం తం తు వాతాశవిపులాననమ్. ౨౯

శయ్యాయాం న్య ససర్వాజ్ఞం మేదోరుధిరగన్ధినమ్,
కాఞ్చనాబ్జదనద్ధాబ్జం కిరీటిన మరిష్టమమ్. 3౦
దదృశు రైర్మతవ్యాఘ్రం కుమ్భకర్ణం మహాబలమ్,

తత శ్చక్ర ర్షహత్క్షానః కుమ్భకర్ణాగ్రత స్తదా. 3౧
మాంసానాం మేరుసంకాశం రాశిం పరమతర్పణమ్,
మృగాణాంమహిషాణాం చ పరాహాణాం చ సఞ్చయాన్. 3౨
చక్ర రైర్మతశౌద్ధూలా రాశి మన్నస్య చాద్భుతమ్,

తత శ్శోణితకుమ్భాంశ్చ మద్యాని వివిధాని చ. 33
పురస్తా త్కుమ్భకర్ణస్య చక్ర స్త్రిదశశత్రవః,
లిలివు శ్చ పరాథ్యే న చన్దనేన పరస్తపమ్. 3౪

యఁబడుచు నెట్టకేలకు బహుకష్టంబున లోనికింబోవుచు మహాప్రయత్నంబునఁ బ్రవేశించిరి. ౨౪, ౨౫

ఆరాక్షసులు అట్లు రమణీయంబును మంగళద్రవ్యసమాకీర్ణంబును బంగారుతోఁబూయఁబడిన సేలగదియునగు నాగుహంబ్రవేశించి యచ్చటంబరుండియున్న భయంకరాకారుఁడగు రాక్షసశ్రేష్ఠుఁ గుంభకర్ణుని జూచిరి.

ఆరాక్షసులందఱు నొక్కటిగాఁజేరి వికృతాకారుఁడును నిదురించుచున్నవాఁడును సేలబడినపర్యంబుకరణిం జూపట్టుచున్నవాఁడును మేలుకొలుప నలవిగాని నిద్రగలవాఁడునగు నాకుంభకర్ణుని మేలుకొలుపసాగిరి.

ఆరాక్షసులు దేహమంతయుఁ బొడవులయిన వెండ్రుకలుగలవాఁడునీ నిట్టూర్పులువిడుచుచున్న మహాస్పృంబుకరణి నున్నవాఁడును భయంకరంబులగునూర్పులచేఁ జూపరులకు భయంబుగలిగించుచున్నవాఁడును భయంకరాకారుఁడును భయంకరములగు నాసారంధ్రములుగలవాఁడును బాతాళముంబోలె వికాలంబగునోరుగలవాఁడును శయనంబున సమస్తావయవంబులుఁ దాకునట్లు పరుండియున్నవాఁడును ముంగుట్రఁగిన మేదోరుధికంబుల వాసనతోఁగూడినవాఁడును బంగారుబాహువురులు దాల్చియున్నవాఁడును గిరిటియు శత్రుసంహర్తయునగు రాక్షసశ్రేష్ఠుని మహాబలకాలిని గుంభకర్ణుని ఆశ్చర్యంబునఁ గొంతదడవు చూచుచుండిరి. ౨౮-౩౦

అంత నప్పుడు మహాబలకాలులగు నారాక్షసులు కుంభకర్ణుని ముందట నరనికిఁ దృప్తియగుటకై మేరుపర్వతమువంటి మాంసరాశి నుంచిరి. ౩౧

ఆరాక్షసశ్రేష్ఠులు కుంభకర్ణునిముందట జింకలమాంసములును మహిషమాంసములును ఐరాహమాంసములును నానావిధములయిన యన్నములును రాకులురాసులుగా నుంచిరి. ౩౨

అంత దేవశత్రువులగు నారాక్షసులు కుంభకర్ణునిముందట నెత్తురుబానలను నానావిధమద్యభాండములను నుంచిరి. ౩౩

అంత నారాక్షసులు శ్రేష్ఠంబగుచండనమును శత్రుసంహర్తయగుకుం

దివ్యై రాచ్ఛాదయామాసు ర్భాగ్యగన్తై స్సుగన్ధిభిః,

ధూపం సుగన్ధం సస్పృజ స్తుప్తువు శ్చ పరస్తవమ్. 3౫

జలదా ఇవ చోన్నేదు ర్భాతుధానా స్తత స్తతః,

శృణ్వ నాపూరయామాసు శ్చ శాబ్దసదృశప్రభాన్. 3౬

తుములం యుగప చ్ఛాపి వినేదు శ్చా ప్యమర్షితాః,

నేదు రాస్ఫోటయామాసు శ్చిక్షిపు స్తే నిశాచరాః. 3౭

కుమ్భకర్ణవిబోధార్థం చక్రు స్తే విపులం స్వనమ్,

సశబ్దభేరీహవప్రణాద

మాస్ఫోటితక్షేళిశింహనాదమ్. 3౮

దిశో ద్రిపస్త ప్రీదివం కిరస్త

క్రుతావో విహక్తా స్సహనా నిపేతుః,

యదా ఘృశాలై ర్విసదై ర్మహత్తా

వకుమ్భకర్ణో బుబుధే ప్రసు ఫః. 3౯

తతో ముసుణ్డీ ద్దుసలాని సర్వే

ఘోషా నై జగ్రహు ర్గదా శ్చ,

తం శైలశ్శృంగై ర్దుసలై ర్గదాభి

రవ్యైస్తై స్తలై ర్దుద్గరమప్తిభి శ్చ. ౪౦

సుఖప్రసుప్తం భవి కుమ్భకర్ణం

రతోం సుప్రదగ్రాణి తదా నిజఘ్నుః,

భక్తర్లునిదేహమంతయుఁ బూసిరి.

38

శ్రేష్ఠములును మంచినాపనగలవియునగు ఘృష్ణమాలికలచేతను నానా విధగంధములచేతను గుంభకర్లునిదేహమంతయుఁ గప్పిరి.

అంత నారాక్షసులు గుగంధమగుధూపమువేసి శత్రువులను దపింపఁ జేయువాఁడగు కుంభకర్లునిఁ బొగడిరి.

39

ఆరాక్షసు లంత అప్పుడప్పుడు మేమంబులుంబోలె గర్జించిరి. చంద్ర బింబమువలెఁ దెల్లనై నశంఖములఁ బూరించిరి.

39

ఆరాక్షసులు అంతకుఁ గుంభకర్లుఁడు లేచుచుండుటంజేసి కుపితులయి యందఱు నేకకాలంబున దొమ్మిగా నఱచిరి.

ఆరాక్షసులు అఱచిరి; కుంభకర్లునిఁ గొట్టిరి; ఆతని నిట్టట్టు కదలించిరి.

39

ఆరాక్షసులు గుప్తకారమునఁ గుంభకర్లునిలేపుటకై మహాధ్వనిఁ గావించిరి.

పక్షులు ఆశంఖధ్వనులను ధేర్వీయులను బావధ్వనులను భుజస్థానధ్వనులను గర్జనధ్వనులను సింహనాదంబులను వివిధ భయంబున దిక్కులకుంబాటి యచ్చట భయంబు దీక్షకుండుటచే నంత స్వర్గంబునకుఁబోయి యచ్చటను భయకాంతి కలుగమింజేసి నేలంబడినవి.

39

మిక్కిలియుఁ గష్టముతోఁ గావించినధ్వనులచే నుత్తఁడగు నాకుంభకర్లుఁడు మేలుకొనకుండుటంబాచి అంత నారాక్షసులందఱు గుడియలను ముసలంబులను గదలనుం జేకొనిరి.

39

అప్పుడు గర్వితులగు నారాక్షసులు పర్వతశిఖరములచేతను ముసలంబులచేతను గదలచేతను నృత్యంబులచేతను అజచేతులచేతను గుడియలచేతను బిడికిళ్లచేతను నుఖనుత్తఁడగు కుంభకర్లుం బ్రహరించిరి.

40

తస్య నిశ్వాసవాతేన కుమ్భకర్ణస్య రక్షసః. ౪౧

రాక్షసా బలవంతోఽపి స్థాతుం నాశక్నువన్పురః,
తతః పరిహితా గాఢం రాక్షసా భీమవిక్రమాః. ౪౨

మృదజ్జపణవాణ్ భేరీ శృజ్జకుమ్భగణాం స్తదా,
దశ రాక్షససాహస్రా యుగప త్పుర్యవాదయన్. ౪౩

నీలాజ్జనచయూశారా స్తే తు తం ప్రశ్యబోధయన్,
అభిఘ్నంతో నదంత శ్చ నైవ సంవివిదే తు సః. ౪౪

యదా చైనం న శేకు స్తే ప్రతిబోధయితుం తదా,
తతో గురుశరం యత్నం దారుణం సముపాక్రమన్. ౪౫

అశ్వోనుష్ఠాన్ స్థరా న్నాగాన్ జఘ్ను ర్దణ్డకశాఙ్కుతైః,
భేరీశృజ్జకుమ్భగణాంశ్చ సర్వప్రాణై రవాదయన్. ౪౬

నిజఘ్ను శ్చాస్యగాత్రాణి మహాకాఢ్యకటఙ్కురైః,
ముద్గరై ర్ముసలై ర్చైవ సర్వప్రాణసముద్యతైః. ౪౭

తేన శద్దేన మహతా లఙ్కా సమభిపూరితా,
సపర్వతవనా సర్వా సోఽపి నైవ ప్రబుధ్యతే. ౪౮

తత సుహస్రం భేరీణాం యుగప త్సమహన్యత,
మృష్టకాఞ్చనకోణానా మాసక్తానాం సమస్తతః. ౪౯

ఏవ మ ప్యతినిద్రస్తు యదా నైవ ప్రబుధ్యతే,
శాపస్య ఐశ మావన్న స్తతః క్రుద్ధా నిశాచరాః. ౫౦

మహాక్రోధసమావిష్టా సుర్వే భీమపరాక్రమాః,
తద్రతో బోధయిష్యంత శ్చక్రరణ్యే పరాక్రమమ్. ౫౧

ఆరాక్షనులు బలవంతులయినను ఆకుంభకర్లుని నిట్టూర్పుగాలిచేత సతనిముందట నిలువంజాలరైరి. ౪౧

అంత భయంకరపరాక్రములగు నారాక్షనులు అప్పటికిని కుంభకర్లుఁ డు మేలుకొనకుండుటనుజూచి మఱియు సధికముగాఁ బ్రయత్నించిరి ౪౨

అప్పుడు పదివేపురారాక్షనులు ఆకుంభకర్లునిచుట్టును మృదంగములను బణవంబులను భేరులను శంఖములను కుంభములను ఏకకాలంబున వాయించిరి.

నల్లలికాయకరాశినింటి యాకారముగల యారాక్షనులు అట్లు కుంభ కర్లునిం గొట్టుచు గర్జించుచు నెంతమేలుకొలిపినను ఆకుంభకర్లుఁడు మేలు కొనఁడియ్యెను. ౪౪

ఆరాక్షనులు అదివఱకుఁ దామునేయు ప్రయత్నిమలచేఁ కుంభక ర్లుఁడు లేవకుం టుంజూచి యంత మఱియు భయంకరవిభగు ప్రయత్నిం బునేయ నారంభించిరి. ౪౫

అంత నారాక్షనులు గుఱ్ఱంబులను ఒంటెలను గాడిదలను ఏనుగులను గొయ్యలతోను గొఱుడాలతోను అంకుశములతోను గొట్టి కుంభకర్లుపైపైకిఁ దోలిరి; భేరులను శంఖములను మృదంగంబులనుదమబలముకొలఁది వాయించిరి.

పెద్దకఱ్ఱలచేతను ఎనిమిదిచేతులప్రమాణముగలకొయ్యలచేతను గుదియ లచేతను ముసలంబు చేతను దమబలముకొలఁది కుంభకర్లుం బ్రహరించిరి ౪౬

అప్పుడొక పరవ్రతవనసమేతంబగు లంకానగరముంత యునిండి చెఁగి నది; అప్పటికిని కుంభకర్లుఁడు మేలుకొనఁడియ్యెను. ౪౭

అంతఁ కుంభకర్లునిచుట్టును వేయిభేరులను మంచిబంగారుదండంబు లచే నేకకాలంబున వాయించిరి. ౪౮

ఇంతదూరముచేసినను మహానిద్రుఁడు బ్రహ్మశాపవశలగుటఁ జూచు కుంభకర్లుఁడు మేలుకొనకుండుటంజూచి రాక్షసులందఱుఁ గుపితులయి

భయంకరపరాక్రములగు నారాక్షనులందఱు మహాకోపమునొందిరి.

కొందఱు కుంభకర్లుని మేలుకొలుపుటకై తమబలముకొలఁది పిడికిళ్లఁ

అన్యే భేరీ స్సమాజఘ్ను రన్యే చక్ర ర్హహస్వనమ్,

కేశా నన్యే ప్రలులుపుః కర్ణా వన్యే దళన్తచ. ౫౨

ఉగ్రకుమ్భశతా న్యన్యే సమషిశ్చన్త కర్ణయోః,
న కుమ్భర్ణః పస్పన్దే మహానిద్రావశం గతః. ౫౩

అన్యేచ బలిం స్తస్య కూటముద్గరపాణయః,
మూర్ధ్ని వక్షసి గాశ్రేణు పాతయ మ్కూటమున్దరాన్. ౫౪

రజ్జుబన్ధనబద్ధాభి శ్శృంగ్మీభిశ్చ సర్వతః,
వధ్యమానో మహాకాయో న ప్రాబుధ్యత గాత్రసః. ౫౫
వారాణానాం సమాన్తం చ శరీరేన్య ప్రణావిశమ్,

కుమ్భర్ణ స్తహో బుద్ధః స్పర్శం పర మబుధ్యత. ౫౬

స పాత్యమానై ర్గిరిశృజ్యవృక్షై
రచిన్తకం స్థాన్విచులాన్ ప్రహరాన్,
నిద్రాక్షయా శ్శుభ్ర మవీక్షితశ్చ
విజృంభమాణ స్సహ సోత్పపాత. ౫౭
స గాగభోగాచలశృజ్యకల్పా
విశ్లేప్య బాహూ గిరిశృజ్యసారా,
వివృత్య వక్త్రం బడి బాముఖాభం
విశాచరోఽసా వికృతం జజృమ్భే. ౫౮

జూడిచిరి.

౫౦

మఱికొందఱు భేరులను వాయించిరి; మఱికొందఱు గొప్పధన్విగలు
గునట్లు సింహవాదములు గావించిరి.

కొందఱు కుంభకర్ణుని తలవెండుకలం బెఱికిరి; మఱికొందఱు ఆత
నిచెవులంబట్టి కొఱికిరి.

౫౧

మఱికొందఱు ఆతని చెవులలోఁ బెక్కునూర్ల బానలనీళ్లను బోసిరి.

అప్పటికిని మహానిద్రఁజెంది యున్న కుంభకర్ణుఁ డెంతమాత్రము కదలఁ
దయ్యె.

౫౩

బలవంతులగు కొందఱు రాక్షసులు కూటమర్దంబులు దీసి వానిచేఁ
గుంభకర్ణునితలయందును తొమ్మిదంగును నితరములయన యవయవములందు
ను గొట్టిరి.

౫౪

మహాకయఁడగు నాకుంభకర్ణుఁడు త్రాళ్లచేతను ఇనుపకట్లచేతను
పిష్టమన్నశతఘ్నులచే నెంతకొట్టబడినను వేలుకొనఁదయ్యె.

౫౫

అంత వేయియేనుగులను నాకుంభకర్ణునిశరీరముపైఁదోలి త్రొక్కిం
చిరి.

అతఁ గుంభకర్ణుఁడు మేలుకొనె; నతనికా వేయియేనుగులత్రొక్కు
టయఁ జిన్నపుగుఁగు మేనుం బ్రాచులాడిన ట్లండెను

౫౬

ఆకుంభకర్ణుఁడు మేల్కొన్న పిమ్మట లేచుటకై వేయబడుచున్న ప
ర్వతశిఖరముఁ చేతను వృక్షముఁ చేతను దగిలినదెబ్బలను సగనుసేతుక ఆక
లిచేఁ బ్రీడింపఁబడినవాఁడై పెద్దగూఁపలింతలుచుచును శిశ్రుంబున లేచెను.

ఆకుంభకర్ణుఁడు మహాసర్పములుంబోలె నతిదీర్ఘంబులును బర్వతశిఖరం
బులుంబోలె నతికఠినంబులును బర్వతంబులకుంబోలె సారముగలవి యునగు
రాహువులనుజాఁచి బడబాముఖపద్మశంబగు నోరుదెఱచి భయంకరంబుగా
నాపరించెను.

౫౮

తస్య జాబృహమాణస్య వక్త్రం పాతాళసన్నిభమ్,
దదృశే మేరుశృణ్గాగ్రే దివాకర ఇ వోదితః.

౫౯

స జృహమాణోఽతిబలః ప్రతిబుద్ధో నిశాచరః,
నిశావస శ్చాస్య సంజ్ఞే పర్వతా దివ మాగుతః.
రూప ముత్తిష్ఠత స్తస్య కుమ్భకర్ణస్య తస్మభౌ,
తపాన్తే సబలాకస్య మేఘ సేవ వివర్షతః.

౬౦

౬౧

తస్య దీప్తాగ్నిసదృశే విద్యుత్సవృశవచ్చసే,
దదృశా తే మహానేత్రే దీప్తా వివ మహాగ వాః.
తత స్తవ్యకృమన్ సంపన్నత్యాంశ్చ విశధా నృహూన్,
వరాహ స్తహిమాం శ్చైవ స బభూవ మహాబలః.

౬౨

౬౩

అదన్ బుభుక్షేతో మాంసం శోణితం తృషితః పిబన్,
మేదః కుమ్భాంశ్చ మన్యంచ పపౌ శక్రరిపు స్తదా.

౬౪

తత స్తప్త ఇతి జ్ఞత్వా సముత్పేతు ర్నిశాచరాః,
శిరోభిశ్చ ప్రణమ్యైసం సర్వతః పర్యవారయన్.
నిద్రానిశఃనేత్ర స్తు కలుషీకృతలోచనః,
చారయన్ సంవతో దృష్టిం తాన్ దదర్శ నిశాచరాన్.
స సంవత్ సా న్వయామాస నైర్మతా నైర్మతర్షభః,
బోధనా ద్విస్థిత శ్చాపి రాక్షసా నిద మబ్రవీత్.
కిమ్భ మవా మాదృత్య భవద్భిః ప్రతిబోధిషః,
కచ్చిత్సుకుశలం రాజ్ఞో భయ వా నేష వాన కిమ్.
అథవా ద్రువ మస్యేభ్యో భయం పర ముపస్థితమ్.

౬౫

౬౬

౬౭

౬౮

అట్లావలించునప్పుడు పాతాళమువంటిదైన యాకుంభకర్ణునితోట
మేరుపర్యతళిఖరాగ్రంబున నుదయించిన నూర్యబింబముకై వడిఁ బ్రకాశిం
చినది. ౫౯

మహాబలశాలియగు నాకుంభకర్ణుఁ డట్లు అవలంతవిడుచుచు లేచెను.
కొండపైనుండి గాలిగొట్టునట్లు అతినిసిట్టూర్పు మహావేగంబయి యాడరినది.

అకుంభకర్ణుఁడు లేచునప్పుడు ఆధరజాలంకృతంబగు నతినిశశీరంబు
పర్వర్తువునందు కొక్కెరలతోఁగూడి వర్షించుచున్న మేఘమువలెఁ బ్రకాశిం
చినది. ౬౦

మండుచున్ననిప్పుకై వడి మెఱపులమాడ్కిం గ్రాలుచున్న యాకుంభ
కర్ణుని పెద్దనేత్రంబులు రెండు మహాగ్రహంబులంబోలెఁ జూడనాప్పినవి.

అంత నారాక్షసులు నానావిధములగు సమస్తభిక్ష్యుంబులను వరా
హంబులను మహిషంబులను నివేదింప మహాబలుఁడగు నాకుంభకర్ణుఁడు వాని
నెల్ల భక్షించెను. ౬౩

దేవేంద్రశత్రుఁడగు నాకుంభకర్ణుడు మాంసముదిన యాఁకెడిదీర్చు
కొనుచు నెత్తురుద్రావి దప్పిదీర్చుకొనుచు బానలనుండుమేదస్సును మధ్యం
బునుం ద్రావెను. ౬౪

అంత రాక్షసులు కుంభకర్ణుండు లృప్తిబొంగుటంజూచి శుతనియొ
ద్దకువచ్చి సాష్టాంగముగ నమస్కరించి శుతనిం బరిచేష్టించి నిలిచిరి. ౬౫

అకుంభకర్ణుఁడు నిరుపచేఁ గలపములయినకమ్మలతో నాలుగుప్ర
క్కలంజూచి యారాక్షసుల నందఱుం జూచెను. ౬౬

రాక్షసశ్రేష్ఠుఁడగు నాకుంభకర్ణుఁడు రాక్షసులనందఱ నాశ్వాసించి
తన్ను మేలుకొలుపుట కాశ్చర్యపడి రాక్షసులంజూచి యిట్లని చెప్పెను.

మీర లెందుకొఱ కింత యక్కఱతో నమ్ము లేపినారు? రాక్షసరా
జుండగురావణునకు త్వేమమేగదా? భయమేమియుఁ గలుగలేదుగదా? ౬౮

అటుకాదేని ఇతిరులవలన మహాభయంబు గలిగియున్నది. ఇది నిశ్చ

యదర్థ మేవం త్వరితై ర్భవద్భిః ప్రతిబోధితః. ౬౯

అద్య రాక్షసరాజస్య భయ ముత్పాటయా మ్యహమ్,
పాతయిష్యే మహేంద్రంవా శాతయిష్యే త థానలమ్. ౭౦

న హ్యల్పకారణే సుప్తం బోధయిష్యతి మాం గురుః,
త దాఖ్యా తార్థత త్వేన మత్ప్రబోధనకారణమ్. ౭౧

ఏవం బ్రువాణం సంరబ్ధం కుమ్భకర్ణం మహాబలమ్,
యాపాక్ష స్సచివో రాజ్ఞః కృతాజ్ఞలి రువాచ మా. ౭౨

న నో దైవకృతం కించి ద్భయమస్తి కదాచన,
మానుషా న్నో భయం రాజం! న్తుములం నన్పురీబాధతే. ౭౩

నదైత్యదాన వేభ్యో వా భయమస్తి హి తాదృశమ్,
యాదృశం మానుషం రాజ! న్భయ మస్మా నుపస్థితమ్. ౭౪

వానరైః పర్యతాకారై ర్లజ్జేయం పరివారితా,
నీతాహరణసంతప్తా ద్రామా న్న సుములం భయమ్. ౭౫

ఏకేన వానరేణేయం పూర్వం దధా మహాపురీ,
కుమారో విహత శ్చాక్ష స్సానుయూత్ర సుకుజ్జరః. ౭౬

స్వయం గత్తోధిప శ్చాపి పౌలస్త్యో దేవకన్యకః,
మృతేతి సంయుగే ముక్తో రామేణాదిత్య శేషసా. ౭౭

యన్న దేవైః కృతో రాజా నాపి దైత్యై ర్న దానవైః,
కృత స్స ఇహ రామేణ విముక్తః ప్రాణసంశయాత్. ౭౮

యము. అందఱొకటే మీర లింతవేగముతో నన్ను లేపినారు. ౨౯

నే నిప్పుడు రాక్షసరాజుండగు రావణుని భయంబు నశింపజేసెదను.
దేవేంద్రుడేని పడవేసెదను. అగ్నిహోత్రుడేని ఛేదించెదను. ౩౦

అన్నయగురావణుడు స్వప్నకారణమునకై నిద్రితుడైనను నన్ను
మేలుకొలుపఁడు. కావున నన్ను లేపుటకుఁ గారణమును యథార్థముగాఁ
జెప్పుడు అని కుంభకర్ణుడు రాక్షసులతోఁ జెప్పెను. ౩౧

రాక్షసరాజుండగు రావణునినుండి త్రియగు యూపాక్షుడనవాడు
ఈప్రకారంబును సంరంభింబునుఁ జెప్పుమన్న మహాబలుడగు కుంభకర్ణుం
జూచి చేమాడ్చుగీలించి యిట్లని చెప్పెను. ౩౨

కుంభకర్ణుడా! మాకెప్పుడును దేవతలవలనఁ గొంచెమేని భయము
లేదు. మనుష్యునివలన నే మా కిప్పుడు మహాభయము గలిగియున్నది ౩౩

కుంభకర్ణుడా! మాకిప్పుడు మనుష్యునివలనఁ గలిగినంతటిభయము
వైత్యదానధలవలననుంగూడ నెప్పుడును గలుగలేదు. ౩౪

పశ్చతాకారులగువానరులు లంకచుట్టును ముట్టకించియున్నారు; రా
ముడు సీతాపారణముచేఁ గోపమునొంది మా కింతభయము గలిగించినాఁడు.

మనపు ఒక్కవానరుడు ఇచ్చహాష్టణమంతయు దహించెను; చతు
రంగబలసమేతుడగు నక్షకుమారుని నధించెను. ౩౫

రాక్షసరాజుండు దేవతలనెల్ల జయించినవాడునగు రావణునినుం
గూడ యుద్ధంబున నూర్యలేజాడగు రామునిచే మృతప్రాయుడను బుద్ధితో
విడువబడియె. ౩౬

రాక్షసరాజుడగు రావణుని దేవతలుగాని దైత్యులుగాని దానవులు
గాని యేమిచేయఁజాలకపోయినారో ఆకార్యమిప్పుడు రాముడు గావించి
నాఁడు. రావణుడు బ్రతికియున్నాఁడో లేడో యనుసంశయంబున
యుద్ధంబున నతని రాముడు విడిచివెట్టినాఁడు. అని యూపాక్షుడు
కుంభకర్ణునితోఁ జెప్పెను. ౩౭

స యూపాక్షవచ శ్రుత్వా భ్రాతు ర్యుధి పరాజయమ్,
కుమ్భకణ్డో విపృత్తాత్మో యూపాక్ష మిద మబ్రవీత్. ౭౯

సర్వమద్యైశ యూపాక్ష! హరిసైన్యం సలక్షణమ్,
రాఘవం చరణే హత్వా పశ్చాద్ద్యౌక్త్యమి రాజణమ్. ౮౦
రాక్షసాం స్తర్పయిష్యామి హరిణాం మాంసశోణితైః,
రామలక్షణయో శ్చాపి స్వయం పాస్యామి శోణితమ్. ౮౧

త త్రస్య వాక్యం బ్రువణో నిశమ్య
సగర్వితం రోషవివృద్ధదోషమ్,
మహోదరో నైర్మితయోధముఖ్యః
కృతాజ్ఞలి రావ్యో మిదం బభాషే. ౮౨
రావణస్య వచః శ్రుత్వా గుణదోషా విమృశ్య చ,
పశ్చాదపి మహాబాహో! శత్రూ న్యుధి విజేష్యసి. ౮౩

మహోదరవచ శ్రుత్వా రాక్షసైః పరివారితః,
కుమ్భకణ్డో మహాతేజా స్సమ్ప్రీతస్థీ మహాబలః. ౮౪

తం సముత్థాప్య భీమాక్షం భీమరూపపరాక్రమమ్,
రాక్షసా స్తవ్రితా జగ్గుర్దశగ్రీవనివేశనమ్. ౮౫

తతో గత్వా దశగ్రీవ మాసీనం పరమాసనే,
ఊచు ర్బద్ధాజ్ఞలిపుటాః సర్వేవ నిశాచరాః. ౮౬

ప్రబుద్ధః కుమ్భకణ్డోఽయం భ్రాతా తే రాక్షసర్షభ!,
శథంత త్రైవ నిర్యాతు ద్రక్ష్య స్యేన మహాగతమ్. ౮౭

అశుభకర్మము తనయన్న రావణుడు యుద్ధమునఁ బరాజయము నొందెనని చెప్పిన యూహాత్మకమాటను విని కోపమునఁ గండ్లు గిఱగిఱింపఁ ద్రుప్పుచు యూహాశ్రంజూచి యిట్లని చెప్పెను. ౭౯

యూహాత్మకడా! నే నిప్పుడే వానరసేననంతయు రామత్వములను యుద్ధమున విధించివుచ్చి యటుపిప్పుట రావణుం జూచెదను. ౮౦

వానరుల మాంసరుధిరంబులచేతి రాక్షసులఁ దృప్తిపొందించెదను. నే నేరామత్వముల నేత్తురుద్రానెదను. అని కుంభకర్ణుడు యూహాశ్రుతితోఁ జెప్పెను. ౮౧

అట్లు గర్వితుడై కోపము నొడవఁదెలియక మాటలాడుచున్న యాకుంభకర్ణునిమాట ను విని రాక్షసమోఢముఖ్యుడగు మహాదరుడు చేమోడ్పుగీలించి యీమాటం జెప్పెను. ౮౨

మహాబాహుడవగు కుంభకర్ణుడా! నీవు రావణునొద్దకువచ్చి అతఁ డు చెప్పవదిలిని గుణదోషంబులు వినుకొని యటుపిప్పుట యుద్ధమున కశ్రువుల జయింపఁగలవు అని మహాదరుడు కుంభకర్ణుతోఁ జెప్పెను.

మహాపరాక్రమకాలియు మహాబలుఁడునగు కుంభకర్ణుడు మహాదరునిమాటను విని రాక్షసులు పరివేష్టించి వెంబడింప రావణునిగృహంబునకుఁ బోఁగొరెను. ౮౩

అంత రాక్షసులు అట్లు భయంకరసేత్రుఁడును భయంకరాకారుఁడును భయంకరపరాక్రముఁడునగు కుంభకర్ణు నిద్రలేపి వేగంబున రావణునిగృహంబునకుఁ బోయిరి. ౮౪

అంత నారాక్షసులందఱుఁబోయి సింహాసనాసీనుడగు రావణుంగని చేమోడ్పుగీలించి యీ ప్రకారంబునం జెప్పిరి. ౮౫

రాక్షసోత్తముడవగు రావణుడా! నీరస్తుఁడు కుంభకర్ణుడు నిద్రలేపి లంకానియున్నాడు! అతని కేమియాజ్ఞ యుపఁగెదవు? యుద్ధమున కట్లే పా

రావణ స్తవబ్రవీద్దృష్టో రాక్షసాం స్తా నుపస్థితాన్,

ద్రష్టుమేన మి హేచ్ఛామి యథాన్యాయం చ పూజ్యతామ్.

తథేత్యుక్త్వా తు తే సర్వే పున రాగమ్య రాక్షసాః,
కుమ్భకర్ణ మిదం వాక్య మూచూ రావణచోదితాః. ౮౯
ద్రష్టుం త్వాం కాఙ్క్షి తే రాజా సర్వరాక్షసపుంజవః,
గమనే క్రియతాం బుద్ధి ర్భ్రాతరం సంప్రహర్షయ. ౯౦

కుమ్భకర్ణస్తు దుర్షరో భ్రాతు రాజ్ఞాయ శాసనమ్,
తథేత్యుక్త్వా మహాబాహు శ్చయనా దుత్పచాతహ. ౯౧
ప్రత్యుశ్య వదనం హృష్ట స్సౌతిః పరమభూషితః,
విహసు స్త్వరయామాస పానం బలసమీరణమ్. ౯౨

తత స్తే త్వరితా స్తస్య రాక్షసా రావణాజ్ఞయా,
మద్యకుమ్భాంశ్చ వివిధా స్త్రిప్ర మే వోపహరయన్. ౯౩
వీత్వా ఘటసహస్రే ద్వే గమనా యోపచక్రమే,

ఈషత్సముత్కటో మత్త సేజోబలసమన్వితః. ౯౪
కుమ్భకర్ణో బభౌ హృష్టః కాలా న్తకయమోపమః,

భ్రాతు స్సభవనం గచ్ఛన్త్రయో గణసమన్వితః. ౯౫
కుమ్భకర్ణః పదన్యానై రకమ్పయత మేదిసీమ్,

మనెదవా? లేక నిన్నుఁ జూడ నిచ్చటికి రమ్మనెదవా? అని రాక్షసులు రావణునితోఁ జెప్పిరి. ౮౭

రావణుఁడును కుంభకర్ణుఁడు మేలుకొనియుండుటనువిని సంతుష్టుఁడై యారాక్షసులంజూచి యిట్లని చెప్పెను.

నేను కుంభకర్ణ నిచ్చటఁ జూడఁగోరెదను కావున నతని యథాన్యాయంబుగఁ బూజించి యిచ్చటికిఁ దోడ్కొని రండు. అని రావణుఁడు రాక్షసులతోఁ జెప్పెను. ౮౮

ఆరాక్షసులు యట్లే యనిచెప్పి మరలవచ్చి కుంభకర్ణునింజూచి రావణునాజ్ఞచొప్పున నిట్లని చెప్పిరి. ౮౯

సమస్తరాక్షసముఖ్యుడగు రావణుఁడు నిన్నుఁ జూడఁగోరియున్నాఁడు. కావున నతని యొద్దకురమ్ము. అన్నగారికి సంతోషంబు గలిగింపుము అని రాక్షసులు కుంభకర్ణునితోఁ జెప్పిరి. ౯౦

మహాబాహుఁడును గుర్ధర్మఁడునగు కుంభకర్ణుఁడు అన్నగారియాజ్ఞను విని యట్లే యనిచెప్పి శయనంబుననుండి లేచెను. ౯౧

ఆకుంభకర్ణుఁడు సంతుష్టుఁడై ముఖంబుగడిగికొని స్నానంబుచేసిన వాఁడై యలంకరించుకొని దప్పిగొని బలవృద్ధిగలిగించునట్టిమద్యమును శిఘ్రముగఁ దెండ్రవి యాహ్లాపించెను. ౯౨

అంత నారాక్షసులు రావణు నాజ్ఞఁజేసి యతివేగంబున నానావిధంబులగు మద్యభాండంబులందెచ్చి యాకుంభకర్ణునకు సమర్పించిరి. ౯౩

ఆకుంభకర్ణుఁడు రెండువేలకుండలమద్యంబుద్రావి రావణసమీపంబునకుఁ బో నారంభించెను.

కుంభకర్ణుఁ డిప్పుడు కొంచెము కైపుగలిగి మత్తుఁడై బలపరాక్రమ సంయుక్తుఁడై సంతుష్టుఁడై ప్రశయకాలంబునందలి యమునికైవడిఁ బ్రకాశించెను. ౯౪

ఆకుంభకర్ణుఁడు రాక్షససమూహములచే వెంబడింపఁబడినవాఁడై పాదస్వాసంబులభూమిని ఐడంకునట్లు సేయించురావణుని గృహంబునకుఁబోయెను.

స రాజమార్గం నపుషా ప్రకాశయన్
 సహస్రరిశ్నిర్ధణీ మి వాంశుభిః,
 జగాను తత్రాక్షలిమాలయా వృత
 శ్శశక్రతు ర్గేహ మిన స్వయమ్భుజః.
 తం రాజమార్గస్థ మమిత్రఘాతినం
 వనాకసస్తే సహసా బహిః స్థితాః,
 దృష్ట్వా ప్రమేయం గిరిశృంజకల్పం
 వితతసుస్తే హరియాధనాలాః.

౯౬

౯౭

కేచి చ్చరణ్యం శిరణం స్మరామం
 వ్రజన్తి కేచి ద్వ్యధితాః పతన్తి,
 కేచి ద్విశః స్వస్యధితాః ప్రయాన్తి
 కేచి ద్భయార్తా భువి శేరతే స్త.
 త మద్రిశృంజప్రతిమం కిరీటినం

౯౮

స్పృశన్త మాదిత్య మి వాత్మతేజసా,
 వనాకసః ప్రేక్ష్య విపృథ మద్భుతం
 భయార్దితా దుద్రువిరే తత స్తతః.

౯౯

ఇతి శ్రీమద్యథాకాండే వప్తితమ స్సర్గః. ౬౦.

ఏ క వ ప్తి త మ స్స ర్గః.

తతో రామో మహాతేజా ధను రాదాయ వీర్యవాన్,
 కిరీటినం మహాకాయం కుమ్భకర్ణం దదర్శహ.
 తం దృష్ట్వా రాక్షసశ్రేష్ఠం పర్వతాకారదర్శనమ్,
 క్రమమాణ మి వాత్కాశం పురా నారాయణం ప్రభుమ్.
 సతోయామ్బుదసంకాశం కాశ్చనాల్లదభూషణమ్,
 దృష్ట్వా పునః ప్రదురావ వాసరాణాం మహాచమూః.

౧

౨

౩

అనుభవకర్తఁడు సూర్యుఁడు కిరణములు భూమిం బ్రకాశింపఁజేయునట్లు తనదేహకాంతితే రాజమార్గమును వెలుఁగఁజేయుచు ఆరాజమార్గంబునఁ బౌరజనులచేఁ జేమాడ్చుగీలించి నమస్కరింపఁబడుచు దేవేంద్రుఁడు బ్రహ్మదేవునిగృహంబునకుంబోవునట్లు రావణునిగృహంబునకుంబోయెను. ౯౧

లంకను వెలుపలనుండునట్టి వానరులు రాజమార్గంబునఁ బోవుచున్నకత్తుసంహార్తియు నప్రమేయాకారుఁడును బర్వతశిఖరసమానుఁడనగు నాకుంభకర్ణుంజాచి మిక్కిలియు భయపడిరి. ౯౨

వానరులుకొందఱు భయపీడితులయి శరణ్యుఁడగు రాముని శరణుచొచ్చిరి. కొందఱు నేలఁబడిరి. కొందఱు దిక్కులకుం బరుగెత్తిరి. కొందఱు నేలఁబరుండిరి. ౯౩

వానరులు పర్వతశిఖరాకారుఁడును కిరీటధరుఁడును దేహకాంతితే సూర్యుంబోలియున్నవాఁడును ఆశ్చర్యముగలిగించునాకారముగలవాఁడునగు నాకుంభకర్ణుంజాచి భయపీడితులయి దిక్కులకుం బరుగెత్తిరి. ౯౪

ఇది యలువదవసర్గము.

అటువదియొకటవసర్గము.

అంత మహాతేజఁడును మహాపాక్రమకాలియు నగురాముఁడు ధనుర్ధరుఁడై కిరీటియు మహాకాయుఁడు నగుకుంభకర్ణునిం జూచెను. ౧

పర్వతాకారుఁడును మున్ను త్రివిక్రమావతారంబు దాల్చినసారాయణునికై వడిఁ జూపట్టుచున్నవాఁడును సూతవమేఘసమానవర్ణుఁడును బంగారు కామపురుషులుదాల్చినవాఁడును రాక్షసోత్తముఁడునగు నాకుంభకర్ణుంజాచి మరల నవ్యావరణనయంతయు భయపడి పరుగెత్తినది. ౨, ౩

విద్రుతాం వాహినీం దృష్ట్వా వర్ధమానం చ రాక్షసమ్,
 సవిన్నయ మిదం రామో విభీషణ మువాచ హ.
 కోఽసౌ పర్వతసంక్రాంతః కిరీటీ హరిలోచనః,
 లక్ష్మణాయాం దృశ్యతే వీర సువిద్యు దివ తోయదః. ౪

పుథివ్యాః కేతుభూతోఽసౌ మహా నేకోఽత్ర, దృశ్యతే,
 యం దృష్ట్వా వాసరా సురేవీ విద్రవన్తి తతస్తతః
 ఆచక్ష్య మే మహాన్ కోఽసౌ రక్షో వా యది వా సురః,
 న మ యైవంవిధం భూతం దృష్టపూర్వం కదాచన. ౫

స పుష్టో రాజపుత్రేణ రామేణాక్లిప్తకర్మణా,
 విభీషణో మహాప్రాజ్ఞః కాకుత్స్థ మిద మబ్రవీత్. ౬

యేన వై వస్వతో యుద్ధేవాసన శ్చ పరాజితః,
 సైష విశ్రవసః పుత్రః కున్భుకర్ణః ప్రతాపవాన్.
 అస్య ప్రమాణా తృదృశో రాక్షసోఽన్యో న విద్యతే, ౭

ఏలేన దేవా యుధి దానవా శ్చయతాభుజ్ఞాః పితృతాళనాశ్చ.
 గర్భవేదిద్యాధరకిన్న రాశ్చ సహస్రశో రాఘవ! సంప్రభగ్నాః,

శూలపాణిం విరూపాక్షం కున్భుకర్ణం మహాబలమ్.
 హస్తం నశేకు స్త్రిదళాః కాలోఽయ మితి మోహితాః, ౧౦

ప్రకృత్యా హేమ శేజ్యీ కున్భుకర్ణో మహాబలః.
 అన్యేషాం రాక్షసేంద్రిణాం సరదానకృతం బలమ్, ౧౧

రాముడు పర్యతాకారుడగు నాకుంభకర్ణునింజూచి వానరసేన పరుగెత్తుటంగని యాశ్చర్యంబున విభీషణుంజూచి యిట్లుని చెప్పెను. ౪

లంకయందు బర్యతాకారుడును గిరిబధరుడును గపిలనేత్రుడు నగు వీరుడొకడు మెఱపులనోగూడిన మేఘముకై వడిఁ జొరవట్టుచున్నాడే ఈతఁడెవ్వఁడు?

ఈతఁడు భూమికంఠము ద్వజంబువలె నత్యున్నతాకారుడైయున్నాఁడు, ఈతనింజూచి వానిరులందఱు భయంబున బరుగెత్తుచున్నారు ౬

ఈతఁ డెవ్వఁడు? రాక్షసుఁడా? అనురుఁడా? నాకు జెప్పము; నేనిదివలఁ జిట్టి మహాభూతము నెప్పుడును జూచినదిలేదు. అని రాముడు విభీషణునితో జెప్పెను. ౭

మహాపండితుడగు విభీషణుఁడు రాజపుత్రుఁడును ఒరుల కంఠమాత్రము దుఃఖముగలిగింపనివాఁడునగురామునిచే నిట్లునుగఁబడినవాడై గాముంజూచి యిట్లుని చెప్పెను. ౮

ఈతఁడు విశ్రవసునిపుత్రుఁడగు కుంభకర్ణుఁడు యుద్ధంబున యమునిదేవేంద్రునింబూడ జయించినిట్టి మహాపరాక్రమశాలి. ౯

ప్రమాణంబున నీకుంభకర్ణు నంతటివాఁడు మఱియొకరాక్షసుఁడెవ్వఁడునుతేఱు.

రాముఁడా! ఈకుంభకర్ణుఁడు యుద్ధంబున దేవతలును దానవులును బన్నగులును రాక్షసులును గంధర్వులును విద్యాగిరులును గిన్నరులును వేనవేలుగా నొక్కమైడివిచ్చినను వారిలనందఱఁ బెక్కుమార్ల జయించినాఁడు.

మహాబలుఁడగుకుంభకర్ణుఁడు హలపాణియు ధియంకరంబులగుకర్ణులతో యుద్ధభూమి నుండునిలువఁ గా దేవతలందఱు అతనిఁ గొట్టఁజాలక యీతఁడుతైలోక్యసంహారకర్తయగు కాలుఁడే నని భ్రమించి భయంబునఁబాటిరి.

మహాబలుఁడగు నీకుంభకర్ణుఁడుమాత్రము స్వభావంబున నే మహాపరాక్రమశాలి; ఇతరరాక్షసులకంతయు వరదానంబునఁ గలిగినబలము ౧౨

ఏతేన జాతమాత్రేణ త్సుధారేన మహాత్మనా. ౧౩

భక్షితాని సహస్రాణి సత్త్వానాం సుబహూ న్యపి,
తేషు సమృద్ధ్యమాణేషు ప్రజా భయసిపీడితాః. ౧౪

యాన్తి స్త శరణం శక్రం తి మన్యర్థం న్యవేదయన్,
స కుమ్భకర్ణం కుపితో మహేన్ద్రా
జఘాన వజ్రేణ శితేన వజ్రే. ౧౫

స శక్రవజ్రాభిహతో మహాత్మా
చచాల కోపా చృభృశం ననాద,

తస్య నానద్యమానస్య కుమ్భకర్ణస్య ధీమతః. ౧౬

శ్రుత్వా నినాదం వితస్తా భూయో భూమి ర్వితత్రనే,
తత్ర కోపాన్తపేన్ద్రో కుమ్భకర్ణో మహాబలః. ౧౭

వికృష్టైరవతా క్షస్తం జఘానోరసి వాసవమ్,
కుమ్భకర్ణప్రహారాత్ పిజజ్వల స వాసవః. ౧౮

తతో విషేదు స్సహసం దేవైః ప్రాక్షిదానవాః,
ప్రజాభిసృహ శక్రశ్చ యయా స్థానం న్యయంభువః. ౧౯

కుమ్భకర్ణస్య దారాత్క్రగి శశంసుస్తే ప్రజాపతేః,
ప్రజానాం భక్షణం చాపి దేవానాం చాపి ధర్మణమ్. ౨౦

ఆశ్రమధ్వంసనం చాపి పరశ్రీహరణం భృశమ్,

ఏవం ప్రజా యది ఘోష భక్షయిష్యతి నిత్యశః. ౨౧

అచిరే ఙైవ కాలేన శూన్యో లోకోభవిష్యతి,

వాసవస్య వచ శ్రుత్వా సంవలోకపితామహః. ౨౨

రక్షం స్యావాహయామాస కుమ్భకర్ణందదర్శహ,

ఈతఁడు పుట్టినంతనే మహాబలుఁడై యాఁకలిగిన పెక్కువేలప్రా
ణులను భక్షించెను. ౧౩

అట్లు కుంభకర్ణుఁడు అందఱును భక్షించుచుండఁగాఁ బ్రజలందఱుఁ బ
రమభీతులయి దేవేంద్రుని శరణఁబొచ్చి యావృతాంత మతఁకిం జెప్పిరి. ౧౪

అదేవేంద్రుఁడు కుపితుఁడై కుంభకర్ణునిఁ దీక్షింబగువృత్తాయుధముచేఁ
బ్రహరించెను. ౧౫

మహాబలుఁడగు నాకుంభకర్ణుఁడు అట్లు కేవేంద్రునిచే వృత్తాయుధంబు
నఁగొట్టఁబడి కొంతదడవు చలనముఁజెంది యంత కోపంబున సింహనాదం
బు గావించెను.

మొకే భయఁడియన్న ప్రజలందఱు ఆకుంభకర్ణుని మహాసింహ
నాదమునువిని మఱియు భయముఁజెందిరి. ౧౬

మహాబలుఁడగు కుంభకర్ణుఁడు కోపంబున నై రావతమాదంకింబునెఱి
కి ఇంద్రునిపక్షస్థులంబునఁ బ్రహరించెను. ౧౭

ఇంద్రుఁడు కుంభకర్ణుని వేటునకుసోలి కోపంబున నుండిపడెను; అంత
దేవతలగు బ్రహ్మగులును దానవులును బహుశః భిక్షులయిరి. ౧౮

కేవేంద్రుఁడు ప్రజాతోఁగూడ బ్రహ్మదేవుఁడైయుద్దకుఁబోయి ప్రజ
లుం దానును కుంభకర్ణుని గుమ్మతములను బ్రహరేవునికేఁ చెలుపుకొనిరి.

ప్రజలభక్షించుటయు దేవతల సవమానించుటయు ఋష్యాశ్రమంబు
ల నకింపఁజేయుటయుఁ బరశ్రీల నవహరించుటయు మొదలుగాఁకుంభకర్ణుఁ
డు గావించుగూ, శ్యముల నన్నిటిని జెప్పిరి. ౨౦

ఈకుంభకర్ణుఁ డీప్రకారంబున వెన్నడును బ్రజలును భక్షింపుచుండు
నేని ఇంక శిఘ్రింబుననె లోకంబంతయుఁ బ్రజాహన్యంబు గాఁగలగు.
అని ఇంద్రుఁడు బ్రహ్మదేవునితోఁ జెప్పెను. ౨౧

బ్రహ్మదేవుఁడు ఇంద్రుఁడు చెప్పినమాటను విని రాక్షసుల నందఱును
రప్పించి వారలలోఁ కుంభకర్ణుఁ బొడగ నెను. ౨౨

కుంభకర్ణం సమీత్యైవ వితత్రాస ప్రజాపతిః. ౨౩

దృష్ట్యా విశ్వాన్య చైవైనం స్వయంభూ రిద మబ్రవీత్,
ధ్రువం లోకవినాశాయ పాలస్త్యే నాసి నిర్మితః. ౨౪

తస్మా త్వమద్య ప్రభృతి మృతకల్ప శ్చయివ్యసే,
బ్రహ్మశాపాభిహతోఽథ నివపా తాగ్రతః ప్రభోః. ౨౫

తతః పరమసమ్భాన్తో రావణో వాక్య మబ్రవీత్,
విస్మయః కాఞ్చనో నృతుః ఫలకాలే నికృష్టతే. ౨౬
న సప్తరం స్వకం న్యామ్యం శస్తు మేవం ప్రజాపతే!

న విభాసించన శ్చ శ్వేం స్వప్య శ్వేష న సంశయః. ౨౭
కాలస్తు క్రియతా మస్య శయనే జాగరే తథా,

రాణస్య వచ శ్రుతావ్ స్వయంభూ రిద మబ్రవీత్. ౨౮

శయితా హ్యేష పశ్చాసా నేకాహం జాగరవ్యతి,

ఏకే న హ్య త్వసా వీర శ్చరన్భూమిం బుభుక్షేతః. ౨౯
వ్యాతాస్యో భక్షయే త్లోకాన్ సంక్రుద్ధ ఇవ సావకః,

బ్రహ్మదేవుడునుగూడ కుంభకర్ణుంజాచివంతనే భయమునొందెను.

బ్రహ్మదేవుడు కుంభకర్ణుంజాచి భయంబుదీర్చుకొని యాకుంభకర్ణుని తో నీమాటంజెప్పెను.

విశ్రవసుడు లోకనాశంబుగలుగుటకై నిన్నుఁ బుట్టించినాడు; ఇది వాస్తవము. ౨౪

అందువలన నీ విదిమొదలు ఎల్లప్పుడును జచ్చినట్లు నడి నిద్రించుచుండఁగలవు. అని బ్రహ్మ కుంభకర్ణునితోఁ జెప్పెను.

అంత నాకుంభకర్ణుడు బ్రహ్మదేవునికాపముచే నిద్రనొంది యాయవముందటంబడెను. ౨౫

అంత రావణుడు పరమభీతుడై బ్రహ్మదేవునింజాచి యిట్లనిచెప్పెను.

బ్రహ్మదేవుడా! చక్కఁగా వృద్ధిబొందిన బంధుగుఱునకుఁబ్రాతము ను ఫలించుకాలమున నటికివేసెదవేమి? నీమనిమనముఁడేయియైన యీకుంభకర్ణు నిట్లు శపించుట యాత్మముగాగు. ౨౬

నీమాట యబద్ధముకాఁజూగు; కావున నీకుంభకర్ణుడు నిద్రించుచుచునేయుండును; సందియములేదు, అయితే ఈతఁడు నిద్రించుటకును మేలుకొనియుండుటకును గాలనియమము చేయవలయును. అని రావణుడు బ్రహ్మదేవునితోఁ జెప్పెను. ౨౭

బ్రహ్మదేవుడు రావణుడు చెప్పినమాటను విని యతనితో నిట్లనిచెప్పెను. ౨౮

ఈకుంభకర్ణుడు ఆఱుమాసములు నిద్రపోవుచు నొకదినము మేలుకొనుచు నుండును.

పీరుడగు నీకుంభకర్ణుడు ఆఱుమాసముల కొకదినమునిద్రలేచి యాకలిగొని నోరుచెఱచుకొని భూమియందు సంచరించుచు గ్రుడ్లుడగు నగ్నిహోత్రుడు దహించునట్లు లోకంబుల భక్షింపఁగలఁడు అని బ్రహ్మదేవుడు

సోఽసా వ్యసన మావన్నః కుమ్భకర్ణ మబోధయత్. 30

త్వశ్చరాక్రమభీతశ్చ రాజా సంప్రతి రావణః,
స ఏష నిర్దతో వీర శ్శిబిగా ద్భీనువిక్రమః. 31

వానరా స్ఫుళసంఘైర్ధో ధక్షయ స్మరిధావతి,
కుమ్భకర్ణం సమిత్యైవ హరయోఽగ్ర్య ప్రవిద్రుతాః. 32
కథ మేనం రణే క్రుద్ధం వారయిష్యన్తి వానరాః,

ఉచ్యంతాం వానరా స్సర్వే యస్త మేత త్సముచ్చితమ్. 33
ఇతి విజ్ఞానృ హరియో ధక్షిణ్య నీహ సింహయా,

విభీషణవచ శ్రుత్వా హేతుని త్సముఖేరిశమ్. 34
ఉవాచ రాఘవో వాక్యం నీలం సేనాపతిం తదా,
గచ్ఛ పై న్యాని సర్వాణి పూర్వాప్రతిష్ఠస్వ పావకే. 35
ద్వాగాణ్యదామ లక్ష్మణాయాశ్చర్యాశ్చస్థధసంక్రమాన్,

శైలశ్శిఖాణి వృక్షాం శ్చ శిలా శ్చాప్యవసంహర. 36
తిష్ఠన్తు వానరా స్సర్వే సాయుధా శ్శైలపాణయః,

రాఘవేణ సమాదిప్తో నీలో హరిచమూపతిః. 37

శశాస వానరానీకం యథావ త్క పికుజ్జరః,
తతో గవాక్ష శ్శరభో హనూమా నజ్జగ స్తథా. 38

శైలశ్శిఖాణి శ్చై లాభా గృహీత్వా ద్వార మభ్యయః,
రామవాక్యముపశ్రుత్య హరయో జితకాశివః. 39

పాదపై రర్దయ న్వీరా వానరాః పరవాహినీమ్,

రావణునితోఁ జెప్పెను.

౨౯

రాక్షసరాజుండగు రావణుఁడు నీపరాక్రమంబునకు భయపడి దుఃఖితుడై నిద్రపోవుచున్న యాకుంభకర్ణుని మేలుకొలిపెను. 30

శూరుఁడగు భయంకరపరాక్రముఁడునకు నీకుంభకర్ణుఁడు గృహంబుననుండి వెడలి పరమశ్రద్ధుడై వానరులను క్షీంచుటకై వచ్చును. 31

వానరు లిప్పుడు కుంభకర్ణునిఁ జూచినంతనే భయంబునం బరుగెత్తుచున్నారే; ఇంక పీఠలు యుద్ధంబునఁ గుపితుడైయున్న యాకుంభకర్ణు నెట్లువారింపఁగలరు? 32

“ఇది యొకయంత్రము వైకత్తఁబడినది” అని వానరులకుఁ జెప్పవలయును, వారి లెట్లు చెలికొని నిశ్చయమైయుండురు అని విభీషణుండు రామునితోఁ జెప్పెను. 33

రాముఁడు విభీషణుండు నునుభవించుకొని యైక్యక్రమముగాఁ జెప్పినమాటను విని వానరసేనానాయకుఁడును నీలుంజూచి యిట్లని చెప్పెను 34

అగ్నిహోత్రపుత్రుఁడగు నీలుడా! నీవు సమస్తవైష్ణవంబులను పూజింపఁగలఁ దీర్చుకొని లంకయందలి పునఃద్వారంబులను జాగ్రత్తములను అనకట్టలను ఆక్రమించియుండుము 35

పర్యటిశిఖరంబులను వృక్షంబులను తాళ్లను నేకరింపుము వానరులందఱు పర్యటింబులు మొదలగు నాయుధంబులను ధరియించియుండురుగాక. అని రాముఁడు నీలునితోఁ జెప్పెను. 36

వానరోత్రముఁడును వానరసేనానాయకుఁడునకు నీలుఁడు రాముని యాజ్ఞను శిరసావహించి ఆప్రకారముగ వానరసేన వాఙ్మహిమచెను. 37

అంతఁ బవ్యతాకారులగు గవాక్షుండను శరభుఁడును హనుమంతుఁడును అంగదుఁడునుబర్హతిశిఖరములను గ్రహించిలంకాద్వారంబుల నిరోధించిరి.

జయశీలురై తేజరిల్లుచుండవీరులగు వానరులు రామునిమాటనువిని వృక్షములుగొని శత్రువైష్ణవంబుల మర్దించిరి. 38

తతో హరీణాం తదనీక ముగ్రం
రరాజ శైలోద్యతదీప్తహస్తమ్,
గిరే స్సమీపానుగతం యథైవ
మహా న్నహామౌభధరజాల ముగ్రమ్.

౪౦

ఇతి శ్రీమద్యథాకాండ ఏకపప్రతిపత్తమ స్మరణః ౬౧.

ద్వీపప్రతిపత్తమ స్మరణః.

స తు రాక్షసశాస్త్రులో నిద్రామదసమాకులః,
రాజమార్గం శ్రీయా జప్తం యయా విపులవిక్రమః.

౧

రాక్షసానాం సహస్రైశ్చ వృతః పరమదుర్జయః,
గృహేస్యః పుష్పవర్షేః కీర్యమాణస్తనా యయా.

౨

స హేమకాలవితతంభానుభాస్వరవర్జనమ్,
దదర్శ విపులం రమ్యం రాక్షసేంద్రనివేశనమ్.

౩

స తత్తదా సూర్య ఇవాభ్రజాలం
ప్రవిశ్య రక్షోధిపతేర్నివేశనమ్,
దదర్శ దూరేఽగ్రజమాసనస్థం
స్వయంభువం శక్రఇవాఽసనస్థమ్.

౪

భ్రాతు స్స భవనంగచ్ఛ న్నక్షోగణసమన్వితమ్,
కుంభకర్ణః పదన్యాసై రకమ్పయత మేదినీమ్.

౫

సోఽభిగమ్య గృహంభ్రాతుః కక్ష్యా మభివిగాహ్యచ,
దద ర్శోద్విగ్న మాసీనం విమానే పుష్పకే గురుమ్.

౬

అంత లంకాప్రాకారగమిపంబున నానావిధపర్యతంబులు చేతులండా
ల్పియన్న భయంకరంబగు సన్న్యసితుడైన పర్యతగమిపంబుననుండు భయంక
రంబగు మహామేఘగమూహంబుకై వడిఁ బ్రకాశించెను. ౪౦

ఇది యజ్ఞవిధియొకటవస్తవము.

అజ్ఞునిదిరెండవస్తవము

మహాపరాక్రమశాలియగు రాక్షసోత్తముడైన యాకుంభకర్ణుఁడును
శౌంచము నిదురికైపుచ్చెలంగ నానావిధకాంతులం దేజరిల్లుచున్నరాజమార్గంబు
నొందెను. ౧

యందంబున నెట్టివారికిని జయింపనలవిగానట్టి కుంభకర్ణుఁడు పెక్కు
వేలరాక్షసులచేఁ బరివృత్తుడై పారులు మేడలపైనుండి పుష్పవర్షంబు గురి
యింపఁ జేరోలగంబునం బోయెను. ౨

ఆకుంభకర్ణుఁడు బంగారుకిటికీలతో నొప్పుచున్నదియు నూర్యమండ
లంబుభంగిఁ బ్రకాశించుచున్నదియు విశాలంబును రమణీయంబునగు రాక్షస
రాజు రావణునిగృహంబును జూచెను. 3

ఆకుంభకర్ణుఁ డప్పుడు నూర్యుఁడు మేఘసమూహముం బ్రవేశించు
నట్లు రాక్షసరాజుఁడగు రావణుని గృహంబుఁ బ్రవేశించి దేవేంద్రుఁడు
ఆసనగతుఁడగు బ్రహ్మదేవుఁజూచునట్లు దూరంబున సింహాసనగతుఁడగు
రావణుం గాంచెను. ౪

ఆకుంభకర్ణుఁడు రాక్షసగమూహసంయుతంబగు రావణునిగృహంబుఁ
బ్రవేశించునప్పుడు ఆతనిపాదస్యాసంబులచే భూమి విడంకినది. ౫

ఆ కుంభకర్ణుఁడు రావణునిగృహంబుఁ బ్రవేశించి ద్వారమునుదాటి
లోపలఁ బుష్పకవిమానంబున నాసీనుఁడును దుఃఖితుఁడునైయున్నయన్నం
గాంచెను. ౬

అథ దృష్ట్యా నశగ్రీహః కుంభకర్ణ ముపస్థితమ్,
తూర్ణ ముత్థాయ సంహృష్టః సన్నికర్ణ ముపానయత్. ౮

అ థాసీనస్య పర్యజ్ఞే కుంభకర్ణో మహాబలః,
భ్రాతు ర్వేవన్దే చరణౌకింకృత్య మితి చాబ్రవీత్. ౯

ఉత్పత్య చైనం ముదితో రావణః పరివస్వజే,
స భ్రాత్ర సంపరివ్వకో యథాన చ్ఛాభినన్దితః. ౯
కుంభకర్ణ శ్శుభం దివ్యం ప్రతిపేదే నరాసనమ్,
స త దాసన మాశ్రిత్య కుంభకర్ణో మహాబలః. ౧౦
సంరక్తనయనః కోపా ద్రావణం వాక్య మబ్రవీత్,
కిమర్థ మహ మాదృత్య త్వయా రాజ! నివబోధితః. ౧౧

శంస కస్తా ద్భయం శేఽస్తి కోఽద్య ప్రేతో భవిష్యతి,

భ్రాతరం రావణః క్రుద్ధం కుంభకర్ణ మపస్థితమ్. ౧౨
ఈషత్తు పరివృత్తాభ్యాం నేత్రాభ్యాం వాక్య మబ్రవీత్,

అద్య తే సుమహా న్కాల శ్శయానస్య మహాబలః. ౧౩
సుఖత స్త్వం న జానీషే మమ రామకృతం భయమ్,

ఏష దాశరథీ రామ స్సుగ్రీవసహితో బలీ. ౧౪
సముద్రం సబల స్తీర్థ్వా మూలం నః పరికృన్వతి,

హస్త పశ్యస్వ లక్ష్మాయాం వనా న్యుపవనాని చ. ౧౫

అంత రావణుడు కుంభకర్ణుడు వచ్చుటంజూచి పరమసంతుష్టుడై శీఘ్రంబున నానంబుననుండిలేచి యతనిం గవుఁగిలించుకొని యాననమున మీసంబునకుఁ దీసికొనివచ్చెను. 2

అంత రావణుడు మరలఁ బర్యంకంబునం గూర్చుండిపిమ్మట మహాబలుఁడగు కుంభకర్ణుఁడు అన్నచరితంబులను నమస్కరించి “ఏమికా ర్యము?” అని అడిగెను. 3

రావణుడు సంతుష్టుడైలేచి యాకుంభకర్ణునిం గవుఁగిలించుకొనెను.

అకుంభకర్ణుఁడురావణునిచేఁగవుఁగిలింపబడి ప్రశంసింపబడినవాడై నుండరింబును దివ్యంబునగు సింహాసనంబు నారోహించెను. 4

మహాబలుఁడగు నాకుంభకర్ణుఁడు ఆననగతుడై కోపంబునఁ గన్నుల నెఱ్ఱి దనంబుగదుర రావణుంజూచి యామాటం జెప్పెను. 5

రాక్షసరాజుండవగు రావణుడా! నీవు నిద్రపోవుచున్న నన్ను ఇంత యక్కఱతో నేల లేపినావు? 6

నీ కిప్పు డెవ్వఁడవలన భయముగలిగినది? ఎవ్వఁ డిప్పుడు మరణంబు నొందనున్నాఁడు? చెప్పుము. అని కుంభకర్ణుఁడు రావణునితోఁ జెప్పెను.

రావణుడు క్రుద్ధుఁడునునిశ్చింతంబుగా మాటలాడుచున్నవాఁడునగు తమ్మునిం కుంభకర్ణునింజూచి కొంచెముకోపంబునఁ గన్నులుదిరుగ నిట్లని చెప్పెను. 7

మహాబలుఁడవగు కుంభకర్ణుడా! నీవు పరుండి యిప్పుటికి బహుకా లమయినది, ఇట్లు నుఖంబుగానిద్రించుచుండువాడవు కావున నాకు రాము నివలనం గలిగినభయము నీకుఁ దెలియలేదు. 8

బలవంతుఁడగు దశరథకుమారుఁడు రాముఁడు నుగ్రీవునితోను వాన రసేనతోనుంగూడి సమద్రంబుదాటివచ్చి మనలను సమూలంబుగా ఖండిం చుచున్నాఁడు. 9

లంకాయందలివసంబుల నుపవనంబులంజూచుము, రాముఁడు సమద్రం

సేతునా సుఖ మాగమ్య వానరై కార్ణవీకృతమ్,

యే రక్ష సాం ముఖ్యతమా హతాస్తే వానరై ద్యుధి. ౧౬
వానరాణాం క్షయం యుద్ధే న పశ్యామి కదాచన,

నచాపి వానరా యుద్ధే జితపూర్వాః కదాచన. ౧౭
త దేశ ద్భయ ముత్పన్నం త్రాయ స్వేమాం మహాబల!,
నాశయ త్వమిమా నద్య తదర్థం బోధితో భవాన్. ౧౮

సర్వర్ష పితకోశంచ స త్వ మభ్యవపద్య మామ్,
త్రాయ స్వేమాం పురీం లజ్కాం బాలవృద్ధావశేషితామ్. ౧౯

బ్రాతు రథే మహాబాహూ! గురు కర్మ సుదుష్కరమ్,

మయైవం నోక్తపూర్వో హి కచ్చి ద్భృతః! పరస్తప!. ౨౦

త్వం యస్తి తు మమన్నేహః పరా సమ్భావనా చ మే,

దైవాసురేషు యుద్ధేషు బహుశో రాక్షసర్షభ!. ౨౧
త్వయా దేవాః ప్రతివ్యూహ్యా నిర్జితా శ్చాసురా యుధి,
తదేత త్సర్వ మాతివృషీర్యం భీమసరాకమ!. ౨౨
న హి తే సర్వభూతేషు దృశ్యతే సదృశో బలీ.

కురుష్య మే ప్రియహిత మేత దుత్తమం
యథాప్రియం ప్రియరణ! బాన్ధవప్రియ!,

బునకు నేతువుఁ గట్టుకొనివచ్చి లంకయంతయు వానరమయము గావించి యున్నాఁడు. ౧౫

మనరాక్షసులలో నుత్తములుగానుండువారలు వానరులచే యుద్ధంబున విహతులయిరి. నేను యుద్ధంబున ఒకప్పుడును వానరవీరులలో నొక్కఁడేని చచ్చుటం జూడలేదు. ౧౬

యుద్ధంబున నొకప్పుడైనను వానరు లపజయము నొందినదిలేదు. ౧౭
మహాబలుఁడవగు కుంభకర్ణుఁడా! ఇట్టిభయముగలిగినది. నీ విప్పుడు వానరులనందఱును ఎధించి యీలంకాపట్టణమును గాపాడుము. అందుకొఱకే నిన్ను నిర్దలేపినాము. ౧౮

నాబొక్కసమంతయు నెలవయినది. లంకయందలి మేటిరాక్షసులందఱు హతులయి ఇప్పుడు బాలవృద్ధులుమాత్రము శేషించియున్నారు. ఈసంగతిచెలిసి నీవు ఇప్పుడు లంకను రక్షింపుము. ౧౯

మహాబాహుఁడవగు కుంభకర్ణుఁడా! నీయన్నకుఁ గా ఇతరునకుఁ జేయ నలవిగాని యీ కార్యమును నీవు చేయుము.

శత్రువులనిధించువాఁడవగు కుంభకర్ణుఁడా! ఇదివఱ కెప్పుడైన నేను నీతో నీప్రకారంబునం జెప్పియున్నానా? ౨౦

నీ నుండుమాత్రము నాకెప్పుడును మిక్కిలియున్నేహమును గౌరవంబునుం గలదు.

రాక్షసశ్రేష్ఠుఁడవగు కుంభకర్ణుఁడా! దేవాసురయుద్ధంబులందు నీవు మున్ను దేవతల ననురులను ఎదిరించి యందఱునుం గూడ జయించినావు. ౨౧
భయంకరపరాక్రముఁడవగు కుంభకర్ణుఁడా! నీవా పరాక్రమమంతయు నిప్పు డవలంబింపుము. సమస్తప్రాణులయందును నీకు సరియైనవలవంతుఁ డెవ్వఁడునులేడు. ౨౨

యుద్ధప్రియుఁడవు బంధువులయం దధికప్రీతిగలవాఁడవునను కుంభకర్ణుఁడా! నాకుఁ బ్రియంబును హితంబునగు నీయుత్తమకార్యంబు గావించు

స్వతేజసా విధమ సపత్నవాహినీం
తరిష్ఠనం పవన ఇ వోద్యతో మహాన్.

౨౩

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే ద్విషష్టితమ స్వర్గః. ౬౨.

త్రిషష్టితమ స్వర్గః.

తస్య రాక్షసరాజస్య నిశవ్య పరిదేవితమ్,
కున్భకన్తో బభాషేఽథ పచనం ప్రజహాన చ. ౧
ద్విష్టో దోషోహి మోఽన్తాభిః పురామస్తవినిగ్ధమే,
హితే వ్యనభిరక్తేన సోఽయ మాసాదిత వ్యయా. ౨

శీఘ్రం ఖల్వభ్యుపేతం త్వం ఫలం పాపస్య కర్తॄణః,
నిరయే ప్లేవ పతనం యథా దుష్కృతకర్తॄణః. ౩
ప్రథమం వై మహారాజ! కృత్య మేత దచిన్తితమ్,
కేవలం వీర్యదర్పేణ నానుబన్ధో విచారితః. ౪

యః పశ్చాత్పూర్వకార్యాణి కుర్యా దైశ్వర్య మాస్థితః,
పూర్వం చాపరకార్యాణి న స వేద నయానయా. ౫

దేశకాలవిహీనాని కర్తॄణి విపరీతవత్,
క్రియమాణాని దుష్కృత్యానీం వ్యప్రయతే స్పీవ. ౬
త్రయాణాం వచ్చథా యోగం కర్తॄణాం యః ప్రవశ్యతి,
సచివై స్సమయం కృత్వా స సభ్యే వర్తతే పథి. ౭

పుము. మహానాయువులేచి శరస్తేఘంబులం బాఱదోలునట్లు నీవు పరాక్రమంబుచే శత్రువైఘంబులం బాఱదోలుము. అని రావణుడు కుంభకర్ణునితోఁ జెప్పెను. ౨౩

ఇది యటువదిరెండవసర్గము

అటువదిమూడవసర్గము

కుంభకర్ణుడు రాక్షసరాజుండగు నారావణుడు చెప్పినమాటలను విని నవ్వి యీమాటం జెప్పెను. ౧

మున్ను మన మాలోచనము నేయునప్పుడు ఏదోషము గలుగునని నిశ్చయించుకొంటిమో నీవు హితులమాటను వినక పోవుటవలన ఇప్పు డాదోషమునే పొందినావు. ౨

పాపకర్తులు నరకపాతముబొందునట్లు నీవు గావించిననీతాపాతకరూపపాపకార్యముయొక్క ఫలమును శీఘ్రంబుగనే పొందినావు ౩

మహారాజుడవగు రావణుడా! నీవు పరాక్రమగర్వంబున నీర నపహరించుటకు మున్ను చక్కఁగా నాలోచింపకయే గావించినావు. గుణదోషంబులనుగూడ విచారింపవై తివి ౪

వీరాజు ముందు చేయవలసినకార్యములను వెనుకను వెనుకఁజేయవలసినకార్యమును ముందును జేయునో అతఁడు న్యాయాన్యాయంబులు తెలియనివాఁడు. ౫

దేశకాలవిరుద్ధంబుగఁ జేయఁబడినకార్యములు విపరీతంబులయి అపరిశుద్ధులచే వ్రేల్చఁబడిన హవిస్సులువలె వ్యర్థములగును. ౬

ఎవ్వఁడు మంత్రులతోఁ జక్కఁగా నాలోచించి తాను బలిష్ఠుఁడై శత్రువు, దుర్బలుఁడైయుండినప్పుడు గావించవలసినయధంబను సత్తమకర్తంబును, తానును శత్రువును సమానులయి యుండునప్పుడు చేయునట్టిసంధియను మధ్యమకర్తంబును, తాను దుర్బలుఁడై శత్రువు బలిష్ఠుఁడై యుండునప్పుడు గావించుదానంబను నధమకర్తంబును, కర్తమలయాశంభోపాయము, పురుష

యథాగమం చ యో రాజా సమయం విచికిర్షతి,
బుధ్యతే సచివా నృద్ధ్యా సుహృద శ్చానుషత్యతి.

౮

ధర్మమగ్ధం చ కామం చ సర్వాన్వారక్షసాం పతే,
భజేతి పురుషః కాలే త్రిణి ద్వద్వాని వా పునః.

౯

త్రిషు చైవేషు యచ్చేష్టం శ్రుత్వా తన్నాచబుధ్యతే,
రాజా వా రాజమాత్రో వా వ్యర్థం తస్య బహుశ్రుతమ్. ౧౦

ఉపసదానం నాస్తవీనా భేదం కాలే చ విక్రమమ్,
యోగంచ రక్షసాం శ్రేష్ఠ తావుభా చ నయానయా. ౧౧
కాలే ధర్మార్థకామా న్య స్సంమత్ర్య సచివై స్సహ,
నిషేవే తాత్మవాన్లోకే న స వ్యసన మాఘ్నయాత్. ౧౨

హితానుబంధ మాలోచ్య కార్యాకార్య మిహాత్మనః,
రాజాసహార్థత త్వజ్ఞై స్సచివై స్సహి జీవతి.

౧౩

ద్రవ్యసంపత్తు, దేశకాలవిభాగము, విఘ్ననివారణము, కార్యసిద్ధి అనునీయ
యిదింటితోఁ బాసఁగించి కార్యముసాధించునో ఆరాజ సమర్థుఁడు; సత్సార్థం
బుననుండువాఁడు. 2

ఎవ్వఁడు మంత్రుల యభిప్రాయంబుఁ జక్కఁగాఁ దెలిసికొని స్నేహి
తులతో నాలోచించి నీతిశాస్త్రప్రకారమున నిశ్చయముఁజేయునో ఆరాజ
సమర్థుఁడు. 3

రాక్షససేవ్యుఁడవగు రానణుఁడా! పురుషుఁడు శాస్త్రంబున విధింపఁ
బడియుండునట్లు ప్రాతఃకాలంబున ధర్మమును మధ్యాహ్నంబున వర్తంబును
సాయంకాలంబునఁగామంబును నేవింపవలయును, లేక ప్రాతఃకాలంబునధర్మా
ర్థంబులను మధ్యాహ్నంబున వర్తధర్మంబును సాయంకాలంబునఁ గామార్థం
బులను ఇట్లొక్కొక్కకాలంబున రెండురెండుగాఁగాని నేవింపవలయును;
లేక సాయంకాలంబున నైనను ధర్మార్థంబులను మూడింటితో నేవించునది;
గామంబును మాత్రము స్వీకారంబు నేవింపవలయును. 4

ఎవ్వఁడు రాజుగాని రాజంతటివాఁడుగాని ఈమూఁడుపక్షములం
డును ఉత్తిమముగదానివినియు ననుష్ఠింపఁజేయి ఆతనిశాస్త్రజ్ఞానమంతయు
వ్యర్థము. 5

రాక్షసోత్తిముఁడవగు రానణుఁడా! ధీరుఁడు కాలంబున మంత్రుల
తోఁ జక్కఁగా నాలోచించి కుయ్యైకాలంబుల ధర్మార్థకామంబుల నిడువక
యాచరించుచు శత్రుసేత్తినిబట్టి యతనియొద్దనుఁబోయి ధనము సమర్పించుట
నుగాని మంచిమాటలు చెప్పకొనుటనుగాని వారలలో నాంబకు విరోధంబు
పుట్టించుటనుగాని యుద్ధంబునేయుటనుగాని ఈనాలుగుపాపంబులలో రెం
టిని మూటినిగాని అన్యైకాలంబులకుఁ దగినట్లు గావించునో ఆతనికి దుః
ఖముగలుగదు. 6, 7

ఏరాజు కార్యతత్త్వంబు దెలిసినట్టిమంత్రులతో నేదిదనిన మేలుగలి
గించునదో ఏది కార్యమో ఏది యకార్యమో దీనినంతయుఁ జక్కఁగా
నాలోచించి యుక్తమయినదానిని మాత్రమే చేయునో ఆతఁడుమాత్రము

అనభిజ్ఞాయ శాస్త్రాగ్రా న్సురుమాః పశుబుద్ధయః,
ప్రాగ్లాభ్య ద్వక్తు మిచ్ఛన్తి మత్రే వ్యభివృత్తీకృతాః. ౧౪

అశాస్త్రవిదుమాం తేమాం న కార్య మహితం ఐచః,
అథశాస్త్రానభిజ్ఞానాం విఫులాం శ్రీయ మిచ్ఛతామ్ ౧౫

అహితం చ హితాకారంధార్మ్యా జ్ఞల్పన్తి యే నరాః,
అవేత్స్య మద్రబాహ్య నై కర్తవ్యాః కృత్యదూషణాః. ౧౬

వినాశయన్తో భర్తారం సహితా శ్శత్రుభి ర్బుధైః,
విషరీతాని కృత్యాని శారయన్తీహ మన్రిణః. ౧౭
తా స్ఫుర్తా మిత్రసంకాశా నమిత్రా న్నన్త్రనిర్లయే,
వ్యవహారేణ జానీయా త్సచివా నుపసంహితాన్. ౧౮

చపల స్వేహ కృత్యాని సహసానుప్రథావతః,
చిద్ర మస్యే ప్రసద్యన్తే క్రౌచ్చస్య ఖ మిచ ద్విజాః. ౧౯

యోహి శత్రు మవిజ్ఞాయ నాత్మాన మభిరక్షతి,
అవాప్నోతి హి సోఽసర్థాన్ స్థానాచ్చ వ్యచరోఽప్య తే. ౨౦

యదుక్త మిహ తే పూర్వం క్రియతా మనుజేన చ,
తదేవ నోహితం కార్యం యదిచ్ఛసి చ తత్కురు. ౨౧

లోకంబున కుఖంబుగా జీవించును.

౧౩

పశువులవంటిపురుషులు నీతిశాస్త్రార్థము కొంచెమేని దెలియనివారలయినను రాజు మాధుఁడగుటచే, నాలోచనసభయంగుఁ బ్రవేశమునొందిన వారలయి తమప్రగల్భతఁ జూపుచుఁ శ్రేలెదరు.

౧౪

కొంచెమేని శాస్త్రాభ్యాసము నేయనివారలును నీతిశాస్త్రము బొత్తిగాఁ దెలియనివారలూ నగువారలమాట కీడుగలిగించును. గావున సంపదగోరువారలు దాని నెంతమాత్రము చేయఁగూడదు.

౧౫

ఎవ్వరు ప్రాగల్భ్యముచే నహితముగుదాని హితమునలెనే ప్రేమగఱివారలు కార్యముఁ జెఱుతురుగావున రాజు వారలను మున్నే పరీక్షించి మంత్రసభనుండి గెంటింపవలయును.

౧౬

మంత్రులు శిష్యాజ్ఞులు శత్రువులతోఁజేరి తమగాజును జెఱచుటకై యతఁడే విశరీతంబుగు కార్యంబులం జేయించెదరు.

౧౭

రాజు అట్లు శత్రువులయొద్ద లంచముదీసికొనట మొదలగునానిచేవారలకు వశనర్తులయి తనకు మిత్రులంబోలె నటించును యథార్థంబున శత్రువులయియున్న యామంత్రులను మంత్రకాలంబున వారలవ్యవహారముచేఁ దెలిసికొనవలయును.

౧౮

పక్షులు కుమారస్వామిచేఁ జేయఁబడినక్రాంచపర్యతరంధ్రమును బొందునట్లు రాజు చపఁబడె శత్రువులయొద్ద లంచము దీసికొన్నగురంత్రిలు బోధించుకార్యములను ఆలోచింపక శీఘ్రంబునఁ జేయునప్పుడు శత్రువులు ఛిద్రంబు గనుంగొని సాధింతురు.

౧౯

ఏరాజు శత్రుకార్యంబుఁ జక్కఁగాఁ దెలిసికొని తన్ను రక్షించుకొనకుండునో ఆతఁడు అనర్థంబులఁ బొందుటయేగాక రాజ్యంబునుగూడఁ బోగొట్టుకొనును.

౨౦

ఈవిషయమునంగు మనతమ్ముడు విభీషణుఁడేమిచెప్పినాఁడో దానిం గావింపుము అదేమన కిప్పుడు హితము. ఇంక నీకును ఏది దోచుచున్నదో

తత్తు శ్రుత్వా దశగ్రీవః కుమ్భకర్ణస్య భాషితమ్,
భృగుః యోచనం చైవ సంచక్రే క్రుద్ధశ్చైవ స మభాషత. ౨౨
మాన్యో గురు రి వాచార్యః కిం మాం త్వమనుశాససి,
కే మేవం వాక్పూరిమం కృత్వా కాలే యుక్తం విధీయతామ్.

విభ్రమా చ్ఛి త్తమోహాద్వా బలవీర్యాశ్రయేణ వా,
నాభిపన్న మిదానీం య ర్వ్యర్థా స్తస్య పునః కథాః. ౨౩

అస్మిన్కాలే తు య ద్యుక్తం త దిదానీం విధీయతామ్,
గతింతు నానుశోచన్తి గతంతు గతిమేవ హి. ౨౪

మనూపనయజం దోషం విక్ర మేణ సమీకురు,
యది ఖల్వస్తి మే స్నేహో విక్రమం వాఽవగచ్ఛసి ౨౬
యదీదా క్వా మేత త్తే హృదీ కార్యతమం నుశిమ్,
స సుహృ ద్యో విచన్సార్థం దీన మభ్యుపకర్యతే. ౨౭
స బన్ధు ర్యోపనీశేషు సాహాయ్యయోపకల్పతే,

త మధైవం బ్రువాణం తు వచనం ధీరదారుణమ్. ౨౮
రుష్టోఽయ మితి విజ్ఞాయ శన్తైః శ్లక్ష్య మువాచ హ,

అతీన హి సమాలక్య భ్రాతరం తుభితేన్ద్రియమ్. ౨౯
కుమ్భకర్ణ శ్చన్తై ర్వాక్యం బభాషే పరిసా స్తవ్యయన్,

దానింజేయుము. అని కుంభకర్ణుడు రావణునితో జెప్పెను. ౨౦

కుంభకర్ణుడు చెప్పినమాటను విని రావణుడు కోపంబునొంది మొగంబున బొమ్ముడిపాటుగ గుర నతనింజూచి యిట్లని చెప్పెను. ౨౧

కుంభకర్ణుడా! నాకన్న జిన్నవాడవగు నీవు పూజనీయుఁడును ఆచార్యప్రవర్తకుఁడునగు గురువుపగిది నన్ను శిక్షించుచున్నావేమి? ఈమాటలు చెప్పటకుఁ గేవలప్రయాసమేఘముగాని వేతమియుఁ బ్రయోజనములేదు. ఇది నీతి నాలోచించుటకుఁ గాలముగాదు. ఇప్పుడు చేయవలసిన పరాక్రమంబు సవలంబింపుము. ౨౩

భ్రాంతివలనగాని యజ్ఞానంబువలనగాని బలపరాక్రమంబులచేఁగలిగినగర్వంబువలనగాని యేదో చేసినాము చేసినది యిప్పుడురాగు. దాని మాటిమాటికిఁ జెప్పట వ్యర్థము ౨౪

ఈకాలమునందు మీ చేయఁదగినదో దానిమాత్రమే యిప్పుడు చేయుము. కడిచినగానిగుఱించి బుద్ధిమంతులు గుఱింపరు పోయి ది పోయి వదేకాని మరలరాదు. ౨౫

నీకు నాకుండు నాస్తనముగా స్నేహముగలదేని పరాక్రమము నీకు దెలిసియుండునేని ఇప్పుడు యుద్ధముచేయక తప్పదని నీకును దోచునేని నా యక్రమమువలనం గలిగినదోమును నీవు పరాక్రమంబున బోగొట్టుము

కార్యనాశము నొంది దీక్షింపఁడునానికి సాధోయ్యము గావించుచున్నేహితుఁడే స్నేహితుఁడు నీతిదప్పిబాధపడుచుండువారలకు సాహాయ్యము గావించుబంధువేబంధువు. అని రావణుఁడుకుంభకర్ణునితో జెప్పెను.

అంతఁ కుంభకర్ణుఁడు ఇట్లు ధీరముగాను భయంకరముగాను వాడులాడుచున్నరావణుంజూచి యీతిఁడు కోపమునొందెనని తెలిసికొని మెల్లఁగా మృదువచనంబున నిట్లనియె. ౨౮

కుంభకర్ణుఁడు తనయన్నరావణుఁడు మిక్కిలియుఁ గుపితుఁడైయుండుటంజూచి మెల్లగా నతని నూరడించుచు నిట్లని చెప్పెను. ౨౯

అలం రాక్షసరాజేంద్ర! సన్ధాప ముపపద్యతే. 30

రోమంచ సమ్మరిత్యజ్య సప్తథో భవతు మర్హసి,
నైత న్మనసి కర్తవ్యం మయి జీవతి పార్థివ! 31
త మహం నాశయిష్యామి యత్కృతే పరితవ్యసే,

అపశ్యం తు హితం వాచ్యం సర్వా స్థం మయా తవ. 32
బన్ధుభావా దభిహితం భ్రాతృస్నేహాచ్చ పార్థివ!

సదృశం యాత్తు కాలేఽస్మి న్కర్తుం స్మిగ్ధేన బన్ధునా 33
శత్రుగాం కదనం పశ్య క్రియమి ణం మయా రణే,

అపశ్య మహాబాహో! మయా సమరమూర్ధని 34
హనే రామే సహభాగిత్రాన్త్రీం పరివాహినీమ్,

అద్య గామస్య తద్దృష్ట్యా మయా నీశం రణా భ్భరః. 35
సుభ భవ మహాబాహో. నీతా భవతు దుఃఖితా,

అద్య రామస్య శత్రున్తు నిధనం సుమహా త్ప్రియమ్. 36
లక్ష్మణాయాం రాక్షసా స్సర్వే యే లే నిహతబాన్ధవాః,

అద్య శోకపరీతానాం స్యబన్ధుంధకారణాత్. 37
శత్రో ద్దుఃఖి వినాశేన కరో మ్యాస్రప్రమార్జనమ్,

అద్య పర్వతసంకాశం ససూర్య మివ తోయదమ్. 38
వికీర్ణం పశ్య సమరే సుగ్రీవం ప్లవగో త్తమమ్,

రాక్షసరాజోత్తముండవగు రావణుడా! ఈపరితాపము వదలుము.
కోపమునుగూడఁ బరిత్యజించి స్వస్థుడవై యుండుము. 30

రాక్షసరాజుండవగు రావణుడా! నేను బ్రతికియుండఁగా నీవు ఈగుః
ఖమును మనసులో నుంచవలగు. ఎవ్వనినిమిత్ర మయి నీవు పరికించుచు
న్నావో ఆరాముని నేను విధించెదను. 31

రాక్షసరాజుండవగు రావణుడా! నేను నీకు దమ్ముడను బంధువుఁ
డను; సర్వావస్థలయందును నీ కవశ్యము హితముచేప్పవలసినది విధి. కావున
ఈమాటం జెప్పితిని. 32

స్నేహముగలబంధువు ఇట్టికాలములందు ఏమిచేయుట యుక్తమో
ఆకార్యమును యథాశక్తి గావించెదను యుద్ధమునందు శత్రువుల నందఱం
జంపెదఁ జూడుము. 33

మహాబాహుండవగు రావణుడా! ఇప్పుడు నేను యుద్ధంబున రాముని
లక్షణుని విధించి వానరసేన యంతయుఁ బాటిపోవునట్లు గావించెదను.
చూడుము. 34

మహాబాహుండవగు రావణుడా! ఇప్పుడు నేను యుద్ధంబుననుండి
రామునికిరస్సుచెచ్చి నీకు జూపెదను. నీవు దానింజూచి నుఖితుడవగుము.
సీతాదేవి గుఃఖంబు నొంగుఁగాక. 35

లంక యందు ఇదివఱకు యుద్ధంబున బంధువులం బోఁగొట్టుకొనియుం
డురాక్షసులు తమకుఁ బరమసంతోషకరమయిన రామమరణంబు నిప్పుడు
చూతురు. 36

ఇప్పుడు యుద్ధంబునఁ దమబంధువులు చచ్చుటవలన గుఃఖితులయి
యందురాక్షసులకు యుద్ధంబున శత్రువును విధించుటచేఁ గన్నీళ్ళుతుడిచి
సంతోషంబు గలిగించెదను. 37

ఇప్పుడు పర్యతాకారుఁడును వానరోత్తముఁడు నగుసుగ్రీవుఁడు
నెత్తుటందోగుచు నూర్యకాంతిసహితంబగు మేఘంబువలెఁ జూపట్టుచు

కథం త్వం రాక్షసై రేభి ర్మయాచ పరిరక్షితః. ౩౯

జహాంసుభి ద్దాశరథిం వధ్యసే త్వ మి హానఘ!,
అథ పూర్వం హతే తేన మయి త్వాం హన్తి రాఘవః. ౪౦
నాహ మాత్మని సంతాపం గచ్ఛేయం రాక్షసాధిప!,

కామం త్వీదాసీ మపి మాం వ్యాదిశ త్వం పరస్తవ!, ౪౧
న పరః ప్రేషణీయ స్తే యుద్ధా యాతులవిక్రమ!,

అహ ముత్సారయిష్యామి శత్రుం స్తవ మహాబలః. ౪౨

యది శక్రో యది యమో యది పావకమూగుతౌ,
తా నహం యోధయిష్యామి కుబేరమనా వపి. ౪౩

గిరిమాత శరీరస్య శితశూలధరస్య మే,
సర్దత స్తీక్షణంప్రస్య బిభీయా చ్చ పురస్తరః. ౪౪

అథ వా త్వీ క్తశ స్రస్య మృగ్మత స్తగసా రిపూన్,
న మే ప్రతిముఖే స్థాతుం కశ్చి చ్ఛక్తో జజీవిషుః ౪౫

నైవ శిక్త్యా న గదయా నాసినా నిశితై శ్శరైః,
హస్తాభ్యా మేవ సంరంభో హనిష్యా మ్యపి ఏజ్ఞణమ్. ౪౬

యది మే ముష్టివేగం స రాఘవోఽద్య సహిష్యతే,
తతః పాస్యన్తి బాణాఘా రుధిరం రాఘవస్య తు. ౪౭

చిస్తయా బాధ్యసే రాజ! నిమిగ్ధం మయి తిష్ఠతి,
సోఽహం శత్రువినాశాయ తవ నిర్యాతు ముద్యతః. ౪౮

నేలం బడియండఁగలఁడు చూడుము.

3౮

పాపరహితుఁడవగు రావణుఁడా! రామునివధింపఁగోరుచుండు నీరాక్ష
సులును నేనును రక్షించుచుండఁగానిన్నిప్పుడురాముఁ డెట్లువధింపఁగలఁడు?

రాక్షసరాజుఁడవగు రావణుఁడా! రాముఁడు నన్ను వధించి యటుపి
మ్మట నిన్నువధింపవలెను. నేను బ్రతియుండఁగా నిన్నెంతమాత్రము వధింపఁ
జాలఁడు. నావిషయమై నాకెంతమాత్రము పరితాపములేదు. ౪౦

సరిలేనిపరాక్రమముగఁ వాఁడవుశత్రువులఁ దపింపజేయువాఁడవునగు
రావణుఁడా! ఇప్పుడేనాకాళ్ళయొసంగుము, యుద్ధమునకు బంపఁదగినవాఁడు
నాకన్న నితిరుఁ డెవ్వఁడును నీకు దొరకఁడు ౪౧

మహాబలశాలివగు రావణుఁడా! నీశత్రువుల నందఱను నేను వధించె
దను. ౪౨

ఇంద్రుఁడుగాని యముఁడుగాని అగ్నివాయువులుగాని కుచేరవరుణు
లుగాని వచ్చినను వారలతోనంగూడ నేను యుద్ధముగావించెదను. ౪౩

పర్వతాకారశరీరుఁడను తీక్ష్ణంబులగుకోటలుగలవాఁడవగు నేను తీక్ష్ణ
మగుశూలముదాల్చి సింహవాదంబులనేయునుబోఁగా దేవేంద్రుఁడుగూడ
భయపడి పాటిపోవును. ౪౪

అటుగాక నేను ఆయుధంబువిడిచి వట్టిబాహుబలంబుచే శత్రువులం
జంపుచు హరించునెడ ప్రత్యేకవలెనని యుండువాఁ డెవ్వఁడు నాయెదుట
నిలువంగలఁడు? ౪౫

నాకు శక్తిగద ఖడ్గము బాణములు ఈయాయుధములేదీయు నక్కఱ
లేదు. కోపంబుగల్గునేని దేవేంద్రునైనను చేతులచేతనే వధించిపుత్తును. ౪౬

ఆరాముఁడు నాపిడికిటిపోటునకు తాళు నేని యటుపిమ్మట రామునిబా
ణములు నానెత్తురు త్రాగఁగలవు. ౪౭

రావణుఁడా! నేనుండఁగా నీవేల యిట్లు దుఃఖపడుచున్నావు? నేను
నీశత్రువును వధించుటకై పోవుటకు సిద్ధుడనైయున్నాను. ౪౮

ముచ్చ రామా ద్భయం రాజ! వైనిష్యా మీహ సంయుగే,
రాఘవం లక్ష్మణంచైవ సుగ్రీవంచ మహాబలమ్ ౪౯
హనూమంతం చ రక్షోఘ్నం లక్ష్మ యేన ప్రదీపితా,
హరీంశ్చాపి హనిష్యామి సంయుగే సమవస్థితాన్. ౫౦
అసాధారణ మిచ్ఛామి తవ దాతుం మహాద్యతః,

యది చేన్ద్రా ద్భయం రాజ! న్యదివాఽపి స్వయమ్భవః. ౫౧

అపి దేవా శ్చయిష్యన్తేక్రుద్ధే మయి మహీతలే,
యమం చ శమయిష్యామి భక్షయిష్యామి సావకమ్. ౫౨
ఆదిత్యం పాతయిష్యామి సనత్తత్రం మహీతలే,
శతక్రతుం వధిష్యామి సాస్యామి వరుణాలయమ్. ౫౩
పర్వతాం శ్చుర్ణయిష్యామి దారయిష్యామి మేదినీమ్,

దీర్ఘకాలం ప్రసుప్తస్య కుమ్భకర్ణస్య విక్రమమ్. ౫౪
అద్య వశ్యన్తు భూతాని భక్ష్యమాణాని సర్వతః,
స నిద్దం త్రిదివం సర్వ మాహరస్య నపూర్యతే. ౫౫

వధేన తే దాశరథే స్సుఖార్థం
సుఖం సమాహర్తు మహం వ్రజామి,
నిహత్య రామం సహ లక్ష్మణేన
ఖాదామి సర్వా వైరియాథముఖ్యాన్. ౫౬
రమస్వ కామం పిబ చాగ్ర్యవారుణం
కురుష్వ కృత్యాని వినీయతాం జ్వరః,
మయాఽద్య రామే గమితే యనుక్షయం

రావణుడా! రామునివలన భయంబు విడువుము. నే నిప్పుడు యుద్ధంబునందు రామలక్ష్మణులను మహాబాళాలితుడు నుగ్రీవుని వధించివుచ్చెదను.

మనలంకను దహించి రాక్షసుల నేకులంజరిపిన హనుమంతుడు మొదలుగా యుద్ధమునకు వచ్చియున్న వానరుల నందఱను వధించెదను. ౫౦

మఱియొక్కరికి బొందనలవిగాని మహాయశస్సు నీకు గలుగునట్లు గావించెదను.

రాక్షసరాజుడగు రావణుడా! ఇంగునివలన భయంబుగలిగినను బ్రహ్మదేవునివలన భయముగలిగినను అన్నిటిని బోగొట్టెదను. ౫౧

నేను గోళమునొందినయెడల నేవలలుగూడ నేలంబడిపోదురు; యమునింగూడ వధింతును; అగ్నిహోస్తుంగూడ భక్షింతును. ౫౨

మార్కుని సత్తత్త్వములతోగూడ ఆకాశంబుననుండి నేలంబడవేసెదను; దేవేంద్రునివధించెదను; సముద్రమునంతయుఁ ద్రాగివేసెదను. ౫౩

పర్యంతంబులను జూర్చింబుగావించెదను; భూమినంతయుఁ బగులఁగొట్టెదను.

ఇప్పుడు భూతములన్నియు నాచే భక్షింపఁబడుచున్నవయి బహుకాలముగా నిద్రవోవుచుండిన నాపరాక్రమమును జూచుచుగాక. ౫౪

ఈమూఁడులోకములును నాకోక్కపూట యాహరమునకే చాలవు; ఇంక నాతో నెట్లు యుద్ధముచేయును? ౫౫

గుఱుం బనుభవింపఁదగిన రావణుడా! నేను నీకు గుఱుంబుగలిగించుటకై రాముని వధింపఁబోవుచున్నాను; రామలక్ష్మణులనువధించి వానరోత్తముల నందఱను యథేచ్ఛం భక్షించెదను. ౫౬

యథేచ్ఛగా సంతోషంబునఁ గ్రీడింపుము; ఉత్తమమయిన మద్యమును గ్రోలుము; పనులంజేసికొనుము; సంతోషమునువిడువుము; నే నిప్పుడు రామునివధించెదఁ గావున నీతాదేవి యింక బహుకాలము నీవకములో నుండఁ

చిరాయ నీతా వశగా భవిష్యతి.

౫౭

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే త్రిపష్టితమ స్సర్గః. ౬౩.

చ తుష్పతితమ స్సర్గః.

తదుక్త మతిశాయస్య బలినో బాహుశాలినః,

కుమ్భకర్ణస్య వచనం శ్రుత్వాచ మహోదరః.

౧

కుమ్భకర్ణః కులేజాతో ధృష్టః స్తాకృతకర్మనః,

అవలిప్తా న శక్నోషి కృతం సర్వత్ర వేదితుమ్.

౨

నహి రాజా న జానీతే కుమ్భకర్ణ! నయానయా,

త్వం తు కైశోరకా ధృష్టః కేవలం వక్తు మిచ్ఛసి.

౩

.

స్థానం పృథ్విం చ హానిం చ దేశకాలవిభాగవిత్,

ఆత్మన శ్చ సర్వేషాం చ బుధ్యతే రాక్షసర్షభః.

౪

యత్తు శక్యం బలవతా కర్తుం స్తాకృతబుద్ధినా,

అనుపాసితృద్ధేన కఠ కుర్యాత్ప్రాదృశం బుధః.

౫

యాంస్తు ధర్మార్థకామాంస్తస్యం బ్రవీషి పృథగాశ్రయాన్,

అనుబోధ్యం సర్వభావే తా న్నహి లక్షణ మస్తి తే.

౬

కర్తృచై వహి సర్వేషాం కారణానాం ప్రయోజకమ్,

శ్రేయః పావీయసాం చాత్ర ఫలం భవతి కర్మణామ్.

౭

గలదు. అని కుంభకర్ణుడు రావణునితో జెప్పెను.

౫౩

ఇది అఱువదినామూడవసర్గము.

అఱువదినాలుగవసర్గము.

మహాదర్శుడు, మహాకాయుడును మహాబలుడును మహాబాహుడును కుంభకర్ణుడుచెప్పిన మాటను విని యిట్లు బగులు చెప్పెను.

౧

కుంభకర్ణుడా! నీవు ఉత్తమకులంబున బుట్టినవాడనైనను మోటుగాడవు అల్పబుద్ధివి గర్వితుడవు. కావున ఏవిషయమునందును నీకు గార్యాకార్యము తెలియదు.

౨

కుంభకర్ణుడా! రాక్షసరాజుడగు రావణునకు వ్యాయామములు తెలియకుండలేదు; నీవు బాలుడవుగావున మోటుత్వమున నిట్లు వ్యర్థపుమాటలం బ్రేలెడవు.

౩

రావణుడు దేశకాలవిభాగములం దెలిసినవాడు కావున తనయొక్కయు శత్రువులయొక్కయు వృద్ధిక్షయములను సమముగా నుండుటను జక్కగా నెలిసినవాడు.

౪

శేషబలమునాశ్రమగలిగి అల్పబుద్ధియై వృద్ధసేవచేయని నీయట్టి వానికింకూడ శత్రురాసదని తోచునట్టికార్యమును బండితుడగు రావణుడెట్లుచేయును?

౫

నీవు ధర్మాధికామములకు వేఱువేఱుగా ఘోరములునియతముగాఁగలవు; అధర్మముగావించుటచే నెట్టి యాపదగలిగినదని చెప్పినావే; అట్లుధర్మాధికామములకు నియతమాస్పది యనటకు నీకు బ్రమాణ మేమియున్నది?

౬

సమస్తఫలమును గర్త మేకారణము; మంచికర్తముచేసిన మంచిఫలమును జేకర్తమునకు జెడుఫలమును గలుగుననికదా చెప్పవలెను; అందుచెడకర్తములెవని మంచిఫలములుగలుగుచున్నవి, మంచికర్తములెవని చెగుగలుగుచున్నది; కావున నట్లుచెప్పటలేగదు.

౭

నిశేయసఫలా వేవ ధర్మార్థా వితరా వసి,
అధర్మానర్థయోః ప్రాప్తిః ఫలం చ ప్రత్యవాయకమ్. ౮

విహతాకికపారత్రం కర్తృ వుంభి ర్నిషేవ్యతే,
కర్తా ణ్యపితు కల్యాణి లభతే కామ మాప్నోతః. ౯

తత్ర శ్వప్త మిదం రాజ్ఞా హృది కార్యం మతంచ సః,
శత్రోహి నాహసం య తస్య త్కిమి వాత్రాపనీయతే. ౧౦

ఏకస్యై వాభియానేతు హేతు ర్యః కథిత స్త్వయా,
తత్రా వ్యసుపవన్నం తే వత్స్యమి య దసాధుచ. ౧౧

యేన పూర్వం జనస్థానే బహవోఽలిబలా హతాః,
రాక్షసా రాఘవం తం త్వం కథ మేకో జయిష్యసి. ౧౨
యే వురా నిర్జితా స్తేన జనస్థానే మహాజనః,
రాక్షసాం స్తా న్మురే సర్వా స్థితా నద్యాపి పశ్యసి. ౧౩

తం సింహ మివ సంక్రుద్ధం రామం వశరథాత్తజమ్,
సర్పం సుప్త మి వాబుద్ధ్య ప్రబోధయితు మిచ్ఛసి. ౧౪
జ్వలంతం తేజసా నిత్యం క్రోధేన చ దురాసదమ్,
కస్తం మృత్యు మివాసహ్య మాసాదయితు మర్హతి. ౧౫

సంశయస్థ మిదం సర్వం శత్రోః ప్రతిసమాసనే,

ధర్తారములును అధర్తారములును అన్నియు శ్రేయస్సునే గలిగించు నవి. అయితే అంగు అధర్తారములుమాత్రము ఒకప్పుడు గుఱుమునుగూడఁ గలిగించుటకలదు; ఇంతియకాని వానికి గుఱుమేఘమని చెప్పుట సరిగాదు.

పురుషులు ఈలోకమున కుపయోగించుకర్తములును బరలోకమున కుపయోగించుకర్తములును చేయుచున్నారు; కేవల కామము నవలంబించియుండువానికి కర్తములన్నియు నతని కీలోకంబున మిక్కిలియు గుఱుం బొసంగును.

అప్పుడు రాక్షసరాజుండగు రావణుఁడు నీత నపహరింపవలెనని తలంపుకొనెను; మేమును అదిచేయఁదగినదేముని స్మృతించినాము, ఇట్లు జరగియుండఁగా ఇందు శత్రువిషయమయి రావణుఁ డాలోచింపక చేసినయక్రమ మేమియున్నది?

నీ వొక్కఁడవే యుద్ధమునకుఁబోయెదవని చెప్పి యంగుకుఁ గారణంబులుగా నీపరాక్రమాదుల నుగ్గడించితివే; ఆమాటగూడ అయ్యక్తముగాను ఆసాధువుగానున్నది; చెప్పెదను వినుము.

ఎవ్వఁడు మున్ను జనస్థానంబునంగు మహాబలశాలులగు రాక్షసులఁ బెక్కిండ్లవధించెనో అట్టిరాముని నీవొక్కఁడ వెట్లు జయింపఁగలవు? ౧౨

మున్నురామునిచే జనస్థానంబున జయింపఁబడిన మహాపరాక్రమశాలులగు రాక్షసులందఱు నిప్పటికిని రామునిపేరు చెప్పినను భయపడుచున్నారు చూడుము.

కుపితంబగుసింహంబువలె దుర్ధర్షుఁడైన దశరథపుత్రుఁడగు రామునిసంగతి బలియక నిమరించినసర్పమును లేపునట్లు ఆరినిపైఁకే బోఁజూచుచున్నావు.

ఎల్లప్పుడును దివ్యతేజంబున వెలుంగుచున్నవాఁడును గోపంబున దుర్ధర్షుఁడును మృత్యువుంబోలె దేఱిచూడ నలవిగానివాఁడునగు నారాముని కుమిసంబునకు ఎవ్వఁడు పోఁగలగును.

రామునియెదుట నిలిచిననో ఈమనరాక్షససైన్య మంతయుఁ బ్రా

ఏకస్య గమనం తత్ర, న హి మే రోచతే భృశమ్. ౧౬

హీనార్థస్తు సమృద్ధార్థం కో రిపుం ప్రాకృతం యథా,
నిశ్చిత్త జీవితత్యాగే వశ మానేతు మిచ్ఛతి. ౧౭

యస్య నాస్తి మనుష్యేషు స్వశో గాఢసోత్తపః,
కథ మాశంససే యాద్ధం తులేన్యే నేన్ద్రవిన్దస్వతోః. ౧౮

ఏవ ముక్త్వా తు సంరబః మన్భుకర్ణం మహోదరః,
ఉవాచ పితౄణాం మధ్యే రావణం లోక రావణమ్. ౧౯

లబ్ధావృతం స్వం వై చేహిం కిమర్థం సమృద్ధిలప్సి,
యదీచ్ఛసి తదా నీతా వశగా నే భవిష్యతి. ౨౦

దృష్టః శ్చి దుపాయో మి నీలోపస్థానకారకః,
గుచి శ్చే త్సర్వయా బుద్ధ్యా గాఢసేవ్యో తం శృణు. ౨౧

అహం ద్విజిహ్వా స్సంహృదీ శిమ్భున్దో వితిర్తనః,
వచ్చ రామవధా యైతే నిగ్రాన్తి నివృత్తః ఘోషయ. ౨౨

తతో గత్వా వయం యుద్ధం దానాశ్చమ సస్య యత్నతః,
జేష్యామో యద నే శత్రూ న్నోపాయైః కృత్య మస్మిన్.

అథ జీవతి సశ్చత్ర ర్వియంచ కృతసంయుగాః,
తతే సై దభిచత్వామో మనసా యత్సమీక్షితమ్. ౨౪

వయం ముక్తా ది హేష్యామో గుధిరేణ సముక్షితాః,
విదార్య స్వతనుం బాణై రామనామాఙ్కితై శ్చితైః. ౨౫

సంకయమునొందును; అట్లుండఁగా ఒక్కఁడు యుద్ధమునకుఁబోవుట నా
కంతమాత్రము సమృతముగాదు. ౧౬

ఎవ్వఁడు తాను గుర్బలుఁడైయుండునప్పుడు మహాబలుఁడగుకర్తృవును
అల్పునిగా నెంచి సరకునేయక యతనిపైకిఁబోయి ప్రాణములు పోఁగొట్టు
కొనును? ౧౭

రాక్షసశ్రేష్ఠుఁడగు కుంభకర్ణుఁడా! ఎవ్వఁడు సమస్తమనుష్యులక
న్నను అధిపఁడో అట్టికేసేంపునికిని మార్యునను సమానుఁడైన రాముని
తో నీవొక్కఁడ వెల్లు యుద్ధమునే యుఁగోరదవు? అని మహాదరుఁడు కుం
భకర్ణునితోఁ జెప్పెను. ౧౮

మహాదరుఁడు ఈ ప్రకారమునఁ గుపితుఁడై కుంభకర్ణునితోఁ జెప్పి
యంత రాక్షసమగ్నమున లోకరావణుఁడగు రావణుంజూచి యిట్లుచెప్పెను.

నీవు నీతాదేవినిబొందియు నుర్రుల చెంగును ధిక్కర మాటలాడుచు
న్నావు? నీవెప్పుడు గోరులతో అప్పుడే నీకు నీతి వశ్యయగును. ౨౦

రాక్షసరాజుఁడగు గావణుఁడా! నీతి వశ్యయగునట్లు మౌనము
పాయము దోచుచున్నది, నీ గది రుచిచునేని విరుము చెప్పెదను. ౨౧

నేనును ద్విజహ్వఁడును సంహృదియుఁ కుంభకర్ణుఁడును విత్తదకుం
డును మే ముయిగురుమను గానువధంబుకై పోవలయునని చాటింపును.

అంత మేముపోయి యథాశక్తి గామునితో యుద్ధముగావించెదము;
మేము రామకృష్ణులను జయింతుమేని యప్పటికి మనకేయిపాయముల
తోను గార్యములేదు. ౨౩

ఒక వేళ మేము యుద్ధముచేసినను రాముఁడు దుర్బయుఁడై జీవించి
యుండునేని మనమిప్పుడు ఆలోచించువిధంబునఁ గావించెను. ౨౪

మేము బాణములచే మాదేహమునంతయు గాయముచేసికొని దేహము
తయు నెత్తురుగాఱ రామనామములు చెక్కిన బాణములతోఁగూడ యుద్ధం
బుననుండి యిచ్చటికి వచ్చెదము. ౨౫

భక్తితో రాఘవోఽస్తాభి ర్లక్ష్మణ శ్చేతి వాదినః,
తవ పాదా గ్రహీష్యామ స్త్వం నః కామం ప్రపూరయ.

తతోఽవఘోషయ పురే గజస్కంధేన పార్థివ!,
హతో రామ సుహ భ్రాత్ర ససైశ్య ఇతి సర్వతః. ౨౭

ప్రీతో నామ తతో భూత్వా భృత్యానాం త్వ మరిష్టమ!,
భోగాంశ్చ పరివారాంశ్చ కామాంశ్చ పసు దాషయ. ౨౮

తతో మాల్యాని వా సాంసి వీరాణా మనులేషనమ్,
వేయం చ బహు యోధేభ్య స్స్వయం చ ముదితః పిబ. ౨౯

తతోఽస్త్రి సృహుళీభూతే కాలీనే సర్వతో గతే,
భక్తి త సుసుహృద్రామో రాక్షసై రితి విశ్రుతే. 30
ప్రవి శ్యాశ్యాస్య చాపి త్వం సీతాం రహసి సాస్తవ్యయ,
ధనధాన్యైశ్చ కామైశ్చ రత్నైశ్చ క్షేపనాం ప్రలోభయ. 31

అన యోపధయా రాజన్ భయశో కానుబంధయా,
అకామా త్వద్వశం సీతా నష్టనాథా భవిష్యతి. 32

రణ్ణనీయం హి భర్తారం వినష్ట మవగమ్య సా,
నైరాశ్యాత్ శ్రీలఘుత్వాచ్చ త్వద్వశం ప్రతిపత్స్యతే. 33

సా పురా సుఖసంవృద్ధా సుఖార్హా దుఃఖకర్మితా,
త్వ య్యధీనం సుఖం జ్ఞాత్వా సర్వభోపగమిష్యతి. 34

మేము “రాముని లక్షణుని భక్షించి వేసి నాము” అని చెప్పదు నీపాదములకు నమస్కరించెదము. అప్పుడు నీవు సంతోషించి మాకపరిమితము మానంబు లొసంగుము. ౨౧

రాక్షసరాజుడవగు రావణుడా! అంత నీవు ఒకరాక్షసుని ఏయగుపై నెక్కించి “రాముడును లక్షణుడును వానరులును విధింపబడిరి” అని పట్టణంబంతయు చాటింపుము. ౨౨

శత్రువుల నడంగఁద్రొక్కునట్టి రావణుడా! నీవంత సంతోషించినట్లు భృత్యులను యభేష్టుగా భోగ్యపదార్థములను దాసదాసీపరిజనంబులకును మఱియు ననేకములయిన యమూల్యపదార్థములను ధనంబులను ఒసంగుము.

అంత నీవు భటులను బుష్పమాలికలను వస్త్రములను వీరానులేపనంబులును మద్యంబును అధికముగా నొసంగుము; నీవును సంతోషంబునం ద్రాగుము. ౨౩

అంత “రాక్షసులు రామలక్షణులను భక్షించిరి” అనెడు నీలోకవార్త పట్టణమంతయు వ్యాపించి ప్రసిద్ధిచొందినపిమ్మట నీవు నీతియొద్దకుఁబోయి అవిడకుఁ బతివయోగంబువలనం గలిగిన దుఃఖంబుదీర్చి మంచిమాటలఁదేర్చి ధనధాన్యంబులను ఉత్తమ పదార్థములను రత్నంబులను అవిడకునన్నును వశ్యముజేసికొనుము. ౩౦, ౩౧

రాక్షసరాజుడవగు రావణుడా! ఈకపటోపాయంబున నీరకు భయ దుఃఖములు గలిగింతువని అవిడకుఁ గోర్కలేకున్నను నేఱు నాథుడు లేమింజేసి భీతిచే నీకు వశ్యయగును. ౩౨

అనీత. రమణీయకారుడగు తనభర్త రాముడు మృతిఁబొందినాఁడని తలచి యింక వేరేయొక లేకపోవుటవలనను నీవు స్వభావంబున నీ చాపలముగలవారగుటవలనను నీయధీనయగును. ౩౩

అనీత మున్ను ముఖముగాఁ బెరింగినదియు ముఖార్థము బహుగుఃఖములచే గానినొందినదియుఁ గావున ఇంకఁ దనకు ముఖముగలుగుట నీయధీన

ఏత త్సునీతం మమ దర్శనేన
 రామం హి దృష్త్వైవ భవే దనర్థః,
 ఇహైవ తే నేత్యుతి మోక్షుకో భూ
 ర్తహా నయుద్ధేన సుఖస్య లాభః.
 అనప్తసైన్యో హ్యనవాప్తసంశయో
 రిహా నయుద్ధేన జయం నరాధిపః,
 యశశ్చ పుణ్యంచ మహా న్తహీనతే
 శ్రియంచ కీర్తిచ చిరం సమశ్నుతే.

3౫

3౬

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధికాండో చతుష్షప్తితమ స్వర్గః. ౬౪.

పంచమప్రతిపదము స్వర్గము.

స శిరోక్షస్తు నిష్పన్నస్య కుమ్భకర్ణో మహాగంఢః,
 అబ్రవీద్రాక్షసక్రేష్ఠంబ్రాతరం రావణం తతః.

౧

పోహం తన భయం ఘోరం వధా త్తస్యదురాత్మనః,
 రామ స్యైవ్య ప్రమాద్యామి నిరైవరోహి సుఖభవ.

౨

గర్జన్తి న వృథా శూరా నిర్జలా ఇవ తోయదాః,
 పశ్య సమ్ప్రసృమానం తు గర్జితం యుధి కర్షణా.

3

నమర్షయతి చాత్మానం సంభావయతి నాత్మనా,
 అవర్షయిత్వా శూరాస్తు కర్ష కుర్వన్తి దుష్కరమ్.

౪

మని తెలిసి యన్నివిధంబులను నిన్నాశ్రయించును.

౩౪

ఈయంపాయము నేను జక్కగా బుద్ధితో నాలోచించి నిర్ణయించి తిని; నీవు రామునెదుటం బడుదువేని నీ కపాయముగలుగును; నీకోర్కీ యిచ్చటనే యీడేటును; యుద్ధంబునకుఁబోవలగు; యుద్ధమునే యుక నే యుండుటచే గలుగునుఖ మెచ్చుగానున్నది చూడుము.

౩౫

రావణుడా! రాజానేను జెప్పిన ప్రకారంబున పైన్యవాశము చేసికొనక తానును బ్రాణసందేహమునొందక యుద్ధమునేయక నే శత్రువులజయించునేని బహుకాలము కీర్తియు మహాపుణ్యమును లక్ష్మీయు మసక్రసాదంబునుం బొందియుండును. అని మహోదరుఁ రావణునితో జెప్పెను.

౩౬

ఇది యిటువది నాలుగవసర్గము.

అటువది యైరవసర్గము.

ఆసుంభక స్థుఁడు మహోదరుఁడు జెప్పినచుటను విని ఇట్టిమాట లింక జెప్పవలగు భద్రమని యతని బోరించి రాక్షసోత్తిముఁడును తన మన్నయ నగురావణుంజూచి యిట్లనెను.

౧

నాపరాక్రమము నీకుఁ దెలిసి యున్నదిగదా! నే నిప్పుడు గురాత్తుఁడగు నారామునివధించి నీభీతుంబుఁ బోగొట్టెదను; నీవు వైరంబువిడిచి గుఱుముగా నుండుము

౨

శూరులగు వారలు జలములేని మేఘములువలె వృథముగా నిట్లుగర్జింపరు. నేను యుద్ధంబున అసదృశంబుగాఁ గార్యము గావించి నాగర్జనంబుం జూపెదఁ జూడుము.

౩

శూరులు ఇతరులు తప్పుఁ గుఱించి యవమానోత్తలాడిన సెంతమాత్రము నహింపరు. తామే తప్పుఁ బొగడుకొనరు అయితే ఎవ్వరికిం దలియఁజేయక తమంతనే యితరులకుఁ జేయనలవిగాని కార్యములం జేయుదురు

౪

విక్లబానా మబుద్ధీనాం రాజ్ఞా పణ్డతమానినామ్,
శృణ్వతా సాదిత మిదం త్వద్విధానాం మహోదర!.

౫

యుద్ధే కాపురుషై ర్నిత్యం భవద్భిః ప్రియవాదిభిః,
రాజాన మసుగచ్ఛద్భిః కృత్య మేతద్ధి సాదితమ్.

౬

రాజశేషా కృతా లజ్కా క్షీణః కోశో బలం హతిమ్,
రాజాన మిమ మానాద్య సుహృచ్చిహ్నా మమిత్రకమ్.

౭

ఏవ నిర్యా మ్యహం యుద్ధ ముద్యత శ్శత్రునిర్జయే,
దుర్మయం భవతా మద్య సమీక ర్తు మి హాహ వే

౮

ఏవ ము క్తవతో వాక్యం కుమ్భకర్ణస్య ధీమతః,
ప్రత్యువాచ తతో వాక్యం ప్రహస న్నామసాధిసః.
మహోదరోఽయం రామా త్మ పరిత్రస్తో న సంశయః,
సహి రోచయతే తాతి! యుద్ధం యుద్ధవిశారద!
కశ్చి న్నే త్వత్సమా నా స్తి సౌహృదేన బలేన చ,
గచ్ఛ శత్రుసథాయ త్వం కుమ్భకర్ణ! జయాయచ.

౯

౧౦

౧౧

తస్మా త్తు భయనాశార్థం భవాన్ సంబోధితో మయా,

అయంహి కాల స్సుహృదాం రాక్షసానా మరిష్టమ.

౧౨

తద్దచ్చ శూలమూదాయ పాశహస్తవివాస్తకః,
వాసరా న్రాజపుత్రైచ భక్ష యాదిత్య కేజసా.

౧౩

మహోదరుడా! భీరువులును బుద్ధిహీనులు ఏమియుఁ దెలియకున్నను బండితులమని దురహంకారముగల వారలునగు నీయట్టి వారలమాటను వినుటచే రాక్షసేశ్వరుఁడగు రావణుఁ డీయాపదం బొందినాఁడు. ౫

యథ్ధమనుచేరుచెప్పినను ధయపడువట్టి మీరలు రాజానకల్ల ప్పడును ఇచ్చకములాడుచు ఆతఁడు పోయినదారి నెల్లం బోవుచుండి యింతిదూర మువకుఁ దెచ్చినారు. ౬

లంకాపురిని రాజమాత్రము శేషించునట్లు గావించినారు. బొక్క సనుంతయు సళింపఁజేసినారు నైనయమునంతయు హరిముజేసినారు. మీరలు ఈరాజును శత్రువుగా నెంచినట్లున్నది. ౭

మితప్సవలనఁ గలిగినదోషమునంతయు నివారించుటకై నే నిప్పుడు శత్రువులజయింప నుద్యుక్తుఁడనై యథ్ధభూమికిఁ బోయెదను. అని కుంభకర్ణుఁడు చెప్పెను. ౮

బుద్ధిమంతుఁడగు కుంభకర్ణుఁడుచెప్పినమాటనువిని రావణుఁడు పకపకనవ్వుచుఁ గుంభకర్ణుంజూచి యిట్లుని బగులుచెప్పెను ౯

యథ్ధపండితుఁడవగు కుంభకర్ణుఁడా! ఈమహోదరుఁడు రామునకు భయపడియున్నాఁడు కావున యథ్ధ మక్కఱలే దనుచున్నాఁడు. ౧౦

కుంభకర్ణుఁడా! నీయట్టిబలవంతుఁడును నాయుఁడు స్నేహముగలవాఁడును నా కెవ్వఁడును లేఁడు నీవుపోయి శత్రువులవధించి జయంబు సొందుము. ౧౧

అట్లు నీ వసమానుఁడవు కావుననే నాభయంబుఁ బోఁగొట్టుగువని నిన్ను నిద్రలేపినాను. ౧౨

శత్రువులరూపుమాపునట్టి కుంభకర్ణుఁడా! మనరాక్షసులుపోయి యథ్ధమునేయుట కిదికాలము కావున శత్రుముగా యథ్ధమువకుఁ బొమ్ము. ౧౩

అందువలన నీవు చూలంబుఁజేకొని పాశవాక్షుఁడగు సంతకునిభంగి భయంకరాకారుఁడనై పొమ్ము. మూర్ఖుఁడుంబోలె దుర్ధర్షుఁడనై రామలక్ష్మణు

సమాలోక్య తు తే హపం విద్రవిష్యన్తి వానరాః,
రామలక్ష్మణయో శ్చాపి హృదయే ప్రస్ఫుటిష్యతః. ౧౪

ఏవ ముక్త్యా మహారాజః కుమ్భకర్ణం మహాబలమ్,
పునర్జాత మి వాత్మానం మేనే రాక్షసపుష్టః ౧౫

కుమ్భకర్ణబలాభిజ్ఞో జానం స్తస్య పరాక్రమమ్,
బభూవ ముదితో రాజా శశాంజ్క ఇవ నిర్మలః. ౧౬
ఇత్యేవముక్త స్సంహృష్టో నిర్జగామ మహాబలః,

రాజ్యస్తుః చనం శ్రుత్వా కుమ్భకర్ణ స్సముర్యతః. ౧౭

ఆనందే నిశితం శూలం వేగా చ్ఛస్త్రినిబర్హణమ్,
స్వకాలాయుసం దీప్తం తప్తకాశ్చాపసూషణమ్. ౧౮

ఇనాశనిసముం భీనం ద్రుపతియశావహమ్,
దేవదాసవగర్భర్షయక్షకిన్నరసూరణమ్. ౧౯

రక్షమాల్యం మహాధామ స్వతః శ్చోద్ధృతపావహమ్,
ఆదాయ నిశితం శూలం శస్త్రశోణితంజ్ఞానమ్. ౨౦

కుమ్భకర్ణో మహాతేజా రావణం వాక్య మబ్రవీత్,

గమిష్యామ్యహ మేకాకీర్తిష్యశ్విహ బలం మమ. ౨౧
అద్య తాన్ క్షుభితాన్ క్రుద్ధో భక్షయిష్యామి వానరాన్,

కుమ్భకర్ణః చ శ్రుత్వా రావణో వాక్య మబ్రవీత్. ౨౨
పైవైర్విః పరివృతో గచ్ఛ శూలముద్గరపాణిభిః,

లను వానరులను భక్షింపుము.

౧౩

నీరూపమును జూచినంతనే వానరు లందఱు భయపడి పాటిపోదురు. రామలక్ష్మణుల గుండెకాయలు పగులును. అని రావణుడు కుంభకర్ణునితో చెప్పెను.

౧౪

రాక్షసశ్రేష్ఠుడగు రావణుడు ఈ ప్రకారమున మహాబలుడగు కుంభకర్ణునితో చెప్పి యితఁడు జయించునను సమకంబునుజేసే తాను మరల గ్రొత్తగా బుట్టినట్లు తలచెను.

౧౫

రావణుడు కుంభకర్ణునిబలంబును బరాక్రమంబును జక్కగాఁ దెలిసినవాఁడు కావున సంతుష్టుడై కలంకములేని చంద్రునిచందంబున నుండెను.

మహాబలకాలియగు కుంభకర్ణుడు రావణుడు చెప్పినమాటను విని పరమసంతుష్టుడై యుద్ధంబునకుఁ బోయెను.

కుంభకర్ణుడు, రావణుడు చెప్పినది విని యుద్ధంబునకుఁ బో నుగ్ర్యుడై శత్రు సైన్యకారణంబగు తీక్షణమైనకూలంబు గ్రహించెను.

౧౬

మహాశిఖాడగు కుంభకర్ణుడు అపరిమితమయిన యినుముతో జేయఁబడినదియొక బ్రహ్మాండంబును బంగారముచే నుంకరింపఁబడినదియు దేవేంద్రునివజ్రాయుధంబునకు సాటివచ్చు దియు భయంకరకారంబును వజ్రంబువలె సతికఠినంబును దేవతలను దానవులను గంధర్వులను యక్షులను గిన్నరులను ఎఱించివుచ్చునదియు నెఱ్ఱిపుష్పమాలికలచే నలంకరింపఁబడినదియు మహాతేజంబునుఁ గాంత్యతిశయంబున నిష్పలుగ్రక్తుచున్నట్లున్నదియు శత్రురక్తదిగ్ధంబును దీక్షమునగు కూలంబు గ్రహించి రావణుంజూచి యిట్లనియె.

నేను ఒక్కఁడనేపోయెదను; నానైస్య మిచ్చటనే యుండుఁగాక, ఇప్పుడ పోయి నన్నుజూచి భయపడి కలఁతినొందునట్టివానరులనందఱును భక్షించెదను. అని కుంభకర్ణుడు రావణునితో చెప్పెను.

౨౦

రావణుడు కుంభకర్ణుడు చెప్పినమాటను విని యిట్లని చెప్పెను.

౨౧

కూలములు ముద్గరములు ధరించిననైస్యములను దీసికొనిపోము.

వానరా హి మహాత్మాన శ్రీహూస్మిన్సువ్యవసాయినః. ౨౩
ఏకాకినం ప్రమత్తం వా నయేయ ర్దశనైః క్షయమ్,

తస్మాత్పరమద్భుతైః పైవైర్లోక పరిస్పృహో వ్రజ. ౨౪
రక్షసా మహితం సర్వం శత్రుపక్షం నిఘాదయ,

అథాసనా త్సముత్పత్య స్రజం మణిశృతాన్తరామ్. ౨౫

అబలన్ధ మహాతేజాః కుంభకర్ణస్య రావణః,
అబ్జదా న్యజ్జలీవేష్టా న్వరా న్యాభరణానిచ. ౨౬
హారంచ శశిసంకాశ మాబలన్ధ మహాత్మనః,

దివ్యాని చ సుగంధీని మాల్యదామాని రావణః. ౨౭

శ్రోత్రే చాసంజ్ఞాయామాస శ్రీమతీ చాస్య కుణ్డలే,
కాశ్చనాన్దకేయూరో నిష్కాభరణభూషితః. ౨౮
కుంభకర్ణో బృహత్కర్ణ స్సుహృతోఽగ్ని రి వాబభౌ,

శ్రోణీనూత్రేణ మహతా మేచకేన వ్యరాజత. ౨౯
అమృతోత్పాననే నద్ధో భుజశ్చే నేవ మన్దరః,

సకాశ్చనం భారసహం నివాతం
విద్యుత్ప్రళంబం దీప్త మి వాత్మభాసా. ౩౦

అబలన్ధమానః కవచం రరాజ
సన్ధ్యాభ్రసంవీత ఇ వాద్రిరాజః,
సర్వాభరణసర్వాబ్జ శూలపాణి స్సరాక్షసః. ౩౧

వానరులు మహాపరాక్రమశాలులు. వేగవంతులు విడువక ప్రయత్నము చేయువారలు కావున ఒంటరిగా నున్న వానిఁగాని యేమఱుపాటున నున్న వానిఁగాని దంతములచే నధింవిపుత్తురు. ౨౩

అంగువలన నుహాబలశాలులుగ నైనులంకూడిపోవు. రాక్షసులకు శత్రువులయినవారివంశమును యాపునాపును. అని రావణుఁడు కుంభకర్ణునితోఁ జెప్పెను. ౨౪

అంతి మహాశ్రేణుఁడగు రావణుఁడు సింహాసనంబుననుండిలేచి రత్నములను గూర్చిన బంగారుమాలికచేఁ గుంభకర్ణు నలంకరించెను. ౨౫

రావణుఁడు బాహుపురులును ఉంగరంబులు ఉత్తరంబులును నాధిఁ ణంబులును చంద్రచింబముం బోని ముక్తాహారంబును కుంభకర్ణున కొసర గను. ౨౬

రావణుఁడు మంచివాసనగలదివ్యములుగు పుష్పమాలికలను కుంభకర్ణున కిచ్చెను. ౨౭

మఱియు నుత్తమములయినపోగులు కుంభకర్ణునిచేవులకుఁ బెట్టెను.

పెద్దచేవులుగల కుంభకర్ణుఁడు బంగారుబాహుపురులును మంచిపతకమును నాధిరణములును ధరించియుండుటవలన జక్కఁగా వ్యేభవదినయ్య గ్నిహోతునిభంగిఁ జేజరిలెను. ౨౮

ఆకుంభకర్ణుఁడు నీలమణులతోఁ జేరుబడినగొప్పమొలత్రాడుఁ దాల్చి యుండుటంజేసి ఆమృతమధనమునకై వాగుకిచే జాట్టబడిన మందకపక్ష్యతమునైవడిఁ బ్రకాశించెను. ౨౯

ఆకుంభకర్ణుఁడు పెక్కుబారువలభారముగలదియు ఏయాయుధమున కును భేదింపవలదిగానిదియు మెఱపువలె మెఱయుచున్నదియుఁ గాంతిచే వెలుంగుచున్నదియునగు బంగారుకవచమును ధరించుటవలన సంధ్యాకాల మేఘముచేఁ గప్పబడిన హిమవత్పర్వతంబుకరణి నెంతయుఁ బ్రకాశించెను.

సమస్తావయవంబులందును అయ్యైయాధారములు ధరించియున్న

త్రివిక్రమకృతోత్సాహో నారాయణ ఇ వాబభౌ,

భ్రాతరం సమృధిష్యజ్య కృత్వా చాభిప్రదక్షిణమ్. 39
వ్రణమ్య శిరసా తస్మై సంప్రతస్థే మహాబలః,

నిష్పశన్తం మహాకాయం మహానాదం మహాబలమ్. 33
త మాశీర్భ్య ప్రశస్తాభిః ప్రేషయామాస రావణః,

శబ్దదున్దుభిః శ్లోమై స్సైన్యై శ్చౌపి వరాయుధైః. 38
తంగజై శ్చ తురజై శ్చ స్యన్తనై శ్చౌముఖస్వనైః,

అనుజగ్తు ర్మహాత్మానం రథినో రథినాం సరమ్. 39
సర్వై రుద్రైః ఖరైః శ్వైః సింహద్విపముగద్విజైః,

అనుజగ్తు శ్చ శం ఘోరం కుమ్భకర్ణం మహాబలమ్. 36
స పుష్పంజై రవకీర్తిమాణో

ధృతాశవశ్చ శ్చితశూలపాణిః,
మదోక్తౌ ట శ్శోణితగర్భమత్తో
విన్యాయకా దానవదేవశత్రుః. 37

పదాతయశ్చ బహవో మహానాదా మహాబలాః,
అన్వయా రాక్షసా భీమా శ్చ సూతౌ శ్చ ప్రృపాణయః. 38

(రిక్తాత్మ స్సుమహాకాయా నీలాజ్ఞానచయోపమాః,
శూలా నుశ్యన్తు ఖడ్గాంశ్చ నిశితాంశ్చ పరశ్వధాన్)
బహువృక్షాంశ్చ పరిఘా న్దదాశ్చ ముసలూనిచ,

తాలగ్ధాంశ్చ విచులా న్దేవణీయా న్దురాసదాన్. 39
అ థాస్య ఏష రాదాయ దారుణం రోమహర్షణమ్,
నిష్పాత మహా తేజాః కుమ్భకర్ణో మహాబలః. 40

వాడును త్రిశూలంబు చేతిం బూనియున్నవాడు నగు నాకుంభకర్ణుడు త్రివిక్రమావతారంబుదాల్చిన నారాయణనిభంగిఁ దేజరిల్లెను. 30

మహాబలశాలియును కుంభకర్ణుడు అన్నయును రాణాం గవ్యగిరించు శాని యాతనిచుట్టును బ్రదక్షిణంబు చేసి సాష్టాంగముగ నమస్కరించి యుద్ధంబునకుఁ దరలెను. 31

రావణుఁడు మహాకాయుఁడును మహాధ్వనిగలవాఁడును మహాబలశాలి యు నగు నాకుంభకర్ణుని జక్కఁగా నాశీకర్షించి పంపెను. 32

రాక్షసుధినులు పెక్కుఁడు శంఖభేరిధ్వజులు చెలంగ నుత్తమాయుధంబులు ధరించిన వైశ్యంబులతోనుంగూడి మహాత్ముఁడును రథికుశ్రేష్ఠుఁడు నగు నాకుంభకర్ణుని వెంబడించి నడచిరి. 33, 34

రాక్షసులు సప్తములను ఓంటెలను గాడిదలను గుఱ్ఱములను సింహములను ఏనుగులను మృగంబులను బక్షులను ఆహోహించి భయంకరాకారుఁడును మహాబలశాలియునగు నాకుంభకర్ణుని వెంబడించిరి. 35

దేవదానవులను శత్రువైన యాకుంభకర్ణుడు రాక్షసాంగసలు పుష్పవక్షంబుగురియ గర్వంబున నొడలుచెలియక నెత్తురుద్రాపుటచేతఁ గైపు నొందినవాడై వెడలెను. 36

మహాధ్వనిగలవారలును మహాబలశాలులును భయంకరాకారులను భయంకరముగా నెఱ్ఱవైయుండు కన్నులుగలవారలును ఆయుధధారులును మహాకాయులును నల్లనికాటుకరాశివంటి మేనులుగలవారలునగు కాల్యూరు పెక్కుఁడు రాక్షసులు శూలంబులను ఖడ్గంబులను బరశ్వధంబులను బెక్కు బాఠలు నిడివిగల పరిఘంబులను గదలను ముసలంబులను తాళవృక్షంబులను క్షేపణీయంబులను ధరించి కుంభకర్ణువెంట నడచిరి 37, 38

మహాపరాక్ మశాలియు మహాబలుఁడు నగుకుంభకర్ణుఁడు అంత మహాభయంకరమగు మఱియొకరూపంబు దాల్చి యుద్ధంబునకుఁ జోయెను. 39

ధనుశ్శతపరీణాహ స్సపట్యతసముచ్చితః,
రాద్ర శ్శకటచక్రాక్షో మహాపర్వతసన్నిభః.

౪౦

సన్నిపత్య చ రక్షంసి దర్శితై లోపమో మహాన్,
కుమ్భకణ్ఠో మహాఽర్చకః ప్రహసన్ నిద మబ్రవీత్.

౪౧

అద్య వానరముఖ్యానాం తాని యూథాని భాగతః,
నిర్దహిష్యామి సంక్రుద్ధ శ్శలభా నివ పాపకః.
నాపరాధ్యన్తి మే కామం వానరా వనచారిణః,
జాతి రస్తద్విధానాం సా పురోద్యానవిభూషణమ్.

౪౩

౪౪

పురరోధస్య మూలంతు రాఘవ సుహలక్ష్మణః,
హతే తస్మిన్ స్థితం సర్వం తం వధిష్యామి సంయుగే.

౪౫

ఏవం తస్య బ్రువాణస్య కుమ్భకర్ణస్య రాక్షసాః,
నాదం చక్రు ర్మహాఘోరం కమ్పయన్త్యి వార్ణవమ్.
తస్య నిష్పతత స్తూర్లం కుమ్భకర్ణస్య ధీమతః,
బభూవు ఘోరరూపాణి నిమిత్తాని సమన్తతః.

౪౬

౪౭

ఉల్కాశనియుతా మేఘా బభూవు ర్దర్శ భారుణాః,
స సాగరవనా చైవ వసుధా సమకమ్పిత.

౪౮

ఘోరరూపా శ్శివా నేదు స్పృహ్యలకబలై ర్ముఖైః,
మణ్డలా శ్యవసవ్యాని బబంధుశ్చ విహజ్జమాః.
నిష్పపాత చ మా లేవ గృహ్లోకస్య పథి గచ్ఛతః,

౪౯

అనుభకర్ణుడు అప్పుడును నూలుధనుస్సులవెడల్పును ఆలుపందల
ధనుస్సులసాడవును బండిచక్రంబులంతటి కన్నులునుగలిగిన మేనుతో మహా
భయంకరాకారుడై మహాపర్యతంబుకరణి నొప్పెను. ౪౧

దహింపఁబడినపర్యతంబుకరణి స్తల్లిని గొప్పశరీరముగల కుంభకర్ణుడు
తనవెంబడినచ్చు రాక్షసులసమీపించి పాతాళకుహరాకారంబగు నోరు విప్ప
తంబుగా నవ్వి యిట్లని చెప్పెను. ౪౨

అగ్ని శలధంబుల దహించునట్లు నే నిప్పుడు ఈకోపంబున వానశో
త్రిముల నందఱు పధించిపుచ్చెదను. ౪౩

అడవులం దిరుగుచుండు నీవారులు నా కేవిధమయిన యపరాధము
నుంజేయలేదు; మఱియు నావానరజాతి మావంటివిలాసపురుషులకు ఉద్యాన
పసభూషణముగాను నున్నది. ౪౪

ఇప్పుడు లంక దుట్టును ముట్టడించుటకు రామలక్ష్మణులై కారణము; వా
రలంజరిపిన సర్వంబును హతంబగును; కావున రామలక్ష్మణులను యుద్ధమునం
చు పధించిపుచ్చెదను. అని కుంభకర్ణుడు రాక్షసులతో జెప్పెను. ౪౫

కుంభకర్ణుఁ డట్లుచెప్పఁగానే రాక్షసులందఱు సముద్రం బుప్పొంగు
నట్లు సంతోషంబున మహాధ్వనిఁ గావించిరి. ౪౬

బుద్ధిమంతుడగు నాకుంభకర్ణుండు వేగంబున వట్లు యుద్ధంబునకుఁ
బోవుచుండఁగా సప్పుడు మహాభయంకరంబులయిన యశుభనిమిత్తంబు లత
నికిఁ బొడనూపినవి. ౪౭

మేఘములు జ్వాలలతోను బిడుగులతోనుంగూడిగర్భభవల్లంబులైయుం
డినవి; భూమియుసముద్రంబులతోను పసంబులతోనుంగూడగడగడపడంకినది.

నక్కలు మహాభయంకరాకారంబున నోట మంటలుగ్రక్కుచు నఱ
చినవి; పక్షులు అపసవ్యమండలాకారంబునఁ దిరిగి కట్టినవి. ౪౮

ఈకుంభకర్ణుడు పోవుచుండునప్పుడు మాగ్ధంబున గద్దలు మాలిక
వలె బారుగట్టి వ్రాలినవి.

ప్రాస్ఫుర న్నయనం చాస్య సహ్యో బాహుశ్చ కమ్పతే. ౫౦
నివసాత తదా చోల్కా శ్చ నీ భీమనిస్వనా,
ఆదిత్యో నిష్ప్రభ శ్చాసి న్నప్రవాతి సుఖోఽనిః. ౫౧

అచింతయ న్నహోత్పతా నుత్థితా శ్రోమహర్షణాన్,
నిర్భయా కుమ్భకర్ణ స్తు కృతా న్నబలచోదితః. ౫౨
స ఋష్టియిత్యా ప్రకారం పద్యానిం పర్వతసన్నిభః,
దద ర్భాభ్రసునప్రఖ్యం వానరాసీక మద్యుతమ్. ౫౩

తే దృష్ట్యా రాక్షసశ్రేష్ఠం వానరాః పర్వతోపమమ్,
వాయుసన్నాథవ ఘనా యు స్సర్వా దిశ స్తదా. ౫౪
తద్వానరాసీక మతిప్రచణ్డం
దిశోద్రవ ద్భిన్న మి వాభ్రజాలమ్,
స కుమ్భకర్ణ స్సమవేక్ష్యహర్షా
న్నవా భూయో ఘనప థ్ఘనాథః. ౫౫
తే తిస్యఘోరం నిసదం సశత్రవ్య
యథా నినాదం దివి వారిదస్య,
వేతు ర్ధిరణ్యం బహవః స్తంభా
నికృత్తమూలా ఇ సాలపుష్పైః. ౫౬
విపులపరిఘవాన్ స కుమ్భకర్ణో
రిపుసధనాయ వినిస్ఫుతో మహాత్మా,
కపిగణభయమాదద త్సుభీనుం
త్రభు రివ క్షిప్రదణ్డవా న్యుగాస్తే. ౫౭
ఇతి శ్రీమద్యథాకాండే పశ్చిమప్రతితమ స్వర్గః. ౬౫.

కుంభకర్లుని ఎడమకన్నును ఎడమబాహువును జలించినది. ౫౦

అప్పుడు భయంకరధ్వనియిప్రజ్వలించుచు కొఱవియొకటి యాకాశంబుననుండిపడినది; నూర్యుడు కాంతిహీనుడయ్యె; వాయువు గుఱంబుగా పీవడయ్యె. ౫౧

కుంభకర్లుడు కాలచోదితుడై మహాభయంకరంబులగు నాయుత్పతించుల సరకునేయక యుద్ధంబునకుఁ బోయెను. ౫౨

పర్యతాకారుడగు నా కుంభకర్లుడు పాదంబులచేతనే ప్రాకారంబులంఘించి మేఘసమూహంబువలెనున్న యత్యాశ్చర్యకరంబగు వానరసేనంబాచెను. ౫౩

అప్పు డావానరులు పర్యతాకారుడగు నాకుంభకర్లుంజూచి భయంబున గాలిచేఁ గొట్టఁబడిన మేఘంబులకై వడి దశదిశలకుం బాటిరి. ౫౪

మేఘసమూహుడగు నాకుంభకర్లుడు అట్లు భయంకరంబగు నవ్వానరసేన భిన్నమేఘసమూహంబుకై వడి దశదిశలకుం బాటుటంజూచి సంతోషంబున మేఘంబువలె గర్జనంబు గాంచెను. ౫౫

ఆకాశంబునందు మేఘగర్జనముంబోలె సతిభయంకరమయిన యాకుంభకర్లుని ధ్వనిని విని వానరులు పెక్కుండు ఛిన్నమూలంబులగు పాలసృక్షములకై వడి నేలంబడిరి. ౫౬

మహాబలశాలియగుకుంభకర్లుడు విశాలంబగుపరిఘంబుచేఁబూని వానరులుచూచి భయంబునంబాట ప్రళయకాలంబునఁ గింకగులతోఁగూడిన దండధరుడగు యమునికై వడి భయంకరాకారుడై శత్రుపథంబునకుఁ బోయెను. ౫౭

ఇది యటువదియైదవసర్గము.

ష ష ట్ ప టి త మ స్క థ్ధః.

స లఙ్ఘయిత్వా ప్రాకారం గిరికూటోపమో మహాన్,
నిర్యయా వానరా త్తూర్ణం కుమ్భకర్ణో మహాబలః. ౧

స ననాద మహానాదం సముద్ర మభినాదయన్,
జనయన్నివ నిర్ఘాతాన్విధమన్నివ పర్వతాన్. ౨
త మవధ్యం మఘనతా యమేన వరుణేన వా,
ప్రేక్ష్య భీమాక్ష మాయాంతం వానరా విప్రదుద్రువుః. 3

తాంస్తు విప్రదుర్తాన్ దృష్ట్వా వాల్మీకిః ౭జ్జదో ౭బ్రవీత్,
వశం నీలం గవాక్షంచ కుముదంచ మహాబలమ్. ౪

ఆత్మాన మత్ర విస్మృత్య వీర్యాణ్యభిజనానిచ,
క్వగచ్ఛతే భయత్రస్తాః ప్రాకృతా హరయో యథా. ౫
సాధు సౌమ్యా! నివర్తధ్వం కిం ప్రాణా స్పరిరతుభ,
నాలం యుద్ధాయ వై కత్తో మహా తీయం బిభీషికా. ౬

మహతీ ముత్థితా మేనాం రాక్షసానాం బిభీషికామ్,
విక్రమా ద్విధమిష్యామో నివర్తధ్వం ప్లవగ్గమః. ౭

కృచ్ఛేణ తు సమాశ్మస్య సంగమ్యచ తత స్తతః,
పృథ్విహస్తా హరయ స్సమృక్ష్మా రణాజరమ్. ౮
తే నివృత్య తు సంక్రుద్ధాః కుమ్భకర్ణం వనౌకసః,
నిజఘ్నుః పరమక్రుద్ధా స్సమదా ఇవ కుజ్జరాః. ౯

అటువదియాటవసర్గము.

పర్యకిఖరాకారుడును మహాకాయుడును మహాబలుడునగు నా
కుంభకర్ణుడు అట్లు ప్రాకారమును లంఘించి శీఘ్రమునఁ బట్టణముననుండియు
ద్ధభూమికిం బోయెను. ౧

అకుంభకర్ణుడు సముద్రం బుప్పొంగునట్లు పిడుగుపడునట్లు పర్య
తంబులు పగులునట్లు సింహనాదంబుగావించెను. ౨

ఇంద్రునకు గాని యమునకుఁగాని వరుణునకుఁగాని విధింపవలవిగాని
వాఁడును భయంకరములగు కన్నులుగలవాఁడైనను నాకుంభకర్ణుడు వచ్చు
టంజూచి వానరులు భయంబునం బాటిరి. 3

వాలికుమారుఁడగు నంగదుఁడు వానరవీరు లట్లు భయంబునఁ బాటు
టంజూచి నలుని నీలుని గవాక్షుని మహాబలుఁడగు కుముదునింజూచి యి
ట్లనియె. ౪

ఇప్పుడు మీరలు మీస్వరూపమును పరాక్రమములను గుఱంబులను
మఱచి యుద్ధనానికుక్త వేడి భయపడి యెచ్చటికిఁబోయెదరు? ౫

సౌమ్యులగువాఁడలారా! చక్కఁగానున్నది! మఱియొకఁడు; ప్రా
ముల రక్షించుకొనిరేమి? ఈతఁడు యుద్ధమునే యువాఁడు కాఁడు; ఇది
మనకు భయముగఁజూగుటక నిర్దిష్టంబున బడిన యంత్రము. ౬

వానరులారా! ఈ గాత్రములభయజనకమహాయంత్రమును మనము పరా
క్రమంబున నశింపఁజేయుదము; మరలిరంగు. అని యంగదుఁడు నవ్వాన
రులతోఁ జెప్పెను. ౭

వానరులు అంత కష్టంబున ఊటబొంది శుందఱుండేరి వృక్షంబుల
ను బర్యతంబుననుం జేకొని యుద్ధభూమికిం బోయిరి. ౮

అవానరులు అట్లు మరలి యుద్ధభూమినిచ్చి పరమశ్రద్ధలయి సుత్ర
గజంబులచందంబున నుక్కుమిగిలి కుంభకర్ణుం బ్రహరించిరి. ౯

ప్రాంశుభి ర్నిరకృజ్జైశ్చ శిలాభిశ్చ మహాబలః,
పాదపైః పుష్పితాగ్రైశ్చ హన్యమానో న కమ్పతే. ౧౦

తస్య గాత్రేషు పతితా భిద్యంతే శతశ శ్చిలః,
పాదపాశపుష్పితాగ్రైశ్చ భగ్నాః పేతు ర్మహీతలే. ౧౧
సోఽపి సేన్యాని సంక్రుద్ధో వానరాణాం మహాజనామ్,
మమన్త సరణాయత్తో వనా న్యగ్నిరి వ్యోతః. ౧౨

లోహితాగ్రాః స్తు బహవ శ్చేరతే వానరర్షభాః,
నిరస్తాః పతతా భూమా తామ్రపుష్పా ఇవ ద్రుమాః. ౧౩

లఙ్ఘయంతః ప్రధాన్తో వానరా నావలోకయన్,

కేచి త్పుష్పద్రే, పతితాః కేచి ద్దగన మాశ్రితాః. ౧౪
వధ్యమూనాస్తు కేచి వీరా రాక్షసేన బలీయసా,

సాగరిక సేనా కే తీర్థాః పథా తేన ప్రకుదురుః. ౧౫

తే న్ధలాని తథా నిమ్నం విషణ్ణపదనా భయాత్,

ఋతౌ శృతౌన్ సమాయాధాః కేచి త్పుష్పత మాశ్రితాః.

మనుజ్ఞైర్లపే కేచి భూహః కేచి త్పుష్పాశ్రితాః,
నిపేదుః స్థానగాః కేచి త్కేచి నై వావశ్యకే. ౧౬
కేచి ద్భూమా నిపతితాః కేచి త్సుప్తా మృతా ఇవ,

మహాబలుఁడగు కుంభకర్ణుఁడును తంబులగు పర్యతశిఖరంబులచేతను
తాళచేతను బుష్పితంబులగు వృక్షంబులచేతను నెంతకొట్టఁబడినను జలనం
బునొందఁడయ్యె. ౧౦

తాల్లను పుష్పితంబులగు వృక్షంబులును ఆకుంభకర్ణుని మేనండగిలి
నూలుప్రశ్నలయి నేలంబడినవి. ౧౧

ప్రజ్వలించుచున్న కార్చిచ్చుననంబుల దహించునట్లు ఆకుంభకర్ణుఁ
డును బరమకుపితుఁడై మహాపరాక్రమకాలులగు నవ్యానరుల పధింప నారంభిం
చెను. ౧౨

వానరోత్తమాలు పెక్కుండుకుంభకర్ణునిచే నిహతులయి నేహమంతయు
నెత్తురు వెల్లువలుగా నేలంబడి యెట్టినిపుష్పములుగల వృక్షముఁపగిది నొప్పు
చుండిరి. ౧౩

వానరులు వెనకకుఁ దిరిగిచూడక యొకరినొకరు లంఘించి యతివేగం
బునం బరుగెత్తిరి. ౧౪

అట్లు బలవంతుఁడగు కుంభకర్ణునిచే పధింపఁబడుచు నావానరవీరు
లొర్యంజాలక కొందఱు సముద్రమునంబడిరి కొందఱు తాకాశంబున కుద్గ
మించిరి. ౧౫

ఆవానరులు కొందఱు మున్ను తామేహర్గంబున సముద్రంబు దాటి
వచ్చినారో ఆనేతుహర్గముంబట్టి పరుగెత్తిరి ౧౬

ఆవానరులు భయంబున వె వెలంబోవుముఖంబుతోఁ గొందఱు మిట్ట
భూములకును గొందఱు పల్లములకును బరుగెత్తిరి. ౧౭

భల్లూకంబులు కొన్ని వృక్షంబుల నారోహించినవి. కొన్ని పర్యతం
బుల కుఱికినవి. ౧౮

కొందఱు సముద్రంబునంబడి మునిగిరి. కొందఱు వానరులు గుహ
లంబ్రవేశించిరి. కొందఱు భయంబున నేమియుఁజెలియక కూర్చుండిరి.
కొందఱు నిలువక పాటిరి. కొందఱు నేలంబడిరి. కొందఱు మూర్ఛకొంది

తాన్ సమీ ఙ్మజ్జదో భగ్నా న్వాసరా నిద మబ్రవీత్. ౧౮

అవతిష్ఠత యుధ్యామోనివర్తధ్వం స్థవజ్జమాః,

భగ్నానాం వో స వశ్యామి పరిగమ్య మహీ మిమామ్. ౧౯
స్థానం సర్వే నివర్తధ్వం కింప్రాణా స్పరిరక్షథ,

నిగాయుధానాం ద్రుతతా మసంగగతిపౌరుషాః. ౨౦
దారా హ్యపహసిష్యన్తి సన్తై ఘాతన్తు జీవతామ్,

కులేషు జాతా స్సర్వే స్త్ర విస్తీర్ణేషు సుహత్సు చ ౨౧
క్వ గచ్ఛథ భయత్రస్తా హరయః ప్రాశ్నతా యథా,

అనార్యః ఖలు యద్భీతా స్త్యక్తావీ వీర్యం ప్రధావత. ౨౨

వికత్థనాని వో యాని తథా వై జనసంసది,
తాని వః క్వసి యాతాని సోదగ్రాణి మహాన్తిచ. ౨౩

భీరుప్రవాదా శ్శూరియన్తే యసు జీవతి ధిక్కృతః,
మార్గ స్సత్పురుషైర్జుప్త స్సేన్యతాం త్యజ్యతాం భయమ్.

శయామహేఽథ నిహతాః పృథివ్యా మల్పజీవితాః,
దుష్ప్రిపం బ్రహ్మలోకం వా ప్రాప్నుమా యుధి సూదితాః.

చచ్చినట్లు పడియుండిరి.

౧౭

అంగదుఁడు అట్లు పరాజితులయి పరుగెత్తుచున్న వానరులంజాది
యిట్లని చెప్పెను.

౧౮

వానరులారా! నిలుపుఁడు; పరుగెత్తివలదు; యుద్ధము గావించుము;
మరలిరండు.

మిరిప్పు డిచ్చటనుండి భయపడి పరుగెత్తి యాథూమియంతయుఁ
దిరిగినను మీకుండుటకు చోటుదొరకదు; కావున అందఱును మరలిరండు;
ప్రాణంబుల రక్షించుకొని యేమిప్రయోజనము?

౧౯

ఎదురులేనిపరాక్రమముగల వానరులారా! మీర లాయుధంబువిడిచి
పరుగెత్తుదురేని మీభార్యలే మిమ్ము ఎగతాళిసేయుదురు; పౌరుషముగలవారల
కు అది మరణముకన్న హెచ్చుగదా!

౨౦

మనమందఱమును బహుబంధుసహితంబును బూజనీయంబునగు
కులంబులం బుట్టినాము. అట్లుండఁగా త్వద్రవానరులంబోలెమీరలు భయపడి
యెందుఁబోవుచున్నారు.

౨౧

మీరలు భయంబునంబరాక్రమంబువిడిచి పరుగెత్తుచున్నారు గావున
అల్పులని చెప్పఁబడుదురు.

౨౨

మున్ను మీరలు జనులయొగ్గుల మే మట్టివార మిట్టివారమని వెక్కు-
విధంబుల నాత్మస్తుతులు చేసికొంటిరే; అవియన్నియు నిప్పు డెచ్చటికిఁ
బోయినవి.

౨౩

పరాజయమునొంది జీవించియుండునేని జనులందఱు ఆతనిఁ బిఱికి
యని చెప్పుదురు; సత్పురుషులచే నేవించఁబడు శూరమార్గమును అవలంబిం
పుఁడు, భయంబు వదలుఁడు.

౨౪

ఇంక మనకాయెన్ను స్వల్పమయి యుద్ధమునందు నిహతులమయి
నేలంబడుదుమేని యుద్ధమున నిహతులమగుటంకేసి ఎట్టివారికిని బొందనల
విగాని బ్రహ్మలోకము మనకు ఘటిల్లును.

౨౫

సమ్ప్రీక్ష్య యామః కీర్తింవా నిహత్వా శత్రు మాహవే,
జీవితం వీరలోకస్య మోక్ష్యమా వసు వాసరాః. ౨౬

న కున్భకర్ణః కాకుత్స్థం దృష్ట్వా జీవన్మమృతి,
దీప్యమాన మివాసాస్య పతన్తో జ్వలనం యథా. ౨౭

పలాయనేన చోద్దిష్టాః ప్రాణా న్రత్యాయ హే వయమ్,
ఏకేన బహవో భగ్నా యశో నాశం గమిష్యతి. ౨౮

ఏవం బ్రవాణం తం వీర మజ్జనం కనకాజ్ఞనమ్,
ద్రవమాణా స్తతో వాక్య మూచు శ్శూరవిగర్హితమ్. ౨౯

కృతం నః కరనం ఘోరం కున్భకర్ణేన రక్షసా,
న స్థానకాలో గచ్ఛామో దయితం జీవితం హి నః. ౩౦

ఏతా దుక్త్వా చచనం సర్వే తే భజరే దిళః,
ఘోమం ఘోమాత్ మాయాంతం పృష్ట్యా వానరయాథపాః. ౩౧
ద్రవమాణాస్తు తే వీరా అజ్ఞదేవ వలీముఖాః,
సాన్త్యై శ్చైవ వాసుమాన్త్యై శశ సుర్వే నివర్తితాః. ౩౨

సహర్ష ముపసీతాశ్చ వాలిపుష్కేణ ధీమతా,
అజ్ఞాప్రీతౌ స్తస్మ శ్చ సర్వే వానరయాథపాః. ౩౩

ఋషభశరభ మైంద్రధూన్రునీలాః
కుముదిసుషేణగ వాత్సరన్భతారాః,
ద్వివిదపనన వాయుపుత్రముఖ్యా

వానరులారా! యుద్ధంబున శత్రువును విధించి కీర్తియేనిఁ బొందు
దము; లేక యుద్ధంబున ప్రాణమువిడిచి బ్రహ్మలోకమునేనిఁ బొందుదము.

మందుచున్న నిప్పున జూచి మిడుత ప్రాణముతోఁ బోఁజాలనట్లు కుం
భకర్లుఁడు రాముంజూచి ప్రాణముతో మరలఁ బోఁజాలఁడు. ౨౭

మనము పెక్కుండ్రము ఒక్కకుంభకర్లునకు భయపడి పరుగెత్తి ప్రా
ణంబులు విడిచుకొందుమేని మన మిహ్నాశ్వుసంపాదించిన కీర్తియంతయు
నాశమునొందును. అని యంగదుఁడు వానరులతోఁ జెప్పెను ౨౮

అంత నీ ప్రకారంబునం జెప్పచున్న బంగారుబాహుపురులు దాల్చి
యున్న యంగదుంజూచి భయంబునఁ బరుగెత్తువానరులు తమపిరికితనంబు
లేటపడ నిట్లు చెప్పిరి. ౨౯

కుంభకర్లుఁడు ముక్తు భయంకరముగా మర్దించుచున్నాఁడు; కాబట్టి
పోయెదము; మాకు ప్రాణమే కావలసినది. అని యావానరులు అంగదునితోఁ
జెప్పిరి. ౩౦

ఆవానరోత్తిములందఱు ఇంతమాత్రముచెప్పి భయంకరాకారుఁడును
భయంకరశత్రుఁడునగు కుంభకర్లుఁడు వచ్చులంజూచి దశదిశలకుఁ బాటిరి.

అంత సంగదుఁడు భయంబునం బరుగెత్తుచున్న యవ్యాసవీరులను
మంచిమాటలచేతను దానుగావించు దృష్టాంతములచేతను మరల యుద్ధంబు
నకు మరలించెను. ౩౧

అంత బుద్ధిమంతుఁడగు హనుమంతుఁడుఁ దోడ్పడుటయు నవ్యాసర
వీరులందఱుఁ బరమసంతుష్టులయి గుగ్రీవాజ్ఞకు ఎదురుచూచుచు యుద్ధసన్న
ధులయియుండిరి. ౩౨

అంత ఋషభుఁడును శరభుఁడును మైందుఁడును ధూమ్రుఁడును
నీలుఁడును గుమదుఁడును సుషేణుఁడును గవాక్షుఁడును రంభుఁడును
తారుఁడును ద్వివిదుఁడును బనసుఁడును హనుమంతుని మున్నిడుకొని యతివే

న్వరితతరాభిముఖం రణం ప్రయాతాః.

38

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే పట్టపీఠమ స్సర్గః. ౬౬.

సప్తవష్టితమ స్సర్గః.

తే నిన్రుతా మహాకాయా శ్శ్చుతాఽజ్ఞదవచ స్తదా,
నైష్ఠికీం బుద్ధి మాసాద్య సర్వే సజ్గాయకాక్షిణః.

౧

సముదీరితవీర్యాస్తే సమారోపితవిక్రమాః,
ప్రవృన్ధాపితా వాక్త్రై రజ్జదేన వలీముఖాః.

౨

ప్రయాతాశ్చ గతా హర్షం మరణే కృతనిశ్చయాః,
చక్రు స్సృతుముఖం యుద్ధం వానరా స్త్యక్తజీవితాః.

3

అథవృతౌ వ్యహాకాయా స్సానూని సుమహాన్తిచ,
వానరా న్నూర్ణ ముర్యమ్య కుమ్భకర్ణ మభిద్రుతాః.

౪

స కుమ్భకర్ణ సుంక్రద్ధో గదా ముర్యమ్య వీర్యవాన్,
అర్దయన్ సునుహాకాయ స్సమంతా ద్వాప్యతీప ద్రిపూన్.

౫

శతాని సప్తచాప్తౌ చ సహస్రాణి చ వానరాః,

ప్రక్షీర్ణా శ్వేరతే భూమా కుమ్భకర్ణేన బోధితాః.

౬

షోడశాప్తౌ చ దశచ వింశ త్రింశ త్తథైవచ,

పరిక్షిప్య చ బాహుభ్యాం ఖాద నిపరిధావతి.

౭

భక్షయ స్ఫుళసంక్రుద్ధో గరుడః పన్నగా నివ,

కృచ్ఛ్చేణ చ సమాశ్వస్తా సుంగమ్యచ తత స్తతః.

౮

వృతౌ ద్రిపాస్తా హరయ స్తస్మ స్సంగ్రామమూర్ధని,

గంబున యుద్ధాభిముఖులయి చనిరి.

3౪

ఇది యజ్ఞువదియాజవసర్గము.

అజ్ఞువదియేడవసర్గము.

మహాకాయులగు వానరవీరులు అంగదుని మాటనువిని మరణంబు గల్గినం గల్లుఁగాక యని నిశ్చయించి యుద్ధంబు నేయఁగోరినవారలయి మరలివచ్చిరి.

వానరు ల్లు అంగదునిచే మంచిమాటల నిలువరింపఁబడి తమపరాక్రమంబుల నుగ్గడించుకొనుచు శౌర్యంబు నవలంబించి యుద్ధోత్సాహంబుతో నుండిరి.

వానరులు పరమసంతుష్టులయి ప్రాణంబులయం దాశయించక మరణంబునొందినం బొంగుదుముగాక యని నిశ్చయించి తుములంబగు యుద్ధంబు గావించిరి.

అంత మహాకాయులగు వానరవీరులు వృక్షంబులను గొప్పపర్యతంబులనుం బట్టుకొని శీఘ్రంబునఁ గుంభకర్ణం దటిమిరి.

మహాకాయుఁడును మహాబలుఁడు నగుకుంభకర్ణుఁడు పరమకుపితుఁడై గదగొని శత్రువు నానావిధంబులఁ బ్రహరించి పాణందోలెను.

వానరులు అల్లు గుంభకర్ణునిచే హింసించుఁబడి పెక్కునూఱులు బెక్కువేలునుగా నేలఁబడిరి.

ఆకుంభకర్ణుఁడు పరమకుపితుఁడై గరుత్మంతుఁడు సర్పంబులం దినునట్లు పరునాఱుమందిని ఎనిమిదిమందిని పదిమందిని ఇరువదిమందిని ముప్పదిమందిని గా వానరులను జేతులంజాటి నోట వేసికొనిభక్షించుచు యుద్ధరంగంబున విహరించెను.

అంత బలవంతులగువానరులు ఎట్టకేల కూఱటనొంది యందఱు నొకటిగాఁజేరి వృక్షములును బర్యతంబులునుంబట్టుకొని యుద్ధసన్నద్ధులయి నిలిచిరి.

తతః పర్యత ముత్పాట్య ద్వివివః స్తవగర్వభః. ౯
 దుద్రావ గిరిశృణ్గాం విలమ్బితవతోయదః,
 తం సముత్పత్త్య చిత్తేష కుమ్భకర్ణస్య వానరః. ౧౦
 తమప్రాప్తో మహాకాయం తస్యై న్యేఽవతత్తదా,
 మమ ర్దాశ్వా న్నహం శ్వాపి రథాంశ్చైవ నగోత్తమః. ౧౧
 తాని చాన్యాని రక్షంసి పున శ్వాన్య ద్ధిరే శ్శిరః,
 తచ్చైలవేగాభివాతం వాతాశ్వం వాతనాంధి. ౧౨
 రక్షనాం రుధిరక్లిన్నం బభూ వాయోధనం మహత్,
 రథినో వానైన్ద్రాణాం శరైః కాలాన్తకోపమైః. ౧౩
 శిరాంస నదతాం జహుః స్పహనా భీమనిష్పనాః,
 వానరాశ్చ మహత్తాన స్సముత్పాట్య మహాద్రుమాన్. ౧౪
 రథా నుష్టాః న్నహ నశ్వా న్నక్షసా మభ్యసూదయన్,

హనూమాన్ శైలశృణ్గాణి పృతంశ్చ వివిధా నృహూన్.
 వవర్ష కుమ్భకర్ణస్య శిర స్సృమ్భర మాస్థితః,
 తాని పవ్వితిశృణ్గాణి శూలేన స బిభేషహ. ౧౬
 బభిక్షు వృక్షవర్షం చ కుమ్భకర్ణో మహాబలః,
 తతో హరీణాం తదనీక ముగ్రం
 దుద్రావ శూలం నిశితం ప్రగృహ్య. ౧౭
 తస్మా తతోఽన్యైవతతః పురస్తా
 న్నహీధరాగ్రం హనుమా న్ప్రగృహ్య,
 స కుమ్భకర్ణం కుపతో జఘాన
 వేగేన శైలోత్తమభీమకాయమ్. ౧౮
 స చుక్షుభే తేన తదాభిభూతో
 మేదార్ద్రాగ్రాత్ రుధిరావసిక్తః,

స శూల మావిధ్య తటిత్ప్రకాశం

గిరిం యథా ప్రద్యులితాగ్రశృజ్ఞమ్.

౧౯

శాహ్వో నరే మానుతి మాదఘాన

గుహోఽచలం కౌఞ్మ మి వోగ్రశక్త్యా,

స శూలనిభిన్నమహాభుజా నరః

స విహ్వల శ్శోణిత ముగ్వయ మ్మభాత్.

౨౦

ననాద భీమం హుయమా న్నహహవే

యుగా న్తమేఘ సంతప్సన్దోపమమ్,

తతో వినేదు స్సహసా ప్రహృష్టా

రతోగణా స్తం వ్యథితం సమీక్ష్య.

౨౧

స్వశృంగా స్తు వ్యథితా భయార్తః

ప్రదుద్రువు స్సంయతి కుమ్భకర్ణమ్,

తత స్తు నీలో బలవా న్వ్యస్థాపయ న్బలమ్.

౨౨

ప్రవిచిక్షేన శైలాగ్రం కుమ్భకర్ణాయ ధీమతే,

త మావత స్తం సంప్రేత్య ముష్టినాఽభిదఘాన హ.

౨౩

ముష్టిప్రహారాభిహతం తచ్చైలాగ్రం వ్యశీర్యత,

సవిష్ణులిజ్జం సజ్వలం నివపత మహీతలే.

౨౪

ఋషభ శ్శరభో నీలో గవాక్షో గన్ధమాదనః,

ఋఞ్చ వానరశౌద్రాలాః కుమ్భకర్ణ ముపాద్రవన్.

౨౫

శైలై ర్వౌష్ణై స్తలైః పాదై ర్దృష్టిభిశ్చ మహాబలాః,

కుమ్భకర్ణం మహాకాయం సర్వతోఽభిప్రదుద్రువుః.

౨౬

స్పర్శా నివ ప్రహారాం స్తా న్యేదయానో సవివృథే,

ఆసంభకర్ణుఁడు మేఱపువలె మేఱయుచు మంచుచున్న యగ్రశిఖర ముతో నొప్పుచుండు పర్వతముకరణిం దేజరిల్లుచున్న శూలమును గిఱిగిఱిం ద్రిప్పి కుమారస్వామి శక్తిచే గ్రాంచపర్వతంబు భేదించునట్లు హనుమంతుని ఐత్స్యలంబునం బొడిచెను. ౧౯

అట్లు హనుమంతుని విశాలంబగు సత్త్వస్థలంబునం బొడుచుటయు నాతఁడు మార్చితుడై నోట నెత్తురుగ్రక్కుచుఁ బ్రయకాలమేఘగర్జార వభీకరంబుగా నఱచెను. ౨౦

అంత రాక్షసులు హనుమంతుఁడు మార్చికుఁడగుటంజూచి పరమసం తుష్టులయి సింహనాదంబులుగావించిరి, వానరులు కుంభకర్ణునివలన మఱియు భయమునొంది నిమ్మలనం బఱచిరి. ౨౧

అంత బలవంతుఁడగు నీలుఁడు చెదరినసేనల నిలువరించి కుంభకర్ణునిపై నొకపర్వతశిఖరంబు నేసెను. ౨౨

ఆసంభకర్ణుఁడు ఆపర్వతశిఖరంబు తనపైకి వచ్చుటంజూచి దానిఁ బిడికిటం బొడిచెను. ౨౩

అట్లు పిడికిటంబొడువఁగానే యష్టపర్వతశిఖరము పగిలినదై యగ్నిక గంబులు రాలం బ్రజ్వలించుచు నేలుబడినది. ౨౪

ఋషభుఁడు శరభుఁడు నీలుఁడు గవాక్షుఁడు గంధమాదనుఁడు నీయ యిగురురు వానరోత్తములును కుంభకర్ణునిపై కడరిరి. ౨౫

మహాబలశాలులగు నవ్వానరోత్తములుమహాకాయుఁడగు కుంభకర్ణుం జాబ్బుముట్టి పర్వతంబులచేతను వృక్షంబులచేతను ఆఱచేసులను పాదంబులచే తను బిడికిళ్లచేతను బ్రహరించిరి. ౨౬

ఆదెబ్బలన్నియు నతనికి సుఖస్పృశముగాఁ దోచినవిగాని యెంతమా త్రము కష్టము గలిగింపవయ్యె.

మువభంతు మహావేగం బాహుభ్యాం పరివస్వతే. ౨౭

కుమ్భకర్ణ భుజాభ్యాం తు వీడితో వానరర్షభః,
నిపపాత ర్షభో భీమః ప్రముఖా ద్వాప్తశోణితః. ౨౮

ముష్టినా శరభం హత్వా జానునా నీల మాహవే,
ఆజఘాన గవాక్షం తు తిలే నేన్ద్రరిపు స్తదా. ౨౯
పాదే నాభ్యహన త్కున్ధి స్తరసా గర్థమాదనమ్,

దత్తపహారవ్యథితా ముముహూ శ్శోణితోఽఘోరాః. ౩౦

నిపేతు స్నేతు మేదిన్యాం నికృత్తా ఇవ కింశుకాః,
తేషు వానరముభ్యేషు పలితేషు మహాత్మసు. ౩౧

వానరాణాం సహస్రాణి కుమ్భకర్ణం ప్రదుద్రువుః,
తం శైల మివ శైలా భాసురేవ తే ప్లవగర్షభాః. ౩౨
సమారుహ్య సముత్పత్య దదంశు శ్చ మహాబలాః,

తం నఖై ర్దశనై శ్చాపి ముష్టిభి ర్జానుభి స్తదా. ౩౩

కుమ్భకర్ణం మహాకాయం తెజస్సుః ప్లవగర్షభాః,
స వానరసహస్రై స్తై రాచితః పరవతోపమైః. ౩౪

రరాజ రాక్షసవ్యాఘ్రో గిరి రాత్తరుహౌ రివ,
బాహుభ్యాం వానరాన్ సర్వా స్ప్రిగృహ్య నుమహాబలః.
భక్షయామాస సంక్రుద్ధో గరుడః పన్నగానివ,

ప్రక్షిప్తాః కుమ్భకర్ణేన వక్త్రే పాతాళసన్నిభే. ౩౬

నాసావుటాభ్యాం నిర్జగ్ముః కర్ణాభ్యాం చైవ వానరాః,

అనుంభకర్లుడప్పుడు మహావేగుడగు ఋషభుని చెందుచేతులఁ గవుఁ
గిలించికొని గట్టిగ నదిమెను. ౨౭

వానరోత్తముఁడును భయంకరబలుఁడు నగుఋషభుఁడునుంభకర్లుఁడు
జపీడితుడై నోట నెత్తురుగ్రక్కుచు నేలంబడెను. ౨౮

అప్పుడు యుద్ధంబునం గుంభకర్లుఁడు పిడికిలిపోటున శరభుని వధించి
మ్రోకాల నీలుం గ్రుమ్మి గవాక్షు నఱచేతం బ్రహరించెను. ౨౯

కుంభకర్లుఁడు కుపితుడై తనబలంబుకొలది గంధమాదనునిఁ బాదా
పూతంబునఁ బ్రహరించెను.

ఆవానరోత్తములు ఆదెబ్బలకు నెత్తురుగాఱ మార్చుకొంది ఛేదంపఁబ
డిన మోడుగుచెట్లపగిది నేలంగూలిరి. ౩౦

మహాబలశాలులగు సవ్యాసరోత్తములు గూలుటంజూచి పెక్కువేల
వానరవీరులు కుంభకర్లునిపై కడరిరి. ౩౧

పర్యతాకారులును మహాబలశాలులునగు నానాసరోత్తములందఱును
మహాపర్వతాకారుడగు నాకుంభకర్లునిపైకెగిరి యారోహించి దంతంబులం
గొఱికిరి. ౩౨

ఆవానరోత్తములు మహాకాయుడగు నాకుంభకర్లు సప్పుడు సఖంబు
లం గీటిరి; దంతంబులం గొఱికిరి; పిడికిళ్లం బొడిచిరి; మ్రోకాళ్లం గ్రుమ్మిరి.

పర్యతాకారుడగు నారాక్షసోత్తముఁడు కుంభకర్లుఁడు అట్లువేనవేల
వానరవీరులచే వ్యాపింపఁబడి న్నొత్తుంబులచే నిండినపర్యతంబుకరణినొప్పెను.

మహాబలుడగు నాకుంభకర్లుడంతఁ బరమకుపితుడై గరుత్తంకుఁడు
సర్పంబుల భక్షించునట్లు వానరుల నందఱుం జేతులంబట్టుకొని భక్షింప
సారంభించెను. ౩౩

అట్లు కుంభకర్లుఁడు వానరులను బాతాళమహారాకారంబగు తననోట
వేసికొనఁగానే వారు ముక్కురంగ్రంబులనుండియుఁ జెవులనుండియు వెడ
లివచ్చుచుండిరి. ౩౪

భక్షయ స్ఫుశసంక్కుగ్ధో హరీ న్వర్వతసస్మిభః. 32

బభక్ష్వా వానరాన్ సర్వాన్ సంక్కుగ్ధో రాక్షసోత్తమః,
మాంసశోణితసంక్లేదాం భూమిం కుర్వన్ సరాక్షసః. 33
చచార హరినైవేషు కాలాగ్ని రివ మూర్ఛితః,

వజ్రహస్తో యథా శక్రః పాశహస్త ఇ వాన్తకః. 34
శూలహస్తో బభౌ స్థజ్యే కుమ్భకర్ణో మహాబలః,

యథా శుష్కా ణ్వరణ్యాని గ్రీష్ఠే దహతి పావకః. 35

తథా వానరపై న్యాని కుమ్భకర్ణో వినిద్వహత్,
తత స్తే వధ్యమానా స్తు హతయాథా వినాయకాః. 36

వానరా భయసంవిగ్నా వినేదు ర్నిస్వరం భృశమ్,
అనేకశో వధ్యమానాః కుమ్భకర్ణేన వానరాః. 37

రాఘవం శరణం జగ్తు ర్వ్యధితాః ఖన్న చేతసః,
ప్రభగ్నా న్వానరాన్ దృష్ట్వా వజ్రహస్తాత్తజాత్మజః. 38

అభ్యధావత వేగేన కుమ్భకర్ణం మహాహవే,
శైలశృజ్గం మహద్ద్రవ్య విసదంశ్చ ముహుర్ముహుః. 39

త్రాసయ న్నాక్షసాన్ సర్వా న్కుమ్భకర్ణపదానుగాన్,
చిక్షేప శైలశిఖరం కుమ్భకర్ణస్య మూర్ధని. 40

స తే నాభిహతోఽత్యర్థం గిరిశృంగేణ మూర్ధని,
కుమ్భకర్ణః ప్రజజ్వల కోపేన మహతా తపా. 41

సోఽభ్యధావత వేగేన వాలిపుత్ర మమర్షణః,
కుమ్భకర్ణో మహానాద స్త్రాసయన్ సర్వవానరాన్. 42

శూలం ససర్జ వై రోషా దజ్జదే స మహాబలః,

పర్యతాకారుడగు నాకుంభకర్ణుడు అట్లు వెడలిపిచ్చటంజాచి పశుమకుపితుడై వానరుల నందఱు విఱచి భక్షింపసాగెను. ౩౭

అకుంభకర్ణుడు ప్రళయకాలాగ్నిహోత్రునిమాడ్కి రాద్రాకారుడై భూమియంత రక్తమాంసముల నిండినదిగాఁజేయుచు వానరసైన్యంబుల విహరించుచుండెను. ౩౮

ఇబ్రాహింబుదాల్చిన జేవేంద్రునిధంగిఁ బాశంబుధరించియుండు యమునికై నడి శూలపాలణియగు కుంభకర్ణుడు యుద్ధంబున నెంతయుఁ బ్రకాశించుచుండెను. ౩౯

అగ్నిహోత్రుడు వేసఁగికాలమున ఎండియున్న యడవులను దహించు నట్లు కుంభకర్ణుడు వానరసేనలను దహించెను. ౪౦

అంత నావానరులు అట్లు అధింపఁబడఁచు గుంపులువీడి నాయకుఁగు లేకుండుటచేఁ బరమభీతులయి మహాధ్వనిగా రోదనంబుగావించిరి. ౪౧

అట్లు కుంభకర్ణుడు అనేకవిధంబుల అధింప నవ్వినరులు భీతులయి దుఃఖితులయి రాముని శరణుచొచ్చిరి. ౪౨

అంత నంగదుఁడు యుద్ధంబున వానరులందఱు పరాజయంబునొంది పాటుటంజాచి యొకగొప్పవ్యతశిఖరంబుగొని మాటిమాటికి కుంభకర్ణుని వెంబడిపెచ్చు రాక్షసులందఱుభయపడ నింహనాదంబులునేయుచు వేగంబున కుంభకర్ణునిపై కడరెను. ౪౩, ౪౪

అయంగదుఁడాపవ్యతశిఖరమును కుంభకర్ణునితలపైఁ బెట్టవైచెను. ౪౫

అట్లు తలపై గొప్పవెబ్బతగులుటంజేసి యాకుంభకర్ణుఁ డప్పుడు మహాకోపంబున మండిపడెను. ౪౬

అకుంభకర్ణుఁ డట్లు కుపితుడై సమస్తవానరులను భయపఁచునట్లు మహాధ్వనిగా నడుచుచు వేగంబున నంగదునిమీఁదికిఁ జోయెను. ౪౭

మహాబలుడగు నాకుంభకర్ణుడు కోపంబున నంగదునిపై శూలంబు వైచెను.

త మాపతంత్రం బుద్ధావతు యుద్ధమార్గవిశారదః. ౪౮
లాఘవాన్తోచయామాసబలవాన్వాసరర్షభః,

ఉత్పత్య చై నం సహసా తలే నోర స్యతాడయత్. ౪౯

స తే నాభిహతః కోపా త్ప్రముమో హచలోపమః,

స లబ్ధసంజ్ఞో బలవాన్తుష్టి మౌవ ర్త్య రాక్షసః. ౫౦
అపహన్తేన చిత్తేప స విసంజ్ఞః పశాత హ,

త స్మిన్ పునగశార్దూలే విసంజ్ఞే పతితే భువి. ౫౧

త చ్ఛూలం సముపాదాయ సుగ్రీవ మభిదుద్రువే,
త మాపతంత్రం సమ్రేక్ష్య కుమ్భకర్ణం మహాబలమ్. ౫౨

ఉత్పాత తదా వీర సుగ్రీవోవాసరాధిపః,
స పర్వతాగ్ర ముత్తిప్య సమావిధ్య మహాకపిః. ౫౩

అభిదుద్రావ వేగేన కుమ్భకర్ణం మహాబలమ్,
త మాపతంత్రం సమ్రేక్ష్య కుమ్భకర్ణః ప్లవజ్జనుమ్. ౫౪

తస్మా వికృతసర్వాజ్ఞో వాసరేష్వరమున్ముఖః,
కపిశోణితదిగ్భాజం భక్షయంతం ప్లవజ్జనుమ్. ౫౫

కుమ్భకర్ణం స్థితం దృష్ట్వా సుగ్రీవో వాక్య మబ్రవీత్,
పాతితా శ్చ త్వయా వీగాః కృతం కర్త సుదుష్కరమ్. ౫౬
భక్షితాని చ సైన్యాని ప్రాప్తం తే పరమం యతః,

త్యజ తద్వాసరానీకం ప్రాకృతైః కిం కరిష్యసి. ౫౭
సహ సైన్యకనిపాతం మే పర్వత స్యాస్య రాక్షస!

యథోపాయములఁ జక్కఁగా దెలిసినవాఁడును బలవంతుఁడు నగు నంగదుఁడు ఆహూలంబు తనపైకివచ్చుటంజూచి లాఘవంబునఁ దప్పించు కొనెను. ౪౮

ఆయంగదుఁడు తటాలున సమీపంబునను దుమికి కుంభకర్ణుని అొప్పు పైనఁజేతఁ జఱచెను. ౪౯

పర్యతాకారుఁడగు నాకుంభకర్ణుఁడు అంగదుని దెబ్బకుఁ బరమకొ పంబునొంది యేమియుఁ దెలియక మూర్ఛిలైనను.

బలవంతుఁడగు నాకుంభకర్ణుఁడు కొంతవడికిఁ దెలివొంది యెడమ చేతఁ బిడికిలి నలవరించి యలంగదుఁ బొడిచెను; అంత నంగదుఁడు మూర్ఛిలి నేలంబడెను. ౫౦

వానరోత్తముఁడగు నాయంగదుఁడట్లు మూర్ఛిలి నేలఁబడఁగానే కుం భకర్ణుఁ డాహూలంబుగొని సుగ్రీవునిమీఁదికిఁ బోయెను. ౫౧

అప్పుడు వీరుఁడగు వానరరాజు సుగ్రీవుఁడు మహాబలుఁడగు కుంభ కర్ణుఁడు తనమీఁదికి వచ్చుటంజూచి యథోత్సాహంబున గంతువేసెను.

సుగ్రీవుఁడు పర్యతశిఖరంబు చేకొని గిరిగిరిం ద్రిష్టుచు వేగమున మహాబలుఁడగు కుంభకర్ణునిమీఁదికిం బోయెను. ౫౨

కుంభకర్ణుఁడు తనపైకి సుగ్రీవుఁడు వచ్చుటంజూచి సమస్తాయవం బులను వికృతంబుగా విదుర్చుకొని సుగ్రీవున కభిముఖంబుగా నిలిచెను

సుగ్రీవుఁడు వానరులకు భక్షింపుచు వానరులరక్తముచేఁ దడిసినదేహ ముతో నిలుచున్న కుంభకర్ణుంజూచి యిట్లుని చెప్పెను. ౫౩

నీవు యుద్ధంబున గొప్పగొప్పవీరులఁ బడవేసినావు; ఇతరుల కెవ్వరికిని శ్రయనలవిగానికార్యము గావించినావు; వానరసైన్యములను భక్షించినావు; గొప్పకీర్తినిం బొందితివి. ౫౪

కుంభకర్ణుఁడా! ఆవానరులనందఱను వదలుము. అట్లులతో నీకేమికా ర్యము? నాయొద్దకు రమ్మ. వేనిప్పుడు వేయు నీపర్యతము నొకటిమాత్రము సహింపుము చాలును. అని సుగ్రీవుఁడు కుంభకర్ణునితోఁ జెప్పెను. ౫౫

తవాక్యం హరిరాజస్య స త్వదైర్యసమన్వితమ్. ౫౮
 శ్రుత్వా రాక్షసశార్దూలః కుమ్భకర్ణోఽబ్రవీ ద్వచః,
 ప్రజాపతే స్తు పాత్ర స్త్వం తథైవర్ష రజస్సుతః. ౫౯
 శ్రుతపౌరుషసమ్పన్నః కస్తా ద్దర్శసి వానర!,

స కుమ్భకర్ణస్య వచో నిశమ్య
 వ్యావిధ్య శైలం సహసా ముమోచ. ౬౦

తే నాజఘా నోరసి కుమ్భకర్ణం
 శైలేన వజ్రాశనిసన్నిభేన,
 తచ్చైలశృజ్జం సహసావికీర్ణం
 భుజాన్తరే తస్య తదా విశాలే. ౬౧

తతో విషేదు స్సహసా స్లవజా
 రక్షోగణాశ్చాపి ముదా వినేదుః,
 స శైలశృజ్జాభిహత శ్చుకోప
 ననాద కోపా చ్చ విపుశ్య వక్త్రమ్. ౬౨

వ్యావిధ్య శూలం చ తటిత్ప్రకాశం
 చిక్షేప హర్యృక్షపతే ర్వేధాయ,
 తత్కుమ్భకర్ణస్య భుజప్రవిధం
 శూలం శితం కాశ్చానదామజుప్తమ్. ౬౩

క్షీప్రం సముత్పత్స్య నిగ్రహ్య దోర్భ్యాం
 బభంజ వేగేన సుతోఽనిలస్య,
 కృతం భారసహస్రస్య శూలం కాలాయసం మహత్. ౬౪
 బభంజ జాను న్యారోప్య ప్రహృష్టః స్లవగర్షభః,

శూలం భగ్నం హనుమతా దృష్ట్వా వానరవాహినీ. ౬౫

రాక్షసశ్రేష్ఠుడగు కుంభకర్ణుడు వానరరాజు సుగ్రీవుడు బలధైర్యంబులు లేటపడం జెప్పినమాటను విని యిట్లని బదులుచెప్పెను. ౫౮

నీవు బ్రహ్మదేవుని మనుమడవు, బ్రహ్మపుత్రుడగు ఋక్షరజానికుమారుడవు; అధికమయినపరాక్రమముగలవాడవు; ఇదంతయు మాకుఁ దెలిసినదే; నీవేల గర్జించెదవు? అని కుంభకర్ణుడు సుగ్రీవునితోఁ జెప్పెను. ౫౯

అంత సుగ్రీవుడు కుంభకర్ణునిమాటను విని వజ్రాశనిసమానంబగు నప్పుర్యతమును వేగంబున గిఱగిఱం ద్రిప్పి ఐత్తస్థలంబుపైఁ బడవై చెను. ౬౦

అప్పుడు అపర్వతశిఖరము కుంభకర్ణుని విశాలఐత్తస్థలముపైఁబడి చూర్ణమయినది, దానింజూచి వానరులందఱు గుఃఖమునొందిరి; రాక్షసులు సంతోషంబున సింహనాదంబులు గావించిరి. ౬౧

అకుంభకర్ణుడు తన్నుఁ బర్వతశిఖరముతోఁ గొట్టుటకుఁ గోపించి నోరుదెఱచి భయంకరంబుగా నఱచుచు మెఱపువలె మెఱయుచున్నశూలమును గిఱగిఱం ద్రిప్పి సుగ్రీవుని ఇధించుటకై దానివై చెను. ౬౨

హనుమంతుడు తక్షణంబు నవ్వోటి కుద్గమించి కుంభకర్ణుడు ప్రయోగించిన కాంచనాలంకృతంబును దీక్షంబునగు శూలంబుఁబట్టుకొని వేగంబున రెండుచేతులంబట్టి విఱచెను. ౬౩

వానరోత్తముడగు హనుమంతుడు పరమసంతోషంబున వేయిబారువలయునుముతోఁ జేయఁబడిన యుష్మహాశూలమును ప్రాఁకాలి కానించి విఱచివేసెను. ౬౪

హనుమంతుడు శూలమును విఱచుటనుజూచి వానరులు పరమసం

హృష్టా ననాద బహుశ స్సర్వత శ్చాపి దుద్రువే,

సింహనాదం చ తే చక్రః ప్రహృష్టా వనగోచరాః. ౬౬
మారుతిం పూజయాం చక్రు ర్ద్వష్టా శూలం తథా గతమ్,

స తత్తదా భగ్న మవేత్య శూలం
చుకోప రక్షోధిపతి ర్మహాత్మా.

౬౭

ఉత్పాట్య లజ్జామలయా త్సశృజం
జహాన సుగ్రీవ మువేత్య తేన,

స శైలశృజ్ఞాభిహతో విసంజ్ఞః
పపాత భూమా యుధి వానరేంద్రః.

౬౮

తం ప్రేత్య భూమా పతితం విసంజ్ఞం
నేదుః ప్రహృష్టా స్త్వథ యాతుధానాః,

త మఘ్యవే త్యాదృభతఘోరవీర్యం
స కున్భకణ్ఠో యుధి వానరేంద్రమ్.

౬౯

జహర సుగ్రీవ మభిప్రగృహ్య
యథా నిలో మేఘ మతిప్రచణ్డః,

స తం మహామేఘనికాశరూప

ముత్పాట్య గచ్ఛ స్యుధి కున్భకణ్ఠః.

౭౦

రరాజ మేగుప్రతిమానరూపో

మేగు ర్యథాభ్యచ్ఛ్రితఘోరశృజః,

తత స్తముత్పాట్య జగామ వీర

స్సంస్తూయమానో యుధి రాక్షసేంద్రైః.

౭౧

శృణ్వ సింహనాదం త్రిదివాలయానాం

ష్టపక్షరాజగ్రహవిస్ఫితానామ్,

తోపంబునొంది సింహనాదములు నేయుచు గంతులు వేయుచు నాలుగుప్రక్కలకుఁ బరుగెత్తిరి. ౬౫

ఆవానరులందఱు కుంభకర్ణుని భయంకరహూలంబున బద్ధింపఁ బగుటంజూచి పరమసంతుష్టులయి సింహనాదంబులు చేయుచు వాయుదేవునికుమారుఁడగు హనుమంతుం బూజించిరి. ౬౬

మహాబలుఁడగు నాకుంభకర్ణుఁడు తనహూలంబు విలువఁబడుటను జూచి కుపితుఁడై లంకామలయపర్వతంబుననుండి శిఖరంబుఁ దెకలించి దానిచే నుగ్రీవు నేసెను. ౬౭

ఆనుగ్రీవుఁడు అష్టగ్రతశిఖరంబు దెబ్బకు మూర్ఛిలియ్యుద్ధంబున నేలఁ బడెను. అదిచూచి రాక్షసులందఱు పరమసంతుష్టులయి సింహనాదంబులు గావించిరి. ౬౮

అకుంభకర్ణుఁడు యుద్ధంబున ఆశ్చర్యంబును భయంబును గల్గించుపరాక్రమముగల వానరరాజు నుగ్రీవునొద్దకుఁబోయి యతనింబట్టి ప్రచండవాయువు మేఘమును గొనిపోవుటకు నుగ్రీవునిం గొనిపోయెను. ౬౯

మేరుపర్వతాకారుఁడగు కుంభకర్ణుఁడు యుద్ధంబున మహామేఘరూపుఁడగు నానుగ్రీవు నెత్తుకొనిపోవుచు ఉన్నతంబగు మహాశిఖరముగల మేరుపర్వతంబుకరణిఁ జూడకొప్పెను. ౭౦

అంత పీరుఁడగు కుంభకర్ణుఁడు అట్లు నుగ్రీవునెత్తుకొని రాక్షసశ్రేష్టులు నానావిధంబులంబొగడ వానరరాజుండును నుగ్రీవుఁడునుం బట్టువడుట కచ్చెరువొందిన దేవతల యాశ్చర్యగ్రహణవిషయం బోయెను. ౭౧

తత స్త మాదాయ తదా స మేనే
హరీష్ట్ర మిష్టోపమ మిష్ట్రపీర్యః. 21
అస్మి స్మృతే సర్వ మిదం హృతం స్యా
త్సరాఘవం సైన్య మి తీష్ట్రశత్రుః,
విద్రుతాం హహినీం దృష్ట్వా వానరాణాం తత స్తతః. 23
కుమ్భకణ్ఠేన సుగ్రీవం గృహీతం చాపి వానరమ్,
హనూమాం శ్చిన్తయామాస మతిమా న్తాగుతాత్మజః. 24
ఏవం గృహీతే సుగ్రీ వే కింక ర్తవ్యం మయా భవేత్,
యదైవ న్యాయ్యం మయా కర్తుం తత్కరిష్యామి సర్వథా.

భూత్వా పర్వతసక్కాశో నాశయిష్యామి రాక్షసమ్,
మయా హతే సంయతి కుమ్భకణ్ఠే
మహాబలే ముష్టివిక్రీర్ణ దేహే. 25
విమోచితే వానరపార్థివేచ
భవన్తు హృష్టాః స్థవగా స్సమస్తాః,
అథనా స్వయ మప్యేష మోక్షం ప్రాప్స్యతి పార్థివః. 26
గృహీతోఽయం యది భవే త్రిదశై స్సాసురోరగైః,

మన్యే న తావ దాత్మానం బుధ్యతే వానరాధిపః. 27
శైలవ్రహ్మరాభిహతః కుమ్భకణ్ఠేన సంయగే,

అయం ముహూర్తా త్సుగ్రీవో లబ్ధసంజ్ఞో మహాహవే. 28
ఆత్మనో వానరాణాంచ యత్సభ్యం తత్కరిష్యసి,
మయాతు మోక్షిత స్యాస్య సుగ్రీవస్య మహాత్మనః. 29
అత్రీతిశ్చ భవే త్కష్టా కీర్తినాశ్చ జాశ్వతః,

అంత నప్పుడు దేవేంద్రసమానపరాక్రముడగు నాకుంభకర్ణుడు దేవేంద్రసమానుడగు నానుగ్రీవునెత్తుకొని “ఈనుగ్రీవుని హరించితమేని రామలక్ష్మణులతోఁగూడ వానరసైన్యమంతయు హరించినట్లుగను.” అని తలచెను. ౭౨

అంత వానరసైన్యమంతయుఁ బాటుటయు నుగ్రీవుఁడు కుంభకర్ణునిచేఁ బట్టువడుటయుఁజూచి బుద్ధిమంతుఁడును వాయుకుమారుఁడగు హనుమంతుఁ డిట్లని యాలోచించెను, ౭౩ ౭౪

ఇట్లు నుగ్రీవుఁడుగూడఁ బట్టువడినాఁడే! ఇంక నేనేమిచేయుచును? దేనిఁజేసిన యుక్తముగానుండునో నేను దానినే చేయుదునుగాని యెందుగాసింపను. ౭౫

నేను బర్హతాకారరూపుఁడనై యాకుంభకర్ణు నశింపఁజేసెదను.

నేను యుద్ధంబున మహాబలుఁడగు కుంభకర్ణునిఁ బిడికిటంబొడిచి భిన్నదేహుం గావించి పథించి వానరరాజును విడిపింపఁగా నీవానరులందఱు సంతోషంబు నొందుదురుగాక. ౭౬

అటుగాదేని ఈనుగ్రీవుని దేవతలును అసురులును ఉరగులును ఒక్కటియై పచ్చి పట్టుకొన్నను తానే విడిపించుకొన సమర్థుఁడు; ఇప్పుడేమి భయము? ౭౭

వానరరాజునుగ్రీవుఁడు యుద్ధంబునఁ కుంభకర్ణునిచేఁ బర్హతంబునఁ గొట్టఁబడి మూర్ఛిలియున్నందునఁ దన్నుఁ దెలిసికొనఁజాలకున్నాఁడని తలచెదను. ౭౮

ఈనుగ్రీవుఁడు శీఘ్రంబున మూర్ఛదేతి యిష్టహాయుద్ధమునందుఁ దనకును వానరులకును ఎద్ది హితమో దానింజేయును. ౭౯

నేను ఈనుగ్రీవుని విడిపింతునేని మహాపరాక్రమశాలియగు నీతనికి మనోదుఃఖమును శాశ్వతమయిన కీర్తిహానియుఁ గలుగును. ౮౦

తస్మా న్నుహూర్తం కాక్షి ష్యే విక్రమం పార్థివస్య తు. ౮౧
భిన్నంచ వానరానీకం తావ దాశ్వాసయా మ్యహమ్,

ఇత్యేవం చిస్తయిత్వాతు హనూమా న్నాగుతాత్మజః. ౮౨
భూయ స్సం స్థాయామాస వానరాణాం మహాచమూమ్,
స కుమ్భకర్ణోఽథ వివేశ లఙ్కాం
స్ఫురన్త మాదాయ మహాకపిం తమ్. ౮౩
విమానచర్యాగృహగోపురస్థైః

పుష్పగ్ర్యవన్తై రవకీర్యమాణః,
లాజగన్ధోవవన్తై స్తు సిచ్యమాన శ్శనై శ్శనైః. ౮౪
రాజమార్గస్య శీతత్వా త్సంజ్ఞా మాప మహాబలః,

తత స్స సంజ్ఞా ముపలభ్య కృచ్ఛాగ్రి
ద్భలీయస స్తస్య భుజాన్తరస్థః. ౮౫
అవేక్షమాణః పురరాజమార్గం
విచిన్తయామాస ముహు ర్క్లహేత్తా,
ఏవం గృహీతేన కథం ను నామ
శక్యం మయా సమ్ప్రీతి కర్తు మద్య.
తథా కరిష్యామి యథా హరీణాం
భవిష్య తీప్తం చ హితం చ కార్యమ్,
తతః కరాన్తై స్సహసా సమేత్య
రాజా హరీణా మనుశ్చేన్ద్రశత్రమ్. ౮౬
ఖరై శ్చ కర్ణా దశనైశ్చ నాసాం
దదంశసార్వేషుచ కుమ్భకర్ణమ్,

అగువలన నేను సుగ్రీవునిపరాక్రమంబుమీఁదనే భారమువేసియా
తఁడువచ్చునటను విచ్చిపాఁతెను వానరసేనల వాక్యానియందెదను. అని
హనుమంతుఁ డాలోచించెను. ౮౦

నాయుదేవుని కుమారుఁడగు హనుమంతుఁ డీప్రకారంబున నాలో
చించి యవ్వానరసేనను పాఠిపోకుండునట్లు నిలిపెను. ౮౧

అంత నాకుంభకర్ణుఁడును ఇట్టటుకదలుచున్న యాసుగ్రీవు నెత్తుకొని
మేడలపైనను జర్యాగృహములందును గోపురంబులందును నుండురాక్షసులు
చల్లనిపుష్పంబులుచల్లఁ బోలగంబున లంకాపురిం బ్రవేశించెను. ౮౩

మహాబలుఁడగు సుగ్రీవుఁడు అట్లు తనపై పేలాలను సుగంధజలంబు
లను గురిపించుటవలనను రాజనాధీము చల్లఁగా నుండుటవలనను మూర్ఛ
దేతెను. ౮౪

అంత మహాపరాక్రమశాలియగు సుగ్రీవుఁడు ఎట్టకేలకుఁ దెలివొం
ది అధికబలుఁడగు నాకుంభకర్ణుని భుజంబుననుండి పలుమాటు లంకాపురీరా
జమార్గంబుఁ జూచుచు నిల్చి యాలోచించెను. ౮౫

ఇప్పు డిట్లు పట్టుపడియున్నానే; నేనిప్పు డేమిప్రసీకారము చేయ
వచ్చును? వానరుల కేది యిష్టమును హితముచుగా నుండునో ఆలాగునఁ
జేసెదను. ౮౬

అంత వానరరాజుండును సుగ్రీవుఁడు కఱకుగోళ్లచే శీఘ్రంబున దే
వేంద్రశత్రువుగు కుంభకర్ణుని చేవులకొగిల్లి పండ్లతో ముక్కుకొఱికి పార్శ్వ
భాగంబులందుఁ గొఱికిపెట్టెను. ౮౭

స కుమ్భకర్ణో హృతకర్ణనాసా
విదారితస్తేన విమర్దితశ్చ. ౮౮
రోషాభిభూతః శ్మతజార్ద్రగ్రాత్ర
స్సుగ్రీవ మావిధ్య పిపేష భూమా,
స భూతతే భీమబలాభివిష్ట
స్సురారిభి నై రభిహస్యమానః. ౮౯
జగామ ఖం వేగవ దభ్యుపేత్య
పునశ్చ రామేణ సమాజగామ,
కర్ణనాసావిహీనస్తు కుమ్భకర్ణో మహాబలః. ౯౦
రథాజ శోణితై స్సిక్తో గిరిః ప్రప్రవణై రివ,

శోణితార్ద్రో మహాకాయో రాక్షసో భీమవిక్రమః. ౯౧
యుద్ధా యాభిముఖో భూయో మన శ్చక్రే మహాబలః,

అమర్తా చ్ఛోణితోద్ధారీ శుశుభే రావణానుజః. ౯౨
నీలాజ్ఞానచయప్రఖ్యి స్ససన్ధ్య ఇవ తోయదః,

గతే తు తస్మిన్ సురరాజశత్రుః
క్రోధా త్పుడుద్రావ రణాయ భూయః ౯౩
అనాయుధోఽస్త్రి తి విచిన్త్య కాద్రో
ఘోరం తదా ముద్గద మాససాద,
తత స్స పుర్యా సైహనా మహాజా
నిష్క్రమ్య త ద్వాననై స్య ముగ్రమ్. ౯౪
బభక్ష రక్షో యుధి కుమ్భకర్ణః
ప్రజా యుగాంతాగ్ని రివ ప్రదీప్తః,

అనుంభకర్ణుడు అట్లు సుగ్రీవుడు తనముక్కుఁ జెవులను హరించి దేహమంతయు గాయములు గావించి పీడింపఁ బరమకుపితుడై దేహమంతయు నెత్తురుగాఱు సుగ్రీవునిఁ బట్టుకొని చక్కఁగాఁ గొట్టి నేలపైవేసి నలిపెను.

అనుగ్రీవుడు భయంకరబలుఁడగు కుంభకర్ణునిచేత నేలం బడవేసి పినుకఁబడియు నారాక్షసులచే నానావిధంబులఁ బ్రహరింపఁబడియు సరకు నేయక వేగంబున నాకాశంబున కెగసి రామునింజేరెను. ౯౦

అట్లుముక్కుఁ జెవులు వీడి వికృతాకారుఁడైన మహాబలుఁడగు కుంభకర్ణుడు నెత్తుటందోఁగుచు సెలయేఱులతోఁగూడిన పర్వతంబుకరణిం జూపఁబెను. ౯౦

అట్లు నెత్తుటం దోఁగుచున్నవాఁడును భయంకరారూఁడును భయంకరపరాక్రముఁడును మహాబలశాలియునగు నాకుంభకర్ణుడు మరల యుద్ధమే చేసెదనని యుద్ధభూమితట్టు తిరిగెను. ౯౧

నీలాంజనరాశిలె నల్లని వేహముగల యాకుంభకర్ణుడు దేహమంతయు నెత్తురుగాఱుటంజేసి సంధ్యాకాలమునందలి మేఘముంబోలె నొప్పుచుఁ బరమకుపితుఁడయ్యెను. ౯౨

అనుగ్రీవుడు తప్పించుకొనిపోయినంతనే దేవేంద్రశత్రువైన కుంభకర్ణుడు పరమకుపితుడై భయంకరాకారంబున మరల యుద్ధమునకుఁ బరుగెత్తుచు ఆయుధంబులేదని తలఁచిభయంకరమయిన యొకముద్గరముంగొనెను.

అంత మహాపరాక్రమశాలియుగు నాకుంభకర్ణుడు నీఘ్రంబునఁ బట్టి ఇంబువెలువది యవ్వాసరపైన్యంబుఁజొచ్చి ప్రలయకాలాగ్నిహోత్రుఁడు ప్రజలనుంబోలె నవ్వాసరపైన్యంబుల భక్షింపసాగెను. ౯౩

బుభుక్షిత శ్శోణితమాంసగృధ్నుః

ప్రవిశ్య త ద్వాసరసైస్య ముగ్రమ్.

౯౫

చఖాద రతౌంసి హరీ నిశాచా

నృతౌంశ్చ మోహం ద్యుధి కుమ్భకర్ణః,

యథైవ మృత్యు ర్హరతే యుగాన్తే

స భక్షయామాస హరీంశ్చ ముఖ్యాన్.

౯౬

ఏకం ద్వా త్రీ సృహూ న్కుద్ధో వానరాన్ సహ రాక్షసైః,

సమాదా యైకచాన్తేన ప్రచిక్షేవ త్వర స్తుభే.

౯౭

సంప్రసవం స్తదా మేద శ్శోణితం చ మహాబలః,

పథ్యమానో నగేన్ద్రియై ర్భక్షయామాస వానరాన్.

౯౮

తే భక్ష్యమాణా హరయో రామం జగ్తు స్తదా గతిమ్,

కుమ్భకర్ణో భృశం క్రుద్ధః కపీ హృద స్ప్రిధావతి.

౯౯

శతాని సప్త చాష్టౌచ వింశ త్రింశ త్తథైవచ,

సంపరిష్యజ్య బాహుభ్యాం ఖాద నివరిధావతి.

౧౦౦

తస్మి న్కాలే సుమిత్రాయాః పుత్రః పరబలార్దనః,

చకార లక్ష్మణః క్రుద్ధో యుద్ధం పరపురజ్జయః.

౧౦౧

స కుమ్భకర్ణస్య శరాన్ శరీరే సప్తవీర్యవాన్,

నిచఖా నాకదే చాన్యో నివససర్జచ లక్ష్మణః.

౧౦౨

అతిక్రమ్యచ సౌమిత్రిం కుమ్భకర్ణో మహాబలః,

రామ మే వాభిదుద్రావ దారయ నివ మేదిసీమ్.

౧౦౩

కుంభకర్ణుఁడు యుద్ధంబున భయంకరాకారంబగు నవ్వానరనైన్యంబుజొచ్చి ఆంకలిగొని రక్తమాంసంబులయం దాశగొని మోహంబునఁ దనవార లెదిరివారలని దెలియక రాక్షసులను బిశాచంబులనువానరులను ఎలుగుబంటులను భక్షించెను. ౯౫

ప్రలయకాలంబున మృత్యువు ప్రజలసంహరించునట్లు కుంభకర్ణుఁడు గొప్పగొప్ప వానరులనెల్ల భక్షించెను. ౯౬

అకుంభకర్ణుఁడు కుపితుఁడై వానరరాక్షసులనుబట్టి యేకకాలంబున ఒకరి నిద్దఱ మువ్వర ననేకుల నొకచేతనెత్తి వేగంబున వేనుకొనుచుండెను.

మహాబలకాలియగు కుంభకర్ణుఁడు వానరులు పర్యతశిఖరంబులచే నెంతగొట్టినను ఆదెబ్బలను సరకుసేయక మేదస్సును నెత్తురును బుగ్గసందులనుండి వెల్లువలుగాఁగాఱు వానరుల భక్షింపుచుండెను. ౯౭

ఆవానరు లట్లు కుంభకర్ణునిచే భక్షింపబడుచు రాముని శరణుచొచ్చిరి.

కుంభకర్ణుఁడును బరమపితుఁడై వానరులను భక్షింపుచు వారివెంటంబరుగైతెను. ౯౮

కుంభకర్ణుఁడు వానరులను ఏడువందలును ఎనిమిదివందలును ఇరుది వందలును ముప్పదివందలనుగా చేతులంక్రచ్చియెత్తి భక్షింపుచుఁ బరుగైతెను. ౧౦౦

ఆప్పడు శత్రునైన్యము వధించువాఁడును శత్రుపట్టణంబుల జయించు వాఁడునగు నుమిత్రాపుత్రుఁడు లక్ష్మణుఁడు కుపితుఁడై యుద్ధంబు గావించెను. ౧౦౧

మహాపరాక్రమకాలియగు నాలక్ష్మణుఁడు కుంభకర్ణునిదేహముపై నేడు బాణంబుల నాటించి మరలఁ బెక్కు బాణంబులు దీసివిడిచెను. ౧౦౨

మహాబలుఁడగు కుంభకర్ణుఁడు సరకుగొనక యతిక్రమించి పాదాఘాతంబున భూమిపగులునట్లు దోఁప రామునిమీఁదికేటోయెను. ౧౦౩

అథ దాశరథీ రామో రౌద్ర మశ్రుం ప్రయోజయన్,
 కుమ్భకర్ణస్య హృదయే సస్వ నిశితాన్ శరాన్. ౧౦౪
 తస్య రామేణ విధస్య సహ సాభిప్రధావతః,
 అక్షారమిత్రాః క్రుద్ధస్య ముఖాన్నిశ్చేరు రర్చిషః. ౧౦౫
 రామాశ్రువిధో ఘోరం వై నద న్రాక్షసపుజవః,
 అభ్యధావత సంక్రుద్ధో హరీ నివద్రావయ న్రణే. ౧౦౬

త సోరసి నిమగ్నా శ్చ శరా బర్హిణవాససః,
 హస్తా చ్ఛాపి పరిభ్రష్టా పసా తోర్వాన్యం మహాగదా. ౧౦౭
 ఆయుధాని చ సర్వాణి విప్రాకీర్యంత భూతలే,
 స నిరాయుధ మాత్మానం యదా మేనే మహాబలః. ౧౦౮
 ముష్టిభ్యాం చరణభ్యాంచ చకార కదనం మహత్,
 సబాణై రతివిధ్వాజ్ఞః క్షతజేన సముక్షితః. ౧౦౯
 రుధిరం ప్రతిసుప్రాన గిరిః ప్రస్రవణం యథా,

స తీవ్రేణ చ కోపేన రుధిరేణ చ మూర్ఛితః. ౧౧౦
 వానరా న్రాక్షసా నృతౌ ఘాద నివసరిధావతి,

అథ శృజం సమావిధ్య భీమం భీమపరాక్రమః. ౧౧౧
 చిక్షేప రామ ముద్దిశ్య బలవా నన్తకోపమః,

అస్తాప్తమస్తరా రామ స్సప్తభి స్తై రజహ్నకైః. ౧౧౨
 శరైః కాఞ్చనచిత్రాజై శ్చిచ్ఛేద పురుషృభః,

తన్వేరుశిఖరాకారం ద్యోతమాన మివ శ్రియా. ౧౧౩

అంత దశరథకుమారుడగు రాముండు భయంకరాస్త్రం బాకటి సంధించి తీక్షణబాణంబులఁ గుంభకర్ణునితోఁము నాటవేసెను. ౧౦౮

అట్లు రామునిచే దెబ్బలుదిన కుపితుఁడై రామునిపైకిఁ బరుగెత్తుచున్న యాకుంభకర్ణుని నోటనుండి యగ్నిబాహులు వెడలినవి. ౧౦౯

రాక్షసోత్తముఁడగు కుంభకర్ణుఁడు అట్లు రామునియై న్నిముచేఁ గొట్టఁబడి పరమకుపితుఁడై వానరులు భయంబునంబాఱి యుద్ధంబున రామాభిముఖంబుగాఁ బరుగెత్తెను. ౧౧౦

రాముఁడు తీక్షణబాణంబులఁ గుంభకర్ణువత్సంబు నాటవేయఁగానే, యతఁడు పరవశుఁడగుటయు అతనిచేతనుండి మహాగద నేలంబడినది. ౧౧౧

ఆ ట్లాతనిచేతనుండునట్టి యాయుధంబు లన్నియు నేలంబడినవి.

మహాబలశాలియగు నాకుంభకర్ణుఁడు తాను నిరాయుధుఁ డయ్యెనని తెలిసికొని, పిడికిళ్లను బాదంబులను మహాయుద్ధంబుగావించెను. ౧౧౨

అట్లు బాణంబులచే గాయములైన దేహముగలవాఁడై నెత్తుటం దోఁ గుచు నాకుంభకర్ణుఁడు పర్వతంబు నెలయేటిని నేవించునట్లు రక్తంబు ప్రవించెను. ౧౧౩

ఆకుంభకర్ణుఁడు అట్లు నెత్తుటందోఁగుచుఁ బరమకుపితుఁడై వానరులను రాక్షసులను భల్లూకంబులను భక్షించుచు యుద్ధరంగమున విహరించుచుండెను. ౧౧౪

అంత భయంకరపరాక్రముఁడును మహాబలశాలియు మృత్యువుం బోలినవాఁడునగు నాకుంభకర్ణుఁడు భయంకరాకారంబగు నొకపర్వతశిఖరం బెత్తి గిరిగిరిపిప్పి రామునిపైవేసెను. ౧౧౫

పురుషశ్రేష్ఠుఁడగు రాముఁడు ఆపర్వతశిఖరమును నడుసునే కాంచ నాలంకృతములును లక్ష్మ్యంబు దప్పనివియునగు సప్తబాణంబులచే ఖండించెను. ౧౧౬

మఱియు మేరుశిఖరాకారుడగు కుంభకర్ణుఁడు కాంతిచే వెలుగుచు

ద్యే శతే వానరేన్ద్రాణాం పతమాన మపాతయత్,

తస్మి న్నాళే స ధర్మాత్మా లక్ష్మణో రామ మబ్రవీత్. ౧౧౪
 కుమ్భకర్ణ వధే యుక్తో యోగా న్పరిమృశ స్పహూన్,
 నైవాయం వానరా న్రజ! న్నాపి జానాతి రాక్షసాన్. ౧౧౫
 మత్త శ్శోణితగర్ధనేన స్వా న్పరాం శ్చైవ ఖాదతి,

సాధ్వేన మధిరోహన్తు సగేవ తే వానరర్ష భాః ౧౧౬
 యూథపా శ్చ యథా ముఖ్యా స్తిష్ఠ స్త్వస్య సను స్తతః,

అ ప్యయం దుర్మతిః కాలే గురుభారప్రవీడితః. ౧౧౭
 ప్రవత న్రాక్షసో భూమా నాన్యాన్త్వాన్యాత్ స్లవణ్ణమాన్,

తస్య తవచనం శ్రుత్వా రాజపుత్రస్య ధీమతః. ౧౧౮
 తే సమారురుహు ర్హృష్టాః కుమ్భకర్ణం స్లవణ్ణమాః,
 కుమ్భకర్ణస్తు సంక్రుద్ధ సుమారుథః స్లవణ్ణమైః. ౧౧౯
 వ్యధూనయా త్తా న్వేగేన దుష్టహ స్తీవ హ స్తిపాన్,

తా స్త్వష్టావ నిర్గుతా న్రామో దుష్టోఽయ మితిరాక్షసః ౧౨౦
 సముశ్చుపాత వేగేన ధను రుత్తమ మాదదే,

క్రోధతామ్రేక్షణో వీరో నిర్దహ నివ చక్షుషా. ౧౨౧
 రాఘవో రాక్షసం రోషా దభిదుద్రావ వేగితః,
 యూథపా స్త్వర్షయన్ సర్వా సుకమ్భకర్ణభ యార్దితాన్.

3

రెండువందలవానరపీరులపై కడరుటయు రాముడదిచూచి యతనిబాణంబుల నేలంబడునట్లు గావించెను. ౧౧౩

అప్పుడు ధర్మాక్షుడగు లక్ష్మణుడు కుంభకర్ణుని వధించుటకై తగుననే శోపాయంబుల నాలోచించుచు నీమాటంజెప్పెను. ౧౧౪

రాముడా! ఈకుంభకర్ణుడు నెత్తురుచే మత్తుడైయున్నవాడు; ఇతనికి వానరులనిగాని రాక్షసులనిగాని తెలియదు; తనవారలను ఎదిరివారలను గూడఁ బట్టి తినుచున్నాడు. ౧౧౫

వానరపీరులందఱు చక్కగా నీకుంభకర్ణునిపై నాలోహించినిలుతు' గాక; ముఖ్యులగు నేనానాయకులును యథాయోగ్యముగా నీశని కడఁగెదల నీకుండ గావించురుగాక. ౧౧౬

ఇప్పుడు అట్లుగావించురని దుర్బుద్ధియగు నీకుంభకర్ణుని నేలంబడి నడేగాక మహాభారముచేతనుఁ బీడింపఁబడి లేవలేనివాడై మంక వానరులం జంపకుండును. అని లక్ష్మణుడు చెప్పెను. ౧౧౭

అవ్యాసరులు రాచకొమరుడగు లక్ష్మణునిమాటన విని సంతుష్టులయి కుంభకర్ణు నాలోహించిరి. ౧౧౮

కుంభకర్ణుడు అట్లు వానరులు తనపై నాలోహింపఁ బరమకుపితుడై వేగంబున దుష్టగజము మావటివారలను విదిలించునట్లు ఆవానరులనందఱును విదిలించివేసెను. ౧౧౯

రాముడు అట్లు కుంభకర్ణుడు వానరులనందఱు విదిలించివేయుటను జూచి యతఁడు దుష్టుడు ఐధ్యుడని యుత్తమంబగు ధనువుదీసికొని యత నిమిదికిఁ బోయెను. ౧౨౦

పరాక్రమవంతుడగు రాముడు శోపంబున నెట్టినైవకన్నుల నిప్పులు రాలఁ బరమవేగంబుగలవాడై కుంభకర్ణభయపీడితులగు వానరయూధపులు సంతోషంబునంద రోపంబునఁ గుంభకర్ణునిమీఁది కడరెను. ౧౨౧, ౧౨౨

స చాప మాదాయ భుజశ్శకల్పం
దృఢజ్యముగ్రం తపనీయచిత్రమ్,
హరీన్ సమాశ్వాస్య సముత్పాత
రామో నిబద్ధో త్తమతూణబాణః.

౧౨౩

స వానరగణై స్తై స్తు వృతః పరమదుర్జయః,
లక్ష్మణానుచరో రామ స్సంప్రతస్థే మహాబలః.
స దదర్శ మహాత్మానం కీరీటిన మరిష్టమమ్,
ఘోరాప్లుతసర్వాజ్ఞం కుమ్భకర్ణం మహాబలమ్.

౧౨౪

౧౨౫

సర్వా సమభిధావంతం యథా రుప్తం దిశాగజమ్,
మార్గమ స్థిం హరీ స్కుగ్రీధం రాక్షసైః పరివారితమ్.

౧౨౬

౦

విన్ధ్యమన్దరసఙ్గ శం కాల్చనాజ్ఞనభూషణమ్,
స్రవంతం కుధిరంశక్తా ద్వర్ష మేఘ మి వోత్థితమ్.

౧౨౭

జిహ్వయా పరిలిహ్యోఽం శోణితం శోణితేక్షణమ్,
మృద్నంతం వానరానీకం కాలాన్తకయమోపమమ్.

౧౨౮

తం దృష్ట్వా రాక్షసశ్రేష్ఠం ప్రదీప్తానలవర్చసమ్,
విష్ఫురయామాస తదా కాత్మకం పురుషర్షభః.

౧౨౯

స తస్య చాపనిర్ఘోషా త్కుపితో రాక్షసర్షభః,
అమృష్యమాణస్తం ఘోష మభిదుర్ద్రావ రాఘవమ్. ౧౩౦
తతస్తు వాతోద్ధతమేఘకల్పం

ఆరాముడు మహాసర్పసమానంబును దృఢమయినయల్లెత్తైడుగలదియు భయంకరాకారంబును గాంచవాలంకృతంబునగు ధనుస్సుచుదీసికొని యుత్తమంబులగు బాణంబులుగల అములపాదులను గట్టుకొని కుంభకర్ణునిమీదికిఁ బోయెను. ౧౨౩

పరమగుర్జయించునుమహాబలుడు నగురాముడు అవానకసమాహంబులు గొలువ, లక్షణునితోఁగూడ యుద్ధంబునకు వెడలెను. ౧౨౪

ఆరాముడు, మహాకాయుడును గిరీబధిరుడును శత్రువు నడంగఁ ద్రొక్కువాఁడును నెత్తుటం దోఁగుచున్నవాఁడును మహాబలుడునగు కుంభకర్ణునిఁజూచెను. ౧౨౫

అట్లు వానరరాక్షసుల నందఱును దఱిమికొట్టుచున్నవాఁడును కుపితంబగుదిగ్గజంబువలె గుర్వారుడైయున్నవాఁడును వానరులను వెదకివెదకి భిక్షించుచున్నవాఁడును గుపితుండును రాక్షసులచేఁబరివేష్టితుండునగు కుంభకర్ణుని రాముడు చూచెను. ౧౨౬

వింధ్యమందరపర్వతాకారుఁడును బంగారుబాహుపురులుదాల్చినవాఁడును మేఘము వర్షముగురియునట్లు నోటనుండి నెత్తురు ప్రవించుచున్నవాఁడునగు కుంభకర్ణుని రాముడు చూచెను. ౧౨౭

నాలుకచే నెత్తురు నాకుచున్నవాఁడును నెత్తురువలె నెఱ్ఱనికన్నులుగలవాఁడును వానరసేనను మర్దించుచున్నవాఁడును బ్రలయకాలంబున సకల ప్రజానాశకరుడగు యమునింబోలియున్నవాఁడు నగుకుంభకర్ణుని రాముడు చూచెను. ౧౨౮

పురుషశ్రేష్ఠుడగు రాముడు మండుచున్నయగ్నియంబోలె వెలుంగుచున్నరాక్షసోత్తముడగు నాకుంభకర్ణునిఁజూచి ధనుస్సు సారించెను. ౧౨౯

రాక్షసోత్తముడగు కుంభకర్ణుడు రామునివింటిధ్వనిని విని దానినహింపఁజాలక పరమకుపితుడై రామునిమీదికిం బోయెను. ౧౩౦

అంత రాముడు యుద్ధంబున వాయుహతింబగు మేఘంబుంబోలియు.

భుజబ్జరాజోత్తమభోగబాహుమ్,

త మాపతంత ధరణీధరాభ

మువాచ రామో యుధి కుమ్భకర్ణమ్.

౧౩౧

ఆగచ్ఛ రక్షోధిప! మావిషాద

మవస్థితోఽహం ప్రగృహీత చాపః,

అవేహి మాం శక్రసపత్న! రామం

మయా ముహూర్తా ద్భవితా విచేతాః.

౧౩౨

రామోఽయ మితి విజ్ఞాయ జహాస వికృతస్వనమ్,

అభ్యధావత సంక్రుద్ధోహరీ న్వీద్రావయ స్రజే.

౧౩౩

పాతయన్నివ సర్వేషాం హృదయాని వనాకసామ్,

ప్రహస్య వికృతం భీమం స మేఘస్తనితోపమమ్.

౧౩౪

కుమ్భకర్ణో మహాతేజా రాఘవం వాక్య మబ్రవీత్,

నాహం విరాధో విజ్ఞేయో న కబన్ధః ఖరో న చ.

౧౩౫

న వాలీ న చ మారీచః కుమ్భకర్ణోఽహ మాగతః,

పశ్య మేముద్గరం ఘోరం సర్వకాలాయసం మహత్. ౧౩౬

అనేన నిర్జితా దేవా దానవాశ్చ పురా మయా,

వికర్ణనాస ఇతి మాం నావజ్ఞాతుం త్వ మర్హసి.

౧౩౭

స్వల్పాఽపి హి న మే వీడా కర్ణనాసా వినాశనాత్,

దర్శ యేత్వాకుళారుల! వీర్యం గాత్రేషు మే లఘు.

౧౩౮

తత స్త్వాం భక్షయిష్యామి దృష్టపౌరుషవిక్రమమ్,

న్నవాడును వాసుకిశరీరమువంటి చేతులుగలవాడును పర్యతకారుడునగు
కుంభకర్ణుడు తనపైకి వచ్చుటంజూచి యిట్లని చెప్పెను. ౧౩౧

రాక్షసరాజుడవగు కుంభకర్ణుడా! ఇప్పు; భయపడకుము; నేను ధను
ర్ధరుడనైయున్నాను. చూడుము; ఇంద్రునిజయించినవాడనని యనుకొం
దువుకాబోలు; నేను రాముడను! ఇంద్రుడఁగాను; ఇంక స్వల్పకాలంబున
నే నిన్ను విధించిపుచ్చెదను చూడుము. అని రాముడు కుంభకర్ణునితోఁ
జెప్పెను. ౧౩౨

కుంభకర్ణుడు ఈతఁడే రాముడని యెఱిగి వికృతస్వరంబునం బక
పకనవ్యుమఁ బరమమపితుడై వానరులందఱు భయంబునం బాఱి వాన
రుల గుండెకాయలుపగుసట్లు రామునిమీదికిఁ బరుగెత్తెను. ౧౩౩

మహాపరాక్రమశాలియగు కుంభకర్ణుడు వికృతముగాను భయంకరము
గాను మేఘగర్జనమువలె గంభీరంబుగాను నవ్వి రాముంజూచి యిట్లనియె.

నేను విరాధుడనుగాను కబంధుడఁగాను వాలినిగాను మారీదుడ
నుంగాను; నీవు వారిల విధించితినిని గర్వింపవలదు; నేను కుంభకర్ణుడ నచ్చి
నాను. ౧౩౪

ఇనుముతోఁ జేయఁబడిన భయంకరాకారంబగు నీమహామద్గరముం
జూడుము. దీనిచేతనే మున్ను నేను దేవతలను దానవులనుం జయించియు
న్నాను. ౧౩౫

నీవు ముక్కుచెవులుపోయినవాడనని నన్నుఁ జాలుకనఁజూడవలదు.
ముక్కుఁజెవులుపోవుటచే నా కంతమాత్రమును బాధలేదు. ౧౩౬

ఇత్యాకువంశములలో నుత్తముడవగు రాముడా! శీఘ్రంబున నీపరా
క్రమమును నాదేహముమీదం జూపుము. అంత నీపాయపపరాక్రమంబులు
దెలిసినపిమ్మట నిన్ను భక్షించి వేసెదను. అని కుంభకర్ణుడు రామునితోఁ
జెప్పెను. ౧౩౭

స కుమ్భకర్ణస్య వచో నిశమ్య
రామ స్సుపుఞ్ఞా నివసస్క బాణాన్.

౧౩౯

తై రాహతో వజ్రసమప్రవేగై
ర్న చుక్షుభే న వ్యథతే సురారిః,

యై సస్యైకై సస్యైవరా నికృతా
వాలీ హతో వానరపుష్పవశ్చ.

౧౪౦

తే కుమ్భకర్ణస్య తదా శరీరే
వజ్రోపమా న వ్యథయాం ప్రచక్రుః,

స వారిధారా ఇవ సాయకాం స్తా
న్విబన్ శరీరేణ మహేష్ఠశక్తుః.

౧౪౧

జఘాన రామస్య శరస్రవేగం
వ్యావిధ్య తం ముద్గర ముగ్రవేగమ్,

తత స్తు రక్షః క్షతజానులిప్తం
విత్రాసనం దేవమహాచమూనామ్.

౧౪౨

వివ్యాధ తం ముదర ముగ్రవేగం
విద్రావయామాస చమూం హరీణామ్,

వాయవ్య మాదాయ తతో వగాస్త్రం
రామః ప్రచిక్షేప నిశాచరాయ

౧౪౩

సముద్గరం తేన జఘాన బాహుం
సకృత్తబాహు స్తుములం ననాద,

స తస్య బాహు ర్గిరిశృజ్జకల్పః
సముద్గరో రాఘవ బాణకృత్తః.

౧౪౪

పపాత తస్మి న్హరిరాజస్య న్యే
జఘాన తాం వానరవాహినీంచ,

ఆరాముడు కుంభకర్ణుడు చెప్పినమాటను విని దృఢములయిన పింజలుగలబాణంబులఁ బ్రయోగించెను. దేశశత్రుఁడగు నాకుంభకర్ణుఁడు వజ్రసమానంబులగు బాణంబులచే కొట్టఁబడినవాఁడయ్యెను. ఎంతమాత్రము కలఁత నొందఁడయ్యెను. ౧౩౯

ఏబాణంబులచే మున్ను సప్తసాలవృక్షంబులు ఛేదింపఁబడినవో వానరశ్రేష్ఠుఁడగు వాలియు వధింపఁబడెనో వజ్రసమానంబులగు నాబాణంబులప్పుడు కుంభకర్ణునిమేన నేమియుఁ జేయఁజాలక పోయినవి. ౧౪౦

దేశేంద్రశత్రుఁడగు నాకుంభకర్ణుఁడు జలధారలంబోలే నాబాణంబులం గొన్నిటిని నీలమెయి గ్రహించుచు భయంకరవేగంబగు నాముద్గరమును గిఱగిఱిందిప్పి కొన్నిబాణంబుల నివారించుకొనెను. ౧౪౧

అంత కుంభకర్ణుఁడు నెత్తురుచేఁ గప్పఁబడినదియు దేవసేనలకు భయంబుగలిగించునదియు భయంకరాకారంబునగు నాముద్గరముతో వానరసేనలం దఱిమెను. ౧౪౨

అంత రాముఁడు వాయవ్యాస్త్రంబుదీసి కుంభకర్ణునిపైవేసెను. అది ముద్గరసహితంబుగా కుంభకర్ణుని బాహువును ఖండించినది; అంత నతఁడు శిన్నబాహుఁడై యుఱచెను. ౧౪౩

పర్యవశిఖరాకారంబగు నాకుంభకర్ణుని బాహువు ముద్గరసహితంబుగా రామాస్త్రంబుచే ఖండితంబై వానరసైన్యంబునంబడి యవ్వానరపైనికులం జంపినది. ౧౪౪

తే వానరా భగ్నహతావశేషాః

పర్యస్తమాశ్రిత్య తదా విషణ్ణాః.

౧౮౫

ప్రవేపితాఞ్చ దదృశు స్సుఖూరం
నరేంద్రగర్భోధిప సన్నిపాతమ్,

స కుమ్భకర్ణోఽస్త్రనికృతబాహు

ర్మహా నికృతాగ్ర ఇ వాచలేంద్రః.

౧౮౬

ఉత్పాటయామాస కరేణ వృక్షం

తతో విదుద్రావ రణే నరేంద్రమ్,

స తస్య బాహుం సహసాలవృక్షం

సముద్యతం పన్నగభోగకల్పమ్.

౧౮౭

ఐంద్రాస్త్రయుక్తేన జఘాన రామో

బాణేన జామ్బూనదచిత్రితేన,

సకుమ్భకర్ణస్య భుజో నికృతః

పపాత భూమా గిరిసన్నికాశః.

౧౮౮

వివేప్తమానోఽభిజఘాన వృక్షాన్

శైలాన్ శిలా వానరరాక్షసాంశ్చ,

తం చిన్నబాహుం సమవేక్ష్య రామ

స్సమాపతంతం సహసా నదంతమ్.

౧౮౯

ద్వావర్థచంద్రోనిశితౌ ప్రగృహ్య

చిచ్ఛేద పాదౌ యుధి రాక్షసస్య,

తౌ తస్య పాదౌ ప్రదిశోదిశ శ్చ

గిరీస్లుహం శ్చైచ మహార్ణవంచ.

౧౯౦

లక్ష్మీంచ సేనాం కపి రాక్షసానాం

వినాదయంతౌ వినివేతతు శ్చ,

పరాజితులుకాఁగా వధింపబడఁగా మిగిలినవానరు లప్పుడు గుఃఖితులయి సమీపముఁజేరి భయంబున గడగడవడఁకుచు మహాభయంకరంబగు రామ సంభకర్ణుల ద్వంద్వయుద్ధముం జూచిరి.

౧౪౫

అట్లు వాయవ్యాస్త్రంబుచే నొకచేయి ఖండింపబడుటయు నాకుంభకర్ణుడు ఖండితఃఖరంబగు మహావర్వతంబుకరణి నొప్పుచు రెండవచేత నొక వృక్షంబుఁ బెట్టి దానితో రామునిమీఁది కడరెను.

౧౪౬

ఆరాముడు కాంచనచిత్రితంబగు ఆమున నైంద్రాస్త్రంబుఁ గూర్చి పన్నగాకారంబగు నాతని యితరబాహువునుగూడ సాలవృక్షసహితంబుగా ఖండించివైచెను.

౧౪౭

పర్వతాకారంబగు నాకుంభకర్ణుని బాహువు ఖండితంబై గిరిగిరిందిరుగుచుఁ బెక్కువృక్షంబులును బర్వతంబులును తాల్గును వానరులును రాక్షసులును జూరంబగునట్లు నేలంబడినది.

౧౪౮

రాముడు అట్లు సంభకర్ణుండు రెండుచేతులనుండెగి యుండుచు తన పైకేవచ్చుటంజూచి తీక్షణంబులగు రెండ్రుచంద్ర ఆములుదీసి యతనిపాదంబులను ఛేదించివైచెను.

౧౪౯

ఆకుంభకర్ణునిపాదంబులు నేలంబడుధ్వని దిక్కులను విదిక్కులను బర్వతంబులను గుహలను మహాసముద్రంబును లంకాపురియు వానరసేనయు రాక్షససేనయు నిండి చెలంగినది.

౧౫౦

నికృత్తబాహు ర్వినికృత్తసాదో
విదార్య వక్త్రం బడబాముఖాభమ్.

౧౫౧

దుద్రావ రామం సహసాభిగర్జ
న్రాహుర్యథా చంద్ర మివాన్తరితే,
అపూరయ త్తస్య ముఖం శితాగ్రై
రామ శ్శురై ర్హేమపినధవుజ్జై.

౧౫౨

సప్రాప్తవస్త్రో స శశాః వక్త్రం
చుకూజ క్షచ్ఛేద ముమోహ చాపి,
అథాదదే సూర్యసురీచికల్పం

స బ్రహ్మదగ్ధా వ్రతకాంకల్పమ్.

౧౫౩

అరిష్ట మైనగ్నిం నిశితం సుపుంజం
రామ శ్శరం మారుతతుల్య వేగమ్,

తం వజ్రజాయూనదచారుపుంజం
ప్రదీప్తహర్యబలనప్ర కాశమ్.

౧౫౪

మహేంద్రవజ్రశనితుల్య వేగం
రామః ప్రచిత్తేవ నిశాచరాయ,

స సాయకో రాఘవ బాహుచోదితో
దిశ స్సవభాసా దశ సంప్ర కాశయన్.

౧౫౫

స ధూమవైశ్వానరదీప్తదర్శనో
జామ శక్రాశనివీర్యవిక్రమః,

స తం మహాపర్యతకూటసన్నిధం
ఽవృత్తనంస్తు చలచారుకుణ్డమ్.

౧౫౬

చకర్త రత్నోధిపతే శ్శిరస్తథా
యథైవ వృత్తస్య పురా పురస్తరః,

కుంభకర్ణుఁ డట్లు ఖండితపాణిపాదుఁడై బడబాముఖవిస్తీర్ణంబగు నో
రుదెఱచుకొని గర్జించుచు రాహువుచంద్రునిమీఁదికిఁ బోవునట్లు రాఘవుని
మీఁది కతివేగంబునం బోయెను. ౧౫౧

రాముఁడు తీక్షణులును గాంచనపుంఖంబులునగు అమృతఁ గుంభకర్ణు
నినోటినిండఁ గుప్పించెను. అతఁడు నోటినిండ అమృత నిండి యుండుటం
జేసి మాటలాడఁజాలక యెట్టకేలకు అఱచి మూర్ఛనొందెను. ౧౫౨

అంత రాముఁడు సూర్యప్రభంబును బ్రహ్మదండమంబోలినదియు ప్రల
యకాలంబునందలి యమునను సరివచ్చునదియు శత్రువుల కశుభంబుగల్గించున
దియు నింద్రునితంబును గాంచనపుంఖంబును వాయువేగంబును తీక్షణు
నగు దివ్యబాణంబుఁ దీసెను ౧౫౩

వజ్రకఠింబును గాంచనమయంబును నుండఁబునగు పింజగలదియు
సూర్యాగ్ని తేజంబును దేవేంద్రుఁడ్రాక్షసమానంబును బిడుగుంబోలినదియు
నగు నాదివ్యబాణంబును రాముఁడు కుంభకర్ణునిపై వైచెను. ౧౫౪

దేవేంద్రుని వజ్రాయుధంబునకుంబోలె బలపరాక్రమంబులుగల యా
దివ్యఅమృతామృతాహుప్రయుక్తంబై సభూమంబగు జ్వలదగ్నిహోత్రం
బుపగిదిఁ జేజరిల్లదుఁ దసకాంతిచే దశదిశలు వెలుఁగఁజేయుదుఁ గుంభకర్ణుని
మీఁదికడఁచెను. ౧౫౫

మున్ను దేవేంద్రుఁడు వృత్రాసురుని శిరస్సు ఖండించునట్లు ఆదివ్య
అమృత మహాపర్వతశిఖరాకారంబును పెద్దకోటగలదియు చంచలంబులగు
నుందర కుండలముల నొప్పుచున్నదియు నగునాకుంభకర్ణుని శిరస్సును
ఖండించెను. ౧౫౬

కుమ్భకర్ణశిరో భాతి కుణ్డలాలజ్జృతం మహత్.
ఆదిత్యేఽభ్యుదితే రాత్రౌ మధ్యస్థ ఇవ చంద్రమాః,

౧౫౭

తద్రాసుబాణాభిహతం పపాత
రక్షిశ్చిగః పర్వత సన్నికాశమ్.

౧౫౮

బభక్ష చర్యాగృహగోవురాణి
ప్రాకార ముచ్చంత మపాతయచ్ఛ,
స్యపశి త్కుమ్భకర్ణోఽథ స్వకాయేన నిపాతయన్.
ష్టజ్జమానాం కోటి శ్చ పిత ససన్పుధావతామ్,
త చ్చాతికాయం హిమవత్ప్రకాశం

౧౫౯

రక్ష వ్రత స్తోయనిధౌ పపాత.

౧౬౦

గ్రాహ స్వరా స్తీనపరా నృబజ్జా
న్యమర్ద భూమిం చ తదా వివేశ,

తస్మిన్ తే బ్రహ్మణ దేవశతే,
మహాబలే సంయతి కుమ్భకర్ణే.

౧౬౧

చచాల భూ నృబమిధరాశ్చ సర్వే
హర్షా చ్చ దేవా స్తుములం ప్రణేదుః,

తతస్తు దేవర్షి మహర్షి పన్నగా

స్సరా శ్చ భూతాని సువర్ణగుహ్యాకాః.

౧౬౨

సయత్ గన్ధర్వగణా నభోగతాః

ప్రహర్షి తా రామపరాక్రమేణ,

తతస్తు తే తస్య వధేన భూరిణా

మనస్వినో నైర్మతరాజబాన్ధవాః.

౧౬౩

వివేదు రుచ్చైర్వ్యథితా రఘూత్తమం

హరిం సమీక్ష్యైవ యథా సురార్ధితాః,

రెండుకుండలములచే నలంకృతంబయి ఖండనవేగంబున నాకాశగతంబయియున్న కుంభకర్ణునిశిరస్సు రాత్రియం గుదయించిన పునర్వసునక్షత్రముల రెండిటినడుమనుండు చంద్రబింబముపైఁ బ్రకాశించెను. ౧౫౭

పర్యతాకారంబగు నాకుంభకర్ణునిశిరస్సురాముబాణహతి నేలంబడుటయు నప్పుడు దానిదెబ్బకు చర్యాగృహంబులును బురద్వారంబులును బ్రకారంబును విటిగి నేలంగూలినవి. ౧౫౮

మఱియు నాకుంభకర్ణుని కశేబరంబు పడుటకుఁ జాట్టు భయంబునంబరుగెత్తుచున్న వానరు లనేకకోట్లు నలిగిపోయిరి. ౧౫౯

అంత హిమవత్పర్యతాకారంబగు నాకుంభకర్ణునికి శేబరంబు సమద్రంబునంబడి గ్రాహంబులను మత్స్యములనుసర్పంబులను మర్దించి నేలంజొచ్చినది.

మహాబలకాలియగు నాకుంభకర్ణుఁడు యుద్ధంబున నిహతుఁడగుటయు భూమియుఁ బరవ్రతంబులును జలించినవి; దేవతలు సంతోషంబునసింహనాదంబులు గావించిరి ౧౬౦

అంత దేవతలును దేవర్షులును మహర్షులును శురగులును భూతంబులును గరుడగుహ్యకులును యక్షులును గంధర్వులును ఆకాశగతులయి రామపరాక్రమంబుఁజూచి యెంతయు సంతోషంబుకొందిరి. ౧౬౧

అంత దైత్యకాలులగు నారాక్షసులు మహాబలుఁడగు నాకుంభకర్ణుఁడునిహతుఁడగుటకుఁ బరమగుఃఖితులయి దేవతలు జయించినప్పుడు ఆసురులువిప్లంజూచి భయపడునట్లు రాముంజూచి పరమభీతులయి యుచ్చైర్నాదంబున రోదనంబుగావించిరి. ౧౬౩

సచేవలోకస్య తమో నిహత్య
 సూర్యో యథా రాహుముఖా ద్విముక్తః. ౧౬౪
 తథా వ్యభాసీద్భువి వానరాఘే
 నిహత్య రామో యుధి కుమ్భకర్ణమ్,
 ప్రహర్ష మియు ర్భహవస్తు వానరాః
 ప్రబుద్ధపద్మప్రతిమై రివాన్తైః. ౧౬౫
 అపూజయ న్నాఘవ మిష్టభాగినం
 హతే రిపా భీమబలే దురాసదే,
 స కుమ్భకర్ణం సురసజ్జ మర్దనం
 మహత్సు యుద్ధేషు పరాజితశ్రమమ్. ౧౬౬
 ననన్ద హత్వా భరతాగ్రజో రణే
 మహాసురం పృత్ర మివామరాధిపః,
 ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే సప్తపష్టితమ స్సర్గః. ౬౭.

అష్ట ప ప్టి త మ స్స ర్గః.

కుమ్భకర్ణం హశం దృష్ట్వా రాఘవేణ మహాత్మనా,
 రాక్షసా రాక్షసేంద్రాయ రావణాయ న్యవేదయన్. ౧
 రాజన్! సకాలసంకృత స్సంయుక్తః కాలకర్తృణా,
 విద్రావ్య వానరీం సేనాం భక్షయిత్వాచ వానరాన్. ౨

ప్రతపిత్యా ముహూర్తంచ ప్రశాన్తో రామ తేజసా,

కాయే నార్థప్రవిష్టేన సముద్రం భీమదర్శనమ్. ౩
 నికృత్తకణ్ఠోరుభుజో విక్షర స్తుధిరం బహు,
 రుద్ధ్యా ద్వారం శరీరేణ లక్ష్మాయాః పర్వతోపమః. ౪

రాముముఖవిముక్తుడగు నూర్జయుఁడు దేవలోకమునఁ జీకటిని బోఁగొట్టి ప్రకాశించునట్లు రాముఁడు వానరసమూహంబునడుమ యుద్ధంబునఁ గుంభకర్ణుని వధించి యెంతయు దివ్యతేజంబునఁ బ్రకాశించెను. ౧౬౮

వానరులందఱు భయంకరపరాక్రముఁడును దుర్జయుఁడు నగు కుంభకర్ణుఁడు నిహతుడగుటకు వికసితంబులగు కమలంబులంబోలు ముఖంబులతో నొప్పుమఁ బరమసంతుష్టులయి కుంభకర్ణుని పంబగున్విసిద్ధినిొందిన రామునిం బూజించిరి.

భరతునియన్నయగురాముఁడు దేవసమూహములను మర్దించువాఁడును మహాయుద్ధంబుల నన్నిటిని అవలీలగా జయించినవాఁడునగు కుంభకర్ణుని యుద్ధంబున వధించి పృథ్వీసురునివధించిన దేవేంద్రునిపగిది మిక్కిలియు సంతోషంబు నొందెను. ౧౬౯

ఇది యఱువదియేడవసర్గము.

అఱువదియొనిమిదవసర్గము.

రాక్షసులు కుంభకర్ణుఁడు మహాపరాక్రమశాలియును రామునిచే నహతుడగుటను జూచి రాక్షసాధీశ్వరుఁడును రావణునికిం దెలిసిరి. ౧

రాక్షసరాజుఁడవగు రావణుఁడా! మృత్యుసమానుండగు నాకుంభకర్ణుఁడు వానరసేనంతయు జయించియుఁ బ్రెక్కువానరులనుభక్షించియుఁ దుడకు మరణంబునొందెను. ౨

కుంభకర్ణుఁడు కొంచెముసేపు పరాక్రమించి వానరులనెల్లఁ దపింపఁజేసి రామతేజంబున నడఁగెను.

పర్యతాకారంబగు నాకుంభకర్ణునికేబరము అధికముగా నెత్తురుగాఱ మొండెమునగము అగాధమగు సముద్రములోఁ బ్రవేశించి మిగతమాపట్టుచును తల లంకాద్వారంబు నడ్డగించియును భయంకరంబై యున్నది. 3,౪

కుమ్భకర్ణ స్తవ భ్రాతా కాకుత్స్థశరవీడితః,
లగణ్ణభూతో వికృతో దాపదగ్ధ ఇవ ద్రుమః.

౫

తం శ్రుత్వా నిహతం సఖ్యే కుమ్భకర్ణం మహాబలమ్,
రావణ శ్శౌకసంతప్తో ముమోహ చ పపాత చ.

౬

పితృశ్శం నిహతం శ్రుత్వా దేవాన్తకనరాన్తకా,
త్రిశిరా శ్చాతికాయ శ్చ రురుదు శ్శౌకవీడితాః.

౭

భ్రాతరం నిహతం శ్రుత్వా రామేణాక్షిప్తకర్ణణా,
మహోదరమహాపార్శ్వ శోకాన్తా బభూవతుః.

౮

తతః కృచ్ఛాత్ తనూసాద్య సంజ్ఞాం రాక్షసపుష్టవః,
కుమ్భకర్ణవధా ద్వీనో విలలాస స రావణః.

౯

హవీర! రిపుదర్షణ్ము! కుమ్భకర్ణ! మహాబల!,
త్వం నూం విహాయ వై దైవా ద్యాతోఽసి యమసాదనమ్.

మమ శ్శౌకమనుధృశ్య బాన్ధవానాం మహాబల!,
శత్రునైశ్శం ప్రతాపైశ్శక స్త్వం నూం సన్త్యజ్య గచ్ఛసి. ౧౦

ఇదానీం ఖల్విహం నాస్తి యస్య మే దక్షిణోభుజః,
పతితో యం సమాశ్రిత్య నభిభేషి సురాసురాన్.

౧౧

కథ మేవం విధోఽసి దేవదానవదర్పహః,
కాలాగ్నిరుద్రప్రతిమో రణే రామేణ వై హతః.

౧౨

యస్య తే సజ్రనిషేహో నకుర్యా ద్వ్యసనం సదా,
స కథం రామబాణార్తః ప్రసుప్తోఽసి మహీతలే.

౧౩

ఏతే దేవగణా స్సార్థ మృషిభి ర్గగనే స్థితాః,

నీతమ్ముడు కుంభకర్ణుడు రామబాణంబులచే దావాగ్నిదగ్ధంబగు
వృక్షంబుపగిది వికృతంబుగాఁ బిండాకారంబు నొందినాఁడు. అని రాక్ష
సులు రావణునకుం జెప్పిరి. ౫

రావణుడు మహాబలుఁడగు కుంభకర్ణుడు యుద్ధంబున నిహతుఁడ
గుటకు బరమదుఃఖితుఁడై మూర్ఛనొంది నేలంబడెను. ౬

దేవాంతకుఁడును నరాంతకుఁడును ద్రిశిరుఁడును అతికాయుఁడును
పినతండ్రిచచ్చుటను విని దుఃఖిపీడితులయి రోదనంబుగావించిరి. ౭

మహోదరమహాపార్శ్వయు తమసహోదరుఁడగుకుంభకర్ణుడు రాముని
చే వధింపఁబడినాఁడని తెలిసి పరమదుఃఖితులయిరి. ౮

అంత రాక్షసశ్రేష్ఠుఁడగు నారావణుడు ఎట్టకేలకు మూర్ఛదీటి కుం
భకర్ణవధంబు దలచుకొని దీనుఁడై యీ ప్రకారంబున విలపించెను ౯

అయ్యో! వీరుఁడవు, శత్రుగర్వం బడమఁవాఁడవు, మహాబలుఁడవు నగు
కుంభకర్ణుడా! నీవు దైవగతంబున నిప్పుడు నన్ను విడిచి యమలోకంబు
నొందినావుగదా. ౧౦

మహాబలుఁడగు కుంభకర్ణుడా! నీవు నాదుఃఖమును బంధువులదుఃఖ
మునుం దీప్చకయే యొక్కఁడవే శత్రువులంజయించి నన్ను విడిచిపెట్టి పోవు
చున్నావేమి? ౧౧

నేను దేని నాశ్రయించి దేవానురులకును భయపడకుందునో అట్టి నా
దక్షిణభుజము పడిపోయినందున నే నిప్పుడు వధింపఁబడితిని. ౧౨

ఇట్టి మహావీరుఁడును దేవదాసవులగర్వం బడంచినవాఁడును కాలా
గ్నిరుద్రసమానుఁడు నగుకుంభకర్ణుని యుద్ధమునరాముఁడెట్లు వధించినాఁడు?

నీకు వజ్రాయుధంబువేర్చియు ఎంతమాత్రము నాయాసము గలిగింపఁ
జాలదు. అట్టి నీవు ఎట్లు రామబాణంబులచే బీడితుఁడవై నేలంబడి నిద్రించు
చున్నావు? ౧౪

ఇదిగో దేవతలందఱు ఋషులతోఁగూడ నాకాశంబునంజేరి యుద్ధం

నిహతం త్వాం రణే దృష్ట్వా నినదన్తి ప్రహర్షితాః. ౧౫

ధ్రువ మద్యైవ సంహృష్టా లబ్ధలక్షాః ప్లవణ్ణమాః,
ఆరోక్ష్యన్తి హి దుర్గాణి లక్ష్మదావరాణి సర్వకః. ౧౬

రాజ్యేన నాన్తి మే కార్యం కిం కరిష్యామి సీతయా,
కుమ్భకర్ణవిహీనస్య జీవితే నాన్తి మే రతిః. ౧౭
య ద్యహం భ్రాతృహన్తారం సహన్తి యుధి రాఘవమ్,
నను మే మరణం శ్రేయో న చేదం వ్యర్థజీవితమ్. ౧౮
లద్యైవ తం గమిష్యామి దేశం యత్రానుజో మమ,
సహి భ్రాతృన్ సముత్సృజ్య ఊణం జీవిత ముత్సహే. ౧౯
దేవా హి మాం హసిష్యన్తి దృష్ట్వా పూర్వావకారిణమ్,
కథ మిద్దగ్ం జయిష్యామి కుమ్భకర్ణ! హతే త్వయి. ౨౦

త దిదం మా మనుప్రాప్తం విభీషణవచ శ్శుభమ్,
య దజ్ఞానాన్తయా తిస్య న గృహీతం మహాత్మనః. ౨౧

విభీషణవచో యావ త్కుమ్భకర్ణప్రహస్తయోః,
వినాశోఽయం సముత్పన్నో మాం వ్రీడయతి దారుణః. ౨౨

త స్యాయం కర్మణః ప్రాప్తో విపాకో మమ శోకదః,
యన్తయా ధార్మిక శ్రీమాన్ స నిరస్తో విభీషణః. ౨౩

ఇతి బహువిధ మాకులాన్తరాత్తా
కృపణ మతీవ విలప్య కుమ్భకర్ణమ్,

బున నిహతుఁడవగు నన్నుంజూచి పరమసంతోషంబున సింహనాదంబులుగా విందుచున్నారు. ౧౫

పరమసంతుష్టులగువానరులు ఆవసరంబుజూచుకొని యిప్పుడే యెట్టి వారికిని బాంధవలవిగాని లంకాద్వారంబుల నాహోహింతురు. ఇది నిశ్చయము. ౧౬

నాకు ఇంక రాజ్యముతోనే పనిలేదు; ఇంక నీతతో నేమిచేయఁగలను? కుంభకర్ణుని విడిచి నేను జీవించియు నుండఁజాలను. ౧౭

నేను నాతమ్మునింజంపిన రాముని యుద్ధంబున వధింపఁజాలనేని నాకును మరణంబే మంచి;ది వ్యర్థమయినబ్రతు కెంతమాత్రము మంచిదిగాదు. ౧౮

ఇప్పుడే నాతమ్ముఁడు పోయినచోటికిఁ బోయెదను; నాతమ్మునివిడిచి నేను నిముషమయినను బ్రతికియుండనొల్లను. ౧౯

దేవతలు మున్ను తమ కపకారముగావించిన నన్నుంజూచి యిప్పుడు ఎగతాళిసేయుదురు; కుంభకర్ణుఁడా! నీవు హతుఁడవైతివే; ఇంక నేను దేవేంద్రు నెట్లు జయింతును? ౨౦

మహాత్ముఁడగు విభీషణుఁడు చెప్పిన మంగళకరంబగుమాట యిప్పుడు నాకు యథార్థముగా సంభవించినది; మున్ను అజ్ఞానంబున నతనిమాట విన నైతిని. ౨౧

ఇట్లు భయంకరముగా ప్రహస్తుఁడును కుంభకర్ణుఁడును నాశంబుకొంటువలన విభీషణుఁడు చెప్పినమాటయిప్పు డెంతయునామనస్సును బీడించుచున్నది. ౨౨

నేను మున్ను పరమధార్మికుఁడును శ్రీమంతుఁడునగు నావిభీషణునిం దతిమికొట్టితి నే; ఆతప్పయొక్క ఫల మిది యీదుఃఖరూపంబున నాకనుభవంబునకు వచ్చినది. అని రావణుఁడు విలపించెను. ౨౩

రావణుఁడు కుంభకర్ణుమరణంబువిని యీ ప్రకారంబున నానావిధంబులు దీనంబుగా మిక్కిలియు విలపించి యంత దుఃఖంబు నహింపఁజాలక

న్యవత దథ దశాననో భృశార్త

స్త మనుజ మిద్ధగిరుం హతం విదిత్వా.

౨౪

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డేఽష్టపక్షితమ స్సర్గః. ౬౮.

ఏకోనసప్తతితమ స్సర్గః.

ఏవం విలపమానస్య రావణస్య దురాత్మనః,

శ్రుత్వా శోకాభితప్తస్య త్రిశిరా వాక్య మబ్రవీత్.

౧

ఏవ మేవ మహావీర్యో హతో న స్తాత మధ్యమః,

నతు సత్పురుషా రాజ! నిలపన్తి యథా భవాన్.

౨

సూనం త్రిభువనస్యాపి పర్యాప్త స్త్వమసి ప్రభో!,

సకస్తా త్ప్రాకృత ఇవ శోచ స్యాత్కాన మిదృశమ్.

౩

బ్రహ్మవత్తాఽస్తి షే శక్తిః కవచ స్సాయకో ధనుః,

సహస్రఖిరసంయుక్తో రథో మేఘస్వనో మహాన్.

౪

త్వయాఽసకృ ద్విశస్తేణ విశస్తా దేవదానవాః,

స సర్వాయుధసమ్పున్నో రాఘవం శాస్తు మర్హసి.

౫

కామం తిష్ఠ మహారాజ! నిర్గమిష్యా మ్యహం రణమ్,

ఉద్ధరిష్యామి తే శత్రూ న్లరుడః పన్నగా నివ.

౬

శమ్భరో దేవరాజేన నరకో విష్ణునా యథా,

తథాఽద్య శయితా రామో మయా యుధి నిసాతితః.

౭

మూర్ఖుడుడై నేలంబడెను.

౨౪

ఇది యలువదియొకమిదవసర్గము.

అలువదియొమ్మిదవసర్గము.

త్రిశిరుడు ఇట్లు శోకాక్రాంతుడై విలపించుచున్న గురత్తుడగు రావణుని విలాపంబు విని యిట్లని చెప్పెను. ౧

రావణుడా! మానడిమితండ్రియగు కుంభకర్ణుడు నీవుచేప్పిన ట్లమి తపరాక్రమశాలి. సందేహములేదు! దైవయోగంబున హతుడయ్యె. ఆయితే నీయట్లు పెద్దలు ఎంతమాత్రము విలపింపరు ౨

రాక్షసనాయకుడవగు రావణుడా! నీవొక్కడనే ముట్లోకంబులను సాధింపఁజాలుదువు. అట్టి నీవు నిన్నుగుఱించి ప్రాకృతునియట్లు ఏల దుఃఖించెదవు? ౩

నీకు బ్రహ్మదేవుఁ డొసంగిన శక్తియు కవచంబును బాణంబును ధనుస్సు వేయిగాడిదలతోఁ గూడినదియు మేఘగర్జనంబునంటి ధ్వనిగలదియునగు మహారథంబునుం గలవు. ౪

ఒకప్పుడు నీవు ఆయుధంబుమీయు లేకయే దేవతలను దానవులనుం గూడ జయించియున్నావు, అట్టి నీవు సమస్తాయుధంబులతోఁగూడి రామునిం జయింపఁగలవు. ౫

రాక్షసమహారాజుడవగు రావణుడా! నీ పూరకయందుము. నేనాయుధమునకుఁ బోయెదను. గరుత్మంతుఁడు స్పృముల నశింపఁజేయునట్లు నీశత్రువులనందఱి నశింపఁజేసెదను. ౬

దేవేంద్రుడు శంభరాసురునితోఁ బిమ్మదేవుడు సరకాసురుంబోలె నేనిప్పుడు యుద్ధంబున గామునిం బడవైచెదను. అని త్రిశిరుడు రావణునితోఁ జెప్పెను. ౭

శ్రుత్వా త్రిశిరసో వాక్యం రావణో రాక్షసాధిపః,
 పునర్జాత మివాత్మనం మన్యతే కాలచోదితః. ౮
 శ్రుత్వా త్రిశిరసో వాక్యం దేవాన్తకనరాన్తకా,
 అతికాయ శ్చ తేజస్వీ బహు య్యధహర్షితాః. ౯
 తతోఽహ మహ మిత్యేవ గర్జన్తో నైర్మతర్షభాః,
 రావణస్య సుతా పీరా శ్చ క్రతుల్యపంక్రమాః. ౧౦

అన్తరిక్షగతా సుర్యే సర్వే మాయావిశారదాః,
 సర్వే త్రిదశదర్పణ్ము సుర్యే చరణదుర్జయః. ౧౧

సర్వే సుబలసమ్పన్నా సుర్యే విస్తీర్ణకీర్తయః,
 సర్వే సమర మాసాద్య న శ్రూయంతే పరాజితాః. ౧౨
 దేవై రపి సగన్ధర్వై సుకిన్నరమహోరగైః,
 సర్వేఽన్త్రువిదుషో పీం సుర్యే యుద్ధవిశారదాః. ౧౩
 సర్వే ప్రవరవిజ్ఞానా సుర్యే లబ్ధవరాన్తథా,
 స తైస్తదా భాస్కరతుల్యసర్పినైః
 పుత్రై ర్వృత శ్చ త్రుబలప్రమర్దనైః. ౧౪
 రగజరాజా మఘవాన్యథామరై
 ర్వృతో మహాదానవదర్పనాశనైః,
 స పుత్రాన్ సంపరివృజ్య భూషయిత్వా చ భూషణైః. ౧౫
 ఆశీర్భిశ్చ ప్రశస్తాభిః ప్రేషయామాన సంయుగే,
 యుద్ధోన్మత్తంచ మత్తంచ భ్రాతరా చాపి రావణః. ౧౬
 రక్షణార్థం కుమారాణాం ప్రేషయామాన సంయుగే,
 తేఽభివాద్య మహాత్మానం రావణం రిపురావణమ్. ౧౭
 కృత్వా ప్రదక్షిణం చైవ మహాకాయాః ప్రతస్థితే,

రాక్షసరాజుండగు రావణుడు త్రిశిరునిమాటను విని కాలవోదితుడగుటంజేసి తన్నుఁ బునర్జన్మ మునొందినట్లు తలంచుకొనెను. ౮

రాక్షసశ్రేష్ఠులగు దేవాంతకుఁడును నరాంతకుఁడును పరాక్రమశాలియును నతికాయుఁడును ద్రిశిరునిమాటను విని నేను యుద్ధంబునకుఁ బోయెదను నేను బోయెదను యుద్ధంబునకని యుద్ధోత్సాహంబున గర్జించిరి. ౯

రావణునిపుత్రులందఱు మహాపరాక్రమశాలులు, పరాక్రమంబున దేవేంద్రునకు సరివచ్చువారలు. ౧౦

రావణునికొడుకులందఱు అకాశగతులయి యుద్ధంబునేయువారలు. అందఱు మాయలంబండితులు. అందఱు దేవతలగర్వం ఎడంచువారలు. అందఱును యుద్ధంబున జయింప నలవిగానివారలు. ౧౧

అందఱును మహాబలశాలులు. అందఱును అధికమయినకీర్తిగలవారలు. అందఱును యుద్ధమునందు గంధర్వులును గిన్నరలును మహారథులును దేవతలును ఒక్కపెట్టినచ్చినను బరాజయము నొందనివారలు. ౧౨

అందఱును బంధితులు. వీరులు అందఱుయుద్ధపదుర్థులు అందఱును ఉత్తిమసుయిన శాస్త్రజ్ఞులముగలవారలు. అందఱును షరబలంబుగలవారలు. ౧౩

అప్పు డారాక్షసరాజుండగు రావణుఁడునూర్యతేజస్కులును శత్రుబలంబుల మర్దించువారలనగు కొడుకులచేఁ బరివేష్టితుడై దానవులగర్వం బడచునట్టి దేవతలచేఁ బరివృతుడగు దేవేంద్రునిధంగిల బ్రాశించెను.

ఆరావణుఁడుకొడుకులను గవుఁగిలించుకొని ధూషణంబుల ; లంకరించి ప్రళస్తంబులగు నాశీర్యచనంబు లొసఁగి యుద్ధంబునకుఁ బంపెను. ౧౪

రావణుఁడు యుద్ధంబునఁ గొడుకులకు రక్షణార్థముగా తనతమ్ములయిన మహాదరమహాహర్షులం బంపెను ౧౫

మహాకాయులగు నారాక్షసులు మహాత్ముఁడునుశత్రువులనేడించువాఁడునగురావణునకు నమస్కరించి ప్రదక్షిణంబుచేసి యుద్ధంబునకుఁబోయిరి.

సర్వాషధీభి ర్ధన్తే శ్చ సమాలభ్య మహాబలాః. ౧౮

నిర్జన్తు రైర్మృతశ్రేష్ఠా వ్ష డేతే యద్ధకాక్షిణః,

త్రిశిరా ఇచ్చతికాయశ్చ దేవా ననరా నకౌ ౧౯
మహోదరమహాపార్శ్వ నిర్జన్తుః కాలచోదితాః,

తత స్సుదర్శనం నామ నీలజీమూతసంనిభమ్. ౨౦

ఐరావత కులే జాత మారురోహ మహోదరః,
సర్వాయుధసమాయుక్తం తూణీభి శ్చ స్వలంకృతమ్. ౨౧

రరాజ గజ మాస్థాయ సవి తే వాస్తమూర్ధని,

హయోత్తమసమాయుక్తం సర్వాయుధసమాకులమ్. ౨౨

ఆరురోహ రథశ్రేష్ఠం త్రిశిరా రావణాత్తజః,
త్రిశిరా రథ మాస్థాయ విరరాజ ధనుర్ధరః. ౨౩

సవిద్యదుల్క శ్చైలాగ్రే సేన్ద్రచాప ఇవామ్బుజః,

త్రిభిః కిరీటై శ్చశుభే త్రిశిరా స్స రథోత్తమే. ౨౪

హిమవా నివ శైలేన్ద్రీ ప్రీభిః కాశ్చనపర్వతైః,

అతికాయోఽపి తేజస్వీ రాక్ష సేన్ద్రసుత స్తదా. ౨౫

ఆరురోహ రథశ్రేష్ఠం శ్రేష్ఠ స్సర్వధనుష్కతామ్,
సుచక్రాక్షం సుసంయుక్తం స్వనుకర్షం సుకూబరమ్. ౨౬

తూణీబాణాసనై ర్దీప్తం ప్రాసాసిపరిఘాకులమ్,

మహాబలకాలులగు రాక్షసోత్తము లీయార్వరును ఆయుధప్రహారము దప్పించునట్టి యోషధులను నానావిధముగింధములను బూసికొని యుద్ధోత్సాహమున వెడలిరి. ౧౮

త్రిశిరుఁడును అతికాయఁడును దేవాంతకుఁడును సరాంతకుఁడును మహోదరుఁడును మహాపార్శ్వఁడును ఈయార్వరును గాలవోదితులయి యుద్ధంబునకు వెడలిరి. ౧౯

అంత మహోదరుఁడు విరావతకులంబునఁ బుట్టినదియు సల్లనిమేఘంబువంటిదియునగు గజంబు నాశోహించెను. ౨౦

అప్రహోదరుఁడు సమస్తాయుధములతోను అమృలపాదులతోను నొప్పచున్నగజంబు నాశోహించి యుండు అస్తగిరియుండు నూర్వనిపగిది వి నాశోన్నఖుఁడై యొప్పచుండెను. ౨౧

రావణపుత్రుఁడగు త్రిశిరుఁడు ఉత్తమాశ్వంబులు పూర్నినదియు సమస్తాయుధంబులతోనుం గూడినదియునగు సుత్తమరథము నాశోహించెను. ౨౨

కాంచనచిత్రంబగు ధనుస్సువాల్చి రథగతుఁడై యున్న త్రిశిరుఁడు మేఘపుత్రుఁడు కొఱపులతోను ఇంద్రధనుస్సుతోనుం గూడి పర్యతశిఖరంబు పైనున్న మేఘంబుకై వడిఁ దేజరిల్లెను. ౨౩

ఆత్రిశిరుఁడు ఆయుధై రథమునండు మూడుతలలంగును మూడుకీరీటములుగలవాఁడై మూడుబంగారుశిఖరములగుల పవ్వెతిరాజంబగు హిమవత్స ర్వతంబుకరణిఁ బ్రకాశించెను. ౨౪

అప్పుడు మహాపరాక్రమశాలియు దనుర్ధరుల యందఱిలోను త్తముఁడు సగురాక్షసరాజపుత్రుఁడైన యతికాయఁడు మంచినక్రములను కన్నులను గలదియు మిక్కిలియు దృఢంబును కాఁడిక్రిందఁ దగిలించియు మ్రానితోఁ గూడినదియు నొగతోఁ గూడినదియు అమృలపాదులతోను ధనుస్సులతోను నొప్పచున్నదియు ఈఁటెలు ఖడ్గములు ఇనుపగుదియలు మొదలగు వానితో నిండియుండునదియునగు సుత్తమరథంబు నాశోహించెను. ౨౫, ౨౬

స. కాశ్చసవిచిత్రేణ మకుటేన విరాజతా. ౨౭

భూవక్షైశ్చ బహు మేఘః కిరణై రివ భాసయన్,
స రరాజ రథే తస్మి న్నాజనూనుర్మహాబలః. ౨౮
పుతో నైగృతశాస్త్రాలై ర్వజ్రపాణి రివామరైః,

హయ ముచ్చైశ్చవః ప్రఖ్యం శ్వేతం కనకభూషణమ్. ౨౯
మనోజవం మహాకాయ మాగురోహ నరాస్తకః,

గృహీత్వా ప్రాస ముల్కాభం విరరాజ నరాస్తకః. ౩౦
శక్తి మాదాయ తేజస్వీ గుహ శ్శిఖగతో యథా,
దేవాస్తక స్సమాదాయ పరిఘం వజ్రభూషణమ్. ౩౧
పరిగృహ్య గిరిం దోర్భ్యం నపు ర్విష్ణో ర్విడమృయన్,

మహాపార్శ్వో మహాకాయో గదా మాదాయ వీర్యవాన్.
విరరాజ గదాపాణిః కుబేర ఇవ సంయుగే,
ప్రతస్థిరే మహాత్మానో బలై రప్రతిమై ర్వృతాః. ౩౩
సురా ఇ వామరావత్యా బలై రప్రతిమై ర్వృతాః,
తా న్నజై శ్చ తురంగై శ్చ రథై శ్చ మృద్ధనిస్వనైః. ౩౪
అనుజగ్తు ర్మహాత్మానో రాక్షసాః ప్రవరాయుధాః,

తే విరేజ ర్మహాత్మానః కుమారా స్సూర్యవర్చసః. ౩౫
కిరీటిన శ్చియా జప్తా గ్రహదీప్తా ఇవామృరే,

ప్రగృహీతా బభౌ తేషాం శస్త్రాణా మావళి స్సితా. ౩౬
శారదాభ్రప్రతీకాశా హంసావళి రి వామృరే,

ఆయతికాయుడు దేదీప్యమానంబగు బంగారుకీరీటంబుచేతను భూషణంబులచేతను కిరణంబులచే బ్రకాశించు మేరుపర్వతంబుకై వడిఁ దేజరిల్లును.

మహాబలశాలియును రాక్షసరాజపుత్రుఁ డాయతికాయుడు దేవతలచే దేవేంద్రుఁడుంబోలె రాక్షసవీరులచేఁ బరివేష్టితుఁడై ఆరథంబున నెంతయుఁ బ్రకాశించుచుండెను. ౨౮

నరాంతకుఁడు ఉదైచ్చశ్రవణస్సతో సమానమయినదియు కాంచన భూషణంబులచే నలంకృతంబును మనోహరంబును మహాకాయంబునగు శ్వేతాశ్వంబు నాలోహించెను. ౨౯

నరాంతకుఁడు అశ్వగతుఁడైకొఱవివంటి ప్రాసమును గ్రహించి నెమలినిఁద శక్తిధగుఁడైయుండు కుమారస్వామిపగినిఁ బ్రకాశించెను. ౩౦

దేవాంతకుఁడు వజ్రములచే నలంకృతమయిన పరిఘమును జేతులంబట్టుకొని సముద్రనుభనమహుడు మందరపర్వతమును వహించియుండు విష్ణు దేవునికరణిఁ బ్రకాశించెను. ౩౧

మహాకాయుఁడును మహాపరాక్రమశాలియు నగుమహాపార్శ్వఁడు గద చేతంబట్టి యుద్ధంబున గదాధరుఁడగు కుశేరునిధంగిఁ బ్రకాశించెను.

దేవతలు గొప్పసేనలతోఁగూడి యనురావతినండి తరలునట్లు మహాబలశాలులగు నారాక్షసవీరులుగొప్పసేనలంఁగూడి లంకాపునంబుచుండివెడలిరి.

మహాబలశాలులగు రాక్షసులు ఉత్తమాయుధములందాల్చి కొందఱు గజంబులను గొందఱు ఊశ్వంబులను గొందఱు మేఘగర్జనమువంటి ధ్వనిగల రథంబులను నాలోహించి యమహోదరాదుల వెంబడించి నడచిరి. ౩౪

మహాబలశాలులును సూర్యునకుంబోలె వర్చస్సుగలవారలును కాంతి మంతులునగు నారాక్షసకుమారులు ఆకాశంబున వెలుఁగుచుండు గ్రహంబులమాడ్కి దేజరిల్లుచుండిరి. ౩౫

శారదమేఘంబులకై వడి ధవళంబుగానుండు నారాక్షసుల యాయుధపక్షిక్తి యాకాశంబునందీరిన హంసపక్షులపక్షివలెఁ బ్రకాశించినది.

మరణం వాపి నిశ్చిత్త్య శత్రుణాంవా పరాజయమ్. 32

ఇతి కృత్వా మతిం వీరా నిర్జగ్తు స్సంయుగార్థినః,

జగర్జుశ్చ ప్రణేదుశ్చ చిక్షిపు శ్చాపి సాయకాన్. 33
జగృహుశ్చాపి తే వీరా నిరాయనో యుద్ధదుర్జదాః,

క్షేప్తశితాస్ఫోటనినదై శ్చచాల చ వసున్ధరా. 34
రక్షసాం సింహనాదై శ్చ పుస్ఫోచేవ తదామ్బరమ్,

తేఽభినిష్క్రమ్య ముదితా రాక్షసన్ద్రామహాబలాః. 35
దదృశు ర్వానరానీకం సముద్యతశిలానగమ్,

హరయోఽపి మహాత్మానో గచ్ఛశు నైర్మలతం బలమ్. 36
హస్త్యశ్వరథసమ్బాధం కిక్షిణిశతనాదితమ్,
నీలజీమూతసజ్కాశం సముద్యతమహాయుధమ్. 37
దీప్తానలరవిప్రభ్రైస్వ స్వర్వతో నైర్మలై ర్విభిమ్,

తద్దృష్ట్వా బల మాయాంతం లబ్ధలయోః ప్లవజ్జమాః. 38
సముద్యతమహాశైలా స్సంప్రణేదు ర్మహాబలాః,

అమృష్యమాణా రక్షాంసి ప్రతినర్దన్తి వానరాః. 39
తత స్సముద్భువ్వరవం నిశమ్య
రక్షోగణా వానరయాథపానామ్,
అమృష్యమాణాః పరహర్ష ముగ్రం
మహాబలా భీమతరం వినేదుః. 40

ఆరాక్షసులు “శత్రువులనైనను జయింపవలెను, లేక యుద్ధంబున మరణంబు నేని పొందవలెను” అని నిశ్చయించి పోయిరి. 32

పరాక్రమవంతులగు నారాక్షసులు ఈ ప్రకారము నిశ్చయించి యుద్ధార్థులయి వెడలిపోయిరి.

పరాక్రమశాలులును యుద్ధదుర్బులునుగ నారాక్షసులు యుద్ధభూమి కిఁ బోవుచు గర్జించిరి, సింహనాదములు గావించిరి, శత్రువులను గుఱించి యాత్మేషవచనంబులాడిరి, బాణంబులం బట్టిరి. 33

అప్పుడు ఆరాక్షసుల యజ్ఞపులచేతను భుజాస్ఫులనభ్యుపలచేతను భూమి చలనంబునొందెను; వారల సింహనాదంబులచే నాకాశంబు పగులు నట్లుండెను. 34

మహాబలశాలులగు నారాక్షసవీరులు అట్లు పరమసంతోషంబున యుద్ధోత్సాహంబు గడులకొనంబోయి పెనుతొట్లుచు వృక్షంబును బట్టుకొని యుద్ధసన్నద్ధులై యున్న వానరసైన్యముం జూచిరి. 35

మహావీరులగు వానరులు గజాశ్వరథసంక్లిష్టంబును రథంబులందలి చిఱు గంటలచే ప్రోలుచున్నదియు మహాయుధముల ధరించి మంత్రులను మండి చున్న యగ్నిహోత్రముతోను సూర్యునితోను సమానులయిన నారాక్షసవీరుల తోఁగూడి నల్లని మేఘంబువలె వచ్చుచున్నదియు నగు నారాక్షససైన్యమును జూచిరి. 36, 37

మహాబలశాలులగు నన్యాయుధులు వచ్చుచున్న నారాక్షససేనంజూచి తమపరాక్రమంబుఁ జూపుట కవకాశము దొరకినదని సంకుమ్భులయి మహాశైలంబులంగొని సింహనాదంబులు చేసిరి. 38

వానరులు రాక్షసులంజూచి యోధ్వజాలక గర్జించుచుండిరి. 39

అంత మహాపరాక్రమశాలులగు నారాక్షసులు వానరవీరుల సింహనాదధ్వనిని వారి సంతోషము సహించఁజాలక మఱియు భయంకరముగా గర్జించిరి. 40

తే రాక్షసబలం ఘోరం ప్రవిశ్య హరియాధపాః,
విచేరు రుద్యతై శ్చైవై ర్షగా శ్శిఖరిణో యథా. ౪౭

కేచి దాకాశ మావిశ్య కేచి దుర్వాప్యం ప్లవజ్జమాః,
రక్షసై న్నేషు సంక్రుద్ధా స్సేరు ద్ద్రిమశిలాయథాః. ౪౮
ద్రుమాం శ్చ విపులస్కన్ధాన్ గృహ్య వానరపుజ్జవాః,

తద్యుద్ధ మభవ ఘోరం రక్షో వానరసంకులమ్. ౪౯

తే పాదపశిలా శ్చైవై శ్చక్ర ర్వృష్టి మనూపమామ్,
బాణామై ర్వార్యమాణాశ్చ హరయో ధీమవిక్రమాః. ౫౦

సింహనాదా నివినేదు శ్చ రణే వానరరాక్షసాః,

శిలాభి శ్చూర్ణయామాసు ర్యాతుధానాన్ ప్లవజ్జమాః. ౫౧
నిజఘ్ను సుంయుగే క్రుద్ధాః కవచాభరణవృతాన్,
కేచి ద్రథగతా నీవరా న్దజవాజిగతా నపి. ౫౨

నిజఘ్ను సహసాఽఽపుత్య యాతుధానాన్ ప్లవజ్జమాః,
శైలశృంగాచితాశ్చాశ్చ ముష్టిభి ర్వాన్తలోచనాః. ౫౩
చేరుః పేతు శ్చ నేదు శ్చ తత్ర రాక్షసపుజ్జవాః,

రాక్షసాశ్చ శరై స్తీక్షణ్ణిభిరుః కపికుఙ్కరాన్. ౫౪

శూలముద్గరఖడ్గైశ్చ జఘ్నుః ప్రానైశ్చ శక్తిభిః,
అన్యోన్యం పాతయామాసుః షరస్పరజయైషిణః. ౫౫
రిపుశోణితదిగ్ధాన్తా స్తత్ర వానరరాక్షసాః,

అవాసరపీఠము భయంకరాకారంబగు రాక్షససేనం బ్రవేశించి పర్వతంబులఁ బట్టుకొనియుండుటచే శిఖరంబులతో నొప్పుచున్న పర్వతంబులకణిఁ బ్రకాశించిరి. ౪౬

తాళ్లను వృక్షములను ఆయుధములుగాఁగొని యుద్ధంబు గావించునట్టి యావానరులు పెద్దసైన్యవృక్షంబులను గ్రహించి పఠమస్త్రగ్ధులయి కొందఱాకాశంబునొందియు కొందఱుభూమిపైనుండియు రాక్షససైన్యంబుల విహరించిరి. ౪౭

అప్పుడు రాక్షసులను వానరులను యుద్ధము భయంకరముగా జరిగెను. ౪౮

భయంకరపరాక్రమశాలులగు నావానరులు, రాక్షసులు ప్రయోగించు బాణసమూహములచే నెంతయు వారింపఁబడియు, నిలువక రాక్షసులపైవృక్షంబులను తాళ్లను బర్వతంబులను అసదృశముగాఁ గురిపించిరి ౪౯

వానరులును రాక్షసులును యుద్ధోత్సాహంబు గడుర యుద్ధమునందు సింహవాదంబులం గావించిరి

వానరులు రాక్షసులను తొలచేమోది చూర్ణముగావించిరి ౫౦

కొందఱు వానరులు యుద్ధంబున సంస్త్రగ్ధులయి పైకెగిరి రథంబులను గుఱ్ఱంబులను ఏనుఁగులను ఆరోపించియున్న కవచంబులఁ దొడిగినవారలును ఆధరజాలంకృతులు నగు పరాక్రమవంతులయిన రాక్షసులం జంపిరి. ౫౧

ఆయుద్ధంబున రాక్షసోత్తములు పయిఁబడియుండు పర్వతశిఖరములతోఁగూడిన దేహములుగలవారలయి పిడికిటిపోటులచే బైటికి వెడలివచ్చినకండ్లతోఁ దిరుగుచు నేలంబడి యఱచిరి. ౫౨

రాక్షసులు కఱివబాణంబులను హులంబులను ముద్గరంబులను ఖడ్గంబులను బ్రాసంబులను శస్త్రులను వానరోత్తముల వధించిరి ౫౩

ఆయుద్ధమునందు వానరులును రాక్షసులును ఒకరినొకరు జయింపఁగోరి దేహమంతయు శత్రువుల నెత్తుటందడియ నొందోరులం గొట్టుకొనిరి. ౫౪

తత శ్చైతే శ్చ ఖడ్గశ్చ విసృష్టై ర్హరిరాక్షసైః. ౫౫

ముహూర్తే నావృతా భూమి రభవ చ్ఛోణితాప్లుతా,

వికీర్ణ పర్వతాశ్చారై రక్షోభి రరిమర్దనైః. ౫౬

ఆసీద్భవసుమతీ పూర్ణా తదా యుద్ధమదాన్వితైః,

ఆక్షిప్తాః క్షిప్యమాణాశ్చ భగ్నశూలాశ్చ వానరైః. ౫౭

పున ర్దృశై స్తథా చక్రు రాసన్నా యుద్ధ మదృశతమ్,

వానరా నావనరై రేవ జఘ్ను స్తే రజనీచరాః. ౫౮

రాక్షసా గ్రాక్షసై రేవ జఘ్ను స్తే హరియూధసాః,

ఆక్షిప్య చ శిలా స్తేహం నిజఘ్నూ రాక్షసా హరీన్. ౫౯

తేహం చాచ్ఛిద్య శస్త్రాణి జఘ్నూ రక్షాంసి వానరాః,

నిజఘ్ను శ్చైలశూలాస్తై ర్భిభిదు శ్చ పరస్పరమ్. ౬౦

సింహనాదా న్వివేదుశ్చ రణే వానరరాక్షసాః,

చిన్నవర్తతనుత్రాణా రాక్షసా వానరై ర్హతాః. ౬౧

రుధిరం ప్రస్తుతా స్తత్ర రససార మివ ద్రుమాః,

రథేన చ రథం చాపి వారణే నైవ వారణమ్. ౬౨

హయేన చ హయం కేచిన్నిజఘ్ను రావనరా రణే,

ప్రహృష్టమనస సుర్యే ప్రగృహీత మనశ్శిలాః. ౬౩

హరయో రాక్షసా జ్ఞఘ్ను ర్ద్యుమైశ్చ బహుశౌఖిభిః,

తద్యుద్ధ మభవ ఘోరం రక్షో వానరసంకులమ్. ౬౪

అంత ముహూర్తమాత్రంబున నాయుద్ధభూమియంతయు వానరరాక్షసులు ఒకరిపైనొకరు ప్రయోగించుకొనిన పర్వతంబులచేతను కత్తులచేతను నిండి నెత్తురు వెల్లువలయ్యెను. ౫౫

అప్పుడు యుద్ధభూమియంతయుఁ బర్వతాకారులును శత్రుమర్దనులును యుద్ధగర్వితులునగు రాక్షసులకశేబరంబులచే నిండినది ౫౬

వానరులు రాక్షసులను పైకెత్తిపడవేయుచు హూలాద్యాయుధంబులను విటిచి చీకాకుపటిచినను రాక్షసులు ఓడక వానరుల మీఁదికిఁబోయి చూపరుల కాశ్చర్యముగలుగునట్లు కాశ్యంజేతులఁ బోగుగావించిరి. ౫౭

రాక్షసులు వానరులతోనే వానరులం గొట్టిరి, వానరులును రాక్షసులతోనే రాక్షసులం బ్రహరింపుచుండిరి. ౫౮

రాక్షసులు వానరులు ప్రయోగించుకొని నొడిసిపట్టుకొని వానరులం బ్రహరించి వధించివుచ్చిరి, వానరులును రాక్షసులచేతియాయుధంబులంబెఱికికొని రాక్షసులవధించిరి. ౫౯

వానరులును రాక్షసులును యుద్ధంబున పర్వతంబులచేతను హూలాద్యాయుధంబులచేతను పరస్పరము దేహంబు భేదిల్లి నెత్తురుగాఱునట్లు ప్రహరించుకొని సింహనాదంబులు గావించిరి ౬౦

ఆయుద్ధభూమియందు రాక్షసులు వానరులచేఁ గొట్టఁబడినవారలయి కవచంబులుపగిలి కత్తివాలు వేయఁబడినవృక్షములు పాలుగాఱునట్లు నెత్తురుగాఱిరి. ౬౧

కొందఱు వానరులు యుద్ధంబునందు రథంబును ఏనుగుచేత నేనుఁగును గుఱ్ఱంబుచేత గుఱ్ఱంబును విచిత్రంబుగాఁ బ్రహరించిరి. ౬౨

వానరులందఱును సంతుష్టహృదయులై తొల్లవలె సిరమయిన మనస్సుగలవారలై పెక్కుకొమ్మలు గలవృక్షములను శిలలును జేకొని రాక్షసుల వధించిరి. ౬౩

అప్పుడు రాక్షసులకును వానరులకును పోరు భయంకరంబయ్యె. ౬౪

తురప్తై రథచన్ద్రైశ్చ భ్రతైశ్చ నిశితైశ్చరైః,

రాక్షసా వానరేన్ద్రాణాం చిచ్ఛిదుః పాదపాన్ శిలాః. ౬౫

విక్రేణః పర్వతాగ్రైశ్చ ద్రుమైశ్చిన్దైశ్చ సంయుగే,

హతైశ్చ కపిరక్షోభి ర్దుర్గమా వసుధాభవత్. ౬౬

తే వానరా గర్వితహృష్టచేష్టా

స్సజ్జామ మాసాద్య భయం విముచ్య,

యుద్ధం తు సర్వే సహ రాక్షసై నై

ర్షానాయుధా శ్చక్రు రదీనసత్త్వాః. ౬౭

తస్మి స్ప్రిప్సత్తే తుములే విమర్దే

ప్రహృష్యమాణేషు వలీముఖేషు,

నిపాత్య మానేషుచ రాక్షసేషు

మహర్షయో దేవగణా శ్చ నేదుః. ౬౮

తతో హయం మాగుతతుల్యవేగ

మారుహ్య శక్తిం నిశితాం ప్రగృహ్య,

నరాన్తకో వానరరాజనైస్యం

మహర్ణవం మీన ఇ వావివేశ ౬౯

స వానరాన్ సప్తశతాని వీరః

ప్రాసేన దీప్తేన వినిర్భిశేః,

ఏకః క్షణే నేష్వరిపుర్వహత్తా

జఘాన సైన్యం హరిపుణ్డవానామ్. ౭౦

దదృశుశ్చ మహత్తానం హయపుష్టే ప్రతిష్ఠితమ్,

చరన్తం హరిసైన్యేషు విద్యాధరమహర్షయః. ౭౧

స తస్య దదృశే మార్గో మాంసకోణితకర్దమః,

రాక్షసులు అర్ధచంద్రాకారబాణంబులచేతను బల్లెములచేతను తీక్షణంబులగు నితరబాణంబులచేతను వానరోత్తములు ప్రయోగించువృక్షంబులను శిలలను ఛేదించిరి.

౬౫

యౌధమనందు విఠిగిపడిన పర్వతశిఖరంబులచేతను ఛిన్నంబులగు వృక్షములచేతను హతులయిన వానిరరాక్షసులచేతనునిండి భూమిదుర్గమంబయ్యె.

మహాబలకాలులగు నావానరులందఱు గర్వసంతోషంబులతోఁ గూడినవారలయి యౌధభూమినొంది నిర్భయములయి రాక్షసులనానావిధాయౌధంబులు పెఱికికొనివానింగొని యారాక్షసులతోఁగూడి యౌధంబుగావించిరి.

ఇట్లు దొమ్మియౌధమనందు వానరులు సంతోషంబు నొంది యును రాక్షసులు తోయి యెట్లయిననుజూచి మహర్షులును కేవలము సంతోషంబున నటించిరి.

౬౬

అంతనరాంతకుఁడు వాయువేగంబగుశ్చక్రము నారోహించి తీక్షణంబగు శక్తింగొని మహాసమద్రంబును మత్స్యంబు ప్రవేశించునట్లు నానరసైన్యమును బ్రవేశించెను.

౬౭

పరాక్రమవంతుఁడగు నానరాంతకుఁడు దీప్తంబగు శక్తిచే నేడు పందలనానరులను పిధించెను; అట్లు మహాబలుఁడగు నానరాంతకుఁడొకఁడు తుణమాత్రంబున వానరసైన్యంబునుగొట్టి చీకాకుపఱిచెను.

౭౦

విద్యాధరులు మహర్షులు మున్నగువారలు గుఱింబుపైఁ గూర్చుండి వానరసైన్యంబుల విహరించుచున్నమహాబలుఁడగు నరాంతకుం జూచిరి ౭౧

ఆనరాంతకునిమార్గముమాంసశోణితమయింబై చచ్చి నేలంబడియొందు

పతితైః పరవృతాకారైః ర్వానరైః రభిసంవృతః. 29

యావ ద్విక్రమితుం బుద్ధిం చక్రుః స్థవగవృజ్జవాః,
తావ దేతా సతిక్రమ్య నిర్భిభేద సరాస్తకః. 23

జ్వలంతం ప్రాస ముద్యమ్య సంగ్రామాగ్రే సరాస్తకః,
దదాహ హరిసై న్యాని వనానీవ విభావనుః. 28

యావ దుత్పాటయామాసు ర్వృతౌన్ శైలా న్వనౌకసః,
తావ త్ప్రాసహతాః పేతు ర్వజ్రకృత్తా ఇ వాచలాః. 24

దిక్షు సర్వాసు బలవా న్విచచార సరాస్తకః,
ప్రయృష్నన్ సర్వతో యుధే ప్రావృట్కూలే యథానిలః. 25

న శేకు ధ్ధావితుం వీరా న స్థాతుం స్పందితుం భయాత్,
ఉత్పతంతం స్థితం యాంతం సర్వా నివ్యాధ వీర్యవాన్. 22

ఏకే నాస్తకః తేన ప్రాసే నాదిత్యతేజసా,
భిన్నాని హరిసై న్యాని నిపేతు ర్ధరణీతలే. 26

వజ్రనిష్పేషసదృశం ప్రాస ప్యాభినిపాతనమ్,
న శేకు ర్వానరా నిర్భిభుం తే వినేదు ర్మహాస్పనమ్. 27

పతతాం హరివీరాణాం రూపాణి ప్రచకాశిరే,
వజ్రభిన్నాగ్రకూటానాం శైలానాం పతతా మివ. 28

యే తు పూర్వం మహాత్మానః కుమ్భకణ్ఠేన పాతితాః,
తే న్వస్థా వానరశ్రేష్ఠా స్సుగ్రీవ ముపతస్థిరే. 29

విప్రేక్షమాణ స్సుగ్రీవో దదర్శ హరివాహినీమ్,
సరాస్తకభయత్రస్తాం విద్రవస్తీ మిత స్తతః. 30

పర్యతాకారులగు వానరులకశేబరంబులచే భయంకరంబై చూడనొప్పెను.

ఈవానరోత్తములు పరాక్రమింపఁ దలంచినంతలోనే నరాంతకుఁడు దానిం దెలిసి వారలు ప్రయత్నించుటకుమున్నె వారల వధింపుచుండెను. ౭౩

నరాంతకుఁడు యుద్ధమధ్యంబున వండుచున్నట్లున్న ప్రాసంబుబట్టు కొని దావానలంబువనంబుల దహించునట్లు వానరసైన్యంబులను దహించెను.

వానరులు పృథ్వింబులనుగాని పర్యతంబులనుగాని పెఱుకుసంతలో పలనే వారిలు నరాంతకునిప్రాసంబుచే బొడువబడినవారలై వజ్రముచే భిన్నంబులగు పర్యతంబులకరణి నేలంగూలిరి. ౭౪

బలవంతుఁడగు నరాంతకుఁడు యుద్ధంబున వానరసేనలన్నీయు మర్దిం చుచు వర్షాకాలవాయువువలె ఎదురులేక అన్నిదిక్కులంగును సంచిరించు చుండెను. ౭౫

వానరవీరులు భయంబునంజేసి పరుగెత్తుటకుఁగాని నిలుచుటకుఁగాని కదలుటకుఁగాని యశక్తులైరి; పరాక్రమవంతుఁడగు నరాంతకుఁడు ఎగురుచు న్నవానిన నిలుచున్నవానిని పోవుచున్నవాని నందఱు ఒక్కపెట్టఁగొట్టెను.

మృత్యువువంటిదియు మూర్ఖతేజంబునగు నాయొక్కప్రాసముచే వానరసైన్యములన్నియు భిన్నములయి నేలబడినవి. ౭౬

వానరులు వజ్రాయుధముయొక్క దెబ్బతో సమానముయిన యాప్రాస ముయొక్క దెబ్బను సహింపఁజాలక మహాధ్వనిగలుగునట్లు అఱచిరి. ౭౭

అప్పుడు వానరవీరులు నరాంతకునిచే బ్రాసహతులై వజ్రాయుధముచే భిన్నములగు శిఖరములుగల పర్యతంబులపగిది నేలంబడిరి. ౭౮

మున్ను కుంభకర్ణునిచే మూర్ఛితులయిపడియుండిన మహాబలశాలులగు వానరోత్తములు ఈలోపల మూర్ఛదేహి ముగ్ధివునియొద్ద నిలిచిరి. ౭౯

ముగ్ధివుఁడు నలుప్రక్కలంజూచి నరాంతకునిభయంబున ఇట్టటుపా ఱుచున్న వానరసేనం జూచెను. ౮౦

విద్రుతాం వాహినీం దృష్ట్వా స దదర్శ నరాస్తకమ్,
 గృహీత ప్రాస మాయాస్తం హయపుష్టే ప్రతిష్ఠితమ్. ౮౩
 అథోవాచ మహాతేజా స్సుగ్రీవో వానరాధిపః,
 కుమార మజ్జదం వీరం శక్రతుల్యపరాక్రమమ్. ౮౪

గచ్ఛ త్వం రాక్షసం వీరో యోఽసౌ తురగ మాస్థితః,
 త్నోభయస్తం హరిబలం క్షేప్రం ప్రాణై ర్వియోజయ. ౮౫

సభర్తు ర్వీచనం శ్రుత్వా నిష్పశా తాజ్ఞద స్తతః,
 అనీకా న్నేఘసంకాశా న్నేఘానీకా ని వాంశుమాన్. ౮౬

కైలసంఘాతసంకాశో హరీణా ముత్తమోఽజ్ఞః,
 రరా బాజ్ఞదసన్నద్ధ స్సధాతురివ పర్వతః. ౮౭

నిరాయుథో మహాతేజః కేవలం నఖరంష్ట్రవాన్,
 నరాస్తక మభిక్రమ్య వాలిపుత్రోఽబ్రవీ ద్వచః. ౮౮

తిష్ఠ కిం ప్రాశ్నతై రేభి ర్హరిభి స్త్వంకరిష్యసి,
 అస్మి న్వజ్రసమస్పర్శం ప్రాసం క్షేప మ మోరసి. ౮౯
 అజ్ఞదస్య వచః శ్రుత్వా వ్రచుక్రోధ నరాస్తకః,
 సందశ్య దళనై రోష్ఠం వినిశ్చస్య భుజజ్ఞవత్. ౯౦
 అభిగ మ్యాజ్ఞదం క్రుద్ధో వాలిపుత్రంనరాస్తకః,
 ప్రాసం సమావిధ్య తదాజ్ఞదాయ,
 సముజ్జ్వలస్తం సహ సోత్ససర్జ. ౯౧

ఆనుగ్రీవుఁడు ఆట్లు భయంబునం బరుగత్తుచున్న తనసేనంజాచి
గుఱ్ఱంబుమీఁదఁగూర్చుండిప్రాసంబుచేబట్టినచ్చుచున్న సరాంతకుఁ గనెను.

అంతి మహాపరాక్రమకాలియు వానరాజుండునగు సుగ్రీవుఁడు
ఇంద్రునకుంబోలె మహాపరాక్రమంబుగల యవరాజుండగు నంగదుంజాచి
యిట్లనిచెప్పెను. ౮౪

నీవు పోయి అదిగో గుఱ్ఱంబుపైఁ గూర్చుండి వానరసేననంతయుఁ
జీకాకుపఱచుచున్న వీరుఁడగు నారాక్షసుని నిధిపుము. అని సుగ్రీవుఁ డం
గదునితోఁ జెప్పెను. ౮౫

అంతి ఆయంగదుఁడు వానరాజుమాటను విని మేఘసమూహమున
నుండి నూర్చుఁడు వెడలిపిచ్చునట్లు మేఘకారంబయిన వానరసైన్యమున
నుండి వెడలిను. ౮౬

అనేకపర్వతముల సమూహమంతటియాకారముగల వానరోత్తముఁడ
గునాయంగదుఁడు బాహుపురులు చాల్చియుండుటచేత గై రికధాతువులతోఁ
గూడిన పర్వతంబుకరిణిఁ బ్రకాశించెను. ౮౭

వాలిమూరుఁడగు నాయంగదుఁడు ఏయాయుధంబును దీసికొనక
సఖదంతములుమాత్ర మే యాయుధంబులు గాఁ గలవాఁడై సరాంతకుని
యొద్దకుఁబోయి యిట్లని చెప్పెను. ౮౮

నిలుపుము; ఈయల్పవానరులతో నీకేమిపని? పశ్రసమానంబగు నీప్రాస
మును నావత్సంబుపైవేయుము. అని యంగదుఁడు సరాంతకునితోఁజెప్పెను.

సరాంతకుఁడు అంగదునిమాటను విని పండ్లచేఁ బెదవికొఱకుకొని
కృష్ణసర్పమువలె నిట్టూర్పులుపుచ్చుచు మిక్కిలియుఁ గుపితుఁడయ్యెను.

సరాంతకుఁ డట్లు కుపితుఁడై వాలిపుత్రుఁడగు నంగదునిమీఁదికిఁ బో
యి చుండుచున్నప్రాసమును గిఱగిఱం ద్రిప్పివేగంబున నంగదునిపై వేసెను.

స వాలిపుత్రోరసి వజ్రకల్పే
బభూవ భగ్నో న్యసత చ్చ భూమా,
తం ప్రాస మాలోక్య తదా విభగ్నం
సుపర్ణకృత్తోచగభోగకల్పమ్.

౯౨

తలం సముద్యమ్య స వాలిపుత్ర
స్తురజ్జయం తస్య జఘాన మూర్ధ్ని,
నిమగ్నతాలు స్ఫుటితాక్షితారో
నిష్కాస్తజహ్వోఽచలసన్నికాశః.

౯౩

స తస్య వాజీ నిపపాత భూమా
తలప్రహరేణ విశీర్ణమూర్ధా,
నరాంతకః క్రోధచశం జగామ
హతం తురజ్జయం పతితం నిరీక్ష్య.

౯౪

సముప్తి ముద్యమ్య మహాప్రభావో
జఘాన శీర్షే యుధి వాలిపుత్రమ్,
అ థాజ్ఞదో ముప్తివిభిన్నమూర్ధా
సుప్రావే తీవ్రం దుధిరం భృశోష్ణమ్.

౯౫

ముహు ర్వజజ్వల ముమోహ చాపి
సంజ్ఞాం సచూసాద్య విసిష్టియేచ,
అ థాజ్ఞదో వజ్రసమానవేగం

సంవర్త్య ముప్తిం గిరిశృజ్గకల్పమ్.
నిపాతయామాస తదా మహాత్మా
నరాంతక స్వోరసి వాలిపుత్రః,

౯౬

సముప్తినిష్పిష్టవిభిన్నవహౌ
జ్వాలావమచ్ఛోణితదిగ్ధగాత్రః.

౯౭

ఆప్రాసము వజ్రసమానమును నంగదునివత్స్థలముదాఁకి విటిగి నేలంబడెను.

వాలికుమారుడగు నాయంగదుఁడు గరుత్మంతునిచే ఖండింపబడు సర్పమువలె విటిగిపడిన యాప్రాసముంజూచి యఱచేయినెత్తి యతనిగుఱ్ఱము నెత్తిమీఁదం గొట్టెను. ౯౨

పర్యతాకారమును నానరాంతకునిగుఱ్ఱము అంగదుని యఱచేతిదబ్బకు తలపగిలి, దవడలు లోనికిఁబోయి, కంటిగుఱ్ఱు పగిలి, నాలుక వెలువడ నేలం గూలెను. ౯౩

మహాప్రభావుడగు నరాంతకుఁడు తనగుఱ్ఱము హతమై నేలంగూలుటనుజూచి పరమకుపితుడై పిడికిలి నెత్తి యుద్ధంబున వాలిపుత్రుడగు నంగదునితలపైఁ బడిచెను. ౯౪

అంత నంగదుఁడు నరాంతకుని పిడికిటిపోటునకు తలపగిలి వేడి నెత్తురు కార్చుచు పలుమాఱు శోషంబునొందియు మూర్ఛిల్లియు దుదకుఁ దెలివొంది నరాంతకునిబలమున కచ్చెరువు నొందెను. ౯౫

అంత మహాబలాడగు వాలికుమారుడైన యంగదుఁడు వజ్రముంబోలిన పర్యతాకారమును పిడికిలి నలవరించి నరాంతకునితోమ్ముపైఁ బడిచెను. ౯౬

అనరాంతకుఁడు అంగదుని పిడికిటిపోటుచే తోమ్ముపగిలియు నలంగి యుఁ బై కుద్దమించు నెత్తురుదారలందోఁగుచు వజ్రాయుధముచే నఱుకఁబడిన

నరాస్తకో భూమితలే పపాత
 యథాఽచలో వజ్రనిపాతభగ్నః,
 అథాస్తరిక్షే త్రిదశోత్తమానాం
 వనోకసాం చైవ మహాప్రణాదః.

౯౮

బభూవ తస్మిన్నిహతేఽగ్ర్యవీరే
 నరాస్తకే వాలిసుతేన సజ్ఞే,
 అథాన్జవో రామమనః ప్రహర్షణం
 సుదుష్కరం తత్కృతవాన్త్వి విక్రమమ్.

౯౯

విసిష్టియే సోఽవ్యతివీర్యవిక్రమః
 పునశ్చ యుద్ధే స బభూవ హర్షితః.

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే ఏకోనసప్తతితమ స్సర్గః. ౯౯.

సప్తతితమ స్సర్గః.

నరాస్తకం హతం దృష్ట్వా చుక్రశు ర్నైరృతృక్షభాః,
 దేవాస్తక స్త్రిమూర్ధాచ పౌలస్త్యశ్చ మహోదరః,
 ఆరూఢో మేఘసంకాశం వారణేంద్రం మహోదరః,
 వాలిపుత్రం మహావీర్య మభిదుద్రావ వీర్యవాన్.

౧

౨

భ్రాతృవ్యసనసంతప్తస్తదా దేవాస్తకో బలీ,
 ఆదాయ పరిఘం దీప్త మజ్గదం సమభిద్రవత్.

3

రథ మాదిత్యసంకాశం యుక్తం పరమవాజిభిః,
 ఆస్థాయ త్రిశిరా వీరో వాలిపుత్ర మథాభ్యయాత్.

౪

స త్రిభి ర్వేదదర్శిష్ణు ర్నైరృతేన్ద్రై రభిద్రుతః,

పర్యతముభంగి నేలంగూలెను.

౯౭

అంత వీరోత్తముండగు నానరాంతకుని అంగదుఁడు యుద్ధంబున వధిం
పఁగానే దేవతలును వానరులును గావించు సంతోషధ్వనులు నింగిముట్టి
చేలంగినవి.

౯౮

అంత నంగదుఁడు రామునిమనస్సునకు సంతోషముగలుగునట్లుగా
దుష్కరమయిన పరాక్రమంబు చేయుటవలన మహాపరాక్రముండగు
రాముఁడు ఆశ్చర్యమునొంది క్లాఘించెను; ఆయంగదుఁడును సంతృప్తుడై
మరల యుద్ధసన్నద్ధుడయ్యెను.

౯౯

ఇది యటువదిలొమ్మిదవసర్గము.

దెబ్బదియవసర్గము.

రాక్షసోత్తములకు దేవాంతకుఁడును త్రిశిరుఁడును మహోదరుఁడు
ను సరాంతకుఁడు హతుఁడగుటను జూచి దుఃఖంబున నణచిరి.

౧

మహాపరాక్రమశాలియగు మహోదరుఁడు మేఘసమానంబగు నుత్తమ
మయినయేనుఁగు నారోహించి మహాపరాక్రమశాలియగు వాలికుమారుఁ
డయిన యంగదునిం దఱిమెను.

౨

అట్లు బలవంతుండగు దేవాంతకుఁడు తోఁబుట్టువు హతుఁడగుటకు
దుఃఖితుడై దేదీప్యమానంబగు పరిఘంబుగొని యంగదునిమీఁది కడఁచెను.

అంత వీరుండగు త్రిశిరుఁడు నూర్యబింబమువలె వెలుఁగుచున్న యు
త్తమాశ్వంబులు పూన్చిన రథంబునెక్కి వాలిపుత్రుండగు నంగదునిపైకిఁ
బోయెను.

౪

ఆయంగదుఁడు అట్లు దేవతలగర్వంబు నణంచునట్టి రాక్షసోత్తములు
మువ్వరు తనమీఁదికి వచ్చుటంజూచి పెద్దకొమ్మలుగల వృక్షంబు నొకటిఁ

వృక్ష ముత్పాటయామాస మహావిటవ మబ్జదః. ౫
 దేవాస్తకాయ తం వీర శ్చిక్షేవ సహ సాబ్జదః,
 మహావృక్షం మహాశాఖం శక్రో దీప్తమి వాశనిమ్. ౬
 త్రిశిరాస్తం ప్రచిచ్ఛేద శరై రాశీవిహాసమైః,
 స వృక్షం కృత్త మాలోక్య ఉత్పసాత త దాబ్జదః. ౭

స వవర్ష తతో వృక్షాన్ శైలాంశ్చ కపికుంజరః,
 తా స్ప్రిచిచ్ఛేద సంక్రుద్ధ స్త్రిశిరా నిశితై శ్శరైః. ౮

పరిఘాగ్రేణ తా స్ప్రితౌ స్పృభజ్జ చ సురాస్తకః,
 త్రిశిరా శ్చాబ్జదం వీర మభిదుద్రావ నాయకైః. ౯

గజేన సమభిదుత్య వాలిపుత్రం మహాదరః,
 జఘా నోరసి సంక్రుద్ధ స్తోమరై ర్వజ్రసన్నిభైః. ౧౦
 దేవాస్తక శ్చ సంక్రుద్ధః పరిఘేణ త దాబ్జదమ్,
 ఉవగ మ్యాభిహ త్యాశు వ్యవచక్రామ వేగవాన్. ౧౧

స త్రిభి ర్నైరృతశ్చైష్టే ర్యగవ త్సమభిదుతః,
 స వివ్యథే మహాతేజా వాలిపుత్రః ప్రతాపవాన్. ౧౨

స వేగవా స్తహావేగం కృత్వా పరమదుర్జయః,
 తలేన భృశ ముత్పత్య జఘా నాస్య మహాగజమ్. ౧౩

తస్య తేన ప్రహరేణ నాగరాజస్య సంయుగే,
 పేతతు ర్లోచనే తస్య విననాద స వారణః. ౧౪

బెల్లగించెను.

౫

వీరుడగు నంగదుడు దేవేంద్రుడు వజ్రాయుధమును బ్రయోగించు నట్లు పెద్దకొత్తులుగల యామహావృక్షమునుశీఘ్రంబున దేవాంతకునిపైవైచెను.

త్రిశిరుడు తీక్షణులుగ బాణంబులచే నావృక్షమును ఛేదించెను; అంగదుడు వృక్షంబు ఛేదింపఁబడుటను జూచి యంత నాకాశంబున కుద్గమించెను.

౬

అంత వానరశ్రేష్ఠుండగు నాయంగదుడు వృక్షంబులను బర్వతంబులను గురియఁ ద్రిశిరుడు సంక్రద్ధుడై వానినన్నిటిని గఱపబాణంబుల ఖండించెను.

౭

దేవాంతకుడు పరిఘాగ్రంబున నంగదుడు ప్రయోగించువృక్షంబులఁ దట్టివేయుచుండెను. త్రిశిరుడు బాణంబులచే వీరుడగు నంగదుని నొప్పించెను.

౮

మహోదరుడు పరమకుపితుడై ఏనుఁగును అంగదునిమీఁదికిఁ దటిమి వజ్రసమాసంబులగు తోమరంబులచే నంగదుని తొమ్మసం గొట్టెను. ౧౦

నేగవంతుడు దేవాంతకుడును క్రద్ధుడై యప్పుడు అంగదుని మీఁదికిఁ బోయి శీఘ్రమునఁ బరిఘముతో నంగదుని బ్రహారించి యపకాశముగల్గుటకై వెనుకకుఁ బోయెను.

౧౧

మహాశేజుడు మహాపరాక్రమశాలియునగు వాలికుమారుడైన యయ్యంగదుఁడు ఆ శ్లైకకాలమున మువ్వరు రాక్షసోత్తములచే నెదిరింపఁబడియు నెంతమాత్రము వ్యధనొందలేదు.

౧౨

నేగవంతుడును బరమగుర్జయుఁడు నగు నాయంగదుఁడు మహావేగంబు నవలంబించి పైకెగిరి మహోదరుఁ డెక్కియున్న మహాగజంబు నఱచేతం జఱచెను.

౧౩

యద్దంబున నాయంగదుని దెబ్బకు ఆమహోదరుని యేనుఁగుకన్నులు రెండును వీడిపడినవి; ఆయేనుఁగును అఱచెను.

౧౪

విషాణం చాస్య నిష్కృప్య వాలిపుత్రో మహాబలః,
 దేవాస్తక మభిప్లుత్య తాడయామాస సంయుగే. ౧౫
 స వివాళితసర్వాజ్ఞో వాతోద్ధూత ఇవ ద్రుమః,
 లాఘోరస స వర్ణంచ సుస్రావ రుధిరం ముఖాత్. ౧౬
 అ థాశ్వాస్య మహాతేజాః కృచ్ఛాఞ్చి దేవాస్తకో బలీ,
 ఆవిధ్య పరిఘం ఘోర మాజఘాన త దాజ్ఞదమ్. ౧౭

పరిఘాభిహతశ్చాపి వానరేంద్రాత్తజ స్తదా,
 జానుభ్యాం పతితో భూమా వునరే వోత్పపాత హ. ౧౮
 త ముత్పతంతం త్రిశిరా స్త్రిభి ర్బాణై రజిహ్వాగైః,
 ఘోరై ర్హరిపతేః పుత్రం లలాటేభిజఘాన హ. ౧౯
 తతోఽబ్జదం పరిక్షిప్తం త్రిభి రైర్మృతపుష్పవైః,
 హనూమా నపి విజ్ఞాయ నీల శ్చాపి వ్రతస్థతుః. ౨౦
 తత శ్చిక్షేప శైలాగ్రం నీల స్త్రిశిరసే తదా,
 త ద్రావణసుతో ధీమా న్నిభేద నిశితై శ్శరైః. ౨౧

తద్బాణశతనిర్భిన్నం విదారితశిలాతలమ్,
 సవిస్ఫులిజం సజావలం నిసపాత గిరే శ్శిరః. ౨౨
 తతో జ్ఞుష్కృత మాలోక్య హర్షా ద్దేవాస్తక స్తదా,
 పరిఘేణాభిదుద్రావ మారుతాత్తజ మాహవే. ౨౩

త మాపతంత ముత్పలుత్య హనూమా న్మారుతాత్తజః,
 ఆజఘాన తదా మూర్ధ్ని వజ్రక లేపన ముష్టినా. ౨౪

శిరసి ప్రహర న్వీర స్తదా వాయుసుతో బలీ,

మహాబలకాలియగు నంగదుఁడు మహాదరుని యేనుఁగుదంతమును బెఱికి యుద్ధంబున దేవాంతకునిమీదికి దుమికి దానిచే నతనిం గొట్టెను.

అంత దేవాంతకుఁడు వాయువుచేఁ ద్రోయఁబడినప్పక్షంబుపగిది నిశ్చేష్టఁడైపడి నోటనుండి లక్తుకరసముఁటి నెత్తురుగ్రక్కెను. ౧౭

అంత మహాతేజఁడును మహాబలుఁడు నగుదేవాంతకుఁ డెట్టకేలకు ఊటనొంది భయంకకావంబగు పరిఘంబు గిఱగిఱంద్రిప్పి యంగదుఁ గొట్టెను. ౧౮

అప్పుడు వానరరాజపుత్రుఁడగు నంగదుఁడు పరిఘంబుచేఁ గొట్టఁ బడియు మ్రోఁకొప్పు భూమియంట బోరగిలంబడి తత్క్షణంబున నేలేచెను. ౧౯

త్రిశిరుఁడు వానరరాజపుత్రుఁడగు నంగదుఁడు లేచుటంజూచి యతనిని భయంకరంబులగు మూఁడుబాణంబులచే నొసటంగొట్టెను. ౨౦

అంత అంగదునొక్కని ముగ్గురురాక్షసోత్తములు చుట్టుకొని యున్నారనితెలిసి హనుమంతుఁడును నీలుఁడును దోడ్పడిరి. ౨౧

అంత నీలుఁడు త్రిశిరునిమీఁద నొక్కపర్వతశిఖరంబునేయ బుద్ధి మంతుఁడగు వారావిపుత్రుఁడు కఱకుబాణంబులచే దానిం గునియలు గావించెను. ౨౨

అప్పుర్యతశిఖరము త్రిశిరునిబాణంబులచే భిన్నమై తాళ్ళన్నియుఁ బగిలి మిఱుంగులులతోను జ్వాలలతో నొప్పుచు నేలంబడెను. ౨౩

అంత సప్తఁడు దేవాంతకుఁడు ఆపర్వతశిఖరంబు తునియలయి పడుటంజూచి సంతోషంబున పరిఘంబుగొని యుద్ధంబున వాయుకుమారుఁడగు హనుమంతునిమీదికిఁ బోయెను. ౨౪

అప్పుడు వాయుపుత్రుఁడగు హనుమంతుఁడు తనపైకి దేవాంతకుఁడు వచ్చుటంజూచి యతనిపైకెగిరి యతని శిరస్సునందు నృజతుల్యంబగు పిడికిటం బొడిచెను. ౨౫

అప్పుడు వీరుఁడును బలవంతుఁడునగు వాయుపుత్రుఁడైన హనుమం

నాదే నాకమ్పయ చ్ఛైవ రాక్షసాన్ స మహాకపిః. ౨౫

స ముష్టినిష్పిష్టవికీర్ణమూర్ధా
నిర్వాస్తవస్తాతీవిలమ్బిజహ్వః,
దేవాస్తకో రాక్షసరాజసూను
ర్గతాసు కుర్వాంసహసా పపాత. ౨౬

తస్త్విస్తతే రాక్షసయోధముఖ్యే
మహాబలే సంయతి దేవశత్రైః,
క్రుద్ధస్త్రిమూర్ధానిశితాగ్రముగ్రం
వవర్ష నీలోరసి బాణవర్షమ్ ౨౭

మహోదరస్తు సంక్రుద్ధః కుజ్జ్వరం పర్వతోపమమ్,
భూయస్సమధిగుహ్యశు మందరం రశ్మిమానివ. ౨౮

తతో బాణమయం వర్షం నీలస్యోరస్యపాతయత్,
గిరా వర్షం తటిచ్ఛక్రచాపవానివతోయదః. ౨౯

తతశ్చరాఘే రభివర్షనూణో
విభిన్నాస్త్రః కపిసైన్యపాలః,
నీలో బభూవాథ నిస్పృష్టగాత్రో
విప్రమ్భితస్తేన మహాబలేన. ౩౦

తతస్తు నీలః ప్రతిలభ్య సంక్షాం
శైలం సముత్పాత్య సవృక్షవణ్డమ్,
తతస్సముత్పత్య భృశోగ్రవేగో
మహోదరం తేన బభూవ మూర్ధ్ని. ౩౧

తుఁడు దేవాంతకుని శిరస్సుపై గుడ్డి రాక్షసులందఱు భయంబున వడఁకునట్లు
సింహనాదంబుచేసెను. ౨౫

రాక్షసరాజుండగు రావణునిపుత్రుఁడగు నాదేవాంతకుఁడు హనుమం
తుని పిడికిటిపోటునకు తల పెనువ్రక్కలయి దంతములును నేత్రములును
రాల నాలుక ప్రేలుకాడ గతప్రాణుఁడై శీఘ్రంబున నేలంగూలెను. ౨౬

రాక్షసవీరులలో నుత్తముఁడును మహాబలుఁడును దేవశత్రువునకు
నాదేవాంతకుఁడు యుద్ధంబున హతుఁడగుటనుజూచి త్రిశిరుఁడు కుపితుఁడై
నీలునిపక్షస్థులంబుపై తీక్షణంబులగు పెక్కు బాణంబులఁ గురిపించెను. ౨౭

మహోదరుఁడు మిక్కిలియుఁ గుపితుఁడై మందరపర్వతంబును
సూర్యుఁ డారోహించునట్లు సురల నుఱియొకపర్వతాకారమయిన యేనుఁగు
నారోహించి యుద్ధంబునకు వచ్చెను. ౨౮

అంత మెఱపులసమాహములతోను ఇంద్రధనుస్సుతోను గూడినమే
ఘము పర్వతంబుమీఁద వర్షంబుగురియునట్లు ఆమృతహోదరుఁడు సమస్తభూష
ణంబులతో నొప్పుచు ధనుర్ధరుఁడై నీలునిపక్షస్థులంబునందు బాణవర్షంబు
కురిపించెను. ౨౯

అంత నానరసేనానాయకుఁడగు నీలుఁడు మహాబలుఁడైన ఆమృ
తహోదరునిచే నట్లు బాణంబువర్షంబుల నభివర్షితుఁడై దేహమంతయు
గాయంబులయి శిథిలములయిన యవయవములతో ఇట్టుకదలలేక స్తంభి
తుఁడయ్యెను. ౩౦

అంత భయంకరవేగుఁడగు నీలుఁడు కొంతవడికిఁ దెలివొంది వృక్షస
మాహాలంకృతంబగు నొకపర్వతంబుఁ బెల్లగించి మహావేగంబున నెగిసివచ్చి
మహోదరుని తలమీఁదం గొట్టెను. ౩౧

తత స్స శైలేన్ద్రనిపాతభగ్నో
మహాదరస్తేన మహద్విపేన,
విపోధితో భూమితలే గతానుగ

పపాత వజ్రభిహతో య థాద్రిః.

3౨

పితృవ్యం నిహతం దృష్ట్వా త్రిశిరా శ్చాప మాదదే,
హనూమంతం చ సంక్రుద్ధో వివ్యాధ నిశితై శ్చరైః.

3౩

స వాయుసూనుగ కుపిత శ్చిక్షేప శిఖరం గిరేః,
త్రిశిరా స్త చ్చరై స్తీక్ష్ణై ర్విభేద బహుధా బలీ.

3౪

త ద్వీర్థం శిఖరం దృష్ట్వా ద్రుమవర్షం మహాకపిః,
విససర్జ రణే తస్మి న్నావణస్య సుతం ప్రతి.

3౫

త మాపతంత మాకాశే ద్రుమవర్షం ప్రతాపవాన్,
త్రిశిరా నిశితై ర్బాణై శ్చిచ్ఛేద చ ననాద చ.

3౬

తతో హనూమా నుత్పల్యే హయాం ప్రీశిరస స్తదా,
విదదార నఖైః క్రుద్ధో నాగేన్ద్రం మృగరాడివ.

3౭

అథ శక్తిం సమాదాయ కాశరాత్రి మి వాస్తకః,
చిక్షే పానిలపుత్రాయ త్రిశిరా రావణత్నజః.

3౮

దివః క్షిప్తా మివోల్కాం తాం శక్తిం క్షిప్తా మసజ్జతామ్,
గృహీత్వా హరిశార్దులో బభంజ చ ననాద చ.

3౯

తాం దృష్ట్వా ఘోరసంకాశాం శక్తిం భగ్నాం హనూమతా,
ప్రహృష్టా వానరగణా వినేదు ర్జలదా ఇవ.

౪౦

తతః ఖడ్గం సముద్యమ్య త్రిశిరా రాక్షసోత్తమః,

అంత నష్టహోదరుఁడు ఆపర్యతంబు బెబ్బకు తనయేనుఁగుతోఁగూడ
దేహమంతయు విటిగి వజ్రాయుధహతంబగు పర్యతంబుకకణి గతప్రాణుడై
నేలంగూలెను. 32

త్రిశిరుఁడు తనపినతండ్రియగు మహోదరుఁడు నిహతుఁడగుటం
జూచి శ్రద్ధుడై ధనుస్సుగ్రహించి హనుమంతుని దీక్షబాణంబులం బ్రహ
రించెను. 33

అహనుమంతుఁడు కోపించి పర్యతశిఖరం బొకటి ప్రయోగించెను;
బలహంతుఁడగు త్రిశిరుఁడు కఱకుబాణంబులఁ బెక్కుప్రయ్యలుగా దానిఁ
దునియలుగావించెను. 34

హనుమంతుఁడు తాను బ్రయోగించిన పర్యతశిఖరంబు వ్యర్థంబగుటం
జూచి యయ్యుద్ధంబున రావణపుత్రుఁడగు త్రిశిరునిపై వృక్షంబులఁ
గురిపించెను. 35

మహాపరాక్రమశాలియగు త్రిశిరుఁడు వృక్షవర్షంబు వచ్చుటంజూచి
దాని నాకాశంబుననే కఱకుబాణంబులచే ఛేదించి సింహనాదంబుచేసెను.

అంత నప్పుడు హనుమంతుఁడు శ్రద్ధుడై యెగిరిపోయి మహాగజం
బును సింహము చీల్చునట్లు త్రిశిరునిగుఱ్ఱమును నఖంబులచేఁ జీల్చివేసెను.

అంత రావణపుత్రుఁడగు త్రిశిరుఁడు యముఁడు కాళరాత్రింబోలె శ
క్తింగొని వాయుకుమారుఁడగు హనుమంతునిపై వేసెను. 36

వానరోత్తముఁడగు హనుమంతుఁడు ఆకాశంబుననుండిపడు పెద్దకొ
ఱవి కట్టెవలెనున్న యాత్రిశిరుఁడు ప్రయోగించినశక్తిని తన్నదితాఁకకము
న్నే దానింబట్టి విటిచి సింహనాదంబు గావించెను. 37

అట్లు భయంకరాకారమయిన యాశక్తిని హనుమంతుఁడు విటిచివేయు
టంజూచి వానరులు సంతోషముకొంది మేఘంబులభంగి గర్జించిరి. 38

అంత నప్పుడు రాక్షసవర్కుఁడగు త్రిశిరుఁడు ఖడ్గంబుదీసి వికాలం

నిజఘాన తదా పూర్ణే వాయుపుత్రస్య వక్షసి. ౪౦

ఖడ్గప్రహారాభిహతో హనూమా న్నాదుతాత్మజః,
అజఘాన త్రిశిరసం తలే నోరసి వీర్యవాన్. ౪౧

స తలాభిహత స్తేన స్రస్తహస్తాయుధో భువి,
నిపచాత మహాలేజా స్త్రిశిరా స్త్యక్తచేతనః. ౪౨

స తస్య పతతః ఖడ్గం సమాచ్ఛిన్య మహాకపిః,
న నాద గిరిసంజ్ఞాశః ప్రాసయన్ సర్వనైరృతాన్. ౪౩

అమృత్యుమాణ స్తం ఘోష ముత్పపాత నిశాచరః,
ఉత్పత్య చ హనూమ స్తం తాడయామాస ముష్టినా. ౪౪

తేన ముష్టిప్రహారేణ సంచుకోప మహాకపిః,
కుపిశశ్చ నిజగ్రాహ కీరీటే రాక్షసర్షభమ్. ౪౫

స తస్య శీర్షాణ్యసినా శితేన
కీరీటజుష్టాని సకుణ్డలాని,

కున్దః ప్రచిచ్ఛేద సుతోఽనిలస్య
తప్తేష్టు సుత న్యేవ శిరాంసి శక్రః. ౪౬

తా న్యాయతాక్షాణ్యగసన్నిభాని
ప్రదీప్త వై శ్వాసర లోచనాని,

పేతు శ్శిరాం సీవ్యరిపార్థరణ్యాం
జ్యోతింషీ ముక్తాని యథార్క మాగ్ధాత్. ౪౭

తస్మిన్ స్త తే దేవరిపా త్రిశీరే
హనూమతా శక్రపరాక్రమేణ,

నేదుఃష్టచక్షాః ప్రచచాల భూమీ
రక్షాం స్యథో దుద్రువిరే సమన్తాత్. ౪౮

హతం త్రిశిరసం దృష్ట్వా తథైవ చ మహోదరమ్,

బగు హనుమంతుని పక్షస్థలంబుపైఁ గొట్టెను ౪౧

పరాక్రమవంతుడగు వాయుకుమారుఁడు హనుమంతుఁడు ఖడ్గముచేఁ
గొట్టఁబడినవాఁడై త్రిశిరునిటొమ్ముపై నఱచేతం బ్రహరించెను ౪౨

మహాపరాక్రమకాలియగు నాత్రిశిరుఁడు హనుమంతుని యఱచేతిదె
బ్బకు మూర్ఛితుఁడై చేతియాయధంబు జాతిపడ నేలంబడెను. ౪౩

పర్వతాకారుడగు నా హనుమంతుఁడు అట్లు మూర్ఛితుఁడై నేలంబ
డుచున్న త్రిశిరునిచేతి ఖడ్గంబు పెఱికికొని సమస్తరాక్షసులును భయపడున
ట్లు సింహనాదంబు గావించెను. ౪౪

త్రిశిరుఁడు హనుమంతుని సింహనాదంబు సహింపక లేచి హనుమం
తునిఁ బిడికిటపోటునం బాడిచెను. ౪౫

హనుమంతుఁడు ఆపిడికిపోటునకుఁ బరమమపితుఁడై రాక్షసశ్రేష్ఠుఁడ
గు త్రిశిరునిగిరిటంబునం బట్టుకొనెను. ౪౬

ఇంద్రుఁడు శ్వప్తువుత్రుఁడగు విశ్వరూపునితలలును ఖండించినట్లు ఆ
హనుమంతుఁడు తీక్షణంబగు నాఖడ్గంబుచే కిరీటకుండలాలగృతంబులగు నాత్రి
శిరునిశిరస్సుల మూఁడింటిని ఛేదించెను. ౪౭

మండుచున్న నిప్పువంటి నిడుదకన్నులుగలవియుఁ బర్వతాకాశంబు
లునగు నా యింద్రశత్రువును త్రిశిరునితలలుమూఁడును ఆకాశంబుననుండి
నక్షత్రములు పడునట్లు నేలంబడినవి. ౪౮

దేవశత్రువయిన యాత్రిశిరుని దేవేంద్రపరాక్రముఁడగు హనుమం
తుఁడు పధింపఁగానే వానరులందఱు సంతోషంబున సింహనాదంబులు గా
వించిరి. భూమి చలనంబునొందినది. రాక్షసులు భయపడి దిక్కులకుం
బాటిరి. ౪౯

అట్లు త్రిశిరుఁడును మహాదరుఁడును పధింపఁబడుటయు అంతకు.

హతౌ ప్రేక్ష్య దురాధర్షా దేవాన్తకనరాన్తకౌ. ౫౦
చుకోప పరమామర్షీ మత్తో రాక్షసపుజ్జవః,

జగ్రా హర్షిష్టతీం ఘోరాం గదాం సర్వాయసీం శుభామ్.
హేమపట్ట పరిక్షీప్తాం మాంసశోణిత ఘ్నిలామ్,
విరాజమానాం వపుషా శత్రుశోణిత రజ్జితామ్. ౫౧
తేజసా సంప్రదీప్తాగ్రాం రక్తమాల్య విభూషితామ్,
విరాజత మహాపద్మ సార్వభౌమ భయావహామ్. ౫౩

గదా మాదాయ సంక్రుద్ధో మత్తో రాక్షసపుజ్జవః,
హరీన్ సమభిదుద్రావ యుగాంతాగ్ని రివ జ్వలన్. ౫౪
అథర్షభ స్సముత్పత్య వానరో రావణానుజమ్,
మత్తానీక ముపాగమ్య తస్థా తస్యాగ్రతో బలీ. ౫౫
తం పురస్తాన్ స్థితం నృప్త్యా వానరం పశ్యతోపమమ్,
ఆజఘా నోరసి క్రుద్ధో గదయా వజ్రకల్పయా. ౫౬
స తయాభివాత స్తేన గదయా వానరర్షభః,
భిన్నవత్సో సమూఘాత స్సుప్రావ రుధిరం బహు. ౫౭
స సంజ్ఞాం ప్రాప్య సుచిరా చృషభో వానరర్షభః,
అభిదుద్రావ వేగేన గదాం తస్య మహాత్మనః. ౫౮
గృహీత్వా తాం గదాం భీమా మావిధ్య చ పునఃపునః,
మత్తానీకం మహాత్మానం జఘాన రణమూర్ధని. ౫౯

స స్వయా గదయా భగ్నో విశీర్ణదశనేక్షణః,
నిపపాత తతో మత్తో వజ్రహత ఇ వాచలః. ౬౦

మున్ను దుర్దశులయిన దేవాంతకుఁడును సరాంతకుఁడును హతులగుటయుఁ జూచి పరమశోపమఁడగు రాక్షసోత్తముఁడైన మహాపార్శ్వుఁడు మిక్కిలి యుఁ గోపమునొందెను. ౫౦

అమృహాపార్శ్వుఁడు భయంకరాకారమును ఆంతయు నిసుముతోఁ జేయఁబడినదియు జయకరంబునుబంగారుకట్టులతోనొప్పచున్నదియు మాంస శోణితములచేఁ బూయఁబడినదియుఁ గాంతిచేఁబ్రకాశించుచున్నదియు శత్రు రక్తముచే నెఱ్ఱగానుండునదియు దేదీప్యమానమయిన యగ్రముగలదియు రక్తపుష్పమాలికలచే నలంకరింపఁబడినదియు నైరావతము పుంపరీకము సాదృశ్యమును నీదిగ్గజంబులను భయంబుగల్గించునదియు నగు గదంగ్రహించెను

రాక్షసశ్రేష్ఠుఁడగు నామహాపార్శ్వుఁడు పరమకుపితుఁడై గద చేతం గొని ప్రలయకాలానలునిపగిది మండుచు వానరులమీఁదికిఁ బోయెను. ౫౧

ఆంత బలవంతుఁడగు ఋషభుఁడు ఒక్కయొరుగున రావణుని తమ్ముఁ డగు మహాపార్శ్వునిచేరి యతనిముందట నిలిచెను. ౫౨

అమృహాపార్శ్వుఁడు పర్వతాకారుఁ డగు ఋషభుఁడు తనముందట నిలుచుటంజూచి శోపించి వజ్రసమాంబుగు గదచే నతనితోమ్మునఁ గొట్టెను.

వాసర శ్రేష్ఠుఁడగుఋషభుఁడు అట్లు మహాపార్శ్వునిచే గదతోఁ గొట్టఁ బడినవాఁడై తోమ్ముపగిలి యధికముగా నెత్తుగుగాఱఁ జలనంబు నొందెను.

వాసర శ్రేష్ఠుఁడగు ఋషభుఁడు ఎట్టికేలకు మూర్ఖుడేటి వేగంబున మహా బలుఁడగు నామహాపార్శ్వుని గదమీఁదికిఁ బరుగెత్తెను. ౫౩

ఆఋషభుఁ డట్లు భయంకరాకారమయిన యాగదం బెఱికికొని పలు మాటు గిఱగిఱం ద్రిప్పి దానిచే యుద్ధంబున మహాబలుఁడగు మహాపార్శ్వుం గొట్టెను. ౫౪

ఆంత నామహాపార్శ్వుఁడు తన దచేతనే గొట్టఁబడినవాఁడై దంత ములును నేత్రములును రాలి విజ్రాయుధనాతంబగు పర్వతంబుపగిది నేలం గూలెను ౫౫

విశీర్ణనయనే భూమా గతసత్త్వే గతాయుషి,
ప్రతితే రాక్షసే తస్మి నివృతం రాక్షసం బలమ్.

౬౦

తస్మిన్మతే భౌతరి రావణస్య
తన్నైర్మతానాం బల ముద్గవాభమ్,

త్యక్తాయుధం కేవలజీవితార్థం

దుద్రావ భిన్నార్ణవసన్నికాశమ్.

౬౧

ఇతి శ్రీమద్యుధికాణ్డే సప్తతితమ స్సర్గః. ౭౦.

ఏ క స ప్త తి త మ స్స ర్గః.

స్వబలం శృణితం దృష్ట్వా తుములం రోమహర్షణమ్,
భౌత్యాంశ్చ నిహతాన్ దృష్ట్వా శక్రతుల్యపరాక్రమాన్.

౧

పితృవ్యోచాపి సస్త్వశ్య సమరే సన్నిమాదితౌ,
యుద్ధోన్మత్తంచ మత్తంచ భౌతరా రాక్షసర్షభా.

౨

చుకోప చ మహాతేజా బ్రహ్మదత్తవరో యుధి,
అతికాయోద్రిసజ్కాశో దేవదానవదర్పహ.

౩

స భాస్కరసహస్రస్య సజ్ఘాత మివ భాస్వరమ్,

రథ మాస్థాయ శక్రారి రభిదుద్రావ వానరాన్.

౪

స విష్ణుశ్య మహాచ్ఛాపం కిరీటీ మృష్టకుణ్డలః,

నామవిశ్రావయామాస ననాదచ మహాస్వనమ్.

౫

తేన సింహప్రణాదేన నామవిశ్రావణేనచ,

జ్యోతిర్జేన చ భీమేన త్రాసయామాస వానరాన్.

౬

తే దృష్ట్వా దేహమాహాత్మ్యం కుమ్భకర్ణోఽయ ముత్థితః,

భయార్తా వానరా స్సర్వే సంక్రయన్తే పరస్పరమ్.

౭

అమహాపార్శ్వ్యుడు కన్నులు వీడిపడ గతబలుడై గతజీవితముడై నేలఁ బడినంతనే రాక్షససైన్యము భయంబునం బాటినది. ౬౧

ఆరావణుని తమ్ముడగు మహాపార్శ్వ్యుడు హతుఁడుకాఁగానే సముద్రసమాసమయిన రాక్షససైన్యము ఆయుధంబులువిడిచి బ్రతికినంజాలునని చెల్లెలికట్టదాఁటిన సముద్రంబుపగిదిఁ బరుగెత్తినది. ౬౨

దెబ్బదియవసర్గము

దెబ్బనియొకటవసర్గము.

అట్లు తమ సైన్యమంతయు కలంగి విచ్చి రోమహర్షణంబుగాఁ బాటుటయు దేవేంద్రకృష్ణములగు తోఁబుట్టువులు పెధింపఁబంటయు మఱియు దనపినతండ్రులను రాక్షసోత్తములునయిన యన్నదమ్ములు మహాద్రుమహాపార్శ్వ్యులు యుద్ధంబున విహతులగుటయుంజూచి మహాతేజుడు బ్రహ్మదేవునివలన పరంబుపడసినవాఁడును బర్వతాకారుఁడును మిక్కిలియు యుద్ధంబున దేవదానవుల గర్వంబు నేనియణఁపఁజాలినవాఁడునగునతికాయుడు మిక్కిలియుఁ గోపంబునొందెను. ౧-3

దేవేంద్రకృష్ణునియైన యశ్యుతికాయుడు వేయిసూర్యులంబోలె నేదీప్యమానంబయిన రథంబు వారోహించి వానరులమీఁది కడిరను. ౪

కిరీటంబును స్వచ్ఛంబులగు కుండలంబులును ధరించుకొన్న యాయతి కాయుడు అల్లెత్రాటివనిగరుర ధనుస్సుసారించి తనపేరల్లెడల వినిపించు మహాధ్వనిగలుగునట్లు సింహనాదముచేసెను. ౫

అశ్యుతికాయుని సింహనాదమునకును జేరువనిపించుటకును వానరులందఱు భయమునొందిరి. ౬

అవానరులందఱు అతికాయుని మహాదేహమునుజూచి “మంభకర్ణుడే మరల లేచివచ్చినవాఁడు” అని భయపీడితులయి యొకరినొకరు ఆశ్రయించిరి. ౭

తే తస్య రూప మాలోక్య యథా విష్ణో ప్రివిక్రమే,
 భూమి దావసరయూథా స్తే విద్రవన్తి తతన్తతః. ౮
 తేతి కామం సమాసాన్య వానరా మూఢచేతసః,
 శరణ్యం శరణం జగ్తుర్లక్ష్మణాజ మావావే. ౯
 తతోఽశితాయం కాకుత్స్థో రథస్థం వర్వతోపమమ్,
 దనర్శ ధన్వినం చూరా దర్శన్తం కాలమేఘవత్. ౧౦

స తం నృష్ట్యా మహాత్మానం రాఘవస్తు విసిష్క్యేయే,
 వానరాన్ సాన్త్యయితావేద విభీషణ మువాచ హ. ౧౧
 కోఽసా పశ్యతసంకాశో ధనుష్టా న్త్వరిలోచనః,
 య కే వాయుగహస్తేణ విభాతే న్యస్తనే స్థితః. ౧౨
 య ఏవ నిశితై శ్చూలై స్ససతీశ్చైః ప్రాసముద్గరైః,
 అర్చివృద్ధి ర్వృతో భాతి భూతై రివ మహేశ్వరః. ౧౩

కాలజహ్వీనశాభి ర్య ఏహోఽతివిరాజతే,
 ఆవృతో రథశక్తీభి ర్విద్యుద్భి రివ తోయదః. ౧౪

ధనూంషి చాస్య సజ్జాని హేమపుష్పాని సర్వశః,
 శోభయన్తి రథశ్రేష్ఠం శక్రచాప ఇవామృరమ్. ౧౫

కఏవ రక్షశ్శూద్రాలో నభూమిం విరాజయన్,
 అభ్యేతి రథినాం శ్రేష్ఠో గథే నాదిత్య తేజసా. ౧౬
 ధ్వజశృజప్రతిష్ఠేన రాహుణాభివిరాజతే,
 సూర్యరశ్మినిభై రాబ్జై ర్దిశో దశ విరాజయన్. ౧౭

ఆవాసరులు త్రివిక్రమావతారమునందలి విష్ణుదేవునిరూపమువలెనున్న యాతతికాయుని రూపముంజూచి భయపడి ఇట్టటు పాటిపోయిరి. ౮

ఆవాసరులు అతికాయునింజూచి ఏమియుందోచక పరమభీతులై నిర్విణ్ణులైయుద్ధంబున శరణ్యుడగు లక్ష్మణునియన్న రాముని శరణుచొచ్చిరి.

అంత గామము రథగతుడగు బర్హతాకారుడగు ధనుర్ధరుడగు బ్రలయకాలమేఘంబుకై వడి గర్జించుచున్నవాడగునగు సతికాయుని దూరంబుననుండి చూచెను. ౧౦

రాముని చూచుత్తుడగు నానుతికాయుంజూచి యాశ్చర్యమునొంది వాసరుల నాశ్వాసించి విభీషణుంజూచి యిట్లని చెప్పెను ౧౧

వేయిగుఱ్ఱంబులుగట్టిన విశాలరథంబున నున్నాడే; ఈపర్వతాకారుడగు ధనుర్ధరుడగు సింహలోచనుడగునగు వీరుడెవ్వడు? ౧౨

కాంతిమంతములగు హులములచేతను బ్రాసములచేతను తోమరములచేతను బరివేష్టితుడై భూతంబులచే బరివేష్టితుండగు రుద్రునికైవడిఁ బ్రకాశించుచున్నాడే; ఎంత డెవ్వడు? ౧౩

మఱియు మృత్యువుయొక్క నాలుకలువలె రాజిల్లుచుండు శక్తులతోఁగూడినవాడే; మెఱపులతోఁగూడిన మేఘమువలె వెలుగుచున్నాడే; ఈతఁ డెవ్వడు? ౧౪

అన్నియు సజ్యంబులయి పృష్ఠభాగంబులఁ గాంచనాలంకృతంబులయియుండు నీతనిధనుస్సులును ఇంద్రధనుస్సు ఆకాశమునుంబోలె రథమును ఎంతయు నలంకరించుచున్నవి ౧౫

ఈరథిగో త్తిముడు సూర్యతేజంబగురథంబునఁ గూర్చుండి యుద్ధభూమిని వెలుఁగంజేయుచు వచ్చుచున్నాడే; ఈరాక్షససింహుఁ డెవ్వడు? ౧౬

ఈరాక్షసో త్తిముడు సూర్యకిరణంబులంబోని బాణంబులచే దశదిశలం బ్రకాశింపజేయుచు ధ్వజశిఖరంబున నుండురామపుత్ర నెంతయు నొప్పుచున్నాడు. ౧౭

త్రిణతం మేఘనిర్హ్లాదం హేమపుష్పమలంకృతమ్,
శతక్రతుధనుఃప్రఖ్యం ధను శ్చాస్య విరాజతే.

౧౮

స ధ్వజ స్సపతాకశ్చ నానుకర్షో మహారథః,
చతుస్సాదిసమాయక్తో వేఘస్తనితనిస్వసః.

౧౯

వింశతి ద్విశ చాష్టాచ తూణ్యోఽస్య రథ మాస్థితాః,
కార్దుకాని చ భీమాని బృశ్చ కాశ్చునపిజ్జళాః.
చావచ ఖడ్గై రథగతౌ పార్శ్వస్థౌ పార్శ్వశోభితౌ,
చతుర్హస్త త్పురుయుతౌ వ్యక్తహస్తదశాయతౌ.

౨౦

౨౧

రక్తకణ్ఠగుణో ధీరో మహాపర్వతసన్నిభః,
కాళః కాలమహావక్త్రో మేఘస్థ ఇవ భాస్కరః.

౨౨

కాశ్చినాజ్జననద్ధాభ్యాం భుజాభ్యా మేష శోభతే,
శృణ్ణాభ్యా మివ తుణ్ణాభ్యాం హిమవా న్పర్వతోత్తమః.

౨౩

కుణ్డలాభ్యాం తు యన్వైత చ్చాతివక్త్రం శుభేక్షణమ్,
పునర్వస్వన్తరగతం పూర్ణం బిమ్బ మి వైన్దవమ్.
ఆచక్షు మే మహాబాహూ! త్వ మేనం రాక్షసోత్తమమ్,
యం దృష్ట్వా వాసరా సురేవే భయార్తా విద్రుతా దిశః.

౨౪

౨౫

స పృష్ఠో రాజపుత్రేణ రామేణామితతేజసా,
ఆచచక్షే మహాతేజా రాఘవాయ విభీషణః.

౨౬

అద్యంతములయందును మధ్యమనందును పంగియుండునదియు మేఘ
ధ్వనివంటి జ్యోధ్వనిగలదియుఁ గాంచనాలంకృతంబును ఇంద్రధనుస్సుతో
సరియైనదియునగు నీతనిచేతివిల్లును ఎంతయుఁ బ్రకాశించుచున్నది. ౧౮

ఈతనిమహారథము ధ్వజపతాకలతోను అనుకర్షముతోనుంగూడి నలు
గురుసారథులచేఁ దోలఁబడుచున్నదై, మేఘగర్జనమువంటి ధ్వనిగలదై యెం
తయుఁ బ్రకాశించుచున్నది. ౧౯

ఈతనిరథంబుపై ముప్పదియేనిమిదియమ్మలసాదు లున్నవి; మఱియుఁ
యంకరములయినధనుస్సులునుబంగారుపన్నెగలఅల్లెత్రాళ్లునుపెక్కు లున్నవి.

నాలుగుచేతుల ప్రమాణముగలపిట్లగలవియుఁ బదిచేతుల విడుపుగలవి
యు నగుఖడ్గములు చెండు రథంబున ఇతనిపార్శ్వభాగముల నలంకరించు
చున్నవి. ౨౧

ఈతఁడు ఎఱ్ఱవిపులమాలికను గంతమునదాల్చి ధీరుఁడై మహాపర్య
తాకారుఁడై నీలవర్ణుఁడై మృత్యువునకుఁబోలెఁ బెద్దనోరుగలవాఁడై మేఘ
చ్ఛన్నుడగు సూర్యునిపగిదిఁ దేజరిల్లుచున్నాఁడు. ౨౨

ఈరాక్షసుఁడు బంగారుబాహువురుచే నలంకృతములయిన యున్న
తము లగుభుజములచే ఉన్నతిములగు శిఖరములచే హిమవత్పర్వతమువలెఁ
బ్రకాశించుచున్నాఁడు. ౨౩

మహాబాహుఁడగు విభీషణుఁడా! మంగళోకరములగు నేత్రములు
గల యెవ్వనిముఖము కుండలములు దాల్చియుండుటచే పురస్కనునక్షత్ర
ముల ననుమనండు పూజకును చంద్రబింబమువలె నొప్పుచున్నదో మఱియు
సెవ్వనిఁజూచి వానరలంకలు భయమునొంది పరుగెత్తుచున్నాఁడో అట్టి
యీరాక్షసోత్తముఁ డెవ్వఁడో నీవు నాకుఁ జెప్పుము. అని రాముఁడు
విభీషణు నడిగెను. ౨౪, ౨౫

మహాశేషుడగు విభీషణుఁడు రాచకొమరుఁడును కొలఁదిలేని తేజ
స్సుగలవాఁడునగు రాముఁ డడుగుటను విని రామున కిట్లని చెప్పెను. ౨౬

దశగ్రీవో మహాతేజా రాజా వై శ్రవణానుజః,
 భీమకర్తా మహాత్మాహో రావణో రాక్షసాధిపః. ౨౭
 తస్యాసీ ద్వీర్యవా న్పుత్రో రావణప్రతిమో రణే,
 వృద్ధసేవీ శ్రుతిధర సురావృత్తవిదుషాం వరః. ౨౮
 అశ్వపుష్టే రథే నాగే ఖడ్గే ధనుషి కర్షణే,
 భేదే నాస్త్రేచ దానేచ నయే మస్త్రేచ నస్తుతః. ౨౯

యస్య బాహూ సమాశ్రిత్య లక్ష్మీ వసతి నిర్భయా,
 తనయం భాగ్యమాలిన్యా అతికాయ మిమం విదుః. 30
 ఏతే నారాధితో బ్రహ్మ తపసాభావితాత్మనా,
 అస్త్రాణి చా ప్యవాప్తాని రిపవశ్చ పరాజితాః. 31
 సురాసురై రవధ్యత్వం దిత్త మస్త్రై స్వయంభువా,
 ఏతచ్చ కవచం దివ్యం రథ శ్చైషోఽర్కభాస్వరః. 32
 ఏతేన శతశో దేవా దానవాశ్చ పరాజితాః,
 రక్షితాని చ రక్షాంసి యత్యాశ్చాపి నిఘాదితాః. 33
 వజ్రం విష్ణుమ్భుతం యేన బాణై రింద్రస్య ధీమతః,
 పాశ స్ఫులిలరాజస్య రణే ప్రతిహత స్తథా. 34
 ఏషోఽతికాయో బలవా న్రాక్షసానా మధర్షభః,
 రావణస్య సుతో ధీమా స్తేవదానవదర్పహః. 35
 తదస్మిన్నిక్రియతాం యత్నః క్షీవ్రం పురుషపుంగవ!,
 పురా వానరసైన్యాని క్షయం నయతి సాయకైః. 36

తతోఽతికాయో బలవా న్పురివిశ్య హరివాహినీమ్,
 విష్ఫురయామాస ధను ర్ననాద చ పునఃపునః. 32

మహా లేజాఁడును గుహరునితముఁడును భయంకరకర్తుఁడును మహా త్యాముఁడును రాక్షసేశ్వరుఁడునగు రాజా రావణుఁ డున్నాఁడుగదా! ౨౭

ఆరావణునకుఁ బరాక్రమవంతుఁడును యుద్ధంబున రావణునంతటి వాఁడును వృద్ధులనేపించువాఁడును విద్యావంతుఁడును ససస్తాస్త్రవేత్తలలో నును త్తముఁడునుగుఱ్ఱముపై నను రథంబుమీఁదను గజంబుమీఁదను ధనుర్విద్య యందును గృష్టియందును సామదానభేదోపాయంబులయందును నీతియం దును ఆలోచనమునందును సమర్థుఁడని యెన్నికగన్నవాఁడునగు; పుత్రుఁ డున్నాఁడు. ౨౮, ౨౯

ఇతఁడు ధాన్యమాలినికొను అతికాయుఁడ; అనిబాహుబలము నాశ్రయించియే లంకాపురి నిర్భయంబుగా నున్నది. ౩౦

భావితాత్మఁడును నీయతికాయుఁడు తపస్సుచేసి బ్రహ్మదేవు నారాధించి దివ్యాస్త్రంబులంబొంది శత్రువులను జయించినాఁడు. ౩౧

బ్రహ్మదేవుఁడు ఇయ్యతికాయునకు దేవాసురులచే వధ్యుఁడు గాకుండుటయు ఇద్వివ్యకవచంబును సూర్యసృకాశంబగు నీరథమును ఒసఁగెను. ౩౨

ఇయ్యతికాయుఁడు పెక్కుమార్లు దేవతలను దానవులను జయించి రాక్షసుల ఁక్షించి యున్నాఁడు; యక్షులను వధించియున్నాఁడు. ౩౩

ఎవ్వఁడు యుద్ధంబున బాణంబులచే దేవేంద్రునివైభావమును స్త్రీస్తంభింఁజేసివాఁడో, అట్లు వరుణునిపాశమునుగూడఁ బ్రతిహతిము గావించినాఁడో, అట్టిబలవంతుఁడును రాక్షసోత్తముఁడును బుద్ధిమంతుఁడును దేవదానవులగర్వంబు సణించువాఁడునురావణపుత్రుఁడునగు నతికాయుండితఁడు. ౩౪

పురుషశ్రేష్ఠుఁడవగు రాముఁడా! కాఁబట్టి యీతనినిపయము శీఘ్రముగాఁ బ్రయత్నిముచేయుము; లేనియెడ ఇంక బాణంబులచే నానర సైన్యములను నశింపఁజేయుము అని విభీషణుండు రామునితోఁ జెప్పెను. ౩౫

అంత బలవంతుఁడగు నతికాయుండు వానసేనం బ్రవేశించి జ్యోనాదంబు గావించి పలుమాటు సింహనాదంబుచేసెను. ౩౬

తం భీమవపుషం దృష్ట్వా రథస్థం రథినాం వరమ్,
అభివేతు ర్మహాత్మానో యే ప్రధానా వనాకసః. 3౮
కుముదో ద్వివిదో మైద్ధో నీల శ్శరభ ఏవచ,
పాదపై ర్గిరిశృణ్వై శ్చ యుగప త్సమభిద్రవన్. 3౯
తేషాం వృక్షాంశ్చ శైలాంశ్చ శరైః కాశ్చనభూషణైః,
అతికాయో మహాతేజా శ్చిచ్ఛేదాశ్రువిదాం వరః. ౪౦

తాం శ్చైవ సర్వాన్ సహరీన్ శరైః స్వర్షాయపై ర్భలీ,
వివాధ ధాభిముఖ స్ఫుజ్యే భీమకాయో నిశాచరః. ౪౧

తేఽర్గితా బాణవర్షేణ భిన్నగాత్రాః ప్లంజమాః,
న శేకు రతికాయస్య ప్రతికర్తుం మహారణే ౪౨

తతై నన్యం హరివీరాణాం త్రాసయామాస గాక్షసః,
మృగయాథ మివ క్రుద్ధో హరి ర్యావనదర్పితః. ౪౩

స రాక్షసేష్టో హరిసైన్యమధ్యే
నాగ్నుధ్వమానం నిజఘాత కంచితః,
ఉపేక్ష్య రామం సధినుః కలాపీ
సగర్వితం వాక్య మిదం బభాషే. ౪౪

గథే స్థితోఽహం శరచాపపాణి
ర్షప్రాకృతం కంచన యోధయామి,
యజ్ఞాస్తి కశ్చి ద్వ్యవసాయయత్నో
దదాశు మే షీప్ర మి హాద్య యుద్ధమ్ ౪౫
తత్తస్య వాక్యం బ్రువతో నిశమ్య

భయంకరాకారుండును రథగతుండగు నారధిశోత్తము నతికాయం
జాచి వానరులలోఁ బ్రధానులగు బలవంతులు ఎఱుగ్గానిరి ౩౮

కుముదుండును ద్వివిదుండును మైందుండును నీలుండును శరభుండును
వృక్షంబులును బర్వతశిఖరంబులును జేకొని ఒక్కపెట్ట నెదిరించిరి. ౩౯

అస్తవేత్తలో నుత్తముండును మహాశేజుండునగు నతికాయుండు
అవానరులవృక్షములను బర్వతములను గాంచనాలంకృతములగు బాణములచే
ఛేదించెను ౪౦

బలవంతుండును భయంకరాకారుండునగు నాయతికాయుండు,
యుద్ధంబున నావానరుల కభిముఖుండై వారలనందఱును ఉక్కు బాణంబు
లచేఁ బ్రహరించెను. ౪౧

అవానరులు అతికాయుని బాణవర్షములచేఁ బ్రీతికలయు దేహమంత
యు గాయములయు పరవితులయు అస్తవోయుద్ధంబున ఏమియు బగులుచే
యఁజాలకపోయిరి ౪౨

అతికాయుండు క్రుద్ధంబును యావనగర్వితంబునగు సింహము మృగ
సమూహమునుంబోలె అవానర సేననంతయుఁ జీకాకుపఱిచెను. ౪౩

రాక్షసశ్రేష్ఠుం డతికాయుండు, వానరసేనయంగు ఆయుధంబు చే
కొని తనపైకి యుద్ధంబునకు రానివాని నెవ్వనిని గొట్టనొల్లక ధనున్మాణీరం
బులతో రామునొద్దకుఁబోయి గర్వయుక్తంబుగా నిమాటం జెప్పెను. ౪౪

నేను రథంబున ధనుర్బాణధరుండనై యుద్ధంబునకు నిలిచియున్నాను.
భయంబునం బాణునట్టి అల్పునితో నెవ్వనితోను యుద్ధంబు గావింపను.
ఇందు యద్ధోత్సాహముగలవాఁ డెవ్వఁడో, అతఁడు నాకిప్పుడు యుద్ధంబో
సంగుఁగాక. అని అతికాయుండు రామునితోఁ జెప్పెను. ౪౫

అతికాయుం డట్లు సగర్వంబుగా మాటలాడుటనువిని శత్రుహంఠ

చుకోప సామిత్రి రమిత్ర హస్తా,
 అమృత్యమాణశ్చ సముత్పత
 జగ్రహ చాపం చ తతః స్థయిత్వా. ౪౬
 క్రుద్ధ సామిత్రి రుత్పత్య తూణా దాక్షిప్య సాయకమ్,
 పురస్తా దతికాయస్య విచకర్ష మహా ద్ధనుః. ౪౭
 పూరయన్ సమహీం శై లౌ నాకాశం సాగరం దిశః,
 జ్యోతబ్ధో లక్ష్మణ సోగ్ర స్తాసయ వ్రజనీచరాన్. ౪౮

సామిత్రే శ్చాపనిర్ఘోషం శ్రుత్వా ప్రతిభయం తదా,
 విసిష్టియే మహాతేజా గాక్షసేన్ద్రాత్తజో బలీ. ౪౯

అ థాతికాయగి కుపితో దృష్ట్వా లక్ష్మణ ముత్థితమ్,
 ఆదాయ నిశితం బాణ మిదం వచన మబ్రవీత్. ౫౦
 బాల స్తస్య మసి సామిత్రే! విక్రమే వ్యవిచక్షణః,
 గచ్ఛ కిం కాలసదృశం మాం యోధయితు మిచ్ఛసి. ౫౧

నహి మద్బాహుస్సప్తానా మస్తాణాం హిమవా నపి,
 సోఘ ముత్సహ తే వేగ మస్తరిక్ష మథో మహీ. ౫౨
 సుఖప్రసుప్తం కాలాగ్నిం నిబోధయితు మిచ్ఛసి,
 న్యస్య చాపం నివర్తస్య మా ప్రాణాన్లహి మద్గతః. ౫౩

అథవా త్వం ప్రతిష్ఠభో న నివర్తితు మిచ్ఛసి,
 తిష్ఠ ప్రాణా సురిత్యజ్య గమిష్యసి యమక్షయమ్. ౫౪
 పశ్య మే నిశితా న్బాణా సరిదర్పఃషూదనాన్,
 ఈశ్వరాయుధసజ్జాశాం స్తప్తకాశ్చనభూషణాన్. ౫౫

యగు లక్ష్మణుండు కోపించి యతఁడాడినమాట నోర్యజ్ఞాలక యతనిముం
దటికిఁబోయి యతని నెంతమాత్రము సరకునేయక ధనుస్సును గ్రహించెను.

లక్ష్మణుఁడు క్రుద్ధుండై పోయి యమ్ములపోదినుండి బాణంబెత్తి యతి
కాయనిముందట జ్వాలాదంబుగనుర నమ్మహాధనుస్సు నాకర్షించెను. ౪౭

భయంకరంబగు నాలక్ష్మణునిజ్వాలాదము భూమిని బర్వతంబుల
నాకాశమును సముద్రమును దిక్కులను నిండి రాక్షసులనందఱు భయపఱ
చుచుఁ జేలంగెను. ౪౮

అప్పుడు భయంకరమయిన లక్ష్మణునిధనుర్ధ్వనినివిని మహాతేజుండును
బలవంతుండునగు రాక్షసరాజపుత్రుం డతికాయంబు ఎంతయు నాశ్చర్యము
నొందెను. ౪౯

అంత నతికాయండు, లక్ష్మణుండు ఎచ్చుటంజూచి కుపితుండై
తీక్షణంబగుబాణంబు గ్రహించి యతనితో నెట్లనిచెప్పెను. ౫౦

లక్ష్మణుఁడా! నీవుపిన్నవాఁడవు; పరాక్రమకార్యములయం దసమర్థుఁ
డవు; రావున నీవు పొమ్ము; మృత్యువుతో సమానుఁడనైన నాతో యుద్ధము
చేయ నేలవచ్చినావు? ౫౧

నాబాహువులచే విడువఁబడున స్త్రీంబులవేగమును హిమవత్పర్వతము
గూడ భూమ్యంతరిక్షములుగూడ నెంతమాత్రము సహింపఁజాలవు. ౫౨

సుఖముగా నిద్రించుచున్న ప్రలయకాలానలము నేల ప్రజ్వలింపఁ
జేసెదవు? ధనుస్సును విడిచి మరలిపోమ్ము; నన్నెదిరించి ప్రాణంబులు పోగొ
ట్టుకొనవలగు. ౫౩

అట్లుగాక నీవు నాకరుదునిలిచి మరలిపోవనొల్ల వేని నిలువుము; ఇం
క తుణుకుంబున నీప్రాణంబులు గొని నిన్ను యమపురికంపెదను. ౫౪

తీక్షణంబులును శత్రుగర్వనాశనంబులును ఈశ్వరుని త్రిశూలంబు వం
టివియుఁ గాంచనాలంకృతములునగు నాబాణంబులం జూడుము. ౫౫

ఏష తే సర్పసజ్జాశో బాణః పాస్యతి శోణితమ్,
మగ్నరాజ ఇవ క్రుద్ధో నాగరాజస్య శోణితమ్.

౫౬

ఇత్యేవ ముక్తావో సంక్రుద్ధ శృరం ధనుషి సందధే,
శ్రుత్వాఽతికాయస్య వచ స్సరోవం
సగర్వితం సంయతి రాజపుత్రః

౫౭

స సంచుకో పాతిబలో బృహచ్చీర్ణ
రువాచ వాక్యంచ తతో మహర్థమ్,
స వాక్యమాత్రేణ భవాన్ప్రధానో
స కత్థనా త్సత్పురుషా భవన్తి.

౫౮

మయి స్థితే ధన్వినీ బాణపాణౌ

నిదర్శయ స్వాత్మబలం దురాత్మన్!

కర్తా నూచ యాత్మానం స వికత్తితు మర్హసి

౫౯

పాదుషేణతు యో యుక్త స్సతు శూర ఇతి స్మృతః,

సర్వాయుధసమాయుక్తో ధన్వీ త్వం రథ మాస్థితః.

౬౦

శరై ర్వా యదివా పృష్టై ర్దన్వయస్వి పరాక్రమమ్,

తత శ్శిర స్తే నిశితైః పాతయిష్యా మ్యహం శరైః.

౬౧

నూరుతః కాలసంపక్వం పునా త్తాళఫలం యథా,

అద్య తే మామకా బాణా స్తప్తకాఞ్చనభూషణాః.

౬౨

పాస్యన్తి రుధిరం గాత్రా ద్బాణశల్యాన్తరోత్థితమ్,

బాలోఽయ మితి విజ్ఞాయ స మావజ్ఞాతు మర్హసి

౬౩

బాలో వా యది వా పృద్ధో మృత్యుం జానీహి సంయుగే,

సర్వసమానంబగు నీ బాణము శ్రుద్ధంబగు సింహము గజముయొక్క నెత్తురుద్రావునట్లు నీ నెత్తురు ద్రాగఁగలదు. అని అతికాయఁడు లత్తఁబునితోఁ జెప్పెను

౫౬

అయితికాయుండ్లీ ప్రకారమునం జెప్పి వింట బాణంబు సంధించెను మహాబలుండును మహా తేజుండు నగు నాలత్తఁబుండు యుద్ధంబున రోషగర్వంబులతోఁగూడిన అయితికాయునిమాటనువిని పరమమపితుండై యధికమయినయర్థముగల యీమాటం జెప్పెను.

౫౭

దురాత్ముడా! ఈమాటమాత్రమున నీవధిపడవు కాఁజాలవు; ఎవ్వరును కార్యముచేయుటవలన హరులగుదురుగాని తమం దాము పొగడుకొనుట వలన నెంతమాత్రము హరులు కాఁజాలరు; నేను ధనుర్బాణంబులు దాల్చి నిల్చియుండఁగా నీబలంబుఁ జూపుము

౫౮

నీవు కార్యముచేసి నీస్వరూపము జూపుము; ఊరక నిన్నునీవే పొగడుకొనవలదు; ఎవ్వఁడు యుద్ధంబునఁ బారుపంబుఁ జూపునో అతఁడే హరుఁడు; ఊరక యాత్మశ్లాఘి యెంతమాత్రము హరుఁడనిచెప్పఁబడఁడు

౫౯

నీవు సమస్తాయుధంబులధరించి ధనుర్ధుండవై రథముమీద నున్నావు; బాణంబులచేతఁగాని లేక దివ్యాస్త్రములచేతఁగాని నీపరాక్రమంబుఁ జూపుము.

౬౦

అటుపిమ్మట నాయువు చక్కఁగాఁ బండిన తొటిపండును తొడిమనుండి రాలిచ్చనట్లు, నేను బాణంబులచే నీశిరస్సును బడద్రోసెదను.

౬౧

ఇప్పుడు కాంచనభూషణంబులగు నాబాణంబులు నీదేహముననుండి బాణశల్యములచే జీరుఁబడిన రంధ్రములనుండి పాటు నెత్తురం ద్రావఁగలవు.

౬౨

ఇతఁడు బాలుఁడని నన్నెంతమాత్రము తక్కువగా నెంచవలదు; నేను బాలుఁడనుగాని వృద్ధుఁడనుగాని యుద్ధంబున మృత్యువువంటివాఁడనని తలంచుము.

౬౩

బాలేన విష్ణునా లోకా శ్రుయః క్రాంతా స్త్రివిక్రమే. ౬౪

లక్ష్మణస్య వచ శ్రుత్వా హేతును త్పురమార్థవత్,
అతికాయః ప్రచుక్రోధ బాణం వోత్తమ మాదదే. ౬౫

తతో విద్యాధరా భూతా దేవా దైత్యా మహర్షయః,
గుహ్యాకాశ్చ మహాత్మాన స్తద్యుద్ధం ద్రష్టు మాగమన్. ౬౬
తతోఽతికాయః కుపిత శ్చాస మారోప్య నాయకమ్,
లక్ష్మణాయ ప్రచిత్తేన సంక్షేప స్థిన చామృరమ్. ౬౭

త మానత స్తం నిశితం శర మాశీవిహ్వలమ్,
అర్ధచంద్రేణ చిచ్ఛేర లక్ష్మణః పరవీరహః. ౬౮

తం నికృ త్తం శరం దృష్ట్వా కృ త్తభోగ మి వోరగమ్,
అతికాయో భృశం క్రుద్ధః పశ్చబాణా స్సమాదదే. ౬౯

తాన్ శరాన్ సమ్ప్రచిత్తేన లక్ష్మణాయ నిశాచరః,
తా నప్రాప్తాన్ శరై స్తీక్ష్ణై శ్చిచ్ఛేర భరతానుజః. ౭౦

స తాన్ ఛిత్వా శరై స్తీక్ష్ణై ర్లక్ష్మణః పరవీరహః,
ఆదదే నిశితం బాణం జ్వలన్త మివ తేజసా. ౭౧

త మాదాయ ధనుశ్శ్రేష్ఠే యోజయామాస లక్ష్మణః,
విచక్షర్ష చ వేగేన విససర్జ చ వీర్యవాన్. ౭౨

పూర్ణాయతవిస్ఫుష్టేన శరేణ నతపర్వణా,
లలాటే రాక్షసశ్రేష్ఠ మాజఘాన స వీర్యవాన్. ౭౩

స లలాటే శరో మగ్న స్తస్య ధీమస్య రక్షసః,
దదృశే శోణితే నా క్తః పన్నగేన్ద్రిణ వాచతే. ౭౪

బాలుండగు విష్ణువు త్రివిక్రమావతారంబున ముల్లోకంబులనుమాడ
దుగులం ద్రొక్కలేదాయేమి? అని లక్ష్యబుండు అతికాయునితోఁ జెప్పెను.

యుక్తియు క్తంబును పరమాగ్ధుగలదియునగు లక్ష్యబుండు చెప్పిన
మాటనువిని యతికాయుండు పరమకుపితులడై యుత్తమంబగు బాణమును
గ్రహించెను. ౬౧

అంత మహానుభావులగు విద్యాధరులును భూతంబులును దేవతలును
దైత్యులును మహర్షులును గంగర్వులును అచ్చటికాయుద్ధంబుఁ జూడవచ్చిరి.

అంత నతికాయుండు గుపితుడై వింట బాణంబు సంధించి బాణ
వేగంబున గడుమనుండు నాకాశంబు నెగురవేయువాఁడువలె లక్ష్యబు
నిపై విడిచెను. ౬౨

శత్రువీరుల విధించునట్టి లక్ష్యబుండు తనవైకివచ్చుచున్న సర్పతుల్యం
బగు నాతీక్షణబాణమును అర్ధచంద్రబాణముచే ఛేదించెను. ౬౩

అతికాయుండు ఆబాణంబు ఖండింపఁబడి ఛిన్నశరీరంబగు సర్పముకై
వడి నేలంబునుటనుజూచి పరమకుపితుడై చుయుగుబాణంబుల గ్రహించెను.

అతికాయుండు ఆబాణములను లక్ష్యబునిపై వేసెను; ఆబాణములు
పైకిరాకమున్న నానిని లక్ష్యబుండు కఱకుబాణంబుల ఛేదించెను. ౭౦

శత్రువీరుల విధించునట్టి లక్ష్యబుండు ఆబాణంబులను కఱకుబాణంబుల
చే ఛేదించి తేజస్సుచే మండుచున్నట్లున్న యొకతీక్షణబాణంబుఁ దీసెను.

మహాపరాక్రమశాలియగు లక్ష్యబుండు ఆబాణంబుదీసి వింటంగూ
ర్చి యాకర్ణాంతము నాకర్షించి యతికాయునిపై విడిచెను. ౭౧

వీర్యవంతుండగు నాలర్ష్యబుండు ఆ ట్లాకర్ణాంతము నాకర్షించి నతప
ర్యంబగు నాబాణంబున అతికాయునిలలాటంబునం గొట్టెను. ౭౩

ఆబాణము భయంకరాకారంబగు నతికాయుని లలాటంబున నాటు
కొని నెత్తుటందడిసి పర్యతంబుపైనుండు సర్పమునలెఁ జూడనొప్పెను. ౭౪

రాక్షసః ప్రచకమ్పచ లక్ష్మణేషు ప్రవీషితః,
 దుద్రబాణహతం ఘోరం యథా త్రిపురగోపురమ్. 2౫
 చిస్తయామాస చాశ్వస్య విన్ముశ్యచ మహాబలః,
 సాధు బాణనిపాతేన శ్లాఘనీయోఽసి మే రివుః. 2౬

విధా యైవం విన మ్యాస్యం నియమ్యచ భుజా వ్రుభౌ,
 స రథోపస్థ మాస్థాయ రథేన ప్రచచార హ. 22
 ఏకం త్రీ నృశ్చ సప్తేతి సాయకా న్రాక్షసర్వభః,
 ఆదదే సస్తధేచాపి విచక ర్షోత్ససర్వచ. 2౮

తే బాణాః కాలసజ్కాశా రాక్షసేష్టధనుశ్చ్యుతాః,
 హేమపుష్పా రవిప్రఖ్యా శ్చక్ర ర్ద్ధిప్త మి వామృరమ్. 2౯

తత స్తా న్రాక్షసోశ్చస్త్రాన్ శరాఘా న్నాఘవానుజః,
 అసమ్భ్రాంతః ప్రచిచ్ఛేద నిశితై ర్బహుభి శ్శరైః. ౩౦

తాన్ శరాన్యధి సమ్ప్రేక్ష్య నికృత్తా న్రావణాత్తజః,
 చకోప త్రిదశేష్టాగ్రి ర్జగ్రహ నిశితం శరమ్. ౩౧

స సంధాయ మహాతేజా స్తం బాణం సహ సోత్సృజత్,
 తత స్సామిత్రి మాయాన్త మాజఘాన స్తరాన్తరే. ౩౨
 అతికాయేన సామిత్రి స్తాడితో యుధి వక్షసి,
 సుస్రావ దుధిరం తీవ్రం మదం మత్తళవ ద్విపః. ౩౩
 స చకార తదాత్మానం విశల్య సహసా విభుః,
 జగ్రహ చ శరం తీక్ష్ణ మస్త్రేణాపిచ సస్తధే. ౩౪

అతికాయండు లక్షణబాణముచే నీడితుండై యద్రుసబాణముచే నీడితమయిన త్రిపురద్వాపముగిది ఎంతయుఁ జలించెను. ౭౫

మహాబలండుగు నాయతికాయండు కొంతమాఱదీల్లి బలాబలంబు విమర్శించి లక్షణంబుగాచి “నీవిట్లు బాణప్రయోగంబు నేయుటచే నాను మిక్కిలియు క్లాఘనీయుఁడగు శత్రుఁడనగుచున్నావు” అని చెప్పెను. ౭౬

అయతికాయుండిట్లు లక్షణునితోఁ జెప్పి మొగంబునంచి చేతులుసరి చేసికొని రథగతుండై విచిత్రప్రచారంబులఁ దిరిగెను. ౭౭

రాక్షసోత్తిముఁడగు నాయతికాయండు ఒకటి మూఁడు అయిదు ఏడు ఇట్లు బాణంబులం దీసి వింట సంధించి యాకర్షించి లక్షణునిపైఁ బ్రయోగించెను. ౭౮

మృత్యుసమానంబులును కాంచనపుంఖములు మార్యతేజంబులునగు సతికాయప్రయుక్తంబులయిన యాబాణంబుల అకాశంబును వెలుంగం జేసినవి. ౭౯

అంత రామానుజుండుగు లక్షణుండు ఎంతమాత్రము తొట్టుపాటు నొందక అతికాయండు ప్రయోగించిన బాణంబుల నన్నింటిని తీక్షణంబులగు పెక్కు బాణంబుల ఖండించెను. ౮౦

దేవేంద్రశత్రువుగు రాక్షసపుత్రుఁడతికాయండు యుద్ధంబున నాబాణంబులన్నియు భిన్నంబులగుటంజూచి కుపితుండై తీక్షణంబగు నొకదివ్యబాణముం దీసెను. ౮౧

మహాతేజుండుగు నాయతికాయండు అబాణంబును ధనుస్సున సంధించి వేగంబున విడిచెను; అది లక్షణునిపక్షస్థలంబుపై నాటెను. ౮౨

లక్షణుండు యుద్ధంబున సతికాయునిచే పక్షంబునం బ్రహరింపఁబడిననాఁడై మదపుటేనుంగు మదజలంబు స్రవించునట్లు వేడినెత్తురుకాటెను. ౮౩

సమర్థుండుగు లక్షణుండు శిఘ్రిముగాఁ దనదేహములోని బాణంబును బెరికివేసి శాఢతిర్యుక్తుని తీక్షణంబగు నొకబాణంబు గ్రహించి దాని దివ్యాస్త్రమంత్రముతోఁ గూర్చెను. ౮౪

ఆగ్నేయేన తదాఽస్త్రేణ యోజయామాస సాయకమ్,
స జజ్ఞాన తదా బాణో ధను వ్యస్య మహాత్మనః. ౮౫

అతికాయాఽపి తేజస్వీ సౌర మస్తం సమాదధే,
తేన బాణం భుజజ్ఞానం హేమపుష్ప మయోజయత్. ౮౬
తతః స్తం జ్వలితం ఘోరం లక్ష్మణ శ్చర మాహితమ్,
అతికాయాయ చిత్తేప కాలదణ్ణ మివా న్తకః. ౮౭

ఆగ్నేయే నాభిసంయుక్తం దృష్ట్వా బాణం నిశాచరః,
ఉక్సస్త్వ తదా బాణం దీప్తం సూర్యాస్త్రయోజితమ్. ౮౮
తా వృథా చమ్బరే బాణా వన్యోన్య మభిజఘ్నతుః,
తేజసా సమ్ప్రదీప్తాగ్ర క్రుద్ధా వివ భుజజ్ఞమా. ౮౯
తా వన్యోన్యం వివిర్ధవ్య చేతతు గ్రరణీతలే,
నిరర్చిషా భిస్సకృతా నబ్రజేతే శరో త్తమా. ౯౦
తతోఽతికాయ స్సంక్రుద్ధ స్తస్త్వ మైషీక ముత్పృజతే,
తత్ప్రచిచ్ఛేర సామిత్రి రస్త్ర మైన్ద్రేణ వీర్యవాన్. ౯౧
విషీకం నిహతం దృష్ట్వా రుషితో రావణాత్మజః,
యామ్యే నాస్త్రేణ సంక్రుద్ధో యోజయామాస సాయకమ్
తతః స్తదస్త్రం చిత్తేప లక్ష్మణాయ నిశాచరః,
వాయవ్యేన తదస్త్రేణ నిజఘాన స లక్ష్మణః. ౯౩
అఘ్రానం శరధారాభి ధారాభి రివ తోయదః,
అభ్యవర్ష త్సుసంక్రుద్ధో లక్ష్మణో రావణాత్మజమ్. ౯౪
తేఽతికాయం సమాసాద్య కవచే వజ్రభూమి తే,
భగ్నాగ్రశల్యా సహసా వేతు ర్బాణా మహితలే. ౯౫
తా న్లోఘా నభిసంప్రేక్ష్య లక్ష్మణః పరవీరహః,

లక్షణం దాబాణంబును ఆగ్నేయాస్త్రమున నభిమంత్రించెను; అది మహాపుభావుండగు లక్షణుని ధనుస్సునందు దివ్యాస్త్రవిద్యా మంత్రితంబై యంతయు వెలింగినది. ౮౧

మహాతేజుండగు నతికాయుండును సౌర్యాస్త్రంబు స్పర్శించి ఆయాస్త్ర మంత్రిముచెసర్పతుల్యమును గాంచనపుంఖంబునగు బాణమునభిమంత్రించెను.

లక్షణుండు ఆగ్నేయాస్త్రాభిమంత్రితంబై భయంకరాకారంబై తేజ రిల్లుచున్న యా బాణమును యముండు కొలదండమునుంబోలె అతికాయునిపైఁ బ్రయోగించెను.

అతికాయుండు ఆగ్నేయాస్త్రము క్తంబగు బాణంబు ఎచ్చటంజూచి సూర్యాస్త్రాభిమంత్రితంబగు బాణంబును విడిచెను. ౮౨

ఆబాణములు రెండును ఆకాశంబున మహాతేజుయిన వెలుంగుచు క్రుద్ధంబులగు సర్పములపగిది ఒండొంటుం దాఁకినవి. ౮౩

ఆబాణంబులు రెండును ఒండొంటి దహించుకొని నస్తేజంబులై భస్మీ భూశంబులయి నేలంబడినవి. ౮౪

అంత అతికాయుండు కుపితుండై యిషీకాస్త్రమును బ్రయోగించెను; పరాక్రమవంతుండగు లక్షణుండు ఆయాస్త్రము వింద్రాస్త్రముచే గొప్పైనను.

రాక్షాపుత్రుండగు నతికాయుండు తాను బ్రయోగించిన యిషీకాస్త్రంబు ప్రతిహతంబగుటనుజూచి కుపితుండై యామ్యాస్త్రమంత్రించుచే బాణంబు నభిమంత్రించెను. ౮౫

అంత నతికాయుండు ఆయామ్యాస్త్రమును లక్షణునిపైఁ బ్రయోగించెను; లక్షణుండును వాయవాస్త్రంబున దానింగొప్పైనను. ౮౬

అంత లక్షణుండు పరమకుపితుండై మేఘము వర్షమువర్షించునట్లు బాణవర్షము లతికాయునిపైఁ గురిపించెను. ౮౭

ఆబాణములు అతికాయునిబొంది వజ్రభూషితంబగు నతనిమేనికచి చంబు దాఁకి కొనలందుం డుక్కుమేకులు విఱిగి నేలంబడినవి. ౮౮

శత్రువీరుల పధించువాఁడును మహాయశుండునగు లక్షణుండు ఆబా

అభ్యసర్వ స్త హేమాణాం సహస్రేణ మహాయశాః. ౯౬

స వృష్యమాణో బాణౌఘై రతికాయో మహాబలః,
అవధ్యకవచ స్సభ్యే రాక్షసా నైవ వివ్యథే. ౯౭

స శశాక రుదం కర్తుం యుధి తస్య సరోత్తమః,

అద్దై నమభ్యుపాగమ్య వాయు ర్వాక్య మువాచహ. ౯౮
బ్రహ్మదత్తవరో హ్యేష అవధ్యకవచావృతః,
బ్రాహ్మేణాస్త్రేణ భిచ్ఛ్యేన మేష వధ్యో హి నాన్యథా. ౯౯

అవధ్య ఏష హ్యనేయో మస్తాణాం కవచీ బలీ,

తత స్తు వాయో ర్వచనం నిశమ్య
సామిత్రిర్విప్రతిమానవీర్యః. ౧౦౦

సమావదే బాణ మమోఘవేగం
తద్బాహ్నిస్తా మస్తం సహసా నియోజ్య,
తస్మిన్ మహాస్తే తు వియోజ్యమానే
సామిత్రిణా బాణవరే శితాగ్రే. ౧౦౧

చిశశ్చ చంద్రాగ్నిమహాగ్రహశ్చ
సభశ్చ తత్రాస చచాల చోర్ధ్వ,
తం బ్రహ్మణోఽస్త్రేణ నియుజ్య చాపే
శరం సుపుష్పం యమమాతకల్పమ్. ౧౦౨

సామిత్రి రింద్రాగ్ని సుతస్య తస్య
ససర్జ బాణం యుధి పద్మకల్పమ్,

ణములన్నియు వ్యర్థము లగుటంజూచి మరల వేయిమహాబాణంబుల వర్షించెను. ౯౬

మహాబలండుగు నాయతికాయుండు అభేద్యుంబగుకవచము ధరించి యుండుటచే లక్ష్మణుండు బాణవర్షంబు లెంతవర్షించినను కొంచెమేని బాధ నొందలేదు. ౯౭

పురుషోత్తముడగు లక్ష్మణుండు యుద్ధంబున నయ్యతికాయు నెంత మాత్రము నొప్పింపజాలడయ్యె.

అంత వాయుదేవుడు లక్ష్మణుని యొద్దకువచ్చి యిట్లనిచెప్పెను. ౯౮

ఈయతికాయుండు బ్రహ్మదేవునివలన పరంబునొంది అభేద్యుంబగు కవచము ధరించియున్నాడు; ఇతని బ్రహ్మాస్త్రంబుచే శధింపుము; వేఱు విధమున నితని శధింప నలవిగాదు. ౯౯

కవచధరుండును బలవంతుండునగు నితని ఇతరాస్త్రంబుల శధింపనలవి గాదు. అని వాయువు లక్ష్మణునికిఁ జెప్పెను.

అంత దేవేంద్రసమాన పరాక్రముడగు లక్ష్మణుండు వాయుదేవునివచ నంబు విని శీఘ్రంబున బ్రహ్మాస్త్రమంత్రంబు జపించి మహావేగంబగు బాణ మును ధనుస్సున సంధించెను. ౧౦౦

లక్ష్మణుండు తీక్షాగ్రంబగు నుత్తమబాణంబున బ్రహ్మాస్త్రంబు నభిమం త్రింపఁగానే చంద్రమూర్త్యులును ఇతరగ్రహంబులును భయంబునొందిరి; దిక్కులును ఆకాశంబును భూమియుఁ జలించినవి. ౧౦౧

లక్ష్మణుండు కాంచనపుంఖంబును శ్రావ్యుధతుల్యంబును దేవేంద్రశ త్రువుగు రావణునికొడుకైన యతికాయునకు యమదూతవంటినియునగు నస్త్ర మహాబాణంబును బ్రహ్మాస్త్రమం త్రంబుతో నభిమంత్రించి ధనుస్సున సంధించి విడిచెను. ౧౦౨

తం లక్ష్మణోత్పృష్ట మమోఘవేగం

సమాపతంతం జ్వలనప్రకాశమ్.

౧౦౩

సువర్ణజ్యోత్తమచిత్రపుష్పం

తదాఽతికాయస్సమరేదదర్శ,

తం ప్రేక్షమాణస్సహసాఽతికాయో

జఘాన బాణైర్నిశితైరనేకైః.

౧౦౪

స సాయకస్తస్య సువర్ణవేగ

స్తదాఽతికాయస్య జగామ పార్శ్వమ్,

త మాగతం ప్రేక్ష్య తదాఽతికాయో

బాణం ప్రదీప్తాన్తకకాలకల్పమ్.

౧౦౫

జఘాన శక్త్యైష్టిగతాకుతారై

శూలైః పులైశ్చాన్యవిపన్నచేతాః,

తా న్యాయుధాన్యదృఢవిగ్రహాణి

మోఘాని కృత్వా స శరోఽగ్నిదీప్తః.

౧౦౬

వ్రగృహ్య త వైవ్రవ కీరీటజుప్తం

తతోఽతికాయస్య శిరోజహర,

తచ్ఛిరస్సశిరస్త్రాణం లక్ష్మణేఘప్రవీడితమ్.

౧౦౭

పపాత సహసా భూమా శృంగం హిమవతో యథా,

తం తు భూమా నిపతితం చుప్తాన్త విక్షిప్తభూషణమ్.

౧౦౮

బభూవు ర్వ్యధితా సుర్వే హతశేషా నిశాచరాః,

తే విషణ్ణముఖా దీనాః ప్రహరజనితశ్రమాః.

౧౦౯

వినేదు రుచైః పృహవస్సహసా విస్వరైః సువ్రైః,

తతస్తే త్వరితం యాతా నిరపేక్షా నిశాచరాః.

౧౧౦

అప్పుడు యుద్ధంబున లక్ష్మణునిచే విడువబడి మిణుంగులులు గ్రక్కుచు నగ్నిహోత్రంబుకొవడి వచ్చుచున్న యమోనువేగ బురు వృజ్రఖ చిత కాంచనపుంఖమునగు నాబాణమును అతికాయుండు చూచెను. ౧౦౩

అతికాయుఁ డాబాణముఁ జూచుచునే వేగంబున దాని ననేకీర్ణ బాణంబులంగొప్పెను; అట్లుగొట్టినను గరుత్తంతునకుంబోలె మహావేగంబుగల యమహాబాణం బప్పు డతికాయుని సమీపంబు నొందెను. ౧౦౪

అప్పు డతికాయుండు సకలలోక నాశకరుండగు యమోనునిదిఁ జేజరిల్లు చున్న యాబాణంబు వచ్చుటం జూచి యెంతమాత్రము భయంబునొందక శక్తుచేతను అమృతచేతను గదలచేతను గొడ్డళ్లచేతను సూలములచేతను హుళ ములచేతను దానింగొప్పెను. ౧౦౫

అమహాస్త్రము భయంకరాకారంబులగు నయ్యాయుధంబుల సరకుగొ నక అగ్నిహోత్రమువలె వెలుంగుచుంబోయి యయ్యతికాయుని కిరీటాలం కృతంబగుశిరస్సును ఖండించెను. ౧౦౬

కిరీటాలంకృతమగు నాయతికాయునిశిరస్సు లక్ష్మణబాణచ్ఛిన్నంబై హిమవత్సర్వతఃఖరంబుధంగిఁ దటాలున నేలంగూలెను. ౧౦౭

అట్లు భూషణంబులన్నియు నిట్టొచ్చెదరిపడ నేలంగూలిన యాయతి కాయుం జూచినంతనె హతశేషులగు రాక్షసులందఱు పరమగుఃఖితు లయిరి. ౧౦౮

ఆరాక్షసులందఱు దుఃఖిగులయి గర్వంబుడిగి యలసి నానరులుకొ ట్టుదెబ్బల సహించఁజాలక వికృతస్వరంబుగా నుచ్చైశ్చందంబున శోదనం బు చేసిరి. ౧౦౯

అంత నాయకుండగు నతికాయుండు హతుండగుటచే నారాక్షసులం

పురీ మభిమఖా శీతా ద్రవనో నాయకే హతే,

ప్రహ్వయుక్తా బహవస్తు వానరాః

ప్రబుద్ధపక్షప్రతిమాననా స్తదా.

౧౧౧

అపూజయ స్తత్క్షణ మిష్టభాగినం

హతే గిహా భీమబలే దురాసదే.

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే ఏకసప్తతితమ స్సర్గః. ౭౧.

ద్వి స ప్త తి త మ స్స ర్గః

అతికాయం హతం శ్రుత్వా లక్ష్మణేన మహాబలా,

ఉద్వేగ మగమ ద్రాజా వచనం చేద మబ్రవీత్

౧

ధూమ్రాక్షః పరమామర్షీ ధన్వీ శస్త్రభృతాం వః,

అకమ్పనః ప్రహస్తశ్చ కుమ్భకర్ణ స్తథైవచ.

౨

ఏతే మహాబలా వీరా రాక్షసా యుద్ధకాక్షిణః,

జేతారః పరస్మై న్యానాం పరై ర్నిత్యాపరాజితాః.

3

నిహతా సే మహావీర్యా రామేణాక్షిప్తకర్ణా,

రాక్షసా స్సుమహాకాయా నానాశస్త్రవిశారదాః.

౪

అచ్యేచ బహవశ్శూరా మహత్తానో నిసాతితాః,

ప్రఖ్యాతాః పవీర్యేణ పుత్రేణేన్ద్రజితా మను.

౫

యాహి శౌభాతకా వీరా బద్ధా దత్తపరై శ్శరైః,

యస్స శక్యం సురై స్సరై రసురై ర్వా మహాబలైః.

౬

దఱు భయపడి యుద్ధంబువిడిచి పరుగెత్తుచు లంకాభిముఖులయి త్వరితంబుగాఁ బోయిరి. ౧౧౦

అప్పుడు భయంకరబలుండును దురాసదుండునగుశత్రువు హతుండైన పిమ్మట వాసరులందఱు సంతృప్తులయి వికనీతకమలంబులపగిది ముఖంబు లలర విజయంబునొందినట్లఱునిఁ బూజించిరి. ౧౧౧

ఇది డెబ్బదియొకటవసర్గము.

డెబ్బదిరెండవసర్గము.

రాక్షసరాజుడగు రావణుడు మహాపరాక్రమశాలియగు లక్ష్మణుండు అతికాయుని పధించి నాడని విని పరమదుఃఖితుండై యిట్లని చెప్పెను. ౧

పరమశోపనుండును ధనుర్ధరుండును ఆయుధధారులలో సుత్రముండునగు ధూమ్రాక్షుండును అకంఠుండు ప్రహస్తుండు కుంభకర్ణుండు ఈరాక్షసులు మహాబలపరాక్రమశాలులు; యుద్ధం బెప్పుడెప్పుడా యని కోరువాకలు; శత్రు సైన్యముల జయించువారలు; శత్రువులవలన ఎన్నఁడును బరాజయంబునొంది యేలుంగరు. ౨, 3

మహాపరాక్రమశాలులు మహాకాయులు నానావిధాయుధ పరిశ్రమములయందును బండితులనగు నారాక్షసులనుగూడ రాముండు పధించి నాడు. ౪

ఇతరులును శూరులు మహాబలశాలులునగువారు పెక్కుండ్రురాక్షసులు పధింపఁబడిరి. ౫

ఖరారులనుపధించిన మహాపరాక్రమశాలుల నారామలక్ష్మణులనుగూడఁ బ్రసిద్ధబలపరాక్రముడగు నాపుత్రుం డింద్రజిత్తు విరబద్ధంబులయిన దివ్యబాణంబుల బంధించి నాడు. ౬

అబంధము మిక్కిలియు భయంకరమయినది; దానివిడిపించుటకు దేని

మోక్షం తద్భవనం ఘోరం యక్షగర్భరవోన్నరైః,

త స్సజానే ప్రభావై ర్వా మాయయా మోహనేన వా. ౭
శరబద్ధా ద్విముక్తా తౌ భ్రాతృకా రామలక్ష్మణౌ,

యే యోధా నిర్గతా శ్శూరా రాక్షసా మమ శాసనాత్. ౮
తే సర్వే నిహతా యుద్ధే వానరై స్సుమహాబలైః,

తం న సశ్యా మ్యహం యుద్ధే యోఽద్య రామం సలక్ష్మణమ్.
శాసయే త్సబలం వీరం ససుగ్రీవవిభీషణమ్,

అహో ను బలవా న్రామో మహదస్తబలం చ వై. ౧౦
యస్య విక్రమ మాసావ్య రాక్షసా నిధనం గతాః,
తం మన్యే రాఘవం వీరం నారాయణ మనామయమ్. ౧౧
తద్భయాద్ధి పురీ లక్ష్మ పిహితద్వారతోరణా,

అన్రమజై శ్చ సర్వత్ర గుప్తై రయ్యౌ పురీ త్వియమ్. ౧౨

అశోకవనికాయాం చ యత్ర సీతాఽభిరక్ష్యతే,
నిష్కామో వాప్ర వేశో వా జ్ఞాతవ్య స్సర్వకై వ నః. ౧౩
యత్ర యత్ర భవేద్దుర్ల సత్ర తత్ర పునఃపునః,
సర్వతశ్చాపి తిష్ఠధ్వం సై వై సై స్సః పరిచ్ఛతా బలైః. ౧౪
ర్రప్తవ్యం చ పదం తేషాంహనరాణాం నిశాచరాః,
ప్రదోషే వార్ధరాత్రే వా ప్రత్యూషే వాపి సర్వతః. ౧౫

లందఱకుఁగాని మహాబలశాలులగు ననురులకుఁగాని యత్నులకుఁగాని గంధ
ర్వులకుఁగాని కిన్నరులకుఁగాని యలవిగాదు. ౭

అన్నదమ్ములగు నా రామలక్ష్మణులు అట్టిబాణబంధముననుండి విడిసిం
చుకొనిరి; అది ప్రభావముచేతనో మాయచేతనో మోసముచేతనో నాకుఁదెలి
యదు. ౮

నాయాజ్ఞావలన వీరులును సూర్యులును రాక్షసు లెవరెవరు యుద్ధంబు
నకుఁ బోయినారో నారలనందఱను యుద్ధంబున మహాబలశాలులగువానరులు
నధించిపుచ్చిరి. ౯

ఇప్పుడు యుద్ధంబున మహావీరుండగు రాముని లక్ష్మణునితోఁ గూడ
వానరసేనాసమేతంబుగా ముగ్ధివునతోను విభీషణునితోనుంగూడ నధింపఁ
జాలినట్టివాఁ డెవ్వఁడును నాకగపడలేదు. ౧౦

రామునియెరుటంబడినంత నె రాక్షసులందఱు మరణమునొందినారే;
అహా! రామునిబలమెంతగొప్పది! అతనియస్త్రలమును ఎంతయధికము! ౧౧

మహావీరుండగు నారాముఁడు నాశకహితుండగు నారాయణుఁడె యని
తలంచెదను; అతనిభయమువలన నెకదాలంకాపురిలోఁగలి వెలుపలివాకిళ్ల నన్నిం
టిని మూసుకొనియున్నాము. ౧౨

కావున రాక్షసులారా! మీరలు ఎంతమాత్ర మేమఱక మిమ్ము గాపా
డుకొనుచు తలంకాపురి నతిజాగ్రత్తతో రక్షింపుచుండవలయును. ౧౩

సీతాదేవి నుంచుయుండు సశోకావనికయుండు ఎవ్వనిగాని మాకుఁ దెలి
యక లోపలికిఁగాని వెలుపలికిఁగాని యెంతమాత్రము పోనివ్వవలదు. ౧౪

మఱియు సేనాభాగము లెచ్చలెచ్చటనిలుపఁబడియున్నవో యచ్చ
టంతయు మీమీసేనలంగూడి మాటిమాటికి గస్తుతిరుగుచుండవలయును. ౧౫

రాక్షసులారా! సాయంకాలమునందుఁగాని యర్ధరాత్రమునందుఁగాని
ప్రాతఃకాలమునందుఁగాని యేకాలమునందుఁగాని వానరులుచేయు కార్య
ములను చూచుచుండుడు. ౧౬

నావజ్ఞా తేషు కర్తవ్యా వానరేషు కదాచన,
ద్విషతాం బల ముద్యుక్త మావత త్కిం స్థితం సదా. ౧౬

తత స్తే రాక్షసా సుర్యే శ్రుత్వా లక్ష్మణిపస్య తత్,
పనసం సర్వ మాతిష్ఠ న్యథావత్తు మహాబలాః. ౧౭

స తాన్ సర్వాన్ సమాదిశ్య రావణో రాక్షసాధిపః,
మన్యుశబ్దం సహన్ దీనః ప్రవివేక స్వమాలయమ్. ౧౮

తత స్స సస్థిపితళోపవహ్ని
ర్నిశాచగాణా మధిపో మహాబలాః,
తదేవ పుత్ర వ్యసనం విచిన్తయ
న్మహు న్మహుశ్చైవ తదా వ్యనిశ్వసత్. ౧౯

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే ద్విసప్తతితమ స్కర్ధః ౭౨.

త్రి స ప్త తి త మ స్క ర్ధ ః.

తతో హతా గ్రాక్షసపుష్కవాం స్తా
దేవాస్త కాదిత్రిశిరోతికాయాన్,
రక్షోగణా స్తత్ర హతావశిష్టా
స్తే గానకాః త్వరితం శశంసుః. ౧

తతో హతాంస్తాన్ సహసా నిశన్యు
రాజా ముమో హా శ్రుపరిపుతాజ్ఞాః,
పుష్కక్షయం భ్రాతృనధంచ ఘోరం
విచిన్త్య రాజా విపులం ప్రవధౌః.
తత స్తు రాజాన ముదీక్య దీనం
శోకాన్లవే సంపరిపుష్టువానమ్,

వానరులని యెంతమాత్రము వాకల నల్పముగాఁ జూడవలదు; శత్రు పైన్యము యుద్ధముసేయుచున్నదా? లేక మనపైకి వచ్చుచున్నదా? లేక నిల్చి యూరకున్నదా? ఇట్లు ఎప్పుడు ఏలాగుననుమనదియొ దెలియవలెను. అని రావణుండు రాక్షసుల కాజ్ఞాపించెను. ౧౬

అంత బలవంతులగు నారాక్షసులందఱు లంకారాజుండగు రావణుండు చెప్పినమాటను విని యతం దానతిచ్చినచోప్పు. అంతయుఁ గావించిరి.

రాక్షసరాజుండగు రావణుండు ఆరాక్షసులందఱు కట్లాజ్ఞాపించి దుఃఖంబునం గుండుచు దీనుండై తనగృహంబునకుఁ బోయెను. ౧౭

అంత నప్పుడు మహాబలుండును రాక్షసేశ్వరుండునగు రావణుండు కోపంబున మండిపడుచు మాటిమాటికి నాపుత్రవ్యగనంబు దలంచుకొని నిట్టూర్పులు విడిచెను. ౧౮

ఇది దెబ్బదిరెండవసర్గము.

దెబ్బదిమూడవసర్గము.

అంత హరిశేఖులగురాక్షసులు దేవాంతముండు త్రిమండలము అతికాయము మొదలయినవారలు యుద్ధంబున హతులయినారని శీఘ్రంబున రావణునకుఁ జెప్పిరి. ౧౯

అంత రాక్షసరాజుండగు రావణుండు అతికాయులందఱు హతులయిన సంగతి విని దుఃఖమునఁ గన్నులనీళ్లు గాఱ మూర్ఛిల్లి కొంతవడికిందేటి భయంకరంబగు పుత్ర నాశంబును తమ్ములచావును దలంచుకొని మిక్కిలియు విగచెను. ౨౦

అంత రాక్షసోత్తముండును రావణకుమారుండునగు నింద్రజిత్తు దీనుండును దుఃఖసముద్రంబున మునింగియున్నవాఁడు నగురాక్షసరాజు

అథర్షభో రాక్షసరాజసూను

స్తమిద్విజి దావ్యో మిదం బభాషే.

3

స తాత! మోహం ప్రతిగన్తు మర్హసి

యత్ప్రవిజి జ్ఞేవతి రాక్షసేంద్ర!

నేంద్రాశిబాణాభిహతో హి కశ్చి

త్ప్రాణాన్ సమర్థ స్సయరైభివాతుమ్.

౪

సశ్యాశ్చ రామం సహ లక్ష్మణేన

మద్బాణసంభిన్నవికీర్ణదేహమ్.

గతాయుషం సూమితలే శయానం

శితైశ్చరై గాచితసర్వగాత్రమ్.

౫

ఇమాం ప్రతిక్షాం శృణు శత్రుశత్రో

స్సుశ్చితాం పౌరుషదైవముక్తామ్,

అద్యైవ రామం సహ లక్ష్మణేన

సంశర్పయిష్యామి శరై రమోఘైః.

౬

అగ్నే నగ్నివై నస్వతి విఘ్నమిత్ర

వాణ్యాశ్చివై శ్వాసరిచనగ్రహాగ్రాః,

త్రిక్ష్యన్తు మే విక్రమ ముప్రమేయం

విష్ణో రివోగ్రం బలియజ్ఞవాటే.

౭

స ఏవ ముక్త్యా త్రిదశేంద్రశత్రు

రాపుచ్ఛ్చి రాజాన మదీనసత్త్వః,

సమాగురో హనిలతుల్యవేగం

రథం ఖరశ్రేష్ఠ సమాధియుక్తమ్.

౮

త మాస్థాయ మహాతేజ రథం హరిరథోపమమ్,

జగామ సహసా తత్ర యత్ర యుద్ధమరిష్టమః.

౯

రావణుంజూచి యిట్లని చెప్పెను.

3

రాక్షసేశ్వరుండవగు నాయనా! ఇంద్రజిత్తు బ్రతికియుండునప్పుడు నీవిట్లు గుఱుంబు నొందవలగు; యుద్ధంబున నింద్రజిత్తుయొక్క బాణంబులచే గొట్టబడినవాడై యెట్టివాడును బ్రాణంబుల దక్కించుకొనఁ జాలఁడు.

౪

ఇప్పుడు రాముని లక్షణునితోఁగూడ బాణంబులచే భిన్న దేహుండై గతప్రాణుండై దేహమంతయు గుచ్చుకొనియుండు బాణంబులతో నేలంబడి యుండునట్లు గావించెదను చూడుము.

౫

ఇంద్రజిత్తును నేను చక్కగా నిశ్చయించి పౌరుషదేవబలంబుల రెంటిలోనుంకూడినప్రతిష్ఠను జేయుచున్నాను వినుము; ఇప్పుడే రాముని లక్షణుని అమోఘబాణంబులం దీర్చిపుచ్చెదను.

౬

ఇప్పుడు ను కేశేంద్రుండును యముండును విష్ణుదేవుండును మిత్రుఁడును సాధ్యులును అర్విసేవతలును అగ్నిహోత్రుఁడును జంగ్రుఁడును నూర్యుఁడును బలిచక్రవర్తియాగళాయండుఁ ద్రివిక్రమావతారరూపుఁడుగు విష్ణుదేవుని పరాక్రమమువంటి యస్త్రమేయంబగు నాపరాక్రమముం జూడఁగలరు. అని యింద్రజిత్తు రావణునితోఁ జెప్పెను.

౭

మహాబలండును నా యింద్రజిత్తు తిండియగు రావణునితో నీప్రకారమునంజెప్పి తిండియనుమతిం దీసికొని వాయుసమానవేగంబును నుత్తమంబులగు కంచఱిగాడిదలు గట్టినదియనగు రథంబు నారోహించెను.

౮

మహాతేజుండును శత్రువుల నణఁగఁద్రొక్కఁజాలినవాఁడునగు నాయింద్రజిత్తు నూర్యరథమువలె వెలుంగుచున్న యాయరదంబు నెక్కి

తం వ్రస్థితం మహాత్మాన మనుజన్తు ర్మహాబలాః,
సంహర్షమానా బహవో ధనుష్ప్రేషరపాణయః. ౧౦

గజస్కంధగతాః కేచి త్కేచి త్ప్రేషరవాజభిః,
ప్రాసమున్దరనిస్త్రింశపరశ్వభగదాధరాః. ౧౧

స శబ్దనినదైః పూర్ణై ర్భేరీణాం చాపి నిస్పనైః,
జగామ త్రిదశేన్ద్రాగ్ని స్త్వామయామానో విశాచరైః. ౧౨

స శబ్దశశివర్ణేన చ్ఛత్రేణ రిపుసూదనః,
రరాజ ప్రతిపూర్ణేన సభ శ్చన్ద్రమసా యథా. ౧౩

అవీజ్యత తతో వీరో హైమై ర్దేమవిభూషితైః,
చారుచామరముఖైశ్చ ముఖ్యై స్సర్వధనుష్కతామ్ ౧౪

తత స్త్విన్ద్రజితా లజ్జా సూర్యప్రతిమ తేజసా,
రరా జాప్రతివీర్యేణ ద్యౌరి వార్కేణ భాస్వతా. ౧౫

స సంప్రాప్య మహాతేజా యుద్ధధూమి మరిన్దమః,
స్థాపయామాస రక్షంస్త్రిరథం ప్రతి సమన్తతః. ౧౬

తత స్తు హుతభోక్తారం హుతభు క్షదృశప్రభః,
జహావ రాక్షసశ్రేష్ఠో మన్తన ద్విధివ త్తదా. ౧౭

స హవి ర్లాజసంస్కారై ర్థాల్యగన్ధపురస్కృతైః,
జహువే పావకం తత్ర రాక్షసేన్ద్రగ్ని ప్రతాపవాన్. ౧౮

యద్ధమామికిఁ బోయెను.

మహాబలశాలులగు రాక్షసులు వెక్కండ్రు పరమసంతోషంబున ధనుర్ధరులయి కొండలు గజంబులను గొండలు త్రమాశ్వంబులను ఆరోహించి ప్రాసంబులను మద్గఠంబులను ఖడ్గంబులను గొడ్డళ్లను గదలను ధరించి యద్ధమానకుఁబోవుచున్న మహాబలుండగు నయ్యంద్రజిత్తువెంటఁ బోయిరి.

ఆయ్యంద్రజిత్తు వెంటవచ్చురాక్షసులు మహాధ్వని గలుగునట్లు శంఖములు పూరించియు భేరులు వాయించియుఁ దన్నుఁ బ్రస్తుఁ ఁ పోరోల గంబునఁ బోయెను.

శత్రుహంతయుగు నయ్యంద్రజిత్తు నిమ్మచందునిచే నాకాశంబు ప్రకాశించునట్లు శంఖమువలెను చంద్రబింబమువలెను ధవళంబయిన ఛత్రముచే నెంతయుఁ బ్రకాశించెను.

అంత సమస్తధనుర్ధరులలోను ముఖ్యుండును బరాక్రమవంతుండునగు నంద్రజిత్తును బంగారుదండములు గలవియు బంగారుశలాకలచే నలంకృతములునగు సుందరచామరంబులచే వీచిరి

అంత సూర్యునిభంగి వెలంగుచున్న ఎగురులేని పరాక్రమముగలవాఁడగు నాయ్యంద్రజిత్తుచే సూర్యునిచే నాకాశమువలె లంకాపురి యెంతయుఁ బ్రకాశించినది

మహాపరాక్రమశాలియు శత్రువుల నడఁగఁద్రొమ్మ వాఁడునగు నాయ్యంద్రజిత్తు యద్ధమామినొంది దివ్యరథమునొందుటకై హోమమునేయ నుగ్మ్యుండుఁడై చుట్టును రాక్షసులఁ గావలియొంచెను.

అంత సన్నితో సమానమయినకాంతిగల రాక్షసోత్తముండగు నాయ్యంద్రజిత్తు అప్పుడు యథాశాస్త్రముగా మంత్రపూర్వకముగా అగ్నిహోత్రమునందు హోమము గావించెను.

అచ్చట మహాపరాక్రమశాలియు రాక్షసశ్రేష్ఠుం డాయ్యంద్రజిత్తు గంధమాల్యసహితంబుగా సంస్కృతంబులయిన హవిస్సును శోలాలను అగ్ని

శస్త్రాః శంపతాః సమిధోఽథ విభీతకాః,
లోహితాని చ వాసాంసీ స్తువం కాన్తాయసం తథా. ౧౯

స తత్రాగ్నిం సమాస్తీర్య శరపత్తైః స్వతోమరైః,
ఛాగస్య ప్రహ్వస్థస్య గళం జగ్రహ జీవతః. ౨౦

సకృచ్ఛ సమిధస్య విధూనుస్య మహార్చిమః,
బభూవు స్థాని లిక్తాని విజయం యా న్యదర్శయన్. ౨౧

ప్రదక్షిణావర్తశిఖ స్తప్తకాఞ్చినభూషణః,
హవిస్తప్త్రీతిదగ్రహ పావక స్వ్వయ మాస్థితః ౨౨
సోఽస్త్రి మాహారియామాస బ్రహ్మ మింద్రిరిపు స్తదా,
ధనుశ్చాత్కథంచైవ సర్వం తత్రాధ్య మిన్ద్రయత్. ౨౩
తస్మిన్నాహూయమానేఽస్త్రే హూయమానేచ పావకే,
సార్థం గ్రహేస్తునక్షత్రై ర్వితత్రాస నభస్థలమ్. ౨౪

స పావకం పావకీ పతేజా
మృత్యా మహేంద్రప్రతిగుప్త భావః,
సచాపబాణాసిరథాశ్వమూతః
ఘోరైస్త్యధేఽత్రాస మచిన్ద్రయాపః. ౨౫
తతో హయరథాకీర్ణం పతాకాధ్వజశోభితమ్,
నిర్యయా రాక్షసబలం నర్దమానం యుయుత్సయా. ౨౬

తేశరై ర్బహుభిశ్చిత్తైః స్త్రీశ్చ వేగై రలంకృతైః,

హోత్రమునందు హోమముచేసెను.

౧౮

ఆహోమమునందు ఇంద్రజిత్తు తెల్లనకుబడులు ఆయుధంబులను తాండ్రపుల్లలుసమిత్తులను ఎఱ్ఱనివస్త్రములును నల్లయినపస్త్రవెంబును ఉంచుకొనెను.

౧౯

ఆయుధధూమియందు ఇంద్రజిత్తు తోమరంబులతోను తెల్లతోను అగ్నిపరిస్తరణముగావించి బ్రతికియున్న వల్లనిమేకను బశువునుగాఁ బట్టి హోమముగావించెను.

౨౦

ఒక్కమాటు సమిత్తులతో జ్వలింపఁజేయుగానే యాచుగ్నిహోత్రము విజయనూచకంబులగు చిహ్నుములతో పాఠశేక పెద్దపెద్దజ్వాలలు గలిగియుండినది.

౨౧

అగ్నిహోత్రుఁడు తానె ప్రదక్షిణముగాఁ జాట్టుజ్వాలలతోను మంచి బంగారుధూపణములతోను బ్రాశస్త్యించియాహవిస్సును బ్రతిగ్రహించెను.

అప్పుడు ఆయింద్రజిత్తు బ్రహ్మాస్త్రమును జపించి యుత్తహోత్రముచేతవరధము ధనుస్సు మొదలగువాఁనన్నిటిని అభిమంత్రించెను.

౨౩

అట్లు ఇంద్రజిత్తు బ్రహ్మాస్త్రమంత్రిము జపించుటయు అగ్నిహోత్రమున హోమముగావించుటయు గ్రహములతోను జంతువుతోను నక్షత్రములతోనుంగూడ నాకాశమంతయు భయంబునఁ జలించినది.

౨౪

అగ్నిహోత్రమునకుంబోలెఁ గాంతియును దేవేంద్రునకుంబోలెఁ బ్రభావము గలవాఁడును ఇట్టిదనిచెప్పరానిశక్తిగలవాఁడునగు నాయింద్రజిత్తు, ఆప్రకారమున నగ్నిహోత్రమునందు హోమముచేసి తాను దనుర్బాణఖడ్గరథాశ్వసారథిసహితంబుగా నాకాశంబున సంతర్ధానంబునొందెను.

౨౫

అంత గుఱ్ఱములతోను రథములతోను నిండియుండునదియుఁ బతాకాధ్వజంబులతో నొప్పుచున్నదియునగు నారాక్షసనేన యుద్ధోత్సాహంబున గరించుచు వెడలెను.

౨౬

ఆరాక్షసులు కాంచనాలంకృతంబులును జిత్రవర్ణంబులును మహా

తోమరై రఙ్గుళై శ్చాపి వానరా జ్జఘ్ను రాహవే. ౨౭

రావణిస్తు తతః క్రుద్ధ స్తాన్ నిరీక్ష్య నిశాచరాన్,
హృష్టా భవన్తో యుధ్యస్తు వానరాణాం జిహ్వాంసయా. ౨౮

తత స్తే రాక్షసా స్సర్వే నర్దన్తో జయకాక్షిణః,
అభ్యర్షం స్రతో ఘోరా వానరాన్ శరవృష్టిభిః. ౨౯
సతు నాళికనారాచై ర్దదాభిర్ద్వసలై రపి,
రక్షోభి స్సంప్రత స్పృశ్యే వానరా న్విచక ర్త హ. ౩౦
తే వధ్యమానా స్సమరే వానరాః పాదపాయుధాః,
అభ్యర్షవన్త సహితా రావణిం రణిర్కళమ్. ౩౧

ఇన్ద్రజిత్తు తతః క్రుద్ధో మహాతేజా మహాబలః,
వానరాణాం శరీరాణి వ్యధమ ద్రావణాత్తజః. ౩౨
శరేణైకేన చ హరీ న్నవ పశ్చ చ సప్త చ,
చిచ్ఛేద సమరే క్రుద్ధో రాక్షసాన్ సమ్ప్రహర్షయన్. ౩౩

స శరై స్సంస్పృశజ్జాలై శ్చాతకుమ్భవిఘ్నాపితైః,
వానరాన్ సమరే వీరః ప్రయమాథ సుదుర్దయః. ౩౪

తే భిన్నగాత్రా స్సమరే వానరా శ్శరపీడితాః,
పేతుర్మథితిసంకల్పా స్సురై రివ మహానురాః. ౩౫

తం తపస్తమి వాదిత్యం ఘోరై ర్భాణగభ స్త్రిభిః,
అభ్యధాన్త సంక్రుద్ధా స్సంయుగే వానరర్షభాః. ౩౬

చేగంబులునగుపెక్కు బాణంబులచేతనుదోమరంబుల చేతనుఅంకుశంబులచేతను
యుద్ధంబున వానరులం బ్రహరించిరి. ౨౭

అంత ఇంద్రజిత్తు కుపితుండై యారాక్షసులంజూచి యిట్లని చెప్పెను.
మీరలు సంతోషంబున యధేచ్ఛంబుగా యుద్ధంబుగావించి వాన
రులవధింపుడు. అని యింద్రజిత్తు రాక్షసులతోఁ జెప్పెను. ౨౮

అంత నారాక్షసులందఱు జయముగోరినవారలయి గర్జించుచు భయం
కరాకారులగు వానరులపై బాణవర్షంబులు గురిపించిరి. ౨౯

అయింద్రజిత్తు యుద్ధంబున రాక్షససహితుండై బాణములచేతను గదల
చేతను ముసలంబులచేతను వానరులను వధించెను. ౩౦

ఆవానరు లట్లు ఇంద్రజిత్తుచేఁ గొట్టఁబడినవారలయి వృక్షంబులు
గొని యందఱు నొకటిగా యుద్ధకర్కశుఁడగు నింద్రజిత్తుంమీఁదికిఁ
బోయిరి. ౩౧

అంత మహాపరాక్రమశాలియు మహాబలండును రావణపుత్రుండునగు
నింద్రజిత్తు కుపితుండై యవ్వానరులదేహములను జించి చెంచాడెను. ౩౨

అయింద్రజిత్తు యుద్ధంబునఁ గుపితుండై రాక్షసులు సంతోషంబు
నొంద ఒక్కొక్క బాణంబునకు తొమ్మిదిమందిని అయిదుగురను వీధురను వాన
రులను ఖండించెను. ౩౩

పరాక్రమవంతుండును గుర్జయుండునగు నింద్రజిత్తు యుద్ధంబున
నూర్యసమానంబులను గాంచ నాలంకృతంబులను బాణములచే వానరులను
వధించెను. ౩౪

అవ్వానరులు యుద్ధమున బాణవీడితులయి దేహమంతయు ఛిన్న
మయి నెత్తురుగాఱ, జయమునం దాకవదలుకొని దేవతలచేఁ గొట్టఁబడిన
యనురులుంబోలె నేలంబడిరి. ౩౫

అంత నప్పుడు యుద్ధంబున మఱికొందఱు మేటివానరవీరులు కుపి
తులయి బాణంబులను కిరణంబులచే నూర్చునికై వడి దురాధర్షుండై వెలుంగు

తతస్తు వానరా సుర్వే భిన్నదేహః విచేతసః,
 వ్యభితా విద్రవన్తిస్తరుధిరేణ సముక్షితాః. 32
 రామస్యాథే పరాక్రమ్య వానరా స్త్యక్తజీవితాః,
 నర్దంతస్తేభిపుత్రాస్తు సమరే సశిలాయుధాః. 33

తే ద్రుమైః పర్యతాగైశ్చ శిలాభిశ్చ స్తవజ్ఞమాః,
 అభ్యవర్తంత సమరే రావణిం పర్యవస్థితాః. 34
 తద్ద్రుమాణాం శిలानాం చ వర్షం ప్రాణహరం మహత్,
 వ్యబోహత మహాజేబా రావణి సుమితింజయః. 35

తతః పావకసంకాతైశ్చై రాశీవిషోపమైః,
 వానరాణా మనీకాని బిభేద సమరే ప్రభుః. 36

అష్టాదశశతైః స్త్రీతైః సు విధ్వా గన్ధమాదనమ్,
 వివ్యాధ నవభి శ్చైచ నశం దూరా దవస్థితమ్. 37
 సప్తభిస్తు మహావీర్యో మైందం మర్తవిదారణైః,
 పశ్చభి యోగితైశ్చైచ గజం వివ్యాధ సంయుగే. 38

చామృవంతతు దశభిర్నీలం త్రింశద్భి రేవచ,

సుగ్రీవ మృషభం చైవ సోఽగ్రగం ద్వివిరం తథా. 39
 ఘోరైర్దత్తవరైః స్త్రీతైః ర్షిష్యుగ్రిణా నకరోత్తదా,

అన్యా నపి తదా ముఖ్యా న్వానరా నృపహుభి శ్చరైః. 40

చున్న యింద్రజిత్తుమిడికిఁ బోయిరి. 32

అంత నవ్యాసరవీరలు ఇంద్రజిత్తుయొక్క బాణంబులచే భిన్నదే
మలయి ధైర్యమువీడి భయమునొంది నెత్తురువెల్లునలుగాఁగాఁగఁబరుగెత్తిరి.

అవ్యాసరులు యుద్ధంబున రామకార్యార్థమయి పరాక్రమంబు విడఁ
వక ప్రాణంబులపై నాశవిడిచి గర్జించును, పెనుతొల నాయుధములుగాఁ
జేకొని వెనుదీయక యింద్రజిత్తుపైకిఁ బోయిరి. 33

అవాసరులు యుద్ధంబున అట్లై గురునిలిచిన వారలయి వృక్షంబులను
పశ్యతశిఖరంబులను శిలలను ఇంద్రజిత్తుపై వర్షించిరి. 34

మహాతేజాండును యుద్ధంబున విజయంబు నొందువాఁడు నను
నా యింద్రజిత్తు ప్రాణంబుల వారించునట్టి భయంకరమయిన యావృక్షశిలా
వర్షంబును బాణములచే నివారించెను. 35

అంత సమర్థుఁడగు నా ఇంద్రజిత్తు యుద్ధంబున అగ్నిసమానంబు
లును కూర సప్తశత్రులంబులనగు బాణంబులఁ బ్రయోగించి వాసరులైనవం
బుల భేదించెను. 36

ఆయింద్రజిత్తుపరుసెనిమిది కఱకుబాణంబులచే గంధమాదనుని గొట్టి
దూరంబుననున్న నొకని దొప్పిదిబాణంబులం బ్రవారించెను. 37

మహాపరాక్రమశాలియగు ఇంద్రజిత్తు, మరల సానమును భేదించు
నట్టి ఏడుబాణంబుల మైందునిఁ బ్రవారించి ఐదుబాణంబుల గజాని నొప్పిం
చెను. 38

ఇంద్రజిత్తు జాంబవంతుని బడిబాణంబులను నీలుని ముప్పది బాణం
బులను నొప్పించెను.

అప్పుడాయింద్రజిత్తు సుగ్రీవుని ఋతుభుని అంగుని ద్వివినుని
భయంకరములను నిరప్రభావముగలవియు తీక్షణములగు బాణంబులచేత
మూర్ఛితులం గావించెను. 39

అప్పుడు యింద్రజిత్తు పరమకుపితుండై ప్రళయకాలాగ్ని హోత్రుని

అర్దయామాస సంక్రుద్ధః కాలాగ్ని రివ మూర్ఛితః,

స శక్తై స్సూర్యసంజాతై స్సుముక్తై శ్రీఘ్నగామిభిః. ౪౬
వానరాణా మనీకాని నిర్మమన్థ మహారణే,

ఆకులాం వానరీం సేనాం శరభా లేన మోహితామ్. ౪౭
హృష్ట స్స పరయా ప్రీత్యా దదర్శ తతజోఽహితామ్,

పునరేవ నుహతేభా రాక్షసేస్త్రాత్మజ్ఞోబలీ. ౪౮

సంసృజ్య బాణవర్షం చ శస్త్రవర్షం చ దారుణమ్,
మమర్ద వానగానీక మిన్ద్రజిత్త్వరితో బలీ. ౪౯

స్వేనైస్స మూర్ఛింజ్య సమేత్య తూర్ణం
మహారణే వానరవాహినీషు,

అదృశ్యమాన శృంగాలముగ్రం
వవర్ష నీలామ్బుజై రో యథాఽమ్బు. ౫౦

తే శక్రజద్బాగావిశీర్ణదేహః

మాయాహతా నిస్వీర మున్నదంతః,

రిణే నివేతుర్హరయోఽద్రికల్ప

యథేన్ద్రజిత్త్వరిహతా నగేంద్రాః. ౫౧

తే కేచిం సం దదృశు శ్శితాగ్ర

న్బాగా వ్రణే వానరవాహినీషు,

మాయానిగూఢం చ సురేంద్రశత్రుం

న చాపూరిం రాక్షస మభ్యపశ్యన్. ౫౨

తత స్స క్షతోధిపతి ర్మహత్తా

సర్వా దిశో బాణగణై శ్శితాగ్రై,

పడువునం గ్రాలుచు ఇతరులగు మేటివానరులయంగూడ పెక్కు బాణముల
చేత నొప్పించెను. ౪౫

ఇంద్రజిత్తు అమృతహస్తంబున నూర్యసమానంబులును ఆకర్ణాంతము
నాకర్ణించి విడువఁబడినవియు మహా వేగంబులునగు బాణంబులచే వానర
నైన్యంబులం జించి చెండాడెను. ౪౬

ఇంద్రజిత్తు వానరసేనయంతయుఁ దన బాణసమూహముచే మూర్ఛి
తయై నెత్తుటం దోఁగను నిశ్చేష్టయై యుండుటనుజూచి మిక్కిలి
యు సంతోషంబు నొందెను. ౪౭

మహాపరాక్రమశాలియు వేగవంతుండును బలవంతుండును పరదాన
బలముగలవాఁడను రాక్షసరాజపుత్రుండునగు నింద్రజిత్తు మరల బాణంబు
లను ఖడ్గాద్యాయుధంబులను గురిపించి వానరసేన నెంతయు నొప్పించెను.

అమృతహస్తంబున నింద్రజిత్తు తన నైన్యంబునువిడిచి వానరసేన్య
ముఁజొచ్చి యదృశ్యుడై యాకాశగతుండై నల్లనిమేఘము జలమును పర్వత
చునట్లు వానరసేనలపై భయంకరంబులగు బాణసమూహములను పర్వతంబుల
పై పడినట్లు ౪౮

అమృతహస్తంబునందు పర్వతాకారులగు నవ్వానరులు ఇంద్రజిత్తు
ప్రయోగించు బాణాన్నంబులచే భిన్నదేహులయై మాయబద్ధులై వికృత
స్వరముగా నడుచుచు దేవేంద్రునివజ్రాయుధముచే భిన్నంబులగు పర్వతంబు
లభంగి నేలంగూలిరి ౪౯

అవ్వానరులు యుద్ధంబున కఱకుబాణంబులు వానరసేనలపైఁ బడు
టనుమాత్రిము చూచుచుండిరేకాని మాయచేఁ బ్రచ్ఛన్నుండై యున్న
యింద్రజిత్తుమాత్రము వారలకుఁ గనుపడజేలేను ౫౦

అంత మహాపరాక్రమశాలియును రాక్షసశ్రేష్ఠుడైన యింద్ర
జిత్తు, నూర్యప్రకాశంబులగు కఱకుబాణంబులచే దిక్కులన్నియుఁ గప్పి

ప్రచ్ఛాదయామాస రవిప్రకాశై
ర్విషాదయామాస చ వానరేంద్రాన్.

౫౩

స శూలనిష్క్రింశపరశ్వథాని,
వ్యావిధ్య దీప్తానలసన్నిభాని,
స విస్ఫులిగ్లోజ్జ్వలపావకాని
వవర్ష తీవ్రం ప్లవకేంద్రని నేయే.

౫౪

తతో జ్వలనసజ్జాతై శ్చరై ర్వానరయాథపాః,
తాడితా శ్చక్రజద్బాణైః ప్రఘల్లా ఇవ కింశుకాః.

౫౫

తేనోన్యన్య మభిసర్పంతో నిసదంత శ్చ విస్వమ్,
రాక్షసేంద్రాన్త్రునిభిన్నా నిపేతు ర్వానరర్షభాః.

౫౬

ఉదీక్షమాణా గగనం కేచిన్నేత్రేషు తాడితాః,
శ్చరై ర్వివిశు రిన్యోన్యం పేతు శ్చ జగతిశలే.

౫౭

హనూమంతం చ సుగ్రీవ మజ్జనం గన్ధమాదసమ్,
జామ్యవంతం సుషేణం చ వేగదర్శనమేవచ.

౫౮

మైన్దం చ ద్వివిదం నీలం గవాక్షం గజగోముఖౌ,
కేసరిం హరిలోమానంవిద్యుద్దంప్తం చ వానరమ్.

౫౯

సూర్యాననం జ్యోతిముఖం శిఖాదధిముఖం హరిమ్,
పావకాక్షం నశం చైవ కుముదం చైవ వానరమ్.

౬౦

ప్రాసై శ్శూలై శ్చితై ర్బాణై రిన్ద్రజన్తన్తసంహితైః,
వివ్యాధ హరిశాహ్వలాన్ సర్వాంస్తా న్రాక్షసోత్తమః.

౬౧

స వై గదాభిర్వరియాథముఖ్యాన్

నిభిగ్య బాణైస్తపనీయపుష్పైః,

వవర్ష రామం శరవృష్టిజాలైః

వానరోత్రముల నొప్పించెను.

౫౩

ఇంద్రజిత్తు మండుచున్న యగ్నిహోత్రమువలెఁ గ్రాలుచున్న శూలంబులను ఖడ్గంబులను బరశ్వధంబులను మిణుంగులులరాల గిణిగిణంద్రిప్పి వానరరాజసేవవైఁ బ్రయోగించెను.

౫౪

అంత వానరవీరులు అగ్నిసహనంబులగు సింద్రజిద్బాణంబులం గొట్టఁబడిన వాళలయి దేహమంతయు వెత్తురు వెల్లువలుగా చక్కగాఁ బూచిన మోడుగుచెట్లువలె నుండిరి.

౫౫

అవ్వానరోత్రములు ఇంద్రజిత్తు బాణంబులచేఁ ఛిన్నదేహులయి ఒకరిపై నొకరు పడుచు వికృతస్వరంబుగా నణచుచు నేలంగూలిరి

౫౬

కొందఱు తలయెత్తి యాకాశమును జూచుచు కన్నులయందు బాణంబులు నాటఁగా ఒకరిపై నొకరు పడుచు నేలంగూలిరి.

౫౭

రాక్షసోత్తముఁడగు సింద్రజిత్తు హనుమంతుని సుగ్రీవు నంగగుని గంధమాదనుని జాంబవంతుని సుషేణుని వేగదర్శిని మైందుని ద్వివిదుని గవాక్షుని గజాని గోముఖుని కేసరిని హరిలోముని విద్యుద్ధంష్టుని సూర్యాననుని జ్యోతిర్ముఖుని దధిముఖుని బావకాక్షుని నలుని గుముగుని ఈవానరోత్రముల నందఱను బ్రహ్మాస్త్రముచే నభిమంత్రితంబులగు ప్రాసముల చేతను శూలములచేతను గణకుబాణములచేతను మిక్కిలియు నొప్పించెను

౫౮-౬౦

ఆయింద్రజిత్తు అట్లు గదలచేతను గాంచిన పుంఖములగు బాణముల చేతను వానరవీరుల నొప్పించి యంత రామలక్ష్మణులమీఁద సూర్యకిరణతుల్యంబులగు బాణంబులను కుప్పకుప్పగా వర్షించెను.

౬౦

స్సలక్ష్మణం భాస్కరశ్శిఖరైః.

౬౨

స బాణవర్షై రభివృష్యమాణో

ధారానిపాతానివ తా నచిన్త్య,

సమీక్షమాణః పరమాద్భుతశ్రీ

రామ స్తదా లక్ష్మణ మి త్యువాచ.

౬౩

అసౌ పునర్లక్ష్మణ! రాక్షసేంద్రో

బ్రహ్మాస్త్ర మూశ్రిత్య సురేంద్రశత్రుః,

నిపాతయిత్వా వారిపై న్య ముగ్ర

మస్తా శ్శరై రర్దయతి ప్రస క్తః.

౬౪

స్వయమ్భువా దతవరో మహాత్మా

ఖ మాస్థితోఽన్తర్హితభీమకాయః,

కథం ను శక్యో యుధి నష్ట దేహో

నిహస్తు మ ద్యేంద్రిజ ద్యుతాస్త్రః.

౬౫

మనేః స్వయమ్భు ర్భగవా నచిన్తో

య నైఃశత్రుస్త్రం ప్రభవ శ్చ యోఽస్య,

బాణావపాతాం స్తస్మి మ హావ్య ధీమః!

మ యాస హావ్యగ్రమనా సుహస్వ.

౬౬

ప్రచ్ఛాయ శ్శేష హి రాక్షసేంద్ర

సృర్వా దిశస్సాయకవృష్టిజాలైః,

ఏతచ్చ సర్వం పతితాగ్ర్యశూరం

స భ్రాతృ వానరరాజపై న్యమ్.

౬౭

ఆవాం తు దృష్ట్వా పతితో విసంక్షా

నివృత్తయుద్ధా గతరోషహర్షా,

ధ్రువం ప్రవేక్ష్య త్యమరారివాస

అప్పుడు పరమాశ్చర్యకర శ్రీసంపన్నుండగు నారాముండు, ఆప్రక
రమున నింద్రజిత్తు తనపై పెక్కు బాణఃర్షంబులు గురియించున్నను జలవృ
మునువలె దానిసరకునేయక లక్షణుంజాచి యిట్లనిచెప్పెను. ౬౩

లక్షణుండా! మరల రాక్షసశ్రేష్టుండగు నీయింద్రజిత్తు బ్రహ్మాస్త్ర
మునాశ్రయించి యప్రహస్తప్రభావమున భయంకరంబగు వానరసైన్యము
సంతయ విధించి మనల బాణములచే నొప్పించుచున్నాడు. ౬౪

మహాత్ముండగు నింద్రజిత్తు ఇప్పుడు యుద్ధంబున బ్రహ్మదేవుని వరం
బలంబునం జేసి ఆకాశంబునొంది యంతర్హితుండై బ్రహ్మాస్త్రబలంబున
మనల నొప్పించుచున్నాడు; ఆతండు మనకన్నులకగపడుటలేదు; కాబట్టి
యిప్పు డతని విధింప నలవిగాదు. ౬౫

బుద్ధిమంతుడైన లక్షణుండా! ఇట్టిమహనీయమయిన యస్త్రంబునను
దేవతగాను కారణముగాను నుండు భగవంతుండగు బ్రహ్మదేవుని మహిమ
యచింత్యమని తలంచెదను; కాబట్టి నీవును నాతోఁగూడ మనస్సునఁ గలఁ
తనొందక యిప్పుడు ఈబాణపాతంబుల నోర్చియుండుము. ౬౬

ఈయింద్రజిత్తు పెక్కు బాణవృంబులు పరఁగించి సమస్త దిక్కు
లను నీరంద్రముగాఁ గప్పచున్నాడు; ఈవానర సైన్యమంతయు నుత్తమ
ఘోరముల పడుటవలన సంతమాత్రిము ప్రకాశింపకున్నది. ౬౭

ఈ యింద్రజిత్తు మనము యుద్ధము సేయఁజాలక మూర్ఛితులమయి
కోపోత్సాహములు లేక నేలంబడియుండుటను మాచినంతనె జయలక్ష్మీ
యబ్బెనను సంగోషముతోఁ దప్పక లంకాపురికిఁ బోఁగలఁడు; ఇది నిశ్చ

మసా సమాదాయ రణాగ్రలక్ష్మీమ్.

౬౮

తతస్తు తా విప్రజిదస్తజాలై
ర్భూభూవతు సత్ర తథా విళస్తా,
స చాపి తౌ తత్ర విదర్శయితావ్
ననాన హర్షా ద్యుధి రాక్షసేన్ద్రః.

౬౯

స తత్తదా వానరదైన్య మేనం
రాగం చ సఖ్యే సహ లక్ష్మణేన,
విషాదయితావ్ సహనా వివేశ
పురీం దళగ్రీవభుజాభిగుప్తామ్.

౭౦

ఇతి శ్రీమద్యథాకాణ్డే త్రిసప్తతితమ స్సర్గః. 23.

చతుస్సప్తతితమ స్సర్గః.

తయో స్థదా సాదితయో రణాగ్రే,
ముమోహ స్తైన్యం హరిపుష్పవానామ్,
సుగ్రీవనీలాక్షకజాన్బువన్తో
సచాపి కించిత్ప్రతిపేదితే తే.

౧

తతో విషణ్ణం సనువేత్స్య నైన్యం
విభీషణో బుద్ధిమతాం పరివ్రజ,
ఉవాచ శౌభామ్యుగరాజవీరా

నాశ్వాసయ స్సప్రతిమై ర్వచోభిః.

౨

మాభైష్ట నా స్వస్త్రి విషాదకాలో
యదార్యపుత్రై వివశౌ విషణ్ణౌ,
స్వయన్ముఖో వాక్య మ ధోదవహంతా
య తాదితా విప్రజిదస్తజాలైః.

3

తస్మై తు దత్తం పరమాస్త్ర మేత

యము. అని రాముడు లక్ష్మణునితో చెప్పెను.

౨౮

అంత నచ్చట నాప్రకారముననే యారామలక్ష్మణులు ఇంద్రజిత్తు బాణంబులచే బీడితులయి పడియుండిరి; రాక్షసశ్రేష్ఠుండగు నాయంద్రజిత్తును అట్లు రామలక్ష్మణులు పడియుండుటంజూచి సంతోషంబుచే యుద్ధమధ్యంబున సింహనాదంబుచేసెను.

౨౯

ఆయంద్రజిత్తు అప్పుడుయుద్ధంబున అట్లు వానరసైన్యమంతయు రామలక్ష్మణులను మూర్ఛనొందునట్లు చేసి శీఘ్రంబున రావణబాహురక్షితంబగు లంకాపురిం బ్రవేశించెను.

౩౦

ఇది దెబ్బదిమూడవసర్గము.

దెబ్బదినాలుగవసర్గము.

అప్పుడు రామలక్ష్మణులు మూర్ఛితులగుటయుంజూచి వానరసేనయంతయు ధియంబున మూర్ఛనొందెను; సుగ్రీవుడు నీలఁ డంగుఁడు జాంబవంతుండు వీరలు మూర్ఛితులయి యుండుటవలన ఏసంగతియుం దెలియరైరి.

అంత బుద్ధిమంతులలో శ్రేష్ఠుండగు విభీషణుండు వానరసైన్యమంతయు భయవిహ్వలముయ్యుండుంజూచి యుగద్యశంబులగుమాటలచే వానరవీరుల నాశ్వాసించుచు నిట్లని చెప్పెను.

౩

మీరులుభయపడవలదు; రామలక్ష్మణులు ఇంద్రజిత్తుబాణంబులం గొట్టఁబడి యవకులయి మూర్ఛితులయి యున్నారనిమీరెంతమాత్రముఁ గుఱింపవలదు; వారలు బ్రహ్మదేవునిమాటను గొఁవింపటకై యిట్లభినయించుచున్నారగాని వేఱుగాదు.

3

ఆయంద్రజిత్తునకు బ్రహ్మదేవుండు అమోఘవేగంబగు బ్రహ్మస్త్రిము

త్వయమ్భువా బ్రహ్మ మమోఘవేగమ్,

త న్నానయంతా యుధి రాజపుత్ర

నిపాతితౌ కోఽత్ర విషాదకాలః.

౪

బ్రహ్మ మస్తం తతో ధీమా న్నానయితావ్ సు మారుతిః,

విభీషణః శ్రుత్వా హనుమాం స్త మథాబ్రవీత్.

౫

ఏతస్మిన్నిహతే సైన్యే వాసరాణాం తరస్వినామ్,

యో యో ధారయతే ప్రాణం స్తంత మాశ్వాసయావహే.

౬

తావుధా యుగప ద్వీరా హనుమ ద్రాక్షసోత్తమా,

ఉల్కాహస్తా తదా రాత్ర రణభూమా విచేరతుః.

౭

భిన్నలాఙ్గాలహస్తోరుపాదాఙ్గుళిశిరోధరైః,

ప్రవద్భిః క్షతజం గాత్రైః ప్రసవద్భి స్తత స్తతః.

౮

పతితైః పర్వతాకారై ర్వానరై రభిసంక్కులామ్,

శస్త్రైశ్చ పతితై ర్దీప్తై ర్దదృశాతే వసున్ధరామ్

౯

సుగ్రీవ మజ్జనం నీలం శరభం గన్ధమాదనమ్,

గవాక్షం చ నుషేణం చ వేగదర్శిన మాహుకమ్.

౧౦

మైన్దం నళం జ్యోతిముఖం ద్వివిజం పనసం తథా,

విభీషణో హనుమాంశ్చ దదృశా తే హతాన్తతః.

౧౧

సప్తపక్షిర్హతాః కోట్యో వాసరాణాం తరస్వినామ్,

అహ్నాః పఞ్చమశేషేణ వల్లభేన స్వయమ్భువః.

౧౨

సాగరాఘనిభం భీమం దృష్ట్వా బాణార్ధిశం బలమ్,

మార్గతే జామ్బవస్తం స్త హనుమాన్ సవిభీషణః.

౧౩

నొసంగెను; రాజపుత్రులగు రామలక్ష్మణులు బ్రహ్మబగు సప్తహాస్రంబునుగా
రవించుటకై నేలంబడియున్నారు; ఇందుకు దుఃఖింపనేల? అని విభీషణుండు
చెప్పెను ౪

అంత బుద్ధమంతుండగు వాయుపుత్రుండు హనుమంతుడైన బ్రహ్మస్రం
బును గౌరవించుటకై ముహూర్తకాలము బద్ధుడై యుండి యంత నదలించు
కొని విభీషణుని బాటను విని యతినితో నిట్లని చెప్పెను. ౫

బలవంతులగు నీ వానరులందఱు పెధింపఁబడియున్నారు, ఇందు ఎవ్వర
వ్వరు ఇంకం బ్రాణంబులు దాల్చియున్నారో వారల నాశ్వాసీంతము అని
హనుమంతుండు విభీషణునితో చెప్పెను. ౬

ఆరాత్రి నుం దట్లు వీరులగు హనుమంతుండును విభీషణుండును ఇద్ద
ఱును కొఱవికడై నేత్రులఁబట్టుకొని యుద్ధభూమియందు వానరవీరుల వెద
కుచుం దిరిగిరి. ౭

అహనుమంతుండును విభీషణుండును కొందఱుతోడఁగలు దెగియుం
గొందఱుచేతులును గొందఱుతోడఁబను గొందఱుకాళ్లును కొందఱు వ్రేళ్లు
ను కొందఱు మెఱులును దెగి నెత్తురుగాఱుచు ఇట్టటుపొరలుచు నేలంబడి
యున్న పర్వతశాలలగు వానరులచేతను దీదీప్యమానంబులయి పడియున్న
యాయుధంబులచేత నిండియుండు యుద్ధభూమిం జూచిరి ౮, ౯

అంత వారలు యుద్ధంబున హతులయి పడియున్న సుగ్రీవునంగను నీలు
నిశరభుని గంధమాదనుని గవాక్షుని సుషేణుని వేగదర్శిని ఆహుతులై యెందుని
నలుని జ్యోతిర్ముఖుని ద్వివిదుని బనసుని ఇంక నితరులగు వానరవీరుల
నుం జూచిరి. ౧౦, ౧౧

ఇంద్రజిత్తు ఆ బ్రహ్మస్త్రముచే సాయన్నామున ఆయిదుగడియలలో
ఆఱుపెడియేడుకొలుల బలవంతులగు వానరవీరులను పెధించెను. ౧౨

హనుమంతుండును విభీషణుండును, సముద్రసమానంబగు భయంకర
మయిన యావానరసైన్యంబంతయు బాణవీడితమయి యుండుటంజూచి

స్వభావజరయా యుక్తం వృద్ధం శరశతై శ్చితమ్,
ప్రజాపతిసుతం వీరం శ్వామన్తమివ సావకమ్. ౧౮
దృష్ట్వా త ముపసజ్గమ్య పౌలస్త్యో వాక్య మబ్రవీత్,

కచ్చి దార్య శరై స్తీక్తై ర్నప్రాణా ధవంసితా సైవ. ౧౯

విభీషణవచః శ్రుత్వా జమ్బవా సృక్షపుజ్గవః,
కృచ్ఛాగ్నిదభ్యుద్గిర న్వాక్య మిదం పచన మబ్రవీత్. ౧౯
నైర్వతేద్దగ్ని హహార్య! స్వరేణ త్వైఽభిలక్షయే,
వీడ్యమాన శ్చిత్తై ర్బాణై ర్న తావం వశ్యామి చక్షుషా. ౨౦

అష్టనా సుస్రజా యేన మాతరిశ్వా చ నైర్వత!,
హనూమా న్వానరశ్రేష్ఠః ప్రాణా ధ్ధారయ తే క్వచిత్. ౨౧

శ్రుత్వా జమ్బవతో వాక్య మువా చేదం విభీషణః,
ఆర్యపుత్రా వతిక్రమ్య కస్తా త్పుచ్చసి మారుతిమ్. ౨౨

నైవ రాజని సుగ్రీవే నాజ్గదే నాపి రాఘవే,
ఆర్య! సద్గర్భిత స్నేహో యథా వాయుసుతే పరః. ౨౩

విభీషణవచ శ్రుత్వా జమ్బవా న్వాక్య మబ్రవీత్,.

జాంబవంతుని వెదకిరి.

౧౩

విభీషణుండు స్వభావంబుననే ముసలివాఁడును జ్ఞానవృద్ధుండును పెక్కు బాణంబులచేఁ బీడింపఁబడుచున్నవాఁడును వీరుండునగు చల్లాణునగ్ని హోత్రమువలెనున్నబ్రహ్మపుత్రుని జాంబవంతునింజూచి సమీపంబునకుఁబోయి యిట్లని చెప్పెను.

౧౪

పూజ్యుఁడవగు జాంబవంతుఁడా! ఈశీక్షబాణంబులదెబ్బకు నీప్రాణంబులు నశింపకున్నవిగదా! అని విభీషణుండు జాంబవంతునితోఁజెప్పెను.

భల్లూక శ్రేష్ఠుండగు జాంబవంతుఁడు విభీషణునిమాటనువిని బహుకష్టించున శబ్దము లుచ్చరింపుచు నీమాటం జెప్పెను.

౧౫

మహాపరాక్రమశాలివగు రాక్షసరాజుండవైన విభీషణుఁడా! నీకంత ధన్యని వలన నిన్నుఁ దెలిసికొంటిని; తిక్షబాణంబులఁ బీడింపఁబడుచుండుట వలన నిన్నుఁ గంటితోఁ జూడఁజాలకున్నాను.

౧౬

విభీషణుఁడా! ఎవ్వరిచేత అంజనయు వాయువును మంచినంతానము గలవారయిరో అట్టివానరో త్రముఁడగు హనుమంతుండు బ్రతికియున్నాఁడా యేమి? అని జాంబవంతుండు విభీషణునితోఁ జెప్పెను.

౧౭

విభీషణుండు జాంబవంతుండు చెప్పినమాటను విని యతనికిట్లని బదులు చెప్పెను.

రామలక్ష్మణులనుం గూడవిడిచి వాయుకుమారుండగు హనుమంతు నేల యడుగుచున్నావు?

౧౮

పూజ్యుఁడవగు జాంబవంతుఁడా! నీవు వాయుకుమారుండగు హనుమంతునిపైఁ జూపినట్లు అధిక స్నేహమును వానరరాజుండగు నుగ్రేవునందును గాని యువరాజుండగు నంగదునియందుఁ గాని రామునియందుఁ గాని చూపవైతివి; దీనికిమి కారణము? అని విభీషణుండు జాంబవంతునితోఁ జెప్పెను.

౧౯

జాంబవంతుఁడు విభీషణుండు చెప్పినమాటను విని యందుకు బదులిట్లని చెప్పెను.

శృణు నైర్మతశార్దుల! యస్తాత్పృచ్ఛామి మారుతమ్. ౨౦

తస్మిన్దీపతి వీశే తు హత మ ప్యహతం బలమ్,
హనుమ త్యుజ్జితస్రాణే జీవన్తోఽపి వయం హతాః. ౨౧

ధరతే మారుతి స్తాత! మారుతప్రతిమో యది,
వై శ్యానరసమో వీర్యే జీవితాశా తతో భవేత్. ౨౨

తతో వృద్ధ ముపాగమ్య నియమే నాభ్యవాదయత్,
గృహ్య జామ్యవతః పాదా హనూమా న్తారుతాత్తజః. ౨౩

శ్రుత్వా హనుమతో వాక్యం తథాఽపి ప్యథితేంద్రియః,
ఘన ర్జ్జాతమి వాత్మానం మన్యతే న్నర్మ వుజ్జవః. ౨౪

తతోఽబ్రవీత్తహతేజా హనూమంతంస జామ్యవాన్,

ఆగచ్ఛ హరిశార్దుల! వానరాం ప్రాతు మర్హసి. ౨౫

నానోయ విక్రమపర్యాప్త స్త్వ మేషాం పరమ స్సఖా,

త్వత్పరాక్రమకాలోఽయం నాన్యం పశ్యామి కంచన. ౨౬

రాక్షసశ్రేష్ఠుడవగు విభీషణుడా! నేను అందఱను విడిచి వాయు పుత్రుండగు హనుమంతు నడిగినందుకుఁ గారణంబు చెప్పెదను వినుము. ౨౧

వీరుండగు నాహనుమంతుం డొక్కఁడుమాత్రము బ్రతికియుండినట్లయితే ఈ వానరపైన్యమంతయు హతమయినను భయములేదు; బ్రతికియున్నట్లే; అహనుమంతుం డొక్కఁడు హతుండైనచో మనమందఱమును బ్రతికియున్నను జచ్చినవారలమే. ౨౨

నాయనా! వాయువంశజివాఁడును బరాక్రమంబున నగ్నిహోత్రునకు సరివచ్చువాఁడునగు వాయుపుత్రుండు హనుమాతుండు ప్రాణంబులతో నుండునేని యంత మాకు బ్రతుకుపై ఆశ కలుగును. అచి జాంబవంతుండు విభీషణునితోఁ జెప్పెను. ౨౩

అంత వాయుదేవుని కుమారుండగు హనుమంతుండు వృద్ధుండగు జాంబవంతుని సమీపంబునకుఁ బోయి, కాస్త్రోక్తనియమంబున సతనిపాదంబులం బట్టుకొని నమస్కరించెను. ౨౪

భట్లూకరాజుండగు జాంబవంతుండు అట్లు బాణంబులచేఁ బరమవీడితుండై యున్నను హనుమంతుని కంఠధ్వనిని వినిఁగానే తాను బుసరిపై మునొందినట్లు తలంచెను. ౨౫

అంత మహాలేజుండగు నాజాంబవంతుండు హనుమంతుం జూచి యిట్లని చెప్పెను.

వానరోత్తముడవగు హనుమంతుడా! ఇట్లురమ్ము; నీవిప్పుడు గువానరులనందఱ రక్షింపవలయును. ౨౬

మఱియొక్కఁ డెవ్వఁడును ఇప్పుడు వానరుల రక్షింపఁజాలినవాఁడు లేడు; నీవు పరాక్రమంబునఁ బూర్ణుండవు; వీరలకుఁ జాలఁ గావలసినవాడవు, కావున నీవే రక్షింపవలయును.

నీవు పరాక్రమంబుఁ జూపవలసినకాలము వచ్చినది, మఱియొక్కఁ డెవ్వఁడును ఇట్టికాలమున ఇప్పుడు పరాక్రమించువాఁడు లేడు. ౨౭

ఋక్షవానరవీరాణా మనీకాని ప్రహర్షయ,
 విశల్వాకురుచాప్యేతౌ సాదితౌ రామలక్ష్మణౌ. ౨౮
 గత్వా పరమ మథ్యాన ముపయ్యపరి సాగరమ్,
 హిమవంతం నగశ్రేష్ఠం హనుమ! నస్తు మర్హసి. ౨౯
 తతః కాఞ్చన మత్యుచ్చ మృషభం పర్వతోత్తమమ్,
 కైలాసశిఖరం చాపి ద్రక్ష్య స్యరిసిమూదన!. 30
 తయో శ్శిఖరయో ర్మధ్యే ప్రదీప్త మతులప్రభమ్,
 సర్వాషధియుతం వీర! ద్రక్ష్య స్యోషధిపర్వతమ్. 3౧

తస్య వానరశార్దూల! చతస్రౌ మూర్ధ్ని సమృవాః,
 ద్రక్ష్య స్యోషధయో దీప్తా దీపయంత్యో దిశో దశ. 3౨

మృతసంజీవినీం చైవ విశల్యకరణీ మపి,
 సావర్ణ్యకరణీం చైవ సన్ధానకరణీం తథా. 33
 తా స్సర్వా హనుమ! స్పృహ్య క్షీప్రమాగన్తుమర్హసి,
 ఆశ్వాసయ హరీ న్నాజై ర్యోజ్య గన్ధవహత్తజ. 3౪

శ్రుత్వా జామ్బవతో వాక్యం హనూమా స్తైరిపుజ్జవః,
 ఆపూర్యత బలోద్ధృతై స్తాయవేగై రివార్ణవః. 3౫

సపర్వతతటాగ్రస్థః వీడయ స్పర్వతోత్తమమ్,
 హనూమా స్సృశ్య తే వీరో ద్విలీయ ఇవ పర్వతః. 3౬

హరిపాదవినిర్భగ్నో నిషసాద స పర్వతః,

భిల్లూక పై న్యములకును వానర పైన్యములకును సంతోషము గలుగఁ జేయుము, మూర్ఛితులగు నీరామలక్ష్మణులను గూడ నుఖితులం గావింపుము.

హనుమంతుడా! నీవు సముద్రంబుమీఁదగు బహుదూరముపోయి పర్వతోత్తమంబగు హిమవత్పర్వతంబునకుఁ బోవలయును. ౨౯

శత్రువుల వధించునట్టి హనుమంతుడా! అంత నచ్చట నీవు ఆత్మ్య స్నేహంబగు ఋషిభిమనుకాంచనశిఖరంబును గైలాసశిఖరంబును జూడఁగలవు.

వీరుండివగు హనుమంతుడా! ఆశిఖరంబుల రెంటినఁగూడ దేదీప్య మానంబును అనదృశమయిన కాంతిగఁదియు నగు సుసౌఖ్యధులతోనుం గూడిన ఓషధిపర్వతంబును శిఖరంబును జూడఁగలవు. 3౧

వానరశ్రేష్ఠుడవగు హనుమంతుడా! ఆ ఓషధిపర్వతముయొక్క శిఖరంబునంగుఁ బుట్టినవియు దేదీప్యమానంబులును దశదిశల వెలుంగం జేయుచున్నవియు నగు నాలుగు దివ్యైషధులం జూడఁగలవు. 3౨

హనుమంతుడా! ఆవిశల్యకరణిని మృతసంజీవినిని సావర్ణకరణిని సంధానకరణిని న నాలుగు ఓషధులం దిసికొని నీవు శీఘ్రంబున రమ్ము 3౩

వాయుపుత్రుండవగు హనుమంతుడా! వానరుల మధల బ్రతికించి వారల కూటం గల్గింపుము అని జాంబవంతుండు హనుమంతునితోఁ జెప్పెను. 3౪

వానర శ్రేష్ఠుండగు హనుమంతుండు జాంబవంతునిమాటను వినఁగానే జలప్రవాహముల సముద్రము పొంగునట్లు, బలపరాక్రమములఁ బూర్ణుఁ డయ్యెను. 3౫

పరాక్రమవంతుండగు నాహనుమంతుఁడు పర్వతశిఖరంబుపైకి గుముడి పాదఘాతంబున నప్పర్వతోత్తమమును బీడించుచు రెండవపర్వతంబువలెఁ జూపజెను. 3౬

ఆపర్వతంబు హనుమంతుని పాదంబులచేఁ ద్రొక్కఁబడినదై మిక్కిలి

న శశాక తదాత్మానం సోఘం భృశనిపీడితః. 32

తస్య పేతు స్తగా భూమా హరివేగా చ్చ జబ్బలుః,
శృణ్వాణి చ వ్యశీర్య న్త పీడితస్య హనూమతా. 3౩

తస్మిన్ సమీప్యమానే తు భగ్నద్రుమశిలాతలే,
న శేకు ర్వానరాః స్థాతుం ఘూర్ణమానే నగోత్తమే. 3౪

సా ఘూర్ణితమహాద్వారా ప్రభగ్నగృహగోపురః,
లజ్జా త్రాసాశులా రాత్రా ప్రస్ఫుతే వాభవ త్రదా. ౪౦

పృథివిధరసజ్కాశో నిపీడ్య ధనణీధరమ్,
పృథివీం త్కో ధ మూమూస సార్థ వాం మారుతాత్త్వజః. ౪౧

ఆకురోహ తదా తస్మా ధరి ర్మలయపర్వతమ్,
మేనుమన్దరసజ్కాశం నానాప్రప్రవణాకులమ్. ౪౨

నానాస్రమలజాకీర్ణం వికాసికమలోత్పలమ్,
సేవికం దేవగన్ధర్వైః ప్లష్టియోజన ముచ్ఛ్రితమ్. ౪3

విద్యాకరైః స్త్రీకరైః రసరసోభి ర్నిషేవితమ్,
నానామృగగణాకీర్ణం బహుకన్దరశోభితమ్. ౪౪

సంస్థా నాకులయన్ తత్ర యక్షగన్ధర్వకిష్కరాన్,
హనూమా న్నేనుమజ్కాశో వపుధే మారుతాత్త్వజః. ౪౫

పద్భ్యంతు శైల మాపీడ్య బడబాముఖవ స్తుఖమ్,

యఁ బ్రీడితంబై హనుమంతుని యాధ్యత్యమున కంతమాత్రము నిలువజాల
దయ్యెను. 32

హనుమంతుని వేగంబున నాత్రికూటపర్వతశిఖరమునందలి వృక్షం
బులు నేలంబడి హనుమద్యేగజన్యమయినయ్యిచే నుండినవి; హనుమత్పద
పీడనంబునంజేసి యప్పర్వతముయొక్క శిఖరములు చూర్ణములయినవి. 33

అట్లు పీడింపఁబడుచు విటిగినవృక్షంబులతోను శిలలతోను హనుమ
ద్యేగంబునకు గడగడవడంకుమన్న యాత్రికూటపర్వతంబుపై వానరులు నిలు
వఁజాలరైరి. 34

అప్పుడు రాత్రియంగు లంకాపురి హనుమంతుని వేగంబునకు జనులం
దఱు భయంబునొంద మహాద్వారంబులు చలింప గృహంబులు గోపురంబులు
విటిగిపడ నర్తనముచేసినట్లుండినది. 35

పర్వతాకారుండగు వాయుపుత్రుండు హనుమంతుఁడు అట్లు త్రికూట
పర్వతంబును పీడించి సముద్రసహితంబుగా భూమియంతయుఁ జలనము
నొందునట్లు గావించెను. 36

అంత హనుమంతుఁడు అచ్చటనుండి మేరుగుండరసమానమును నానా
విధములయిన సులయేళ్లచే నొప్పచున్నదియు నానావిధవృక్షములచే నిండినది
యు వికసించినక మలంబులును కలువలును గలదియు దేవగంగార్యులచేతను వి
ద్యాధిరులచేతను మహర్షులచేతను అష్టరపుచేతను నేవింపఁబడినదియు అఱు
వదియొజసంబుల యశాన్నత్యంబుగలదియు నానామృగ సమూహములతో
నొప్పచున్నదియును పెక్కుగుహలు గలదియునగు లంకామలయుపర్వతము
నారోహించెను. 37-38

అచ్చట మేఘసమానుండగు వాయుకుమారుండు హనుమంతుఁడు,
యత్కులును గంధర్వులును కిన్నరులును భయంబునంగలఁతిపడ దేహముం
బెంచెను 39

అహనుమంతుఁడు పాదములచేఁ బర్వతమును ద్రొక్కుచు భయంక

వివృత్యోగ్రం ననా దోచైచ్చ ప్రాసయన్నివ రాక్షసాన్. ౪౬

తస్య నానద్యమానస్య శ్రుత్వా నిసద మద్భుతమ్,
లక్ష్మణో రాక్షసా సుర్యే నశేకు స్పృన్ధితుం భయాత్. ౪౭
నమస్కృత్వాఽథ రామాయ మాదుతి ర్భీమవిక్రమః,
రాఘవాగ్ధే పరంకర్త సమీహత పరస్తవః. ౪౮

స పుచ్చముద్యమ్య భుజజ్జకల్పం
విసమ్య పృష్ఠం శ్రవణే నికుఞ్చ్య,
వివృత్య వక్త్రం బడబాముఖాభ
మాపుస్తువే వ్యోమని చణ్డవేగః. ౪౯

స వృక్షషణ్డాం స్తరసా జహర
శైలాన్ శిఖాః ప్రాకృతవానగాంశ్చ,
బాహూరువేగోద్ధతసస్పృణన్నా
స్తే క్షీణవేగా స్సలిలే నిపేతుః. ౫౦

న తౌ ప్రసార్యోరగభోగకల్పా
భుజా భుజజ్గారినికాశపర్యః,
జగామ మేరుం నగరాజ మగ్ర్యం
దిశః ప్రకర్షన్నివ వాయుసూనుః. ౫౧

స సాగరం ఘూర్ణితవీచిమాలం
తదా భృశంభ్రామిత సర్వసత్త్వమ్,
సమీక్షమాణ సహనా జగామ
చక్రం యథా విష్ణుకర్తా ముక్తమ్. ౫౨

స పర్వతా స్పృక్షగణాన్ సరాంసి
నదీస్తటాకాని పురోత్తమాని,

రంబగు బడబాముఖమువంటి నోరుదెఱచి రాక్షసులను భయపెట్టుటకై గట్టిగా నఱచెను. ౪౭

లంకయందలి రాక్షసులందఱు అట్లు భీకరంబుగా గర్జించిన హనుమంతునిగర్జననువిని భయంబున ఇట్టుకదలక నిశ్చేష్టులయ్యిరి. ౪౮

అంత శత్రువులదెఱపఁజేయువాఁడును భయంకరపరాక్రముఁడనగు హనుమంతుఁడు రామునకు నమస్కరించి రాసుకార్యార్థమయి ఇతరులకు సాధ్యమకానికార్యమును జేయఁగోరెను. ౪౯

భయవికరవేగుండగు నాహనుమంతుఁడు సర్పమువంటి తోకనెత్తి పీపునువంచి చెవులనుముడుచుకొని బడబాముఖమువంటి నోరుదెఱచి యాకాశంబున కెగరెను. ౫౦

అహనుమంతుని బాహువులయొక్కయు తొడలయొక్కయు వేగంబుచే వృక్షసమూహంబులు పర్వతంబులు తాళ్లు తృగులుగా వానరులు ఆకర్షింపఁబడి బహుదూరముపోయి యంతనష్ట వేగంబులయిపడినవి. ౫౧

గరుత్మంతునితో సమానమయిన పరాక్రమముగల వాయువుత్రండగు హనుమంతుఁడు భుజంగభోగసదృశములయిన బాహువులసాచి దిక్కుల నాకర్షించువాఁడువలె జూపుటచు నుత్తమంబగు మేరుసమానమయినహిమవత్పర్వతంబునకుఁబోయెను. ౫౨

అహనుమంతుఁడు అప్పుడు కలంగిర యలలుగలదియు మిక్కిలియుఁదిరుగుడునొందిన సమస్తజంతువులు గలదియునగు సముద్రముంజూచుచు విష్ణుదేవునివాస్తవముచేఁ బ్రయోగింపఁబడిన సుదర్శనంబుపగిది నతివేగంబునంబోయెను. ౫౩

వేగంబున తండ్రియగు వాయువుతో సమానఁడగు హనుమంతుఁడు పర్వతంబులను వనంబులను సరస్సులను నదులను జెఱువులను బట్టణంబులను

స్ఫీతాన్ జనాన్తా సపి సంప్రవీక్ష్య

జగామ వేగాత్పితృతుల్యవేగః.

౫౩

ఆదిత్యపథ మౌశిత్య జగామ స గతక్లమః,

హనూమాన్ త్వరితో వీరః పితృతుల్యపరాక్రమః.

౫౪

జవేన మహతా యుక్తో మారుతి ర్మారుతో యథా,

జగామహరిశ్వాహ్లాలో దిశ శృద్ధేన పూరయన్.

౫౫

స్మర స్వామ్నవతో వాక్యం మారుతిర్వాతరంహసా,

దదర్శ సహసా గత్వా హిమవంతం మహాకపిః.

౫౬

నానాప్రస్రవణోపేతం నానాకన్ధరనిర్ఘరమ్,

శ్వేతాభ్రచయసజ్జాశ్చై శ్శిఖరై శ్చారుదర్శనైః.

౫౭

శోభితం వివిధై ర్వృక్షై రగమ త్వప్సతోత్తమమ్,

సతం సమాసాన్య మహానగేన్ద్ర

మతిప్రస్ఫుద్ధోత్తమఘోరిశృజమ్.

౫౮

దదర్శ పుణ్యాని మహాశ్రమాణి

సురర్షి సజ్జోత్తమసేవితాని,

సబ్రహ్మకోశం రజతాలయంచ

శక్రాలయం రుద్రశరస్రమోక్షమ్

౫౯

హయాననం బ్రహ్మశిరిశ్చ దీప్తం

దదర్శ వైచస్వతీకీజ్జరాంశ్చి,

వహ్నివాయం వైశ్రవణాలయంచ

సూర్యప్రథం సూర్యనిబన్ధనంచ.

౬౦

బ్రహ్మసనం శంఖరకార్ముకంచ

దదర్శ నాభించ వసున్ధరాయాః,

సమృద్ధంబులగు జనపదంబులనుం జూచుచు వేగంబునంబోయెను. ౫౩

పరాక్రమవంతుఁడును బరాక్రమంబునం దంద్రికి సరిపచ్చువాఁడు నగు నాహనుమంతుఁడు ఆకాశంబున నెంతమాత్రము శ్రమములేక యతివేగం బునంబోయెను. ౫౪

వానరోత్తముఁడగు హనుమంతుఁడు వాయువుంబోలే మహావేగం బున దిక్కులన్నియు శబ్దంబునం బూరించుచుఁ బోయెను. ౫౫

వాయుకుమారుండగు హనుమంతుఁడు జాంబవంతునిమాటను మఱు వక వాయువేగంబునంబోవుచు హిమవత్పర్వతంబుఁ జూచెను. ౫౬

ఆహనుమంతుఁడు నానావిధములయిన ప్రప్రవణంబులతోఁ గూడి నదియుఁ బెక్కుగుహలతోను నదులతోను నొప్పచున్నదియు తెల్లనిశరన్నేఘ సమానంబులగు సుందరములయిన శిఖరములను నానావిధపుష్పంబులతో నెంతయుఁ బ్రకాశించుచున్నదియునగు హిమవత్పర్వతముఁ జేరెను. ౫౭

ఆహనుమంతుఁడు ఆత్మసన్నతములును భయంకరములునగు నుత్తమశిఖ రములతో నొప్పచున్నయా హిమవత్పర్వతముఁజేరి యంగు దేవతలచేతను మహర్షులచేతను నేవింపఁ బడుచుండు పవిత్రములగు నాశ్రమములం జూచెను. ౫౮

ఆహనుమంతుఁడు బ్రహ్మకోశంబును తేత్రమును కైలాసపర్వతమును దేవేంద్రుఁడు తపస్సుగావించిన స్థలమును రుద్రబాణమోక్షస్థానమును హ యగ్రీవతేత్రమును బ్రహ్మకపాలమును యమకింకరులు విశ్రమార్థము నిలి చినస్థలమును సందర్శించెను. ౫౯

ఆహనుమంతుఁడు ఇంద్రునకు బ్రహ్మదేవుండు వజ్రము నొసంగినస్థా నంబును సూర్యప్రకాశంబగు కుశేరిస్థానంబును సూర్యనిబంధనతేత్రమును బ్రహ్మసంబును శివధనుఃతేత్రంబును భూమినండి పాతాళప్రవేశరంధ్రం బును జూచెను. ౬౦.

కైలాస మగ్ర్యం హిమవద్భిలాం చ
తథర్షభం కాశ్చనశైల మగ్ర్యమ్.

౬౦

సద్విష్టసర్వాపధిసంప్రదీప్తం
దదర్శ సర్వాపధిపర్వతేష్వగ్నిమ్,
స తం సమీక్ష్యైవలరశ్చిదీప్తం
విసిష్టియే వాసవదూతనూనుః.

౬౧

ఆప్లుష్య తం చౌపధిపర్వతేష్వగ్నిం
తత్రాపధీనాం విచయం చకార,

స యోజనసహస్రాణి సమతీత్య మహాకపిః.

౬౨

దివ్యోపధిధరం శైలం న్యచర న్నారుతాత్మజః,

మహాపథ్య స్తత స్సర్వా ప్రశ్నిన్ పర్వతసత్తమే.

౬౪

విక్ష్వా యార్థిన మాయూన్తం తతో జగ్ము రదర్శనమ్,

స తా మహాత్మా హనుమా నపశ్యం

శ్చుకోప కోపాచ్చ భృశం ననాద.

౬౫

అమృష్యమాణోఽగ్నినికాశచక్షు

ర్క్షహేధరేష్వగ్నిం శ మువాచ వాక్యమ్,

కిమేత దేవం సువినిశ్చితం తే

యద్రాక్షువే నాసి కృతానుకమ్పః.

౬౬

ప శ్యాద్య మద్భావబలాభిహతో

విశీర్ణ మాత్మాన మథో నగేష్వగ్నిః,

స తస్య శృణ్వం సనగం సనాగం

సకాశ్చనం ధాతుసహస్రజుష్టమ్.

౬౭

విశీర్ణకూటం జ్వలితాగ్రసానుం

అహనుమంతుఁడు ఉత్తమంబగు కైలాసపర్వతంబును హిమవచ్చిలను
ముషధపర్వతంబును గాంచనశృంగంబును గాత్రుల వెలుంగుచుండు సమస్తో
పధులతోను నొప్పుచున్నట్టి సర్వోపధిపర్వతంబునుం జూచెను. ౬౧

వాయుపుత్రుఁడగు హనుమంతుఁడు అగ్నిహోత్రమునలె నోపధులచే
వెలుంగుచున్న యయ్యోపధిపర్వతంబును జూచి యాశ్చర్యంబు నొంది
యాపర్వతంబుంబంతయుఁ దిరిగి యోపధుల వెదకెను. ౬౨

వాయుకుమారుండగు హనుమంతుఁడు అట్లు పెక్కు వేలయోజనంబు
లతిక్రమించి పోయి దివ్యోపధులుగల పర్వతంబుఁజేరి యచ్చట నోపధుల
వెదకుచుం దిరిగెను. ౬౩

అంత ఆపర్వతోత్తమమునందుండు దివ్యోపధులు తెచ్చుఁ దీసికొని
పోవుటకై హనుమంతుఁడు విచ్చినాఁడని యెఱింగి యంతర్ధానంబు నొంది
నవి. ౬౪

మహాశ్ముండగు నాహనుమంతుఁడు అయ్యోపధులు అగపడకపోవుట
వలసఁగోపించి కోపంబునఁ బెద్దజంకవేసి కన్నుల నెఱ్ఱెదనముగనుర పర్వత
శ్రేష్ఠంబగు సయ్యోపధిపర్వతమును జూచి యిట్లనిచెప్పెను. ౬౫

ఓపధిపర్వతమా! నీవు ఇట్లు రామునియందుఁగూడ దయలేకున్నావే!
ఇదేనీనిశ్చయమాయేమి? అట్లేని బాహుబలముననిన్నుఁ బెల్లగించి చూర్ణము
గావించెదను జూడుము. అని హనుమంతుఁడు ఓపధిపర్వతముతోఁజెప్పెను.

అహనుమంతుం డంత వృక్షంబులతోను ఏమంగులతోను గూడినది
యుబంగారుగనులతోఁగూడినదియు నాహవిషములయిన గైరికధాతువులతో
నొప్పుచున్నదియు గైరికధాతువులచేఁ దేజరిల్లుచున్న నైతములుగలదియునగు

ప్రగృహ్య వేగా త్వహ సోన్మమాథ,
స తం సముత్పాట్య ఖ ముత్పపాత
విత్రాస్య లోకాన్ ససురాసు రేద్ద్యాన్.

౩౮

సంస్తూయమానః ఖచరై రనేక్షై
ర్జగామ వేగా ద్దరుఙ్గో గ్రవేగః,
స భాస్కరాథావన మనుప్రపన్న
ఃస్తం భాస్కరాథం శిఖరం ప్రగృహ్య.

౩౯

బభౌ తదా భాస్కరసన్నికాశో
రవే స్సమీపే ప్రతిభాస్కరాథః,

స తేన శైలేన భృశం రరాజ
శైలోపమో గన్ధవహత్కబస్తు.

౪౦

సహస్రధారేణ సహవకేన

చక్రేణ భేవిష్ణు రి వార్పితేన,

తం వానరాః ప్రేక్ష్య వినేదు రుచైః

స్స తానపి ప్రేక్ష్య ముదా ననాద.

౪౧

తేషాం సముద్భువ్వరవం నిశమ్య
లజ్కాలయా ధిమతరం వినేదుః,

తతో మహాత్మా నిపపాత తస్మిన్

శైలోత్తమే వానరసైన్యమధ్యే.

౪౨

హర్యత్తమేభ్య శ్శిరసాఽభివాద్య

విభీషణం తత్ర స సస్వజేచ,

తా వ పుష్పభా మానుషరాజపుత్ర

తం గన్ధ మాఘ్రియ మహాషధీనామ్.

౪౩

బభౌపతు సత్ర తదా విశల్యా

పుత్రస్థు రన్యే చ హరిప్రవీరాః,

సప్సర్వతశ్శిఖరంబును వేగంబునఁ గొన్నికొన్నితాళ్లు పగులం బట్టిపెల్లగించెను.

అహనుమంతుఁడు దేవతలతోను అసురులతోను దేవేంద్రునితోను సమస్తలోకంబును భయపడ అపసర్వతశ్శిఖరమును బెల్లగించి గరుత్మంతుండుఁ బోలె భయంకరవేగుండై దేవతలందఱిచే పొగడఁబడుచు వేగంబునం బోయెను. ౭౮

అప్పుడు నూర్యసమానుండగు నాహనుమంతుఁడు నూర్యప్రభంబగు శిఖరంబు గ్రహించి యాకాశమునొంది నూర్యసమీపంబున రెండవనూర్యుని భంగిఁ బ్రకాశించెను. ౭౯

పర్యతాకారుఁడగు వాయుపుత్రుఁడైన హనుమంతుఁడు అపర్యతంబు చేతఁబట్టియుండుటవలన సహస్రధారంబును అగ్నిజ్వాలలతోఁ గూడినదియునగు నుదర్యనంబు చేత ధరించి యుండు మహావిష్ణువువలె నెంతయుఁ బ్రకాశించెను. ౮౦

వానరులు అహనుమంతుండు పర్యతశ్శిఖరంబు గొనివచ్చుటం జూచి సంతోషంబున గర్జించిరి; ఆ హనుమంతుఁడును వానరులంజూచి తనకార్య సిద్ధిఁ దెలుపుచు సంతోషంబున గర్జించెను; అతి భయంకరంబగు వారలగర్జన ధ్వనులను విని లంకానివానులగు రాక్షసులు భయంబున నఱచిరి ౮౧

అంత మహాప్రభావుఁడగు హనుమంతుఁడు ఆ త్రికూటపర్యతంబున వానరసేనామధ్యంబున ఓషధిపర్యత సహితంబుగా వ్రాలి అవ్వాస రసేనయంగు వానరోత్తములకు సాష్టాంగముగ నమస్కరించి విభీషణుని గవుఁగిలించుకొనెను. ౮౨

అచ్చట నప్పుడు ఆరామలక్ష్మణులిద్దఱును ఆదివ్యోషధుల గంధము నాఘ్రాశించి బాణబాధ విడిచి నుఖితులయిరి; మఱియు వానరపీఠులను ఆగంధమును మూర్కొన్నమాత్రమున నుఖితులయి లేచిరి. ౮౩

సర్వే విశల్యా విరుజః క్షణేన

హరిప్రసాదా నిహతా శ్చ యే స్యుః.

28

గజేన తాసాం ప్రవరావధీనాం

సుప్తా నిశాన్తే ప్రివ సంప్రబుధాః,

యదాప్రభృతి లక్ష్మాయాం యుధ్యన్తే కపిరాక్షసాః.

29

తదాప్రభృతి మానార్థ మాజ్ఞయా రావణస్యచ,

యే హస్యన్తే రణే తత్ర రాక్షసాః కపికుష్టరైః.

2౯

హతాహతాస్తు క్షిప్యన్తే సర్వేవ తు సాగరే,

తతో హరి ర్నశవహత్తుజస్తు

త మోషధీ శైల ముదగ్రవీర్యః.

2౭

నినాయ వేగా ద్ధిమవన్త మేవ

పునశ్చ రామేణ సమాజగామ.

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే చతుస్సప్తతితమ స్సర్గః. ౨౪.

పల్లసప్తతితమ స్సర్గః.

తతోఽబ్రవీ న్నహతేజా సుగ్రీవో వానరాధిపః,

లభ్యం విజ్ఞాపయం శృంగీహనూమన్త మిదం వచః.

౧

యతో హతః కుమ్భకర్ణః కుమారాశ్చ నిఘాదితాః,

నేదానీ మువనిర్హారం రావణో దాతు మర్హతి.

౨

యేయే మహాబలా సున్తి లఘువశ్చ ప్లవణ్ణమాః,

లక్ష్మ మభ్యుత్పతన్తాశు గృహ్యోల్కాః ప్లవగర్షభాః.

3

తతోఽన్తంగత ఆదిత్యే రాద్రే తస్మిన్నిశాముఖే,

లక్ష్మ మభిముఖా స్యోల్కా జన్తున్తే ప్లవగర్షభాః.

౪

మతియు మొదటనుండి యుద్ధంబున హతులయిపడి యుండు వానర
వీరులు గూడ ఆదివ్యాపధుల గంధము సోఁకినంత నెత్తనమాత్రంబున రాత్రి
పరుండి నిద్రించినవారలు ప్రాతఃకాలంబున నిద్రలేచునట్లు బాణబాధ
లేనివారలయి సుఖితులయి లేచిరి. 28

లంకలో వానరులును రాక్షసులును యుద్ధమునేయ నారంభించినది
మొదలు రాక్షసులు పెక్కుండు నిహతులయినని యెవ్వరికిని తెలియకుండ
పలయునని రావణునాజ్ఞపలన యుద్ధంబున వానరులచే హతులయిన రాక్షసు
లందఱు అప్పుడప్పుడె సముద్రమునం బడవేయఁబడిరి. 29, 30

అంత మహాపరాక్రమశాలియగు వాయుకుమారుండు హనుమంతుండు
అయోధ్యపర్వతమును వేగంబున హిమవత్పర్వతంబుఁ జేర్చి మరల రాముని
సన్నిధానముఁ జేరెను. 31

దెబ్బది నాలుగవ పర్వము.

దెబ్బదియైవవ పర్వము.

అంత మహాతేజుండగు వానరరాజు సుగ్రీవుండు హనుమంతుం
జూచి యాకాలంబునఁ జేయవలసిన కార్యంబుఁ దెలుపుచు నీమాటంజెప్పెను.

తమ్ముండు కుంభకర్ణుండును కొడుకులును యుద్ధంబున హతులగుటవ
లన ఇప్పుడు రావణుండు మరల యుద్ధంబునకు రాఁడు. 1

మనవారలలో ఎవ్వరెవ్వరు మహాబలశాలులును వేగవంతులునో
వారలిప్పుడు దివిటీలు చేకొని శీఘ్రంబున లంకాపురికిఁ బోవుదురు గాక.
అని సుగ్రీవుండు హనుమంతునితోఁ జెప్పెను. 2

అంత సూర్యుం డస్తమించినవెనుక భయంకరమయిన యారాత్రి
యందు అవ్యాసరోతములు దివిటీలు చేరంగొని లంకాపురాభిముఖులయి
పోయిరి. 3

ఉల్కాహస్తైర్హరిగణైః స్పర్శిత స్సమభిద్రుతః,
 ఆరక్షణా విరూపాక్షా స్సహసా విప్రదుద్రువుః.   ౫
 గోవురాట్టప్రతోళీషు చర్యాసు వివిధాసు చ,
 ప్రాసాదేషుచ సంహృష్టా స్సస్పృజ స్తే హుతాశనమ్.   ౬

తేషాం గృహసహస్రాణి దదాహ హుతభు క్తదా,
 ప్రాసాదాః పర్వతాకారాః పతన్తి ధరణీతలే.   ౭
 అగరు ర్దహ్యతే తత్ర వరంచ హరిచన్దనమ్,

మాక్తికా మణియ స్పిగ్ధావజ్రంచాపి ప్రవాళశమ్.   ౮
 ట్నామంచ వహ్యతే తత్ర కాశేయం చాపి శోభనమ్,

ఆవికం వివిధం చౌర్ణం కాశ్చనం భాణ్డ మాయుధమ్.   ౯
 నానావికృతసంస్థానం వాజిభాణ్డపరిచ్ఛదా,

గజరైవేయకట్యాశ్చ రథభాణ్డాశ్చ సంస్కృతాః.   ౧౦
 తనుత్రాణిచ యోధానాం హస్త్యశావనాంచ పర్శవః,

ఖడ్గా ధనూంషి జ్వాలా బాణాస్తోమరాజ్కుశశక్తయః.   ౧౧
 లోమజం వాలజం చర్మ వ్యాఘ్రజం చాణ్డజం బహు,

ముక్తామణివిచిత్రాంశ్చ ప్రాసాదాంశ్చ సమస్తతః.   ౧౨
 వివిధా నస్త్రసంయోగా నగ్ని ర్దహతి తత్ర వై,

దివిటీలచేకొని వానరవీరులు వచ్చి తఱుమఁగానే పురద్వారంబులఁ గావలియుండు రాక్షసులు భయంబున శీఘ్రంబుగాఁ బరుగఁబెట్టిరి. ౫

ఆవానరులు సంతోషంబున ఎదురులేక పురద్వారంబులయందును గోటబురుజులయందును రాజవీధులయందును నానావిధములయిన యితర వీధులయందును బ్రాసాదములయందును నిష్పఁ బెట్టిరి. ౬

అప్పుడు అగ్నిహోత్రము ఆరాక్షసుల గృహములను వేలకొలది దహించెను. ౭

పశ్చరములంతటి మేడలు దహింపఁబడి నేలం గూలినవి. ౮

ఆమేడలయందు ఆగరువును ఉత్తమంబగు హరిచందనంబును దహిం పఁబడెను. ౯

ఆమేడలయందును మంచినందరములయిన ముత్యములును వజ్రము లును బవడములును తెల్ల నారపట్టుచీరలును బట్టుచీరలును దహింపఁబడి నవి. ౧౦

నానావిధస్నివేశముగాఁ బ్రాసాదంబుల నుంచఁబడియుండిన కాలం బలును కంబళములును బంగారుభూషణములును ఆయుధములును గుఱ్ఱము లకు వేయునలంకారములును దీని మొదలగునవియు దహింపఁబడినవి. ౧౧

వీనుంగుల కంఠభూషణములును నడుమునఁ గట్టెడు ప్రాతిహేయి లును జక్కఁగాఁ దోమఁబడిన రథాలంకారపదార్థములును వీరుల కవచము లును ఇనుముతోను కాంస్యముతోను శేయఁబడిన గజకవచములును అశ్వ కవచములును దహింపఁబడినవి. ౧౨

ఖడ్గములును ధనుస్సులును అల్లెత్రాళ్లును బాణంబులును తోమరంబు లును అంకుశంబులును శస్త్రములును కంబళములును వింజామరలును పులిచర్మ ములును గస్తూరికాడి నుగంధిద్రవ్యంబులును దహింపఁబడినవి. ౧౩

అలంకాపురియం దప్పుడట్లు అగ్నిహోత్రము ముత్యములచేతను ఇంక నితరమణులచేతను అలంకృతములయిన ప్రాసాదములను నానావిధము లయిన యాయుధసమానములను దహించెను. ౧౪

నానావిధా స్సహచ్ఛన్దా ద్దదాహ హుతభుక్తవా. ౧౩
ఆవాసా న్రాక్షసానాం చ సర్వేషాం గృహగర్హినామ్,

హేమచిత్రతనుత్రాణాం స్రద్ధామామ్బరధారిణామ్. ౧౪
శీఘ్రపానచలాక్షాణాం మదవిహ్వలగామినామ్,
కాంతాలమ్బితవస్త్రాణాం శత్రుసంజాతమన్యనామ్. ౧౫
గదాశూలాసిహస్తానాం ఖాదతాం పిబతా మపి,
శయనేషు మహార్హేషు ప్రసుప్తానాం ప్రియై స్సహ. ౧౬
త్రస్తానాం గచ్ఛతాం తూర్ణం పుత్రా నాదాయ సర్వతః,
తేషాం శతసహస్రాణి తదా లజ్కానివాసినామ్. ౧౭
అదహ త్పావక స్తత్ర జజ్జ్వల చ పునఃపునః,

సారవన్తి మహార్హాణి గంభీరగుణవన్తిచ. ౧౮
హేమచంద్రాగ్రచంద్రాణి చంద్రశాలోన్నతానిచ,
రత్నచిత్రగవాక్షాణి సాధిస్తానాని సర్వశః. ౧౯
మణివిద్రుమచిత్రాణి స్ఫుళ స్తీర దివాకరమ్,
కైశ్చబ్ధర్మిణీణానాం భూషణానాంచ నిస్సవైః. ౨౦
నాదితాన్యచలాభాని వేత్తాన్యగ్ని ర్దదాహ సః,

జ్వలనేన పరీతాని తోరణాని చకాశిరే. ౨౧
విద్యుద్భిరివ నద్ధాని మేఘజాలాని ఘర్తకే,

అప్పుడు గృహస్థులగు రాక్షసుల నివాసస్థానములయిన స్వస్తికాది భేదముల నానావిధ వివ్యాసముగాఁ గట్టఁబడిన గృహంబుల నన్నింటిని దహించెను. ౧౩

అప్పుడా లంకాపురియందు బంగారుతోఁ జేయఁబడిన కవచములు గల వారలును పుష్పమాలికలు నుత్తమవస్త్రములు దాల్చినవారలును మద్యపానముచేఁ జంచలములయిన కన్సులు గలవారలును శైవుచేతఁ దొట్టుపడుచునున్నవారలును బ్రయురాండ్రచీరలంబట్టుకొని రతిలోఁబరై యున్నవారలును శత్రువులపట్లఁ జాలఁ జారుషముగలవారలును గదలను శూలములను జేతులం దాల్చినవారలును మాంసాగుల భక్షించుచు క్షీరాదులు ద్రావుచునున్నవారలును నుత్తమంబగు శయనంబులందుఁ బ్రయురాండ్రతోడం బరుండి యున్నవారలును భయపడి బిడ్డలం దీసికొని వేగంబున దశదిశలకుఁ బరుగెత్తుచున్నవారలునగు లంకానివాసులయిన రాక్షసులను బెక్కులక్షలమందిని అగ్నిహోత్రము దహించి ప్రజ్వరిల్లెను ౧౪-౧౭

ఆయగ్ని సారవంతంబులును ఉత్తమంబులును గంభీరంబులును సౌందర్యవంతంబులును బంగారుతోఁ జేయఁబడిన చంద్రాకారంబులును అర్థచంద్రాకారంబులును గలవియు పైమేడలచే నత్యున్నతంబులయి యుండునవియు మణిచిత్రంబులయిన కిటికీలతో నొప్పచున్నవియు శయ్యలతోను నానావిధములయిన యాసంబులతోను గూడినవియు రత్నఖచితంబులయి ప్రవాళమయంబులయి యుండుటవలనఁ జిత్రనర్ణంబులును ఔన్నత్యంబున నూర్చుని స్పృశించునట్లు చూపట్టునవియుఁ గ్రౌంచపక్షులయొక్కయు నెమిళ్లయొక్కయు వీణలయొక్కయు ఆభరణంబులయొక్కయు ధ్వనులచే శబ్దాయమానంబులయి యున్నవియుఁ బర్యతాకారంబులునగు గృహంబులను దహించెను. ౧౮-౨౦

నిప్పుదగిలి మండుచున్న లంకాపురి పురద్వారంబులు ఎన్నాకాలంబున మెఱపులతోఁ గూడిన మేఘసమూహంబులమాడ్కిఁ బ్రకాశించినవి ౨

జ్వలనేన పరీతాని నివేతుర్భవనా న్యథ. ౨౨

వజ్రవజ్రహతా నీవ శిఖరాణి మహాగిరేః,
విమానేషు ప్రసుప్తాశ్చ దహ్యమానా వరాజ్ఞనాః. ౨౩
త్యక్తాభరణసర్వాణ్ణా హాహే త్యుచ్చైః ర్విచక్రుశుః,

తాని నిర్దహ్యమానాని దూరతః ప్రచకాశిరే. ౨౪
హిమవద్భిఖరాణీవ దీప్తావధివనాని చ,

హర్యాదై ర్దహ్యమానైశ్చ జ్వాలావ్రజ్వలితై రపి. ౨౫
రాత్రౌ నా నృత్యతే లజ్జా పుష్పితై రివ కింశుకైః,

హస్త్యధ్యతై ర్గజై ర్దుక్తై ర్దుక్తై శ్చైవ తురజ్జమైః. ౨౬
బభూవ లజ్జా లోకాన్తే భ్రాన్తగ్రహ ఇ వార్ణవః,

అశ్వం ముక్తం గజో దృష్టావ్ క్వచి ద్భీతోఽచసర్పతి. ౨౭
భీతో భీకం గజం దృష్టావ్ క్వచి దశోవ్ నివర్తతే,

లజ్జాయాం దహ్యమానాయాం శుశుభే స మహార్ణవః. ౨౮
ఛాయాసంసక్తసలిలో లోహితోద ఇ వార్ణవః,

సా బభూవ ముహూర్తేన హరిభి ర్ద్విపితా పురీ. ౨౯
లోకస్యాస్య యే ఘోరే ప్రదీప్తేవ వసున్ధరా,

అంత నాగ్యహంబులు నిప్పుచే దహింపఁబడినవై ఇంద్రుని వజ్ర
యుధముచే ఛిన్నంబులగు మహాపర్వతశిఖరంబులభంగి నేలంగూలినవి. ౨౨

అప్పుడు విమానంబులయందుఁ బరుండి నిద్రించుచున్న యుత్తమ
స్త్రీలు, నిప్పు తమదేహంబులఁ దగులఁగానె యాభరణంబుల నన్నింటిని దీసి
పాఱవైచి గట్టిగా హాహాకారంబులు గావించిరి. ౨౩

అప్పు డగ్నిచే దహింపఁ బడుచున్న యవ్యమానంబులు రాత్రుల
వెలుగుచుండు నోషధుల సమాహంబులుగల హిమవత్పర్వత శిఖరంబులు
వలె దూరంబున నుండువారలకుఁ జూపట్టినవి. ౨౪

అలంకాపురియం దారాత్రిని దహింపఁబడుచు జ్వాలాభీలంబులయి
యుండినమేడలు చక్కఁగాఁ బుష్పించిన మోదుగుచెట్లువలె నెంతయుఁ
బ్రకాశించినవి. ౨౫

అప్పుడు లంకాపురి యగ్నిభయంబున మావటీలు నశ్వరక్షుకులు నేనుం
గులను గుఱ్ఱంబులను గట్లుదెంచి విడిచిపెట్టఁగా భయసంభ్రమంబులం బరుగె
త్తుచున్న యాగజతురంగంబులచేతఁ బ్రయకాలంబునఁ దరింగంబుల
యొద్దతికి సంభ్రాంతంబులగు మొసళ్లుగల సముద్రంబువలె నుండెను. ౨౬

ఏనుంగు, ఆశ్వసంరక్షులచే విడువఁబడి యగ్నిభయంబునం బరుగెత్తు
చున్న గుఱ్ఱముంజూచి భయపడి మఱియొకదిక్కునకుఁ బాటించి; గుఱ్ఱం
బును, భయపడి పరుగెత్తుచున్న యేనుంగుంజూచి తానును భయపడి మఱియొ
కప్రక్కకుఁ బరుగెత్తినది. ౨౭

లంకాపురి యట్లు దహింపఁబడుచుండఁగా దహింపఁబడుచున్న
లంకాపురి ప్రతిబింబము జలంబుల సంక్రమించుటచే సముద్రంబు ఎఱ్ఱనిజ
లముగలదివలెఁ బ్రకాశించినది. ౨౮

అట్లు వానరులు లంకాపురికి అగ్నిముట్టింపఁగానే ముహూర్తమా
త్రంబున నమృతాపురి భయంకరంబగు మహాప్రళయంబునంగు దందహ్యమా
నమయిన భూమివలె నుండెను. ౨౯

నారీజనస్య ధూమేన వ్యాప్త సోఽపైచ్చి ర్వినేదుషః. 30

స్వనో జ్వలనతప్తస్య శుశ్రువేదశయోజనమ్,
ప్రదగ్ధకాయా నపరా న్రాక్షసా నిర్గతా నృహిః. 31
సహ సాభ్యుత్పతన్తి స్త హరయోఽథ యుయుత్సవః,

ఉద్భువం వానరాణాం చ రాక్షసానాం చ నిస్వనమ్. 32
దిశో దశ సముద్రం చ పృథివీం చాన్వనాదయత్,

విశత్యా తు మహాత్మానా తావృభౌ రామలక్ష్మణౌ. 33
అసంభాగ్నా జగృహతు స్త దోభే ధనుషీ వరే,
తతో విష్ణురయానస్య రామస్య ధను రుత్తమమ్. 34
బభూవ తుముల శృబ్ధో రాక్షసానాం భయావహః,
అశోభత తదా రామో ధను ర్విష్ణురయన్తహత్. 35
భగవానివ సంక్రుద్ధో భవో వేదమయం ధనుః,

ఉద్భువం వానరాణాంచ రాక్షసానాం చ నిస్వనమ్. 36

జ్యోతిర్బుధ్ని వృభౌ శబ్దా వతి రామస్య శుశ్రువే,
వానరోద్భువభూషశ్చ రాక్షసానాంచ నిస్వనః. 37

జ్యోతిర్బుధ్ని రామస్య త్రయం వ్యాప్య దిశోదశ,
తస్య కార్ముకై శ్చ శరై స్త త్పురగోపురమ్. 38

కైలాసశృంగప్రతిమం విక్రీర్ణమపత ద్భువి,
తతో రామశరా స్తృప్త్యా విమానేషు గృహేషుచ. 39

సన్నాహో రాక్షసేంద్రిణాం తుముల సునుపద్యత,
తేహంసన్నహ్యమానానాం సింహనాదం చ కుర్వతామ్. 40
శర్వరీ రాక్షసేంద్రిణాం కాద్రీవ సమపద్యత,

పొగచే జాట్టబడి యగ్నిచే దహింపబడుచు నుచ్చైర్నాదంబునరో
దనంబుచేయుచున్న స్త్రీలయొక్క ధ్వని పదియోజనంబులవఱకు వినబడెను.

అంత మఱి కొందఱు రాక్షసులు దహింపబడుచున్న దేహములతో
సహింపజాలక యెట్టకేలకుఁబురంబు వెలువడినంతనె యుద్ధోత్సాహసంపన్ను
లగువానరులు వారలను వేగంబున నెదుర్కొనిరి. 30

వానరుల సంతోషధ్వనులును రాక్షసుల రోదనధ్వనులును దశదిశలయం
దును సముద్రంబునందును భూమియందును బ్రతిధ్వనిగలుగునట్లు నిండి
చెలంగినవి. 31

అప్పుడు మహాత్ములగు నారామలక్ష్మణులు ఇద్దఱును బాణబాధలులేని
వారలయి ఏమఱుపాటులేక ఉత్తిమంబులగు రెండుధనుస్సుల గ్రహించిరి.

అంత రాముండు ఉత్తిమంబగు ధనుస్సు నారిసారింపఁగానే యుత్తహా
ధ్వని తుమలంబయి రాక్షసులకెంతయుఁభయంబుగలిగించినది. 32

అప్పుడు రాముండు సంప్రదించి గొప్పధనుస్సును ధ్వనింపఁజేయుచు
ప్రదూండై వేదోక్తమగు మహాధనుస్సును ధ్వనింపఁ జేయుచున్న భగవంతుఁ
డగు శివునిభంగిఁ బ్రకాశించెను 33

వానరులకోలాహలంబును రాక్షసులరోదనధ్వనిని ఈరెండుధ్వనులను
ఆఁచివేసి రామునిజ్యోనాదంబు వినంబడినది 34

వానరుల కోలాహలధ్వనియును రాక్షసుల రోదనధ్వనియు రాముని
జ్యోనాదంబును ఈమూఁడును దశదిశలను వ్యాపించి చెలంగినవి. 35

ఆరాముఁడు ప్రయోగించిన బాణంబులచేఁ గైలాసశిఖరసమానమగు
నాలంకాపురద్వారము పగిలి నేలంబడినది. 36

అంత రాక్షసులు విమానంబులయందును గృహంబులయందును రామ
బాణంబులఁజూచి యధికంబుగా యుద్ధసన్నాహము చేసిరి 37

అట్లా రాక్షసశ్రేణులు యుద్ధసన్నాహము నేయుచు సింహనాదంబు
లునేయఁగా నారాత్రి ప్రలయకాలరాత్రివలె నుండినది. 38

ఆదిష్టా వానరేంద్రాస్తు సుగ్రీవేణ మహాత్మనా.

౪౧

ఆసన్నద్వార మాసాద్య యధ్యధ్యం ప్లవగర్షభాః,

యశ్చవో వితథం కుర్యాత్తత్ర తత్ర వ్యవస్థితః.

౪౨

స హస్తవ్యోహి సంప్లుత్య రాజశాసనదూషకః,

తేషు వానరముఖ్యేషు దీప్తోల్కోజ్జ్వలపాణిషు.

౪౩

స్థితేషు ద్వార మాసాద్య రావణం మన్యు రావిశత్,

తస్య జృంభితవిక్షేపా ద్వ్యోమిశ్రా వై దిశో దళ.

౪౪

రూపవా నివ రుద్రస్య మన్యు గ్రాత్రే వ్యదృశ్యత,

స నికుంభంచ కుంభంచ కుంభకణ్డాత్తజా వృభౌ.

౪౫

ప్రేషయామాస సంక్రద్ధో రాక్షసై ర్భహుభి స్సహ,

యాపాక్ష శ్శోణితాక్షశ్చ ప్రజఙ్ఘ ౪ కమ్పన స్థభా.

౪౬

నిర్యముః కౌమ్భకర్ణిభ్యాం సహ గావణశాసనాత్,

శశాస నాదయన్ సర్వాన్రాక్షసాన్ సుమహాబలాన్.

౪౭

రాక్షసా గచ్ఛ తాత్రైవ జయధ్వం శీఘ్ర మేవచ,

తతస్తు చోదితాస్తేన రాక్షసా జ్వలితాయుధాః.

౪౮

లక్ష్మాయా నిర్యయు ర్వీరాః ప్రణవంతః పునఃపునః,

రక్షసాం భూషణస్థాభి రాభి సాన్సివిభిశ్చ సర్వకః.

౪౯

మహాపరాక్రమశాలియగు సుగ్రీవుండు వానరోత్తముల కిట్లని యా
జ్ఞాపించెను. ర౧

వానరోత్తములారా! మీరలు రావణాంతఃపురంబునకు సమీపమున
నుండు ద్వారంబుఁజేరి యుద్ధముచేయుఁడు.

మీలో నయ్యైస్థలంబులనుండువారలలో నెవ్వఁడు నీయాజ్ఞప్రకార
ము సడపడో, అతని రాజాజ్ఞ నుల్లంఘించినందుకై తత్క్షణంబున పధిప
వలెను. అని సుగ్రీవుండు వానరుల కాజ్ఞాపించెను. ర౨

మందుచున్న దివిక్కిలం జేతులఁ బట్టుకొని యవ్వానర శ్రేష్ఠులు ద్వా
రంబున నిలుచుండుటంబాడఁగానే రావణునకుఁ గోపంబు వచ్చెను. ర౩

ఆరావణుండు కోపావేశంబున విజృంభించి కాళ్లుజేతులు విదుర్చు
టకు దశదిశలు వ్యాకులతంజెందినవి. ర౪

భయంకరాకారుండగు నా రావణుని యవయవములయందుఁ గోపము
రూపముగలదివలె భయంకరంబయి చూపట్టినది.

ఆరావణుండు పరమకుపితుండై కుంభకర్ణనిపుత్రులగు నికుంభుని గుం
భుని వీరల నిరువురను బెక్కండ్రరాక్షసులతోడంగూడయుద్ధంబునకంపెను.

రావణునాజ్ఞవలన యూపాత్తుండును శోణితాత్తుండును బ్రభుసం
ఘును గంపనుండును కుంభనికుంభులతోఁగూడఁ బోయిరి. ర౬

రావణుండు మఱియుఁ గోపంబున గట్టిగానటచుచు మహాబలశాలులగు
నారాక్షసులనందఱుంబాచి యిట్లని యాజ్ఞాపించెను. ర౭

రాక్షసులారా! మీరలిప్పుడెవోయి శీఘ్రంబున జయింపుఁడు. అని
రావణుండు రాక్షసుల కాజ్ఞాపించెను.

అంత ఉత్తమంబులగు నాయుధములు ధరించినవారలును బరాక్రమ
వంతులునగు నారాక్షసులు రావణునాజ్ఞనువిని మాటిమాటికి నీంహనాదములు
చేయుచు లంకాపురినుండి వెడలిరి. ర౮

ఆవానరులచేతులనుండు నగ్నులకాంతులచేతను ఆరాక్షసుల భూషణ

చక్రు స్తే సప్రభం వ్యోమ హరయ శ్చాగ్నిభి స్సహ,
 తత్రతారాధిప న్యభ తారాణాంచ తథైవ చ ౫౦
 తయో రాధరణస్థాచ బలయో ద్ధ్యా మభాసయత్,
 చంద్రాభా భూషణాభాచ గృహాణాం జ్వలతాంచ భా. ౫౧
 హరిరాక్షససై న్యాని భ్రాజయామాస సర్వతః,

తత్ర చోర్ధ్వం ప్రదీప్తానాం గృహాణాం సాగరః పునః. ౫౨
 భాభి స్సంస క్తపాతాళ శ్చలోర్తి శ్చుశుభేఽధికమ్,

పతా కాధ్వజసంస క్త ము త్తమాసిపరశ్వధమ్. ౫౩
 భీమాశ్వరథమాతజ్ఞం నానాప త్తిసమాకులమ్,
 దీప్తశూలగదాఖడ్గ ప్రాసానోమర కార్తుకమ్. ౫౪
 త ద్రాక్షసబలం ఘోరం భీమవిక్రమపౌరుషమ్,
 దదృశే జ్వలితప్రాసం కిక్కిణీశతనాదితమ్ ౫౫
 హేమజాలాచితభుజం వ్యావేష్టితపరశ్వధమ్,
 వ్యాఘూర్ణితమహాశస్త్రం బాణసంస క్త కార్తుకమ్. ౫౬
 గన్ధమాల్యనుధూత్సేక సంమోదిత మహానిలమ్,
 ఘోరిం శూరజనాకీర్ణం మహామ్బుధరనిస్సవమ్. ౫౭

తద్దృష్ట్యా బల మాయాంతం రాక్షసానాం సుదారుణమ్,
 సంచచాల స్తపిత్తానాం బల ముచ్చైచ్చ ర్షనాదచ. ౫౮
 జవే నాప్లుత్య చ పున సైన్యలం రక్షసాం మహత్,
 లభ్యయా త్ప్రీత్యరిబలం పతన్తా ఇవ పావకమ్. ౫౯
 తేహం భుజపరామర్శవ్యామృష్టపరిఘాశని,

ములకాంతులచేతను అచ్చటియాకాశంబంతయు ఎంతయు వెలింగినది. ౪౯

అప్పుడు ఉదయించిన చంద్రునికాంతియు సత్త్రిములకాంతియు
అయ్యుభయసేనలయాభరణకాంతులును ఆకాశమువెలింగించినవి. ౫౦

చంద్రునికాంతిచేతను భూషణంబులకాంతిచేతను మండుచుండు
గృహంబులకాంతిచేతను అవ్యాసర రాక్షససేనలు మిక్కిలియుఁ బ్రకాశించి
నవి. ౫౧

అప్పుడు మఱియు ఊర్ధ్వముఖంబుగా మండుచున్న గృహంబుల కాం
తులచేత పాతాళంబువఱకు లోతుగల తఱంగసంఘలంబగు సముద్రంబునుం
దేజరిలైనను. ౫౨

అప్పుడు భయంకరాకారంబగు రాక్షససైన్యము వట్టిటెక్కెములతో
ను రాజవిన్నాచిత్రితంబులగు టెక్కెములతోనుంగూడి భయంకరంబులగు
సేనంబులు గుఱ్ఱంబులు రథంబులుం గలిగి నానావిధ వేషాయుధధరులగు
పదాతులతో నొప్పుచు హలంబులను గదలను ఖడ్గంబులను బ్రాసంబులను
దోమరంబులను ధనుస్సులనుఁ త్తిగొడ్డళ్లను ధరించి మహాయుధంబుల గిఱగిఱం
ద్రిప్పుచున్న మహావీరులతోఁ గూడి కాంచనాలంకృతంబులగు భుజంబుల
తో నొప్పుచు బాణంబులు సంధించిన ధనుస్సులుగలిగి రథంబులందలిచిఱు
గంటలుస్రాయ గంధమాల్వంబులయొక్కయు వీరపాణంబుగాఁ ద్రావఁబ
డిన మద్యంబుయొక్కయు వాసనలగుబాళించుచుఁ బెనుగాలివీన భయంక
రంబయి మహాహరులతోఁగూడినదై మహామేఘంబుమాడ్కి గర్జించుచు నెం
తయుఁ జూడనొప్పెను. ౫౩-౫౪

వాసరసైనికులు భయంకరాకారంబగు రాక్షససేనవచ్చుటంజూచి ఉ
చ్చైర్నాదంబున గర్జింపుచుఁగదలెను. ౫౪

ఆరాక్షసులమహాసేనయు వేగంబునదుముకుచు శలభంబులు అగ్నిపైకి
బోవునట్లు వాసరసేనపైకిఁ బోయెను. ౫౫

ఎప్పుడును ఆరాక్షసులభుజములయందు రాపిడితగులుటవలన సావ

రాక్షసానాం బలం శ్రేష్ఠం భూయంత్ర మశోభత. ౬౦

తత్రోన్మత్తా ఇవోత్పేతు ర్హరయోఽథ యుయుత్సవః,
తదుశ్చైతే రభిఘ్నంతో ముష్టిభి శ్చ నిశాచరాన్. ౬౧
తథై వాపతతాం తేషాం కపీనా మసిభి శ్శితైః,
శిరాంసి సహసా జహ్రూ రాక్షసా భీమదర్శనాః. ౬౨
దశనై ర్హృత కర్ణాశ్చ ముష్టినిష్కిర్ణమస్తకాః,
శిలాప్రహారభగ్నాన్జా విచేరు స్తత్ర రాక్షసాః. ౬౩

తథై వా వ్యసరే తేషాం కపీనా మభిలక్ష్మితాః,
ప్రవీరా నభితో జఘ్ను రాక్షసానాం తరస్వినామ్. ౬౪
తథై వా వ్యసరే తేషాం కపీనా మసిభి శ్శితైః,
హరివీరా నిజఘ్ను శ్చ ఘోరరూపా నిశాచరాః. ౬౫
ఘ్నంత మన్యం జహా నాన్యః పాతయంత, మపాతయత్,
గర్హమాణం జగర్హేఽన్యో దశంత మపరోఽదశత్. ౬౬

జేహీ త్యన్యో దదా త్యన్యో దదామీ త్యవరః పునః,
కింక్షేతయసి తిష్ఠేతి త త్రాన్యోన్యం బభాషీరే ౬౭

విప్రలమ్బితవస్త్రిం చ విము క్తవచాయథమ్,
సముద్యతమహాప్రాసం యప్టిశూలాసిసంకులమ్. ౬౮
ప్రాసర్జత మహాకాద్రం యుద్ధం వానరరక్షసామ్,
వానరా న్దశసప్తేతి రాక్షసా జఘ్ను రాహవే. ౬౯

బెట్టబడినట్లు తత్తత్తత్తం బ్రకాశించుచుండు పరిణామములను వజ్రాయుధంబులును గలిగియున్న శ్రీమంబగు నారాక్షసనేన యేతయుం బ్రకాశించెను. ౬౦

అంత నప్పుడు వానరులు యుద్ధోత్సాహంబునఁ బిచ్చిపట్టినట్లు ఎగురుచు బర్వతంబులచేతను బిడికిళ్లచేతను రాక్షసులం బ్రహరించిరి. ౬౧

భయంకరాకారులగు నారాక్షసులు తమపైకివచ్చినంతనే వారలకిరస్సులను తీక్షణంబుగా ఖడ్గంబులచేఁ దటాకున ఖండించిరి. ౬౨

అయ్యుద్ధమునందు రాక్షసులు కొందఱు వానరులచేఁ గొఱికిపేయఁబడిన చెవులుగలవారలును గొందఱు బిడికిటిపోయిచేఁ బగులఁగొట్టఁబడిన తలలుగలవారలును గొందఱు శిలాప్రహారంబుల విఱువఁబడి యవయములు గలవారలును అయిరి ౬౩

అట్లు వానరోత్తములు మఱికొందఱు బలవంతులగు రాక్షసులలోపల మేలులుగువారలఁ బెక్కింపఁపై వధించిపుచ్చిరి. ౬౪

అట్లే భయంకరాకారులగు రాక్షసులును గొందఱు అవ్వారులలో మేలులగు వీరులను తీక్షణస్థంబులచే వధించిపుచ్చిరి. ౬౫

అయ్యుద్ధంబున ఒకఁడు తన్నుఁ గొట్టవచ్చునానింగొట్టెను, మఱియొకఁడు తన్నుఁబడిఁగ్రోయునానిం బడిఁద్రోసెను, మఱియొకఁడు తన్నునిందించువాని నిందించెను; మఱియొకఁడు తన్నుఁగొనునవానిం గొఱికిపెట్టెను.

ఒకఁడు “నన్నుఁగొట్టు” మనియు మఱియొకఁడు “ఇదిగో కొట్టుచున్నాఁ” డనియు మఱియొకఁడు “ఇదిగోగొట్టెద” ననియు మఱియొకఁడు “ఇట్లెందుకు కట్టపడెదవు? నాయెదుటనిలు” వనియు నిట్లు ఆయుధంబున ఒకరితో నొకరు వీరాలాపంబులాడిరి ౬౬

అప్పుడు వానరరాక్షసులు కట్టువస్త్రములువీడ మేనికవచంబులును దొలగఁ జేరియాయుధంబులు జాతీపడఁ బ్రాసయప్తిశూలఖడ్గంబులతో యుద్ధంబునేయఁ జోరు ఘోరంబయ్యె. ౬౭

అయ్యుద్ధమునందు రాక్షసులు వానరులను పడుగురనువీడుగురను ఇట్లు

రాక్షసా న్దశస ప్రేతి వానరా శ్చాభ్యసాతయన్,

విస్ర స్త కేశవసనం విధ్వస్తకవచధ్వజమ్.

20

బలం రాక్షస మాలమ్భ్య వానరాః పర్యవారయన్,

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే పంచసప్తతితమ స్సర్గః.

పట్నస్తతితమ స్సర్గః.

ప్రవృత్తే సంకులే తస్మిన్మోరే వీరజనక్షయే,

అజ్ఞదగ కమ్పనం వీర మానశాన రణోత్సుకః.

౧

ఆహూయ సోఽజ్ఞదగకోపాత్త్రాడయామాస వేగితః,

గదయా కమ్పనః పూర్వం స చచాల భృశాహతః.

౨

స సంజ్ఞా ప్రాప్య లేజన్వీ చిత్తేవ శిఖరం గిరేః,

అద్భుత స్తత్ప్రహారేణ కమ్పనగ పతితో భువి.

౩

శ్శుస్తు కమ్పనం దృష్ట్వా శోణితాత్మో హతం గణే,

రథే నాభ్యపత త్ప్రప్తం తత్రాజ్ఞద మభీతనత్.

౪

సోఽజ్ఞదం నిశితై ర్బాణై స్తదా వివాధక వేగితః,

శరీరదాగణై స్తీక్ణైః కాలాగ్నిసమవిగ్రహైః.

౫

క్షురక్షురప్రనారాచై ర్వత్సదస్తై శ్శిలీముఖైః,

కర్ణిశల్యవిపారైశ్చ బహుభిశ్చ శితై శ్శరైః.

౬

అజ్ఞదగ ప్రతివిధాజ్ఞో వాలిపుత్రః ప్రతాపవాన్,

వధించిపుచ్చిరి, అట్లు వానరులును రాక్షసులను బగుగురను ఏడుగురను అట్లు
వధించిపుచ్చిరి. ౬౯

తలవెండ్రుకలవీడి వస్త్రంబులు దొలగి కవచంబులు భిన్నంబులయి
ధ్వజంబులు భగ్నింబులయి కలఁతనొందియున్న రాక్షససేనను వానరులు
చుట్టుముట్టిరి. ౭౦

ఇది దెబ్బదియైదవసర్గము.

దెబ్బదియావసర్గము.

అట్లు గురంతంబుగా ననేకవీరుల నశింపఁ జేయునట్టి ధయంకరమ
యిది యుద్ధంబగుటయు యుద్ధోత్సాహంబున నంగగుండు వీరుఁడుగుకంపనుని
మోదికిఁ బోయెను. ౧

ఆకంపనుండు కోపంబున మహావేగుండై యంగగుని రమ్మ రమ్మని పి
లిచి ముం దతని గదచేఁ బ్రహరింప నయ్యంగగుండును అదెబ్బచేఁ బీడి
తుండై మూర్ఛిలెను. ౨

మహాసరాక్రమశాలియును నంగగుండు అంతం దెలివొంది ఒకపర్య
తశిఖరంబుఁ దెకలించి కంపనునిపై నేయ సతండు మృతుండై నేలం
గూలెను. ౩

అంత శోణితాక్షుండు కంపనుండు యుద్ధంబున వాతుండగుటం
జూచి నిర్భయంబుగా నంగగునిమోదికి రథంబుఁ దోలించెను. ౪

అప్పుడు శోణితాక్షుండు మహావేగంబున శరీరభేదనంబులును తీక్షణ
బులును ప్రళయకాలానల సమానంబులును మహాధయంకరంబులునగు బాణం
బులచే నంగగునిఁ బ్రహరించెను. ౫

వాలికుమారుండును మహాపరాక్రమశాలియు మహాబలుండు నగు
నంగగుండు శోణితాక్షుండు ప్రయోగించిన మంగలకత్తివంటి బాణంబుల
చేతను అర్ధచంద్రాకారబాణంబులచేతను అంతయు నినుముతోఁ జేయఁబడిన

ధనురగ్ర్యం రథం బాణాన్కమర్ద తరసా బలీ,

2

శోణితాక్ష స్తతః క్షీప్ర మసిచర్క సమాదదే,
ఉత్పాశ దివం క్రుద్ధో వేగవా నవిచారయన్.
తం క్షీప్రతర మాప్లుశ్య పరామృ శ్యాజ్జివో బలీ,
కరేణ తస్య తం ఖడ్గం సమాచ్ఛిద్య ననాదచ.

౮

౯

త స్యాంసఫలకే ఖడ్గం నిజఘాన తతోఽజ్జరః,
యజ్ఞోపవీతవ చ్ఛైవం చిచ్ఛేర కపికుణ్డరః.
తం ప్రగృహ్య మహాఖడ్గం విసద్య చ పునఃపునః,
వాలిపుత్రోఽభిదుద్రావ రణశీర్షే పరా సరీన్.

౧౦

౧౧

ఆయసీం తు గదాం వీరః ప్రగృహ్య కనకాజ్గదః,
శోణితాక్ష స్సమావిధ్య త మే వాసుపాతహ.

౧౨

ప్రజఙ్ఘసహితో వీరో యూపాక్ష స్తు తతో బలీ,
రథే నాభియయా క్రుద్ధో వాలిపుత్రం మహాబలమ్.

౧౩

తయో ర్మధ్యే కపిశ్రేష్ఠ శోణితాక్షప్రజఙ్ఘయోః,
విశాఖయో ర్మధ్యగతః పూర్ణచంద్రిత వాళత్.

౧౪

లబ్ధదం పరిరక్షంతా మైన్దో ద్వివిధ ఏవ చ,

బాణంబులచేతను ఇత్యదంతాకారబాణంబులచేతను కంకషత్రాకారబాణంబులచేతను నుభయపార్శ్వంబులఁ గర్ణంబులుగల బాణంబులచేతను సగము ఇనుముతోఁ జేయఁబడిన బాణంబులచేతను గరవీరత్రాగ్రసదృశంబులచేతను మఱియుం బెక్కు కఱకుబాణంబులచేతను దాడితుండై ఆశోణితాత్మని యుత్తమంబగుధనుస్సును రథంబును బాణంబులను నుగ్గు గావించెను.

అంత శోణితాత్ముండు కుపితుండై వానిను డాబునుంగొని యెంత మాత్రము విచారమునేయక మహావేగంబున నాకాశంబునకు ఎగసెను. ౮

మహాబలుండగు నంగరుండు ఆతనికిన్న నధికవేగంబున నాకాశంబున కుద్గమించి యాశోణితాత్మనిం బట్టుకొని యాతనిచేతి మహాఖడ్గంబు నొడిసి పెట్టికొని సింహనాదంబు గావించెను. ౯

అంత వానరోత్తముడగు నంగరుండు ఆశోణితాత్మని భుజశిఖరంబున ఖడ్గంబుచే యజ్ఞోపవీతంబులాగున ఛేదించెను. ౧౦

వాలికుమారుండగు నంగరుండు అమృహాఖడ్గంబు గ్రహించి మాటి మాటికి సింహనాదంబులు నేయుచు యుద్ధంబున నితర రాక్షసులైకైఁ బోయెను. ౧౧

బంగారు బాహువురులు ధరించియుండు వీరుండగు శోణితాత్మండును ఇనుపగదను గ్రహించి గిజగిజం ద్రిష్టచు నాయంగదుని వెంబడించెను. ౧౨

అంత బలవంతుండగు బరౌక్రమశాలియునగు యూపాత్ముండు రుపితుండై ప్రజంఘుండు తోడ్పడ మహాబలశాలియగు నంగరునిపై రథంబుఁ దోలించెను. ౧౩

వానరశ్రేష్ఠుడగు నంగరుండు ఆశోణితాత్మ ప్రజంఘుల నడుమ వికాఖానక్షత్రమాల రెండింటి ననుమనుండు పూర్ణచంద్రునిభంగి దేజరిల్లెను. ౧౪

మైందుండును ద్వీవిదుండును అంగరుని రక్షణార్థమయి యుద్ధము

తస్య తస్థతు రభ్యాశే యరస్పరదిదృక్షయా. ౧౫

అభివేతు ర్మహాకాయాః ప్రతియత్తా మహాబలాః,
రాక్షసా వాసరా శ్రోమా దసిచర్మగదాధరాః. ౧౬

శ్రయాణాం వాసరేన్ద్రాగ్నిశాంత్రిభీ రాక్షసపుంజనైః,
సంసక్తానాం మహద్భుద్ధ మభవ దోగ్రమహర్షణమ్. ౧౭

తే తు వృక్షాన్ సమాదాయ సంప్రచిక్షేపు రాహవే,
ఖడ్గేన ప్రతిచిచ్ఛేద తా నృపిజ్ఞో మహాబలాః. ౧౮
రథా నశ్యాన్ ద్రుమై శ్చైవై స్తే ప్రచిక్షేపు రాహవే,
శర్మాఘ్నేః ప్రతిచిచ్ఛేద తా న్యూపాత్తో నిశాచరాః. ౧౯

సృష్టా ద్వివిదమైస్తాభ్యాం ద్రుమా నుత్పాట్య వీర్యవాన్,
బభ్రజ్జ గదయా మధ్యే శోణితాక్షః ప్రతాపవాన్. ౨౦

ఉద్యమ్య విపులం ఖడ్గం పరమ ర్థనికృ త్తనమ్,
ప్రజ్ఞో వాలిపుత్రాయ అభిదుద్రావ వేగితః. ౨౧

తమభ్యాశగతం దృష్ట్వా వాసరేన్ద్రో మహాబలాః,
ఆజఘా నాశ్వకర్ణేన ద్రుమే గాతిబల స్తదా ౨౨

బాహుం చాస్య సనిస్త్రింశ మాజఘాన స ముష్టినా,
వాలిపుత్రస్య ఘాతేన సహపాత క్షితా వసిః. ౨౩

తం దృష్ట్వా పతితం భూమా ఖడ్గ ముత్పలసన్నిభమ్,
ముష్టిం సంవర్తయామాస వజ్రకల్పం మహాబలాః. ౨౪

లలాటే సమహావీర్య ముగ్ధదం వాసరర్షభమ్,
ఆజఘాన మహావేజా స్సముమూ రం చచాల హ. ౨౫

స సంజ్ఞాం ప్రాప్య వేజస్వీ వాలిపుత్రః ప్రతాపవాన్,
ప్రజ్ఞస్యశిరః కాయా త్థన్గే నాపాతయ త్త్రితే. ౨౬

నేయఁగోరి యంగదుని సమీపంబున నిలిచిరి.

౧౫

భయంకరాకారులును మహాబలశాలులునగు నారాక్షసులు యుద్ధసన్నద్ధులయి కత్తులను డాలులను గదలను చాల్చి మహారోషంబున వానరులపై కడరిరి.

౧౬

అంగద ద్వివిధ మైందులు మువ్వరు వానరోక్తములును బ్రజంఘ యూపాక్ష శోణితాక్షులు మువ్వరిరాక్షసులతోనుం దలపడ నప్పుడు రోమహర్షణంబగు మహాయుద్ధంబయ్యెను.

౧౭

ఆవానరులు యుద్ధంబున రాక్షసులపై వృక్షంబులం దెచ్చివేయ మహాబలశాలియగు ప్రజంఘుండు ఖడ్గంబున నావృక్షంబుల ఛేదించెను.

౧౮

ఆవానరులు యుద్ధంబున రథాశ్వంబులపై వృక్షంబులను బర్యతంబులను వేయ యూపాక్షుండు బాణసమూహంబుల వాని నివారిం చెను.

౧౯

బలవంతుఁడును బరాక్రమశాలియు నగుశోణితాక్షుండు మైందద్వివిదులు ప్రయోగించిన వృక్షంబులును గదచే నడుమన భంజించి వైచెను.

ప్రజంఘుండు శత్రుమర్తసానంబుల ఛేదించునట్టి మహాఖడ్గంబుఁబట్టుకొని మహావేగంబున వానికుమారుడగు సంగగునిపైకిఁ బోయెను.

౨౦

మహాబలసరాక్రమశాలియగు వానరశ్రేష్ఠుం డంగదుండ ఆప్పుడా ప్రజంఘుండు తనపైకి నచ్చుటంజూచి ఇనుమద్దిచెట్టుతో నతనిం గొట్టెను.

ఆయంగదుండు నుతీయఖడ్గంబుతోఁ గూడిన ప్రజంఘునిభుజంబును విడికిటంబూడిచిన నాచెబ్బకు ఖడ్గం బతనిభుజంబుననుండి జాతినేలంబడెను.

మహాబలుండగు ప్రజంఘుండు నల్లకలువకాంతివంటి కాంతిగల ఖడ్గంబు నేలంబడుటంజూచి ఐద్రసమానంబగు పిడికిలి నలవరించెను.

౨౧

మహాపరాక్రమశాలియగు నాప్రజంఘుండు మహావీర్యుడయినవానరశ్రేష్ఠు సంగదుని లలాటంబునంబొడువి నతండు కొంచెము మూర్ఛిల్లెను.

౨౨

మహాతేజాండును మహావీర్యుండునగు నాయంగదుండు అంతః గొంతవడికిఁ దెలివొంది ఖడ్గంబుచే ప్రజంఘునిశిస్తును నేలం దొల్లనేసెను.

౨౩

సయాపాత్తోఽశ్రుపూర్ణాక్షః పితృవ్యే నిహతే రణే,
అపరువ్యో రథాత్తిస్రంక్షీణేషుః ఖడ్గమాదదే. ౨౭

తస్మాదతస్మిన్సంప్రేక్ష్య యూపాతం ద్వివిధ స్తవీరన్,
ఆజఘానోరసి క్రుద్ధో జగ్రాహ చ బలావృల్లి. ౨౮

గృహీతం భ్రాతరం దృష్ట్వా శోణితాత్తో మహాబలః,
ఆజఘాన గదాగ్రేణ వక్షసి ద్వివిధం తతః ౨౯
స గదాభిహత స్తేన సంచచాల మహాబలః,
ఉచ్యతాం చ పున స్తస్య జహృ ద్వివిధో గదామ్ 30

వక్షస్త్రిన్నస్తరే వీరో మైన్దో వానరయాధపః,
యూపాతం తాడయామాన్ తతే నోరసి వీర్యవాన్. 31
తౌ శోణితాక్షయూపాత్తోఽన్యగాభ్యాం తరస్సినౌ,
చక్రశ్చ స్పృశతే తీవ్ర మాకర్షోత్పాటనం భృశమ్. 32
ద్వివిధ శోణితాక్షంశు విదదార సఖ స్కఫే,
నిష్పిపేవచ వేగేన క్షితా వావిధ్య వీర్యవాన్. 33

యూపాత మభిసంక్రద్ధో మైన్దో వానరయాధపః,
వీడ గామాన్ బాహుభ్యాం స పపాత హతః క్షితౌ. 34
హతప్రవీరా వ్యథితా రాక్షసేస్త్రచమూస్తదా,
జగా మాభిముఖ సాతు కుమ్భకర్ణసుతోయతః. 35
ఆపతన్తిం చ వేగేన కుమ్భ స్తాం సాస్త్రవీయ చ్చమూమ్,
అభోత్కృష్టం మహావీరైర్లబ్ధలక్ష్మైః స్థవజ్జమైః. 3౬

యద్ధమునందఁ దనపితండ్రి ప్రజంఘుఁడు నిహతుండగుటంజూచి
యూపాత్తుఁడు కన్నులునిండఁ గన్నీళ్లు గార్చుచు బాణంబులన్నియు ముగి
యుటంజేసి కీక్రంబున కథంబుననుండి దిగి ఖడ్గంబు ధరించెను. ౨౭

బలవంతుండగు ద్వివిధుండు యూపాత్తుండు వచ్చుటంజూచి క్రుద్ధుం
డై వేగంబున నతని తొమ్మనం జజిచి బలాత్కరంబున నతనిం బట్టు
కొనెను. ౨౮

అంత మహాబలశాలియగు శోణితాత్తుండు తమ్ముఁడు పట్టుపడుటంజూచి
కోపంబున గదతో ద్వివిధునితొమ్మనం గొట్టెను. ౨౯

మహాబలుండగు ద్వివిధుండు శోణితాత్తునిగదవేల్చున కంతయుఁ జ
లించి మరిల నాశోణితాత్తుండు గొట్ట గద నెత్తుటయు దానినొడిసి పెట్టి
కొనెను. ౩౦

ఇంతలో మహాబలపరాక్రమశాలియగు మైంగుండును వానరయూధ
పుఁడు యూపాత్తునితొమ్మన నఱచేరి గొట్టెను. ౩౧

బలవంతులగు నాశోణితాత్తు యూపాత్తులు ఆయోధ్యధ్యంబున మైంద
ద్వివిధులతోఁ దఱపడి యొకరినొకరు లాగుకొనుచు గొట్టుకొనిరి. ౩౨

పరాక్రమవంతుండగు ద్వివిధుండు గోశ్వచే శోణితాత్తునిముఖంబంత
యుఁ జీల్చి వేగంబున నేలపై గొట్టి యతనిదేహమంతయుఁ బిసికి ముద్ద
గావించెను. ౩౩

వానరశ్రేష్ఠుండగు మైంగుండును బరమకుపితుండై యూపాత్తుని
రెండుచేతులతోనుం గొట్ట నారాత్తునుండు హతుండై నేలంగూలెను. ౩౪

అప్పుడు అట్లు రాత్తునమహావీరులు పెక్కుండ్రుకూటయు ఆరాత్తున
నేన భయపడి కుంభకర్ణునికుమారుండును స్థలంబున కభిముఖమై నడచెను.

కుంభుండు అట్లు వేగంబునఁ దనయొద్దకు వచ్చుచున్న నేను ధైర్యం
బుఁ జెప్పి యూహించెను.

అంత రాత్తునోత్తముండును మహాపరాక్రమశాలియునగు కుంభుండు,

నిపాతిత మహావీరాం దృష్ట్వా రక్ష శ్చమూం తతః,
కుమ్భిః ప్రచక్రే తేజస్వీ రణే కర్త సుదుష్కరమ్. 32

స ధనుర్ధన్వినాం శ్రేష్ఠః ప్రగృహ్య సుసమాహితః,
ముమో చాశీవిషప్రభ్యాన్ శరాన్దేహవిదారణాన్. 33

తస్య త చ్చుశుభే భూయ సుశరం ధను రు త్తమమ్,
విద్యుదై రావతార్చిష్ట ద్వితీయేన్ద్రధను ర్యథా. 34

అకర్ణాకృష్టముక్తేన జఘాన ద్వివిదం తదా,
తేన హంటకపుష్పేన పత్రిణా పత్రవాససా. 35

సహ సాభిహతస్తేన విప్రము క్తపద స్త్విరన్,
నిపపా తాద్రికూటాభో విహ్వలః ప్లవగోత్తమః. 36

మైన్ద స్తు భ్రాతరం దృష్ట్వా భగ్నం తత్ర మహాహవే,
అభిదుద్రావ వేగేన ప్రగృహ్య మహతీం శిలామ్. 37

తాం శిలాంతు ప్రచిక్షేప రాక్షసాయ మహాబలః,
బిభేష తాంశి లాం కుమ్భిః ప్రసన్నైః పల్చభి శ్చరైః. 38

సన్ధాయ చాన్యం సుముఖం శర మాశీవిషోపమమ్,
అజఘాన మహాతేజా నక్షసి ద్వివిదాగ్రజమ్. 39

సతు తేన ప్రహరేణ మైన్దో వానరయూథపః,
మర్క ణ్యభిహత స్తేన పపాత భువి మూర్ఛితః. 40

అజ్ఞదో మాతులా దృష్ట్వా పతితౌ తు మహాబలా,
అభిదుద్రావ వేగేన కుమ్భ ముద్యతకార్దుకమ్. 41

రాక్షససేనలోని మేటివీరులు పెక్కుండు ఎదురులేని మహాపరాక్రమశాలులగు వానరవీరులచే విధింపఁబడుటనుజూచి యాధమునందు ఇతరులకుఁ జేయ నలవిగాని గొప్పకార్యము గావించెను. 32

విలుకాండ్రలో నుత్తముండగు కుంభుండు సమాహితుండై ధనుస్సుచేతంబట్టి కృష్ణసర్పసమానంబులను జేహంబును భేదించునవియునగు బాణంబులం బ్రయోగించెను. 33

బాణసహితంబగుటచే మెఱపుతోఁ గూడినట్లు రాజిల్లుచున్నయుత్తమంబగు నాకుంభునిధనుస్సు రెండవయింద్రధనుస్సువోలెం బ్రకాశించెను. 34

అప్పుడు కుంభుండు బంగారుపింజరలదియు తెక్కులు గట్టినదియునగు నాబాణంబును జెవివరకు నాకర్షించి ద్వివిగునింగొట్టెను. 35

పర్యతేభిరాకారుండగు వానరశ్రేష్ఠుండు ద్వివిగుండు ఆబాణంబుచేఁ గొట్టఁబడి. వాడై యుండుట తొల్లుపడఁ జలించి వివ్వాలాంగుండై నేలంబడెను. 36

మైందుండు తనతమ్ముఁ డమ్మహాయుద్ధంబున భంగంబు నొందుటరజూచి గొప్పశిలం జేకొని వేగంబునఁ కుంభునిమీఁదికిఁ బోయెను. 37

మహాబలశాలియగు మైందుండాశిలను కుంభునిమీఁద నేసెను. ఆరాక్షసుండు మిక్కిలియుఁ దీక్షణంబులగు నైదుబాణంబులచే దాని వ్రయ్యిలుగావించెను. 38

మహాపరాక్రమశాలియగు కుంభుండు నుండరమయిన ముఖము గలదియు సత్పతుల్యంబునగు మఱియొక బాణంబును వింట సంధించి ద్వివిగునన్నయగు మైందునితోమ్మ నాటనేసెను. 39

ఆదిబ్బ వానరోత్తముండగు మైందుని మర్కస్థానంబునం దవితెను; అతండు దానికి మూర్ఛిల్లి నేలంబడెను. 40

అంగదుండు మహాబలశాలులగు తన మేనమామ లిర్వురుఁ బడుటను జూచి ధనుర్ధరుండగు కుంభునిమీఁదికి వేగంబునం బోయెను. 41

తమాపతంత్రం వివ్యాథ కుమ్భః పశ్చాభి రాయసైః,
త్రిభిశ్చాన్యైశ్చితైర్భాణైర్భాతజ్జమివ తోమరైః. ౪౭

సోఽజ్జనం వివిధైర్భుజైః కుమ్భా వివ్యాథ వీర్యవాన్,
అకుణ్డధారైర్నిశితైస్తీక్షణైః కనకభూషణైః. ౪౮

అజ్జనః ప్రతివిధ్యాజో వాలిపుత్రో న కమ్పతే,
శిలాపాదపవర్షాణి తస్య మూర్ధ్ని వవర్షహ. ౪౯

స ప్రచిచ్ఛేద తాన్ సర్వాన్విభేద చ పున శ్శిలాః,
కుమ్భకర్ణాత్తద శ్రీమా న్వాలిపుత్రసమీకితాన్. ౫౦
అంతింత్రం చ సంప్రేక్ష్య కుమ్భా వానరయూథపమ్,
ఘోరోర్వివ్యాథ బాణభ్యా ముల్కాభ్యా మివ కుజ్జరమ్. ౫౧

తస్య సుగ్రావ దుధిరం విహితే చాస్య లోచనే,

అజ్జనః పాణినా నేత్రే పిఢాయ దుధిరోక్షితే ౫౨

సాల మాసన్న మేకేన పరిజగ్రాహ పాణినా,
సంవీక్ష్య చోరసి స్కంధం క రేణాభినివేశ్యచ. ౫౩

కించి దద్యనన మ్రోస మున్నమాథ యథా గజః,
త మిన్ద్రోకేతుప్రతిమం పృశం మందరసన్నిభమ్. ౫౪

సముశ్చుజంతం నేగేన పశ్యతాం సర్వరక్షసామ్,
న బిభేద శితైర్భాణై స్సప్తభిః కాయభేదనైః ౫౫

అజ్జనో విన్యథేఽభిక్తం ససాద చ ముమోహ చ,

అజ్జనం వృథితం దృష్ట్వా సీదంత మివ సాగరే. ౫౬

కుంభుండు అంగగుండు వచ్చుటం జూచి యేనుంగును అంకుశంబులచేతంబోలె నయ్యంగగుని ఇహపబాణంబుల యయిదింటిచేతను ఇతిరములయి కఱకుబాణంబుల మూడింటిచేతను బ్రహరించెను. ౪౭

మహాపరాక్రమశాలియగు నాకుంభుండు మహాత్తిక్షంబులును అమోఘంబులును ఆయోమయంబులునగు బాణంబుల నంగగు నొప్పించెను. ౪౮

వాల్మీకుమారుడగు నంగగుండు అట్లు కుంభునిచే నానావిధంబుల నొప్పించబడియు నెంతమాత్రము చలింపక యాకుంభుని శిశుస్వమీద తొలను వృక్షంబులను గురిపించెను. ౪౯

స్త్రీసుంతుండుగు నాకుంభకర్ణకుమారుండు కుంభుండు అంగగుండు వేసిన వృక్షంబుల నన్నింటిని ఖండించి శిలలను భేదించి పుచ్చెను. ౫౦

మఱియు సవ్యానరోత్తముం డంగదుండు సమీపంబునకు వచ్చుటం జూచి కుంభుండు కోపించి ఏనుంగును కొఱవికట్టెలచేతంబోలె నతని కను బామలయంగు చెంప బాణంబులచేత నొప్పించెను. ౫౧

ఆ యంగుని నొసఁగుండే నెత్తురుగాటి యతనికన్నులు మూత పడినవి.

అంగగుండు నెత్తురునేడ పబడుచుండు కన్నుల నొకచేత మూసి కొని రెండవచేత సమీపంబుననాండు వృక్షంబు గ్రహించెను. ౫౨

అంత ఆయంగగుండు తొమ్ముచేత బోదెను కదలించియు చేతిచేత పట్టుకొనియు కొంచెయవంగి ఈవృక్షమును ఏనుంగవలె విడిచెను. ౫౩

ఇంద్రధ్వజ తుల్యంబును మందరపర్వతాకారంబునగు నావృక్షంబును విడువబోవుచున్న యంగదుని కుంభుండు సమస్తరాక్షసులును జూచుచుండగా మర్కభేదనంబుగు నేడు కఱకుబాణంబుల నొప్పించెను. ౫౪, ౫౫

అంగగుండు బాణంబులచేత బీడింపబడినవాడై యఱచి మూర్ఛిలైను.

వానరులందఱు వానరోత్తముండును శత్రువులకు గానివాడునగు

దురాసదం హరిశ్రేష్ఠం రామా యాన్యే న్యవేదయన్,

రామస్త్వ న్యథితం శ్రుత్వా వాలిపుత్రం రణాజరే. ౫౭
వ్యాధిదేశ హరిశ్రేష్ఠా న్నాన్యువత్ప్రముఖాన్ తతః,

తే తు వానరశార్దూలాః శ్రుత్వా రామస్య శాసనమ్. ౫౮
అభివేతు స్సుసంక్రుద్ధాః కుమ్భ ముద్యతకార్తుకమ్,
తతో ద్రుమశిలాహస్తాః కోపసంరక్తలోచనాః ౫౯
రిరక్షిషన్తోఽభ్యవత న్నజ్జరం వానరర్షభాః,

జామ్బవాంశ్చ సుషేణశ్చ వేగదర్శిత వానరః ౬౦
కుమ్భకర్ణాత్తజం వీరం క్రుద్ధా స్సమభిదుద్రువుః,
సమీ డ్యోపతతస్తాంస్త్వ వానరేంద్రాః స్పహాబలాన్. ౬౧
ఆవవార శరాఘ్నేణ నగే నేన జలాశయమ్,

తిస్య బాణాఽథం ప్రాచ్య స శేకు రనివర్తితుమ్ ౬౨
వానరేంద్రాః మహాత్మానో వేలా మివ మహోదధిః,
తాం స్తు పృష్ట్యా హరిగణాన్ శరవృష్టిభి రర్దితాన్. ౬౩
అజ్జరం పృష్ఠతః కృత్వా భ్రాతృజం ప్లవగేశ్వరః,
అభిదుద్రావ వేగేన సుగ్రీవః కుమ్భ మాహవే. ౬౪
శైలసానుచరం నాగం వేగవా నివ కేసరీ,
ఉత్పాట్య చ మహాశైలా నశ్వకర్ణా న్ధవా స్పహానాన్. ౬౫
అన్యాయంశ్చ వివిధా స్వృతాన్ చిక్షేప చ మహాబలః,

తాం ఛాదయన్తీ మాకాశం వృక్షవృష్టిం దురాసదామ్. ౬౬

నంగగుండు సముద్రంబునం బడినట్లు యుద్ధంబున నొచ్చుటంజూచి రాము
నకాసంగతి విన్నవించిరి. ౫౬

రాముండు వాల్మీకీమారుండగు నంగగుండు యుద్ధరంగంబున నొచ్చి
నాడని విన్నంతనె జాంబవంతుండు మున్నగు వానరోత్తముల నంగదుని
సాహాయ్యంబునకుఁ బంపెను. ౫౭

అవ్యాసరవీరులు రాము నాజ్ఞను శిరసావహించి పరమకుపితులయి
ధనుష్పాణియగు కుంభునిమీఁదికిఁ బోయిరి. ౫౮

అంత నవ్యాసరోత్తములు అంగద సంతక్షణార్థమయి వృక్షంబులను
శిలలను దాల్చి కోపంబునఁ గన్నుల నెఱ్ఱిఁదనంబు గదురఁ గుంభునిమీఁదికిఁ
పోయిరి. ౫౯

జాంబవంతుండును సుషేణుండును వేగదర్శియను వానరుండును
క్రుద్ధులయి కుంభకర్ణపుత్రుండయిన కుంభునిమీఁదికిఁ బోయిరి. ౬౦

అకుంభుండు మహాబలశాలులగు నవ్యాసరోత్తములు ఎచ్చుటంజూచి
జలప్రవాహమును బద్వతముచేతంబోలె నవ్యాసగులను బాణసమూహము
చేత నివారింపెను. ౬౧

మహాబలశాలులగు నవ్యాసరవీరులు కుంభుని బాణంబుల బారింబడి
చెలియలికట్టను దాకి సముద్రమువలె ముందుకుఁ బోఁజాలరైరి. ౬౨

వానరేశ్వరుండగు నుగ్రీవుండు అవ్యాసరవీరులందఱు బాణవర్షం
బుల నొచ్చుటంజూచి అన్నకుమారుండగు నంగదునిఁ బిలువించుకొని
మహావేగంబగు సింహంబు పర్వతంబులం దిరుగు మహాగజంబుమీఁది కుఱు
పనట్లు వేగంబునఁ గుంభునిమీఁది కడరెను. ౬౩, ౬౪

మహాబలుండగు నుగ్రీవుండు గొప్ప పర్వతంబులను ఇనుమద్ది చెట్లను
చండ్రుచెట్లను ఇంక ననేకంబులగు నితరవృక్షంబులను బెఱికి కుంభునిమీఁద
వైచెను. ౬౫

కుంభకర్ణుని కుమారుండగు కుంభుండు ఆకాశమునంతయు నావరించి

కుమ్భకర్ణాత్తజ శ్శీఘ్రం చిచ్ఛేన నిశితై శ్శరైః,

అభిలక్షణ తీవ్రేణ కుమ్భేన నిశితై శ్శరైః. ౬౭

ఆచితా స్తే ద్రుమా రేజ ర్యథా ఘోరా శ్శతస్సుయః,

ద్రుమవర్షం తు సంభిన్నం నృప్త్యా కుమ్భేన వీర్యవాన్. ౬౮
వాసరాధిపతి శ్రీమా న్నహసత్స్వో న విశ్వభే,

నిర్భిద్యమాన సహసా సహమాన శ్చ తాన్ శరాన్. ౬౯

కుమ్భస్య ధను రాక్షప్య బధ జ్ఞోన్ద్రధనుచ్ఛ్రిధమ్,

అవప్లుత్య తత శ్శీఘ్రం కృత్వా కర్త సుదుష్కరమ్. ౭౦

అబ్రవీ త్కుపితిః కుమ్భం ధగ్నశ్శృంగిమివ ద్విపమ్,

నికుమ్భాగ్రజ! వీర్యం తే బాణ సేగవ దద్భుతమ్. ౭౧

సన్నతి శ్చ ప్రభావ శ్చ తవవా రాణస్యవా,

ప్రహ్లాదబలివృత్తమ్ కు బేరివగుణోపమ! ౭౨

ఏక స్త్వ మనుజాతోఽసి పితరంబలవృత్తతః,

త్వా మే వై కం మహాబాహుం చాపహస్త మరిష్టమమ్. ౭౩

త్రిదశా నాతివర్తన్తే జితేంద్రియ మి వాధయః,

విక్రమస్వ మహాబుధే! కర్తాసి మమ పశ్యతః. ౭౪

భయంకరంబయి పడుచున్న యావృక్షముల వర్షమును దీక్షాబాణంబుల ఛేదించెను. ౬౬

ఆవృక్షములు కుంభుండు గుటిగప్పక ప్రయోగించిన బాణంబులచే వ్యాపింపబడినవై ఇనుపశలాకలతో నిండిన మహాయధములువలెఁ బ్రకాశించినవి. ౬౭

పరాక్రమవంతుండును మహాబలుండును శ్రీమంతుండునగు వానరరాజు నుగ్రీవుండు కుంభునిచేఁ దనవృక్షవర్షంబంతయు ఛేదింపబడినను ఎంతమాత్రము వ్యధ నొందఁడయ్యె. ౬౮

ఆనుగ్రీవుండు కుంభునిచే బాణంబుల నొప్పిపడుచును ఆబాణంబులసహించి యతనియొద్దకుఁ బోయి యింద్రధనుస్సువంటి యతనిధనుస్సును బట్టి విడిచెను. ౬౯

నుగ్రీవుండు అట్లు శీఘ్రంబున రథంబుమీఁదికి దుమికి ఇతరులకలవిగాని కార్యమును గావించి కుపితుండై కొమ్మువిటిగిన యేనుంగువలె నున్న కుంభుని జూచి యిట్లనియెను. ౭౦

నికుంభునియన్నవగు కుంభుఁడా! నీపరాక్రమమును బాణవేగంబును వినయంబును బ్రభావంబగు రావణుని పరాక్రమాదులుం బోలె మిక్కిలియు నాశ్చర్యకరములుగా నున్నవి. ౭౧

కుంభుఁడా! నీవు ప్రహ్లాదునితోను బలిచక్రవర్తితోను దేవేంద్రునితోను గుణేరునితోను వరుణునితోను సమానుడవు, నీవొకఁడవు బలవ్యాపారంబునఁ దండ్రింబోలి పుట్టినావు. ౭౨

ధనుర్ధరుండవైన మహాబాహుండవు శత్రుహంతవగు నిన్నొక్కని మాత్రము జితేంద్రియుని మనోవ్యధలువలె ఎంతమాత్రము ఆతిక్రమింపఁజాలరు. ౭౩

మహాబుద్ధిశాలివగు కుంభుఁడా! నేను జాచుచుండఁగా యుద్ధంబునఁ బరాక్రమంబుఁ జూపుము. ౭౪

వరదానా త్పితృవ్య స్తే సహతే దేవదానవాన్,
కుమ్భకర్ణస్తు వీర్యేణ సహతే చ సురాసురాన్. ౭౫

ధను పీన్ద్రజిత స్తుల్యః ప్రతాపే రావణస్యచ,
త్వ మద్య రక్షసాం లోకే శ్రేష్ఠోఽసి బలవీర్యతః. ౭౬

మహావిమర్దం సమరే మయా సహ త వామ్భుతమ్,
అద్య భూతాని పశ్యన్తు శక్రశమ్భరయౌ రివ. ౭౭
కృత మప్రతిమం కర్త దర్శితం చాస్తకౌశలమ్,
పాతితా హరివీరాశ్చ త్వయా వై భీమవిక్రమాః. ౭౮
ఉపాలమ్భభయాచ్చాపి నాసి వీర! మయా హతః,
కృతకర్తా పరిశ్రాంతో విశ్రాంతం పశ్య మే బలమ్. ౭౯

తేన సుగ్రీవవాక్యేన సావమానేన మానితః,
అగ్నే రాజ్యాహుత స్వేవ తేజ స్తస్యభ్యవర్ధత. ౮౦
తతః కుమ్భస్తు సుగ్రీవం బాహుభ్యాం జగృహేతదా,
గజావి వాహితమదా నిశ్వసంతా ముహుర్దుహుః. ౮౧
అన్యోన్యగాత్రగ్రథితౌ కర్షంతా వితరేతరమ్,
సధూమాం ముఖితో జ్వాలాం విస్ఫుజంతా పరిశ్రమాత్. ౮౨
తయోః పాదాభిఘాతాచ్చ నిమగ్నా చాభవన్తహీ,
వ్యాఘూర్ణితతరణ్ణ శ్చ చుక్షుభే వరుణాలయః. ౮౩

తతః కుమ్భం సముత్థిప్య సుగ్రీవో లవణామ్బుసి,
పాతయామాసవేగేన దర్శయన్ముదధే స్తులమ్. ౮౪

నీపై తండ్రి రావణుండు వరదానంబువలన దేవాసురుల లోఁగొని యున్నాఁడు, నీతండ్రి కుంభకర్ణుండుమాత్రము దేహబలంబుచేతనే దేవాసురులను నోర్చుచున్నాఁడు. ౭౫

నీవు ధనుస్సున నింద్రజిత్తుతోను బరాక్రమంబున రావణునితోను సమానుండవు, నీవిప్పుడు లోకంబున బలపరాక్రమంబుల రాక్షసులలో శ్రేష్ఠుడవు. ౭౬

ఇంద్రునకును శంబరునకునుం బోలె నీకును నాకును గలుగు మహాయుద్ధంబును ఇప్పుడు సమస్తభూతంబులును జూతురుగాక. ౭౭

నీవు అసమానమయిన కార్యముగావించినావు. అస్త్రసామర్థ్యమును జూపినావు, భయంకర పరాక్రమాలగు వానరవీరులం బడఁగొట్టినావు. ౭౮

పరాక్రమశాలివగు కుంభుఁడా! పెక్కంద్రతోఁ బోరి యలసినవాని వధించినాఁడని యపవాదము గలుగునను భయమువలన నేను నిన్నింకను వధింపలేదు, చాలఁ బనిచేసి యలసి యున్నావు, కొంత యలసట దీర్చుకొన్నవైని నాబలంబుఁ జూచుము. ౭౯

ఆకుంభుఁడు నుగ్రీవుండు అవమానగర్భంబుగా మాటలచే గౌరవింపుటయు నేయిఁబోసిన యగ్నిహోత్రమువలెఁ దేజస్సున వృద్ధిఁ బొందెను.

అంతఁ గుంభుండు నుగ్రీవుని రెండుచేతులం బట్టెను.

ఆనుగ్రీవుండును కుంభుండును మదించిన యేనుంగులువలె పలుమాఱు నిట్టూర్పులు వుచ్చుచు ఒకరిదేహము నొకరుపట్టి యాకర్షించుకొనుచు శ్రమంబునం జేసి నోటనుండి పొగతోఁగూడ నగ్నిజ్వాల విడుచుచుండిరి.

ఆనుగ్రీవకుంభుల పాదాఘాతంబున భూమి లోఁతుగా నణంగెను, సముద్రంబును గొప్పగొప్ప తరంగంబులు తిరుగుడుపడ నెంతయు తోఁభంబునొందెను. ౮౩

అంత నుగ్రీవుండు కుంభునెత్తి సముద్రముయొక్క అడుగు నేలను జూపుటకై వలె వేగంబున సముద్రంబునం బడవై చెను. ౮౪

తతః కుమ్భనిపాతేన జలరాశి స్సముత్థితః,
విద్యమందరసజ్జాళో విససర్ప సమస్తతః. ౮౫

తతః కుమ్భ స్సముత్పత్య సుగ్రీవ మభిపద్య చ,
అజఘా నోరసి క్రుద్ధో వజ్ర వేగేన ముష్టినా. ౮౬

తస్య చర్మచ పుస్ఫోట బహు సుస్తావ శోణితమ్,
స చ ముష్టి ర్మహావేగః ప్రతిజఘ్నైస్థిమణ్డలే. ౮౭

తదా వేగేన తత్రాస్తి శ్లేజః ప్రజ్వలితం ముహుః,
వజ్రనిష్పేషసంభూతా బాహ్వీలా మేరౌ యథా గిరౌ. ౮౮

స తత్రాభిహత స్తేన సుగ్రీవో వానరర్షభః,
ముష్టిం సంవర్తయామాస వజ్రకల్పం మహాబలః. ౮౯
అర్చిస్సహస్ర వికచం రవిమణ్డలసప్రభమ్,
స ముష్టిం పాతయామాస కుమ్భ స్ఫోరసి వీర్యవాన్. ౯౦

స తు తేన ప్రహారేణ విహ్వలో భృశతాడితః,
నిపపాత తదా కుమ్భా గతార్చి రివ పావకః. ౯౧
ముష్టి నాభిహత స్తేన నిపపా తాశు రాక్షసః,
లోహితాబ్ధ ఇ వాకాళా ద్దీప్తరశ్మి ర్యదృచ్ఛయా. ౯౨

కుమ్భస్య పతతో రూపం భగ్న స్ఫోరసి ముష్టినా,
బభౌ రుద్రాభిపన్నస్య యథా రూపం గవాంపతే. ౯౩

తస్మిన్ హతే భీమపరాక్రమేణ స్తవజ్ఞమానా మృషభేణ యుద్ధే.

అంత సమస్తహాసముద్రంబు కుంభుండుండుటకు పైకి వింధ్యమందరా
కారంబుగా నుచ్చి యంతటనుం బ్రవహించెను. ౮౫

అంతఁ కుంభుండు ఎగిరి నుగ్రీవునియొద్దకువచ్చి కుపితుండై వజ్ర
మువంటి పిడికిట నతనితోమ్మనం బొడిచెను. ౮౬

అదెబ్బకు నుగ్రీవుని వత్సస్థులంబునందు జర్మముచీలెను గాని యమ్ము
ష్టిపోటు అచ్చట యెముకనుదాకి ప్రతిహతంబయ్యెను. ౮౭

అనుగ్రీవుని తోమ్మనఁ కుంభునిపిడికిటి యొరయిక వేగంబునం
బుట్టిన జ్వాల మేరుపర్యతంబున వజ్రాయుధంబు నొరయికచేతం గలిగిన
జ్వాలవలె నుండెను. ౮౮

అప్పుడు మహాబలశాలి నగు వానరోత్తిముఁ, నుగ్రీవుండు కుంభు
నిచేఁ గొట్టఁబడినవాఁడై కోపించి వజ్రసమానంబగు పిడికిలి నలవరించెను.

పరాక్రమవంతుండగు నానుగ్రీవుండు సూర్యమండలంబువలె సహ
స్రకరణంబులు గలిగి వెలుంగుచున్న యమ్ముష్టితోఁ కుంభుని తోమ్మనం
బొడిచెను. ౮౯

అప్పుడు కుంభుండు అదెబ్బచేఁ బరమపీడితుండై యవయవంబుల
స్వాధీనశతపి చల్లాటిన నిప్పువలె విగతప్రాణుండై నేలంగూలెను. ౯౦

కుంభుండు అపిడికిటిపోటుచే హతుండై యాదృచ్ఛికముగాఁ గాంతి
మంతుండగు నంగారకుం డాకాశంబున నుండి నేలం బడున్లు శీఘ్రంబున
నేలంబడెను. ౯౧

తోమ్మన దెబ్బదగిలి నేలంగూలినట్టి కుంభునియాకార మప్పుడు
రుద్రునిచేఁ బడఁద్రోయఁబడిన సూర్యుని రూపంబువలె నెంతయు వెలిం
గెను. ౯౨

అట్లు కుంభుండు యుద్ధంబున వానరేంద్రుండగు నుగ్రీవునిచేత వధిం

మహీ సక్తేలా సవనా చచాల భయం చ రక్షాం స్యధికంవివేశ.

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే షట్సప్తతితమ స్సర్గః. ౭౬.

సప్తసప్తతితమ స్సర్గః.

నికుమ్భా భాగితరం దృష్ట్వా సుగ్రీవేణ నిశాతితమ్,
వ్రదహాన్నివకోపేన వానరేంద్ర మవైక్షత.

౧

తతస్సృగ్దామసన్నద్ధం దత్తపక్షాబ్జుశం శుభమ్,
ఆదదే పరిఘం వీరో నగేంద్రశిఖిరోపమమ్.

౨

హేమపట్టపరిక్షేప్తం వజ్రవిద్రుమభూషితమ్,
యమదణ్డోపమం భీమం రక్షసాం భయనాశనమ్.

3

తమావిధ్య మహాతేజా శ్చక్రధ్వజసమం తదా,
విననాద విపృత్తాస్యో నికుమ్భా భీమవిక్రమః.

౪

ఉరోగతేన నిష్కేణ భుజస్థై రజ్జదై రపి,

కుణ్డలాభ్యాంచ చిత్రాభ్యాం మాలయాచవిచిత్రయా.

౫

నికుమ్భా భూషణై ర్భాతి తేన స్తపరిఘేణ చ,

యథేంద్రధనుషా మేఘ స్సవిద్యుత్ స్తనయిత్నుమాన్.

౬

పరిఘాగ్రేణ పుస్పిట వాతగ్రస్థిర్మహాత్మనః,

వ్రజజ్వల స ఘోష శ్చ విధూమ ఇవ పావకః.

౭

పఁబడి నేలంబడఁగానే పర్యతాత్యసహితంబుగా భూమి గడగడవడంకను,
రాక్షసులును బరమభయంబు నొందిరి.

౯౪

డెబ్బదియాఱవసర్గము.

డెబ్బదియేడవసర్గము.

నికుంభుండు తన అన్న నుగ్రీవునిచే బదుటం జూచి కోపంబున
దహించువాఁడువలె చుఱచుఱ చూపుల వానరేశ్వరుండగు నుగ్రీవుం జూ
చెను.

౧

అంత వీరుండగు నికుంభుండు పుష్పమాలికలచే నలంకృతంబును
బంచాంగుళముద్రచేయఁబడియుండునదియు మంగళకరమును హిమవత్స్వ
ర్యతశిఖరసమానంబును కాంచనపట్టాలంకృతంబును వజ్రములచేతను బవ
డములచేతను అలంకరింపఁబడినదియు యమదండంబువంటిదియు భయంకరా
కారంబును రాక్షసులకు ఆధిపతిం బొసంగునదియు నగు పరిఘంబుచేకొనెను.

అప్పుడు మహాతేజాండును భయంకర పరాక్రమండునగు నికుంభుండు
ఇంద్రధ్వజ సమానంబగు నాపరిఘంబును గిఱగిఱం ద్రిప్పి నోరుదెఱచి
సింహనాదంబు గావించెను.

౪

నికుంభుండు తొమ్మిదియుండు రత్నాల పదకముచేతను బాహువుల
నుండు బాహుపురులచేతను జిత్తంబులగు మండలంబులచేతను విచిత్రంబగు
హారంబుచేతను ఇట్లు భూషణంబులచేతను అస్పరిఘాయుధముచేతను ఇంద్ర
ధనుస్సుతోను మెఱపులతోను గర్జనములతోను గూడిన మేఘమువలెఁ
బ్రకాశించెను.

౫, ౬

మహాబలుండగు నికుంభుండు పరిఘంబు గిఱగిఱం ద్రిష్టఁగా నాపరి
ఘంబున నాకాశంబుననుండు నావహాదినాయుసమూహంబు భేదిల్లుటయు
నాపరిఘంబు మహాధ్వని సహితంబయి పొగలేని యగ్నిహోత్రముభంగిఁ
బ్రజ్వరిల్లెను.

౭

నగర్యా విటపావత్యా గన్ధర్వభవనోత్తమైః,
 సహ చైవామరావత్యా సరైశ్చ భవన్తే సుహ. ౮
 సతారగ్రహనక్షత్రం సచన్ద్రం సమహాగ్నిహమ్,
 నికుమృపరిఘాఘూర్ణం భ్రమతీవ నభస్థలమ్. ౯
 దురాసదశ్చ సంజక్షే పరిఘాభరణప్రభః,
 కపీనాం సనికుమ్భాగ్ని ర్యుగాన్తాగ్ని రివోత్థితః. ౧౦
 రాక్షసా వానరా శ్చాపి న శేకు స్పృన్ధితుం భయాత్,
 హనూమాంస్తు వివృత్యోరస్తస్థౌ తస్యాగ్రతో బలీ. ౧౧

పరిఘోపమబాహుస్తు పరిఘం భాస్కరప్రభమ్,
 బలీ బలవతస్తస్య పాతయామాస వక్షసి. ౧౨

స్థిరే తస్యోరసి పూర్ణే పరిఘ శ్చతథా కృతః,
 విశీర్యమాణ స్సుహసా ఉల్కాశతమివామృరే. ౧౩

స తు తేన ప్రహరేణ విచచాలమహాకపిః,
 పరిఘేణ సమాధూతో యథా భూమిచలేఽచలః. ౧౪
 స త దాభిహతస్తేన హనూమాన్ ప్లవగోత్తమః,
 ముష్టిం సంవర్తయామాస బలే నాతిమహాబలః. ౧౫

తముద్యమ్యమహాతేజా నికుమ్భారసి వీర్యవాన్,
 అభిచిక్షేవ వేగేన వేగవా న్వాయువిక్రమః. ౧౬

తతః పుష్పోటచ ర్క్షాస్య ప్రసుప్తావచ శోణితమ్,
 ముష్టినా తేన సంజక్షే జ్వాలావిద్యుదివోత్థితా. ౧౭

అనికుంభుని పరిపూర్ణమధవేగంబుచే గంధర్వగృహంబులతోఁగూడనల కాపట్టణంబును సమస్తశేషగృహంబులతోఁగూడ నమరావతీనగరంబును అశ్విన్యాదినక్షత్రములతోను ఇతరములయినచుక్కలతోను చంద్రాదిమహాగ్రహంబులతోనుంకూడిన యాకాశంబును జలించి గిరిగిరిఁబడిరిగెను. ౮,౯

పరిఘముచేతను ఆభరణంబులచేతను బ్రజ్వలించుచుండు నానికుంభాగ్ని వానరులకుఁ బ్రలయకాలాగ్నియొయనం దేఱిచూడ నలవిగాకుండెను. ౧౦

అప్పుడు రాక్షసులును వానరులును భయంబున నిట్టట్టుకదలకుండిరి; బలవంతుండగు నొకహనుమంతుఁడు మాత్రము ఐత్యంబుఁ జూపుచు నతని యెదుట నిలిచెను. ౧౧

పరిఘంబులవంటిచేతులుగలవాఁడును బలవంతుఁడునగు నానికుంభుఁ డు నూర్యబింబంబువలె వెలుంగుచున్నయాపరిఘంబును మహాబలుండగుహను మంతునితోఁమున వేసెను. ౧౨

ఆపరిఘంబు ఐశ్రకరింబును విశాలంబునగు నాహనుమంతుని ఐత్యంబుదగిలి నూఱువ్రాహ్మ్యలయి యాకాశంబున నూఱుకొఱపులకై పడి వెలుంగుచు నేలంబడెను. ౧౩

అహనుమంతుఁడు ఆపరిఘంబుదెబ్బకు భూకంపంబునఁ బర్యవసరింపఁ నెంతయుఁ జలనంబునొందెను. ౧౪

అప్పుడు మహాబలుఁడయిన వానరోత్తముఁడగు నాహనుమంతుఁడు నికుంభునిచే నట్లుకొట్టఁబడినవాఁడై కోపించి తనబలంబుకొలఁది పిడికిలి నలవరించెను. ౧౫

మహాలేఱుండును మహాపరాక్రముఁడును మహావేగుండును వాయువున కుంబోలె గమనంబు గలవాఁడునగు హనుమంతుఁడు అచ్చుట్టి నెత్తి వేగంబున నికుంభుని తోఁమునం బొడిచెను. ౧౬

అందువలన నికుంభునినత్థులంబునఁ జర్తంబుపడి నెత్తురుకాఱినది. ఆపిడికిలిదెబ్బకు మెఱపులై నతనితోఁమున జ్వాలపుట్టినది. ౧౭

స తు తేన ప్రహరేణ నికుమ్భా విచచాలహ,
 సవ్యస్థశ్చాపి నిజగ్రాహ హనూమంతం మహాబలమ్. ౧౮
 విచక్రశు స్తదా సఖ్యే భీమం లక్ష్మణివాసినః,
 నికుమ్భే నోద్యతం దృష్ట్వా హనూమంతం మహాబలమ్. ౧౯

స తదా హ్రియమాణోఽపి కుమ్భకర్ణాత్కజేన హ,
 ఆజఘా నానిలసుతో వజ్రకల్పేన ముష్టినా. ౨౦
 ఆత్మానం మోచయి త్వాథ క్షితా నభ్యవవద్యత,
 హనూమా నున్తమా ధాశు నికుమ్భం మారుతాత్కజః. ౨౧
 నిక్షిప్య పరమాయత్తో నికుమ్భం నిష్పివేషహ,
 ఉత్పత్య చాస్య వేగేన పచా తోరసి వీర్యవాన్. ౨౨

పరిగృహ్యచ బాహుభ్యాం పరివృత్య శిరోధరామ్,
 ఉత్పాటయామాస శిరో భైరవం నదతో మహత్. ౨౩

అథ వినదతి సాదితే నికుమ్భే
 పవనసుతేన రణే బభూవ యుద్ధమ్,
 దశరథసుతరాక్షసేంద్రసూన్యో
 ర్భృశతర మాగతరోపయో స్సుభీనుమ్ ౨౪
 వ్యవేతే తు జీవే నికుమ్భస్య హృష్టా
 వినేదుః ప్లవక్లాదిశ స్సస్వసుశ్చ,
 చచాలేవ చోర్వీపఘాతేవచ ద్వా
 ర్భయం రాక్షసానాంబలం చావివేశ ౨౫

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే సప్తసప్తతితమ స్సర్గః. ౨౨.

అనికుంభండు అదెబ్బకుమూర్చిల్లి కొంతవడికిఁ దేటి మహాబలకాలియగు హనుమంతుని రెండుచేతులతోనుం బట్టెను. ౧౮

అప్పుడు యుద్ధంబున నికుంభండు మహాబలుండగు హనుమంతునిఁ బైకెత్తుటంజూచి రాక్షసులుసంతోషంబున భయంకరంబుగా సింహనాదంబు గావించిరి. ౧౯

అప్పుడు వాయుదేవునికుమారుండగు హనుమంతుఁడు నికుంభునిచేనట్లు హరింపఁబడుచున్నను అతని వజ్రసమానంబగు పిడికిటంబొడిచెను. ౨౦

అంత వాయుకుమారుండగు హనుమంతుఁడు తన్ను విడిపించుకొని నేలపైనిలిచి జాగునేయక యీ ప్రకారంబున నికుంభుని వధించెను. ౨౧

పరాక్రమవంతుండగు హనుమంతుఁడు మహాప్రయత్నంబున నానికుంభుని నేలపైఁబడవైచి నలఁగఁగొట్టుటయే గాక వేగంబున నాకాశంబునకెగసి యతనితోఁమ్మపైఁ బడెను. ౨౨

హనుమంతుఁడంత రెండుచేతులను నికుంభునికంఠంబుఁబట్టి త్రిప్పి యతండు భయంకరంబుగా నఱచుచుండఁగా నతనిభయంకరాకారంబగు శిరస్సు విడిచిపైచెను. ౨౩

• అంత యుద్ధంబున హనుమంతునిచే నికుంభండు అఱచుచుఁ జచ్చిన పిదప పరస్పరముపైనుహాక్రోధమునొందిన రామునకునుమకరాక్షునకును బరమ భయంకరమయిన యుద్ధం బయ్యెను. ౨౪

నికుంభుఁడు మృతిఁ బొందినంతనె వానరులందఱుఁ బరమసంతుష్టులయి దిక్కులం బ్రతిధ్వనులువొడచు సింహనాదంబులు గావించిరి; భూమి చలించినట్లుండినది; ఆకాశంబు పగిలినట్లుండెను, రాక్షసులందఱుఁ బరమభయంబునొందిరి. ౨౫

ఇది దెబ్బదియేడవసర్గము.

అష్టసప్తతితమ స్వర్గః.

నికుమ్భం నిహతం శ్రుత్వా కుమ్భం చ వినిపాతితమ్,
రావణః పరమామర్షీ ప్రజజ్వా లానలో యథా. ౧
నైర్మతః క్రోధశోకాభ్యాం ద్వాభ్యాంతు పరిమూర్ఛితః,
ఖరపుత్రం విశాలాక్షంమకరాక్ష మచోదయత్. ౨

గచ్ఛ పుత్ర! మయాఽఽజ్ఞప్తో బలే నాభిసమన్వితః,
రాఘవం లక్ష్మణం చైవ జహి తాం శ్చ వనాకసః. 3
రావణస్య వచ శ్రుత్వా శూరమానీ ఖరాత్కజః,
బాధ మి త్యబ్రవీ ధృష్టో మకరాక్షో నిశాచరః. ౪
సోఽభివాద్య దశగ్రీవం కృత్వా చాపి ప్రదక్షిణమ్,
నిర్జగాదు గృహ చుభ్రా ద్రావణ స్యాజ్ఞయా బలీ. ౫

సమీపస్థం బలాధ్యక్షం ఖరపుత్రోఽబ్రవీ దిదమ్,

రథశ్చానీయతాం శీఘ్రం పై న్యం చాహూయతాం త్వహాత్. ౬

తస్య తదవచనంశ్రుత్వాబలాధ్యక్షో నిశాచరః,
స్యద్దనం చ బలం చైవ సమీపం ప్రత్యసాదయత్. ౭
ప్రదక్షిణం రథం కృత్వా ఆగురోహ నిశాచరః,
సూతం సంచోచయామాస శీఘ్రం మే రథ మావహ. ౮
అథ తాన్ రాక్షసాన్ సర్వాన్ శక్రాక్షోఽబ్రవీ దిదమ్,

యూయం సర్వే ప్రయుధ్యధ్వం పురస్తాన్ మమ రాక్షసాః. ౯

దెబ్బదియెనిమిదవసర్గము.

రావణుండు నికుంభుండును గుంభుండును వధింపఁబడినారని విని పరమ
కుపితుండై నిప్పువలె మండిపడెను. ౧

రావణుండు శ్రోథంబును దుఃఖంబును మనంబునఁ బెనంగొన ఖరుని
కొడుకైన విశాలంబులగు కన్నులుగల మకరాక్షుం జూచి యిట్లని యాజ్ఞా
పించెను. ౨

కొడుకా! నీవు నాయాజ్ఞచే నేనాసహితుండవై పోయి రాముని లక్ష
ణుని అవ్యాసరులను వధించి రమ్ము. అని రావణుం డాజ్ఞాపించెను. ౩

తాను మహాహూరుండని యహంకరించియుండు ఖరపుత్రుండు మకరా
క్షుండు రావణునియాజ్ఞను విన్నంతినె సంతృప్తుండై మంచిదని చెప్పెను.

బలవంతుండగు నామకరాక్షుండు రావణునకుఁ బ్రదక్షిణమస్కా
రంబులు గావించి యతనియాజ్ఞను శుభ్రంబగు రాజగృహంబుననుండి వెడ
లెను. ౪

ఖరకుమారుండగు మకరాక్షుండు సమీపంబుననున్న నేనాపతిం జూచి
యిట్లని చెప్పెను.

శీఘ్రముగా రథంబును దెమ్ము, నేనయు శీఘ్రంబున వచ్చునట్లు గావించి
పుము. అని మకరాక్షుండు నేనాధిపతితోఁ జెప్పెను. ౫

నేనానాయకుండును మకరాక్షునిమాటనువిని తక్షణంబున రథంబును
నై న్యమును అతని సమీపంబునకుఁ దెచ్చెను. ౬

మకరాక్షుండు తనరథంబునకుఁ బ్రదక్షిణంబుగావించి యాలోపించి
“రథంబు శీఘ్రంబుగాఁ దోలు” మని నూతున కాజ్ఞాపించెను. ౭

అంత మకరాక్షుండు ఆరాక్షససైనికుల నందఱుం జూచి యిట్లని
యెను. ౮

రాక్షసులారా! మీరందఱు నాముందటఁ జక్కఁగా యుద్ధము
నేయుండు. ౯

అహం రాక్షసరాజేన రావణేన మహాత్మనా,
 ఆజ్ఞప్తస్సుచరేహన్తుం తా వృభౌ రామలక్ష్మణౌ. ౧౦
 అద్య రామం పథిష్యామి లక్ష్మణం చ నిశాచరాః,
 శాఖామృగం చ సుగ్రీవం వానరాం శ్చ శరోత్తమైః. ౧౧
 అద్య శూలనిపాతై శ్చ వానరాణాం మహాచమూమ్,
 ప్రదహిష్యామి సమ్ప్రీప్తః శుష్కేన్ధన మి వానరః. ౧౨

మకరాక్షస్య తచ్ఛ్రీత్వా పచనం తే నిశాచరాః,
 సర్వే నానాయుధోపేతా బలవన్త స్సమాగతాః. ౧౩
 తే కామరూపిణ స్సర్వే దంష్ట్రీణః పిఙ్గలేక్షణాః,
 మాతంగా ఇవ నర్దంతో ధ్వస్తకేశా భయానకాః. ౧౪

పరివార్య మహాకాయా మహాకాయం ఖరాత్మజమ్,
 అభిజగ్నుస్తతో హృష్టా శ్చాలయంతో వసున్ధరామ్. ౧౫

శబ్దభేరీసహస్రాణా మాహతానాం సమన్తతః,
 క్షేప్రితాస్ఫాటితానాం చ తత శ్శబ్దో మహానభూత్. ౧౬

ప్రభ్రష్టోఽథ కరా త్తస్య ప్రతోద స్సారథే స్తదా,
 పశాత సహసా చైవ ధ్వజ స్తస్య చ రక్షసః. ౧౭
 తస్య తే రథయుక్తాశ్చ హయా విక్రమవర్జితాః,
 చరన్తే రాకులై ర్గత్వా దీనా సాస్రముఖా యయుః. ౧౮

ప్రవాతి పవన స్తస్మిన్ సపాంసుః ఖరదారుణః,
 నిర్యాజే తస్య రాద్రస్య మకరాక్షస్య దుర్మతేః. ౧౯

రాక్షసరాజుండును మహాబలుండునగు రావణుండు ఆరామలక్ష్మణుల నిద్రలను యుద్ధంబున వధింప నన్ను నియోగించినాఁడు. ౧౦

రాక్షసులారా! ఆరాముని లక్ష్మణుని వానరమాత్ముండగునుగ్రీవుని ఇతరవానరులను ఇప్పుడు ఉత్తమబాణంబులచే వధించిపుచ్చెదను. ౧౧

ఇప్పుడు నేనచ్చటికిఁబోయి వానరమహానేననంతయు ఎండుకట్టెను నిప్పుదహించునట్లు శూలములచే వధించి దహించెదను. అని మకరాక్షుండు చెప్పెను. ౧౨

బలవంతులగునారాక్షసులు మకరాక్షుండు చెప్పినమాటనువిని యందఱు నానావిధాయుధంబులు ధరించి యుద్ధంబునకు వచ్చిరి. ౧౩

కామరూపులను గోణులుగలవారలును బింగళవర్ణంబులగు కన్నులు గలవారలును తలలో పెండ్లుకలులేనివారును భయంకరాకారులనగు నారాక్షసులందఱు మత్తిగజంబులుంబోలె గర్జించుచుండిరి. ౧౪

అంత మహాకాయలగు నారాక్షసులు భయంకరకాయుండగు ఖరుని కొడుకుమకరాక్షుంబరి వేష్టించి పరమగంతోపంబున భూమిం జలినపఁజేయుచు యుద్ధభూమికి నడచిరి. ౧౫

అంత నలుప్రక్కలయంగొట్టఁబడిన భేరియొక్కయు బూరింపఁబడిన శంఖంబులయొక్కయు రాక్షసులుచేయు సింహనాదంబులయొక్కయు భుజాస్ఫూలనంబులయొక్కయు ధ్వని భయంకరంబుగా విసంబడెను. ౧౬

అంత నామకరాక్షుని సారథిచేతి మునిగోలజాతీ నేలంబడెను. మకరాక్షుని ధ్వజంబును దటాలున నేలం బడెను. ౧౭

ఆమకరాక్షునిరథంబునకుఁ గట్టఁబడిన యశ్వంబులు యుక్తముగానడుచుటనువిడిచి పాదంబులు దొట్టుపడ దీనంబులయి కన్నుల నీళ్లుగార్చుచుఁ బోయినవి. ౧౮

భయంకరాకారుండును దుర్బుద్ధియునగు నామకరాక్షుండు బయలుదేరి నప్పుడు వాయువుదున్నతోఁగూడి పరుషంబయి భయంకరంబుగావీచెను.

తాని దృష్ట్యా నిమిత్తాని రాక్షసా వీర్యవత్తమాః,
అచి న్య నిర్గతా సుర్యే యత్ర తౌ రామలక్ష్మణౌ. ౨౦

ఘనగజమహిమాబ్జతుల్యవర్ణా

స్సమరముభే వ్యసక్య ద్గదాసిభిన్నాః,

అహమహ మితి యుద్ధకౌశలా స్తే

రజనిచరాః పరిత స్సమున్నదంతః. ౨౧

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే ఽష్టసప్తతితమ స్సర్గః. ౭౮.

ఏకోనాశీతితమ స్సర్గః.

నిర్గతం మకరాక్షం తే దృష్ట్యా వానరయాథవాః,
అప్లుత్య సహసా సర్వే యోద్ధకామా వ్యవస్థితాః. ౧

తతః ప్రవృత్తం సుమహా త్తద్యుద్ధం రోమహర్షణమ్,
నిశాచరైః ప్లవణ్గానాం దేవానాం దానవై రివ. ౨

మృక్షశూలనిపాతైశ్చ శిలాపరిఘపాతనైః,
అన్యోన్యం మర్దయన్తి స్తతదా కపినిశాచరాః. 3

శక్తిఖడ్గదా కుష్టాస్త్రామరై శ్చ నిశాచరాః,
పట్టపై భిణ్డివాలై శ్చ బాణపాతై స్సమవ్రతః. ౪

చాళముద్గరదణ్డైశ్చ నిఖాతై శ్చాపరే తదా,
కదనం కపివీరాణాం చక్రుస్తే రజనీచరాః. ౫

బాణాఘై రర్థితా శ్చాపి ఖరపుత్రేణ వానరాః,
సంక్రాంతమస సుర్యే దుద్రుపు ర్భయపీడితాః. ౬

తా న్దృష్ట్యా రాక్షసా సుర్యే ద్రవమాణా న్వలీముఖాన్,
నేదు స్తే సింహవ ధృష్టా రాక్షసా జితకాశిసః. ౭

మహాపరాక్రమశాలులగు నారాక్షసులందఱు ఆదుర్నిమిత్తంబులం జూచి వానిలెక్కింపక రాముఁడైబలుండు స్థలంబునకుం బోయిరి. ౨౦

మేఘముతోను ఏనుంగుతోను ఎనుబోతుతోను సమానమయిన దేహ వర్ణముగలవారలును పలుమాఱు యుద్ధంబుమందట నిలిచి గదల ఖడ్గంబుల చేతను చెబ్బులుదిని యొర్చియుండువారలును యుద్ధంబునందు సమర్థులునగు నారాక్షసులు “నేనువధించెదను నేను వధించెదను” అని గర్జించుచుబోయిరి.

ఇది డెబ్బదియెనిమిదవసర్గము.

డెబ్బదితొమ్మిదవసర్గము.

అవ్యాసరోత్రములందఱు యుద్ధంబునకు మకరాక్షుండు వెడలుటం జూచి యుత్సాహంబున నెగిరి యుద్ధసన్నద్ధులయి నిలిచిరి. ౧

అంత దేవతలు దానవులతోడంబోలె నవ్యాసరులు రాక్షసులతోడం దలపడఁగా నప్పు డమృతహోయధంబు రోమహర్షణంబయ్యె. ౨

అప్పుడు వానరులును రాక్షసులును స్పృక్షసూలంబులచేతను శిలాపరి ఘంబులచేతను నొంజొరులును మర్దించుకొనిరి ౩

ఆరాక్షసులలోఁగొందఱు ఈటెలచేతను ఖడ్గములచేతను గదలచేతను గుంతములచేతను దోమరంబులచేతను అడ్డకత్తులచేతను విడిచివాటుగుదియల చేతను ఏబ్రాయుధములచేతను మఱిగొందఱురాక్షసులు పాశములచేతను ముద్గ రములచేతను దండములచేతను నిఖాతంబులను నాయుధములచేతను వానరుల తో యుద్ధంబు గావించిరి. ౪, ౫

వానరులందఱు మకరాక్షునిచే బాణంబులఁ గొట్టఁబడినవారలయి మ నంబున సంభ్రమంబునొంది భయంబునం బాటిరి. ౬

ఆరాక్షసులు వానరులందఱు భయంబునం బరుగెత్తుటంజూచి సం తోషంబున సింహనాదంబులు గావించుచు జయంబుచే బ్రకాశించు చుండిరి. ౭

విద్రవత్సు తదా తేషు వానరేషు సమస్తతః,
 రామ స్తా న్వారయామాస శరవర్షేణ రాక్షసాన్. ౮
 వారితా న్రాక్షసా స్పృష్ట్యా మకరాత్తో విశాచరః,
 శ్రోధానలసమావిప్లవో వచనం చేద మబ్రవీత్. ౯
 తిష్ఠ రామ! మయా సార్థం ద్వీప్త్యయుద్ధం దదామి తే,
 త్యాజయిష్యామి తే ప్రాణాన్ ధనుర్ముత్తై శ్చిత్తై శ్చరైః. ౧౦
 యత్తదా దణ్డకారణ్యే పితరం హతవాన్మమ,
 మదగ్రత స్సంవికర్తస్థం దృష్ట్వా రోషోఽభివర్ధతే. ౧౧

దహ్యస్తే శృశ మజ్ఞాని దురాత్మ! న్నమ రాఘవ!
 య న్నయాఽసి న దృష్టస్తవం తస్మి న్మా లే మహావనే. ౧౨
 దిప్త్యాసి దర్శనం రామ! మమ త్వం ప్రాప్తవా నిహ,
 కాక్షితోఽసి క్షుధార్తస్య సింహస్యే వేతరో మృగః. ౧౩

అద్య మద్బాణవేగేన ప్రేతరా డ్విషయం గతః,
 గౌ త్వయా నిహతా వీరా సుహ తైశ్చ సమేష్యసి. ౧౪
 బహు నాత్ర కిముక్తేన శృణు రామ! వచో మమ,
 శ్చిత్తం సకలా లోకా స్తావం మాం చైవ రణాజరే. ౧౫

అస్మై గ్యా గదయా వాపి బాహుభ్యాం వా మహాహవే,
 అధ్యస్తం యేన వా రామ! తేనైవ యుధి వర్తతామ్. ౧౬

సకరాశ చ శ్రుత్వా రామో దశరథాత్మజః,
 అబ్రువీ శ్చృహస న్వాక్య ముత్తరో త్తరవాదినమ్. ౧౭
 కక్షస్థీ కిం పృథా రత్నో! బహు స్యసదృశాని తు,

అప్పుడు వానరులందఱుఁ బరుగెత్తుటయు రాక్షసులు వానరులం దఱుముటయుఁజూచి రాముండు ఆరాక్షసులను బాణవర్షంబున వారిం చెను రామకరాక్షుండు రాముండు రాక్షసులనునివారింతుటంజూచి కోపంబున మండిపడుచు రామునితో నిట్లని చెప్పెను.

రాముఁడా! నాతోఁగూడ నిలువుము; నీకు ద్వంద్వయుద్ధం బొసంగదను; ధనుస్సుననుండి కఱకులయినబాణంబులచే నీప్రాణంబుల విడిపించెదను.

అప్పుడు నీవు దండకారణ్యంబున నాతండ్రినివధించినావు. కావున నీవు ఇప్పుడు మరల యుద్ధంబునకు నాయొగుట నిల్చుటం జూడఁగా నాకు మఱి మఱి కోపంబు వృద్ధిఁబొందుచున్నది.

దురాత్ముడవగురాముఁడా! ఆకాలమునంగు దండకారణ్యంబున నిన్ను నేను జూడకపోతి నే యని నాదేహమంతయు మఱిమఱి మండుచున్నది

రామా! నాభాగ్యవశంబున నీవిచ్చట నాకంటంబడితివి; ఆఁకలిగొన్న సేంహంబు ఇతరమృగంబునకుఁ గాచియుండునట్లు ఇన్నాళ్లు నీకుఁ గాచి యుంటిని.

ఇప్పుడు నిన్ను నాబాణంబులచే వధించి నీచే నిదివఱకు హతులయిన పీరులతోడంగూడ యమపురి కంపెదను.

రాముఁడా! పెక్కుమాటలచే నేమి ప్రయోజనము? నామాటనువినము. యుద్ధభూమియందు నిన్నును నన్నును సమస్తలోకంబులనుండి వారలును జూతురుగాక

రాముఁడా! దివ్యాస్త్రములచేతనుగాని గదలచేతనుగాని బాహువులచేతం గాని నీకు దేనియం దభ్యాసమున్నదో దానిచేత నే యుద్ధంబు గావింపుము. అని మకరాక్షుండు రామునితోఁ జెప్పెను.

దశరథకుమారుండగు రాముండు మకరాక్షుని మాటనువిని మిక్కిలి యు నధికముగా ప్రేలుచున్న యమృతరాక్షంజూచి నవ్వును ఇట్లనిచెప్పెను.

రాక్షసుఁడా! నీకు పాధింప నలవిగాని విషయమునందు వ్యర్థముగాఁ

స రణే శక్యతే జేతుం వినా యుద్ధేన వాగ్బలాత్. ౧౮

చతుర్దశసహస్రాణి రక్షసాం త్వత్ప్రితాచ యః,
 త్రిశిరా దూషణ శ్చైవ దణ్డకే నిహతా మయా, ౧౯
 నాశితా స్తవ మాంసేన గృధ్రగోమాయువాయసాః,
 భవిష్యన్త్యద్య వై పాప! తిక్ష్ణతుణ్ణసఖాఙ్కురాః. ౨౦

రాఘవేణైవ ముక్తస్తు ఖరపుత్రో నిశాచరః,
 బాణాఘా నముచ త్తస్మై రాఘవాయ రణాజరే. ౨౧
 తాన్ శరాన్ శరవర్షేణ రామ శ్చిచ్ఛేద నైకథా,
 నిపేతు ర్భువి తే చ్ఛిన్నా రుక్మపుష్టా స్సహస్రశః. ౨౨
 త ద్యుధ్ధ మభవ త్తత్ర సమే త్యానోన్యస్య మోచసా,
 రక్షసః ఖరపుత్రస్య సూనో ర్దశంధస్య చ. ౨౩

జీమూతయో రి వాకాశే శబ్దో జ్యోతలయో స్తదా,
 ధనుర్ముక్త స్సవినోత్కృష్ట స్క్రూయతే చ రణాజరే. ౨౪

దేవదానవగన్ధర్వాః కిన్నరాశ్చ మహారగాః,
 అస్తరిక్షగతా సుర్యే ద్రష్టుకామా స్తదదృశమ్. ౨౫
 విధ మనోన్యస్య గాత్రేషు ద్విగుణం వర్ధతే పరమ్,
 కృతప్రతికృతానోన్యస్యం కురుతాం తో రణాజరే. ౨౬

రామముక్తాంస్తు బాణాఘాన్ రాక్షస స్ప్రచ్ఛిన ద్రణే,
 రక్షోముక్తాంస్తు రామో వై నైకథా ప్రాచ్ఛిన చ్ఛరైః. ౨౭

బెక్కుమాటలేలప్రేరేదవు? యుద్ధమునందుఁ బోరిజయింపవలెనుగాని పట్టిమాటలచే నెంతమాత్రిము జయింప నలవిగాదు. ౧౮

నేనొకండను దండకారణ్యంబునఁ బదునాలుగువేలరాక్షసులను నీ తండ్రిని ద్రిశిరుని దూషణుని పధించిపుచ్చినాను. ౧౯

పాపిష్ఠుఁడవగుమకరాక్షుఁడా! తీక్షణులుగముక్కులును నఖంబులును గలగద్దలును నక్కలునుగాకులును ఇప్పుడు నీమాంసంబును దనివిదీకభుజింపఁ గలవు. అని రాముండు మకరాక్షునితోఁ జెప్పెను. ౨౦

ఖరకుమారుండగు నామకరాక్షుండు రాముమాటనువినికోపించి యుద్ధరంగంబున రామునిపై బాణసూహములను బ్రయోగించెను. ౨౧

రాముండు బాణవర్షంబు గురిపించి బంగారు పింజులుగల మకరాక్షుని బాణంబులను బెక్కు తునకలుగా ఛేదింప నవి వేసవేలుగా నేలంబడినవి.

అప్పుడు ఖరపుత్రుఁడగు మకరాక్షుండును దశరథకుమారుండగు రాముండును బరాక్రమంబున నొండొరులందాఁకి యట్లు భయంకరంబుగా యుద్ధంబు గావించిరి. ౨౩

అప్పుడు యుద్ధరంగంబున ధనుస్సుననుండి యల్లెత్రాడును అత్తైమును ఒరయుటచేతఁ బుట్టిన మహాశబ్దంబు ఆకాశంబున మేఘగర్జనంబువలె నిండినది. ౨౪

దేవతలును దానవులును గిన్నరులును మహారథులును అందఱును అయ్యాశ్చర్యమును జూడఁగోరి యాకాశంబుఁ జేరిరి ౨౫

ఆ రామమకరాక్షులు యుద్ధంబున ఒకరు చేసినదాని కొకరు బదులు చేయుచు అప్పటప్పటికి మఱిమఱి బలంబులు చూపుచు ద్విగుణంబుగాఁ గొట్టుకొనిరి. ౨౬

మకరాక్షుండు యుద్ధంబున రాముండు ప్రయోగించిన బాణంబుల ఛేదించెను; రాముండును మకరాక్షునిచేఁ బ్రయోగింపఁబడిన శరంబుల బాణంబులచే ననేకవిధంబుల ఛేదించెను. ౨౭

బాణోఽఘై ర్వితతా స్సర్వా దిశశ్చ ప్రదిశ స్తథా,
సంఘన్నా వసుధా చైవ సమంతా న్న ప్రకాశతే. ౨౮

తతః క్రుద్ధో మహాబాహు ర్ధను శ్చిచ్ఛేద రక్షసః,
అష్టాభి రథ నారాచై స్సూతం వివ్యాధ రాఘవః. ౨౯
భిత్త్వా శరై రథం రామో రథాశ్వాన్ సమపాతయత్,
విరథో వసుధాన్త శ్చ మకరాక్షో నిశాచరః. 30
త త్త్రివ్య ద్వసుధాం రక్ష శూలంజగ్రహ పాణినా,
త్రాసనం సర్వభూతానాం యుగాంతాగ్నిసమప్రభమ్. 31

విభ్రామ్యతు మహాచూఛలం ప్రజ్వల త్తన్నిశాచరః,
స శ్రోధా త్ప్రహీణో త్తస్మై రాఘవాయ మహాహవే. 32
త మాసతస్తం జ్వలితం ఖరపుత్రకరా చ్యుతమ్,
బాణైస్తు త్రిభి రాకాశే శూలం చిచ్ఛేద రాఘవః. 33

స చ్చిన్నో నైకధాశూలో దివ్యహటకమణ్డితః,
వ్యశీర్యత మహోల్కేవ రామబాణార్దితో భువి. 34
తచూఛలం నిహతం దృష్ట్వా రామే కాక్లిష్టకర్షణా,
సాధు సా ధ్వితీ భూతాని వ్యాహరన్తి సభోగతాః. 35

త ద్దృష్ట్వా నిహతం శూలం మకరాక్షో నిశాచరః,
ముష్టి ముద్యమ్య కాకుత్స్థం తిష్ఠతిష్ఠేతి చాబ్రవీత్. 36
స తం దృష్ట్వాఽపతస్తం వై ప్రహస్య రఘునందనః,
పావకాశ్రుం తతో రామ స్సందధే తు శరాసనే. 37
తే నాస్త్రేణ హతం రక్షః కాకుత్స్థేన తదా రణే,

దిక్కులు విదిక్కులు నన్నియు బాణములుంబులయ్యెను. భూమి
యంతయు బాణంబులచే గప్పబడుటంజేసి యెంతమాత్రము కానరాకుం
డెను. ౨౮

అంత మహాబాహుండగు రాముఁడు కుపితుండై, మకరాక్షుని ధను
స్సును ఛేదించి మరల నెనిమిది బాణంబుల సారథిని వధించెను ౨౯

రాముఁడు బాణంబులచే రథంబును ఛేదించి గుఱ్ఱంబుల వధించెను.

అంత మకరాక్షుఁడు వింధుడై నేల కుఱికినను. ౩౦

మకరాక్షుఁ డట్లు నేలపై నిలుచుండి సమస్తభూతభయంకరంబును
బ్రశయకాలాసలంబుంబోలె జ్వలించుచుండునదియు నగు శూలంబు చేతం
గొనెను. ౩౧

ఆమకరాక్షుండు పరమకుపితుండై యమృహాయుధంబున జ్వలించు
చున్న యమృహాశూలంబు గిరిగిరి ద్రిప్పి యారామునిపై వైచెను ౩౨

రాముఁడు ఖరకుమారుఁడగు మకరాక్షునిచేతనండి స్రయోగింపఁ
బడి మండుచున్న యమృహాశూలంబును ఆకాశమున నె మూఁడు బాణంబుల
ఛేదించెను. ౩౩

మంచి బంగారముచే నలంకృతమయిన యమృహాశూలంబు రాముని
బాణంబులచే భిన్నమయి పెద్దకొఱవికట్టవలె మండుచు నేలంబడెను ౩౪

ఎఱ్ఱికార్యమునేని బహులాఘవంబునం జేయునట్టి రాముఁడు ఆశూ
లంబును ఛేదించుటనుజూచి యాకాశంబున నున్న భూతంబులు సాధువాదం
బులం బ్రశంసించినవి. ౩౫

మకరాక్షుండు అమృహాశూలంబుగూడ వ్యర్థంబగుట జూచి ముష్టి
నెత్తి రామునింజూచి నిలునిలుమని పలికెను. ౩౬

రాముఁడు మకరాక్షుండు పిడికిలి నలవరించుకొని వచ్చుటం జూచి
నవ్వి ధనుస్సున నాగ్నేయాస్త్రంబు సంధించి స్రయోగించెను. ౩౭

అప్పుడు యుద్ధంబున రాముం డాగ్నేయాస్త్రంబుఁ స్రయోగింప

సంఛిన్నహృదయం తత్ర పపాతచ మమార చ. 3౮

దృష్ట్వా తే రాక్షసా సుర్వే మకరాక్షస్య పాతనమ్,
లక్ష్మణే వాభ్యధావంత రామబాణార్ధితా స్తదా. 3౯

దశరథసృపపుత్రబాణవేగై
రజనిచరం నిహతం ఖరాత్మజం తమ్,
దదృశు రథ సురా భృశం ప్రహృష్టా
గిరి మివ వజ్రహతం షీతౌ విక్రీర్ణమ్. ౪౦

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే ఏకోనాశీతితమ స్సర్గః. ౭౯.

అ శీ త మ స్స ర్గః.

మకరాక్షం హతం శ్రుత్వా రావణ స్సమిలింజయః,
క్రోధేన మహ తావిష్టో దంతా న్కటకలాపయన్. ౧
కుపిత శ్చ తదా తత్ర కిం శాగ్య మితి చిన్తయన్,
అదిదే శాలిసంక్రుద్ధో రణా యేన్ద్రజితం సుశమ్ ౨

జహి వీర! మహావీర్యాభ్యా తరా రామలక్ష్మణౌ,
అదృశ్యో దృశ్యమానో వా సర్వభా త్వం బలాధికః. 3

త్వ మప్రతిమకర్తాణ మిన్ద్రం జయసి సంయుగే,
కిం పున ర్థానుషా దృష్ట్వా న వధిష్యసి సంయుగే. ౪

తథోక్తౌ రాక్షసేన్ద్రేణ ప్రతిగృహ్య పితు ర్వచః,
యజ్ఞభూమాస విధివ త్పావకం జహు వేన్ద్రజిత్. ౫

నమ్మహాస్త్రింబు మకరాక్షుని ఐత్తస్థలంబుఁ బ్రవేశించుటయు నతఁడు
నేలంబడి మృతిఁ బొందెను. 3౮

అప్పుడు రాక్షసులందఱు మకరాక్షుండు నిహతుఁడగుటను జూచి
రామబాణంబుల వేగంబు సహింపఁజాలక లంకాపురంబునకే పరుగెత్తిరి. 3౯

అంత దేవతలు దశరథమహారాజు కుమారుఁడగు రాముని బాణవేగం
బుచే నిహతుఁడై వజ్రహతంబగు పర్యతంబుభింగి నేలం గూలియున్న ఖరపు
త్తుని మకరాక్షుని బరమసంతోషంబునఁ జూచిరి. ౪౦

ఇది డెబ్బదితొమ్మిదవసర్గము.

ఎనుబదియవసర్గము.

యుద్ధంబున జయమునే వహించునట్టి యారావణుండు మకరాక్షుం
డును హతుఁడగుటవిని మహాకోపంబునొంది పండ్లు కటకటం గొట్టికను. ౧

అంత రావణుండట్లు కుపితుండై యచ్చట నాకాలంబునం జేయఁడగి
సది యెద్దియని కొంతదడ వాలోచించి కోపం బినుమడింపఁ దనకొడుకు నిం
ద్రజిత్తుంబిలిచి యుద్ధంబునకుఁ బోవుని యాజ్ఞాపించెను ౨

వీరుడా! మహాపరాక్రమశాలులగు నన్నదమ్ములను రామలక్ష్మణులను
నీవు విధింపుము; నీవు మాయచే నదృశ్యుఁడవై యుద్ధముచేసినను లేకదృశ్యుఁ
డవై యుద్ధముచేసినను అన్నివిధములను నీవు బలముచే నధికుండవు 3

సరిలేని పరాక్రమముగల యింద్రునంతటివానిని యుద్ధంబున నీవు
జయించినావు; ఇంక ఈమనుష్యులను రామలక్ష్మణులను యుద్ధంబునఁ గన్నులం
జూచియు విధింపఁజాలవా యేమి? తప్పక విధింతువు. అని రావణుండు ఇంద్ర
జిత్తునకుఁ జెప్పెను. ౪

అట్లు రాక్షసేశ్వరుండగు రావణునిమాటను విని ఆయింద్రజిత్తు తం
ద్రీయాజ్ఞను శిరసావహించి యాగకార్యములుచేయు ప్రదేశమునకుఁబోయి
యచ్చట అగ్నిహోత్రమునంగు యథావిధి హోమములు గావించెను. ౫

జహ్వత శ్చాపి తత్రాగ్నిం రక్షోష్ఠీమధరాః ప్రియః,
అజగ్దు స్తత్ర సమ్భగ్నిన్తా రాక్షసో యత్ర రావణిః. ౬

శస్త్రాణి శరపత్రాణి సమిధోఽథ విభీతకాః,
లోహితాని చ వాసాంసి స్రువం కాష్ఠాయసం తథా. ౭

సర్వతోఽగ్నిం సమాస్తీర్య శరపత్రై స్సతోమరైః,
ఛాగస్య కృష్ణపర్ణస్య గళం జగ్రహ జీవతః. ౮

సకృ దేవ సమిద్ధస్య విధూమస్య మహర్చిమః,
బభూవు స్తాని లిక్ఖాని విజయం దర్శయన్తి చ. ౯

ప్రదక్షిణావర్తశిఖ స్తప్తహాటకసన్నిభః,
హవి స్త త్ప్రతిజగ్రహ పావక స్స్వయ ముత్థితః. ౧౦

హు త్వాగ్నిం తర్పయిత్వాచ దేవదానవరాక్షసాన్,
ఆసురోహ రథశ్రేష్ఠ మన్తర్థానగతం శుభమ్. ౧౧

స వాజిభి శ్చతుర్భి శ్చ బాణైశ్చ నిశితై ర్యుతః,
ఆరోపితమహాచాప శ్శుశుభే స్యందనో త్తమః. ౧౨

జాబ్యల్యమానో వపుషా తపనీయపరిచ్ఛదః,
మృగై శ్చన్ద్రార్ధచన్ద్రైశ్చ సరథ స్సమలంకృతః. ౧౩

జామ్బూనదమహాకమ్బు ర్ద్విప్తపావకసన్నిభః,

ఆరావణపుత్రుం డింద్రజిత్తు హోమముచేయుటకు యాగభూమికిఁ బోఁగానే యచ్చట రాక్షసస్త్రీలు శిశ్రుంబున ఎఱ్ఱని శిరోవస్త్రంబులను ఋత్విజులు ధరించుటకై తీసికొనివచ్చిరి. ౬

అప్పుడు ఇంద్రజిత్తు హోమరములు మున్నగు నాయుధములే దగ్ధులు గా నుంచుకొనెను. తాండ్రపుల్లలు సమిధలు గా గ్రహించెను; ఎఱ్ఱవస్త్రంబులను ఋత్విజులచే ధరింపఁజేసెను; ఇచుపవాత్రులనే స్రుక్ష్మివంబులుచేసుకొనెను.

ఆయింద్రజిత్తు హోమరములచేత అగ్నిహోత్రము నాలుగు ప్రక్కలను బరిసరణముగావించి హోమార్థమయి జీవించియున్న నల్లమేకయొక్క కంఠమును ఛేదించెను. ౮

అంత నొక్కమాటు జ్వలింపఁజేయఁగానే యయ్యగ్నిహోత్రము ధూమరహితమయి గొప్పబాష్పాలతో విజయనూచకములగు చిహ్నములుగలిగి యొప్పెను. ౯

అగ్నిహోత్రము కరగిన బంగారమువలె వెలుంగుచుఁ బ్రదక్షిణముగాఁ దిరుగుజ్వాలలతో నొప్పుచుఁ దనకుఁదానే యున్నతముగా జ్వలించి యాహవిన్మును గ్రహించెను. ౧౦

ఆ యింద్రజిత్తు అగ్నిహోత్రమునం దట్లుహోమముచేసి దేవదానవ రాక్షసులకుఁ దర్పణముగావించి ఆహోమమహిమవలన అంతర్ధానశక్తి నొంది యున్న యుత్తమమయిసరథము నారోహించెను. ౧౧

అయుత్తమమయిన రథము నాలుగుగుఱ్ఱములు పూన్నఁబడి తీక్షణంబులగు బాణంబులచే నిండినదై యొక్కు పెట్టఁబడి యుద్ధమునకు సిద్ధముగానుండు మహాధనుస్సుగలదై యెంతయుఁ బ్రకాశించెను. ౧౨

ఆరథము బంగారపు టేకుచేఁ కప్పఁబడి మృగాకారములుగాను చంద్రాకారములుగను అర్ధచంద్రాకారములుగను గావింపఁబడిన నిత్రరచనలచేత నలంకరింపఁబడి కాంతిచే మిక్కిలియుఁ బ్రకాశించెను. ౧౩

ఇంద్రజిత్తుయొక్క ధ్వజము బంగారుతోఁ జేయఁబడిన యొకమహా

బభూ వేన్ద్రజితః కేతు ర్వైదూర్యసమలంకృతః. ౧౪

తేన చాదిత్యకల్పేన బ్రహ్మస్తేణచ సాలితః,
స బభూవ దురాధర్షో రావణి స్సుమహాబలః. ౧౫

సోఽభినిర్యాయ సగరా దిన్ద్రజి త్సుమిలింజయః,
హు త్వాగ్నిం రాక్షసై ర్నైరై రన్తథానగతోఽబ్రవీత్. ౧౬

అద్య హత్వా రణే యా తౌ మిథ్యాప్రవ్రాజితౌ వనే,
జయం పిత్రే ప్రదాస్యామి రావణాయ రణార్జితమ్. ౧౭

అద్య నిర్వాసరా మురీవం హత్వా రామం సలక్ష్మణమ్,
కరిష్యే పరమప్రీతి మిత్త్య క్త్వాన్తరధీయత. ౧౮

ఆపసాతాథ సంక్రుద్ధో దశగ్రీ వేణ చోదితః,
తీక్ష్ణకార్ముకనారాచై నీక్ష్ణ స్త్విన్ద్రరిపూ రణే. ౧౯

స నదర్శ మహావీర్యా నాగౌ త్రిశిరసా వివ,
సృజంతా విషుజాలాని వీరా వానరమధ్యకౌ. ౨౦

ఇమా తా వితి సంచి త్య సజ్జం శృ త్వాథ కార్ముకమ్,
సన్తతా నేషుధారాభిః పర్జన్య ఇవ పృష్టిమాన్. ౨౧

నలయమునకుఁగట్టఁబడి వైదుర్యమణులచే నలంకృతంబై ప్రజ్వలించుచున్న యగ్నిహోత్రముకై వడిఁ బ్రకాశించెను. ౧౪

మిక్కిలియు మహాబలుండగు రావణమూరుం డాయంద్రజిత్తు నూర్యసమానంబై వెలుంగుచున్న యంతర్ధానశక్తిగల యారధశ్రేష్ఠముచేతను బ్రహ్మాస్త్రముచేతను నురక్షితుండై యెట్టివారికి నెదిరింప నలవిగానివాఁడై యుండెను. ౧౫

యద్ధమునందు జయమునే వహించునట్టి యాయంద్రజిత్తు నిర్యతి దేవతాకములయిన మంత్రములచేత నగ్నియందుహోమముగావించి యంతర్ధానశక్తిం బొందినవాఁడై లంకానగరంబు వెలువడి యిట్లనియె. ౧౬

అడవియందుఁ గపటమునివేషంబు వేసికొనియున్న యారామలక్ష్మణులను ఇప్పుడు యద్ధమునందు వధించి యద్ధంబున జయంబును సంపాదించి నాతండ్రి రావణున కొసంగెదను. ౧౭

ఇప్పుడు రామలక్ష్మణులను వధించి భూమియన్న సమస్త వానరులను సంహరించి భూమియందు వానరులే లేనట్లుచేసి మాతండ్రికిఁ బరమప్రీతి గావించెదను. ఈ ప్రకారమున ఆయంద్రజిత్తు పలికి యాపిష్ఠుట నంతర్ధానంబునొందెను. ౧౮

అంత యద్ధంబునందు మిక్కిలియు భయంకరుండగు నాయంద్రజిత్తు రావణు నాజ్ఞాచోప్పునఁ దీక్షంబులగు బాణంబులతోను ధనుస్సుతోను రణరంగమునకు వచ్చెను. ౧౯

ఆయంద్రజిత్తు ఆవానరసేనామధ్యంబుననుండి బాణసమూహంబులు వర్షించుచున్నవారలను భుజములు శిరస్సుతో సమముగా నున్నతములయై యుండుటవలన మూడు తలల నాగములవలె నున్నవారలను మహాపరాక్రమకాలులను ఆరామలక్ష్మణులం జూచెను. ౨౦

ఆయంద్రజిత్తు అట్లు రామలక్ష్మణులంజూచి వీరే యారామలక్ష్మణులని నిశ్చయించి విల్లు మోపెట్టి వర్షాకాలమునందు మేఘము ఎడతెగక వర్షము గురియువిధంబున బాణములను సుండులేనట్లు ప్రయోగించెను. ౨౧

స తు వై హాయసం ప్రాప్య సరథో రామలక్ష్మణౌ,
అచక్షుర్విషయే తిష్ఠ నివ్యాధ నిశితై శ్శరైః. ౨౨

తౌ తస్య శరపేగేన పరీతౌ రామలక్ష్మణౌ,
ధనుషీ సశరే శ్చ త్వా దివ్య మస్త్రం ప్రచక్రతుః. ౨౩

ప్రచ్ఛాయంతౌ గగనం శరజాలై ర్మహాబలా,
త మస్త్రై స్సూర్యసజ్జాశ్చై రైవ పస్పృశతు శ్శరైః. ౨౪

సహి ధూమాన్ధకారం చ చక్రే ప్రచ్ఛాయంతృభః,
చిశ శ్చాస్తర్దధే శ్రీమా న్నీహారతమనా వృతాః. ౨౫

నైవ జ్యోతలనిర్ఘోషో నచ నేమిఖురస్వనః,
శుశ్రువే చరత స్తస్య న చ సూపం ప్రకాశతే. ౨౬

ఘనాన్ధకారే తిమిరే శరవర్ష మివాద్భుతమ్,
స వవర్ష మహాబాహు ర్నారాచశరవృష్టిభిః. ౨౭

స రామం సూర్యసజ్జాశ్చై శ్శరై ర్దత్తవరో భృశమ్,
వివ్యాధ సమరే క్రుద్ధ స్సర్వగాత్రేషు రావణిః. ౨౮

అయింద్రజిత్తు తనపద్ధతినే యవలంబించి రథసహితంబుగా నాకాశ మార్గంబున నుండి యదృశ్యుండై రామలక్ష్మణులను దీక్షబాణంబుల నొప్పించెను. ౨౨

అయింద్రజిత్తు ప్రయోగించిన బాణములచేతఁ గప్పబడియున్న యారామలక్ష్మణులును ధనుస్సున బాణముల సంధించి యుత్తమ మయిన తమ యస్త్రవిద్యానైపుణ్యముం జూపిరి. ౨౩

మహాబలసరీసములగు రామలక్ష్మణులు అట్లు బాణసమాహంబుల నాకాశం బంతయుఁ గప్పివేసినను సూర్యసమావంబులగు నాదివ్యాస్త్రంబులుగాని బాణంబులుగాని యాయింద్రజిత్తునకుఁ దగులనేలేదు ౨౪

శ్రీమంతుండగు నాయింద్రజిత్తు ధూమముగాని మంచుగాని యాకాశము నావరించినప్పుడు కలుగు చీకటివంటి గొప్పచీకటి పుట్టించి యాకాశంబునంతయు నాచ్ఛాదించుటవలన అప్పుడు దిక్కులన్నియు మఱుఁగుపడి నంగున ఎంతమాత్రము గుర్తించుటకు అలవిగానండెను ౨౫

అయింద్రజిత్తు అట్లు ఎగురులేక సంచరించునప్పుడు అతఁడు బాణ ప్రయోగంబు నేరునప్పుడు కలుగవలసిన జ్యాతలంబుల ధ్వనిగాని రథంబు నడుచుటచే భూమిఘట్టనంబునం గలుగు చక్రనేమిధ్వనిగాని యశ్వ ఖురములధ్వనిగాని యెంతమాత్రము వివరింపదయ్యె; అతని రూపంబును ఎంతమాత్రముం గాన రాదయ్యె. ౨౬

మహాబాహుఁడగు నాయింద్రజిత్తు దట్టముగా మహామేఘముల క్రమినప్పుడు కలుగు పెనుజీకటివంటి చీకటిని గల్పించి యప్పుడు గొప్పజలవర్షము గురియువిధంబున ఆశ్చర్యకరంబుగా అచ్చము లోహము లోనే చేయబడిన యతిహృదంబులగు బాణములం గురిసెను. ౨౭

రావణ పుత్రుండగు నాయింద్రజిత్తు వరబలంబున నభివృద్ధుండై యుద్ధంబునఁ బరమశుపితుండై రాముని సమస్తావయవంబులను సూర్యసమానంబులగు బాణంబులచే నొప్పించెను. ౨౮

తౌ హన్యమానౌ నారాచై ర్ధారాభి రివ పర్వతౌ,
హేమపుష్పా న్నరవ్యాఘ్రౌ తిగ్ధౌ న్ముముచతు శ్శరాన్. ౨౯

అస్తరితౌ సమాసాద్య రావణిం కజ్జపత్రిణః,
నికృత్య పతగా భూమా వేతు స్తే శోణితోక్షితాః. 30

అతిమాత్రం శరాఘేణ వీడ్యమానౌ సరోత్తమా,
తా నిమా న్పతతో భల్లై రనేకై ర్నిచకృంతతుః. 31

యతో హి దదృశాతే తౌ శరా నిపతత శ్శితాన్,
తత స్తు తౌ దాశరథీ సస్పదాతేఽస్త్ర ముత్తమమ్. 32

రావణి స్తు దిశ స్సర్వా రథే నాతిరథః పతన్,
వివాధ తౌ దాశరథీ లఘ్వస్త్రా నిశితై శ్శరైః. 33

తే నాతివిధౌ తౌ వీరా రుక్తపుష్పై స్ససంహితైః,
బభూవతు ద్దాశరథీ పుష్పితా విప కింశుకా. 34

నాస్య వేద గతిం కశ్చిన్నచ రూపం ధను శ్శరాన్,
న చాస్య ద్విదితం కించి త్సూర్యసేవ వా భ్రసంప్లవే. 35

పురుషశ్రేష్ఠులగు నారామలక్షణులు వర్షధారలచేఁ గొట్టఁబడుపర్యంతంబులధంగి బాణంబులచేఁ గొట్టఁబడుచునుం జలనంబునొందక కాంచనపుంఖములగు తీక్షణబాణంబులం బ్రయోగించిరి. ౩౯

కంకపక్షి అక్కలుగట్టియున్న యాబాణములు ఆకాశమున రావణపుత్రునిం ద్రజిత్తుం దాఁకి యతని మర్తస్థానంబులు భేధించి నెత్తుటం దడిసి నవై నేలంబడినవి. 30

అట్లు పురుషోత్తములగు నారామలక్షణులు బాణసమూహములచే నధికముగాఁ బీడింపఁబడుచు నాయుం ద్రజిత్తు ప్రయోగించిన బాణంబులను ననేకబాణంబులచే ఖండించివై విరి. 30

ఆరామలక్షణులు తమ మీఁదికి నేవైపున నుండి తీక్షణంబుగు బాణంబులు పడుచున్నవో ఇంద్రజిత్తు కనఁబడువన్నుండున నావైపును గనిపెట్టి యుత్తమములయిన బాణంబులు పరఁగించిరి. 31

శీఘ్రముగా బాణప్రయోగము నేయువాఁడు ఏకకాలమునందుఁ బెక్కిండు విలుకాండ్రతోఁ బోరువాఁడనగు నాయుం ద్రజిత్తు మాయావరబలంబునం జేసి యొక్కచో నిలువక రథముతోఁగూడ నన్నిదిక్కులకుం దిరుగుచు రామలక్షణుల బాణంబులనుఁ జిక్కక వారలను దీక్షబాణంబులచే మిక్కిలియు నొప్పించెను. 33

పరాక్రమవంతులగు నారామలక్షణులు అట్లు ఆయింద్రజిత్తుచే నల్లత్రాటిని జెవివఱకు లాగి విడువఁబడిన కాంచనపుంఖంబులగు బాణంబులచే నెంతయు నొప్పింపఁబడి దేహసంతయు నెత్తురు గాఱుటవలనఁ జక్కఁగాఁ బూచి యెఱ్ఱనిపూలతో నిండియుండు మోడుగుచెట్లవలె నొప్పుచుండిరి 34

ఆకాశంబును మేఘంబు లావరించినప్పుడు మూర్ఛనిస్థానాదులు ఎవ్వరికిని దెలియరాకుండునట్లు ఆయింద్రజిత్తుయొక్క స్థానముగాని రూపముగాని ధనుర్బాణంబులు గాని యితర మేదిగాని ఆప్పుడు ఎంతమాత్రమును ఎవ్వరికిని దెలియరాదయ్యె. 35

తేన విదాశ్చ హరయో నిహతా శ్చ గతాసహ,
 బభూవు శ్చతశస్త్రత్ర పతితా ధరణీతలే. 3౬
 లక్ష్మణస్తు సుసంక్రుద్ధో భ్రాతరం వాక్య మబ్రవీత్,
 బ్రహ్మ మత్రం ప్రయోక్యోమి వధార్థం సర్వరక్షసామ్. 3౭

త మువాచ తతో రామో లక్ష్మణం శుభలక్షణం,

నైకస్య హేతో రయోసి పృథివ్యాం హన్తు మర్హసి. ౩౮

అయుశ్యమానం ప్రచృన్నం ప్రాజ్ఞలిం శరణాగతమ్,
 పలాయంతం ప్రమత్తం వా న త్వం హన్తు మిహార్హసి 3౯

అస్యైవ తు సధే యత్నం కరిష్యావో మహాబల!,
 ఆదేహ్యోవో మహావేగా సస్త్రా నాశీవిఖోపమాన్. ౪౦

త మేనం మాయినం యుద్ధ మస్తర్హితరథం బలాత్,
 రాక్షసం నిహనిష్యన్తి దృష్ట్వా వానరయూధపాః. ౪౧

య ద్యేవ భూమిం విళతే దివం వా
 రసాతలం వాపి నభస్థలం వా,
 ఏవం నిగూఢోఽపి మమాస్తదగ్రః
 పతిష్యతే భూమితలే గతాసుః. ౪౨

ఇత్యేవ ముక్తావ్ సచనం మహాత్మా

అప్పుడు ఆయింద్రజిత్తుచే కొట్టబడినాతులయిన వానరులు మృతులయి యాయుధధూమియందు గుంపులుగుంపులుగాఁ బడిరి. ౩౬

అప్పుడు లక్ష్మణుఁడు మాత్రము పరమకుపితుఁడై యన్నను రాముంజూచి “నే నిప్పుడు బ్రహ్మస్థమును బ్రయోగించి సమస్తరాక్షసులను వధించెదను” అని యామాటం జెప్పెను. ౩౭

అంత రాముఁడు మంగళకరంబులగు లక్షణంబులతో నొప్పుచున్న యాలక్ష్మణుం జూచి యిట్లని చెప్పెను.

ఒక్కని నిమిత్తమయి నీవు భూమియందలి సమస్తరాక్షసులను వధింపఁగోరుట యెంతమాత్రము యుక్తముకాదు. ౩౮

యుద్ధము నేయక యుదాసీనుఁడై యున్నవానిఁగాని యుద్ధభయంబున దాగియున్నవానిఁగాని భయంబునం జేతులుమోడ్చుకొని యున్నవానిఁగాని శరణున్నవానిఁగాని భయంబునం బాటిపోవుచున్న వానిఁగాని యేమతియున్నవానిఁగాని నీ నెంతమాత్రము వధింపరాదు ౩౯

మహాబలండునగు లక్ష్మణుఁడా! గయింద్రజిత్తుచే వధించుటకుం దగిన ప్రయత్నముగావించెను కృష్ణసర్పములంబోలిన మహావేగములగు దివ్యాస్త్రములం బ్రయోగింతము. ౪౦

మాయలు నేర్చినవాఁడు నీచుండును రథసహితంబుగా నంతర్ధానంబు నొందియున్నవాఁడునగు నీయింద్రజిత్తును ఎట్లయినను గనిపెట్టి వానరోత్తములు శమబలంబుపెంపునం బట్టి వధింపఁగలరు. ౪౧

ఈయింద్రజిత్తు భూవివరంబుఁ జొచ్చినను స్వర్గంబునకుఁబోయినను బాతాళంబుఁ బ్రవేశించినను ఆకాశంబునొందినను ఇట్లు ఊర్ధ్వలోకంబులలోఁ గాని యధోలోకంబులలోఁ గాని యేలోకంబుఁ జొచ్చినను నాది వ్యాప్తంబులచే దగ్ధుండై మృతుండై తప్పక నేలంగూలును. అని రాముఁడు లక్ష్మణునితోఁ జెప్పెను. ౪౨

మహానుభావుండును మహాబుద్ధిమంతుఁడునగు రఘుశ్రేష్ఠుఁడయిన

రఘుప్రవీరః స్లవగర్వభై రవృతః,
ఏథాయ రాద్రస్య సృశంసకర్మణ
స్తదా మహాత్మా త్వరితం నిరీక్షతే.

౪౩

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండేఽశీతమ స్సర్గః.

ఏ కా శీ త మ స్స ర్గః.

విజ్ఞాయ తు మన సస్య రాఘవస్య మహాత్మనః,
సన్నిపృత్యాహవా త్రస్తా త్ప్రవివేశ పురీం తతః.
సోఽనుస్మృత్య వధం తేషాం రాక్షసానాం తరస్వినామ్,
క్రోధతామ్రక్షణ శూరో నిర్జగామ మహాద్యుతిః.

౧

౨

స వశ్యమేన ద్వా రేణ నిర్యయా రాక్షసై ర్బృతః,
ఇన్ద్రజి త్తు మహావీర్యః పాలస్త్య దేవద్యుతః.

౩

ఇన్ద్రజిత్తు తతో దృష్ట్వా భ్రతరా రామలక్ష్మణా,
రా యాభ్యవ్యతౌ నీరా మాయాం ప్రాదుష్కరో త్తదా.౪

ఇన్ద్రజిత్తు రథే స్థాప్య సీతాం మాయామయీం తతః,
అలేన మహతాఽఽవృత్య తస్యా పథ మరోచయత్.
మోహనార్థం తు సర్వేషాం బుద్ధిం పృత్వా స దుర్మతిః,
హస్తుం సీతాం వ్యవసితో వానరాభిముఖో యయా.

౫

౬

తం దృష్ట్వా త్వభినిర్యావంతం నగర్యాః కాననాకసః,
ఉత్పేతు రభిసంక్రుద్ధా శ్శిలాహస్తా యుయత్సవః.

౭

రాముడు ఇవిధంబునంజెప్పి భయంకరుండును స్రూరకర్తుండునగు నాయీంద్రజిత్తును శిఘ్రముగా వధింపుటకై యుపాయంబుచూచుచుండెను. ౪౩

ఇది యెనుబదియవసర్గము.

ఎనుబదియొకటవసర్గము.

మహాత్ముడగు రాముని సంకల్పంబెఱింగి, యాయీంద్రజిత్తు యుద్ధంబు వదలి యచ్చటనుండి లంకాపురంబుఁ బ్రవేశించెను. ౧

హరుండును మహాశ్రేణిండునగు నాయీంద్రజిత్తు అంతఃలోన బలపంతులగు కుంభకర్ణాదిరాక్షసులందఱు రామునిచే వధింపఁబడుటం దలంచుకొని క్రోధంబునఁ గన్నుల నెఱ్ఱఁదనంబు గడురఁ మరలఁ బురంబు వెలువడి యుద్ధభూమికి వచ్చెను. ౨

మహాపరాక్రమశాలియు దేవతల హింసించువాఁడు నగు నాయీంద్రజిత్తు రాక్షససేనాపరివేష్టితుండై లంకానగరపశ్చిమద్వారంబుననుండి వెలువడి వచ్చెను. ౩

అంత ఇంద్రజిత్తు వీరులగు రామలక్ష్మణులు యుద్ధసన్నద్ధులైయే యుండుటంజూచి తాఁ నికుంభిలయాగమునేయుపయోగము నారలు యుద్ధప్రయత్నంబు వదలి దుఃఖపరవశులయి యుండుటకై యప్పుడు మాయ గావించెను. ౪

అంత ఇంద్రజిత్తు మాయచే నీతాదేవిం జేసి గొప్పరాక్షససేన నడుమ రథంబున నామాయానీతనంచి యామెను వధింపఁ దలంచెను. ౫

పరమదుర్మార్గుడగు నాయీంద్రజిత్తు రామాదులనందఱును వంచించి మోహమునొందింపఁదలంచినవాడై యమాయానీతను, వానరులయొడుటం జంపఁ గోరి వానరసేనాభిముఖుండై పోయెను. ౬

వానరవీరులు లంకానగరంబుననుండి మఱల నాయీంద్రజిత్తు వచ్చుటం జూచినంతనే పరమక్రుద్ధులయి యుద్ధోత్సాహంబుగదుర శిలలు చేతులఁ

హనూమా న్పురత స్తేషాం జగామ కపికుఞ్జరః,
 ప్రగృహ్య సుమహ చ్ఛృజ్జం పర్వతస్య దురాసదమ్. ౮
 స దదర్శ హతానన్దాం సీతా మిన్ద్రజితో రథే,
 ఏకవేణీధరాం దీనా ముపవాసకృశాననామ్. ౯
 పరిక్లిప్తైకవసనా మమృజాం రాఘవప్రియామ్,
 రజోమలాభ్యా మాలిప్తై స్సర్వగాత్రై ర్వరప్రియమ్. ౧౦

తాం నిరీక్ష్య ముహూర్తం తు మైథిలీ మధ్యసస్య తు,
 బభూ వాచిరృష్టా హి తేన నా జనకాత్మజా. ౧౧

తాం దీనాం మలదిగ్ధాక్షీం రథస్థాం దృశ్య మైథిలీమ్,
 బాష్పపర్యాకులముఖో హనూమా న్స్వ్యథితోఽభవత్ ౧౨

అబ్రవీ త్తాంతు శోకార్తాం నిరానన్దాం తపస్వినీమ్,
 సీతాం రథే స్థితాం దృష్ట్వా రాక్షసేన్ద్రసుతాశ్చితామ్. ౧౩
 కిం సమర్థత మస్యేతి చిన్తయన్ స మహాకపిః,

సహ తైర్వానరశ్రేష్ఠై రభ్యధావత రావణిమ్. ౧౪

తద్వానరబలం దృష్ట్వా రావణిః క్రోధమూర్ఛితః,
 కృత్వా వికోశం నిస్క్రింశం మూర్ధ్ని సీతాం పరామృతత్. ౧౫

బూని యెదుర్కొనిరి.

2

వానరమృండగు హనుమంతుఁడు భయంకరంబగు గొప్పపర్వతశిఖరంబుగ్రహించి యవ్వానరుల యగ్రభాగంబున నడిచెను.

౮

ఆ హనుమంతుఁడు ఇంద్రజిత్తు రథంబున ఒక్కటే జడగాఁ గట్టిన తలవెండుకలు గలదై యుపవాసంబులచేఁ గృశించిన ముఖంబుకలదై ఎప్పుడును విడువక ధరించియున్న ఒక్కటే ఐస్రము మలినమయి యొప్ప ఎంత మాత్రము దేహసంస్కారము లేమింజేసి సమస్తావయవంబుల యందునుం జేరియుండు దుష్టు ముఱికియుఁ గలదై యానందంబు చెడి దీరురాల్చి యున్న రాముని ప్రియురాలి నుత్తమ స్త్రీరత్నమును సీతాదేవిం గాంచెను. ౯, ౧౦

ఆహనుమంతుండు అట్లు కొంతసేపు సీతం జూచి యతఁడు జనకాత్మజయగు నాసీతం జూచి స్వల్పకాలమే యగుటవలన ఈమె సీతాదేవియని నిశ్చయించెను.

౧౧

హనుమంతుఁడు దీరురాఁడు మలినమయిన దేహముతోఁ గూడినది యనగు సీత ఇంద్రజిత్తు రథంబున నుండుటం జూచి పరమదుఃఖితుండై కన్నీళ్లు విడిచెను.

౧౨

ఆహనుమంతుఁడు పరమదుఃఖితురాలును ఆనందవిహీనయును శోచనీయయునగు నాసీతాదేవి కూర్మండుగు నింద్రజిత్తుయొక్క వశంబు నొందినదై యతని రథంబున నుండుటం జూచి ఇట్లు సీతాదేవిం దసరింబున నుంచి యిచ్చటికిం చెచ్చుట కీతని యభిప్రాయమేమిగా నుండునని యాలోచించి యిచ్చటివారల నడిగెను.

౧౩

అంత హనుమంతుఁడు అవ్వానరవీరులచేఁ ఒరివేష్టితుండై యింద్రజిత్తుమీదికిం బోయెను.

౧౪

ఇంద్రజిత్తు అట్లు వానరసేన తనమీదికి వచ్చుటం జూచి కుపితుండై యొరనుండి ఖడ్గంబుఁ దీసి దానిచేత నహ్మయాసీత శరముం దడవెను.

౧౫

తాం ప్రియం పశ్యతాం తేషాం తాడయామాస రావణి,
 క్రోశంతీం రామరామేతిమాయయా యోజితాం రథే. ౧౬
 గృహీతమూర్ధజాం దృష్ట్వా హనూమాన్ దైన్య మాగతః,
 శోకజం వారినేత్రాభ్యా ముత్స్రుజన్తా రుతాశ్శజః. ౧౭

తాం దృష్ట్వా చారుసర్వాక్షీం రామస్య మహిషీం ప్రియామ్,
 అబ్రవీత్పురుషం వాక్యం క్రోధా ద్రక్షోధిపాత్మజమ్. ౧౮

దురాత్మ! న్నాత్మనాశాయ కేశపక్షే పరామృశః,
 బ్రహ్మరీణాం కులే జాతో రాక్షసీం యోని మాశ్రితః. ౧౯

ధి క్వాం పాపసమాచారం యస్య తే మతిరీదృశీ,

నృశం! సానార్య! దుర్వృత్త! క్షుద్ర! పాపపరాక్రమ! ౨౦
 అనార్య స్తేనృశం కర్తృభూణా తే నాస్తి నిర్భూణా!

చ్యుతా గృహచ్ఛ రాజ్యాచ్ఛ రామహస్తాచ్ఛ మైథిలీ. ౨౧
 కిం తనైషాఽపరాధాహి య దేనాం హస్తు మిచ్ఛసి,

సీతాం చ హత్వా న చిరం జీవిష్యసి కథంచన ౨౨
 వధార్నః కర్తృణానేన మమ హస్తగతో హ్యసి,

ఇంద్రజిత్తు మాయచే రథంబునందు నిర్మితయ్యి రామారామ యని విలపించుచున్న నీతను ఆవానరులందఱు చూచుచుండగా దెబ్బలు గొట్టెను.

వాయుకుమారుడగు, హనుమంతుడు ఇంద్రజిత్తు నీతాదేవి తలవెండుకలం బట్టుటను జూచి దుఃఖితుండై కన్నులనుండి యశ్రుజలంబులను విడిచెను. ౧౭

హనుమంతుడు అట్లు సర్వాంగనుందరియు రాముని ప్రియభార్య యనగు నీతాదేవి యింద్రజిత్తు చేతిలోనం జిక్కి యవస్థపడుచుండుటం జూచి ప్రద్ధుండై రాక్షసేశ్వరపుత్రుడగు నింద్రజిత్తుం జూచి పరుషంబుగా నిట్లని చెప్పెను. ౧౮

చుర్రాత్తుడా! నీవు బ్రహ్మనీ కులంబునఁబుట్టినవాడవయ్యురాక్షసయోధికి సంబంధించినవాడవు. కావున దీనివలన ఆత్మనాశంబు గలుగునని తెలియక మహాపతి ప్రతాపిలోమణియగు నీతాదేవి తలవెండుకలం బట్టినావు. దీనం దప్పక నీవు నశింపఁగలవు. ౧౯

నీ కిట్టి పాపిష్ఠ మయిన చురాచారమునందు బుద్ధి గలిగినది. కావున ఛే! నీవు దహింపబడుదువు గాక.

క్రూరుడా! దుష్టుడా! గురాచారుడా! నీమఁడా! పరాక్రమ గర్వంబునఁ బాపము సేయువాడా! ని విప్రుడు చేసినకార్యము కేవలము చుర్రార్కుడు చేయవలసిన కార్యమే కాని నేఱుకాదు. నిర్దియుడా! ఇట్టి నిందితకార్యము చేయునప్పుడు నీకు నీగ్ధన లేదు గదా! ౨౦

గృహంబు వదలి రాజ్యభ్రష్టయ్యి రక్షకుండగురామునిం బాసియున్న నీతాదేవిని విధింపఁగోరుచున్నావే! ఈమె నీవిషయమయి యేవిధముగా నేమి యపరాధంబు చేయఁగలిగి చేసినది? ౨౧

నీతను విధింతువేని నీవెంత గమర్చుండవైనను ఇంక బహుకాలము జీవింపఁజాలవు. నీవిట్టి నీతావిధిరూపమున మహాపకారంబు గావించుటచే విధార్తుండవై నాచేతం జిక్కినావే ఇంక బ్రతికిపోవు టెక్కడ? ౨౨

యే చ స్త్రీఘాతినాం లోకా లోకవధ్యేషు కుత్సితాః. ౨౩
ఇహ జీవిత ముత్సృజ్య ప్రేత్య తా న్మృతీవత్స్వనే,

ఇతి బ్రువాణో హనుమాన్ సాయుధై ర్హరిభి ర్వృతః. ౨౪
అభ్యధావత సంక్రుద్ధో రాక్షసేన్ద్రసుతం స్రుతి,

ఆపతన్తం మహావీర్యం తదనీకం ఐనాకసామ్. ౨౫
రక్షసాం భీమవేగానా మనీకం తు న్యనారయత్,

స తాం బాణసహస్రేణ విఘ్నోభ్య హరివాహినీమ్. ౨౬
హరిశ్రేష్ఠం హనుమన్త మిన్ద్రజి త్పుత్యువాచ హ,

సుగ్రీవస్త్యం చ రామశ్చ యన్నిమిత్త మిహగతాః. ౨౭
తాం హనిష్యామి వై దేహీ మద్యైస తవ పశ్యతః,

ఇమాం హత్వా తతో రామం లక్ష్మణం త్వాం చ వానరః.
సుగ్రీవంచ వధిష్యామి తం చానార్యం విభీషణమ్,

స హస్తవ్యాకస్త్రియ శ్చేతి య ద్భ్రవీషి ప్లనన్తమ్!. ౨౮
వీడాకర మమిత్రాణాం య త్స్యాత్కర్తవ్య మేవ తత్,

ఎవ్వఁడేని లోకమునందుఁ దనకు శత్రువైనవాని! మాత్రమే
 ఐద్యుండై యుండును. నీవట్లు కావు. పరమ దుర్మార్గుండవు లోకనిందితము
 లైన కార్యములు చేయుటచేత లోకమున కంతయు ననుతాపము గల్గించుచు
 న్నావు. కావున లోకంబున కింతయు ఐద్యుండవగుచున్నావు. నీవిప్పుడు
 ఈలోకంబునందు జీవితంబు వదలి యాతనాశరీరంబు నొంది ఈచతుర్దశ
 భువనంబులయందును స్త్రీవాత్య చేసినవారలు ఏకత్వితలోకంబులం జెందు
 దురో ఆలోకంబులం బొందఁగలవు అని హనుమంతుఁడు ఇంద్రజిత్తునకుఁ
 జెప్పెను. ౨౩

హనుమంతుఁడు ఇవిధింబునఁ బరుషపచనంబులు పలుకుచు నాయు
 ధంబులు ధరించి యుద్ధసన్నద్ధులయి నానరులతోడం గూడ ప్రధుండై
 యింద్రజిత్తుమీఁదికిం బోయెను. ౨౪

భయంకరమయిన పరాక్రమముగల రాక్షససేనయు అట్లు వచ్చుచున్న
 మహాపరాక్రమకాలి హనుమంతుని వాసరసేనను అడ్డగించి యుద్ధము గావించెను. ౨౫

అయింద్రజిత్తు వేయిబాణంబులు ప్రయోగించి యవ్వనరసేన
 నంతయుఁ జీకాకు నొందించి వానరోతముడగు హనుమంతుం జూచి
 యిట్లని బదులు చెప్పెను. ౨౬

ఎవ్వతె నిమిత్తముగా నీవును నుగ్రీవుఁడును రాముఁడును ఈలంక
 కు వచ్చినారలో ఆసీతి నిప్పుడు నీవు కట్టెదుటం జూచుచుండఁగానే చంపి
 వేసెదను. ౨౭

వానరుఁడా! మొదట నప్పుడు ఈ సీతం జంపి యటుపిమ్మట రాముని
 లక్ష్మణుని నిన్నును నుగ్రీవుని దుర్మార్గుడయిన యావిభీషణుని వధించివుచ్చె
 దను. ౨౮

వానరుఁడా! మఱియు నీవు స్త్రీలను వధింపరాదని చెప్పినావే అవిష
 యమయి చెప్పెదవనుము. శత్రువుల కేది బాధకరమో అదంతయు సవశ్యము

త మేవ ముక్త్యా రుదతీం సీతాం మాయామయీం తదా. 30
శితధారేణ ఖడ్గేన నిజఘా నేన్ద్రజి త్వయమ్,

యజ్ఞోపవీతమార్గేణ భిన్నా తేన తపస్వినీ. 30
సా పృథివ్యాం పృథుక్రోణీ వసాత ప్రియదర్శనా,

తా మిన్ద్రజి త్వయం హత్వా హనూమ న్తమువాచ హ. 31

మయా గానుస్య పశ్యేమాం కోపేన చ నిషూదితామ్,
ఏషావిశస్తా వై దేహీ విఫలో యః పరిశ్రమః. 31

తతః ఖడ్గేన మహతా హత్వా తామిన్ద్రజి త్వయమ్,
హృష్ట స్స రథ మాస్థాయ విననాచ మహాస్వనమ్. 32

వాసరా శ్శుశ్రువు శ్శబ్ద మదూరే ప్రత్యవస్థితాః,
వ్యాదితాస్యస్య నదత స్తద్దుర్గం సంశ్రితస్య చ. 32

తథా తు సీతాం వినిహత్య దుర్కతిః
ప్రహృష్టచేతా స్స బభూవ రావణిః,
తం హృష్టరూపం సముదీక్ష్య వాసరా
విషణ్ణరూపా స్సహసా ప్రదుదువుః. 33

ఇతి శ్రీమద్యద్ధకాణ్డే ఏకాశీతమ స్సర్గః.

చేయఁదగినదేకాని వేఱుకాదు. సీతను విధించుటయు శత్రువులకుఁ బీడాకరమగుటంజేసి కర్తవ్యమే. అని యింద్రజిత్తు హనుమంతునకుఁ జెప్పెను. ౨౯

ఇంద్రజిత్తు హనుమంతున కవ్యిధంబునం జెప్పి యప్పుడు మాయాని ర్చితయయిన గోదనంబు సేయఁచున్న సీతను దీక్ష్యంబగు ఖడ్గంబుచేతం దన చేతులార నఱకెను. 30

నుందరములయిన పెద్దపిఱుందులుగలదియుఁ జూపరులకుఁ బ్రియంబొసంగునదియు శోచనీయయినగు నాసీతయాయింద్రజిత్తుఖడ్గంబు వ్రేలునకు యడ్చి పవీతంబు ధరించు విధంబున ఖండింపఁబడినదై నేలం బడెను. 30

అట్లు ఇంద్రజిత్తు అమృతయాసీతం దనచేతులార విధించి హనుమంతుం జూచి యిట్లుని పలికెను. 3౧

నేను గోపంబున మీరాముని ప్రియభార్యయయిన సీతను విధించివేసి నాను జూడుము. ఈసీతయేమో విధింపఁబడినది ఇంక మీప్రయాసమంతయు వ్యర్థము. అని యింద్రజిత్తు హనుమంతునితోఁ జెప్పెను. 32

అయింద్రజిత్తు అట్లుతనచేతులారగొప్పఖడ్గంబున సీతం దెగనఱికి సంతుష్టుండై రథముననుండియే మహాహ్వని గలుగునట్లు వికృతంబుగా సింహ నాదంబుగావించెను. 3౫

అప్పుడు సమీపంబున యుద్ధంబునకై నిలిచియున్న వానరు లందఱు ఇంద్రజిత్తు చోరరాని యారాక్షససేనామధ్యంబుననుండి వికృతంబుగా నోరుదెఱచి యఱవఁగా నాధ్యనిని వినిరి. 3౫

దురాత్ముండగు నారావణపుత్రుం డింద్రజిత్తు అట్లు మాయాసీతను విధించి పరమసంతోషంబు నొందెను. వానరులందఱు అవ్యిధంబున మిక్కిలియు సంతుష్టుండైయున్న యయ్యింద్రజిత్తుం జూచి పరమగుఃఖతులయై మేమియుం దోచక పాతీపోప నారంభించిరి. 3౬

ఇది యెనుబదియొకటవ శర్గము.

ద్వ్యశీతితమ స్సర్గః.

శ్రుత్వా తు భీమనిర్హాసం శక్రాశనిసమస్వనమ్,
నీక్షమాణా దిశ స్సర్వా దుద్రువు ర్వాసరర్షభాః.

౧

తా నువాచ తత స్సర్వాన్ హనూమా న్నాగుతాత్మజః,
విషణ్ణవదనాన్ దీనాం స్తస్మా నివృత్తనతః పృథక్.

౨

కస్తా ద్విషణ్ణవదనా విర్రవధేవో స్తవజ్ఞమాః,
తస్య క్తయుద్ధసముత్సాహః శూరత్వం, కవీసు వో గతమ్.
పృథతోఽనువ్రజధ్వం మా మగ్రతో యాన్తమాహవే,
శూరై రభిజనోపేతై రయుక్తం హి నివర్తితుమ్.

౩

౪

ఏవ ముక్తా స్సుసంహృష్టా వాయుపుత్రేణ వానరాః,
శైలశృంగాణ్యగాం శైచివ జగృహు ర్హృష్టమానసాః.

౫

అభివేతు శ్చ గర్జంతో రాక్షసాన్వాసరర్షభాః,
పరివార్య హనూమన్త మన్వయుశ్చ మహాహవే.
స తై ర్వాసరముఖైశ్చ శ్చ హనూమాన్ సర్వతో వృతః,
హుతాశన ఇ వార్చిష్టా నదహ చ్ఛత్రువాహినీమ్.

౬

౭

స రాక్షసానాం కదనం చకార సుమహాకపిః,
వృతో వానరసై న్యేన కాలాన్తకయమోషమాః.

౮

స తు కోపేన చావిష్టః శోకేన చ మహాకపిః,

ఎనుబదిరెండవసర్గము.

వాసరోత్తిములు వజ్రాయుధధ్వనితో సమానమయిన మహాభయంకర మగు నాయుండ్రజిత్తు సింహనాదధ్వని విని భయంబున దిక్కులం జూచు చుఁ బాటిపోయిరి.

అంత వాయుకుమారుండగు హనుమంతుఁడు అట్లు భయపడి దుఃఖంబు మొగంబునం దోప దీచులయి నొకరికొకరి సంబంధములేక పాటిపోవుచున్న యవ్వానవీరులం జూచి యిట్లనియె.

వాసరవీరులారా! ఇట్లు దుఃఖంబునొంది యువ్వాత్సాహంబునదలి పాటిపోయెడురెల? మీశౌర్యమంతయు నిప్పు డెవటికిఁ బోయినది?

నేను యుద్ధంబున ముందు నడచెదను. నన్ను వెంబడించి రంపిం. ఇది విఱకుఁ బెక్కు యుద్ధంబుల జయంబు గొని పొగడ్తగన్న సూరులు యుద్ధంబు చుండి మరలుట యెంతమాత్రము యుక్తము గాదు అని హనుమంతుఁడు వానరులకుఁ జెప్పెను.

అవ్వానరులు వాయుకుమారుండగు హనుమంతునివచనంబువిని సంతోషంబునొంది మేనం బులకలు వొడచుఁ బర్యతఃఖరంబులను వృక్షంబులను జేకొని యుద్ధస్సద్గులయిరి.

అంత నావానరవీరులు గర్జించుచు రాక్షసులమీదికిం బోయిరి. యుద్ధంబునందు హనుమంతు నందఱుఁ బరివేష్టించి వెంబడించి నడిచిరి

అహనుమంతుఁడు అన్ని ప్రక్కలను అగ్నిజ్వాలలతో సమానులయిన యావానరవీరులచేఁ బరివృతుండై జ్వాలలతోఁగూడిన యగ్నిహోత్రునిధంగి శత్రుని న్యంబులకొ దహించెను.

ప్రలయకాలమునందుఁ బ్రపంచమునంతయు నశింపఁజేయునట్టి యమునింబోలిన యస్త్రహవానరవీరుఁడు హనుమంతుఁడు వానరసేనతోఁ గూడిన వాఁడై రాక్షసులతో మహాయుద్ధంబు గావించెను.

వానరవీరుండగు నాహనుమంతుఁడు ఒకవైపు దుఃఖంబుచేతను బరి

హనూమా న్రావణిరథే పాతయ స్తహతీం శిలామ్.

౯

తా మాపత స్తీం దృష్టైవ రథ స్సాధినా తదా,

విధేయాశ్వసమాయుక్త స్సుమార మపవాహితః.

౧౦

త మిన్ద్రజిత మప్రాప్యరథస్థం సహసారథిమ్,

వివేళ ధరణీం భిత్వా సా శిలా వ్యర్థ ముద్యతా.

౧౧

పాతితాయాం శిలాయాం తు రక్షసాం వ్యథితా చమూః,

నిపతన్త్యా చ శిలయా రాక్షసా మథితా భృశమ్.

౧౨

త మభ్యధాపన్ శతశో నదన్తః కాననాకసః,

తే ద్రుమాం శ్చ మహావీర్యా గిరిశృంగాణి చోద్యతాః.

౧౩

క్షీప స్తీన్ద్రజిత స్ఫుజ్యే వానరా భీమవిక్రమాః,

పృక్షైలమహావర్షం విసృజన్తః ప్లవణ్ణమాః.

౧౪

శత్రుణాం కదనంచక్రు ర్నేదుశ్చ వివిధై స్సవనైః,

వానరై స్తైర్నహావీరై ర్హ్యోరనూపా నిశాచరాః.

౧౫

వీర్యాదభిహతా పృక్షై ర్వ్యవేష్టన్త రణాజరే,

స్వసైన్య మభివీ త్యౌథ వానరాద్దిత మిన్ద్రజితే.

౧౬

ప్రగృహీతాయుధః క్రుద్ధః సరా సభిముఖో యయా,

స శరౌఘా సవస్పజన్ స్వసైన్యే నాభిసంపృతః.

౧౭

బఘాన కపిశాన్దూలాన్ సుబహూ న్దృష్టవిక్రమాః,

తపించుచు నాయొంద్రజిత్తుశధంబుమీఁద మహాశిల నొక్కటిం బడవైచెను.

అప్పుడు సారథి భయంకరాకారంబుగా వచ్చుచున్న యస్త్రహాశిలం జూడఁగానే సుశిక్షితములయి స్వాధీనములయిన గుఱ్ఱములు పూన్చియుండుటవలన నారథమును దత్తతామే బహుదూరము తప్పఁదోలుకొని పోయెను.

అస్త్రహాశిల రథసితుండగు నింద్రజిత్తుపైఁగాని యతని సారథిపైఁగాని బడకపోవుటవలన వ్యర్థముగాఁ బ్రయోగింపఁబడినదై భూమిని భేదించి పాతాళంబు నొందెను. ౧౧

హనుమంతుఁ డాశిలను బ్రయోగింపఁగానే రాక్షససేనఁకుంతయు భయంబు నొందినది. అంత నాశిలపడుటచే రాక్షసులు పెక్కొంద్రు మిక్కిలియు సలిగి మృతులైరి. ౧౨

వానరవీరులు గర్జనంబు నేయుచు గుంపులు గుంపులుగా నాయొంద్ర జిత్తుమీఁదికిఁ దఱిమిరి.

మహాబలశాలులును మహాపరాక్రమశాలులునగు నావానరులు యుద్ధంబున నింద్రజిత్తుపై వృక్షంబులను బర్వతశిఖరంబులను బ్రయోగించిరి. ౧౩

అప్పుడు వానరవీరులు వృక్షంబులను బర్వతంబులను శత్రువులపై ప్రించుచు నానావిధస్వరంబుగా గర్జించుచు రాక్షసులతో యుద్ధము చేసిరి.

మహాపరాక్రమశాలులయిన యావానరవీరులు తమబలంబు కొలంది వృక్షంబులచేఁ గొట్టుటవలన భయంకరాకారులగు రాక్షసులు యుద్ధభూమిం బడి దేహంబు దెలియక పోరలిరి. ౧౪

అంత నింద్రజిత్తు తన నైస్యమంతయు వానరులచేఁ బీడింపఁబడి యుండుటం జూచి ముసితుండై ధనుర్ధరుండై వానరాభిముఖంబుగా నడచెను. ౧౫

ఇదివఱకుఁ బెక్కుమార్లు శత్రువులకుఁ దనపరాక్రమంబుఁ జూపి యోడించుయున్న యయ్యొంద్రజిత్తు తననైస్యంబులు లోడ్పడి బాణసమూహంబులు పరఁగించి వానరోత్తిములం బెక్కిండ్రను విధించెను. ౧౬

శూలై రశనిభిః ఖడ్గైః పట్టనైః కూటముద్గరైః. ౧౮

తే చాస్యనుచరా స్తస్య వానరా న్ద్రక్షుర్ రోజసా,

సస్కన్ధవిటపై స్సాలై శ్శిలాభి శ్చ మహాబలః. ౧౯

హనుమా న్కదనం చక్రే రక్షసాం భీమకర్తణామ్,

స నివార్య పరానీక మబ్రవీ త్తా న్వనాకసః. ౨౦

హనుమాన్ సన్నిచర్తధ్వం స స స్సాధ్య మిదం బలమ్,

త్యక్త్వా ప్రాణా నివేష్టన్తో రామప్రియచిక్షీ ర్షవః. ౨౧

యన్నిమి త్తం హి యుధ్యామో హతా సా జనకాత్మజా,

ఇమ మర్థం హి విజ్ఞాప్య రామం సుగ్రీవ మేవచ. ౨౨

తౌ య త్ప్రీతివిధాన్యేతే త త్కరిష్యామహే వయమ్,

ఇ త్యుక్త్వా నానరశ్రేష్ఠో వారయన్ సర్వవానరాన్. ౨౩

శనై శ్చనై రసంత్రస్త సుబల సున్నవర్తత,

తతః ప్రేక్ష్య హనుమంతం వ్రజంతం యత్ర రాఘవః. ౨౪

స హోతుకామో దుష్టాత్తా గతశ్చైత్యనికుమ్భిణామ్,

నికుమ్భిణా మధిష్ఠాయ సావకం జహు వేంద్రిజిత్. ౨౫

అయింద్రజిత్తు వెంబడియున్న రాక్షసులును వానరవీరులను శూలంబుల చేతను పిడుగులచేతను (పిడుగులు పడునప్పుడు ఉపాయముచేత వానివార్షి సంగ్రహించి యా యుధములు గావించుకొందురు) ఖడ్గంబులచేతను పట్టనంబులను బాణంబులను ముద్గరంబులను దమబలంబు కొలఁదిఁ బ్రహరించి వధించిరి.

౧౮

మహాబలఁడగు హనుమంతుఁడు బోదలతోను కాఖలతోను గూడిన వృక్షంబులను గొప్పశీలన ఆయుధంబులుగాఁ గొని భయంకరపరాక్రమంబు గల రాక్షసులతో యుద్ధము గావించెను.

౧౯

అహనుమంతుఁడు అట్లు పరాక్రమంబున శత్రునైవ్యములం బాఱఁదోలి యావానరులంజూచి యిట్లునియె. మనకు సాధింపఁదగినది యీనైవ్యము కాదు. నీతను సాధించుటకు వచ్చినామే కాని యీరాక్షసులను సాధించుటకు రాలేదు. కావున మరలిరండు.

౨౦

మనమందఱము రాముని ప్రయంబు నేయఁగోరి యెవ్వలెనిమిత్త మయి ప్రాణంబులపై నాశలేక నేలం బడినను నిలువక యుద్ధము నేయుచు న్నామో అట్టి జనకమహారాజు కూతురు నీతాదేవి వధింపఁబడినది.

౨౧

ఇంద్రజిత్తు నీతను వధించినాఁ డను నీవృత్తాంతమును రామునకును నుగ్రీవునకును చెలిపి వారలు దీనికేమి బదులు గావించురో మనమును దాని నేచేయుదము. ఇదే యుక్త మని హనుమంతుఁడు వానరులకుఁ జెప్పెను.

౨౨

వానరోత్తముఁడగు హనుమంతుఁడు ఇవ్విధంబున వానరులకుఁజెప్పి సమస్తవానరులను యుద్ధంబునుండి మరలించి శత్రువున కంతమాత్రము భయపడనివాఁడు కావున మెల్ల మెల్ల గా నేనాసమేతుండై మరలి పోయెను.

౨౩

అంత దురాత్ముఁడగు నాయింద్రజిత్తు హనుమంతుఁడు రాముని యొద్దకుఁ బోవుటఁజూచి తానును హోమము గావించుటకై చైత్ర్యమునందు స్పృనికుంభిలయను దేవతాయతనమునకుఁ పోయెను.

౨౪

ఇంద్రజిత్తు నికుంభిలంజేరి అగ్నిహోత్రమునందు యథావిధి హోమము గావించెను.

౨౫

యజ్ఞభూమ్యాం తు విధివ త్పావక స్తేన రక్షనా,
హూయమానః ప్రజజ్వా¹ మాంసశోణితభు క్తదా. ౨౬

సోఽర్చిఃపినద్ధో దదృశే హోమశోణితతర్పితః,
సన్ధ్యగత ఇ వాదిత్య స్ఫుటీహోఽగ్ని స్సముత్థితః. ౨౭

అ థేన్ద్రజ రాక్షసభూతయే తు
జహవ హవ్యం విధినా విధానవిత్,
దృష్ట్యా వ్యతిష్ఠంత చ రాక్షసాస్తే
మహాసమూహేషు నయానయజ్ఞాః. ౨౮

ఇతి శ్రీమద్యద్ధకాణ్డే ద్వ్యశీతితమ స్సర్గః.

త్ర్య శీ తి త మ స్స ర్గః.

రాభువ శ్చాపి విపులం తం రాక్షసవనాకసామ్,
శ్రుత్వా సత్కామనిష్ఠోషం జాన్బువంత మువాచహ. ౧

సామ్య నూనం హనుమత్ప్రాయతే కర్త దుష్కరమ్,
శూయతే హి యథా భీష స్సుమహా నాయుధస్వినః. ౨

త ద్గచ్ఛ కురు సాహాయ్యం స్వబలే నాభిసంవృతః,
క్షిప్ర మృతపతే! తస్య కపిశ్రేష్ఠస్య యుధ్యతః. ౩

అప్పుడు యాగభూమియందు ఇంద్రజిత్తు అగ్నిహోత్రంబున యథావిధి మాంసమును నెత్తురును హోమము సేయుటయు నయ్యగ్నిహోత్రము, హుతములయిన మాంసశోణితంబుల వారగించి యేంతయుం బ్రజ్వలించెను. ౨౬

శోణితహోమముచేఁ దర్పితమయిన యయ్యగ్నిహోత్రము మిక్కిలియుఁ దీక్షమయి ప్రజ్వలించుచు జ్వాలలచేఁ గప్పబడి యుండుటవలన సంధ్యాకాలమునందలి సూర్యునిధంగిఁ జూడనొప్పెను. ౨౭

అంత శాస్త్రోక్తవిధిం జక్కఁగాఁ దెలిసిన యయ్యింద్రజిత్తు రాక్షసులకు జయంబు గలుగుటకై యథావిధిగా హవిస్సు సగ్నిహోత్రంబున హోమముచేసెను. అప్పుడు అచ్చటనున్న రాక్షససమూహములయందు విధినిషేధములు చక్కఁగా నెఱింగిన పండితులయిన రాక్షసులు అహోమకర్తమన విధిలోపము గలుగకుండునట్లు చూచుచుండిరి. ౨౮

ఇది యెచుబదిరెండవసర్గము.

ఎనుబదిమూడవసర్గము.

రాముఁడు రాక్షసులును వానరులును గావించు యుద్ధమునం బుట్టిన మహాధ్వనినివిని యప్పుడు సమీపంబునగాచియున్న జాంబవంతుఁజూచి యిట్లనియె. ౧

సౌమ్యుఁడగు జాంబవంతుఁడా! హనుమంతుఁ డిప్పుడు అసాధ్యమయిన యుద్ధముచేయుచున్నట్లున్నది. ఇదినిశ్చయము. ఎందువలన ననగా అటువై పునఁనండి భయంకరమయిన యాయుధములమహాధ్వని చేవులు బ్రద్దలగునట్లు వినవచ్చుచున్నది. ౨

జాంబవంతుఁడా! కావున నీవు సేనాసమేతుండవై యచటికి శీఘ్రంబుగా నరిగి యొక్కఁడై యుద్ధము సేయుచున్న వానరోత్తమునికి హనుమంతునకు సాహాయ్యము గావించుము. అని రాముఁడు జాంబవంతునితోఁ జెప్పెను. 3

ఋక్షరాజస్తథోక్తస్సు నేవ నానీకేన సంవృతః,
 అగచ్ఛ తృశ్చిమద్వాపరం హనూమా న్యత్ర వానరః. ౪
 అ థాయాంతం హనూమాంతం దద ర్భర్తృపతిః పథి,
 వానరైః కృతసక్రామై శ్శ్వసద్భి రభిసంవృతమ్. ౫

దృష్ట్వా పథి హనూమాంశ్చ త దృక్షుబల ముద్యతమ్,
 నీలమేఘనిధం భీనుం సన్నివార్య న్యవర్తత. ౬

స తేన హరినై న్యేన సన్నికర్షం మహాయశాః,
 శీఘ్రమాగమ్య రామాయదుఃఖితో వాక్య మబ్రవీత్. ౭

సమరే యుధ్యమానానా మస్తాకం ప్రేక్షతాం పురః,
 జఘాన రుదతీం నీతా మిన్ద్రజి ద్రావణాత్కజః. ౮

ఉద్భ్రాన్తచి త్తన్తాం దృష్ట్వా విషణ్ణోహ మరిన్దమ!,
 త దహం భవతో వృత్తం విజ్ఞాపయితు మాగతః. ౯

తస్యతద్వచనం శ్రు త్వా రాఘవ శ్శోకమూర్ఛితః,
 నిపసాత తదా భూమా చిన్నమూల ఇవ ద్రుమః. ౧౦

తం భూమా దేవసంకాశం పతితం ప్రేక్ష్య రాఘవమ్,
 అభిపేతు స్సముత్పత్య సర్వతః కపిసత్తమాః. ౧౧

అసింహన్ సలిలై శ్చైవనం పద్మోత్పలసుగంధిభిః,
 ప్రదహన్త మనాసాద్యం సహసాఽగ్నిమి వోచ్ఛిఖమ్. ౧౨

భల్లూకరాజు జాంబవంతుఁడు రామునాజ్ఞను విని తన సైన్యముతోఁ గూడ హనుమంతుఁడున్న పశ్చిమద్వారంబునకుఁ బోయెను. ౪

అంత యుద్ధంబు చేసి యలసి నిట్టూర్పులు పుచ్చుచున్న వానరులచేఁ బరివేష్టితుండై వచ్చుచున్న హనుమంతుని జాంబవంతుఁడు మార్గంబుననే చూచెను. ౫

హనుమంతుఁడును నీలమేఘసమానంబును భయంకరాకారంబునగు భల్లూక సైన్యము సన్నద్ధమయి వచ్చుటను మార్గంబునం జూచి యాభల్లూక సైన్యంబునకును వెనుకకురావలసినదనిచెప్పి తాను రాము నొద్దకు శీఘ్రంబుగాఁ బోయెను. ౬

మహాయశుండగు హనుమంతుఁడు వానరసేనాసమేతుండై శీఘ్రంబున రాముసమీపంబునకుఁ బోయి రామునిం జూచి దుఃఖితుఁడై యీమాటం జెప్పెను. ౭

యుద్ధంబున మేము పోగుచు ముందలనుండి చూచుచుండఁగానే రావణకుమారుండగు నింద్రజిత్తు రోదనంబు నేయుచున్న నీతాదేవిని జంపి వేసెను. ౮

శత్రువుల నణఁగఁద్రొక్కం జాలినట్టి రాముఁడా! నేనట్లు నీతాదేవి వెధింపఁబడుటం జూచి శ్రమమునొంది మిక్కిలియు దుఃఖితుఁడనైతిని గావున నాకేమి గావించుటకును దోచకున్నది ఆవృత్తాంతమును నీకుఁజెప్పట కై యిచటికిఁ బచ్చినాను. అని హనుమంతుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను. ౯

రాముఁడు హనుమంతుని మాటను విని పరమదుఃఖితుఁడై వేరు తెగ నఱకఁగా వృత్తుంబు నేలంగూలునట్లు తటాకన భూమిపయిం బడెను. ౧౦

అట్లు దేవసమానుండగు రాముఁడు నేలఁబడుటనుజూచి వానరోత్తము లందఱు ఆర్యైశ్వర్యంబులనుండి యిచటికిఁబరుగఁగై పచ్చిరి. ౧౧

అవ్యావరహీతులు మండుచున్న యగ్నిహోత్రము వలె భూమింబడిన వాడయ్యెను దేజున్నచే నెవ్వరికేని సమీపించుట కలవిగాక యితిరుదహిం

తం బత్తణోఽథ బాహుభ్యాం పరిష్వజ్య సుదుఃఖతః,
ఉవాచ రామ మస్వస్థం వాక్యం హేత్వర్థసంహితమ్. ౧౩

శుభే వర్తన్తుని తిష్ఠన్తం తావ మార్క విజతేన్ద్రియమ్,
అనర్థేభ్యో న శక్నోతి త్రాతుం ధన్తో నిరర్థకః. ౧౪

ఘాతానాం స్థావరాణాం చ జ్జమానాం చ దర్శనమ్,
యథాఽస్తి న తథా ధర్మస్తేన నాస్తీతి మే మతిః. ౧౫

యథైవ స్థావరం వ్యక్తం జ్జమం చ తథావిధమ్,
నాయ మర్థస్తథా యుక్త స్త్వద్విధో న విపద్యతే. ౧౬

చునట్లున్న యారాముని మూర్ఖజేటుటకై కమలంబులును గలువలును గలిసి యుండుటందేని సువాసనతో నొప్పుచున్న జలంబులు చల్లి తడిసిరి. ౧౨

అంత లక్ష్మణుండు అట్లు మిక్కిలియు శోకాక్రాంతుడై అన్వస్థుడై పడియున్న రాముని బాహువులఁ గ్రుచ్చి కవుఁగిలించుకొని, అధార్మికుండగు రావణునకు సుఖమే గలుగుటయు ధర్మిష్ఠుండగు రామునకు వ్యసనంబులు గలుగుచునే యుండుటయు అంతం బోక రామునకు నీతాపధరూపం బయినమహావర్ధంబును సంభవించుటయు ఈ కారణంబులవలన కోపదుఃఖపరవశుండై ధర్మము అప్రామాణికము పోతున్న క్తమగు కేవలబలమే యాశ్రయణీయమని తలచి యుక్తియుక్తమయిన యామాలం జెప్పెను. ౧౩

పూజ్యుడవగు రాముడా! నిపు పితృవచనపరిపాలనాదిరూపమయిన ధర్మమార్గమనంగు దృఢంబుగా నిలిచి హస్తగతమయిన రాజ్యమును బోగొట్టిన కైకేయాదశశత్రులయందును ఎంతమాత్రమును మనస్సునం గలుపబుద్ధితేకుండుటవలన జితేంద్రియుండనై యున్నను నిన్ను ధర్మము నీవ్యసనంబులు నశింపజేసి గతీంశజాలకున్నది కావున ఈధర్మము నిష్ప్రయోజము. అభ్యుదయఫలమువలనం గదా ధర్మమున్నదని యనుమానింపవలెను. అట్టిఫలము దానివలనఁ గలుగకయే యుండుటవలన ప్రమాణము లేకుండుటందేని ధర్మము శశవిషాదాదులుంబోలె ససత్యము. అట్లు అసత్యమయినది నిన్నెట్లు రక్షించును? ౧౪

ధర్మముగాని యధర్మముగాని కుండేటి కొమ్ము ఎండిదని చెప్పినాను గదా! ఇక ధర్మముగాని యధర్మముగాని కలదని చెప్పవారిలు అవియున్నవనుటకుఁ బ్రమాణమేమి చెప్పఁగలరు? ప్రత్యక్షమా? అనుమానమా? ప్రత్యక్షమేమోకాదు. చరాచరరూపములయిన భూతములు ఎట్లు ప్రత్యక్షముగా మన కగపడుచున్నవో అట్లు ధర్మధర్మములు ప్రత్యక్షముగా నగపడుటలేదు కావున ధర్మముగాని యధర్మముగాని లేనేలేదని నానిశ్చయము. ౧౫

స్థావరపదార్థము ఎట్లు ప్రత్యక్షముగా మనకు అగపడుచున్నదో అట్లే జంగమపదార్థముగూడ ప్రత్యక్షముగా నగపడుచున్నది. కావున ఉన్నదని

య ద్యధర్తో భవేద్భూతో రావణో నరకం ప్రజేత్,
 భవాంశ్చ ధర్మయుక్తో వై నై వ వ్యసన మాఘ్నయాత్. ౧౭

తస్య చ వ్యసనాభావా ద్యవసనం చ గతే త్వయి,
 ధర్తో భవ త్యధర్మ శ్చ పరస్పరవిరోధినా.

౧౮

యొప్పబడుచున్నది. ఈధర్మము అట్లు సత్త్వము కానందున ఉన్నదని చెప్పబడినది కాదు. అట్లు ధర్మమున్నట్లయితే నీయట్టి ధర్మాత్మనకు అపద గలుకయే యుండవలెను. అట్లు గాకపోవుటవలన లేదనియే చెప్పవలెను. ౧౬

ఇంక అనుమానమువలన సుధర్మముగాని యధర్మముగాని సిద్ధింపజాలదని చెప్పబడుచున్నది. అధర్మముండుట సత్యమయితే రావణుడు సరకమునొందవలెను. ధర్మముండుట సత్యమయితే ధార్మికుడవగు నీ పీఠకారమున వ్యసనము బొందకుండవలెను; అనిష్టఫలము గల్గించుటవలన బరస్త్రీహరణాదుల ధర్మమనియు ఇష్టఫలము గల్గించుటవలన చిత్రవాక్యపరిపాలనాగులు ధర్మమనియు ననుమానింపవలెను గదా! అట్లు రావణునందు బరస్త్రీహరణాదులు అనిష్టఫలము గల్గింపయ్యె; నీయందు పితృవాక్యపరిపాలనాగులు ఇష్టఫలము గల్గింపలేదు; సాధ్యమయిన ధర్మముగల నీయందు హేతువయిన అనిష్టఫలమును లేకుండుటం జేసి హేతువు స్వయాపా సిద్ధమగుటవలన అనుమానమునకు బ్రసక్తియే లేదు కాబట్టి అనుమానమువలన నైనను ధర్మాధర్మములు సిద్ధించుటలేదు. ౧౭

అధర్మయుక్తుడగు నాగావణునకు ఎంతమాత్రము వ్యసనములేక సుఖముగానే యుండుటవలనను ధర్మయుక్తుడవగు నీకు వ్యసనమే గలుగుట వలనను ధర్మముగాని యధర్మముగాని అయ్యది యేయే స్వభావము గలదిగా శాస్త్రమునంగుఁ జెప్పబడియున్నదో యాయాస్వభావమునకు విరుద్ధముగా నున్నది. ధర్మము అభ్యుదయఫల మనియు నధర్మము అనిష్టఫలమనియుఁ గదా శాస్త్రమునంగుఁ జెప్పబడినది ధర్మముగల నీకు అభ్యుదయము గలుగక యనిష్టమే గలుగుచున్నది గావున ధర్మము శాస్త్రోక్తలక్షణమునకు విరుద్ధమగుచున్నది. అధర్మముగల రావణునకు అనిష్టమేమియుఁ గలుగక అభ్యుదయమే గలుగుటంజేసి అధర్మము శాస్త్రోక్త లక్షణమునకు విరుద్ధమగుచున్నది. ఇట్లు నియతఃములు గాక లక్షణవిహీనము లగుటవలనను యథోక్తలక్షణములయిన ధర్మాధర్మము లున్నవనుట కెంతమాత్రము నివకాశము లేదు. ౧౮

ధర్మే ణోఽలభే ధర్మ మధర్మం చాప్యధర్మతః,

యద్యధర్మేణ యుజ్యేయైర్వేష్యధర్మః ప్రతిష్ఠితః.

౧౯

యది ధర్మేణ యుజ్యేరన్నాధర్మరుచయో జనాః,

ధర్మేణ చరతాం ధర్మస్తథా చైషాం ఫలం భవేత్.

౨౦

యస్తా దధా వివర్ధస్తే యేష్యధర్మః ప్రతిష్ఠితః,

క్షిప్యస్తే ధర్మశీలా శ్చ తస్తా దేతా నిర్ధకా.

౨౧

వధ్యస్తే సాపకర్మాణో యద్యధర్మేణ రాఘవః,

సధకర్మహతో ధర్మ స్స హతః కం వధివ్యతి.

౨౨

అథవా నిహిషే నాయం హన్యశే హస్తి వా సరమ్,

విధి రాల్యిశే జేన స స పాపేన కర్మణా.

౨౩

ధర్మాధర్మములు వాస్తవములై లక్షణ ప్రమాణములచే నిర్ధమలే యయినట్లయితే ధర్మము గలవానికి ధర్మఫలమయిన సుఖమే గలుగవలెను. అధర్మము గలవానికి అధర్మఫలమయిన వ్యసనమే కలుగవలెను. ౧౮

ఎవ్వరు అధర్మము ననుష్ఠింతురో వారికిఁ దప్పక కుఠర్తఫలమయిన వ్యసనము గల్గుటయు అట్లు ధర్మము నెవరనుష్ఠింతురో వారికి ధర్మఫలమయిన సుఖమే తప్పక గలుగుటయు ఈ ప్రకారముగా నుండునట్లయితేనే అప్పుడు ధర్మము ననుష్ఠించుటవలన సుఖము గలుగు ననియు అధర్మానుష్ఠానమువలన వ్యసనము గల్గులనియుం జెప్పవచ్చును గాని యటుగానిచో నెంతమాత్రము వీలు లేదు. ౧౯-౨౦

ఇప్పుడు అధర్మమునే యోచరించు వారలకు ఇప్పటినిధి యగుటవలనను ధర్మము నాచరించువారికి వ్యసనములు గలుగుటవలనను ఈధర్మాధర్మములు వాస్తవములు కావు. ఇష్టానిష్టరూపములయిన కార్యముల వలనఁగా కారణములయిన ధర్మాధర్మముల ననుమానింపవలెను. అట్టికార్యములు నియతిములు కానందువలన వ్యాప్తి నిధింపదు. కాబట్టి యనుమానమున కవకాశము లేదు. ౨౧

ఇంక ధర్మాధర్మములు కర్తస్వరూపములా? లేక కర్తమువలనం గలిగిన యతిశయరూపములా? కర్తస్వరూపములు కావు. ఎట్లనఁగా ధర్మాధర్మములు కర్తరూపము లయినచో బ్రాహ్మణవధము మొదలయి పాపకర్తములు చేసినవారిని ఆప్రాణవిధాది పాపకర్త రూపమయిన యధర్మము చేతఁ గదా బాధనొందవలెను. కర్తసామాన్యము త్తేటిక మగుటవలన వధకర్తము సమాప్తముకాఁగానే నప్తమగుచున్నది కావున తత్కర్తరూపమయిన యధర్మమును నప్తము కావలెనుగదా! అట్లు నప్తమయిన యధర్మము ఎవ్వని నెట్లు బాధింపఁగలదు? నిష్ప్రయోజనమే యగును. ౨౨

ఇంక అదృష్టరూపమయిన కర్తమువలనం గలిగిన యతిశయము ధర్మాధర్మములందులేని అదృష్టముచేతఁగదా కర్తచేసినవాఁడు బాధింపఁబడె

అపృష్టప్రతికారేణ త్వవ్యక్తే నాసతా సతా,
కథం శక్యం పరం ప్రాప్తం ధర్మే నారివికర్షణ!

౨౪

యది స త్స్యా త్సతాం ముఖ్య! నాస త్స్యా త్తవ కించన,
త్వయా య దీదృశం ప్రాప్తం తస్మా త్స న్నోపపద్యతే.

౨౫

అథవా దుర్బలః క్షీణో బలం ధర్మోఽనువర్తతే,
దుర్బలో హృతమర్యాదో న సేవ్య ఇతి మే మతి.

౨౬.

లయును. మొదట విధిరూపమయిన కర్తముచేయుటకు ఈయదృష్ట రూపమయినవిధియే ప్రేరకమని చెప్పవలెను. ధర్మాధర్తములలో ఏది యెవ్వని యందు ఆధికమగుచున్నదో అదియే ఆతనిప్రవృత్తియంతరమునకును గారణమగునని సప్తతముగదా! అట్లు ప్రవృత్తియంతరమునకుఁ గారణములగు ధర్మాధర్తములు అదృష్టైతిశయరూపములుగానే కారణములు కావలెను. అప్పుడు అదృష్టరూపమయిన విధియే కారణమగు పక్షమున ఆపాపకర్తఫలమును గూడ ఆవిధియే పొందవలెను. అట్లు పుణ్యకర్తఫలమును విధియే పొందవలెను. ప్రయోజ్యాడియిన కర్తకు ఎంతమాత్రమును ఏకర్తము ఫలముతోను సంబంధ ముండఁ గూడదు. రాజచేతఁ జేయింపఁబడిన కార్యము యొక్క ఫలము రాజునకే గలుగుంగాని భటున కెట్లు గలుగును? ౨౩

శత్రువులఁ గృశింపఁ జేయునట్టివాఁడా! మఱియుకర్తజన్యాదృష్ట రూపములు ధర్మాధర్తములు ఫలప్రదములను పక్షమునందు అధర్తము ఫలము నొసంగుట స్వతంత్రముగానా? ఇతరాశ్రయమువలననా? స్వతంత్రము గాఁ గాదు. ఆకర్తజన్యమయిన యదృష్ట ముయొక్క ఫలమేమో యెవ్వరికి సగపడదు. ఆయదృష్టము తానును బ్రత్యక్షమయినది కాదు. కేవలము ఆసహృతమని చెప్పఁదగినదిగానున్నది. అట్టి యదృష్టరూపమయిన ధర్మము స్వతంత్రముగా నెట్లు శ్రేయస్సు నొసంగఁగలదు? ౨౪

సత్పురుషులలో నుత్తముఁడెవగు రాముఁడా! ధర్మాధర్తములు వాస్తవముగా నుండునవియయి ఫలము గలిగించునవైనను నీవు సర్వధార్మికులలోను నుత్తముఁడనై యున్నావు కావున నీకు నేవిధమయిన బాధయుఁ గొంచె మేనియుఁ గలుగదు. అయితే ఇంతటి పవనధార్మికుఁడవు నీవుగూడ నిట్టి మహావ్యసనము నొందినావు కావున ధర్మాధర్తములు వాస్తవము లని చెప్పట యెంతమాత్రము యుక్తముగా నుండలేదు. ౨౫

ధర్మము ఇతరమునాశ్రయించి యనఁగాఁబారుషమునాశ్రయించియే ఫలము నొసంగుచున్నదను పక్షమునందు ధర్మము తాను స్వతఃఫలము

బలస్య యది చే ధర్మో గుణభూతః పరాక్రమే,
ధర్మముత్పన్నః పరస్వయధాధర్మే తథా బలే. ౨౭

అథ చే త్సత్యవచనం ధర్మగిరి పరంతపః,
అస్మత్ స్వయ్యకరుణగిరిం న బద్ధస్వయా వితా. ౨౮

యది ధర్మో భవే ద్భూతో హ్యధర్మో వా పరస్తపః,
న స్తహత్వా మునిం వజ్రీ కుర్యాదిజ్యోతిశతకతుః. ౨౯

నొసంగఁజాలక దుర్బలమయి యసమర్థమయి పొరుషము నాశ్రయించుచున్న దనిగదా చెప్పవలెను. అట్టి దుర్బలమయినదియు యథోక్తఫలము నిచ్చునను నియమము లేనిదియునగు నీధర్మము నెంతమాత్రము నేవింపరాదు. అట్టి ధర్మమునకుఁ గూడ ఆశ్రయఁజీయమయిన పొరుషమునే యాశ్రయింపవలయు నని నానిశ్చయము. ౨౬

అట్లు ధర్మము స్వతఃఫలము గలిగించుటకు అసమర్థమయి పొరుషము నాశ్రయించుటవలన కార్యసాధనమునందు పొరుషమే ప్రధానమనియు ధర్మము అపొరుషమునకు అంగమొనని స్వతంత్రము కాదనియు నేర్పడుచున్నది కదా. నీవిపుడు ప్రధానముగా ధర్మమునే యాశ్రయించి యుండు విధంబున ఇంక గుర్బలమును అస్వతంత్రమునకు నీధర్మమును బరిత్యజించి పొరుషమునే ప్రధానముగా నవలంబింపుము ౨౭

శత్రువులఁ దపింపఁజేయునట్టి రాముఁడా! ధర్మమే దుర్బలము. నిష్ఫలము. అవాస్తవము ఆశ్రయింపఁదగినది కాదని నిరూపింపఁబడినదికదా! ఇంక నీవు అధర్మమునందును సత్యనివసమును ముఖ్యధర్మముగా భావించి యున్నావుగదా! అట్లయినయెడ మొదట సమస్త సామంతప్రకృతి సమత్వమున నీకుఁ బట్టంబుఁగట్టెదనని ప్రతిజ్ఞ చేసి పిమ్మట అమాటఁ దప్పిపోవుటవలన నసత్యమాడిన వాఁడైనవాఁడును నిన్ను జ్యేష్ఠపుత్రుని వనంబునకుఁ దఱుముటచే నీయందు నిర్దయుండును నగు నీతండ్రిని యప్పుడు సత్యము దప్పిన దోషంబునకు వీలబంధించి నేయవైతివి? ౨౮

ధర్మముగాని యధర్మముగాని “దీనినే చేయవలెను దీనిఁ జేయఁగూడదు” అని నిశ్చితమయినయెడ విజ్రాయణధర్మంబును నూ అశ్వమేధములు చేసినవాఁడునగు దేవేంద్రుఁడుగూడ ఋషియైన విశ్వరూపునిం జంపి యాగముచేయఁదగదా! ధర్మమేచేయవలెను. అధర్మము పరిత్యాజ్యమని నిశ్చితమయినయెడ విశ్వరూపుని విధింపకయజ్ఞమునుమాత్రమే యింద్రుఁడు చేసియుండును. అధర్మమునే యుపస్థింపవలెను ధర్మమునే విడువవలెనని నిశ్చితమయినయెడ యజ్ఞమునేయక విశ్వరూపవిధమును మాత్రమే నేయును.

అధర్మసంశ్రితో ధర్మో వినాశయతి రాఘవ!,
సర్వ మేత ద్యథాకామం కాకుత్స్థ! కురుతే నరః. 30

మమ చేదం మతం తాత! ధర్మోఽయ మితి రాఘవ!,
ధర్మమూలం త్వయా చిన్నం రాజ్య ముత్సృజతా తవా. 31

అర్థేభ్యో హి విప్రధేభ్య స్సంప్రతేభ్య స్తత స్తతః,
క్రియా స్సర్వాః ప్రవర్తంతే పర్వతేభ్య ఇ వాపగాః. 32

అర్థేన హి వియక్తస్య పురుష స్యాల్పతేజసః,
ప్రచిన్యంతే క్రియా స్సర్వా గ్రీష్మే కుసరితో యథా. 33

రెండును దేవేంద్రుఁ డనుష్ఠించుటవలన ధర్మాధర్తములను రెంటినిగూడ అయ్యైకాలముల ననుసరించి యభేదముగా ననుష్ఠించుట యుక్తమనియే వానికి అనుష్ఠేయపరిత్యాజ్యత్వ నియమము ఎంతమాత్రమును లేదనియుఁ దెలియవచ్చుచున్నది. అందఱును ఈలాగునం గానున్నను త్కత్రియధర్త నిష్ఠుండగు నింద్రుఁడట్లునుష్ఠించుటఁజేసి త్కత్రియాలకిదియే యనువర్తనీయము.

రాముఁడా! నియమంబున యధోక్తముగా వేఱువేఱు అధర్తముఁ బరి త్యజించి ధర్తమునే యనుష్ఠించినయెడ ధర్మాధర్తములు రెండును గర్తకు నాశము కలిగించునవిగా నే యున్నవి. కావున మనుష్యుఁడు అట్టినియమం బు వదలి ధర్మాధర్తంబుల రెంటినిం గూడ కాలానుగుణముగా యభేదముగా నాచరింపవలెను.

30

రాముఁడా! ఇట్లు ఎప్పుడును ధర్తమే యనుష్ఠింపవలెనను పిచ్చినియ మంబువదలి ధర్మాధర్తములను రెంటినిగాలానుగుణముగా నొకకాలమునకు ఏది యుక్తమోదాని ననుష్ఠించుటయే ధర్తము అఁగా మేలుగలిగించునదియని నాయభిప్రాయము. అప్పుడు నీవు రాజ్యమును వదలుటచేత నేను జెప్పిన యీధర్తవృత్తమున కంతయు మూలకారణమయిన యర్థమును నశింపఁ జేసి కొంటివి కావున నీవు శోచనీయుఁడవైతివి. ఇక నీకెట్లు ధర్తఫలమయిన ముఖము కల్గును?

31

నదులు పర్వతంబులనుండి జన్మించుచున్నవిగాని ఇతరమునుండి జన్మిం పవు గదా! అప్రకారముననే ధర్తమునకుఁ గారణములగు యజ్ఞాది సమస్త కర్తములు ప్రజలవలన పేద్యాగరూపమయిన పన్నుదీయుట మొదలయిన యాపాయములవలన సంప్రాప్తమయి క్రమముగా వృద్ధికొందిన ధనమువలన నే సాధ్యములగుచున్నవి గాని ధనములేనియెడ ఏకర్తమును ఎంతమాత్రము ననుష్ఠింపశక్యముగాదు.

32

నేనవికాలమునంగు చిన్ననదులు నీళ్లులేక యెండిపోవునట్లు ధనహీ నుఁడై యందువలన నిస్తేజస్కుఁడై యుండువాని కర్తములన్నియు విచ్ఛిన్నము లగును.

33

సోఽయ మర్థం పరిత్యజ్య సుఖకామ స్సుఖై ధితః,
సావ మారథతే కర్తుం తతో దోషః ప్రవర్తతే. 3౪

య స్యాథ్థా స్తస్య మిత్రాణి య స్యాథ్థా స్తస్య బాన్ధవాః,
య స్యాథ్థా స్స పుమాన్లోకే య స్యాథ్థా స్స చ పణ్డితః. 3౫

య స్యాథ్థా స్స చ విక్రాంతో య స్యాథ్థా స్స చ బుద్ధిమాన్,
య స్యాథ్థా స్స మహాభాగో య స్యాథ్థా స్స మహాగుణః. 3౬

అథ సైన్యే పరిత్యాగే దోషః ప్రవ్యాహృతా మయా
రాజ్య ముత్సృజతా వీర! యేన బుద్ధి స్తవీయా కృతా. 3౭

య స్యాథ్థా ధర్మకామార్థా స్తస్య సర్వం ప్రదక్షిణమ్,
అథనే నార్థకామేన నార్థ శ్చకోశ్యో విచిన్వతా. 3౮

ధనమును వదలుటవలన ధర్మము లేకపోవుటమాత్రమే కాదు. అధర్మ దోషంబునుంగలుగును. ఎట్లనగా ధనమునుబోగొట్టుకొన్నవాడు పూర్వ ముధనమున్నపుడు సుఖముగా బ్రతికినవాడుకావున ధనమునశింపఁగానే కష్టములనహింపజాలక సుఖముఁగోరి యాసుఖమునకు సాధనమయిన ధనమును సంపాదించుటకై దొంగతనము మొదలయిన పాపకర్తములఁ జేయనారంభించును. అందువలన అధర్మమునుం బొందును. 3౪

లోకంబున ఎవనికి ధనంబులు గలవో అతనికి అందఱును స్నేహితులగుదురు. దరిద్రుని, అతని స్నేహితులుగూడ వదలుదురు. ఎవనికి ధనమున్నదో అతనికి యందఱును బంధువులు ధనహీనుని అతని బంధువులుగూడ గణింపరు. ఎవనికిధనంబులుగలవో అతఁడై పుంస్త్యముగలవాఁడు ధనంబు లేనివారు స్త్రీప్రాయులై. ధనమెవ్వనికున్నదో అతఁడై పండితుఁడు. ధనహీనుఁడు పండితుఁడైనను అతని లోకులు మూఁఁగునిగాఁ దలంతురు. 3౫

ఎవ్వఁడు ధనవంతుఁడో అతఁడై పరాక్రమవంతుఁడు ధనహీనుఁడు ఎంతపరాక్రమవంతుఁడైనను అతనిలోకులు పిఱికివాఁ డందురు. ఎవనికి విత్తముకలదో అతఁడే బుద్ధిశాలి. దరిద్రుఁడు ఎంతబుద్ధిమంతుఁడైనను అతని లోకులు బుద్ధిహీనుం డందురు. ఎవ్వఁడు ధనముగలవాఁడో అతఁడై నుంచి యదృష్టముగలవాఁడు. దరిద్రునిదురదృష్టవంతుఁడందురు. ధనముగలవాఁడే గొప్పగుణములు గలవాఁడును. దరిద్రుఁడు ఎంతగుణవంతుఁడైనను అతని గుణవిహీనుం డందురు. 3౬

అర్థమును వదలి నట్లయితే ఈదోషంబులు గలుగునని నేనిప్పుడు చెప్పినానుగదా! వీరుఁడా! నీవప్పుడు రాజ్యమును వదలివావే! అట్టిబుద్ధి నీకంటెవలనఁ గలిగినది? 3౭

ధనముగలవానికి ధర్మకామము లన్నియు ననుకూలముగా సిద్ధించును ధనములేనివాఁడు శ్రేయస్సుపొందఁగోరి యెంతప్రయత్నముచేసినను అతనికి శ్రేయస్సును బొందుట యెంతమాత్రము సాధ్యముకాదు. 3౮

హర్షః కామశ్చ దర్పశ్చ ధర్మః శ్రోధ శ్చ మోదమః,
 అర్థా దేతాని సర్వాణి ప్రవర్తంతే నరాధిప! 3౯
 యేషాం నశ్య త్యయం లోక శ్చరతాం ధర్మచారిణామ్,
 ఛైథా స్తవ్యి న దృశ్యంతే దుర్దినేషు యథా గ్రహః. ౪౦

త్వయి ప్రవ్రజితే వీర! గురోశ్చ వచనే స్థితే,
 రక్షణా పహృతా భార్యా ప్రాణైః ప్రియతరా తవ ౪౧

త దద్య విపులం పీర! దుఃఖ మివ్రజితా కృతమ్,
 కర్తృణా వ్యవసేష్యామి తస్మా దుత్తిష్ఠ రాఘవ! ౪౨

ఉత్తిష్ఠ సరళాస్తూల! దీర్ఘ బాహో! దృఢవ్రత!,
 కి మాత్మానం మహాత్మాన మాత్మానం నావబుధ్యసే. ౪౩

అయ మనఘ! త వోదితః ప్రియార్థం
 జనకసుతానిధనం నిరీక్ష్య చుప్తః,
 సహాయగజరథాం సరాక్షసేంద్రాం
 ఘృత మిషుభి ర్వినిసాతయామి లక్ష్మణమ్. ౪౪

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే త్ర్యశీతితమ స్సర్గః.

రాజా! సంతోషము, కామము, గర్వము, ధనము, కోపము, కాంతి
దాంతి ఇవన్నియు ధనమున్నవానియందే ప్రకాశము నొందును 3౯

ధనములున్నను వాని ననాదరణచేసి కేవలధర్మమును ఎంతయనుష్ఠించి
నను అట్టివారికి ఈలోకము నందలి సుఖ మెంతమాత్రము గలుగదు. అట్టి
యైహికసుఖములకన్నిటికి సాధనములయిన ధనములు సూర్యాదిగ్రహములు
దుర్దినమునందుఁగవఁబడనట్లు నీయందుఁగవఁబడకున్నవి. ఇంక నీకెట్లు సుఖ
ము కలుగును? ౪౦

వీరుఁడా! నీవుతండ్రిమాటను శిరసావహించి యూరువదలి వనవాసం
బు నేయుదు నిట్లు ధర్మనిష్ఠుడవైయున్నను అర్థము ననాదరణచేసి వదలుట
వలన నీకుఁ బ్రాణంబులకన్న నధికముగాఁ బ్రీతిపాత్ర మయిన నీభార్యను
రాక్షసుఁడు రావణుం డపహరించెను ౪౧

వీరుండవగు రాముఁడా! అట్లు నీవు రాజ్యము ననాదరణచేయుటవలన
సంప్రాప్తమయిన యింద్రజిత్తుచే గావించఁబడినట్టియానీతావధముచేఁ గలి
గినయీదుఃఖమును ఇప్పుడు శౌర్యముచేఁ బోఁగొట్టెదను. లెమ్ము. ౪౨

పురుషోత్తముఁడా! ముట్లోకంబులను సంహరింపఁజాలిన బలంబుగల
మోఁకాళ్లనొక క్షేత్రకామి దీర్ఘములయిన బాహువులు గలవాఁడా! దృఢ
మయిన ప్రతముగలవాఁడా! లెమ్ము నీవు మహాప్రభావుఁడనియుఁ బరమాత్మ
వనియు నీకుఁ దెలియదా యేమి? ౪౩

పాపరహితుండవగు రాముఁడా! నేనిప్పుడు సీతాదేవి మరణంబు విని
నీకు దుఃఖముగలిగినదేయని కుపితుండ నై ధర్మధర్మములు అప్రామాణికములని
చెప్పినాను గాని వేఱుగాదు. ఇప్పుడు గుఱ్ఱములతోను ఏనుగులతోను రథం
బులతోనుంబూడి రాక్షసేశ్వరుడగు రావణునితోనుం గూడ ఈలంకాపట్ట
ణంబు నంతయు శూన్యంబున బాణంబులచే నాశము నొందించెదను. ౪౪

ఇది యెనుబదిమూడవసర్గము.

చ తు ర శీ త మ స్స ర్గః.

రామ మాశ్వాసయానేతు లక్ష్మణే భ్రాతృవత్సరే,
నిశ్చేష్య గుల్తా స్పష్టా నే తత్రాఽగచ్ఛ ద్విభీషణః.

౧

నానాప్రహరణై ర్వీరై శ్చతుర్భి స్సచివై రవృతః,
నీలాజ్ఞానచయాకారై ర్థాతశ్చై రివ యూథపః.

౨

సోఽభిగమ్య మహాత్మానం రాఘవం శోకలాలసమ్,
వాసరాం శ్చైచ్ఛ దదృశే బాష్పపర్యాకులేక్షణాన్.

౩

రాఘవం చ మహాత్మాన మిత్వౌకుకులనన్దనమ్,
దదర్శ మోహ మాపన్నం లక్ష్మణ స్వాఙ్గ మాశ్రితమ్.

౪

ప్రీతితం శోకసంతప్తం దృష్ట్వా రామం విభీషణః,
అన్తర్దుఃఖేన దీనాత్మా 'కి మేత' దితి సోఽబ్రవీత్.

౫

విభీషణముఖం దృష్ట్వా సుగ్రీవం తాంశ్చ వాసరాన్,
లక్ష్మణోవాచ మన్దారథ మిదం బాష్పపరిఘ్నతః.

౬

హతా మిన్ద్రజితా సీతా మిహ శ్రుత్యైవ రాఘవః,
హనుసువ్యచనా త్సమ్య! తతో మోహ ముపాగతః.

౭

కథయంతం తు సౌమిత్రిం సంనివార్య విభీషణః,

ఎనుబదినాలవసర్గము.

లక్షణండ్లు వాత్సల్యంబున అన్నగారివాక్యాసింహుండఁగా విభీషణుండు సేనాభాగములను అత్యైష్ఠ్యదేశములనుంచి యారామలక్షణులండు సలమునకు వచ్చెను. ౧

గజయాధ పతియైన గజశ్రేష్ఠము ఏనుఁగులచేఁ బరివేష్టింపఁబడు నట్లు ఆవిభీషణుండు నల్లనికాటుకరాశివంటి యాకారము గలవారలును నానావిధములయిన యాయుధములు ధరించినవారలును వీరులునగు నలువురు మంత్రులచేఁ బరివేష్టితుండై వచ్చెను. ౨

ఆవిభీషణుండు వచ్చి మహాబలుండగు లక్షణుండు దుఃఖపరవశుండై యుండుటయు వానరులందఱు కన్నుల నీళ్లుపెట్టుకొని దీనులయి యుండుటయు జూచెను. 3

అంత విభీషణుండు మహానుభావుండును ఇత్యైకువంశమున కంతయు సంతోషంబు గలుగఁజేయువాఁడునగు రాముండును దుఃఖంబున మోహబునొంది లక్షణుని తొడపైఁ బరుండియుండుటం జూచెను. ౪

ఆవిభీషణుండు రాముండు పరమదుఃఖితుం డై యుండుటం జూచి హృదయంబున దుఃఖమునొంది దీనుడై “యిట్లందఱు దుఃఖము నొంది యుండుటకుఁ గారణమేమి?” యని యడిగెను. ౫

లక్షణుండు విభీషణుని ముఖంబుజూచినుగ్రీవుని ఆవానరుల నందఱు నుం గని కన్నుల నీళ్లుగాఱు మందవచనంబున నిట్లని చెప్పెను. ౬

సౌమ్యుడవగు విభీషణుడా! రాముఁ డిప్పుడు ఇంద్రజిత్తు సీతను పధించి వేసినాడన్నసంగతిని హనుమతుండు చెప్పఁగా విని దుఃఖాతిశయంబున మోహంబు నొందినాఁడు అని లక్షణుండు విభీషణునితోఁ జెప్పెను.

విభీషణుండు అట్లు చెప్పుచున్న లక్షణునిఁ దనకు సమాచారమంతయుఁ దెలిసియుండుటవలన నడ్డగించి యిట్లని పలికెను.

మనుజేంద్రార్థరూపేణ యదుక్తం తు హనూమతా. ౮
త దయుక్త మహం మన్యే సాగర స్వేన శోషణమ్,

అభిప్రాయం తు జానామి రావణస్య దురాత్మనః. ౯
సీతాం ప్రతి మహాబాహో! న చ ఘాతం కరిష్యతి,

యాచ్యమాన స్సుబహుశో మయా హితచిక్ష్ణుణా. ౧౦
వై దేహీ ముక్తుజ స్వేతి న చ తత్కృతవా న్వచః,

నైవ సామ్నా న దానేన న భేదేన కుతో యుధా. ౧౧
నా ద్రష్టు మపి శక్యేత నైవ చాన్యేన కేనచిత్,

వానరా వ్లోహయిత్వా తు ప్రతియాత స్సరాక్షసః. ౧౨
చైత్యం నికువిభ్రళాం నామ యత్ర హోమం కరిష్యతి,

హుతవా నుపయాహో హి దేవై రపి సవాసవైః. ౧౩
దురాధర్షో భవ త్యేవ సజ్జామే రావణాత్మజః,

మనుష్యనాథుడవగు రాముడా! హనుమంతుడిప్పుడు వాస్తవమని తలచి యేమాట జెప్పినాడో అమాట యెంతమాత్రము యుక్తముకాదని నాకు దోచుచున్నది. సముద్రము నెండించుట యెట్లు శక్యముకాదో అట్లు నీతను వధించినాడని చెప్పట యెంతమాత్రము యుక్తము కాదు. ౮

మహానాథుడవగు రాముడా! దురాత్ముడగు రావణుని యభిప్రాయము నాకు దెలియును. నీతను గుఱించి యెంతమాత్రము వధమంతటి కార్యము చేయనే చేయఁడు. ౯

నేను హితముగోరి నీతను రామున కొసంగు మని యెంతయూచించినను రావణుడామాటనే వినలేదు. అట్లు నీతను విడిచి యుండుటకే సప్తతిం పనివాఁడు వధించుటకు సప్తతించువా? ౧౦

సామోపాయమునఁ గాని దానంబునఁగాని భేదోపాయంబునఁగాని దండోపాయంబునఁగాని నీతం జూచుటకేని యెట్టివారికి నలవిగాను రాక్షసులయందు మామోపాయంబున కవిశమే లేదుగదా! ఇఁక నింద్రజిత్తు నీతం దెచ్చి యెట్లు వధింపఁ గలఁడు? ౧౧

అయింద్రజిత్తు వానరులను మోసపుచ్చి నికుంభిలయను దేవాలయము నకు హోమమునేయుటకై పోయెను. ఏలయునఁగా ఇప్పుడు తానుదక్క రావణునకు సహాయముగా యుద్ధమునేయఁగల వీరుఁ డెవ్వఁడును లంకలో లేకుండుటంజేసి తాను హోమమారంభించునేని ప్రతియుద్ధము నేయవారలు లేక వానరులవలనఁ దనకు హోమవిఘ్నము గలుగు నని తలచి తనహోమ కార్యము నెఱవేలువలయు వానరులు మీరలిందఱు గుఱుపరవశులరై యుద్ధము విషయమై యుత్సాహము లేకుండుటకై యిట్లు మాయచే నీతావధంబు చేసి వంచించి పోయెను. ౧౨

రావణపుత్రుఁ డింద్రజిత్తు నికుంభిలయందు నిర్విఘ్నముగా హోమముగావించి మరలి వచ్చునేని దేవతలును దానవులునుఁజేరి యొకపెట్టయై తివచ్చినను వారికిని యుద్ధంబున నతనియెదుట నిలువ శక్యము కాదు. ౧౩

తేన మోహయతా నూన మేషా మాయా ప్రయోజితా. ౧౪
విఘ్న మన్విచ్ఛతా తత్ర వానరాణాం పరాక్రమే,

ససైన్యాస్తత్ర గచ్ఛామో యావ త్తన్న సమ్యాపతే. ౧౫

త్య జేనుం నరశార్దూల! మిథ్యాసంతాప మాగతమ్,
నీదతే హి బలం సర్వం దృష్ట్యా త్వం శోకకర్మితమ్ ౧౬

ఇహ త్వం స్వస్థహృదయ స్తిష్ఠ సత్త్వసముచ్ఛ్రితః,
లక్ష్మణం ప్రేష యాస్తాభి స్సహ సైన్యానుకర్షి. ౧౭

ఏష తం నరశార్దూలో రావణిం నిశితై శ్చరైః,
త్యాజయిష్యతి తత్కర్తృ తతో వధోఽభవిష్యతి. ౧౮

త నైతే నిశితా స్త్రీక్షాః పత్నిపత్రాజ్ఞవాజినః,
పతత్రిణ ఇ వాసౌమ్యా శ్చరాః పాస్యన్తి శో. ౧౯

తం సందిశ మహాబాహూ! లక్ష్మణం శుభలక్షణమ్,
రాక్షసస్య వినాశాయ వజ్రం వజ్రధరో యథా. ౨౦

మనుజవర! న కాలవిప్రకర్షో
రిపునిధనం వ్రతి యక్షమౌఽద్య కర్తుమ్,

అయింద్రజిత్తు వానరులు మహాపరాక్రమవంతులు నికుంభిలయందుఁ
దాఁజేయఁదలఁచు హోమకార్యమునకు విఘ్నముఁ గావించుకని తలంచి
వానరులకు యుద్ధోత్సాహమేలేక దుఃఖపరశకులై యుండునట్లు వంచనము
సేయుటకై యిట్లు మాయారూపమయిన సీతావధము చేసినాఁడు కాని
వేఱు గారు. ఇదినిశ్చయము. ౧౮

కావున ఆ హోమము సంపూర్ణముగా నెఱవేఱుటకుమునుపే యాని
కుంభిలకు సైన్యసమేతంబుగాఁ జోవుదము. ౧౯

పురుష శ్రేష్ఠుడవగు రాముఁడా! ఈశ్రమముచేఁ గలిగిన సంతాప
మును విడుపుము. నీవిట్లు దుఃఖితుండవై పరితపించుచుండుటను జూచి నేన
యంతయుఁ బరమదుఃఖము నొందియున్నది. ౨౦

నీవు ధైర్యము నొంది మనస్సున నెఱుదిగలిగి యిచట నేయుండుము.
మాతోడను నేనానాయకులయిన వానరవీరులతోడనుం గూడ లక్షణునిఁ
బంపుము. ౨౧

పురుష శ్రేష్ఠుడయిన యాలక్షణుఁడు కఱికుటమ్ములు ప్రయోగించి
యాయింద్రజిత్తును హోమకార్యమును వదలి యుద్ధమునకు వచ్చునట్లు
గావించును అందువలన ఇంద్రజిత్తు బ్రహ్మచరప్రకారమున వధ్యుండగును.

చక్కఁగా సానఁబెట్టఁబడినందువలన మిక్కిలియు వాడిగలవియు
పక్షిఁకైకల యీఁకలుగట్టి యుండుటవలన సధికమయిన వేగము గలవియు
నగు నీలక్షణుని బాణములు గద్దలు మొదలగు కూరపక్షులుం బోరె
నాయంద్రజిత్తు నెత్తురు ద్రావఁగలవు. ౨౨

మహాబాహుండవగు రాముఁడా! పూర్వము నముచివధార్థముయి దే
వేంద్రుఁడు షణ్మాయుధమును ప్రయోగించినవిధంబున ఇప్పుడు నీవింద్ర
జిత్తును వధించుటకై శుభః క్షణుండగు లక్షణుం బంపుము. ౨౩

పురుష శ్రేష్ఠుఁడా! శత్రువధము విషయమయి యిప్పు డెంతమాత్రము
జాగుసేయుట యుక్తముకాదు కావున దేవశత్రువులు తొరకాదులు తలపడి.

నప్పుడు వారి విధింపును వివేచించుచు దేవసేనాపతియగు కుమారస్వామి నాజ్ఞాపించినట్లు నీవు శత్రువయిన యింద్రజిత్తును విధించుటకై లక్ష్యణనాజ్ఞాపింపుము. ౨౦

రాక్షసశ్రేష్ఠుండగు నాయుంద్రజిత్తు చేయు హోమకార్యము సమాప్తిఁ బొందునేని యతండు యుద్ధంబున మరణమునకుఁ బోయి యాదృశ్యుండగును. అతఁడు ఆహోమము నెఱవేర్చి యుద్ధమునకుఁ బోవుచో దేవతలకును బ్రాణ సంశయము గలుగును. ౨౧

ఇది యెనుబది నాలపర్వము.

ఎనుబదియైదవపర్వము.

రాముఁడు విభీషణునివచనంబు విని పరమదుఃఖితుఁడై యుండుట వలన నతఁడు చెప్పినమాటను జక్కఁగాఁ దెలిసికొనఁజాలఁడయ్యెను. ౧

అంత శత్రుపట్టణంబుల జయించునట్టిరాముఁడు కొంతసేపటికి దైర్యంబవలంబించి వానరులయొగుటం దనసమీపంబునఁ గూర్చుండియున్న విభీషణుం జూచి యిట్లని చెప్పెను. ౨

రాక్షససాధుఁడవగు విభీషణుడా! నీవిప్పుడు చెప్పినమాట నాకుఁ జక్కఁగాఁ దెలియలేదు. కావున మఱలవినఁగోరెదను. నీవు చెప్పఁదలంచుకొన్నది చక్కఁగాఁ జెప్పుము. అని రాముఁడు విభీషణునితోఁ జెప్పెను. 3

మాటలు చెప్పుటయందు శ్రద్ధరియగు నావిభీషణుండు రాముఁడు చెప్పినది విని తాను మున్ను పలికినమాటను మఱల నిట్లని వచించెను. ౪

నుహాభాసుండవు మహాపరాక్రమకాలివగురాముడా! నీవు సేనాభాగములనెల్లు వీరవృత్తులను యాజ్ఞాపించితివో ఆప్రకారముననె అంతయుం జేయఁబడినది. ౫

నైవ్యముల నన్నింటిని అన్నిస్థలంబులందును విభజించి యొక్క డెక్కడ నెందఱ నుంచవలయునో యాయాస్థలంబులందఱ సేనానాయకుల

భూయస్తు మమవిజ్ఞాప్యం త చ్ఛ్చుఃసమ్మ మహాయశః!,

త్వ య్యకారణసంతప్తే సంతప్తహృదయా వయమ్. ౭
త్యజ రాజ! న్నిమం శోకం మిథ్యాసన్తాప మాగతమ్,

త దియం త్యజ్యతాం చింతా శత్రుహర్ష వివర్ధనీ. ౮
ఉద్యమః క్రియతాం వీర! హర్ష స్సముపసేవ్యతామ్,
ప్రాప్తవ్యా యది తే నీతా హస్తవ్యా శ్చ నిశాచరాః. ౯
రఘునందన! వత్సోమి శ్రూయతాం మే హితం వచః,
సా ధ్వయం యాతు సౌమత్రి ర్భలేన మహతా వృతః. ౧౦
నికుమ్భిళాయాం సంప్రాప్త వాస్తుం రావణి మాహవే,
ధనుర్ద్వైలనిర్దుక్తై రాశీవిషవిఘ్నేషమైః. ౧౧
శరైర్హస్తుం మహేష్వాసా రావణిం సమితింజయః,

తేన వీరేణ తపసా వరదానా త్వయంభువః. ౧౨
అస్త్రం బ్రహ్మశిరః ప్రాప్తం కామగా శ్చ తురంగమాః,

స ఏష సహనైవేన ప్రాప్తః కల నికుమ్భిళామ్. ౧౩
య ద్యుత్తిష్ఠే త్కృతం కర్తృ హతాన్ సర్వాం శ్చ విద్ధి నః,

నికుమ్భిళా మసంప్రాప్త మహతాగ్నిం చ యో రిపుః. ౧౪
త్వా మాతతాయినం హన్యా దిన్ద్రశత్రో స్స తే పథః.
వరో దత్తో మహాబాహూ! సర్వలోకేష్వరేణ వై. ౧౫

వేణు వేణుగా నియమింపబడినారు.

౭

యశశ్శాలివగు రాముడా! మఱియును నేను విన్నవింపదలచిన విషయముం జెప్పెద వినుము.

నీవు నిష్కారణముగా నిట్లు గుఱివించుటవలనమాకందఱకును గుఱివుము గలుగుచున్నది. ఇప్పుడు నీవు గుఱివించుటకుఁ గారణమయిన సీతా విధము ఇంద్రజిత్తుయొక్క మాయయేగాని వాస్తవముకాదు కావున ఈగుఱివుమును బరితాపమును వదలుము.

౮

వీరుడవగురాముడా! శత్రువులు సంతోషించులాగున నీవిట్లు చింతపఱింపకుము. సంతోషం బవలంబించి యుద్ధప్రయత్నంబు గావించుము. ౮

రాముడా! నీకు సీతను బొందవలెననియఁ రాక్షసుల వధింపవలెననియుఁ గోరికగలదేని నేను జెప్పునట్టి హితవచనంబు వినుము.

౯

ఈలత్తుణుండు నికుంభిలనుబోయి యుద్ధంబున నింద్రజిత్తును వధించుటకై గొప్పవానరసేనతోఁగూడ బయలుదేఱుఁగాక.

౧౦

మహాధనుర్ధరుండును బెక్కు యుద్ధముల జయమునొందియారి తీరిన వాఁడునగు లత్తుణుండు మండితీకృతమయిన ధనుస్సునుండి వెడలునట్టి కృష్ణ సర్పవిషముపంటి బాణంబుల నింద్రజిత్తును వధించుఁగాక.

౧౧

వీరుడగు నాయంద్రజిత్తు తపస్సుచేసి బ్రహ్మదేవుని పరమమైన బ్రహ్మశిరంబను మహాస్త్రంబును కాసుగమనంబులగురథంబును గుఱ్ఱంబులనుం బొందెను

౧౨

ఆయంద్రజిత్తు ఇప్పుడు వైశ్యసమేతుండై నికుంభిల నొందియున్నాఁడు కావున అతఁడు చేయదలచిన హోమము సమాప్తమయి యతఁడు మఱి ఇచ్చునేని మనమందఱమును వధింపబడినామనియే తలంపవలెను.

మహాబాహుడవగు రాముడా! “నీవు నికుంభిలాహోమమునకుఁ బ్రయత్నించి హోమము పూర్ణముగాఁ గావించక నికుంభిలాహోమమునకు నప్పుడు ఆ యుద్ధపాణివగు నీతో నెవ్వఁడు యుద్ధమునేయునో అతఁడే నిన్ను

ఇత్యేవం విహితో రాజ న్వధ నైవ ధీమతః,

వధా యేష్టజితో రామ! సందిశస్వ మహాబల!.
హతే తస్మిన్ స్థితం విద్ధి రావణం ససుహృజ్జనమ్,

౧౬

విభీషణవచ స్మృత్వా రాఘవోవాక్య మబ్రవీత్.
జానామి తస్య రౌద్రస్య మాయాం సత్యపరాక్రమ!,

౧౭.

సహి బ్రహ్మాశ్రువి త్పాన్జ్ఞో మహామాయో మహాబలః.
కరో త్యసంహ్లాన్ సజ్ఞామి దేవాన్ సపరుణా నఽపి,

౧౮

త స్యాన్యైశ్చ చరతో రథస్థస్య మహాయుతః!.
నగతిన్ద్రాయతే తస్య సూర్య స్యే వాభ్రసంస్థవే,

౧౯

రాఘవస్తు రిపోన్న్యాత్వా మాయావీర్యం దురాత్మనః.
లక్ష్మణం కీర్తిసంపన్న మిదం వచన మబ్రవీత్,

౨౦

య ద్వానరేష్ట్రస్య బలం తేన సర్వేణ సంవృతః.
హనూమత్ప్రముఖై శ్చైవ యాథపై స్సహలక్ష్మణ!,
జాన్మృతే నర్క్షపతినా సహపై న్యేన సంవృతః.
జహీ తం రాక్షససుతం మాయాబలవిశారదమ్,

౨౧

౨౨

వధించువాఁడు. మఱియొక్కఁడును నిన్ను వధింపఁజాలఁడు” అనిసమ స్త్రలోక నాథుండగు బ్రహ్మదేవుఁడు ఇంద్రజిత్తునకు వరంబొసంగెను. ౧౫

రాముఁడా! ఇట్లు నికుంభిలాహోమమునకు విఘ్నముసేయువానిచే బుద్ధిమంతుఁడగు నాయంద్రజిత్తు వధింపఁబడునట్లు బ్రహ్మదేవుండు నియమించెను.

మహాబలశాలివగురాముఁడా! కాబట్టి యిప్పుడు ఆయంద్రజిత్తును వధించుటకాజ్ఞ సేయుము. ఇంద్రజిత్తుహతుఁడయిన యేడ వెంట నెరానణుఁ డును అతనిమిత్రులును హతులైరిని తలంపుము. అని విభీషణుఁడు రాముని తోఁ జెప్పెను. ౧౬

రాముఁడు విభీషణుండు చెప్పినమాటను విని యతనితో నిట్లనియె.

ఎట్టిసమయమునందేని వ్యర్థముగాని పరాక్రమముగల విభీషణుఁడా! భయంకరుండగు నా యంద్రజిత్తుయొక్క మాయనాకుఁ డెలియును

ఆయంద్రజిత్తు బ్రహ్మస్తంబుగూడఁ డెలిసినవాఁడు, విద్వాంసుఁడు, మహామాయావి, మహాబలశాలి. యాద్ధంబున పరుణసహితులగు దేవతలనుం గూడ మూర్ఛిలంజేయును. ౧౭

కీర్తిసంపన్నుఁడవగు విభీషణుఁడా! ఆయంద్రజిత్తు రథారూఢుండై యాకాశంబున సంచరించుచుండిగా మేఘసమూహంబున సూర్యునింబోలె నాతనిఁ గనుంగొనుట యశక్యము. అని రాముఁడు విభీషణునితోఁ జెప్పెను.

రాముఁడు దురాత్ముం డగు నాయంద్రజిత్తు మాయాబలంబుగలవాఁడ గలఁ డెలిసి యుండుట వలన ననేకయాద్ధంబులం గీర్తి పొందిన లక్షణుం జూచి యిట్లని పలికెను. ౨౦

లక్షణుఁడా! నీవు వానరరాజు నుగ్రీవుని సమ స్తపైతృముతోను హను మంతుఁడు మొదలగు నేనానాయకులతోను నేనాసమేతుండగు భిల్లూక నా థుండు జాంబవంతునితోనుంగూడ సన్నద్ధుండవై పోయి మాయావియు బల వంతుఁడునగు నారాక్షస పుత్రు నింద్రజిత్తును వధింపుము. ౨౧-౨౨

అయం త్వం సచివై సార్ధం మహాత్మారజనీచరః. ౨౩

అభిజ్ఞ స్తస్య చేశస్య పృథ్విలోఽనుగమిష్యతి,

రాఘవస్య పచ శ్శ్మత్వా లక్ష్మణ స్సవిశీషణః. ౨౪

జగ్రహా కార్తుకశ్రేష్ఠ మశ్వద్భుశురాక్రమః,

సన్నద్ధః కవచీ ఖడ్గీ సశరో హేమచానధృక్. ౨౫

రామపదా వుపసృశ్య పృథ్వి స్సాసిత్రి రిబ్రుత్,

అద్య మత్కర్తుకోర్హక్తా శ్వరా విభిష్య రావణమ్. ౨౬

లక్ష్మ నుభిషతిష్యన్తి హంసాః పుష్కరిణీ మిహ,

అద్యై తస్య రాగ్రస్య శరీరం మామనః శ్వరాః. ౨౭

విధమిష్యన్తి భిత్వా శం మను చాపగుణచ్యుతాః,

సవన ముక్త్వాద్యుతిహూ న్వచనం భ్రాతృ రగ్రతః. ౨౮

స రావణివధాకాణ్డీ లక్ష్మణ స్త్వరితోయయా,

సోఽభివాద్య గురోః పదా శ్చత్వా చాపి ప్రదక్షిణమ్. ౨౯

నికుమ్భిశా మభియయా చైశ్యం రావణిపాలితిమ్,

విభీషణేన సహితో రాజపుత్రః ప్రతాపవాన్. ౩౦

కృతస్వస్యయనో భ్రాతృ లక్ష్మణ స్త్వరితో యయా,

వానరాణాం సహపై స్తు హనుమా న్బహుభి ర్వృతః. ౩౧

విభీషణ శ్చ నామాత్య స్తదా లక్ష్మణ మన్వగాత్,

మహాత్ముడును రాక్షసుఁ డగుటచే మాయాతంత్రములు చెలిసినవాఁడును విశేషించియూ నిమంభిలాప్రదేశము నెఱింగినవాఁడునగునీవిభీషణుఁడును మంత్రసహితుండై నీవెంట నె రాఁగలఁడు. అని రాముఁడు లక్ష్మణునితోఁ జెప్పెను. ౨౩

రామునాజ్ఞ విన్నంతనె మహాపరాక్రమశాలియగు లక్ష్మణుఁడును విభీషణుఁడును ఉత్తమంబులగు ధనుస్సులును ధరించిరి. ౨౪

లక్ష్మణుఁడు కవచము ధరించి ఖడ్గమును గాంచినా లంకృతంబగు ధనుస్సును బాణంబులనుగ్రహించి యుద్ధస్థానమున యుద్ధంబు గలిగెనని సంతోషుండై రామునిపాదంబులను మ్రొక్కి యిట్లని వెలికినాడు. ౨౫

ఇప్పుడు నాధనుస్సునుండి ప్రయోగింపబడిన బాణంబులు ఇంద్రజిత్తుఁ డేవామును భేదించి తామర కొలనునహంసలు వ్రాలునట్లు లంకాపురంబునం బడఁగలవు. ౨౬

ఇప్పుడె నా బాణంబులు ధనుర్బాణంబునుండి వెడలి భయంకరాకారంబగు నాయంద్రజిత్తుని శరీరంబును భేదించి రంధ్రములు చేసి యాతని విధింప గలవు. అని లక్ష్మణుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను. ౨౭

యుద్ధోత్సాహంబున నధిక కాంతితో నొప్పుచున్న యాలక్ష్మణుఁడు అన్నయొగుట నీలాగునం బలికి ఇంద్రజిత్తును విధించుటకై వేగంబునం బోయెను. ౨౮

లక్ష్మణుఁడెట్లు అన్నపాదంబులను మ్రొక్కి ప్రవక్షిణంబుచేసి యుద్ధాభిముఖు యింద్రజిత్తు హోమముచేయునట్టి యానిసంభిలమును చైత్రవృక్షమునొద్దకుఁ బోయెను. ౨౯

మహాపరాక్రమశాలియగు రావణకొమరుఁడైన లక్ష్మణుఁడురామునిమంగ రాశ్విదంబునొంది విభీషణసహితంబుగా వేగంబునం బోయెను. ౩౦

అప్పుడు అనేకవానరసనాస్రపరివృతుండై మానుమంతుఁడును మంత్రసహితుండై విభీషణుఁడును లక్ష్మణుని వెంబడించి నడచిరి. ౩౧

మహతా హరిసై న్యేన సవేగ మభిసంవృతః. 3౨

ఋక్షరాజబలం చైవ దదర్శ పథి విక్రితమ్,

స గత్వా దూర మధ్యానం సౌమిత్రి ర్నిత్రనన్దనః. 3౩

రాక్షసేన్ద్రబలం దూరా దపశ్య ద్వాప్యహ మాస్థితమ్,

స తం ప్రాప్య ధనుష్పాణి ర్తాయాయోగ మరిన్దమః. 3౪

తస్థా బ్రహ్మవిధానేన విజేతుం రఘునన్దనః,

విభీషణేన సహితో రాజపుత్రః ప్రతాపవాన్. 3౫

అజ్ఞదేన చ వీరేణ తథాఽనిలసుతేన చ.

వివిధ మమలశశ్రుభాస్వరంత

ధ్వజగహనం విపులం మహారథై శ్చ,

ప్రతిభయతమ మప్రమేయవేగం

తిమిర మివ ద్విషతాం బలం వివేశ. 3౬

ఇతి శ్రీమద్యద్ధకాణ్డే షడ్షాశీతితమ స్సర్గః.

ష డ ష ణ్ టి త మ స్స ర్గ ః.

అథ తస్యా మవస్థాయాం లక్ష్మణం రావణానుజః,

వరేషా మహితం వాక్య మర్థసాధక మబ్రవీత్. ౧

య దేత ద్రాక్షసానీకం మేఘశ్యామం విలోక్యతే,

ఏత దాయోధ్యతాం శీఘ్రం కపిభిః సాదసాయుధైః. ౨

అంత నాలక్షణుఁడు వేగంబున గొప్పవానరసేన తన్నుఁబరివేష్టించి యుఁ దనవెంబడివచ్చుటకై సన్నద్ధుఁడై మార్గంబున నిలిచియున్న భిల్లూకపై న్యంబునుం గాంచెను. 3౨

మిత్రులకు సంతోషము గలిగించునట్టి నాలక్షణుఁడు దూరమార్గంబు పోయినపిమ్మట దూరంబున పూహంబు పన్నియున్న రాక్షససైన్యముం గనెను. 3౩

శత్రువుల రూపు మాపువాఁడును ధనుర్ధరుఁడును నగు నాలక్షణుఁడు బ్రహ్మదేవుఁడు వరం బొసంగిన సీయమంబువంటిది యానికుంభిలాప్త దేశం బున మాయావియగు నింద్రజిత్తును జయింప సన్నద్ధుఁడై నిలిచెను. 3౪

అప్పుడు మహాపరాక్రమశాలియగు లక్ష్మణుని విభీషణుఁడును వీరుండ గునంగుఁడును, వాయుపుత్రుండగు హనుమంతుఁడునుం బరివేష్టించిరి. 3౫

లక్ష్మణుఁడు నానావిధంబుగా విడిసియున్నదియు నిర్మలంబులగు నాయుధంబులచే వెలుంగుచున్నదియు లెక్కలేని ధ్వజములచే నలంకృతంబును గొప్పగొప్పవిధంబులచేత (మహావిధులగు వీరులచేత) నిండినదియు భయంకరా కారంబును మహావేగంబునై చీకటివలె నల్లగా దట్టమైయున్న శత్రుసైన్యం బుఁ జొచ్చెను. 3౬

ఇది యెనుబదియైదవ సర్గము.

ఎనుబదియావసర్గము.

అంత నప్పుడు రాణిని తిమ్మఁడును విభీషణుఁడు లక్ష్మణుం జూచి రాక్షసులకుఁ గీడుగలిగించునదియుఁ దమకుఁ గార్యసాధకంబునగు సీమాటం జెప్పెను ౧

ఇదిగో మేఘమువలె నల్లనైన రాక్షససైన్యముకనఁబడుచున్నదే, ఇంద్రజిత్తుయొక్క యాగము పూర్ణమగుటకుమున్నే శిశువుగా నీరాక్షససైన్యమును వానరులు వృక్షములు మొదలగు నాయుధములతోఁ బ్రహరింతురు గాక. ౨

అ స్యానీకస్య మహతో ఛేదనే యత లక్షణా,
 రాక్షసేష్వసుతోఽప్యత్ర భిన్నే బృశ్యో భవిష్యతి. 3
 స త్స మిన్ద్రాశనిప్రఖైవ్య శ్చరై రవకిర స్పరాన్,
 అభిద్ర వాశు యావద్వై నైత త్కర్క సమాప్యతే. ౪

జహి వీర! దు త్కానం మాయాపర మధార్మికమ్,
 రావణిం సూరకర్తాణం సర్వలోకభయావహమ్. ౫

విఃపణనచ శ్రుత్వా లక్షణ శ్శుభలక్షణః,
 వవర్ష శరవర్షాణి గాక్షసేష్వసుతం వ్రత. ౬

ఋతౌ శ్శాఖామృగా శ్చైవద్రుమాద్రినఖయోధినః,
 అభ్యధావన్త సహితా స్సదానీక మవశిశమ్ ౭
 రాక్షసాశ్చ కైతే ర్భాణై రసిభి శ్చక్తిహోనురైః,
 ఉద్యతై స్సమవర్తన్త కపిసై న్యజిఘాంసవః. ౮
 స సంప్రహర స్తుముల స్సంజజ్ఞే కపిరక్షసామ్,
 శబ్దేన మహతాఽఙ్గాం నాదయన్వైసమస్తతః. ౯
 శస్త్రై శ్చ బహుధాకారై శ్చితై ర్భాణైశ్చ వాదవైః,
 ఉద్యతై ర్గిరిశ్చక్తై శ్చ ఘోరై రాకాశ మావృతమ్. ౧౦

తేగాక్షసా వానరేషు వికృతాననబాహవః,
 నివేశయన్త శ్శస్త్రాణి చక్రన్తే సుమహా ద్భయమ్. ౧౧

అత్తుణ్ణండా ! నీ పినైన్యమును భేదింపుము. దీనిని భేదించినయెడ
రాత్నసరాజకుమారుడు ఇంద్రజిత్తు కనబడును. 3

నీ విష్ణును ఇంద్రజిత్వధార్థమయి వచ్చినావు కావున ఇంద్రజిత్తు
చేయు కర్తము సమాప్తమగుటకు మున్నే ఇంద్రునివజ్రాయుధమువంటి బా
ణములం బ్రయోగించి యీ పినైన్యమును భేదింపుము. 4

వీరుండవగు అత్తుణ్ణండా ! చెడ్డబుద్ధిగలవాడును మాయావియు సగర్త
మునే యాచరించువాడును భూతకోటికి హింసనేయువాడును సమస్తబా
కంబులకు భయంకరుండునగు నీయింద్రజిత్తును విధింపుము, ఆపి విభీషణుం
డు చెప్పినమాటను విని రాత్నసేశ్వరుమారుండగు నింద్రజిత్తుపై వర్షంబుగురి
యునట్లు బాణంబులు ప్రయోగించెను. 5

జయవహంబులగు అత్తుణ్ణంబులతో నొప్పమన్న యా అత్తుణ్ణండు
విభీషణుండు చెప్పినమాటను విని రాత్నసేశ్వర కుమారుండగు నింద్రజిత్తుపై
వర్షంబు గురియునట్లు బాణంబులు ప్రయోగించెను. 6

వృక్షములను బర్వతములను నఖంబులను ఆయుధములుగాఁ గొనిపోరు
నట్టి భల్లూకంబులును నానరులును ఆరాత్నసేశ్వరై గవిసిరి. 7

రాత్నసులును దీప్తంబులగు బాణంబులను ఖడ్గంబులను శక్తులను తోమ
రంబులను ధరించి వానరులతోటి యుద్ధంబునను సన్నద్ధులయిరి. 8

అప్పుడు వానరులకును రాత్నసులకును గలిగిన తుములయుద్ధముచే లం
కాపురంబునం దంతయు మహాధ్వం గలిగినది. 9

అప్పుడు ప్రయోగింపబడిన నానావిధాకారంబులగు నాయుధము
లును దీప్తబాణంబులును వృక్షంబులును శక్తువుమీఁద వైచుటకైఁ బైకత్తై
బడిన భయంకరంబులగు కర్వతశిఖరములును ఆకాశంబు నిండి చెలంగినవి.

ఆరాత్నసులు విక్రంతింబులయి భయంకరంబులగు ముఖంబులతోను
జేతులతోను వానరులదేహంబులయం దాయుధంబులుచొప్పించి మిక్కిలియు
భయము గలిగించిరి. 10

తథైవసకలై ర్వృక్షై ర్గిరిశృజైశ్చ వానరాః,

అభిజఘ్ను ర్నిజఘ్నుశ్చ సమరే రాక్షసర్షభాన్.

౧౨

ఋక్షవానరముఖైశ్చ శ్చ మహాకాయై ర్మహాబలైః,

రక్షసాం వధ్యమానానాం మహద్భయ మజాయత.

౧౩

స మనీకం విషణ్ణం తు శ్రుత్వా శత్రుభి రర్దితమ్,

ఉదతివ్రత దుర్ధర్ష స్తత్కర్మణ్యననుష్ఠితే.

౧౪

వృక్షాన్ధకారా న్నిర్గత్య జాతక్రోధ స్స రావణిః,

ఆరురోహ రథం సజ్జం పూర్వాయుక్తం సరాక్షసః.

౧౫

స భీమకార్తుకథరః కాలమేఘసమప్రభః,

రక్తాస్యనయనః క్రుద్ధో బభౌ మృత్యురి వాన్తకః.

౧౬

దృష్టైవ తు రథస్థం తం పర్యవర్తత తద్బలమ్,

రక్షసాం భీమవే గానాం లక్ష్మణేన యుయుత్సతామ్.

౧౭

తస్మి న్కాలే తు హనుమా నుద్యమ్య సుదురాసదమ్,

ధరణీధరసజ్కాశో మహావృక్ష మర్దిదమః.

౧౮

స రాక్షసానాం తత్యైవ్యం కాలాగ్ని రివ నిర్దహన్,

చకార బహుభి ర్వృక్షై ర్నిస్సంజ్ఞం యుధి వానరః.

౧౯

విధ్వంసయన్తం తరసా వృష్టైవ పవనాత్మజమ్,

రాక్షసానాం సహస్రాణి హనునన్త మవాకిరన్.

౨౦

శితశూలధరా శూలై రసిభి శ్చాసిపాణయః,

అట్లు వానరులును యుద్ధంబునఁ గొమ్మలతోఁ గూడిన వృక్షంబులతోఁ బర్యవశిఖరంబులతోను రాక్షసోత్తములం బ్రహరించి వధించిరి. ౧౨

రాక్షసులు మహాకాయులును మహాబలకాలులునగు భల్లూకవానరపీరులచే నానావిధంబుగా వధింపఁబడుచు సహింపలేక భయంబునొందిరి. ౧౩

అంతఁ దననైవ్యము శత్రువులచే నిహితమయి భయము నొందుటను విని ఇంద్రాదులకును ధర్మింపవలవిగాని యింద్రజిత్తు హోమకార్యము సమాప్తిఁ బొందుటకునున్నె నియమమునుండి లేచెను. ౧౪

ఇంద్రజిత్తు కుపితుండై అంధకారంబు వెలెనున్న వృక్షసమూహము నుండి రాక్షససహితంబుగా వెలువడి ఆయుధసహితంబయి పూర్వమే గుఱ్ఱములు పూన్చియున్న రథము నారోహించెను. ౧౫

ఆయింద్రజిత్తు భయంకరాకారంబగు ధనుస్సు చేతఁబూని షర్షాకాల మేఘముంబోలిని దేహముతో నొప్పుచుఁ గోపంబున ముఖంబునం గన్నుల నెఱ్ఱఁదనంబు గడురఁ గోకనాశంబు నేయు మృత్యువుకరణిం జూపరులకు భయంబు గలిగించెను. ౧౬

ఆ యింద్రజిత్తు రథగతుఁ డగుటకు జూచినంత నె లక్ష్మణునితో యుద్ధంబునకు సన్నద్ధులై యున్న భయంకర వేగులగు నారాక్షసుల నైవ్య మంతయు నింద్రజిత్తుం బరివేష్టించి నిలిచెను. ౧౭

ఆసమయమునందుఁ బర్యవశిఖరకారుడగు శత్రువుల నడంగఁ ద్రొక్కువాఁడునగు హనుమంతుఁడు ఒక భయంకరమయిన మహావృక్షంబైత్తి దానిచే నారాక్షసులం గొట్టి చెండాడి హఠలం బెక్కు వృక్షంబులచే నారాక్షస నైవ్యం బంతయు మార్చిలునట్లు గావించెను. ౧౮-౧౯

అట్లు వాయుకుమారుడగు హనుమంతుఁడు మహావేగంబున రాక్షస నైవ్యంబుల రూపుమాపుచుండుటఁ గని వేనవేలు రాక్షసులు హనుమంతుఁ జాట్లు ముట్టిరి. ౨౦

రాక్షసులు పర్యవశిఖరకారుడగు హనుమంతుం జాట్లుముట్టి తీక్ష్ణహలం.

శక్తిభి శృక్తిహస్తాశ్చ పట్టనైః పట్టసాయుధాః. ౨౦
 పరిఘై శ్చ గదాభి శ్చచక్రై శ్చ శుభదర్శనైః,
 తతశ శ్చ తతఘ్నీభి రాయనై రపి ముద్గరైః. ౨౧
 ఘోరైః పరశ్వధైశ్చైవ భిణ్ణివాలైశ్చ రాక్షసాః,
 ముష్టిభి ర్వజ్రకలైశ్చ తలై రశనిసన్నిభైః ౨౩
 అభి జఘ్ను స్సమాసాద్య సమన్తా త్పర్యతోపమమ్,
 తేషా మపి చ సంక్రద్ధ శ్చకార కదనం మహత్. ౨౪

స దవర్ష కపిశ్రేష్ఠ మచలోపమ మింద్రిజిత్,
 సూరయన్త మమిత్రఘ్న మమిత్రా న్పవనాత్కదమ్. ౨౫

స సారథి మువా చేనం యాహి యత్రైవ వాసరః,
 క్షయ మేష హి నః కుర్యా ద్రాక్షసానా ముపేక్షితః. ౨౬

ఇత్స్యన్త స్సారథి నేన యయా యత్ర స మాగుతిః,
 సహ స్పృశదుర్ధర్షం ధిత మింద్రిజితం రథే. ౨౭

సోఽభ్యుపేత్య శరా స్ఫిడా న్పట్టసాం శ్చ పరశ్వధాన్,
 అభ్యవన్త దుర్ధర్షః కపిమూర్ధ్ని స రాక్షసః. ౨౮

తాని శస్త్రాణి ఘోరాణి ప్రతిగృహ్య స మాగుతిః,
 గోషేణ మహతాఽఽవిష్టో వాక్యం చేద మువాచ హ. ౨౯
 యుధ్యస్య యది గూరోఽసి రాననాత్కద! దుర్హతే!
 చాయుప్రత్యం సమాసాద్య జేన న్న ప్రతియాశ్రయసి. ౩౦

బంధుత్వసంబంధములంబులను. ఖడ్గపాణము ఖడ్గంబులును, తుల్యపాణము తుల్యపాణములును. ఈయనచేతను పట్టికలును పట్టికంబులును ముఖముల బరిష్ఠంబులను గదలన వాదనల చేత్రంబులను ఆశేకంబులను శత్రుత్వముచేతను నిను పగుడయలచేతను నినుంకినంబులను పరవ్యధంబులను భింకికాంబులచేతను ఆయా యాయనంబులను గొనించినవారలు ఆయా యాయనంబుల చేతల బ్రహ్మ రింబిరి.

౨౧-౨౩

హనుమంతుడును గుండుండై ఆరాక్షసుల మందమును అన్నియు ఘంఘరి మహామృతంబు గావించెను.

౨౪

ఆయింద్రజిత్తు శత్రువుల నిధింబునాడును బర్హిష్ఠాంబులనును వానితో త్రిముఠ హనుమంతుడు శత్రువుల రాక్షసులనందఱు నివృత్తింపుచుండును జూచెను.

౨౫

ఆయింద్రజిత్తు సారథిం జూచి “యి క నీహనుమంతు నుపేక్షింపరాదు. ఉపేక్షించినయెడ నీతఁడు చునరాక్షసుల న్న నిధించివుచ్చును కావున నితనిపైఁ రథము గొనిపోయి” అని వచించెను.

౨౬

సారథి యింద్రజిత్తు వచనంబు విని పరమగుర్ధరుండు నాయింద్రజిత్తు ఆగోహించియెన్న రథమును హనుమంతునిమీఁదికిఁ దోలుకొనిపోయెను.

౨౭

మహాశేషుడు నా యింద్రజిత్తు హనుమంతుల యొద్దను బోయి యుతఁశిరము మీఁద బాణంబులను ఖడ్గంబులను పట్టికంబులను బరశ్వధంబులను వర్షించెను.

౨౮

హనుమంతుడు భయంకరంబులగు నాయాయుధంబుల కన్నుటకిని నహించి పరమగుర్ధరుండై యింద్రజిత్తుం జూచి యీవచనముఁ బలికెను.

గుప్తబుద్ధివగు సింద్రజిత్తు! నీవు పిఱికివిగాక మారుండవే యగుదువేని యుద్ధము సేయుము. వాయుకుమారుడగు హనుమంతు నెగుఁపఁబడి మఱల బ్రతికఁ పోజాలవు.

౩౦

బాహుభ్యాం ప్రతియుధ్యస్వ యది మే ద్వద్వయ మాహవే,
వేగం సహస్వ దుర్బుధే! తత స్త్వం రక్షసాం వరః. 30

హనుమంతం జిహాంసంతం సముద్యతశరాసనమ్,
రావణాత్కృజ మాచప్తే లక్ష్మణాయ విభీషణః. 31
య సువాసవనిర్జ్జేతా రావణస్యాత్కృతసమ్భవః,
స ఏవ రథ నూస్థాయ హనుమంతం జిహాంసతి 32

తమప్రతి మసంస్థానై శ్వరై శ్వత్రువిదారణైః,
జీవితాంతకరై ర్హృదై సౌమిత్రే! రావణం జహి. 33

ఇత్యేవ ముక్తస్తు తదా మహాత్మా విభీషణే నారివిభీషణేన,
దదర్శ తంపర్వతసన్నికాశం రథే స్థితం భీమబలం నదన్తమ్. 34

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే షడశీతితమ స్సర్గః.

సప్తాశీతితమ స్సర్గః.

ఏవ ముక్త్యా తు సౌమిత్రం జాతహర్షో విభీషణః,
ధనుష్పాణిన మాదాయ త్వరమాణో జగామ సః. 1

అవిదూరం తతో గత్వా ప్రవిశ్య చ మహా ద్వనమ్,
దర్శయామాస తత్కర్తృ లక్ష్మణాయ విభీషణః. 2

దుర్మార్గుడా! నీవాయుధంబులు విడిచి బాహువులచేత నాతో యుద్ధముచేసి యుద్ధంబున నావేగంబు సహింతువేని యప్పుడు నీవు రాక్షసోత్తమఁడవు అని హనుమంతుని ఇంద్రజిత్తుతో జెప్పెను. 30

విభీషణుఁడు ఇంద్రజిత్తు ధనుర్ధరుఁడై హనుమంతుని వధింపనున్నాఁడని లక్ష్మణునితో జెప్పెను. 31

దేవేంద్రుని జయించినవాఁడును రావణుని కుమారుఁడునగు ప్రసిద్ధుఁడయిన యాయంద్రజిత్తు రథగతుఁడై హనుమంతుని వధింపఁ బోవుచున్నాఁడు. ఉపేక్షింపవలదు. 32

లక్ష్మణుడా! నానావిధంబులగు సుత్తమములయిన యాకారములు గలవియు శత్రుమర్తంబుల భేదించునవియు జీవితనాశము సేయునవియునగు క్రూరబాణంబులు ప్రయోగించి యాయంద్రజిత్తును వధింపుము. అని విభీషణుఁడు లక్ష్మణునితో జెప్పెను. 33

అప్పుడు మహానుభావుఁడగు లక్ష్మణుఁడు శత్రుభయంకరుఁడైన విభీషణుఁడు పలికిన మాటను విని యుద్ధార్థమయి నిలిచియున్నవాఁడును భయంకరమయిన పరాక్రమము గలవాఁడును బర్వతాకారుఁడు నగు భయంకరంబుగా గర్జించుచున్నవాని నింద్రజిత్తుం గాంచెను. 34

ఇది యెనుబదియాఱవసర్గము.

ఎనుబదియేడవసర్గము.

ఆ విభీషణుఁడు లక్ష్మణున కీప్రకారంబున జెప్పి యింక నింద్రజిత్తు హతుండగునని సంతుప్తుఁడై ధనుర్ధరుఁడగులక్ష్మణుని బిలుచుకొని వేగంబునం బోయెను. 1

విభీషణుఁ డంత లక్ష్మణునితోఁ గూడఁ గొంచెము దూరము పోయి యొకమహావనంబుఁ బ్రవేశించి యచట నింద్రజిత్తు హామము సేయు స్థానమును లక్ష్మణునకుఁ జూపెను. 2

నీలజీమూతసంకాశం స్యగ్రోధం భీమదర్శనమ్,
తేజస్వీ రావణభ్రాతా లక్ష్మణాయ స్యవేషయత్. ౩

ఇహోపహంగం భూతానాం బలవా న్రావణాత్మజః,
ఉపహృత్య తశః సశ్చ త్వక్ష్మాగ్రామ మభివర్తయే ౪
అశృత్య స్సర్వభూతానాం తతో భవతి రాక్షసః,
సహస్తి సమరే శత్రూన్ బధ్నాతి చ శరోత్తమైః ౫
త చ ప్రవిప్లం స్యగ్రోధం బలిసం రావణాత్మజమ్,
విధ్వంసయ శరైః స్త్రీతైః స్సంధం సాశ్వపారథిమ్. ౬

తథే త్యుక్త్వా మహాతేజా స్సౌమిత్రి ర్మిత్రః స్థనః,
బభూ వావస్థిత స్తత్ర చిత్రం విహ్నిరయ ధ్మజః. ౭

స రథే నాగ్ని ర్ణేన బలవా న్రావణాత్మజః,
ఇన్ద్రిజ త్కవచీ ధన్వీ సద్వజః ప్రత్యగృత్యశ ౮

త మువాచ మహావీరః పౌలస్త్య మపరాజితమ్,
సమాహ్వయే త్వాం సమరే సమ్య గ్యుద్ధం ప్రయచ్ఛ మే ౯

ఏవ ముక్తో మహాతేజా మసస్వీ రావణాత్మజః,
అబ్రువీ త్పరుషం వాక్యం తత్ర శృష్ట్యా విభిషణమ్. ౧౦

మహాపరాక్రమశాలియగు రావణానుజుండు విభీషణుడు లక్ష్మణునకు మేఘంబువలె నల్లగాఁ జూపరులకు భయంకరంబయి యున్న నికుంభిలాస్థానమయిన న్యగ్రోధవృక్షంబుఁ జూపెను. 3

బలశాలియగు రావణునిమారుం డింద్రజిత్తు ఈస్థలంబున నె భూతంబులకు బలియొసఁగి యటుపిమ్మట యుద్ధమునకు వచ్చెను. 4

అంత నాయుం ద్రజిత్తు సమస్తభూతంబులకును అదృశ్యుడై యుద్ధంబున శత్రువుల వధించును. తీక్షణబాణంబుల బంధించును. 5

ఈ యింద్రజిత్తు న్యగ్రోధ వృక్షంబుఁ బ్రవేశించినచో నటుపిమ్మట రిభాశ్వ సారథి సహితంబుగా నదృశ్యుండగును గావున నతఁడు న్యగ్రోధంబుఁ బ్రవేశింపకమున్నె బలవంతుండగు నీయింద్రజిత్తును రిభాశ్వసారథిన హితంబుగాఁ దీక్షణబాణంబుల వధింపుము. అని విభీషణుడు లక్ష్మణునితోఁ జెప్పెను. 6

మహానుభావుఁడును మిత్రులకు సంతోషంబు సేయువాఁడునగు లక్ష్మణుండు వలె యని పలికి యాన్యగ్రోధమూలంబునఁ గాంచనచిత్రంబగు ధనువు సారంపుచు యుద్ధార్థమే నిలిచియుండెను. 7

అంత మహాబలుండగు రావణునితోడ యింద్రజిత్తుకివంబు దొడ్డిగి ధనుర్ధగుండై యగ్నివలె వెలుంగుచున్న ధ్వజాంకుశ్రతంబగు రథంబు నొందిన వాడై లక్ష్మణు నెదుటఁ గనఁబడెను. 8

మహాపరాక్రమశాలియగు లక్ష్మణుఁడు అదివఱకుఁ బరాజయందె యెఱుంగని పులస్త్యునితోద్భవుండగు నాయుం ద్రజిత్తునకు జూచి “నిన్ను యుద్ధమునకుఁ బిలుచుచున్నాను. నాకు మంచియుద్ధం బొసంగుము” అని పలికెను. 9

పరాక్రమవంతుఁడు దృఢమయిన నిశ్చయము గలవాఁడునగు నింద్రజిత్తు లక్ష్మణుని వాక్యంబు విని యచట విభీషణుండు నుండుటం జూచి పరుషంబుగా నతనితో నెట్లనియె. 10

ఇహ త్వం జాతసంవృద్ధ స్సాక్షాత్ బాహ్రితా పితు ర్మమ,
కథం ద్రుహ్యసి పుత్రస్య పితృవ్యో మమ రాక్షసః! ౧౧

స ప్తాశీత్యం న సౌహార్దం న జాతి స్తవదుర్మణే!
ప్రమాణం న చ సౌదర్యం న ధర్మో ధర్మదూషణ! ౧౨

శోచ్యస్తవ మసిదుర్బుధే! నిష్ఠనీయ శ్చ సాధుభిః,
య స్వం స్వజన ముశ్నోజ్య పరభృత్యత్వ మాగతః. ౧౩

నైత చ్చిథిలయా బుద్ధ్యా త్వం వేత్సి మహద్వైరమ్,
క్వచ స్వజనసంవాసగి క్వచ నీచపరాశ్రయః. ౧౪

గుణవా నావ పరజన స్సృజనో నిర్గుణోఽపివా,
నిర్గుణ స్సృజన శ్రేయో న్యగి పరగి పరవప సః. ౧౫

య స్వపక్షం పరికృజ్య పరపక్షం నిషేచ తే,
స స్వపక్షే క్షయం ప్రాప్తే పశ్యాన్తై రేవ మాన్యతే. ౧౬

నిరనుక్రోశతా చేయం యాదృశీ తే నిశాచర!
స్వజనేన త్వయా శక్యం పరుషం రావణానుజ! ౧౭

విభీషణుడా! నీవును రాక్షసుడవు, కులాభిమానంచేసి చూడవైతివి. ఇంతియగాక ఇచటనే నీవు పుట్టి పెరిగినవాడవు మఱియు నాతండ్రికిఁ దమ్ముడవు. నాపితండ్రి విగానుండి పుత్రుడనైన నావిషయమయి శ్రోహంబెట్లు గావించెదవు? ౧౧

దుర్ఘండువు అధర్మిష్ఠుడవగు విభీషణుడా! నీకు బంధుత్వముగాని స్నేహముగాని కులముగాని తోడఁబుట్టుదనముగాని ధర్మముగాని ప్రమాణము కాదు. ౧౨

దుర్ఘండు! నీవు స్వజనమును విదలి శత్రువులకు భృత్యుడవైతివి కావున నీవు బంధువులకు శోచనీయుడవును, సత్పురుషులకు నింద్యుడవు నైతివి. ౧౩

స్వజనులలో గొప్పగా మండుటకును నీచముగా శత్రువుల నాశ్రయించుటకును ఎంతో తారతమ్యమున్నది. నీబుద్ధి చెడినది కావున అది నీకుఁ దెలియలేదు. ౧౪

పెరివారు గుణవంతులయి తమవారు గుణహీను లగుదురుగాక. గుణహీనులయినను దమవారి నే యాశ్రయింపవలెను. ఎప్పటికిని బరాయివాఁడు పరాయివాఁడే గాని తనవాఁడు గాఁడు. ౧౫

ఎవ్వఁడు తనవారిని విదలి శత్రువుల నాశ్రయించునో అతఁడు తన వారందఱు నశించిన వెనుక లే నాశ్రయించిన శత్రువులచేతనే విధింపఁబడును. ౧౬

రాక్షసుడవు రావణుని తమ్ముడవగు విభీషణుడా! నా హోమము నకు విఘ్నముగా లక్ష్యణుని న్యగ్రోధమూలమునకుఁ దీసికొనివచ్చినావే. బంధుడవు కావున నిర్దయుడవై యింత కఠినముగా నీవు నాకపకారము చేసినావు కాని మఱియెవ్వఁడును జేయఁడు. (ఇట్లు నిర్దయుడవై యింత కఠినముగానీవు బంధుండవగు నావిషయమయి యపకారము నేయుట యెంత మాత్రము యుక్తము కాదు) అని యింద్రజిత్తు విభీషణునితోఁ జెప్పెను.

ఇత్యుక్తో భ్రాతృపుత్రేణ ప్రత్యువాచ విషణ్ణః,

అజానన్నివ మచ్ఛీలం కిం రాక్షస! వికత్థసే. ౧౮
రాక్షసేంద్రసః తాసాఢో! పారుష్యం త్వజ శౌరవాత్,

కులే యద్య ప్సహం జాతో రక్షసాం స్రూకర్మణామ్. ౧౯
గుణోఽయం ప్రథమో నృణాం తస్మే శీల మరాక్షసమ్,

న రమే దాదుణే నాహం న చాధిర్దేణ వై రమే. ౨౦
భ్రాత్ర విషమశిలేన కథం భ్రాతా నిరస్యతే,

ధర్తా త్వచ్ఛుశీలం హి పురుషం పాపనిశ్చయమ్. ౨౧
త్యక్వా సుఖ మవాప్నోతి హస్తా దాశీవిషం యథా,

హింసాపరస్పహరణే పరదారాభిమర్శనమ్ ౨౨
త్యాజ్య మాహు ద్దురాచారం వేత్త ప్రజ్వలితం యథా,

పరస్వానాం చ హరణం పరదారాభిమర్శనమ్. ౨౩
నుహృదా మతిశక్త్యా చ శ్రయో దోషాః క్షయావహాః,

మహర్షీణాం వధో ఘోర స్సర్వదేవై శ్చ విగ్రహాః. ౨౪
అభిమానశ్చ కోపశ్చ వైరిత్వం ప్రతికూలతా,
ఏణే దోషా మమ భ్రాతు ర్ద్దీచితైశ్వర్యనాశనాః. ౨౫
గుణా స్ప్రిచ్ఛాదయామాసుః పర్వతా నివ తోయదాః,

విభీషణుడు అన్నకొడుకు ఇంద్రజిత్తు చెప్పిన మాటను విని యతని కిట్లు బదులు చెప్పెను.

రాక్షసరాజకుమారుడా! దుష్టుడా! నీవు నాస్వభావంబు చెలిసియుఁ బెలియనివాఁడవువలె నెందు కిట్లు మాటలాడుచున్నావు? నేను పినతండ్రి నిట్లు గావించినానను కారణమువలన నీవు పరుషవచనము లాడవలగు. ౧౮

నేను గ్రూరులగు రాక్షసులయింటఁ బుట్టిన వాఁడనైనను సత్పురుషుల యుత్తమస్వభావమువలె నాస్వభావము సాత్త్వికమే కాని రాక్షసస్వభావము కాదు. ౧౯

గ్రూరమయిన కార్యముగాని యధర్మముగాని మొదలయండియే నా కంతమాత్రము ఇష్టముగాదు. లేనియెడ స్వభావము భిన్నమగుటవలన మాత్రమే నాయున్నను నేను ఎట్లు వదలుచును? ౨౦

ధర్మమును వదలినవాఁడును బాపముచే నేయనిశ్చయించిన వాఁడునగు పురుషుని సహవాసమువలనఁ దనకును బాపముగలుగును గావున యోగ్యుఁడగువాఁడు చేతికిఁ జాట్టుకొనిన సర్పమునువదలునట్లు ఆగుర్వాన్యనింబరిత్యజించుటయు నొందవలయును. ౨౧

హింస, పరధనమును హరించుట, పగస్త్రీగమనము ఈదురాచారములు గలవానిని మండిపోవునట్టి గృహమునువదలునట్లు తత్క్షణంబవదలి నేయవలయునని పెద్దలు చెప్పెదరు. ౨౨

పరధనముల హరించుటయుఁ బగస్త్రీలఁ బొందుటయు హితముఁగోరు న్నేహితుల నమృతంబుటయు నీమూఁడుదోషంబులు పురుషుని నశింపఁజేయును. ౨౩

మహర్షులు గ్రూరముగా వధించుటయు సమస్తదేవతలతోను యుద్ధమునీయుటయు గర్వము దీప్తికోపము బద్ధవైరము గలిగియుండుటయుఁ బరిశ్రేయస్సును ద్వేషించుటయు ఐశ్వర్యంబును జీవితంబును నశింపఁజేయునట్టి యాదోషంబులు నాయున్నయందుండుటవలన నివి మేఘంబులు పర్వతముల

దోషై రేతైః పరిత్యక్తో మయా భ్రాతా పితా తవ. ౨౬

నేయ మస్తి పురీ లజ్జా న చ త్వం న చ తే పితా,
అతిమానీ చ బాలశ్చ దుర్విసీత శ్చ రాక్షసః! ౨౭.

బద్ధ స్త్వం కాలపాశేన బ్రూహి మాం యద్య దిచ్ఛసి,
అద్య తే వ్యసనం ప్రాప్తం కిం మాం త్వ మిహ వత్స్యసి. ౨౮

ప్రవేష్టుం న త్వయా శక్యో న్యగ్రోధో రాక్షసాధమ!,
ధర్మయిత్వా చ కాకుత్స్థా న శక్యం జీవితం త్వయా. ౨౯

యుధ్యస్య సరి దేవేన లక్ష్మణేన రిణే సహ,
హత స్త్వం దేవతాకార్యం కరిష్యసి యమక్షయే. ౩౦

నివర్మయ స్సాత్మబలం సముద్యతం
కురుష్య సర్వాయుధ సాయకవ్యయమ్,
న లక్ష్మణ పైత్య హి బాణగోచరం
త్వ మద్య జీవా సబలా గమిష్యసి ౩౧

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే సప్తాశీతమ స్సర్గః.

అష్టాశీతమ స్సర్గః.

విభీషణవచ శ్రుత్వా రావణిః క్రోధమూర్ఛితః,
అబ్రవీ త్పురుషం వాక్యం వేగే నాభ్యుత్పాత హ. ౧
ఉద్యతాయుధనిస్త్రింశో రథే సుసమలబ్ధుతే,
కాళాశ్వయుక్తే మహతి స్థితః కాలాంతకోపమః. ౨

నావరించునట్లు లతనినుగుణంబుల సన్నింటి నాచ్ఛాదించినవి. ౨౫

నీతండ్రి నాయన్నను రావణుని శేనీదోపంబులుగలవాడగుటవలననే విడిచినాను. ౨౬

రాక్షసుడా! ఇంకశీఘ్రంబుననే ఈలంకాపురంబునందలి రాక్షసులును గర్వితుండవు గుప్తుడవగునీవును నీతండ్రి రావణుడును సశింపఁజోయెదరు. ౨౭

నీవు మృత్యుసాశంబునం దగులుకొంటివి. నన్నేమియనఁగోరెదవో అవన్నియుఁ జెప్పుము. నీయంతకాలము ప్రాప్తమయినప్పడు నన్ను నిందించుటచే నేమిప్రయోజనము? ౨౮

రాక్షసాధిముడా! న్యగ్రోధప్యేక్షంబుఁ బ్రవేశించుట యింక నీకలవి గాదు మాయాసీతాపథముచేఁ గకున్ధివలక సందివులగు రామలక్ష్మణుల నవమానపఱిచినావు కావున నింక జీవించుటకు నీకు శిక్యము గాదు. ౨౯

మనుస్యనానుఁడగు లక్ష్మణునితో యుద్ధంబు నేయుము. వాతుండవై యురులోకింబున ఘనుదూత లాజ్ఞాపించు పనులు నేయుచుండెనపు ౩౦

నీబలమంతయుఁజూపుము. సమస్తములయిన యాయుధంబులను బాణంబులను బ్రయోగించి కాఁజేయుము, నీవేమిచేసినను ఇప్పుడు లక్ష్మణుని బాణము బారింబడి నీవేమి నీపైనికుతేమి యెంతమాత్రము జీవించి పోఁజాలరు. అని విభీషణుడు ఇంద్రజిత్తుతోఁ జెప్పెను. ౩౧

ఇది యెరుబదియేడవసర్గము.

ఎనుబదియెనిమిదవసర్గము.

ఇంద్రజిత్తు విభీషణుని వచనంబు విని పరమశ్రద్ధుండై ఖడ్గాయుధములుచేపట్టి చక్కఁగా నలంకృతంబయినగుఱ్ఱములు పూన్చిన మహారథంబుపైఁ బ్రలయకాలమునందలి యమునిధంగి భయంకరాకారంబున వెలుంగుచు అతి దీర్ఘంబును వికాలంబును మహావేగంబును సాశవంతంబును భయంకరంబునగు

మహాప్రమాణ ముద్యమ్య విపులం వేగవ ద్బృథమ్,
 ధను ర్భీమం పరామృశ్య శరాం శ్చామిత్రనాశనాన్. 3
 తం దదర్శ మహేష్వాసో రథే సుసమలఙ్కృతః,
 అలఙ్కృత మమిత్రఘ్నం రాఘవ స్యానుజం బలీ ౪
 హనుమత్ప్రృష్ఠ మాసీన ముదయస్థరవిప్రభమ్,

ఉవా చైనం సమారబ్ధ స్సౌమిత్రం సనిభీషణమ్. ౫
 తాం శ్చ వానరశార్దూలాన్
 పశ్యధ్వం మే పరాక్రమమ్,
 అద్య సుతాక్షర్తుకోత్సృప్తం శరవర్షం దురాసవమ్. ౬
 ముక్తం నిర్మల వాణాశే వారయిష్యథ సంయుగే,
 అద్య వో మామకా బాణా మహాకార్తుకనిస్సృతాః ౭
 విధమిష్యన్తి గాత్రాణి తూలం శిమి వానరః,
 తీక్ష్ణసాయకనిర్భిన్నాన్ శూన్యశక్త్యప్టితోమరైః. ౮
 అద్య వో గమయిష్యామి సర్వానేవ యశుక్షయమ్,

క్షీపత శ్చవర్షాణిక్షీ ప్రహస్తస్య మే యుధి ౯
 జీమూత స్యేవ నదతః కః ప్లాస్యతి మ మాగ్రతః,

రాత్రియుద్ధే మయా పూర్వం వహశనిసమై శ్చరైః. ౧౦
 శాయితౌ ఘోమయా భూమా విసంక్తా సఖురస్సకౌ,
 స్మృతిర్నచైన్తి వా మనేయైక్తం వా యమనాదనమ్ ౧౧
 ఆశీనిష మివ క్రుద్ధంయన్తాంయోద్ధం వ్యవస్థితః,

ధనుస్సును శత్రువుల చేదించునట్టి తీక్షణబాణంబులను గ్రహించి విభీషణున కభిముఖులుగాఁ బోయి పరుషవిచనంబులు పలికెను ౧-3

రథారూఢుండై చక్కఁగా నలంకృతుండైయున్నవాఁడును గొప్ప ధనుస్సు ధరించినవాఁడును బలవంతుఁడునగు నింద్రజిత్తు స్వతేజస్సుచేతనే యలంకృతుండును శత్రువులం దప్పకవధించువాఁడును వాసుమంతుని వీఁపునం గూర్చుండి యుదయపర్యకింబుపై నున్న నూర్యునిభంగి వెలుంగుచున్న వాఁ డునగు రామానుజుని లక్ష్యులుంజూచెను. ౪

ఇంద్రజిత్తు సురంభంబున లక్ష్యుని విభీషణుని ఆవానరపీఠులనుం జూచి యిట్లుని పలికెను. ౫

ఇఁక నాపరాక్రమంబుంజూడుఁడు. ఇప్పుడు యుద్ధంబున ఆకాశం బునం గురియు వర్షమువంటిదైన యెట్టివారికి సమీపింప నలవిగాని నాధుర్యు క్రబాణవర్షంబు నెట్లువారింపఁగలరో చూచెదను ౬

ఇప్పుడు నాబాణంబులు గ మహాధనుస్సునుండి వెడలిసవై దూది నగ్ని హోత్రము దహించునట్లు మీ దేహములను దహింపఁగలవు. ౭

ఇప్పుడు మిమ్ము అందఱను దీక్షిబాణంబులచేతను శూలంబులచేతను ఈ టెలచేతను యడ్డుచేతను దోమరంబులచేతన వధించి యమలోకంబున కంపెదను. ౮

అధికమయిన హస్తలాఘవముగల నేను యుద్ధంబున బాణవర్షంబులు గురియును మేఘంబువలె గర్జించుచుండఁగా నాయెగురు నెవఁడు నిలువఁగ లఁడు? ౯

మున్ను రాత్రియుద్ధమపుడు మీయిద్దఱను మీతోడవచ్చినవారలను వశ్రాశనులవంటి బాణములచే మూర్ఛితులయి నేలంబడునట్లు గావించినాను.

కుపితంబయిన పామువంటివాఁడనయిన నాతోమఱల యుద్ధము నేను వచ్చినావు కావున నీవు ఆరాత్రియుద్ధమును మఱచిపోతివో లేక నీకు మర లకారమే ఆసన్న మాయెనో అని తలంచెదను. అని యింద్ర జిత్తు లక్ష్యుని

త చ్చుత్వా రాక్షసేంద్రస్య గర్జితం లక్ష్మణస్తదా. ౧౨
అభీతవదనః క్రుద్ధో రావణిం వాక్య మబ్రవీత్,

ఉక్తశ్చ దుర్గమః పారః కార్యాణాం రాక్షస! త్వయా. ౧౩
కార్యాణాం కర్తాణాం పారం యో గచ్ఛతిస బుద్ధిమాన్,

స త్వ మర్థస్య హీనార్థో దురవాప్యస్య కేన చిత్. ౧౪
వచో వ్యామౌష్య హనీషే శృతార్థోఽస్తీతి దుర్మతే!

అ న్ధానగణే నాకా య స్త్వయా చరిత స్తదా. ౧౫
తస్మాదాచరితో మార్గో నైష వీరవిషేవితః,

యథా బాణపథం ప్రాప్య స్థిరోఽహం తవ రాక్షస! ౧౬
దర్శయ సాచేద్యం తేజో వాచా త్వం కిం విశ్లేషే,

ఏవ ముక్తో ధనుర్భీమం పరామృశ్య మహాబలః. ౧౭
ససర్జ నిశితా న్బాణా నిన్ద్రజి త్సమితింబయః,

తే నిస్సప్తా మహావేగా శ్చరా స్సర్పవిషోపమాః. ౧౮
సంప్రప్య లక్ష్మణం పేతు శ్శ్వసన్త ఇవ పన్నగాః,

తోఁ జెప్పెను.

౧౧

అప్పుడు లక్ష్మణుఁడు ఇంద్రజిత్తు చెప్పిన మాటను విని యెంతమాత్రమును ముఖంబున భయవికారంబు నొందక టపితుడై యతనితో నిట్లని చెప్పెను.

౧౨

రాక్షసుఁడా! నీవు మమ్ము యమునింటికే బంపుట మొదలగు నీకు నెఱవేర్ప నలవికాని కార్యములను నెఱవేర్చునట్లు నోటం జెప్పినావే కాని చేసినవాడవు కావు. ఎవఁడు వ్యర్థముగా బీడులు పలుకక కార్యసిద్ధిని సాధించునో ఆతఁడు బుద్ధిమంతుఁడు గాని నీవు కావు.

౧౩

దుష్టబుద్ధి! నీవు ఎందుకును గొఱిగాని వాడవు. అట్టి నీవు ఎట్టివానికిని సాధ్యముగానట్టి మమ్ము జయించుటయను ప్రయోజనమును గుఱించి చేతఁగాని వాడవయినను జయించెద ననుమాట మాత్రము చెప్పి దానంగృతార్థుఁడ వియ్యనట్లు తలంచెదవు

౧౪

అప్పుడు రాత్రి యుద్ధములందు నీవు మాకు గనబడిక యంతర్హితుండవై యుద్ధము చేసితివే అది దొంగలుచేయుచునిగాని వీరులుచేయఁ దగినది కాదు.

౧౫

రాక్షసుఁడా! నే నప్పుడు నీ బాణమునకు లక్ష్యమువై నీయెదుట నిలిచియున్నాను గదా! ఇప్పుడు ఆహూత్రమును జక్కగాఁ జూపుము వ్యర్థముగా నిన్ను నీవే సాగడుకొను చేత నేమి ప్రయోజనము? అని లక్ష్మణుఁడు ఇంద్రజిత్తుతోఁ జెప్పెను.

౧౬

మహాబలండును బెక్కుయుద్ధంబుల జయించిన వాఁడునగు నింద్రజిత్తు లక్ష్మణుని మాటను విని భయంకరంబగు ధనుస్సు సారించి తీక్షణబాణంబులఁ బ్రయోగించెను

౧౭

మహావేగంబులును సక్పముయొక్క విషమవలె భయంకరంబులును శ్రుద్ధసర్పములు వలె నతీతీక్షణంబులునగు నాయినద్రజిత్తు ప్రయోగించిన బాణంబులు లక్ష్మణుని దేహంబున నాటినవి.

౧౮

శృరై రతియహవేగ ర్వేగవా న్రావణాత్తజః.
సౌమిత్రి మిద్వజి ద్యుద్ధే వివ్యాధ శుభలక్షణమ్,

౧౯

సశృరై రతివిద్ధాజ్ఞో రుధిరేణ సముక్షితః.
శుశుభే లక్షణ శ్రీమా న్విధూయ ఇవ పావకః,
ఇద్వజిత్యాత్మనః కర్త ప్రసమీ త్యుధిగమ్యచ.
వినద్య సుమహానాద మిదం వచన మబ్రవీత్,
పత్ని శ్శిశుధారా స్తే శరా నుత్కర్తుకమ్యతాః.
ఆదాస్యస్తేఽద్య సౌమిత్రే! జీవితం జీవితాంతగాః,

౨౦

౨౧

౨౨

అద్య గోమాయసఙ్ఖై శ్చ శేవసఙ్ఖై శ్చ లక్షణ!
గృధ్రా శ్చ నిపతన్తు తావం గతాసుం నిహతం మయా,
క్షత్రబంధం సదాఽనాద్యం రామః పరమదుర్మతిః.
భక్తం భ్రాతర మదైవ్యన తావం వ్రక్ష్యతి మయా హతమ్,

౨౩

౨౪

విశి స్థకనచం భూమా ప్యపవిధశరాసనమ్.
హృతోత్తమాజ్ఞం సౌమిత్రే! త్వౌ మద్య నిహతం మయా,

౨౫

ఇతి బ్రువాణం సంరబ్ధం పగుపం రావణాత్తజమ్.
హేతుమ ద్వాక్య మశ్వర్థం లక్షణః ప్రత్యువాచ హ,

౨౬

వాగ్భృం శ్శిజ దుశ్చుద్ధే క్రూరకర్తాఽసి రాక్షస!
అథ కస్తా ద్వీర సేవిత స్సంపాద యసుకర్తణ,

౨౭

యద్ధంబున వేగవంతుడగు రావణకుమారుండు మిక్కిలియు నుండరాంగుడగు లక్ష్మణుని దేహంబునంగు మహావేగంబులగు ననేక బాణంబులు చొప్పించెను. ౧౯

శ్రీమంతుడగు నాఁత్తుణుండు దేహంబంతయు బాణంబులు దగులుటచేత నెత్తుటం దడుపఁబడి పొగలేని యగ్ని కైవడిం బ్రకాశించెను. ౨౦ ఇంద్రజిత్తు తాను గావించిన కార్యముచే లక్ష్మణుండు నొచ్చుటం గని మహాధ్వని గలుగునట్లు సింహనాదంబు చేసి యిట్లని చెప్పెను. ౨౧

లక్ష్మణుడా! తెక్కలు గట్టినవియు తీళ్లంబులును ప్రాణనాశంబు నేయునవియు నగు నాధనుర్తుక్తంబులగు బాణంబులు ఇప్పుడు నీ ప్రాణంబులు గొనఁగలవు. ౨౨

లక్ష్మణుడా! ఇప్పుడు నాచే నిహతుడైన నీ దేహము నక్కలకును డేగలకును గద్దలకును ఆహార మగుఁగాక. ౨౩

మిక్కిలియు గురాత్తుడగు రాముండు నిజసోదరుండవయిన తుత్రియాధముఁడవు దుష్టుఁడవు భిక్షుఁడవగు నీవు ఇప్పుడు నాచే నిహతుడవగుటను జూడఁగలఁడు. ౨౪

లక్ష్మణుడా! నేను నిన్ను వధించి నీతలను గొనిపోఁగాఁ గవచము భిన్నమయి భూమిపయిఁ బాతవేయఁబడిన ధనుస్సుతోఁగూడిన నీ ముండము నిప్పుడు రాముండు చూడఁ గలఁడు. అని ఇంద్రజిత్తు లక్ష్మణునితోఁ జెప్పెను. ౨౫

ఇట్లు వేగిరపాటునం బరుషంబుగాఁ బలుకుచున్న రావణకుమారు నింద్రజిత్తుంజూచి లక్ష్మణుండు యుక్తియుక్తంబును మహాస్థంబునగు నాకళంబున నిట్లనియె. ౨౬

గుర్బుద్ధివగు రాక్షసుడా! ఇట్లు నోటబీరంబులు పలుకుటను పదలుము. నీవునుగుండవోని యిప్పుడామాటను నోటం జెప్పుటచే నేమిప్రయోజనము? బాహుబలంబునం గార్యంబు నెఱవేర్చుచువుము. ౨౭

అకృత్యా కథసే కర్మ కిమర్థ మిహ రాక్షస. ౨౮
 కురు తత్కర్మయే నాహం శ్రద్ధధ్యాం తవ కథనమ్,
 అనుక్త్యా పరుషం వాక్యం కించిద ప్యనవత్యేవన్. ౨౯
 అవికత్థ న్యసిష్యామి తావం పశ్య పురుషాధమ!,

ఇత్యుక్త్యా పశ్య నారాచా నాకర్ణం పూరితాన్ శితాన్. 30
 నిజభూన మహావేగా న్లక్ష్మణో రాక్షసోరసి,

సువత్రవాజితా బాణా జ్వలితా ఇవ సన్నగాః. 3౧
 నైర్మతోర సృభాసన్త సంతూ రత్నయో యథా,

స శరై రాహత స్తేన సరోఽహి రావణాత్మజః. 3౨
 సుప్రయుక్తై స్త్రిభి ర్బలైః ప్రతివివ్యాధ లక్ష్మణమ్,

స బభూవ తదా భీమో నరరాక్షససింహయోః. 33
 వినుర్ధ స్తుములో యుద్ధే పరస్పరజయైషిణోః,

ఉభౌ హి బలసంపన్నా వుభౌ విక్రమశాలినౌ. 3౪
 ఉభావపి సువిక్రాంతా సర్వశస్త్రాశ్రుకోవిదౌ,
 ఉభౌ పరమదుర్జేయా వతుల్యబలతేజసౌ. 3౫

యుయుధా తే తదా వీరా గ్రహా వివ నభోగతౌ,

బలవృత్రా వి వాభీతో యుధితౌ దుష్ప్రిధర్షణౌ. 3౬
 యుయుధా తే మహాత్మానౌ తదా కేసరిణా వివ,

రాక్షసుడా! పనిచేయక యిచ్చట నిన్ను నీవే పొగడుకొనుటవలన నేమిగలదు? నేను నీమాటను నమ్మునట్లు కార్యముగావించి చూపుము. ౨౮

పురుషాధముడగు నింద్రజిత్తా! నేను బరుషవచనంబు లాడకయ కొంచెమేని నిన్నుక్షేపింపకయ ఆత్మస్తుతిచేసి కొనకయ నిన్నిప్పుడు వధించి పుచ్చెదను. చూడుము. అని లక్ష్మణుడు ఇంద్రజిత్తుతో జెప్పెను ౨౯

ఇట్లు పనికి లక్ష్మణుడు మహావేగంబులఁ దీక్షంబులునగునైరుబాణంబులను అట్లెల్లాడు చెవివఱకు నాకర్షించి యింద్రజిత్తు పశ్చాత్తలంబున నాటెను. 30

మంచి తెుక్కలు కట్టియుండుటచే మహావేగంబులగు నాబాణంబులు కూరికసర్పంబులుంబోలె జ్వలించుచు నారాక్షసుని పక్షంబున మూర్ఛకరణంబులకరణి వెలింగినవి. 31

రావణకుమారుండు లక్ష్మణునిచే బాణంబులంబ్రహరింపఁబడిన వాఁడై కోపించి మూడుబాణంబులు గుఱిదప్పక చెవివఱకు లాగి లక్ష్మణునిపయిం బ్రయోగించెను. 32

ఆప్పుడు యుద్ధంబున మనుష్యశ్రేష్ఠుడగు లక్ష్మణుడును రాక్షసశ్రేష్ఠుడగునింద్రజిత్తును ఒకరినొకరు జయింపఁగోరి యొండొరులపైఁ జేయు బాణప్రయోగము భయంకరంబయి యొప్పెను. 33

ఇంద్రజిల్లత్తులు ఇద్దఱును బలవంతులు మహాపరాక్రమశాలులు సమస్తాయుధములయందు నేర్పరులు సమస్తదివ్యాస్త్రంబులు దెలిసిన వారలు జయింపనలవిగాని వారు సరిలేటి బలపరాక్రమంబులు గలవారు కావున ఒకరి కొకరు సమముగాఁ బోరిరి. 34-3౫

ఆప్పుడు వీరులగు నింద్రజిల్లత్తులు ఆకాశంబున గ్రహములు పోరినట్లు యుద్ధము చేసిరి.

ఆప్పుడు యుద్ధంబున నెట్టివారికి నెదిరింపనలవిగానివారలను మహాపరాక్రమశాలులు సగు నాయుంద్రజిల్లత్తులు ఎంతమాత్రము భయము

బహూ నవస్పృజంతా హి మార్గణౌఘా నవస్థితౌ. 32
 నరరాక్షససింహా తౌ ప్రహృష్టౌ వభ్యయుభ్యతామ్.

సుసంప్రహృష్టౌ నరరాక్షసోత్తమా
 జయైషిణౌ మార్గణచాపధారిణౌ,
 పరస్పరం తౌ ప్రవవర్షతుర్భృశం
 శరాఘనైరేణవలాహకా వివ. 33
 అభిప్రప్సృచ్ఛౌ యుధి యుద్ధకోవిదౌ
 శరాసిచచ్ఛౌ శీతశస్త్రధారిణౌ,
 అభీక్ష మావివ్యధతు ర్మహాబలౌ
 మహాహవే శమ్భురవాసవా వివ.

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండేష్టా శీతితమ స్సర్గః.

ఏకోననవతితమ స్సర్గః.

తత శ్చరం దాశరథి స్సన్ధా యామిత్రకర్షణః,
 ససర్జ రాక్షసేన్ద్రాని చ క్రుద్ధ సుర్ప ఇవ శ్వసన్. ౧

తస్య జ్యోతలనిర్ఘోషం స శ్రుత్వా రావణాత్మజః,
 వివర్ణవదకో భూత్వా లక్ష్మణం సముదైక్షత. ౨

తం వివర్ణముఖం దృష్ట్వా రాక్షసం రావణాత్మజన్,
 సామిత్రిం యుద్ధసంయుక్తం ప్రత్యువాచ విభీషణః. 3

నిమిత్తాన్యనుపశ్యమి యా న్యస్తి న్రావణాత్మజే,
 త్వీర తేన మహాబాహూ! ఇగ్న ఏష న సంశయః. ౪

నొందక వృత్తుండును దేశేంద్రుఁడునుబోరినట్లునింహములు పోరినట్లుపోరిరి.

మనుష్యశ్రేష్ఠుఁడగు లక్ష్మణుఁడును రాక్షసోత్తముఁడగు సింద్రజిత్తును వెనుదీయక పెక్కు బాణసమూహంబుల నొండొరులపయిం బ్రయోగించుచు సంతోషంబునం బోరిరి.

32

లక్ష్మణుఁడును ఇంద్రజిత్తును ధనుర్బాణంబులు ధరించి మిక్కిలి సంతోషులయి యొండొరుల జయించు తమకంబున మేఘములు జలమువర్షించు నట్లు ఒకరిపై నొకరు బాణసమూహంబులు ప్రయోగించిరి.

33

యుద్ధంబునం బండితులును ఖడ్గబాణంబులు మొదలగుతీక్షణములయిన యాయుధములు ధరించియున్నవారలను మహాబలశాలులనగు నా యింద్రజిత్తులును యుద్ధంబుననుమడించిన శౌర్యముతో శంబరుండును ఇంద్రుఁడునుబోలె నొకరితో నొకరుపోరిరి.

34

ఇది యెనుబదియొనిమిదివసర్గము.

ఎనుబదితొమ్మిదవసర్గము.

అంత శత్రువాశనుండగు లక్ష్మణుండు మపేతుండయి కృష్ణసర్పంబు వోలె నిట్టూర్పులు నిగుడించుచు నొకదివ్యబాణంబు వింటం గూర్చి యింద్రజిత్తునిపైఁ బ్రయోగించెను.

35

రావణ కుమారుఁడు లక్ష్మణునియల్లెట్రాటివ్వనినిని భయంబునందెల్లఁ బాటిన మొగంబుతో లక్ష్మణుం జూచెను.

36

విభీషణుఁడు భయంబున సింద్రజిత్తుని మొగంబు వెల్లనగుటంజూచి యుద్ధంబునం దేకాగ్రుండై యున్న లక్ష్మణుం జూచి యిట్లనియెను.

37

మహాబలంబులగు బాహువులు గల లక్ష్మణుడా! ఇంద్రజిత్తు నందుఁ గలిగిన ముఖ వైవర్ధ్యము మొదలగు నిమిత్తంబులం జూడఁగా నితఁడు భంగము నొందెనని స్పష్టముగాఁ దెలియుచున్నది కావున నీవు క్షిప్రంబున వీనిఁ విధింపుము. అని విభీషణుఁడు లక్ష్మణునితోఁ జెప్పెను.

38

తత స్సన్ధాయ సౌమిత్రి ర్బాణా నగ్నిశిఖోపమాన్,
ముమోచ నిశితాంస్తస్మిన్ సర్పానివ మహావిమాన్.

౫

శక్రాశనిసమస్పర్శైర్లక్ష్యణే నాహతశ్శరైః,
ముహూర్త మభవ మ్మాథ స్సర్వసంతుభితేన్ద్రియః.

౬

ఉపలభ్య ముహూర్తేన సంజ్ఞాం ప్రత్యాగతేన్ద్రియః,
దద ర్భావస్థితం వీరం చిరో దశరథాత్మజమ్.

౭

సౌభిచక్రామ సౌమిత్రిం రోషా త్పంరక్తలోచనః,
అబ్రవీ చైచన మాసాద్య పున స్స పరుషం వచః.
కిం న స్మరసి తద్యదేప్రథమే మత్పురాక్రమమ్,
నిబద్ధస్త్వం సహభ్రాత్రాయదా భువి వివేష్టసే.
యువాం ఖలు మయా యుద్ధే శక్రాశనిసమైశ్శరైః,
శాయితౌ ప్రథమం భూమా విసంక్షా సపురస్సరా.

౮

౯

౧౦

స్తృతి ర్వా నా స్తి తే మన్యే వ్యక్తం వా యమసాదనమ్,
గన్తు మిచ్ఛసి యస్తా త్వం మాం ధర్షయితు మిచ్ఛసి.

౧౧

యది తే ప్రథమే యుద్ధే న దృష్టో మత్పురాక్రమః,
అద్య తే దర్శయిష్యామి తి ప్రేదానీం వ్యవస్థితః.

౧౨

ఇ త్యుక్త్వా సప్తభి ర్బాణై రభివివ్యాధ లక్ష్మణమ్,
దశభిస్తు హనూమంతం తీక్ష్ణధారై శ్శరోత్తమైః.
తత శ్శరశతే నైవ సుప్రయుక్తేన వీర్యవాన్,

౧౩

అంత లక్షణుండు అగ్నిశ్వాలులంబోలె వెలుంగుచున్నవియు సర్పంబులుం బోలె మహావినుంబులునగు తీక్షణబాణంబులచే వింట సంధించి యింద్రజిత్తువై బ్రయోగించెను ౫

ఇంద్రజిత్తు ఇంగ్రుని వజ్రాయుధమునెఱి బాణముల లక్షణునిచే నొప్పింపబడి ముహూర్తకాలము సమస్తేంద్రియంబుల జ్ఞానంబు దప్పి మూర్ఛనొందెను. ౬

వీరుండగు రావణపుత్రుండు ముహూర్తంబునకుఁ దెలివొంది తనయెదుట యుద్ధంబునకు నిరీక్షించుచు నిలిచియున్న వీరుండగు దశరథకుమారంగ నెను. ౭

ఆయింద్రజిత్తు కోపంబునం గన్నుల నెఱ్ఱదనంబు గడర లక్షణుని మీఁదికిఁ బోయి యతని సమీపించి మఱలఁ బరువంబుగా నిట్లనియె. ౮

నీవు నీయన్నయు బాణంబులచే బద్ధులరయి నేలం బడి పోలుచుంటిరే; ఆ మొటియుద్ధమునందలి నాపరాక్రమమును మఱచిపోతివా యేమి?

మందు యుద్ధంబున నేను మీయన్నదమ్మల నిర్వురకు మీపరివారములను వజ్రాయుధ సమానములగు బాణములచే మూర్ఛితులం జేసి నేలం బడుచట్లు గావించినాను గదా! ౯

అట్లు నాపరాక్రమము దెలిసియు నీవు న న్నెదిరింప వచ్చుటంజూడఁగా బుద్ధిలేనివాఁడ వని గాని లేక యమలోకమునకుఁ బోవ నాశనొని యున్నావని గాని స్పష్టముగాఁ దోచుచున్నది. ౧౦

మొదటియుద్ధపుడు నాపరాక్రమమును నీవు చూడకున్నయెడ ఇప్పుడు నీకుఁ జూపెదను. ఓడక నిలిచి యుద్ధము నేయుము. అని యింద్రజిత్తు లక్షణునితోఁ జెప్పెను. ౧౧

ఈ ప్రకారంబునం బలికి యయ్యింద్రజిత్తు లక్షణు నేడు బాణంబులను హుళుళుని దీక్షణంబులగు పది యుక్తమబాణంబులను నొప్పించెను.

అంతఁ బరాక్రమవంతుడగు నింద్రజిత్తు లక్షణుని విషయము కన్న

క్రోధా ద్విగుణసంరభో నిర్భిభేద విభీషణమ్. ౧౪

త ద్దృష్టేప్రజితా కర్మ కృతం రామానుజ స్తదా,
అచింతయిత్వా ప్రహసన్నైత త్కించిదితి బ్రువన్. ౧౫

ముమోచ స శరాన్మోరాన్ సంగృహ్య నరపుష్పః,
అభీతవదనః క్రుద్ధో రావణం లక్ష్మణో యథి. ౧౬
నైవం రణగతాశ్చూరాః ప్రహరన్తి నిశాచర!,
లఘువ ఛాల్పవీర్యా శ్చ సుఖా హేమే శరా స్తవ. ౧౭

నైవం శూరా స్తు యుధ్యన్తే సమరే జయకాక్షిణః,

ఇ త్యేవంతం బ్రువాణస్తుశరవన్తై రవాకిరత్. ౧౮

తస్య బాణై స్సువిధ్వస్తం కవచం హేమధూషితమ్,
వ్యశీర్యత రథోపస్థే తారాజాల మి వామ్బరాత్. ౧౯

విధూతవర్షా నారాచై ర్భూవ స కృతవ్రణః,
ఇన్ద్రజి త్సుమరే వీరః ప్రయాథ ఇవ సానుమాన్. ౨౦

తత శ్శరసహస్రేణ సంక్రుద్ధో రావణాత్మజః,
భిభేద సమరే వీరం లక్ష్మణం భీమవిక్రమః. ౨౧
వ్యశీర్యత మహా ద్దివ్యం కవచం లక్ష్మణస్య చ,
కృతవ్రతికృతాన్యోన్యం బభూవతు రభిదుతౌ. ౨౨

నిను మడిగోపంబున ఆకర్ణపూరితంబులగు నూలుబాణంబులచే విభీషణుని నొప్పించెను. ౧౪

ఇంద్రజిత్తు గావించిన కార్యముం జూచి లక్ష్మణుఁడు దాని సతకు నేయక సవ్యుచు, “ఈబాణములు కొంచెమేని బాధింప వున్నవి” అని పలికెను. ౧౫

పురుషోత్తముఁ డగునాలక్ష్మణుఁడు ఎంతమాత్రము భయమునొందక కుపితుఁడై భయంకరబాణంబులు దీసి యింద్రజిత్తుపైఁ బ్రయోగించెను. ౧౬ రాక్షసుఁడా! నీబాణములు ఎంతమాత్రము బలము లేనందునఁ దేలికగాను బాధలేక సుఖముగా నున్నవి. యుద్ధంబున శూరులు ఎచటనేనియు నింత చురుకైన గాఁ బ్రహరింపరు. ౧౭

యుద్ధంబున జయముఁ గోరునట్టి శూరులు మాత్రము ఈప్రకారమున యుద్ధము నేయరు. అని లక్ష్మణుఁడు ఇంద్రజిత్తుతోఁ జెప్పెను.

లక్ష్మణుఁడిట్లు పలుకుచునే యింద్రజిత్తుపై బాణార్షంబులు గురిసెను.

బంగారముచే నలంకృతంబయిన యీ యింద్రజిత్తు కవచము లక్షణ బాణంబులచేఁ దునకలుగా ఖండింపఁబడి ఆకాశంబునుండి నక్షత్రంబులు రాలునట్లు రథంబుపై రాలెను. ౧౮

యుద్ధంబునఁ గవచంబు భిన్నమయి బాణంబులచే మిక్కిలి వ్రణంబులు దగులుటంజేసి వీరుఁడగు నాయింద్రజిత్తు పర్యతంబువోలెఁ గొంతదడవు నిశ్చలుండై యుండెను. ౨౦

అంత భయంకర పరాక్రముఁడగు నింద్రజిత్తు యుద్ధంబునం బరమ క్రుద్ధుండై వీరుఁడైన లక్ష్మణుని వేయి బాణంబులచే నొప్పించెను. ౨౧

శ్రేష్ఠంబును సావంతంబునగు లక్ష్మణుని కవచముగూడ భిగ్గుమయ్యె; అట్లు ఇంద్రజిత్తు లక్షణులు ఒకరు చేసినదానికి మఱియొకరు బదులు చేయుచు నొండొరులం దలపడి పోరిరి. ౨౨

అభీక్షం నిశ్వసంతా తౌ యుధ్యేతాం తుములం యుధి,
శరసంకృత్తసర్వాణ్ణౌ సర్వతో దుధిరోక్షితౌ. ౨౩

సుదీర్ఘకాలం తౌ వీరా వన్యోన్యం నిశితై శ్శరైః,
తతక్షతు ర్తహత్తానా రణకర్కవిశారదా. ౨౪

బభూవతు శ్చాత్కజయే యతై భీమపరాక్రమా,
తౌ శరాఘ్నే సదా కీర్ణా నికృత్తకవచధ్వజౌ. ౨౫
ప్రసంతా దుధిరం చోష్ణం జలం ప్రసవణా వివ,

శరవర్షం తతోఘోరం ముఞ్చతో ర్భీమనిస్వనమ్. ౨౬
సాసారయౌ రి వాకాశే నీలయౌగి కాలమేఘయౌః,
తయౌ రథ మహా న్కాలో వ్యత్యయా ద్యుధ్యమానయౌః. ౨౭

న చతౌ యద్ధవై ముఖ్యం శ్రమం వా పుష్పజగ్గతుః,

అస్త్రాగ్నిస్త్రవిదాం శ్రేష్ఠౌ దర్శయంతా వునగివునః. ౨౮
శరా సుచ్చాచచాకారా నన్తరిక్షే బబన్ధతుః,

వ్యవేతవోష మస్యంతా లఘు చిత్రం చ సుష్టు చ. ౨౯
ఉభౌ తు తుములం ఘోరంచ క్రతు ర్నరరాక్షసౌ,

తయౌగి పృథక్పథృ గ్భీమ శ్శుశ్రువే తలనిస్వనః. ౩౦
ప్రకమ్పయన్జనం ఘోరో నిర్ఘాత ఇవ దారుణః,

స తయౌ రాభీజతే శబ్ద సదాసమరసక్తయౌః. ౩౧

ఇంద్రజిల్లత్తుణులు దేహమంతయు బాణములచే గాయములు చేయఁ బడి నెత్తుటందడుపఁబడిన వారలయి యధికముగా నెట్టూర్పులు నిగుడించుచుఁ బోరిరి. ౨౩

మహాపరాక్రమకాలులు యుద్ధమునందు నేర్పరులనగు నాయుంద్ర జిల్లత్తుణులు బహుకాలమువఱకు ఒకరి నొకరు తీక్షణబాణంబుల నొప్పించిరి.

అప్పుడు భయంకర పరాక్రములగు నాయుంద్రజిల్లత్తుణులు ఒకరిపై నొకరులు బాణసమూహంబులు పరఁగించుచు ఒండొరుల కవంబులను ధ్వజంబులను ఖండించి నెలయేళ్లు జలంబు ప్రవించునట్లు వేడినెత్తురు ప్రవించుచు జయంబు నొందుటకై ప్రయత్నంబునఁ బోరిరి. ౨౪

ప్రయకాలంబున నల్లని మేఘంబులు ధారలుగా వర్షంబు గురియు నట్లు ఆయుంద్రజిల్లత్తుణులు ఒకరిపై నొకరు భయంకరముగా భయంకర ధ్వని గలుగునట్లుగా బాణవర్షంబులు గురియుచు బహుకాలము యుద్ధము చేసిరి. ౨౫-౨౬

అట్లు బహుకాలము యుద్ధము చేయుచున్నను ఆ యుంద్రజిల్లత్తుణులకు విసుగుగాని శ్రమముగాని యెంతమాత్రము గలుగ లేదు.

సమస్తదివ్యాస్త్రంబులు నేర్చినవారిలో నుత్తములగు నాయుంద్రజిల్లత్తుణులు ఒకరిపై నొకరు దివ్యాస్త్రంబులు ప్రయోగింపుచు ఆకాశంబు నిండునట్లు నానావిధములై న బాణంబులం బరఁగించిరి. ౨౭

రాక్షసుండును రఘువీరుండును ఒక బాణమేని వ్యర్థముగానట్లుగా నాశ్చర్య కరంబగు లాగున వేగంబునఁజక్రంగా నొండొగులపై బాణములు ప్రయోగించుచు భయంకరంబుగా యుద్ధముగావించిరి. ౨౮

ఆయుంద్రజిల్లత్తుణుల బ్యాకలధ్వని ఉభయపైనులను వెఱపించుచు పిడుగు పడునపుడు గలుగు ధ్వనివలె భయంకరంబై వేణువేణుగా వినంబడినది. ౩౦

అప్పుడు ఆయుంద్రజిల్లత్తుణులు యుద్ధము నేయుమండఁ గా ఆకాశం

సుఘోరయో ర్నిష్ఠనతో ర్గగనే మేఘయో రివ,

సువర్ణపుష్పై ర్నారాచైర్బలవంతౌ కృతవ్రతౌ.

39

ప్రసునువాతే రుధిరంకీర్తిమంతౌ జయేధృతౌ,

తే గాత్రయో ర్నివతితౌ రుక్మపుష్పా శ్శరా యుధి.

33

అసృజ్మద్ధా వినిష్ఠశ్య వివిశు ర్ధరణీతలమ్,

అన్యే సునిశితై శ్శస్త్రై గాకాశే సంజఘట్టరే.

34

బభిష్టు శ్చిచ్ఛిదు శ్చాన్యే తయో ర్బాణా స్సహస్రశః,

స బభూవ రణో ఘోర స్తయో ర్బాణాను ము శ్చ యః

35

అగ్నిభ్యా మివ దీప్తాభ్యాం సత్రే కుశమయ శ్చ యః,

తయోః కృతవ్రతౌ దేవా శుశుభాతే మహాత్మనోః.

36

సపుష్ప వివ నిష్ఠత్ర వనే శాల్మలికింశుకౌ,

చక్రతు స్తుములం ఘోరం సన్నిపాతం ముహుర్ముహుః

37

ఇన్ద్రజిల్లత్క్షణ శైచిన పరస్పరచందైః పితౌ,

లక్ష్మణో రావణిం యుద్ధే రావణి శ్చాపి లక్ష్మణమ్

38

అన్యోన్యం తా వభిఘ్నంతౌ స శ్రమం ప్రత్యవద్యతామ్,

బాణబాలై శ్శరీరస్థై రవగాఢై స్తరస్వినౌ.

39

శుశుభాతే మహావీర్యా ప్రగూఢా వివ పర్వతౌ,

బున గర్జించుచున్న భయంకరంబులగు మేఘములయొక్క ధ్వనివంటి మహా ధ్వని విసంబడినది. 30

అధికమయిన కీర్తిగల వారలును జయము నొందవలెనని పట్టుదలతో యుద్ధమునేయుచున్నవారలును బలవంతులు నగు నింద్రజిత్తును లక్ష్మణుండును బంగారు పింజలుగల బాణంబులచే గాయంబులు నొందుటచేసి వారిదే హంబులనుండి యధికంబుగా నెత్తురు గాఢినది. 31

యుద్ధంబునఁ గాంచనాలంకృతంబులగు బాణంబులు రాక్షస ధనువీర దేహంబులం జొచ్చి నెత్తురుతోఁగూడ వెడలి భూమిం బ్రవేశించినవి.

ఆ వీరులు ప్రయోగించిన కొన్ని బాణంబులు ఆకాశంబునఁ దీక్షణంబులగు నాయుధంబులం దాఢినవి. మఱికొన్ని యితరబాణంబులను కేవలముగా ఖండించినవి. 32

ఆయుద్ధము చూపరులకు భయంకరంబై యొప్పినది. అందు ఇంద్రజిత్తులు ప్రయోగించునట్టి బాణసమూహము యజ్ఞమునందు జ్వలించుచున్నగార్హ పత్యాహవనీయాగ్నిహోత్రంబులతోఁ గూడిన దర్శనసమూహము వలె నొప్పెను. 33

మహాపరాక్రమశాలులగు నాసూరుల దేహములు గాయములు దగిలి యుండుటవలన వనంబున నెఱ్ఱిని పుష్పములతో నిండి యాకులే లేకయున్న బూరుగు మోడుగు చెట్టులంబోలె బ్రకాశించినవి 34

రావణుని కొడుకును దశరథునిపుత్రుఁడను ఒకరినొకరు వధింపఁ గోరి నవారలయి మాటిమాటికి భయంకరమగునట్లు యుద్ధము గావించిరి. 35

యుద్ధంబున లక్ష్మణుండు రావణపుత్రుని రావణపుత్రుఁడు లక్ష్మణుని బరస్పరము నొప్పించుచుఁ బోరినను ఎంతమాత్రము శ్రమము నొందరైరి. 36

వేగవంతులు మహాబలశాలులు నగు నావీరులు బాణసమూహములు దేహంబునం గ్రుచ్చుకొని యుండుటవలన వృక్షములు మొలిచిన పర్యంతంబులకరణిం బ్రకాశించిరి. 37

తయో రుధిరసిక్తాని సంవృతాని శరై ర్భృశమ్   ౪౦
 బభ్రాజ స్సర్వగాత్రాణి జ్వలంత ఇవ పావకాః,
 తయో రథ మహా న్కాలో వ్యత్యయాద్యుధ్యమానయోః. ౪౧
 న చ తౌ యుద్ధవైముఖ్యం శ్రమం వా పృశపజగ్గుతుః.

అథ సమరపరిశ్రమం నిహన్తుం
 సమరముఖే వ్యజితస్య లక్ష్మణస్య,
 ప్రియహిత ముపపాదయన్మహాబా
 సుసుర ముపేత్య విభీషణోఽవతస్థే.   ౪౨
 ఇతిశ్రీమద్యుద్ధకాండే ఏకోనవతితమ స్సర్గః.

న వ తి త మ స్స ర్గః.

యుధ్యమానా తు తౌ దృష్ట్వా ప్రసక్తౌ నరరాక్షసా,
 ప్రభిన్నా వివ మాతజ్ఞా పరస్పరవధైషిణౌ.   ౧
 తౌ ద్రష్టుకామ స్సజ్జాగ్రే పరస్పరగతౌ బలీ,
 శూర స్స రావణభ్రాతౌ తస్థౌ సజ్జాగ్రమమూర్ధని.   ౨
 తతో విష్ణుగయామాస మహా ధను రవస్థితః,
 ఉత్సర్జ చ తీక్షాగ్రా న్రాక్షసేషు మహాశరాన్.   ౩

తే శరా శ్శిఖిసంకాశౌ నిపతంత స్సమాహితాః,
 రాక్షసా ద్దారయామాసు ర్వజ్ర ణీవ మహాగిరీన్.   ౪
 విభీషణ న్యానుచరా స్తేఽపి శూలానిపట్టసైః,
 చిచ్ఛిదు స్సమరే పీగా న్రాక్షసా న్రాక్షసోత్తమాః.   ౫
 రాక్షసై స్తైః పరివృత స్స తదా తు విభీషణః,
 బభౌ మధ్యేప్రహృష్టానాం కలభానా మివ ద్విషః.   ౬

బాణంబులచే గప్పబడి నెత్తుటం దడిసియున్న యావీరుల యవ
యవములు జ్వలించుచున్న యగ్నిహోత్రంబులభంగి వెలింగెను. ౪౦

అంత నారావణకుమారుఁడును దశరథపుత్రుఁడును బెద్దకాలము యుద్ధ
ముసేయుచున్నను వారికియుద్ధముపై వినుగుగాని శ్రమముగాని యెంతమా
త్రము గలుగదయ్యెను. ౪౧

అంత మహాసరాక్రముఁడగు విభీషణుఁడు యుద్ధముఖంబుల నెవ్వరి
చేతను జయింప నలవిగాని లక్షణునకు యుద్ధాయాసము దీటుటకై ఆతనికి
సంతోషంబును హితంబును గల్గనట్లు యుద్ధరంగముముందట వచ్చి నిలిచెను.

ఇది యెనుబదితొమ్మిదవ సర్గము

తొంబదియవసర్గము

బలవంతుఁడు శూరుఁడునగు విభీషణుఁడు యుద్ధంబున మదపుటే
మంగులంబోలె నొండొరులం దాఁకి యొకరినొకరు జయింపఁ గోరి పోరు
చున్న యా లక్షణేంద్రజిత్తులం జూడఁగోరి వారలం జూచినప్పటికీ దానును
యుద్ధంబుసేయుటకై యుద్ధభూమి సన్నిభాగంబున నిలిచెను. ౧-౨

అంత నవ్యభీషణుఁడు యుద్ధరంగంబున నిలిచి గొప్పధనుస్సుగొని
నుహాధ్వని గలుగునట్లు వారిసారించి రాక్షసులపైఁ దీక్షణబాణంబులఁ బ్రయో
గించెను. 3.

ఆబాణంబులు అగ్నివలె మండుచు గుఱిదప్పక రాక్షసులం దాఁకి
వజ్రాయుధము పశ్యతములను ఛేదించునట్లు రాక్షసులను ఛేదించినవి ౪

రాక్షసోత్తములగు విభీషణుని సచివులను యుద్ధంబున హల ఖడ్గా
ద్యాయుధంబులచేత రాక్షసులను వధించిరి ౫

అప్పుడు తనసచివులగు రాక్షసులనడుమనున్న యవ్యభీషణుఁడు
మదించిన యేనుఁగుగన్నుల నడుమ నుండు మదపుటేనుంగువలెఁ జూడ

తత స్సంచోదయానో వై హరీ వ్రత్యోరణప్రియాన్,
ఉవాచ వచనం కాలే కాలజ్ఞో రక్షసాం వరః.

2

ఏకోఽయం రాక్షసేన్ద్రస్య పరాయణ మివ స్థితః,
ఏత చ్చేషం బలం తస్య కిం తిష్ఠత హరీశ్వరాః!

౪

అస్మిన్వినిహతే పాపే రాక్షసే రణమూర్ధని,
రావణం వర్జయిత్వా తు శేష మస్య బలం హతమ్.

౯

ప్రహస్తో నిహతో రో నికుమ్భ శ్చ మహాబలః,
కుమ్భకర్ణ శ్చ కుమ్భ శ్చ ధూమ్రాక్షశ్చ నిశాచరః.

౧౧

జమ్బూమాలీ మహామాలీ తీక్ష్ణవేగోఽశనిప్రభః,
సుప్తఘోర్ యజ్ఞకోపశ్చ వజ్రనంష్ట్ర శ్చ రాక్షసః.

౧౧

సంహ్రాదీ వికటో నిఘ్నస్తపనో దమ ఏవచ,
ప్రఘాసః ప్రఘస శ్చైవన ప్రజఙ్ఘోఽబఙ్ఘ ఏవచ

౧౨

అగ్ని కేతుశ్చ దుర్ధర్షో రశ్మి కేతుశ్చ వీర్యవాన్,
విద్యుజ్జహ్వో దివ్యజ్హవాశ్చ సూర్యశత్రుశ్చ రాక్షసః.

౧౩

అకమ్పన స్సుపార్శ్వ శ్చ చక్రమాలీ చ రాక్షసః,
కమ్పన స్సత్త్వవస్తా తా దేవా న్తకనరాస్తకా.

౧౪

ఏతాన్నిహత్యాతిబలా స్పృహా న్రాక్షససత్తమాన్,
బాహుభ్యాం సాగరం తీర్త్వా లఙ్ఘ్యతాం గోష్మదం లఘు

౧౫

ఏతావదేవ శేషం వో జేతవ్య మిహ వానరాః,

నొప్పెను.

అంత నేకాలంబున నేది చేయఁదగినదో అదంతయుఁ దెలిసిన వాఁడగు రాక్షసోత్తముఁడు విభీషణుండు రాక్షసులతో యుద్ధమునేయ నుత్సుకులయి యున్న వానరులకు మఱియు నుత్సాహంబు గల్గెటకై యాకాలంబునం జెప్పవలసిన రీతిని ఇట్లనిపలికెను.

వానరవీరులారా! ఈయింద్రజిత్తు ఒకఁడై యింక రావణునకుగతి; రావణుని నైన్యములో నీతఁడొకఁడై హరుఁడు మిగిలియున్నాఁడు; మీరతేని యీతని నుపేక్షించెదరు?

దుష్టుఁడగు నీయింద్రజిత్తు యుద్ధంబున హతుఁడగునేని రావణుండు దొకఁడు దక్కఁ దక్కినరావణుని బలమంతయు హతమయినట్లగుచున్నది.

వీరుండగు ప్రహస్తుఁడు హతుఁడయ్యె; మహాబలుఁడు నికుంభుఁడును వధింపఁబడిరి; కుంభకర్ణుండును నిహతుఁడయ్యె; మఱియుఁ గుంభుఁడు, ఘాత్రాక్షుఁడు, జంబుమాలి, మహామాలి, తీక్షణేగుండు, అశనిప్రభుఁడు, నుత్తముఁడు, యజ్ఞకోపుఁడు, వజ్రదంష్టుండు, సంహృది, వికటుఁడు, సిఘ్నుఁడు, తపనుఁడు, దముండు, ప్రహనుఁడు, ప్రఘనుఁడు, ప్రజంఘుఁడు, జంఘుఁడునను నీరాక్షసవీరులం బొరిగొంటిరి; దుర్ధర్ముండును సగ్నికేతుని, బరాక్రమశాలియును రక్షి కేతునిఁబరిమార్చితిరి; మఱియు విద్యుజ్జ్వల్యుండును, నూర్యశత్రుఁడును, అకంపనుఁడును, సుపార్శ్వుఁడును, జక్రమాలియుఁ, గంపస్కంధు లోనుగాఁగల రాక్షస ప్రధానుల ననేకులం బొరిపుచ్చితిరి; బలవంతులగు దేవాంతక నరాంతకులనుగూడ వధించి పుచ్చితిరి.

మీరలు మహాబలశాలులగు నీరాక్షసవీరులఁ బెక్కింద్ర రూపుమాపి సముద్రమును భుజములచే నీడి దాటినవారలయితిరి; ఇంక స్వల్పమయిన గోష్పదమంతటి యీయింద్రజిద్వధము మీ కెంతమాత్రము? ఉపేక్షింపక నెఱవేర్చుఁడు.

వానరులారా! బలగర్వితులగు రాక్షసులనందఱు వధించినారు; ఇంక

హతా స్స ర్వే సమాగమ్య రాక్షసా బలదర్పితాః. ౧౬
 అయుక్తం నిధనం కర్తుం పుత్రస్య జనితుర్కమ,
 ఘృణా మహస్య రామాధరే నిహన్యాం బ్రాతు రాత్తజమ్. ౧౭
 హస్తుకానుస్య మే బాష్పం చక్షుశ్చైవ నిరుధ్యతి,
 తమేవైష మహాబాహుర్లక్ష్మణశ్చమయిష్యతి. ౧౮
 వానరా ఘ్నత సంభూయ భృత్యా నస్య సమీపగాన్,

ఇతి తే నాతియశసా రాక్షసే నాభిచోదితాః. ౧౯
 వానరేంద్రాదహృషిరే లాజ్ఞాలాని చ వివ్యధుః,
 తతస్తే కపిశార్దూలాః క్ష్యేళస్తశ్చ ముహుర్ముహుః. ౨౦
 ముముచు ర్వివిధా న్నాదా న్నేహ స్పృష్టేవ బర్హిణః,

జామ్యవా నపి తై స్సర్వై స్సవ్యూధై రపి సంవృతః. ౨౧
 అశ్కభిస్తాడయామాస నఖై ర్దస్తైశ్చ రాక్షసాన్,
 నిఘ్నన్త మృతౌధిపతిం రాక్షసాస్తే మహాబలాః. ౨౨
 పరివపుర్భయం త్యక్వా త మనేకవిధాయుధాః,
 శరైః పరశుభిస్త్రైః పటనై ర్యష్టితోమరైః. ౨౩
 జామ్యవస్తం మృధే జఘ్ను ర్నిఘ్నస్తం రాక్షసీం చమూమ్,

స సమృహిరస్తుముల స్సంజఙ్గే కపిరక్షసామ్. ౨౪
 జేవాసురాణాం క్రుద్ధానాం యథా భిమో మహాస్వనః,
 హనూమా నపి సంక్రద్ధస్సాల ముత్పాట్య వీర్యవాన్. ౨౫
 రాక్షసాం కదనం చక్రే సమాసాద్య సహస్రతః,

శేషము నీయింద్రజిత్తు నొకనిమాత్రమే మీరు వధింపవలసినది. ౧౨

రామునికార్యముకొఱకు నేను అన్నకొడుకునైనను వధించివుత్తును గాని, దండ్రిని నేనే నాకొడుకు నింద్రజిత్తును వధించుట యుక్తముగాదు.

నే నింద్రజిత్తును వధింపఁగోరినంత నా కన్నులం గన్నీరు క్రమ్ముచు న్నది; కావున నతని మహాబాహుఁడగు నీ లక్ష్మణుఁడే వధించుఁ గాక. ౧౩

వానరులారా! మీరలందఱుఁజేరి యీ యింద్రజిత్తునికి సాహాయ్య ర్థమయి వచ్చిన నై న్యమును వధింపుఁడు. అని విభీషణుఁడు వానరులతోఁ జెప్పెను.

వానరవీరులు కీర్తికాలియగు నావిభీషణుని ప్రోత్సాహవచనంబు విని సంతోషంబు నొంది వాలంబు లాడించిరి. ౧౪

అంత నావానరోత్తములు విభీషణునిప్రోత్సాహవచనములచేమేఘం బులం జూచిన మయూరంబులు వలెఁ బ్రహృష్టులయి నానావిధంబులుగా నీంహనాదంబులు గావించిరి. ౨౦

జాంబవంతుఁడును సమస్తవానరులను తనభల్లూకనై న్యముం గూడి శిల లచేతను నఖములచేతను దంతములచేతను రాక్షసుల నొప్పించెను. ౨౧

మహాబలశాలులగు రాక్షసులు అట్లు ప్రహరించుచున్న భల్లూకనాథుం డగు జాంబవంతుని నానావిధంబులగు నాయుధములతోఁ జాట్టుముట్టిరి. ౨౨

ఆరాక్షసులు అప్పుడు యుద్ధంబున రాక్షసనై న్యమును వధించుచున్న జాంబవంతునిపై బాణంబులను గొడ్డళ్లను అడ్డకత్తులను యుద్ధులను దోమరంబు లను బ్రయోగించి నొప్పించిరి. ౨౩

ఆ వానరరాక్షసుల దొమ్మియుద్ధము శ్రుద్ధులగు దేవానురులయుద్ధము వలె మహాధ్వని గలిగి భయంకరంబై యుండినది. ౨౪

మహావరాక్రమకాలి యగు హనుమంతుఁడును మిక్కిలియుఁ గోపించి సాలం బొకటి పెకలించి రాక్షససేనం జొచ్చి భయంకరంబుగా యుద్ధము చేసెను. ౨౫

స దత్త్వా తుములం యుద్ధం పితృవ్య సేవ్యజిద్యుధి. ౨౬

లక్ష్మణం పరవీరఘ్నం పున రే వాభ్యధావత,

తౌ ప్రయుక్తౌ తవా వీరా మృధే లక్ష్మణరాక్షసౌ. ౨౭

శరాఘా నభివర్షన్తౌజఘ్నతు స్తౌ పరస్పరమ్,

అభీక్ష్య మస్తర్దధతు శ్వరజాలై ర్మహాబహౌ ౨౮

చన్ద్రాదిత్యా వి వోష్ణాన్తే యథా మేఘై స్తరస్వినౌ,

న హ్యదానం న సన్ధానం ధనుషో వా పరిగ్రహః. ౨౯

న విప్రమోక్షో బాణానాం న వికర్షో న విగ్రహః,

న ముష్టిప్రతిసన్ధానం న లక్ష్యప్రతిపాదనమ్. ౩౦

అదృశ్యత తయో స్తత్ర యుధ్యతోఽపాణిలాఘవాత్,

చాపవేగవినిర్ముక్తబాణజాలై స్సమస్తతః. ౩౧

అస్తరిక్షేఽభిసంఘన్నే న యాపాణి చకాశిరే,

లక్ష్మణో రావణిం ప్రాప్య రావణి ఇచ్ఛసి లక్ష్మణమ్ ౩౨

అవ్యవస్థా భవ త్యుగ్ర తాభ్యా మనోన్యన్యవిగ్రహే,

తాభ్యా ముభాభ్యాం తరసా విస్ఫుట్తై ర్విశిఖై శ్శితైః. ౩౩

నిరస్తర మి వాకాశం బభూవ తమసావృతమ్,

తైః పతద్భి శ్చ బహుభి స్తయో శ్వరశతై శ్శితైః. ౩౪

దిశశ్చ ప్రదిశశ్చైవ బభూవు శ్వరసంకులాః,

తమనా సంవృతం సర్వ మాసీ ద్భీమతరం మహత్. ౩౫

అ స్థం గతే సహస్రాంశౌ సంవృతం తమ సేవ హి,

ఇంద్రజితుండు అట్లు పిసతండ్రి విభీషణునకుఁ గావలసినంత యుద్ధమునొసంగి మఱల శత్రువీరులం బొరిగొనునట్టి లక్ష్మణుమీఁది కడఁరెను. ౨౧

అయుద్ధంబున వీరులును యుద్ధంబునందు సమర్థులునగు నాల్పక్షజేంద్రజితులు బాణవర్షంబులు గురియుచు నొకరినొకరు నొప్పించిరి. ౨౨

వర్షింపునందు చంద్రనూర్యలు మేఘములచే మఱుఁగుపడునట్లు మహాబలశాలులును వేగవంతులునగు నాయుంద్రజిల్లక్షణులు బాణసమూహములచేఁ బలుమాఱు అంతర్ధానము నొందుచుండిరి. ౨౩

అచట నాయుంద్రజిల్లక్షణులు పోరునపుడు వారిహస్తలాఘవి విశేషంబునఁజేసి అమృలపొదినుండి బాణంబులఁ దీయుటగాని వింట సంధించుటగాని ధనుస్సును బట్టుటగాని బాణములఁ బ్రయోగించుటగాని చెవివఱకు నాకర్షించుటగాని వారిమేనియునికిగాని వింటిని నారినీ విడికిట నమర్చుటగాని గుఱి దప్పక వేయుటగాని యెంతమాత్రము గనఁబడదయ్యె. ౨౪-౩౦

ధనుస్సుచే వేగంబునం బ్రయోగింపఁ బడుచున్న బాణసమూహములు ఆకాశమంతటను గప్పటంజేసి బాణంబులదక్క మఱి యేవస్తువును గానఁబడదయ్యె. ౩౧

అప్పుడు లక్ష్మణుండు ఇంద్రజిత్తు మీఁదికిని ఇంద్రజిత్తు లక్ష్మణుమీఁదికిని అడరి. వార లొండొరులతోఁ బోరుచుండఁగా “లక్ష్మణుఁడెంద్రజిత్తును గొట్టునో ఇంద్రజిత్తు లక్ష్మణుఁగొట్టునో” అనుభేదము దెలియఁబడదయ్యెను.

వారలిరువ్వు ఒండొరులపయి వేగంబునం బ్రయోగించిన బాణంబులు ఎంతమాత్రము సంచులేనట్లు నిండియుండుటంజేసి యాకాశమంతయుఁ జీఁకటికమ్మినట్లుండినది. ౩౨

అట్లు ఇంద్రజిల్లక్షణుల కఱకుబాణంబులు లెక్కకుమీఱి వ్యాపించుటఁజేసి దిక్కులను విదిక్కులును బాణపూర్ణంబులయి యొప్పెను. ౩౩

నూర్యుం డస్తమించినప్పుడు చీఁకటిచే గప్పఁబడు విధంబున నపుడు సమస్తంబును దమస్సుచేఁ గప్పఁబడి మిక్కిలియు భయంకరంబై

రుధిరాఘమహానద్యః ప్రావర్తస్తసహస్రశః. 31

క్రవ్యాదా దారుణా వాగ్భి శ్చిక్షివు ర్భయనిస్వనమ్,

న తదానీం పవౌ వాయు ర్నచ జజ్వల పావకః. 32

స్వస్త్వస్తు లోకేభ్య ఇతి జజల్పు స్తే మహర్షయః,

సంపేతు శ్చత్ర సంప్రాప్తా గన్ధర్వా స్సహ చారణైః. 33

అథ రాక్షససింహస్య కృష్ణా న్కనకభూషణాన్,

శరై శ్చతుర్భి సౌమిత్రి ర్వివ్యాధ చతురో హయాన్. 34

తతోఽవరేణ భల్లేన సితేన నిశితేన చ,

సంపూర్ణాయతముక్తేన సుపక్తేన సుచర్చసా. ౪౦

మహేన్ద్రాశనికల్పేన సూతస్య విచరిష్యతః,

స తేన బాణాశనినా తలశ్చబ్దానునాదినా. ౪౧

లాఘవా ద్రాఘవ శ్రీమాన్ శిరః కాయా దపాహరత్,

స యస్తరి మహాతేజా హతే మణ్డోదరీసుతః. ౪౨

స్వయం సారథ్య మకరో త్పున శ్చ ధను రస్పృశత్,

త దద్భుత మభూ త్తత్ర సామర్థ్యం పశ్యతాం యుధి. ౪౩

హయేషు వ్యగ్రహస్తం తం వివ్యాధ నిశితై శ్చరైః,

యందును.

3౫

అప్పుడు నెత్తురు వెల్లువలు గొప్పనదులుగా వేలకొలది ప్రవహించి నవి. భయంకరములయిన మాంసాహారములయిన క్రూరజంతువులు భయంకరముగా నఱచినవి.

3౬

అప్పుడు భయంబున నాయువు వీవకుండెను; అగ్ని జ్వలించలేదు; మహర్షులును భయంబునొంది “లోకంబులు ఈ యుద్ధంబుచే నశింపక మంగళంబు నొందుఁగాక” యని పలికిరి.

3౭

యుద్ధముఁ జూడవచ్చియున్న గంధర్వులును చాళిణులును భయంబునందలఁగి పోయిరి.

3౮

అంత లక్ష్మణుఁడు రాక్షససింహుఁడగు నింద్రజిత్తుని కాంచనాలంకృతంబులగు నల్లనిగుఱ్ఱంబులను నాల్గింటిని నాలుగుబాణంబుల నొప్పించెను.

3౯

అపిష్టుట శ్రీమంతుఁడగు లక్ష్మణుఁడు లాఘవంబున దేదీప్యమానంబును దీక్షమును నుపత్రంబును గాంతిమంతంబునగు మఱియొక కత్తివాతి యమ్ము దీసి చెవివఱకునాకర్షించి దేవేంద్రు ఁజ్రాయుధమువంటిదియు జ్వాలాశూతధ్వనిచే ధ్వనించుచు విడుగువలె భయంకరముగాఁ జూపట్టుచున్నదియు నగుబాణంబుచే నింద్రజిత్త్రధంబు విచిత్రగతులం ద్రిప్పుచున్న సాశధితలమొల్ల నేసెను.

౪౦-౪౧

సారథి హతుండగుటయు మహాలేఖండగు నామందోదరీకుమారుం డింద్రజిత్తు తానే సారథ్యమాచేసికొనుచు ధనువు గ్రహించి యుద్ధంబునఁ గావించెను.

౪౨

అయ్యుద్ధమునందు అట్లు తా నొకఁడై సారథ్యంబునఁ జేసికొనుచు యుద్ధంబుపేయుచున్న యింద్రజిత్తు సామర్థ్యంబునకుఁ జూపరు లచ్చెను

వందిరి

౪౩

లక్ష్మణుఁడు ఇంద్రజిత్తుచేతులు సారథ్యవ్యాపారంబునఁదగిలియుండు

ధను వ్యథ వున ర్వ్యగ్రే హయేషు ముముచే శరాన్. ౪౪

ధిరేషు తేషు బాణేషు సౌమిత్రి శ్శీఘ్రవిక్రమాః,
అర్దయామాస బాణౌఘై ర్విచరన్త మభీతవత్. ౪౫

నిహతం సారథిం దృష్ట్వా సమరే రావణాత్తజః,
ప్రజహౌ సమరోద్ధ్వం విషణ్ణ స్స బభూవ హ. ౪౬

విషణ్ణవదనం దృష్ట్వా రాక్షసం హరియాథపాః,
తతః పరమసంహృష్టా లక్ష్మణం చాభ్యపూజయన్. ౪౭
తతః ప్రమాధీ శరభో రభసో గన్ధమాదనః,
అమృత్యమాణా శ్చ తావం శ్చక్రు ర్వేగం హరీశ్వరః. ౪౮

తే చాస్య హయముఖేషు తూర్ణ మత్ ఫ్లుత్య వానరాః,
చతుర్న్సు సుమహావీర్యా నిపేతు ర్భీమవిక్రమాః. ౪౯

తేషా మధిష్ఠితానాం తై ర్వానరైః సర్వతోపమైః,
ముఖేభ్యో రుధిరం రక్తం హయానాం సమవర్తత. ౫౦

తే హయా మధితా భగ్నా వ్యసహో ధరణీం గతాః,

తే నిహత్య హయాం స్తస్య ప్రమథ్య చ మహారథమ్. ౫౧

పున రుత్పత్య వేగేన తస్థు ర్లక్ష్మణపార్శ్వతః,
హతాశ్వా ద్విఘ్నత్య రథా న్మృధితసారిభేః ౫౨
శరవర్షేణ సౌమిత్రి మభ్యధావత రావణిః.

నపుడు నాతని వాఁడియప్పులనొప్పించెను; అతండు ధనువుధరించి బాణము
లేయుచుండునపుడు గుఱ్ఱంబులపై బాణములేసెను. ౪౪

బాణములు ప్రయోగించుటయందు మిక్కిలియు లాఘవముగల
లక్షణుండు అట్లు రంధ్రములుకనిపెట్టి నిర్భయంఁడై ఇంద్రజిత్తును బాణ
సమాహంబులచే మిక్కిలియు నొప్పించెను. ౪౫

రావణకుమారుండు యుద్ధంబునఁ దనసారథిహతుండగుటయుఁ దాను
సారథ్యమునేయు రంధ్రము కనిపెట్టి లక్షణుండు తన్ను నొప్పించుటయుం
జూచి యుద్ధగర్వంబు వదలి దుఃఖితుండయ్యెను. ౪౬

వానరవీరులు ఇంద్రజిత్తు మొగంబునదుఃఖంబుగని పరమసంతుష్టలయి
లక్షణునిం గొనియాడిరి. ౪౭

అంతఁ బ్రమాధియు శరభంపును రథసుండును గంధమాదేనుండు
నను వానరవీరులు నల్వరు ఇంద్రజిత్తుని యాటోపంబు సహింపక పరాక్ర
మించిరి. ౪౮

భయంకరమయిన పరాక్రమముగలయానల్వరు వానరవీరులు ఇంద్ర
జిత్తుని రథంబునకుఁ బూన్చిన యుత్తమంబులగు నాలుగు గుఱ్ఱంబులమీఁ
దను మహావేగంబునం బడిరి. ౪౯

పర్యతంబు లంతటి యవ్యానరవీరులు పైఁబడఁగానే యా యశ్వం
బులు సహింపఁజాలక విహ్వలంబులయి ముఖంబులనుండి యెఱ్ఱురు
గ్రక్కినవి. ౫౦

అగుఱ్ఱంబులు అవ్యానరులవేగంబునకు నలఁగి యవియవంబులు విఱిగి
విగతప్రాణంబులయి నేలం గూలినవి.

అవానరవీరులు ఇంద్రజిత్తు గుఱ్ఱంబులను వధించి యతని దివ్యరథం
బునువిఱిచి మఱల వేగంబున వచ్చి లక్షణుని పార్శ్వంబున నిలిచిరి. ౫౧

అయింద్రజిత్తు సారథియహయంబులను వధింపఁబడుటవలన, రథం
బు వదలి నేలకు డిగ్గి బాణవర్షంబు గురియుచు లక్షణుని పైకిఁబోయెను. ౫౨

తతో మహేంద్రప్రతిమ సులక్షణః

పదాతినం తం నిశితై శ్శరోత్తమైః,

సృజంత మాజౌ నిశితాన్ శరోత్తమా

స్ఫుళం తదా బాణగణై ర్ష్య వారయత్.

౫౩

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే నవతితమ స్సర్గః.

ఏ క న వ తి త మ స్స ర్గః.

సహతాశ్వో మహాతేజా భూమా తిష్ఠన్నిశాచరః,

ఇన్ద్రజిత్వరమక్రుద్ధ సంప్రజజ్వల తేజసా.

౧

తౌ ధన్వినౌ జఘాంసంతా పనోఽన్య మిషుభి ర్భృశమ్

విజయే నాభినిష్కాన్తా వనే గజవృషా వివ.

౨

నిబర్హయంత శ్చాన్యోన్యం తే రాక్షసవనౌకసః,

భర్తారం న జహు ర్యుధే సంపతంతస్తతస్తతః.

౩

తతస్తా న్రాక్షసాన్ సర్వాస్తర్షయన్త్రావణాత్తజః,

స్తువానో హర్షమాణ శ్చ ఇదం వచన మబ్రవీత్.

౪

తమసా బహుళే నేమా స్సంసక్తా స్సర్వతో దిశః,

నేహ విజ్ఞాయతే స్వోవా పరోవా రాక్షసోత్తమాః.

౫

ధృష్టం భవన్తో యుధ్యంత హరీణాం మోహనాయ వై,

అహం తు రథ మాస్థాయ ఆగమిష్యామి సంయుగమ్.

౬

తథా భవంతః కుర్వంత యథేమే కాననౌకసః,

న బుద్ధ్యేయ ర్ధరాత్మానః ప్రవిష్టే నగరం మయి.

౭

అంతనప్పుడు పృథ్విసురుని వధించిన మహేంద్రునితో సమానుడగు
లక్ష్మణుడు తనపై వాడితూపులు పరగించుచుఁ బదాతియయివచ్చుచున్న
యయ్యింద్రజిత్తును దీక్షంబులు సుత్రమంబులునగు పెక్కు బాణంబులు ప్ర
యోగించి నిలిపెను. ౫౩

ఇది తొంబదియవసర్గము.

తొంబదియొకటవసర్గము.

అట్లు విరళుండై నేలపై నిలుచున్న మహాశేజుండగు నింద్రజిత్తు పర
మకుపితుడై తేజస్సుచే జ్వలించుచుండెను. ౧

ధనుర్ధరులగు నా లక్ష్మణేంద్రజిత్తులు బాణంబులచే నొకరినొకరు
వధింపఁగోరిన వారలయి యుద్ధవియందు మదగజంబులుం బోలె విజయార్థ
మయి యొండొరుల నెదుర్కొనిరి ౨

రాక్షసులును వానరులను యుద్ధంబున నాలుగుప్రక్కలను సంచరిం
చుచు ఒకరి నొకరు వధించుచుఁ దమతమయొడఁకుని విడువక పోరుచుండిరి.

అంత రావణకుమారుం డింద్రజిత్తు ఆరాక్షసులనందఱను సంతోషం
బుగల్గునట్లు వారలం గొగడుచు సంతోషంబున చిట్లని పలికెను. ౩

రాక్షసవీరులారా! సమస్తసిక్కులను జీఁకటి దట్టముగా న్యాపించి
యున్నది. కావున నిపుడు యుద్ధంబునఁ దవవాడనిగాని శత్రువనిగాని
భేదము దెలియకున్నది. ౪

మీరెల్లు ఈవానరులకు నేను బోయినసంగతి తెలియనండునట్లు
చక్కఁగా యుద్ధము నేయుచుండుఁడు. నేను ఇంతిలో రథము నాగోహించి
యుద్ధమునకు వచ్చెదను. ౫

నేను బట్టణంబులోనికిఁ బోవుచుండఁగా దురాత్ము లగునీవానరులు
నాకడ్డమువచ్చి నన్నుబోసిన యుద్ధమునేయకుండునట్లు మీర లిచట వారల
ను మోసపుచ్చవలయును. అని యింద్రజిత్తు రాక్షసులతోఁ జెప్పెను. ౬

ఇత్యుక్త్వా రావణసుతో వశ్చయిత్యా వనాకసః,
ప్రవివేక పురీం లజ్జాం రథహేతో రమిత్రహః.

౮

స రథం భూషయిత్యా తు రుచిరం హేమభూషితమ్,
ప్రాసాసికరసంపూర్ణం యుక్తం పరమవాజిభిః.
అధిష్ఠితం హయజ్ఞేన సూతే నాప్తోనదేశినా,
ఆరురోహ మహాతేజా రావణి స్సమితింజయః.

౯

౧౦

స రాక్షసగణై ర్దుశ్చై ర్వౌతో మన్తోదరీసుతః,
నిర్యయా నగరాత్పూర్ణం కృతాస్తబలచోదితః.
సోఽభినిష్క్రమ్య నగరా దిన్ద్రజిత్పరవీరహః,
అభ్యయా జ్వనన్తై ర్నై వర్లత్తణం సవిభీషణమ్.

౧౧

౧౨

తతో రథస్థ మాలోక్య సౌమిత్రి రావణాత్కృజమ్,
వానరా శ్చ మహావీర్యా రాక్షస శ్చ విభీషణః.
విస్మయం పరమం జగ్తు ర్లాఘవాత్తస్య ధీమతః,

౧౩

రావణి శ్చాపి సంక్రుద్ధో రణే వానరయూధపాన్.
పాతయామాస బాణాన్ఘై శ్చతశోఽథ సహస్రశః,
స మణ్డలీకృతధనూ రావణి స్సమితింజయః.
హరీ నభ్యహన త్కున్దః పరం లాఘవ మాస్థితః,

౧౪

౧౫

తే నిధ్యమానా హరయౌ నారాచై ర్భీమవిక్రమాః.
సౌమిత్రిం శరణం ప్రాప్తాః ప్రజాపతిమివ ప్రజాః,

౧౬

శత్రువుల పధించువాడగు రావణకుమారుఁ డింద్రజిత్తు పైనికులకవ్వి
ఫంబునం జెప్పి వానరుల వంచింది రథముఁ దెచ్చుటకై లంకాపురంబునకుఁ
బోయెను.

మహాశేఠాండును శత్రుసమూహంబుల జయించిన వాఁడునగు
వయ్యింద్రజిత్తు నుందరంబును గాంచ నాలంకృతంబును అసంఖ్యంబులయిన
స్రాసంబులచేతను ఖడ్గంబులచేతను నిండినదియు నుత్తమాశ్వంబులు పూన్చినది
యు నశ్వంబులలక్షణంబుఁ జక్కగాఁ దెలిసినవాఁడును రథమనకుహితంబుఁ
జెప్పువాఁడునగు సారథి గల్గియునగు రథంబును ధ్వజాదులచే నలంకరించి
దాని నాశోహించెను.

మందోదరీపుత్రుండగు నింద్రజిత్తు మృత్యువశంగతుం డగుటంజేసి
రాక్షసవీరుల నశేషులంగూడి లంకాపురంబునుండి మఱి వెడలివచ్చెను. ౧౧

శత్రువీరుల పధించునట్టి యయ్యింద్రజిత్తు వేగవంతంబులగు గుఱ్ఱంబు
లు పూన్చిన యరదంబుచేఁ బట్టణంబువెలువడి లక్షణవిభీషణులపైకిఁ బో
యెను.

అంత లక్షణంబును మహాపరాక్రమశాలినిగా వానరులును విభీష
ణుండును, యుద్ధభూమి నున్నట్టై యుండి తమ కంతమాత్రము దెలియనీక
యతిశీఘ్రముగా నగరంబునకుఁ బోయి రథగతుండై వచ్చిన యింద్రజిత్తుం
జూచి వాని లాఘవంబునకు ఆత్యైశ్వర్యము నొందిరి.

ఇంద్రజిత్తుండును బరమమపితుండై యుద్ధంబున బాణసమూహంబులు
పరఁగించి లెక్కలేనివానరవీరులను బడఁద్రోసెను.

శత్రుసమూహముల జయించునట్టి యింద్రజిత్తుండు మపితుండై తన
యధికమయిన మోస్తలాఘవంబుఁ జూపుచు ధనుస్సు నుండలాకారంబై యొ
ప్పు వానరుల పధింపసాగెను.

భయంకరపరాక్రములగు నవ్యాసరులు అట్టింద్రజిత్తుచే బాణంబుల
పధింపఁబడుచు సహింపఁజాలక ప్రజలు ప్రజానాథుండగు బ్రహ్మదేవుని

తత స్సమరకోపేన జ్వలితో రఘునందనః. ౧౭

చిచ్ఛేన కార్తుకం తస్య దర్శయ న్నాణిలాఘవమ్,
సోఽన్య త్కార్తుక మాదాయ సజ్జం చక్రే త్వర న్నివ. ౧౮

తద వ్యస్య త్రిభి ర్భాణై ర్లక్ష్మణో నిరకృంతత,
అత్రై సం చిన్నధన్వాన మాశీవివవిఘోషమైః. ౧౯

వివ్యా ధోరసి సామిత్రి రావణిం పఞ్చభి శ్శరైః,

తే తస్య కాయం నిర్భివ్య మహాకార్తుకనిస్సృతాః. ౨౦

నివేతు ర్ధరణీం బాణా రక్తా ఇవ మహోరగాః,
స భిన్నవర్షా రుధిరం వమ స్వక్రేణ రావణిః. ౨౧

జగ్రహ కార్తుకం శ్రేష్ఠం దృఢజ్యం బలవ త్తరమ్,

స లక్ష్మణం సముద్దిశ్య పరం లాఘవ మాస్థితః. ౨౨

వవర్ష శరవర్షాణి వర్షాణివ పురందరః,
ముక్త మింద్రిజితా తత్తు శరవర్ష మరిందమః. ౨౩

అచారయ దసమ్భాన్తో లక్ష్మణ స్సుదురాసదమ్,

దర్శయామాసచ తదా రావణిం రఘునందనః. ౨౪

అసమ్భాన్తో మహాతేజా స్త దద్భుత మి వాభవత్,

తత స్తా రాక్షసాన్సర్వాం ప్రీభి రేకైశ మాహవే. ౨౫

అవిధ్య త్వరమక్రద్ధ శీఘ్ర మస్త్రంప్రదర్శయన్,
రాక్షసేంద్రిసుతం చాపి బాణాఘై స్సమతాడయత్. ౨౬

శరణుచొచ్చునట్లు తమనాథుండగు లక్ష్మణుని శరణుచొచ్చిరి. ౧౬

అంత లక్ష్మణుండు యుద్ధంబునందుఁగోపంబునమండిపడి తనహస్తలాఘవంబుఁజూపుచు నింద్రజిత్తునిచేతి ధనుస్సును ఖండించెను. ౧౭

ఇంద్రజిత్తు హస్తలాఘవంబుగదుర నొందు విల్లుగొని నారియొక్క పెట్టుటయు లక్ష్మణుండు దానినిగూడ మూఁడుబాణంబుల ఛేదించెను. ౧౮

అంత లక్ష్మణుండు ఇవిధంబున ధనుస్సు ఛేదించి మఱియుఁసయ్యింద్రజిత్తుని పక్షంబున సర్పవిషమువలెఁ బ్రాణాంతకరంబులగు నైదుబాణంబుల నొప్పించెను. ౧౯

ఆబాణంబులు లక్ష్మణుని గోష్ఠసమస్సునుండివెడలివచ్చి ఇంద్రజిత్తుని దేహంబుదూటి నెత్తుటం దడిసి యెఱ్ఱనిసర్పంబులవగిది నేలంబడినవి. ౨౦

ఆయ్యింద్రజిత్తు బాణవేగంబునఁగవచంబుభిన్నమగుబయనోట నెత్తురుగ్రక్కుచు దృఢమయిన యల్లెత్రాడుగలదియుపారివంతంబునగు మఱియొకయు త్తమమయిన ధనుస్సుగ్రహించెను. ౨౧

ఆరాషణపుత్రుఁ డంత నధికమయిన హస్తలాఘవం బవలంబించి ఇంద్రుండు వన్నంబులు గురియునట్లు లక్ష్మణునిపై బాణవన్నంబులు గురిసెను.

శత్రువులనడంగఁ ద్రొక్కునట్టియాలక్ష్మణుండు ఎట్టివారికేని సమీపింపనలవిగాని యయ్యింద్రజిత్తుని బాణవన్నమును ఎంతమాత్రము తొట్టుపాటునొందకయ బాణంబులచే నివారించెన. ౨౩

మహాపరాక్రమశాలియగు లక్ష్మణుండు ఆపైదు ఎంతమాత్రము సంభ్రమంబునొందక యింద్రజిత్తునకుఁ దన పరాక్రమంబు దేటపడనట్లు విక్రమించెను. ఆయ్యది యెంతయు సద్భుతంబై చూపట్టెను. ౨౪

అంత లక్ష్మణుండు యుద్ధంబునం బరమశ్రద్ధుండై తనబాణప్రయోగమునందలి లాఘవంబుఁజూపుచు నారాక్షసులనందఱు నొక్కొకనిమూఁడేసి బాణంబులఁ బ్రహరించి రాషణుమారునిఁగూడఁ బెక్కుబాణంబుల నొప్పించెను. ౨౫-౨౬

సోఽతివిధో బలవతా శత్రుణా శత్రుతాపినా,
అసక్తం ప్రేషయామాస లక్ష్మణాయ శరా స్పృహమాన్. ౨౭

తా న ప్రాప్తా శితై రాబ్జై శ్చిచ్ఛేద రఘునందనః,

సారథే రస్య చ రణే రథినో రథినత్తమః. ౨౮
శిరో జహార ధర్మాత్మా భల్లై నానతపర్వణా,

అనూతా స్తే హయా స్తత్ర రథ మూహు రవిక బాః. ౨౯
మణ్డలా న్యభిధావన్త స్త దద్భుత మి వాభవత్,

అమర్షవశ మాపన్న స్సౌమిత్రి ద్దృఢవిక్రమః. ౩౦
ప్రత్యవిధ్య ధ్యాయం స్తస్య శరై ర్విశ్రాసయన్తతే,

అమృష్యమాణ స్తత్కర్క గావణస్య సుతో బలీ ౩౧

వివ్యాధ దశభి రాబ్జై సౌమిత్రిం త మమర్షిణమ్,

తే తస్య వజ్రప్రతిమా శ్శరా సుర్పవిషోపమాః ౩౨

విలయం జగ్ము రాహత్య కవచం కాశ్చనప్రభమ్,

అభేద్యకవచం మత్వా లక్ష్మణం రావణాత్తజః. ౩౩

లలాటే లక్ష్మణం బాణై సుపుష్కై స్త్రిభి రింద్రిజత్,

అవిధ్య త్వరమక్రుద్ధ శ్శీఘ్రాస్త్రం చ ప్రదర్శయన్. ౩౪

తైః పృషత్కై ర్లలాటస్థై శ్శుశుభే రఘునందనః,

రణాగ్రే సమరశ్లాఘీ త్రిశృజ్జ ఇవ పర్వతః. ౩౫

ఆరాక్షనుడు అట్లు బలవంతుడును శత్రుహంతయునగు లక్ష్మణునిచే నధికముగా నొప్పింపబడినవాడై కోపించి లక్ష్మణునిమీఁద సంకులేనట్లు పెక్కు బాణములం బ్రయోగించెను. ౨౭

ఆరాక్షనుడు ప్రయోగించిన బాణములు తన్నుదగులకమున్ను నడుమనే వానిలక్ష్మణుడు తీక్షణబాణముల ఖండించెను.

అంతియగాక ధర్మాత్ముడును రథికోత్తముడునగు లక్ష్మణుడు యుద్ధంబునందు నున్నగా సంస్కరింపబడిన గణపులుగల కత్తివాతిబాణమున నాయంద్రజితుని సారథిశిరంబు దొల్ల నేసెను. ౨౮

ఆయుద్ధంబున సారథి హతుడయ్యెను ఇంద్రజిద్రథమునకుఁ బూన్చిన గుఱ్ఱములు ఎంతమాత్రము తప్పుదారిఁబోక మాపరులాశ్చర్యపడు నట్లు మండలాకారంబుగా రథంబును ద్రిప్పచుండినది. ౨౯

చలనములేని పరాక్రమముగల లక్ష్మణుడు యుద్ధంబునఁ గ్రోధవశం గతుండై లోకంబులు తల్లడిల్ల నాయంద్రజితుని గుఱ్ఱంబులను బాణములచే నొప్పించెను. ౩౦

బలవంతుడగు రావణాత్మజుడు లక్ష్మణుని యాటోపంబు సహింపక కుపితుడగు లక్ష్మణునిపైఁ బదిబాణములఁ బ్రయోగించెను. ౩౧

వజ్రతుల్యంబులును సర్పవిషంబువలె నతి క్షూరింబులునగు నింద్ర జితుని బాణములు లక్ష్మణుని మేఘం దొడిగిన కాంచనప్రభుమగు నభేద్యకవచంబుఁ దాఁకి భగ్నము లయ్యె. ౩౨

రావణునికొడుకు లక్ష్మణుండు ఆభేద్యమయిన కవచంబుఁ దొడిగి యున్నాడని తెలిసి పరమకుపితుడై తన శత్రుంబుగా బాణములు ప్రయోగించు శక్తిం జూపుచుఁ గాంచనపుంఖములగు మూడుబాణములు లక్ష్మణుని లలాటంబు గాడ నేసెను. ౩౩-౩౪

యుద్ధ ప్రియుడగు లక్ష్మణుడు లలాటంబున మూడుబాణములు గ్రుచ్చుకొనియుండుటవలన యుద్ధాగ్రంబున మూడుశిరములుగలపర్యతము.

స తదా హ్యర్దితో బాణై రాక్షసేన మహామృధే,
త మాశు ప్రతివివ్యాధ లక్ష్మణః పశ్చాభి శ్మరైః. 3౬
విశ్వ చేన్ద్రజితో యుద్ధే వదనే శుభకుణ్డతే,

లక్ష్మణేన్ద్రజితో వీరా మహాబలశరాసనా 3౭
అన్యోన్యం జఘ్నుతు ర్బాణై ర్విశిఖైర్భీమవిక్రమా,

తత శ్శోణితదిగ్ధాజ్ఞా లక్ష్మణేన్ద్రజితా వుభా. 3౮
రణే తౌ రేజతు ర్వీరా పుష్పితా వివ కింశుకా,
తౌ పరస్పర మభ్యేత్య సర్వగాత్రేషు ధన్వినా. 3౯
ఘోరై ర్వివ్యధతు ర్బాణైః కృతభావా వుభా జయే,

తత స్సమరకోపేన సంయుక్తో రావణాత్మజః ౪౦
విభీషణం త్రిభి ర్బాణై ర్వివ్యాధ వదనే శుభే,
అయోముఖై స్త్రిభి ర్విధ్రావ రాక్షసేన్ద్రం విభీషణమ్. ౪౧
ఏకై కేనాభివివ్యాధ తాన్ సర్వాన్ స్మరియూధపాన్,

తస్మై దృఢతరం క్రుద్ధో జఘాన గదయా హయాన్. ౪౨
విభీషణో మహాతేజా రావణే స్సుదురాత్మనః,
స హతాశ్వా దవస్తుత్య రథాన్నిహతసారథేః. ౪౩
రథశక్తిం మహాతేజాః పితృవ్యాయ ముమోచ హ,

తా మావత స్తీం సంప్రేక్ష్య ముమిత్రానన్దపర్ధనః. ౪౪
చిచ్ఛేద నిశితై ర్బాణై ర్దశధా సాఽపత ద్భువి,

వలె జూడ నొప్పెను.

3x

లక్షణుడవుడు యుద్ధంబున రాక్షసునిచే బాణంబుల నొప్పింపఁబడి యంతకా శీఘ్రముగా ధనుస్సు నాకర్ణాంతము నాకర్షించి యింద్రజిత్తుని సుందరములయిన పోగులతో నొప్పుచున్న ముఖంబున ఆయిదు బాణంబుల నేసెను.

3x

శూరులును మహాపరాక్రమశాలిలునగు నాలత్తజేంద్రజిత్తులు సారంతంబులగు ధనుస్సులు ధరించి కరవీరపత్రాది నానావిధాగ్రంబులగు బాణంబులచే నొందురుల నొప్పించిరి.

3x

యుద్ధంబున శూరులగు లత్తజేంద్రజిత్తు లిద్దఱును నెత్తుటం దడిసిన వారలై చక్కఁగాఁ బుప్పించిన పూశవృక్షంబులభంగిం బ్రకాశించిరి.

ధనుర్ధరులగు నాలత్తజేంద్రజిత్తు లుభయంబును జయంబు నొందఁగోరికతో నొండొరుల నెదిరించి సమస్తావయవంబులందును భయంకరంబులగు బాణంబుల నొప్పించిరి.

3x

అంత రావణకుమారుఁడు యుద్ధంబునఁ గోపరసంబుప్పొంగ విభీషణుని ముఖంబున మూఁడు బాణంబులు వేసెను.

40

మతియు నతఁడు రాక్షసేంద్రుండగు విభీషణుని మూఁడు బాణముల నొప్పించి యానానరవీరుల నందఱును ఒక్కొక్కని నొక్కొక్క బాణంబున నొప్పించెను.

40

మహాపరాక్రమశాలియగు విభీషణుఁడు ఆయింద్రజిత్తునిపై మిక్కిలియుఁ గోపించి దురాత్ముడగు నతనిగుఱ్ఱంబులను గదచే వధించిపుచ్చెను.

మహాలేఖఁడగు నయ్యింద్రజిత్తుఁడు గుఱ్ఱంబులును సారథియు వధింపఁబడుటవలన రథంబునుండి నేలకు లంఘించి రథమునకు వేసియున్న శక్తిం గొని పినరిండ్రి విభీషణునిపై నేసెను.

43

సుమిత్రాదేవి కూర్చిపట్టి లక్షణుఁడు ఆరథశక్తి విభీషణునిమీదికి వచ్చుటంజూచి నయమనె తీక్షణబాణంబుల ఛేదింప నదిపదిపటియ లయి

తస్మై దృఢధనుః క్రుద్ధో హతాశ్వాయ విభీషణః. ౪౫
వజ్రస్పర్శసమా నృశ్చ ససర్జోరసి మార్గణాన్,

తే తస్య కాయం నిద్విద్య రుక్తశుభ్రా నిమిత్తగాః. ౪౬
బభూవు ర్లోహితా దిద్ధా రక్తా ఇవ మహోరగాః,

స పితృవ్యాయ సంక్రుద్ధ ఇన్ద్రజిచ్చర మాదదే. ౪౭
ఉత్తమం రక్షణాం మధ్యే యమదత్తం మహాబలః,

తం సమీక్ష్య మహాతేజా మహేషం తేన సంహితమ్. ౪౮
లక్ష్మణో వ్యాదదే బాణ మస్యం భీమపరాక్రమః,
కుబేరేణ స్వయం స్వప్నే స్వప్నే దత్తం మహాత్మనా. ౪౯
దుర్జయం దుర్విషవ్యాంచ సేన్ద్రే రపి సురాసురైః,

తయో స్తే ధనుషీ శ్రేష్ఠే బాహుభిః పరిఘోషమైః. ౫౦
వికృష్యమాణే బలవ త్కౌర్మా వివ చుకూజతుః,

తాభ్యాం తౌ ధనుషీ శ్రేష్ఠే సంహితౌ సాయకోత్తమా. ౫౧
వికృష్యమాణౌ వీరాభ్యాం భృశం జజ్వలతుః శ్రియా,

తౌభాసయన్తా వాకాశం ధనుర్భ్యాం విశిఖా చ్యుతౌ. ౫౨
ముఖేన ముఖ మాహత్య సన్నివేతతు రోజనా,

సన్నిపాత స్తయో శ్చాసీ చ్చరయో ఘోరరూపయోః. ౫౩

నేలం బడెను.

౪౪

దృఢమయిన ధనుస్సు ధరించిన విభీషణుఁడు కోపించి విరఘుఁడై యున్న నయ్యింద్రజితుని ఎత్తుంబున ఎజ్రసారంబులగు పంచబాణంబులఁ బ్రయోగించెను.

౪౫

కాంచనపుంఖంబులును లక్ష్మ్యంబు దప్పనివియనగు నాబాణంబులు ఇంద్రజితుని మేను భేదించి నెత్తుటం దడిపి యెఱ్ఱిని గొప్పసర్పంబులభంగిఁ జూపఱినవి.

౪౬

రాక్షసమధ్యంబున మహాబలుఁడగు నయ్యింద్రజిత్తు ప్రథమఁడై పిన తండ్రి విభీషణునిపై నేయుటకై యముఁడొసంగిన యుత్తమంబగు బాణంబుఁ దీసెను.

౪౭

ఇంద్రజిత్తు అట్లు గొప్పబాణంబును సంధించుటఁజూచి మహాలేజుఁడు భయంకరపరాక్రముఁడు నగు లక్ష్మణుఁడును మున్ను తనకుఁ గుఱేరుఁడు భవిష్యద్వృత్తాంతంబుఁ దెలిసి స్వప్నంబున నొసంగినదియు ఇంద్రాది దేవా మరులకుఁగూడ జయింపను సహింపను అలవిగానిదియు నగు మఱియొక దివ్యబాణంబు గ్రహించెను.

౪౮-౪౯

అప్పు డుత్తమంబులగు నాలక్ష్మణేంద్రజితుల ధనువులు ఇనుప గుడి యలవంటి వారి బాహువులచే నాకర్షింపఁబడుచుఁ గ్రంచపక్షులు కూయు నట్లు ధ్వనించినవి.

౫౦

అయ్యుత్తమబాణంబులు పూరులగు నాలక్ష్మణేంద్రజితులచే మహాధనుస్సున సంధించి యాకర్షింపఁ బడుచు కాంత్యతిశయంబునం జేసి మిక్కిలియు జ్వలించినవి.

౫౧

అదివ్యబాణంబులు ధనుస్సులనుండి వెడలి నిజప్రకాశంబున నాకాశంబునంతయుఁ బ్రకాశింపఁజేయుచుముఖము ముఖముందాఁకియొండొంటితో నొరసికొన్నవి.

౫౨

భయంకరాకారంబులగు నమృతా బాణంబులు ఒండొంటిం దాఁకు

స ధూమవిస్ఫులిజశ్చ తజ్జోఽగ్ని ద్దారుణోఽభవత్,

తా మహాగ్రహసంకాశా వనోన్యం సన్నిపత్య చ. ౫౪

సజ్జామే చ తదా యాంతా మేదిన్యాం వినిపేతతుః,
శరాపతిహతా దృష్ట్యా తా వృథా రణమూర్ధని. ౫౫

వ్రీళితా జాతరోషా చ లక్ష్మణేష్వజితా తదా,
సుసంరబ్ధ స్తు సౌమత్రి రస్త్రం వారుణ మాదదే. ౫౬

రాత్రం మహేష్వజి ద్యుద్ధే వ్యసృజ ద్యుధిః పీఠే,
తేన తద్విహతం త్వస్త్రం వారుణం పరమాద్భుతమ్. ౫౭

తతః క్రుద్ధో మహావేజా ఇష్టజి తఃమితింజయః,
ఆగ్నేయం సందధే దీప్తం స లోకం సంక్షిపన్నివ. ౫౮

సారేణాస్త్రేణ తద్వీరో లక్ష్మణః ప్రత్యవారయత్,

అస్త్రం నివారికం దృష్ట్యా రావణిఃక్రోధమూర్ఛితః. ౫౯
ఆసురం శత్రునాశాయ ఘోర మస్త్రం సమాదదే,

తస్మాచ్ఛాపా ద్వినిషేతు గ్భాస్వరాః కూటముద్గరాః. ౬౦
ఘోలాని చ ముసుణ్యశ్చగదాః ఖడ్గాః పరశ్వధాః,

తద్దృష్ట్యా లక్ష్మణ స్సంఖ్యే ఘోర మస్త్ర మథాసురమ్. ౬౧
అచార్యం సర్వభూతానాం సర్వశత్రునినాశనమ్,
మాహేశ్వరేణ ద్యుతిమాం సైదస్త్రం ప్రత్యవారయత్. ౬౨

టయు వానియొరయికం బుట్టినయగ్ని ధూమముతోను మిణుంగులుల
తోనుం గూడి యందఱకును భయంబు గలిగించెను. ౫౩

అమహాబాణంబులు మహాగ్రహంబులుంబోలె నొండొంటిందాకి
యుద్ధంబున విచిత్రగతులం బోరి శాంతంబులై నేలం బడినవి. ౫౪

అప్పుడు లక్ష్మణేంద్రజితు రిద్దఱును యుద్ధరంగంబునఁ దమ దివ్యబా
ణంబులు ప్రతిహతము లగుటం గని సిగ్గుచు గోపంబునుం బొందిరి. ౫౫

అంత లక్ష్మణుఁడు మిక్కిలి త్వరపడి వారుణాస్త్రంబుఁ బ్రయోగిం
చెను. ౫౬

పుత్రాసురుని వధించిన దేవేంద్రునిఁగూడ యుద్ధంబున జయించిన
రావణకుమారుఁడు పోరం జలింపక రాద్రాస్త్రంబు నేయుటయు దానిచే
నవ్వారుణాస్త్రంబు చూపరుల కాశ్చర్యంబు గలుగునట్లు ప్రతిహతంబయ్యె.

అంత మహాతేజఁడును శత్రుసమూహంబుల జయించువాఁడునగు
నింద్రజిత్తు కుపితుఁడై లోకంబులన్నియు సంహరించుటకో యన దేదీప్య
మానసుగు వాగ్మేయాస్త్రంబు దనుస్సున సంధించెను ౫౮

పరాక్రమవంతుఁడగు లక్ష్మణుఁడు అయ్యాగ్మేయాస్త్రంబును సౌరా
స్త్రంబున నివారించెను.

ఇంద్రజిత్తుండు తన యాగ్మేయాస్త్రంబు నివారితమగుటం గని పరి
మక్రద్ధుఁడై శత్రువినాశార్థమయి మహాభయంకరంబగు వాసురాస్త్రంబుఁ
బ్రయోగించెను. ౫౯

అయ్యగురాస్త్రప్రభావమువలన ఇంద్రజిత్తుని భనుస్సునుండి దేదీ
ప్యమానంబులగు బాణములు ముద్గరంబులు హులములు ముసలంబులు గదలు
ఖడ్గంబులు బరశ్యధంబులు నఁగంభ్యంబుగా వెడలినవి. ౬౦

అంత మహాతేజఁడును లక్ష్మణుఁడుభయంకరంబగునయ్యగురాస్త్రంబు
సమస్తభూతంబులకును నివారింప నలవిగాకుండుటయు సమస్తశత్రువుల నశిం
పఁజేయుటయుఁ దెలిసి మాహేశ్వరాస్త్రంబున దాని నివారించెను. ౬౧, ౬౨

తయో స్సుతుములం యుద్ధం సంబభూ వాద్భుతోపమమ్,
గగనస్థాని భూతాని లక్ష్మణం పర్యవారయన్. ౬౩

భైరవాభిరుతే భీమే యుద్ధే వానరరక్షసామ్,
భూతై ర్భహుభి రాకాశం విస్మితై రావృతం బభౌ. ౬౪

ఋషయః పితరో దేవా గన్ధర్వా గరుడోరగాః,
శతక్రతుం పురస్కృత్య రరతు ర్లక్ష్మణం రణే. ౬౫

అ థాన్యం మార్గణశ్రేష్ఠం సంరథే రాఘవానుజః,
హుతాశనసమస్పర్శం రావణాత్మజదారణమ్. ౬౬

సుపత్నీ మనువృత్తాజ్ఞం సుపర్వాణం సుసంస్థితమ్,
సుసర్ణవికృలం వీర శృరీరాస్తకరం శరమ్. ౬౭

దురావారం దుర్విషహ్యం రాక్షసానాం భయావహమ్,
ఆశీవిషవిషప్రఖ్యం దేవసంఘై సుమర్చితమ్. ౬౮

యేన శక్రో మహాతేజా దానవా నజయ త్ప్రభుః,
పురా దైవాసురే యుద్ధే వీర్యవా స్త్వరివాహనః. ౬౯

త దైన్యే మస్తం సౌమిత్రి స్సంయుగే ష్యపరాజితమ్,
శరశ్రేష్ఠం ధనుశ్రేష్ఠే సరశ్రేష్ఠోఽభిసందధే. ౭౦

సంధా యామిత్రదళనం విచకర్ష శరాసనమ్,
సజ్య నూయమ్య దుర్ధర్షం కాలో లోకక్షయే యథా. ౭౧

సంధాయధనుషి శ్రేష్ఠే వికర్ష న్నిర మబ్రువీత్,
లక్ష్మీవా స్త్వక్షణో వాక్య మర్థసాధక మాత్మనః. ౭౨

అంత నాలక్షణేంద్రజితుల యుద్ధము భయంకరంబై యసదృశంబై యొప్పె నప్పుడు ఆకాశంబున నున్న భూతంబు లన్నియు లక్షణంబు బరిచే ప్పించి నిలిచినవి. ౭౩

అప్పుడు వానరులును రాక్షసులును భయంకరముగా భయంకరమయి నగ్గనితోఁ బోరుచుండఁగా సమస్తభూతంబులును ఆకాశంబుఁజేరి యాశ్చర్యపడి చూచుచుండినవి. ౭౪

అప్పుడు మహర్షులును చితగులును వేల్పులును గంధర్వ గరుడోరగా గులును దేవేంద్ర సహితులయి అమృతాయుద్ధంబున నెంతమాత్రము బాధగలుగకుండ లక్షణుని రక్షించిరి. ౭౫

అంత రాముని తమ్ముడగు లక్షణుఁడు అగ్నిహోత్రమువంటిదియు రావణకుమారుని ఐధించునదియు నగు నుత్తమమయిన మఱియొక బాణంబు ధనుస్సున సంధించెను. ౭౬

పరాక్రమవంతుఁడుఁ బురుషశ్రేష్ఠుండు నగు లక్షణుండు చక్కఁగా తెుక్కలగట్టినదియుఁ ఇర్తులమయినదియు సుందరములయిన గణపులు గలదియు సుందరమయిన యాకాశముగలదియు కాంచనచిత్రితంబును ప్రాణాంతికరంబును నివారింపనుసహింపను అలవి గానిదియు రాక్షసులకు భయంకరంబును సర్వవిధంబువలె నతిహాసరంబును సమస్తదేవతలచేతను బూజితంబును మఱియు మున్ను దేవాసురయుద్ధంబున మహాతేజాండును మహాపరాక్రమ చాలియునగు పచ్చని గుఱ్ఱంబులుగల దేవేంద్రుఁడు సమస్తదానవుల దేవం జయించెనో అట్టియైంద్రాస్త్రంబు చే నభిమంత్రితంబును యుద్ధంబులందుఁ బరాజయంబులేనివియునగు నుత్తమం బైనబాణమును మహాధనుస్సున సంధించెను.

లక్షణుండు అట్లు శత్రునాశనంబగు దివ్యబాణంబుసంధించి ప్రలయ కాలంబునందు లోక వినాశార్థమయి యముండువలె గుర్ధక్షింబగు ధనుస్సును వంచి యాకర్షించెను. ౭౭

లక్షీసంపన్నుండగు లక్షణుఁడు బాణంబు వింటసంధించి యాకర్ణాంతమునాకర్షింపుచుఁ దనకుఁ గార్యసాధకంబగులాగున నీవచనంబుఁబలికెను.

ధర్మాత్మా సత్యసద్ధర్మ రామో దాశరథి ర్యది,
పౌరుషే చాప్రతిష్ఠస్త్వ శ్శరై సం జహీ రావణిమ్. 23

ఇశ్యుక్త్వా బాణ మాకర్ణం వికృవ్య త మజిహ్వాగమ్,
లక్ష్మణ స్సమరే వీర స్సస జ్జేష్ఠజితం ప్రతి. 24
విద్రాగిస్త్రేణ సమాయోజ్య లక్ష్మణః పరవీరహః,

స శిర స్సశిరస్త్రాణం శ్రీమజ్జ్వలితకుణ్డలమ్. 25
ప్రమ ధ్యేష్ఠ్యజితః కామూ త్పాతయామాస భూతలే,

త ద్రాక్ష సతనూబస్య చిన్నస్కన్ధం శిరో మహత్. 26
తపనీయనిధం భూమా దదృశే రుధిరోక్షితమ్,
హతస్తు నిపచా తాశు ధరణ్యాం రావణాత్మజః. 27
కవచీ సశిరస్త్రాణో విధ్వ స్త ససశరాససః,
చుక్రుశు స్తే తత స్సరేవే వానరా స్సవిభీషణాః. 28
హృవ్యన్తో నిహతే తస్మి న్నేవా వృత్రవధే యథా,

అథా న్తరిక్షే దేవానా మృషీణాం చ మహాత్మనామ్. 29
అభిజక్షే చ సన్నాదో గన్ధర్వాప్స రసామపి,
పతితం త మభిజ్ఞాయ రాక్షసీ సా మహాచమూః. 30
పథ్యమానా దిశో భేషే హరిభి ర్దితకాశిభిః,
వాసరై ర్వధ్యమానా స్తే శస్త్రా ణ్యుత్పృజ్య రాక్షసాః. 31
లక్ష్మో మభిముఖా స్సస్త్రు ర్నవ్తసంజ్ఞాః ప్రధావితాః,
దుద్రువు ర్భూముధా భీతా రాక్షసా శ్శృతశో దిశః. 32
త్యక్త్వా ప్రహరణాన్ సరేవే పట్టసాసిపరశ్వధాన్,

బాణమా ! దశరథసుహృదాజమానుడగు రాముడు ధర్మంబువిడు
వనివాడును బ్రతిజ్ఞ దష్టనివాడును బౌరుషంబున నెఱుంగు లేనివాడు
నగునని నీ పీఠింద్రజితుని నిధింపుము. అని లక్ష్మణుడు పలికెను. 23

యుద్ధంబున వీరుండును శత్రువీరులవెధించువాడును లక్ష్మీసంపన్నుం
డునగు లక్ష్మణుడు ఆదివ్యబాణంబునుకూర్చి యివ్వసంబునఁ బలికి యమ్మ
హాబాణంబును జెవివెఱుగు నాకర్షించి యైంద్రాస్త్రంబుతో నభిమంత్రించి
యింద్రజితునిపై బ్రయోగించెను. 24

అమ్మహాబాణము బొమ్మిడికముతోఁ గూడినదియు శ్రీమంతులను
కుండరంబులగు పోగులతో నొప్పచున్నదియునగు నింద్రజితుని శిరస్సును
ఖండించి దేహమునుండి నేలం బడిఁబ్రోసెను. 25

కాంచనప్రధంబగు గొప్పదైన యాయీంద్రజితునిశిరస్సు మొండె
మునుండి ఖండింపఁబడి నెత్తుటందోగుచు భూమిపయిం బాడఁబడెను. 26

రావణకుమారుం డింద్రజిత్తు అట్లు నిహతుండై కవచంబుతోను శిర
స్రాణంబుగోను ధనుస్సుతోనుం గూడ నేలంగూలెను. 27

అప్పుడు వృత్రాసురుడు హతుండయినపుడు దేవతలుంబోలె ఇంద్ర
జిత్తు నిహతుండు కాఁగానే విభీషణుడు వానరులు నందఱను సంతోషం
బున సింహాసాదంబులు చేసిరి. 28

అంత నాకాశంబున దేవతలును మహాత్ములగు ఋషులును గంధర్వు
లును అస్పరసలును సంతోషంబున మహాధ్వని గావించిరి. 29

రాక్షసపైనికులు ఇంద్రజిత్తు పడుటంజూచి జయమునొందిన వానరు
లు మఱియు నిధింపనారంభించుటవలన సహింపఁజాలక దిక్కులకుంబఱచిరి.

రాక్షసులు వానరులచే నిధింపఁబడుచు వారికోల్లలకు సహింపఁజా
లక సంజ్ఞ దప్పి ఆయుధంబుల వదలి లంకాభిముఖంబుగాఁ బరుగెత్తిపోయిరి.

రాక్షసులందఱును భయమునొంది అడ్డకత్తులు కత్తులు పరశ్వధంబులు
మున్నగునాయుధంబులు విడిచి అనేకవిధంబుల గుంపులు గుంపులుగాఁ బరు

కేచి ల్లక్ష్మ్యాం పరిత్రస్తాః ప్రవిష్టా వానరార్దితాః. ౮౩
సముద్రే పతితాః కేచి త్కేచి త్వర్వత మాశ్రితాః,

హత మిన్ద్రజితం దృష్ట్వా శయానం సమరక్షితౌ ౮౪
రాక్షసానాం సహస్రేషు న కశ్చి త్ప్రత్యదృశ్యత,
యథాఽస్తం గత ఆదిత్యే నావతిష్ఠన్తి రశ్మయి. ౮౫
తథా తస్మిన్నిపతితే రాక్షసాస్తే గతా దిశః,
శాన్తరశ్మిరి వాదిత్యో నిర్వాణ ఇవ సావకః. ౮౬
స బభూవ మహాతేజా వ్యసాస్త గతజీవితః,

ప్రశాన్తపీడాబహులో విసప్తారిః ప్రతాపవాన్. ౮౭
బభూవ లోకఃపతితే రాక్షసేన్ద్రసుతే తదా,

హర్షం చ శక్రో భగవాన్ సహ సర్వై స్సురర్షభైః. ౮౮
జగమ నిహతే తస్మిన్రాక్షసే సాపకర్షణి,
ఆకాశే చాపి దేవానాం శుశ్రువే దుష్టుభిస్వనః. ౮౯

నృత్యద్భిరప్యరోభిశ్చ గన్ధర్వై శ్చ మహత్కథిః,

వవృషుః పువ్వవద్వాణి తదద్భుత మభూత్తదా. ౯౦
ప్రళళంసు ర్నతేతస్మిన్రాక్షసే కూరకర్షణి,

శుద్ధా ఆపో దిశ శ్చైవ జహృషు ర్దైత్య దానవాః. ౯౧

గతిరి.

౮౨

అట్లు వానరులచే నొప్పింపబడి భయంబునం గొందఱు రక్కసులు
లంకానగరంబుఁ జొచ్చిరి. కొందఱు మున్నటంబడిరి. మఱికొందఱు పర్వ
తంబునకా దాగిరి.

౮౩

ఇంద్ర జిత్తు హతుడై యుద్ధధూమింబడుటను జూచినంతనే లెక్క
వమిఱిసరాక్షసులలో నొకండైనను నిలువక యందఱును బాటిపోయిరి.

మూర్ఖుఁ డస్తమించినవెనుకఁ గిరిణంబులుపోవునట్లు ఇంద్ర జిత్తుండు
హతుఁడుకాఁగానే రాక్షసులందఱు దిక్కులకుఁ బాటిపోయిరి

౮౪

హతుడై కొంతసేపు అవయవములు విదిలించుచుండి ప్రాణములు మేనువ
దలుటంజేసి నిశ్చేష్టుండైన మహాతేజుండగు నాయంద్రజిత్తుని కశేబరము
కిరణములులేనిసూర్యునిభంగిఁ జల్లాటిన యగ్నికై వడిఁ జొప్పటెను.

౮౫

రాక్షసరాజుమారుండు ఇంద్రజిత్తు మృతుఁడుకాఁగానే లోకము
నందు సమస్తబాధలుదొలంగి సమస్తారిష్టంబులుఁబాసి మూర్ఖుఁడు చెక్కిఁ
గాఁ బ్రకాశించెను.

౮౬

పాపిష్ఠుండగు నాయంద్రజిత్తు నిహతుఁడుకాఁగానే భగవంతుఁడగు
దేవేంద్రుండును సమస్తదేవతలును సంతోషంబు నొందిరి.

౮౭

ఆకాశమందు దేవతలు సంతోషింబున వాయించిన దుందుభిధ్వనియు
వినవచ్చెను.

౮౮

మఱియు మహాత్ములగు గంధర్వులును నప్పరసులునునృత్యమునేయ నా
ధ్వనియు వినబడినది

కూరకార్యములు చేయునట్టి యయ్యింద్రజిత్తుఁడు హతుడైనప్పుడు
దేవతలు సంతోషింబునఁ బుష్పవర్షంబులు గురిపించి లక్ష్మణునిఁ బ్రశంసిం
చిరి. అది యపు డగ్భీకంబై యుండెను.

౯౦

అప్పుడు జలంబులును దిశలును నిర్జలములయ్యె దైత్యులును దాన
వులును సంతసంబు నొందిరి.

౯౧

అజగ్ముః పతితే తస్మిన్ సర్వలోకభయావహే,
 ఊచుశ్చ సహితా సురేవే దేవగన్ధర్వదానవాః. ౯౨
 విభిరా శ్చాన్తకలుషాబ్రహ్మణా విచరన్వీతి,

తతోఽభ్యనన్త సుంహృష్టా స్సమరే హరియాథపాః. ౯౩
 త మప్రతిబలం దృష్ట్వా హతం నైర్మతపుజ్యహమ్,

విభీషణో హనూమాంశ్చ జాన్మృవాం శ్చర్మ యూథపాః. ౯౪
 విజయే నాభినన్తన్త స్తుష్టుపు శ్చాపి లక్ష్మణమ్,
 త్వేళన్తశ్చ నదన్తశ్చ గర్జన్తశ్చ ప్లవజ్జమాః. ౯౫
 లబ్ధలక్ష్మో రఘుసుతం పరివా ర్యోపతస్థిరే,

లాజ్ఞాలాని ప్రవిధ్యన్త స్సోఽస్థిబయన్తశ్చ వానరాః ౯౬
 లక్ష్మణో జయతీ త్యేషం వాక్యం విశ్రావయం స్తదా,

అన్యోన్యం చ సమాశ్లిష్య కపయో హృష్టమానసాః. ౯౭
 చక్రు రుచ్చానచగుణా గాఘవాశ్రయజాగి కథాః.
 తదనుకర మథాభినీక్ష్య హృష్టాః
 ప్రియసుహృదో యుధి లక్ష్మణస్య కర్తృ,
 పరమ ముపలోభన్తనగి ప్రహర్షం
 వినిహత మింద్రియం నిశమ్య దేవాః. ౯౮

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే ఏకనవతితమ స్సర్గః.

సమస్తలోకంబులకును భయంబు గలిగించుచుండిన యయ్యింద్రజితుఁడు హతుఁడుకాఁగానే దేవతలు గంధర్వులు దానవులు వచ్చి యందఱు నుండేరి “యిఁక బ్రహ్మణులు ఏబాధయులేక కుఱముగా విహరింతురుగాక” యని వచించిరి.

౯౨

అప్పుడు వానరవీరులు అసదృశబలుఁడగు రాక్షసశ్రేష్ఠుం డింద్రజిత్తు యుద్ధంబున నిహతుఁ డగుటను జూచి సంతుష్టులయి లక్ష్మణునిం గొని యాడిరి.

౯౩

విభీషణుఁడును హనుమంతుఁడును భల్లూక నాథుండగు జాంబవంతుఁడును జయంబుగలుగుటకుఁ బరమసంతుష్టులయి లక్ష్మణుం బొగడిరి

౯౪

వానరులు తాము కోరిన యింద్రజిత్వధము సిద్ధించుటఁజేసి సంతోషంబున సింహనాదంబులు నేయుచు నానావిధంబుల సత్కమచు గర్జించుచు లక్ష్మణుం బరివేష్టించి కొలిచియుండిరి.

౯౫

అప్పుడు వానరులు సంతోషాతిశయంబున శిలలు మొదలగువాని వాలములచేఁ గొట్టి పగులఁగొట్టుచు “లక్ష్మణోజయతి” (లక్ష్మణుఁడు సర్వోత్కర్షంబున నున్నాఁడు) అని యిట్లు చాటించిరి

౯౬

వానరులు పరమసంతుష్టులయి యొకిరి నొకరు కవుఁగిలించుకొనుచు లక్ష్మణునిఁ గుఱించి నానావిధంబుగా స్తోత్రవచనంబులు పలుకుచుండిరి

౯౭

దేవతలు ఇంద్రజిత్తు నధింపఁబడెనని చారణముఖంబున విని సంతుష్టులయి అయ్యుద్ధభూమికిఁబోయి యెట్టివారికిని అసాధ్యమయిన (సమస్తలోకంబులకును బ్రాణప్రతిష్ఠాకరమయిన) యింద్రజిత్వధమును సర్వలోక ప్రియగుహ్యుఁడగు లక్ష్మణుండే గావించినాఁడని తెలిసి మిక్కిలియు సంతోషించిరి.

౯౮

ఇది లొంబడియొకటవస్తకము

ద్వినవతితమ స్వర్గః.

రుధిరక్షిన్నగాత్రస్తు లక్ష్మణ శ్శుభలక్షణః,
బభావ హృష్ట స్తం హతావ శక్రజేతార మాహవే. ౧

తత స్సజామ్బవన్తంచ హనుమన్తం చవీర్యవాన్,
సన్నివర్త్య మహాతేజస్తాంశ్చ సర్వాన్వినాకసః. ౨
ఆజగామ తత స్తీవ్రం యత్ర సుగ్రీవరాఘవా,
విభీషణ మవష్టభ్య హనుమన్తం చ లక్ష్మణః. ౩
తతో రామ మభిక్రమ్య సౌమత్రి రభివాద్య చ,
తథౌ శ్రాత్మసమీపస్థ ఇన్ద్రో స్వేన బృహస్పతిః. ౪

నిష్టనన్నివ చాగమ్య రాఘవాయ మహాత్మనే,
ఆచచత్తే తదా వీరో ఘోర మిన్ద్రజితో వధమ్. ౫

కావణేస్తు శిర శ్చిన్నం లక్ష్మణేన మహాత్మనా,
న్యవేదయత రామాయ తదా హృష్టో విభీషణః. ౬

శ్రుత్వైతత్తు మహావీర్యో లక్ష్మణో నేన్ద్రజిద్వధమ్,
ప్రహర్ష మతులం లేభే రామో వాక్య మువాచహ. ౭
నాథు లక్ష్మణ! తుష్టోఽస్మి కర్తవ్యా సుకృతం కృతమ్,
రాణిణోర్హి వినా కేన జిత మి త్యుపధారయ. ౮

స తం శిర స్యుపాఘ్రియ లక్ష్మణం లక్ష్మీనర్ధనమ్,
లజ్జమీదానం బలా శ్స్నేహ దఙ్క మారోష్య వీర్యవాన్. ౯

తొంబది రెండవసర్గము.

నెత్తుటం దడుపఁబడియున్న మంగళశరంబులగు లక్ష్మణంబులు గల
 లక్ష్మణుఁడు యుద్ధంబున నిండుని జయించినట్టి యమహాబలుని ఐధించి
 యానందంబు నొందెను. ౧

అంత మహాబలుఁడును మహాశేజుఁడునగు లక్ష్మణుఁడు జాంబవంతుని
 హనుమంతుని మఱియు నితరవానరుల నందఱును గుంపుగాఁ బిలుచుకొని
 యుద్ధపాఠశక్యంబున విభీషణ హనుమంతుల నవలంబించి యుద్ధభూమినుండి
 రామసుగ్రీవులయొద్దకు శీఘ్రముగాఁ బోయెను. ౨, ౩

అంత లక్ష్మణుఁడు రామునకుఁ బ్రదక్షిణసమస్కారములు చేసి
 యిండుని సమీపంబున బృహస్పతియుండునట్లు రాముని సమీపంబున
 నిలుచుండెను. ౪

అప్పుడు వీరుఁడగు లక్ష్మణుఁడు రాముని సమీపంబునకు వచ్చిసంతో
 షాతిశయంబునఁజేసి యవ్యక్తాక్షరంబుగాఁ బలుకుచు మహాత్ముఁడగు రాము
 నితో “ఇంద్రజిత్తు హతుఁడయ్యె” నని చెప్పెను. ౫

అప్పుడు విభీషణుఁడు సంతుప్తుఁడై “ఇంద్రజిత్తు హతుఁడయ్యెఁ
 గాని యతని శిరస్సునుమాత్రము మహాత్ముఁడగు లక్ష్మణుఁడు ఛేదించెను”
 అని రామునకు విన్నవించెను. ౬

మహాపరాక్రమశాలియగు రాముఁడు లక్ష్మణుఁ డింద్రజితుని ఐధించి
 నాఁడన్న మాటను విన్నంతనె పంపసంతోషమునొంది యీమాటఁ జెప్పెను.

లక్ష్మణా! నీవుచేసిన కార్యమునకు మిక్కిలియు సంతోషించినాను.
 గొప్పపని గావించినావు. ఏలయనఁగా ఇంద్రజితుఁడు పడుటచే మనకింక
 రావణుఁడను హతుఁడై నట్ల నిశ్చయింపవచ్చును. అని రాముఁడు లక్ష్మణుని
 తోఁ జెప్పెను. ౭

వీర్యవంతుఁడగు రాముఁడు లక్ష్మీవర్ధనుఁడగు లక్ష్మణుని శిరంబున మూ
 ర్కొని యతఁడు సిగ్గుపడి యొదిగియుండుటయు స్నేహంబున బలాత్కా

ఉపవేశ్య త ముత్సజే పరిష్వ జ్యవవీడితమ్,
 భౌతరం లక్ష్మణం స్నిగ్ధం పునః పున రుదైక్షత. ౧౦
 శల్యసంవీడితం శ స్తం నిశ్వసంతం తు లక్ష్మణమ్,
 రామ స్తు దుఃఖసంతప్తస్తదా నిశ్వసితో భృశమ్ ౧౧
 మూర్ఛితైః స ముపాఘ్రాయ భూయ స్సంస్పృశ్య చ త్వరన్,
 ఉవాచ లక్ష్మణం వాక్య మాశ్వాస్య పురుషర్షభః. ౧౨

కృతం పరమకల్యాణం కర్త మమ్మరకర్తనా,

అద్య మన్యే హతే పుత్రే రావణం నిహతం యుధి. ౧౩
 అద్యాహం విజయూ శత్రూ హతే తస్మిన్దరాత్మసి,

రావణస్య సృశంసస్య దిప్త్యా వీర! త్వయా రణే. ౧౪
 ఛిన్నో హి దక్షిణో బాహు స్సహి తస్య వ్యపాత్రయః,

విభీషణహనూమద్భ్యాం కృతం కర్త మహా ద్రణే. ౧౫
 అహోరాత్రే స్త్రీభి ర్వీరః కథంచి ద్వినిపాతితః,

నిరమిత్రః కృతోఽస్యద్య నిర్యాస్యతి హి రావణః. ౧౬
 బలవ్యూహేన మహతా శ్రతావ పుత్రీం నిపాతితమ్,

తం పుత్రీవధసంతప్తం నిర్యాస్తం రాక్షసాధిపమ్. ౧౭
 బలే నాపృత్య మహతా నిహనిష్యామి దుర్జయమ్,

త్వయా లక్ష్మణ! నాథేన సీతా చపృథివీ చ మే. ౧౮

కముగా నుత్సంఘంబునఁ గూర్చుండఁ బెట్టుకొని గాఢముగాఁ గొఁగిటఁ జేర్చి స్నేహాతిశయంబునఁ దమ్ముని మాటిమాటికిఁ జూచెను. ౯, ౧౦

అప్పుడు పురుషోత్తముడగు రాముఁడు అట్లు లక్షణుఁడు బాణము లచ్చే బీడితుండై దేహశంతయు గాయములుదగిలి నిట్టూర్పులు నిగుడించు చుండుటను జూచి పరమదుఃఖితుండై నిట్టూర్పులుపుచ్చుచుఁ దమ్ముని శిరంబు మూర్కొని వేగిరపాలున మాటిమాటికి నతనిదేహంబు దడవుదు మంచి మాటల నాశ్వాసించి యిట్లని పలికెను. ౧౧, ౧౨

ఇతరుల కసాధ్యములయిన కార్యములుచేయువాడవు కావున నీవు ఈయింద్రజితునివధించి నాకు మిక్కిలియు మంగళంబు గలిగించినావు.

కొడుకు నిహతుడయ్యెఁ గావున నీక రావణుఁడును యుద్ధంబున నిహతుడైనట్లే తలంచెదను. ఇప్పుడు దురాత్తుండగు మనశక్రు నాయంద్రజితుఁడు హతుడయ్యెఁ గావున నీక నాకు విజయము సిద్ధము. ౧౩

వీరుడా! నీవు ఇంద్రజితుని వధించుటవలన కూర్మిఁడగు రావణుని కుడిభుజమున నేడు యుద్ధంబున ఛేదించినవాడవైతివి. ఎట్లనఁగా నాయంద్రజితై రావణునకు ముఖ్యమయిన యవలంబము. ౧౪

విభీషణుఁడును హనుమంతుఁడును యుద్ధంబున మిక్కిలియుఁ బరాక్రమముఁ గావించినారు. ఇట్లు మూడహోరాత్రములకు మహాప్రయాసంబున వీరుడగు నింద్రజితును వధించినారు. ౧౫

ఇప్పుడు ఇంద్రజితును వధించుటచేత నాకు శక్రువు లందఱు నశించినట్లు గావించినావు. ఇక రావణుఁడును కొడుకు పడుటను విని గొప్పపై నశ్రమతో యుద్ధమునకు వెడలిరాఁగలఁడు. ౧౬

కొడుకు హతుడగుటకుఁ బరితపించుచు దుర్జయుండగు రాక్షసరాజు రావణుఁడు యుద్ధమునకు వెడలివచ్చినంతి నె గొప్పవానరబలంబుతోఁ బొదివి యతని వధించి పుచ్చెదను. ౧౭

లక్షణుడా! నాగుడవు నీవు యుద్ధంబున నింద్రజితును వధించుట

న దుష్ప్రిసా హతే త్వద్య శక్రశేతరి చాహవే,

స తం భ్రాతర మాశ్వాస్య పరిష్వజ్య చ రాఘవః. ౧౯
రామ స్సప్తేణం ముదిత స్సమాభా ప్యేద మబ్రవీత్,
సశల్యోఽయం మహాప్రాజ్ఞ సౌమిత్రి ర్నిత్రవత్సలః. ౨౦
యథా భవతి సుస్వస్థస్తథా త్వం సముపాచర,

విశల్యగ క్రియతాం క్షీత్రం సౌమిత్రి. స్సవిభీషణః. ౨౧

ఋక్షవానరస్సైన్యానాం శూరాణాం ద్రుమయోధినామ్,
యే చా ప్యన్యేఽత్ర యుధ్యన్తి సశల్య ప్రణిన స్తథా. ౨౨
తేఽపి సర్వే ప్రయత్నేన క్రియంతాం సుఖిన స్త్వయా,

ఏవ ముక్తస్తు రామేణ మహాత్మా హరియాధవః. ౨౩
లక్ష్మణాయ దదా నస్త స్సప్తేణగి పరమాషధిమ్,
స తస్యా గన్ధ మాఘ్రియ విశల్య సుమవద్యత. ౨౪
తదా నిర్వేదన శ్చైవ సంరూఢప్రణ ఏవచ,

విభీషణముఖానాం చ సుహృదాం రాఘవాజ్ఞయా. ౨౫
సర్వవానరముఖ్యానాం చికిత్సాం స తదాఽకరోత్,
తతః ప్రకృతి మాపన్నో హృతశల్యో గతవ్యధః. ౨౬
సౌమిత్రి ర్దుదిత స్తత్ర క్షణేన విగతజ్వరః.

తద్దైవ రామగి స్లవగాధిప స్తదా

ఎలన నిక నాకు నీతను భూమిని బొందుట యెంతమాత్రము కష్టముగాదు.

అని రాముఁడు అత్తణునితోఁ జెప్పెను. ౧౮

రఘువంశమునందుఁబుట్టిన రాముఁడు అట్లు తమ్ము నాశ్వాసించి యా
లింగముచేసికొని సంతుష్టులగుండునై సుషేణుం బిలిచి యిట్లనియె ౧౯

వైద్యశాస్త్రంబునందు మహాపండితుఁడవైన సుషేణుడా! మిత్రుల
యందధిక ప్రీతిగల యీ అత్తణుని దేహమంతయు బాణములు గ్రుచ్చుకొని బా
ధించుచున్నవి. ఈతఁడు బాణబాధవిడిచి సుఖంబునొందునట్లు నీవు చికిత్స
గావింపుము. ౨౦

శీఘ్రముగా అత్తణునకును విభీషణునకును మేనంగ్రుచ్చుకొన్న బాణ
ముల విడదీసి సుఖము గల్గనట్లు చికిత్సచేయుము. ౨౧

మఱియు శూరులును వృక్షులచేఁ బోరువారలునగు భిల్లూక వీరుల
లోను వానరవీరులలోను యుద్ధంబున మేన సమైక్యముగ్రుచ్చుకొని గాయములు
దగిలినవార లెవరెవరు గలరో వారలందఱకును శీఘ్రంబున నీవిపుడు సుఖంబు
గల్గనట్లు చేయుము. అని రాముఁడు సుషేణునితోఁ జెప్పెను. ౨౨

మహాబుద్ధిశాలియగు వానరవీరుఁడు సుషేణుఁడు రాముఁడు చెప్పిన
మాటను విని అత్తణునికి ఒకదివ్యౌషధిని వాసన చూపెను ౨౩

అలత్తణుఁడు ఆయ్యౌషధి నాఘ్రాణించినంత ఆతనిదేహంబునం
గ్రుచ్చుకొన్న బాణంబులు ఏడి వేదనయుడిగి గాయములు మాని సుఖమునొం
డెను. ౨౪

అంత సుషేణుఁడు రాము నానతిచొప్పున విభీషణుండు మున్నగు
మిత్రవర్గమునకును సమస్త వానరవీరులకును జికిత్సగావించెను. ౨౫

అంత నప్పుడు అత్తణుండు తూమాత్రంబున దేహమునందు బాణ
ములు విడఁదీయుటకు టంజేసి తాపంబును వేదనయు ఏదలి యెప్పటియట్లు
సంతోషము నొందెను. ౨౬

అప్పుడు రాముఁడును వానరరాజు సుగ్రీవుండును విభీషణుండును

విభీషణ శ్చర్మపతిశ్చ బాహ్మవాన్,
అవేక్ష్య సామిత్రి మరోగ ముత్థితం
ముదా సస్మై న్యా స్సుచిరం జహర్షి రే.

౨౭

అపూజయ త్కర్మ స లక్ష్మణస్య
సుదుష్కరం దాశరథి ర్మహాత్మా,
హృష్టా బభూవు ర్యుధి యూథపేన్ద్రా
నిపాతితం శక్రజితం నిశమ్య.

౨౮

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే ద్వినవతితమ స్సర్గః.

త్రి న వ తి త మ స్స ర్గః.

తతః పాల స్త్యసచివా శ్శ్రుత్వా చేన్ద్రజితం హతమ్,
ఆచచక్షు రభిజ్ఞాయ నశగ్రీవాయ నవ్యథాః.

౧

యుద్ధే హతో మహారాజ లక్ష్మణేన త వాత్సజః,
విభీషణసహాయేన మిషతాం నో మహాద్యుతిః.

౨

శూర శూరేణ సంగమ్య సంయుగే వ్యపరాజితః,
లక్ష్మణేన హత శూరః పుత్ర స్తవ మహేన్ద్రజిత్.

౩

గత స్స పరమాన్వోకాన్ శరై స్సంతాప్య లక్ష్మణమ్,

స తం ప్రతిభయం శ్రుత్వా వధం పుత్రస్య దారుణమ్.
ఘోర మిన్ద్రజిత స్సంఖ్యే కశ్చలం చావిశ న్నహత్,

౪

భిల్లూక నాథుడగు జాంబవంతుఁడును వైనికులను లక్ష్మణుఁడు రోగము వదలి సుఖముగాసంతోషంబుతో లేచుటంజూచి బహుకాలమువఱకు సంతోషింపుచుండిరి. ౨౭

మహాత్ముడగు రాముఁడు లక్ష్మణుఁడు ఇతిరుల కజేయఁడగు నింద్రజితును వధించుటను గుఱించి యెంతయు క్లాఘించెను. వానరవీరులను యుద్ధంబున నింద్రజితుండు హతుఁడయ్యెనని విని సంతసంబునొందిరి. ౨౮

ఇది తొంబదిరెండవసర్గము.

తొంబదిమూడవసర్గము.

ఆంత నింద్రజిత్తుతోఁగూడ యుద్ధంబునకు వచ్చి యచటచటం దమసైన్యంబులతో యుద్ధము సేయుచుండిన రావణసచివులు ఇంద్రజిత్తు హతుఁడయ్యెనని విని తాము స్వయముగాఁ బోయి చూచి దుఃఖితులై దశగ్రీవునకుఁ దెలిపిరి. ౧

మహారాజునకు రావణుఁడా! ఘనోలేఁడగు నీకొడుకు ఇంద్రజిత్తును యుద్ధంబున మేమందఱము చూచుచుండఁగా లక్ష్మణుఁడు విభీషణుని సాహాయ్యంబున వధించెను. ౨

యుద్ధంబులందుఁ బరాజయమే యెఱుంగని హరుం డింద్రజిత్తును అట్టి హరుఁడగు లక్ష్మణుఁడును యుద్ధముచేసిచేసి తుదకు దేవేంద్రుని జయించిన హరుఁడు నీకొడుకు ఇంద్రజిత్తు లక్ష్మణునిచే వధింపఁబడెను. ౩

ఆయింద్రజిత్తు లక్ష్మణుని బాణంబులచే మిక్కిలియు నొప్పించి యుద్ధంబున హతులగు వీరులు పొందు నుత్తమలోకంబులఁ బొందెను. అని సచివులు రాక్షసరాజుతోఁ జెప్పిరి.

ఆరావణుఁడు యుద్ధంబునఁ దనపుత్రుఁడు నిహతుఁడయ్యె నను భయంకరంబును దుఃఖకరంబును దుస్సహంబునగు వార్తను విన్నంత నెఘార్చు నొందెను. ౪

ఉపలభ్య చిరా త్సంజ్ఞాం రాజా రాక్షసపుష్టవః. ౫
పుత్రకోకార్దితో దీనో విలలా హనులేన్ద్రియః,

హ రాక్షసచమూముఖ్య! మమ వత్స! మహారథ! ౬
జ తేన్ద్రిం కథ మద్య త్వం లక్ష్మణస్య వశం గతః,

సను త్వ మిమభిః క్రుద్ధో భిన్ద్యాః కాలాన్తకావపి. ౭
మద్దర స్యాపి శృణ్వాణి కింపున ర్లక్ష్మణం యుధి,

అద్య వై వస్వతో రాజా భూయో బహుమతో మమ. ౮
యే నాద్య త్వం మహాబాహో! సంయుక్తః కాలధర్మణా,
ఏష పథా స్సుయోధానాం సర్వామరగణే వ్యపి. ౯

యః కృతే హస్యతే భర్తు సు పుమాన్ స్వర్గ మృచ్ఛతి,

అద్య దేవగణా సృశ్వే లోకపాలాన్తథర్షయః. ౧౦
హత మిన్ద్రజితం శ్రుత్వా సుఖం స్వప్స్యన్తి నిర్భయాః,
అద్య లోకాన్త్రయః కృత్స్నా పృథివీ చ సకాశనా. ౧౧
ఏకే నేన్ద్రజితా హీనా శూ న్యేవ ప్రతిభాతి మే,

అద్య నైర్మతకన్యానాం శ్రోష్యా మ్యన్తఃపురే రవమ్. ౧౨

రాక్షసోత్తముడగు రావణుడు దీర్ఘకాలంబునకుఁ బరివ్రాంబి పుత్ర
దుఃఖముచేఁ బ్రీతిఁడై దీనుడై విహ్వలంబులయిన యింద్రియంబులతో
విలపించెను. x

అయ్యో! రాక్షససేన కంఠయు ముఖ్యుడా! నాచిన్నికొమరుడా!
పదునొకండువేలమంది విలుకాండ్రతో నందఱకు నన్నిరూపులయి పోరు
వాడా! నీవు దేవేంద్రునిగూడ జయించినావే; ఇప్పుడు లక్ష్మణున కట్లు
లోబడితివి? 1

నాయనా! నీవు కోపించినచో యముని మృత్యువును మందరశిఖరం
బులనేని బాణంబుల భేదించువే; ఇంక యుద్ధంబున నీకు లక్ష్మణుం డెంత
మాత్రము? 2

మహాబాహుడా! నీవిప్పుడు మరణంబు నొంది యమునితోఁ జేరి
నావు కావున ఆయముడు నాకిప్పుడు మిక్కిలియుఁ గావలసినవాడయ్యె.

ఇట్లు యుద్ధంబున హతుడై మృతిబొందుట సమస్తపూరులకును
ముఖ్యముగా నపేక్షణీయము. మనుష్యులకు మాత్రమే కాదు; సమస్తజీవశ్చ
కును ముఖ్యముగాఁ గోరఁదగినది; కావున నిష్కుసుమించి దుఃఖించుట
యొక్కముగాదు. 3

ఎవఁడు తన యొడయని కార్యార్థము హతుడగునో ఆతఁడు
స్వర్గము నొందఁగలఁడు. కావున స్వామి కార్యార్థము హతుడనై స్వర్గ
మునొందినా విగుటవలనను నీవు శోచ్యుడవు కావు.

ఇంక సమస్తజీవతులు దిక్పాలురును మహర్షులును ఇంద్రజిత్తు
హతుఁ డయ్యెనని విని నిర్భయములై సుఖముగా నిదురవోవఁ గలరు. 4

ఇప్పుడు మూడు లోకంబులును ముఖ్యముగా నానావిధారణ్య
సహితమగు సమస్తభూమండలమును ఒక యింద్రజిత్తులేని కారణంబున
నాకు హిన్యములుగాఁ దోచుచున్నవి. 5

ఇంకఁ బర్యవశమందు యూధపతి మరణదుఃఖితములైన యాఁడే

క రేణుసంఘస్య యథా నినాదం గిగహ్వరే,

యావరాజ్యం చ లజ్జాం చ రక్షాంసి చ పరంతపః. ౧౩
మాతరం మాం చ భార్యాం చ క్వ గతోఽసి విహాయ నః,

మమ నామ త్వయా వీర గతస్య యమసాదనమ్. ౧౪
ప్రేతకార్యాణి కార్యాణి విపరీతే హి వర్తనే,

స త్వం జీవతి సుగ్రీవే రాఘవే చ సలత్క్షణే. ౧౫
మమ శల్య మనుద్భృత్య క్వ గతోఽసి విహాయ నః,

ఏవమాది విలాసార్తం రావణం రాక్షసాధిపమ్. ౧౬
ఆవివేక మహా న్కోపః పుత్రవ్యసనసంభవః,
ప్రకృత్యా కోపనం హ్యేనం పుత్రస్య పున రాధయః. ౧౭
దీప్తం సందీపయామాను ర్ఘరేక్షర్క మివ రత్నయః,

లలాటే భ్రుకుటిభిశ్చ సంగతాభి రవ్యిరోచత. ౧౮
యుగాస్తే సహ నక్తే స్తు మహోర్తిభి రి వోదధిః,

కోపా ద్విజృంభమాణస్య వక్త్రా ద్వ్యక్త మభిజ్వరన్. ౧౯
ఉత్పాత సధూమోఽగ్ని రవ్యత్రస్య వదనా దివ,

సపుత్రవధసంతప్త శూరః క్రోధవశం గతః. ౨౦
సమీత్య రావణో బుద్ధ్యా వై దేహ్య రోచయ ద్వధమ్,

నుఁగులుంబోలే ఇంద్రజిత్వధదుఃఖితలై యంతిపుకంబున కోదనంబునేయు
రాక్షసకన్యల యార్తధ్వనిని వినఁగలను. ౧౨

శత్రువులఁ దపింపఁజేయువాఁడా! నీవు యావరాజ్యంబును లంకను
రాక్షసులను తల్లిని దండ్రిని భార్యనువదలి యిట్లుమమ్మందఱను వదలి యెందుఁ
బోతివి? ౧౩

వీరుఁడా! నేను మృతిఁబొందితే నీవుగదా నాకు ప్రేతకార్యములు
చేయవలసినవాడవు. అట్లుగాక విపరీతముగా నీకు నేను జేయునట్లు గావించి
తివి. ౧౪

ఇదివఱకు నాయాపదలన్నియుఁ దీర్చుచుండినట్టి నీవు ఇప్పుడు
నుగ్రీవుని రాముని లక్ష్యణుల ఇధింపక వారలు బ్రతికి యుండఁగానే నాయా
పదను బోఁగొట్టకయే మమ్మ వదలి యెచటికిఁ బోయినావు? అని రావణుఁడు
విలపించెను ౧౫

రాక్షసరాజు రావణుఁడు ఈప్రకారము విలపించుచుఁ బరమదుఃఖి
తుడై పుత్రమరణంబునఁజేసి మితిలేని కోపంబు నొంచెను. ౧౬

స్వభావంబుననే తీక్షణిరణుండగు నూర్వుని వేసవికాలంబునఁ గిర
ణంబులు మఱియు దీక్ష్యునిఁగాఁ జేయునట్లు స్వభావంబుచేతనే కోపనుం
డగు రావణుని పుత్రశోకము మఱియుఁ గుపితునిఁగాఁ జేసెను. ౧౭

అప్పుడు రావణుని పది మొగంబులం బన్నిన బొమ్మముల్కు ప్రలయకా
లంబున సముద్రంబునందు మకరంబులతోఁ గూడిన గొప్పకరుళ్ళవలె
నొప్పించి. ౧౮

అప్పుడు రావణుఁడు కోపంబున నావులింత విడువఁగా నతని నోటి
నుండి పూర్వము వృత్తాసురుని ముఖమునుండి వెడలినట్లు ప్రకాశముతో
జ్వలించుచు ధూచునహితమయిన యగ్ని వెడలెను. ౧౯

అట్లు పుత్రపదంబుచేఁ బరితపింపుచు పూయండగు నా రావణుఁడు
క్రోధవశంగతుడై బుద్ధితోఁ గర్తవ్యంబు నాలోచించి నీతాదేవిని ఇధింపవలె

తస్య ప్రకృత్యా రక్తే చ రక్తే శ్రోధాగ్నినాపి చ. ౨౦
రావణస్య మహాఘోరే దీప్తే నేత్రే బభూవతుః,

ఘోరం ప్రకృత్యా రూపం త త్తస్య శ్రోధాగ్నిమూర్చ్ఛితమ్. ౨౧
బభూవ రూపం క్రుద్ధస్య రుద్ర స్వేన దురాసదమ్,

తస్య క్రుద్ధస్య నేత్రాభ్యాం ప్రాపత న్నాస్త్రబిస్తవః. ౨౩
దీప్తాభ్యా మివ దీపాభ్యాం సార్చిష స్సేవావిస్తవః,

దంతా నివనశిత స్తస్య శ్రూయతే దశనస్వసః.
యస్త స్యావేష్ట్యమానస్య మహతో దానవై రివ,

కాలాగ్ని రివ సంక్రుద్ధో యాం యాం దిశ మవై ఊత. ౨౪
తస్యాం తస్యాం ధయశ్రుస్తా రాక్షసా స్సంవిలిలికే,

త మస్తక మివ క్రుద్ధం చరాచరచిఖాదిషుమ్. ౨౬
వీక్షమాణం దిశ స్సర్వా రాక్షసా నోపచక్రముః,

తతః పరమసంక్రుద్ధో రావణో రాక్షసాధిపః. ౨౭

అబ్రవీ ద్రక్షసాం మధ్యే సంస్తహ్యయితు మాహవే,
మయా వద్ద సహస్రాణి చరిత్వా దుశ్చరం తపః. ౨౮

తేషు తే ష్వవకా శేషు స్వయంభూః పరితోషితః,
తస్యైవ తపసో వ్యస్త్యా ప్రసాదా చ్చ స్వయంభువః. ౨౯
నాసురేభ్యో న దేవేభ్యో భయం మమ కదాచన,

నని తలంపు గొనెను.

౨౦

స్వభావముచేతనె యెట్లుగా నున్నయారావణుని కన్నులు ఆప్పుడు నిప్పువంటి శ్రోధముచే మఱియు నెట్లునివై మహాభయంకరంబులయి ప్రజ్వలించినవి.

౨౧

స్వభావముచేతనె భయంకరంబగు నారావణుని యాకారంబు ఆపుడు శోపాగ్నిచే వ్యాప్తమగుటంజేసి మఱియు భయంకరంబై కుపితుండగు రుద్రునిరూపమువలె దురానందంబై యుండెను.

౨౨

మండుచున్న దీపములనుండి మంటతోనూనెబిందువులుపడునట్లు కుపితుండగురావణుని నేత్రంబులనుండి జ్వాలలతోఁగూడ నశ్రుబిందువులు పడినవి.

౨౩

ఆరావణుఁడు పండ్లు కొఱుకునపుడు ఆదంతిధ్వని బలవంతులగు రాక్షసులచేఁ ద్రిప్పఁబడుచున్న తిలయంత్రముయొక్కధ్వనివలె భయంకరముగా విసంబడెను.

౨౪

సంక్రద్ధుండగు నా రావణుఁడు కాలాగ్నియుంబోలె భీకరాకారందై యేయేదిశం జూచు నాయా దిక్కుననున్న రాక్షసులందఱు భయంబున నతనియొకటంబడ నోడి చాటుననుఁ బోయిరి.

౨౫

ఆట్లు కుపితుండై ప్రళయకాలంబునఁ జరాచరంబుల సంహరించు నట్టి యంతకునిభంగి భయంకరాకారందై యన్నివైపులం జూచుచున్న యారావణునిసమీపంబునకు రాక్షసులు భయంబునం బోవఁజాలరైరి.

౨౬

అంతఁ బరమకుపితుఁడగు రాక్షసేశ్వరుఁడగు రావణుఁడు రాక్షసులను యుద్ధంబునకుఁ బురికొల్పుటకై రాక్షసులనడుమ నిట్లని పలికెను.

౨౭

నేను పెక్కువేల సంవత్సరంబులు దుష్కరంబగు తపముగావించి అయ్యైయవకాశంబులందుఁ బెక్కుమార్లు బ్రహ్మదేవుని సంతోషపఱచినాను.

ఆతపస్సుయొక్క మహిమవలనను మఱియు బ్రహ్మదేవునియనుగ్రహమువలనను నాకునొకప్పుడును దేవతలవలనను అనురథులవలనను ఎంతమాత్ర

కవచం బ్రహ్మదత్తం మే య దాదిత్యసమప్రభమ్. 30
దేవాసురవిమర్దేషు న భిన్నం వజ్రశక్తిభిః,

తేన మా మధ్య సంయుక్తం రథస్థ మిహ సంయుగే. 31
ప్రతియా త్కోఽద్య మా మాతా సాక్షాదపి పురస్తరః,
యత్త దాభిప్రసన్నేన సశరం కార్డుకం మహత్. 32

దేవాసురవిమర్దేషు మమ దత్తం స్వయంభువా,
అద్య తూర్యశతై ర్భీచం ధను రుణ్ణాప్య తాం మమ. 33
రామలక్ష్మణయో రేవ వధాయ పరమాహవే,
స పుత్రవధసంతప్త శూరః క్రోధవశం గతః. 34

సమీత్య రాచణో బుద్ధ్యా సీతాం హస్తం వ్యవస్యత,
ప్రత్యవేత్య తు తామ్రాక్ష స్సుఘోరో ఘోరదర్శనః. 35
దీనో దీనస్వరాన్ సర్వాం స్తా నువాచ నిశాచరాన్,

మాయయా మమ వశ్యేన వశ్చనార్థం వనాకసామ్. 36
కించి దేవ హతం తత్ర సీతేయ మితి దర్శితమ్,

తదిదం తథ్య మేవాహం కరిష్యే ప్రియ మాత్మనః 37
వై దేహీం నాశయిష్యామి క్షత్త్రబంధు మనువ్రతామ్,

ఇత్యేవ ముక్త్యా సచివా ఫణ్డ మాశు పరామృశత్. 38

ఉద్భృత్య గుణసంపన్నం విమలావృరవర్చసమ్,
నిష్పాత స వేగేన సభార్య స్సచివై ర్వృతః. 39

ము భయములేదు.

౨౯

నాకు బ్రహ్మదేవుండొసంగిన సూర్యుడుంబోలె వెలుంగునట్టి కవచంబున్నదే అది దేవాసురులతో యుద్ధంబు సేయునపుడు పజ్రాయుధముచే గూడ భిన్నముగాదయ్యె. ఇక నీమనుష్యబాణము లెంతమాత్రము. 30

ఇప్పుడు నే నాకవచంబు ధరించి రథగతుండనై యుద్ధంబునకుఁబోఁగా నెన్నెన్వఁడెదిరింపగలఁడు. సాక్షాద్దేవేంద్రుఁడుగూడ నెదిరింపఁజాలఁడు.

మన్ను దేవాసురులతో యుద్ధముసేయునపుడు బ్రహ్మదేవుం డనుగ్రహించి నాకు బాణసహితంబగు గొప్పధను వొసంగినాఁడే, ఇప్పుడు మహాయుద్ధంబున రామలక్ష్మణుల వధించుటకొఱకు భయంకరంబగు నాధనువును బెక్కువాద్యధ్వనులతో నెత్తెంచెను. 31, 32

పుత్రవధముచే బరమదుఃఖితుండును గ్రుడ్డుండును శూరుండునగు నారావణుండు మనస్సున నాలోచించి నీతను వధింపవలెనని నిశ్చయించెను.

కోపంబునఁ గన్నుల నెఱ్ఱెఁడనంబు గగురఁ జూపదులకు భయంబుగలిగించుచుదుఃఖితుఁడై యారావణుండు దుఃఖితులయిన తనయోగులున్న రాక్షసుల నందఱుం జూచి యిట్లని పలికెను. 33

నాకుమారుండు బాలుం డీంద్రజిత్తు వానరుల పంచించుటకొఱకు దేనినో యొకదానిని వధించి దానిని మాయచే “ఈ బివసీత” యని వానరులకుఁ జూపినాఁడు. 34

నేను ఆసీతావధము నిపుడు యథార్థముగానే చేసి సంతోషంబు నొందెదను. తుత్త్రీయాధముఁడగు రామునం దనురాగము విడువవన్న నీత నిపుడె వధించి పుచ్చెదను. 35

రావణుండు ఇవ్విధంబున సచివులగు రాక్షసులతోఁ జెప్పి శీఘ్రంబున ఖడ్గంబు గ్రహించెను. 36

ఆరావణుండు పుష్పమాలికాలంకృతంబును స్వచ్ఛమయిన యాకాశమువలె నిర్మలమయినదియు నగు ఖడ్గంబు గ్రహించి భార్యలచేతను మంత్రు

రావణః పుత్రశోకేన భృశ మాకులచేతనః,
సంక్రుద్ధః ఖడ్గ మాదాయ సహసా యత్ర మైథిలీ. ౪౦
వ్రజ స్తం రాక్షసం ప్రేక్ష్య సింహనాదం ప్రచుక్రుశుః,
ఊచు శ్చానోన్య మాశ్లిష్య సంక్రుద్ధం ప్రేక్ష్య రాక్షసాః. ౪౧

అద్యైనం తా వృభౌ దృష్ట్యా భ్రతరా ప్రవృథివృతః,

లోకపాలా హి చత్వారః క్రుద్ధే నానేన నిర్జితాః. ౪౨
బహవ శ్శత్రవ శ్చాన్యే సంయుగేషు నిపాతితాః,

త్రిషు లోకేషు రత్నాని భుక్త్యా చాహృత్య రావణః. ౪౩
విక్రమే చ బలేచైవ నాస్త్యన్య సదృశో భువి,

శేషాం సంకల్పమానానా మశోకవనికాం గతామ్. ౪౪
అభిదుద్రావ వై దేహీం రావణః శ్రోధమూర్ఛితః,

వార్యమాణ స్సుసంక్రుద్ధ స్సుహృద్భి ర్నితబుద్ధిభిః. ౪౫
అభ్యధావత సంక్రుద్ధః క్షే గ్రహో రోహిణీ మువ,

మైథిలీ రక్షమాణా తు రాక్షసిభి రనిన్దితా. ౪౬
దదర్శ రాక్షసం క్రుద్ధం నిస్త్రింశవరధారిణమ్,

చేతను బరివేష్టించబడినవాడై వేగంబునం బోయెను

౩౯

రావణుడు అట్లు పుత్రకోకంబున మిక్కిలియు విహ్వలుడై పరమ
కుపితుడై ఖడ్గంబుగొని నీతయున్న స్థలంబునకుఁ బోయెను

౪౦

లంకాపురింబునందలి రాక్షసులు రావణుడు బోవుటఁ జూచి
సింహనాదంబులు గావించిరి. రావణుడు క్రుద్ధుఁ డగుటనుజూచి యింకఁ
దమకు జయంబు గలుగునను సంభ్రమంబునం జేసి యొందొరుం గవుఁగిలిం
చుకొని యొకరితో నొకరు ఇట్లని చెప్పుకొనిరి.

౪౧

ఇప్పుడు రామలక్ష్మణు లిద్దఱు గ. భయంకరాకారుఁడగు రావణుఁ
జూచి భయంబు నొందఁగలరు.

మున్ను ఈరావణుడు కుపితుడై లోకపాలురగు నేవేంద్ర యమ
వరుణ కుబేరులకా జయించినాఁడు కాఁడా! మఱియుఁ బెక్కు యుద్ధం
బుల నితరులనుగూడ ననేకశత్రువులకా వధించినాఁడు కాఁడా? ఈరామల
క్ష్మణు లీతని కెంతమాత్రము?

౪౨

మఱియు రావణునకు భోగాభిమయ ముల్లోకములనుండి శ్రేష్ఠములగు
వస్తువులు కప్పము గావచ్చుచున్నవి. పరాక్రమంబునఁ గాని బలంబునఁ
గాని యీతనికి సరియైనవాఁడు భూలోకంబుననే లేఁడు. అని రాక్ష
సులు చెప్పుకొనిరి.

౪౩

ఆరాక్షసులు అట్లు ఒకరితో నొకరు మందలించుచుండఁగానే రావ
ణుడు కోపంబున దేహముదలియక ఆకోకంబున సున్న నీతాదేవి
మీఁదికిఁ బరుగెత్తెను.

౪౪

అట్లు పరమకుపితుఁడగు రావణుడు తనమేలుగోరునట్టి స్నేహితులు
వల దని యెంతవారించినను నిలువక యాకాశంబునఁ గుపితుఁడగు నంగా
కుడు రోహిణిమీఁదికిఁ బోవునట్లు నీతమీఁదికిఁ బోయెను.

౪౫

కావలియున్న రాక్షసస్త్రీలమధ్యంబున సున్న కల్యాణగుణసంపన్న
యగు నీతాదేవియుఁ గుపితుడై ఖడ్గంబు గొనివచ్చుచున్న రావణుం

తం ని శామ్యసనిస్త్రింశం వ్యథితా జనకాత్మజా. ౪౭
 నివార్యమాణం బహుశ స్సుహృద్భి రనువర్తినమ్,
 సీతా దుఃఖసమావిష్టా విలప స్తీద మబ్రవీత్. ౪౮
 యథాయం మా మభీక్రుద్ధ స్సమభిద్రవతి స్వయమ్,
 వధిష్యతి సనాథాం మా మనాథా మివ దుర్మతిః ౪౯

బహుశ శోచ్యమా మాస భర్తారం మా మనువ్రతామ్,
 భార్యా భవ రమస్వేతి ప్రత్యాభ్యాతో ద్రుపం మయా. ౫౦

సోఽయం మ మానుషస్థానే వ్యక్తం నైరాశ్య మాగతః,
 శ్రోధ మోహసమావిష్టో నిహస్తుం మాం సముద్యతః. ౫౧
 అథ వా తౌ నరవ్యాఘ్రా భ్రాతరా రామలక్ష్మణౌ,
 మన్నిమిత్త మనార్యేణ సమరేఽద్య నిపాతితౌ. ౫౨

అహో ధి బ్ధన్నిమిత్తోఽయం వినాశో రాజపుత్రయోః,

అథ వా పుత్రశోకేన అహత్వా రామలక్ష్మణౌ. ౫౩
 విధమిష్యతి మాం రాద్రో రాక్షసః పాపనిశ్చయః,

హనూమతోఽపియదావ్యక్యం న కృతం క్షుద్రయా మయా. ౫౪
 యద్యహం తస్య పృష్టేన తదా యాయా మనిద్ధితా,
 నాద్యైవ మనుశోచేయం భర్త రఙ్గుగతా సతీ. ౫౫

మన్యే క్షుహృదయం తస్యాః కౌసల్యయాః ఫలిష్యతి,

జూచెను.

౪౭

జనకమహారాజపుత్రియగు సీత అట్లు ఖడ్గధరుడై స్నేహితులు
వలదు వలదని బహువిధముల వారించినను నిలువక తనమీడికి వచ్చుచున్న
రావణుఁ డాచి దిగులుపడి పరమమఃఖంబున నిట్లని విలపించెను. ౪౭, ౪౮

దురాత్ముడగు నీరావణుఁడు కుపితుడై నామీడికి బరుగైతి వచ్చు
టఁజూడఁగా వీఁడు నాధనహితురాలనగు నన్ను ఆనాధనువలె వధింపఁదలఁ
చినట్లున్నది. ౪౯

ఈ రావణుఁడు పెనిమిటియందె బద్ధభావనైయున్న నన్ను “నాకు
భార్యవై నాతో రమింపు” యని యనేకవిధములఁ బ్రేరించెను. అయితే నీ
సతనిమాటను జెవినుంచక స్థిరంబుగాఁ దిరస్కరించి నాను. ౫౦

నే సంగీకరింపకుండుటవలన నీరావణుఁడు నిరాశుడై కోపంబును
మోహంబును గలవాడై నన్ను వధించుటకు వచ్చినాఁడు; స్పృహ. ౫౧

లేక పురుషోత్తములయిన యన్నదమ్మ లారామలక్ష్మణులను నా నిమి
త్తమయి దురాత్ముడగు నీ రావణుఁ డిప్పుడు యుద్ధంబున వధించియుండు
నేమో. ౫౨

అయ్యో! నానిమిత్తమయి రామలక్ష్మణులకు వినాశంబు గలిగినజే;
అట్టిపాపిష్ఠురాలనగు నేను దహింపఁబడుదును గాక.

లేక క్రూరుఁడును బాపకార్యములు నేయుటయందు వెనుదీయనివాఁ
డగురావణుండు పుత్రశోకముచే బీడింపఁబడినవాడై రామలక్ష్మణుల వధిం
పఁజాలక అందుకుబదులు నన్ను వధింపఁ దలచినాఁడో. ౫౩

మూఢురాలను నేను హనుమంతుఁడు చెప్పినమాటనైనను వినకపోతిని.

ఎవ్వరిచేతను ఏవిధముగానైనను నింద యెఱుంగనట్టినేను అప్పుడు
హనుమంతుని వీపువై కూర్చుండి పోయియుండు నేని ప్రియునియంకంబుఁ జేరి
యుండును గావున ఇప్పు డిట్లు దుఃఖపడకుండును. ౫౪

ఒకఁడెకొడుకుగలకొసల్య కొడుకు యుద్ధంబున హతుండగుటను

ఏకపుత్రా యదా పుత్రం వినష్టం శ్రోష్యతే యథి. ౫౬.
 నా హి జన్మ చ బాల్యం చ యౌవనంచ మహాత్మనః,
 ధర్మకార్యాణి యాపం చ రుదతీ సంస్మరిష్యతి. ౫౭
 నిరాశా నిహతే పుత్రే దత్త్వా శ్రాద్ధ మచేతనా,
 అగ్ని మారోక్ష్యతే నూన మహావాపి ప్రవేక్ష్యతి. ౫౮

ధిగస్తు కుజ్జా మసతీం మన్థరాం పాపనిశ్చయామ్,
 యన్నిమిత్త మిదం దుఃఖం కౌసల్యా ప్రతివత్స్యతే. ౫౯

ఇత్యేవం మైథిలీం దృష్ట్వా విలపంతీం తపస్వినీమ్,
 రోహిణీ మిష చద్వేణ వినా గ్రహవశం గతామ్ ౬౦
 ఏతస్మిన్నస్తరే తస్య అమాత్యో బుద్ధిమాన్ శుచిః,
 సుపారోష్ఠో నామ మేధావీ రాక్షసో రాక్షసేశ్వరమ్. ౬౧
 నివార్యమాణం సచివై రిదం వచన మబ్రవీత్,

కథం నామ దశగ్రీవ! నాతూ ద్వైశ్రవణానుజ! ౬౨
 హస్తు మిచ్ఛసి వై దేహీం క్రోధా ధర్మ మహస్య హి,

వేదవిద్యావ్రతస్నాత స్పృకర్తనిరత సుదా. ౬౩
 స్త్రియాః కష్టా ద్వధం వీర! మనస్యసే రాక్షసేశ్వర!,

మైథిలీం యావసంపన్నాం ప్రత్యవేక్ష్య పార్థివ! ౬౪
 త్వమేవ తు స హస్తాభీ రాఘవే శ్రోధ ముత్సృజ,
 అభ్యుత్థానం త్వ మద్వైవ కృష్ణపక్షచతుర్దశీమ్. ౬౫

వినఁగానే యామెహృదయంబు తప్పక పగులుననితలంచెదను. ౫౬

ఆకాసల్య మహాత్ముడగు రామునియొక్క జన్మంబును బాల్యమును యావనంబును ధర్మబుద్ధియుఁ దలంచి తలంచి రోదనంబు నేయఁగలదు.

కాసల్య, పుత్రుండుమాతుండగుటవిని అతనికిశ్రద్ధ కాత్యముచేసి ప్రసం చమునఁ గాశవదలి మూర్ఛనొంది అగ్నిలోఁగాని జలములం గాని పడి ప్రాణం బులు వదలఁగలగు; నిశ్చయము. ౫౭

కృబ్జయగు మంధర నిమిత్తముననేగదా కాసల్యను ఈమహాగుఃఖము సంభవించినది; అట్టి గుప్తురాలును బాపిష్ఠయునగు మంధర దహింపఁబడుఁ గాక. అని నీత విలపించెను. ౫౮

ఇవ్వధంబున విలపించుచు శోచనీయ యయినదానిని, చంద్రుండు లేనపుడు ఆంగారకవశంగతయగు రోహిణివలె నున్నదానిని నీతంజూచి యింతలో రావణుని మంత్రులలో నొకండు బుద్ధిమంతుఁడును బరిశుద్ధుఁ డును మేధావియు నగువాఁడు సుపార్శ్వండును రాక్షసుఁడు ఇతిరమంత్రు లెంత వారించినను వినక నీతపైకిఁ బోవుచున్న రావణునింజూచి యీ మాటం బలికెను. ౬౦, ౬౧

రావణుడా! నీవు సాక్షాత్కుఁడేరునితమ్ముడవు. మహాశులప్రసూతుఁ డవు. అట్టి నీవు ధర్మమునువదలి కేవల శ్రోధమునకు లోబడి నీతను ఎట్లు ఇధింపఁ గోరెదవు? ౬౨

హూరుడవు, సమస్త రాక్షసేశ్వరుడవు, సర్వవేదములను సమస్తవిద్య లను అధ్యయనించి వ్రతస్నాతుడవైనవాడవు, ఎల్లప్పుడును విహితక ర్తృంబుల నన్నింటిని దప్పక యాచరించుచున్నవాడవు; అట్టి నీవు ఇప్పుడు శ్రీవధము నేయఁదలంచివావేమి? ౬౩

రాజా! రూపవతియగు నీత నీయధీనముగువిధిముం జూడుము. ఈ శోపమును నీవు మాతోఁగూడ రామునంజే చూపుము. ౬౪

నీవు నేఁడు కృష్ణపక్ష చతుర్దశియందె యుద్ధమునకుఁ బ్రయాణము

కృత్యా నిర్యా హ్యమావాస్యాం విజయాయ బలై ర్వృతః.

శూరో ధీమా న్రథీ ఖడ్గీ రథప్రవర మాస్థితః.

౬౬

పాత్యా దాశరథిం రామం భవా న్ప్రప్యతి మైథిలీమ్.

స తద్దురాత్మా సుహృదా నివేదితం

చ స్సుధర్మ్యం ప్రతిగృహ్య రావణః,

గృహం జగా మాథ తత శ్చ పీర్యవా

మృన స్సభాం చ ప్రయయా సుహృద్వృతః.

౬౭

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే త్రినవతితమ స్సర్గః. ౯౩.

చ తు ర్న వ తి త మ స్స ర్గః.

స ప్రవిశ్య సభాం రాజా దీనః పరమదుఃఖితః,

నిషసా దాసనే ముఖ్యే సింహః క్రుద్ధ ఇవ శ్వసన్.

౧

అబ్రవీచ్ఛ సతాన్ సర్వా స్థలముఖ్యా న్నహోబలః,

రావణః ప్రాజ్ఞలి రావీక్యం పుత్ర వ్యసనకర్మితః.

౨

సర్వే భవన్త స్సర్వేణ హ స్త్యశ్వేన సమావృతాః,

నిర్యాన్తు రథసజ్జైశ్చ పాదాతై శ్చోపశోభితాః.

౩

ఏకం రామం పరిక్లిప్య సమరే హన్తు మర్హథ,

వన్త స్త శ్శరవర్షేణ ప్రాశ్నుట్కూల ఇ వాముదాః.

౪

అథవాహం శరై స్తీక్తై ర్భిన్నగాత్రం మహారణే,

చేసి రేపు ఆనావాస్యయందు సమస్తస్వైవరివృత్తుడవై రామబ్రహ్మణుల జయించుటకు బొమ్మ. ౭౧

హరుడవు బుద్ధిమంతుడవు మహారథుడవు ఖడ్గాది సాధనసంపత్తి గలవాడవు నగు నీవు ఉత్తమ రథారూఢుడవై దశరథపుత్రుడగు రాముని వధించి సీతాదేవిని బొందఁగలవు. అని సుపార్శ్వఁడు రావణునకుఁ జెప్పెను. ౭౨

దురాత్ముడును బరాక్రమవంతుడవగు నారావణుడు స్నేహితుడగు సుపార్శ్వఁడు చెప్పిన ధర్మస్తంభగు మాట శంగీకరించి గృహంబునకుఁ జోయి సుహృత్పరివేష్టితుడై మరల సభామండపంబుఁ బ్రవేశించెను. ౭౩

ఇది తొంబదిమూడవసర్గము.

తొంబదినాలుగవసర్గము.

ఆరావణుడు సభలోనికిఁ బోయి దీనుడై మిక్కిలియు దుఃఖితుడై కుపితంబగు సింహమువలె నిట్టూర్పులు విడుచుచు ఉత్తమంబగు సింహాసనంబునఁ గూర్చుండెను. ౧

మహాబలశాలియగు నా రావణుడు పుత్రదుఃఖంబునఁ గ్రుంగినవాఁడగుటంజేసి తన సేనాధ్యక్షులగు వారల సందఱంజూచి చేమాడ్పు గీలించి యిట్లని పలికెను. ౨

మీరలందఱును సమస్తమయిన వీనుంగులు గుఱ్ఱంబులు రథములు పదాతులు మొదలగు సైన్యముతోఁ గూడినవారలై యుద్ధంబునకు వెడలుఁడు.

మీరు యుద్ధంబునందు రామునొకనినే చుట్టుముట్టి వర్షాకాలమేఘంబులు ఋతు గురియునట్లు బాణములు ప్రయోగించి యరినివ ధింపవలెను. ౪

మీచేత రాముఁడు హతుఁడు గాకపోయినను నేఁడు యుద్ధంబున మీచేఁ దీక్ష బాణంబుల శరీర మర్థ సానంబులు భేదింపఁబడుటంజేసి మీ

భవద్భి శ్శోన్వి నిహంతాస్మి రామం లోకస్య పశ్యతః.. ౫

ఇత్యేత ద్రాక్ష సేన్ద్రస్య వాక్య మాదాయ రాక్షసాః,
నిర్యయు స్తే రథై శ్శీమై రానానీకై స్సుసంవృతాః. ౬

పరిఘా న్పట్టసాంశ్చైవ శరఖడ్గపరశ్వఘాన్,
శరీరాంతకరాన్ సర్వే చిక్షిపు ర్వానరా న్ప్రతి.
వానరాశ్చ ద్రుమాన్ శైలాన్రాక్షసా న్ప్రతిచిక్షిపుః, ౭

ససజ్జామో మహాన్ భీమ స్సూర్య సోదయనం ప్రతి.
రక్షసాం వానరాణాంచ తుముల స్సమపవృత,
తే గదాభి ర్విచిత్రాభిః ప్రాసైః ఖడ్గైః పరశ్వఘ్నైః. ౮

అన్యోన్యం సమరే జఘ్ను స్తదా వానరరాక్షసాః,
ఏవం ప్రవృత్తే సజ్జామే హ్యుద్భూతం సుమహా ద్రుజః
రక్షసాం వానరాణాంచ శాంతం శోణితవిస్రవైః, ౧౦

మాతజ్గరథకూలాశ్చ వాజమత్స్య ధ్వజద్రుమాః.
శరీరసజ్జాటవహాః ప్ర సస్రుశ్శోణితాపగాః, ౧౧

తత స్తే వానరా స్సర్వే శోణితౌఘపరిష్టుతాః.
ధ్వజవర్తరథా నశ్వా న్నానాప్రహరణానిచ, ౧౨

అప్లుత్యాప్లుత్య సమరే రాక్షసానాం బభజ్జిరే.
కేశా న్కర్ణలలాటాంశ్చ నాసికాశ్చ ప్లవణ్ణమాః,
రక్షసాం దశనై స్తీక్ష్ణై ర్నఖై శ్చాపి వ్యకర్తయన్. ౧౩

బలుండైన రాముని సమస్తలోకంబులు చూచుచుండగా రేపు నేను నులభముగా నధించెదను. అని రావణుడు నేనాముఖ్యులకుఁ జెప్పెను. ౫

రాక్షసేశ్వరుడగు రావణుడు చెప్పిన యీమాటను శిరసావహించి యారాక్షసులు వేగవంతంబులగు రథంబుల నారోహించి నానావిధ నైన్య సమేతులయి వెడలిరి. ౬

ఆ రాక్షసులందఱును ప్రాణాంతకరంబులగు పరిఘంబులను కత్తుల నడ్డకత్తుల బాణంబులఁ బరశ్వధంబులను వానరులమీఁదఁ బ్రయోగించిరి. ౭

వానరులను రాక్షసులమీఁద వృక్షంబులఁ బరవ్రతించులం బ్రయోగించిరి. ౮

అట్లు భయంకరంబును దుములంబునగు రాక్షసవానరుల యమృతాయుధంబు నూర్జ్వీద శుసమయంబునఁ బ్రారంభమయ్యెను. ౯

అప్పుడు వానరులను రాక్షసులును యుద్ధంబున ఒండొరులపయి విచిత్రంబులగు గదలను ప్రాసంబులను ఖడ్గంబులను గండ్రగొడ్డళ్లను బ్రయోగించిరి. ౧౦

ఇవిధంబున రాక్షసవానరులు భయంకరంబుగాఁబోర నయ్యుద్ధంబున విపరీతంబుగాఁ బరాగంబురేఁగుటయు నది రక్తప్రవాహంబులచే శాంతమయ్యె. ౧౧

అప్పుడు రక్తప్రవాహనదులు ప్రవహించుటయు నందు గజరథంబులు తీరంబులుగాను గుఱ్ఱంబులు మత్స్యములుగాను ధ్వజములు వృక్షములుగాను గలేబరంబులు తెప్పలుగాను గానంబడినవి. ౧౨

అంత నావానరులు నెత్తురు ప్రవాహములం దడుపఁబడినవారలయి యుద్ధంబున రాక్షసుల ధ్వజంబులను గవచంబులను రథములను గుఱ్ఱములను నానావిధాయుధములను ఎగిరియెగిరి విఠిచివేసిరి. ౧౩, ౧౪

వానరులు రాక్షసుల లెలవెండ్రుకలను నొసళ్లను ముక్కులను దీక్షింబులగు దంతంబులం గొఱికియు గోళ్లం గీతీయు నొప్పించిరి. ౧౫

ఏకై కం రాక్షసం సఖ్యే శతం వానరయాధపాః,
 అభ్యధావస్త ఫలినం పృత్యం శకునయో యథా. ౧౫
 తథా గదాభి ర్గురీవీభిః ప్రాసైః ఖడ్గైః పరశ్వధైః,
 నిజస్సు రావనరా వ్హోరా న్రాక్షపాః పర్వతోపమాః. ౧౬

రాక్షసై ర్వధ్యమానానాం వానరాణాం మహాచమూః,
 శరణ్యం శరణం యాతా రామం దశరథాత్మజమ్. ౧౭
 తతో రామో మహాతేజా ధనురాదాయ వీర్యవాన్,
 ప్రవిశ్య రాక్షసం నై న్యం శరవర్షం వవర్ష హ. ౧౮

ప్రవిష్టం తు తదా రామం మేఘా సూర్యమి వాన్బుజే,
 నాభిభగ్న ర్మహాఘోరం నిర్దహస్తం శరాగ్నినా. ౧౯

కృతా న్యేష సుఘోరాణి రామేణరజనీచరాః,
 రణే రామస్య దదృశుః కర్తాణ్యసుకరాణిచ. ౨౦

చాలయ స్తంమహానీకం విధమస్తం మహారథాన్,
 దదృశు స్తే న వై రామం వాతం వనగతం యథా. ౨౧.

ఛిన్నం భిన్నం శరై ర్దగ్ధం ప్రభగ్నం శస్త్రప్రీడితమ్,
 బలం రామేణ దదృశు ర్నరామం శీఘ్రకారిణమ్. ౨౨

శలవంతంబగు వృక్షమును పెక్కుపక్షులు మట్టుకొనునట్లు యుద్ధంబున నొకరాక్షసుని మార్గము వానరులు మార్గొని యుద్ధంబు గావించిరి.

పశ్యతంబులంతటి మేనులుగల రాక్షసులను అట్లు భయంకరాకారులగు వానరులను గొప్పగదలచే మోదియు నీటెలచే బొడిచియు గత్తులచే నఱికియుఁ బరశ్వధంబులచేఁ జెక్కియు నొప్పించిరి. ౧౬

అట్లు వానరులు రాక్షసులచే విధింపబడుచు విషణ్ణులయి సమస్తలోకశరణ్యుండగు దశరథకుమారుని రాముని శరణు చొచ్చిరి. ౧౭

వానరులు శరణుచొచ్చుటయు మహాలేజుండును మహాపరాక్రమశాలియు నగు రాముఁడు, ధనుస్సు చేరింబూని రాక్షసనైనవ్యముఁజొచ్చి బాణంబులు వర్షించెను. ౧౮

అప్పుడు రాముఁడు, రాక్షస నైనవ్యంబుఁ బ్రవేశించినంత మహాభయంకరాకారుఁడై నిష్క్రవంతి బాణంబుల వర్షించుటయు గ్రీష్మర్తువునందు మేఘములు మార్పుని సమీపింపజాలనట్లు ఆరాక్షసులు రామునెదుట నిలువఁజాలరైరి. ౧౯

యుద్ధంబున రాముని హస్తలాఘవాతిశయంబునం జేసి మహాభయంకరంబులను ఇతరుల కశక్యంబులునగు రామునికార్యంబులను రాక్షసులు అవి చేసియున్నవి నని జూచిరిగాని చేయునప్పుడు చూడఁజాలరైరి. ౨౦

వెనంబునం బెనుగాలి గొట్టునపుడు దానికార్యములయిన కొమ్మలాడుటయు వృక్షంబులు విఱుగుటయు మొదలగునవి యగపడునేగాని వాయువేమో యగపడనట్లు రాముఁడు రాక్షసనైనవ్యంబుఁజొచ్చి బాణవర్షంబులు గురియుఁగా సంచారలాఘవంబునంజేసి రాక్షసులకు ఆతినికార్యములు నైనవ్యములు భయంబునం బరుగెత్తుటయు మహాభయంబులు విఱుగుటయు నగపడినవేకాని రాముండేమో యెంతిమాత్రము కానంబడఁడయ్యె. ౨౧

ఆరాక్షసులు రామునిచే నొకవైపున ఖండింపబడియు ఒకవైపునఁ బగులఁగొట్టబడియు ఒకవైపున బాణములచే రూపుదెలియనట్లు చేయఁ

ప్రహరంతం శరీరేషు న తే పశ్యంతిలాఘవమ్,
ఇన్ద్రియాధేషు తివ్రంతం భూతాత్మాన మివ ప్రజాః. ౨౩

ఏవ హన్తి గజానీక మేవ హన్తి మహారథాన్,
ఏవ హన్తి శరైః స్త్రీత్యైః పదాతీ న్వాజిభి స్సహ. ౨౪
ఇతి తే రాక్షసా స్సర్వే రామస్య సదృశా న్రణే,
అన్యోన్యం కుపితా జఘ్ను స్సా దృశ్యో ద్రాఘవస్య తే. ౨౫

న తే దదృశిరే రామం దహంత మరివాహినీమ్,
మోహితాః పరమాన్త్రేణ గాన్ధర్వేణ మహాత్మనా. ౨౬
తే తు రామసహస్రాణి రణే పశ్యంతి రాక్షసాః,
పునః పశ్యంతి కాకుత్స్థ మేక మేవ మహాహవే. ౨౭
భ్రమంతిం కాశ్చినీం కోటిం కార్త్యకస్య మహాత్మనః,
అలాతచక్రప్రతిమాం దదృశు స్తే న రాఘవమ్. ౨౮

శరీరీనాభి సత్త్వాన్ర్పి శ్శరారం నేమికార్త్యకమ్,
బ్యాఘోవతలనిర్ఘోషం తేజోబుద్ధిగుణప్రభమ్. ౨౯

బడియు ఒకవైపునఁ దుత్తునియులు చేయఁబడియు నొకవైపున బాణసీడితం
బయ్య నున్న సైన్యంబుఁ జూచిరేగాని శీఘ్రకారి యగు రాము నెంతమా
త్రముఁ జూడఁజాలరైరి. ౨౨

పామరులగువారలు ఇంద్రియ విషయములయిన శబ్దస్పర్శరూపదిగు
గంధముల ననుభవించుచు ఆశబ్దాదులయందు ఉపాదాన చైతన్యరూపంబున
నవస్థితుఁడగు సర్వవ్యాపకుండయిన పరమాత్మను దెలియఁజాలనట్లు ఆరాక్ష
సులు రాముఁడేయు దెబ్బల ననుభవించిరేకాని తమదేహంబులం బ్రహారించు
చున్నరాముం జూడఁజాలరైరి. ౨౩

రాముఁడు అతిశీఘ్రముగా సంచరించుచు రాక్షససైన్యముల వధించు
క్షయించుటవలన అతఁడు మెఱపువలె నెచట నగపడునో అచటనున్నరా
సుని రామునిఁగా భ్రమించి “వీఁడుగో రాముఁడు ఏనుంగుల జంపుచు
న్నాఁడు. వీఁడుగో మహాఽధంబుల నుఱుము నేయుచున్నాఁడు. వీఁడుగో
కఱుకుటమ్ములఁ బదాతులను గుఱ్ఱంబులను వధించుచున్నాఁడు” అని యఱ
చుచు ఆరాక్షసులురాముఁడున్నచోటనుండుటవలనఁగలిగిన సాదృశ్యంబునం
జేసి యొకరినొకరు రామునిఁగా భ్రమించి తపితులయి యొండొరులచే వధిం
చుకొనిరి. ౨౪, ౨౫

ఆరాక్షసులు మహాప్రభావంబగు గాంధర్వాస్త్రముచే మోహితులగు
బంజేసి శత్రుసైన్యంబు దహించుచున్నరాముం జూడఁ జాలరైరి. ౨౬

ఆరాక్షసులకు రాముఁడు అప్పుడమృతహాయధంబునఁ బెక్కుసహస్రం
బుల రాములైలోచును; మరల నప్పుడే యొకఁడుగానే గానంబడును. ౨౭

రక్కసులు రాముఁడు మండలాకాశగతి విశేషంబులం దిరుగునపుడు
తిరుగుచున్నది కావునఁ ద్రిప్పఁబడుచున్న కొఱువికట్టెవలెనున్న మహానుభా
వుఁడగు నారాముని ధనుస్సుయొక్క కాంచనమయమైన యగ్రముంజూచి
రేకాని రాముం గానరైరి. ౨౮

అప్పుడు యుద్ధంబున శరీరమే నాభిగా బలంబై జ్వాలగా బాణంబు
లరంబులుగా ధనుస్సు నేమిగా జ్యాతలధ్వనిఘోషంబుగాఁ బరాక్రమంబును

దివ్యాస్త్రగుణపర్యస్తం నిఘ్నస్తం యుధి రాక్షసాన్,
దదృశూ రామచక్రం త త్కాలచక్ర మివ ప్రజాః. 30

అనీకం దశసహస్రం రథానాం వాతరంహసామ్,
అష్టాదశసహస్రాణి కుజ్జరాణాంతరస్వినామ్. 31

చతుర్దశసహస్రాణి సారోహణాం చ వాజినామ్,
పూర్ణేశతసహస్రే ద్వే రాక్షసానాం పదాతినామ్. 32

దివస స్యాప్తమే భాగేశ్చై రగ్నిశిఖోపమైః,
హతా న్యేకేన రామేణ రక్షసాం కామరూపిణామ్. 33

తే హతాశ్వా హతరథా శ్శాంతా విమథితధ్వజాః,
అభివేతుః పురీం లక్ష్మాం హతశేషా నిశాచరాః. 34

హతై ర్గజపదాత్యశై వై స్త ద్భూమి రణాజరమ్,
ఆక్రీడమివద్రస్య క్రుద్ధస్య సుమహాత్మనః. 35

తతో దేవా స్సగంధర్వా సిద్ధాశ్చ పరమర్షయః,
సాధు సా ధీతి రామస్య తత్కర్త సమపూజయన్. 36

అబ్రవీచ్ఛ తదా రామ స్సుగ్రీవం ప్రత్యనన్తరమ్,
విభీషణం చ ధర్మాత్మా హనూమన్తంచ వాసరమ్. 37

జామ్యవస్తం హరిశ్రేష్ఠం మైత్తం ద్వివిధ మేవ చ,
ఏత ద్ద్రుబలం దివ్యం మమ వా త్ర్యమ్భకస్య వా. 38

నిహత్య తాం రాక్షసవాహినీం తు

బుద్ధియుఁ బ్రకాశంబుగా దివ్యాస్త్రంబులప్రభావంబు ధారగా రాక్షసుల
విధించుచు నుదత్తనచక్రంబువలెనున్న రాముని జ్యోతిశ్చక్రంబునుంబోలెఁ
బ్రజలు సందర్శించిరి. 30

వాయువేగంబులగు రథములు ఏడుకోట్ల యిరువదితోమిదిలక్షలును
బలవంతంబులగు మదగజంబులు పదుమూడుకోట్ల పంచైండు లక్షల యిరు
వదివేలును రాతులతోఁగూడిన యశ్వంబులు పదికోట్ల యిరువదిలక్షల య
ఱువది వేలును పదాతులు నూటనలువదియైదుకోట్ల యెనుబది లక్షలును
కామరూపులగు రాక్షసుల యీచతురంగబలములు రామునిచే నిష్కవంతిబా
ణంబుల మూడుమ్మక్కాలుగడియలోపల విధింపఁబడినవి. 31-33

అంత హతశేషులగు రాక్షసులు హతంబులగు నశ్వంబులతోను భిగ్నం
బులగురథంబులతోను దుత్తునియలగు ధ్వజంబులతోను భగ్నోత్సాహులై
లంకాపురంబునకుఁ బోయిరి. 34

హతంబులగు పెక్కుకోట్లయేనుగులతోను బదాతివైన్యంబులతోను
గుఱ్ఱంబులతోను గూడియుండుటచేసి యయ్యధిష్ఠామి ప్రలకుకాలంబు
నఁగుగ్రుండగు మహాత్ముండయిన దుగ్రునిక్రీడాస్థానంబువలె భయంకరంబై
యొండెను. 35

అంత దేవతలును గంధర్వులును సిద్ధులును మహర్షులును రాముండు
గావించిన యష్టహోమాధ్యంబును సాధువాక్యంబులం బ్రశంసించిరి. 36

అప్పుడు ధర్మాత్మండగురాముండు తనసమీపంబుననున్న సుగ్రీవుని
విభీషణుని హనుమంతుని జాంబవంతుని మైందద్వివిదులనుంజూచి యీమాట
నుంజెప్పెను. 37

ఇట్లు బాణములు ప్రయోగించుట యెవ్వరికిని శక్యముగాదు. ఈయ
స్త్రబలంబునాకును శివునకునుమాత్రమే గలదుగాని మఱియెవ్వరికినిలేదు. అని
రాముఁడు సుగ్రీవాదులకుఁ జెప్పెను. 38

అప్పుడు దేవేంద్రతుల్యుండును మహాత్ముండును దివ్యాస్త్రంబులఁ

రామ సదా శక్ర సమో మహాత్మా,
అస్త్రేషు శస్త్రేషు జితక్లమశ్చ
సంస్తూయతే దేవగణైః ప్రహృష్టైః.

3౯

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే చతుర్నవతితమ స్సర్గః. ౯౪.

పశ్చానవతితమ స్సర్గః.

తాని తాని సహస్రాణి సారోహణాం చ వాజినామ్,
రథానాం త్వగ్నివర్ణానాం సధ్వజానాం సహస్రశః. ౧
రాక్షసానాం సహస్రాణి గదాపరిఘయోధినామ్,
కాశ్చనధ్వజచిత్రాణాం శూరాణాం కామరూపినామ్. ౨
నిహతాని శరైః స్త్రీష్టైః సప్తకాశ్చనభూషణైః,
రావణేన ప్రయుక్తాని రామేణాక్లిష్టకర్షణా. ౩

దృష్ట్వా శ్రుత్వాచ సమ్భగ్నిన్తా హతశేషా నిశాచరాః,
రాక్షసీశ్చ సమాగమ్య దీనా శ్చిన్తాపరిప్లుతాః. ౪

విధవా హతపుత్రా శ్చ క్రోశన్తో హతబాన్ధవాః,
రాక్షస్య స్సహసంగమ్య దుఃఖారూఢి పర్యదేవయన్. ౫

కథం శూర్పణఖా వృద్ధా కరాళా నిర్ణతోదరీ,
ఆససాద వనే రామం కన్దర్ప మివ రూపిణమ్. ౬
సుకుమారం మహాసత్త్వం సర్వభూతహితే రతమ్,

తం దృష్ట్వా లోకనిన్ద్యా సా హీనరూపా ప్రకామితా ౭

బ్రయోగించుటయందుఁగాని యితరాయుధంబులఁ బ్రయోగించుటయందుఁగాని యెంతమాత్రము నలసటలేనివాఁడనగు రాముఁడు ఆరాక్షససేనను వధించినందుకు దేవతలందఱు సంకుష్టులై అతనిసంతయం బ్రస్తుతించిరి ౩౯

ఇది తొంబదినాలుగవస్థము.

తొంబదియైదవసర్గము.

రావణుఁడుపంపిన వైద్యంబులసంతయు పెక్కువేల రాక్షులతోఁ గూడినగుఱ్ఱంబులను వేనవేల ధ్వజాలంకృతంబులయిన యగ్నివర్ణంబులగు కాంచనరథంబులను శూరులును గదలతోను బరిఘంబులతోనుం బోరునారును రథశిఖరంబులనుంచఁబడిన బంగారుపైక్కెముల కాంతులు తగులుటం జేసి చిత్రములయిన నల్లనిమేనులుగలవారిలను గామరూపులునగు పెక్కువేలమంది రాక్షసులను రాముండు అనాయాసంబునఁ గాంచనభూషితంబులగు కఱకుటములచే వధించిపుచ్చెను. ౧-౩

హతశేషులగు రాక్షసులు యుద్ధభూమినుండి వెనుకకుం బ్రాతేవచ్చిన వారలును లంకాపురంబున నున్నవారలును అట్లు రామునిచేరి మూలబలము వధింపఁబడుటను గనయు వినియు రాక్షసస్త్రీలతోఁ జేరి దీనులయి నింతా క్రాంతులయిరి. ౪

రాక్షసస్త్రీలు యుద్ధంబున రామునిచే హతుండగు పెనిమిటిగలవారిలను హతపుత్రులను బంధువులు చచ్చినవారలను గుంపుగాఁజేరి పరమదుఃఖితలయి యుచ్చైర్నాదంబున రోదనంబుచేసిరి. ౫

ఈశూరృణులు ముసలిది, వికృతరూపిణి; వ్రేలుకాడుచున్న కడుపుగలది; ఈలిడ వనంబున సకరియండగు మత్తఘం డనందగినవాఁడును నుకుమారుండును సమస్తభూతహితంబు గోరువాఁడైనగు రామునొద్దకు ఎట్లు పోయినది? ౬

సమస్తలోకములచేతను నిందనీయురాలగు కురూపిణి యాశూరృణు,

కథం సర్వగుణైర్హీనా గుణవంతం మహాదసమ్,
సుముఖం దుర్ముఖ రామం కామయూమాస రాక్షసీ.

౮

జనన్యాస్యాల్పభాగ్యత్వా ద్వలినీ శ్వేతమూర్ధజా,
అకార్య మపహాస్యంచ సర్వలోకవిగర్హితమ్.
రాక్షసానాం వినాశాయ దూషణస్య ఖరస్యచ,
చకా రావ్రతిరూపా సా రాఘవస్య ప్రధర్షణమ్.

౯

౧౦

తన్నిమిత్తమిదం వైరం రావణేన కృతం మహత్,

వధాయ నీతా సా నీతా దళగ్రీవేణ రక్షసా.

౧౧

నచ నీతాం దళగ్రీవః ప్రాప్నోతి జనకాత్మజమ్,

బద్ధం బలవతా వైర మత్యయం రాఘవేణ చ.

౧౨

వైదేహీం ప్రార్థయానం తం విరాధం ప్రేత్య రాక్షసమ్,

హత మేకేన రామేణ పర్యాప్తం తన్నిదర్శనమ్.

౧౩

చతుర్దశ సహస్రాణి రక్షసాం భీమకర్షణమ్,

నిహతాని జనస్థానే శరై రగ్నిశిఖోపమైః.

౧౪

ఖర శ్చ నిహతస్సజ్భ్యే దూషణ ప్రీతిరా న్నథా,

శరై రాదిత్యసజ్జలైః పర్యాప్తం తన్నిదర్శనమ్.

౧౫

హతో యోజనబాహు శ్చ కబన్ధో రుధిరాశనః,

శోభా న్నాదం నదన్ సోఽథ పర్యాప్తం తన్నిదర్శనమ్.

౧౬

అరాముంజూచి మోహించినదనుట యాశ్చర్యము!

2

సూర్యులు గుణహీనురాలు, రాముడో గుణవంతుడు; ఈ విడ వికార పుముఖముగలది, రాముడు మహాతేజాఁడును నుముఖుండు, ఈమె రాక్షసి, అతఁడు మనుష్యోత్తముడు; ఈ విడ అట్టిరాము నెట్లుకామించెను? ౮

ముసలితనముచేతి ముడుతలును బెల్లనివెండ్రుకలును గలదియు రామున కంతమాత్రము అనురూప గానిదియునగు నాశూర్యులు, మేము నిర్భాగ్యుల నుగుటవలన ఖరదూషణలును మఱియు సమస్తరాక్షసులును వినాశంబు శొంగుటకై చేయరానిదియుఁ బరిహాసాస్పదంబును సమస్తలోకనిందితుంబు నగు రామునందలి మోహంబు గావించెను. ౯, ౧౦

అసూర్యునిమిత్రమయి రావణుఁడు రామునితో నీమహావైరంబు పెట్టుకొనెను

రావణుఁడు తనవధంబునకై నీతంగొనితెచ్చి బలవంతుఁడగు రామునితోఁ దిరుగులేని విరోధము నుంచుకొన్నాఁడేగాని జనకమహారాజపుత్రి యగు సీతయేమో యీరావణునకు స్వాధీన యగుటలేదు. ౧౧, ౧౨

మున్నునీత వహరింపఁగోరిన విరాధుని రాముం డొక్కఁడే వధించి నాఁడుటయే మాకిప్పుడు రామునకే జయంబు గలుగుననుటకు నిదర్శనము చాలును. ౧౩

రాముండు జనసానంబునఁ బదునాలుగువేల భయంకర పరాక్రముల గు రాక్షసులను అగ్నిజ్వాలాభీకరంబులగు బాణంబులచే వధించెను ౧౪

రాముండు యుద్ధమునందు మూర్ఖసమానంబులగు బాణంబులచేతి ఖరు ని దూషణుని ద్రిశిరుని వధించి పుచ్చెను. రాముడే జయంబునొందుననుటకు అదృష్టాంతమే చాలును. ౧౫

మఱియు మాంసశోణితంబులై యాహారంబుగాఁగలవాఁడును గ్రోధం బున భయంకరంబుగా నజయవాఁడును అమడదూరము నిడుపులయిన బా హువులుగలవాఁడునగు నాకబంధునిగూడ రాముండువధించెను; రాముడే

జఘాన బలినం రామ సుహస్రనయనాత్మజమ్,
వాలినం మేరుసజ్జాశం పర్యాప్తం తన్నిదర్శనమ్. ౧౭

ఋశ్యమూకే వసన్ తైలే దీనో భగ్నుమనోరథః,
సుగ్రీవ స్థాపితో రాజ్యే పర్యాప్తం తన్నిదర్శనమ్. ౧౮

ధర్తార్థసహితం వాక్యం న ర్వేషాం రక్షసాం హితమ్,
యుక్తం విభీషణే నోక్తం మోహాత్తస్య న రోచతే. ౧౯

విభీషణవచః కుర్యా ద్యదిస్త్వ ధనదానుజః,
శ్మశానభూతా దుఃఖార్తా నేయం లజ్జాపురీ భవేత్. ౨౦

కుచ్ఛకర్ణం హతం శ్రుత్వా రాఘవేణ మహాబలమ్,
అతిశాయంచ దుర్ధర్షం లక్ష్మణేన హతం పునః. ౨౧
ప్రియం చేంద్రిజితం పుత్త్రం రావణో నావబుధ్యతే,

మమ పుత్రో మమ భ్రాతా మమ భర్తా రణే హతః. ౨౨
ఇత్యేవం శ్రూయతే శబ్దో రాక్షసీనాం కులేకులే,

రథా శ్చాశ్వాశ్చ నాగాశ్చ హతా శ్శతసహస్రశః. ౨౩

రణే రామేణ శూరేణ రాక్షసాశ్చ పదాతయః,
దుద్రోవా యదివా విష్ణు ర్కషేన్ద్రో వా శతక్రతుః. ౨౪
హన్తి నో రామరూపేణ యది వా స్వయ మన్తకః,

జయంబునొందు ననుటకు ఆదృష్టాంతమే చాలును.

౧౬

మహాబలుడును మేరువర్యుల బంధువైనవాడునగు దేవేంద్రకుమారుని వాలినిగూడ రాముడువధించెను. రాముడే జయంబు నొందఁగలఁడనుటకు ఆదృష్టాంతమే చాలును.

౧౭

దీనుడై నిరాశుండై శత్రుభయంబును ఋశ్యమాకపర్యవంతుని డాగియున్న సుగ్రీవునిగూడ రాముడు వానరరాజ్యంబున కధిపతిఁగాఁ జేసెను. రాముడే జయంబునొందుననుటకు ఆదృష్టాంతమే చాలును.

౧౮

విభీషణుండు చెప్పిన మాట, ధర్మార్థంబులు రెండును గలిగించునది. సమస్తరాక్షసులకును హితకరము. యుక్తియుక్తము. మోహంబునం జేసి రావణుని కది తోచలేదు.

౧౯

కుబేరానుజుండగు రావణుండు విభీషణుండు చెప్పిన చొప్పునఁ గా వినిచియుండు నేని లంకాపుర మంతయు శక్తానము వెలఁచిననుఁగులతో నిండి యిట్లు ఆర్తనాదంబులతోఁ గూడినదికాదు.

౨౦

మహాబలుండగు కుంభకర్ణుండు రామునిచే వధింపఁబడుటను నెట్టివారి కిని ఎదిరింప నలవిగాని యతికాయుండును ప్రియసుతుండగు నింద్రజితుండును లక్ష్మణునిచే వధింపఁబడుటను వినియు నింక రావణుండు రామప్రభావంబు దెలియకున్నాఁడు?

౨౧

“యుద్ధంబున నాకొడుకు హతుడయ్యె. నాసోదరుండు హతుడయ్యె. నాపెనిమిటి హతుడయ్యె” నని లంకాపురంబున రాక్షసజనులు ప్రతియింటను రోదనము నేయుచున్నారు.

౨౨

కూరుడగురాముడు రథంబులను గుఱ్ఱంబులను ఏనుఁగులను బదాతులను లక్షలలక్షలుగా యుద్ధంబున వధించినాఁడు.

౨౩

రుద్రుడో విష్ణువో దేవేంద్రుడో శేక యముడో రామరూపంబునవచ్చి మావారలను వధించుచున్నాఁడుగాని రాముడు మనుష్యమాత్రుఁడు కాఁడు.

౨౪

హతప్రవీరా రామేణ నిరాశా జీవితే వయమ్.
అపశ్యంతో భయ స్యాస్త మనాథా విలపామహే,
౨౫

రామహస్తా ద్దశగ్రీవ శూరో దత్తమహావరః.
౨౬

ఇదం భయం మహాఘోర ముత్పన్నం నాచబుధ్యతే,
న దేవా న చ గన్ధర్వా న పితౄణాం న రాక్షసాః.
౨౭

ఉపసృష్టం పరిత్రాతుం శక్తా రామేణ సంయుగే,
ఉత్పాతా శ్చాపి దృశ్యంతే రావణస్య రణేరణే.
౨౮

కథయిష్యన్తి రామేణ రావణస్య నిబర్హణమ్,
పితామహేన ప్రీతేన దేవదానవరాక్షసైః.
౨౯

రావణ స్యాభయం దత్తం మానుషేభ్యో న యాచితమ్,

తదిదం మానుషం మన్యే ప్రాప్తం నిస్సంశయం భయమ్.
జీవితాంతకరం ఘోరం రక్షసాం రావణస్యచ,
30

పీడ్యమానాస్తు బలినా సరదానేన రక్షసా.
దీప్తై స్తపోభి ర్విబుధాః పితామహ మపూజయన్,
31

దేవతానాం హితార్థాయ మహాత్మా వై పితామహః.
32

ఉవాచ దేవతా స్సర్వా ఇదం తుష్టోమహ ద్వచః,
అద్య ప్రభృతి లోకాం స్త్రీన్ సర్వే దానవరాక్షసాః.
భయేన ప్రాప్తౌతా నిత్యం విచరిష్యన్తి శాశ్వతమ్,
33

దైవతైస్తు సమాగమ్య సర్వై శ్చేన్ద్రపురోగమైః.
వృషధ్వజ స్త్రిపురహ మహాదేవః ప్రసాదితః,
34

మహావీరులగు మావారందఱు రామునిచే నిహతులగుటంజేసి మేము జీవితమునంగు ఆశపడలి యీధయంబునకంతముగానక యనాథలమయి విలపించుచున్నాము. ౨౧

శూరుండగు రావణుఁడు వరబలంబున గర్వితుండు గావున దనకిప్పుడు రామునివలనఁ గలిగిన మహాభయంబు నెఱుంగఁడు. ౨౨

దేవతలుగాని గంధర్వులుగాని పితృదేవతలుగాని రాక్షసులుగాని యుద్ధంబున రామునివారిం బడినవాని రక్షింపఁజాలరు. ౨౩

రావణుని పక్షమునఁ బ్రతియుద్ధంబునను ఉత్పాతంబులు అగపడుచున్నవి; అనే రాముఁడు రావణునివధించునని నూచించుచున్నవి. ౨౪

బ్రహ్మదేవుఁడు రావణుని తపస్సునకు మెచ్చి యతనికి దేవతలవలనఁ గాని దానవులవలనఁగాని రాక్షసులవలనఁగాని భయంబులేదని వరంబొసంగెను; అపుడు రావణుండు మనుష్యులవలన నభయము యాచింపఁడయ్యెను. ౨౫

మనుష్యులవలన నభయంబు నప్పుడు యాచింపకుండుటవలన ఇప్పుడు రావణునకు రాక్షసులకును మనుష్యునివలనఁ బ్రాణాంతకరమయిన ఘోరంబగు నీభయంబు గలిగినది, సందేహములేదు. ౨౬

దేవతలు బ్రహ్మదేవుఁడొసంగిన వరంబులవలన మఱియు బలవంతుఁడగు రావణునిచేఁ బీడింపఁబడి యోర్వలేక బ్రహ్మదేవుండుతీరి యత్యుగ్రంబగు తపము గావించిరి. ౩౧

మహానుభావుండగు బ్రహ్మదేవుండు సంతుష్టుఁడై దేవతలకు మేలుగలుగుటకై దేవతలంజూచి మహార్థంబగు నీమాటం జెప్పెను. ౩౨

ఇది మొదలు సమస్తరాక్షసులును వారలతోఁ జేరిన దానవులును ఎల్లప్పుడును మూడు లోకంబులందును మికవ్వరికిని బాధనేయక భయంబుతోఁ సంపరింపఁగలరు. అని బ్రహ్మ దేవతలకు సమాధానముఁ జెప్పెను. ౩౩

దేవేంద్రుఁడు మొదలగు దేవతలు బ్రహ్మదేవునివలన సంతగాఁ దమ మనోరథము నెఱవేఱకపోవుటంజేసి అందఱు నొకటిగాఁజేరి వృషభధ్వజం

ప్రసన్నస్తు మహాదేవో దేవా నేత ద్వచోఽబ్రవీత్. 34
ఉత్పత్స్యతి హితాధం వో నారీ రక్షఃక్షయావహ,

ఏవా దేవైః ప్రయక్తాక్షుషు ద్యభా దానవా న్పురా 35
భక్షయిష్యతి నస్సీతా రాక్షసఘ్నీ సరావణాన్,

రావణ స్యాపనీతేన దుర్విసీతస్య దుర్తతే. 36
అయం నిష్టానకో ఘోర శ్శోకేన సమభిప్లుతః,

తం నపశ్యామహే లోకే యో న శ్శరణదో భవేత్. 37
రాఘవే ణోపసృష్టానాం కాలే నేవ యుగక్షయే,
నాస్తి న శ్శరణం కశ్చి ద్భయే మహతి తిష్ఠతామ్. 38
దవాగ్ని వేష్టితానాం హి కరేణానాం యథా నే,
ప్రాప్తకాలం కృతం తేన పౌలస్త్యేన మహత్తనా. 39
యత ఏవ భయం దృష్టం తమేవ శరణం గతః.

ఇతీవ సర్వా రజనీచరస్త్రియః
వరస్పరం సంపరిరభ్య బాహుః,
విషేదు రార్తా భయభారవీడితా
వినేదు రుచ్చై శ్చ తదా సుదారుణమ్. 40

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే పంచనవతితమ స్వర్గః. ౧౫.

మను ద్రిపురానురులను కూడ వధించినవాడైనను మహాదేవుని శివుని గుఱించి తపస్సు గావించిరి. 38

అంత మహాదేవుడు ప్రసన్నుండై దేవతలంజూచి యిట్లనిపలికెను.

రాక్షస వినాశంబు గలిగించునట్టి స్త్రీ యొక్క రుక్ జన్మింపఁగలదు. అభిషేకవలన మీకు హితంబుగలుగును. అని మహాదేవుడు దేవతలతోఁ జెప్పెను.

కాబట్టి సమస్తరాక్షసులకు వినాశంబు గలుగుటకై దేవతలచేఁ బంపఁబడిన యానీత మున్ను ఆకలి దానవులకు నశింపఁజేసిపట్లు రావణుని తోఁగూడ మస్తుందఱును భక్షించివేయఁగలదు. 39

దుర్వినీతుఁడు గుర్బుద్ధియునగు రావణుఁడు చేసిన దుష్కర్మమునం జేసి యిట్లు మేమందఱము దుఃఖించి భయంకరమయినవినాశము నొందవలసి వచ్చెను. 40

స్రలయకాలంబునఁ బ్రజలు యమునిబారిం బడినట్లు ఇప్పుడు రామునిబారిం బడిన ముష్టు యాపదనుండి రక్షించునట్టి పురుషుం గానము.

దానానలజ్వాలలచేఁ బరిశేష్టితమయిన వనమున నున్న ఆడేనుగుల కుంబోలె ఈమహాపదలోనున్న మాకు ఇప్పుడు ఎవ్వంబును రక్షకుండులేడు.

మహాత్ముఁడును బులస్త్యమహర్షి మనుమఁడునగు నవ్యభీషణుఁడు యుక్తమయిన పనియొ గావించినాఁడు. ఎవ్వఁడు మనకు భయముచేయుచు న్నాఁడో అట్టి రామునే శరణుపొంది గుఱముగా నున్నాఁడు. అని యారాక్షస స్త్రీలు విలపించిరి. 41

అప్పుడు ఇవ్వనంబున రాక్షస స్త్రీలందఱు ఒకరినొకరు బాహువులతోఁ గవుఁగిలించుకొని మిక్కిలియు భయంబు నొందినవారలయి దీనలయ దుఃఖింపుచు మచ్చెచ్చరాదంబున భయంకరంబుగా రోదనంబు గావించిరి.

ఇది తొంబదియైదవసర్గము.

షణ్ణవతితమ స్సర్గః.

ఆత్మానాం రాక్షసీనాం తు లజ్కాయాం వై కులేకులే,
రావణః కరుణం శబ్దం శుశ్రావ పరిచేవితమ్.

౧

స తు దీర్ఘం వినిశ్చస్య ముహూర్తం ధ్యాన మాస్థితః,
బభూవ పరమక్రుద్ధో రావణో భీమదర్శనః.

౨

సందశ్య దశనై రోషం కోధసంరక్తలోచనః,
రాక్షసై రపి దుర్దగ్ధః కాలాగ్ని రివ మూర్ఛితః.

౩

ఉవాచ చ సమీపస్థా న్రాక్షసా న్రాక్షసేశ్వరః,
భయావ్యక్తకథాం స్తత్ర నిర్దహన్నివ చతుషా.
మహోదరం మహాసార్పవం విరూపాక్షం చ రాక్షసమ్,

౪

శీఘ్రం వదత నై న్యసి నిర్యాతేతి మమాఽజ్ఞయా.

౫

తస్య తదవచనం శ్రుత్వా రాక్షసా స్తేభయార్దితాః,
చోదయామాసు రవ్యక్తా న్రాక్షసాం స్తా స్సృపాజ్ఞయా.

౬

తే తు సర్వే తథేతుక్త్వా రాక్షసా ఘోరదర్శనాః,
కృతస్వస్త్వయనా సుర్వే రణా యాభిముఖా యయుః.
వ్రతిపూజ్య యథాన్యాయం రావణం తే నిశాచరాః,
తస్యః ప్రాజ్ఞలయ సుర్వే భర్తు ర్విజయకాక్షిణః.

౭

తొంబదియాటవసర్గము.

అట్లు లంకాపురియందుఁ బ్రతిగృహంబునందును రాక్షసస్త్రీలు
దుఃఖితలయి కరుణంబుగా కోదనంబు నేయ రావణుండును ఆధ్వనిని
వినెను. ౧

ఆరావణుండు దీర్ఘంబుగా నిట్టూర్పులు విడిచి కొంతనేపు ఏమియుఁ
దోచక చింతాగ్రస్తుండై యుండి యంతఁ బరమకుపితుడై భయంకరా
కారుండయ్యెను. ౨

ఆరావణుండు దంతములచేఁ బెదవినిగొటికి కోపంబున మఱియునె
ఱ్ఱినైన కన్నులుగలవాడై లోకమంతయు వ్యాపించిన ప్రలయకాలానలంబు
వలె భయంకరాకారుండై రాక్షసులకునుగూడఁ దేటిచూడ నలవిగాకుం
డెను. 3

అపుడు రాక్షసరాజగు రావణుండు, భయంబునందపఁబడుచు నస్పృహ
బుగా మాటలాడుచున్న సమీపస్థులగురాక్షసులను మహోదరుండును మహా
పార్శ్వండును విరూపాక్షుండును మున్నగువారలంజూచి చూపులదహించు
వాడువలె నిట్లనిపలికెను. ౪

శీఘ్రముగా యుద్ధంబునకు వెడలవలెనని నాయాజ్ఞయయినదని సైన్య
ములకుఁ జెప్పెను. అని రావణుండు చెప్పెను. ౫

ఆరాక్షసులు రావణునిమాటనువిని రావణునికోపంబునకు భయపడుచు
అతని యాజ్ఞావోష్యున రాజకార్యంబునందు ఎంతమాత్రము నేమిఁజూపాటు
లేనట్టి రాక్షసులకుఁ జెప్పిరి. ౬

భయంకరాకారులగు నారాక్షసులు అట్లయి రావణునివలన మం
గళాశాసనంబు నొంది యందఱును యుద్ధాభిముఖులయి పోయిరి. ౭

ఆరాక్షసులందఱు వారివారియోగ్యతకుఁ దగునట్లు రావణునికి
నమస్కారదులుగావించి రావణుని జయంబుగోరుచు చేమమ్మలుగీలించి
నిలుచుండిరి. ౮

అ ధోవాచ ప్రహ స్యైతా న్రాచణగోధమూర్ఛితః,
 మహోదరమహాపార్శ్వ విరూపాక్షంచ రాక్షసమ్. ౯
 అద్య బాణై ర్ధనుర్ముక్తై ర్యుగాన్తాదిత్యసన్నిభైః,
 రాఘవం లక్ష్మణంచైవ నేష్యామి యమసాననమ్. ౧౦
 ఖరస్య కుంభకర్ణస్య ప్రహస్తేన్ద్రజితోస్తథా,
 కరిష్యామి ప్రతీకార మద్య శత్రువధా దహమ్. ౧౧

నై వాస్తరిక్షం న చిశో న నద్యో నాపి సాగరాః,
 ప్రకాశత్వం గమిష్యన్తి మద్బాణజలదావృతాః. ౧౨

అద్య వానరముఖ్యానాం తాని యూథాని భాగశః,
 ధనుషా శరజాలేన విధమిష్యామి పత్రిణా ౧౩

అద్య వానరనైన్యాని రథేన పవనౌజసా,
 ధనుస్సముద్రా దున్మాతే ర్మధిష్యామి శరోర్మిభిః. ౧౪
 ఆకోశపక్షవక్త్రాణి పద్మ కేసరవర్చసామ్,
 అద్య పూహతటాకాని గజవ త్ప్రసూధా మ్యహమ్. ౧౫

సశరై రద్య చదనై స్సంఖ్యే వానరయూథపాః,
 మణ్డయిష్యన్తి సనుధాం సనాశై రివ పఞ్కజైః. ౧౬

అద్య యుద్ధప్రచణ్డానాం హరీణాం ద్రుమయోధినామ్,
 ముక్తే నై కేషుణా యుద్ధే భేత్స్యామి చ శతం శతమ్. ౧౭

హతో భర్తా హతో భ్రాతా యాసాం చ తనయా హతాః,

అంత రావణుండు పరమకుపితుండై నవ్వి మహోదరమహాపార్శ్వ
లను విరూపాక్షునిం జూచి యిట్లు చెప్పెను. ౯

ఇప్పుడు రామలక్ష్మణులను ధనుర్నక్షత్రములైన ప్రలయకాల సూర్య
నితో సమానంబులగు బాణంబులచే విధించి యమపురి కంపెదను. ౧౦

నే నిప్పు యుద్ధంబున శత్రువులవిధించి యంతకుమున్ను వారిచేఖ
రుండుకుంభకర్ణుండు ప్రవాస్తుండు నింద్రజితుండు విధింపబడినందుకుఁ బ్రతీ
కారంబు గావించెదను. ౧౧

నాబాణంబులగు మేఘములచే నాచ్ఛాదితములయి యాకాశమును
చిక్కులును నగులును సముద్రంబులును వెల్తురులేక చీకటితోఁ గూడియుం
పఁగలవు. ౧౨

ఇప్పుడు ధనుస్సుననుండి పత్రివంతంబులగు బాణంబులు సమూహం
బులు సమూహంబులుగాఁ బ్రయోగించి యవ్యాసనైనైవ్యంబులను గుంపులు
గుంపులుగా విధించిపుచ్చెదను. ౧౩

ఇప్పుడు రథంబును వాయువేగంబుచే ధనుస్సును సముద్రమునుండి లే
చిన బాణములకరుళ్లచే వాసరనైవ్యంబుల విధించెదను. ౧౪

కొంచెము వికసించిన కమలంబులుగల తటాకంబులను మదగజము
కలచున్నట్లు కొంచెమువికసించిన కమలంబులవంటి ముఖములుగల యవ్యాస
రసేనలం గలంచెదను. ౧౫

ఇప్పుడు యుద్ధభూమి బాణసహితంబుగాఁ దెగిపడిన వానరేంద్ర
ముఖంబులచే వ్యాప్తమయి కావలతోఁగూడిన కమలంబులతోఁ గూడినట్లు
రమణీయము గాఁగలగు. ౧౬

ఇప్పుడు యుద్ధంబున మహాపరాక్రమకాలులను వృక్షములతోఁ బో
రువారలను నవ్వానరులను ఒకొక బాణముచే నూర్తురను నూర్తురనుగా విధిం
చెదను. ౧౭

యుద్ధంబున నెవ్వరెవ్వరికి ధర్తలు సోదరులు కొడుకులు హతులయి

వధే నాద్య రిపో స్తానాం కరో మ్యాసప్రమాజ్జనమ్. ౧౮

అద్య మద్భాణినిభిన్నైః ప్రక్షీర్ణై ర్గతచేతనైః,

కరోమి వానరై ర్యుద్ధే యత్నా వేక్ష్యతలాం మహీమ్. ౧౯

అద్య గోమాయవో గృధ్రా యేచ మాంసాశినోఽపరే,

సర్వాంస్తాం స్తర్పయిష్యామి శత్రుమాంసై శ్శరార్ధితైః. ౨౦

కల్ప్యతాం మే రథశ్శీఘ్రం ఊహ్ర మానీయతాంధనుః,

అనుప్రయాన్తు మాం సర్వే యేఽపశిష్టా నిశాచరాః. ౨౧

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా మహాసార్వోఽబ్రవీ ద్వచః,

బలాధ్యతౌన్ ధ్ధితాం స్తత్ర బలం సంత్యర్యతా మితి. ౨౨

బలాధ్యతౌన్తు సంరథౌ రాక్షసాంస్తా న్నృహ ద్నృహత్,

చోదయన్తః పరియయు ర్లజ్జాయాం తు మహాబలాః. ౨౩

తతో ముహూర్తాన్నిష్ఠేతౌ రాక్షసా భీమదర్శనాః,

నర్దన్తో భీమవదనా నానాప్రహరణై ర్భుజైః. ౨౪

అసిభిః పట్టసై శ్శూలై ర్గదాభి ర్ముసలై ర్ముఖైః,

శక్తిభి స్తీక్షణధారాభి ర్మహద్భిః కూటముగ్ధరైః. ౨౫

యష్టిభి ర్వీమలై శ్చక్రై ర్విశిష్టై శ్చ పరశ్వధైః,

భిడ్డివాలై శ్చతస్పీభి ర్వైశ్చాపి పరాయుధైః. ౨౬

అథానయ ద్బలాధ్యతౌ స్సత్వరో రావణాజ్ఞయా,

ద్రుతం సూతసమాయుక్తం యుక్తాప్యతురగం రథమ్. ౨౭

ఆరురోహ రథం భీమో దీప్యనూనం స్వతేజసా,

నారో, అట్టి రాక్షస స్త్రీలకందటికిని ఇప్పుడు శత్రువును వధించి దుఃఖనినా రణము గావించెదను. ౧౮

ఇప్పుడు యుద్ధంబున బాణంబులచే వానరులనువధించి వారిక శేబరంబులచే భూమినిగప్పి చక్కగా నగపడనట్లు గావించెదను. ౧౯

మాంసాహారంబులగు నక్కలు గడ్డలు మొదలగు జంతువులకన్నిటికిని ఇప్పుడు బాణంబులచే మాంసములసొసంగి తృప్తి గావించెదను. ౨౦

శీఘ్రంబుగా నారథంబాయ తింబునేయరుగుగాక. నాధనువు తెత్తురుగాక. మఱియు నిప్పటికి అవశిష్టులగు రాక్షసులు నావెంబడి పత్తురుగాక. అని రావణుండు రాక్షసులతోఁ జెప్పెను. ౨౧

మహాపార్శ్వఁడు రావణుండు చెప్పినమాటనువిని యచటనున్న నేనాధ్యక్షులంజూచి “శీఘ్రంబుగా నైన్యంబులందఱు” అని యాజ్ఞాపించెను. ౨౨

మహాబలశాలులగు నా నేనాధ్యక్షులు, అతివేగంబున లంకాపురి యందుఁ బ్రత్యగహంబును దిరిగి రాక్షసులనందఱు బిలిచిరి. ౨౩

అంత ముహూర్తంబునకు భయంకరిమయిన ముఖముగలరాక్షసులు ఖడ్గంబులును అడ్డకత్తులును హులంబులును గదలును రోకళ్లు హుళంబులును దీక్షంబులగు బల్లెములును సుమ్రేటలును గుడియలును ఇనపకట్టలును నిక్కలంబులగు చక్రంబులును దీక్షంబులగు గండ్లగొడ్డల్లును విడిచివారు గుడియలును శత్రుఘ్నులును మొదలగు నాయుధంబులు భుజంబులందాలించి చూపరులకు భయంబు గలిగించుచు వెడలిరి. ౨౪-౨౬

అంత రావణునాజ్ఞచొప్పున నేనాధ్యక్షుండు సారథినహితంబును ఎనిమిదిగుఱ్ఱంబులు పూన్చినదియు నగు రథంబును త్వరితంబుగాఁ గొని వచ్చెను. ౨౭

భయంకరుండగు రావణుండు లేజంబుచే దేదీప్యమానంబగు నారథము నారోపించెను.

తతః ప్రమాత స్సహసా రాక్షసై ర్బహుభి ర్వృతః. ౨౮

రావణ స్స త్వగ్మిభిర్వా ద్దారయన్నివ మేదినీమ్,
రావణే నాభ్యనుజ్ఞతో మహాపార్శ్వమహోదరా. ౨౯

విరూపాక్షశ్చ దుర్ధిరో రథా నారురుహు స్తదా,
తేతు హృష్టా వినర్దన్తో భిష్టస్తథివ మేదినీమ్. ౩౦

నాదం ఘోరం విముఞ్చన్తో నిర్యయు ర్జయకాక్షిణః,

తతో యుద్ధాయ తేజస్వీ రక్షో గణబలై ర్వృతః. ౩౧

నిర్యయా పున్యశధనుః కాలాన్తకయమోపమః,

తతః ప్రజహన్తేన రథేన స మహారథః. ౩౨

ద్వారేణ నిర్యయా తేన యత్ర తౌ రామలక్ష్మణౌ,

తతో నష్టప్రథ స్సూర్యో దిశశ్చ తిమిరావృతాః. ౩౩

ద్విజాశ్చ నేదు ర్ఘోగాశ్చ సంచచా తేన మేదినీ,

నవర్ష రుధిరం దేవ శ్చస్థులు స్తురగాః పథి. ౩౪

ధ్వజాగ్రే న్యసత స్త్వధో వినేదు శ్చాశివం శివాః,

నయనం చాస్ఫుర ద్వామం సవ్యో బాహు రకముత. ౩౫

వివర్ణవననం చాసీ త్కిశ్చి దభ్రశ్యత స్వరః,

తతో నిమృతతో యుద్ధే దశగ్రీవస్య రక్షసః. ౩౬

రణే నిధనశంసీని సూపా జ్యేతాని జజ్ఞిరే,

అన్తరిక్షా త్పశ తోల్కా నిర్హతసమనిస్సనా. ౩౭

వినేదు రశివా గృధ్రా వాయుసై రనునాదితాః,

అంత రావణుండు పెక్కండ్రు రాక్షసులు పరివేష్టింప బలాతిశయంబునజేసి భూమిని భేదించుకొనిదోప వేగంబునం బయనమయ్యెను. ౨౮

అప్పుడు మహాపార్శ్వఁడును మహాదరుఁడును దుర్ధరుండగు విరూపాక్షుండును రావణుననుమతినొంది రథముల నాలోపించిరి. ౨౯

అమహాదర మహాపార్శ్వ విరూపాక్షులును సంతృప్తులయి భూమి భేదిల్లునల్లు భయంకరంబుగా సింహనాదంబులచే గర్జించుచు జయంబునొందఁగోరి వెడలిరి. ౩౦

అంత మహాతేజఁడగు రావణుండు రాక్షససైన్యములచేఁ బరివేష్టితుడై ధనుర్ధరుడై ప్రలయకాలంబున సమస్త జీవరాసుల నశింపఁజేయు యమునిధంగి జ్వలించుచు యుద్ధంబునకు వెడలెను. ౩౧

అంత సమహారథుఁడు వేగవంతంబులగు గుఱ్ఱంబులుపూనిచిన రథంబు నాలోపించి రామలక్ష్మణులున్న యుత్తరద్వారంబున నిర్గమించెను. ౩౨

అప్పుడు సూర్యుండు కాంతి హేళుడయ్యె. దిక్కులందుఁ జీకట్లు క్రమినవి. భయంకరములగు పక్షు లఱచినవి. భూమియఁ జలనము నొంది నట్లుండెను. ౩౩

మేఘము నెత్తురువర్ష ముగురిసెను. గుఱ్ఱములు మార్గంబునం దడఁబడినవి. ధ్వజాగ్రంబున గద్దవ్రాలెను. నక్కలు భయంకరముగా నఱచినవి.

ఆరావణుని యెడమకన్ను ఆదరినది. ఎడమచేయి యదరెను. ముఖము తెల్లఁబాటెను. కంఠస్వరము తగ్గెను. ౩౪

ఆయుత్తరద్వారము నుండి రావణుండు యుద్ధమునకు వెడలు నప్పుడు యుద్ధంబున నతనికి మరణము గలుగునని నూచించునట్టి యీ దుర్నిమిత్తంబులు గలిగెను. ౩౫

పిడుగుపడినట్లు మహాధ్వనితో నాకాశమునుండి పొగలేని నిప్పుపడినది. అమంగళకరంబులగు గద్దలును కాకులునుజేరి యఱచినవి. ౩౬

ఏతా నచిన్తయన్తోరానుత్పాతాన్ సముపస్థితాన్. 3౮
 నిర్యయా రావణో మోహా ద్వధార్థీ కాలచోదితః,
 తేషాం తు రథఘోషేణ రాక్షసానాం మహాత్మనామ్. 3౯
 వానరాణా మపి చమూ ర్యుద్ధాయై వాభ్యనర్తత,
 తేషాం తు తుములం యుద్ధం బభూవ కపిరక్షసామ్. ౪౦
 అన్యోన్య మాహ్వాయానానాం క్రుద్ధానాం జయ మిచ్ఛతామ్,
 తతః క్రుద్ధో దశగ్రీవశ్శరైః కాశ్చనభూషణైః. ౪౧
 వానరాణా మనీకేషు చకార కదనం మహత్,
 నికృత్తశిరసః కేచి ద్రావణేన వలీముఖాః. ౪౨
 కేచి ద్విచ్ఛిన్నహృదయాః కేచి చోచ్ఛ్రితవివర్జితాః,
 నిరుచ్ఛాసా హతాఃకేచి త్కేచి త్పార్శ్వేషు దారితాః. ౪౩
 కేచి ద్విచ్ఛిన్నశిరసః కేచి చ్చక్షుర్వివర్జితాః.

దశాననః క్రోధవివృత్తచేతో
 యతో యతోఽభ్యేతి రథేన సఖ్యే,
 తతః సైత సస్య శరప్రవేగం
 సోఘం న శేకు ర్నరిపుజ్జవా స్తే.

౪౪

ఇతి శ్రీమద్యుధికాణ్డే షణ్ణవతితమ స్సర్గః. ౯౬.

సప్తనవతితమ స్సర్గః.

తథా తైః కృత్తగాత్రైస్తు దశగ్రీవేణ మార్గజైః,
 బభూవ వసుధా తత్ర ప్రక్షీర్ణా హరిభి సైదా. ౧
 రావణ స్యాప్రసహ్యం తం శరసంపాత మేకతః,
 నశేకు స్సహితుం దీప్తం పతక్లా జ్వలనం యథా. ౨
 తేఽర్దితా నిశితై ర్బాణైః క్రోశంతో విప్రదుద్రువుః,

రావణుడు మృత్యుప్రేరితుఁ డగుటంజేసి యిట్లు సంభవించిన యీ చుర్చిమి త్తెంబులను సరితు నేయక మోహంబున వధంబునొందుటకై వెడలెను.

మహాబలులగు నారాక్షసుల రథధ్వనిని విని వానరసేనయు యుద్ధంబు నను ఎగురు మొగమై నిలిచెను. ౩౯

ఆవానరులు రాక్షసులను హిండ్సొరుల జయింపఁగోరి కుపితులయి స్పర్థ చే నొకరినొకరు పిలుచుచుఁ దుములంబుగా యుద్ధముగావించిరి. ౪౦

అప్పుడు రావణుడు వానర సైన్యంబులం బ్రవేశించి కాంచనపుంఖం బులగు బాణంబులు ప్రయోగింపుచు గొప్పయుద్ధంబు గావించెను. ౪౧

రావణుడప్పుడు కొందఱివానరుల తలల ఖండించెను. కొందఱి గుండె కాలుల బ్రద్దలు గావించెను. కొందఱి చెవులం దెగవేసెను. ౪౨

రావణుని బాణములచేఁ గొందఱు వానరులు ఊర్వులులేక హతులయి పడిరి. కొందఱు పార్శ్వములందు భేదింపఁబడిరి. కొందఱికిఁ దలలుపగిలినవి. కొందఱికి కన్నులుపోయినవి. ౪౩

యుద్ధంబున రావణుడు రథగతుడై క్రోధంబునంగన్నులు భయం కరంబుగాఁ దిరుగ నెంచెందుఁబోవునో అయ్యైస్థలంబులందంతయు వానరవీరులతనిబాణవేగంబు సహింపఁజాలరైరి. ౪౪

ఇది తొంబదియాఱవసర్గము.

తొంబదియేడవసర్గము.

అప్పుడు రావణునిబాణంబులచే నవ్విధంబున నానావిధంబుగావ్రేటు దిని పడినవానరుల కశేటరంబులచే నచటియుద్ధభూమియంతయు నిండినది ౧

శలభంబులు మంచుచున్న యగ్నిని సహింపఁజాలనట్లు ఆవానరులు చుస్సహంబులగు రావణునిబాణవేగమును సహింపఁజాలరైరి. ౨

ఆవానరులు కఱకుటములం బీడింపఁబడినవారై యోర్యఁజాలక

పావకార్చి స్సమావిష్టా దహ్యమానా యథా గహః. ౩

ష్టవజ్రానా మనీకాని మహాబ్రాణీవ మారుతః,
సయయా సమలే తస్మిన్విధమ న్రావణశ్శరైః ౪

కదనం తరసా కృత్వా రాక్షసేంద్రో వనకసామ్,
ఆససాద తతో యుద్ధే రాఘవం త్వరితస్తదా ౫
సుగ్రీవస్తా న్మహీష్ఠ్యైర్భగ్నాన్విద్రవతో రణే,
గుత్తే సుషేణం నిక్షిప్య చక్రే యుద్ధేద్భుతం మనః. ౬

ఆత్మన స్సవృశం వీర స్స తం నిక్షిప్య వానరమ్,
సుగ్రీవోఽభిముఖ శ్శత్రుం ప్రతథ్నే పాపపాయుధః. ౭

పార్శ్వతః పుష్కత శ్చాస్య సర్వే యాథాధిపా స్సవ్యయమ్,
అనుజహ్రు ర్మహాశైలా న్వివిధాం శ్చ మహాద్రుమాన్ ౮

స నదన్ యథి సుగ్రీవ స్సవీరేణ మహతా మహాన్,
పాతయ న్వివిధాం శ్చాన్యైర్జగ మోత్తమరాక్షసాన్. ౯

మనున్థ చ మహాకాయా న్రాక్షసా న్వానరేశ్వరః,
యుగ్తాస్తసమయే వాయుగ ప్రవృద్ధా నగమానివ. ౧౦

రాక్షసానా మనీకేషు శ్చైలవర్షం వవర్షహ,
అశ్చవర్షం యథా మేఘుః పక్షిసంఘేషు కాననే. ౧౧

అగ్నిచే దహింపబడుచున్న జ్వాలలు మేనులం దగులు కొన్న గజంబులు
వలె నుచుచు బరుగై త్తిరి. 3

వాసువు మహామేఘంబులం బాఱుదోలునట్లు ఆ యుద్ధంబున నారా
వణుఁడు గొప్పగొప్ప వానరసైన్యంబులను బాంబులం బాఱుదోలుచుఁ
బోయెను. 4

అప్పుడు రాక్షసనాథుఁడు రావణుఁడు అట్లు వానరులతో నమ్రహా
యుద్ధంబు గావించి యంత యుద్ధము నేయుటకై రామునిమీఁదికిఁ బోయెను. 5

సుగ్రీవుఁడు వానరులు యుద్ధంబునఁ బరాజితులయి పరుగెత్తు చుండు
టంజూచి సేనాసంరక్షణమునకు సుషేణు నియమించి అందఱు నాశ్చర్య
పడునట్లు యుద్ధము నేయఁబూసెను. 6

వీరుఁడగు నాసుగ్రీవుఁడు సేనాసంరక్షణమునకు బలహరాక్రమంబులఁ
దనకు సమానుఁడగు సుషేణునుంచి వృక్షంబుచేతం బూని శత్రువుమీఁదికిఁ
బోయెను. 7

వానరేశ్వరుఁడగు సుగ్రీవుండు యుద్ధమునకు బయలుదేలుటయు
గొప్ప గొప్ప యూహకులగు వానరవీరులు తామె సుగ్రీవునకు యుద్ధోపకర
ణార్థమయి పర్యటంబులను నానావిధంబులగు వృక్షంబులనుం గొని యతని
పార్శ్వంబులందును వెనుకను వెంబడించి నడిచిరి. 8

మహాకాయుఁడగు నాసుగ్రీవుఁడు యుద్ధంబున మహాధ్వనితో గర్జిం
చుచు నానావిధులయిన రాక్షసుల ననేకుల వధించి మేటి రాక్షసుల మీఁదికిఁ
బోయెను. 9

భయంకరాకారుఁడగు వానరనాథుఁడు సుగ్రీవుఁడు ప్రలయకాలం
బున వాయువు ఉన్నతంబులగు వృక్షంబులం బడవైచునట్లు గొప్పరాక్షసులం
బడఁద్రోసెను. 10

ఆదవియందు మేఘము పక్షిసమూహములపై తొల్లంగురియనట్లు
సుగ్రీవుఁడు రాక్షససేవలపయిఁ బర్యటంబులం గురిసెను. 11

కపిరాజవిముక్తై స్తై శ్చైలవర్జైశ్చ రాక్షసాః,

వికీర్ణశిరసఃపేతు ర్వికృతా ఇవ పర్వతాః.

౧౨

అథ సంక్షీయమాణేషు రాక్షసేషు సమన్తతః,

సుగ్రీవేణ ప్రభగ్నేషు పతత్సు నినదత్సుచ.

౧౩

విరూపాక్ష స్వకం నామ ధన్వీ విశ్రావ్య రాక్షసః,

రథా దాప్లుత్య దుర్ధక్షో గజస్కంధ ముపారుహత్.

౧౪

స తం ద్వీరద మానుష్యా విరూపాక్షో మహారథః,

వివద స్థీమనిర్హ్రీదం వానరా నభ్యధావత.

౧౫

సుగ్రీవే స శిరా స్తోరా నివససర్జ చమూముఖే,

స్థాపయామాస చోద్విగ్నా న్రాక్షసాన్ సంప్రహర్షయన్

౧౬

స తు విద్ధ శ్చితై ర్బాణైః కవీంద్రైః స్తేన రక్షసా,

చుక్రోధ చ మహాక్రోధో వధే చాస్య మనో దధే.

౧౭

తతః పాదప ముద్భృత్య శూర సంప్రధనో హరిః,

అభివత్య జఘా నాస్య ప్రముఖే తు మహాగజమ్.

౧౮

సతు ప్రహారాభిహత స్సుగ్రీవేణ మహాగజః,

అపాసర్ప ధనుర్మాత్రం నిషసాద ననాదచ.

౧౯

గజా త్తు మథితా త్తూర్ణ మవక్రమ్య సవీర్యవాన్,

రాక్షసోఽభిముఖ శ్చత్రం ప్రత్యుద్గమ్య తతః కపిమ్.

౨౦

ఆర్షభం చర్ష ఖడ్గంచ ప్రగృహ్య లఘువిక్రమః,

భర్తయన్నివ సుగ్రీవ మాససాద వ్యచస్థితమ్.

౨౧

సహి త స్యాభిసంక్రుద్ధః ప్రగృహ్య విఫులాం శిలామ్,

విరూపాక్షాయ చిత్తేప సుగ్రీవో జలదోపమామ్.

౨౨

వానరరాజు సుగ్రీవుడు గురిసిన పర్యవర్తములందేని రాక్షసులు తలలు తుత్తునియలుగాఁ బగిలి వజ్రాయుధముచే ఛేదించబడిన పర్యవర్తముల పగిలి నేలంగూలిరి. ౧౨

అంత రాక్షసులందఱు సుగ్రీవునిచే దెబ్బలుడిని హింసించబడుచుఁ బడుటయు అఱచుటయుఁజూచి దుర్బరుడగు విరూపాక్షుఁడు ధనుర్ధరుఁడై తనపేరు చాటింపుచు రథమునుండి యెగిరి సమీపముననున్న మదగజముపైఁ గూర్చుండెను. ౧౩, ౧౪

మహాధనుడగు నావిరూపాక్షుఁడు ఆమదపుపేనుఁగు నెక్కి భయంకరంబుగా సింహనాదంబు నేయుచు వానరులపై కడిరను. ౧౫

ఆవిరూపాక్షుఁడు వానరసేనాముఖంబుననున్న సుగ్రీవునిపై భయంకరంబులగు బాణంబులం బ్రయోగించి భయంబునం బరుగెత్తుచున్న రాక్షసులకు భయంబుదీర్చి సంతోషంబు గావించెను. ౧౬

వానరరాజైన సుగ్రీవుడు అట్లు విరూపాక్షునిచే బాణంబుల నొప్పింపబడి పరమకుపితుఁడై యతని ఇధింపఁ దలంచెను. ౧౭

అంత హరుండును జక్కఁగాఁ బ్రహరించువాఁడునగు సుగ్రీవుండు పృథ్వింబు పెల్లగించి విరూపాక్షునిమీఁదికిఁ బోయి దానితో నతని యేనుఁగును ముఖమునం గొట్టెను. ౧౮

ఆమదగజంబు సుగ్రీవుని వ్రేటునకు ధనుస్సంధిదూరము వెనుకకుఁ బాటి యఱచుచు మృతినొందెను. ౧౯

అంతఁ బరాక్రమవంతుఁడును శీఘ్రంబుగా నడచువాఁడునగు నావిరూపాక్షుఁడు హరింబగు నాయేనుఁగుపైనుండి శీఘ్రంబున డిగ్గి వాలుంబులకయుఁగొని శత్రువున కభిముఖుఁడై స్థిరంబుగానున్న సుగ్రీవునిమీఁదికి అతని బెడరించువాఁడువలె నాటోపంబునం బోయెను. ౨౦, ౨౧

ఆసుగ్రీవుఁడు విరూపాక్షునిపైఁ గోపించి మేఘమువలె నున్న విశాలంబగు మహాశిలందీసి విరూపాక్షునిపై వేసెను. ౨౨

సతాం శిలా మాపతన్తి దృష్ట్యా రాక్షసపుజనః,
అవక్రమ్య సువిక్రాంతః ఖడ్గేన ప్రహర త్తదా.

౨౩

తేన ఖడ్గప్రహరేణ రక్షసా బలినా హతః,
ముహూర్త మభవ ద్వీరో విసంజ్ఞ ఇవ వానరః.

౨౪

స తదా సహ సోత్పత్య రాక్షసస్య మహాహవే,
ముష్టిం సంవర్త్య వేగేన పాతయామాస పక్షసి

౨౫

ముష్టిప్రహారాభిహతో విరూపాక్షో నిశాచరః,
తేన ఖడ్గేన సంక్రుద్ధ స్సుగ్రీవస్య చమూముఖే.

౨౬

కవచం పాతయామాస పద్భ్యా మభిహతోఽవతత్,
స సముత్థాయ పతితః కపి స్తస్య వ్యసర్జయత్.

౨౭

తలప్రహర మశనే స్సమానం భీమనిస్సనమ్,
తలప్రహరం తద్రక్ష స్సుగ్రీవేణ సముద్యతమ్.

౨౮

నైపుణ్యా న్లోచయి త్వేనం ముష్టి నోర స్యతాడయత్,
తత స్సుసంక్రుద్ధతర స్సుగ్రీవో వానరేశ్వరః

౨౯

మోక్షితం చాత్తనో దృష్ట్యా ప్రహరం తేన రక్షసా,
స దద ర్భావరం తస్య విరూపాక్షస్య వానరః.

౩౦

తతో న్యపాతయ త్కోభా చ్చుభ్బదేశే మహ త్తలమ్,

మహేంద్రాశనికల్పేన తలే నాభిహతః క్షితౌ.

౩౧

పపాత రుధిరక్లిన్న శ్శోణితం చ సముద్యమన్,

సోతోభ్యస్తు విరూపాక్షో జలం ప్రస్రవణా దిచ.

౩౨

వివృత్తనయనం క్రోధా త్సఫేనం రుధిరాఘ్నతమ్,

చిద్భ్రు స్తే విరూపాక్షం విరూపాక్షతరం కృతమ్.

౩౩

అప్పుడు పరాక్రమవంతుడగు నారాక్షసోత్తముడు విరూపాక్షుడు అమృతశిల వచ్చుటంజూచి తిప్పించుకొనుటకై కొంతప్రక్కకు బాటి ఖడ్గంబుచే నుగ్రీవుని బ్రహరించెను. ౨౩

వీరుడగు నుగ్రీవుడు బలవంతుడయిన యావిరూపాక్షుని కత్తిదెబ్బకు కొంచెమునేపు మూర్ఛ నొందినట్లు వివ్వాలుండయ్యెను. ౨౪

అంత నమృతాయుధంబున నుగ్రీవుడు శీఘ్రంబున లేచి వేగంబునం బిడికిలి నలవరించి విరూపాక్షుని అొప్పునం బొడిచెను. ౨౫

నేనాముఖంబున వట్లు పిడికిటం బొడువబడినవాడై యవ్వీరూపాక్షుండుకోపించి యాఖడ్గంబున నుగ్రీవుని కవచంబును ప్రక్కలుగావించెను. నుగ్రీవుం డాదెబ్బకుఁ గాల్గొచ్చాచుకొని నేలంబడెను. ౨౬

అంత నుగ్రీవుండులేచి ఎజ్రాయుధముతో సమానమయినదియు మహాధ్వనిగలదియునగు నఱచేతిదెబ్బతో నావిరూపాక్షుని గొట్టబోయెను. ౨౭

విరూపాక్షుడు సామర్థ్యంబున నుగ్రీవుని యఱచేతి చఱపును డప్పించుకొని నుగ్రీవుని పక్షస్థలంబునఁ బిడికిటం బొడిచెను. ౨౮

అంత వానరనాథుండగు నుగ్రీవుండు తనదెబ్బను విరూపాక్షుండు తప్పించుకొని తన్నుఁగొట్టుటంజూచి కోపించి యావిరూపాక్షుం డేమటి యుండుటం గనెను. ౨౯, ౩౦

అంత నుగ్రీవుండు కోపంబున నావిరూపాక్షుని నొసటను అఱచేతం గొట్టెను.

దేవేంద్రఎజ్రాయుధమువంటి నుగ్రీవునియఱచేతి ప్రహరంబునకు అవ్వీరూపాక్షుండు పర్యతంబు నెలయేర్లనుండి జలంబు విడుచునట్లు నవరంధ్రంబుల నెత్తురుగ్గుక్కుచు నెత్తుటం దడుపబడినవాడై నేలంగూలెను.

అట్లు శ్రోధశేషంబునంజేసి కంటిగుడ్లు త్రిప్పుచు నోట నురుగుగాఱ నెత్తుటందోగుచు స్వభావంబున నె వికృతనేర్త్రంబులుగలిగి మఱియు చిక్చితములయిన నేత్రములతోనున్న యవ్వీరూపాక్షుని వానరులును రాక్షసులును జూచిరి.

స్ఫురంతం పరివర్తంతం పార్శ్వేన రుధిరోక్షితమ్,
కరుణం చ వివర్దంతం వదృశుః కపయో రిపుమ్.

3౪

తథా తు తౌ సంయతి సంప్రయుక్తౌ
తరస్వినౌ వానరరాక్షసానామ్,
బలార్ణవౌ సస్వనతు స్ఫుభీమం
మహార్ణవౌ ద్వా వివ భిన్నవేతా.
వినాశితం ప్రేక్ష్య విరూపనేత్రం
మహాబలం తం హరిపార్థివేన,
బలం సమస్తం కపిరాక్షసానా
మున్మత్తగజాస్రతిమం బభూవ.

3౫

3౬

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే సప్తనవతితమ స్సర్గః. ౯౭.

అష్టనవతితమ స్సర్గః.

హస్యమానే బలే తూర్ణ మన్యోన్యం తే మహమ్భుధే,
సర సీవ మహాఘరే సోపక్షీణే బభూవతుః.
స్వబలస్య విఘాతేన విరూపాక్షవధేనచ,
బభూవ ద్విగుణం క్రుద్ధో రావణో రాక్షసాధిపః.
ప్రక్షీణం తు బలం దృష్ట్వా వధ్యమానం వలీముఖైః,
బభూవాస్య వ్యథా యుద్ధే ప్రేక్ష్య దైవవివర్యయమ్.
ఉవాచ చ సమీపస్థం మహోదర మరిందమమ్,

౧

౨.

౩

అస్మిన్నాశే మహాబాహూ! జయాశా త్వయి మే స్థితా. ౪

అట్లు వేదనచేడైకి ఎగిరియెగిరిపడుచుఁ బ్రక్కకుఁ బోరలుచు విను
వారికిఁ గుఱుము గలుగునట్లు బొబ్బలు పెట్టుచున్న శత్రువు నవ్విరూపాత్ముని
వానరులు చూచిరి. 3౪

అట్లు వానరులలో బలవంతుడయిన సుగ్రీవుఁడు రాక్షసులలో
బలవంతుడగు విరూపాత్ముఁడును బలసముద్రులిద్దఱును యుద్ధంబున నొం
డొరులమార్కొని చెలిమిలికట్ట నతిక్రమించిన రెండు మహాసముద్రములు
ఘోషించునట్లు భయంకరముగా నీంహవాదములు గావించిరి. 3౫

వానరరాజుయైన సుగ్రీవుండు మహాబలుని విరూపాత్ముని వధించుటను
జూచి వానరసైనికులు సంతోషింబునను రాక్షససైనికులు క్రోధదుఃఖంబు
లను గంగాప్రవాహమువలె నుప్పొంగి యొకరిమీఁద నొకరు పడి పోరిరి.

ఇది తొంబదియేడవసర్గము

తొంబదియెనిమిదవసర్గము.

అమృహాయుద్ధంబున నొండొంటి వధించుచు వానర రాక్షససైన్యములు
రెండును గొప్పవేసవియప్పుడు కొలంకులు నీరుతగ్గునట్లు ఊచించినవి. ౧

రాక్షసేశ్వరుడగు రావణుఁడు అట్లు తన సైన్యంబు నశించి విరూ
పాత్ముఁడు హతుఁడగుటకు రెండింతలుగా కోపమునొందెను. ౨

యుద్ధంబున తనసైన్యము వానరులచే హతమై నశించుటను జూచి
యట్లుతనకు దైవము విపరీతమగుటంగని మనంబున న్యధనొందెను. 3

అంత రావణుఁడు సమీపంబుననున్న శత్రుపాంతురు మహోదరుం
జూచి యిట్లునిపలికెను.

మహాబాహుఁడవిగుమహోదరుఁడా! ఈకష్టకాలంబున నీవలననే నా
కు జయంబు గలుగవలెను. ౪

జహి శత్రుచమూం వీర! దర్శ యాద్య పరాక్రమమ్,
భర్తృపిణ్డస్య కాలోఽయం నిర్దేష్టుం సాధు యుధ్యతామ్. ౫

ఏవ ముక్తస్తథే త్యక్త్వా రాక్షసేన్ద్రో మహోదరః,
ప్రవివే శారిసేనాం తాం పతజ్జ ఇవ పావకమ్. ౬
తత స్సకదనం చక్రే వానరాణాం మహాబలః,
భర్తృవాక్యేన తేజస్వీ నేన వీర్యేణ చోదితః. ౭

వానరా శ్చ మహాసత్త్వాః ప్రగృహ్య విఫులాశ్శిలాః,
ప్రవి శ్యారిబలం భీచం జఘ్ను స్తే రజనీచరాన్. ౮
మహోదర స్తు సంక్రుద్ధ శ్శరైః కాఞ్చనభూషణైః,
చిచ్ఛేద పాణిపాదోనూ న్వానరాణాం మహాహవే. ౯

తత స్తే వానరా స్సర్వే రాక్షసై రర్థితా భృశమ్,
దిశో దశ ద్రుతాః కేచి త్కేచి త్సుగ్రీవ మాశ్రితాః. ౧౦
ప్రథగ్నాం సమరే దృష్ట్వా వానరాణాం మహాచమూమ్,
అభిదుద్రావ సుగ్రీవో మహోదర మనన్తరమ్. ౧౧
ప్రగృహ్య విఫులాం ఘోరాం మహీధరసమాం శిలామ్,
చిక్షేప స మహాతేజా స్తద్వధాయ హరీశ్వరః. ౧౨
తా మాపతన్తీం సహసా శిలాం దృష్ట్వా మహోదరః,
అసమ్భృస్త స్తతో బాణై ర్నిర్భిభేద దురానదామ్. ౧౩

రక్షసా తేన బాణౌఘై ర్నికృతా సా సహస్రధా,
నిపపాత శిలా భూమా గృధ్రచక్ర మి వాకులమ్. ౧౪

పరాక్రమవంతుఁడనిగు మహోదరుఁడా! ఇప్పుడు శత్రుసేనను
వధించి పరాక్రమంబుఁ జూపుము. స్వామి నైన నాయన్నంబు దిన్నందుకుఁ
బ్రతుకపకారము నేయు సమయమిదే. చక్కఁగా యుద్ధము నేయుము. అని
రావణుఁడు మహోదరునితోఁ జెప్పెను. గ

రాక్షస శ్రేష్ఠుండగు మహోదరుఁడు రావణునిమాటనువిని యట్లేయని
యియ్యకొని శలభ మగ్నిని జొచ్చునట్లు శత్రునైస్యముం బ్రవేశించెను. ౬

అంత అధికమయిన బలంబును బరాక్రమంబును గల యుద్ధహోద
రుండు స్వామివాక్యంబు శిరసావహించి తనపరాక్రమంబు కొలఁది వానరు
లతో యుద్ధంబు గావించెను. ౭

బలవంతులగు నవ్వానరులును గొప్పగొప్పశిలలు గైకొని భయంకరం
బగు రాక్షససేనంజొచ్చిరి. రక్కసులను వధించిరి. ౮

అయ్యుద్ధంబున మహోదరుండును కోపించి కాంచనాలంకృతం
బులగు బాణంబులు ప్రయోగించి వానరులహస్తములఁ బాదంబుల నూరువు
లను ఖండించెను. ౯

అంత వానరులందఱు రాక్షసులుగావించు మహాబాధకొరవ్రతక కొం
దఱు దశదిశలకుఁ బాటిరి కొందఱు సుగ్రీవునాశ్రయించిరి. ౧౦

సుగ్రీవుండు అట్లు వానరసైనికులు పరాజయంబునొంది పాటుటం
జూచి తనసమీపంబుననున్న మహోదరునిమీఁదికిఁ బోయెను. ౧౧

మహాశేజుండగు వానరేశ్వరుఁడు సుగ్రీవుండు మహోదర వధార్థ
మయి పర్యటించుటటి భయంకరంబగు గొప్పశిలదీసి యతనిపైవేసెను. ౧౨

అంత మహోదరుండు తనపైకి వచ్చుచున్న భయంకరమయిన యయ్య
హాళిలం గని యెంతమాత్రము తొట్టుపాటునొందక వేగంబున బాణములచే
దానిఖండించెను. ౧౩

అయ్యహాళిల మహోదరుని బాణములచే వేయిపటియలుగా ఖండింపఁ
బడి చెల్లాచెదరయిన గద్దలసమూహము నేలకు వ్రాలునట్లు నేలంబడెను. ౧౪

తాం తు భిన్నాం శిలాం దృష్ట్యా సుగ్రీవః కోగ్రహమూర్ఛితః,
సాలముత్యాట్య చిత్తేప రాక్షసే రణమూర్ధని. ౧౫
శరైశ్చ విదదారై నం శూరః పరపురజ్ఞయః,

స దదర్శ తతః క్రుద్ధః పరిఘం పతితం భువి. ౧౬

అవిధ్య తు స తం దీప్తం పరిఘం తస్య దర్శయన్,
పరిఘాగ్రేణ వేగేన జఘా నాస్య హయోత్తమాన్. ౧౭

తస్మా ద్ధతహయా ద్వీర స్సోఽశ్లుత్య మహారథాత్,
గదాం జగ్రహ సంక్రుద్ధో రాక్షసోఽథ మహోదరః. ౧౮
గదాపరిఘహస్తా తౌ యుధి వీరా సమీయతుః,
నర్దంతా గోవుషప్రఖ్యా ఘనా వివ సవిద్యుతా. ౧౯

తతః క్రుద్ధో గదాం తస్మై చిత్తేప రజనీచరః,
జ్వలన్తీం భాస్కరాభాసాం సుగ్రీవాయ మహోదరః. ౨౦
గదాం తాం సుమహాఘోరా మాపతన్తీం మహాబలః,
సుగ్రీవో రోషతామ్రాక్ష స్సముద్యమ్య మహాహవే. ౨౧
ఆజఘాన గదాం తస్య పరిఘేణ హరీశ్వరః,
పపాత స గదోచ్ఛిన్నః పరిఘ స్తస్య భూతలే. ౨౨

తతో జగ్రహ తేజస్వీ సుగ్రీవో వసుధాతలాత్,
ఆయం ముసలం ఘోరం సర్వతో హేమభూషితమ్. ౨౩

సుగ్రీవుడు తాను బ్రయోగించినవలె యట్లు ప్రక్కలగుటంజూచి కుపితుడై రణరంగంబున వృతంబొకటి పెల్లగించి మహోదరునిపై నైచెను.

శత్రుపట్టణంబుల జయించునట్టి సూరుండగు నమృహోదరుండు బాణంబుల నావృత్తమునుగూడ ఛేదించెను.

అట్లు వృత్తముగూడ వ్యర్థ మగుటయు సుగ్రీవుండు కుపితుడై పరిఘమొకటి నేలం బడియుండుటం గాంచెను. ౧౬

సుగ్రీవుడు దేదీప్యమానంబగు నాపరిఘంబుగొని తన హస్తలాఘవంబు మహోదరునకుఁ దెలియఁజూపును దానిగిరిగిరంద్రిప్పి దానిశిఖరముచే వేగంబున నతనిగుఱ్ఱంబులం గూల్చెను. ౧౭

అంతఁ బరాక్రమశాలియగు నమృహోదరుఁడు గుఱ్ఱముల వోయిన అమృహారథమునుండి నేలకుటికి పడమఱుపితుండై గద చేతంగొనెను. ౧౮

పరాక్రమశాలియగు నామృహోదరుండును సుగ్రీవుఁడును దేదీప్యమానంబులగు గదయుఁ బరిఘంబును ధరించియుండుటంచేసి మెఱపులతోఁ గూడినమేఘంబుకై వడి నొప్పుచు యుద్ధంబున ఆఁబోతులుంబోలె నొండొరులం దాఁకిరి. ౧౯

అంతి మహోదరుండు కుపితుడై సూర్యునిధంగి జ్వలించుచున్నతన చేతిగదను సుగ్రీవునిపై నైచెను. ౨౦

అమృహాయుద్ధంబున మహాబలశాలియగు వానరేశ్వరుండు సుగ్రీవుండు భయంకరమయిన మహోదరుని గద తనపైకిఁబెచ్చుటంజూచి కోపంబునఁ గన్నుల నెఱ్ఱదనంబుగదురఁ బరిఘంబుగొని దానిచే నాగదంగొట్టెను. ౨౧

గదాపరిఘంబులు రెండును ఒంగొంటిం దాఁకి భిన్నములయి నేలం బడినవి. ౨౨

అంతఁ బరాక్రమవంతుండగు సుగ్రీవుండు నేలపైఁ బడియున్న బంగారుకట్టచే నలంకరింపఁబడిన భయంకరమయిన యినుపరోఁకలి నెత్తుకొనెను. ౨౩

స త ముద్యమ్య చిత్తేప సోఽప్యన్యం వ్యాఖ్యేప ద్దదామ్,
భిన్నా వన్యోన్య మాసాద్య పేతతు ధరణీతలే. ౨౪

తతో భగ్నప్రహరణౌ ముష్టిభ్యాం తౌ సమీయతుః,
తేజోబలసమావిష్టా దీప్తా విప హుతాశనౌ. ౨౫
జఘ్నుతు స్తౌ తదా న్యోన్యం నేదతు శ్చ పునః పునః,
తల్లై శ్చాన్యోన్య మాహత్య పేతతు ధరణీతలే. ౨౬
ఉత్పేతతు స్తత స్తూర్ణం జఘ్నుతు శ్చ పరస్పరమ్,
భుజై శ్చిత్తేపతు ర్వీతా వన్యోన్య మపరాజితౌ. ౨౭

జగ్తు స్తౌ శ్రమం వీరా బాహుయుద్ధే పరంతపా,

అజహర తదా ఖడ్గ మదూరపరివ ర్తినమ్. ౨౮
రాక్షస శ్చర్మణా సార్థం మహావేగో మహోదరః,
తథై వచ మహాఖడ్గం చర్మణా పతితం సహ. ౨౯
జగ్రహ వానరశ్రేష్ఠ స్సుగ్రీవో వేగవ త్తరః,
తౌ తు రోషపరీతాక్లా నర్దంతా వభ్యధావతామ్. ౩౦
ఉద్యతాసీ రణే హృష్టా వృథా శస్త్రవిశారదా,

దక్షిణం మణ్డలం చోభా సుతూర్ణం సంపరీయతుః. ౩౧
అన్యోన్య మభిసంక్రుద్ధౌ జయే ప్రణిహితా వృథా,

స తు హూరో మహావేగో వీర్యశ్లాఘీ మహోదరః ౩౨
మహాచర్మణి తం ఖడ్గం సాతయామాస దుర్మతిః,

అనుగ్రీవుఁడు ఆముసలమునెత్తి మహోదరునిపై నేసెను. మహోదరుండును మఱియొకగదను బ్రయోగించెను ఆరెండును ఒండొంటిందాఁకి భిన్నములయి నేలంబడినవి. ౨౪

అంతి ఆయుధములు దగ్నిములగుటయు బలపరాక్రమంబులపెంపున నానుగ్రీవు మహోదరులు పిడికిటిపోటులతో నొండొరులం దాఁకి పోరిరి.

అప్పుడు అమృహోదరునుగ్రీవులు మాటిమాటికి బొబ్బలుపెట్టుచు ఒండొరులం గొట్టుకొనుచు నఱచేతుల నొండొరులంజఱచి నేలపయింబడిరి.

అంతి ఎప్పుడును బరాజయంబునొందనివీరులగు నమృహోదరునుగ్రీవులు శిఘ్రింబునలేచి యొండొరులం బ్రహరింపుచు నొకరి నొకరు భుజంబుల నెత్తివిసరివైచిరి. ౨౫

పరాక్రమవంతులను శత్రువులం బొరిగొనువారలునగు నమృహోదరునుగ్రీవులు అట్లు బాహుయుద్ధంబు చేసిచేసి యలసటనొందరి.

అంతి మహావేగుండగు మహోదరుఁడు సమీపంబున నేలంబడియున్న ఖడ్గంబును బలుకయు గ్రహించెను. ౨౬

మహోదరునికన్న మఱియు వేగవంతుండగు వానరోత్తముఁడు సుగ్రీవుండును అట్లు నేలంబడియున్న మహాఖడ్గంబును దాలును గ్రహించెను. ౨౭

ఆయుధవిద్యయందుఁ బండితులగు నమృహోదరునుగ్రీవులు ఖడ్గములుదాల్చి యుద్ధంబువిషయము సంతోషంబుగదుర రోషంబుపొంగగర్జించుచు నొండొరుల మార్కొనిరి ౩౦

అమహోదరునుగ్రీవులు ఒండొరులపైఁ గోపంబుపెంచి యొకరి నొకరుజయించు తమకంబున శిఘ్రిగతులఁ బ్రదక్షింబుగాను అప్రదక్షిణంబుగాను మండలంబులు దిరుగుచుఁ బోరిరి. ౩౧

హరుండును వేగవంతుఁడనగు నమృహోదరుఁడు పరాక్రమగర్వంబుననేని నూత్నబుద్ధికాఁడుకావున ఖడ్గంబును గుఱిదప్పి సుగ్రీవునిచేతి దాలుమీదవేసెను. ౩౨

లగ్న ముత్కర్షతః ఖడ్గం ఖడ్గేన కపికుష్టరః. ౩౩

జహార సశిరస్త్రాణం కుణ్డలోపహితం శిరః,

నికృత్తశిరస స్తస్య పతితస్య మహీతలే. ౩౪

శద్బలం రాక్షసేంద్రస్య దృష్ట్యా తత్రన తిష్ఠజే,

హత్యా తం వానరై స్సార్థం ననాద ముదితో హరిః. ౩౫

చుక్రోధ చ దశగ్రివో బభౌ హృష్ట శ్చ రాఘవః,

విషణ్ణవదనా సుర్వే రాక్షసా దీనచేతసః. ౩౬

విద్రవన్తి తత స్సర్వే ధయవిత్ర స్తచేతసః,

మహోదరం తం వినిపాత్య భూమా

మహాగిరేః కీర్ణ మివై కదేశమ్,

సూర్యాత్తజ స్తత్ర రరాజ లక్ష్మ్యో

సూర్య స్స్వతేజోభి రి వాప్రధృవ్యః. ౩౭

అథ విజయ మవాప్య వానరేంద్ర

స్సమరముఖే సురసిద్ధయక్షసజ్జై,

అవనితలగతైశ్చ భూతసజ్జై

ర్వర్వ సమాకులితైః స్తుతో మహాత్మా. ౩౮

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డేఽష్టనవతితమ స్సర్గః. ౯౮.

ఏకోనశతతమ స్సర్గః.

మహోదరేతు నిహతే మహాపార్శ్వో మహాబలః,

సుగ్రీవేణ సమీక్ష్యాథ క్రోధా త్వంరక్తలోచనః. ౧

అబ్ధదస్య చమూం భీమాం త్కోభయామాస సాయకైః,

అంత మహోదరుడు పలుకయందుఁ గ్రచ్చుకొన్న ఖడ్గంబు లాగు
మండఁగా నింతలో వానరోత్తముఁడు సుగ్రీవుఁడు బామిడికముతోఁగూ
తినవీయుఁ గుండలాలంకృతంబునగు నతనితలం దెగవ్రేసెను. 33

అట్లు మహోదరుఁడు తల దెగి నేలంబడుటను జూచి రావణునిసేన
యచట నిలువక పరుగెత్తెను. 34

మహోదరుఁ డధించి సుగ్రీవుఁడు సంతోషంబున వానరులతోఁ
గూడ సింహనాదంబు గావించెను. రావణుం డిదిచూచి కుపితుడయ్యెను.
చాముఁడు ప్రహర్షంబునొందెను. 35

అంత రాక్షసులందఱు దీనులయి ముఖములు వెలవెలం బోవ దుఃఖ
తులయి భయంబునఁ బరుగెత్తిరి. 36

ఆవానరసేనయందు నూర్యకుమారుడగు సుగ్రీవుఁడు మహాపర్యతం
బుయొక్క కొంతభాగమును బడఁగ్రోయనట్లు అమృహోదరుని నేలంబడ
వైచి నూర్యుఁడు తన తేజస్సుచేఁ బ్రకాశించునట్లు జయలక్ష్మిచే నెంతయు
నొప్పెను. 37

అంత యుద్ధంబున విజయంబు నొంది వెలుంగుచున్న మహాపరాక్ర
మశాలియగు వానరేశ్వరు సుగ్రీవుని, ఆకాశంబునందలి దేవతలును యక్షు
లును సిద్ధులును భూమియందలి ప్రాణివర్ణింబులును బరమసంతోషంబునం
బ్రస్తుతించిరి. 38

ఇది తొంబదియొనిమిదవసర్గము.

తొంబదితొమ్మిదవసర్గము.

సుగ్రీవునిచే మహోదరుఁడు హతుడగుటఁజూచి మహాబలుఁ డగు
మహాపాత్యుండు కోపంబునం గన్నులఁ గెంపుగదుర భయంకరమయిన
యంగదుని నై న్యముఁజొచ్చి బాణంబులచే నొప్పించెను. ౧

స వానరాణాం ముఖ్యానా ముత్తమాజ్ఞానినర్వశః. ౨

పాతయామాస కామేభ్యః ఫలం వృంతాదివానిలః,
కేహంచదిమభిర్బాహూన్ స్కన్ధాంశ్చిచ్ఛేదరాక్షసః. ౩
వానరాణాం సుసమ్మృద్ధః పార్శ్వం కేహం వ్యధారయత్,

తేర్ధ్రితా బాణవర్షేణ మహాపార్శ్వేన వానరాః. ౪

విషాదవిముఖా స్సర్వే బభూవుర్గతచేతసః,
నీరీక్ష్య బలముద్విగ్న మజ్గదో రాక్షసార్దితమ్. ౫
వేగం చక్రే మహాబాహు సుముద్ర ఇవ పర్వణి,

ఆయసం పరిఘం గృహ్య సూర్యరశ్మీనమప్రభమ్. ౬

సమరే వానరశ్రేష్ఠో మహాపార్శ్వే వ్యపాతయత్,

స తు తేన ప్రహరేణ మహాపార్శ్వో విచేతనః. ౭

ససూత స్యృష్టనా త్తప్తా ద్వీసంజ్ఞః ప్రాసత ద్భువి,
స ఋక్షరాజస్తేజస్వీ నీలాజ్ఞానచయోపమః. ౮

నిష్పత్య సుమహావీర్య స్సాన్వి దూప్యహా న్నేఘసన్నిభాత్,
ప్రగృహ్య గిరిశృంగాభాం క్రుద్ధ స్స విపులాం శిలామ్. ౯
అశ్వోజ్జఘాన తరసా స్యృష్టనం చ బభజ్జ తమ్,

ముహూర్తాల్లబ్ధసంజ్ఞస్త మహాపార్శ్వో మహాబలః. ౧౦

అజ్ఞం బహుభిర్బాణై ర్భూయస్తం ప్రత్యవిధ్యత,

జాన్మృవస్తం త్రిభిర్బాణై ర్జఘానస్తనాస్తరే. ౧౧

ఋక్షరాజం గవాక్షం చ జఘాన బహుభిశ్శరైః,

అమహాపార్శ్వంబు వాయువు ఫలంబులను దొడిమలనుండి పడఁద్రోయునట్లు మేటివానరవీరులతలను మేనులనుండి బాణంబులచేఁ బడవైచెను.

అమహాపార్శ్వంబు పరమశుషితుడై కొందఱి వానరులయొక్క బాహువులను కొందఱి స్కంధములను కొందఱి దొక్కలను బాణంబులచేఁ ఛేదించెను. 3

అవానరులందఱు అట్లు మహాపార్శ్వనిచే బాణసర్షంబుల నొప్పింపఁబడి యోవ్యజ్ఞాతక గుఱింబునందేసి యుద్ధవిముఖులయి మూర్ఛితులయిరి.

మహాబాహుండగు నంగదుఁడుతన నైవ్యము విరూపాక్షునిపలనొచ్చి భయంబు నొందియుండుటంగని సముద్రము పర్వకాలంబున నుస్సాంగునట్లు మహావేగంబు గావించెను. 4

వానరోత్తముఁడగు నంగదుఁడు యుద్ధంబున బంగారు కట్లు వేసి యుండుటందేసి నూర్యశిఖణంబులంబోలి వెలుంగుచున్న యినుపగుడియందీసి మహాపార్శ్వనిపయిం బడవైచెను. 5

దురాత్ముండగు నమృహాపార్శ్వంబు ఆదెబ్బకు సారథి సహితంబుగా మూర్ఛితుడై యరదంబునుండి నేలంబడెను. 6

మహాబలుఁడును కాటుక రాశివలె నల్లని మేనుగలవాఁడును మహాపరాక్రమశాలియునగు గవాక్షునిఁ జాంబవంతుఁడును మేఘంబువలె నల్లగానున్న తమ భల్లూకనైవ్యమునుండి వెడలి ప్రధులై బర్హతశిఖరసమానంబగు గొప్పశిలం జేకొని వేగంబున మహాపార్శ్వని గుఱ్ఱంబులను గూల్చి రథంబును నుగ్ధగావించిరి. 7, 8

మహాబలశాలియగు మహాపార్శ్వంబు ఆంతః గొంతవడికిఁ దెలివొంది యయ్యంగదునిపైఁ బెక్కుబాణములు ప్రయోగించి మిక్కిలియు నొప్పించెను. 9

అమహాపార్శ్వంబు భల్లూకేశ్వరుఁడగు జాంబవంతుని పత్తంబునందు మూడుబాణంబులను గవాక్షునిఁ బెక్కుబాణంబులను నొప్పించెను. 10

బాహ్నుచన్తం గవాక్షం చ స దృష్ట్వా శరవీడితౌ. ౧౨

జగ్రహ పరిఘం ఘోర మబ్జనః క్రోధమూర్ఛితః,

త న్యాజ్ఞకన ప్రకుపితో రాక్షసస్య త మాయసమ్. ౧౩

దూరస్థితస్య పరిఘం రవిరశ్శ్మిసమప్రభమ్,

ద్వాభ్యాం భూభాభ్యాం సజ్జహ్య భ్రామయిత్వా చ వేగవాన్. ౧౪

మహాపార్శ్వస్య చిక్షేప వధార్థం వాలిన స్సుతః,

స తు ష్టేహ్తో బలవతా పరిఘన్తస్య రక్షసః. ౧౫

ధనుశ్చ సశరం హస్తా చ్చిరత్రం చా న్యపాతయత్,

తం సమానాద్య వేగేన వాలిపుత్రః ప్రతాపవాన్. ౧౬

తలే నాభ్యహన త్కుద్ధః కర్ణమూలే సకుణ్డలే,

స తుక్రుద్ధో మహావేగో మహాపార్శ్వో మహాద్యుతిః. ౧౭

కరేణైకేన జగ్రహ సుమహన్తం పరశ్వధమ్,

తం తైలధాతం విపులం శైలసారమయం దృఢమ్. ౧౮

రాక్షసః సుమక్రుద్ధో వాలిపుత్రే న్యపాతయత్,

తేన వాహ్నానఘలకే భృశం ప్రత్యవపాదితమ్. ౧౯

అబ్జదో మోక్షయామాస సరోష స్స పరశ్వధమ్,

సవీరో వజ్రసజ్జాశ మబ్జదో ముష్టి మాత్మనః. ౨౦

సంవర్తయ త్సుపంక్రుద్ధః పితృతుల్యపరాక్రమః,

అట్లు జాంబవంతుడగు గవాక్షుడగు బాణములచే నొంపబడుటఁ జూచి యంగదుఁడు పరమకుపితుడై భయంకరాకారంబగు పరిఘంబు గ్రహించెను. ౧౨

వేగవంతుడగు వాలికుమారుఁ డంగదుఁడు కోపించి మహాపార్శ్వని వధార్థమయి యతఁడు దూరంబుననున్నాఁడు కావున మూర్ఛ కీరణంబులు వలె బంగారుకట్లతోఁ బ్రకాశించుచున్న యాయినపగుదియనుబట్టి రెండు చేతులతోను గిరగిరిం ద్రప్పి యతనిపైఁ బడవైచెను. ౧౩, ౧౪

బలవంతుడగు నంగరుని బాహువుననుండి వెడలి యమృహాపరిఘము మహాపార్శ్వనిచేతి బాణసహితమైన ధనుస్సును ఆతని కిరస్సున నుండు బొమిడికమునుం బడవైచెను. ౧౫

అంతి మహాపరాక్రమశాలియగు వాలికుమారుడైన యంగరుఁడు వేగంబున మహాపార్శ్వని సమీపంబునకుఁబోయి కుండలాలంకృతంబగు నతని కర్ణమూలంబు నఱచేతిం జఱచెను. ౧౬

అధికమయిన వేగముగలవాఁడును అధికమయిన శాంతిగలవాఁడునగు యమృహాపార్శ్వఁడు కోపించి భయంకరమయిన గండ్రగొడ్డలిన చేతిం గొనెను. ౧౭

అట్లు పరమకుపితుడై యమృహాపార్శ్వఁడు ప్రతీదినమును నూనె పూయుచుండుటవలన నతి తీక్షణుడై స్వచ్ఛంబై పర్వతసారమువలె నతి కఠినమయి దృఢమయియున్న యా పరశ్వధమును అంగదునిపై వేసెను. ౧౮

అమృహాపార్శ్వఁడు అట్లు అంగరుని యెడమభుజశిఖరంబుమీఁద సప్సరశ్వధంబుఁ బూని వేగంబున నేయుటయు అంగదుఁడు కుపితుడై లాఘవంబున వ్రేలు దప్పించుకొనెను. ౧౯

తన తండ్రీయయినవాలితో సమానమయిన పరాక్రమంబుగల శూరుఁ డగు సయ్యంగదుఁడు కోపించి వజ్రాయుధమువంటి యతికఠినమయిన పిడి కిలి యలవరించెను. ౨౦

రాక్షసస్య స్తనాభ్యాశే మర్జ్జ్జో హృదయం ప్రతి. ౨౦
ఇద్ధాశనిసమస్పర్శం స ముష్టిం విన్యపాతయత్,

తేన తస్య నిపాతేన రాక్షసస్య మహామృధే. ౨౧
పఫాల హృదయం చాశు స పపాత హతో భువి,
తస్మిన్నివతితే భూమా తస్మైన్యం సంప్రచుక్షుభే. ౨౨
అభవ చ మహాన్కృధ స్సమరే రావణస్య తు,

వానరాణాం చ హృష్టానాం సింహనాద శ్చ పుష్కలః ౨౩
స్ఫోటయన్నివ శబ్దేన లజ్జాం సాట్టాలగోవురామ్,
మహేంద్రేణేవ దేవానాం నాద స్సమాభవత్తహాన్. ౨౪

అభేద్ద్రశత్రు ప్రీదివాయూనాం
ననాకనాం చైన మహాప్రణాదమ్,
శ్రుత్వా సరోషం యుధి రాక్షసేంద్రః
పున శ్చ యుద్ధాభిముఖోఽవతతే. ౨౫
ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డ ఏకోనశతతమ స్సర్గః శ్లో. ౨౬

శ త త మ స్స ర్గః.

మహోదరమహాపార్శ్వా హతౌ దృష్ట్వా తు రాక్షసా,
తస్మిన్ శ్చ నిహతే వీరే విరూపాక్షే మహాబలే. ౧
ఆవివేశ మహాన్కృధో రావణం తు మహామృధే,
నూతం సంహోదయామాస వాక్యం చేద మువాచ హ. ౨

నిహతానా మమాత్యానాం రుద్ధస్య నగరస్యచ,
దుఃఖ మేకోఽపనేష్యామి హత్వా తౌ రామలక్ష్మణౌ. 3

అయ్యంగరుని జీవస్థానంబులు చక్కగాఁ దెలిసినవాఁడు కావున మహాపార్శ్వని ఐత్తస్థలంబున గుండెకాయకుఁగ నా దేవేంద్రుని ప్రజ్ఞాయుధముతో సమానముయిన పిడికిటం బొడిచెను. ౨౦

అమృతాయుధంబున అయ్యంగరుని పిడికిటిపోటునకు మహాపార్శ్వఁ డు గుండెకాయ పగిలి ప్రాణంబులు వీడి నేలంగూలెను. ౨౧

అమహాపార్శ్వఁడు నేలం గూలఁగానే యారాక్షసేన యంతయు భయమునొందెను; అప్పుడు యుద్ధంబున రావణునకు మిక్కిలియుఁ గోపంబు గలిగెను. ౨౩

అప్పుడు వానరులు సంతుష్టులై కోటబురుజలతోను బురద్వారంబులతోను లంకాఘటంబంతయుఁ బగులునో యన్నట్లు మహాధ్వనిగా సింహ నాదంబు గావించిరి; దేవేంద్రునితోఁగూడ దేవతలును సంతోషంబున మహానాదంబు గావించిరి. ౨౪, ౨౫

దేవేంద్రశత్రువయిన రాక్షసేశ్వరుఁడు రావణుఁడు అట్లు దేవేంద్ర సహిలంబుగా దేవతలను వానరులును సంతోషంబునఁ గావించిన మహాధ్వని విని కోపించి మరల యుద్ధంబున కిభిమ ఖండి నిలిచెను. ౨౬

ఇది తొంబదితొమ్మిదవసర్గము.

నూతనసర్గము.

రావణుఁడు మహాబలశాలియగు వీరుఁ డెవ్వరూపాత్ముఁడు హతుఁ డగుటయు మహోదరుఁడును మహాపార్శ్వఁడును బడుటయుం జూచి యమృతాయుధంబునఁ బరమకుపితుఁడయ్యెను. ౧

ఆరావణుఁడు సాదిధిని కథముదోలుమనిచెప్పి యీ విచనముం బలికెను. ౨

ఇదిగో నేను ఇప్పుడు రామలక్ష్మణులను షధించి యిదివఱకు హతులయిన మంత్రులకును వానరసేనచే ముట్టడింపఁబడియున్న పట్టణంబునందలి

రామపుత్రం రణే హన్తి సీతాపుష్పఫలప్రదమ్,
 ప్రళాఘా యస్య సుగ్రీవో జామ్బవా న్కుముదో నళః. ౪
 మైత్తశ్చ ద్వివిద శ్చైవ హ్యజ్ఞదో గన్ధమాదనః,
 హనూమాం శ్చ సుషేణ శ్చ స రేవేచ హరియాధపాః. ౫
 స దిశో దశ ఘోషేణ రథ స్యాతిరథో మహాన్,
 నాదయన్ ప్రయయా తూర్ణం రాఘవం చాభ్యవర్తత. ౬

పూరితా శేన శబ్దేన సనదీగిరికాననా,
 సంచచాః మహీ సర్వా సనరాహమృగద్విపా ౭

తామసం స మహాఘోరం చకా రాస్తం సుదారుణమ్,
 నిర్దహా కపీన్ సర్వాంస్తే ప్రవేతు స్సమన్తశః. ౮

ఉత్పాత రజో ఘోరం శై ర్భగ్నై స్సంప్రహవిజైః,
 న హి త త్సహితుం వేకు ర్భ్రహ్మణా నిర్శితం స్వయమ్. ౯

తా న్యనీకా న్యనేకాని రావణస్య శరోత్తమైః,
 దృష్ట్వా భగ్నాని శశిశో రాఘవః పర్యవశితః ౧౦

తతో రాక్షసశాస్త్రాలో విద్రావ్య హరివాహినీన్,
 స దదర్శ తతో రామం తిష్ఠన్త మపరాజితమ్. ౧౧
 లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా విష్ణునా వాసవం యథా,
 ఆలిఖన్త మివాకాశే మనవృథ్య మహద్దనుః. ౧౨
 పద్మపత్రవిశాలాక్షం దీర్ఘబాహు మరిన్దమమ్,

జనలకును గుఱునివారణంబు గావించెదను. 3

ఏవృత్తుంబునకు నుగ్రీవుండు జాంబవంతుఁడు, కుముగుండు నశుండు మైందద్వివిగులు అంగదుండు గంధమాదనుండు హనుమంతుఁడు నుషేణుఁడు మొదలగు నానరవీరులందఱు చిన్నకాఖిలగుచున్నారో, అట్టిసీతయును పుష్ప ఫలంబుల నొసంగుటై రామవృత్తుంబు నిపుడు యంగులను ఖండించెదను.

పెన్నువిలుకండ్లతోఁ బోరునట్టిమహావీరులలో నుత్తముఁడగు నారాణుఁడు కథన్వనిచే దశదిశలును ధ్వంస శీత్రుంబున రామనిమిఁదికిఁ బోయెను. 2

అమృహాధ్వనిచేఁ బూరితమయి నగులతోను బర్వతంబులతోను అరణ్యంబులతోను వరాహంబులతోను జింకలతోను గజంబులతోనుంగూడిన భూమియంతయుఁ జలనంబునొందెను. 2

అరాణుఁడు మహాభయంకరంబును లోకనాశనంబునగు తామసాస్త్రము ప్రయోగించుటయు నానరులందఱు అయ్యుష్టవేగంబుచే దగ్గుజైపడ నారంభించిరి. 3

ఆ తామసాస్త్రము సాక్షాద్బ్రహ్మశేవుఁడు నిర్మించినదికావున నానరులు దాని సహింసఁ జాలక భయంబునొంది పరుగెత్తుటయు అంగులననప్పూరి భయంకరముగాఁ బరాగంబు చేసెను. 4

అట్లు నానరవైరములు ఆనేకమాలు లెక్కలేక రాణుని బాణంబులచే గంగము నొంగుటం జూచి రాముండు యుద్ధమునకు సన్నద్ధుడయ్యెను. 5

రాణుండు డట్లు నానరవైర్యంబులఁ బాణులొలి యంత ఎప్పుడును బరాజయ మలేనివాఁడును దముఁడు అత్తుణునోఁచూడి నిలుచుండి విష్ణు సహాయుడగు గేనేంద్రుఁ డిది కొప్పుచున్నవాఁడును అత్యున్నతంబగుధనువు చేరిం బూనినవాఁడగుటచే నాకాశంబు నొగయినట్లు చూపుట్టుచున్నవాఁడును దామకపూతేకులుంబోలె వికాలముందరంబులగు నయనంబులవాఁడును

తతో రామో మహాతేజా స్సౌమిత్రిసహితో బలీ. ౧౩
 వాసరాం శ్చ రణే భగ్నా నాపతంతం చ రావణమ్,
 సమీత్య రాఘవో హృష్టో మధ్యే జగ్రాహ కార్తుకమ్. ౧౪

విష్పారయితు మారేభే తత స్స ధను రు త్తమమ్,
 మహావేగం మహానానం నిర్భిస్త స్నివ మేదిసీమ్. ౧౫
 రావణస్య చ బాణౌఘై రామవిష్ఫారితేన చ,
 శబ్దేన రాక్షసా స్తే తు వేతుశ్చ శతశ స్తదా. ౧౬

తియో శ్శరపథం ప్రాప్తో రావణో రాజపుత్రయోః,
 స బభూవ యథా రావణ స్సమీపే శశినూర్యయోః. ౧౭
 త మిచ్ఛచ్ఛ్రిధనుం యోధుం లక్ష్మణో శశితై శ్శరైః,
 ముమోచ ధను రాయమ్య శరా సగ్నిశిఖోపమాన్. ౧౮

తా న్తు క్తమాత్రా నాకాశే లక్ష్మణేన ధనుష్కతా,
 బాణా న్బాణై ర్మహాతేజా రావణః ప్రత్యవారయత్. ౧౯
 ఏక మేకేన బాణేన త్రిభి స్త్రీన్ దశభి ర్దశ,
 లక్ష్మణస్య ప్రచిచ్ఛేర దర్శయ న్నాణిలాఘవమ్. ౨౦

అభ్యతిక్రమ్య సౌమిత్రిం రావణ స్సమితింజయః,
 ఆససాద తతో రాసుం స్థితం శైల మి వాచలమ్. ౨౧
 స సఖ్యై రామ మ్మాసాద్య కోధసంర క్తలోచనః,
 వ్యసృజ చ్ఛరపహ్లాణి రావణో రాఘవోపరి. ౨౨

మోక్షార్థమున ప్రేమకాదు దీర్ఘబాహువులు గలవాడును శత్రుహంత
యైనగు రాముం గాంచెను. ౧౧, ౧౨

అంత మహాతేజాండును బలవంతుడును లక్ష్మణసహితుండునగు రా
ముండు యుద్ధంబున వానరులు భయంబున నోడుటయు రావణుండు తనయొ
ద్దకు వచ్చుటయు జూచి రావణునితో బోరఁగలిగెనని సంతప్తుండై ధను
స్సును సదుపయోగపెట్టెను. ౧౩, ౧౪

అంత రాముండు మహావేగంబగు శ్రువాధనువు వారిసారిండుటయు
అశ్రుహాధుని భూమిని భేదించుచుట్లు భయంకరముయి యొప్పెను. ౧౫

అప్పుడు రావణుని బాణము మోగంబులకలవను రాముని శనుర్విష్ణుని
సంబులనెనను బుట్టివ్యవధి నానరులను గాత్రములను బెక్కిండ్లు గుంపులు
గుంపులు గాఁ బడిరి. ౧౬

అరావణుండు రామలక్ష్మణులయొకట నిలిచినప్పుడు అమావాస్యయుం
గుఁ జంద్రునూర్చుల సమీపంబుననున్న రాహువువలె బ్రకాశించెను ౧౭

లక్ష్మణుండు మొదట దాసు రావణునితోఁ గఱకుంబులం బోరఁ
గోరి ధనువు నాక్కించి మితినిపై అగ్నిబాహుమానంబులగు బాణంబులం
బ్రయోగించెను. ౧౮

లక్ష్మణుండు ప్రయోగించి అంతసే యాబాణంబులను మహాపరాక్రమ
శాలియగు రావణుండు ఆకాశంబున నే బాణంబులచే నివారించెను. ౧౯

రావణుండు తనపాక్షికాఘరంబుకలిమి జూపుచు లక్ష్మణుని బాణం
బుల ఒక బాణంబు నొక బాణంబును యాటిరి యూటను బదింటినిబదిం
టను ఇట్లెన్ని బాణంబుల కన్ని బాణంబులేసి ఖండించెను. ౨౦

అంత శత్రుసమూహంబుల జయించునట్టి రావణుండు లక్ష్మణుని తీక్ర
మించి పర్వతంబువలె విశ్వలుండై నలుమన్నరామునిమీదికిఁ బోయెను ౨౧

రావణుం డెల్లు రామునిసమీపంబునొంది కోపంబునం గన్నుల నెఱ్ఱద
నంబుగగు రామునిమీఁద బాణవర్షంబులు గురిసెను. ౨౨

శరధారా స్తో రామో రావణస్య ధనుశ్చ్యుతాః,
దృష్ట్వా వాపతత శ్వేస్రిం బల్లాన్ జగ్రాహ సత్త్వమ్ ౧౩

తాన్ శరాఘాం స్తో భల్లై స్తీత్వై శ్చిచ్ఛేద రాఘవః,
దీప్యమానా స్తహఃఘోరా మ్మృగ్ధా నాశీవిషా నివ. ౧౪

రాఘవో రావణం తూర్ణం రావణో రాఘవం తదా,
అన్యోన్యం వివిధై స్తీత్వై శ్చరై రభివర్షతుః. ౧౫

చేరతు శ్చ చిరం చిత్రం మణ్డలం సవ్యకటీణమ్,
బాణవేగా శ్చముష్టిస్తా మన్యోన్య మపరాజితౌ. ౧౬

తయో హృతాని విశేష మ్యుగళ త్సంప్రమంభ్యహోః,
రాద్రయో స్సాయకముచో ర్యమా నైకనిశాశయోః. ౧౭

సన్తపం వివిధై ర్బాణై ర్భూషావ గగనం తదా,
ఘనై రివాశివాపాయే విద్యున్మాలాసమాకులైః. ౧౮
గవాక్షిత మివాకాశం బహువ శరపుష్టిభిః,

మహావేగై స్సుశీర్ష్యైర్నైర్మథ్రపత్రైః సువాజిజైః. ౧౯
శరావళారం తా ధిమం చక్రమి సుమం తదా,
గజేస్తం సునే చారి మహామేఘా వివోత్థితౌ. ౩౦

బహువ తుములం యుద్ధ మన్యోన్యసంధికాక్షిణోః,

అంత రావణునిచే బ్రయోగింపబడి జలధారలవలె నిరంతరంబుగా
వేగంబున వచ్చుచున్న బాణంబులంజూచి రాముడు శీఘ్రంబున నమ్ముల
పొదినుండి కత్తివాతిబాణంబులం దీసెను. ౨౩

అంత రాముడు దేదీప్యమానంబులయి కపిలేంబులగు సత్సంబులపగిడి
మహాభయంకరంబులయిన యా బాణంబులను తీక్షణంబులగు భల్లంబులచే
ఖండింపెను. ౨౪

అప్పుడు రాముడు రావణునిమీదను రావణుని, రామునిమీదను
ఇట్టిర్వురు ఒకరిమీద నొకరు నానావిధములగు కిఱవలములను వేగంబున
వర్షించిరి. ౨౫

ఆప్రతిహతులగు నారామరావణులు ఒకరిబాణంబుల నొకరు నినారీం
చుచు బహుకాలమునెఱుంగుచిత్రముగా సవ్యాపసవ్యాసంఘంబులు దిరుగుచు
బోరిరి. ౨౬

అట్లు రామరావణులు ప్రళయకాలమునంగుం బ్రజలం బొరిగొనా
యములుంబోలె భయంకరాకారులయి బాణంబులు ప్రయోగింపుచు బోరు
చుండుటంజూచి సమస్తభూతంబులును భయంబు నొందినవి. ౨౭

వర్షాకాలంబున మెఱపులగోడ గూడిన మేఘంబులు నిండునట్లు ఆ
శంబుగ నపుడు నానావిధబాణంబులు నిండియుండినవి. ౨౮

అకాశంబున బాణంబులు నిండి నడుమ నొక మనకాశములుండు
టచే గిటిగీలు వర్షించి యుండెను. ౨౯

నూర్వుఁడ స్తమించినవెనుక గొప్పమేఘంబులు ధారలుగా వర్షించి
మఱియుఁ జీకటిగాఁ జేయునట్లు అప్పుడా రామరావణులు మహావేగంబు
లును మిక్కిలియుఁ దీక్షణంబులును మంచి గద్దెలతొక్కలు గట్టినవియునగు
బాణంబులు దట్టముగాఁ బ్రయోగించి యుద్ధంబంతయు గాఢాంధకారము
గలిగి భయంకరమగుట్లు గావించిరి. ౩౦

అప్పుడు రావణుండును రాముండును ఒకరినొకరు వధింపఁగోరి

అనాసాద్య మచిన్త్యం చ వృత్రవాసవయో రివ. 30

ఉభౌ హి పరమేష్వాసా వుభౌ శత్రువిశారదౌ,
ఉభౌ వశ్రువిదాం ముఖ్యా వుభౌ యుద్ధే విచేరతుః. 31

ఉభౌ హి యేన వ్రజత స్తేన తేన శరోర్మయః,
ఊర్మయో వాయునావిధౌ జగ్తు స్సాగరయో రివ. 32

తతః స్సంసక్తహస్త స్తు కౌణిజో లోకరావణః,
నారాచమాలాం గమన్త్య లలాటే ప్రత్యక్షముచ్ఛత.
రాత్రచాపప్రయుక్తాం తాం నీలోత్పలదళప్రభామ్,
శిరసా ధావయన్త్రామో న స్యధాం ప్రత్యసద్యత. 33

అథ మన్వా నభిజపన్త్రాత్ర ముదీరయన్,
శిరా న్భూయ స్సమాదాయ రామః క్రోధసమన్వితః
ముమోచ చ మహావేజా శ్చాప మాయుధ్య పీర్యవాన్,
తే మహామేఘసజ్జా శేకవచే చతితా శ్శరాః
అ ధ్యే రాక్షసేంద్రిన్య న వ్యధాం జనయం సదా,
పున రే నాథ తు రామో రథస్థం రాక్షసాధిపమ్.
లలాటేపరమాస్త్రే సర్వోత్తమశిలో రణే, 34

తే భిత్వా బాణరూపాణి పిచ్ఛశీర్షా ఇవోరగాః.
శ్వసంతో వివిశు ర్భూమిం రావణప్రతికూలితాః, 35

నిహత్య రాఘవ స్యాస్త్రం రావణః క్రోధమూర్ఛితః 36

వృత్తులును ఇంగ్లీషునందోలే నియంకరముగాఁ బోరిరి. ఆయ్య
ద్ధంబు ఎవ్వరికిని సూపింప నలవిగానిదియు వచింత్యంబు నయ్యె. 30

ఆరామ రావణులు ఇద్దఱును గొప్ప విలుకాండు. ఇద్దఱును సమ
స్తాముధములందును సమర్థులు. ఇద్దఱును దిన్యాస్త్రములు దెలిసినవారిలో
నత్తములు కావున ఇద్దఱును యుద్ధంబున సమానముగా విహరించిరి 31

రామరావణు లిద్దఱును నైసుంజుగతులం దిరుగుచుగో ఆయావైపున
నుండి సముద్రంబు నాయునేగంబునేఁ దరింగంబులు లేచువల్లు బాణపరిం
పరలు వెడలుచుండిరి. 32

అంత లోకంబుల నేడ్పించునట్టి రావణుఁడు బాణప్రయోగంబునంగు
లాఘవంబున రాముని లలాటమునందు బాణపక్తిని జొప్పించెను 33

రాముఁడు రావణునిచే భయంకరముయిన మహాధనుస్సునం బ్రయో
గింపఁబడిన నల్లగలువల రేపలం బోలియున్న యాబాణంబులు తనశరస్సున
నాటియున్నను ఎంతమాత్రము వ్యర్థమొందఁజేయ్యెను. 34

అంత మహావీరాఁడును మహాపరాక్రమశాలియునగు రాముఁడు కుపి
తుడై రాద్రాస్త్రమంత్రంబుల జపింపుచుఁ బెక్కు బాణంబులందీసి ధనువు
నాకర్షించి రావణునిపయిం బ్రయోగించెను. 35

ఆబాణంబులు మహామేఘసమానంబగు రావణుల ముఖేద్యకవచముం
దాఁకి యతని కంతమాత్రము బాధ కలిగింపవయ్యె. 36

అంత యుద్ధంబున సమస్తాస్త్రంబులందును బండితుఁడగు రాముఁడు
మరల రథగతుఁడగు రావణుని లలాటంబు నుద్దేశించి యుత్తమాస్త్రంబుచే
నభిమంత్రించి బాణంబులం బ్రయోగించెను 37

ఆబాణములు రావణునిచే నివారింపఁబడినవై రావణ ప్రయుక్తంబు
లగు బాణంబుల భేదించి కుపితంబులయి యూర్పులు పుచ్చుచున్న యయిదు
తలల సాములధిగి భూమిం జొచ్చినవి. 38

రావణుఁడు రాముఁడు ప్రయోగించిన యస్త్రంబు నివారించి కుపి

ఆసురం సుసుహామూర మస్తం ప్రాదుశ్చ కాక హా,
 సింహవ్యాఘ్రముఖాం శౌచన్య న్కంజకాకముఖా నపి. ౪౧
 గృధ్రశైవనముఖాం శౌచి సృగాలవననాం స్తథా,
 ఈహామృగముఖాం శౌచన్య న్నావ్యదితాన్య సృయానకాన్.
 చౌచన్య న్నేలిహానంశ్చ సపర్జ నిశితాన్ శరాన్,

శకా ఘ్నముఖాం శౌచన్య న్వరాహముఖసంస్థితాన్. ౪౩
 శౌచిమృగముఖాం శౌచి మకరాశీవిహాననాన్,
 ఏతా నన్యం శౌచి మాయూపీ సపర్జ నిశితాన్ శరాన్. ౪౪
 కానుం ప్రతి మహాజేహగ క్రుద్ధ స్సర్ప ఇవ శ్వసన్,

ఆసురేణ సమావిష్ట స్సోఽప్తేణ రిమునన్తనః ౪౫
 ససన్ధాస్తం మహాత్సాహాః పావకం పాచకోపము,

అగ్నిరీష్టముఖా న్భాకాం స్థా మూర్ఖముఖా నపి. ౪౬
 చంద్రార్ధచంద్రచక్రాం శౌచి ధూమకేతుముఖా నపి,
 గ్రహాక్షతవక్త్రాం శౌచి మహోల్కాముఖసంస్థితాన్. ౪౭
 విద్యుజ్జహోవీపమాం శౌచన్యన్ సపర్జ నిశితాన్ శరాన్,

తే రాచణశరా ఘోరా గాఢవాస్త్రసమాహతాః. ౪౮
 విలయం జగ్తు రాకాశే జగ్తు శ్చైవ సహస్రశః,

త దస్త్రం నిహతం దృష్ట్వా రామేణాక్లిష్టకర్తృణా. ౪౯

తుడై సహాధియంకరమయిన యాశురాస్త్రంబుఁ బ్రయోగించెను. ౪౦

అయ్యాశురాస్త్రంబుఁ బ్రయోగించుచును అంశు సింహముఖంబులును వ్యాఘ్రముఖంబులును గంకాస్యంబులును కాకవక్త్రంబులును గృధ్రశ్వేనవదంబులును నక్కముఖంబు గలవియు తోడేళ్ళముగంబు గలవియు నోరుదేఱుచుకొని భయంకరంబులయిన యయిగుతలల యుగ్రసర్పంబుల యాకారము గలవియును నచేకంబులు తీక్షణబాణంబులు వెడలినవి. ౪౧, ౪౨

మహాసూక్ష్మమకాలియు మాయావియునగు వాసవబాహు ప్రధుండై సర్పంబు వలె నూర్పులు నిగుడించుచు అయ్యాశురాస్త్ర ప్రభావంబునంజీసి గాద్దభముఖంబులును వాహవదనంబులును శునకివక్త్రంబులును గుక్కులముఖంబులును మకరాస్యంబులును సాధారణసర్పముల మోములు గలవియునగు బాణంబులను మఱియు నితరములయిన పెక్కుకాశులములను రామునిపయిం బ్రయోగించెను. ౪౩, ౪౪

అట్లయ్యాశురాస్త్రంబు మార్కొంచును ఆధికమయిన యంతోహము గలవాఁడును అగ్నితుల్యుండునగు రామండు వెనుదీయక ఆగ్నేయాస్త్రంబుఁ బ్రయోగించెను. ౪౫

అయ్యాగ్నేయాస్త్రప్రభావంబున అగ్నిముఖంబులును సూర్యవదనంబులును చంద్రులయొక్కయు నర్ధచంద్రులయొక్కయు ముఖంబుగలవియు ధూమకేతువక్త్రంబులును గ్రహంబులయొక్కయు నక్షత్రంబులయొక్కయు ముఖములు గలవియు కొఱవికడై మొగంబు గలవియు మెఱపులతో సమానంబులునగు బాణంబులును మఱియు నితరంబులగు తీక్షణబాణంబులును వెడలినవి. ౪౬, ౪౭

భయంకరంబులగు రావణప్రయంక్షంబులయిన అయ్యాశురాస్త్రబాణంబులు రాముని యాగ్నేయాస్త్రంబుఁ దాఁకి యాకాశంబుననే వేయిపటి యలుగా భగ్నుంబులయినవి. ౪౮

అప్పుడు ఎంతమాత్రము శ్రమమునొందక యెట్టి దుష్కరకార్యము

హృష్టా నేదు స్తత స్స ర్వే కపయః కామరూపిణః,
 సుగ్రీవప్రముఖా వీరాః పరివార్య తు రాఘవమ్. ౫౦
 తత స్తదస్త్రం వినిహత్య రాఘవః
 ప్రసహ్య త ద్రావణబాహునిస్సృతమ్,
 ముదాన్విహో దాశరథి ర్మహావే
 వినేదు రుచ్చైర్ముదితాః కపీశ్వరాః ౫౧
 ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే శతతమ స్సర్గః. ౧౦౦.

ఏకోత్తరశతతమ స్సర్గః.

తస్మి న్పురిహతేఽస్త్రే తు రాఘవేణ రాక్షసాధిపః,
 కోధం చ ద్విగుణం చక్రే కోధా చ్ఛాస్త్ర సునన్దరమ్ ౧

మయేన విహితం శాస్త్ర మన్య కస్తం మహాద్యుతిః,
 ఉత్సృష్టుం రావణో ఘోరం రాఘవాయ ప్రచక్రమే ౨
 తత శ్శూలాని నిశ్చేదు ర్గదా శ్చ ముసలాః చ,
 శార్కుకా ద్వీవృమానాని వజ్రసారాణి సర్వశః. ౩
 ముద్గః కూటపాశా శ్చ దీప్తా శ్చాశనయ స్తథా,
 నిష్పేతు ర్వివిధా స్త్రీష్టా వాతా ఇవ యుగక్షయే. ౪

తదస్త్రం రాఘవ శ్రీమా నుత్తమాస్త్రవిదాం పరిః,
 జఘాప పరమాస్త్రేణ గాన్ధర్వేణ మహాద్యుతిః. ౫

తస్మి న్పురిహతేఽస్త్రే తు రాఘవేణ మహాత్మనా,
 రావణః కోధతామ్రాక్ష స్సౌర మస్త్ర ముదైరయత్. ౬
 తత శ్చక్రాణి నిష్పేతు ర్భాస్వరాణి మహాన్తి చ,

నేనిగావించునట్టిరాముండు అయ్యసురాస్త్రంబు నివారించుటంజూచి కామ
రూపులగు సుగ్రీవాదివానరవీరులందఱు సంతోషింబున రాముం యరివేష్టించి
నాదంబు గావించిరి. ర౯,౫౦

అమృహాయధంబున రాముండు రావణునిచేఁ బ్రయత్నంబగు నయ్య
సురాస్త్రంబు ప్రతిహతముగావించి సంతోషింబు నొందెను. వానరోత్తము
లును బరమసంతుష్టులయి యుచ్చైర్నాదంబునఁ గోలాహలంబు గావించిరి.
ఇది నూజవసర్గము.

నూటయొకటవసర్గము.

రక్కసుల తేజోవైరిన రావణుండు అయ్యస్త్రంబు ప్రతిహతం బగు
టంజూచి యినుమడిగాఁ గోపంబునొంది మరల మఱియొకయస్త్రంబుఁ
బ్రయోగించెను. ౧

మహాతేజాండగు దశకంఠుండు మయుండు సంపాదించిన మఱియొక
భయంకరమయిన రౌద్రాస్త్రంబును రామునివీఁదఁ బ్రయోగించెను. ౨

అంత దేదీప్యమానంబులను నజ్రాయుధమునకుంబోలె సారంబుగలవి
యైనగు హులంబులును గదలును ముసలంబులును ధనువునుండి వెడలినవి. ౩

ప్రళయకాలంబున మహావాయువులు వెడలునట్లు నానావిధంబులను
దీక్షంబులునగు గుడియలును కపటపాశంభులును నజ్రంబులును భయంకరం
బుగా మహావేగంబుగ వెడలినవి. ౪

శ్రీమంతుండును మహాతేజాండును 'దివ్యాస్త్రంబులు నేర్చినవారిలో
ను త్తముండునగు రాముండు గాంధర్వాస్త్రముచే నారౌద్రాస్త్రమును ప్రతిహ
తము గావించెను. ౫

మహానుభావుండగు రాముండు ఆరౌద్రాస్త్రంబును నివారించినంత రావ
ణుండు కుపితుండై కన్నులం గెంపుదోస సౌరాస్త్రంబుఁ బ్రయోగించెను.

అంత భయంకరమయిన పరాక్రమముగలవాడును బుద్ధిమంతుండు

కార్ముకా ద్భీమవేగస్య దశగ్రీవస్య ధీమతః. ౭

తై రాసీ ద్ధగనం దీప్తం సంపతద్భి రిత న్తతః,
పతద్భి శ్చ దిశో దీప్తా శ్చన్ద్రసూర్యగ్రహై రివ. ౮

తాని చిచ్ఛేద బాణౌఘై శ్చక్రాణి స తు రాఘవః,
ఆయుధాని విచిత్రాణి రావణస్య చమూముఖే. ౯

తవస్త్రం తు హతం దృష్ట్వా రావణో రాక్షసాధిపః,
వివ్యాధ దశభి ర్బాణై రానుం స ర్షేషు మర్కసు. ౧౦

సవిధో దశభి ర్బాణై ర్మహాకార్ముకనిస్సృతైః,
రావణేన మహాతేజా స ప్రాకమ్పిత రాఘవః. ౧౧

తపో వివ్యాధ గాత్రేషు స ర్షేషు సమితింజయః,
రాఘవస్తు సుసంక్రుద్ధో రావణం బాహుభి శ్శరైః. ౧౨

ఏతస్మిన్నంతరే క్రుద్ధో రాఘవ స్యానుజో బలీ,
లక్ష్మణ స్సాయకాన్ సప్త జగ్రాహ పరవీరహః. ౧౩

తై స్సాయకై ర్మహావేగై రావణస్య మహాద్యుతిః,
ధ్వజం మనుష్యశీర్షం తు తస్య చిచ్ఛేద నైకథా. ౧౪

సారథే శ్చాపి బాణేన శిరో జ్వలితకుణ్డలమ్,
జహర లక్ష్మణ శ్రీమా నైర్మలస్య మహాబలః. ౧౫

నగురావణుని మహాధనుస్సునుండి దేదీప్యమానంబులగు గొప్పగొప్ప చక్రా
యధములు వెడలినవి. 2

ఆ దేదీప్యమానములగు చక్రంబులచే అంతరిక్షంబునుండి పడుచున్న
చంద్ర సూర్యులచేతను గ్రహంబులచేతను బోలె ఆకాశంబులును నిశలును
బ్రకాశించినవి ౩

రాముఁడు సేనాముఖంబున రావణప్రయుక్తంబులగు నాచక్రంబు
లను మఱియుఁ జిత్తంబులగు నితరాయుధంబులను బాణసమూహంబుల ఖం
డించెను. ౪

రక్కసులకుఁ బ్రభువయినరావణుఁడు ఆసారాస్త్రంబుగూడఁ బ్రతి
హతమగుటంజూచి రాముని సమస్తమర్త సానములనుంగును బదిబాణములు
చొప్పించి నొప్పించెను. ౫

రావణుని మహాధనుస్సునుండి వేయఁబడిన యాపదిబాణంబులచే
నొప్పింపఁబడినను రాముఁడు మహాప్రభావుఁడగుటంజేసి యెంతమాత్రము
వలనము నొందఁడయ్యె. ౬

అంత శత్రుసమూహంబుల జయించునట్టి రాముఁడు బరమశుపీతుఁడై
రావణుని సమస్తావయవంబులందును పెక్కు బాణంబులం బొప్పించి నొప్పిం
చెను. ౭

అట్లు రావణునిఁ బ్రహరించి రాముఁడు కొంత విశ్రమించియుండు
నంతలో రామునితమ్ముండును శత్రువీరులవధించువాఁడును బలవంతుండునుగు
లత్తుణుఁడు ఏడుబాణంబులం దీసెను. ౮

మహాలేజుండగు లత్తుణుండు మహావేగంబులయిన యాబాణంబులచే
మనుష్యునితలవ్రాసీయున్న రావణునిధ్వజంబును బెక్కు తునియలుగా ఖండిం
చెను. ౯

కాంతిమంతుండునుమహాబలశాలియునగు లత్తుణుండంతనొక్క బాణం
బున రావణునిసారథియొక్క మండలాంకృతంబగుశిరంబుఁ దెగవేసెను.

తస్య బాణైశ్చ చిచ్ఛేద ధను ర్గజకరోపమమ్,
 లత్కణో రాక్షసేంద్రియ వశ్చభి ర్నిశితై శ్శరైః. ౧౬
 నీలమేఘనిభాం శ్చాస్య సదశ్వా న్పర్వతోపమాన్,
 జఘా నాఘ్లాత్య గదయా రావణస్య విభీషణః. ౧౭

హతాశ్వో వేగవా న్యేగా దవఘ్లాత్య మహారథాత్,
 క్రోధ మాహరయ త్త్రివ్రం భ్రాతరింప్రతి రావణః. ౧౮

తత శ్శక్తిం మహాశ క్తి ర్దీప్తాం దీప్తాశనీ మివ,
 విభీషణాయ చిక్షేప రాక్షసేంద్రియ ప్ర తాపవాన్. ౧౯
 అప్రాప్తా మేవ తాం బాణై స్త్రిభి శ్చిచ్ఛేద లత్కణః,
 అ ధోదతిష్ఠ తున్నాదో వానరాణాం తదా రణే. ౨౦

సా పపాత త్రిధా చ్చిన్నా శక్తిః కాశ్చానమాలినీ,
 సవిస్ఫులిగ్ణా జ్వలితా మహోత్కేవ దివ శ్చ్యుతా. ౨౧

తత స్సంభావితతరాం కాలే నాపి దురాసదామ్,
 జగ్రహ విపులాం శ క్తిం దీప్యమానాం స్వతేజసా. ౨౨

సా వేగితా బలవతా రావణేన దురాసదా,
 జజ్వాల సుమహాఘోరా శక్రాశనిసమప్ర భా. ౨౩

ఏతస్మి న్నన్తరే ఏరో లత్కణ స్తం విభీషణమ్,
 ప్రాణసంశయ మావన్నం తూర్ణ మభ్యవపద్యత. ౨౪
 తం విమోక్షయితుం వీర శ్చాప మాయమ్య లత్కణః,

లక్షణుండు అయిదుతీర్థబాణంబులచే రాక్షసనాథుండగుదశకంతుని యొక్క ఏనుంగుతుండమువంటి మహాధనుస్సును దునియలు గావించెను. ౧౬

అంత లక్షణుండు దూరకుండుటయు విభీషణుండు మార్కొని నీల మేఘసమానంబులును బర్వతాకారంబులునగు రావణునియు త్తమాశ్వంబులను గదచే వధించెను. ౧౭

మహావేగుండగు రావణుండు గుఱ్ఱంబులు హఠంబులగుటయు వేగంబున రథమునుండి నేలకు లంఘించి తమ్ముడగు విభీషణునిపై మహాక్రొధంబు విహించెను. ౧౮

అంత మహాబలుఁడును మహాతేజఁడునగు రావణుండు దేదీప్యమానంబయి ఎఱ్రాయుధములై వెలుంగుచున్న శక్తిని విభీషణునిపై బదివైచెను.

లక్షణుండు ఆశక్తి విభీషణునిమీఁదికి రాకమున్నే దానిమూఁడు బాణంబుల ఛేదించెను. అంత నప్పుడు యుద్ధంబున రాక్షసులు హాహాకారంబుల మహాధ్వనిగావించిరి. ౨౦

కంచనమాలాలంకృతంబగు నాశక్తి మూడు తురియలుగా ఛేదించఁ బడినదై మిణుంగులును చేదర జ్వలింపుచు నాకాశంబునుండి పెద్దకొఱవి పడునట్లు నేలంబడెను. ౨౧

అంత నారావణుండు పూర్వశక్తికన్నను మఱియుఁ బూజ్యమానంబును యమునికేఁగూడ సమాపింప నలవిగానిదియు నిజతేజంబున వెలుంగుచు న్నదియునగు మహాశక్తిని గ్రహించెను. ౨౨

ఎట్టివారికిని దేజిచూడ నలవిగానిదియు దేశేంద్రుని ఎఱ్రాయుధముతో సమానంబునగు నమృతాశక్తిని బలవంతుండగు రావణుండు గిరిగిరింద్రిష్టపటయు నదిజ్వలింపుచు మహాధయంకరంబై చూపట్టెను. ౨౩

ఇంతలో వీరుండగు లక్షణుండు విభీషణుండిట్లు ప్రాణసందేహమునొందుటంగని శీఘ్రంబునం బోయి యతనికడ్డము నిలచెను. ౨౪

పరాక్రమవంతుండగు లక్షణుండు విభీషణుని దప్పించుటకై ధనుస్సు

రావణం శక్తిహస్తం వై శరవన్తై రవాకిరత్. ౨౫

కీర్యమాణ శృరాఘేణ విస్ఫుప్తేన మహాత్మనా,
న ప్రహర్తుం శున శ్చక్రే విముఖకృతవిక్రమః. ౨౬

మోక్షితం భ్రాతరం దృష్ట్వా లక్ష్మణేన స రావణః,
లక్ష్మణాభిముఖ స్తిష్ఠ స్నిదం వచన మబ్రవీత్. ౨౭
మోక్షిత స్తే బలశ్లాఘి! న్యస్తాదేవం విభీషణః,
విముచ్య రాక్షసం శక్తి స్త్వయీయం వినిపాత్యతే. ౨౮
ఏష తే హృదయం భిత్వా శక్తి ర్లోహితలక్షణా,
మద్భాహుపరిఘోత్సృష్టా గ్రాణా నాదాయ యాస్యతి. ౨౯

ఇ త్యేన ముక్త్యా తాం శక్తి మవృఘ్నాం మహాస్వినామ్,
మయేన మాయావిహితా మమోఘాం శత్రుఘాతినీమ్. ౩౦
లక్ష్మణాయ సముద్దిశ్య జ్వలన్తీ మివ తేజసా,
రావణః పరమక్రుద్ధః శ్చిక్షేప చ ననాద చ. ౩౧

సా ఊస్తా భీమవేగేన శక్రాశనిసమస్వినా,
శక్తిరభ్యవత ద్వేగాల్లక్ష్మణం రణమూర్ధని. ౩౨

తా మనువ్యాహర చ్చక్తి మాపతన్తీం స రాఘవః,
స్వస్త్రిస్తు లక్ష్మణా యేతి మోఘా భవ హతోద్యమా. ౩౩

రావణేన రణే శక్తిః క్రుద్ధే నాశీవిఘోపమా,
ముక్తా శూరస్య భీతస్య లక్ష్మణస్య మమజ్ఞ సా. ౩౪

నాకర్పించి శక్తిచేతం బూని యున్నరావణునిపై బాణవర్షంబులు గురిసెను.

మహాబలుండగు లక్ష్మణుండు రావణునిపై బాణవర్షంబులు గురియుట
వలన రావణునకు విభీషణునిచెసఁ జేయియాడించుట కవకాశము లేకపోవుట
చేత విభీషణునిఁ బ్రహరింపఁ జాలఁడయ్యె. ౨౬

ఆరావణుండు తనతమ్ముని విభీషణుని లక్ష్మణుండు దప్పించుటనుజూచి
లక్ష్మణున కభిముఖుండై నిలుచుండి యామాటం బలికెను. ౨౭

బలగర్వితుండవగు లక్ష్మణుఁడా! ఇట్లునీవు విభీషణునిఁ దప్పించితివి
కావున నీక విభీషణుని విడిచి యాశక్తిని నీమీఁదనె పడవైచెదను. ౨౮

ఈమహాశక్తి యినుపగుదియవంటి నాబాహువుచే వేయఁబడినదై
నీహృదయంబు భేదించి నెత్తురుచేఁ దడుపఁబడినదై నీప్రాణంబులు గొనిపోఁ
గలదు. అని రావణుండు లక్ష్మణునితోఁ జెప్పెను. ౨౯

ఇవివర్ణంబునం బలికి రావణుండు పరమకుపితుండై ఎనిమిదిఘంటలతో
మహాధ్వనిగలుగునట్లు మ్రోగుచున్నదియు మయునిచే మాయాబలంబుననిర్మిం
పఁబడినదియు ఏకత్రువుపై నెప్పుడు ప్రయోగించినను ఎంతమాత్రమువ్యర్థము
గాక శత్రువధంబు నేయునదియు నిజలేజంబునం బ్రజ్వలించుచున్నదియు
నగు నమృతాశక్తిని లక్ష్మణునిపైఁ బ్రయోగించి సింహనాదము గావించెను.

అట్లు యుద్ధంబున భయంకరమయిన పరాక్రమంబుగల యారావ
ణుండు శక్తిని ప్రయోగించుటయు నది దేవేంద్రుని వజ్రాయుధముంబోలే
మహాధ్వనితో వేగంబున లక్ష్మణునిమీఁదికడఁగెను. ౩౦

రాముండు అచిహూచి “లక్ష్మణునకు మంగళంబగుఁ గాక” యని మంగ
ళానుకాశనంబు గావించి యాశక్తి నుద్దేశించి “లక్ష్మణువధరూపమయిన నీ
యద్యోగంబు విఫలమయి నీవు వ్యర్థమగుచువుగాక” యని పలికెను ౩౧

స్వస్వమానంబగు నాశక్తి యుద్ధంబున నట్లు కుపితుఁడగు రావణ
ునిచేఁ బ్రయోగింపఁబడినదై యెంతమాత్రము భయంబుకొందక నిశ్చలుఁడై
నిలుచున్న లక్ష్మణుని వక్షమును శీఘ్రంబునఁ జొచ్చెను. ౩౨

నయపత త్సా మహావేగా లత్క్షణస్య మహోరసి,
జహేవ్వి వోరగరాజస్య దీప్యమానామహాద్యుతిః. 3౫

తతో రావణవేగేన సుదూర మవగాఢయా,
శక్త్యా నిర్భిన్నహృదయః పపాత భువి లత్క్షణః. 3౬
తదవస్థం సమీపస్థో లత్క్షణం ప్రేక్ష్య రాఘవః,
భ్రాతృన్నేహా న్నహతేజా విషణ్ణహృదయోఽభవత్. 3౭

స ముహూర్త మచుధ్యాయ బాష్పవ్యాకులలోచనః,
బభూవ సంరబ్ధతరో యుగాన్తథివ సావకః. 3౮

స విషాదస్య కాలోఽయ మితి సంచిస్త్య రాఘవః,
చక్రే సుతుములం యుద్ధం రావణస్య పథే ధృతః. 3౯
సర్వయత్నేన చుహతా లత్క్షణం సన్నిరీక్ష్య చ,
స దదర్శ తతో రామ శృక్త్యా భిన్నం మహాహవే. ౪౦
లత్క్షణం రుధిరాదిగ్ధం సపన్నగ మి వాచలమ్,
తానుపి ప్రహితాం శక్తిం గావణేన బలీయసా. ౪౧
యత్కుత స్తే హరిశ్రేష్ఠా సశేకు రవమర్దితుమ్,
అర్దితా శ్చైవ బాణౌఘైః క్షీప్రహస్తేన రక్షసా. ౪౨

సామిత్రిం సా వినిర్భిన్య ప్రవిష్టా ధరణీతలమ్,
తాం కరాభ్యాం పరామృశ్య రామ శృక్తిం భయావహామ్. ౪౩
బభ్రుజ్జ సమరే క్రుద్ధో బలవా న్విచగర్షచ,
తస్య నిష్కర్షత శృక్తిం రావణేన బలీయసా. ౪౪

మహావేగంబును మహాకాంతితో వెలుంగుచున్నదియనగు నాశక్తి
సర్వరాజయిన యాదీశేషుని నాలుకవలె భయంకరాకారంబయి వికాలంబగు
లక్ష్మణుని వత్సంబునం జొచ్చెను 3౫

అంత లక్ష్మణుండు రావణుని బాహువేగంబున నాశక్తి బహుదూర
మునాటి వత్సంబు భేదించుటయు నేలంబడెను. 3౬

అప్పుడు సమీపంబుననున్న మహాశేజాడగు రాముండు లక్ష్మణుఁ
డట్టి యవస్థనొందుటఁజూచి తమిని యందలి స్నేహంబున గుఱితుఁ
డయ్యెను. 3౭

రాముండు కన్నులఁ గన్నీళ్ళుగాఱఁ గొంతసేపు ఏమియుఁదోచక
చింతనొంది యంతఁ బ్రలయకాలానలంబుకై వడి మహావేగంబు వహిం
చెను. 3౮

రాముండు “గుఱిమునకిది సమయము గా”దని యాలోచించి రావ
ణునిపధింప నిశ్చయించి లక్ష్మణుని సవ్యప్రయత్నములఁ గనిపెట్టి యాచుచు
రావణునితో మహాయుద్ధము గావించెను. ౩౯

అంత శక్తిచే భిన్నుడై నెత్తుటఁదోఁగుచు సర్పంబుతోఁగూడిన
పక్షితంబువలెఁ నూడనగుచున్న లక్ష్మణుని రాముండు గాంచెను ౪౦

ఆ వానరోత్రములు ఆశక్తియొక్క దార్ధ్యమువలన మాత్రమేగాక
ఆతివేగముగా బాణములు ప్రయోగించునట్టి రావణునిచే బాణసమూహం
బుల నొప్పింపఁబడినవారలు నగుటవలన బలవంతుడగు నారావణుండు
ప్రయోగించిన యాశక్తిని ఎంతప్రయత్నించినను ఎంతమాత్రము విఱునఁ
జాలరైరి. ౪౧, ౪౨

అనుహాశక్తి లక్ష్మణుని భేదించి భూమింబడినది.

బలవంతుడగు రాముండు యుద్ధంబునఁ గుఱితుడై భయంకరాకా
రంబగు ననుహాశక్తిని రెండుచేతులంబట్టి నంచి విఠిచివైచెను. ౪౩

రాముండు ఆశక్తిని నందుచుండఁగా మహాబలుండగు రావణుండు

శరా స్స ర్వేషు గాత్రేషు పాతితా మర్కభేదినః,

అచిన్తయిత్వా తా న్బాణాన్ సమాశ్లిష్య చ లక్ష్మణమ్.   ౪౫
అబ్రవీచ్ఛ హనూమంతం సుగ్రీవం చైవ రాఘవః,

లక్ష్మణం పరిహర్యేహ తివ్రధ్వం వానరోత్తమాః!.   ౪౬

పరాక్రమస్య కాలోఽయం సంప్రాప్తో మే చిరేష్పితః,
సాపాత్థాఽయం దశగ్రీవో వధ్యతాం సాపనిశ్చయః.   ౪౭
కాఙ్క్షత స్తోకక స్యేవ ఘర్మాన్తే మేఘదర్శనమ్,

అస్మిన్ముహూర్తే న చిరా శ్శత్ర్యం ప్రతిశృణోమి వః.   ౪౮
అరావణ మరానుం వా జగద్ద్రక్ష్యథ వానరాః!,

రాజ్యనాశం వనే వాసం దణ్డకే పరిధావనమ్.   ౪౯
వై దేహ్యో శ్చ పరామర్శం రక్షోభి శ్చ సమాగమమ్,
ప్రాప్తం దుఃఖం మహాఘోరం క్లేశం చ నిరయోపమమ్   ౫౦
అద్య సర్వ మహం త్యక్ష్యే నిహత్వా రావణం రణే,

యదర్థం వానరం నైస్యం సమానీత మిదం మయా.   ౫౧
సుగ్రీవ శ్చ కృతో రాజ్యే నిహత్వా వాలినం రణే,
యదర్థం సాగరః క్రాంత స్సేతు ర్భద్రశ్చ సాగరే.   ౫౨
సోఽయ మద్య రణే సాప శ్చక్షుర్విషయ మాగతః,

చక్షుర్విషయ మాగమ్య నాయం జీవీతు మర్హతి.   ౫౩

రాముని సమస్తావయవంబులందును మర్తస్థానంబులు భేదించునట్టి కఠకుట, మృలం బ్రయోగించెను. ౪౪

రాముఁడు ఆరావణుఁడేయు బాణంబుల సరకునేయక లక్ష్మణుని గవుఁ గిలించుకొని హనుమంతుని సుగ్రీవుని నితరవానరవీరులనుంజూచి యిట్లని పలికెను. ౪౫

వానరోత్తములారా! ఇచట మీరు లక్ష్మణునిఁ బరివేషించి కాచి యుండుఁడు. ౪౬

బహుకాలముగాఁ గోరుచున్న చాతకపక్షికి వర్షాకాలంబున మేఘ మగపడినట్లు బహుకాలముగాఁ గోరుచుండిన నాకిప్పుడు పరాక్రమంబునకు సమయము లభ్యమయినది, కావునఁ బాపాత్ముఁడును బాపకార్యంబులు నేయు వాఁడునగు రావణు నిప్పుడు తప్పక వధింపవలెను. ౪౭

వానరులారా! మీయెదుట సత్యముగాఁ బ్రతిజ్ఞ నేయుచున్నాను. ఇఁక శీఘ్రంబున నె మీరు ప్రపంచంబున రావణుఁడుగాని రాముఁడుగాని హతుఁడగుటఁ జూడఁగలరు. ౪౮

రాజ్యభ్రంశంబును వనవాసంబును దండకారణ్యంబున నుండుటయు నీత యితరునిచే స్పృశింపఁబడి రాక్షసుఁచేతఁ జిక్కుటయు నివిమొదలయిన భయంకరమగు దుఃఖమును, లక్ష్మణునిఁ గొట్టుటవలన గలిగిన నరకసమానంబగు క్లేశంబును సమస్తంబు నిపుడు యుద్ధంబున రావణుని వధించి వదలి పెట్టెదను. ౪౯, ౫౦

ఎవనికిఁగా నేను యుద్ధంబున వాలినివధించి సుగ్రీవుని వానరరాజు గావించి యీ వానరవైద్యము నిచటికిఁ దెచ్చినానో మఱియు నెవనికిఁగా సముద్రంబున నేతువునిర్మించి సముద్రంబు దాటి యిచటికి వచ్చినామో అట్టి పాపిష్ఠుఁడు ఈరావణుఁడు ఇపుడు యుద్ధంబున నాదృష్టిపథంబున నున్నాఁడు. ౫౧, ౫౨

దృష్టియందు విషముగల సర్పముకంటఁ బడినవాఁడు జీవింపనట్లు,

దృష్టిం దృష్టివిష శ్యేవ సర్వస్య మమ రావణః,
 స్వస్థాః పశ్యత దుర్ధర్షా యుద్ధం వాసరపుష్పవాః! ౫౪
 ఆసీనాః పర్వతాగ్రేషు మమేదం రావణస్య చ,

అద్య రామస్య రామత్వం పశ్యన్తు మమ సంయుగే.
 త్రయో లోకా స్సగంధర్వా స్సదేవా స్సర్షి చారణాః, ౫౫

అద్య కర్క కరిష్యామి య త్లోకా స్సచరాచరాః.
 సదేవాః కథయిష్యన్తి యావ ద్భూమి ర్ధరిష్యతి,
 సమాగమ్య సదాలోకే యథా యుద్ధం ప్రస రితమ్. ౫౬

ఏవ ముక్త్యా శీతై ర్బాహై స్తప్తకాశ్చనభూషణైః,
 ఆజఘాన దశగ్రీవం రణే రామ స్సమాహితః ౫౭
 అథ పదీప్తై ర్నారాచై ర్ముసలై శ్చాపి రావణః,
 అభ్యుత్స త్తదా రామం ధారాభి రివ తోయదః. ౫౮

రామరావణముక్తానా మన్యోన్య మభినిఘ్నతామ్,
 శరాణాం చ శరాణాం చ బధూవ తుముల స్సవీనః ౬౦
 తే భిన్నాశ్చ వికీర్ణాశ్చ రామరావణయో శ్చరః,
 అస్తరియౌ త్ప్రదీప్తాగ్రా నిపేతు ర్ధరణితలే ౬౧

తయో జ్ఞాతలనిర్ఘోషా రామరావణయో ర్మహాన్,
 త్రాసన స్సప్రభూతానాం స బధూ వాద్భూతోపమః. ౬౨
 స కీర్యమాణ శ్శరజాలవృష్టిభి
 ర్మహాత్మనా దీప్తధనుష్ట తారితః,

నాదృష్టిపథంబునంబడిన యీ రావణుడు జీవించజాలడు. ౫౩

ధర్మింప నలవిగాని వానరోత్తిములారా! మీరలు శ్వేతాగ్రంబులం గూర్చుండి స్వస్థముగా నాకును రావణునకును జరగఁ బోవు యుద్ధమును జూచుచుండుడు. ౫౪

దేవర్షి గంధర్వచారణులును మూడు లోకంబులందున్న వారలును ఇప్పుడు యుద్ధంబున రాముడను నేను ఎంతటివాడనో చూతురుగాక. (లేక నేను రాముడని తెలిసికొందురుగాక.) ౫౫

జంగమస్థావరంబులతోఁగూడిన దేవతలు మొదలగు సమస్తజనులును గుంపుగాఁజేరి యిప్పుడు యుద్ధంబు జరిగిన విధంబును భూమియుండు దను కఁ జెప్పుకొనుచుండులాగున నిప్పుడు యుద్ధము గావించెదను అని రాముడు వానరులతోఁ జెప్పెను. ౫౬, ౫౭

ఇవ్విధంబునంబలికి రాముడు యుద్ధాభిముఖుండై కాంచన పుంఖంబులగు కఱకుటముల రావణుని నొప్పించెను. ౫౮

అంత మేఘము జలధారలు గురియునట్లు, రావణుడు రామునిపై దేదీప్యమానంబులగు బాణంబులు ముసలంబులు మొదలగు సనేకాయుధములం గురిసెను. ౫౯

రాముడును రావణుడును ఒండొరులపై బాణములఁ బ్రయోగింపఁగా నాబాణములు నాబాణములందఁకు ధ్వని యధికంబై చెలంగెను.

కొనలందు దేదీప్యమానంబులయి యున్న యారామరావణబాణంబులు ఒకటిచే నొకటి ఖండితములయి విచ్ఛలవిడిగా నాకాశమునుండి నేలంబడినవి. ౬౦

ఆరామరావణుల జ్యోతలధ్వని సమస్తభూతంబులకును భయంకరంబై యాశ్చర్యావహమయి నింగిముట్టి చెలంగెను. ౬౧

అంత నారావణుడు అట్లు మహాధనుర్ధరుఁడును మహాబలశాలియునగు రాముని బాణార్షంబులకు నొచ్చి పరమపీడితుడై వాయుహతింబగు

భయా త్ప్రదృద్రావ సమేత్య రావణో

యథానిరే నాభిహతో వలాహకః.

౬౩

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే వీరోత్తరశతతమ స్సర్గః. ౧౦౧.

ద్వ్యత్తరశతతమ స్సర్గః.

శక్త్యా వినిహతం దృష్ట్వా రావణేన బలీయసా,

లక్ష్మణం సమరే శూరం రుధిరౌఘపరిప్లుతమ్.

౧

స దత్త్వా తుములం యుద్ధం రావణస్య దురాత్మనః,

విస్ఫుజన్నేవ బాణాఘాన్ సుషేణం వాక్య మబ్రవీత్.

౨

ఏష రావణపీర్యేణ లక్ష్మణః పతితః ఓతౌ,

సర్పవ ద్వేష్టతే వీరో మమ శోక ముదీరయన్.

౩

శోణితార్ద్రమిమం వీరం ప్రాణై రిష్టతరం మమ,

పశ్యతో మమ కా శక్తి ర్యోధుం పర్యాకులాత్మనః.

౪

అయం స సమరశ్లాఘీ భ్రాతా మే శుభలక్షణః,

యది పశ్యత్వ మాపన్నః ప్రాణై ర్ద్రేకిం సుఖేన చ.

౫

లజ్జతీవ హి మే వీర్యం భ్రశ్యతీవ కరాద్ధమః,

సాయకా వ్యవసీదన్తి దృష్టి ర్భాష్యవశం గతా.

౬

అవసీదన్తి గాత్రాణి స్వప్నయానే నృణా మివ,

చినా మే వర్ధతే తీవ్రా ముమూర్షా చోపజాయతే.

౭

భ్రాతరం నిహతం దృష్ట్వా రావణేన దురాత్మనా,

మేఘంబుకై వడి భయంబునఁ బరుగఁ జెనెను.

౬౩

ఇది నూటయొకటవసర్గము.

నూటరెండవసర్గము.

అట్లు బలవంతుడగు రావణునిచే యుద్ధంబున శక్తిచేఁ బ్రహరింపఁ బడి నెత్తురు వెల్లువలచేఁ దడిసియున్న శూరుండగు లక్ష్మణుంజూచి రాముండు దురాత్ముండగు రావణునితో గొప్పయుద్ధంబు గావించి బాణంబులు విడుచుచునే సుషేణుంజూచి యీమాటం బలికెను. ౧,౨

పరాక్రమవంతుడగు నీలక్ష్మణుండు రావణునిచేఁ గొట్టఁబడి భూమిం బతితుండై సత్పమువలెఁ బోకలుచుండుటచే నాకు మిక్కిలియు దుఃఖముగలుగుచున్నది. ౩

నాకుఁ బ్రాణంబులకన్నను వ్రియుండగు వీరుండు లక్ష్మణుండిట్లు నెత్తుటం దడిసియుండుటను జూచుచు విహ్వలంబగు మనంబుతో నే నెట్లుయు జ్ఞము గావించును? ౪

యుద్ధంబునఁ గీర్తిపహించినవాఁడును మంగళలక్షణములు గలవాఁడును అట్టి సగుణ నిధియునగు నాతఁడు డిశఁడు ఒకవేళ మృతుండగుచేని నాకుఁ బ్రాణంబులే? సుఖమే? ౫

నాయెదుటనే నాతఁడు హతుడయ్యెనని నాపరాక్రమము సిగ్గుపడినట్లు వెనుదీయుచున్నది. ధనుస్సు చేతనుండి క్రిందఁబడునట్లున్నది. బాణంబులు బలహీనంబులయినవి. కన్నుల నీళ్ళు నిండుటవలన ఏమియు నగపడదు. ౬

దురాత్ముడగు రావణునిచే హతుడగు లక్ష్మణుంజూడ స్వప్నములందు నడచునప్పుడు కాళ్ళు వెనుకకు లాగునట్లు నాకు అవయవములు దుర్బలంబులయి చేయఁదలంచిన పని చేయఁజాలకున్నవి. అధికముగా చింతింపఁబడుచున్నది ప్రాణంబులపై నాశనదలినది. అని రాముఁడు సుషేణునితోఁ జెప్పెను.

వినిశ్చయం నైవ దుఃఖార్థం మర్త్య భయభీతం భృశమ్. ౮
 రాఘవో భ్రాతరం దృష్ట్వా ప్రియం ప్రాణం బహిశ్చరమ్,
 దుఃఖేన మహతాఽఽవిష్టో ధ్యానశోకపరాయణః. ౯
 పరం విషాద మాపన్నో విలలా పాకు లేద్వియః,

న హి యుద్ధేన మే కార్యం నైవ ప్రాణై ర్న సీతయా. ౧౦
 భ్రాతరం నిహతం దృష్ట్వా లక్ష్మణం రణపాంసుషు,

కిం మే రాజ్యేన కిం ప్రాణై ర్యుద్ధే కార్యం న విద్యతే. ౧౧
 యత్రాయం నిహత శ్వేతే రణమూర్ధాని లక్ష్మణః,
 దేశేదేశే కళత్రాణి దేశేదేశే చ బాన్ధవాః. ౧౨
 తంతు దేశం న పశ్యామి యత్ర భ్రాతా సహోదరః,

ఇత్యేవం విలపంతం తం శోకవిహ్వలితేంద్రియమ్. ౧౩
 వివేక్షమానం కరుణ ముచ్చ్వసంతం పునఃపునః,
 రామ మాశ్వాసయ స్వీర స్సుషేణో వాక్య మబ్రవీత్. ౧౪

న మృతోఽయం మహాబాహో! లక్ష్మణో లక్ష్మీవర్ధనః,
 న చాస్య వికృతం వక్త్రం నాపి శ్యావం న నిష్ప్రభమ్. ౧౫

సుప్రథంచ ప్రసన్నంచ ముఖమస్యాభిలక్ష్యతే,
 వద్దర క్తతలా వాస్తా సుప్రసన్నేచ లోచనే. ౧౬

ఏవం న విద్యతే రూపం గతానూనాం విశాం పతే!,
 దీర్ఘాయుషస్తు యే మర్త్యా స్తేషాంతు ముఖ మీదృశమ్. ౧౭

గురాత్మఁడగు రావణునిచే మర్తసానంబునఁ జక్కఁగాఁ గొట్టబడి పీడితుడై నిట్టూర్పులు పుచ్చుచున్న తమ్ముని లక్షణంజూచి రాముఁడు పరమదుఃఖితుడై యేమియుఁదోచక మనోవ్యధ నొందెను. ౮,౯

ఆ రాముఁడు అట్లు మిక్కిలియు దుఃఖమునొంది యింద్రియముల స్వాధీనత దప్పి యిట్లని విలపించెను.

నాతమ్ముండు లక్షణుఁడు ఇట్లు యుద్ధంబున హతుండై గుమ్మమీఁదఁ బడియున్నాడే ఇంక నాకు యుద్ధంబు చేతిగాని ప్రాణంబులచేఁగాని నీతచేఁగాని యేమి ప్రయోజనము? ౧౦

లక్షణుఁ యుద్ధంబున హతుండై పడియున్నాడే! నాకు రాజ్యంబు వలగు. ప్రాణంబులతోనుంబనిలేదు, యుద్ధంబుతోను నాకేమియుఁ బనిలేదు.

ప్రతిదేశమునంగును గావలసిన భావ్యులమౌదురు. ప్రతిదేశమునంగును కావలసినమిత్రులును దొరకుదురు మాడఁబుట్టివాఁడు దొరకునట్టి దేశము మాత్రము వీడియులేదు. అని రాముఁడు విలపించెను. ౧౧

ఇట్లు విలపించుచు దుఃఖాతిశయంబున నింద్రియంబుల స్వాధీనతదప్పి చూచువారలను దుఃఖమునొంద నేలంబొరలుచు నూటిమాటికి నిట్టూర్పులు నిగుడించుచున్న రాముని వీరుండిగు నుషేణుండు ఉచితవాక్యంబుల నాశ్వాసింపుచు ఇట్లని పలికెను. ౧౩, ౧౪

మహాబాహుండువగు రాముఁడా! లక్ష్మీవర్ధనుఁడగు నీలక్షణుఁడు మృతుండుకాఁడు. ఏలయనఁగా ఈతనిముఖంబు వికృతముగాని వివర్ణముగాని కాంతిహీనముకాని కాదు. ౧౫

ఈలక్షణునిముఖముమంచికాంతిగలిగి ప్రస్నముగానున్నది. అజచేతులు ఎఱ్ఱదామరపూవువలె నెఱ్ఱగానున్నవి. నేత్రంబులును ప్రసన్నంబులయ్యున్నవి. ౧౬

రాజా! మృతులయినవారలకు ఇట్టిరూపముండదు. ఇట్టి లక్షణములుగలముఖము దీర్ఘాయుష్కులుగానుండువారలకుమాత్రమే కలిగియుండును. ౧౭

నాయం ప్రేతత్వ మాపన్నో లక్ష్మణో లక్ష్మీవర్ధనః,
 మావిషాదం కృథా వీర! సప్రాణోఽయ మరిన్దమః.   ౧౮
 ఆఖ్యాస్య తే ప్రసూ పస్య స్ర స్తగాత్రస్య భూతలే,
 సోఽచ్చావసం హృదయం వీర! కమ్పమూసం ముహూర్తుహః.

ఏ. ముక్వాతు వాక్యజ్ఞ స్సుషేణో గాఢుచం వచః,
 హనురు న్మ మువాచేదం హనుమన్త మభిత్వరన్.   ౨౦

సౌమ్య! శీఘ్ర మితో గత్యా శైల మోషధిపర్యతమ్,
 పూర్వం తే కథితో యోఽసౌ వీర! జాన్మనతా శుభః.   ౧౧
 దక్షిణేశిఖరే తస్య జాతా మోషధి మానయ,
 విశల్యకరణీం నామ విశల్యకరణీం శుభామ్.   ౨౨
 సవర్ణకరణీం చాపి తథా సంజీవనీ మపి,
 సన్ధానకరణీం చాపి గత్వా శీఘ్ర మిహాఽసయ.   ౨౩
 సంజీవనార్థం వీరస్య లక్ష్మణస్య మహాత్మనః.

ఇత్యేవ ముక్తో హనుమాన్గత్వా చౌషధిపర్యతమ్.   ౨౪
 చింతా మధ్యగమ చ్ఛ్రీమా నజానంతాం మహాషధీమ్,
 తస్య బుద్ధి స్సముత్పన్నా మారుతే రమితోజసః.   ౨౫

ఇద మేవగమిష్యామి గృహీత్వా శిఖరం గిరే,
 అస్తిన్త్రి శిఖరే జాతా మోషధిం తాంసుఖావహామ్.   ౨౬
 ప్రతర్కా దవగచ్ఛామి సుషేణో మాం యథాఽబ్రవీత్,

వీరుడవగురాముడా! లక్ష్మీవర్ధనుడగు నీలత్పణుడు మృతుండుకాదు. శత్రువుల నధించినట్టి యీతఁడు బ్రతికియున్నాఁడు. నీవుగుఱింపవలగు.

పరాక్రమ శాలివగు రాముడా! మూర్ఖితుఁడై నేలంబడియున్న యీలత్పణుడు బ్రతికి యున్నవాడని మాటిమాటికి గదలుచున్న యతని హృదయంబువలనఁ దెలియుచున్నది అని సుషేణుండు రామునితోఁజెప్పెను.

౧౯

చక్కఁగా మాటలాడుటకుఁ దెలిసినవాడగు సుషేణుండు రాముని తో నిట్లుపలికి యంతి శిఘ్రింబునఁ బ్రశస్తములయిన చెక్కిలిమీఁదిభాగము బుగల (జ్ఞానవంతుడగు) హనుమంతుని జూచి యిట్లని పలికెను.

౨౦

సౌమ్యుడవు హరుడవగుహనుమంతుడా! నీకుమున్నుజాంబవంతుఁడు చెప్పిన మంగళకరంబగు నోపధిపర్వతంబునకు నీవిచటనుండిపోయి దాని దక్షిణశిఖరంబునంబుట్టిన దివ్యోపధి దీని కొనిరమ్ము.

౨౧

నీవు మహావీరుండును మహాత్ముండును లక్ష్మణుని బ్రతికించుటకొఱకు శిఘ్రింబునంబోయి బాణములు నాటఁగా మేనంజ్రుచ్చుకొన్న యలుంగుల విడఁదీయునట్టి శుభమయిన విశల్యకరణి సువర్ణకరణి సంజీవకరణి సంధానకరణియు ననుమూలికలంగొనిరమ్ము అని సుషేణుండు హనుమంతునకుఁ జెప్పెను.

౨౨-౨౩

శ్రీమంతుడగు హనుమంతుడు యయ్యోపధిపర్వతంబుఁ జేరి యమ్మహాపధిస్వరూపము తెలియనందునఁ గొంత చింతకొంచెను.

౨౪

కొలదిలేని పరాక్రమంబుగల వాయుపుత్రుండగు హనుమంతుడు ఆపి పుట నివ్వధంబున నాలోచించెను.

౨౫

ఈపర్వతముయొక్క శిఖరమునే తీసికొనిపోయెదను.

సుషేణుండు నాతోఁజెప్పిన విధంబుబట్టి యూహింపఁగా లక్ష్మణునకు సుఖము గలిగించునట్టి యమ్మహాపధియీ శిఖరమునందే పుట్టియున్నదని తెలియవచ్చుచున్నది.

౨౬

అగ్రహ్యయది గచ్ఛామి విశల్యకరణీ మహమ్. ౨౭
కాలాత్యయేన దోష స్సాస్య దైవీక్లబ్యంచ మహాభవేత్,

ఇతి సంచిస్త్య హనుమాన్మిత్రం గత్వా మహాబలః. ౨౮
అసాద్య పర్యతశ్రేష్ఠం త్రిగ్ర ప్రకమ్య గిరే శ్శిరః,
ఘల్లనానాతరుగణం సముత్పాట్యచుహాబలః. ౨౯
గృహీత్వా హరిశార్దులో హస్తాభ్యాం సమతోలయత్,
స నీల మివ జీమూతం తోయపూర్ణం నభఃస్థలాత్. 3౦
అపచాత గృహీత్వాతు హనుమాన్ శిఖరం గిరేః.

సమాగమ్య మహావేగ సున్న్యస్య శిఖరం గిరేః. 3౧
విశ్రమ్య కించిద్ధనుమాన్ సుషేణ మిద మబ్రవీత్,

ఓషధిం నావగచ్ఛామి తా మహం హరిపుజ్జవ!. 3౨
త దిదం శిఖరం కృష్ణం గిరేస్తస్యా హృతం మయా,

ఏవం కథయమానం తం ప్రశస్యపవనాత్మజమ్. 33
సుషేణో వానరశ్రేష్ఠో జగ్రాహోత్పాట్య చౌషధీమ్,
విస్త్రితాస్తు బభూవుస్తే రణే వానరరాక్షసాః. 3౪
దృష్ట్వా హనుమతః కర్మ సురైరపి సుదుష్కరమ్,
తత స్సంక్షోద యిత్యాతా మోషధీం వానరోత్తమః. 3౫
లక్ష్మణస్య దదా నస్తస్సుషేణ స్సమహద్యుతేః,

నేను నాకువిశిష్టకరణి యేదో తెలియలేదని యుష్మహౌషధిం దీసికొనకయే పోవుదునేని పోయి తెలిసికొని మఱలవచ్చి తీసికొనిపోవునంతలోఁ గాలాత్యయము లక్షణుని బ్రతికించుట తప్పిపోయి మహాహనిసంభవించును. అది హనుమంతుం డాలోచించెను. ౨౭

మహాబలకాలియగు నానరశ్రేష్ఠుండు హనుమంతుఁడు ఇవిధింబున పాలోచించి శీఘ్రమునంబోయి యుష్మర్యశంబుఁజేరి దానిశిఖరంబును ముమ్మాఱుకదలించి వికసితపుష్పంబులగువృక్షములతోఁగూడఁ బెకలించి చేతులతో నెత్తుకొనిను ౨౮-౨౯

ఆకాశంబున జంఘార్లమయినమేఘమును వాయువు దీసికొని వచ్చునట్లు ఆహనుమంతుఁడు ఆగ్వతశిఖరమును దీసికొని యాకాశమార్గంబున వచ్చెను. 30

ఆహనుమంతుఁడట్లు మహావేగంబున రామాదులయొద్దకు వచ్చి యచటఁబర్వత శిఖరంబుంచి కొంత విశ్రమించి సుషేణుంజూచి యిట్లు పలికెను 31

నానరోత్తముండవగు సుషేణుఁడా! నీవుచెప్పిన మూలికయేదో నాకుఁ గుఱుకుతెలియలేదు. కావున నేను దీనిధివర్వతమునందలి యీదక్షిణ శిఖరమునంతయుఁ దెచ్చినాను. అది హనుమంతుఁడు సుషేణునితోఁ జెప్పెను 32

నానరోత్తముండగు సుషేణుఁడు ఇవిధింబునఁ జెప్పుచున్న హనుమంతుఁ బ్రశంసించి యుష్మహౌషధిం బెల్లగించి యెత్తెను. 33

యొద్దభూమి నున్న వానరులును రాక్షసులును దేవతలకైనను జేయవలవిగాని హనుమంతుని కార్యమును జూచి యందఱు నాశ్చర్యపడిరి. 34

అంత నానర శ్రేష్ఠుండగు సుషేణుఁడు యుష్మహౌషధినినలిపి మహాతేజఁడగు లక్షుణుని ముక్తునం బిడిచెను. 35

సశల్యస్తాం సమాఘ్రియం లక్ష్మణః పరవీరహః. 3౬.
విశల్యో విరుజ శ్శీఘ్ర ముదతిష్ఠ న్నహీతలాత్,

త ముత్థితం తే హరయో భూతలా వేప్రిత్య లక్ష్మణమ్. 3౭
సాధుసాధ్వీతి స్సుప్రీతా స్సుషేణం ప్రత్యపూజయన్,
ఏహ్యేహీ త్యబ్రవీ ద్రామో లక్ష్మణం పరవీరహః. 3౮
సస్వజే న్నేహగాఢం చ బాష్పపర్యాకులేక్షణః,

అబ్రవీచ్ఛ పరివృజ్య సౌమిత్రిం రాఘవ స్తదా. ౩౯
దిష్ట్యా త్వం వీర! పశ్యామి మరణా త్పున రాగతమ్,

స హి మే జీవితే నార్థస్సీతయా చాపి లక్ష్మణ! ౪౦
కో హి మే విజయే నార్థ స్తస్యి పశ్చాత్వ మాగతే,

ఇత్యేణం వనత స్తస్యరాఘవస్య మహాత్మనః. ౪౧
ఋన్న శ్శీఘ్రియా వాచా లక్ష్మణో వాక్య మబ్రవీత్,
తాం ప్రతిజ్ఞాం ప్రతిజ్ఞాయ పురా సత్యపరాక్రమ! ౪౨
లఘుః కశ్చి ది వాసశ్శోవనై నం వక్తుమహర్హసి,

స హి ప్రతిజ్ఞాం కుర్వంతి వితథాం సాధవోనఘ! ౪౩
లక్షణం హి మహాత్మస్య ప్రతిజ్ఞాపరిపాలనమ్,

నై రాశ్య ముపగన్తుం తే తదాంమత్కృతేనఘ! ౪౪
వధేన రావణ స్యాద్య ప్రతిజ్ఞా మనుపాలయ,

అయ్యధము నలుగురు గ్రచ్చుకొని బాధపడుచుండిన శత్రువీరహంత
యగు లక్ష్మణుడు ఆమాలిక నాఘ్రాణించి నంతనె అలుగునీడి యెంతమా
త్రము బాధలేనివాడై శీఘ్రంబున నేలపైనుండి లేచెను. 3౬

మృతుడయి మఱి భూమినుండి లేచిన లక్ష్మణుడొచ్చి యన్యవ
రులు సుషేణుని సాధువాక్యంబులం బ్రశంసించిరి. 3౭

శత్రువీరుల వధించునట్టి రాముడు లక్ష్మణుని రాకమఱి పిలిచి కన్ను
లునిండ నానంద బాష్పంబులతో న్నేహాతిశయంబునఁజేసి గాఢమగాఁ
గవుఁగిలించు కొనెను. 3౮

రాముండొల్లు కొఁగిలించునట్టి లక్ష్మణునితో నిట్లుపలికెను. ౩౯
వీరుడవగు లక్ష్మణుడా! నీవు మృతుడవయ్య భాగ్యవశంబున మఱి
లబ్రతుకం గంటి.

లక్ష్మణుడా! నీవు మృతుడవే నుయినయెడ నా ప్రాణంబులు,
నీతి, యివే నాకు బనిలేనప్పుడు, ఇంక నాకు యుద్ధంబున నీవిజయంబే?
అని రాముడు లక్ష్మణునితోఁ జెప్పెను. ౪౦

మహాత్ముడగు రాముడు ఇట్లు చెప్పచుండఁగా లక్ష్మణుడు గుఱి
తుండై నోరు తొల్లుపడ రామునితో నీమాటఁ జెప్పెను. ౪౧

ఎట్టికాలమునంగును వ్యర్థముకాని పరాక్రమముగల రాముడా! నీవ
ప్పుడు రావణునివధించి విభీషణునకు లంకారాజ్యం బొసంగెదనని ప్రతిజ్ఞ
చేసి యిప్పుడు బలహీనుడైన యల్పునియట్లు నీవివ్యధంబునఁ జెప్పవలగు.

పాపరహితుడవగు రాముడా! సత్పురుషుల తాము గావించిన
ప్రతిజ్ఞను వ్యర్థము గావించురా? చేసినప్రతిజ్ఞ దప్పక నెఱవేర్చుట గదా
గొప్పతనమునకు లక్షణము. ౪౩

పాపరహితుడవగు రాముడా! నానిమిత్తమయి నీవు గుఱిముచే
నిరాశపడుట చాలును. ఇంక నీవుడు రావణుని వధించి నీ ప్రతిజ్ఞను నెఱవే
ర్చుము. ౪౪

న జీవన్యాస్యతే శత్రుస్తవ బాణపథం గతః. ౪౫
నర్దత స్తీష్ణనంష్ట్రస్య సింహ స్వేన మహాగజః,

అహం తు వధ మిచ్ఛామి శీఘ్ర మస్య దురాత్మనః. ౪౬
యావ దస్తం న యాజ్యేష కృతకర్తా దివాకరః.

యది వధ మిచ్ఛసి రావణస్య సఖ్యే
యది చ కృతాం త్వమి హేచ్ఛసి ప్రతిజ్ఞామ్. ౪౭
యది తవ రాజవరాత్మజాభిలాషః
కురు చ వచో మమ శీఘ్రమద్యపిర!.

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే ద్వ్యుత్తరశతతమ స్సర్గః ౧౦౯.

త్ర్యుత్తరశతతమ స్సర్గః
లక్ష్మణేన తు తద్వాక్యముక్తం శ్రుత్వా స రాఘవః,
సందధే పరవీరఘ్నోధను రాదాయ వీర్యవాన్. ౧
రావణాయ శగాఘ్నోరా నిససర్జ చమూముఖే

అథాన్యం రథ మారుహ్య రావణో రాక్షసాధిపః
అభ్యద్రవత కాకుత్స్థస్య రాభను రిస భాస్కరమ్,
దశగ్రీవో రథస్థస్త రామం సజ్రోహమైశ్వరైః. 3
అజఘాన మహాఘ్నోరై ధారాభి రిసతోయవః,

దీప్తవావకసజ్జాతై శ్చరైః కాశ్చానఘావజైః. ౪
నిర్భిభేద రణే రామో దశగ్రీవం సమాహితః,

కజనుం గోజలతో గర్జించుచున్న సింహము కంటంబడిన మదపుటే
యంగు జీవింపజాలనట్లు నీబాణమునకు గుఱియయిన శత్రువెంతమాత్రము
జీవించి పోజాలడు. ౪౫

నేనుమాత్రము నూర్చుడు సంచారము ముగించి యస్తమించునం
తలో దురాత్మడగు నీరావణుడు శిశువుగా హతుఁడు గావలెనని కోరు
చున్నాను. ౪౬

వీరుడవగు రాముడా! నీవు రావణుని యుద్ధంబున ఎధింపఁ గోరుగు
నేని నీవు విభీషణునిఁ గావించి ప్రతిజ్ఞ నెఱింగి దలంతువేని రాజశ్రే
ష్ఠుడగు జనకమహారాజునాత్మయిన నీతరు బొంగుటయు నిశ్చయమగునేని
నేనుజిప్పి మాటను శిశువుయనఁగావింపుము. అలిలత్సణుఁ రాముఁడో
జెప్పెను. ౪౭

ఇది నూరెండవసర్గము.

నూటమూడవసర్గము.

మహాహరక్రమకాలియు శత్రువీరుఁ డిందువాఁడునగురాముఁడు లక్ష్మ
ణుఁడు చెప్పినమాటనువిని ఘనపు నెత్తి సంధించెను. ౧

ఆరాముఁడు సేనాముఖులుసరావణుని భయంకరంబులగు బాణం
బులంబుయోగించెను

ఇంతలో రాక్షసేశ్వరుఁడు రావణుఁడు మఱియొకపథమారోపించి
రాహువుసూర్యునిమీఁదికడకునట్లు రామునిమీఁదికిఁ బోయెను. ౨

రథగతుడై యున్న రావణుఁ మేఘము జలధారలు కురియునట్లురా
మునిపై మిక్కిలియు భయంకరములయిన ఎజ్రసారములగుబాణంబులం బ్ర
యోగించి నొప్పించెను. ౩

రాముఁడు యుద్ధంబునసమర్థుఁడగురావణునిపై మంఛ చున్న నిష్పాపం
టి కాంచనపుంఖంబులగు బాణంబుల నేని నొప్పించెను. ౪

భూమా స్థితస్య రామస్య రథస్థస్య చ రక్షసః.   ౫
 స సమం యుద్ధ మిత్యాహుర్దైవగర్భంవిదానవాః,
 తతః కాశ్చనచిత్రాజ్గః కిష్కిణీశతభూషితః.   ౬
 తరుణాదిత్యసజ్జా శో వై డూర్యమయకూబరః,
 సదశైః విః కాశ్చనాపీడై ర్య క్ శ్చేవ్యతప్తకీర్ణకైః.   ౭
 హరిభి స్సూర్యస జ్జాశై శ్చైమబాలవిభూషితైః,
 రుక్మవేణుధ్వజ శ్రీమా ద్వేః బాజరథో వరః.   ౮
 దేవరాజేన సందిప్త్యో రథ మారుహ్య చూతలిః,
 అభ్యః ర్భత కాకుత్స్థ మవతీర్య త్రివిప్రపాత్.   ౯

అబ్రవీచ్ఛ తదా రామం సప్రతోదో రథే స్థితః,
 ప్రాజ్వలిర్భూతలి ర్వాక్యం హస్తాక్షస్య వారిధిః.   ౧౦
 సహస్రాక్షేణ కాకుత్స్థ! రథోఽ యం విజయామహే.
 దత్త స్తవ మహాసత్త్వ! శ్రీమన్! శత్రుసిబర్హణ!   ౧౧
 ఇద మైన్ద్రం మహా చ్ఛపం కవచం చాగ్నిసన్నిభమ్,
 శరా శ్చాదిత్యసంకాశా శ్చక్తిశ్చ విమలాశితా.   ౧౨

ఆరు హ్యేమం రథం వీర! రాక్షసం జహి రావణమ్,
 మయా సారథినా రాజ! నృహేన్ద్ర! ఇన దానవాన్.   ౧౩

ఇత్యుక్త స్సంపరిక్రమ్య రథం సమభివాప్యచ,
 ఆరురోహ తదా రామో లోకా న్లత్యైవ విరాజయన్   ౧౪

త ద్భూ వాద్భుతం యుద్ధం తుములం రోమహర్షణమ్,

రాముడు భూమిపైనుండియు రావణుండు రథగతుండయ్యు యుద్ధము నేయుటసరికాదని దేవతలును గంధర్వులును దానవులును వచించిరి.

అంత దేవేంద్రుని సారథియగు మాతలి దేవేంద్రుని పనుపున బంగారము చేజిత్రితంబును అనేకములయిన ఘంటలచే నలంకృతమును బాలమూర్ధునివలె వెలుంగుచున్నదియు వైదూర్య మణితోజేయబడిన నొగగలదియు శిరస్సునఁ గాంచనాలంకారములుగలవియు దేహమంతయుఁ గాంచనాభరణములచే నలంకృతములును దెల్లని వింజానములతోఁ గూడివియు హరితివర్ణంబులయిన యుత్తమాశ్వంబులు పూన్చినదియు నువర్ణి దంషధ్వజంబును శ్రీమంతింబున గుదేవేంద్రురథము నారోపించి దానిందీసికొని స్వర్ణమునుండి డిగ్గి రాముని యెద్దకు వచ్చెను.

అంత దేవేంద్రుని సారథియగు మాతలి మునికోలజేకొని రథంబుననున్న వాఁడై చేమోడ్పుగీలించి రామునితో నిట్లని పలికెను ౧౦

మహాబలుడవు శ్రీమంతుడవు శత్రు నిలవధించువాడవు గావురా! నీకు విజయంబు గలుగునై దేవేంద్రుండు ఈరథంబును నీకొసంగెను. ౧౧

మఱియు గొప్పదగు నీయొంద్రుడనున్న సురీప్సవంజీ యీ కవచంబును మూర్ధ్యసమానంబులగు బాణంబులను నిర్మలంబును దీక్ష్యంబునగు శక్తిని ఇం ద్రుండు నీకొసంగెను. ౧౨

పరాక్రమశాలివగురాముడా! మున్ను దేవేంద్రుఁడు రథము నారోపించి నేను సారథి నై యుండఁగా దానవులను వధించి నట్లు నీవిపుడు నేను సారథి నై యుండఁగా నీయరదము నారోపించి రావణుని వధింపుము. అని మాతలి రామునితో జెప్పెను ౧౩

అప్పుడు రాముడు మాతలివాక్యము విని అమృతాశ్రయమునకుఁ బ్రదక్షిణమనుస్కారంబు గావించి తన దేహకాంతిచే లోకంబుల వెలుంగుండేయుచు నారథము నారోపించెను ౧౪

అంత మహాబాహుండుగు రామునకును రావణునకును జూపరులకు అశ్వ

రామస్యచ మహాబాహో రావణస్య చరక్షసః. ౧౫

సగాన్ధర్వేణ గాన్ధర్వం దైవం దైవేన రాఘవః,
అస్త్రం రాక్షసరాజస్య జఘాన పరమాస్త్రవిత్. ౧౬

అస్త్రంతు పరమం ఘోరం రాక్షసం రాక్షసాధిపః,
ససర్జ పరమకుద్ధః పునరేవ నిశాచరః. ౧౭

తే రావణధనుర్ముక్తా శృగారాకాఞ్చనభూషణాః,
అధ్యవర్తన కాకుత్స్థం సర్వా భూత్వా మహావిషాః. ౧౮

శే దీ ఘననా దీప్తం వసున్తో జ్వలనం ముఖైః,
రామమే వాఘ్యం రక్షంత వ్యాదితాన్యా భయూనకాః. ౧౯

తై ర్వాసుకిసనుస్పర్శైర్దీప్తభోగైర్నహావిషైః,
దిశశ్చ సంతతా సుర్వాః ప్రదిశశ్చ సమూహతాః. ౨౦

తా నృప్త్యా పన్నగా న్నామస్సమాపతత ఆహవే,
అస్త్రం గానుక్షణం ఘోరం ప్రాదుశ్చక్రే భయానకమ్. ౨౧

శే ర్భూతరా ముక్తా క్తప్రజ్ఞా శ్శిఖిప్రభాః,
సపర్షాః కాఞ్చనా భూత్వా విచేరు స్సర్వశక్తివః. ౨౨

శే తాన్ సర్వాన్ శగాన్ధయు స్సర్వరూపా వ్యహజవాన్,
సచర్ణరూపా రామస్య విశిఖాః కామరూపిణః. ౨౩

అస్త్రే ప్రసిహితే కుద్ధోగావణో రాక్షసాధిపః,
అధ్యవర్తతదా రామం ఘోరాభి శ్శరస్పృష్టిభిః. ౨౪

తతిశ్శరసహస్రేణ రామ మక్లిష్టకారిణమ్,
అర్పయిత్వా శకాఘేణ మూతిలిం ప్రత్యవిధ్యత. ౨౫

త్యక్తరంబును గనుర్పాటుగలిగించునదియును మహాయుద్ధంబయ్యె. ౧౫

సమస్తములయిన దివ్యాస్త్రంబులందెల్లినీ ట్టి యారాముఁడు రావణుఁ
డు ప్రయోగించిన గాంధర్వాస్త్రమును గాంధర్వాస్త్రముచేతను దైవాస్త్రము
ను దైవాస్త్రముచేతను నివారించెను. ౧౬

రాక్షసరాజయిన రావణుఁడు పరమకుపితుఁడై మహాలబరమభయంక
రమయిన రాక్షసాస్త్రమును బ్రయోగించెను. ౧౭

కాంచనపుంఖంబులగు నాబాణంబులు రావణసింధుస్సంఘండి వెడలి
తీక్షణమయినవిషముగల సర్పములయి రామునిమీఁదికిఁడరినవి. ౧౮

ఆసర్పములు ముంచుచున్న నోళ్ళతో నోరువెఱచుకొని నోళ్ళనుండి
మంటలువెడలభయంకరాకారంబులయి రామునిమీఁదికిఁవచ్చినవి. ౧౯

వాసుకితో సమానంబులును జ్వలించుచున్న పడకలుగలవియు మహా
విషములునగు నాసర్పములు దిక్కులను విదిక్కులను వ్యాపించిచెలంగినవి.

యుద్ధంబున రాముఁడు తనమీఁదికి వచ్చుచున్న యమృతసర్పంబులం
జూచి తీక్షణంబును భయంకరంబునగు గారుడాస్త్రంబును బ్రయోగించెను. ౨౦

కాంచనపుంఖంబులును అగ్నిసమానంబులునగు నారామబాణంబులు
ధనుర్ముక్తంబులయి సర్వశత్రువులయిన కాంచనసర్పంబులగు గరుడపక్షులయి
విహరించినవి. ౨౧

గరుడరూపధరంబులైన కామరూపంబులగు నారామబాణంబులు స
ర్పరూపంబులయిన మహావేగంబులగు నారావణబాణంబులన్నింటిని సంహరిం
చెను. ౨౨

రాక్షసరాజయిన రావణుఁడు తనయస్త్రంబు ప్రతిహతమగుటంజూచి
కుపితుఁడై భయంకరమయిన బాణవర్షంబులు రామునిపయిఁగురిసెను. ౨౩

అంత నారావణుఁడు శ్రమములేకయే యెంతటికార్యముగనీ చేయు
నట్టి రాముని వేయిబాణంబుల నొప్పించి పెక్కుబాణంబుల మాతరింబ్రహ్మ
రించెను. ౨౪

చిచ్ఛేర కేతు ముద్దిశ్య శరేణై కేన రావణః,

పాతయిత్వా రిభోపథేరథా త్కేతుం చ కాశ్చనమ్. ౨౬

ఎన్ద్రాగ్ని నపి జహూ నాశ్వాన్ శరణాలేన రావణః,

తిద్వప్తావ సుమహా శ్శుర్క రావణస్య దురాత్మనః. ౨౭

విషేదు ర్దేవగన్ధర్వాదానవా శ్చరణై స్సహ
రామ మార్తంతదా గృప్తావ సిద్ధా శ్చ పరిమర్షయః ౨౮

వ్యథితా వానరేన్ద్రాగ్ని బహువు స్సవిభవణః,
రామచన్ద్రమసం గృప్తావగ్రస్తం రావణరాహుణః. ౨౯

ప్రాజాపత్యం చ నక్షత్రం రోహిణీం శశిసః ప్రియామ్,
సమాక్రమ్య బుధ స్తస్థౌ ప్రజానా మశుభావహః. ౩౦

స ధూమపరిపృతాన్నిగ ప్రజ్వలన్నిన సాగరః,
ఉస్మిపాత తదా క్రుద్ధ స్సమృత స్సివ దివాకరమ్ ౩౧

శత్రుసర్గ స్సుపరుషో మన్దరశ్చి ర్దివాకరః,
అదృశ్యత కబన్ధాజ్క స్సంసక్తో ధూమకేతునా. ౩౨

కోనలానాం చ నక్షత్రం వ్యక్త మిన్ద్రాగ్నిదై వతమ్,
ఆక్రమ్యాంశారక స్తస్థౌ విశాఖా మపి చాంబరే. ౩౩

దశాసౌయ వింశతిభుజః ప్రగృహీతశరాసనః,
అదృశ్యత దశగ్రీవో మైనాక ఇవ పర్వతః. ౩౪

నిరస్యమానో రామస్తు దశగ్రీవేణరక్షసా,
నాశక్నో దభిసంధాతుం సాయకా న్రణమూర్ధని. ౩౫

స కృత్వా భుక్తుటిక్రుద్ధః కించి త్సంకృతో చనః,

అంత దశకంఠుడు ఇంద్రకథను యొక్క ధ్వజము మీద నొక బాణము వేసి దానిం బడద్రోసెను.

దశగ్రీవుడు అట్లు ధ్వజముపరభముమీదఁ బడవేసి యంతఃబ్రహ్మ బాణంబులచే నింపుని గుఱ్ఱంబుల నొప్పించెను. ౨౬

దేవతలును గంధర్వులును దానవులును జారణలు దురాత్ముడగుదశగ్రీవుఁడు గావించిన యాగోష్ఠకార్యమునుజూచి విపణ్ణులయిరి. ౨౭

సిద్ధులును మహర్షులును విభీషణ సహితంబుగా వానరవీరులును రాముఁడార్తుండగుటనుజూచి యందఱును గుఱుమునొందిరి. ౨౮

బుధుఁడు రోహిణీనక్షత్రమునొందినపుడు జగత్పితౄలు గలుగునన జ్యోతిశ్శాస్త్రప్రసిద్ధము. ౨౯, ౩౦

ఆరావణుఁడు అప్పుడు శ్రుద్ధుడై ధూమసహితంబుగా జ్వలించు మన్ననము ద్రుమువలె భయంకరాకారముడై నూర్యులవఱకు వ్యాపించువాఁడు నలె జూపఁబెను. ౩౧

నూర్యుఁడును గాంతిహీనుడై కత్తివలె శ్యామలవర్ణుడై కబంధకారముయిన ధూమకేతువుఁగూడినవాడై యతిక్రూరుడై కనఁబడెను. ౩౨

ఆకాశంబున ఇత్యౌకువంశపురాజుల నక్షత్రముయిన ఇంద్రాగ్నిదైవత్యంబగువిశాఖానక్షత్రంబును ఆంగారకుఁ డాక్రమించెను. ౩౩

రావణుఁడు పదితలలతోను ఇరువదిభుజంబులతోను ధనుర్ధరుండై మై నాకపర్వతముంబోలెఁ జూడకొప్పెను. ౩౪

యుద్ధంబున రావణుఁడు ఆత్మ్యగుడై యిరువదిచేతులతోను బాణంబులఁ బ్రయోగించి విజృంభించుటయు రాముఁడు వింట బాణంబులు సంధించుటకైనను అవికాశంబులేక చేతులాడవయ్యె. ౩౫

మొదలే కుపితుడై యున్న రాముఁడు ముఖంబున బొమముడియొప్పుఁ

జగామ సుమహాక్రోధం నిర్దహాన్నివ చక్షుషా. 3౬

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే త్మృతరశతతమ స్పర్శః. ౧౦౩.

చతురుత్తరశతతమ స్పర్శః.

తస్య క్రుద్ధస్య వదనం దృష్ట్వా రానుస్య ధీమతః,
సర్వభూతాని విత్రేసుః ప్రాకంపుత చ మేదిన్ ౧
సింహశాన్దూలవాన్ శైల స్సంచచాల చలద్ద్రిమః,
బభౌవచాతిక్షుభిత స్సముద్ర స్సరితాం పతిః. ౨
ఖరాశ్చ ఖరనిర్ఘోషా గగనే పరుషాఘనాః,
బాహ్వాతికాని నర్దంత సుమంతా త్పిరిచక్రముః. ౩

రామం దృష్ట్వా సుసంక్రుద్ధముత్పాతాంశ్చ సుదారుణాన్,
విత్రేసుస్సర్వభూతాని రాక్షసాభివ ద్భయమ్. ౪

విమానస్థాస్తదా దేవా గన్ధర్వాశ్చ మహారథాః,
ఋషిదానవదైత్యాశ్చ గరుత్మంతశ్చ ఖేచరాః. ౫
దదృశుస్తే మహాయుద్ధం లోకసంవర్తసంస్థితమ్,
నానాప్రహరణైర్భీమైశ్చూరయోస్సంప్రయుభ్యతోః. ౬
ఊచుస్సురాసురాస్సర్వే తదా విగ్రహ మాగతాః,
ప్రేక్షమాణా మహాయుద్ధం వాఙ్మంథక్త్యా ప్రహృష్టహత్. ౭

దశగ్రీవం జయేత్యాహురసురా స్సమన్వస్థితాః,

దేవా రామ మభోచుస్తే త్వం జయేతి పునఃపునః. ౮

గన్నుల నెఱ్ఱఁదనంబుగ గురఁ జూపులఁ బ్రపంచమును దహించువాఁడువలె
నత్తుగ్రుఁచై మహాకోపంబు వహించెను. 32

ఇది నూటమూఁడిపద్యము.

నూటనాలుగవసర్గము.

కుడితుండయిన బుద్ధుండుఁడగునారామునిముఖంబుఁజూచి సమస్త
భూతములను భయమునొందినవి. భూమియుఁ గంఠమునొందెను. 1

సింహములతోను బులులతోనుఁగూడిన పక్ష్యతము, వృక్షంబులు కద
లఁ జలమునొందెను. నదీపతి యగుసముద్రమును త్రోవంబునొందెను. 2

ఆకాశంబుని ఘోరమయిన ధ్వనిగల పక్షులను బరుషములగు మేఘం
బులను మహోత్పాత సూచకముయైన ధ్వనులందేయుచు నంతలను విహ
రించినవి. 3

రాముఁడు పరిమక్రుద్ధుఁ డగుటయు భయంకరములగు నత్పాతములు
పొడముటయుఁజూచి, సమస్తభూతంబులను భయంబునొందినవి; రావణుఁ
డును భయపడెను. 4

అప్పుడు శూరులగు నారామరావణులు నానావిధ భయంకరాయుధము
లఁ జిత్రంబుగాఁ బోరుటయు లోక ప్రళయ భీకరంబయిన యష్టవాయుధ
మును దేవతలను గంధర్వులను మహారగులను మహర్షులను దానవులను
దైత్యులను విమానగతులయి యాకాశంబుననుండి చూచుచుండిరి. 5, 6

అప్పుడు సురలును అసురులును మిక్కిలియు నపేక్షతో సమస్తహయ
ద్ధంబుఁజూచుచు దేవతలు రామపక్షపాతమునను అసురులు రావణపక్షపాత
మునను ఒకరితో నొకరు కలహించి సంతోషంబున నీమాటం బలికిరి. 7

అసురులు, రావణునిపైఁ బక్షపాతముగలవారలయి రావణునకుజయం
బు గలుగుఁగాక యని పలికిరి.

అంత నాదేవతలును నీకు జయంబు గలుగుఁగాక యని పలుమాఱు

ఏతస్మిన్నస్తరేక్రోధా ద్రాఘవస్య సరావణః,
ప్రహర్తుకామో దుష్టాత్మా స్పృశ స్పృహరణం మహత్. ౯

సజ్రనారం మహానానం సర్వశత్రునిబర్హణమ్,
శైలశృజ్జనిభైః కూటైశ్చిశం నృష్టిభిరూపహమ్. ౧౦
స ధూను మివ తీక్ష్ణాగ్రం యుగాన్లాగ్నిచయోపమమ్,
అతీరాద్ర మనానాన్యంకాలేనాపి మరాసదమ్. ౧౧
త్రాసనం సర్వభూతానాం దారణం భేదనం తథా,
ప్రదీప్త మిది రోషేణ శూలం జగ్రహ రావణః. ౧౨

త చ్ఛూలం పరమక్రుద్ధో మధ్యే జగ్రహ వీర్యవాన్,
అనేకై స్సమరే శూరై రాక్షసైః పరివారితిః. ౧౩

సముద్యమ్య మహాకాయో ననాద యుధి భైరవమ్,
సంరక్తనయనో రోషా త్వప్సైస్య మభిహర్షయన్. ౧౪

పృథివీం చాస్తరిక్షం చ దిశ శ్చోపదిశ స్తథా,
ప్రాకిముయ త్తదా శబ్దో రాక్షసేంద్రియ దారుణః. ౧౫

అతినాదస్య నాదేన తేన తస్య దురాత్మనః,
సర్వభూతాని విశ్రేసు నాగర శ్చ ప్రచుక్షుభే. ౧౬

స గృహీత్వా మహావీర్య శూలం త ద్రావణో మహత్,

రాముంజూచి వచించిరి.

౮

ఈసమయము దురాత్ముడగు రావణుడు రామునిపైఁ గ్రోధింబున రామునిం బ్రహరింపఁగోరినవాడై మహాభయంకరమయిన యాయుధంబు నొకటి దీసెను.

౯

రావణుడు రోషవేశంబున మండిపడుచు ఏజ్రాయుధంబునకుఁ బోలే సారంబుగలదియు మహాధ్వనితోఁ గూడినదియు సమస్తశత్రువులసంహరించునదియు పర్యతశిఖరాకాశములయిన శిఖరములు గలదియుఁ జూపరులకు భయంకరంబును గొంచెము శ్యామలవర్ణముతోఁగలసి ప్రకాశముగలుగుటచేఁదూమ సహితం బగు నగ్నివలె నున్నదియుఁ బ్రలయకాలాగ్ని సమాహంబుంబోలే మహాభయంకరంబును ఎట్టివారికిని అప్రస్థియ్యమును యమునికైనను జైనకవలవిగానిదియు సమస్తభూతంబులకును భయంకరంబును అంపమువలెఁ జీల్చునదియు గొడ్డలివలె భేదించునదియు నగు మహాహాలంబును గ్రహించెను.

అట్లు పరమమపితుండయి మహాపరాక్రమశాలియగు నారావణుడు యుధంబున శూరులు పెక్కంద్రు రాక్షసులు దమ్ముపరివేష్టించి కొలువ నమ్మహాహాలంబును సదుమంబులైనను

౧౩

మహాకాయుడగు దశగ్రీవుడు యుధంబునందు రోషవేశమునఁ గన్నులం గెంజాయగదుర నమ్మహాహాలంబునెత్తితనపైన్యంబంతయు సంతోషించునట్లు భయంకరముగా సింహనాదంబు గావించెను.

౧౪

అప్పుడు నిశాచరేంద్రుడగుదశగ్రీవునియొక్క భయంకరమయిన సింహనాదధ్వనికి భూమియు సంతరితుంబును దిక్కులును విదిక్కులును అదరెను.

౧౫

గొప్పకంఠధ్వనిగల దురాత్ముడగు నాదశగ్రీవుని సింహనాదమునకు సమస్తభూతంబులును భయంబునొందినది; సముద్రంబును సంతోభంబునొందెను.

౧౬

మహాపరాక్రమశాలియగు నాదశగ్రీవుడు అట్లు అమ్మహాహాలంబు

వినద్య సుమహానాదం రామం పరుష మబ్రవీత్. ౧౭

శూలోఽయం వజ్రసాఽస్తే రామ! రోషాన్త యోద్యతః,
తవ భ్రాతృసహాయస్య సద్యః సాణాన్త రివ్యతి ౧౮
రక్షసా మద్య శూరాణాం నిహతానాం చముముఖే,
తావం నిహత్య రణశ్లాఘి! స్మరోమి తరసా సమమ్. ౧౯
తి ప్రేదానీం నిహన్తి తావ మేష శూలేన రాఘవ!

ఏవ ముక్త్యా స చిత్తే చ త చ్చూలం రాక్షసాధిపః. ౨౦

తద్రావణకరాన్తుక్తం విద్యుజ్జ్వాలాసమాకులమ్,
అప్టఘట్టం మహానాదం వియద్గత మశోభత. ౨౧

తచ్ఛూలం రాఘవో దృష్ట్వా ద్వలన్తం ఘోరదర్శనమ్,
ససర్జ విశిఖా న్రామ శ్చిప మాయమ్య వీర్యవాన్. ౨౨

ఆతపన్తం శరౌఘేణ వారయామాస రాఘవః,
ఉత్పతన్తం యుగన్తాగ్నిం ఒల్లాఘై రివవాసవః. ౨౩

నిర్దిదాహ స తాన్భాణా న్రామకర్తుకనిస్సృతాన్,
రావణస్య మహాశూలః పతజ్గ్ని నివ పావకః. ౨౪

తాన్దృష్ట్వా భిస్తసాదృభతాన్ శూలసంస్పర్శచూర్ణితాన్,
సాయకా సప్తరిక్షస్థా న్రాఘవః క్రోధ మహారత్. ౨౫

స తాం మాతలినా నీతాం శక్తిం వాసవనిర్మితామ్,
జగ్రహ పరమక్రుద్ధో రాఘవో రఘునందనః. ౨౬

గ్రహించి మహాధ్వనిగల్గునట్లుసింహనాదముగావించి రామునిజూచి పరుగు
ముగా నిట్లనిపలికెను. ౧౭

రాముడా! నీకొఱకై వేనిప్పుడు రోపంబున నెత్తిన వస్త్రపారం
బగునీహులంబు ఈక్షణంబున నె నిన్ను నీతమ్ముని నిధింపఁగలదు. ౧౮

యదగర్వితుఁడెవగు రాముడా! నిన్ను ఇప్పుడు శీఘ్రంబున నిధిం
చి ఇదివఱకు మానేనలోహతులయిన హరులగు రాక్షసులతోఁ జేర్చివేసెదను.

రాముడా! కొంచెము నిలుపుము. ఇప్పుడే హులంబున నిన్ను నిధించి
పుచ్చెదను. అని రావణుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను.

నికాచరనాథుఁడగు దశగ్రీవుఁడు ఇద్విధంబునంజెప్పి యాహులం
బుఁ బ్రయోగించెను. ౨౦

ఆహులము రావణుని హస్తంబునుండి వెడలినదై మెఱపులతోను జ్వ
లలతోనుఁగూడి ఎనిమిదిఘంటలతో మహాధ్వనిగల్గెదై యాకాశంబున నెం
తయుఁ బ్రకాశించెను. ౨౧

పరాక్రమవంతుఁడగు రాముఁడు జ్వలించుచు భయంకరాకారంబై
పచ్చుచున్న యమృహాహులంబుఁజూచి ధనుస్సు నాకర్షించి బాణంబులం
బ్రయోగించెను. ౨౨

ప్రళయకాలమునందుఁ బ్రజ్వలించుచున్న యగ్నిని ఇంగుడు జల
ప్రవాహంబులచే వారించునట్లు రాముఁడు తనపైకినిచ్చుచున్న యాహుల
మును బాణసమూహములచేవారించెను. ౨౩

రాముఁడు ప్రయోగించిన బాణంబులు రావణుని యమృహాహులంబు
పైఁబడి యగ్నింబడి శలభంబులగతి దగ్ధములయ్యె. ౨౪

రాముఁడు తనబాణంబులు అంతరిక్షంబుననే హులంబు దాకిచూర్ణి
తంబులయి దగ్ధములగుటంజూచి మిక్కిలియుఁ గోపమునొందెను. ౨౫

రఘువంశమునం బుట్టినవారి సంతోషపఱచునట్టి యారాముఁడు అట్లు
పరమకుపితుఁడై తనకు మాతలి దెచ్చియిచ్చిన దేవేంద్రనిర్మితంబయిన మహా

సా తోలితా బలవతా శక్తిర్భక్తాకృతస్వనా,
నభగ ప్రజ్వాలయామాస యుగాంతోత్కృత సప్రభా. ౨౭

సా ఊర్వా రాక్షసేంద్రియ తస్మిన్ శూలే పపాత హ,
భిన్న శృక్వా మహాన్ శూలో నిపపాత హతద్యుతిః. ౨౮
నిర్భిభేద తతో బాణై ర్హయా నస్య మహాజవాన్,
రామ స్త్రైర్మహావేగై ర్వజ్రకలైః శ్చితై శ్చరైః. ౨౯

నిర్భిభేదోరసి తతో రావణం నిశితై శ్చరైః,
రాఘవగి పరమాయుతో లలాటే పత్రిభి స్త్రిభిః. ౩౦

స శరై ర్భిన్నసర్వాజ్ఞో గాత్రప్రసృతశోణిః,
రాక్షసేంద్రి స్సమూహాఙ్గి ఘల్లాశోక ఇవా బభౌ. ౩౧

స రామబాణై రభివిధగాత్రో
నిశాచరేంద్రః క్షతబార్ద్రగాత్రః,
జగామ భేదం చ సమాజమధ్యే
క్రోధం చ చక్రే సుభృశం తదానీమ్. ౩౨

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే చతురత్తరశతతమ స్సర్గః.

పశ్చాత్తరశతతమ స్సర్గః.
స తేన తు తథా క్రోధా త్కాకుత్స్థే నార్మితో రణే,
రావణ స్సమరశ్లాఘీ మహాకోరధ ముపాగమత్. ౧

శక్తినిపెత్తెను.

౨౭

అమృతాశక్తిని బలనంతయుఁడగు రాముఁడైతి గిరిగిరింద్రిష్టబయలు అది
కుంటులచే మ్రోగించు దేదీప్యమానందై ప్రలయకాలమందలి 'కొఱవివరె
యాకాశంబునంతయుఁ బ్రకాశింపఁజేసెను.

౨౮

అమృతాశక్తి ప్రయోగింపఁబడినదై రావణుని శూలంబు దాఁచుటయు
సమృహాశూలంబు విఱిగి కాంతిహీనంబయి నేలంగూలెను.

౨౯

అంత, రాముఁడు, క్రూరంబులును మహావేగంబులును నెఱసారంబులు
నగు శబ్దాయమానంబులైన (నానావిధములయిన) కఱకుబాణంబులం బ్రయో
గించి మహావేగంబులగు నాదశక్తి పునశ్శయంబుల నొప్పించెను

౩౦

అంత రాముఁడు, తన బాణ ప్రయోగలాఘవం వర్షపాత రావణునితోఁము
నం బెక్కు కఱకుటమ్ములను లలాటంబున మూఁడు బాణంబులం బ్రయోగించి
నొప్పించెను.

౩౧

యధమధ్యంబున రావణుని దేహమంతయు బాణంబులకై భేదంపఁ
బడినెత్తురు కాఱుటం జొత్తిల్లుటయు నయ్యాతుధా నేంద్రుండు వికసింపిన
యశోకవృక్షమువలెఁ జూడనొప్పెను.

౩౨

అప్పుడు యధమధ్యంబున, నిశాచరేంద్రుఁడగు నాదశక్తిముఖుఁడు
రామబాణంబులచేఁ దద్దయు నభిహతుడై దేహమంతయు నెత్తురు దడియఁ
గొంతభిన్నుండయ్య నంతలో మహాక్రోధంబు పఱింపెను.

౩౩

ఇది నూటనాలుగవస్తంభము.

నూటయైదవస్తంభము.

యధగర్వితుఁడగు నారావణుఁడు అట్లు రాముఁడు యధమునందుఁ
గోపంబునఁ దన్ను బాణంబుల నొప్పించుటయుఁ బరమక్రద్ధుడయ్యెను.

1096 యుద్ధకాణ్డే - పహ్లావీ త్తరశతతమ స్సర్గః. సర్గము.

స దీప్తనయనో రోషా చ్ఛాప మాయమ్య వీర్యవాన్,
అభ్యర్థయ త్సుసమ్మగ్ధో రాఘవం పరమాహవే. ౨

బాణధారాసహస్రై స్తై సుత్యోయద య వామ్బరాత్,
రాఘవం రావణో బాణై స్తటాక మివ పూరయత్. 3

పూరిత శ్శరజాలేన ధనుర్ము క్తేన సంయుగే,
మహాగిరి వాకమ్ప్యగ కాకుత్స్థో న ప్రకమ్పతే. ౪
స శరై శ్శరజాలాని వారయన్ సమరే స్థితః,
గదాస్తీనివ సూర్యస్య ప్రతిబింబగ్రహ వీర్యవాన్. ౫

తత శ్శరసహస్రాణి క్షీప్రహస్తాని శాచరః,
నిచఖా నోరసి క్రుద్ధో రాఘవస్య మహాత్మనః. ౬
స శోణితసమాదిగ్ధ సుమరే లక్ష్మణాగ్రజః,
దృష్టగి ఘల్ల య వారణ్యే సుమహా నింశుకద్రుమః. ౭

శరాభిఘాతసంరంభ స్సౌఽపి జగ్రహ సాయకాన్,
కాకుత్స్థ స్సుమహా తేజా యుగాంతాదిత్య తేజసః. ౮

తతోఽన్యోన్యం సుసంధ్యా వృభౌ తౌ రామరావతౌ,
శరాన్ధకారే సమరే నోపాలక్షయతాం తదా. ౯

తతః క్రోధసమావిప్లవో రామో దశరథాత్మజః,
ఉవాచ రావణం వీరః ప్రహస్య పరుషం వచః. ౧౦
మమ భార్యా జనస్థానా దజ్ఞానా ద్రాక్షసాధమ!

అట్లు పరమకుపితుడై పరాక్రమకాలియగు నాదశముఖుఁడు కోపంబున నేత్రింబులు జ్వలింప నమృతాయుధంబున ధనుస్సు నాకర్షించి బాణంబులేసి రామునొప్పించెను. ౨

ఆకాశమునుండి మేఘము చెలువునిండునట్లు ధారలుగా నధికవర్షము నురియుచిధంబున, ఆరావణుఁడు రామునిదేహంబంతయు నిండుపట్లు పెక్కు బాణంబులఁ బ్రయోగించెను. 3

రాముఁడు అట్లు యుద్ధంబున బాణవర్షంబుల నొప్పింపఁబడియు నిశ్చలంబగు మహాపర్యవంతులైన నెంతమాత్రము చూసము నొందఁడయ్యె. ౪

పగ్గాక్రమకాలియగు రాముఁడు యుద్ధంబున బాణంబులచే బాణసమూహంబులను వారించుచు నిలిచిపోయి యై రావణబాణంబులను సూర్యకిరణంబులనుంబోలె సహించెను. ౫

అంత నిశాచరేం గ్రుఁగుపితుడై తననాస్తలాఘవంబేర్పడ, మహాపరాక్రమకాలియగు రామునితోఁముఁద బెక్కుచే బాణంబులు కుప్పించెను. ౬

అప్పుడు యుద్ధంబున అశ్వము నున్నయగు రాముఁడు దేహమంతయు నెత్తులం దడిసి ముండునట్టి సుకృతంబున వికసించిన గొప్పపలాశ వృక్షమువలెఁ జూడకొప్పెను. ౭

మహావీరజుఁడు నారాముఁడును, రావణుఁడు బాణంబులచే నొప్పించుకు పితుడై ప్రాయశాలసూర్యులంబోలె సత్యగ్రములయిన బాణంబుల నెత్తెను. ౮

అంతి. రామరావణలిప్యగును మహావీరంబున నొంజొరులపై బాణంబులనేయుటయు బాణంబులచే సూర్యకిరణములయొద్దంబుగలుగఁ జూర్చుద్ధంబును చాలాకరికొకరు కనఁబడలేదు. ౯

అంతఁ బరాక్రమనింతుఁడగు దశరథపుత్రుఁడు రాముఁడు కుపితుడై రావణుంజూచి నవ్వి పరమంబుగా నిల్చి నిలికెను. ౧౦

దక్కనులలో నధముండు వగు దశముఖుఁడా! నీవు జనస్థానంబునఁ

1098 యుద్ధకాండే - పజ్జోత్తరశతతమ స్సర్గః. స్సర్గము.

హృతా తే వివశా యన్తా త్తన్తా త్తవం నాసివీర్యవాన్. ౧౧

మయా విరహితాం దీనాం వ రమానాం మహావనే,
వై దేహీం ప్రసభం హృత్వా శూరోఽహ మితి మన్యసే. ౧౨

స్త్రీషు శూరా! వినాథాసు సరదాచాభిమర్శక!,
కృత్వా కాపురుషం కర్త శూరోఽహ మితి మన్యసే. ౧౩

భిన్నమర్యాదా! నిర్లజ్జ! చారిత్రే వ్యవచస్థిత!,
దర్పాన్తృత్య ముపాదాయ శూరోఽహ మితి మన్యసే ౧౪

శూరే! ధనదభ్రాత్రా బలై స్సముదితేనచ,
శ్లాఘనీయం యశస్యంచ కృతం కర్త మహా త్వయా. ౧౫

ఉత్సేకే నాభివన్నస్య గర్జిత స్వాహితస్య చ,
కర్తణ్యం ప్రాప్ను హీరానీం త స్వాన్య సుమహా త్ఫలమ్ ౧౬
శూరోఽహ మితి చాత్మాన మనగచ్ఛసి దుర్మతే!,
నైవ లజ్జాస్తి గే నీతాం చోరవ ద్వ్యపకర్షతః. ౧౭

యది మత్సన్నిధౌ నీతా ధర్మితా స్యా త్వయా బలాత్,
భ్రాతరం తు ఖరం పశ్యే త్తదా మత్సాయకై ర్హతః. ౧౮

దిష్టాసి మమ దుష్టాశ్శన్! చక్షుర్విషయ మాగతః,
అద్య త్వం సాయకై స్తీక్ష్ణై ర్మయామి యమసావనమ్ ౧౯

బెనిమిటి సమీపంబున లేకపోవుటవలన వివశురాలగు నాభార్యను నాకుఁ దలియనట్లు రహస్యముగా వారింఛినావు కావున నీవు పరాక్రమవంతుడవు గావు. ౧౧

నన్ను ఎడఁబాసి దీనురాలై మహాశయ్యమధ్యంబున నున్న నీతను నీవు బలాత్కారంబున నపహరించి “నేను హూరుడ” నని వృథాగర్వించి యున్నావు. ౧౨

పిటికివాఁడా! పరస్త్రీలం శేషట్టువాఁడా! నీవు నాథుల నెడఁబాసిన స్త్రీవిషయమయి దుర్మార్గులు నీచులు చేతుండగిన కార్యము గావించి మరల “నేను వీరుడ” నని వృథాగర్విము పహించి యున్నావు ౧౩

కాస్త్రమర్యాద నతిక్రమించినవాఁడా! నిగ్గు విడిచినవాఁడా! సదా చారమాలను వదలిపట్టి దుర్మార్గుఁడా! గర్విమువలన నీవే నీకు మృత్యువు దెచ్చు కొంటివి, ఇంకను “నేనుహూరుడ” నని వృథా గర్విము వదలవన్నావు

హూరుడవు కుశేరునిరమ్ముడవు, తపోబలము మొదలగుసమస్తబలముల చేతను సమృద్ధుడవు నీవు నీతాపహారము గావించుటచే నత్సరుషులచే క్లాప నీయంబును యశస్కరంబునగు గొప్పకార్యము చేసినవాడవైతివి! ౧౪

నీవు గర్వాతిరేకముచేఁ గావించిన సందేహంబును కీడు గలిగించునది యునగు కాలముయొక్క మహాఘటమును ఇప్పుడనుభవింపుము ౧౫

దుర్బుధ్ధీ! నేను హూరుడనని నిన్ను నీవు మెచ్చుకొనుచున్నావే; అప్పుడు నీతను నేనులేని సమయముజూచి దొంగవలె నపహరించునపుడు నీకు నిగ్గే గలుగలేదుగాదా! ౧౬

నీవు నాయెగుటనే యట్లు నీతను బలాత్కారంబునం గొని పోజూతునేని యప్పుడే నీవు నాబాణంబులచే హతుడవై నీతమ్ముల ఖరునితో జేరియుండువు. ౧౭

దుర్బుద్ధుడవగు రావణుఁడా! భాగ్యవశంబున నీవిపుడు నాకంటి యెదుటంబడితివి; ఇంక నిన్నుఁ దీక్షాబాణంబుల యమపురి కనుచెదను. ౧౮

అన్య తే మచ్ఛరై శ్చిన్నం శిరో జ్వలితకుల్లాలమ్,
క్రవ్యాదా వ్యపకర్షస్తు విక్రీర్ణం రణపాంసుషు. ౨౦

నిప శ్శోరసి గృధ్రాస్తే యీతౌ యీప్తస్య రాసణః,
పిబస్తు రుధిరం తర్వా ద్బాహళల్యాన్తరోఽభితమ్. ౨౧

అన్య మద్బాహభిన్నస్య గతాసోః పతితస్య తే,
కర్షన్త్యాన్తాణి సతగా గమత్తన్త ఇ వోరగాన్. ౨౨

ఇశ్యేవం సంవర స్వీరో రామశ్చతునిబర్హణః,
రాక్షసేంద్రం సమీపస్థం శరచరై రవాకిరన్. ౨౩

బభూవ ద్విగుణం విరగ్ధం బలిం హర్షశ్చ సంయుగే,
రామ స్యాన్త్రుబలిం చైవ శత్రో ర్నిధనకాక్షిణః. ౨౪

ప్రాదుర్బభూవు సస్తాణి సర్వాణి విదితాత్మనః,
ప్రవార్హా చ్చ మహాతేజా శ్చేఘ్రహ సత్తరోఽభవత్. ౨౫
శుభా వ్యేతాని చిహ్నాని విక్షాన్తూత్తగతాని సః,
భూయ ఏ వార్దయ ద్రామో రావణం రాక్షసాన్తకృత్. ౨౬

హరీణాం చాశ్శనికరై శ్చకంరై శ్చ రాఘవాన్,
హస్యమూనో నశగ్రివో విఘ్నూర్లహృవయోఽభవత్. ౨౭

యదా చ శత్రుం నాతేభే వ్యకర్ష చ్చరాసనమ్,
నాన్య ప్రత్యేకో ద్వీర్యం విక్లబే నాన్తరాత్మనా. ౨౮

ఇప్పుడు నాబాణములచే ఖండితమయి యుద్ధభూమియందు గుమ్మ పైబడిన దీప్తకుండల సహితముగ నీ శిరస్సును నక్కలు మొదలగునవి యాడ్చుకొనిపాపుఁగాక. ౨౦

రావణుడా! నీవు మాతుండవై నేలబడినప్పుడు గద్దలు నీతోమ్ముపై వ్రాలి బాణముల యాడుదులు దూఱుటవలనఁ గలిగిన రంధ్రంబులనుండి స్రవించురక్తమును దప్పిదీఱఁ ద్రావునుగాక. ౨౧

ఇప్పుడు నీవు నాబాణంబులచే ఖండింపఁబడి మృతుండవై నేలం బడఁగానే గరుడపక్షులు సర్పంబుల నాకర్షించునట్లు గద్దలు నీప్రేవులనాకర్షించుఁగాక. అని రాముఁడు రావణునితోఁ జెప్పెను. ౨౨

పరాక్రమవంతుఁడను శత్రువుల ఇధించువాఁడునగు రాముఁడు ఇవ్విధంబునఁ జెప్పుచుఁ దనసమీపంబున నున్న నిశాచరేంద్రునిమీఁద బాణవర్షంబులు గురిసెను. ౨౩

శత్రువధంబుగోరి యుద్ధంబునేయుచున్న యారామునకు అప్పుడు వీర్యంబును బలంబును ఉత్సాహమును దివ్యాస్త్రబలంబును రెండింతలుగా నతిశయించెను. ౨౪

ఆత్మవేత్తయగు రామునకప్పుడు సహస్రములయిన దివ్యాస్త్రంబులును బ్రత్యక్షంబునఁ బ్రాగుర్భవించెను; అంత మహాతేజఃడగురాముఁడు ఉత్సాహ తిశయంబునంజేసి మఱియు హస్తలాఘవంబు నెఱపెను. ౨౫

రాక్షసులయాపుమాపునట్టి రాముఁడు ఇట్లు శుభచిహ్నములు గలుగుటకు మిక్కిలియు నుత్సాహంబు నొంది రావణుని మఱియు నొప్పించెను. ౨౬

వానరులు ప్రయోగించు శిలావర్షంబులచేతను రామునిబాణవర్షంబుల చేతను నొప్పింపఁబడినవాఁడై రావణుఁడు ఏమియుఁ దోచక భ్రాంత చిత్తుడయ్యెను. ౨౭

రావణుఁడు అట్లు భ్రాంతచిత్తుడై మనసు స్వాధీనత దప్పి ఆయుధంబులు ప్రయోగింపక ధనుస్సు నాకర్షింపక రాముం డేయబాణంబులకు

క్షిప్తా శ్చాపి శరాస్తేన శస్త్రాణి వివిధాని చ,
 రావణార్థాయ వర్తస్తే మృత్యుకాలేభివర్తతః. ౨౯
 సూతస్త్వ రథనేతాఽస్య తదవస్థం సమీక్ష్య తమ్,
 శనై ర్యుద్ధాదసంభ్రాన్తో రథం తస్యాపవాహయత్. ౩౦

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే పంచోత్తరశతతమ స్సర్గః. ౧౦౫.

పదు త్తర శతతమ స్సర్గః.

స తు మోహం తుసంక్రుద్ధః కృతానబలచోదితః,
 క్రోధసంరక్తనయనో రావణ స్సూత ముబ్రవీత్. ౧

హీనవీర్య మివాశక్తం పౌరుషేణ వివర్జితమ్,
 భీరుం లఘు మివాసత్త్వం విహీన మివ తేజసా. ౨
 విముక్త మివ మాయాభిరస్నేరివ బహిష్కృతమ్,
 మామవజ్ఞాయ దుగ్బధే! స్వయా బుద్ధ్యా విచేష్టసే. ౩
 కిమర్థం మామవజ్ఞాయ మచ్ఛన్ద మనవేత్స్య చ,
 త్వయా శత్రోస్సమక్షం మే రథోఽయ మపవాహితః. ౪
 త్వయాఽద్యహి మమానార్య! చిరకాలసమార్జితమ్,
 యశో వీర్యం చ తేజశ్చ ప్రత్యయశ్చ వినాశితః. ౫

శత్రోః ప్రఖ్యాతవీర్యస్య రజ్జానీయస్య విక్రమైః,
 పశ్యతో యుద్ధలుభోఽహం కృతః కాపురుష స్త్వయా. ౬

యస్త్వం రథ మిమం మోహం న చోద్యహసి దుర్మతే!,
 సత్యోఽయం ప్రతితర్కో మే వరేణ త్వముపస్కృతః. ౭

బదులేయకుండుటయు రానుప్రయుక్తములగు బాణంబులును ఇతరాయుధములును రావణుని నొప్పించుటయు రావణుండు ఏమియుఁ జేయఁజాలక మరణంబు నొందునట్లుండుటయుఁ జూచి, రావణుండు ఇట్టియవస్థనొందుటవలన సతని రథంబుఁ దోలునట్టి సాక్షి సంభ్రమంబు నొందక యుద్ధభూమినుండి రథమును మెల్లఁగాఁ దొలఁగఁ దోలుకొని పోయెను. ౨౮-౩౦

ఇది నూటయైదవసర్గము.

నూటయాతివసర్గము.

అంత రావణుండు మృత్యుప్రేరితుండగుటవలన అజ్ఞానంబునఁ గుపితుడై కోపంబునఁ గనుల నెఱ్ఱఁదనంబు దోస సారథింజూచి యిట్లునిపలికెను.

ఓరి చుర్బుధీ! బలహీనుడనియు సశక్తుడనియుఁ బౌరుషము లేనివాడనియుఁ బిఠికియనియు నల్పుడనియు ధైర్యము లేనివాడనియుఁ బరాక్రమము లేనివాడనియు మాయలు దెలియనివాడనియు దివ్యాస్త్రంబులు నేర్వనివాడనియు నన్ను లత్యయముచేయక నీవు నీనుదోచినట్లాడుచున్నావు ౨, ౩

నా యభిప్రాయంబుఁ జూడక నన్ను లత్యయముచేసి శత్రువు సమక్షమున నారథమును వివేల తొలఁగఁ దోలుకొనివచ్చితివి? ౪

గుర్తార్థుడా! నేను బహుకాలముగా సంపాదించిన నాయశక్తును బలమును పరాక్రమమును రావణుండు యుద్ధంబున వెనుదీయఁడను జనుల నమృతంబును ఇప్పుడు నీవు పోఁగొట్టితివి. ౫

పరాక్రమముచే మెప్పించఁ దగినవాడును బ్రసిద్ధమయిన పరాక్రమము గలవాడునగు శత్రువు చూచుచుండఁగా నీవు యుద్ధప్రియుడనగు నన్నుఁ బిఠికివానిగాఁ జేసితివి. ౬

చుప్తబుధీ! నీవు రథమును శత్రువున కెదురుగాఁ దోలకుండుటను చూడఁగా శత్రువులు నీకేమొయిచ్చి నిన్ను ఎఱికరించినట్లు నాకు సత్య

స హ్యేత ద్విద్యతే కర్క సుహృదో హితకాక్షిణః,
రిపూణాం సదృశం చైత న్న త్వయైత త్స్వనుష్ఠితమ్. ౮

నివ ర్తయ రథం శీఘ్రం యావ న్నోపైతి మే రిపుః,
యది వాఽధ్యుషితో వాసి స్త్యర్యస్తే యది వాగుణాః. ౯

ఏవం పరుష ము క్తస్తు హితబుద్ధి రబుద్ధినా,
అబ్రవీ ద్రావణం మాతో హితం సానునయం వచః. ౧౦

స భీతోఽస్తి స మూఢోఽస్తి నోపజహ్తోఽస్తి శత్రుభిః,
స ప్రమత్తో స నిస్సేహో విస్తృతా స చ సత్కియా ౧౧

మయా తు హితకామేన యశ శ్చ పరిరక్షతా,
స్నేహప్రసన్నమనసా ప్రియ మి త్యప్రియం కృతమ్. ౧౨

నాస్తి న్న ధే మహారాజ! త్వం మాం ప్రియహితే రతమ్,
కశ్చి ఽస్థు రి వానార్యో దోషతో గన్తు మర్హసి. ౧౩

శ్రూయతాం త్వభిధాన్యమి యన్నిమిత్తం మయా రథః,
నదీవేగ ఇ వామోభి స్సంయుగే వినివర్తితః. ౧౪

శ్రమం త వావగచ్ఛామి మహతా రణకర్తృణా,

మయిన యూహగలుగుచున్నది.

2

ఇది శత్రువులు చేయఁదగినపనేగాని నామేలు గోరునట్టి మిత్రుఁడు చేయఁదగినదనిగాదు; నీవిట్లు యాకార్యమునేయుట యెంతమాత్రము యుక్తముగాదు.

౩

నీవు నాయొద్ద బహుకాలమున్న వసునది నీచుననుబోనున్నను నేను నీకుఁ గావించిన యుపకారములతలంపు నీకుఁ గలిగియున్నను శత్రువు నన్ను వెదకికొని రాకమునుపె శీఘ్రంబున రథమును మఱలించి శత్రువున కభిముఖముగాఁ దోలుము. అని రావణుఁడు సారథితోఁజెప్పెను.

౪

రావణుని మేలుగోరునట్టి సారథిబుద్ధిహీనుడను రావణుఁడు చెప్పిన పరుషచరణంబులు విని రావణునింజూచి అతని నాశ్యానింపుచు హితకరంబగు నీవచనముఁ బ్రార్థించెను.

౫

నేను భయమునొందినవాడను గాని మూఢుఁడను గాని శత్రువుల వలన లంచముఁ దీసికొని వారలతోఁ జేరినవాడను గాని యేమఱుపాటు నొందినవాడను గాని నీయంగు స్నేహములేకవాడను గాని నీవు నాకుఁ గావించిన సత్కారములు మఱచినవాడను గాని కాను.

౬

మఱియేమన్నను, నేను నీహితముఁగోరి నీకీర్తి సురక్షితముగా నుండుటకై నీయందలి స్నేహంబున నిర్తలమయిన మనస్సుతో నీకుఁ బ్రియముగా నుండునని హితము గావించితిని; అది నీకేపు డప్రియమయినది.

౭

మహారాజా! మహానుభావుఁడవగు నీవు ఆయోగ్యుఁడు నల్పుఁడునగు వానివిధంబున నీసంతోషంబును నీహితంబునే గోరునట్టి నాయందు ఈవిషయమయి దోషంబు తలంపవలదు.

౮

చంద్రోదయముచేఁ బొంగిన సముద్రజలములు నదీవేగమును మఱలించునట్లు నేను యుద్ధమునుండి రథమును మఱలించినందుకుఁ గారణముఁ జెప్పెదను వినుము.

౯

వీరుఁడవగు రావణుఁడా! నీవు అప్పుడు చాలసేపు మహాయుద్ధంబుచేసి

నహి తే వీర! సౌముఖ్యం ప్రహర్షం వోపధారయే. ౧౫

రథోద్వహసఖన్నాశ్చ త ఇమే రథవాజినః,
దీనా ఘర్మపరిశ్రాంతా గావో వర్షహతా ఇవ ౧౬

నిమిత్తాని చ భూయిష్ఠం యాని ప్రాదుర్భవన్తి నః,
తేషు తేష్వభివన్నేషు లక్షయా మ్యప్రదక్ష్యేణమ్. ౧౭
దేశకాలా చ విజ్ఞేయా లక్షణా నీక్షితాని చ,
దైన్యం భేదశ్చ హర్షశ్చ రథిన శ్చ బలాబలమ్. ౧౮
స్థలనిమ్నాని భూమే శ్చ సమాని విషమాణి చ,
యుద్ధకాల శ్చ విజ్ఞేయః పర స్యాస్తరదర్శనమ్. ౧౯
ఉపయానాపయానే చ స్థానం ప్రత్యవసర్పణమ్,
సర్వ మే తద్రథసేన జ్ఞేయం రథకుటుమ్బినా. ౨౦

తవ విశ్రమహేతోశ్చ తద్దైమాం రథవాజినామ్,
కాద్రం వర్జయతా భేదం క్షమం కృత మిదం మయా. ౨౧
న మయా సేవచ్ఛయా వీర! రథోఽయ మపవాహితః,

భర్తృస్నేహపరీతేన మ యేదం యత్కృతం ప్రభో!. ౨౨

ఆశ్లాపయ యథా త త్వం వక్ష్య స్యరినిషూదన!,
త త్కరిష్యా మ్యహం వీర! గతాన్మణ్యేన చేతసా. ౨౩

యలసట నొందితివి; నీయందు యుద్ధము వివయమయి సౌముఖ్యముగాని యుత్సాహముగాని లేకపోయినది. ౧౫

ఈరథాశ్వంబులు రథము లాగిలాగి యలసి దీనంబులయి యెండతొఁకునకు మిక్కిలియుఁ జెనుట పట్టుటవలన నుంచిన ర్థంబునం దడిసిన గోవులుంబోలే నుండినవి. ౧౬

మనసేవలలో నేయేనిమిత్తంబు లధికముగాఁ గలుగునో అవన్నియు మనకుఁ బ్రతికూలముగానే గలుగుచుండినవి. ౧౭

సారథియగువాఁడు దేశకాలంబులును శుభాశుభనిమిత్తంబులును తన రథికునియొక్కయు నెదిరియొక్కయు అభిప్రాయంబులును తన రథికునియొక్క యుత్సాహానుత్సాహంబులును అలసటయు బలాబలంబులును భూమియొక్క మిట్టపల్లములు సమప్రదేశంబులు వివమప్రదేశంబులును యుద్ధంబునకు సహాయసమయంబులును ఎదిరియొక్క చిద్రంబులును మఱియు రథమును ఎదిరికి సమీపముగాఁ దోలుటయుఁ బౌర్వమునకుఁ దోలుటయు స్థిరంబుగా నిలుపుటయు ఎదిరి కభిముఖముగానే వెనుకకుఁ దిగుచుటయు అవన్నియుఁజక్కఁగాఁ దెలిసి రథంబు నడపవలెను. ౧౮-౨౦

హూఁడవగు రావణుఁడా! నీకును ఈరథము గుఱ్ఱంబులకును విశ్రాంతి గలుగుటకయ్యెను గొప్ప అపాయ మేమియుఁ గలుగకుండుటకైయును యుక్తముగాఁ దలంచి యిట్లు రథము తొలంగఁదోలితినే గాని నిమిత్తము లేకయే నాస్వేచ్ఛగాఁ జేసినవాడను గాను. ౨౧

రాజా! నేనేమి గావించితి నో అది స్వామివైన నీయందలి స్నేహముచేతనే చేసితినిగాని వేఱుగాదు. ౨౨

శత్రువుల పధించునట్టి పరుండవగు రావణుఁడా! ఇప్పు డాజ్ఞాపింపుము; నీవెట్లు ఆజ్ఞాపించెదవో అదేప్రకారమున నెంతమాత్రము జవదాటక నీయాజ్ఞను మనసార నెఱివేర్చి నీముఠంబు దీర్చుకొనెదను. అని సారథి రావణునితోఁ జెప్పెను. ౨౩

సంతుప్తస్తేన వాక్యేన రావణ స్తస్య సారథే,
వ్రతస్యైవం బహువిధం యుద్ధబుద్ధోఽబ్రవీ దిదమ్. ౩౪

రథం శీఘ్రం మిమం సూత! రాఘవాభిముఖం కురు,
నాహత్వా సమరే శత్రూన్నివర్తిష్యతి రావణః. ౩౫

ఏవ ముక్త్యా తత స్తుప్తో రావణో రాక్షసేశ్వరః,
దదా తస్యై శుభం హ్యేకం హస్తాభరణ ముత్తమమ్. ౩౬

శ్రుత్వా రావణవాక్యం తు సారథి స్సంస్యవర్తత,

తతో ద్రుతం రావణవాక్యచోదితః
ప్రచోదయామాస హయాన్ స సారథిః. ౩౭

స రాక్షసేంద్రస్య తతో మహారథః
క్షణేన రామస్య రణగ్రతోఽభవత్.

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే షడుత్తరశతతమ స్సర్గః. ౧౦౬.

సప్తోత్తరశతతమ స్సర్గః.

తతో యుద్ధపరిశ్రాంతం సమరే చింతయాస్థితమ్,
రావణం చాగ్రతో దృష్ట్వా యుద్ధాయ సముపస్థితమ్. ౧

దైవతైశ్చ సమాగమ్య ద్రష్టుమభ్యాగతో రణమ్,
ఉపాగమ్యాబ్రవీ ద్రామ మగస్త్యో భగవాన్మహిః. ౨

రామ! రామ! మహాబాహో! శృణు గుహ్యం సనాతనమ్,
యేన సర్వానరీవృత్తు! సమరే విజయిష్యసి. ౩

ఆదిత్యహృదయం పుణ్యం సర్వశత్రువిनाశనమ్,

రావణుడు సారథిచెప్పిన మాటకు సంతুষ്ടుడై యాసారథిని అనేక విధములుగాఁ బ్రశంసించి యుద్ధంబునేయ నాకగడఁబొంప నతనితో నిట్లని పలికెను. ౨౪

సారథీ! ఈరథమును శీఘ్రమున రామున కభిముఖముగాఁ దోలుము, రావణుఁ డెప్పుడైనను యుద్ధంబున శత్రువుల వధింపక మఱిరాఁడు. అని రావణుండు సారథితోఁ జెప్పెను. ౨౫

రాక్షసనాథుడగు రావణుండు సారథితో నివ్వినంబునం బలికి సారథి విషయంబున సంతুষ്ടుడై యతనికి నుండరమయిన యుత్తమమగు నొక హస్తాభరణము నొసంగెను. ౨౬

సారథియు రావణునివచనంబువిని యతని యాజ్ఞచొప్పున రథమును మఱిించి యుద్ధాభిముఖముగాఁ దోలుకొనిపోయెను.

అంత నాసారథి గావణునాజ్ఞచొప్పున శీఘ్రముగా గుఱ్ఱంబులఁ దోలుటయు నస్త్రహారథంబు తుఱుంబునకు యుద్ధంబున రామున కభిముఖంబుగా నిలిచెను. ౨౭

ఇది నూటయాజివసర్గము.

నూటయేడవసర్గము.

అంత యుద్ధంబుఁజూచుటకై దేవతలతోఁగూడ వచ్చియున్నభగవంతుండును ద్రికాలజ్ఞుండునగు నగస్త్యమహర్షి రాముండు యుద్ధంబున నలసట నొంది మరల యుద్ధంబునకువచ్చి తనముండట నిలుచున్న రావణుం గని చింతనొంది యుండుటం జూచి రామునియొద్దకువచ్చి యిట్లని పలికెను. ౧, ౨

రామా! రామా! మహాబాహుఁడా! నాయనా! నీవేస్త్రమున సమస్త శత్రువులను యుద్ధంబున జయింపఁగలవో అట్టిపరమరహస్యంబును సనాతనంబును బవిత్రంబును సమస్త శత్రువుల నశింపఁజేయునదియు జయప్రదంబును

జయావహం జపేన్నిత్య మక్షయ్యం పరమం శివమ్. ౪

సర్వమజ్జశమజ్జశ్యం సర్వపాపప్రణాశనమ్,
చింతాశోకప్రశమన మాయుర్వర్ధన ముత్తమమ్. ౫

రశ్మిమంతం సముద్యంతం దేవాసురనమస్కృతమ్,
పూజయస్వ వివస్వంతం భాస్కరం భువనేశ్వరమ్. ౬

సర్వదేవాత్మకో హ్యేష తేజస్వీ రశ్మిభావనః,
ఏష దేవాసురగణాన్లోకాన్పాతి గభస్తిభిః. ౭

ఏష బ్రహ్మచ విష్ణుశ్చ శివ స్కువ్దః ప్రజాఫలిః,
మహేంద్రో ధనదః కాలో యమ స్సోమో హ్యపాంపతిః. ౮

పితరో వసవ స్సాధ్యా హ్యశ్వినౌ మరుతో మనుః,
వాయు ర్వహ్నిః ప్రజాప్రాణ ఋతుకర్తా ప్రభాకరః. ౯

నిత్యంబును అత్యుచయిన ఫలముగలదియు పరమమంగళప్రదంబును సమస్తమంగళంబులకును మంగళంబును సమస్తపాపనాశనంబును అధివ్యాధిహరంబును ఆయుర్యవృద్ధికరంబును సర్వస్తోత్రంబులలోను ఉత్తమంబునగు పరబ్రహ్మ ప్రతిపాదకమయిన ఆదిత్యహృదయం బనుస్తోత్రమును నీకుపదేశించెదను వినుము.

3-౫

నీవు నువ్వు వర్ణుండగుటచే బ్రత స్థిరణములు గలవాఁడును (అంతరంగభక్తులచే నుపాసింపఁ బడువాఁడును) ఉదయమును బొందుచున్నవాఁడును దేవానురులచే నమస్కృతుండును ఇతరతేజస్సుల నన్నిటిని బరిధవించునట్టి మహాతేజస్సుగలవాఁడును జంద్రసూర్యప్రభృతులకును తేజమునొసంగువాఁడునగు సమస్తలోకనియామకుని బరిమార్చిను ఇచ్ఛహస్తోత్రముచే నారాధింపుము.

౬

ఆదిత్యమండలాంతర్వర్తియగు నీపురుషుండు సమస్తదేవతలకు నాత్మభూతుండు తనతేజస్సుచే సమస్తతేజస్సులను దిరస్కరించువాఁడు; కిరణంబుల సమస్తలోకంబులకు ఉత్పత్తిస్థితిసంహారంబులు నేయువాఁడు (భక్తులకు మోక్షంబునొసంగువాఁడు) ఈతఁడె కిరణంబులచే వర్షాదులుగల్గించి దేవానుర ప్రభృతినమస్తలోకంబులను రక్షించును.

౭

ఈతఁడే సమస్తదేవతలను శరీరముగాఁగలవాఁడు. ఇతఁడు బ్రహ్మ. ఇతఁడెవిష్ణువు. ఇతఁడేశివుఁడు. ఇతఁడేమారుఁడు. ఇతఁడే నవప్రజాపతులును. ఇతఁడే దేవేంద్రుండును. ఇతఁడే కుబేరుండును ఇతఁడేమృత్యువు. ఇతఁడే యముఁడు. ఇతఁడే చంద్రుఁడు. ఇతఁడే పరుణుఁడు.

౮

ఇతఁడే పితృదేవతలు. ఇతఁడే అప్సరసులు. ఇతఁడేసాధులు. ఇతఁడే యశ్వినీదేవతలు. ఇతఁడే మరుత్తులు. ఇతఁడే మనువు ఇతఁడేవాయువు. ఇతఁడేయగ్ని. ఇతఁడేప్రాణము ఇతఁడే వసంతాదియుతువులకుఁ గారణమయిన సూర్యుఁడు (సమస్తభక్తులచేతను బొందఁబడువాఁడు, సమస్తకార్యములకును ప్రేరకుఁడు సూర్యుఁడు).

౯

ఆదిత్య సువితా సూర్యః ఖగః పూషా గభస్తిమాన్,
సువర్ణ సదృశో భాను ర్హిరణ్య రేతా దివాకరః. ౧౦

హరిదశ్వ సుహస్రాచ్చి సుప్తసప్తి ర్శరీచిమాన్,
తిమిరోన్మథన శృమ్భు స్త్వప్తా మార్తాణ్డ అంశుమాన్. ౧౧

హిరణ్యగర్భ శ్శిశిర స్తపనో భాస్కరో రవిః,
అగ్నిగర్భోఽదితేః పుత్ర శ్శబ్ద శ్శిశిరనాశనః. ౧౨

వ్యోమనాథ స్తమోభేదీ ఋగ్యజుస్సామసారగః,
ఘనవృష్టి రపాం మిత్రో విన్ధ్యవీధీ స్తనజ్గమః. ౧౩

ఆతపీ మణ్డలీ మృత్యుః పిఙ్గళ స్సర్వతాపనః,
కవి ర్విశ్వో మహాతేజా, రక్త స్సర్వభవోద్భవః. ౧౪

నీవు అదితియొక్క పుత్రుడవు. జగత్తును గలిగించువాడవు. ఆకాశమునఁ దిరుగువాడవు. జగత్తును బోషించువాడవు. ప్రళస్తములయిన కిరణములు గలవాడవు మంచిపర్ణములు అనఁగా అైక్యముగలవాడవు. తపింపఁజేయువాడవు. బంగారముతో సమానుడవు. ప్రకాశించువాడవు. బంగారువికారమయిన రేతస్సుగలవాడవు. పగటిని జేయువాడవు. ౧౦

నీవు ఆకుపచ్చనివన్నెగల గుఱ్ఱములు గలవాడవు. నేయికిరణములు గలవాడవు సప్తయమ గుఱ్ఱముగలవాడవు. ప్రళస్తకిరణములు గలవాడవు. చీకటిని బోఁగొట్టువాడవు. సుఖము గలిగించువాడవు సమస్తనామరూపములను సంహరించువాడవు బ్రహ్మాండము మృతముకాఁగాఁ బుట్టినవాడవు ప్రకృప్తకిరణములు గలవాడవు. ౧౧

నీవు బంగారువికారమైన అండము గర్భమందుఁగలవాడవు చల్లనివాడవు తపింపఁజేయువాడవు. ప్రకాశము సేయువాడవు శబ్దించువాడవు. పగటియందు అగ్నిగర్భమందుఁ గలవాడవు. అదితిదేవియొక్క కొడుకవు. ప్రళయకాలంబున నిర్వాప్తపారముగా శాంతుఁడవగువాడవు. మంచును బోఁగొట్టువాడవు. ౧౨

నీవు ఆకాశమునకుఁ బ్రభుడవు. చీకటిని బోఁగొట్టువాడవు. (రాహువునుభేదించువాడవు) ఋగ్వేదము యజుర్వేదము సామవేదము అనువేదములయొక్క పారమును బొందినవాడవు. అధికమయిన వర్షముగలవాడవు జలములకు నేపిహితుడవు. వింశ్యపర్వతియొక్క మార్గమునందు అనఁగా ఆకాశమార్గమునందు శీఘ్రముగాఁ బోవువాడవు. ౧౩

నీవు ఎండగలవాడవు. గుండ్రమైన ఆకారముగలవాడవు శత్రులను జంపువాడవు (ఉదయకాలమందు) గోశోజనపు వన్నెగలవాడవు. (మధ్యాహ్నమునందు) సమస్తమును తపింపఁజేయువాడవు. వ్యాకరణము మొదలయిన సమస్తశాస్త్రములను ప్రవర్తింపఁ జేసినవాడవు. సమస్తమును నిర్వహించువాడవు అధికములైన కాంతులుగలవాడవు. భక్తులయందు దనురాగముగలవాడవు. సమస్తములైన కార్యములకు కారణభూతుడవు. ౧౪

నక్షత్రగ్రహతారాణా మధిపో విశ్వభావనః,
తేజసామతితేజస్వీ ద్వారకాత్మ స్నమోఽస్తు తే. ౧౫

నమః పూర్వాయ గిరయే పశ్చిమే గిరయే నమః,
జ్యోతిర్గణానాం పతయే దినాధిపతయే నమః. ౧౬.

జయాయ జయభద్రాయ హర్యశ్వాయ నమో నమః,
నమో నమ సుహస్రాంశో! ఆదిత్యాయ నమో నమః. ౧౭

నమ ఉగ్రాయ వీరాయ సారణ్యాయ నమో నమః,
నమః పద్మప్రబోధాయ మార్తాండాయ నమో నమః. ౧౮

నీవు అశ్వినాది నక్షత్రములకు గ్రహములకు సాధారణ నక్షత్రములకును. నాథుడవు. ప్రపంచమును నిలుపువాడవు. తేజస్సులలో అధిక తేజస్సు గలవాడవు. నగు పండ్రెండుమూర్తులు గలవాడా! నీకొఱకు నమస్కారము. అగుఁగాక. ౧౫

తూర్పుకొండపైనున్న నీకునమస్కారము. పడమటికొండపైనున్న నీకు నమస్కారము. (తూర్పుపడమటి కొండలయందు అంతర్యామివైన నీకు నమస్కారము) జ్యోతిర్గణములకు నాథుడవగు నీకు నమస్కారము. ముత్తలగు వారలకుఁ బ్రాప్యస్థానమవగు నీకు నమస్కారము దిసమును జేయునట్టి నీకునమస్కారము (నూర్యమండలాంతర్యామివగు నీకు నమస్కారము). ౧౬

అప్రతిహతమయిన పరాక్రమముగలవాడవగు నీకునమస్కారము గావించెదను (భక్తులకు సంసారజయంబుగల్గించువాడవైన నీకు నమస్కారము చేసెదను). జయంబును మంగళంబును ఒసంగువాడవైన నీకువందనము గావించెదను. హరితవర్ణమగు గుఱ్ఱముగలనూర్యనియం దంతర్యామివైన నీకుఁ బ్రణామియొనర్చెదను (నునోహరములగు గరుడవృషభాది వాహనములుగలనీకు మ్రొక్కెదను) వేయికిరణంబులుగల నూర్యనియం దంతర్యామివైనవాడా! (మితిలేనిమహాతేజముగలవాడా! నీయంశములయిన సమస్తజీవులకు సాధారణులు!) నీకుఁ బ్రణామంబు గావించెదను. ఆదిత్యమండలంబునయోగులచేఁ జూడబడునట్టి నీ కభివందనముచేసెదను. ౧౭

ఉపాసకులు కానివారలకు భయంకరుడవైన నీకు నమస్కారము. సర్వప్రాణులనుతత్త్వార్థకర్తానుమాపంబుగాఁ గర్తయంగుఁ జేరించువాడవైన నీకునమస్కారము. శిశ్రుముగా నడచువాడవైన (సారమునుగ్రహించువాడవైన ఓంకార ప్రతిపాద్యుడవైన హంసావతారరూపుడవైన) నీకు నమస్కారము. కమలములకు వికసింపఁజేయువాడవైన (భక్తులహృదయకమలమును సదావికసింపఁజేయువాడవైన) నీకునమస్కారము బ్రహ్మాండముప్రళయము నొందినపుడు మరల సృజించుటకై యున్నవాడవైన నీకు నమస్కారము. ౧౮

బ్రహ్మేశానాచ్యుతేశాయ సూర్యా యాదిత్యవర్చసే,
భాస్వతే సర్వభూయ రాద్రాయ వపుషే నమః. ౧౯

తమోఘ్నాయ హిమఘ్నాయ శత్రుఘ్నా యామితాత్మనే,
శృతఘ్నఘ్నాయ దేవాయ జ్యోతిషాం పతయే నమః. ౨౦

శస్త్రచామికరాభాయ హ్మయే విశ్వకర్మణే,
నమస్తమోభినిఘ్నాయ కుచయే లోకనాక్షిణే. ౨౧

నాశయ త్యేష వై భూతం తదేవ సృజతి ప్రభుః,

బ్రహ్మ విష్ణు శివులకును నియామకుడవయి పరబ్రహ్మరూపుడవయిన నీకునమస్కారము. సమస్తప్రాణులను ఆయ్యైకర్తంబులందుఁ బ్రేరించువాడవైన నీకు నమస్కారము. నూర్యమండలమునందుఁ దేజోరూపుడవయిన నీకు నమస్కారము. సమస్తతేజస్సులకును గారణమయిన మహాతేజస్సుగలవాడవయిన నీకు నమస్కారము. ప్రళయకాలమున సమస్తమును సంహరించువాడవయిన నీకు నమస్కారము. అప్పుడు భయంకరమయిన యాకాశముగలవాడవయిన నీకు నమస్కారము. ౧౯

అంధకారమును బోగొట్టువాడవయిన (అజ్ఞానమునుబోగొట్టువాడవయిన) నీకు నమస్కారము. భక్తులకు శీతోష్ణాదిద్వంద్వములసహించునామర్థ్యమునొసంగువాడవయిన నీకునమస్కారము. ఆశ్రితులశత్రువులను విధించువాడవైన (శత్రువులయిన యింద్రియములను జయించుశక్తిని భక్తులకుఁ బ్రసాదించువాడవయిన) నీకు నమస్కారము. దేశవిస్తృత త్రివిధపరిచ్ఛేదకూన్యూడవయిన (అపరిమితమహిమగలవాడవయిన) నీకు నమస్కారము. సమస్త పాపులను విశేషించి కృతఘ్నులను శిక్షించువాడవయిన నీకు నమస్కారము. సృష్టిసీతీసంహారములచేఁగ్రిడించువాడవైన (స్వయంప్రకాశుడవయిన) నీకు నమస్కారము. చంద్రనూర్యాది సమస్త జ్యోతిర్వర్ణమునకును బ్రకాశము నొసంగుటచే నాధుడవయిన నీకు నమస్కారము. ౨౦

మేలిబంగారువంటి మేనుగలవాడవైన నీకు నమస్కారము. అగ్నిరూపుడవైన (సమస్తలోకములకును ఆధారభూతుడవైన) నీకు నమస్కారము. అంధకారమును నశింపజేయువాడవైన (అజ్ఞానమును నశింపజేయువాడవైన) నీకు నమస్కారము. సమస్తమునందును బ్రకాశరూపుడవైన (స్వయంప్రకాశరూపుడవైన) నీకు నమస్కారము. లోకులు చేయు సమస్తకర్తములకును సాక్షిభూతుడవైన నీకు నమస్కారము. ౨౧

సర్వలోకనియామకుడవయిన యీదేవుండే సమస్తప్రపంచమును ప్రల

1118 యుద్ధకాండే - సప్తాత్తరశతతమ స్సర్గః. సర్గము.

పాయ త్యేష తప త్యేష వర్ష త్యేష గభస్తిభిః. ౨౨

ఏవ సుప్తేషు జాగర్తి ధూతేషు పరినిష్ఠితః,

ఏవ చైవాగ్నిహోత్రం చ ఫలం చైవాగ్నిహోత్రిణామ్. ౨౩

వేదాశ్చ క్రతవ శ్చైవ క్రతునాం ఫల మేవచ,

యాని కృత్యాని లోకేషు సర్వ ఏవ రవిః ప్రభుః. ౨౪

ఏన మాపత్సు కృచ్ఛేషు కాంతారేషు భయేషుచ,

కీర్తయ న్పురుషః కశ్చి న్నావసీదతి రాఘవః. ౨౫

పూజయ స్వైన మేకాగ్రో దేవదేవం జగత్పతిమ్,

ఏత త్రిగుణితం జప్తావ్ యుద్ధేషు విజయిష్యసి. ౨౬

అస్మిన్ క్షణే మహాబాహో! రావణం త్వం వధిష్యసి,

ఏవ ముక్త్యా తదాఽగస్త్యో జగమ చ యథాగతమ్. ౨౭

యకాలంబున సంహరించును. మరల నాప్రపంచమునె సృజించును. ఈతఁ
డె కిరణములచేఁ దాపము కల్గించి శోషిల్లం జేయును. వర్షంబును గురియిం
చును. ౨౨

భూతంబులు నిద్రించియున్నప్పుడును ఇతఁడు ఆభూతంబుల యన్ని
టియంగును అంతర్యామిత్వంబున వ్యాపించినవాఁడై మేలుకొనియుండును.

అగ్నిహోత్రమును అగ్నిహోత్రముయొక్క ఫలమును ఈసుహోపురు
షుడే. ౨౩

ఇతఁడె వేదములు, ఇతఁడె యుజ్ఞములు. యజ్ఞములచేఁ బొందఁద
గిన ఫలమును ఇతఁడే.

మఱియు లోకంబున నేయేకర్షణములు చేయఁబడుచున్నవో వానికన్ని
టికిని సర్వాత్మకుడయిన సూర్యమండలాంతర్వర్తియగునీహిరణ్యయపురుషుఁ
డు నియామకుఁడును ఫలప్రదాతయు. ౨౪

రాముఁడా! ఇందు వర్ణాశ్రమాద్యధికారినియమములేదు. ఎవ్వఁడైనను
ఆపదలుగల్గినపుడుగాని కష్టమువచ్చినపుడుగాని అడవిమార్గంబులం గాని
యితరభయంబులు గల్గినపుడు గాని యీ యాదిత్యహృదయస్తోత్రమును
బఠించినచో నతఁడు ఆపదలం బాసి నిర్భయండై సుఖము నొందగలఁడు.

నీవు మనసునిశ్చలముగానిపి దేవతలకును దేవులకును జగన్నాథుఁడు
నగునీదేవుని యియాదిత్యహృదయస్తోత్రంబునం బూజింపుము. ఈయాదిత్య
హృదయస్తోత్రమును మూడుమాఱులు జపింతువేని యాధ్యంబులందు జయమా
నొందఁగలవు. ౨౫

మహాబాహుఁడవగు రాముఁడా! నీ వీయాదిత్యహృదయమును జపింపు
ము. గుఱుముననె రావణునివధింపఁగలవు. అని యగస్త్యుఁడు రామునకుఁ
డెప్పెను.

అంత నగస్త్యమహర్షి యివిధంబునఁ బల్కి తా వచ్చినదారిం
బోయెను. ౨౬

ఏత చ్ఛ్చిత్వా మహా తేజా సప్తశోకోఽభవ త్తదా,
ధారయామాస సుప్రీతో రాఘవః ప్రయతాత్మవాన్. ౨౮

ఆదిత్యం ప్రేక్ష్య జప్తావే తు పరిం హర్ష మవాప్తవాన్,
త్రి రాచమ్య శుచి యౌత్వా ధనురాదాయ వీర్యవాన్. ౨౯

రావణం ప్రేక్ష్య హృష్టాత్తా యుద్ధాయ సముపాగమత్,
సర్వయత్నేన మహతా వధే తస్య ధృతోఽభవత్. 3౦

అథ రవి రవవ స్మిరీక్ష్య రామం
ముదితమనాః పరమం ప్రహృష్యమాణః,
నిశిచరపతిసంక్షయం విదిత్వా
సురగణమధ్యగతో వచ స్త్వరేతి. 3౧

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే సప్తోత్తరశతతమ స్సర్గః. ౧౦౭.

అష్టోత్తరశతతమ స్సర్గః.

స రథం సారథి ర్హృష్టః పరస్మై స్యప్రధర్మణమ్,
గన్ధర్వనగరాకారం సముచ్ఛ్రితపతాకినమ్. ౧

యుక్తం పరమసంపన్నై ర్వాజిభి ర్హేమమాలిభిః,
యుద్ధోపకరణైః పూర్ణం పతాకాధ్వజమాలినమ్. ౨

గ్రస్తస్త మివ చాకాశం నాదయంతం వసుస్థరామ్,
ప్రణాశం పరస్మై న్యానాం స్వస్మై న్యానాం ప్రహర్షణమ్. ౩
రావణస్య రథం క్షీప్రం చోదయామాస సారథిః,

త మాపతంతం సహసా స్వనవంతం మహాస్వనమ్. ౪

అప్పుడు మహారేణుడగు రాముడు ఇష్టహస్తోత్తమును విన్నంతనే మనసునందలి చింతలకలి పరమసంతుష్టుడై పరిశుద్ధమయినమనస్సుతో ఆదిత్యహృదయప్రతిపాద్యుడగు దేవదేవుని ధ్యానించెను. ౨౮

రాముడు ఆచమనముచేసి శుచి యయి సూర్యనిజాదుడు (ఆదిత్య మండలాంశర్వర్తి పరమాత్మను ధ్యానముచేయుచు) ముష్టాఱు ఆదిత్యహృదయస్తోత్రమునుజపించి యనుమడియైనపరాక్రమంబుగలవాడై పరమహర్షంబునొంది యనుచు చేతం బట్టెను. ౨౯

రాముడు అంత రావణుంజూచి సంతుష్టుడై సమస్తప్రయత్నంబుల సతనివధింప నిశ్చయించి యుద్ధంబు నేయుటకై సమీపించెను. 30

అంత సూర్యమండలాంతర్గతుడయిన హిరణ్మయండును నమ్రహృదుడును తన్ను దేవతాసమూహంబు పరివేష్టించి కొలుచు పరమసంతుష్టుడై పులకితదేహుండై రామునకుం బొడసూపి రామునింజూచి “రాక్షసరాజయినరావణుం నాశమునొందగలడని యెఱుంగుము. త్వరపడుము” అనిపలికెను.

నూటయేడవ సర్గము.

నూటయెనిమిదవసర్గము.

అంత నాపారథి సంతుష్టుడై శత్రువైనవంబులం గలచి నశింపజేయునదియు స్వస్థైర్యంబులకు సంతోషంబుగల్గించునదియు గంధర్వనగరము ఐతి నాశ్చర్యావహంబును ఉన్నతిములయిన పెక్కుధ్వజములు గలదియు మిక్కిలియు వేగవంతంబులయిన కాంచనభూషితంబులగు గుట్టంబులతోఁ గూడినదియు యుద్ధసాధనములయిన యాయుధములతో నిండినదియు అత్యున్నతంబగుటచే నాకాశంబును గ్రసించునట్లు చూపట్టునదియు భూమి యంతయు ధ్వనించునట్లు మహాధ్వని గలదియునగు రావణునిమహారథమును శిఖ్రముగాఁ దోలెను. ౧, ౨, 3

సరేంద్రుడగు రామచంద్రుడు అట్లు రాక్షసేంద్రుడగురావణుని

రథం రాక్షసరాజస్య సరరాజో దదర్శ హ,

కృష్ణవాజసమాయుక్తం యుక్తం రాద్రేణ వర్చసా. ౫

తటిత్పతాకాగహసం దన్వితేన్ద్రియధాయుధమ్,

శరాధారా విముచ్చంతం ధారాసారమి వామ్బుదమ్. ౬

తం దృష్ట్వా మేఘసంకాశ మాపతంతం రథం రిపోః,

గిరే ర్వహ్నిభిమృష్టస్య దీర్యత స్సదృశస్వసమ్. ౭

విష్ణురయ నైవ వేగేన బాలచన్ద్రనతం ధనుః,

ఉవాచ మాతలిం రామ స్సహస్రాక్షస్య సారథిమ్. ౮

మాతలే! పశ్య సంరబ్ధ మాపతంతం రథం రిపోః,

యథా పసవ్యం పతతా వేగేన మహతా వునః. ౯

సమరే హస్తు మాత్లానం తథా తేన కృతా మతిః,

త దప్రనూద మాత్తిష్ఠన్ ప్రత్యుద్గన్ధర్భ రథం రిపోః. ౧౦

విధ్వంసయితు మిచ్ఛామి వాయు ర్ద్రేఘ మి వోఽతితమ్,

అవిక్లబ మసంభ్రాంత మవ్యగ్రహృదయేక్షణమ్. ౧౧

రశ్మీసంచారనియతం ప్రచోదయ రథం ద్రుతమ్,

కామం న త్వం సమాధేయః పురందరరథోచితః. ౧౨

యుయుత్సు రహ మేకాగ్రః స్థారయే త్వాం సశిక్షయే,

పరితుష్టస్య రామస్య తేన వాక్యేన మాతలిః. ౧౩

ప్రచోదయామాస రథం సురసారథిసత్తమః,

మహారథంబు ఘంటలు మొదలగువానిచే మ్రోయుచు మహాధ్వనితో నచ్చుటం జూచెను. ౪

నల్లగుఱ్ఱములు పూర్వసదియు రౌద్రకారంబున వెలుంగుచున్నదియు మెఱపులనంటి ధ్వజంబులును ఇంద్రధనుస్సునంటి మహాధనుస్సును గలిగి బాణంబులు పంఙ్గించుచు మహావర్షంబు గురియుమేఘంబువలె నున్నదియు నగు రావణుని మహారథంబు ఎచ్చుటంజూచి రామండు వజ్రాయుధాభి హతింబయి పగులునట్టి పర్వతంబుశబ్దించు మహాధ్వనినంటి ధ్వనిగల్గనట్లు మండలాకాశమయిన ధనుస్సును శబ్దింపజేయుచు దేవేంద్రసాధియయిన మాతలింజూచి యిట్లనిపలికెను. ౫-౮

మాతల్లీ! శత్రువుయొక్క రథము వేగముగా ఎచ్చుచున్నది చూడుము.

ఈ రావణుండు ఇప్పుడు మరల ఎచ్చునపుడు వేగంబున సప్రదక్షిణం బుగా ఎచ్చుచున్నాడని కావున నితఁడు యుద్ధంబున హతుఁడగుట నిశ్చయము. ౯

ఇట్లపుటండేసి నీవు ఏమటుపాటునొందక క్రమంబుగా రావణురథ మున కభిముఖంబుగా మనయురదంబు దోలుము; వాయువు ఆకాశంబునం గ్రమ్మిన మేఘముం బాటుదోలునట్లు నే నితని వధించివుచ్చెదను ౧౦

నీవు భయంబునొందక ప్రమత్తుండువుగాక మనస్సనంగాని దృష్టి యందుగాని కలఁతనొందక పగ్గంబులఁ గ్రమంబుగాలాగుచు రథంబు శిఘ్రంబుగా నడుపుము. ౧౧

నీవు దేవేంద్రనంతటివానిరథమునకు సారథ్యమునేయువాడవు కావున నీకు ఈవిషయ మంతగాఁ జెప్పవలసినదిలేదు. వాస్తవమే. ఆయనను నేనుయుద్ధ మునేయుసమయంబు కావున జాగరూకుండైనై నీకు జ్ఞాపకపఱచెదనుగాని ఉపదేశించువాఁడనుగాను. అని రామండు మాతలితోఁజెప్పెను. ౧౨

శివసారథిశ్రేష్ఠుండగు నమ్మాతలిరాముని మాటనువిని పరమసంతుష్టుఁ డై రథంబు దోలెను. ౧౩

అపసవ్యం తతః కుర్వ న్రావణస్య మహారథమ్. ౧౪
చక్రోత్థిప్తేన రజసా రావణం వ్యసథానయన్,

తతః క్రుద్ధో దశగ్రీవస్తామ్రవిష్ణురితేక్షణః. ౧౫
రథప్రతిముఖం రామం సాయకై రవధూనయత్,
ధర్షణామర్షిణో రామో ధైర్యం రోషేణ లబ్ధయన్. ౧౬
జగ్రహ సుమహావేగ మైంద్రం యధి శరాసనమ్,
శరాంశ్చ సుమహాతేజా సూన్యరశ్మిసహస్రభాన్. ౧౭

తదో పోధం మహ ద్యుద్ధ మన్యోస్యవధకాక్షిణోః, ౧౮
పరస్పరాభిముఖయో ర్ద్వైప్తయో రివసింహయోః.

తతో దేవా సుగంధర్వా సిద్ధా శ్చ పరమర్షయః, ౧౯
సమేయు ర్ద్వైరథం ద్రష్టుం రావణక్షయకాక్షిణః.
సముత్పేతు రథోత్పాతా దారుణా రోమహర్షణాః,
రావణస్య వినాశాయ రాఘవస్య జయాయ చ. ౨౦

వవర్ష రుధిరం దేవో రావణస్య రథోపరి, ౨౧
వాతా మణ్డలిన స్తీక్ష్ణా హ్యపసవ్యం ప్రచక్రముః.
మహ ద్బుధ్రకులం చాస్య భ్రమమాణం నభఃస్థలే,
యేన యేన రథో యాతి తేన తేన ప్రథావతి. ౨౨
సంధ్యయా చావృతా లజ్జా జపాపుష్పనికాశయా,
దృశ్యతే సంప్రదీ ప్తేన దివసేఽపి వసుంధరా. ౨౩
సనిర్ఘాతా మహోల్కాశ్చ సంప్రచేరు ర్మహాస్వినాః,
విషాదయం స్తే రక్షంసి రావణస్య తదాఽహితాః. ౨౪

అంత సమాతలి రావణుని కథంబు నప్రదక్షిణంబుగాఁ జేయుచుఁ
దనయరదంబుఁ బ్రదక్షిణంబుగాఁ బఱపి చక్రోద్ధతికిఁ రేగినదుమ్మచే రావ
ణుని చలించునట్లు చేసెను. ౧౪

అంత రావణుండు గుపితుఁడై కన్నులం గెంజాయగగుర నుతిమి చూ
చుచు తనకథంబున కభిముఖుండై నిలిచినరాముని బాణంబులఁ బ్రహరించెను.

మహాపరాక్రమశాలియగురాముఁడు అట్లా ధర్మించుటకుఁ గుపితుండై
తోపావేశంబున ధైర్యం బినుమడింప యుద్ధంబున మాతలి దెచ్చియిచ్చిన మ
హావేగంబగు నైంద్రధనుస్సును సూర్యకిరణ సమానములయిన తీక్ష్ణబాణము
లనుం గ్రహించెను. ౧౫, ౧౬

అంతఁ బరస్పరాభిముఖములయి యొక దానినొకటి విధింపఁగోరి చెల
రేగినమత్తంబులగు సింహములకై ఐడి ఆరామరావణులు యుద్ధమునేయ నారం
భించిరి. ౧౭

అంత దేవతలును గంధర్వులును సిద్ధులును మహర్షులును రావణునివినా
శంబుఁ గోరినవారలు కావున ఆరామరావణుల యుద్ధంబుఁ జూడవచ్చిరి. ౧౮

అంత రావణుని మరణంబును రాముని జయంబును సూచించునట్టి
భయంకరములును గగుర్పాటు గలిగించునవియునగు మహోత్పాతంబులు
చూపట్టినవి. ౨౦

రావణునియరదముమీఁద మేఘము నెత్తురు వర్షించెను. భయంకరము
లయిన నుడిగాడ్పులు అప్రదక్షిణముగాఁ జాట్టినవి. ౨౧

గద్ద లనేకంబులు ఆకాశంబున గుంపుగా రావణునికథము ఏయేమార్గం
బునందోవునో ఆయామార్గంబున వెంబడించి తిరిగెను. ౨౨

పగటియందుఁగూడ లంకాపురియంతయు సంధ్యారాగంబు క్రమ్ముట
వలన లంకాధూమియంతయు మండుచున్నట్లు గానంబడెను. ౨౩

పిడుగులును పెద్దకొఱపులును మహాధ్వనులతోఁ బడినవి. అవి రావ
ణునివినాశంబు సూచించుటందేసి రాక్షసులు దిగులాందరి. ౨౪

రావణశ్చ యత స్తత్ర సంచచాల వసుంధరా,
రక్షసాం చ ప్రహరతాం గృహీతా ఇవ బాహవః. ౨౫

తామ్రాః పీతా శ్చితా శ్వేతాః పతితా సుస్పర్శరత్నయః,
దృశ్యంతే రావణ స్యాన్తే పరవత స్వేవధాతవః. ౨౬

గృధై రనుగతా శ్చాస్య సమన్వీయ జ్వలనం ముఖైః,
ప్రణేదు ర్ముఖ మీక్షంత్య స్సంరబ్ధ మశినం శివాః. ౨౭
ప్రతికూలం వపా వాయూ రణే పాంసూన్ సమాకిరన్,
తస్య రాతసరాశస్య కుర్వన్త్యప్తినిలోపనమ్. ౨౮
నివేతు రిన్ద్రాశనయ సైన్యే చాస్య సనుస్తతః,
దుష్ప్రిషహ్యసేనా ఘోరా వినా జగధరస్వనమ్. ౨౯

దిశశ్చ ప్రదిశ స్పర్వా బభూవు స్తిమిరావృతాః,
పాంసువర్షేణ మహతా దుర్దర్శం చ నభోభవత్. 3౦
కుర్వన్త్యః కలహం ఘోరం శారికా స్తద్రథం ప్రతి,
నివేతు శ్చకత స్తప్త, దారుణం దారుణాగుతాః. 3౧
జఘనేభ్య స్సుల్లిజ్ఞాంశ్చ నేత్రేభ్యోఽమ్రాణి సస్తకమ్,
ముముచు స్తస్య తురగా స్తుల్య మగ్నించ దారిచ. 3౨
ఏవంప్రకారా బహవ స్సముత్పాతా భయానవః,
రావణస్య వినాశాయ దారుణా స్సంప్రజన్తరే. 33
రాసు స్యాపి నిమిత్తాని సౌమ్యాని చ శుభానిచ,
బభూవు ర్జయశంఙ్గీని ప్రాదుర్భూతాని సర్వశః. 3౪
నిమిత్తాని చ సౌమ్యాని రాఘవస్య జయాయ చ,
దృష్ట్వా పరమసంహృష్టో హతం మేనే చ రావణమ్. 3౫

రావణుఁ డున్నవైపున భూమి చలనంబునొందెను.

రాక్షసులు యుద్ధంబునఁ బ్రహరించునపుడు వారిచేతులు పట్టుకొని పోయినట్లుండెను. ౨౧

సూర్యకిరణంబులు తెల్లగాను నల్లగాను ఎఱ్ఱగాను బీతిపర్ణంబుగాను రావణునిదేహంబునంబ్రసరించి పర్వతంబుపైనుండు శ్మశ్రికథాతువులుంబోలెఁ బ్రకాశించినవి. ౨౨

నక్కలు గడ్డంతోఁగూడినవై కోళ్ళ నిప్పుగ్రక్కుచు రావణుని మొగంబుఁజూచి భయంకరముగా నఱచుచు నమంగళంబు సూచించినవి. ౨౩

యుద్ధంబున వెనుకాలిరేగి రాక్షసరాజయిన రావణునికిఁ గన్నులగ పడకుండునట్లు గుమ్మచల్లుచుఁ బ్రతిహఙ్గముగా వీచెను. ౨౪

ఎంతమాత్రము మేఘములేకయె రావణుపై వ్యంబుననంతటను భయంకరాకాశంబులును సహించఁగూడని మహాద్వచి గలవియనగు కోటపులుసు బిడుగులును బడినవి. ౨౫

దిశలును విదిశలును అంతటను జీఁకట్లుక్రమింపవి. కరాగములు వర్షించుటచేత నాకాశంబునఁ గన్నెత్తించు నలవికాదయ్యె. ౩౦

ఆయుద్ధమున గోరింకలు భయంకరముగా యుద్ధంబునేయుచు భయంకరముగాఁ గూయుచు నారధముమీఁదమాడ్కులకు వ్రేఁగెనాల్సవి. ౩౧

రావణుని గుఱ్ఱములు జఘనంబులనుండి అగ్నికణములను నేత్రంబుల నుండి కన్నీళ్ళను ఇల్లు అగ్నిఁ జుమును సనుముగా నెడతెగి నదలినవి.

ఇల్లు భయంకరంబులును వినాశసూచకంబులునగు పెక్కు దుర్నిమిత్తములు సంజాతంబులయి రావణునినాశంబుసూచించినవి. ౩౩

మఱియు నట్లు రామునకు విజయసూచకములను భయనాశనంబులును మంగళకరములు నగు సునీకశుభనిమిత్తంబులును అంతటం గానంబడెను.

రాముఁడు తనకు జయసూచకములగు శుభనిమిత్తంబులు దోచుటయుంజూచి రావణునకు వినాశసూచకములగు దుర్నిమిత్తములు దోచుటయుంజూచి

తతో నిరీత్యాత్మగతాని రాఘవో
 రణే నిమిత్తాని నిమిత్తకోవిదః,
 జగామ హర్షంచ పరాంచ నిర్వృతిం
 చకార యుద్ధే హ్యగ్నికంచ విక్రమమ్. 32
 ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండేఽష్టోత్తరశతతమ స్సర్గః. ౧౦౮.

న వోత్తరశతతమ స్సర్గః.

తతః ప్రసృతం సుక్రూరం రాసురావణయో సదా,
 సుమహా దైవరిథం యుద్ధం సర్వలోకభయావహమ్. ౧
 తతో రాక్షససైన్యంచ హరీణాంచ మహద్బలమ్,
 ప్రగృహీతప్రహరణం నిశ్చేష్టం సమతిష్ఠత. ౨
 సంప్రయుద్ధౌ తతో దృష్ట్యా బలవన్నరరాక్షసా,
 చ్యాక్షేష్టహృదయా సురేవే హం విస్మయ మాగతాః. 3

నానాప్రహరణై రవ్యక్తై ర్భుజై ర్వీక్షితబుద్ధయః,
 తన్మః ప్రేక్ష్య చ సంగ్రామం నాభిజఘ్నుః పరస్పరమ్. ౪

రక్షసాం రావణంచా వానరాణాంచ రాఘవమ్,
 పశ్యతాం విస్తృతాక్షాణాం సైన్యం చిత్రమివాబభౌ. ౫

తౌ తు తత్ర నిమిత్తాని దృష్ట్యా రావణరాఘవౌ,
 కృతబుద్ధీస్థిరామర్షౌ యయుధాతే హ్యభీతవత్. ౬
 జేతవ్యమితి కాకుత్స్థో మర్తవ్యమితి రావణః,

పరమసంతోషంబునొంది రావణుని హతుడయ్యె ననియు నీత లభించెనని యుండలంచెను. 3౫

అంత శకునంబుల గుణాగుణంబులు చక్కగా నెఱింగినట్టి యారాముడు తనవిజయంబు సూచించునట్టి శుభవిమిత్తంబులం జూచి పరమసంతుష్టుడై పులకితశరీరుండై యుద్ధంబున నధికముగా బ్రాక్రమించెను. 3౬

ఇది నూటయొనిమిదవసర్గము.

నూటయొమ్మిదవసర్గము.

అంత రామరావణుల మిక్కిలియు దీక్షంబును సమస్తలోకంబులను బయంకరంబునగు ఘోరద్వంద్వయుద్ధమయ్యె. ౧

అంత అయ్యుంబులధరించి యుద్ధస్పర్ధములయిన వానరాక్షససేనలు రామరావణయుద్ధంబుజూచుచు యుద్ధంబునదలి విశేషముగానుండెను. ౨

అప్పుడు రాముండును రావణుండును ఘోరంబుగా యుద్ధమునేను నారంభించుటయు నిరువాగువారలను చేయునదివిడిచి అయ్యగృహంబుజూచుచుండిరి. 3

అన్యెనిమిదు అట్లగృహకారమైనయుద్ధంబునుజూచి యాశ్చర్యమునొంది ప్రహరింప నాయుంబుగా బైకత్తినచేతులతోనే యొకరి నొకరెదిరింపక చూచుచుండిరి. ౪

రాక్షసులు రావణుని జూచుచును వానరులు రామునిజూచుచును అద్భుతరసమగ్నులయి తిప్పపాటు మఱచి నిశ్చలులయి యుండుటవలన నయ్యరువాగును చిత్తరుచిన వ్రాయబడినదివలె నొప్పెను. ౫

రామరావణులను ఆశకునంబులన్నియుంజూచి నిశ్చయముతో స్థిరమయిన కోపంబెవలగ నిర్భయంబుగాబోరిరి. ౬

అప్పుడు రాముండు జయము తప్పకగలుగుననియు రావణుండు తప్పక

ధృతౌ సప్తవీర్యసర్వస్వం యుద్ధేఽరణ్యయతాం తదా. ౭

తతః క్రుద్ధో దశగ్రీవ శృరాన్ సంఘాయ వీర్యవాన్,
ముమోచ ధ్వజ ముద్దిశ్య రాఘవస్య రథే స్థితమ్. ౮

తే శరాస్త మనాసాద్య పురందరరథధ్వజమ్,
రథశక్తిం పరామృశ్య నివేతు ర్ధరణీతలే. ౯

తతో రామోఽపి సంక్రుద్ధ శ్చాప మాయమ్య వీర్యవాన్,
కృతప్రతికృతం కర్తుం మనసా సంప్రచక్రమే. ౧౦

రాణధ్వజ ముద్దిశ్య ముమోచ నిశితం శరమ్,
మహాసర్ప మి వాసహ్యం జ్వలన్తం న్వేన తేజసా. ౧౧

జగామ స మహీం చిత్వా దశగ్రీవధ్వజం శరః,
స నికృత్తోఽపత ద్భూమా రావణస్య రథధ్వజః. ౧౨

ధ్వజ సోఽన్తథనం దృష్ట్వా రావణస్సు మహాబలః,
సంప్రదీప్తోఽభవ తోక్రిధా దమన్దా త్ప్రదహన్నివ. ౧౩

స రోషవశ మాపన్న శ్శరవర్షం మహా ద్వమన్,
రామస్య తురగాన్ దీప్తై శ్శరై ర్వివ్యాధ రావణః. ౧౪

తే విధ్ధా హరయన్తత్ర నాస్థుః న్నాపి బభ్రుముః,
బభూవు స్సప్తవీర్యదయాః పన్నాశై రివాహతాః. ౧౫

తేషా మసమ్భ్రమం దృష్ట్వా వాజినాం రావణస్తదా,
భూయవప సుసంక్రుద్ధ శ్శరవర్షం ముమోచహ. ౧౬

కదాశ్చ పరిఘాం శ్చైవ చక్రాణి ముసలానిచ,
గిరిశృంగాణి పృత్యంశ్చ తథా కూలపరశ్వభాన్. ౧౭

మరణంబు గలుగుననియు ఉభయమును నిశ్చయించి తమ పరాక్రమంబంతయు యుద్ధంబునం జూపిరి. 2

అంతఁ బరాక్రమశాలియగురావణుండు బాణంబులవంటికి సంధించి రాముని కథంబుననున్న ధ్వజముపయిఁ బ్రయోగించెను. ౮

ఆబాణంబులు దృఢమయిన దేవేంద్రుని యరదంబు దాఁకి ధ్వజముఁ దాఁకకయే వృద్ధంబులయి నేలంబడినవి. ౯

అంతఁ బరాక్రమవంతుఁడగు రాముండు కరమకుపితుఁడై ధనువు నాకర్షించి రావణునిచేతకు బదులుగావించు మనంబునం దలంచెను. ౧౦

రాముండు మహాసర్పమునలె నతితీక్షణమును గుఱ్ఱసాంబును తేజస్సుచే జ్వలించుచున్నదియనగు నొక్క దివ్యబాణంబును రావణుని ధ్వజముపైఁ బ్రయోగించెను. ౧౧

ఆబాణము రావణునిధ్వజమును ఖండించి భూమిం బ్రవేశించెను; రావణుని కథధ్వజము అట్లు ఖండిత మయి నేలంగూలెను. ౧౨

మహాబలశాలియగు రావణుండు అట్లు తనధ్వజమును ఖండించుటను జూచి రాముని యాటోపంబునహింపక కోపించి యగ్నివలె మండిపడెను.

ఆరావణుండు అట్లు కుపితుఁడై గొప్ప బాణవర్షంబు గురించుచు రాముని యశ్వముల పేనులంగుఁ దీక్ష బాణంబులఁ గుప్పించెను. ౧౩

అట్లు ఆగుఱ్ఱంబులు బాణంబుల నొప్పింపఁబడియు నెంతమాత్రమును జలనము గాని తడఁబాలుగాని సొందవయ్యె; తామగతాండ్లం గొట్టఁబడినవి వలె స్వస్థములయి యుండినవి. ౧౪

అపుడు రావణుండు తనబాణప్రహారంబులను ఆయుర్వైతహాశ్వంబులు తలంగనుండుచుజూచి మఱియుఁ గుపితుఁడై మరల బాణవర్షంబు గురిసెను.

ఆరావణుండు గదలను ఇనుపగుడియలను శక్రములను ముసలంబులను బర్వతశిఖరంబులను వృక్షములను ఫలంబులను గండగొడ్డల్లను అనేకంబుల రామునిరథముపయిం బ్రయోగించెను. ౧౫

నూనూవిహిత మేతత్తు శస్త్రవర్ష మపాతయత్,
తుములం త్రాసజననం భీమం భీమప్రతిస్వనమ్. ౧౮

త ద్వర్ష మభవ ద్యుధ్ధే నైకశస్త్రసుయం మహత్,
విముచ్య రాఘవరథం సమన్తా ద్వాసరే బలే. ౧౯
సాయకై రస్తరిక్షంచ చకా రాశు నిరంకురమ్,
సహస్రశ స్త్రో బాణా నశ్చాస్తహృదయోద్యమః. ౨౦
ముమోచచ దశగ్రీవో నిస్సజే నాస్తరాత్కనా,
వ్యాయచ్చమానం తం దృష్ట్వా సత్వరం రావణం రణే. ౨౧
ప్రహసన్నివ కాకుత్స్థ స్సంబధే సాయకాన్ శితాన్,

స ముమోచ తతో బాణా స్రజే శతసహస్రశః. ౨౨
తా దృష్ట్వా రావణ శ్చక్రే స్వశరైః ౪౦ నిరస్తరమ్,

తత స్తాభ్యాం ప్రముక్తేన శరవర్షేణ భాస్వతా. ౨౩
శరబద్ధ మి వాభాతి ద్వితీయం భాస్వ దమ్బరమ్,

నానిమిశ్తోఽథన ద్బాణో నాతిభేత్తా స నిష్ఫలః. ౨౪

అన్యోన్య మభిసంహత్య నివేతు ర్ధరణీతలే,
తథా విస్ఫుజతో ర్బాణా వ్రామరావణయో ర్క్రృభే. ౨౫
ప్రాయుధ్యతా మవిచ్ఛిన్నా వస్యంతో సవ్యదక్షిణమ్,
చక్రతు స్తు శరాఘ్నే స్తా నిరుచ్ఛావస మి వామ్బరమ్. ౨౬

ఆరావణుం డట్లు మాయాబలంబునంజేసి భయంకరం బయినదియొ
భయంకరమయిన ప్రతిష్ఠని గలదియనగు శానావిధాయోగవర్షము గురి
పించెను. ౧౮

యౌద్ధమనందు బహువిశ్రమమయిన యచ్చహోవర్షము రామ
బాణనివారిత మగుటంజేసి రామరథంబు వదిలి వానరపై న్యమపయిం బడెను.

అంత రావణుండు ఎవతెగని యుత్సాహముతోఁ గూడినవాడై
మనంబున నొండుదలంపక వేనవేలగ బాణంబులఁ బ్రయోగించి ఆకాశమం
తయు ఎంతమాత్రము సంగులేక బాణములచే నిండినదిగాఁ గావించెను ౨౦

రావణుండు యౌద్ధంబున నత్యాసక్తితో మహోత్సాహంబున బాణ
ములు ప్రయోగించుటంజూచి రాముండు నవ్వుచుఁ దీక్ష్ణబాణంబులు ధను
స్సున సంధించెను. ౨౧

అంత రాముండు యౌద్ధంబున లక్షలలక్షలుగా బాణంబులేయుటయు
రావణుం డవించి ఆకాశంబంతయు ఎంతమాత్రము సంగులేక తన బాణ
ములచే నిండునట్లు పెక్కు బాణంబు లడరించెను. ౨౨

అంత నారామరావణులు ప్రయోగించిన దేదీప్యమానంబగు బాణవర్ష
ముచే నిండి యొప్పినదై యాకాశము బాణమయంబగు మఱియొక యాకాశ
ముపగిరిఁజూడనయ్యె. ౨౩

ఒకబాణముగాని లక్ష్యములేక వేయఁబడినదిగాని లక్ష్యము నతిక్ర
మించి యొండుస్థలముభేదించునదిగాని నిష్ప్రయోజనమయినదిగాని గలుగ
దయ్యె. ౨౪

అట్లు అగృభతంబుగా యౌద్ధంబున బాణంబు లేయుచున్న యారామ
రావణుల బాణంబులు ఒండొంటిందాఁకి నేలంబడినవి. ౨౫

ఆ రామరావణులు సవ్యాపసవ్యక్రమంబుల నవిచ్ఛిన్నంబుగా బాణ
ములు పరఁగించి యాకాశంబంతయు నూర్పువిడుచుటకేని యవకాశము లేన
ట్లు బాణముల నిండించిరి. ౨౬

రావణస్య హయా న్రామో హయా న్రామస్య రావణః,
జఘ్నుతు స్తా తథాఽన్యోన్యం కృతానుకృతకారిణౌ. ౨౭

ఏనం తౌ తు సుసంక్రుద్ధౌ చక్రతు ద్యుద్ధ మద్భుతమ్,
ముహూర్త మభవ ద్యుద్ధం తుములం రోమహర్షణమ్. ౨౮

ప్రయుధ్యమానౌ సమరే మహాబలౌ
శితై శ్చరై రావణలక్ష్మణగృహౌ,
ధ్వజావపాతేన స రాక్షసాధిపౌ
భృశం ప్రచుక్రోధ తదా రఘూత్తమే. ౨౯
ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే నవోత్తరశతతమ స్సర్గః. ౧౦౯.

ద శోత్త ర శ త త మ స్స ర్గః.

తౌ తదా యుధ్యమానౌ తు సమరే రామరావణౌ,
దదృశు స్సర్వభూతాని విస్మితే నాన్తరాత్మనా. ౧
లర్దయన్తౌ తు సమరే తయౌ స్తు స్యద్దనోత్తమా,
పరస్పర మభిక్రుద్ధౌ పరస్పర మభిదుతౌ. ౨
పరస్పరభే యుక్తౌ ఘోరరూపౌ బభూవతుః,
మణ్డలాని చ వీధీశ్చ గతప్రత్యాగతాని చ. ౩
దర్శయన్తౌ బహువిధాం సూతసారధ్యజాం గతిమ్,
లర్దయన్తౌ వ్రాణం రామో రాఘవం చాపి రావణః. ౪
గతివేగం సమాపన్నౌ ప్రవర్తననివర్తనే,

క్షీచతో శ్చరజాలాని తయౌ స్తౌ స్యద్దనోత్తమా. ౫
చేరతు స్సంయుగమహీం నానారౌ జలదౌ యథా,

రాముఁడు రావణుని కృష్ణంబులంబ్రహ్మరించుటయు రావణుఁడు రాముని హంబుల నొప్పించెను. అట్లు ఇరువురు ఒకరుచేసినందున మఱియొకరు బ్రతుకేయుదు ఒండొరులను నొప్పించిరి. ౨౭

ఇవ్విధంబున నాగసురావణులు పరమకపితులయి యద్భుతముగా యుద్ధము గావించి రప్పడు ముహూర్తకాలము నానావిధంబును రోమహర్షణంబునగు యుద్ధమయ్యె. ౨౮

అట్లు రామరావణులు ఒండొరులపయిం గఱకుటయు లడరించుచు బోరుచుండునప్పుడు రాక్షసరాజుని రావణుఁడు తనవ్యజంబు పడఁద్రోసి పంపు గు రామునిపయి మిక్కిలియుఁ గినుకవహించెను. ౨౯

నూటతొమ్మిదివ సర్గము.

నూటపదియవసర్గము.

అయ్యుద్ధంబు నట్లద్భుతాకారంబుగాఁ బోరుచున్న యా రామరావణులను సమస్తసహాయంబులును వెఱఁగుపడి చూచుచుండెను. ౧

విధములగు నారామరావణులు అట్లు ఒండొరులపైఁ గోపించి యొకరి నొకరు విధింపంబూని యొండొరుల నొప్పించుచుండుటయు నాయుత్తమవధంబులు ఒక దానినొకటి యెదుర్కొని సారథులచాతుర్యంబునంజేసి మండలాకారంబులు వీధులు గతప్రత్యాగతంబులు మొదలగు నానావిధగతులం జూపుచు భయంకరాకారంబులయి పోలిచెను. ౨, ౩

రాముఁడు రావణుని నొప్పించుచు రావణుఁడు రాముని నొప్పించుచు ఇరువురును బాణప్రయోగమునందును బాణముల మఱలించుటయందును మహావేగంబుఁ జూపిరి. ౪

ఆ రామరావణు లట్లవిచ్ఛిన్నముగా బాణపరింపరలు పరఁగించుచుఁ జెలంగుటయు వారలరథములురెండును యుద్ధభూమియందు జలధారలు

- దర్శయిత్వా తథా తౌతు గతిం బహువిధాం యజ్ఞే   ౬
 పరస్పర స్వాభిముఖౌ పునరే వాపతస్థతుః,
 ధురం ధురేణ రథయో ర్వక్త్రం వక్త్రేణ వాజినామ్.   ౭
 పతాకాశ్చ పతాకాభి స్సమేయుః స్థితయో సదా,
 రావణస్య తతో రామో ధనుర్ముక్తైశ్శితైశ్శరైః.   ౮
 చతుర్భిశ్చతురో దీప్తైర్వయా స్ప్రశ్యసంపయత్,
 స శ్రోధపశమావన్నో హయానా మపసర్పజే.   ౯
 ముమోచ నిశితా న్బాణా న్నాఘవాయ నిశాచరః,
 సోఽతివిద్ధో బలవతా దశగ్రీవేణ రాఘవః.   ౧౦
 జగామ స వికారంచ సచాపి వ్యధితోఽభవత్,
 చిక్షేప చ పున ర్బాణా న్వజ్రపాతసమస్వినాన్.   ౧౧
 సారథిం వజ్రహస్తస్య సముద్దేశ్య నిశాచరః,
 మాతలే స్తు మహావేగా శ్చరీరే పతితా శ్చరాః.   ౧౨
 స నూత్న మపి సమ్మోహం వ్యథాం వా ప్రదదు ర్యధి,
 తయా ధర్మణయా క్రుద్ధో మాతలే ర్న తథాఽఽత్మనః.   ౧౩
 చకార శరజాలేన రాఘవో విముఖం రిపుమ్,
 వింశతం త్రింశతం షష్టిం శతశోఽథ సహస్రశః,   ౧౪
 ముమోచ రాఘవో వీర స్సాయకాన్ స్వదైవే రిపౌః,

గురియుచున్న మేఘంబులకై వడిఁ జూడనొప్పెను.

౫

ఆరధంబు లట్లు యుద్ధంబున నానావిధగతులం జూపి మరల నొం
డొంటి కభిముఖముగా నిలిచినవి.

౬

అప్పుడు ఆరధములు పరస్పరము కాఁడికాఁడితోను ధ్వజములు ధ్వజ
ములతోను గుఱ్ఱములముఖములు ముఖములతోను గఱిసియుండునట్లు నిలిచి
పోలిచెను.

౭

అంతరాముఁడు ధనువు నాకర్షించి దేదీప్యమానంబులగు నాముగు
వాఁడిబాణములేసి తనరథాశ్వముల కడ్డముగానిలిచినరావణునశ్వంబులనార్పిం
టిని ఆవలికిఁ దోలెను.

౮

ఆరావణుఁడు తనగుఱ్ఱంబుల నావలికిఁ దొలగించుటకుఁ గుపితుఁడై
రామునిపయిఁ గఱకుటయులం బఱపెను.

౯

రాముఁడు అట్లు బలవంతుఁడగురావణునిచే మిక్కిలియు నొప్పింపఁ
బడినను బాధనుగాని అంతిర్యేదనవలనఁ గలుగు నంగవికారముఁగాని
యెంతమాత్రముఁ బొందఁడయ్యె.

౧౦

అంత రావణుఁడు దేవేంద్రుని సారథియగు మాతలిపై పడుగుపడినం
తటి మహాధ్వనిగల బాణంబులం బ్రయోగించెను.

౧౧

మాతలికి యుద్ధంబున మహావేగంబులగు నాబాణంబులు దేహంబుపై,
బడినను కొంచెమైనను కలఁతగాని నొప్పిగాని కలుగదయ్యె.

౧౨

రాముఁడు రావణుఁడు తన్ను నొప్పించుట కంతగాఁ గోపము నొంద
లేదుగాని మాతలిని నొప్పించినందుకుమాత్రము పరమకుపితుఁడై పెక్కు
బాణములు పరఁగించి యుద్ధంబున రావణునిఁ దనయెదుట నిలువలేక కొంత
తొలఁగునట్లు కావించెను.

౧౩

పరాక్రమవంతుఁడగు రాముఁడు అంత నిరుపదియములను ముప్పది
బాణంబులను ఆఱువదితూపులను నూఱు నూఱు శరంబులను వేయివేయి
సాయకంబులను ఇట్లు నానావిధంబుగా నసంఖ్యబాణంబుల రావణునియర
దంబుపైఁ బ్రయోగించెను.

౧౪

రావణోఽపి తతః క్రుద్ధో రథస్థో రాక్షసేశ్వరః. ౧౫

గదాముసలచర్వణ రామం ప్రత్యర్థయ ద్రణే,
తత్ప్రేవృత్తం మహద్వ్యధం తుములం రోమహర్షణమ్. ౧౬

గదానాం ముసలానాం చ పరిఘాణాం చ నిస్వనైః,
శరాణాం వుజ్జపాతైశ్చ టుభితా స్సప్తసాగరాః. ౧౭

టుబ్ధానాం సాగరాణాం చ పాతాళతలవాసినః,
వృథితాః పన్నగా స్సర్వే దానవాశ్చ సహస్రశః. ౧౮

చకమ్పే మేదినీకృత్స్నా సశైలవనకాననా,
భాస్కరో నిష్పరిభ ఇచ్చినీ స్నవవౌ చాపి మారుతః. ౧౯

తతో దేవా స్సగన్ధర్వా స్సిద్ధా శ్చ పరమర్షయః,
చింతా మాపేదిరే సర్వే సకన్తరమహారగాః. ౨౦

స్వస్తి గోబ్రాహ్మణేభ్యోఽస్తు లోకా స్తిష్ఠన్తు శాశ్వతాః,
జయతాం రాఘవ స్సభ్యే రావణం రాక్షసేశ్వరమ్. ౨౧

ఏవం జపంతోఽపశ్యం స్తే దేవా స్సర్విగణాస్తదా,
రామరావణయో ర్యుద్ధం సుఘోరం రోమహర్షణమ్. ౨౨

గన్ధర్వాపురనాం సంక్లౌఢృష్టావ్యయద్ధ మనూపమమ్,
గగనం గగనాకారం సాగర సాగరోపమః. ౨౩

రామరావణయో ర్యుద్ధం రామరావణయో రివ,
ఏవం బ్రువంతో దదృశు స్తద్యుద్ధం రామరావణమ్. ౨౪

తతః క్రుద్ధో మహాబాహూ రఘూణాం కీర్తివర్ధనః,
సంధాయ ధనుషా రామః టురమాశీవిఘోపమమ్. ౨౫

రావణస్య శిర శ్చిష్ట చ్ఛ్రిమజ్జలితకుణ్డలమ్,

అంత రాక్షసరాజు రావణుడు స్థిరముగా రథంబున నున్నవాడై
కోపించి గదలను ముసలంబులను వ్రించి రాముని నొప్పించెను. ౧౫

అంత నయ్యుద్ధంబు తుములంబై చూపరులకు గగుర్పాటుగలిగించు
నదై భయంకరంబై యొప్పెను. ౧౬

రావణుడేయనట్టి గదలు ముసలంబులు పరిఘంబులు మొదలగు
చాయుధములయొక్క వేగదృవికిని బాణపుంఖముల పాటునకును సప్తసాగ
రంబులును ఘూర్ణిలెను. ౧౭

అట్లు మహాసముద్రంబులు షోభిల్లుటయుఁ బాతాళవాసులగు నుర
గంబులు దానవులును వేలకొలంగులవారలు అందఱును దిగులాందిరి. ౧౮

పర్యతంబులతోను విసంబులతోనుం గూడ భూమియంతయుఁ జల
నంబునొందెను; నూర్చుడు కాంతిహీనుండయ్యె; వాయువు వీలడయ్యె.

అంత దేవతలును గంధర్వులును సిగ్గులును గిన్నరులును మహారగం
బులును పరమర్షులును అందఱును భయమునొందిరి. ౨౦

గోవులకును బ్రాహ్మణులకును క్షేమంబగుఁగాక; లోకములు శాశ్వత
ముగా నుండుఁగాక; రాముడు యుద్ధంబున రాక్షసరాజును రావణుని
జయించుఁ గాక. అని దేవతలును ఋషులును జపముగావించిరి. ౨౧

అప్పుడు దేవతలును మహర్షులును ఇవ్వించు జపంబు నేయఁచు
మహాభయంకరమును రోమహర్షి ణంబునగు రామరావణయుద్ధంబుఁ జూచిరి.

గంధర్వులును అస్పరసలును అసదృశంబగు రామరావణుల యమృత
యుద్ధంబుఁజూచి “అకాశమువంటిది అకాశమే, సముద్రమువంటిది సము
ద్రమే, అట్లు రామరావణయుద్ధమువంటిది రామరావణ యుద్ధమేగాని
వేరేగానము.” అని యాశ్చర్యమునొంది పలికిరి. ౨౩, ౨౪

అంత మహాబాహుండును రఘువంశపు రాజుల యశస్సును వృద్ధి నొం
దించువాడునగు రాముడు మపితుడై సర్పమువలె నతి తీక్ష్ణమయిన బాణం
బును వింటసంధించి కుండలముతో నొప్పుచున్న క్రీమంతంబగు రావణుని

తచ్చిరః పతితం భూమా దృష్టం లోకైః స్త్రిభిస్తదా. ౨౬
 తస్యైవ సదృశం చాస్య ద్రావణ స్యాత్థితం శిరః,
 తత్త్విప్రం క్షీప్రహస్తేన రామేణ క్షీప్రకారిణా. ౨౭
 ద్వితీయం రావణశిర శ్చిన్నం సంయతి సాయకైః,

చిన్నమాత్రంతు తచ్చిర్నం పున రన్యత్ స్తదృశ్యతే. ౨౮
 తదప్యశనిసజ్జాతై శ్చిన్నం రామేణ సాయకైః,

ఏవ మేకశతం చిన్నం శిరసాం తుల్యవర్చసామ్. ౨౯
 నచైవ రావణ స్యాన్తో దృశ్యతే జీవితక్షయే,
 తతస్సర్వాస్త్రవి ద్విరః కౌసల్యానన్దవర్ధనః. ౩౦
 మార్గజై ర్భూహుభి ర్యుక్త శ్చిప్తయామాస రాఘవః,

మారీచో నిహతో యైస్తుఖిరో యైస్తు సదూషణః. ౩౧
 క్రాశ్చూరణ్యే విరాధ స్తు కబన్ధో దణ్డకావనే,
 త ఇమే సాయకా స్సర్వే యుద్ధే ప్రత్యాయికా మమ. ౩౨
 కిన్ను తత్కారణం యేన రావణే మన్దతేజసః,

ఇతి చింతాపర శ్చాసీ దప్రమత్తశ్చ సంయుగే. ౩౩
 సవర్ష శరవర్షాణి రాఘవో రావణోరసి,
 రావణోఽపి తతః క్రుద్ధో రథస్థో రాక్షసేశ్వరః. ౩౪
 గదాముసలవర్షేణ రామం ప్రత్యిర్ధయ ద్రణే,
 తత్ప్రివృత్తం మహద్భయం తుములం రోమహర్షణమ్. ౩౫

శిరముం ద్రుంచెను.

౨౫

అప్పుడు భూమింబడిన యాశిరస్సును ముట్లొకంబులును జూచినవి.

ఆ శిరస్సువంటిదే మఱియొకశిరస్సు రావణునకు మొలిచెను.

ఆరావణుని మరలబుట్టిన శిరస్సునగూడ యుద్ధంబున శీఘ్రముగాఁ బనిచేయు చేతులు గలవాఁడును శీఘ్రముగాఁ జేయువాఁడునగు రాముండు శీఘ్రముగా బాణంబుల ఛేదించెను.

౨౬

ఆశిరస్సును ఖండించులోపునె మఱియొకశిరస్సు కనబడినది. ౨౮ రాముండు ఆశిరస్సునగూడ వజ్రసమాసంబులగు బాణముల ఖండించెను.

ఇట్లు రావణుని శిరస్సులను నూటయొక్కమాటు రాముండు ఛేదించినను రావణుండేమో మరణమునొందనేలేదు.

౨౯

అంత సమస్తాస్త్రంబులు దెలిసినవాఁడును అనేక దివ్యబాణంబులు గలవాఁడును వీరుండునగు కాసల్యాపుత్రుండు రాముండు ఇవ్విధంబున మనంబునం జింతించెను.

౩౦

మున్ను ఏబాణంబుల మారీచుం జంపితి నో ఏకంబుల ఖరదూషణుల వధియించితి నో మఱియు దండకారణ్యంబున విరాధునిఁ గ్రాంచారణ్యంబునఁ గబంధుని ఏబాణంబులఁ బారిపుచ్చితి నో, అట్టి ఎప్పుడును వ్యర్థములు కాక యుద్ధంబున విశ్వసనీయములయిన యీనాబాణంబులన్నియు నిప్పుడు రావణునందు వ్యర్థము లయినందుకుఁ గారణమేమి? అని రాముండు చింతించెను.

౩౧, ౩౨

రాముండిట్లు చింతనొందినను యుద్ధంబున నెంతమాత్రమేమిఱుక, రావణునివత్సంబుపయి బాణవర్షంబులు గురిసెను.

౩౩

అంత రథగతుండయిన రాక్షసరాజు రావణుండును గోపించి యుద్ధంబున రామునిపయి గదలను ముసలంబులను వర్షించి నొప్పించెను.

౩౪

అట్లు రామరావణులు ఆగ్రహవశంబున రథసహితంబుగా నాకాశం

1142 యుద్ధకాణ్డే - ఏకాదశోత్తరశతతమ స్సర్గః. సర్గము.

అస్తరిక్షేచ భూమాచ పునశ్చ గిరిమూర్ధని,

దేవదానవయతౌణాం విశాచోరగరక్షసామ్. 3౬

పశ్యతాంతస్తహ ద్యుధం సర్వరాత్ర మపర్తత,
“సప్తరాత్ర మపర్తత” ఇతి పాతాంతరమ్.

నైవ రాత్రం నదివసం నముహూర్తం నచ క్షణమ్. 3౭
రామరావణయో ర్యుధం విరామ ముపగచ్ఛతి,

దశరథసుతరాక్షసేంద్రయో
ర్షయ మనవేక్ష్య రణే స రాఘవస్య. 3౮
సురవరరథసారథి ర్మహాన్
రణగత మేన మువాచ వాక్య మాశు.

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే దశోత్తరశతతమ స్సర్గః. ౧౧౦.

ఏకాదశోత్తరశతతమ స్సర్గః.
అథ సంస్తారయామాస రాఘవం మాతలిస్తదా,

అజానన్నివ కిం వీర! త్వమేన మనువర్తసే. ౧

విస్మ జాన్తై పథాయ త్వమస్త్రం పైతామహం ప్రభో!,
వినాశకాలగి కథితో యస్మై సోఽద్య వర్తతే. ౨

బున కగసియు నేలకుడిగియుఁ ద్రికోటశిఖరంబునకు దాఁటియు ననేకభం
గులం బోరుటయు నయ్యుద్ధంబు భయంకరంబై చూపరులకు గగుర్పగలి
గించునదై యొప్పెను. 3౫

దేవతలును దానవులును యక్షులును విశాచులు నుకగంబులునురాక్షసు
లును జూచుచుండఁగా నమృహాయుద్ధము తేయుం బలును ఘోరంబై వర్తిం
చెను. (పాతాంతరపక్షమందు) అమృహాయుద్ధము ఆరంభము మొదలు కడవఱకు
వీడురాత్రులు వర్తిలైనను. 3౬

రాత్రియందుఁగాని పగటియందుఁగాని యొక మహూర్తమాత్రము
గాని త్పక్షకాలముగాని విరామము లేక రామరావణులు ఘోరంబుగా యు
ద్ధము గావించిరి. 3౭

మహాబుద్ధిగల దేవేంద్ర సారథియగు నమాతలి రామరావణులు యుద్ధం
బునేయుచుండుటయు దామునకు జయంబు గలుగకుండుటయుం జూచి
యుద్ధంబు నేయుచున్నరామునితో శీఘ్రంబున నిట్లపలికెను. 3౮

ఇది నూటపదవసర్గము.

నూటపదునొకండవసర్గము.

అంత నప్పుడు మాతలి రామునకు రావణవధసమయంబు దెలియ జ్ఞాప
కమునేయుచు నిట్లనిపలికెను.

ఏరుఁడా! నీవుగూడ నేమియుఁ దెలియనట్లు ఈరావణునిఁ దెగఁజూ
డక యితని నుపేక్షించుచున్నావేమి? ౧

సమరుఁడవగు రాముఁడా! ఈరావణుండు ఎప్పుడు నశించునని దేవ
తలుచెప్పిరో, ఆసమయం బిపుడువచ్చినది కావున నీతఁడు హతుఁడగునట్లు
ఇతనిపయి నిప్పుడు బ్రహ్మాస్త్రంబుఁ బ్రయోగింపుము. అని మాతలి రాము
నకుఁ జెప్పెను. ౨

- తత స్సంస్కారితో రామ స్తేన వాక్యేన మాతలే,
జగ్రహ స శరం దీప్తం నిశ్వసన్త మివోరగమ్. 3
- య మస్మై ప్రథమం ప్రాదా దగస్త్యో భగవా నృషీ,
బ్రహ్మదత్తం మహాబాణ మమోఘం యుధి వీర్యవాన్. ౪
- బ్రహ్మణా నిర్మితం పూర్వ మిద్వార్థ మమితౌజసా,
దత్తం సురపతేరి పూర్వం త్రిలోకజయకాక్షిణిః. ౫
- యస్య వాజేషు పవనః ఫలే పావక భాస్కరా,
శరీర మాకాశమయం శౌరవే మేరుమద్దరా. ౬
- బాహ్వల్యమానం వపుషా సుపుష్పం హేమభూషితమ్,
తేజసా సర్వభూతానాం కృతం భాస్కరవర్చసమ్ ౭
- సధూమ మివ కాలాగ్నిం దీప్త మాశీవిషం యథా,
పరనాగాశ్వబృద్ధానాం భేదనం క్షీప్రకారిణమ్ ౮
- ద్వారాణాం పరిఘాణాంచ గిరీణా మపి భేదనమ్,
నానారుధిరసిక్తాణ్డం మేదోద్దిగ్ధం సుదారుణమ్. ౯
- వజ్రసారం మహానాదం నానాసమితిదారణమ్,
సర్వవిత్రాసనం భీమం శ్వసన్త మివ సన్నగమ్ ౧౦
- కంఠగృధ్రవళానాంచ గోమా యుగణరక్షసామ్,
నిత్యం భక్షప్రదం యుద్ధే యమరూపం భయావహమ్. ౧౧
- నన్దనం వానరేంద్రాణాం రక్షసా మపనాదనమ్,
వాజితం వివిధై ర్వాజై శ్చారుచిత్రైర్దరుత్కృతః. ౧౨
- త ముత్తమేషుం లోకానా మిత్యౌకుఠయనాశనమ్,
ద్విషతాం కీర్తిహరణం ప్రహర్షకర మాత్మనః. ౧౩
- అభిమన్వ్య తతో రామ స్తం మహేషుం మహాబలః,
వేదప్రాక్తేన విధినా సద్దధే కార్తుకే బలీ. ౧౪

అంత రాముడు మాతలిచే బోధితుడై దేదీప్యమానంబును నిట్టూర్పులు వుచ్చుచున్న యుగస్థంబువలె నున్నదియు మున్ను ముల్లోకంబుల జయింపఁగోరిన దేవేంద్రునకు మహాప్రభావుండగు బ్రహ్మదేవునిచే నిర్మించి యొసంగఁబడినదియు వాయువునకుంబోలె వేగంబును అగ్ని నూర్వలకుంబోలె వాఁడిమియు ఆకాశంబునకుంబోలె వ్యాపకత్వంబును మేరుమందర పర్వతంబులకుంబోలె గురుత్వంబుచుంగలదియుఁ బ్రజ్వరిల్లుచున్న యాకారంబు గలదియుఁ గాంచనమయంబగు పుంఖంబుగలదియు సమస్త భూతంబుల సారాంశములు గ్రహించి ర్తింపఁ బడినదియు నూర్వనిధంగి భాసిల్లుచున్నదియు తెక్కలతోఁ గూడియుండుబంజీసి భూమసహితంబగు ప్రలయకాలానలంబువలెఁ జూపట్టుచున్నదియు నతిశీఘ్రంబున శత్రువుల గజంబులను గుఱ్ఱంబులను పెద్దించునదియుఁ బుకద్వారంబులను పరిఘలను బర్వతంబులను భేదించునదియు నానావిధమయింపు సుసురులరుధిరంబు చవిచూచినదియు మేదోద్దిగ్ధంబును వజ్రంబునకుంబోలె దాఢ్యంబుగలదియు నుహానాదంబును నానావిధములయిన కపటయుద్ధంబులనుగూడ రూపడంచునదియు సమస్తభూతంబులను భయంకరంబును గంకపక్షులనుగృధ్రంబులను సక్కలనుపిశాచులతోఁగణంబులకును నిత్యంబు నాహారంబొసంగునదియుయుద్ధంబున యమునికై వడి సర్వలోకభయంకరంబును నానరహితుకు సంతోషంబును రాక్షసులకు వినాశంబును గల్గించుచున్నదియు సుందరములను జిత్రవర్ణంబులను గరుత్తంబుని పక్షములు గట్టిసదియు సమస్తలోకంబులలో నుత్తమమయిన బాణంబును ఇత్వైకునింకభివులగు రాజులభయంబు నశింపఁజేయునదియు ముచ్చు తనకు (రామునకు) భగవంతుండగు సగత్వమహ్నీ బ్రహ్మదేవునిచే నింద్రున కొసంగఁబడినదియు యుద్ధంబున మోఘంబునగు నెద్దాని నొసంగ నట్టి మహాబాణంబును శత్రువుల యశంబు హరించి తనకుఁ బ్రహర్షంబు నొసంగునదియునగు దివ్యశరంబును గ్రహించెను.

3-౧౩

అంత మహాబలశాలియగు రాముడు వేదవోదితంబగు విధానంబున వద్దివ్యబాణము నభిమంత్రించి ధనువున సంధించెను.

౧౪

తస్మిన్ సద్ధీయమానేతు రాఘవేణ శరోత్తమే,
సర్వభూతాని విశ్రేసు శృచాల చ వసుస్థరా. ౧౫
స రావణాయ సంక్రుద్ధో భృశ మాయమ్య కార్ముకమ్,
చిత్తేప పరమాయత్త స్తం శరం మర్మఘాతినమ్. ౧౬

స వజ్ర ఇవ దుర్ధ్వో వజ్ర బాహువిసర్జితః,
కృతాస్త ఇవ చావార్యో న్యపత ద్రావణోరసి. ౧౭
స విస్ఫుట్టో మహావేగ శ్వరీరాస్తకర శ్వరః,
బిభేద హృదయం తస్య రావణస్య దురాత్మనః. ౧౮
రుధిరాక్తస్స వేగేన జీవితాస్తకర శ్వరః,
రావణస్య హర న్నాగ్నిణా న్వివేక ధరణీతలమ్. ౧౯

స శరో రావణం హతావ రుధిర్ద్రోక్యతచ్ఛవిః,
కృతకర్తా నిభృతవ త్వవీతూణిం పున రాగనుత్. ౨౦

తస్య హస్తాద్ధతస్యాశు కార్ముకం తస్సపాయకమ్,
నిపపాత సహ ప్రాజై ర్భృశ్యమానస్య జీవితాత్. ౨౧
గతాసు ర్భీమవేగస్తు వైరృతేన్ద్రో మహాద్యుతిః,
పపాత స్యస్తనా ద్భూమా పృత్రో వజ్రహతో యథా. ౨౨

తం దృష్ట్వా పతితం భూమా హతశేషా నిశాచరాః,
హతనాథా భయత్రస్తా స్సర్వత స్సంప్రదుద్రువుః. ౨౩
సర్దస్త శ్చాభిపేతు స్తా న్వాసరా ద్రుమయోధినః,

దశగ్రీవవధం దృష్ట్వా విజయం రాఘవస్య చ. ౨౪

రాముఁ డప్తహాబాణంబు సంధింపఁగానే సమస్తభూతంబులును భయమునొందినవి, భూమిపడంకను. ౧౫

రాముఁడు పరమకుపితుండై బలంబుకొలందిని ధనుస్సును జెవివలకు నాకర్షించి మర్తభేదనంబగు నప్తహాబాణమును రావణునిపయిఁ బ్రయోగించెను. ౧౬

అప్తహాశరంబు దేవేంద్రుఁడు ప్రయోగించిన వజ్రాయుధంబుపగిదిఁ గల్పాంతయమునికై వడి దుర్ధర్షంబై రావణునివత్తుంబుఁ జొచ్చెను. ౧౭

మహావేగంబును శత్రువులప్రాణంబులు గొనునదియునగు నబ్బాణంబు దుర్బుద్ధియగు రావణునివత్తుంబు దాఁకి వీఁపున నుచ్చిపోయెను. ౧౮

ప్రాణనాశకరంబగు నబ్బాణంబు రావణునితోఁముఁదూటి వేగంబున నతనిప్రాణంబులు హరించి నెత్తుటందడిసినదై వెలువడి భూమిం బ్రవేశించెను. ౧౯

అప్తహాబాణము రావణుం బొరిగొని నెత్తురుచే నెఱ్ఱనై ఉద్దిప్తమయిన కార్యమును నెఱవేర్చిన దగుటంజేసి నిశ్చలముగా నుండునట్లు మరల నమ్మలపొదిం జొచ్చెను ౨౦

అట్లు రావణుఁడు హతుఁడై విగతజీవితం దగుటయు సతనిచేతనున్న ధనుస్సు పట్టువదలి బాణసహితంబుగా నేలంబడెను ౨౧

భయంకరమయిన పరాక్రమముగలవాఁడును మహాతేజాఁడగునగు రాక్షసరాజు రావణుఁడు ప్రాణములువెడలినంత నె వజ్రాయుధముచే హతుఁడైన వృత్రుఁడుంబోలె సరదంబునుండి నేలంఁగూలెను. ౨౨

అంత హతశేషులగు రాక్షసులు రావణుఁడు పడుటంజూచి తమనాథుఁడు హతుఁడగుటవలన వెఱచి దిక్కులకుం బాటిరి. ౨౩

వానరులును వృక్షహస్తలయి సింహనాదంబులు నేయుచు నారాక్షసులం దఱిమిరి.

ఆహతశేషులగు రాక్షసులు రావణుఁడు హతుఁడగుటయు రాముఁడు

1148 యుద్ధకాణ్డే - ఏకాదశోత్తరశతతమ స్వర్గః. సర్గము.

అర్దితా వానరై ర్హృష్టైర్లజ్జా మధ్యపత శృయాత్,
గతాశ్రయత్వా త్కరుణై రాబ్రష్మప్రస్రవణై ర్ముఖైః. ౨౫

తతో వినేదు స్సంహృష్టా వానరా జితకాశినః,
వదంతో రాఘవజయం రావణస్య చ తద్వధమ్. ౨౬

అ థాన్తరితే ప్యనద త్సేన్య ప్రీదశదున్దుభిః,
దివ్యగన్ధవహ స్తత్ర మారుత స్సనుఖం చవౌ. ౨౭

నివసా తాన్తరితౌచ్చ పుష్పపృష్టి స్తదా భువి,
కిర స్తీ రాఘవరథం దురవాపా మనోరమా. ౨౮

రాఘవ స్తవసంయుక్తా గగనేఽపిచ శుశ్రువే,
సాధుసాధ్వితి వా గగ్ర్యా దేవతానాం మహాత్మనామ్. ౨౯

ఆవివేశ మహాహర్షో దేవానాం చారణై స్సహ,
రాచణే నిహతే రాద్రే సర్వలోకభయజ్కురే. 30

తత స్సకామం సుగ్రీవ మజ్జనం చ మహాబలమ్,
చకార రాఘవః ప్రీతో హత్వా రాక్షసపుజ్జవమ్ 3౧

తతః ప్రజగ్మః ప్రళయం మరుద్గణా
దిశః ప్రనేదు ర్విమలం నభోఽభవత్,
మహీ చ కమ్పేన చ మారుతో వవౌ

స్థిరప్రభ శ్చా ప్యభవ ద్దివాకరః 3౨

తతస్తు సుగ్రీవవిభీషణాదయ
స్సుహృద్విశేషా స్సహలక్ష్మణా స్తదా,

విజయంబు నొందుటయుం జూచి వానరులు ప్రహర్షోత్సాహంబులు గనుట
వెనుదగిలి నొప్పించుటయు నాధుండులేని వారలగుటంజేసి ముఖంబులం
గన్నీరొలుక వెణచఱచి లంకాభిముఖములయి పాటిరి ౨౪, ౨౫

అట్లు రాక్షసులు పాణుటయు జనుంబునొందిన వానరులు పరమ
సంతోషంబు నొందినవారలయి రామునిజయంబు రావణవధింబు నుగ్గడింపుచు
సింహనాదంబులు గావించిరి. ౨౬

అంత నంతరిక్షంబున మంగళనూచకంబగు దేవదుండుభిమ్రాసెను
దివ్యగంధము గుబాళింప వాయువు నుఖంబుగా వీచెను. ౨౭

అప్పుడు అంతరిక్షమునుండి రామునిరథము నంతయుఁ బుష్పములచే
నించుచు గుర్ల భంబయిన పుష్పవృష్టి యడుపుతంబుగాఁ గురిసెను. ౨౮

భూమియందు వానరులు గావించు ప్రశంసలు మాత్రమేగాక
అకాశంబునందును మహానుభావులగు దేవతలు రాముని నానావిధంబులం
బ్రస్తుతింపుచు సాధువాక్యంబులం బ్రశంసించిరి. అవాక్యంబులను భూమి
యందు వినబడెను. ౨౯

హృరుఁడు సమస్తలోకంబులనును హింసకుండైన రావణుఁడు
హతుండగుటవలన దేవతలును జారణులును బరమసంతోషంబు నొందిరి. ౩౦

అంత రాముఁడు రాక్షసేంద్రునివధించి తానును సంతృప్తుడై గుగ్గి
పునియొక్కయు మహాబలుఁడగు సంగదునియొక్కయు గోర్కులు వెణవే
ర్చుటంజేసి వారలను సంతోషపఱచెను. ౩౧

అంత దేవతలకప్పము తొలంగెను. దిశలు ప్రసన్నంబులయ్యెను.
అకాశము నిర్మలంబయ్యెను. రామరావణయుద్ధమప్పుడు కలుగుచుండిన
భూకంపము నిలిచెను. వాయువు వీణదోడంగెను. నూర్యుండును నిర్మలఁడై
వెలింగెను. ౩౨

అంత నపుడు గుగ్గిపుఁడును విభీషణుఁడును మఱియు నితరులయిన
మిత్రులను లక్షణసహితంబుగా యుద్ధంబున రాముఁడు జయంబు నొందు

సమేత్య హృష్టా విజయేన రాఘవం
రణేఽభిరామం విధినాఽభ్యపూజయన్. 33

స తు నిహతరిపుః స్థిరప్రతిజ్ఞః
స్వేదనబలాభివృత్తో రణే రరాజ,
రఘుకులనృపనందనో మహాబా
ప్రీతశశగణై రభిసంవృతో యథేంద్రిః. 34
ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే ఏకాదశోత్తరశతతమ స్సర్గః.

చావ ద శో త్త ర శ త త మ స్స ర్గః.

భ్రాతరం నిహతం దృష్ట్వా శయానం రామనిర్జితమ్,
శోకవేగపరీతాత్మా విలలాప విభీషణః. ౧

వీర! విక్రాంత! విఖ్యాత! వినీత! నయకోవిద!,
మహమ్మతశయనోపేత! కిం శేషేఽద్య హతో భువి. ౨

విక్షిప్య దీర్ఘా నిశ్చేష్టా భుజా వజ్రనభూషితా,
మకుటే నావవృత్తేన భాస్కరాకారవర్చసా. 3

తదిదం వీర! సంప్రాప్తం మయా పూర్వం సమీరితమ్,
కామమోహపరీతస్య యత్యే న రుచితం వచః. ౪

యన్న దర్పా తప్రిహస్తా వా నేన్ద్రిజ్ఞాన్నాపరే జనాః,
స కుమ్భకణ్ఠోఽతిరథో నాతికాయా సరాంతకః. ౫
స స్వయంత్య మమ న్యేథా స్తస్యోదర్కోఽయ మాగతః,

గత స్సేతు స్సునీతానాం గతో ధర్మస్య విగ్రహః. ౬

టకుఁ బరమసంతుష్టులయి యందఱును జయంబు నొంది ప్రియదర్శనుడై
యొప్పు రాముండేరి వారివారియోగ్యతకుం దగునట్లు ప్రశంసించిరి. 33

మహాశేజుడగు రాముడును యుద్ధంబున శత్రువును వధించి ప్రతి
జ్ఞ నెఱవేర్చి మిత్రులచేతను వానరసేనలచేతను బరివేష్టితుడై దేవగణంబు
లచేఁ బరివేష్టితుడగు దేవేంద్రునిపగిదిం బ్రకాశించెను. 34

ఇది నూటపదునొకండవసర్గము.

నూటపండ్రెండవసర్గము.

రామునిచే నిహతుడై యుద్ధభూమింబడియున్న యన్ననుజుఁచి
విభీషణుడు పరమదుఃఖితుడై యిట్లనివలపించెను. 1

రాజులుడా! నీవు హురుడవు; పరాక్రమంబున వినుతికెక్కినవాఁ
డవు; సమస్తశాస్త్రంబుల నేర్చినవాడవు; రాజనీతియంగుఁ బండితుడవు,
లోలో త్తరంబగు శయనంబునఁ బవ్వళింపఁ దగినవాడవే; ఇట్లు హతుడవై
బాహుపురులచే భూషితంబులగు దీర్ఘంబులయిన భుజంబులను నిశ్చలంబు
గాఁజూచి రథంబునుండి పడుటవలనఁ గొంచెముకదలిన నూర్యశేజంబగు
ఃకీరీటంబుతో భూమిం బడియున్నావేమి? 2, 3

వీరుడా! ఈవిధంబుగాఁ బరిణమించునని నేను మున్నేనీకుఁ జెప్పి
తిని. మన్తధర్మమోహితుడవగుటండేని యది నీవు వినవైతివి. నేను చెప్పిన
విధంబుననే యిపుడాఫలం బనుభవించితివి. 4

సీతాహరణమంతటి మహాపాపకర్తము గావించి ప్రహస్తుడుగాని
యింద్రజితుడుగాని యితరరాక్షసులుగాని కుంభకర్ణుడుగాని యతికా
యుడుగాని నరాంతకుడుగాని నీవుగాని గర్వంబువలన నెంతమాత్రము
శరకునేయరైతిరి, ఆఫల మిపుడు ప్రాప్తమయినది. 5

సమస్తనీతులును దెలిసినవాడు గతించెను. ధర్మముయొక్క అకారమే

గత స్సత్త్వస్య సంక్షేపః ప్రస్తావానాం గతి ర్గతా,

ఆదిత్యః పతితో భూమా మగ్న స్తమసి చంద్రమాః. ౭

చిత్రభానుః ప్రశాంతార్చి ర్వ్యవసాయో నిరుద్యమః,
అస్తి న్నిపతితే భూమా వీరే శస్త్రభృతాం వరే. ౮

కిం శేష మివ లోకస్య హతపీరస్య సాంప్రతమ్,
రణే రాక్షసశాస్త్రాలే ప్రసుప్త ఇవ పాంసుషు. ౯

ధృతిప్రవాళః నైసహగ్ర్యభుష్మ
స్తపోబల శ్శౌర్యనిబద్ధమూలః,
రణే మహా నాక్షసరాజవృక్ష
స్సమృద్ధితో రాఘవమానుతేన. ౧౦
తేజోవిమాణః కులవంశవంశః

కోపప్రసాదాపరగాత్రహస్తః,
ఇత్వోకుసింహవగృహీతదేహ
స్సుప్తః క్షీతో రావణగర్భహస్తీ. ౧౧
పరాక్రమోత్సాహవిజృంభితార్చి
ర్నిశ్వాసధూమ స్సవ్యబలప్రతాపః,
ప్రతాపవాన్ సంయతి రాక్షసాగ్ని
ర్నిర్వాపితో రామపయోధరేణ. ౧౨

సింహర్ష లాఙ్గాలకకుద్విమాణః
పరాభిజిద్ధననగర్భహస్తీ,
రక్షోవృష శ్చాపలక్ష్మణచక్షుః

యనందగినవాడు సజించెను. సమస్తలోకములందును అందఱికన్నను బలవంతుడనబడినవాడు మృత్యుజౌంచెను. అందఱికిని స్తోత్రపాత్రమైనవాడు పడెను. ౭

ఆయుధము ధరించినవారిలో నుత్తముడైన వీరుడు ఈరావణుడు నేలంబడుటవలన సూర్యుడు భూమింబడినట్లయ్యె చంద్రుడు అంధకారములో మునిగినట్లయినది. అగ్ని చల్లాటినట్లయినది. ఇక నింటిటివాడు లేనందున సుత్సాహశక్తియే ఆశ్రయము లేందయ్యె. ౭,౮

రాక్షస శ్రేష్ఠుడగు రావణుడు యుద్ధంబున హతుడై పరాగంబులఁ బడియుండునపుడు ఇట్టి మహావీరుం గోలుపోయిన ప్రపంచంబునందు ఇక నేమి మిగిలియున్నది? సమస్తము హిన్యముగా నే తోచుచున్నది. ౯

దైత్యమే చిగురుగాను సహనమే పుష్పముగాను తపస్సే దార్ధ్యముగాను శౌర్యమే దృఢమయిన వేఱుగాను గల గొప్పదైన రావణుడను వృక్షమును యుద్ధంబున రాముడను పెనుగాలి విటిచివైచెను. ౧౦

పరాక్రమమే విషణ్ణములుగాను బిత్రిపితామహాదివర్గమే వీపుగాను కోపమే శరీరము పశ్చాద్భాగముగాను అనుగ్రహమే పూర్వభాగముగానుగల రావణుడను మత్తగజము రాముడను సింహముచే హతమయి నేలం గూలినది. ౧౧

పరాక్రమోత్సాహంబులు జ్వాలలుగా నిట్టూర్పుధూమంబుగా నిజ బలంబై వేడిమిగా మహాతేజంబుగలిగి యుష్మచున్న రావణుడను నగ్నిని యుద్ధంబున రాముడను మేఘము చల్లార్చును. ౧౨

రాక్షసులు తోకయు మూపురమును గొమ్ములునుగాఁ గలిగి శత్రుల వధించువదియు గర్వంబున మదపుటేనుంగువంటిదియు విషయచాటుమే చెవులును గన్నులునుగాఁ గలదియునగు రావణుడను నాబోతును రాముఁ

2154 యుద్ధకాండే - ద్వాపరశోక్తరశతతమ స్వర్గః. స్వర్గము.

క్షీతీశ్వరస్య ఘోరమహాఽనిసన్నః ౧౩

పదస్తంహేనుమ ద్వాకియం పరిమృష్టార్థనిశ్చయమ్,
మహ్యోకసమావిప్ల మిత్యువాచ విభీషణః. ౧౪

నాయం విసప్తో నిశ్చేష్ట సమరే చణ్డవిక్రమః,
అత్యున్నతిమహాత్సహా పతితో ఽయ మశేఙ్కితః. ౧౫

నైవం విసప్తా శ్శోచ్యస్తే తత్తథర్థ మవస్థితాః,
వృద్ధిరూశంసమానా యే విపతన్తి రణాజరే. ౧౬

యేన సేనా స్తయోలోకా స్తాసితా యుధి ధీమతా,
తస్మిన్మానసమాయుక్తే నకాలః పరిశోచితుమ్ ౧౭

నైకాస్తవిజయో యుద్ధే భూతపూర్వః కదాచన,
పరైర్వా హన్యతే పీఠః పరానావ హన్తి సముగ్రే. ౧౮

ఇయం హి పూర్వై స్సద్విష్టా గతిః తత్త్రియసన్ముతా,
తత్త్రియో నిహత స్సత్త్వేన శోచ్య ఇతి నిశ్చయః ౧౯

తదేకం నిశ్చయం దృష్ట్వా తత్త్వ మాస్థాయ విభ్వరః,
యది హానస్తరం కార్యం కల్ప్యం తిదనుచిన్తయ. ౨౦

తిముక్తవాక్యం విక్రాంతం రాజపుత్రం విభీషణః,
ఉవాచ శోకసంతప్తో బ్రాతుర్హిత మనస్తరమ్. ౨౧

యోఽయం విమరేషు న భగ్నపూర్వ

డను వ్యాఘ్రము నధించిపుచ్చెను. అని విభీషణుఁడు వివరించెను. ౧౩

ఇట్లు పరమగుఃఖితుఁడై యుక్తియుక్తంబుగాఁ బలుకుచున్న యుక్తా యుక్తంబులు తెలిసిన విభీషణుఁడొచ్చి రాముం డిట్లని పలికెను. ౧౪

ఈ రావణుఁడు పరాక్రమింపక పిటికివలె నశింపలేదు. యుద్ధంబున భయంకరమయిన పరాక్రమంబుతో మహాత్మాహంబునంబోరి నిర్భయం బుగా హతుఁడయ్యెను. ౧౫

పరలోకముఖంబు గోరి సూర్యర్తము నవలంబించి యిట్లు యుద్ధంబున నిర్భయులయి హతులయిన మహాపురుషులను గుఱించి గుఃఖింపరాదు. ౧౬

యుద్ధంబున దేవేంద్రసహితంబుగా ముల్లోకంబులను ఎవ్వనికి వెఱచునో అట్టి మహాపరాక్రమశాలి శుశస్సంఘ్నుండగు రావణుఁడు కాల భర్తము నొందినపుడు గుఃఖించుట యుక్తము గాదు. ౧౭

యుద్ధమునందు జయమే గలుగునను నిశ్చయము ఒకప్పుడును లేదు. శూరుఁడగువాఁడు యుద్ధంబున శత్రువులనైనను వధించును. తానైనను వాకలచే హతుఁడగును. అతనికి రండును సమానములే. ౧౮

ఇట్లు యుద్ధంబున మృతించొంది వీరస్వర్గమునొందుట ప్రాచీనులచే నుపదేశింపఁబడిన శూరసప్తశయినమార్గము. యుద్ధంబున హతుఁడైనశూరునిగుఱించి అతఁడు వీరస్వర్గము నొందినవాఁడు కావున నెంతమాత్రము గుఃఖింపరాదని కాస్త్రనిర్ణయము. ౧౯

అట్లవుటంజేసి నీ వీసిద్ధాంతంబు చెలిసి పుట్టినవానికి మరణంబు దప్ప దను పరమార్థముం దలంచి యింక నిపుడు చేయవలసినకార్యంబులనుగుఱించి యాలోచింపుము. అని రాముఁడు విభీషణునితో జెప్పెను. ౨౦

అట్లు పరాక్రమవంతుఁడగు రాజకుమారుఁడు రాముఁడు పలుకుటయు నవ్యభీషణుఁడు గుఃఖితుఁడై యన్నకు శీఘ్రంబుగా నప్పుడు నేయవలసిన హితంబు నేయఁగోరి రామునితో నిట్లని చెప్పెను. ౨౧

సముద్రంబు చెలియలికట్టను దాటి భగ్నంబగునట్లు ఇపుడు యుద్ధం

స్ఫురై స్ఫుమేతై స్సహ వాసవేన,
భవంత మాసాద్య రణే విభగ్నో
వేలాం సమాసాద్య యథా సముద్రః. ౨౨

అనేన దత్తాని సుపూజితాని
భుక్తాశ్చ భోగా నిభృతాశ్చ భృత్యాః,
ధనాని మిత్రేషు సమర్పితాని
వై రాణ్యమిత్రేషు చ యాపితాని. ౨౩

ఏషో హితాగ్ని శ్చ మహతపాశ్చ
వేదాంతగః కర్తసు చాగ్ర్యవీర్యః,
వీరస్య య త్ప్రేతగతస్య స్మృత్యం
తత్కర్తు మిచ్ఛామి శివ ప్రసాదాత్. ౨౪

స తస్య వాక్యైః కరుణై ర్మహాత్మా
సంబోధిత స్సాధు విభీషణేన,
ఆశ్లాపయామాస సరేన్ద్రసును
స్వర్గీయ మాధాన మదీనసత్త్వః. ౨౫
మరణాంతాని వైరాణి నివృత్తం నః ప్రయోజనమ్,
క్రియతా మస్య సంస్కారో మ మా ప్యేష యథా తవ. ౨౬

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే ద్వాదశోత్తరశతతమ స్సర్గః.

బున నిన్నుదాకి సరాజితుడై హతుడయిన యారావణుడు నున్నచేతం ద్ర సహితంబుగా దేవతలెత్తినచ్చినను యుద్ధంబులం బరాజయంబెఱుంగడు.

ఈరావణుడు పెక్కుచాసంబులు గావించినవాడు. గురుదేవతాగులం జక్కఁగాఁ బూజించినవాడు. సమస్తభోగంబుల ననుభవించినవాడు భృత్యులఁ జక్కఁగాఁ బోషించినవాడు. మిత్రులకు యథేచ్ఛంబుగా ధనము లొసంగినవాడు. శత్రువులయందు విరోధంబు సాధించి వారల రూపడంచినవాడు. ౨౩

ఈ రావణుడు ఆహితాగ్ని యయి యగ్నిహోత్రము తప్పక నేయుచుండినవాడు మహాతపస్సంపన్నుడుసమస్తవేదములనధ్యయించినవాడు. మిక్కిలియుఁ గర్మకుడు కావునఁ బ్రేతత్వియైనొందిన యితనికిఁ బ్రేతత్వ విముక్తికై చేయఁబలసిన యార్ధ్యదైహికమును నీయనుగ్రహము నొంది చేయఁగోరుచున్నాను, అని విభీషణుడు రామునితోఁ జెప్పెను. ౨౪

అట్లు విభీషణుడు దుఃఖితుడై, పెక్కువిధంబుల బోధించుటయు మహానుభావుడును మహాబలుడునగు గాజపుత్రుఁ డొ రాముండు, రావణునకు స్వర్గప్రదంబగు నిత్యకిర్తనంబు గావింప నియోగించెను. ౨౫

మరణమునఱకే వైరము ప్రవర్తించును. అపిచ్ఛుట వైరముతో నేమి ప్రయోజనము? మనకార్యంబును నెఱవేఱినది, ఇఁక నీతనికి సంస్కారము గావింపుము. ఇతఁడు నీకట్లు బంధువో ఇఁక నాకును అట్లు బంధువేగాని చేఱుగాడు. అని రాముడు విభీషణునితోఁ జెప్పెను. ౨౬

ఇది నూటపంద్రెండవసర్గము.

1158 యుద్ధకాండే - శ్రయోదశోత్తరశతతమ స్పర్శః సర్గము.

శ్రయోదశోత్తరశతతమ స్పర్శః.
 రావణం నిహతం శ్రుత్వా రాఘవేణ మహాత్మనా,
 అన్తఃపురా ద్వినిష్ఠేతూ రాక్షసశృంగకర్మితాః. ౧
 వార్యమాణా స్సుబహుశో వేష్టన్త్యః క్షీతిపాంసుషు,
 విముక్తకేశోః దుఃఖాగ్ధా గావో వత్సహతా ఇవ. ౨
 ఉత్తరేణ వినిష్క్రమ్య ద్వా రేణ సహ రాక్షసైః,
 ప్రనిశ్యామోఽధనం ఘోరం విచిన్వన్త్యో హతం పతిమ్. ౩
 రాజపుత్రేతి వాదిన్యో హనాథేతి చ సర్వశః,
 పరిపేతుగ కబన్ధాశ్చాం మహీం శోణితకర్దమామ్. ౪

తా బాష్పపరిపూర్ణాత్సో భర్తృశోకపరాజితాః,
 కరేణ్య ఇం నర్తన్త్యో వినేదుర్హతయాధపాః. ౫
 దదృశుస్తం మహావీర్యం మహాకాయం మహాద్యుతిమ్,
 రావణం నిహతం భూమా నీలాజ్ఞానచయోపనుమ్. ౬

తాగి పతిం సహసా దృష్ట్వా శయానం రణపాంసుషు,
 నివేతుస్తస్య గాత్రేషు చ్చిన్నా వనలతాఇవ ౭

బహుమానా త్పరివృజ్య కాచి దేనం రురోదహ,
 చరణౌ కాచి దాలిజ్య కాచి త్కణ్ఠేఽవలమ్భ్యచ. ౮

ఉద్భృత్యచ భుజా కాచి ద్భూమా స్త పరివర్తతే,
 హతస్య వదనం దృష్ట్వా కాచి న్లోహ ముపాగమత్. ౯
 కాచి దక్షే శిరః కృత్వా రురోద ముఖ మీక్షతీ,
 స్నాపయన్తీ ముఖం బాష్పై స్తుషారై రివ పజ్జుజమ్. ౧౦

నూటపదుమూడవసర్గము.

మహాపరాక్రమశాలియును రామునిచే రావణుడు హతుడయ్యెను
విని రావణభ్రాతృలైన రాక్షసకాంతలు పరమగుఃఖితలయి యెంత వారింది
నను విలువక భూమింబొరలుచు వెండుకలు విరియబోసికొని దూసలం
బాసిన గోవులపగిది గుఃఖంబునం బొక్కుచు నంతఃపుకమునుండి వెడలివచ్చిరి.

ఆరాక్షసస్త్రీలు రాక్షససహితంబుగా నుత్తరద్వారంబున వెడలి భయం
కరంబగు యుద్ధభూమిం బ్రవేశించి హతుడగు నాథుం గలుగువెదకుచు
“రాజపుత్రుడా” యని రాముని, “నాథుడా” ను రావణునిం తెల్పొని
విలపించుచు గబంధంబులచే భయంకనందై నెత్తుకబుడసతో గూడి
యున్న యుద్ధభూమిసంతటం దిరిగిరి. 3,౪

ఆరావణభ్రాతృలు ధర్మమరణంబునఁ బరమగుఃఖితలయి కన్నీరొ
లుక రోదనంబు నే కుచు యూధపతింబాసిన యాడేనుఁగులపగిది నటచిరి.

ఆరాక్షసస్త్రీలు మహాపరాక్రమశాలియు మహాకాయుఁడగు మహాతే
జుఁడును నల్లనికాటుకరాశివలె నొప్పుచు హతుడై భూమింబడియున్నవాఁ
డునగు పెనిమిటిని రావణుం జూచిరి ౩

అంత రావణభ్రాతృలు యుద్ధభూమియందుఁ బరాగంబులం బడి
యున్న పెనిమిటింజూచి విషళలయి తెగిన వనలతలకై నడి నతని దేహము
పయింబడిరి. ౪

ఒకానొకనిత ప్రేమాతిశయంబునఁ బెనిమిటికరీరముఁ గొగిటం
జేర్చి రోదనము గావించెను మఱియొకతె పాదములం గవుంగిలించుకొని
యేడ్చెను మఱియొకర్లు కంఠాలింగనము గావించి విలపించెను. ౫

ఒకకాంత పెనిమిటి భుజంబుల నెత్తికొని భూమిం బొరలాడెను.
మఱియొకమానిని హతుండగు పెనిమిటి మొగంబుఁజూచి మూర్ఛనొందెను ౬

ఒకానొకయాఁడుది. తనస్త్రీయుండగు రావణునిశిరస్సును అంకంబు
నంజేర్చి యతని ముఖంబుఁ జూచుచు, హిమజంబునుంబోలె గన్నీళ్ల నతని
ముఖంబుఁ దడుపుచు రోదనంబు చేసెను. ౭

1160 యుద్ధకాండే - త్రయోవశోత్తరశతతమ స్సర్గః. సర్గము.

ఏవ మూర్తాః పతిం నృప్త్యా రావణం నిహతం భువి,
చుక్రుశు ర్భవలుధా శోకా ద్భూయస్తాః పర్యదేవయన్. ౧౧

యేన విత్రాసిత శ్శక్రో యేన విత్రాసితో యమః,
యేన చైశ్రవణో రాజా పుష్పకేణ వియోజితః. ౧౨
గంధర్వాణా మృషీణాంచ సురాణాంచ మహాత్మనామ్,
భయం యేన మహద్దత్తం సోఽయం శేతే రణే హతః. ౧౩
అసురేభ్య స్సురేభ్యో వా పన్నగేభ్యోఽపి వా తథా,
న భయం యో విజానాతి తస్యేనం మానుషా నృయమ్. ౧౪

అనధ్యో దేవతానాం య స్తథా దానవరక్షసామ్,
హం సోఽయం రణే శేతే మానుషేణ పదాతినా. ౧౫

యో న శక్య స్సురై ర్హస్తుం న యతై ర్నాసురై స్తథా,
సోఽయం కశ్చిది వాసత్తో వృశ్శుం మర్త్యేన బిష్కృతః. ౧౬

ఏవం పదన్త్యో ఒహలుధా గురుదు స్తస్య తాః స్త్రియః,
భూయ ఏవ చ దుఃఖార్తా విలేఖ శ్చ పునఃపునః. ౧౭
అశ్శిణ్వతా చ సుహృదాం సతతం హీనవాదినామ్,
సురణా మూహ్యతా కీతా ఘాతితాశ్చ నిశాచగా. ౧౮

ఏతా స్సమ మిదానీం తే వయ మాత్మాచ పాతితాః,

బ్రువాణోఽపి హీనం వాన్య మిష్టో భ్రాతా విభీషణః. ౧౯
కృష్టం పరుషితో మోహ త్వయాఽఽత్మవధకాక్షిణా,

ఆ రావణభార్యలు విహతుండై భూమిం బడియున్న తమపెనిమిటిని రావణుంజూచి దుఃఖితలయి రోదనము గావించిరి; మఱియు వారలు అంత కంతకు శోకం బగ్గలంబగుటచే బరవశలయి యాక్రందించిరి. ౧౧

ఎవ్వనికి దేవేంద్రుండు వెఱచు నెవ్వనికి యముఁడు భయపడు నెవ్వండు కుశోరుజయించి పుష్పకవిమానంబు హరించె మఱియు నెవ్వనివలన గంధర్వులు మహర్షులు మహాప్రభావులుగ వేల్పులు భయంబునొంది రమహావీరుఁడు రావణుం డిపుడు సోరింగూలి నేలంబడియున్నాఁడు. ౧౨, ౧౩

అనురులవలనఁగాని మరలవలనఁగాని యుగలవలనఁగాని యెవ్వం డెంతమాత్రము భయం బెఱుంగఁజో, అట్టిహరుం డిపుడు మనుష్యునివలన భయము నొందెను! ౧౪

ఎవ్వండు దేవతలను దానవులను రాక్షసులను సరకునేఱుఁజో, అట్టి యీరావణుం డిపుడు యుద్ధంబు రథాదివాహనములు లేక కాలినడఁచి పచ్చిన మనుష్యునిచే జచ్చి పడియున్నాఁడు! ౧౫

నేతలుగాని యక్షులుగాని యసుగులుగాని యెవ్వనివిధింపఁజాల తఱో, అట్టిసీగుం డీరావణుండు ఒకానొక బలహీనునియై, మనుష్యమా త్రునిచే హతుండయ్యెను! అని రావణభార్యలు రోదనము గావించిరి. ౧౬

ఆ రావణభార్యలు ఇట్లు రావణునిక్రియంబు బుగ్గడింపుదు రోదనంబు చేసి మరల దుఃఖం బగ్గలంబు గా మాటిమాటికి విలపించిరి ౧౭

నీవు ఎప్పుడును నిహింశు నేకోరునట్టి మిత్రులు ఎంత నెప్పినను వినక నీతిందచ్చితివి దానంతటి నీవును హతుఁడనైతివి. రాక్షసులును హతు లయిరి. ౧౮

ఇప్పుడు, మేమును రాక్షసులును నీవును మనమందఱము నేక కాలం బున హతులయితిమి

నీయందుఁ శ్రీతిగలవాఁడును నీతమ్ముఁడునగు విభీషణుండు, నీకు హితంబు బోధించినను, నీవు కాలవశంతుండవై యజ్ఞానంబున నతనిఁ బరుష

యది నిర్యాతితా తే స్యాత్ప్రీతా రామాయ మైథిలీ. ౨౦
 నన స్సాస్త్రి ద్వ్యసనం ఘోర మిదం మూలహరం మహత్,
 వృశ్శకామో భవేద్భృగితా రామో మిత్రకులం భవేత్. ౨౧
 వయం చావిధవా స్సర్వా స్సకామా న చ శత్రవః,

త్వయా వున ర్మృశంసేన సీతాం సంగుప్థతా బలాత్. ౨౨
 రాక్షసా నయ మాత్మాచ త్ర మం శుభ్యం నిపాతితమ్,

న కామకారః కామం వా తన రాక్షసపుంజన. ౨౩
 దైవం చేష్టయతే సర్వం హతం దైవేన హస్యణే,

వానరాణాం వినాశోఽయం రాక్షసాం చ మహాహవే. ౨౪
 తవ చైవ మహాభాహో! దైవయోగా దుపాగతః,

నైవాధీన న కామేన విక్రమేణ సచాజ్ఞయా. ౨౫
 శక్యా దైవగతి ర్లోకే నివర్తయితు ముష్యతా,

విలేపు కేవలం దీనా స్తా రాక్షసాధిపయోషిః. ౨౬
 కురర్య ఇవ దుఃఖార్తా బాష్పప గ్యాకులేక్షణాః
 ఇతి శ్రీమహాభక్తకాండే శ్రయోనశోత్తరశతతమ స్సర్గః.

చ శుర్దశోత్తరశతతమ స్సర్గః.
 తాసాం విజయమానానాం తవా రాక్షసయోషితమ్,
 జ్యేష్ఠా పత్ని ప్రియా దీనా భర్తారం సముదైతత. ౧

వచనంబులు పలికి యనమానించితివి

౧౯

నీవు రామునకు నీతి నొసంగియేయుండువేని, మాకు నీతోఁగూడ సర్వము నశంపఁ జేయునట్టి భయంకరమయిన యీ వ్యసనంబు గలుగకుండును. నీతమ్ముడైన విభీషణునితోరికయుఁ గావించినట్లుగును. రాముండు మనయింటికిఁ గూరిమిమిత్రుండగును. మేమందఱమును విధవలము గాకుండుము. మనశత్రువులతోర్కొను ఘరింపకుండును. ౨౦, ౨౧

నీ నల్లు గావింపక ప్రారబుద్ధిగో బలాత్కారంబున నీతం జెఱఁబెట్టుటంజేసి, యీ రాక్షసజనము నీవు మేము మువ్వన మేకకాలంబున వధింపఁబడితిమి. ౨౨

రాక్షసోత్తముఁడా! లేక, నీవే స్వేచ్ఛచే నంతయుఁ గావించినావనుట యుక్తముగాదు దైవప్రేరణముననే సమస్తంబును చేయఁబడును; దైవముచే హతుఁడైనవాడే శత్రువుచే హతుఁడగుంగాని యితరుఁడు గాఁడు.

మహాబాహుండగు రావణుఁడా! వానరులకును రాక్షసులకును నీకును ఇమహాయుద్ధంబున వినాశంబు దైవ సుకల్పంబునచే గలిగినదిగాని నేఱుకారణమునఁగాదు. ౨౪

లోకంబున దైవము సంకల్పించినపిదప, ఆర్థబలంబునఁగాని స్వేచ్ఛచేతంగాని పరాక్రమంబునంగాని రాజాజ్ఞచే గాని యది యెంతమాత్రము త్రిష్ట నలవిగాదు. అని, యారావణభార్యలు విలపించిరి. ౨౫

ఇవ్వినంబున నా రావణుని భార్యలు దీనలయి, రుఖిపీడితలయి కన్నీళ్లుగార్చుచు, గ్రోచుచుండుటచోల రోదనంబు గావించిరి ౨౬

ఇది నూటపదుమూడవఁదర్శము

నూటపదునాలుగవఁదర్శము.

ఆరాక్షసస్త్రీలందఱు నవ్వినంబున విలపించుచుండఁగా, వారిలో రావణున కత్యంతప్రియురాలును జ్యేష్ఠభార్యయైనను మందోదరి దైన్యంబు

దశగ్రీవం హతం దృష్ట్వా రామేణాచిన్త్యకర్కశా,
 పతిం మన్దోదరీ తత్ర కృపణా పర్యరేచయత్. ౨
 నను నాను మహాభాగ త్వం వై శ్రవణానుజ,
 క్రుద్ధస్య ప్రముఖే స్థాతుం త్రస్య త్యపి పురస్తరః. ౩
 ఋషయశ్చ మహీదేవా గన్ధర్వా శ్చ యశస్వినః,
 నను నాను త వోద్వేగా చ్ఛారణాశ్చ దిశో గతాః. ౪
 స శ్వం నూనుషమాశ్రేణ రామేణ యుధి నిర్దితః,
 న వ్యవశ్రవసే రాజ నిమిదం రాక్షసర్షభ. ౫

కథం త్రైలోక్య మాక్రమ్య శ్రియా వీర్యేణ చాన్వితమ్,
 అనివహ్యం జఘాన త్వాం మానుజో వనగోచరః. ౬

మానుషాణా మవిషయే చరతః కామరూపిణః,
 వినాశ స్తవ రామేణ సంయుగే నోపవర్తతే. ౭

న చైతత్కర్మ మమస్య శ్రద్ధధామి చమూముఖే,
 సర్వత స్సముచేతస్య తవ జే నాభిచుర్భవమ్. ౮

యదైవ చ జనస్థానే రాక్షసై ర్భూభి ర్వృతః,
 ఖరస్తవ హతో భ్రాతా తదైవాసౌ న మానుషః. ౯

యదైవ సగరిం లజ్జాం దుష్ప్రవేశాం సురై రపి,
 ప్రవిష్టో హనుమా న్విర్యా త్తదైవ వ్యధితా వయమ్. ౧౦

నొంది పెనిమిటింజూచెను.

౧

మండోదరి, యచట మహాప్రభావుండుగా రామునిచేతి వాతుండై పడి యున్న భర్తను రావణుంజూచి దీనురాలయి విలపించెను.

౨

అయ్యా! మహాభోగదా! కుబేరునితమ్ముడా! నీవు కోపముకొందిన పుడు నీయెగుల నిలుచుటకు దేవేంద్రుండేనియు భయంబు నొందునుగదా!

అయ్యా! నీకు భయపడి మహర్షులును బ్రాహ్మణులును మహాయశులగు గంధర్వులును జూబులును దిక్కులకుం బాతీరిగదా!

౪

రాక్షసోత్తముడవయిన దశగ్రీవుడా! అట్టి త్రిలోకంబుల జయించినట్టి నిన్ను మనుష్యమాత్రుఁడు రాముఁడు యుద్ధంబున జయించెనే! ఇందుకు లజ్జ నొందకున్నావేమి?

౫

పరాక్రమంబున ముల్లోకంబుల జయించి త్రైలోక్య రాజ్యలక్ష్మీచే నెంతయుఁ దేజరిల్లుచు దేవేంద్రులకెరి యోధ్యగాని మగఁటిమిగల నిన్ను అడవిమనుష్యుఁడు యుద్ధంబున నెట్లు వధించెనో ఆశ్చర్యముగా నున్నది.

౬

మనుష్యులకుఁ బొంద నలవిగానిదేశమున నుండువాఁడవు కామరూపి ఎగు నీవు యుద్ధంబున రామునిచే వాతుండైతి నను యెంతమాత్రము నమ్మఁదగినది గాదు.

౭

బలపరాక్రమంబులతోను సహాయవర్ధింబులతోను సంఘర్షించుచు నెన్ని యుద్ధంబున వధించుట మనుష్యమాత్రుఁడైన రాముని కార్యముగా నాకుఁ దోచలేదు.

౮

జనసానంబున ననేకరాక్షసులతోఁ గూడిన నీతమ్ముని ఖరుని వధించు లవలననే యీరాముఁడు మనుష్యమాత్రుఁడు గాఁడని స్పష్టముగాఁ దెలిసినది

౯

దేవతలకుఁగూడ ప్రవేశంప నలవిగాని యీలంకానగరము లోపలికి హనుమంతుఁడు వీర్యంబువెంపున వచ్చినప్పుడే మేము రాముఁడు మనుష్య మాత్రుఁడుగా నుండఁడని తెలిసి దిగులొందితిమి.

౧౦.

యదైవ వానరై ర్భూతై ర్భద్ర సేతు ర్నహర్ణవే,
 తదైవ హృదయే నాహం శజ్జే రామ మమానుషమ్. ౧౧
 అథవా రామనూపేణ కృతాంత స్సవ్యయ మాగతః,
 మాయాం తవ వినాశాయ విధా యాప్రతిశర్కితామ్. ౧౨
 అథవా వాసవేన త్వం ధర్మితోఽసి మహాబల,
 వాసవస్య కుత శ్చక్తి స్త్వాం ద్రష్టు మపి సంయుగే. ౧౩

వ్యక్త మేష మహాయోగీ పరమాత్మా సనాతనః,
 అనాదిమధ్యనిధనో మహతః పరమో మహాన్. ౧౪
 తమసః పరమో ధాతా శజ్ఞచక్రగదాధరః,
 శ్రీవశ్యవతో నిత్యశ్రీ రజయ్య శ్శాశ్వతో ధ్రువః. ౧౫

మానుషం వపు ర్వాపాయ విష్ణు స్సశ్యేపరాక్రమః,
 సరై ర్విః పరివృతో దేవై ర్వాసరత్వ ముపాగతైః. ౧౬
 సర్వలోకేశ్వర స్సాక్షా త్లోకానాం హితకామ్యయా,
 సరాక్షసవరీవారం హతవాం స్త్వాం మహాదుష్టిః. ౧౭

ఇద్వియాణీపురా జితావ జితం త్రిభువనం త్వయా,
 స్కరద్భి రివ తిదై వం మిద్వియై రేవ నిర్జితః. ౧౮

క్రియతా మవిరోధ శ్చ రాఘవేశేతి య న్మయా,

భయంకరాకారులగు వానరులు ఇష్టహాసమద్రంబునకు నేతులకట్టిన పుడె నేను రాముఁడు మనుష్యమాత్రుఁడు కాఁడని మనస్సునం దలఁచితిని.

అటుగాదేని యమఁడే నిన్ను వధించుటకై యచింత్యమయిన మాకుచే రామరూపంబుదాల్చి నీమీఁదికి వచ్చియుండును. ౧౨

మహాబలశాలివగు రావణుడా! లేక దేవేంద్రుండు వచ్చి నిన్నువధించియుండును; అదిసరిగాదు. యమఁడుగాని యింద్రుఁడుగాని యుద్ధంబున నీయెగుట చిలుచుటకై నను సమరులుకారు. ౧౩

ఈరామండు మహావ్యుఁడు గాఁడు. ఇతఁడు లోకరక్షణపరుండగు పరమాత్మ. ఎల్లప్పుడు నుండువాఁడు. జన్మవృద్ధి నాశమలు లేనివాఁడు. తఱుగు బయలు మాచుటయు లేనివాఁడు. బ్రహ్మాండగులకన్ననధికుఁడు. ప్రకృతి నతిక్రమించినవాఁడు. సమస్తప్రపంచమును సృజించువాఁడు (బోషించువాఁడు). శంఖచక్రగదలను ధరించియుండువాఁడు. దక్షిణవక్షంబున శ్రీవత్సంబున రక్తవర్ణమత్యంతకారమయిన చిహ్నముగలవాఁడు. నిత్యానపాయ చియగు లక్ష్మీదేవితోఁ గూడినవాఁడు గావున ఎట్టివారికిని జయింప నలవి గానివాఁడు. అని స్పష్టముగాఁ దెలియుచున్నది. ౧౪, ౧౫

మహాజేజుఁడును ఎట్టికలమునందును ధర్మింప నలవిగాని పరాక్రమంబు గలవాఁడునగు విష్ణువు, సమస్తలోకంబులకును నాధుఁడు గావున లోకంబులకు హితంబు గొంగుటకై తాను మహావ్యరూపంబున నవతరించి వానరరూపంబున నవతరించిన సమస్తదేవతలతోను గూడినవాఁడైవచ్చి నిన్ను సర్వరాక్షససహితంబుగా వధించెను గాని వేఱుగాదు. ౧౬, ౧౭

నీవు మున్ను ఇంద్రియములను జయించి ముల్లోకంబులను జయించితివి. ఇప్పుడు ఆయింద్రియము లవైవరంబు దలఁచి నన్నుజయించినవో అన్నట్లుగా నీవు ఇంద్రియములకు లోబడినవాఁడవగుటవలన శత్రువుచే హతుఁడవైతివి. ౧౮

“రామునితోటి పగవలదు, అతనితో సంగిగానింపుము” అని నేనెన్ని

1168 యుద్ధకాణ్డే - చతుర్దశోత్తరశతతిమ స్సర్గః. సర్గము.

ఉచ్యమానో న గృహ్లాసి తస్యేయం వ్యుష్టి రాగతా. ౧౯
అకస్మాత్ చ్ఛాభికామోఽసి నీతాం రాక్షసపుష్టవ,
ఐశ్వర్యస్య వినాశాయ దేహస్య స్వజనస్య చ. ౨౦

అరున్ధత్యా విశిష్టాం తాం రోహిణ్యా శ్చాపి దుర్కషే,
నీతాం ధర్మయతా మాన్యాం త్వయా హ్యసదృశం కృతమ్. ౨౧

వసుధాయా శ్చ వసుధాం శ్రియః శ్రీం భర్తృవత్సలామ్,
నీతాం సర్వానవద్యాక్షీమరణ్యే విజనే శుభామ్. ౨౨
ఆనయిత్వా తు తాం దీనాం ఛద్మనాఽత్మస్వదూషణ,
అప్రాప్య చైవ తం కామం మైథిలీ సజ్జమే కృతమ్. ౨౩
పతివ్రతాయా స్తపనా నూనం దగ్ధోఽసి మే ప్రభో,

తదైవ యన్న దగ్ధస్త్వం ధర్మయం స్తనుమధ్యమామ్. ౨౪
దేవా విభ్యతి తే సర్వే నేంద్రాః స్సాగ్నిపురోగమాః,

అవశ్య మేవ లభతే ఫలం పాపస్య కర్మణః. ౨౫
ఘోరం పర్యాగతే కాలే కర్తా నా స్త్యక్త సంశయః,

శుభకృచ్ఛుభ మాహ్నోతి పాపకృత్వాప మశ్నుతే. ౨౬
విభీషణ స్సుఖం ప్రాప్త స్త్వం ప్రాప్తః పాప మీదృశమ్,

సస్త్యన్యాః ప్రమదా స్తుభ్యం దూషేణాభ్యధికా స్తతః. ౨౭

మాడ్లు చెప్పినను నీవు వివేకితే, దానిఫలమిప్పుడు అనుభవమునను వచ్చినది.

రాక్షసోత్తిముఁడా! నీవు ఏకాగ్రమునులేకయే సీతయందింతమా నాయు వేగించితివి; దానంతేనీ నీయైశ్వర్యంబును నీబంధువులును నశించుట యగాకి నీవును నాశంబు నొందితివి. ౨౦

దురాత్ముఁడా! అరుంధతీదేవికన్నను రోహిణీదేవికన్నను బాతివ్ర త్యంబును నధికురాలు పూజనీయులునగు సీతాదేవిం జెఱపట్టితివే యది యెంతి మాత్రము యుక్తమవునా? ౨౧

నాగు నాథుఁడా! నీభార్యలమయినమమ్ము సౌందర్యములేనివారిలను గాఁ దలంచినవాఁడా! నీవు భూదేవికన్నను అధికముగా నోరిమిగఁదియు లక్ష్మీదేవికన్న సధికముగా సంపదగఁదియు మహాపతివ్రతయు సంస్వంగముంద రియుఁ గల్యాణస్వరూపిణియు దీనురాలునగు నాసీతాదేవిని నిర్జనంబగు సక ల్యంబునుండి కపటోపాయంబునం గొనివచ్చి సీతాసంగమంబంగు నీకుంకల కోరికి దీరకమున్నె పతివ్రతయును నాసీతాదేవి తమ ప్రవాసంబుచే దహింపఁ బడితివి; ఇదినిశ్చయము. ౨౨, ౨౩

నీవు మహాపతివ్రతయును సీతాదేవిని స్పృశించినపుడు ఆత్మణంబుననే దగ్ధుఁడవు కావైతివి కావున నీయా ప్రభువంబునకు ఇంద్రాగ్నిసహితంబుగా దేవతలందఱు వెఱఁగంగుచున్నారు. ౨౪

పాపకర్తముగావించినవాఁడు సమయముప్రాప్తించినపుడు తానుగావించినకర్తములయొక్క ఘోరమయినఫలమును దప్పక యనుభవించునను విషయమందు ఎంతిమాత్రము సందియములేదు. ౨౫

నుకృతముచేసినవానికి నుఖముగలుగును; పాపముగావించినవానికిరుఁఖముగంపించును, విభీషణుఁడు రామాశ్రయణరూపమయిన మంచిగావించినవాఁడు కావున నుఖమునొందెను, నీవో పాపముగావించితివి కావున ఇట్టికష్టమునొందితివి. ౨౬

ఆసీతకన్నను అధికమయిన సౌందర్యముగల స్త్రీలు నీకుఁ బెక్కిండు

1170 యుద్ధకాండే - చతుర్దశోత్తరశతకమ స్సర్గః. సర్గము.

అనన్తవశ మాపన్న స్తవం తు మోహా న్న బుధ్యసే,

స కులేన స రూపేణ స దాక్షిణ్యేన మైథిలీ. ౨౮
మయాఽధికా వా తుల్యవా త్వం తు మోహా న్న బుధ్యసే,

సర్వథా సర్వభూతానాం నా స్తి మృత్యు రలక్షణః. ౨౯
తవ తావ దయం మృత్యు రైథిలీకృతలక్షణః,
నీతానిమి త్రజో మృత్యు స్తవీయా దూరా దుపాహృతః ౩౦

మైథిలీ సహ రామేణ విశోకా విహరేష్యతి,
అల్పపుణ్యా త్వహం ఘోరే పతితా శోకసాగరే. ౩౧
కైలాసే మన్దరే మేరా తథా చైత్రరథే వనే,
దేవోద్భావేషు సర్వేషు విహృత్య సహితా త్వయా. ౩౨
విమానే నానురూపేణ యా యా మృతులయా శ్రియా,
పత్యస్తీ వివిధా వైశాం స్తాంస్తాం శ్చిత్రస్రగమ్భరా. ౩౩
ధ్రుంతా కామభోగేభ్య స్సాఽస్తి వీర! వధా త్తవ,

సైవాన్యే వాస్తి సంపృతాధిగ్రజ్ఞాం చఞ్చులః శ్రియః. ౩౪

హారాజన్ సుకుమారం తే సుభ్రు సుత్య క్షమున్నసమ్,
కీర్తిశ్రీద్యుతిభి స్తుల్య మిన్దుపద్మదివాకరైః. ౩౫
కిరీటకూటోజ్జ్వలితం తామ్రాస్యం దీప్తకుణ్డలమ్,
మదవ్యాకులలోలాటం భూత్వా య త్పానభూమిషు. ౩౬

గలరు, అయినను నీవు నీతవిషయమయి మనస్థానముండవై మోహితుండవైతివి కావున నీకుఁ దోచలేదు. ౨౭

కులంబునంగును సౌందర్యంబునంగును చాతుర్యంబునంగును నీతనా కన్నసదిమరాలుగాని లేక నాకు సమానురాలుగాని యెంతమాత్రముగాదు, నీవు మోహితుండ పగుటవలన ఇది నీకుఁ దోచలేదు. ౨౮

ఎచ్చటను ఏప్రాణికిని నిమిత్తములేక మరణము గలుగదు, అట్లునీకును నీతాదేవిని దెచ్చుట కారణముగా నీమరణము గలిగెను. ౨౯

నీవు నీతనపహరించి తెచ్చుటచే దూరముననుండి మృత్యువును నీతా మూలంబునఁ గొని తెచ్చుకొంటివి. ౩౦

నీత గుఱుముఁబాసి రామునితోఁగూడ నుఖంబున విహరింపఁగలరు. మందభాగ్యులు నేనుమాత్రము ఇట్లు తుదలేని గుఱుసముద్రములోఁ బడితిని. ౩౧

వీరుఁడా! నేను నుందరము లయిన నూల్యంబులను వస్త్రంబులను ధరించి నీతోఁగూడ నసదృశమును అక్ష్మిలో నొప్పుచు నుత్తమంబగు విమా నంబు నారోహించి కైలాసపర్వతంబునంగును నుందరకైలమునంగును మేరు మహాధరమునంగును జైత్రరథంబునంగును దేవతల యుద్ధానంబులను న్నిటియంగును యధోచ్చంబుగా విహరించి నానావిధంబులయిన యాయా దేశంబులఁ జూచుచు నుఖముగా సంచరించుచుండునే, అట్టి నాకు ఇష్టమగు నీవు హతుండ పగుటవలనఁ గామాపభోగంబు లన్నియు నశించెను. ౩౨, ౩౩

అట్టి సమస్తభోగంబు లనుభవించుచుండిన నే నిపుడు సాధారణ యయిన యితరస్త్రీపలె ఎంతమాత్రమును భోగము లేనిదానైతిని కావున ఇంత చంచలములయిన రాజసంపదలు దహింపఁబడుఁగాక. ౩౪

రాక్షసరాజా! నాదునాథుఁడా! నుకుమారంబును నుందరములయిన కనుబొమలుగలదియు స్నిగ్ధముగలదియు చర్మముగలదియు ఉన్నతమయిన ముక్కు గలదియుఁ బ్రసన్నతయగు చంద్రునితోను సౌందర్యంబునఁ గమలముతోను దేజంబున సూర్యునితోను సమానమయినదియు గిరీటాలంకృతంబును

1172 యుద్ధకాణ్డే - చతుర్దశో తరళతతమ స్సర్గః. సర్గము.

వివిధస్రగరం చారు వల్లుస్థితకథం శుభమ్,
తదే వాద్య తవేదం హి వక్త్రం న భాగితే ప్రభో. ౩2
రామసాయకనిర్భిన్నం సిక్తం రుధిరవిస్రవైః,
విశీర్ణమేదో మస్తిష్కం రూక్షం స్యన్దనరేణుభిః. 3౩

హా పశ్చిమా మే సంప్రాప్తా దళా వైధవ్యకారిణీ,
యా మయాఽఽనీ న్న సంబుధా కదాచి దపి మన్దయా. 3౪
పితా దానవరాణో మే భర్తా మే రాక్షసేశ్వరః,
పుత్రో మే శక్రసింహేతా ఇత్యేవం గర్వితా భృశమ్. ౪0

దృప్తారిమర్దనాశ్చురాగిప్రఖ్యాతబలపౌనుషాః,
అకుతశ్చిద్భయానా థామమేత్యానీ న్నతిర్ద్విధా. ౪౧

తేషా మేవం ప్రభావానాం యుష్టాకం రాక్షసర్షభ,
కథం భయ మసంబుద్ధం మానుషా దివ మాగతమ్. ౪౨

స్నిగ్ధేన్ద్రసీలసీలం తు ప్రాంశుశైలోపమం మహతే,
కేయూరాణ్ణదవై డూప్యముక్తాదామస్రగుజ్జ్వలమ్. ౪3
కాన్తం విహారే వ్యధికం దీప్తం సక్రామభూమిషు,
భాత్యాభరణభాభి ర్య ద్విద్యుద్భి రివ తోయదః. ౪౪
తదే వాద్య శరీరం తే తీక్ష్ణై ర్నైకై శ్చరై చ్చితమ్,

ఎఱ్ఱని పెదవులుగలదియు కుండలంబులతో నొప్పుచున్నదియునగు నీముఖము మున్ను పానభూములందుఁ గైపుచే ఘూర్ణితములయిన కన్నులతో నొప్పుచు నానావిధములయిన మాల్యంబులు ధరించి సుందరమయి మధురమయిన చిఱునగవుముంగుగా మాటలాడుచు మంగళకరంబై ప్రకాశించునుగదా! అట్టి నీముఖంబిప్పును రామబాణంబులచే భేదించఁబడినదగుటంజేసి నెత్తుటం దడిసి మేదస్సుచేతను మెదటిమాంసంబుచేతను వ్యాకీర్ణంబై రథపరాగంబు లచేఁ గప్పఁబడి యెంతమాత్రము ప్రకాశములేనన్నది.

అయ్యో! నీవు మృతుడవైతివి, నేను విగ్నవైతిని, ఇట్టి యుగ్ధ పచ్చునని మూఢులాలసగు నా కెప్పుడును దోచినది కాదు. ౩౯

“నా తిండి మయ్యఁడు, దాసవరాజు నాభిర్తి రాక్షసరాజు, నాకొడుగు యింద్రజితుఁడు దేవేంద్రుని జయించిని మీటి” యని నేనధికముగా గర్వించియుంటిని. ౪౦

“నన్ను రక్షింపఁబడిన నాతిండి, పెనిమిటి కొడుకులు బలగర్వితులగు శత్రువుల పధించువారలు, కూరులు, బహుయుద్ధంబుల జయించి బలపరాక్రంబుల వినుతికెక్కినవారలు, ఎవ్వని పలనను ఎందును భయము లేనివారలు” అని నేను గట్టిగాఁ దలచియుంటిని. ౪౧

రాక్షసోత్తముఁడా! అట్టి ప్రసిద్ధులరు మహాప్రభావులరగు మీకు, స్వప్నమునందైనను దలంచియుండని యింతటికష్టము ఒకమనుష్యు మాత్రుని పలన నెట్లుసంభవించెనో ఆశ్చర్యముగా నున్నది. ౪౨

నీ శరీరము ఇంద్రనీలమణినలె న్నిగ్ధనీలవర్ణంబయి ఉన్నతపర్వతంబంతటిదై బంగారుబాహువులుతోను వైమూర్యఖచితంబులగు బాహువులుతోను ముక్తాహారంబులతోను మాల్యంబులతోనుం గూడినదై విహార సమయంబుల నతిరమణీయంబయి యుద్ధభూములందు వీర్యోద్రేకంబున భాసమానంబయి మెఱపులచే మేఘంబుకరణి నాభరణకాంతులచే నెంతయు భాసిల్లుచుండును. అదేఇప్పుడు తీక్షణబాణంబుల నిండియుండుటంజేసి స్పృశిం

పునర్దుర్లభసంస్పర్శం పరివృత్తుం న శక్యతే. ౪౫
 శ్వావిధ శృలలై ర్యదవ ద్వాజై ర్లగై ర్మిరస్తరమ్,
 స్వర్పితైర్మర్మసు భృశం సంభిన్న స్నాయుబన్ధనమ్. ౪౬
 ఓతౌ నిపతితం రాజన్ శ్యావంధుధిరసచ్ఛవి,
 వజ్రప్రహారాభిహతో విక్రీర్ణ ఇవ పర్వతః. ౪౭
 హా స్వప్న సుత్యమేవేదం త్వం రామేణ కథం హతః,
 త్వం మృత్యోరపి మృత్యు స్సాస్యక కథంమృత్యువశం గతః. ౪౮

తైలోక్యవసుభోక్తారం తైలోక్యోద్వేగదం మహత్,
 జేతారం లోకపాలానాం తేష్టారం శంకరస్యచ ౪౯
 దృష్టానాం నిగ్రహీతార మావిష్కృతపరాక్రమమ్,
 లోకతోభయితారంచ నాదై ర్భూతవిరావిణమ్. ౫౦
 ఓజసా దృష్టవాక్యానాం వక్తారం రిపుసన్నిధౌ,
 స్వయాధభృత్యనర్తాణాం గోష్టారం భీమకర్తణమ్. ౫౧
 హస్తారం దానవేంద్రాణాం యతౌణాంచ సహస్రశః,
 నివాతకవచానాంచ సంగ్రహీతార మిశ్వరమ్. ౫౨
 నైకయజ్ఞవిలోష్టారం త్రాతారం స్వజనస్యచ,
 ధర్మవ్యవస్థాభేత్తారం మాయాస్రష్టా మాహవే. ౫౩
 దేవాసురనృకన్యానా మాహ్వారారం తతస్తతః,
 శత్రుస్త్రీశోకదాతారం సేతారం స్వజనస్యచ. ౫౪
 లజ్కాద్వీపస్య గోష్టారం కర్తారం భీమకర్తణమ్,
 అస్థాకం కామభోగానాం దాతారం రథినాం వరమ్. ౫౫
 ఏవంప్రభావం భర్తారం దృష్ట్వా రామేణ పాతితమ్,
 సింహాస్త్రియా దేహ మిమం ధారయామి హతప్రియా. ౫౬

చుటకేనియు నశక్యంబయి యెంతమాత్రము కవుఁగిలింప నలవిగానున్నది.

రాక్షసరాజా! అట్టి నీశరీరము ఇప్పుడు ఏనుపంది మేన శలలంబులుండునట్లు మర్తస్థానంబులఁ బ్రయోగింపఁబడిన తీక్షణబాణంబులచే నిరంతరముగా వ్యాప్తంబయి నరములముట్లుతెగి నెత్తుటందడిసి కపిశవర్ణంబయినేలంబడి ఐబ్రాయ్యప్రహరంబునకు నేలంగూలిన పర్యతంబువలె నున్నది.

అయ్యో! నీవు మృత్యుజౌండుట స్వప్నమయి యుండునా? స్వప్నముగాగు ఇదిసత్యముగానే యున్నది. అయితే నిన్ను రామఁడెట్లు వధింపఁజాలెను? నీవు మృత్యువుచుగూడ వధింపఁజాలినవాడవే, నీవు మృత్యువునకెట్లు లోఁబడితివి? ర౯

ముల్లోకంబులందలీ రత్నంబులన్నియు ననుభవించువాఁడు ముల్లోకంబులకును మహాభయంబు గలిగించినవాఁడు సమస్త లోకపాలుర జయించినవాఁడు కైలాసాచలంబు నెత్తినవాఁడు బలగర్వితుల శిక్షించినవాఁడు యుద్ధంబులఁ బరాక్రమించినవాఁడు లోకంబులన్నియుఁ జీకాకుపఱచినవాఁడు సమస్తభూతంబుల నఱపించినవాఁడు శత్రువుల సరకునేయక వీర్యంబుపెంపున గర్వోక్తులు పలుకువాఁడు లోకములను భయంబు గలిగించునట్టి తన పై నినులను భృత్యులను ఆపదలు పొరయకుండు రక్షించువాఁడు వేనవేలుగా దానవులను యక్షులను వధించినవాఁడు నివాతకపచులను నసురులను భయపడి తనసఖ్యంబు గోరునట్లు గావించినవాఁడు ముల్లోకములకును నియామకుఁడు పెక్కు శుష్ణంబులకు విఘ్నంబు గావించినవాఁడు స్వజనమునకుఁ గప్పంబులఁ దొలఁగించి యిచ్చింబుల నొసంగి కాపాడినవాఁడు ధర్మమర్యాద సతిక్రమించినవాఁడు యుద్ధంబునఁ బెక్కుచూయలు పన్నువాఁడు అయ్యోస్థలములనుండి దేవకన్యల నసురకన్యల రాజకన్యల మనుష్యకన్యల బలిమింగొనివచ్చినవాఁడు శత్రువుల వధించి వారిస్త్రీలకు దుఃఖము గలిగించినవాఁడు లంకాదీప్రవాసుఁడు శివస్త్రీత్యర్థమయి తనశిరస్సుల నగ్నియందు వ్రేల్చుట మున్నగు భయంకరములయిన కర్తవ్యంబులఁ గావించిన

శయనేషు మహాక్షేషు శయితావ్ రాక్షసేశ్వర!,
ఇహ కస్తా త్ప్రసూప్తోఽసి ధరణ్యాం రేణుపాటలః. ౫౭

యదామే తనయ శ్శస్త్రో లక్షణే నన్రజ ద్యుధి,
తదా న్న్యభిహతా తీవ్రమయ త్వస్మిన్నిపాతితా ౫౮

నాహం బద్ధుజనై ర్హీనా హీనా నాథేన తు త్వయా,
విహీనా కామభోగై శ్చ శోచిష్యే శాశ్వతీ స్సమాః. ౫౯

ప్రసన్నో దీర్ఘ మధ్యానం రాజ స్వద్యాసి దుర్గమమ్,
నయ మా మివి దుఃఖార్తాం న జీవిష్యే త్స్వయా వినా. ౬౦

కస్తా త్వం మాం విహ యేహ కృతకాం గన్తు మిచ్ఛసి,
దీనాం విలపితై ర్నదాంకిం వా మాం నాభిభాషసే ౬౧

దృష్ట్యా న ఖిల్వసి క్రద్ధో మా మి హానవమణితామ్,
నిర్గతాం నగదవా త్పద్భ్యా మేవాగతాం ప్రభో. ౬౨
వ శ్యేష్టదార దారంస్తే భ్రష్టలజ్జామణితాన్,
బహిర్నిష్పతితాన్ సర్వా న్కథందృష్ట్యానకుప్యసి. ౬౩

వాడు మాకందఱకుఁ గామితభోగంబుల నొసంగినవాఁడు సర్వరథికులలో
ను త్తముఁడు. ఇట్టి మహాప్రభావముగల భర్త రామునిచే హతుఁడై పడియుం
డుటంజూచియు నేను బెరిమిటింబాసి యింకను జీవించియున్నాను గావున
నేను వజ్రశిలనుగాని వేఱుగాను

౪౯-౫౨

రాక్షసరాజా! నీవు ఁ త్తమమునగు శయనంబులఁ బరుండియుండువే,
ఇప్పుడిచట దేహమంతయుఁ బరాగముదగిలి యెఱ్ఱినయగునట్లు నేలపైఁ
బరుండియున్నావేమి?

౫౩

నా కొడుకును ఇంద్రజిత్తును యుద్ధంబున లక్షణుఁడు వధించినపుడే
నామనను మిక్కిలియు దుఃఖంబునఁ గ్రుంగినది, ఇప్పుడు ఇంక నీవునాతుఁ
డవగుటకు నాస్రావంబులే పోగలవు.

౫౪

నీవు జీవించియుండినచో నాబంధువులు హతులయిరిని నాకు దుఃఖ
ములేదు; నానాథుడవు నీవు నన్ను విడిచిపోతివి కావుననే యింక ననేక
సంవత్సరములు కామోషభోగములు నదలి ఆపారమగుదుఃఖము ననుభవించు
చుండఁగలను.

౫౫

రాజా! ఎవ్వరికిని బొందనఁవిగాని బహుయారమున స్థానమునకు
(వీరస్వర్గమునకు)ఁ బోదలఁచినావు, దుఃఖితనగు నన్నుగూడఁ గొనిపోయి,
నన్నునదలి నేనెంతమాత్రము జీవింపఁజాలను.

౬౦

నీవు ఇట్లు పరమదుఃఖితవై విలపించుచున్న దీనను భాగ్యహీననగు
నన్ను ఒంటిమెయివిడిచి పోయెదవేల? మఱియు నాకుబదులయినను బలుక
వేమి?

౬౧

నాథుడా! మునుఁగుగూడ లేక పట్టణద్వారంబు వెలువడి యిచటికి
నడచి వచ్చిన నన్నుఁ జూచి నీవు కోపపడవేమి?

౬౨

భార్యలందు మిక్కిలియుఁ బ్రీతిగలవాఁడా! నీభార్యలందఱు మునుఁ
గులు నదలి నుంశఃపురంబువిడిచి యిచటికివచ్చి యున్నారు చూడుము.
వారలమీఁదఁ గోపపడవేల?

౬౩

1178 యుద్ధకాణ్డే - చతుర్దశో త్తరశతతమ స్సర్గః. సర్గము.

అయం క్రీడాసహాయస్తే నాథ! లాలప్యతే జనః,
నచైన మాశ్వాసయసే కింవా న బహుమన్యసే. ౬౪

యా స్త్వయా విధవా రాజ! స్మృతా నై కాః కులస్త్రియః,
పతివ్రతా ధర్మపరా గురుశుశ్రూషణే రతాః. ౬౫
తాభి శ్శోకాభితప్తాభి శ్శృప్తాః పరవశం గతః,

త్వయా విప్రకృతాభి ర్య త్తదా శస్త్రం తదా గతమ్. ౬౬

ప్రవాద స్సత్యవవా యం త్నాం ప్రతి ప్రాయశో నృప,
పతివ్రతానాం నాకస్తా త్పత స్త్వశ్రూణి భూతతే. ౬౭

కథంచ నానుతే రాజ! న్లోకా నాక్రమ్య తేజసా,
నాగీచార్య మిదంక్షుద్రం కృతం శౌణ్డీర్యమానినా. ౬౮
అపనీ యాశ్రమా ద్రామం యన్మృగచ్ఛర్దనా త్వయా,
ఆనీతా రామపత్నీ సా తత్తే కాతర్యలక్షణమ్. ౬౯

కాతర్యం చ సతే యుద్ధే కదాచి త్సంస్కృతా మ్యహమ్,
తత్తు భాగ్యవిపర్యాసా న్మూసం తే పక్వలక్షణమ్. ౭౦
అతీతానాగతాగ్ధృజ్ఞో వర్తమానవిచక్షణః,
మైథిలీ మాహృతాం దృష్ట్యా ధ్యాత్వా నిశ్వస్య చాయతమ్.
సత్యవా శ్చ మహాభాగో దేవనో మే యదప్రచీత్,
సోఽయం రాక్షసముఖ్యానాం వినాశః పర్యవస్థితః. ౭౧
కామక్రోధసముత్థేన వ్యసనేన ప్రసజ్ఞినా,

నీకు సమస్త క్రీడానుభుములయందును సహాయముగా నుండిన సీభార్య లందఱు నిట్లు ఆనాథలై విలపించుచున్నారే, నీవు వీరలనాశ్వాసించుటగాని యాదరించుటగాని గావించకున్నావేమి? ౭౪

రాక్షసనాథుడా! నీవు మున్ను పతివ్రతలను ధర్మపరాయణులనుగురు శుశ్రూషాపరులు నగు కుశ్రీలం బెక్కండ్రను వారిధర్మరైవధించి విధవలం జేసినావే, వారలు గుఱితిలయి నిన్ను శపియించుటం జేసి నీవిట్లు శత్రు వశంబునఁ జిక్కితివి. ౭౫

పతివ్రతలగు నాకులవనితి లష్పడు నీచే గుఱితిలయి గావించిన కాపముయొక్క ఫలము ఇప్పుడు ప్రాప్తమయినది. ౭౬

రాజా! “పతివ్రతలు గుఱించి కన్నీళ్లువిడుచుట వృద్ధము కాదు అదుఃఖమునకు నిమిత్తమయినవానికిఁ జేటుగలిగించును” అను నీలోకము నందుఁ దఱచుగా వాడఁబడునానాడి నీవిషయమయి తప్పక సత్యమయినది

రాజా! పరాక్రమంబున ముఱోకంబులను జయించిన శూరాశ్రేణు రుడవయిన నీవు నీచమయిన యీశ్రీచార్యమును ఎట్లు గావించితివి? ౭౮

నీవు కపటోపాయంబున మాయాకల్పితమయిన మృగంబుచే రాముని ఆశ్రమంబువదలి దూరముపోవునట్లు గావించి రాముని భార్యయగు నాసీతం గొనివచ్చితివే, అందువలన నీవు పిటికివైతివని తెలియుచున్నది ౭౯

నీ వెప్పుడును యుద్ధంబున భయపడినదిలేదు. కావున నిపుడు నీతం దెచ్చుటయందు భయపడుట నీవినాశకలము లక్షణమేగానివేఱుగాదు. ౮౦

భూత భవిష్యదర్శింబులు చెలిసినవాఁడును వర్తమానమయిన యర్థ మునుఁ బరిశీలించు సమర్థుఁడును సత్యవాదియు మహాభాగుండు నగు నాపిన్నమఱిది విభీషణుఁడు నీవు నీతందెచ్చుటనుజూచి కొంతనేపు దింతించి నట్టూర్పునిగుడించి చెప్పినవిధంబుననే యిప్పుడు నీదు కామక్రోధంబులఁ బ్రసక్తమయిన వ్యసనంబునంజేసి సమస్త రాక్షసవీరులకును వినాశంబు వాటిల్లినది. ౮౧, ౮౨

1180 ముద్గకాణ్డే - చతుర్దశోత్తరశతతమ స్సర్గః. సర్గము.

నిర్వృత్త స్వేత్కృతేనర్థస్సైయం మూలహరోమహాన్.
 త్వయా కృత మిదం సర్వ మనాథం రక్షసాం కులమ్
 నహి త్వం శోచితవ్యో మే ప్రఖ్యాతబలపారుషః. 2౪
 స్త్రీస్సభావా త్తు మే బుద్ధిః కారుణ్యే పరివర్తతే,

సుకృతం దుష్కృతంచ త్వం గృహీత్వా సావం గతిం గతః.
 అత్తానమనుశోచామి త్వద్వియోగేన దుఃఖితా,

సుహృదాం హితకామానాం న శ్రుతం నచనం త్వయా. 2౬
 భ్రాతృణాంచాపి కారైస్సృజన హిత ముక్తంత్యయానఘ!,
 హేత్వేర్థయుక్తం విధివత్ శ్రేయస్కర మదారుణమ్. 2౭
 విభీషణే నాభిహింసం నకృతం హేతుమత్వయా,

మారీచకున్బుకర్ణాభ్యాం వాక్యం మమ పితు స్తదా. ౨౮
 న శ్రుతం సర్వమత్తేన తస్యేదం ఫల మీదృశమ్,
 నీలజీమూతసజ్జాశ! వీతామ్బర శుభాజ్ఞద!. ౨౯
 స్వగాత్రాణి వినిష్యేష్య కిం శేషే రుధిరాప్లుతః,
 ప్రసుప్త ఇవ శోకార్తాం కిం మాం నప్రతిభాషసే ౩౦

మహావీర్యస్య పక్షస్య సంయుగేష్యపలాయనః,
 యాతుధానస్య దాహిత్రీం కించ మాం నాభ్యుదీక్షసే. ౩౧

ఉత్తిష్టోత్తిష్ట కిం శేషే ప్రాప్తే పరిభవే నవే,
 అన్యైః నిర్భయీం లజ్జాం ప్రవిష్టా సునిర్వరశ్క్యయః.

సర్వమును వేఱుతోఁగూడ నశింపఁజేయునట్టి యిష్టహాసర్థము నీవొన
వచ్చినది. ఈరాక్షసకులమునంతయు నీవు అనాధముగాఁ గావించితివి. ౨౩

బలపరాక్రమంబుల వినుతి కెక్కిన పూరుండవయిన నీవు యుద్ధం
బున హతుఁడవగుటకు నేను దుఃఖింపవలసినదిలేదు. అయితే ఆడుదాన
నగుటంజేసి యిట్లు మనసునిల్పలేక దుఃఖిపడుచున్నాను. ౨౪

నీదువుణ్యపాపంబులం దీసికొని నీవు నీపాపంబుఁజేరితివి. కావున నె
నిన్నుఁగుఱించి దుఃఖింపఁబనిలేదు. నీవంటివాఁగునిఁ బాసితిని కావున నన్ను
గుఱించియే దుఃఖించుచున్నాను. ౨౫

పాపరహితుఁడా! నీవు నీహితముగోరినట్టి మిత్రులు చెప్పిన మాటను
విననైతివి. సీతమ్ములు చెప్పిన హితవచనములు గూడ విననైతివి. ౨౬

విభీషణుఁడు నీహితముగోరి యథాశాస్త్రంబుగా యుక్తియుక్తంబుగా
సర్థపఠంతంబుగా సామవచనంబుల నెంతచెప్పినను అతనివాక్యంబును గ్రహిం
పక వ్యర్థము గావించితివి. ౨౭

అప్పుడు మారీచుండును గుంభకర్ణుండును నాతండ్రియుఁ జెప్పినవచ
నంబులను నీవు వీర్యగర్వంబున విననైతివి. దానిఫలమిట్లు ప్రాప్తమయ్యెను.

నీలమేఘవర్ణుఁడా! పసపుపుట్టంబు దాల్చినవాఁడా! సుందరములగు
బాహుపురులచే నొప్పుచున్నవాఁడా! ఇట్లు నెత్తుటందోఁగుచు చేతులుం
గాళ్లుఁ బాఁచుకొని నిద్రించినట్లు పడియున్నావేమి? నేనింత దుఃఖించుచు
న్నను మాఱుపలుకవేమి? ౨౮, ౨౯

మహాపరాక్రమశాలి సమర్థుఁడు యుద్ధంబున వెన్నుఁ జూపనివాఁడు
నగు మాల్యవంతుని (లేక సుమాలి) దౌహిత్రినైననన్నుఁ గన్నెత్తిచూడ
వేమి? ౩౦

నీవు పడుటంజేసి భయము లేదని యిప్పుడు సూర్యకిరణములు నిర్భ
యముగా లంకం బ్రవేశించినవి. ఇట్టి సూరనమయిన యవమానము వచ్చి
నప్పుడు పరుండియుండనగునా? లెమ్మ లెమ్మ. ౩౧

1182 యుద్ధకాణ్డే - చతుర్దశో త్తరశతతమ స్సర్గః సర్గము.

యేన నూదయసే శత్రూన్ సమ రే నూర్యవర్చసా,
పక్షో వజ్రధరశ్యేవ సోఽయం తే సతతార్చితః. ౮౩

రిణే శత్రుప్రహరణో హేమజాలపరిష్కృతః,
పరిఘో వ్యవకీర్ణ స్తే బాణై శ్చిన్న సుహస్రభా. ౮౪

ప్రియా మి వోపగూహ్య త్వంశేషే సమరమేదిసీమ్,
లప్రియా మివ కస్తాచ్చమాంనేచ్ఛ స్యభిభాషితుమ్. ౮౫

ధి గస్తు హృదయం యస్యా మమేదం స సహస్రభా,
త్వయి పశ్చత్వ మాపన్నే ఫల తే శోకవీడితమ్ ౮౬

ఇ త్యేవం విలప న్త్యేవ బాష్ప వ్యాకులలోచనా,
స్నేహాచస్కన్నహృదయా దేవీ మోహ ముపాగమత్. ౮౭

కశ్తలాభిహతా సన్నా బభౌ సా రావణోఽరసి.
సంధ్యానుర క్తజలధే దీప్తా విద్యుది వాసితే. ౮౮

తథాగతాం సముత్పత్య సవశ్నయి స్తా భృశాతురాః,
పర్యవఘాపయామాసూ రుదన్త్యో రుదతీం భృశమ్. ౮౯

స తే నువిదితా దేవి! లోకానాం స్థితి రధ్రువా,
దశావిభాగపర్యాయే రాజ్ఞాం చచ్చలయా శ్రియా. ౯౦

యధ్యంబున నీకు శత్రుసంహారంబునకు ముఖ్యపాధనమును నూర్చు నివలె వెలుంగునదియు దేవేంద్రుని వజ్రాయుధంబువంటిదియు నీచే నిత్యమును బూజింపఁబడినదియుఁ బోరంబగతురఁ గూల్చునదియుఁ గాంచనాలంకృతంబునగు నీపరిఘము రామబాణంబులచే వేయిపటియలుగా ఖండింపఁబడినదై నేలంబడియున్నది. ౮౩, ౮౪

నీవు ప్రియురాలిని బోలె యధ్యభూమిని గాఁగిలించి పరుండి యున్నావే, అప్రియనువలె నన్ను మాత్రము విడిచి నాతోఁ బలుక కున్నావేమి? ౮౫

నీవు మరణము నొందినపిమ్మటఁ గూడ నాహృదయము దుఃఖాతిశయమున వేయిపటియలుగాఁ బగులకున్నదే, ఇట్టి పాపాత్మురాలను నేను సకలలోకములందును చిందనీయనయితిని. అని మండోదరి విలపించెను. ౮౬

రాజియగు మండోదరి ఇవ్విధంబునఁ గన్నీళ్లుక రోదనంబునే యుచునే స్నేహాతిశయంబున మఱియు దుఃఖంబు దుస్సహంబగుటయు మూర్ఛనొందెను. ౮౭

గుఃఖముచేఁ గృతించి మూర్ఛితయయిన యామండోదరి నెత్తురుచే నెఱ్ఱిన నీలవల్లమయిన రావణుని పక్షంబునం బడినదై సంధ్యారాగంబుచే నెఱ్ఱిన నీలమేఘంబునంగు వెలుంగు మేఱుపుదీఁగవలె నొప్పెను. ౮౮

అట్లు మండోదరి రోదనంబు నేయుచు మూర్ఛిలి మృతుండగు ప్రియునిపక్షంబుపైఁ బడుటయు అమెచవతులు మిక్కిలియుఁ దొందరగా వచ్చి రోదనంబునేయుచు నాచిడను లేవనెత్తి యాశ్వాసించిరి. ౮౯

దేవీ! ప్రాణులశరీరములు బాల్యము కామారము యౌవనము వార్ధకము మరణము అను నవిస్థలుగలిగి మాటుచుండునేకాని స్థిరములు కావనియు రాజాలయొక్క సంపదలు సకలైశ్వరములనియు నీకుఁ జక్కఁగాఁ దెలిసియేయున్నదే, ఇందుకు వగవనీల? అని చవతులు మండోదరి నాశ్వాసించిరి. ౯౦

1184 యుద్ధకాణ్డే - చతుర్దశోత్తరశతకము స్వర్ణః సర్గముః

ఇత్యేవ ముచ్యమానా నా సశబ్దం ప్రగురోద హ,
 న్నాపయ న్తీ త్వభిముఖౌ స్తనా ఏసామ్బువిస్తవైః. ౯౦
 ఏతస్మిన్నంతరే రామో విభీషణ మువాచహ,

సంస్థారక్రియతాం భగీతుః ప్రియ శ్చైతా నివర్తయ. ౯౧

తం ప్రశ్రిత స్తతో రామం శ్రుతవాక్యో విభీషణః,
 విమృశ్య బుద్ధ్యా ధర్మజ్ఞో ధర్మార్థసహితం వచః. ౯౨
 రామ పైవౌవాసవృత్త్యర్థ ముత్తరం ప్రత్యభాషత,

త్యక్తధర్మవ్రతం క్రూరం నృశంస మవృతం తథా. ౯౩
 నాహ మహ్తోఽస్మి సంస్కర్తుం పరదారాభిమన్వినమ్,

భాగ్యయాహో హి మే శత్రు రేష సర్వాహితే రతః. ౯౪
 రావణో నార్హతే పూజాం పూజ్యోఽపి గురుశారవాత్,

నృశంస ఇతి మాం కామం వత్స్యంతి మనుజా భువి. ౯౫
 శ్రుత్వా తస్య గుణా న్సర్వే వత్స్యంతి సుకృతం పునః,

ఇట్లు చవతులూఱడించుటయు నప్తుండోదరి నున్నతంబులగు స్తనంబులపై నశ్రుజలధారలు గురియుచు మహాధ్వనితో రోదనంబు చేసెను. ౯౦

ఇట్లు రావణభార్యలు రోదనమునేయుచుండగా రాముడు విభీషణుంజూచి యిట్లనియెను.

ఈ స్త్రీల నందఱఁ బురంబునకుఁ బంపి నీవు అన్నకు ఉత్తరక్రియలు గావింపుము. అని రాముఁడు విభీషణునితోఁ జెప్పెను. ౯౧

అంత ధర్మజ్ఞుండును వినయసంపన్నుండునగు విభీషణుఁడు రాముని వాక్యంబువిని యందలి ధర్మంబును జౌచిత్యంబును బుద్ధితో విమర్శించి మున్ను తానై యే రామునితో రావణునకు సంస్కారము గావించెదనని చెప్పినవాఁడు కావునఁ దన యభిప్రాయంబు ననుసరించియే రాముఁ డట్లు వచించెనో యేమోయని సంశయించి రామునభిప్రాయంబుఁ జక్కఁగాఁ దెలిసికొని దానినే యనువర్తింప నిశ్చయించినవాఁడై రాముంజూచి యిట్లని యుత్తరముఁ జెప్పెను. ౯౨

ఈ రావణుఁడు చర్చమును వ్రేతంబులను విడలినవాఁడు, క్రూరుఁడు, ప్రాణిహింసనుఁడు, సత్యహినుఁడు, మతియుఁ బరస్థిగమనముచేసినవాఁడు, ఇట్టివానికి సంస్కారము గావింప నే నర్హుండఁ గాను. ౯౩

ఈ రావణుఁడు నాకు అన్నయాపము వహించిన శత్రువేగాని నేఱు గాఁడు; మతియు సమస్తప్రాణులకును కీడుచేయువాఁడు; కావున ఇతఁడు నాకు శత్రుఁడగుటచే పూజింపవలసినవాడయినను నుదురాచారములను బట్టి యంతమాత్రము పూజకర్తుండు కాఁడు. ౯౪

నేను శత్రువునకు సంస్కారము గావింపకుండుటకు భూమియందలి మహాజనులు నన్ను దుర్మార్గుండని నిందింతురు; అయితే ఈతఁడు గావించిన లోకనీడలను ఇతనిదుర్గుణంబులను విందుచేసి “విభీషణుఁడు రావణునికి సంస్కారము చేయకుండుట యుక్తమే” యని నన్నుశ్లాఘింపఁగలరు. అని విభీషణుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను. ౯౫

1186 యుద్ధకాండే - చతుర్దశో త్తరశతతమ స్సంఖ్యః. సర్గః.

తచ్ఛ్రుత్వా పరమక్రీతో రామో ధర్మభృతాం పరః. ౯౭
విభీషణ మువాచేదం వాక్యజ్ఞో వాక్యకోవిదమ్,

తవాపి మే ప్రియం కార్యం త్వత్ప్రభావాచ్చ మే జితమ్. ౯౮
అవశ్యం తు ఓమం వాచ్యో మయా త్వం రాక్షసేశ్వర,

అధర్మాస్థతసంయుక్తః కామం త్వేష నిశాచరః. ౯౯
తేజస్వీ బలవాన్ శూర స్సంయుగేషు చ నిత్యశః,

శతక్రతుముఖై ర్దైవై శ్శూర్యతే న పరాజితః. ౧౦౦
మహాత్మా బలసంపన్నో రావణో లోక రావణః,

మరణాంతాని వై రాణి నివృత్తం నః ప్రయోజనమ్. ౧౦౧
క్రియతా మస్య సంస్కారో మ మావ్యేష యథా తవ,

త్వత్సకాశా ద్దశగ్రీవ స్సంస్కారంవిధిపూర్వకమ్. ౧౦౨
ప్రాప్తు మర్హతి ధర్మజ్ఞ! త్వం యశోభా గ్భవిష్యసి,

రాఘవస్యవచ శ్రుత్వా త్వరమాణో విభీషణః. ౧౦౩
సంస్కారేణానురూపేణ యోజయామాసరావణమ్,

చితాం చందనకాష్ఠానాం పద్మకోశీరసంవృతామ్. ౧౦౪
బ్రాహ్మ్య సంవేశయాం చక్రా రాజ్కవాస్తరణావృతామ్,

మాటలు చెప్పటయందు సమర్థుడను ధర్మమును రక్షించువారలలో నుత్తముడు (ధనుర్ధరులలో నుత్తముడు) నగురాముడని విభీషణునిమాటను విని పరమసంతుష్టుడై మాటలాడుటయందు సమర్థుడగు నావిభీషణుం జూచి యిట్లని పలికెను.

౯౭

రాక్షసనాథుడా! నీవును నాకుఁ బ్రియముఁ జేయవలసినవాడవు, నీ సాహాయ్యమువలననే నాకీవిజయము గలిగినది కావున నేనును నీకు హిత మయినమాటనే చెప్పవలసినవాడను.

౯౮

ఈరావణుడు అధర్మంబును అసత్యంబును అవలంబించినవాడు వాస్తవమే, అయితే మహాపరాక్రమశాలియు బలవంతుడను యుద్ధంబులం బరాజయంబెఱుంగని మహావీరుడనుగా నున్నాడు.

౯౯

ఈతఁడు దేవేంద్రుడు మున్నగు దేవతలవలననుఁ బరాజయం బెఱుంగఁడని వినుచున్నాము మహాప్రభావుండు బలవంతుడు సమస్తలోకంబులకును భయము గలిగించినవాడని.

౧౦౦

చచ్చినపిమ్మట వైరము వహింపరాదు. ఇదిగాక మనసనియు నెఱవేఱినది. కావున నితని కుత్తరక్రియ గావింపుము ఇఁక నీకీతం జెట్లుబంధువో నాకు నట్లుబంధువేగాని వేఱుగాఁడు. నాకే బంధువగునప్పుడు నీకు బంధు వని చెప్పనేల?

౧౦౧

ధర్మముఁ జెలిసినవాడా! అట్లుగుటంజేసి యారావణుడు నీచేతనండి శాస్త్రవోదితమయిన యార్థ్యదైహికమును బొందుటకుఁ దగినవాడే, అట్లు ఇతనికి సంస్కారము గావించుటవలన నీకును గీర్తిరాఁగలదు. అని రాముడు విభీషణునకుఁ జెప్పెను.

౧౦౨

రాముండట్లు పలికినంతనె విభీషణుండు వేగిరపడి, రావణునకు యథా యోగ్యంబుగా సంస్కారంబు గావించెను.

౧౦౩

అంత ఋత్విజాలు పద్మకము వెట్టివేళ్లు మొదలగు గంధర్వవ్యంబులతోఁ గూడఁ జందనకాస్తంబులచేఁ జితినిబేర్చి దానిపైఁదెల్లనివెండుకలుగల జింక చర్మమును గప్పిరి.

౧౦౪

1188 యుద్ధకాణ్డే - చతుర్దశో త్తరశతతమ స్సర్గః సర్గము.

వర్తతే వేదవిహితో రాజ్ఞో నై పశ్యిమః క్రతుః. ౧౦౫

ప్రచక్రా రాక్షసేంద్రిస్య పితృమేధ మనుక్రమమ్,
వేదిం చ దక్షిణప్రాచ్యాం యథాస్థానం చ పావకమ్ ౧౦౬
పుషదాజ్యేన సంపూర్ణాం స్రువం సర్వే ప్రచిక్షిపుః,

పాదయో శ్శకటం ప్రాదు రస్త కూర్వో రులూఖలమ్. ౧౦౭

దారుపాత్రాణి సర్వాణి అరణిం చో త్తరారణిమ్,
దత్త్వా తు ముసలంచాస్య ద్యథాస్థానం విచక్షణాః. ౧౦౮

శాస్త్రదృష్టేన విధినా మహర్షివిహితేన చ,
తత్ర మేధ్యం పశుం హత్వా రాక్షసేంద్రిస్య రాక్షసాః. ౧౦౯
పరిస్తరణికాం రాజ్ఞో ఘృతాక్తాం సమవేశయన్,
గంధైర్ద్యాలైశ్చ రలంకృత్య రావణం దీనమానసాః. ౧౧౦

విభీషణసహాయా స్తే నస్త్రై శ్చ వివిధై రపి,
లాజై శ్చావకరన్తి స్త బాష్పపూర్ణ ముఖా స్తదా. ౧౧౧
దదౌ చ పావకం తస్య విధియుక్తం విభీషణః,

స్నాత్వా చై వార్ధ్రినస్త్రేణ తిలా స్థూర్వాభిమిశ్రితాన్. ౧౧౨
ఉదకేన చ సంమిశ్రాన్ప్రదాయ విధిపూర్వకమ్,

ప్రదాయ చోదకం తస్మై మూర్ధ్నా చైనం సమస్యచ. ౧౧౩
తాః స్త్రియోఽనునయామాస సా స్తవ్వి ముక్త్యా పునఃపునః,
గమ్యతా మితి తా స్సర్వా వివిశు ర్నగరీం తదా. ౧౧౪

ప్రవిష్టాసు చ సర్వాసు రాక్షసీషు విభీషణః,
రామసార్వమముపాగమ్య తదాఽతిష్ఠ ద్విసీతవత్. ౧౧౫

అంత రావణునికి వేదవిహితమయిన యంత్రేష్టినిగావించి యథా శాస్త్రముగాఁ బ్రత్యక్షమేధసంస్కారమును నెఱవేర్చిరి. ౧౦౫

ఋత్విజులు చిత్తుకాగ్నేయదిశయందు వేదనిగల్పించి యావేదయందుఁ బఠమర గార్హపత్యంబును దూర్వున నాహవనీయమును దక్షిణాగ్ని నిట్ల య్యైస్థానంబులఁ ద్రేతాగ్నులను స్థాపించిరి; అంత పెరుగుతోగలిసినయాజ్య ముతో నిండిన హోమపాత్రమునుంచిరి. ౧౦౬

ఆఋత్విజులు, రావణునిపాదంబులపై సోమలతనుదెచ్చు శకటంబును తొడలనడుమ యజ్ఞార్థము వడ్లుదంచు రోలును ఉంచిరి. ౧౦౭

పండితులయిన ఋత్విజులు సమస్తములయిన దారుపాత్రములను అరణిని ఉత్తరారణిని రోకలిని ఇతరపాత్రలను ఆయ్యైస్థానములనుంచి వేదములయందును స్మృతులయందును జోదితమయిన విధానంబునఁ బవిత్రంబగు కృష్ణవర్ణమైనగోవునువధించి హోమముగావించి దానిచర్మము నేతిలోఁ దడిపి రాక్షసరాజును రావణునకుఁ గప్పిరి. ౧౦౮, ౧౦౯

అప్పుడు, ఆరాక్షసులు విభీషణసహితులై రావణుని గంధమాల్యంబుల చేతను నానావిధవస్త్రంబులచేతను ఆలంకరించి గుఱుమున ముఖమునిండఁ గన్నీళ్లు గార్చుచు చిత్తపై బేలాలుచల్లిరి. ౧౧౦, ౧౧౧

అంత విభీషణుఁడు రావణునకు మంత్రయుక్తంబుగా నగ్ని శాసంగెను.

అవ్యభీషణుఁడు స్నానము గావించి తడివస్త్రంబుతో భూమియందు దూర్వులును నువ్వులును నీళ్లునుంచి యందుఁ బ్రేతావాహనము చేసి రావణునకు ఉదకదానంబు గావించి సాష్టాంగముగా నమస్కరించి రావణభార్యల నాశ్వాసించి “నగరంబునకుఁ బొం” డని పలుమాటు సాంత్యవాక్యంబునం జెప్పుటయు నంత వారలందఱు లంకానగరంబునకుఁ బోయిరి ౧౧౨-౧౧౩

ఆ రాక్షసస్త్రీలందఱు పట్టణమునకుఁ బోయినపిదప, విభీషణుఁడు రామునియొద్దకువచ్చి యతనిపార్శ్వంబున సవినయముగా నిలిచెను. ౧౧౪

1190 యుద్ధకాణ్డే - పంచదశోత్తరశతతమ స్సర్గః. సర్గము.

రామోఽపి సహ నైవేన ససుగ్రీవ స్సలక్ష్మణః,
హర్షం లేభే రిపుం హత్వా యథా వృత్రం శతక్రతుః. ౧౧౬

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే చతుర్దశోత్తరశతతమ స్సర్గః. ౧౧౪.

పంచదశోత్తరశతతమ స్సర్గః.
తే రావణవధం దృష్ట్వా దేవగన్ధర్వదానవాః,
జగ్తు సైన్య సైన్య ద్విమానైస్తే కథయన్త శ్శుభాః కథాః. ౧

రావణస్య వధం ఘోరం రాఘవస్య పరాక్రమమ్,
సుయుద్ధం వానరాణాం చ సుగ్రీవస్య చ మన్రితమ్. ౨
అనురాగం చ వీర్యం చ సామిత్రే ర్లక్ష్మణస్య చ,
కథయన్తో మహాభాగా జగ్తు ర్హృష్టా యథాగతమ్. ౩

రాఘవస్తు రథం దివ్య మిన్ద్రదత్తం శిఖప్రభమ్,
అనుజ్ఞాయ మహాభాగో మాతలిన్ప్రత్యపూజయత్. ౪

రాఘవేణాభ్యనుజ్ఞాతో మాతలి శ్శక్రసారథిః,
దివ్యం తం రథ మాస్థాయ దివ మే వారురోహ సః. ౫
తస్మిన్ స్తు దివ మారూఢే సురసారథిసత్తమే,
రాఘవః పరమవ్రీత సుగ్రీవం పరివస్వజే. ౬

పరివ్వజ్య చ సుగ్రీవం లక్ష్మణేన ప్రచోదితః,
పూజ్యమానో హరిశ్రేష్ఠే రాజగామ బలాలయమ్. ౭

రాముండును అట్లుకత్తు వధంబుగావించి వృత్రాసురునివధించిన దేవేంద్రునియట్లు సకలసైన్యసమేతుండై కుగ్రీవలక్ష్మణ సహితంబుగాఁ బరమసంతోషంబునొండెను.

౧౧౬

ఇది నూటపదునాలుగవసర్గము.

నూటపదునైదవసర్గము.

అంత యుద్ధంబుఁజూడవచ్చిన దేవతలును గంధర్వులును దానవులును రావణుండు హతుఁడగుటంజూచి తమతమవిమానంబుల వారోహించి సంతోషంబున సయ్యో మంచిమాటలం జెప్పకొనుచుఁ దమసెలవులకుం బోయిరి.

మహాత్ములగు నా దేవదానవగంధర్వులు గంధుష్టులయి భయంకరమయి రావణాధంబును రామునిపరాక్రమాతీతయంబును వాసరులు గావించిన మహాయుద్ధంబును కుగ్రీవుని మంత్రంబును లక్షణునకు రామునందుం గలన్నేహంబును మఱియు నశనిపరాక్రమంబును నట్టి కుపుత్రుం బడసిన కుమిత్రాదేవిభాగ్యంబును బ్రశంసించి చెప్పకొనుచుఁ దమతమ సెలవులకుం బోయిరి.

౨, ౩

మహానుభావుండగు రాముండు మాతలినిగౌరవించి యగ్నిపత్రే జేదీప్యమానంబగు దేవేంద్రుంఁపొసంపిన దివ్యమయిన కథయును గొనిపోవుని సెలవిచ్చెను.

౪

దేవేంద్రసాధియగు నహతలి రాముననుజ్ఞనొంది, ఆదివ్యకథముందీసికొని స్వర్గంబునకుఁ బోయెను.

౫

ఆదేవేంద్రసాధియైన మాతలిస్వర్గమునకుఁ బోయినపిదప రాముండు ఇంతజయంబును కుగ్రీవునిసాహాయ్యంబునం గలిగినది కావునఁ బరమసంతోషంబున కుగ్రీవునిఁ గాఁగిలించుకొనెను.

౬

రాముండు అట్లు కుగ్రీవుని గాఢాలింగనంబున గౌరవించి లక్షణుండు శిబిరమునకుఁ బోదమని ప్రేరింప వానరోత్తములచేఁ బూజింపఁబడుచు శిబిరంబునకుఁ బోయెను.

౭

1192 యుద్ధకాణ్డే - పల్నాటిశోత్రరశతమ స్సర్గః. సర్గము.

అబ్రవీచ్ఛ తదా రామ స్సమీపపరివర్తినమ్,
సౌమిత్రిం సత్యసంపన్నం లక్ష్మణం దీప్తతేజసమ్. ౮
విభీషణమిమం సౌమ్య! లజ్జాయా మభిషేచయ,
అనురక్తం చ భక్తం చ నుమ చైవోపకారిణమ్. ౯

ఏష మే పరమః కామో యదీమం రావణసుభమ్,
లజ్జాయాం సౌమ్య! పశ్యేయ మభిషేక్తం విభీషణమ్. ౧౦

ఏవ ముక్తస్తు సౌమిత్రి రాఘవేణ మహాత్మనా,
తథేత్యుక్త్వా తు సంహృష్ట స్సౌవర్ణం ఘట మూరదే ౧౧
తం ఘటం వాసరేంద్రాణాం హస్తే దత్త్వా మనోజవాన్,
ఆదిదేశ మహాసత్త్వాన్ సముద్రసలిలానయే. ౧౨

ఇతి శీఘ్రం తతో గత్వా వాసరాస్తే మహాబలాః,
ఆగతాస్తజ్జలం గృహ్య సముద్రాద్వానరోత్తమాః. ౧౩
తత స్త్రేవీకం ఘటం గృహ్య సంస్థాప్య పరమాసనే,
ఘటేన తేన సౌమిత్రి రభ్యషిచ్ఛ ద్విభీషణమ్. ౧౪
లజ్జాయాం రక్షసాం మధ్యే రాజానం రామశాసనాత్,
విధినా మస్తదృష్టేన సుహృద్దణసమృతమ్ ౧౫
అభ్యషిచ్ఛ త్సధర్మాత్తా శుద్ధాత్తానం విభీషణమ్,
తస్యామాత్యా జహృషీరే భక్తాయే చాస్య రాక్షసాః ౧౬
దృష్త్వాఽభిషేక్తం లజ్జాయాం రాక్షసేంద్రం విభీషణమ్,
స తిద్రాజ్యం మహాత్పూర్వ రామదత్తం విభీషణః ౧౭
ప్రకృతీ స్సాస్తవ్యిత్యా చ తతో రామ ముపాగమత్,

అంత రాముండు తనసమీపంబున నిజతేజస్సుచే జ్వలించుచున్న సత్య
వానియగు నుమిత్రాపుత్రు లత్తణుంజూచి యిట్లనిపలికెను. ౮

సౌమ్యుడా! నాయండు స్నేహంబుగలవాఁడును భక్తిగలవాఁడును
నాకుపకారంబు గావించినవాఁడునగు నీవిభీషణునకు ముందు లంకారాజ్యం
బునకుఁ బట్టాభిషేకంబు గావింపుము. ౯

సౌమ్యుడా! రావణునిరమ్ముఁడగు నీవిభీషణుఁడు లంకారాజ్యంబు
నకుఁ బట్టాభిషిక్తుఁడగుట నెపుడెపుడు జూడంగల ననియున్నాను, ఇది నాదు
ముఖ్యమయినకోరిక. అని రాముండు లత్తణునితోఁ జెప్పెను. ౧౦

అట్లు మహాత్ముఁడగు రామునివచనంబువిని లత్తణుఁడు అశ్లేయని పలికి
పరమసంతోషంబున బంగారు కలశంబుల రావించెను. ౧౧

లత్తణుఁడు నువ్వు కలశంబులను వానరవీరుల వశముననిచ్చి సముద్ర
జలంబులు దెచ్చుటకు మనస్సునకుంబోలె మహావేగంబుగలవారింబును మహాబల
శాలులునగు వానరుల నియోగించెను. ౧౨

అట్లు లత్తణుం డాహ్లాపించుటం జేసి మహాబలశాలులగు నవ్వాన
రోత్తములు పోయి శీఘ్రంబున సముద్రమునండి యుదకంబు గొనివచ్చిరి.

అంత లత్తణుండు విభీషణుని సింహాసనంబునఁ గూర్పుండఁబెట్టి ఒక
కలశంబెత్తి దానితో నతని కభిషేకము గావించెను. ౧౪

ధర్మాత్ముఁడగు నాలత్తణుఁడు రామువాఙ్మచోప్పున లంకాసగరమునం
గు మిత్రులచేఁ బరివేష్టితుండయిన విభీషణునకు సమస్తరాక్షసుధ్వంసంబునఁ
బట్టాభిషేకంబు గావించెను. ౧౫

విభీషణుఁడు పట్టాభిషిక్తుఁడై రాక్షసురాజుగలంజూచి విభీషణుని
మంత్రులును విభీషణునకుఁగర్తులయినరాక్షసులును సంతోషించిరి. ౧౬

విభీషణుఁడు అట్లు రాము సమగ్రహంబునం జేసి యమృతహారాజ్యంబు
గొంది ప్రజలనందఱి సాంత్యవాక్యంబుల నలరించి యంతి మరల రాముని
యొద్దకు వచ్చెను. ౧౭

1194 యుద్ధకాణ్డే - షోడశోత్తరశతతమ స్సర్గః. సర్గము.

అక్షతా వ్లోదకా న్నాజా ద్వివ్యా సుమనస స్తదా. ౧౮
అజహ్య రథ సంహృష్టాః పౌరా స్తస్మై నిశాచరాః,

స తా న్లహీతావో దుర్ధర్షో రాఘవాయ న్యవేదయత్. ౧౯
మజ్జల్యం మజ్జళం సర్వం లక్ష్మణాయ చ వీర్యవాన్,

కృతకార్యం సమృద్ధార్థం దృష్ట్వా రామో విభీషణమ్. ౨౦
ప్రతిజగ్రాహ తత్సర్వం త వ్యైవ ప్రియకామ్యయా,

తత శ్చైలోపమం వీరం ప్రాజ్ఞలిం పార్శ్వతః స్థితమ్. ౨౧
అబ్రహ్మ ద్రాఘవో వాక్యం హనుమంతం స్తనజ్జయమ్,
అనుమాన్య మహారాజ మిమం సౌమ్య! విభీషణమ్. ౨౨
గచ్ఛ సౌమ్య! పురీం లజ్జా మనుజ్ఞాప్య యథావిధి,
ప్రవిశ్య రావణగృహం విజయే నాభీనస్త్వచ. ౨౩
వై దేహ్యో మాం కుశలినం సనుగ్రీవం సలక్ష్మణమ్,
అచక్ష్య జయతాం శ్రేష్ఠ! రావణంచ మయా హతమ్. ౨౪

ప్రియ మేత దుదాహృత్య మైథిల్యా స్త్వం హరీశ్వర!,
ప్రతిగృహ్య చ సందేశ ముపావర్తితు మర్హసి ౨౫
ఇతి శ్రీనుద్యుద్ధకాణ్డే షడ్పదశోత్తరశతతమ స్సర్గః. ౧౧౯

షోడశోత్తరశతతమ స్సర్గః.

ఇతి ప్రతినమాదిప్టో హనూమా న్నారుతాశ్చ జః,
ప్రవివేశ పురీం లజ్జాం పూజ్యమానో నిశాచరైః. ౧
ప్రవిశ్య చ మహాతేజా రావణస్య నివేశనమ్,

అంత నపుడు పౌరులగు రాక్షసులు అక్షతలును మోదకంబులును
బేలాలును దివ్యములగు పుష్పంబులును మంగళార్థమయి అవ్యభీషణునకు
సమర్పించిరి. ౧౮

పరాక్రమశాలియు నెదిరింప నలవిగానివాడైనను నవ్యభీషణుండు
పౌరులుదెచ్చిన ఐక్యపులనన్నింటిని బరిగ్రహించి తాను రామునకును లక్ష్మణున
కును మంగళప్రదములయిన దివ్యఐక్యపులను సమర్పించెను. ౧౯

రాముడు అట్లు కృతార్థుడై పూర్ణమనోరథుడై ఐచ్చిన విభీష
ణుంజూచి తనకు భోగేచ్ఛ లేక పోయినను విభీషణునికి సంతోషము గలు
గుటకైయే ఐక్యపుల నన్నింటిని బ్రతిగ్రహించెను. ౨౦

అంతఁ దనపార్శ్వభాగంబునఁ జేతులుమోడ్చి నిలుచున్న పర్యతాకా
రుఁడు, మహాపరాక్రమశాలి హనుమంతునింజూచి యిట్లునిపలికెను. ౨౧

సౌమ్యుడవగు హనుమంతుడా! నీవు రాక్షసమహారాజగు నీ విభీష
ణునియనుమతినొంది లంకాపురంబునకుఁ బోము. ౨౨

శత్రువుల జయించువారలలో నుత్తముడవయిన హనుమంతుడా!
నీవు రాక్షసుని గృహమునకుఁబోయి “విజయముగలుగుఁగాక” యని నీతనభి
నందించి నేను సుగ్రీవలక్ష్మణసహితంబుగా నున్నవాడననియు రాక్షసుండు
నాచే నిహతుడయ్యె ననియు నాబిడకుం జెప్పము. ౨౩, ౨౪

వానరోత్తముడా! నీవు నీతకు ఈ ప్రియవచనంబుఁ జెప్పి యామె
ఐద్రనుండి సమాచారమడిగితెలిసికొని మరలిరమ్మ. ౨౫

ఇది నూటపగ్గు నైదవసర్గము.

నూటపదునాటవసర్గము.

రాముఁడట్లు అజ్ఞాపింప వాయుపుత్రుండు హనుమంతుండు రాక్షసు
లచేఁ బూజింపఁబడుచు లంకానగరంబుఁ బ్రవేశించెను. ౧

మహాపరాక్రమశాలియగు నాహనుమంతుండు రాక్షసులహమునకుం

1196 యుద్ధకాణ్డే - షోడశోత్తరశతతమ స్సర్గః. స్సము, 1

దదర్శ మృజయా హీనాం సాతజ్ఞా మివ రోహిణీమ్. ౨
వృక్షమూలే నిరానందాం రాక్షసీభి స్సమావృతామ్,

నిభృతః ప్రణతః ప్రహ్వో స్సౌభిగ మ్యాభివాద్యచ. 3

దృష్ట్వా త మాగతం దేవీ హనూమంతం మహాబలమ్,
తూష్ణీ మాస్త తదాదృష్ట్వా స్మృత్వా ప్రముదితాభవత్. ౪

సౌమ్యం దృష్ట్వా ముఖం తస్యా హనుమాన్ స్తవగోత్రమః,
రామస్య వచనం సర్వ మాఖ్యాతు ముపచక్రమే. ౫

వై దేహి! కుశలీ రామ స్సహ సుగ్రీవలక్షణః,
విభీషణసహాయ శ్చ హరీణాం సహితో బలైః. ౬
కుశలం చాహ సిద్ధార్థో హశశత్రు రరిందమః,

విభీషణసహాయేన రామేణ హరిభి స్సహ. ౭
నినాతో రామో దేవి! లక్షణస్య నయేనచ,
పృష్టావచ కుశలం రామో ఏర స్త్వాం రఘునందనః. ౮
అబ్రవీ శ్చరమవీరితః కృతార్థే నాన్తరాత్మనా,
ప్రియ మాఖ్యామి తే దేవి! త్వాం తు ధూయ స్సభాజయే. ౯

దిష్ట్యా జీవసి ధర్మజ్ఞే! జయేన మమ సంయుగే,
లబ్ధో నో విజయ స్సీతే! స్వస్థా భవ గత్యథా. ౧౦

రావణశ్చ హత శ్చత్రు ర్లజ్ఞా చేయం పశే స్థితా,

బోయి యచ్చట నొకచెట్టుక్రింద రాక్షసస్త్రీపరివృతయ్యి సంతోషహీన
య్యి దేహసంస్కారమునదలి కూర్చున్నవాడీతయగు రోహిణివలెనున్న
సీతాదేవిని జూచెను. ౨

హనుమంతుడు సీతాదేవి సమీపంబునకుఁ బోయి తనపేరుఁ గీర్తిం
చుచు సమస్కారము గావించి నిశ్చలుడై వినయనమ్రుడై నిలిచియుండెను.

అట్లు వచ్చిన మహాబలుడగు హనుమంతుఁడొచ్చి సీతాదేవి మొదట
గుఱుతు పెట్టఁజాలక యూరకుండెను గాని పిమ్మటఁ జక్కఁగాఁజూచి మున్ను
వచ్చిపోయిన హనుమంతుడని తెలిసి సంతోషంబునొందెను. ౪

వానరోత్తముడగు హనుమంతుడు తన్నుఁజూచి సీతాదేవి ప్రస
న్నయగుటంగని రాముండు చెప్పిపంపిన వాక్యమునంతయుఁ జెప్ప నారం
భించెను. ౫

సీతాదేవి! రాముడు నుగ్రీవునితోను విభీషణునితోను గూడిన
వాడై వానరసేనాసహితంబుగా తేనుమున చున్నవాడు. ౬

శత్రువుల నిధించునట్టి రాముఁడు ఇప్పుడు శత్రువును గీటించి కృత
కృత్యుడై తనతేనుమును నీతోఁ జెప్పుచు నెను.

దేవి! విభీషణుని తోడ్పట్టునను వానరవీరుల సాహాయ్యంబునను
లక్ష్మణుని నీతిబలంబునను రాముఁడు రావణుని నిధించెను. ౭

పరాక్రమవంతుడగు రఘువీరుడు శత్రువును నిధించినవాడగుటం
జేసి పరమసంతుష్టుడై కృతార్థుడై నీతేనుంబడిగి నీతోన్దిల్లు చెప్పుచు నెను.

నాగుదేవి! నీకుఁ బ్రియవార్తం జెప్పెదను, నీకు మిక్కిలియు సంతో
షము గలిగించెదను. ౮

పాతివ్రత్యధర్మము చెలిసినట్టి సీతా! నాభాగ్యవశంబున జీవించియు
న్నావు. నాపరాక్రమమవలన యుద్ధమున మనకు విజయంబుగలిగినది. నీవింక
దుఃఖమువదలి స్వస్థముగా నుండుము. ౧౦

శత్రువయిన రావణుడను హతుడయ్యెను. గలంకానగరము మనవశ

మయా హ్యలబ్ధనిద్రేణ దృఢేన తవ నిర్ణయే. ౧౧

ప్రతిజ్ఞేనా సునిస్తీర్ణా బద్ధ్వా సేతుం మహోదధౌ,

సంభ్రమశ్చ న గస్తవ్యో వర్తన్త్యా రావణాలయే. ౧౨

విభీషణవిధేయం హి లక్ష్మేశ్వర్య మిదం కృతమ్,

త దాశ్వసిహి విశ్వస్తా స్వగృహే పరివర్తసే. ౧౩

అయం చాభ్యేతి సంహృష్ట స్తద్విదర్శనసముత్సుకః,

ఏవ ముక్తా సముత్పత్య సీతా శశినిభాననా. ౧౪

ప్రహర్షేణావరుద్ధా నా వ్యాజహార న కించన,

అబ్రవీచ్ఛ హరిశ్రేష్ఠ స్సీతా మప్రతిజల్పితమ్. ౧౫

కింను చింతయసే దేవి! కింను మాం నాభిభాషసే,

ఏవ ముక్తా హనుమతా సీతా ధర్తే వ్యవస్థితా. ౧౬

అబ్రవీ త్పురమవీరితా హర్ష గద్గదయా గిరా,

ప్రియ మేత దుపశ్రుత్య భర్తు ర్విజయసంశ్రితమ్. ౧౭

ప్రహర్షవశ మావన్నా నిరావృత్యాఽస్తి త్కణాన్తరమ్,

న హి పశ్యామి సదృశం చింతయస్తీష్టవజ్జయః!. ౧౮

మత్ప్రియాభ్యానక స్యేహ తవ ప్రత్యభినన్దనమ్,

మయినది.

నేను నిన్ను శత్రుహస్తంబునుండి విడిపించుటకై దృఢచిత్తుండనై నిద్దురయ్యినను బొందక సముద్రంబునకు పేతువుగట్టి రావణుని ఇధింపవలె నన్న యాప్రతిజ్ఞను నెఱవేర్చితిని. ౧౧

ఈలంకాసగరమంతయు నిపుడు విభీషణుని యధీనమయినది కావున నీవు రావణునియింట నున్నావని యెంతమాత్రము భయపడవలదు ౧౨

నీవు స్యగృహంబున నె యున్నావుగాని వేఱుగాదు కావున భయంబువదలి స్వస్థముగా నుండుము ఈవిభీషణుఁడును నిన్నుఁ జూడఁగోరినవాఁడై సంతోషంబున నిదిగో రాఁగలడు. అని రాముఁడు తానుజెప్పినట్లు నీతోఁ జెప్పుచు నెను. ౧౩

చంద్రబింబమంబోలు ముఖంబుగల యాసీతాదేవి ఈవాక్యంబువిని సంతోషంబునలేచి యానందంబు మఱియు నతిశయించుటవలన నేమియుఁ బలుకఁజాలక యూరకుండెను. ౧౪

అట్లు నీతి తనతోమాటుపలుకకుండుటఁజూచి వానరవీరుఁడగు హనుమంతుఁడు “దేవీ! ఏమియాలోచించెదవు; నాతో బదులుపలుక వేమి?” యని యడిగెను. ౧౫

మహాపతివ్రతయగు సీతాదేవి హనుమంతునిమాట నాలకించి పరమసంతోషంబునొంది సంతోషాతిశయంబునఁజేసి డగ్గుత్తికతో నిట్లనిపలికెను. ౧౬

నేను నాభర్తవిజయము నొందెనను నీప్రియవచనమును విన్నంతనే యధికసంతోషంబు నొందుటవలన క్షణికాలము మాటలాడఁ జాలనైతిని.

వానరుఁడా! నాకు ఇట్టి ప్రియవార్తను జెప్పినందుకు నిన్ను అందుకుఁ దగునట్లుగాఁ బ్రశంసించుటకై యెంతయాలోచించినను ఈలోకమందంతటను సరియైన, అందుకు సదృశమయినవాక్యమే యగపడలేదు. ఏవిధముగాఁ బ్రశంసించినను నీవు చెప్పిన ప్రియవచనమునకుఁ దక్కువగానే తోచుచున్నది. ౧౭

1200 యుద్ధకాణ్డే - ఘోషశోత్తరశతతమ స్సర్గః. సర్గము.

న చ పశ్యామి త త్సేయ్య! పృథివ్యా మపి వానర!.
సదృశం మత్ప్రియాభ్యానే తవ చాతుం భవే త్సమమ్, ౧౯

హిరణ్యం వా సువర్ణం వా రత్నాని వివిధాని చ.
రాజ్యం వా త్రిషు లోకేషు నైత దర్శతి భాషితుమ్, ౨౦

ఏవ ముక్తస్తు వై దేహ్య ప్రత్యువాచ స్తవజ్ఞమః.
గృహీతప్రాక్కలి రావ్యంసీతాయాః ప్రముఖే స్థితః,
భర్తుః ప్రియహితే యుక్తే! భర్తు ర్విజయకాఙ్క్షిణి'.
స్నిగ్ధ మేవం విధం వాక్యం త్వమే వార్హసి భాషితుమ్, ౨౧ ౨౨

త వైత ద్వచనం సౌమ్యే! సారవ త్స్నిగ్ధ మేవ చ.
రత్నైశ్చ ద్వివిధా చ్ఛాసి దేవరాజ్య ద్విశిష్యతే, ౨౩

అర్థతశ్చ మయా ప్రాప్త దేవరాజ్యదయో గుణాః.
సాతకత్త్రం విజయినం రామం పశ్యామి సుస్థితమ్, ౨౪

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా మైథిలీ జనకాత్మజా.
తత శ్శుభశరం వాక్య మువాచ పవనాత్మజమ్,
అతిలఙ్కణసమ్పన్నం మాధుర్యగుణ భూషితమ్.
బుద్ధ్యా హ్యప్రాజ్ఞయా యుక్తం త్వమే వార్హసి భాషితుమ్, ౨౫ ౨౬

శ్లాఘనీయోఽనిలస్య త్వం పుత్రః పరమధార్మికః.
బలం శౌర్యం శ్రుతం సత్త్వం విక్రమో చాత్య ముత్తమమ్, ౨౭

సౌమ్యుడా! ఇంతేగాదు, నీకేదైన సమూల్యపస్తువు నిచ్చియైనను
సంతోషపఱచుటకును వీలులేదు. నీవు చెప్పిన ప్రియవచనమునకుఁ దగినట్లుగా
నీ కివ్వఁదగినవస్తువు ముట్లోకంబులందును గానంబడను. ౧౯

వెండి బంగారు నానావిధరత్నంబులునుగాని త్రైలోక్యాధిపత్యము
గాని నీవు చెప్పిన ప్రియవచనమునకుఁ దగినదని యెంతమాత్రము చెప్పఁ
దగినది కాదు. అని నీతి హనుమంతునితోఁ జెప్పెను. ౨౦

హనుమంతుఁడు నీతాదేవి వచనమువిని, నీతాదేవి సమృఖమున నిలు
చుండి చేతులు చక్కఁగామోడ్చి యిట్లని యుత్తరముఁ జెప్పెను. ౨౧

పెనిమిటియొక్క ప్రియమును హితమును జయమును గోరుదానా!
ఇట్టిప్రీతియుక్తమయిన వచనముఁ బలుకుట నీకేతగును గాని యొకరికి సాధ్య
ముకాదు. ౨౨

సౌమ్యురాలా! మహాతాత్పర్యము గలదియుఁ శ్రీతితోఁ జెప్పఁబడినది
యునగు నీవాక్యమే నాకు నానావిధములగు మణిసమాహములకన్నను
మాత్రమేగాదు దేవేంద్రపదవికన్నను అధికము. ౨౩

శత్రువును పధించి విజయమునొంది తేజరిల్లుచున్న రాముం జూచి
నానే; ఇంగువలననే నాకుఁ బరమార్థముగా దేవరాజ్యాదిసంపదలు సమస్త
ములును గలిగినవి అని హనుమంతుఁడు నీతాదేవితోఁ జెప్పెను. ౨౪

జనకమహారాజు కొమారితయగు నీతాదేవి హనుమంతుని వాక్యంబు
విని యతనింజూచి మిక్కిలియు మధురమగు నీమాటం బలికెను. ౨౫

ఇట్లు సమస్తలక్షణములు గలిగి విన్నంతనె శ్రవణానందము గలుగు
నట్లు మధురముగా గ్రహణధారణాది సమర్థమయిన బుద్ధితో మాటలాడు
టకు నీవే సమర్థుఁడవుగాని మఱియొకఁడుకాఁడు. ౨౬

నీవు ధార్మికులలో నుత్తముఁడవు. నీయట్టివానిఁ బుత్రుఁగాబడసిన
వాయువు మిక్కిలియు భాగ్యవంతుఁడు. ౨౭

బలము యుద్ధోత్సాహము శాస్త్రపరిజ్ఞానము దేహదార్థ్యము పరాక్ర

1202 యుద్ధకాండ - షోడశోత్తరశతతమ స్సర్గః. సర్గము.

తేజః క్షమా ధృతిః స్థైర్యం వినీతత్వం నసంశయః. ౨౮

ఏతే చాన్యేచ బహవో గుణా స్త్యయ్యేవ శోభనాః,

అథోవాచ పునస్సీతా మసమ్భాస్యో వినీతవత్. ౨౯

ప్రగృహీతాశ్చలి ర్హర్షా త్సీతాయాః ప్రముఖే స్థితః,

ఇమా స్తు ఖలు రాక్షస్యో యది త్వ మనుమన్యసే. ౩౦

హన్తు మిచ్ఛా మ్యహం సర్వా యాభి స్త్వం తర్జితా వురా,

క్లిశ్యంతీం పతిదై వాం త్వా మశోకవనికాం గతామ్. ౩౧

ఘోరరూపసమాచారాః క్రూరాః క్రూరత రేక్షణాః,

రాక్షస్యో దాగుణకథా విర మేత త్ప్రియచ్ఛ మే. ౩౨

ముష్టిభిః పాణిభి స్సర్వా శ్చరణై శ్చైవ శోభనే!,

ఇచ్ఛామి వివిధై ర్ఘోరై ర్హన్తు మేతా స్సుదారుణాః. ౩౩

ఘోరై ర్దానుప్రహరైశ్చ దశనానాంచ పాతనైః,

భక్షణైః కర్ణ నాసానాం కేశానాం లుఞ్ఞనై స్తథా. ౩౪

నఖై శ్శుష్కముఖభిశ్చ దారణై ర్లబ్ధనై ర్హతైః,

నిపాత్య హన్తు మిచ్ఛామి తవ విప్రియకారిణీః. ౩౫

ఏం ప్రకారై ర్భహుభి ర్విప్రకారై ర్యశస్విని!

హన్తు మిచ్ఛా మ్యహం దేవి! త వేమాః కృతకీర్తిసాః. ౩౬

మము చతురత ఇతరులకుఁ దిరస్కరింప నలవిగావుండు సామర్థ్యము అపరాధసహనము ప్రభావము కారణమున్నపుడును కలత పడకుండుట వినయంబు ఇవి మొదలగు నుత్తమములైన మంగళగుణములన్నియు నీయందె యొప్పుచున్నవి; ఇందుకు సందేహములేదు. నేను లేనిగుణముల నాలోపించి స్తోత్రము నేయిదానను గాను. అని నీత హనుమంతునితోఁ జెప్పెను. ౨౮

అంత నాహనుమంతుఁడు పరమసంతుష్టుఁడై సంభ్రమంబునొందక చేమోడ్పుగీలించి సవినయంబుగా నీతాదేవియెదుట నిలిచి నీతాదేవింజూచి సంతోషంబున మరల నిట్లనిపలికెను. ౨౯

నీ ఐనుజ్ఞ యొసంగుదునేని నిన్ను మున్ను క్రూరవాక్యంబులం దర్జించిన యారాక్షసస్త్రీల నందఱను విధింపవలెనని యీ శోరిక మాత్రము నాకుఁ గలదు. 30

పతివ్రతివగు నీవు పెనిమిటినిబాసిన రుఖంబుతో సశోకవనంబునఁ గృశించుచుండఁగా భయంకరాకారలునుభయంకరములయిన నడతలుగలవారలును దయాహీనలును గ్రూరంబులయిన చూపులు గలవారలునగు నీ రాక్షసస్త్రీలు నిన్నుఁజూచి దారుణములయిరహుటలు పలికినారు; కావున వీరల విధింపవలెనని యున్నది; నాకీవర మొసఁగుము. 3౧, 3౨

మంగళస్వరూపిణివగు నీతా! నీకప్రియము గావించిన భయంకరాకారలగు నీరాక్షసస్త్రీలచు విడికిల్లం బొడిచియుఁ జేతులం జఱచియుఁ బాదములం దన్నియు మ్రోకాల్ల మోదియుఁ బండ్లురాలఁ గొట్టియుఁ జెవులు ముక్కులు గొటికియు వెండ్రుకలం బెఱికియుఁ దీక్షములైన సఖంబులం జీల్చియు నెగిరి మీఁద రుమికియుఁ బడఁ ద్రోసి కొట్టియు నానావిధ ప్రహారంబుల విధింపఁగోరెదను. 33-3౫

కీర్తిసంపన్నురాలవగు నీతాదేవి! నీ కపకారముగావించిన యారాక్షస వనితలను ఈవిధముగా నానావిధముగఁ బ్రహరించి విధింపఁగోరుచున్నాను. అని హనుమంతుఁడు నీతతోఁ జెప్పెను. 3౬

ఏవ ముక్తా హనుమతా వై దేహీ జనకాత్మజా,
 ఉవాచ ధర్మసహితం హనూమంతం యశస్వినీ. 32
 రాజసంశ్రయవశ్యానాం కుర్వంతీనాం పరాజ్ఞయా,
 విధేయానాం చ దాసీనాం కః కుప్యే ద్వానరోత్తమ!. 3౩

భాగ్యవైషమ్యయోగేన పురా దుశ్చరితేనచ,
 మయైతత్ప్రప్యతే సర్వం సప్తకృతం హ్యుపభుజ్యతే. 3౪

ప్రాప్తవ్యంతు దశాయోగా న్నయైతదితి నిశ్చితమ్,
 దాసీనాం రావణస్యాహం మర్షయామిహ దుర్బలా. ౪౦

అజ్ఞప్తా రావణే నైతా రాక్షస్యా మా మతర్జయన్,
 హతే తస్మిన్న కుర్యుర్హి తర్జనం వానరోత్తమ!. ౪౧
 అయం వ్యాఘ్రసమీపేతు పురాణో ధర్మసంస్థితః,
 ఋక్షేణ గీతః శ్లోకో మే తం నిబోధ స్థవంగమ!. ౪౨

స పరః పాపమాదత్తే పరేహం పాపకర్మణామ్,
 సమయో రక్షితవ్యస్తు సన్త శ్చారిత్రభూషణాః. ౪౩

పాపానాం వా శుభానాం వా వధార్హాణాం స్థవంగమ!,

యశస్సంపన్నురాలును జనకమహారాజపుత్రియునగు సీతాదేవి ఆంజనేయుని వచనంబువిని యతనింజూచి ధర్మంబుగా నిట్లనిపలికెను. 32

ఈరాక్షసస్త్రీలు రావణునిదాసీజనము, రాజనేవ నాశ్రయించి జీవించువారలు కావున రావణునాజ్ఞ చొప్పునఁ గావించినారు. అట్లుచేయుకున్న దండింపఁబడుదురు. వీరలపయిఁ గోపపడుట యెంతమాత్రము యుక్తము కాదు. 33

నాయొక్క భాగ్యవై పరీత్యమువలనను నేనుమున్ను గావించిన పాప విశేషమువలనను నాకీకష్టమంతయు వచ్చిపదికాని వేఱుగాదు. మున్ను చేసిన కర్మముయొక్క ఫలము ఇప్పుడు అనుభవింపక తప్పనా? 34

పూర్వము గావించిన కర్మముయొక్క ఫలమును ననుభవింపవలసిన సమయమువచ్చుటంజేసి యీకష్టమంతయు నే ననుభవింపవలసివచ్చెనని నా నిశ్చయము. కావుననే రావణదాసులయిన ఈరాక్షసస్త్రీలయందు కిక్షింపుటకు ఏదోషమును లేకుండుటవలన నేను వీరితర్జనాదుల త్నమించుచున్నాను.

రావణుఁడు ఆజ్ఞాపించుటంజేసి యీరాక్షసవనితల నన్ను అట్లుబాధించిరి. అతఁడు హతుఁడైనపిదప నిక సన్ను ఏమియుఁ జేయరుగదా! 35

వానరుఁడా! ఈరాక్షసస్త్రీలు స్వతంత్రించియే నన్ను బాధించియున్నను, దానికై వారలకుఁ బ్రత్యుపకారము గావించుట యుక్తముగాదు. ఈవిషయమై ఒకభల్లూకము పురాతనమును ధర్మయుక్తంబునగు నీశ్లోకమును ఒకవ్యాఘ్రమునకుఁ జెప్పెను. దానిం జెప్పెద విచుము. 36

ప్రాజ్ఞుఁడగువాఁడు తనకపకారము చేసినవాని కెంతమాత్రము ప్రత్యుపకారముచేయఁడు; అపకారము చేసినవానికిఁగూడ నుపకారమే చేయవలెను గాని ప్రత్యుపకారము నెంతమాత్రము చేయరాదనుట సత్పురుషుల యాచారము; అది యవలంబింపవలెను. చరిత్రమే సత్పురుషులకు భూషణము. అని భల్లూకము వ్యాఘ్రముతోఁ జెప్పెను. 37

హనుమంతుఁడా! పాపులయిననుసరె, సాధవులయిననుసరె; అపరాధము

1206 యుద్ధకాండః- షోడశోత్తరశతమ స్వర్గః. సర్గము.

కార్యం కరుణ మా ర్శ్యేణ నకశ్చి న్నాపరాధ్యతి. ౪౪

లోకహింసావిహారాణాం రక్షసాం కామరూపిణామ్,
కుర్వతా మపి సాసాని నైవకార్య మశోభనమ్. ౪౫

ఏవ ముక్తస్తు హనుమాన్ సీతయా వాక్యకోవిదః,
ప్రత్యువాచ తత స్సీతాం రామపత్నిం యశస్వినీమ్. ౪౬

యుక్తా రామస్య భవతి ధర్మపత్ని యశస్వినీ,
ప్రతిసందిశ మాం దేవి! గమిష్యే యత్ర రాఘవః. ౪౭

ఏవముక్తా హనుమతా నై దేహీ జనకాత్మజా,
అబ్రవీద్ద్రిష్టు మిచ్ఛామి భర్తారం వాసరోత్తమ! ౪౮
తస్యా స్తవచనం శ్రుత్వా హనుమా స్పృహత్యజః,
హర్షయ న్నేథిలీం వాక్య మువా చేదం మహాద్యుతిః ౪౯
పూర్ణచంద్రాననం రామం ద్రక్ష్య స్యాద్యే! సలత్క్షణమ్,
స్థిరమిత్రం హతామిత్రం శచీన త్రిదశేశ్వరమ్. ౫౦

తా మేవ ముక్త్యా రాజన్తీం సీతాం సాక్షా దివ శ్రియమ్,

గావించి పధార్థులయినపుడు సత్పురుషుడైనవాఁడు వారియొడఁ గారుణ్యమె
గావింపవలయును. ఇది నామతము. వారికిఁజీంచుట నాకు సమర్థముగాదు.
అపరాధము గావించినవారిని దండింపవలెనేయందువేమో, లోకంబున నప
రాధము నేయనివాఁడెవ్వఁడు? ౪౪

రాక్షసులు తమజాతిస్వభావంబునఁజేసి కామరూపులయి లోకహిం
సయై వినోదము గాఁగలవారలయి నానావిధముగాఁ బాపములు నేయువాఁ
లేయైనను వారికి బాధగలిగించుట నాకు సమర్థముగాదు అని సీతాదేవి
హనుమంతునితోఁ బలికెను. ౪౫

మాటలు చెప్పుటయందుఁ బండితుం డగు హనుమంతుఁడు సీతాదేవి
యానతిచ్చినచనంబువిని యంత రామునిభార్యయు యశస్సంపన్నయైనను
నాసీతాదేవింజూచి యిట్లని బదులుపలికెను ౪౬

నీవు రామునకుఁ దగినధర్మపత్నివి దయ పాతివ్రత్యము మొదలగు
సద్గుణముల గీర్తినిహించినదానవు నాకు బదులుసమాచారము చెప్పిపంపుము.
నేను రాముఁడున్న స్థలమునకుఁ బోయెదను. అని హనుమంతుఁడు సీతాదే
వితోఁ జెప్పెను. ౪౭

జనకమహారాజుకొమార్తెయగు సీతాదేవి ఇట్లుపలికిన హనుమంతునివచ
నంబువినియతినింజూచి“నానాథుని రామునింజూడఁగోరదను”అనిపలికెను.

సీతాదేవి పలికిన వచనంబువిని మహాతేజాంశుగు వాయుకుమారుండు
హనుమంతుఁడు సీతాదేవికి సంతోషంబు గలుగునట్లు చూటంజెప్పెను.

పూజనీయురాలనగు సీతా! ఇచ్చిదేవి యసురులజయించినచ్చిన దేవేం
ద్రుం జూచినట్లు సమ స్తశత్రువులనువధించి త్రేమంబుగనున్న మిత్రులతోను
గూరిమితముఁడు లక్షణులతోనుం గూడినవాడై నిండుచందురుంబోలివెలఁ
గుచున్న ముఖంబుచే శోభితుఁడగు రాముని ఆశ్రయము చూడఁగలవు. అని
హనుమంతుండు సీతాదేవితోఁ బలికెను. ౪౮

సాక్షాత్తహలక్షివలె వెలుంగుచున్న యాసీతాదేవితో నివ్వధంబునం

1208 యుద్ధకాండే - సప్తదశోత్తరశతతమ స్సర్గః సర్గము.

అజగామ మహావేగో హనూమా న్యత్ర రాఘవః. ౫౧

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే షోడశోత్తరశతతమ స్సర్గః. ౧౧౬.

సప్తదశోత్తరశతతమ స్సర్గః.

స ఉవాచ మహాప్రాజ్ఞ మభిగమ్య స్తవంగమః,
రామం వచన మరజ్జో వరం సర్వధనుష్కతామ్. ౧

యన్నిమిత్తోఽయ మారమ్భః కర్మణాం చ ఫలోదయః,
తాం దేవీం శోకసంతప్తాం మైథిలీం ద్రష్టు మర్హసి. ౨

సా హి శోకసమావిష్టా బాష్పసర్యాకులేక్షణా,
మైథిలీ విజయం శ్రుత్వా తవ హర్ష ముపాగమత్. 3
పూర్వకా త్ప్రీత్యయా చ్ఛాపా ముక్తో విశ్వ స్తయా తయా,
భర్తారం ద్రష్టు మిచ్ఛామి కృతార్థం సహలక్షణమ్. ౪

ఏవముక్తో హనుమతా రామో భర్తభృతాం వరః,
అగచ్ఛ త్సహసా ధ్యాన మీష ద్బాష్పః పరిప్లుతః. ౫

దీర్ఘ ముష్ణం వినిశ్చస్య మేదినీ మవలోకయన్,
ఉవాచ మేఘసంకృశం విభీషణ ముపసితమ్. ౬

బలికి హనుమంతుడు రాముడున్న ప్రదేశంబునకు మహావేగంబున నేగుచెను.

౫౧

ఇది నూటపదునాఱవసర్గము.

నూటపదు నేడవసర్గము.

కార్యంబుసాధించు నుపాయంబులెఱింగిన యాహనుమంతుడు, మహాపండితుడును సమస్తధనుర్ధరులలో నుత్తముడునగు రామునొద్దకుబోయి యావచనంబుఁ జెప్పెను.

౫౨

ఎవ్వతెనిమిత్తము ఈప్రయత్నమంతయుఁ గావింపఁబడెనో ఎవ్వతె నేతుబంధము మొదలగు కార్యములు ఫలపర్యంతము చేయఁబడెనో అట్టి సీతాదేవిని బరమదుఃఖితయయియున్నదానిం జూడుము.

౫౩

దుఃఖితయయి కన్నుల నీళ్లు గార్చుచున్న యాసీతాదేవి నీవుజయంబు నొందితి వన్న సమాచారంబు విన్నంత నె సంతోషంబు నొందెను.

౫౪

అవిడ పూర్వమునన్నుఁ దెలిసియున్న కారణంబున నాయందు నమృతంబుగలిగి, నాతో “రావణనిషధించి విజయంబునొంది కృతార్థుండయిన రాముని లక్ష్మణసహితంబుగాఁ జూడఁగోరెదను” అని చెప్పెను. అని హనుమంతుడు రామునితోఁ జెప్పెను

౫౫

ధార్మికులలో నెల్ల నుత్తముడగు రాముడు హనుమంతుని వచనంబు విని తటాలునఁ గొంచెము గిన్నీరొలక “బహుకాలము రావణు నింటనుండిన సీతను బరిగ్రహించినయెడ లోకాపవాదంబుగలుగు; నిర్దోషియగు నావిడను బరిత్యజించిన దోషంబువాటిల్లు. ఏమి నేయవచ్చును?” అని చింత నొందెను.

౫౬

అంత రాముడు వేడినిట్టూర్పులు నిగుడించి భూమింజూచుచు సమీపంబున మేఘంబువలె నల్లని మేనుతోనున్న విభీషణునిం జూచి యిట్లని పలికెను.

౫౭

1210 యుద్ధకాండే - సప్తదశోత్తరశతతమ స్సర్గః. సర్గము.

దివ్యాజ్ఞరాగాం వై దేహీం దివ్యాభరణభూషితామ్,
ఇహ సీతాం శిరస్సాన్నతా ముపస్థాపయ మాచిరమ్. ౭

ఏవ ముక్తస్తు రామేణ త్వరమాణో విభీషణః,
ప్రవి శ్యాస్తోమరం సీతాం స్త్రీభి సాన్విభి రచోదయత్. ౮

దివ్యాజ్ఞరాగా వై దేహీ! దివ్యాభరణభూషితా,
యాన మారోహథర్తం తే భర్తా త్వం ద్రష్టు మిచ్ఛతి. ౯

ఏవ ముక్తాతు వై దేహీ ప్రత్యువాచవిభీషణమ్,
అన్నతా ద్రష్టు మిచ్ఛామి భర్తారం రాక్షసాధిప!. ౧౦

తస్యా స్తదవచనం శ్రుత్వా ప్రత్యువాచ విభీషణః,
యదాహ రాజా భర్తా తే త త్తథా కర్తు మర్హసి. ౧౧

తస్య తవచనం శ్రుత్వా మైథిలీ సతి దేవతా,
భర్తృభ క్తిప్రతా సాఫీ తథేతి ప్రశ్యభావత. ౧౨

తత స్సీతాం శిరస్సాన్నతాం యువతీభి రలంకృతామ్,
మహార్హాభరణోపేతాం మహార్హామృరధారిణీమ్. ౧౩
అరోప్యశిబికాం దీప్తాం పరాధ్యామృతసంవృతామ్,
రక్షోభి ర్భహుభి ర్లప్తా మాజహార విభీషణః. ౧౪

నీవు సీతను అభ్యంగస్నానముచేయించి మంచిమైపుఁతచేతను ఉత్తమంబులగు భూషణంబులచేతను అలంకృతంగావించి యిచటికి కీర్తించుగాఁ దోడ్కొని రమ్మ. 2

విభీషణుం డంత రామునాజ్ఞను శిరసావహించి త్వరపడినవాఁడై లంకం బ్రవేశించి యంతఃపురమునుకుఁబోయి తన స్త్రీలచే సీతాదేవి కిట్లనిచెప్పించెను. 3

సీతాదేవీ! నీవుచక్కఁగా స్నానముగావించి దివ్యమయిన యంగరాగంబలఁడుకొని ఉత్తమములయిన యాభరణంబులుదాల్చి వాహనంబారోహింపుము. నీకు మంగళంబగుఁగాక, నీపెనిమిటి నిన్నుఁ జూడఁగోరుచున్నాఁడు. అని విభీషణుఁడు దనస్త్రీలముఖంబున సీతతోఁజెప్పెను. 4

విభీషణుఁడు స్త్రీముఖంబునం జెప్పినమాటనువిని సీతాదేవి యరించి జూచి “రాక్షసురాజా! నేను ఇదివఱకున్నట్లు స్నానము సేయకయే నాభర్తను జూడఁగోరదను” అనిపలికెను. 5

విభీషణుండు సీతచెప్పినమాటను విని “అల్లుగారాదు, నీభర్తయురాజునుగావున రాముఁడెట్లు చెప్పిసంచినాఁడో నీది యట్లేగావింపుము” అని స్త్రీముఖంబున బదులు చెప్పెను. 6

అవ్వీభీషణుని వచనంబు విని పెనిమిటిసే దేవునిగా భావించినదియుఁ బతిభక్తియే ముఖ్యమయిన వ్రతముగాఁగలదియు నుత్తమగుణసంపన్నయునగు సీతాదేవి “యట్లులగావించెదను” అని విభీషణునకుఁ బ్రత్యుత్తరంబొసంగెను. 7

అంత విభీషణుండు సీతాదేవికి శిరస్సాన్నానముచేయించి స్త్రీలచే సంగరాగకుసుమాదులచే నలంకారము చేయించి యుత్తమమయిన యాభరణంబులు దొడిగించి దివ్యమయిన వస్త్రముకట్టించి యామెను శ్రేష్ఠమయిన వస్త్రముచేఁగప్పఁబడి దేదీప్యమానమై పెక్కండు రాక్షసులచే రక్షింపఁబడుచున్నట్లై యందుఁ గూర్చుండఁబెట్టి రామునియొద్దకుఁ దోడుకొనివచ్చెను. 8, 9

1212 యుద్ధకాణ్డే - సప్తదశోత్తరశతతమ స్సర్గః. సర్గము.

సోఽభిగమ్య మహాత్మానంజ్ఞాత్వాపి ధ్యాన మాస్థితమ్,
ప్రణతశ్చప్రహవ్యశ్చ ప్రాప్తం సీతాం న్యవేదయత్. ౧౫

తా మాగతా ముపశ్రుత్య రక్షోగృహచిరోపితామ్,
హ్వో దైన్యం చ రోషశ్చ త్రయం రాఘవ మావిశత్. ౧౬

తతః పార్శ్వగతం దృష్ట్వా సవిమర్శం విచారయన్,
విభీషణ మిదం వాక్య మహృష్టం రాఘవోఽబ్రవీత్. ౧౭

రాక్షసాధిపతే! సౌమ్య! నిత్యం మద్విజయే రతః!
వై దేహి సన్నికర్షం మే శీఘ్రం సముచగచ్ఛతు. ౧౮

స తవచన మాజ్ఞాయ రాఘవస్య నిభీషణః,
తూర్ణ ముత్సారణే యత్నం కారయామాస సర్వతః. ౧౯
కఞ్చకోష్ఠీషిణ స్తత్ర వేత్రజర్ఘరపాణయః,
ఉత్సరియంతః పురుషా స్సమస్తా త్పరిచక్రముః. ౨౦

ఋక్షాణాం వానరాణాంచ రాక్షసానాంచ సర్వకః,
బృహ్తా స్య తస్యైవమాణాని దూర ముత్సస్పృశ స్తదా. ౨౧

తేషా ముత్సార్యమాణానాం స రేవేషాం ధ్వనిరుత్థితః,
వాయు నోద్వర్తమానస్య పాగర శ్యేవ నిస్వనః. ౨౨

విభీషణుండు సీతతో వచ్చుటందోషియుఁ జింతంగూరియున్న మహానుభావుండు రామునిదగ్గఁబోయి విభీషణుండు “సీతందోడ్చొనివచ్చితి” నని విన్నవించెను. ౧౫

అట్లు రాక్షసునింటఁ జరకాలముండినసీతాదేవి వచ్చినదని విన్నంత నె రామునకు “ఎట్టకేలకు సీతాదేవిం జూడఁగలిగెనా” యని సంతోషంబును ఈబిడ నెట్లు విడువనగునని దైవ్యమును ఇట్లు చిరకాలము రాక్షసు నింట నుండి వచ్చినదాని నెట్లు పరిగ్రహింప వచ్చునని కోపమును ఈమూఁడును గలిగెను. ౧౬

అంత రాముండు కొంతతడవు మసంబుల నాలోచించి తనపార్శ్వ భాగంబున నున్నవానిఁ దనయాకారభేదంబుఁ గని సంతోషహీనుండైయున్న వాని విభీషణుంజూచి యీమాటంబలికెను. ౧౭

రాక్షసురాజా! సౌమ్యుడా! ఎల్లప్పుడును నావిజయమునే గోరువాఁడా! శీఘ్రంబున సీతను నాసమీపంబునకుఁ దోడుకొనిరమ్ము. అని రాముండు విభీషణునితోఁ బలికెను. ౧౮

అవిభీషణుండు రామునభిప్రాయంబుఁ దెలిసి శీఘ్రంబున నచ్చటిజనులందఱు దూరంబుగాఁ ద్రోయుటకుఁ దగినపురుషుల నియమించెను. ౧౯

చొక్కాయలును శిరోవేష్టనములునుదాల్చినవారలును ఎల్లప్పుడును బెత్తముఁబట్టుటచేఁబరుషమయిన వాస్తలముగలవారలునగు పురుషులు వేత్త నాస్తలయి జనుల నచటినుండితఱుముచు వాస్తలంబంతటనుం దిరిగిరి. ౨౦

అప్పుడు పురుషు లట్లు బెత్తములచేఁ దొలఁగఁ దోలుటయు భల్లాక పీరులును వానరులును రాక్షసులును గుంపులు గుంపులుగా నావలికిఁ దొలంగి చనిరి. ౨౧

అచటివారల నందఱును దొలఁగించునపుడు పుట్టినధ్వని వాయువేగంబునకు ఊఁగిల్లుచున్న సముద్రముయొక్క ధ్వనివలె భయంకరందై వినఁబడెను. ౨౨

1214 యుద్ధకాండే - సప్తశోత్తరశతతమ స్సర్గః. సర్గము.

ఉత్సాహమాణాం స్తాన్ద్రష్టాన్ సమన్తా జ్ఞాతసమ్భిమాన్,
దాక్షిణ్య త్తదనుష్ఠాచ్చ వారయామాసరాఘవః. ౨౩

సంరబ్ధ శ్చాబ్రవీ ద్రామ శ్చక్షుషా ప్రదహన్నివ,
విభీషణం మహాప్రాజ్ఞం సోపాలమ్భ మిదం వచః. ౨౪

కిమిర్థం చూ మనాదృత్య క్లిశ్యతేఽయం త్వయా జనః,
నివర్తయైవ మువ్యోగం జనోఽయం స్వజనో మను. ౨౫

స గృహాణి న వస్త్రాణి న ప్రాకారా స్తిరస్క్రియాః,
నేవృతా రాజసత్కారా వృత్త మావరణం స్త్రియాః. ౨౬

వ్యసనేషు న కృచ్ఛేషు న యుద్ధేషు స్వయంవరే,
న క్రతౌ న వివాహే చ దర్శనం దుష్యతి స్త్రియాః. ౨౭

సై మా యుద్ధగతా చైవ కృచ్ఛేచ మహతి స్థితా,
దర్శనేఽప్యా న దోష స్యాన్య స్తత్సమీపే విశేషతః. ౨౮

త దానయ సమీపం మే శీఘ్ర మేనాం విభీషణ!,
సీతా పశ్యతు మా మేషా సుహృ ద్గణవృతం స్థితమ్. ౨౯

ఏవ ముక్తస్తు రామేణ సవిమర్శో విభీషణః,

అచ్చటి వానరులు మున్నగువారలందఱు రాజపురుషులు తఱుముట వలనఁ దొలఁగిపోవుటకు వేగిరపాటుతో శ్రమపడుచుండుటంజూచి రాముఁడు వానరులందఱి దాక్షిణ్యంబునం జేసి సహింపక “ప్రాయవలదు” అని నివారించెను.

౨౩

రాముఁడు కోపంబున వేగిరపాటుగదురఁ గన్నుల నిష్ఠులురాల మహాపండితుఁడగు విభీషణుం జూచి తిరస్కారపూర్వకముగా నిట్లని పలికెను.

౨౪

నీవు నన్నుఁగూడ నలక్ష్యముచేసి యీజనమునంతయు నెందుకిట్లు శ్రమపఱిచెదవు? వీరఁ దొలఁగించుప్రయత్నములొనఱుపుము, ఈజనమంతయు నాస్వజనమకాని వేఱుకాదు.

౨౫

స్త్రీకిసదాచారమే యావరణముగాని గృహంబులు వస్త్రంబులు ప్రాకారంబులు తెరలు మఱియు నిట్టిరాజమర్యాదలు ఎంతమాత్రము ఆవరణములు కాఁజాలవు.

౨౬

బంధువులు సృతిఁబొందుట మొదలయిన దుఃఖసమయములయందును రాజ్యక్షోభము మొదలయిన యాపదలయందును యుద్ధభూములయందును స్వయంవరమునందును యజ్ఞమునందును వివాహమునందును స్త్రీ పరపురుషుల కగపడుట దోషము గాదు.

౨౭

ఈసీత యిష్టమి యుద్ధభూమి నుండుటవలనను బ్రియవియోగము మొదలయిన మహాకష్టమునొందిన దగుటవలనను ఈబిడనుజూచుట దోషము గాదు. విశేషించి నేను సమీపంబున నుండునపుడు ఈబిడనుజూచుట దోషమే కాదు.

౨౮

విభీషణుడా! అట్లగుటంజేసి యీసీతను శీఘ్రముగా నా సమీపంబునకుఁ దెచ్చు. మిత్రసమాహములచేఁ బరివేష్టించుటయెన్న నన్ను ఈబిడచూచునుగాక. అని రాముండు విభీషణునితోఁజెప్పెను.

౨౯

విభీషణుఁడు రామవాక్యంబువిని విచారంబుగూరిన మనంబుతో విన

1216 యుద్ధకాణ్డే - అష్టాదశోత్తరశతతమ స్సర్గః. సర్గము.

రామ స్యోపానయ త్సీతాం సన్నికర్షం వినీతవత్. 30

తతో లక్ష్మణ సుగ్రీవౌ హనూమాంశ్చ స్వజ్జయః,
నిశమ్య వాక్యం రామస్య బభూవు ర్వ్యథితా భృశమ్. 31

కళత్రనిరపేక్షైశ్చ ఇంగితై రస్య దారుణైః,
అవీగిత మివ సీతాయాం తర్కయన్తి స్త రాఘవమ్. 32

లజ్జయా త్వవలీయన్తి స్వేషు గాత్రేషు మైథిలీ,
విభిషణే నానుగతా భర్తారం సాఽభ్యవర్తత. 33

సా పశ్యత్రుసంరుద్ధముఖి లజ్జయా జనసంసది,
రురో దాసాద్య భర్తార మార్యపుత్రే తి భాషిణీ. 34

విస్తయాచ్చ ప్రహర్షాచ్చ స్నేహాచ్చ పతి దేవతా,
ఉదైక్షత ముఖం ధర్తుస్సౌమ్యం సౌమ్యతరాననా. 35

అథ సమపనునన్తనగ్లమం సా
సుచిర మదృష్ట ముదీక్ష్య వై ప్రియస్య,
వదన ముదితపూర్ణచంద్రికాస్తం
విమలశశాంకాన్కనిభాననా తదానీమ్. 36

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే సప్తదశోత్తరశతతమ స్సర్గః. ౧౧౭.

అష్టాదశోత్తరశతతమ స్సర్గః.

తాం తు సార్వస్థితాం ప్రహ్వం రామ సుంప్రేత్య మైథిలీమ్

యంబున సీతాదేవిని రాముని సమీపంబునను దోడ్తెచ్చెను. 30

అంతి అట్లుచేయుచు సుగ్రీవుండు హనుమంతుడును జూలి రాముని మాటలయందు సీతపై ననురాగము గనబడుచుండుటను గనినించి మిక్కిలియు దుఃఖితుడైరి. 31

ఎందుకంటే యట్లు సుగ్రీవుడు హనుమంతుని నుండు దేశేత్తుతరుం డెల్లప్పుడును సీత-చింబుఁ యిది రామునిగితంబులు గలవగోని రాముడు సీతయంగల నీ సన్నిధిని బాహించె. 32

అసలు సీత భావం నెంబడింపజ్జచ్చే దనయన నుండు సంతోషముచుకొని పుట్టియొరుటికే దోయెను. 33

అట్టి సమీపంబుననుచోయి భర్తరి గాంచి జనసమూహ సుస్థంబున నున్నది కావున జ్జచ్చే వస్త్రంబున మోహగల్పహాని అప్పులుత్తి యని పలుకుచు సోదనము గావించెను. 34

సెనుమటియై నతనిగాఁగల యాసీతాదేవి సుఖియుం బ్రసన్నుమగు ముఖముతో నుండెను. అసన్నంబగు పేసమటియులుండు అట్టిదానను బ్రయుగ జూడఁగలవనీ నగుని యాశ్చర్యంబున బహుకాలముచూడని ప్రయుగం జూచుచున్నానుగదా యని సంతోషంబునను బ్రయుగండు స్వభావంబున గల స్నేహంబునను జూచెను. 35

అంతి సప్తమ స్వచ్ఛయిన చంద్రబింబమువంటి మోముల యా సీతాదేవి ఉదయించిన ఎరుదుచంగురునివలె గమనమును నున బహుకాలము చూడకున్న ప్రయుముఖంబుఁజూచి తనమనస్సునందలి హాసగుఱుంబువిడిచి సంతోషంబు నొందెను. 36

ఇది నూటపదు నేడవసర్గము.

నూటపదు నెనిమిదవసర్గము.

రాముండు తనపార్శ్వంబున లజ్జచే నప్రయయియొన్న సీతంజూచి

1218 యుద్ధకాణ్డే - అష్టాదశోత్తరశతతమ స్సర్గః. సర్గము.

హృదయాన్తర్గతక్రోధో వ్యాహర్తు ముపచక్రమే. ౧

ఏషాసి నిర్జితా భద్రే! శత్రుం జిత్వా మయా రణే,
పౌరుషాద్య దనుష్వేయం తదేత దుపపాదితమ్. ౨

గతోఽస్త్వన్త మమర్షస్య ధర్షణా సంప్రమార్జితా,
అవమానశ్చ శత్రుశ్చ మయా యుగప దుద్భృతా. 3

అగ్ర్య మే పౌరుషం దృష్ట మద్య మే సఫలః శ్రమః,
అద్య తీర్ణప్రతిజ్ఞత్వా త్పృథివా మీహ చాత్మనః. ౪

యా త్వం విరహితా నీతా చలచిత్రేన రక్షసా,
దైవసంపాదితో దోషో మానుషేణ మయా జితః. ౫

సమ్ప్రీప్త మవమానం య స్తేజసా న ప్రమార్జతి,
కస్తస్య పురుషార్థోఽస్తి పురుష స్యాల్పతేజసః. ౬
లబ్ధునంచ సముద్రస్య లజ్కాయా శ్చాసమర్దనమ్,
సఫలం తస్య తస్మాచ్ఛుయం మహత్కర్మ హనూమతః. ౭

యుద్ధే విక్రమత శైవ హితం మస్త్రయతశ్చ మే,
సుగ్రీవస్య ససైన్యస్య సఫలోఽద్య పరిశ్రమః. ౮

నిర్గుణం భ్రాతరం త్యక్త్వా యో మాం స్వయ ముపస్థితః,
విఘ్నానస్య భక్తస్య సఫలోఽద్య పరిశ్రమః. ౯

నంతనె హృదయంబున కోపంబు జ్వలింప నివ్వధంబునం బలుక నారంభించెను. ౧

మంగళరూపిణివగునీతా! ఇదిగో నిన్ను యుద్ధంబున శత్రువును వధించి సాధించితిని. పౌరుషంబువలనఁ జేయఁదగినదేమా యది చక్కగాఁ జేయఁబడినది. ౨

కోపయొక్క ఫలము నొందితిని. శత్రువుచేసిన తిరస్కారమునకు ఏదులు గావించితిని. నేను అవమానంబును దానిఁగావించిన శత్రువును గూడ ఒక్కపెట్ట నిర్మూలము గావించితిని. 3

ఇపుడు నా పౌరుషంబు గనుఁగొంటిని. నాశ్రమం బిపుడు సఫలమయ్యె. ప్రతిష్ఠను నెఱవేర్చినవాడనైతిఁ గావున నిప్పుడు నాకు నేను స్వతంత్రుడనైతిని. ౪

నేను లేనప్పుడు చపలచిత్తుడగు రావణుఁడు నిన్నుపహరించిన కారణంబున దైవముచేఁ బ్రాప్తించిన యవమానమును నేను ఇపుడు పురుషప్రయత్నంబునఁ బోఁగొట్టితిని. ౫

అవమానము వచ్చినప్పుడు ఎవ్వఁడు దానిఁ బౌరుషంబునఁ బోఁగొట్టఁజో, అట్టి లేజోహీనుఁడగు పురుషునకు ఏపురుషార్థంబునుం గలుగదు. ౬

హనుమంతుఁడు సముద్రంబు లంఘించుటయు లంకాపురి దహించుటయు శ్లాఘనీయములయిన యా యతని కర్తములన్నియు నిప్పుడు సఫలము లయినవి. ౭

యుద్ధంబునఁ బరాక్రమంబు గూవును నాహితంబు నారయించు నానరసేనాసహితంబుగా నాకు సాహాయ్యంబు గావించిన సుగ్రీవుని ప్రయాసంబును ఇపుడు సఫలమయ్యె. ౮

గుణహీనుండయిన యన్నను ఎదలి తనంతం దాను నాయుద్దమవచ్చి చేరినభక్తుఁడు విభీషణుని ప్రయాసంబును ఇప్పుడు సఫలంబయ్యె. అని రాముఁడు సీతంబాచి పలికెను. ౯

1220 యుద్ధకాణ్డే - అష్టాదశోత్తరశతతమ స్కంధః సప్తమః.

ఇత్యేవం బ్రువత స్తస్య సీతా రామాస్య తద్వచః,
మృగీ వోత్సుప్తసయనా బధం మాత్ర నిశ్చలతా. ౧౦

పశ్యత స్తాంసు గామస్య భూయః క్రోధో వ్యర్థః,
ప్రభూతాభ్యాం సేక్తిస్య వాచా న్యేవ దీప్యతే. ౧౧

స బద్ధ్యా భుగ్గుటిం పక్తి తస్య క్షేపీ చోదయన్,
అబ్రవీత్పుంసం నితాం యథేష్టాం గురవః. ౧౨

యత్కర్తవ్యం మనుష్యేణ ధర్మణాః పరిపూర్జితా,
తత్కృతం సకలం నీతి. శత్రుహస్తాః మర్షణాత్. ౧౩

విజ్ఞానా జీవలోకస్య తస్మాదా భావితో నా
అగ న్యేవ దురాధర్మా మునిగా నతీ తేవ తే. ౧౪

విదిత శ్చాస్తు జే భద్రే! యోఽయం గోవర్ధనమః,
స తిర్ల స్సుపృథాం సేవ్య స్తత్పీఠం సయో కృతః. ౧౫

రక్షతా తు మయా వృత్తి మపహరం చ సర్వతః,
ప్రఖ్యాత స్యాత్త్వంశస్య న్యజ్జంచ పరిరక్షతా. ౧౬

ప్రాప్తచారిత్ర సందేహ మమ ప్రతిముఖే సీతా,
దీపా నేత్రాతురస్యేవ ప్రతికూలాసి మే కృతమ్. ౧౭

అట్లు రాముఁడు అతికఠినముగాఁ దనయుండెంతమాత్రము క్రీతిలేని మాటలు పలుకుటను విరి లేడివలె వికసింపఁబులుగు శత్రువులు గల్గి ప్రియముఖముఁ జూచుచుండిన సీతాదేవి పరమానుతితఱయు కన్నుల జలధారలు ప్రవించెను. ౧౦

మొదలె మండుచున్న పువంగు అధికముగా నేయివోసిన నది మతి యుజ్వలించుచున్న మొదలె నుపేక్షించుగు రాముఁడు గుఱివలయును సీతంజూడఁ గానే మతియొక గోపము పృథ్విబొందెను. ౧౧

ఆరావలండ్ల మహాపురుషుడై రామున బొరుముడిఘటించి తిర్యగ్వీక్ష్యుఁడగుచు జూచుచు జూచుచు వానిరాక్షసులందఱునకు సీతంజూచి యిట్లని పరులనిచనలబులాడెను. ౧౨

సీతా! ప్రాప్తమయిన మహామాయను బోంబొద్దగొనఁగోలెను పురుషుఁడ! ఏమిసేయనియను అదంతి కింద గావించినాను.

తనోబలంబున నాకొక్కఁడన సంపన్నుఁడగు సుగ్రహుమహర్షి వాతాపీ ల్యుఁడనై నాకొంతమన ప్రాణిబోకనువలె దురాసనియైన దక్షిణ దిక్కును అనాతాపీ ల్యుఁడ సంపాదించి జయించిన విగ్రంబున నేను రావణుఁడనిపహరించిన నన్ను కోపించు పెంపుగ రావణునిపధించి సాధించితిని. ౧౩

భాగ్యవతి! నేనును నేహిమంబు పరక్రమంబుతోడ్పాటున గుర్తంబుగావించి జనును నొందెనే, ఇదంతయు నీకోపంబు నేనులేదని యెఱింగి యుండుము. ౧౪

సదావారమును క్షీణింపఁగల లోకాపవాదంబును బ్రసిద్ధమయిన నావింశంబునమగ గలిగిన ముగ్ధి క్షి బరిహరించునైయును నేనింకిదూరము ముద్దముగావించి విజయంబు నొందెనని గాని నేనుకారణమున గాను.

సవాచా! సంపత్తివికలుమయి సందేహము గలిగి యుండునపుడు గూడ నాకట్టెగులు నిలిచియున్న నీవు నేత్రకోగము గలవానికి దీపమావలె నాకంతయుఁ బ్రతిహలనై యున్నావు. ౧౫

1222 యుద్ధకాణ్డే - అష్టాదశోత్తరశతతమ స్వర్గః. సర్గము.

తద్గచ్ఛన్యాభ్యనుజ్ఞాతా యథేష్టం జనకాత్మజే!,
ఏతా దశ దిశో భద్రైకార్యమస్తి న మే త్వయా. ౧౮
కః పుమాన్న్వి కులే జాతః స్త్రియం పరగృహోపితామ్,
తేజస్వీ పున రాదద్యా త్సుహృల్లేఖ్యేన చేతసా. ౧౯

రావణాఙ్కపరిభ్రష్టాం దృష్టాం దుష్టేన చతుషా,
కథం త్వం పున రాదద్యాం కులం వ్యపదిశన్ మహత్. ౨౦

తదర్థం నిర్జితా మే త్వం యశః ప్రత్యాహృతం మయా,
నాస్తి మే త్వ యభివ్యజ్ఞో యథేష్టం గమ్యతా మితః. ౨౧

ఇతి ప్రవ్యాహృతం భద్రే! మయైత త్కృతబుద్ధినా,
లక్ష్మణే భరతే వా త్వం కురు బుద్ధిం యథాసుఖమ్. ౨౨

సుగ్రీవే వానరేంద్రే వా రాక్షసేంద్రే విభీషణే,
నివేశయ మనస్సీతే! యథావా సుఖ మాత్మనః. ౨౩

సహి త్వం రావణో దృష్ట్వా దివ్యరూపాం మనోరమామ్,
మర్షయేత చిరం సీతే! స్వగృహే పరివర్తనీమ్. ౨౪

భాగ్యవతివగు జనకపుత్రీ! అట్లుగుటంజేసి అనుజ్ఞనొసంగితిని; ఈదళ
దిశలందును నీయిష్టమయిన స్థలంబునకుఁ బోము, నాకు నీతోఁ బనిలేదు.

బహుకాలము పరునియింట నివసించినభార్యను సత్కులంబునఁ బుట్టి
నవాఁడు అంగుఁ బరాక్రమవంతుఁడునగు పురుషుఁడు ఎవ్వఁడు అధిక ప్రీ
తితో గ్రహించును? ౧౯

ఇంతకాలము రావణు నంకముననుండి యిప్పుడు దిగివచ్చినదానవు.
రావణునిచే మన్నభాతురంబగు దృష్టిం జూడఁబడినదానవు (లేక సమస్తజను
లచేతను 'చెడినదానవు' అని తలంపఁబడిన దానవు) నగు నిన్ను గొప్పకులం
బునఁ బుట్టినవాఁడును ఆకులంబునకుఁ గీర్తి చేలలసినవాఁడునగు నేను మరల
నేట్లు గ్రహింపవచ్చును? ౨౦

అవమానమును బోఁగొట్టుకొనుట కొఱకు నిన్ను మరల జయించి
నాను గాని వేఱుకాఁజమునఁగాను, పోయిన కీర్తిని మరల సంపాదించితిని;
నాకు నీయం దాసక్తి యెంతమాత్రములేదు, నీయిష్టము నచ్చుచోటికిఁ
బోము ౨౧

భాగ్యవంతురాలా! నేనీమాటను జక్కఁగా నాలోచించియే చెప్ప
చున్నానుగాని వేఱు గాఁ దలంపవలదు.

నీవు నీకెల్లుసుఖమో అట్లు నీయాత్మిపోషణార్థమయి లక్ష్మణునియొద్దఁ
గాని భరతునియొద్దఁగాని యుండి జీవింపుము. ౨౨

సీతా! లేక వానరరాజయిన సుగ్రీవునియొద్దఁగాని రాక్షసరాజయిన
విభీషణునియొద్దఁగాని లేక నీకెవల సుఖమని తోచునో అచటఁగాని
యుండి యాత్మ పోషణంబుఁ గావించుకొనుము. ౨౩

సీతా! దివ్యమయిన రూపముగలదానవు, మనోహరాంగివి, గత్యంతర
ములేక తనయింటనే యున్నదానవునగు నిన్నుఁజూచుచుఁ జపలుండగు రావ
ణుఁడు ఇంతికాలము మన్నభాష సహించి యూహకయుండి యుండునా?
నాకుఁదోచలేదు. అని రాముఁడు సీతతోఁ బరుషవచనములు పలికెను. ౨౪

1224 యుధాకాణ్డే - ఏకోనవింశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః సర్గము.

తతః ప్రియార్హశ్రవణా తవప్రియం
ప్రియాదుఃశ్రవ్య చిరస్య మైథిలీ,
ముమోచ బాష్పం సుధృశం ప్రవేపితా
గజేంద్రహస్తాభిహ తేన స్పృగీ. ౨౫

ఇతి శ్రీమద్యుధాకాణ్డేఽష్టాదశోత్తరశతతమ స్సర్గః. ౧౧౮.

ఏకోనవింశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః
ఏవ ముక్తాను నై దేహీ పరామం రోమహ్నిణమ్,
గాఢావేద సరోషేన భృశం ప్రస్పృధితాఽభిహ తేన ౧

సా త నశ్రవపూర్వం హి దనే మహతి మైథిలీ,
శ్రుత్వా చిరత్సహో గూఢం లజ్జాహం ప్రభిరాఽగమన్. ౨

ప్రవిశ నీన గాత్రాణి గన్ధిన్యో దనంశ్చయన్,
వాక్సల్యే పిప్లీశ స్త్యేం భిశ మశ్రావ్యస ర్భయత్. ౩

తతో బాష్పపరిక్లిప్తం ప్రహర్షా నీస్య మాననమ్,
శనై ర్గర్భయా వాచా భర్తా మద ముదయన్. ౪
కిం మా సుధృశం వాక్యే హిదృశం శ్రోత్ర బాగుణమ్.
గూఢం శ్రావయనే కిర! ప్రస్పృతం ప్రాశ్పతామివ. ౫

స తథాస్త్రి మహాబాహో! యథా శ్చ మగచ్ఛసి,
ప్రశ్యోకం గచ్ఛ మే యేన చారిత్రేణైవ జే శవే. ౬

1226 యుద్ధ కాణ్డే - ఏకోనవింశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః. సర్గము.

పృథక్ స్త్రీణాం ప్రచారేణ జాతం తాం పరిశంకసే,
పరిత్యజేమాం శక్ష్మాంతు యదితేహం పరీక్షితా. ౭

య ద్యహం గాత్రసంస్పర్శం గతాస్మి విచళా ప్రభో!,
కామకారో న మే తత్ర దైవం త త్రాపరాధ్యతి. ౮

మదధీనం తు య త్త న్నే హృదయం త్వయి వర్తతే,
పరాధీనేషు గాత్రేషు కింకరిష్యామ్యసీశ్వరా. ౯

సహ సంవృద్ధభావాచ్చ సంసర్గేణ చ మానద!,
య ద్యహం తే న విజ్ఞాతా హతా తేనాస్మి శాశ్వతమ్. ౧౦

ప్రేషిత స్తే యదా ఏగో హనుమా నవలోకకః,
లక్ష్మీస్థాహం త్వయా వీర! కిం తదా న విసర్జితా. ౧౧
ప్రత్యక్షం వానరేస్త్రస్య త్వద్వాక్యసమసన్తరమ్,
త్వయా సంత్యక్తయా శీర! త్వ క్తం స్యా జ్ఞీవితం మయా. ౧౨

న వృథా తే శ్రమోఽయం స్యా శ్సంశయే న్యస్య జీవితమ్,
నుహృజ్జనపరిక్లేశో న చాయం నిష్ఫల స్తవ. ౧౩

త్వయాతు సరశాద్బాల! క్రోధ మే వానువర్తతా,
లఘు నేవ మనుష్యేణ స్త్రీత్వ మేవ పురస్కృతమ్. ౧౪

దుష్టులగు స్త్రీలు కొందఱు దుర్వృత్తిఁ గావించుకని స్త్రీజాతినంతయు నట్టిదిగాఁ దలంచెదవు. నీవు నాస్వభావమును జక్కఁగా నెఱుంగుదువేని నావిషయమయి యీసందేహంబు విడువుము. 2

నాథుడా! రావణుడు నన్నుపహరించునపుడు అతనిదేహస్పర్శము నాకుఁగలిగెనని యందువేమో అప్పుడు నేను బరాధీనురాలను నేనాదేహస్పర్శము నొల్లకయయుంటిని గావున అతిష్ఠ వైచమునదేగాని నాదిగాదు. ౩

ఇతరులకు గ్రహింప నశక్యమయి నాయధీనుయిన నామనస్సుమాత్రము నీయందయుండినది. అస్వతంత్రురాలనై యున్నపుడు బలాత్కారమున ఇతరులకు గ్రహింప నశక్యములయిన యంగకంబుల విషయమయి నేనేమి నేయఁగలను? ౪

మానదుడా! ఇద్దఱుము ఒకరితో నొకరుకూడఁబెరింగి యంతకాలము నొకరినొక రడఁబాయక యుండుటవలననే నీకునాస్వభావము దెలియకపోయినపక్షమున ఇఁక దేనిచేతనుం దెలియదు. కావున నేను మిక్కిలియు హతనైతిని. ౫

వీరుడా! నీవు నన్ను వెదకుటకై వీరుండిగు హనుమంతుంబంపితివే, అప్పుడే నేను లంకలోను; నీవచటను నుండునప్పుడే నన్నేల విడువవైతివి. ౬

వీరుడా! నీవప్పుడే నన్ను విడిచియుందువేని ఆనూచారిమును హనుమంతునివలన విన్నవెంటనే నేను నీచే విడువఁబడిన దాననని తెలిసి నానరోత్రముఁడగు హనుమంతుని సమక్షముననే ప్రాణంబులు విడిచియుండును. ౭

అట్లయియుండునేని ప్రాణసందేహము గల్గించునట్టి (నాప్రాణమును సంశయములోనుంచి) యంత యుద్ధము వ్యర్థముగాఁ జేయఁబడినదే నీకు లేకపోవును, నీమిత్రులకును ఇంతదూరము నిష్ప్రయోజనముగా శ్రమపడివలసినదే లేకపోవును. ౮

పురుషోత్తముడా! నీవు అల్పపురునియట్లు నీజోషమునే యనుసరించితివి, యుక్తాయుక్తంబులు వివేకింపక స్త్రీజాతినంతయు నొకటిగానే భావించి పలికితివి కాని నాశీలంబు దలంపవైతివి ౯

1228 యుద్ధకాండే - ఏకోనవింశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః. సర్గము.

అపదేశేన జనకా న్నోత్పత్తి ర్వసుధాతలాత్,
మమ వృత్తంచ వృత్తజ్ఞ! బహు తేన పురస్కృతమ్. ౧౫

న ప్రమాణీకృతః పాణి గాబ్ధ్యే బాలేన వీడితః,
మమ భక్తిశ్చ శీలంచ సర్వం తే శృణ్వతః కృతమ్. ౧౬

ఏవం బ్రువాణా నుదతీ బాహుశ్చ వభాషితే,
అబ్రున్ బ్రక్షణం శీతా దీనం ధ్యానవశం స్థితమ్. ౧౭

చిత్రా మే కురు సాగుత్తే! న్యసన చాగ్రస్య భేషజమ్,
మిథ్యోపసూతో వమాతా నాహంజీవితు ముత్సహే. ౧౮

అవ్రీశస్య నుజ్జే ర్భుభు స్త్యక్తా మౌ జనసంసది,
మాతృమా మే శతీర్నిస్సం ప్రవేష్యే యత్యనాహవమ్. ౧౯

ఏవ ముత్తమ్య ని వేద్యో లక్ష్మణః పాపగహః,
అచుర్న శ మాసక్తో గానువాచన మైతత్. ౨౦
స విష్ణోరు తత శ్చర్మం గామ స్యాకారమచితమ్,
చిత్రాం చ కార సామిత్రి ర్చితే గామయ వీర్యవాన్. ౨౧

అథోముఖం తనా రామం తనైః కృత్వా ప్రదక్షిణమ్,
ఉచా సర్పత వై దేహీ దీప్యమానం హంతాశనన్. ౨౨

ప్రణమ్య దేవతాభ్యశ్చ బ్రాహ్మణేభ్యశ్చ మైథిలీ,

సదాచారముఁ బెరిగినవాఁడా! నేను జనకుఁడనుటకన్న నాజ్ఞము కాని రాష్ట్రముగా భూమిం బుట్టులుము నాదు కత్తిహంబును సదాచారమును గూడ నీవు అలోచింపవలెతివి. ౧౫

నీవు చిన్నవాఁడై యుందునపుడు నాచిన్నతనమున నున్నప్పుడీ కనుగా వివాహము నొనర్పఁగలగునని నీకుఁ జెప్పెను. అతఁడు నీకుఁ జెప్పెను. నీయిందుంగల ఘటి నానచ్చుము అతఁడు నీకుఁ జెప్పెను. అని నీతాదేవి రామునితో జెప్పెను. ౧౬

నీతాదేవి రామునితో నీవు యువం బుడి గోదనంబు నేయును నన్ను ప్రేమించునని నీవు నాకు నీయిండ్ల చింత నున్నాడై నున్నాడు. అట్లుం జూచి యిట్లని పోకను. ౧౭

అప్పుడు! ఈ యువమునకు నొక్క ప్రాయమయిన చింతింపుము. దానిని నొచ్చి వానిని విడిచెనను. ఇట్లు ప్రియమిది మిత్రమగుదామని నొంది యింక జీవించునను. ౧౮

నాకువాతి ప్రార్థించుటయును శ్రీకృష్ణునికి పెరిగినప్పుడు మహా మృత్యువు నగునని త్యజించినపుడు నాకు అగిఁజొక్కుకొన్న మతివేటుగతి యేమియు నుంది? అని నీతాదేవి అత్తలునితో జెప్పెను. ౧౯

శ్రీకృష్ణుని నొకటి అత్తలుండు నీతాదేవిని నొకటి అత్తలుండు నొందినట్లుగా నొకటి మొదలుచూచుచుండు జూచెను. ౨౦

అంత మహాపరాక్రమశాలియగు అత్తలుండు, రాముని యాకాశంబు వలన నది రామునకు నభిమతంబుని తెలిసినా రాముని యంగీకారంబు మీఁద చింతింపెను. ౨౧

అప్పుడు నీతాదేవి తలనంచుకొని యున్న రామునకు మెల్లగాఁ బ్రదక్షిణంబు గావించి జాజ్వల్యమానమై యున్న యగ్నిహోత్రము నొద్దకు వచ్చెను. ౨౨

నీతాదేవి నీతలమును బ్రాహ్మణులకును సమస్కరించి యగ్నిసమీ

1230 యుద్ధకాణ్డే - ఏకోనవింశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః. సర్గము.

బద్ధాజ్ఞలిపుటా చేద మువా చాగ్నిసమీపతః ౨౩

యథా మే హృదయం నిత్యం నాపసర్వతి రాఘవాత్,
తథా లోకస్య సాక్షీ మాం సర్వతః పాతు పావకః. ౨౪

యథా మాం శుద్ధచారిత్రాం దుష్టాం జానాతి రాఘవః,
తథా లోకస్య సాక్షీ మాం సర్వతః పాతు పావకః. ౨౫

కర్మణా మనసా వాచా యథా నాతిచరా మృహమ్,
రాఘవం సర్వధర్మజ్ఞం తథా మాం పాతు పావకః. ౨౬

ఆదిత్యో భగవా నాయీయ ర్దిశ శ్చంద్రో నైశ్చైవచ,
అహశ్చాపి తథా సన్ధ్యే రాత్రిశ్చ పృథివీ తథా. ౨౭
యథాఽన్యేపి విజానన్తి తథా చారిత్ర సంయుతామ్,

ఏవ ముక్త్యాతు వై దేహీ పరిక్రమ్య హుతాశనమ్. ౨౮
వివేశ జ్వలనం దీప్తం నిస్సజ్జే నాన్తరాత్మనా,

జన సు సుమహాం శ్రుస్తో బాలవృద్ధసమాకులః. ౨౯
దదర్శ మైథిలీం తత్ర ప్రవిశన్తీం హుతాశనమ్,
సా తప్తసవహేమాభా తప్తకాశ్చనభూషణా. ౩౦
పపాత జ్వలనం దీప్తం సర్వలోకస్య సన్నిధౌ,

దదృశు స్తాం మహాభాగాం ప్రవిశన్తీం హుతాశనమ్. ౩౧
సీతాం కృతాన్సుశ్రుయో లోకాః పుణ్యా మాభ్యాహుతీ మివ,

పంబుఁజేరి చేమోడ్పుగిలించి యీనాటంబలికను.

౨౩

నామనన్ను ఒకానొకప్పుడును రామునిఁదక్క మఱి యితరపురుషు
నందుఁ జరింపదనుట వాస్తవమయగు నేని లోకమునకంతయు సాక్షిభూతుఁ
డైన యాయగ్నిహోత్రుఁడు నన్నన్నివిధంబుల రక్షించుఁగాక.

౨౪

నేను బరిశుద్ధమయిన నడవడిగలదాన నేయయి నాయందు రామున
కుం దోచినదోషము అవాస్తవమే యయినయెడ సమస్తలోకంబులును
గావించు పుణ్యపాపంబులకు సాక్షిభూతుండగు నగ్నిహోత్రుఁడు నన్నన్ని
విధంబుల రక్షించుఁగాక.

౨౫

నేను మనసునను గర్తంబునను వాక్కునను రామునతిక్రమింపకయు
నొందుపురుషులంజూడకయు నుందునేని సమస్తలోక సాక్షియగు నీయగ్ని
హోత్రుఁడు నన్ను రక్షించుఁగాక.

౨౬

భగవంతుండగు నూర్యుండును వాయువును దిశలును జంగ్రుండును
బలుల రాత్రియుఁ బ్రాతస్సాయంసంధ్యలును భూమియు మఱియు నితరదేవ
తలును నన్నుఁ బాతివ్రాత్యముగలదానిఁగా నంగీకరింతురేని యాయగ్ని
హోత్రుఁడు నన్ను రక్షించుఁగాక. అని సీతాదేవి పలికెను.

౨౭

సీతాదేవి యివ్విధంబులం బలికి యాయగ్నిహోత్రమునకుఁ బ్రక్షా
ణంబు గావించి శరీరమందెంతమాత్రమాసక్తలేనిదై మందుచున్నయగ్నిలోఁ
బ్రవేశించెను.

౨౮

బాలవృద్ధులతోఁ గూడిన యచ్చటనుండు మహాజన సమూహమం
తయు భయాకులితంబయి సీతాదేవి యగ్నిం బ్రవేశించుటను జూచెను.

౨౯

తప్తకాంచనవర్ణయు బంగారుభూషణంబులు ధరించినదియునగు
సీతాదేవి సమస్తలోకంబులు సూచించుండ జ్వలించుచున్న యగ్నిహోత్రం
బునం బడెను.

౩౦

మహాభాగ్యసంపన్నయగు సీతాదేవి పావనమయిన యాజ్యహుతి
యట్లు అగ్నింబడునపుడు మూడులోకంబులం జూచినవి.

౩౧

1232 యథాకాండే - వింశత్యుత్తరశతతమ స్కంధః. స్కంధః.

ప్రచుక్తుశుః ప్రియ స్సవా స్థాం దృష్ట్వా హవ్యనాహనే ౩౨
పతంత్రీం సంస్కృతాం నిష్క్రేష్టాం - మి వాధ్వతే,

దదృశు స్తాంత్రయో లోకా నేషాన్ధన్విదాసహః. ౩౩
శపాం పతి స్త్రీంః రయే ప్రదినా జ్ఞేతలా నీవ,

తస్యా మగ్నిం విశన్వాం తు హాహేతి విప్రుః స్వినః. ౪
రక్షసాం వానరాణాం చ సంబభూ వాద్భుతో నరః
ఇతి ప్రేమద్యుత్థో జ్ఞే విహోనపిశేషోన్మత్తశతతమ స్కంధః.

వింశత్యుత్తరశతతమ స్కంధః.

తితో హి సురనా రామ శ్రుత్వవనం తాం గిరిః,
దధ్యా ముహూర్తం ధర్మాత్మా బుష్పహస్తకలలోచనః. ౧

తతో వై శ ణో గాజా యను జ్ఞానైర్దశ్యుః,
సహస్రాక్షో మహేష్దశ్చ మృణశ్చ పరిరశమః. ౨
పడర్ధనయన శ్రీమూ వృహదేవో వృషభవృదః,
కర్తా సర్వస్య లోకస్య బ్రహ్మ బ్రహ్మదాం వరః. ౩
ఏతే సర్వ సమూగిష్య విమానై సుసౌర్యసంనిభైః,
ఆగమ్య సగరీం రాజ్ఞా నభిదగ్నుశ్చ రాఘవమ్. ౪
తత సుహస్తాధిరణాన్ ప్రగృహ్య విభులా సుభుజన్,
అబ్రువం ప్రియశ్రేష్ఠాః ప్రాజ్ఞలిం రాఘవం స్థితమ్. ౫

కర్తా సర్వస్య లోకస్య శ్రేష్ఠో జ్ఞానవతాం వరః,
ఉపేక్షసే కథం సతాం పతంత్రం హవ్యనాహనే. ౬

స్త్రీలందఱు యజ్ఞంబున మంత్రపూర్వకముగా వేల్చి, బడు నిరంత
రాజ్యధారవలె యాసీత పెనుమంటలతో మండుచున్న యగ్నిం బడుటను
జూచి యాక్రందనంబు గావించిరి. 32

స్వస్థమునందును భూలోకంబునందును బాతాళంబునందు నుండునట్టి
దేవతలును గంధర్వులును దానవులును మహర్షి కాపంబున స్వర్గంబునుండి
భూమింబడు దేవతవోలె నగ్నియందు బడుచున్న యాసీతానేవించిరి.

సీత యగ్నిప్రవేశము సేయునప్పుడు రాక్షసులును వానరులును ఆశ్చ
ర్యంబు గలుగునట్లు మహాధ్వనిచే హాహాకారంబులు గావించిరి. 33

ఇది నూటపందొమ్మిదవసర్గము.

నూటయిరువదవసర్గము.

అంత ధర్మాత్ముడగు రాముఁడు సమస్తజనుల హాహాకారంబులు విను
చునె దుఃఖితుఁడై కన్నులనిండ నీళ్లుగాఱి గొంతసేపు చింతాక్రాంతుఁడై
యుండెను. 34

అంత రాజరాజుపదేరుండును శత్రుసంహర్తయును యముండును
సహస్రాత్ముండగు దేవేంద్రుఁడును శత్రువుల విధించునట్టి ఐరుణండును
క్రీమంతుండును వ్యుత్సాహింబునగు ముక్కంటియును యీశ్వరండును
సమస్తలోకంబులను సృజించువాఁడును బ్రహ్మవేత్తలలో శ్రేష్ఠుండునగు
బ్రహ్మదేవుఁడును వీరలందఱు సూర్యసమానంబులగు విమానంబులచే లంకా
పురికిఁ జేరి రామునియొద్దకు వచ్చిరి. 35

అంత నా బ్రహ్మదేవతలు తమయెదుటఁ జేతులుమోడ్చి నిలుచున్న
రాముంజూచి కంకణాద్యభరణంబులతో నొప్పునట్టి తమద్వీపబాహువులం
బైకైత్తియిట్లునపలికిరి. 36

సీవు సమస్తలోకంబులకును గర్తవు. సర్వోత్తముఁడవు. జ్ఞానవంతుల
లో నెల్ల మేటియైనవాఁడవు. ఇట్టిసీవు సీతయగ్నిలో బడుచుండఁగా నె
ట్లుపేక్షించుచుంటివి? 37

1284 యుద్ధకాణ్డే - వింశత్యుత్తరశతతమ స్కంధః. సర్గము.

కథం దేవగణశ్రేష్ఠ మాత్మానం నావబుధ్యసే,

ఋతధామా వసుః పూర్వం వసూనాం త్వం ప్రజాపతిః. ౭

త్రయాణాం త్వం హి లోకానా మాదికర్తా స్వయంప్రభుః,
రుద్రాణా మష్టమో రుద్ర స్సాధ్యానా మసి పఞ్చమః. ౮

అశ్వినౌ చాపి తే కర్ణా చంద్రసూర్యా చ చతుషీ,
అస్తే చాదా చ లోకానాం దృశ్యసే త్వం పరంతపః. ౯

ఉపేక్షసే చ వై దేహీం మానుషః ప్రాకృతో యథా,

ఇత్యుక్తో లోకపాలై స్తై స్సాన్వీమీ లోకస్య రాఘవః. ౧౦
అబ్రవీ త్రిదశశ్రేష్ఠా న్రాసౌ ధర్మభృతాం వరః,

ఆత్మానం మానుషం మన్యే రామం దశరథాత్మజమ్. ౧౧
యోఽహం యస్య యత శ్చాహం భగవాం స్త ద్భ్రవీతుమే,

ఇతి బ్రువాణం కాకుత్స్థం బ్రహ్మ బ్రహ్మవిదాం వరః. ౧౨
అబ్రవీ చ్ఛృణు మే రామ! సత్యం సత్యపరాక్రమ!,

భవా న్నారాయణో దేవశ్రీమాం శ్చక్రాయుధో విభుః. ౧౩
ఏకశృణో వరాహ స్త్వం భూతభవ్యసపత్నజిత్,

సమస్తదేవతలలోను నీవ యుత్తముండ వన్న సంగతి నీకేయొట్లు తెలియకపోయెను?

నీవు మున్ను అష్టవినువులలో ప్రజాపతియగు ఋతధామయను పేరు గల వనువుగా నుంటివి. 2

నీవేగదా ముల్లోకములకు నాదికర్తవు పరమస్వతంత్రుడవు. సర్వనియామకుడవు. అష్టరుద్రమూర్తులలో నెనిమిదవమూర్తియైన మహాదేవుడవు. సాధ్యులలో వీర్యవంతుడనెಂಬడు నైదవవాడవు. 3

శత్రువులం దపింపఁజేయునట్టి రాముడా! నీకు అశ్వినీదేవతలు చెవులును, జంద్రనూరులు నేత్రములునై యుందురు. లోకములసృష్టికిముందును నాశమునకుఁ బిచ్చటను నీవొక్కండవె గానెంబడుచువు. 4

అట్టి సర్వేశ్వరుడవు సర్వశక్తివి సర్వజ్ఞుడవు నీవు ఏమియుఁ దెలియని మనుష్యునియట్లు నీతాదేవి యగ్నిలోఁ బడుచుండఁగా నెట్లుబాకయ్యెంటివి? అని బ్రహ్మదేవుఁడు మున్నగువారలు రామునితోఁజెప్పిరి.

లోకనాథుఁడును ఎల్లధార్మికులలో నుత్తముఁడును (ఎల్లధనుర్ధరులలో నుత్తముఁడు) నగు రఘువీరుఁడు రాముఁడు ఆలోకపాలురవచనంబు విని సర్వదేవోత్తములగు వారలంజూచి యిట్లనిచెప్పెను. 5

నేను దశరథకుమారుడగు రాముడననియె తలంచుచున్నాను; నేను బరమార్థంబున నెవ్వఁడను, ఏసంబంధంబున ఎందుకొఱకు ఇచటఁ బుట్టితి నో అవివరమానంతయు నాకుభగవంతుడగు బ్రహ్మదేవుఁడు చెప్పవలయును. అని రాముఁడుపలికెను. 6

ఇట్లు రాముఁడు అడుగుటయు బ్రహ్మవేత్తలలో నగ్రగణ్యుండగు బ్రహ్మదేవుఁడు అతనింజూచి యిట్లనియె; సత్యపరాక్రముడవగు రాముడా! నేను యథార్థంబుఁ జెప్పెదను వినుము. 7

నీవు సాక్షాన్నారాయణుడవు, స్వయంప్రకాశస్వరూపుడవు (సృష్టి సీతీసంహరములు లీలగాఁగలవాడవు), ఎల్లప్పుడును లక్ష్మితోఁగూడియుండు భావము (సర్వాధికుండవు), నుదత్తవచక్రం బాయుధముగాఁ దాల్చియుం

1286 యుద్ధకాండ - వింశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః. సర్గము.

అక్షరం బ్రహ్మ సత్యం చ మధ్యే చాస్తేచ రాఘవః. ౧౪
లోకానాం త్వం పరో ధర్మో విష్వక్సేన శ్చతుర్భుజః,

శార్ఙ్గధన్వా హృషీ కేశగిరువగి గురుబోత్తమః. ౧౫
అజితగి ఖడ్గధృద్విష్ణుగి కృష్ణ శైవ బృహద్భుజః,

సేనాసీ గ్రామణీ శ్చ త్వం బుద్ధి స్స త్వం త్తమా దమః. ౧౬
ప్రభవ శ్చాప్యయశ్చ త్వముపేక్ష్యో మధునూదనః,

ఇన్ద్రీకర్తా మహేన్ద్రీ స్త్వం పద్మనాభో రణాన్తకృత్. ౧౭
శరణ్యం శరణంచ త్వా మాహు ర్దివ్యా మహర్షయః,

సహస్ర శృङ్గో వేదాత్మా శతజహ్వో మహర్షభః. ౧౮
త్వంత్రియాణాం హి లోకానా మాదికర్తా స్వయంప్రభుః,

సిద్ధానా మపి సాధ్యానా మాశ్రయ శ్చాసి పూర్వజః. ౧౯

గువు, సర్వలోకవ్యాపకుడవు, ఒకకొమ్ముగల ఆదివరాహమూర్తివి. లోక కంటకులగువారలను ఇదివఱకుండినవారిని ఇంక రాజోవువారిని సంహరించు వాడవు (కాలాత్తమడవు, లోకకంటకుల సంహరించువాడవు). ౧౩

రాముడా! నీవు నాశములేనిదియు సర్వవ్యాపకమును బ్రణవ వాచ్యమును సత్యమును నిత్యమునగు బ్రహ్మనువు, లోకములకంతయుఁ బరమప్రాప్యుడవు, సర్వలోకస్వామివి, నాలుగుచేతులుగలవాడవు. ౧౪

నీవు శార్దూలమును ధనువు దాల్చువాడవు, సమస్తేంద్రియములకు నియంతవు, పురుషుడవు, పురుషోత్తిముడవు, ఎప్పుడును బరాజయం బెఱుంగనివాడవు, నందకంబును ఖడ్గంబు ధరించువాడవు, వ్యాపనశీలుండవు, భూమికి భారంబుఁబాపి యూహింప గల్గించువాడవు. మహాబలంబుగలవాడవు, ౧౫

నీవు శేషశేనల నడపించి దేవకార్యముల నిర్వహించువాడవు. ప్రాణి వర్గంబునకుఁ దత్తత్కర్తానుగుణ ఫలంబుల నొసంగువాడవు, బుద్ధి చిత్తకుద్ధిక్షును యింద్రియనిగ్రహము వీటిని గల్గించువాడవు, ప్రపంచము నీయంద పుట్టును. నీయందలయము నొంగును. నీవ యింద్రునితమ్ముడవు. నీవ మధువను నసుర వధించినవాడవు. ౧౬

నీవు విశ్వవ్యముగలవాడవు, ఈశ్వరులకును ఈశ్వరుడవు, నాభియందు నామొత్పత్తిస్థానమయిన కమలముగలవాడవు, యుద్ధంబున శత్రువులసంహరించువాడవు, నీవ శరణుసొంద నర్హుండవనియు రక్షకుండవనియు దివ్యులగు సనక్పాదిమహర్షులు వచించెదరు. ౧౭

ఆనంతములయిన కాఖలను శిఖరములు గలదియు అనేకములయిన విధులను నాలుకలుగలదియు బూజనీయంబును సమస్తకర్త జాలబోధకంబునగు వేదమునీవే, నీవే ముల్లోకంబులను మొదలు సమస్తీగా సృజించినవాడవు. నీవ సమస్తప్రాణులను బ్రేరింతువుగాని నీకు వేతేమఱియొకడు ప్రేరకుఁడులేడు. ౧౮

ఆరాధింపఁదగిన సమస్తదేవతలును నీయందయుందురు. ముక్తులు నిన్నే

1238 యుద్ధకాణ్డే - వింశత్యుత్తరశతతమ స్కంధః. సర్గము.

త్వం యజ్ఞ స్త్వం పవట్కూర స్త్వ మోంకారః పరంతపః,
ప్రభవం నిధనం వా తే నవిదుః కో భవా నితి. ౨౦

దృశ్యసే సర్వభూతేషు బ్రహ్మణేషు చ గోషు చ,
దిక్షు సర్వాసు గగనే పర్వతేషు వనేషుచ. ౨౧

సప్తసచరణ శ్రీమాన్ శతశీర్ష సుహస్రదృక్,
త్వం ధారయసి భూతాని వసుధాం చ సపర్వితామ్. ౨౨

అస్తే పృథివ్యా సులిలే దృశ్యసే త్వం మహారగః,
శ్రీ జ్ఞోకా ధారయ న్రామ! దేవగంధర్వదానవాన్. ౨౩

అహం తే హృదయం రామ! జహ్వో దేవీ సరస్వతీ,
దేవా గాత్రేషు రోమాణి స్థితాస్తే బ్రహ్మణః ప్రభో!. ౨౪

నిమేషస్తే భవే ద్రాత్రి రున్దేషస్తే భవే ద్దివా,
సంస్కారాస్తే భవ నేదా న త దస్తి త్వయా వినా. ౨౫
జగత్సర్వం శరీరం లేఘ్యంతే వసుధాతలమ్,
అగ్నిః కోపః ప్రసాదస్తే సోమ శ్రీవత్సలక్షణః. ౨౬

త్వయా లోకా శ్రుయః క్రాంతాః పురాణే విక్రమై స్త్రిభిః,

పొందుదురు. సృష్టికిముందును ఉన్నవాడవు నీవొకడవే. ౧౯

నీవు యజ్ఞరూపుడవు, నీవు “ఎవట్, ఆక్రావయ, అస్తుశౌషట్, యజ, యోయజామహే” అనువానిచే నారాధ్యుడవు, నీవ ప్రణవశబ్దవాచ్యుడవు, మహాతపస్సు గావించిన వారుమాత్రము నిన్నెఱుంగుదురు. నీవు ఉత్పత్తినాశములు లేనివాడవు, నీవెవ్వడవో వేదములుగూడ నెఱుంగవు.

నిన్ను యోగులు సమస్తభూతంబులయందును విశేషించి గోబ్రహ్మణులయందును సమస్తదిశలయందును ఆకాశమునందును బర్వతంబులయందును వనంబులయందును జూతురు. నీవు లేని దేదియులేదు. ౨౦

నీవు లెక్కలేనిపాదములును, లెక్కలేనిశిరస్సులును, లెక్కలేనికన్నులును గలిగి యంతటను అన్నిరూపములతో వ్యాపించి యన్నిటిని సాక్షిగాఁ జూచుచున్నవాడవు, నీవ పర్వతసహితంబగు నీభూమిని ఇతరమహాభూతంబులను మోయుచున్నవాడవు. ౨౧

రాముఁడా! దైవందిన ప్రశయమునందు జలమధ్యంబున నాదిశేషశాయివై దేవతలుగంధర్వులు దానవులు నివసించులోకంబులను స్వర్గభూమి పాతాళంబుల మాడింటిని ఉదరంబున ధరించుచుచున్న మార్కండేయగులు కనుంగొనుదురు. ౨౨

సర్వలోక నాథుఁడవగు రాముఁడా! విరాడ్రూపుఁడవగునీకు బ్రహ్మదేవుఁడను నేను వ్యాధయముగాను సరస్వతీదేవి నాలుకగాను దేవతలందఱు నీదేహమునందు రోమములుగాను అగుదుము. ౨౩

నీవు అైష్వర్యమునైన రాత్రియవును. నీవుకన్నుదెఱచినం బవలవును. నీయూర్పులె వేదములయినవి నీవు లేనిది ఏదియులేదు. ౨౪

ఈజగత్తంతయు నీకు శరీరమవును. ఎట్లనఁగా నీకాతిన్యాంశమే భూమి, నీకోపమెయిగ్ని. నీ ప్రసన్నతయే లక్ష్మీకరమయిన గుణులుగల చంద్రుఁడు. ౨౫

నీవు పూర్వము త్రివిక్రమావతారంబునొంది మూడడుగులచే ముల్లో

1240 యుద్ధకాండే - వింశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః. సర్గము.

మహేష్వరౌ కృతో రాజా బలిం బద్ధ్వా మహానురమ్. ౨౭

సీతా లక్ష్మీ ర్భవా నిష్ఠు దైవః కృష్ణః ప్రజాపతిః,
వధార్థం రావణ సేహ ప్రవిష్టో మానుషీం తనుమ్. ౨౮

తదిదం నః కృతం కార్యం త్వయా ధర్మభృతాం వర!,
నిహతో రావణో రాను! ప్రహృష్టో దివ మాక్రమ. ౨౯

అమోఘం బలవీర్యం తే అమోఘ స్తే పరాక్రమః,
అమోఘందర్శనం రామ సచ మోఘ స్థవ స్థవ. ౩౦

అమోఘా స్తే భవిష్యంతి భక్తిమస్త శ్చ యే నరాః,

యే త్వాం దేవం ధృవం భక్తాః పురాణం పురుషోత్తమమ్ ౩౧
ప్రాప్నువంతి సదా కామా నిహ లోకే పరత్రచ,

ఇమ మార్దం స్థవం నిత్య మితిహాసం పురాతనమ్. ౩౨
యే నరాః కీర్తయిష్యంతి నాన్తి తేహం పరాభవః

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే వింశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః. ౧౨౦.

కంబుల నాక్రమించి యనురరాజయిన మహాబలినిబంధించి దేవేంద్రుని దేవ
లోకంబునకు రాజు గావించితివి. ౨౭

నీత సాక్షాత్కృత్యేదేవి, నీవు సృష్టిస్థితిలయకారణుండును భూనిర్వృతి
ప్రదుండును సర్వలోక నాథుండునగు విష్ణుడవు. రావణునివధించుటకై భూ
లోకంబున మచప్యశరీరంబున నవతరించితివి. ౨౮

ఎల్లధార్మికులలో నుత్తముండవగు (సమస్త ధనుర్ధరులలో నుత్తముండ
వగు) రాముడా! నీవు ఎందుకుఁగా నవతరించితివో ఆ మాకార్యమేమో
గావించితివి. రావణుని వధించినావు. ఇఁక సంతృప్తుండవై వైకుంఠమునకు
రమ్ము. ౨౯

రాముడా! నీబలంబును బరాక్రమంబును ఆమోఘములు. నీదర్శనం
బుగావించినవారు సమస్తకర్తృంబులు నశించి మోక్షంబునొందురు నిన్నుఁ
గీర్తించుటయు స్తుతించుటయు మహాఘృప్తదములు. ౩౦

నీయందు నిరంతరము భక్తిగల మనుష్యులు ఎంతమాత్రము అడ్డి లేక
తపతమ యభిమతంబుల నొందఁగలరు.

పురాతనండవు పురుషోత్తముండవునగు నీయందు నిశ్చలముగా భక్తి
యొందినవారలం, ఈలోకంబున నవిచ్ఛిన్నముగా సమస్తభోగంబుల ననుభ
వించుచుండి దేహాపసానంబునఁ బరలోకంబునందు దివ్యభోగంబులం బొందఁ
గలరు. ౩౧

వేదసిద్ధంబును బురాతనంబునగు నితిహాసరూపమయిన యీస్తోత్ర
మును ఎవ్వరు నిత్యంబుఁగీర్తింతురో వారలకు ఎప్పుడును బరాభవంబుగలు
గదు. అని బ్రహ్మదేవుండు రామునితోఁబలికెను. ౩౨

ఇది నూటయిరువదవఘర్గము.

1242 యుద్ధకాండే - ఏకవింశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః. సర్గము.

ఏకవింశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః.

ఏత చ్ఛ్చృత్యా శుభం వాక్యం పితామహసమీరితమ్,
అజ్ఞే నాదాయ వై దేహీ ముత్పసాత విభావసుః. ౧
స విధూయ చితాం తాం తు వై దేహీం హవ్యవాహనః,
ఉత్తస్థా మూర్తిమా నాశు గృహీత్వా జనకాత్మజామ్. ౨

తరుణాదిత్యసజ్జాశాం తప్తకాఞ్చనభూషణామ్,
రక్తామృరధరాం బాలాం నీలకుఞ్చితమూర్ధజామ్. 3
అక్లిప్తమూల్యాభరణాం తథారూపాం మనస్వినీమ్,
దదా రామాయ వై దేహీ మజ్జే కృత్వా విభావసుః. ౪

అబ్రవీచ్ఛ తదా రామం సాక్షీ లోకస్య పావకః,

ఏషా తే రామ! వై దేహీ పాపమస్యా న విద్యతే. ౫

నైవ వాచా న మనసా నానుభానా న్న చక్షుషా,
సువృత్తా వృత్తశౌణ్డీర! న త్వా మతిచచారహ. ౬

ఘోషణే నాపనీతైషా వీర్యోత్పిక్తేన రక్షసా,
త్యయా విరహితా దీనా వివశా నిర్జనా ద్వనాత్. ౭

నూటయిరువదియొకటవసర్గము.

బ్రహ్మదేవుండు రామునితోఁ బలికిన కుభంబగు నీ మాటనువిని అగ్ని హోత్రుండు సీతాదేవి నంకంబున నెత్తుకొని చితినుండి లేచివచ్చెను. ౧

అయ్యగ్నిహోత్రుండు చితిని జెల్లాచెదరు గావించి మానుషాకారంబునొంది జనకమహారాజపుత్రియగు సీతం దీసికొని శీఘ్రంబున నావిర్భవించెను. ౨

బాలసూర్యునివలె వెలుంగుచున్నదియు మంచిబంగారు భూషణంబులు ధరించినదియు ఎఱ్ఱనిచీకఁ గట్టినదియు ముందటికన్న యావసంబు నొంది నట్లున్నదియు నల్లనికుటిలములయిన కేశములు గలదియు ఎంతమాత్రము కందువొందని పూలమాలికతో నొప్పుచున్నదియు నగ్నిప్రవేశంబునకు మున్ను ధరించి యుండిన యవ్యుధంబుననె యెంతమాత్రము నెడకున్న మాత్యుధరణ వస్త్రాంగరాగాదులచే వెలుంగుచున్నదియుఁ బ్రసన్నమయిన మనస్సుగలదియు నగు సీతాదేవిని దనయంకంబున నుంచికొని యగ్నిహోత్రుండు రామున కొసంగెను. ౪

అప్పుడు లోకములు గావించు సమస్త కుభాకుభ కర్తంబులను సాక్షియై చూచుచుండునట్టి యగ్నిహోత్రుండు రాముం జూచి యిట్లని పలికెను.

రాముఁడా! ఇదిగో నీపత్నియగు సీత; ఈబిడయెంతమాత్రము పాప మెఱుఁగదు. ౫

సదాచారవంతుఁడను పేరునకుఁ గొంత గలుగఁగూడదని ప్రియురాలిచేతనుగూడ నగ్నిప్రవేశము నేయించినట్టి సర్వోత్తముఁడా! ఈసీత వాక్కుచేఁగాని మనసుచేఁగాని సంకల్పముచేఁగాని కంటిచేఁగాని నిన్నుఁ దప్ప మఱి యెందుపురుషు నెంతమాత్రము దలఁచినదికాదు. ౬

నీవులేనప్పుడు ఈబిడదీనయియు పరవశయియు యుండఁగాఁ బరాక్రమగర్వితుండగు రాక్షసుండు రావణుండు నిర్జనంబగు వసంబునుండి యీసీత

గుద్ధా చాన్తఃపురే గుప్తా త్వచ్చిత్తా త్వప్తరాయణా,
రక్షితా రాక్షసి సజ్జై ర్వికృతై ఘోరదర్శనైః. ౮

ప్రలోభ్యమానా వివిధం భర్త్యుమానా చ మైథిలీ,
నాచిన్తయత తద్రక్షన్వద్ధతే నాన్తరాత్మనా. ౯

విశుద్ధభావాం నిష్పాపాం ప్రతిగృహ్ణీష్య రాఘవ!
న కిచ్చి దభిధాతవ్య మహ మాజ్ఞానయామి తే ౧౦

తతః ప్రీతమనా రామ శ్శుత్యైవ తన్వదతాం వరః,
దధ్యా ముహూర్తం ధర్మాత్మా బాష్పవ్యాకులలోచనః. ౧౧

ఏవ ముక్తో మహాతేజా ధృతిమా స్ప్రథవిక్రమః,
అబ్రవీ త్రిదశశ్రేష్ఠం రామో ధర్మభృతాం వరః. ౧౨

అవశ్యం తిషు లోకేషు స సీతా పాప మర్హతి,
దీర్ఘకాలోపితా హీయం రావణాన్తఃపురే శుభా. ౧౩

బాలిశః ఖలు కామాత్మా రామో దళరథాత్మజః,
ఇతి వక్ష్యన్తి మాం సన్తో జానకీ మవిశోధ్య హి. ౧౪

అనన్యహృదయాం భక్తాం మచ్చిత్తపరివర్తినీమ్,
అహ మన్యవగచ్ఛామి మైథిలీం జనకాత్మజామ్. ౧౫

సపహరించెను.

2

రావణుండు ఈసీతను అంతఃపురంబుననుంచి విశ్వతాంగులును జూప
రులకు భయంబు గలిగించువారలనగు రాక్షసస్త్రీలఁ బెక్కండ్ర నీబిడకుఁగా
వలియించి యెంతనిర్బంధించినను ఈబిడ నిన్నేపరమగతిగాభావించి నీయం
దె మనస్సునుంచి యుండెను.

౩

రావణుండు ధనకనకవస్తువాహనరాజ్యాదు లిచ్చెదనని యెంత ప్రలో
భించినను నిన్ను చంపెదనని మొదలుగా నెంతబెదరించినను ఈసీత మనస్సున
నిన్నే ధ్యానించుచుండెం గాని రావణు నెంతమాత్రము తలంచినదికాదు.

రాముఁడా! పరిశుద్ధమయిన హృదయముగలది పాపరహితయుగు నీ
సీతం బ్రతిగ్రహింపుము. నామాటకు బగులుచెప్పఁగూడదు నేను నీకాజ్ఞా
పించెదను. అని యగ్నిదేవుఁడు రామునితోఁజెప్పెను.

౧౦

అంత ధర్మాత్ముండును మాటలుచెప్పటయందు సమర్థుండునగు రాముం
డు అగ్నివచనంబువిని తనభార్య నిర్దోషురాలని వక్కాణించుటకుఁ బరమ
శ్రీతుండై యట్టి దానను ఇన్నిమాటలాడి యగ్నిప్రవేశంబు సేయునట్లుగా
విచిత్రింపదాయని కన్నుల నీళ్లుగాఱఁ గొంతసేపు చింతించుచుండెను.

౧౧

మహాప్రభావుండును గాఢతిమంతుండును దృఢమయిన పరాక్రమం
బు గలవాఁడును బరమధార్మికుండునగు రాముండు అగ్నివచనంబు విని దేవ
శ్రేష్ఠుండగు నగ్నింజూచి (బ్రహ్మదేవుంజూచి) యిట్లని పలికెను.

౧౨

ముట్లోకంబులందును సీత పాపము లేని దనుట వాస్తవమే. అయితే
సదాచారసంపన్న యగు నీబిడ రావణునింబ బహుకాల ముండినది.

౧౩

నేను సీతను బరిశోధింపకయ గ్రహించియుండునేని పెద్దలు నన్ను
“దశరథమహారాజంతటివానికిఁ బుట్టి రాముండు మూఢుండును గాముకుఁ
డునేగాని యెంతమాత్రము ధర్మచింతగలవాఁడుకాఁడయ్యె” అనినిందింతురు.

జనకమహారాజనకుఁ గొమార్తెయైనదానికిఁగూడ అచారము మఱి
యొకరు చెప్పవలెనా? సీత నాయందె మనస్సుంచినదనియు నాయందు

1246 యుద్ధకాణ్డే - ఏకవింశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః. సర్గము.

ప్రత్యయార్థంతు లోకానాం త్రయాణాం సత్యసంశ్రయః,
ఉపేక్షే చాపి వై దేహీం ప్రవిశంతీం హుతాశనమ్. ౧౬

ఇమా మపి విశాలాక్షీం రక్షితాం స్వేన తేజసా,
రావణో నాతివర్తేత వేలా మివ మహాదధిః. ౧౭

స హి శక్త స్సదుష్టాత్థా మన సాపి హి మైథిలీమ్,
ప్రధర్షయితు మప్రాప్తాం దీప్తా మగ్నిశిఖా మివ. ౧౮

నేయ మర్హతి చైశ్వర్యం రావణాన్తఃపురే శుభా,
అనన్యా హి మయా సీతా భాస్కరేణ ప్రభా యథా. ౧౯

విశుద్ధా త్రిషు లోకేషు మైథిలీ జనకాత్మజా,
స హి హతుమియం శక్యా కీర్తి రాత్నవతా యథా. ౨౦

అవశ్యం తు మయా కార్యం సర్వేషాం వో వచ శ్శుభమ్,
స్నిద్ధానాం లోకమాన్యనా మేవం చ బ్రువతాం హితమ్. ౨౧

ఇతీద ముక్తావో విదితం మహాబలైః
ప్రశస్యమాన స్స్వీకృతేన కర్మణా,
సమేత్య రామః ప్రియయా మహాబల
స్సుఖం సుఖార్హోఽనుబధూవ రాఘవః. ౨౨

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే ఏకవింశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః. ౧౨౧.

మిక్కిలియు భక్తిగల దనియు నామనమ్మ సనుసరించునదియే కాని యెంత మాత్రము స్వతంత్రవ్యాపారము లేనిదనియు నాకునుం చెలియును. ౧౫

అయితే నేను సత్యమునే యవలంబించినవాడను గావున సత్యము చక్కగాబయలుపడుటకై యును ముల్లోకంబులవారికిని నమృతము గల్గుటకై యును నీత యుగ్మింబ్ర వేశించుచుండఁగా నుపేక్షించుచుంటిని ౧౬

నిజప్రభావంబుచేతనే నురక్షితయయి యున్న వికాలాక్షియగు నీ నీతనుగూడ రావణుండు అతిక్రమింపఁజాలునా! సమద్రంబు చెలియలికట్ట సతిక్రమింపఁజాలనట్లు ఎంతమాత్రము అతిక్రమింపఁజాలఁడు. ౧౭

చెనకుటికి యలవిగాని యీ నీతను దురాత్తుండగు రావణుండు మన న్నుచేనైనను అతిక్రమింపఁ జాలఁడు. మండుచున్న యుగ్మిజ్వాలను ఎవ్వఁ డుస్పృశించును? ౧౮

సత్యమంగళగుణములుగలనీత రావణాంతఃపురమునందలి యైశ్వర్యము నెంతమాత్రము కోరదు. ఏలయనఁగా నూర్యునికంటెఁ గాంతిభిన్నకానట్లు నీత నాకన్న నెంతమాత్రము భిన్నగాదు. ౧౯

ముల్లోకంబులయందును అందఱికన్నఁ బరిశుద్ధురాలగు జనకమహా రాజపుత్రియీనీతను బరిత్యజించుటకు బుద్ధిమంతునకు గీర్తిని విడువశక్యము గానట్లు నాకెంతమాత్ర మశక్యముగాదు. ౨౦

మీరు లోకపూజ్యులరు. వాయంగు న్నేహముగలవారలు. నాకు ఇట్లు హితం బుపదేశించుచున్నవారలు. అట్టి మీయందఱివచనంబు నాకు తేను కరము కావున నే నవశ్యము అట్టులాచరింపవలెను. అని రాముఁడుపలికెను.

మహాబలకాలియు నుఖము ననుభవింపనే దగినవాఁడునగు రాముఁడు ఇవిధంబున కాస్త్రీయంబగు వచనంబుఁబలికి మహాబలసంపన్నులగు నాబ్ర హ్మదులు దాను గావించిన కార్యంబునకుఁ దన్నుఁ బ్రస్తుతింపఁ బ్రియరా లిం గూడి నుఖంబునొందెను. ౨౧

ఇది నూటయిరువదియొకటవస్తకము.

1248 యుద్ధకాండే - ద్వావింశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః. సర్గము.

ద్వావింశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః.

ఏత చ్ఛ్రిత్యా శుభం వాక్యం రాఘవేణ సుభాషితమ్,
ఇదం శుభతరం వాక్యం వ్యాజహార మహేశ్వరః. ౧
పుష్కరాక్ష! మహాబాహా! మహావక్షః! పరంతప!,
దిష్ట్యా కృత మిదం కర్త త్వయా శస్త్రభృతాం వర!. ౨

దిష్ట్యా సర్వస్య లోకస్య ప్రవృద్ధం దారుణం తమః,
అపావృత్తం త్వయా సంఖ్యే రామ! రావణజం భయమ్. ౩

ఆశాన్వితో భరతంచీనం కౌసల్యాంచ యశస్వినీమ్,
కై కేయించనుమిత్రాంచ దృష్ట్వా లక్ష్మణమాతరమ్. ౪
ప్రాప్య రాజ్య మయోధ్యాయాం నన్దయిత్యా సుహృద్భ్రాతృమ్,
ఇత్వోకూణాం కులేవంశం స్థాపయిత్యా మహాబల!. ౫
ఇష్ట్యా తురగమేధేన ప్రాప్య చానుతమం యశః,
బ్రాహ్మణేభ్యో ధనం దత్త్వా త్రిదివం గన్తు మర్హసి. ౬

ఏవ రాజా విమానస్సః పితా దశరథ స్తనః,
కాకుత్స్థ! మానుషే లోకే గురు స్తవ మహాయశః. ౭

ఇన్ద్రలోకం గత శ్రీమాం స్త్వియా పుత్రేణ తారితః,
లక్ష్మణేన సహ బ్రాత్ర త్వమేన మభివాదయ. ౮

మహాదేవచక్రత్యా కాకుత్స్థ స్సహలక్ష్మణః,
విమానశిఖరస్థస్య ప్రణామ మకరోత్పితుః. ౯

నూటయిరువదిరెండవసర్గము.

రాముడు పలికిన యాశుభవాక్యంబు విని శివుడు రామునిజూచి
యంతకన్న శుభంబగు నీమాటంబలికెను. ౧

కమలంబులవంటి కన్నులు గలవాడా! ఆజానుబాహుడా! విశా
లంబగు శత్రుబుగలవాడా! శత్రువుల వధించువాడా! ఆయాధంబు పట్టి
నవారిలో నెల్ల నుత్తిముడా! భాగ్యవశంబున నీవీరావణుని వధించితివి. ౨

రాముడా! సమస్తలోకంబులకును గల్గిన రావణభయంబను గాఢాం
ధకారంబును నీవిప్పుడు భాగ్యవశంబునం జేసి యాధంబున రావణునివధించి
పోగొట్టితివి. ౩

మహాబలుడవగురాముడా! నీవు ఆయాధ్యక్షుఁడోయి దుఃఖితుడై
నీరాకకెదురు సూచుచున్న భరతునాశ్వాసించి యశశ్శాలినియగు కాసల్యను
గైకేయిని లక్ష్మణమిత్రులగు నుమిత్రును సంధర్శించి రాజ్యంబునఁ బట్టాభి
షిక్తుండవై బంధువులనెల్ల సంతోషపఱచి యిత్వాత్మకులంబునకు సంతానంబు
గలిగించి పుత్రునింతుండవై యశ్వమేధంబున కురల సంతృప్తులంజేసి స్థిరం
బగు కీర్తినిొంది బ్రాహ్మణులకుఁ గావలసిన ధనంబొసంగి యంత వైకుంఠం
బు నొంగుము. ౪-౬

రాముడా! మనుష్యలోకంబున నీకుఁ దండ్రియైనవాడును మహా
యశస్సంపన్నుఁడైనగు దశరథమహారాజు ఇదిగో స్వర్గంబునుండి విమానా
రూఢుండై వచ్చియున్నాడు చూడుము. ౭

శ్రీమంతుడగు నీ దశరథమహారాజా, కుమారుడవగు నీచే నసత్యదో
షంబు వోకయకుండునట్లు చేయఁబడినవాడై యింద్రలోకంబునొందెను.
నీవును నీతమ్ముడు లక్ష్మణుడును ఇతనికి సమస్కారము గావించుడు. అని
శివుడు రామునితోఁజెప్పెను. ౮

శివుడు వచించినదివిని రాముడును లక్ష్మణుడును విమానభారం
బుననున్న తండ్రి దశరథమహారాజునకు నమస్కారంబు గావించిరి. ౯

1250 యుద్ధకాండే - దావీనింశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః సర్గము.

దీప్యమానం స్వయా లక్ష్మ్యా విరజోన్మృరధారిణమ్,
లక్ష్మణేన సహభ్రాత్రా దదర్శ పితరం విభుః. ౧౦

హర్షేణ మహతావిప్లవో విసూనభో మహీపతిః,
ప్రాణైః ప్రియతరం దృష్ట్వా పుత్రం దశరథ స్తదా. ౧౧
ఆరో ప్యాజ్ఞం మహాబాహు ర్వరాసనగతః ప్రభుః,
బాహుభ్యాం సంపరివృజ్య తనో వాక్యం సమాదరే. ౧౨
న మే స్వర్గో బహుమత స్సంమానశ్చ సురర్షిభిః,
త్వయా రామ! విహీనస్య సత్యం ప్రతిశృణోమి తే ౧౩

అద్య త్వం నిహతామిత్రం దృష్ట్వా సంపూర్ణమానసమ్,
ని స్తీర్ణవనవాసం చ వీగీతి గాసీత్పురా మమ. ౧౪

కై కేయూ యాని చోక్తాని వాక్యాని వదతాం వర!,
తవ ప్రవాజనాథాని స్థితాని హృదయే మమ. ౧౫

త్వం తు దృష్ట్వా కుశలినం పరివృజ్య సలత్కణమ్,
అద్య దుఃఖా ద్విముక్తోఽస్మి నీహారా దివ భాస్కరః. ౧౬

తారితోఽహం త్వయా పుత్ర! సుపుత్రేణ మహత్త్వనా,
అప్టావక్రేణ ధర్మాత్తా తారితో బ్రహ్మణో యథా. ౧౭

ఇదానీం తు విజానామి యథా సౌమ్య! సురేశ్వరైః,
వధార్థం రావణ స్యేదం విహితం పురుషోత్తమ!. ౧౮

లోకనాథుడగు రాముడును లక్ష్మణుడును దన దివ్యదేశాలక్షితే వెలుంగుచు దివ్యములయిన వస్త్రంబుల ధరించియున్న తండ్రినిదేశరథుని సం దర్శించిరి. ౧౦

అప్పుడు విమానంబునం నుత్తమాసనంబునఁ గూర్చుండియున్న మహాబాహుండగు దశరథమహారాజు తనకు ప్రాణంబులకన్నఁ బ్రియండ యిన కొడుకును రామునింజూచి తనయంకంబునంజేర్చి రెండుచేతులం గ్రుచ్చి కవుఁగిలించి యంత నీమాటంబలికెను. ౧౧, ౧౨

రాముఁడా! నిన్ను విడిచియుండుటవలన నాకు ఈస్వర్గసౌఖ్యములు గాని యాదేవర్షులు గావించు గౌరవముగాని యెంతమాత్రము సంతోషము గలిగింపకున్నవి. ఇదిసత్యము. నీకుఁ బ్రతిజ్ఞ చేఁ జెప్పచున్నాను. ౧౩

ఇప్పుడు శత్రువుల ఎధించి వనవాసప్రతిజ్ఞ సంపూర్ణముగా నెఱవేర్చి పరమసంతుష్టుండవైన నిన్నుఁజూడఁగా నాకుఁ బరమప్రీతియగుచు న్నది. ౧౪

మాటలు చెప్పవారిలో నుత్తముఁడా! నిన్ను ఆదవికఁ బంపుమని కైకేయి యేయేమాటలు చెప్పినదో అవియన్నియు నింకన్నా మనసుననుండి నన్ను బాధించుచు నే యున్నవి. ౧౫

లక్ష్మణసహితంబుగా తేమంబున నున్న నినుఁజూచి కౌఁగిలించు కొన్నప్పిమ్మట ఇప్పుడు ఆమఃఖమునుండి మంచుమండి నూర్చుడు విడువఁ బడునట్లు విడువఁబడితిని. ౧౬

పుత్రుఁడా! మున్ను ఆప్తావస్థఁను తనతండ్రియగు నేకపాదుని జనక సభయందు ఎరుణపుత్రుండగు నందిచే వాదంబునఁ బరాజితుండై యున్న వానిని దాను వాదంబున నందినిజయించి తరింపఁజేసినట్లు మహాత్ముడగు నీవు సత్యపాశబద్ధుండనగు నన్నుఁ దరింపఁజేసితివి. ౧౭

సౌమ్యుడవు పురుషోత్తముడవగు రాముఁడా! దేవతలె కావణవధంబు గావలెనని యప్పుడు నీపట్టాభిషేకమునకు విఘ్నము మొదలయినవి గావించిరని నాకీప్పుడు తెలిసినది. ౧౮

1252 యుద్ధకాణ్డే - దావీవింశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః. సర్గము.

సిద్ధాథా ఖలు కౌసల్యా యా త్వాం రామ! గృహగతిమ్,
వనా స్నివృత్తం సంహృష్టా ద్రక్ష్య త్యరిఃపూదన!.

౧౯

సిద్ధాథాః ఖలు తే రామ! ననా యే త్వాం పురీం గతమ్,
జలార్ధౌ మభిషిక్తంచ ద్రక్ష్యన్తి వసుధాధిపమ్.

౨౦

అనురక్తేన బలినా శుచినా ధర్మచారిణా,
ఇచ్ఛామి త్వా మహం ద్రవ్యం భరతేన సమాగతిమ్. ౨౧
చతుర్దిశసమా స్సమ్య! వనే నిర్యాపితా స్వయా,
వసతా సీతయా సార్ధం లక్ష్మణేన చ ధీమతా.

౨౨

నివృత్తవనవాసోఽపి ప్రతిజ్ఞా సఫలా కృతా,
రావణంచ రణే హత్యా దేవాస్తే పరితోషితాః.

౨౩

కృతం కర్తయశ్చ జ్ఞాప్యం ప్రాప్తం తే శత్రునూదన!,
భౌతృభి స్సహ రాజ్యస్థో దీర్ఘమాయు రవాప్నుహి.

౨౪

ఇతి బ్రువాణం రాజానం రామః ప్రాజ్ఞలిరబ్రవీత్,

కురు ప్రసాదం ధర్మజ్ఞ! కై కేయో భరతస్యచ. ౨౫
సపుత్రాం త్వాం త్యజా మీతి యదుక్తా కై కయీ త్వయా,

స శాపః కై కయీం ఘోర స్సపుత్రాం న స్పృశేత్ప్రభో!.

౨౬

శత్రువుల వధించునట్టిరాముఁడా! కాసల్య వనంబుననుండి గృహంబు నకు వచ్చిన నిన్నుఁజూచి సంతోషంబు నొందఁగలదు కావున ఆవిడకృతార్థులు.

౧౯

రాముఁడా! వనంబునుండి పురమునకుఁబోయి పట్టాభిషిక్తుండయి యభిషేకజలంబుల తడితో సప్పడ భూనాథుండవై యలరుచున్ననిన్నుఁ జూడఁగలమనుష్యులందఱు కృతార్థులు.

౨౦

నీయందు భక్తిగలవాఁడు బలవంతుండు పరిశుద్ధుండు ధార్మికుండునగు భరతునితో సమాగతుండవై న నిన్నుఁ జూడఁగోరెదను.

౨౧

సౌముఁడా! నీవు సీతతోను బుద్ధిచుంతుండగు లక్ష్మణునితోనుఁగూడ నరణ్యంబున వాసమునేయుచుఁ బదునాలుకేండ్లునుం గడిపితివి.

౨౨

నీవు వనవాసంబు నెఱవేర్చితివి నీప్రతిజ్ఞను సఫలము గావించుకొంటివి. యుద్ధంబున రావణునివధించి దేవతలనందఱ సంతోషపఱచితివి.

౨౩

శత్రువుల వధించునట్టి రాముఁడా! చేయవలసినకార్యము చేసితివి. క్షాణునీయమయిన కీర్తిఁబొందితివి. ఇఁక రాజ్యంబునందుఁ బట్టాభిషిక్తుండవై దీప్తాయుస్సు నొంది తమృతతోఁగూడ ముఖముగానుండుము. అని దశరథుండు రామునకుఁజెప్పెను.

౨౪

దశరథమహారాజా ఇవిధంబున వానతిచ్చుటయు రాముండు చేమోడ్పుగీలించి యతనితో నిట్లనియెను.

సమస్తస్తంభులును దలినినవాఁడా! నీవు “రామునివనవాసంబు నకుఁ బంపుమన్న పక్షమునకు నిన్ను నీకొడుకును గూడఁ బరిత్యజించెదను” అని కైకేయితో శపథముచేసితివే, ఇప్పుడు కైకేయి యందును భరతునియందును అనుగ్రహము నేయుము.

౨౫

రాజా! భయంకరమయిన యాకాపము, కైకేయిని ఆమెకొడుకు భరతుని దాఁకకుండునట్లు అనుగ్రహింపుము. అని రాముఁడు తండ్రితోఁబలికెను.

౨౬

1254 యుద్ధకాండే - దావవింశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః. సర్గము.

స తథేతి మహారాజో రామ ముక్త్యా కృతాజ్ఞలిమ్,
లక్ష్మణం చ పరిష్కంభ్య పున ర్వాక్య మువాచ హ. ౨౭

రామం శుశ్రూషతా భక్త్యా వై దేహ్య సహ నీతయా,
కృతా మమ మహాప్రీతిః ప్రాప్తం ధర్మఫలం చ తే. ౨౮
ధర్మం ప్రాప్స్యతి ధర్మజ్ఞ యశశ్చ విపులం భువి,
రామే ప్రసన్నే సర్గం చ మహిమానం తథైవ చ. ౨౯

రామం శుశ్రూష భద్రం తే సుమిత్రానన్దవర్ధన!,
రామ స్సర్వస్య లోకస్య శుభే వ్యభిరత స్సదా. ౩౦

ఏతే నేహ్యై శ్రుయో లోకా సిద్ధాశ్చ పరమర్షయా,
అభిగమ్య మహాత్మాన మర్చన్తి పురుషోత్తమమ్. ౩౧

ఏత త్తదు క్తమవ్యక్త మక్షరం బ్రహ్మనిర్మితమ్,
వేదానాం హృదయం సామ్య! గుహ్యం రామః పర స్తపః. ౩౨

అవాప్తంధర్మచరణం యశశ్చ విపులం త్వయా,
రామం శుశ్రూషతా భక్త్యా వై దేహ్యసహ నీతయా. ౩౩

స తథోక్త్యా మహాబాహు ర్లక్ష్మణం ప్రాజ్ఞలిం స్థితమ్,
ఉవాచ రాజా ధర్మాత్మా వై దేహీం వచనం శుభమ్. ౩౪

క ర్తవ్యో నతు వై దేహీ! మన్యు స్త్యాగ మిమం ప్రతి,

అదశరథమహారాజా తనయైదుటఁ జేతులుమెడ్చియున్నరాముంజూచి
'యల్లెయవుఁగాక' యని యంగీకరించి లక్ష్మణునిఁ గొఁగిటంజేర్చి మరల
నిట్లనివచించెను. ౨౭

నీవు నీతికును రామునకును శుశ్రూషచేయుటవలన నాకుఁ బరమ సం
తోషంబు గావించినవాడ వైతివి నీవును గొప్పపురుషుఁడము నొందితివి.

ధర్మముఁ దెలిసినవాడా! రాముఁడు ప్రసన్నుండగు నేని ధర్మంబును
భూమియందు విశాలమయినకీర్తియు స్వర్గంబును(నుఖమును) గొప్పతనంబును
నీకుఁ గలుగును. ౨౯

నుమిత్రాపుత్రుడా! నీవు రామునకు శుశ్రూషగావించుచుండుము.
దాన నీకు మంగళంబుగలుగును. రాముఁడు సమస్తలోకంబులకును ఎల్లప్పు
డును హితంబు నేయువాడు. ౩౦

ఈదేవేంద్రుండు మున్నగు ముల్లోకంబులవారును సిద్ధులును మహర్ష
ులును మహానుభావుండును బురుషోత్తముండు నగు రాముని నేవించి పూజిం
చుచున్నారు. ౩౧

సౌమ్యుడా! చిత్రశుద్ధిలేనివారలకుఁ దెలియరానిదియు నాశరహిత
మును వేదముల ముఖ్యతాత్పర్య భూతంబును (సమస్త దేవతలయందును అం
తర్యాసుయై యున్నదియు) రహస్యంబు నగు బ్రహ్మమె యీ రామరూపం
బున నవతరించినది ఈ శుద్ధము బ్రహ్మదులు వచియించిరిగాదా! ౩౨

నీవు రామునికిని నీతికును భక్తితో శుశ్రూష చేయుటవలన గొప్ప
ధర్మంబునం బొందితివి. దిగంత విశ్రాంతిమయిన కీర్తినింజెందితివి. అని దశ
రథుండు లక్ష్మణునితోఁ జెప్పెను. ౩౩

మహాబాహుండును ధర్మాత్ముండునునగు నాదశరథుఁడు తనముందటఁ
జేతులుమెడ్చికొని నిలువఁబడియున్న లక్ష్మణున కివ్వధంబునంజెప్పి యంత
నీతాదేవింజూచి యిట్లు శుభంబగువచనముం బలికెను. ౩౪

నీతా! రాముండిప్పుడు నిన్ను నిందించి “పరిత్యజించినా” నని చెప్పి

1256 యుద్ధకాణ్డే-త్రయోవింశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః. సర్గము.

రామేణ త్వద్విశుద్ధ్యర్థం కృత మేత ద్ధితైషిణా. 3౫

న త్వం సుభు! సమాధేయా పతిశుశ్రూషణం ప్రతి,
అవశ్యం తు మయా వాచ్య మేవ తే దైవతం పరమ్. 3౬

ఇతి ప్రతినమాదిశ్య పుత్రైః సీతాం తథా స్మృషామ్,
ఇన్ద్రలోకం విమానేన యయా దశరథో జ్వలన్. 3౭

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డేద్వావింశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః.

త్రయోవింశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః.
ప్రతివ్రతాయాతే కాకుత్స్థే శుపేన్ద్రగః సాకవాసనః,
అబ్రవీ త్పరమప్రీతో గాఘవం ప్రాజ్ఞలిం స్థితమ్. ౧

అమోఘం చర్యనం రామ! త వాస్తాకం పరంతప!,
ప్రీతియుక్తాః స్త తేన త్వం బ్రూహి యన్తన సేచ్ఛసి. ౨

ఏవ ముక్తస్తు కాకుత్స్థప్రత్యువాచ కృతాజ్ఞలిః,
లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్ర సీతయా సహ భార్యయా. 3

నందుకై నీవు కోపము నేయవలదు; చారిత్రము పరిశుద్ధముగా నుండుటకై నీ
మేలు గోరియే రాముండు నీపారిశుద్ధ్యము వెల్లడియగుటకు ఇట్లు గావించి
నాడుగాని జేయుగాదు. 30

నుందరములయిన కనుభూమలు గలసీతా! పెనిమిటికి శుశ్రూష నేయ
వలెనని నీకోకరు చెప్పవలసినదిలేదు. అయినను నేను మామను జెప్పవలసిన
వాడను గావునఁ జెప్పెదను. ఈరాముఁడె నీకుఁ బరదేవత. అని దశరథుఁడు
సీతతోఁ జెప్పెను. 31

దశరథుండు ఇన్ద్రిదంబునఁ గొడుకులగు రామలక్ష్మణులకును గోడ
లయిన సీతకును జెప్పి విమానంబుతోఁ దేజరిల్లుచు నింద్రలోకంబునకుఁ
బోయెను. 32

ఇది నూటయిరువది రెండవ పర్వము.

నూటయిరువది మూడవ పర్వము.

దశరథుండు మఱి సర్వమునకుఁ బోయినప్పటికీ బాకానురుని వ
ధించినట్టి దేవేంద్రుండు పరగుసంతుష్టుండై తనమ్రాల బద్ధాంజలిపుటుండై
నిలుచున్న రాముంజూచి యిట్లనియెను. 1

శత్రువులవధించినట్టి రాముడా! దశరథుని పుత్రకామేష్టికాలమునం
దు మేమునిన్ను సందర్శించుట, నీవు రాణిని వధించుటవలన సఫలమయినది.
(నీదర్శనము మాకు వ్యర్థముగాదు; మహాఫలప్రదము) (ఆర్థాంతరపక్షమునందుః
నీవు ఇప్పుడు మమ్ముఁజూచుట వ్యర్థముకారాదు) మేముసంతోషించినాము.
అంగువలన నీవు మనసునఁ గోరుదానిం జెప్పుము. అని యింద్రుండు రాము
నితోఁ జెప్పెను. 2

రాముండు దేవేంద్రుని మాటవిని తమ్ముఁడు లక్ష్మణునితోను భార్య
యగు సీతతోనుంగూడినవాడై చేతులుమాడ్చి దేవేంద్రునితో నిట్లని బదులు
పలికెను. 3

1258 యుద్ధకాణ్డే-త్రయోవింశత్యుత్తరశతతమ స్కంధః. సర్గము.

యది ప్రీతి సముత్పన్నా మయి సర్వసురేశ్వర!,
వత్సోమి కురు తే సత్యం వచనం వదతాం వర!. ౪

మమ హేతోః పరాక్రాంతా యే గతా యమసాదనమ్,
తేసర్వే జీవితం ప్రాప్య సముత్థిషన్తు వానరాః. ౫
మత్కుతే విప్రయుక్తా యే పుత్రైర్ద్వారైశ్చ వానరాః,
మత్ప్రియే వ్యభియుక్తాశ్చ సమృత్యం గణయన్తిచ. ౬
త్వత్ప్రసాదా త్వమేయ స్తేవర మేత దహం వృణే,

నీరుజో నిర్వృణాం శ్చైవ సంపన్నబలపౌరుషాన్. ౭
గోలాఙ్గాలాం స్తథై వర్షా స్త్రీష్టు మిచ్ఛామి మానద!,

అకాలేచాపి ముఖ్యాని మూలాని చ ఫలానిచ. ౮
నద్యశ్చ విమలా స్తత్ర తిష్ఠేయ ర్యత్ర వానరాః,

శ్రుత్వా తు వచనం తస్య రాఘవస్య మహాత్మనః. ౯
మహేంద్రః ప్రత్యువా చేనం వచనం ప్రీతిలక్షణమ్,
మహా నయం వర స్నాత!త్వయోక్తో రఘునందన!. ౧౦
ద్విర్తయీ నోక్తపూర్వం హి తస్మా దేత ద్భవిష్యతి,

సముత్థాస్యన్తి హరయో యే హతా యుధి తాక్షసైః. ౧౧
ముత్యైశ్చ సహగోపుచ్ఛా నికృతాననబాహవః,

సమస్తదేవతలకును రాజా! మాటలాడువారలలో నుత్తముఁడా! నీకు నాయందుఁ బ్రీతిగలిగినయెడ నాయుష్టముఁ జెప్పెదను నీవాప్రకారంబునం జేసి నీమాటను సత్యంబు గావించుకొనుము. ౪

నానిమిత్తమయి పరాక్రమించి యుద్ధంబున మృతించొందిన వానరు లందఱును మరల బ్రతికి లేచునట్లు గావింపుము. ౫

ఎవ్వరు మరణమునేని సరకునేయక నాకుఁ బ్రియము లైనకార్యములు చేసి కొడుకులను భార్యలనుబాసి మృతులయిరో, వారలందఱు మఱల నుజ్జీ వితులయి వారిభార్యపుత్రులతోఁ జేరునట్లు ఆనుగ్రహింపుము. ౬ వరము నేను గోరుచున్నాను.

ఆశ్రితులకు సమ్రాజము గలిగించునట్టివాఁడా! వానరవీరులను భల్లూక వీరులను బ్రాణంబులతోలేచి ఎంతమాత్రము బాధలేక గాయములు లేనివార లయి యెప్పటియట్లు బలపరాక్రమ సంపన్నులయి యుండం జూడఁగోరు చున్నాను. ౭

వానరులు నివసించు స్థలంబులందుఁ గాలంబు గానియప్పుడుగూడ ఉత్తమములయిన శుభలమూలంబులు గలుగవలెను ననులు నిర్మలమయిన జలము గలిగి యుండవలెను. అని రాముఁడు ఇంద్రునితోఁ బలికెను. ౮

మహానుభావుండగు రాముఁడు పలికిన విచనంబువిని దేవేంద్రుండు సం తుష్టుండై యిట్లుని బదులుపలికెను. ౯

నాయనా! రఘువంశమువారి నెల్ల సంతోషింపఁ జేయునట్టివాఁడా! కాళ్ళుం జేతులు మొదలగు నవియవంబులు నుగ్గై లోకాంతరగతులయిన వా నరుల మరల బ్రతికింపవలెను గావున నీవడిగినవరము మిక్కిలియు గొప్పదిఁ అయినను నేనెప్పుడును జెప్పినమాటఁదప్పినదిలేదు. కావున నీవడిగినట్లు కా. గలదు. ౧౦

రాక్షసులచే యుద్ధంబునఁ గాళ్ళుం జేతులు తలలు దగి హతులయిన గోలాంగూలంబులను భల్లూకంబులును వానరులునుమరల బ్రతికి లేవఁగలరు.

1260 యుద్ధకాణ్డే-త్రయోవింశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః. సర్గము.

నీరుజో నిర్వ్రాణా శైచ సంపన్నబలపారుషాః. ౧౨

సముత్థాస్యన్తి హరయ స్సుప్తా నిద్రాక్షయే యథా,
సుహృద్భి రాబధవై శైచ వజ్రాతిభి స్సవీజవై రపి. ౧౩

సర్వ ఏవ సమేష్యన్తి సంయుక్తాః పరయా ముదా,
అకాలే వుష్మకబలాః ఫలవ న్తశ్చ పాదపాః. ౧౪

భవిష్యన్తి మహేషావస నద్యశ్చ సలిలాయుతాః,

సప్రాణైః ప్రథమం గాత్రై స్సంవృతై ర్నిర్మలైః పునః ౧౫
తత స్సముత్థితా స్సర్వే సుప్తైవ హరిపుష్పవాః.

బభూవు ర్వానరా స్సర్వే కి మేత దితి విస్మితాః ౧౬

తే సర్వే వానరా స్తస్యై రాఘవా యాభ్యవాదయన్,

కాకుత్స్థం పరిపూర్ణార్థం దృష్ట్వా సర్వే సురోత్తమాః ౧౭
ఉచుస్తే ప్రథమం స్తుత్వా స్తవార్హం సహలక్షణమ్,

గచ్ఛాయోధ్యా మితో వీరా విసర్జయ చ వానరాన్!, ౧౮
మైథిలీం నాన్త్యయ ప్సేనా మనురక్తాం తపస్వినీమ్,

శత్రుఘ్నంచ మహాత్మానం మాత్రా స్సర్వాః పరంతప! ౧౯
భ్రాతరం పశ్య భరతం త్వచ్ఛోకా ద్వితీకధారిణమ్,

అభిషేచయ చాత్మాయుతా హరం న పార్థ ప్రప్త. ౨౦

వానరులందఱు గాయము లేనివారలయి యెంతమాత్రము బాధలేక నిదురించినవారలు మేలుకొని లేచునట్లు లేవఁగలరు. ౧౨

వానరవీరులందఱును బరమసంతుష్టులయి తమన్నేహితులతోను బంధువులతోను దాయాదులతోను స్వజనంబులతోను జేరి నుఖముగా నుండఁగలరు.

మహాధనుర్ధరుఁడవగు రాముఁడా! ఈవానరులున్న స్థలమునందు ఆకాలమునందుఁగూడ వృక్షములు పూలును మంచినపండ్లును గలిగి యుండఁగలవు. నదులు నిర్మలమయిన జలము గలిగియుండఁగలవు. అని యింద్రుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను. ౧౩

అంత ఇంద్రుఁడు పరిమిచ్చుటకుమున్ను గాయములతోఁ జచ్చిపడి యుండిన వానరవీరులందఱు గాయములువానిన శరీరములతోఁ గూడినవారలయి నిదురించి లేచునట్లు ప్రాణంబులతో లేచిరి. ౧౪

మృతిఁబొందకయే యుండిన వానరులందఱు చచ్చినవారలు మరల లేచుటంజూచి యిదియేమి! యని యాశ్చర్యము నొందిరి. ౧౫

మరల జీవించిన వానరులందఱు లేచివచ్చి రామచంద్రునకు నమస్కారంబు గావించిరి.

ఆదేవోత్తములందఱు అట్లు రాముఁడు సమస్తాభీష్టంబులఁ బొంది యలరుటంకాంచి మొదట నానావిధంబుగాఁ బ్రస్తుతించి లక్షణసహితుఁడగు స్తోత్రార్హుడైన యతనింజూచి పలికిరి. ౧౬

వీరుఁడా! నీ విచ్చటనుండి యయోధ్యకుఁబోయి యీవానరుల వారివారి నెలవులకుఁ బో నెల వొసంగుము. నీయం దనురక్తురాలును దపస్సంపన్నయు (శోచనీయయు) నగు నీ సీతాదేవి నాశ్వాసింపుము. ౧౭

శత్రువుల వధించునట్టి రాముఁడా! నీ తల్లలనందఱును మహాత్ముఁడగు శత్రుఘ్నుని నిన్నుఁబాసిన దుఃఖముచేఁ దాపసవ్రతము దాల్చియున్న నీతమ్ముని భరతునింజూచి యాశ్వాసింపుము. ౧౮

అయోధ్యకుఁబోయి పట్టాభిషేకంబు గావించుకొని పట్టణమునందలి

1262 యుద్ధకాండే - చతుర్వింశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః. సర్గము.

ఏవ ముక్త్యా త మామస్త్య రామం సౌమత్రిగా సహ,
విమానై స్సూర్యసజ్జాశ్చై ర్హృష్టా జగ్తు సురా దివమ్ ౨౧

అభివాద్య చ కాకుత్స్థ సురావం స్తాం ప్రీదశేష్యరాన్,
లక్ష్మణేన సహ భృత్రా నాస మాజ్ఞాపయ త్తదా ౨౨
తత స్తు సా లక్ష్మణరామపాలితా

మహాచమూ ర్హృష్టజనా యశస్వినీ,
శ్రియా జ్వలన్తీ విరరాజ సర్వతో
నిశా ప్రణీతేన హి శీతరశ్మినా. ౨౩

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే త్రయోవింశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః.

చతుర్వింశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః.

తాం రాత్రి ముషితం రామం సుభోత్థిత మరిందమమ్,
అబ్రవీ త్ప్రిజ్జలి రావ్యం జయం పృష్టావ్ విభీషణః. ౧

స్నానాని చాజరాగాణి వస్త్రా న్యాభరణానిచ,
చందనాని చ దివ్యాని మాల్యాని వివిధాని చ. ౨

అలజ్కారవిద శ్చేమా నార్యః పద్మనిభేక్షణాః,
ఉపస్థితా స్తావం విధివ త్స్నాపయిష్యన్తి రాఘవ! ౩
ప్రతిగృహ్ణీష్య తత్సర్వం మదసుగ్రహకామ్యయా,

ఏవ ముక్త స్తు కాకుత్స్థః ప్రత్యువాచ విభీషణమ్. ౪

ప్రజల సంతోషపెట్టును. అని దేవతలు రామునితో బలికరి. ౨౦

ఇవిధంబునంబలికి దేవతలు రామలక్ష్మణులయొద్ద సెలవొంది సంగు
ష్టులయి సూర్యప్రకాశమానములగు విమానముల వారోహించి స్వర్గమున
కుఁ బోయిరి. ౨౧

రాముఁడు, లక్ష్మణుఁడును దాసును ఆదేవోత్తములకందజకుసు సమ
స్కరించి వానరులనందఱు విశ్రమింపుడని యాజ్ఞాపించెను. ౨౨

అంత విజయంబునొంది సంగుష్టులగు సైనికులతో నొప్పుయన్న
యమ్రహావానరసేన రామలక్ష్మణ పాలితంబయి తేజరిల్లుదుఁ జంద్రునిచేఁ
బ్రకాశితంబగు శుక్లపక్షరాత్రిచందంబున నెంతయు నొప్పెను. ౨౩

ఇది నూటయిరువదిమూడవసర్గము.

నూటయిరువదినాలుగవసర్గము.

అంత బ్రహ్మాదులు పోయినపిమ్మట నారాత్రియంతయు సుఖముగా
నిదురించి మేలుకొన్నవాఁడును శత్రువుల నడఁగఁ ద్రొక్కునట్టివాఁడునగు
రాముంజూచి విభీషణుఁడు చేతులుమోడ్చి మొదల జయంబడిగి యిట్లని
పలికెను. ౧

రాముఁడా! స్నానయోగ్యంబులగు జలంబులు మైపూఁతలు వస్త్రం
బులు భూషణంబులు దివ్యగంధంబులు నానావిధ మాల్యంబులును దెచ్చి
యొన్నాను. చక్కఁగా వలంకరింపనేర్చినవారలును గమలంబులవంటి కన్ను
లుగలవారలునగు ఈకాంతలునీనుఁ జక్కఁగా స్నానము నేయింతురు ౨, ౩

పీనినంతయు సంగీకరించి న న్ననుగ్రహింపుము. అని విభీషణుండు
రామునితోఁ బలికెను.

రాముఁడు విభీషణుని వాక్యంబువిని యతనింజూచి యిట్లని బదులు
చెప్పెను. ౪

1264 యుద్ధకాండే - చతుర్వింశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః. సర్గము.

హరీన్ సుగ్రీవముఖ్యాం స్తవం స్నానే నాభినిమన్తయ,

సతు తామ్యతి ధర్మాత్మా మమ హేతో స్సఖోచితః. ౨౬

సుకుమారో మహాబాహుః కుమార స్సత్యసంశ్రవః,

తం వినా కై కయీపుత్రం భరతం ధర్మచారిణమ్. ౭

న మే స్నానం బహుమతం వస్త్రాణ్యభరణానిచ,

ఇత ఏవ పథా క్షీప్రం ప్రతిగచ్ఛామి తాం పురీమ్. ౮

అయోధ్యా మాగతో హ్యేష పథాః పరమదుర్గమః,

ఏవ ముక్తస్తు కాకుత్స్థం ప్రత్యువాచ విభీషణః. ౯

అహ్ని తావం ప్రాపయిష్యామి తాం పురీం పార్థివాత్మజ,

పుష్పకం నామ భద్రం తే విమానం సూర్యసన్నిభమ్. ౧౦

మమభ్రాతుః కుబేరస్య రావణే నాహృతం బలాత్,

హృతం నిర్జిత్య సజ్జామే కామగం దివ్య ముత్తమమ్. ౧౧

త్వదర్థే పాలితం చై తత్తిష్ఠ త్యతులవిక్రమ!

తదిదం మేఘసజ్జాశం విమాన మిహ తిష్ఠతి. ౧౨

సుగ్రీవుఁడు మొదలగు వానరపీఠులనే నీవు స్నానార్థముగాఁ బిలువము.

ఏలయనఁగా ధర్మాత్ముఁడును ఆజానుబాహుఁడును సుకుమారశరీరుఁడును సుఖంబనుభవించుటకుమాత్రమే తగినవాఁడునగు కుమారుఁడయిన యాభరతునియందె నామనస్సున్నది. అతఁడు “పదునాలుగేండ్లు నిండిన పిమ్మట మఱువాఁడు” నేను నిన్నుఁజూడకుండునేని అగ్నింజొత్తును” అని ప్రతిజ్ఞఁ గావించినవాఁడు, ప్రతిజ్ఞ దప్పనివాఁడు, నారాకకై యెదురు చూచుచుఁ బరితపించుచున్నాఁడు.

ధార్మికుఁడగు కైకేయికొడుకున యట్టిభరతుని విడిచియున్నప్పుడు నాకు స్నానమేల? వస్త్రాభరణాదులేల?

అతిదూరమగుటచే దుర్గమందైన యయోధ్యకుఁ బోవునట్టి యా మార్గంబునే యవలంబించి నేనిప్పుడె యయ్యయోధ్యకుఁ బోయెదను. అని రాముండు విభీషణునితోఁ బలికెను.

రామునివచనంబువిని విభీషణుం డతనితో మరల నిల్లని పలికెను. ౮

రాచకొమరుఁడా! ఒకదినములోపల నిన్ను ఆయోధ్యానగరంబునకుఁ జేర్చెదను.

నీకు మంగళముగుఁగాక; నాయన్నయగు కుబేరునిదైన సూర్యసమానంబగు పుష్పకంబను విమానంబును రావణుండు బలాత్కారంబున నపహరించి తెచ్చెను.

అసదృశమయిన పరాక్రమముగలరాముఁడా! రావణుండు యాథంబునఁ గుబేరుని జయించి ఇచ్చకువచ్చిన స్థలంబులకెల్లఁ బోఁగలదియు స్వర్గంబున నిర్మితంబయినదియు సుత్రమంబునగు నీపుష్పకంబును దీసికొనివచ్చెను; ఇయ్యది యిప్పుడు కుబేరుఁడువచ్చినను అతనికియ్యక నీనిమిత్తమయి నిలిపి యుంచుచున్నాను.

మేఘంబువలె నాకాశమునందు మహావేగంబున సంచరించునదైన

1266 యుద్ధకాండే - చతుర్వింశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః. సర్గము.

తేన యాస్యసి యానేన త్వే మయోధ్యాం గతజ్వరః,

అహం తే య ద్యనుగ్రహ్యో యది స్థరసి మే గుణాన్. ౧౨
వస తావ దిహ ప్రాజ్ఞ! యద్యస్తి మయి సౌహృదమ్,

లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్ర వై దేహ్యచాపి భార్యయా. ౧౩
లర్చిత స్సర్వకామై స్త్వం తతో రామ! గమిష్యసి,

ప్రీతియుక్తస్య మే రామ! ససైస్య స్ససుహృద్గణః. ౧౪
సత్త్రియాం విహితాం తావ ద్భుహణ త్వం మయోద్యతామ్,

ప్రణయా ద్భుహమానాచ్చ సౌహృదేన చ రాఘవ!. ౧౫
ప్రసాదయామి ప్రేక్ష్యోఽహం సఖి లావ్జ్ఞావయామి తే,

ఏవముక్త స్తతో రామ! ప్రత్యువాచ విభీషణమ్. ౧౬
రక్షసాం వానరాణాం చ సర్వేషాం చోపకృణ్వతామ్,
పూజితోఽహం త్వయా సౌమ్య! సాచివ్యేన పరంతప!. ౧౭
సర్వాత్మనా చ చేష్టాభి స్సౌహృదే నోత్తమేన చ,

సఖి లేవేత న్నకుర్యాం తే వచనం రాక్షసేశ్వర. ౧౮
తం తు మే భ్రాతరం ద్రష్టుం భరతం త్వరతే మనః,
మాం నివర్తయితుం యోఽసౌ చిత్రకూట ముపాగతః. ౧౯
శిరసా యాచతో యస్య వచనం స కృతం మయా,

యా యీవుష్పకవిమానంబిచటనున్నది; నీవీవిమానంబు నాలోహించి శీఘ్రంబున నయోధ్యాపురిం జేరఁగలవు; పరితాపపడకుము. ౧౧

పండితుఁడా! నీకుఁ దెలియనిదేమియున్నది? నేను నీకు అనుగ్రహింపఁదగినవాఁడనగుదునేని, నాగుభక్త్యాదిగుణంబులు నీమనసునకుఁ దెలిసియున్నయెడ నాయందు నీకు స్నేహముగలదేని నీవిచట నిలువవలెను. ౧౨

రాముఁడా! నీవు నీతమ్ముఁడగు లక్ష్మణునినీ భార్యయగు సీతనుంగూడి నేను గావించు భూషణాంబరదానాదిసమస్తపూజలంగైకొని యటుపిమ్మటంబొమ్ము. ౧౩

రాముఁడా! నేను శ్రీతిపూర్వకముగాఁ జేయునదియు మున్నె యత్నించి యున్నదియునగు నాసత్కారమును నీవు పైన్యంబులతోను మిత్రసమాహంబులతోనుం గూడినవాఁడవై యంగీకరింపవలెను. ౧౪

రాముఁడా! నాయందలిప్రేమవలన నాప్రార్థనను నీవు అంగీకరింతువనియు నీవు నాకుఁ గావించు లాలసంబువలనను నీయందలిభక్తివలనను ధైర్యముగా నిన్ను నీభృత్యమాత్రుఁడనైన నేనువేఁడుకొనుచున్నానుగాని యాజ్ఞాపించువాఁడను గాను. అని విభీషణుండు రామునితోఁ జెప్పెను. ౧౫

విభీషణుండుచెప్పినమాటనువిని రాముండు రాక్షసులును వానరులును ఎల్లవారు వినుచుండఁగా విభీషణునితో నిట్లనిపలికెను. ౧౬

శత్రువులవధించువాఁడా! సౌమ్యుఁడా! నీవు గావించినసాహాయ్యము యుద్ధంబున నీవుచేసిన పరాక్రమములు నీయుత్తమమయిన భక్తి వీనిచేతనే నేను నీచేఁ బూజితుఁడనైతిని. ౧౭

రాక్షసరాజా! నీమాటను నేనెప్పుడైననుజేయకుందునా? అయితే నన్ను వసవాసంబునుండి మఱలించి యయోధ్యకుఁ దోడ్కొనిపోవుటకై యెవ్వఁడు చిత్రకూటపర్వతమునకు వచ్చినాఁడో, ఎవ్వఁడు ఆయోధ్యకువచ్చి రాజ్యంబు నంగీకరింపుమని నన్ను ఎంతదూరము సాష్టాంగసాతపూర్వకముగా యాచించినను నే నంగీకరింపనైతిను, అట్టిపరమభక్తుండు నాతమ్ముండగుభరతునిం జూడవలెనని నానునన్ను పరితపించుచున్నది. ౧౮, ౧౯

1268 యుద్ధకాండే - చతుర్వింశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః. సర్గము.

కాసల్యాం చ సుమిత్రాం చ కై కేయాం చ యశస్వినీమ్. ౨౦
గురూంశ్చ సుహృదశ్చైవ పౌరాంశ్చ తనయై స్సహ,

ఉపస్థాపయ మే షీవ్రం విమానం రాక్షసేశ్వర!.. ౨౧
కృతకార్యస్య మే వాసః కథంస్వి దిహ సమృతః,

అనుజానీహి మాం సౌమ్య! పూజతోఽస్మి విభీషణ!. ౨౨
మన్య ర్నఖిలు కర్తవ్య స్తవ్రితం త్వాఽనుమానయే,

రాఘవస్య వచః శ్రుత్వా రాక్షసేంద్రో విభీషణః. ౨౩

తం విమానం సమాదాయ తూర్ణం ప్రతి నివర్తత,
తతః కాఞ్చనచిత్రాజ్ఞం వై డూర్యమయ వేదికమ్. ౨౪

కూటాగారైః పరిక్షిప్తం సర్వతో రజతప్రభమ్,
పాణ్డురాభిః పతాకాభిర్ధ్వజైశ్చ సమలంకృతమ్. ౨౫

శోభితం కాఞ్చనైర్హరైశ్చ ర్హేమపద్మవిభూషితమ్,
ప్రకీర్ణం కిఙ్కిణీజాలై ర్దుక్తామణిగవాక్షితమ్. ౨౬

ఘట్టజాలైః పరిక్షిప్తం సర్వతో మధురస్వనమ్,

యన్తేరుశిఖరాకారం నిర్మితం విశ్వకర్షణా. ౨౭

బహుభి ర్భూషితం రమ్యై ర్దుక్తారజతసన్నిభైః,
తలై స్సాస్పటికచిత్రాంగై రైవ్విడూరై శ్చ వరాసనైః. ౨౮

మహాహస్తైః స్తరణోపేతై రుపపన్నం మహాధనైః,
ఉపస్థిత మనాధృప్యం త ద్విమానం మనోజవమ్. ౨౯

ఇంతియగాదు, కాసల్యను సుమిత్రను కీర్తిమతియగు కైకేయిని వసిష్ఠాది గురువులను స్నేహితులను బిడ్డలతోఁగూడిన పట్టణవాసిజనులనుం జూడవలె ననియు నామనస్సు పరితపించుచున్నది. ౨౦

రాక్షసరాజా! నాకొఱకు శిఘ్రముగా నా పుష్పకవిమానంబు రావించుము; పదునాలుగేండ్ల పనవాసంబును గావించి యునపిదప భరతుం డట్లు ప్రతిన చేసియుండునపుడు నే నిచట నెట్లుండవచ్చును? ౨౧

పామ్యుఁడగు విభీషణుఁడా! నాకనుజ్ఞయొసంగుము; ఈపుష్పకదా నంబుచేతనే పూజితుండైనైతిని; నీవు కోపపడినవిగు (నీవుమఃఖపడనవిగు), నాకు శిఘ్రముగాఁ బోవ ననుమతియొసంగుము. అని రాముండు విభీషణునితోఁ బలికెను. ౨౨

అంత రామవాక్యంబువిని రాక్షసేశ్వరుండగు విభీషణుండు బంగారముతోఁజేయఁబడిన చిత్రములయిన భాగములుగలదియు వైదూర్యమణితోఁజేయఁబడిన తిన్నెలుగలదియు మంటపంబులతో నొప్పుచున్నదియు నంతట స్వచ్ఛమయినకాంతిచేఁ దేజరిల్లుచున్నదియు తెల్లని పట్టి ధ్వజములచేతను జిత్రపులు వ్రాసిన ధ్వజంబులచేతను అలంకరింపఁబడినదియు బంగారు మేడలతోఁ గూడినదియు వ్రేలుకాడుచున్న బంగారు కమలంబులచే నలంకృతంబును నాలుగు ప్రక్కలం గింకెఁజాలంబులతోను నాలుగుమూలల ఘంటాజాలంబులతోనుంకూడియుండుటంజేసి మనోహరముగా ధ్వనించుచున్నదియు ముక్తామణులతోఁ జేయఁబడిన కిటికీలుగలదియునగు నాపుష్పకవిమానముం దీసికొని శిఘ్రముగా రామనొద్దకువచ్చెను. ౨౩-౨౪

విశ్వకర్తనిర్మితంబును మేరుశిఖరంబంతటి యాకారంబుగలదియు ముత్తెములుంబోలె రజతంబువలె నిర్మలప్రభంబులగు పెక్కు హర్త్యంబులతో నొప్పుచున్నదియు స్ఫటికవికారము లయిన చిత్రములగు స్థలంబులుగలదియు సుత్రములగు నాస్త్రరణములతోఁ గూడినవై యధికమయిన విలువగలవయిన వైదూర్యవికారంబులగు సుత్రమాసనంబులతోఁ గూడినదియు ఎదురు

1270 యుద్ధకాణ్డే పంచవింశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః సర్గము.

నివేదయిత్వా రామాయ తస్థా తత్ర విభీషణః,

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే చతుర్వింశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః.

పంచవింశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః.
ఉపస్థితం తు తం దృష్ట్వా పుష్పకం పుష్పభూషితమ్,
అవిదూరస్థితో రామం ప్రత్యువాచ విభీషణః. ౧

సతు బద్ధాజ్జలిః ప్రహ్వో వినీతో రాక్షసేశ్వరః,
అబ్రవీత్త్వర యోవతః కిం కరో మితి రాఘవమ్. ౨

త మబ్రవీత్సహజేహ లక్షణ సోపశృణ్వతః,
విమృశ్య రాఘవో వాక్య మిదం స్నేహపురస్కృతమ్. 3

కృతప్రయత్నకర్తాణో విభీషణవనాకసః,
రత్నై ర్భృశైః వివిధై ర్భూషణై శ్చాపి పూజయ. ౪

సహౌభి రజతా లక్ష్మ నిర్జితా రాక్షసేశ్వర!,
హృష్టైః ప్రాణభయం త్యక్త్వా సక్రామే యనివర్తిభిః. ౫

త ఇమే కృతకర్తాణః పూజ్యంతాం సర్వవానరాః,
ధనరత్నప్రదానేన కర్తామాం సఫలం కురు. ౬

లేని గమనంబు గలదియు మనసునకుంబోలె వేగంబుగలదియునగు నా పుష్ప
కవిమానంబును విభీషణుండుతెచ్చి శ్రీరామునకు సమర్పించి యచ్చో నిలు
చుండెను. ౨౭-౨౯

నూటయిరువదినాలుగవ సర్గము.

నూటయిరువదియైదవసర్గము.

పుష్పమాల్యములచే నలంకృతంబగు నా పుష్పకవిమానంబు రామున
కుంజాపి విభీషణుండు రామునిసమీపంబున నిలుచుండి యతనితో నిట్లని
పలికెను. ౧

అంత రాక్షసేశ్వరుండగు నవ్విభీషణుండు చేతులుమోడ్చి వినయ
సమ్రాత్తిమాంగుండై యాదాతాతిశయంబునంజేసి వేగిరపాటుగదుర రామునిం
జూచి “ఇంక నేనేమి నేనువలెను” అని యడిగెను. ౨

మహాపరాక్రమశాలియగు రాముండు ఆలోచించి లక్షణుండుమాత్ర
ము సమీపంబున వినుయంపఁగా నవ్విభీషణుంజూచి స్నేహపూర్వకంబుగా
నిట్లని పలికెను. ౩

విభీషణుడా! ఈకార్యము నంతయుఁ దగినప్రయత్నముచేసి సాధిం
చినవారలు వానరులు. కావున నీవు వీరలను రత్నంబులను వస్త్రాదులను ఆభర
ణంబులను ఒసంగి సంతోషపఱుపుము. ౪

రాక్షసరాజా! ఇదివఱకు నురలకుఁగూడ జయింప నలవిగాకుండిన
యీలంకాపురిని యుద్ధంబున వెనుదీయని మహాశూరులగు నీవానరులు ప్రాణ
భయంబునం బరిత్యజించి యుత్సాహంబుతో యుద్ధంబు నేయుంబలన మన
ము జయింపఁగలిగినాముగాని వేఱుగాదు. ౫

అట్లుకార్యమును సాధించినట్టి యీవానరులనందఱును బూజింపుము,
ధనమును రత్నముల నొసంగి వీరలు పడిన ప్రయాసమును సఫలము గావించి
పుము. ౬

1272 యుద్ధకాండే - పల్లవింశత్యుత్తరశతతమ స్కంధః. సర్గము.

ఏవం సమ్మానితా శ్రే మే మానార్హా మానవ! త్వయా,
భవిష్యన్తి కృతజ్ఞాన నిర్వృతా హరియూథపాః.

త్యాగినం సంగ్రహీతారం నానుశ్రోశం యశస్వినమ్,
సర్వే త్వా మవగచ్ఛంతి తత స్సంబోధయా మ్యహమ్. ౧

హీనం రతిగుణై స్సర్వై రభిహంతార మూహవే,
త్యజన్తి నృపతిం పైన్యా స్సంవిక్తా స్తం నరేశ్వరమ్.

ఏవ ముక్తస్తు రామేణ వానరాం స్తా నిర్భీషణః,
రత్నారే స్సంవిభాగేన సర్వానే వాభ్యపూజయత్. ౧౦

తత స్తా న్నూజితా స్తప్తవ్యా ర్తైః కర్థైశ్చ యూథపాన్,
ఆరురోహ తతో రాసు స్తద్విమాన మను త్తమమ్. ౧౧

అజ్ఞే నాదాయ వై దేహీం లజ్జమానాం యశస్వినీమ్,
 లక్ష్మణేన సహ భగీత్ర విక్రావేన ధనుష్పతా. ౧౨

అబ్రహీం చచ్చి విమానస్థలి పూజయిన్ సర్వవానరాన్,
సుగ్రీవంచ మహావీర్యం కాకుత్స్థస్సవిభీషణమ్. ౧౩

మిత్రకార్యం కృతమిదం భవద్ధి ర్వానరోత్తమాః,
అనుజ్ఞాతా మయా సర్వే యథేష్టం ప్రతిగచ్ఛతః. ౧౪

యత్తు కార్యం వయస్యేన సుహృదా వా పరంతప!

ఆశ్రితులకు గౌరవము నొసంగునట్టి విభీషణుడా! నీవు కృతజ్ఞత గలిగి పూజార్హులగునీ వానరుల నిట్లుపూజింతు వేని పీఠలందఱు నీవిషయమయి ఘోషంబు నొందుదురు. 2

అట్లు గావించువేని నీవు దాతవనియు దానాదులచే జనులవశపఱచు కొనువాడవనియు దయావంతుడ వనియు యశస్సంపన్నుడవనియు నిన్ను అందఱును దలంతురు; కావున నేను ఇంతదూరము నీకు బోధించుచున్నాను. 3

రాజయినను క్రోధమునే యవలంబించి హింసించుచుఁ బ్రీతికరములయిన యౌచార్యాది ప్రసాదగుణములే లేనివాడయినపక్షమున నైనిసులు విసుగునంజేసి యుద్ధకాలంబున నతనిఁ బరీక్ష్యజింతురు. అని రాముండు విభీషణునితోఁ జెప్పెను. 4

ఇట్లు రాముండు పలుకుటను విని విభీషణుండు అవ్యావరపీఠలకంద జకును యథాయోగ్యముగా మాణుల ధనంబుల నొసంగి సమ్రాటఁబు గావించెను. 5

అంత సవ్యావరలందఱు మణిధనవస్త్రాదులచే సమ్రాటులవుటం జూచి రాముండు అంత లజ్జించుచున్న యశస్సంపన్నయగు సీత వంకంబునంజేకొని, పరాక్రమవంతుండగు తమ్ముఁడు లక్ష్మణుండు ధనుర్ధరుండై వెనువెంట నాలోహింప సర్వోత్తమంబగు నాపుష్పక విమానంబు నాలోహించెను. 6, 7

రాముండు అట్లు విమానంబు నాలోహించినవెంట నెసమ స్తవానరులను మహాపరాక్రమకాలియగు సుగ్రీవుని విభీషణునింజూచి వారలసమ్మందించుచు నిట్లనిపలికెను. 8

వానరశ్రేష్ఠులారా! మీరలు మిత్రుడనగు నాకార్యమును గావించి నారలు, మీకనుమతి యొసంగితిని; మీయిచ్చ ముచొప్పునమిమిస్థలంబులకు బొందు. 9

శత్రువులఁ దపింపఁజేయునట్టి సుగ్రీవుడా! మిత్రుఁడును బంధువు

1274 యుద్ధకాండే - పశ్చిమింశత్యుత్తరశతతమ స్పర్శః సర్గము..

కృతం సుగ్రీవ! తత్సర్వం భవతాఽధర్తభీరుణా. ౧౫

కిష్కిన్ధాం ప్రతియా హ్యశు స్వసై న్యే నాభిసంవృతః,

స్వరాజ్యే వస లజ్జాయాం మయా దత్తే విభీషణ!.. ౧౬
న త్వాం ధర్షయితుం శక్తా స్సేన్ద్రా! అపి దివాకసః,

అయోధ్యాం ప్రతియాస్యామి రాజధానీం పితుర్మమ. ౧౭
అభ్యనుజ్ఞాతు మిచ్ఛామి సర్వాం శృణున్త్రయామి వః,

ఏవ ముక్తా స్తు రామేణ వానరాస్తే సుహృబలాః. ౧౮
ఉచుః ప్రజ్వలయౌ రామం రాక్షస శ్చ విభీషణః,
అయోధ్యాం గన్తు మిచ్ఛామ స్పర్వాన్మయతు నోభవాన్. ౧౯
ఉద్యుక్తా విచరిష్యామౌ వనాని సగరాణిచ,

దృష్ట్వా త్వానుభిషేకార్ద్రం కౌసల్యా మభివాద్యచ. ౨౦
అచిరేణాగమిష్యామ స్సాస్మి నృహన్మనతే స్సుత!,

ఏవ ముక్త స్తు ధర్మాత్మా వానరై స్సవిభీషణైః. ౨౧
అబ్రవీ ద్రాఘవః శ్రీమాన్ ససుగ్రీవవిభీషణాన్,

ప్రియా త్ప్రియతరం లబ్ధం యదహం సనుహృజ్జనః. ౨౨
సర్వై రభవద్భి స్సహితః శ్రీతిం లప్స్యే పురీం గతః,

నైనవాఁడు ఏమిచేయవలెనో నీవు అధర్మమునకు వెఱచి అదియంతయుఁ గావించినావు. ౧౫

నీవు నీనేనలతోఁగూడ శీఘ్రంబునఁ గిష్కింధకుఁబోయి నుఖము గానుండుము.

విభీషణుఁడా! నీవు నేనొసంగిన రాక్షసరాజ్యంబు ననుభవింపుచు లంకానగరంబున నుఖముగా నుండుము. దేవేంద్రసహితముగా వచ్చిన దేవ తలకై నను నిన్నెదిరింప నలవిగాదు. ౧౬

నే నిక వాతంద్రిరాజధానియగు నయోధ్యకుఁ బోయెదను. మీరు నా కనుచుతి యొసంగవలెను. మిమ్మందఱును వీడ్కొనుచున్నాను. అని రాముఁడు వానర సుగ్రీవి విభీషణులతోఁ బలికెను. ౧౭

మహాబలకాలులగు నాసుగ్రీవాదివానరులును విభీషణుండును రాముని వచనంబువిని చేతులు మోడ్చినవారలయి రాముండాచి యిట్లనిపలికిరి. ౧౮

మేమును ఆయోధ్యకు రాఁగోరుచున్నాము. నీవు మమ్మందఱును దోడ్కొనిపోవలెను అచ్చటిజనులకంతమాత్రము బాధలేకుండునట్లు వనంబు లందును నగరములందును ఎచ్చరికతో సంచరించెదము. ౧౯

దశరథమహారాజకుమారుఁడా! మేము నీవు పట్టాభిషిక్తుండవగుటను జూచి గౌరవాదేవికి నమస్కరించి శీఘ్రముగానే మాయొడ్లకుఁ జేరెదము. అని వానరులును విభీషణుండును రామునితోఁబలికిరి. ౨౦

అట్లు విభీషణుఁడును సుగ్రీవుఁడును వానరులందఱును బ్రార్థించు టయు ధర్మాత్ముండును శ్రీమంతుఁడునగు రాముఁడు వారల నందఱంజూచి యిట్లని పలికెను. ౨౧

నేను ఆయోధ్యకుఁబోయి యచట నాభరతాది బంధువులతోఁగూడిన వాఁడనై మీయందఱితోడనుంగూడి సంతోషంబునొందఁగలను గావున మఱిమఱి పరమసంతోషముగలిగినది. ఎట్లనఁగా నీతాసమాగమమున సంతోషము, భరతదర్శనంబుననంతకన్న సంతోషము, మిమ్ము ఆందఱంగూడియయోధ్యకుఁబోవుటవలన మఱియు సంతోషము కలిగినది. ౨౨

1276 యుద్ధకాండే - షడ్వింశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః. సర్గము.

క్షీప్ర మారోహ సుగ్రీవ! విమానం వానరై స్సహ. ౨౩
త్వ మధ్యారోహ సామాత్యో రాక్షసేద్భి! విభీషణ!

తత స్తత్పుష్పకం దివ్యం సుగ్రీవ స్సహనేనయా. ౨౪
అధ్యారోహ త్వరన్ శీఘ్రం సామాత్యశ్చ విభీషణః,

తే ష్వానూధేషు సర్వేషు కాబేరం పర మాసనమ్. ౨౫
రాఘవే చాభ్యనుజ్ఞాత ముత్పసాత విహాయసమ్,

యయా తేన విమానేన హంసయుక్తేన భాస్వతా. ౨౬
ప్రహృష్టశ్చ ప్రతీతశ్చ బభౌ రామః కుబేరవత్,

తే సర్వే వానరా హృష్టా రాక్షసాశ్చ మహాబలాః. ౨౭
యథాసుఖ మసమ్బాధం దివ్యే తస్మి న్నుపావిశన్,

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే షష్ఠివింశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః.

షడ్వింశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః.

అనుజ్ఞాతం తు రామేణ తద్విమాన మనుత్తమమ్,
ఉత్పసాత మహామేఘ శ్వసనే నోద్ధతో యథా. ౧

పాతయిత్వా తత శ్చక్షు స్సర్వతో రఘునద్దనః,
అబ్రవీ న్నైథిలీం సీతాం రామ శ్చశినిభాననామ్. ౨

సుగ్రీవుఁడా! నీవును వానరులును శీఘ్రముగాఁ బుష్పకము నారోహింపుఁడు. రాక్షసరాజువయిన విభీషణుఁడా! నీవు నీమంత్రులతో శీఘ్రమున నారోహింపుము. అని రాముండు సుగ్రీవ విభీషణ వానరులతోఁ జెప్పెను. ౨౩

అంత సుగ్రీవుండును వానరనై నికులును శీఘ్రముగాఁ బోవునదియు దివ్యంబునగు నాపుష్పకవిమానంబును శీఘ్రంబున నారోహించిరి విభీషణుఁడు ఆతనిమంత్రులును ఆరోహించిరి. ౨౪

ఆవానరులును సుగ్రీవుండును విభీషణుండును ఆరోహించినవెనుక కుచేరునిదగు పుష్పకవిమానంబు రామునిచే ననుజ్ఞాతంబై యాకాశంబున కగ నెను. ౨౫

రాముండు, హంసప్రతిమలతోఁగూడి ప్రకాశించుచున్న యాపుష్పక విమానంబునంబోవుచు సంతుష్టుండై దేవగంధర్వాదులచేఁ బ్రిస్తుతింపఁబడుచున్నవాఁడునై కుచేరునియట్లు చూడనొప్పెను. ౨౬

దివ్యమగు నాపుష్పకము ఆపేక్షించినంత యవకాశముగలది గావున మహాబలకాబులగు నా వానరులును రాక్షసులును సంతుష్టులయి యవిమానంబున నెంతమాత్రము ఇఱుపలేక యొకరికొకరు స్పృశింపకుండ ముఖముగాఁ గూర్చుండియుండిరి. ౨౭

నూటయిరువదియైదవ సర్గము.

నూటయిరువదియోవసర్గము.

సర్వోత్తమమయిన యా పుష్పకవిమానము రాముననుమతి యయినంతనె వాయువేగంబునకు మహామేఘంబు పోవునట్లు ఆకాశంబున నతివేగంబునం బోయెను. ౧

అంత రఘువంశంబునఁ బుట్టినవారి నెల్ల సంతోషింపఁజేయునట్టి రాముండు అన్నివైపులం జూపులు శరణించి చంద్రబింబమువంటిమోముతో

కైలాసశిఖరాకారే త్రికూటశిఖరే స్థితామ్,
 లక్ష్మీమీక్షస్వ వై దేహి! నిర్మితాం విశ్వకర్మాణా. 3
 ఏతదాయోధనం పశ్య మాంసశోణితకర్దమమ్,
 హరీణాం రాక్షసానాంచ సీతే! విశసనంమహత్. ౪
 అత్రదత్తవరశ్చేతే ప్రమాథీ రాక్షసేశ్వరః,
 తవ హేతో ర్విశాలాక్షీ! రావణో నిహతో మయా. ౫

కుమ్భకర్ణోఽత్ర నిహతః ప్రహస్తశ్చ నిశాచరః,
 ధూమ్రాక్షశ్చాత్ర నిహతో వాసరేణ హనూమతా. ౬

విద్యున్దాలీ హత శ్చాత్రసుషేణేనమహాత్మనా,

లక్ష్మణే నేన్ద్రజిచ్చాత్ర రావణిర్నిహతోరణే 2
 లజ్జదే నాత్ర నిహతో వికటో నామ రాక్షసః,

విరూపాక్షశ్చ దుర్ధర్షో మహాపార్శ్వమహోదరా. ౩
 అకమ్పనశ్చ నిహతో బలినోఽన్యే చరాక్షసాః,

అత్రమన్దోదరీ నామ భార్యా తం పర్యదేవయత్. ౪
 సపత్నీనాం సహస్రేణ సాస్త్రేణ పరివారితా,

ఏతత్తు దృశ్యతే తీర్థం సముద్రస్య వరాననే. ౫
 యత్ర సాగర ముత్తీర్య తాం రాత్రి ముషితా పయమ్,

నొప్పుచున్న జనకమహారాజపుత్రియగు సీతంజూచి యిట్లుని పలికెను. ౨

సీతా! లంకాపురి కైలాసశిఖర సమానంబగు త్రికూటశిఖరంబుపై నున్నది చూడుము. దీని విశ్వకర్త నిర్మించెను. 3

సీతా! మాంసముచేతను రక్తముచేతను బురదగానుండు నీ యద్ధభూమింజూడుము. వానరులును రాక్షసులును బెక్కండిందు హతులయిరి. ౪

వికాలంబులగు నేత్రంబులుగలదానా! బ్రహ్మవలన పరంబునొందిన వాఁడును లోకహింసకుండునగు రాక్షసరాజయిన రావణుఁడు నీనిమిత్తమయినాచే నిహతుఁడై యిచటబూడిదయయి పడియున్నాఁడు చూడుము. ౫

ఈస్థలంబునఁ గుంభకర్ణుఁడు నాచే హతుఁడయ్యె. ఇచటఁ బ్రహస్తుఁడను రాక్షసుఁడు నీలునిచేఁ జంపబడెను. ఇచట హనుమంతునిచే భూమ్రాత్యుఁడు పధింపబడెను. నిరూపించి చూడుము. ౬

మహాపరాక్రమకాలియగు మహేంద్రుఁడు విద్యున్నాల్చిని పధించినస్థలం బిది చూడుము.

ఈస్థలంబున లక్ష్మణుండు రావణునికొడుకయిన యింద్రజిత్తుని పధించెను, ఈస్థలంబున నంగయండు వికటుండును రాక్షసుని పధించెను.

ఇచట మహాపరాక్రమకాలియగు విరూపాక్షుఁడు హతుఁడయ్యె. ఇచట మహాపార్శ్వుఁడును మహాదరుఁడును హతులయిరి. ఈస్థలంబుననకంపనుఁడు పధింపబడియె. ఈయెడ బలవంతులగు రాక్షసులు ఇతరులు కొందఱు పధింపఁబడిరి. ౮

రావణుని భార్యయగు సుందోదరి రోదనంబు నేయుచున్న వేయి మందివంతులతోఁ గూడినదై రావణుఁడు మృతుఁడగుటకు రోదనంబు గావించిన స్థలంబిది. ౯

సుందరమగుముఖముగలదానా! ఇదిగో ఈసముద్రతీరంబుఁజూడుము. ఇచట మేము సముద్రముదాఁటి యారాత్రియంతయు నివసించితిమి. ౧౦

1280 యుద్ధకాండే - వడివంశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః. సర్గము.

ఏష సేతు ర్తయా బద్ధస్సగరే సలిలార్ణవే. ౧౧
తవ హేతో ర్విశాలాక్షి! నళ సేతు స్సుదుష్కరః,

పశ్య సాగర మక్షోభ్యం వై దేహి! వరుణాలయమ్. ౧౨
అపార మభిగర్జంతం శఙ్ఖశుక్తినిషేవితమ్,

హిరణ్యనాభం శైలేంద్ర్యం కాశ్చనం పశ్య మైథిలి! ౧౩
విశ్రమార్థం హనుమతో భిత్వా సాగర ముత్థితమ్,

ఏత త్కుక్షౌ సముద్రస్య స్కన్ధావారనివేశనమ్. ౧౪

ఏతత్తు దృశ్యతే తీర్థం సాగరస్య మహాత్మనః,
సేతుబద్ధఞ్చి ఖ్యాతం త్రైలోక్యే నాభిపూజితమ్. ౧౫
ఏత త్ప్రవీత్రం పరమం మహాపాతకనాశనమ్,

అత్ర పూర్వం మహాదేవః ప్రసాద మకరో త్ప్రభుః. ౧౬

అత్ర రాక్షసరాజోఽయ మాజగామ విభీషణః,

ఏష సా దృశ్యతే నీతే! కిష్కిన్ధా చిత్రకాననా. ౧౭
సుగ్రీవస్య పురీ రమ్యా యత్ర వాలీ మయా హతః,

అథ దృష్ట్వా పురీం సీతా కిష్కిన్ధాం వాలిపాలితామ్. ౧౮
అబ్రవీత్ప్రీతిం వాక్యం రామం ప్రణయసాధ్వసా,

విశాలంబులగు నయనంబులు గలదానా! సగరచక్రవర్తిచేఁ ద్రవ్యం
పఁబడిన సముద్రమునంగు నీనిమిత్తమయి నేనునలునిచేఁ గట్టించిన గుక్క
రంబగు నేతు విడిగో చూడుము ౧౧

సీతా! కలఁచుటకు అవిగానిదియుఁ బాఠములేనిదియు పరుణునిస్థా
నంబును శంఖకుత్తులతో నొప్పమస్పదియునై గర్జిల్లుచున్న యిప్పుహాసము
ద్రమం జూడుము. ౧౨

సీతా! హనుమంతుఁడు సముద్రంబు దాఁటునపుడు అతఁడు విశ్ర
మించుటకై సముద్రంబు భేదించిలేచిన కాంచనమయంబగు నీమైనాకపక్వ
తంబుఁ జూడుము. ౧౩

సముద్రమధ్యంబున నేతువుపయి ఛాస్థలంబున వానరసేనయంతయు
విడిసియుండినది. ౧౪

మహానుభావుఁడగు సముద్రునందు నేతుబంధమును నీతీర్థముఁ జూడు
ము ఇది ముల్లోకంబులచేతనుం బూజితమయినది. ౧౫

ఇప్పుహాతీర్థము పవిత్రమయినది, సమస్తతీర్థములలో నుత్తమమయినది.
ఇందు స్నానముచేసినయెడ మహాపాతకములు నశించును.

ఇచట నేతుబంధము నేయుటకుమున్ను లోకనాథుండగు మహేశ్వ
రుండు వాకుఁ గార్యసిద్ధి యగునట్లు ఆనుగ్రహించెను. ౧౬

ఈస్థలంబుననే రాక్షసరాజయిన యావిభీషణుఁడు నాయొద్దకు
వచ్చెను.

సీతా! ఇదిగో చిత్రములయిన యడవులుగలదియు నుండకమయినదియు
నగు సుగ్రీవుని రాజధాని కిష్కింధాపురి కానఁబడుచున్నది. చూడుము.
ఇది నేను వాలినవిధించినస్థలము. అని రాముఁడు నీతతోఁజెప్పెను. ౧౭

అంతసీతాదేవి పూర్వము వాలిచేఁ బాలితమయియుండిన కిష్కింధా
సగరముఁ బొడగాంచి రాముంజూచి ప్రేమయు భయంబునుంగదుర సవిన
యంబుగా నిట్లనిపలికెను. ౧౮

1282 యుద్ధకాండే - మడివంశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః సర్గము.

సుగ్రీవప్రియభార్యాభి స్తారాప్రముఖతో నృప. ౧౯
అన్యేషాం వానరేంద్రాగ్రాం శ్రీభిః పరివృతా హృహమ్,
గన్తు మిచ్ఛే సహాయోధ్యాయం రాజధానీం త్వయానఘ!. ౨౦

ఏవముక్తోఽథ వై దేహ్య రాఘవః ప్రత్యువాచ తామ్,
ఏవ నుస్త్వీతి కిష్కిన్ధాం ప్రాప్యసంస్థాప్య రాఘవః. ౨౧
విమానం ప్రేత్య సుగ్రీవం వాక్య మేత దువాచ హ,
బ్రూహి వానరశార్దుల! సర్వాన్వాసరపుష్లవాన్. ౨౨
స్వదారసహితా స్సర్వే హ్యయోధ్యాయం యాన్తు సీతయా,

తథా త్వమపి సర్వాభిఃశ్రీభి స్సహ మహాబల!. ౨౩
అభిత్వరస్య సుగ్రీవ! గచ్ఛామః స్థవశేత్వర!.

ఏవ ముక్తస్తు సుగ్రీవో రామేణామితతేజసా. ౨౪
వానరాధిపతి శ్రీమాం సైశ్చ సర్వై స్సనూపుతః,
ప్రవి శ్యాన్తఃపురం శీఘ్రం తారా ముద్వీక్ష్య భావత. ౨౫

ప్రియే! త్వం సహ నారీభి ర్వానరాణాం మహాత్మనామ్,
రాఘవేణాభ్యనుజ్ఞాతా మైథిలీ ప్రియకామ్యయా. ౨౬

త్వర త్వమభిగచ్ఛామో గృహ్య వానరయోషితః,
అయోధ్యాయం దర్శయిష్యామ స్సర్వా వశరథస్త్రియః. ౨౭

సుగ్రీవస్య వచ శ్రుత్వా తారా సర్వాజ్ఞకోభనా,
ఆహూయ చాబ్రవీ త్సర్వావానరాణాంతు యోషితః. ౨౮

పాపరహితుడవగు రాజా! తారమొదలయిన సుగ్రీవుని ప్రియభా
ర్యులతోను ఇతరులగువానరోత్తముల యందతిభార్యులతోనుఁ గూడినదాననై
నేను నీతో రాజధానియగు నయోధ్యం బ్రవేశింపవలెనని కోరుచున్నాను.
అని నీతాదేవి రామునితోఁజెప్పెను. ౧౯,౨౦

అంత రాముడు నీతావార్యుంబువిని యాచిడంజూచి “నీయష్టప్ర
కారముఁగాక” యనిపలికి కిష్కింధంజీరఁగానే పుష్పకంబు నిలిపి సుగ్రీ
వుం జూచి యామాటం జెప్పెను. ౨౧

వానరోత్తముడవగు సుగ్రీవుడా! వానరులందఱుఁ దమతమ
భార్యులతోఁ గూడినవారలయి యయోధ్యకు రావలెనని నీత కోరుచున్నది
కావున నవ్విధంబు గావింపుడని వానరవీరులకందఱునం జెప్పెను. ౨౨

మహాబలండువు వానరేశ్వరుండవగు సుగ్రీవుడా! అట్లు నీవు భార్య
లనందఱం దీసికొనిరమ్ము. జాగు నేయసుము. శీఘ్రముగాఁ బోవలెను. అని
రాముడు సుగ్రీవునితోఁజెప్పెను. ౨౩

శ్రీమంతుడు సమస్తవానరవీరులచేఁ బరిపృతుండునగు వానరరాజా
సుగ్రీవుడు కొలఁదికిమీఱిన పరాక్రమంబుగల రామునివచనంబువిని
శీఘ్రంబునఁ గిష్కింధనుఁ బోయి యంతఃపురంబుఁజొచ్చి యచటఁ బారం
జూచి యిట్లునిపలికెను. ౨౪,౨౫

ప్రియారాలా! నీవును మహాపరాక్రమకాలులగు నితరవానరుల భార్య
లును దనతోఁగూడ నయోధ్యకు రావలెనని నీతాదేవికోరెను కావున రాముం
డాప్రకారమునేయుటకై యాజ్ఞాపించెను. ౨౬

నీవు జాగునేయవలదు. వానరభార్యులనందఱం బిలుచుకొనిపోవుదము.
ఆ అయోధ్యానగరమునుజూచి దశరథభార్యులనందఱును సందర్శించి వత్తము.
అని సుగ్రీవుడు తారతోఁ జెప్పెను. ౨౭

తార సుగ్రీవువచనంబువిని సమస్తావయవంబులందును అలంకరించు
కొని వానరభార్యులనందఱం బిలిచి యిట్లుని పలికెను. ౨౮

1284 యుద్ధకాండే - వడ్వింశత్యుత్తరశతతమ స్కంధః. సర్గము.

సుగ్రీవేణాభ్యనుజ్ఞాతా గమ్యం సరైర్విశ్చ వానరైః,
మమచాపి ప్రియం కార్య మయోధ్యాదర్శనేన చ. ౨౯
ప్రవేశం చాపి రామస్యపౌరజానవదై స్సహ,
విభూతిం చైవ సర్వానాం స్త్రీణాం దశరథస్యచ. 30

తారయా చాభ్యనుజ్ఞాతాస్సర్వా వానరయోషితః,
నైవధ్యం విధిపూర్వేణ కృత్వాచాపిప్రదక్షిణమ్. 30
అధ్యారోహం నామనం తత్ప్రీతా దర్శనకాక్షియా,

తాభి స్సహోద్ధితం శీఘ్రం విమానం ప్రేక్ష్య రాఘవః. 31
ఋశ్యమూకసమీపేతు వై దేహీం పున రబ్రవీత్,

దృశ్యతేఽసౌ మహాన్ సీతే! సవిద్యు దివ తోయదః. 32
ఋశ్యమూకో గిరిశ్రేష్ఠః కాశ్చనై ధాతుభి ర్వృతః,

అత్రాహం వానరేంద్రేణ సుగ్రీవేణ సమాగతః. 33
సమయశ్చ కృత స్సీతే! వధార్థం వాలినో మయా,

ఏషా సా దృశ్యతే పమ్నా నభినీ చిత్రకాననా. 34
త్వయా విహీనో యత్రాహం విలలాప సుదుఃఖతః,
అన్యా స్తీరే మయా దృష్టా శబరీ ధర్మచారిణీ. 35
అత్ర యోజనబాహుశ్చ కబన్ధో నిహతో మయా,

దృశ్యతే చ జనస్థానే సీతే! శ్రీమా న్వనస్పతిః. 36

మీరలు మీమీభర్తలతో నయోధ్యకు గావలెనని సుగ్రీవుం డానతి
చ్చెను. మీరలు నాతోఁగూడ నయోధ్యకు వచ్చి యందలివిశేషములంజూచి
నాకును సంతోషంబు గావించవలెను. పౌరులును జానపదులును ఎదుర్కొన
రాముఁడు పేరొలగంబున నయోధ్యాపురిం బ్రవేశించుటను దశరథభార్యల
యందఱియొశ్యవ్యంబును గన్పలారం జూచివర్తము. అని తాళ వానరస్త్రీల
కుఁ జెప్పెను. ౨౯, 30

అంత వానరభార్యలందఱు తాళయనుమతి యయినంతనె యథావిధి
మంగళాచరణపూర్వకంబుగా సలంకారంబు గావించుకొని సీతాదేవింజూచు
కోరికి నుపంబున ముప్పిరిగొన నవ్వినానంబునకు బ్రదక్షిణంబగునట్లుగాఁ
చోయి తొరాసహితంబుగా నారోహించిరి. 30

రాముఁడు, తా మున్నగు నానోస్త్రీలు ఆరోహించినవెనుక నవ్వినా
నంబు శీఘ్రముగా నారోహయిన కెగసిపోవుటంజూచి ఋశ్యమూక సమీపం
బుఁజేరఁగానే సీతంజూచి యిట్లనిపలికెను. 31

సీతా! పక్ష్యతోత్తమంబగు నీఋశ్యమూకగిరి కాంచనధాతువులచేఁ
బరిష్కృతమయి యుండునని న మేఘపుత్రోఁగూకిన మేఘమువలె నొప్పును
న్నది చూడుము. 32

సీతా! ఈశ్వరంబుననే నామను వానరాజయిన సుగ్రీవునకును
సహాగనుంబు గలిగెన, ఇచ్చటనే నేను వాలినవిధించుటకై ప్రతీక్ష గావిం
చితిని. 33

ఇదిగో సుందరములైన యడవులుగల పంపాసరస్సున్నది చూడుము.
ఇచ్చట నేను నిష్క్రిం బాసెయు నుండునఁ బరశుమఖితుడనై విరసించితిని.

ఈపంపాసరస్సుతీరంబున నేను దాపనియైన శబరింజూచితిని. 34

ఈస్థలంబున నేను యోజనదీర్ఘంబులయిన బాహువులుగల కబంధుఁ
డనువానిం జపింతిని.

అధికమయిన విలాసముగలసీతా! ఏవృక్షము సమీపంబున హింసకుం

1286 యుద్ధకాణ్డే - వడ్డింశత్యుత్తరశతతమ స్పర్శః సర్గము.

యత్ర యుద్ధం మహా ద్వృత్తం తవ హేతోర్విలాసిని!,
రావణస్య నృశంసస్య జటాయోశ్చ మహాత్మనః. 3౮

ఖరశ్చ నిహతో యత్ర దూషణశ్చ నిపాతితః,
త్రిశిరాశ్చ మహావీర్యో మయా బాణై రజిహ్నః. 3౯
ఏత తదాశ్రమపద మస్తాకం పరవర్జిని!,
సర్ణళాలా తథా చిత్రా దృశ్యతే శుభదర్శనా. ౪౦
యత్ర త్వం రాక్షసేంద్రిణ రావణేన హృతా బలాత్,

ఏషా గోదావరీ రమ్యా ప్రసన్నసలిలాశివా. ౪౧
అగస్త్య స్వాశ్రమో హ్యేష దృశ్యతే పశ్య మైథిలి!,

దీప్తశైచ్చ వాశ్రమో హ్యేష సుతీక్ష్ణస్య మహాత్మనః. ౪౨

వై దేహి! దృశ్యతే చాత్ర శరభజ్ఞాశ్రమో మహాన్,
ఉపయాత స్సహస్రాక్షో యత్ర శక్రగి పురందరః. ౪౩

అస్తి వైశే మహాకాయో విరాధో నిహతో మయా,
ఏతే హి తాపసావాసా దృశ్యంతే తనుమధ్యమే!. ౪౪
అత్రిగి కులపతి ర్యత్ర సూర్యవై శావనరప్రభః,

అత్ర సీతే! త్వయా దృష్టా తాపసీ ధర్మచారిణీ. ౪౫
అసౌ సుతను! కైలేన్ద్రో శ్చిత్రకూటగి ప్రకాశతే,
యత్ర మాం కైకయీపుత్రగి ప్రసాదయితు మాగతః. ౪౬

డగు రావణునకును మహాత్ముండగు జటాయువునకును మహాయుద్ధంబు జరగనో, జటాయువునకును వాసస్తానమయిన యంత్రమంబగు అవటవృక్షంబు జనస్తానంబునఁ గానఁబడుచున్నది చూడుము. 32, 3౮

ఉత్తమవనితవగు సీతా! శేనుఖరుని దూషణుని మహాపరాక్రముండగు త్రిశిరుని గుఱిదప్పని బాణముల శేష్లంబున వధించితిని, అట్టిమనయాశ్రమపదం బిదిగో కానఁబడుచున్నది చూడుము. 3౯

ఇదిగో సుందరంబును మంగళశకరంబునగు మనపర్ణకాలంబాచుము. ఇచటనే రాక్షసేంద్రుండగు రావణుండు బలాత్కారంబున నిన్నవహించెను. ౪౦

సీతా! కషణీయంబును నిర్మలమయిన జంబుగలదియు మంగళకరియునగు నీగోదావరినదిం జూడుము. ఇదిగో అగస్త్యమహర్షి యాశ్రమము కానఁబడుచున్నది. ౪౧

మహాచుభావుండగు సుతీక్షునియాశ్రమము నదిగో దేదీప్యమానంబయి యున్నది చూడుము. ౪౨

సీతా! వేయికన్నుల గలవాఁడును, శత్రుపురంబుల భేదించినవాఁడునగు దేవేంద్రుండెచటికి వచ్చివాఁడో అట్టిమహనీయంబగు శరభంగాశ్రమము ఇచటఁ గానఁబడుచున్నది చూడుము. ౪౩

ఈస్థలంబుననే మహాకాయుండగు విరాధుండు నాచే జన్మింపెను.

సన్నని కౌసుగలదానా! సూర్యాగ్నులువలె మహాశేజుండగు నత్రిమహర్షి యెచటనున్నాడో, అటువ్యాశ్రమములు ఇవిగో యగపాదుచున్నవి. ౪౪

సీతా! ఇచటనే నీవు పుమధార్మికయగుననుచు నుదేవిం బొందితివి.

సుందరమయిన మేరుగలదానా! ఇదిగో పర్యతశ్రేష్ఠంబగు చిత్రికూటంబు ప్రకాశించుచున్నది చూడుము నన్ను రాజ్యంబుఁగీకరింపుమని వేడుటకై కైకేయాదుమారుండగు భరతుం డెచటికి వచ్చివాడు. ౪౫

1288 యుద్ధకాణ్డే - వద్వింశత్యు త్తరశతతమ స్సర్గః. సర్గము.

ఏష సా యమునా దూరా ద్దృశ్యతే చిత్రకాననా,

భరద్వాజశ్రమో యత్ర శ్రీమా నేష ప్రకాశతే. ౪౭

ఏష త్రిపథగా గజా దృశ్యతే వరవర్ణిని,
నానాద్విజగణాకీర్ణా సంప్రపుష్పితకాననా. ౪౮

శృంగీరేరపురం చై శ ద్దుహో యత్ర సమాగతః,
ఏష సా దృశ్యతే శ్రీతే! సనియు స్యాపమానినీ. ౪౯
నానాశయతాకీర్ణా సంప్రపుష్పితకాననా,

ఏష సా దృశ్యతే యోధాభ్యుదయభానీ శుభ్రాననా, ౫౦
అయోధ్యాం శుభ్రవై శ్రీహి! ప్రదీపితపునరాగతా,

తత స్తే హనరా సుశ్రేష్ఠా యసశ్చ విషణ్ణః. ౫౧
ఉత్పిశ్యోత్పత్య వపుశు స్థాం పురీం శుభదన్వనామ్,
తత స్తే తాం పాణ్డూరిహర్తృవంహీనీం
విభాజ్యత్యం దజవంజులకులామ్. ౫౨

పురీ మయోధ్యాం దన్వశుః ప్లవజ్జమాః
పురీం మహేస్వర్య యథామరావతీమ్.

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే వద్వింశత్యు త్తరశతతమ స్సర్గః.

అల్లదిగో యమునానది సుందరములయిన యడవులతో దూరంబునం గనబడుచున్నది.

భరద్వాజమహర్షి యాశ్రమంబున్న కీమంతంబగు ప్రదేశ మిదిగో భాసిల్లుచున్నది. ౪౭

ఐనితారత్నమా! నానావిధపక్షిసమూహముచే నేరితంబయి తీరంబులం జక్కగాఁబూచినయడవులతో నొప్పుచున్న యాకాశభూపాతాళంబులం బొందుటచేఁ ద్రిపథగ యనంబడు గంగానది యిదిగో కానబడుచున్నది. ౪౮

ఇదిగో శృంగి బేరపురము, ఇచటనే గుహుఁడు నునయొద్దకు వచ్చెను. నీరా! తీరంబులందుఁ జక్కఁగా బుష్పించిన నానావిధములగు పెక్కు-వృక్షములతో నొప్పుచున్నదియూఁ ద్రిప్రదేశంబుల ననేయజ్ఞంబులు నేయబడి యుండుటచులఁ దేక్క. యూహ్యులములగోఁ గూడినదియు నగు మాన యయోగ్యవర్షిపంబున చున్న సరియూఁది యిదిగో కనబడుచున్నది. ౪౯

మా నానావిధ పక్షిసమూహముఁ యా నయోధ్యానగరిగూఁ గాఁ బడుకొన్నిది యుండును. నీరా! నయోధ్యను ముగ్ధ సుఖంబున విచ్చివావు కావున దక్కరికి ననుక్కురింపఁడు. అది గామఁడు నీతనోఁ బలికెను. ౫౦

అదిగో నానావిధ పక్షిసమూహము విభీషణుఁడు అందఱునులేచి మాదువారింబు ముగ్ధులగుయిన నుయ్యయోధ్యానగరిం బొచిరి. ౫౧

ఈంక శృంగముల బుర ప్రదేశ తోక కి నానావిధములయిన వ్రొట్టికొమ్మగల శృంగంబునోఁదిం గూడినదియల గుప్తం బునను వీరంబులును అధికముగాఁ గలదియనగు నయ్యయోధ్యావృత్తిని వానరులు సందర్శించిరి. ౫౨

ఇది నూటయిరువదియావపర్వము.

1290 యుద్ధకాణ్డే - సప్తవింశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః. సర్గము.

సప్తవింశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః.
పూర్ణే చతుర్దశే వషే వచ్చమాన్యం లక్ష్మణాగ్రజః,
భరద్వాజాశ్రమం ప్రాప్య వవన్దే నియతో మునిమ్. ౧

సోఽపృచ్ఛ దభివా ద్యైనం భరద్వాజం తపోధనమ్,

శృణోషి కచ్చి గృగవన్! సుభిక్షానా మయం పురే ౨
కచ్చి శ్చ యుక్తో భరతో జీవన్త్యపి చ మాతరః,

ఏవ ముక్తస్తు గామేణ భరద్వాజో మహామునిః. ౩
ప్రత్యువాచ రఘుశ్రేష్ఠం స్థితపూర్వం ప్రహృష్టవత్,

పఙ్కుదిగ్ధస్తు భరతో జటిల స్తావ్ంప్రతీక్షణే. ౪
పాదుకే తే పురస్కృత్య సర్వం చ కుశలం గృహే,

త్వాం పురా చీరవసనం ప్రవిశన్తం మహావనమ్. ౫
స్త్రీతృతీయం చ్యుతం రాజ్యా ధర్మకామంచ కేవలమ్,
పదాతిం త్యక్తసర్వస్వం పితౄ ర్యచన కారిణమ్. ౬
సర్వభోగైః పరిత్యక్తం సర్వచ్యుత మి వాసుమ్,
దృష్ట్వా తు కరుణా పూర్వం సమాఽసీ శృణుసింజయ! ౭
క్తే కేయూ నచనే యుక్తం వన్యమూలఫలాశివమ్,

నూటయిరువదియేడవసర్గము.

చైత్రశుద్ధ పంచమియందు రాముండు వనవాసంబునకై యయోధ్య. విడిచినవాడుకావున మరల నాచైత్రశుద్ధచతుర్థి బదునాబుగొండ్లు నిండినపిమ్మట శుద్ధపంచమియందు లక్ష్మణాగ్రజాండగు రాముండు భరద్వాజా శ్రమంబుజేరి భక్తితో నమహామునికి నమస్కారము గావించెను. ౧

రాముండు తపమే ధనముగాఁగల భరద్వాజమహర్షికి నమస్కరించి యతనినివిధంబున నడిగెను.

భగవంతుడా! ఆయోధ్యానగరంబున సుభిక్షమును ఆరోగ్యముగా నున్నసంగతిని వింగువాయేమి? భరతుండు చక్కగాఁ బ్రజాపాలనంబు నేయుచున్నాడా? మాతల్లులందఱును సుఖముగ నున్నారాయేమి? అని రాముండు భరద్వాజా నడిగెను. ౨

ఇట్లు రాముండడుగఁగానే భరద్వాజమహర్షి రాముని మరలం జూడఁగలుగుటకు సంతృప్తుండై కఘునింశమునఁ బుట్టినవారిలో నెల్ల నుత్తముండగు రాముంజూచి “ఇతండుసర్వజ్ఞుండై యుండినన్నడుగుచున్నాఁడు” అనిచిఱునగవు మోమునం జేరింగ నిట్లునివలికెను. 3

భరతు డో దేహసంస్కారము లేకపోవుననిన ముఱికితోఁగూడిన దేహముతో జటాధారియై నీపాడుకల ముందిడికొని ప్రజాపాలనము నేయుచు నీరాక కరురుచూచుచున్నాఁడు; గృహమున సమస్తమును త్రేగుముగా నున్నది. ౪

శత్రుసమాహంబుల జయించునట్టి రాముడా! నీవు మున్నుతండ్రి యాజ్ఞను బాలించువాడవై కైకేయి వచనంబు శిరసావహించి నీతొలత్తుణ సహితుండవై పురాతనములైన నారచీరలను ధరించి రాజ్యంబుఁబాసి ధర్మంబుమాత్రమే యవలంబించి సర్వస్వంబును విడిచి సమస్తభోగంబులనుం బరిత్యజించి అడవియంగుఁబుట్టిన ఫలమూలంబులై యాహారంబుగాఁ గొనుచుఁ గాలినడక నడిచి మహారణ్యంబుఁ బ్రవేశింపవచ్చినప్పుడు నిన్నుఁజూడఁగానే వాకు మిక్కిలియు దుఃఖమయ్యెను. ౫-౭

1292 యుద్ధకాండే - సప్తవింశత్యుత్తరశతకము స్వర్గః. స్వము.

సాంప్రతం సుసమృద్ధార్థం సమిత్రగణబాంధవమ్. ౮
సమీక్ష్య విజతారిం త్వం మమ ప్రీతి రనుత్తమా,

సర్వం చ సుఖదుఃఖం తే విదితం మమ రాఘవ! ౯

యత్త్వయా విపులం ప్రాప్తం జనస్థానవధాదికమ్,
బ్రాహ్మణార్థే నియుక్తస్య రక్షీతు స్సర్వతాపసాన్. ౧౦

రావణేన హృతా భార్యా బభూవేయ మనిద్ధితా,
మారీచదర్శనం చైవ స్తీర్ణోన్నతన మేనచ ౧౧

కబన్ధరశ్శనం చైవ సమ్పాభిగమనం తథా,
సుక్రీవేనచ తే సఖ్యం యచ్చ వాలీ హత స్త్వయా. ౧౨

మార్గణం చైవ వేదేహ్యగి కర్త వాతాత్తజస్య చ,
విదితాయాం చ వై దేహ్యం సశనేశు శ్వదా కృతః ౧౩

యథావా దీపితా లజ్జా శ్చహృష్టై ర్మరియూథపైః,
సప్రత్యబాంధవా మాన్య స్సుబల స్సహనాహనః. ౧౪

యథా వినిహత స్సృక్త్యై నాచణో శేనకన్త్యైః,
సకూగమశ్చ తిగళై శ్వదా రత్నశ్చ తేనరః. ౧౫

సర్వం సు మైత ద్విదిశిం తపసా ధర్మచక్రం,
అహ సు శ్వశ్ర తే కన్తి నం శ స్సుభృతాం చర! ౧౬

అర్ఘ్య మప్య గృహ జేన సుయోధ్యాం శ్వో గమిష్యసి,

తస్య తద్భిరసా వాక్యం ప్రతిగృహ్య వృశాత్తజః. ౧౭
బాధ మిశ్యేన సంహృష్టో ధీనూ వ్యర మయాచత,

అకాలే ఫలినో వృతా సుర్యే చాపి మధుస్రవాః. ౧౮

ఇప్పుడో కార్యసిద్ధినొంది శత్రువులజయించి స్నేహితులను బంధువులనుగూడి క్షేమంబుగా వచ్చిన నిన్నుఁజూడఁగా నాకుఁబరమసంతోషంబు గలుగుచున్నది.

రాముఁడా! నీకు వనవాసకాలంబునంగలిగిన సుఖదుఃఖమంతయు నాకుఁ దెలిసియున్నది.

ధర్మమునం దధికప్రీతిగల రాముఁడా! నీవు బనస్థానంబున ఖరాదిరాక్షసుల వధించుటయు మహర్షులు యాచించుటవలన నీవిట్లు రాక్షసులవధించి సమస్తమనుల రక్షించుచుండఁగా అనిందిత యయినవీభౌర్యను రావణుండు పహరింపఁ దలంచుటయు మారీచుండు జంకరూపంబున వచ్చుటయు రావణుండు స్త్రీత నపహరించుటయు నీవుకబంధుంజూచి వధించుటయు పంపాసర సుస్సనకుఁ బోవుటయు సుగ్రీవునితో సఖ్యంబు గావించుటయు వాలిని వధించుటయు వానరులు సీతాదేవిని వెదకుటయు పానుమంతుఁడు సముద్రంబు దాటి లంకఁయందుఁ బెక్కురాక్షసులవధించి సీతం గాంచుటయు సీతావృత్తాంతము తెలిసినమీఁద నలునిచే సముద్రమునకు నేతువుకట్టం బడుటయు వాసరవీరు బత్సాహమనొంది లంకను దహించుటయు దేవకంటకుండగు రావణుండు పుత్రిమిత్రబంధుసహితంబుగా సైన్యసమేతంబుగా యుద్ధంబున నీచే వధింపఁబడుటయు బ్రహ్మాదులు నీయొద్దకు వచ్చుటయు నీకు ఇంద్రుండు వరంబొసంగుటయు ఈవృత్తాంతములంతయు నేను దఘోబలంబున నెఱింగితిని.

౧౦-౧౫

ఆయంధంబు ధరించినవారిలో నుత్తముఁడా! నేనును ఇచటనీకు వరంబొసంగెదను అడుగుము. ఇప్పుడు నాకావించుపూజంగైకొని రేపు ఆయోధ్యకుఁబోము అని భరద్వాజుండు రామునితోఁజెప్పెను.

౧౬

బుద్ధిమంతుండగు రాచకౌమరుంచు రాముండు భరద్వాజమహర్షి వచనంబును శిరసావహించి అట్లే యనిపలికి యీవరము వడిగను.

౧౭

భగవంతుఁడవగు భరద్వాజుఁడా! నీ నయోధ్యకుఁ బోవుమాన్దంబున

1294 యుద్ధకాండే - అష్టావింశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః. సర్గము.

ఫలా న్యమృతకల్పాని బహూని వివిధానిచ,
భవన్తు మూర్ధే భగవ! న్నయోధ్యాం ప్రతిగచ్ఛతః. ౧౯

తథేతి చ ప్రతిజ్ఞాతే వచనా త్వమన స్తరమ్,
అథన న్నారపా స్తత్ర స్వర్గపాదవసన్నిభాః. ౨౦

నిష్ఫలాః ఫలిన శ్చాస నివృత్తాః పుష్పశాలినః,

శుష్కా స్సమగ్రపత్తా స్తే సగా శ్చైవ మధుస్రవాః. ౨౧
సర్వతో యోజనా త్రీణిగచ్ఛతా మభవం స్తదా,

తతః ప్రహృష్టాః ప్లవగర్షభా స్తే
బహూని దివ్యాని ఫలాని చైవ. ౨౨
కామా దుపాశ్చన్తి సహస్రశ స్తే
ముదాన్వితా స్స్వర్గజతో యథైవ,

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాండే సప్తవింశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః.

అష్టావింశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః.

అయోధ్యాం తు సమాలోక్య చిన్తయామాస రాఘవః,

చిన్తయిత్వాహనూరున్త మువాచ ప్లవగోత్తమమ్. ౧

జానీహి కచ్చి త్కుశలీ జనో నృపతిమద్ధిరే,

వృక్షము లన్నియు కాలముగానియప్పుడు గూడ ఫలవంతంబులయి మధువు
 స్రవించుచుండవలెను. ఫలంబు లమృతంబువంటి రుచిగలిగి యశేకంబులు
 గాను నానావిధంబులుగా నుండవలెను. అని రాముండు భరద్వాజమహర్షిని
 పరంబడిగను. ౧౮,౧౯

అప్పుహర్షి యట్లేయని ప్రతిజ్ఞ నేయుటయు ఆయానయామాట చెప్పినం
 తనె యచటివృక్షములన్నియు స్వర్గమునందలి కల్పవృక్షములవలె సర్వకామ
 సమృద్ధంబులై యొప్పినవి. ౨౦

అంతకుమున్ను ఫలింపకుండిన వృక్షంబులు ఫలవంతంబు లయినవి.
 పుష్పింపనివి పుష్పించినవి.

అప్పుడు ఆనానరులయోధ్యకుఁ బోవునప్పుడు మార్గంబున నెటుచూ
 చినను మూడామడలవఱకు ఎండియుండిన వృక్షములన్నియుఁ బ్రత్రంబులతో
 విండినవై తేనియ స్రవించుసాగినవి. ౨౧

అంత నన్వానరోత్తములు మేనంబులకలంకురింపఁ బరమసంతోషంబు
 నొంది దివ్యంబులగు నాఫలంబులను యథేచ్ఛంబుగా వేలకొలంది భక్షించుచు
 స్వర్గంబుననుండువారలుంబోలె నానందంబునొందిరి. ౨౨

ఇది నూటయిరువదియేడవసర్గము.

నూటయిరువదియొనిమిదవసర్గము.

రాముండు ఆయోధ్యం దలంచుకొని మనంబునఁ గొంతదడ వాలో
 చించెను.

రామునిఁ బట్టించించి నానరోత్తముండును హనుమంతుం బిలిచియి
 ట్లని పలికెను. ౧

ఆయోధ్యలో రాజాగారి నగరిలో మాతల్లులు మొదలగువారలందఱు
 క్షేమముగా నున్నసంగతిం బలిసికొనుము.

1296 యుద్ధకాండే - అష్టావింశత్యుక్తశతతమ స్సర్గః. సర్గము.

శృణ్వే బేరపురం ప్రాప్య గుహం గహనగోచరమ్. ౨
నిషాదాధిపతిం బ్రూహి కుశలం వచనా న్నమః,

శ్రుత్వా తు మాం కుశలిన మనోగం విగతజ్వరమ్. 3
భవిష్యతి గుహః పీఠ స్సమ మాత్మసమ స్సఖా,

అనూధ్యాయాశ్చ తే మార్గం ప్రవృత్తిం భరతస్య చ. ౪
నివేదయిష్యతి పీఠో నిషాదాధిపతి ర్గుహః,
భరతస్తు త్వయా వాచ్యః కుశలం వచనా న్నమః. ౫
సిద్ధార్థం శంస మాం తస్మై సభార్యం సహలక్ష్మణమ్,

హరణం చాపి వై దేహ్య రావణేన బలీయసా. ౬
సుగ్రీవేణ చ సంసర్గం వాలినశ్చ యథం రణే,
మైథిల్యన్వేషణం చైవ యథా చాధిగతా త్వయా. ౭
లబ్ధయితావ్ మహాతోయ మాపగాపతి మవ్యయమ్,
ఉపయానం సముద్రస్య సాగరస్య చదర్శనమ్. ౮
యథా చ కారిత స్నేహా రావణశ్చ యథా హాహుః,
వరదానం మహేష్ఠేణ బ్రహ్మణా వరుణేన చ. ౯
మహాదేవప్రసాదా చ్చ పిత్రా మమ సమాగమమ్,
ఉపయాతం చ మాం సౌమ్య! భరతస్య నివేదయ. ౧౦
సహ రాక్షసరాజేన హరీణాం ప్రసరేణ చ,
ఏత చ్ఛ్రితావ్ య మాకారం భజతే భరత స్తదా. ౧౧
సచ తే వేదితవ్యస్సాన్య త్సర్వం యచ్ఛాపి మాం ప్రతి,
జితాన్ శత్రుగణా న్నామః ప్రాప్య చానుత్తమం యశః. ౧౨

నీవు నామాటప్రకారమున శృంగిలేరపురమునకుఁ బోయి యచట
వసచరుండును వివాదరాజునకు గుహుం జూచి యతనికి నాక్షేమంబుఁ
జెప్పుము. ౨

నేను రోగి మేమియు లేక శత్రువుల జయించి షేమముగ వచ్చినానని
విన్నంత నె గుహుండు మిక్కిలియు సంతోషంబు నొందఁ గలఁడు. అతఁడు
నాకు ఎంతమాత్రము భేదములేని (నావ్యాదయనువంటి) (నాప్రాణమువంటి)
న్నేహితుఁడు. ౩

బోయల రాజయిన గుహుండు అయోధ్యకుఁ బోవు మార్గంబును భర
తుని వృత్తాంతమును నీకు సంతోషంబునం జెప్పఁగలఁడు. ౪

నావచనంబువలన భరతునకును నాక్షేమంబుఁ జెప్పుము. నేను వనవా
సప్రతంబు నెఱవేర్చి నీతొలక్షణసహితంబుగా షేమంబున వచ్చినాననియు
నతనికిఁ జెప్పుము. ౫

సౌమ్యఃపావగు హుమంతుఁడా! నీతను బలవంతుఁడగు రావణుండప
హరించుటయు నేను కుగ్రీవునితో సఖ్యంబు గావించుటయు యుద్ధంబున
వాలిని వధించుటయు వానరులు నీతిను వెదకుటయు నీవు అంతములేని జలము
గలదియు నదీపతియునగు సముద్రంబు చాటి నీతం గాంచుటయు అంద
ఱును సముద్రమునొద్దకుఁ బోవుటయు సముద్రుండు నాకు దర్శనం బొసం
గుటయు సముద్రంబున సేతువుల్పించుటయు నేను రావణునివధించుటయు
బ్రహ్మవరుణానుమతుండై దేవేంద్రుఁడు నాకు వరంబొసంగుటయు నాకు
మహేశ్వరానుగ్రహంబుసంజేసి నాతండ్రిసమాగమంబు గల్గుటయు నేను
రాక్షసరాజయిన విభీషణునితోను వానరరాజయిన కుగ్రీవునితోను వచ్చు
టయు భరతునకుఁ జెప్పుము. ౬-౧౦

ఈవృత్తాంతమంతయు వినినప్పుడు భరతునిముఖంబున నేమి యాకా
రంబుదోచునో నావిషయమయి యేమియింగితంబు బయలుపడునో దాని
సంతయు నీవు జాగ్రత్తతో గ్రహింపవలెను. ౧౧

రామండు శత్రువులనందఱం జయించి యుత్తమంబగు కీర్తినిొంది

1298 యుక్తకాండే - అష్టాంశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః. సర్గము.

ఉపయాతి సమృద్ధార్థ సహ మిత్రై ర్మహాబలైః,

జేయా స్సర్వే చవృత్తాన్తా భరత స్వేజ్జితానిచ. ౧౩
తత్త్వేన ముఖవర్జేన దృష్ట్యా వ్యాభాషణేన చ,

సర్వకాలసమృద్ధం హి హ స్త్యశ్వరభసంకులమ్. ౧౪
పితృపై తామహం రాజ్యం కస్య నావర్తయే వ్యసః,

సంగత్యా భరత శ్రీమా న్రాజ్యార్థే చే త్స్వయం భ వేత్. ౧౫
ప్రశాస్తృ వసుధాం కృత్వాన్న మఖలాం రఘునందనః,

తస్య బుద్ధిం చ విజ్ఞాయ వ్యవసాయం చ వాసర! ౧౬
యావ స్సదూరిం యాతాః స్వ షీప్ర మాగన్తు మర్హసి,

ఇతి శ్రీసనూదిప్త్యో హనుమా న్నారుతాత్మజః. ౧౭
మానుషం ధారయ న్ప్రాప మయోధ్యాం త్వరితో యయా,

అ ధోత్పపాత వేగేన హనుమా న్నారుతాత్మజః. ౧౮

గరుత్మా నివ వేగేన జిఘృక్ష న్సుజగో త్తమమ్,
లఙ్ఘయిత్వా పితృవధం భుజగేంద్రాలయం శుభమ్. ౧౯

గజాయముసయో ర్మధ్యం సన్నిపాత మతీత్య చ, ౨౦
శృంగీబేరపురం ప్రాప్య గుహ మాసాద్య వీర్యవాన్.

స వాచా శుభయా హృష్టో హనుమా నిద మబ్రవీత్,

సమస్తార్థంబుల నొందినవాడై మహాబలకాలులగు న్నేహితులతోఁగూడ
వచ్చుచున్నాఁడు. అని భరతునితోఁ జెప్పెను. ౧౨

ఈవచనముఁజెప్పి భరతుని ముఖవర్ణంబువలనను దృష్టిపలనను మాట
వలనను ఏమియూహింపనగునో అవృత్తాంతములు ఇంగిరములు అన్నియు
యథార్థముగాఁ జెలిసికొనిరమ్ము. ౧౩

సమస్తకాలంబులను సమృద్ధంబును ఏనుఁగులు గుఱ్ఱములు రథములు
సమృద్ధముగాఁగలదియుఁ గలక్రమాగతంబునగు రాజ్యంబును అనుభవించు
చుండునప్పుడు ఎంతధార్మికుఁడైనను దానివిడుచుటకష్టము. ౧౪

శ్రీమంతుఁడును రఘువంశమునందుఁ బుట్టినవారికి సంతోషంబు గలి
గించువాఁడునగు భరతుఁడు బహుకాల మనుభవించుచుండినందునఁ దానే
రాజ్యంబు నపేక్షించు నేని ఎంతమాత్రము కొఱతలేక సర్వసమృద్ధంబైన
సమస్తభూమిని ఆతఁడే పాలించుచుండుఁగాక. ౧౫

హనుమంతుఁడా! నీవు భరతునియభిప్రాయంబును నిశ్చయంబును
చెలిసికొని యతఁడు రాజ్యంబు నపేక్షించు నేని మేము దూరము వచ్చుటకు
మున్నే మాయోద్దేశము అని రాముఁడు హనుమంతునితోఁజెప్పెను. ౧౬

వాయుపుత్రుండయిన హనుమంతుఁడు ఇద్విధంబున రామునాజ్ఞను
గ్రహించి మనుష్యరూపంబు నొందినవాడై వేగంబున వయోధ్యాపురికిఁ
బోవ నుద్వేగించెను. ౧౭

అంత గరుత్మంతుఁడు మంచిసర్పముపైకి వేగంబున నెగసిపోవునట్లు
వాయుకుమారుండగు హనుమంతుఁడు వేగంబున నాకాశమునకెగసిపోయెను.

పరాక్రమవంతుడగు నా హనుమంతుఁడు అట్లు తన తండ్రిహర్షం
బయిన యాకాశమునకు లంఘించి నానావిధ మహాసర్పములకు నివాసస్థాన
మయిన మంగళకరంబగు గంగా యమునా సంగమంబు నతిక్రమించి శృంగి
వేరపురంబునకుఁ బోయి గుహునింజూచి సంతృప్తుండై శుభంబగు వచనం
బున నిట్లనిపలికెను. ౧౮, ౨౦

1300 యుద్ధకాణ్డే-అష్టావింశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః. సర్గము.

సఖా తు తవ కాకుత్స్థో రామ సుత్యపరాక్రమః. ౨౦

సహసీత సు సామిత్రి సు తావం కుశల మబ్రవీత్,
పశ్చమీ మద్య రజనీ ముషీతావ్ వచనా న్తునే. ౨౧
భరద్వాజాభ్యనుజ్ఞాతం ద్రక్ష్య స్య దై వ్యవ రాఘవమ్,

ఏవ ముక్తావ్ మహాతేజా సుంప్రహృష్టశనూరుహః. ౨౨
ఉత్సపాత మహావేగో వేగవా నవిచారయన్,

సోఽపశ్య ద్రామతీర్థంచ నదీం వాలుకినీం తథా. ౨౩

గోనుతీం తాం చ సోఽపశ్య ద్భీనుం సాలవనం తథా,
ప్రజాశ్చ బహుసాహస్రాః స్ఫీతాజ్జనపదా నపి. ౨౪

స గత్వా దూర మధ్వానం త్వరితః కవికుజ్జరః,
ఆససాద ద్రుమా స్ఫుల్లా న్నన్దిగ్రామసమీపగాన్. ౨౫
స్త్రీభి స్రువుత్తై ర్వృద్ధైశ్చ రమమాణై స్సవ్వలంకృతాన్,
సురాధిప స్యోపవనే యథా చై త్రరథే ద్రుమాన్. ౨౬

క్రోశమాశ్రే త్వయోధ్యాయా శ్చీరకృష్ణాజినాఘ్నరమ్,
దదర్శ భరతం దీనం కృశ మాశ్రమవాసివమ్. ౨౭
జటిలం మృదిగాజ్లం బ్రాతృస్యసనకర్షిణమ్,
ఫలమూలాశినం దా న్తంతాపసం ధర్మచారిణమ్. ౨౮

నీసఖుఁడు సత్యపరాక్రముఁడగు రాముఁడు నీతాలక్ష్మణసహితుఁడై నన్ను నీకుఁ దనక్షేమము నెప్పఁబంచెను. ౨౧

రాముఁడు భరద్వాజమహర్షి పనుపుసంజీని యీపంచమీతిధిరాత్రి భరద్వాజాశ్రమంబునఁ గడపి యెల్లి నూర్యోదయంబున నప్తువాన్ని యనుజ్ఞ నొంది బయలుదేటి రాఁగలఁడు; శీఘ్రంబున నె యతనిఁ జూడఁగలవు అని హనుమంతుఁడు గుహునకుఁ జెప్పెను. ౨౨

మహాపరాక్రమశాలియు సధికమయిన వేగముగలవాఁడునగు హను మంతుఁడు సకలబోకానందము గలిగించునట్టి రామాగమనవృత్తాంతమును భర తునితోఁ దనకుఁ జెప్పఁగలిగెనని సంతోషంబునం బులకాంకిత శరీరుండై మహావేగంబు నవలంబించి మార్గశ్రమంబు సరకునేయక (మార్గమునందలి వన గిరినదీపురసౌందర్యాదు గణింపక) యాకాశమాగ్ధంబునం బోయెను. ౨౩

ఆహనుమంతుఁడు మార్గంబునం బరశురామతీర్థంబును వాలకినీనది నిం గాంచెను. ౨౪

ఆహనుమంతుఁడు గోమతీనదిని దయంకరంబగు సాలవృక్షవనంబును బెక్కు వేల సంఖ్యగలజనంబులను నానావిధ సస్యంబులచేఁ నమృద్ధములయిన గ్రామములనుం గాంచెను. ౨౫

నానాగోత్రముండగు హనుమంతుఁడు వేగంబున బహుదూరంబు పోయి క్రీడించుచున్న ప్రీతాలవృద్ధజనులచే నలంకృతంబులయి దేవేంద్రుని నలదనోద్యానంబునఁ గుహరుని చైత్రరథంబుననుండు వృక్షంబులవలె సర్వసమృద్ధంబులయి యొప్పుచున్నవియుఁ జక్కగాఁ బుష్పించినవియునగు నందిగ్రామప్రాంతవృక్షంబుల సమీపంబునకుఁ బోయెను. ౨౬, ౨౭

అయోధ్యానగరంబునకు రెండుగడియల దూరంబున నాశ్రమంబు నంగు నివసించుచున్నవాఁడును వల్కలంబులను గృష్ణజనంబులను గట్టున ప్రం బుగా చుత్తరీకుంబుగాఁ దాల్చినవాఁడును బదునాలుగు సంవత్సరములు పూర్ణములయ్యు నింక రాముఁడు రాలేదేమని దీచుఁడై యున్నవాఁడును

1802 యుద్ధకాండే - అష్టావింశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః. సర్గము.

సమున్నతజటాభారం వల్కులాజనవాససమ్,
నియతం భావితాత్మానం బ్రహ్మరిసమతేజసమ్. 30
పాదుకే తే పురస్కృత్య శాసనం వై వసున్ధరామ్,
చాతుర్వర్ణ్యస్య లోకస్య త్రాతారం సర్వతో భయాత్. 31
ఉపస్థిత మమాత్రైశ్చ శుచిభిశ్చ పురోహితైః,
బలముఖైశ్చ యుక్తైశ్చ కామాయామృరధారిభిః. 32

స హి తే రాజపుత్రం తం చీరకృష్ణాజనామృరమ్,
పరిభోక్తుం వ్యవస్యన్తి పౌరా వై ధర్మవత్సలాః. 33

తం ధర్మమివ ధర్మజ్ఞం దేహవస్తమి వాపరమ్,
ఉవాచ ప్రజ్ఞలి ర్వాక్యం హనూమా న్నారతాత్మజః. 34

వసన్తం దణ్డకారణ్యే యం త్వం చీరజటాధరమ్,
అనుశోచసి కాకుత్స్థం స త్వం కుశల మబ్రవీత్. 35

ప్రియ మాఖ్యామి తే దేవ! శోకం త్యక్యసి దారుణమ్,
అస్మిన్మహూర్తే భ్రాతృ త్వం రామేణ సహ సజ్జతః. 36

నిహత్య రావణం రామః ప్రతిలభ్య చ మైథిలీమ్,
ఉపయతి సమృద్ధార్థ సుహ మిత్రై ర్మహాబలైః. 37

భ్రాతృదుఃఖంబునఁ గృశించినవాఁడును ఉన్నతమయిన జటాభాకంబు
వహించియున్నవాఁడును దేహసంస్కారమాలేమింజేసి దేహమంతయు ముఱి
కితోఁగూడినదిగా నున్నవాఁడును ఫలమూలంబులే యాహారంబుగాఁగొనుచు
న్నవాఁడును జితేంద్రియండును దపస్సంపన్నుండును బరమధార్మికుండును
నియమయుక్తుండును ఆత్మనుసంధానపరాయణుఁడును బ్రహ్మీయంబోలే
దేజస్సంపన్నుండును రాముం డొసంగిన యాపాదుకలం బురస్కరించుకొని
భూమిం బాలించుచున్నవాఁడును జతుర్వర్ణంబులకును వీధయంబును బొర
యకుండ సంరక్షణము నేయుచున్నవాఁడును గామయవస్త్రంబులు దాలిచి
యవహితులయి పరిశుద్ధులయియున్న మంత్రులుం బురోహితులు నేనాధ్య
క్షులుం గొలువఁ జేరోలగంబున నున్నవాఁడునగు భరతుని హనుమంతుఁడు
చూచెను.

౨౮-౩౨

మంత్రులు మున్నగు వారలును గామయవస్త్రము ధరించుట కేమి
కారణమనఁగా రాజపుత్రుండగు భరతుఁడు వారచీరుఁ గృష్ణాజినంబును
ధరించియుండఁగాఁ బరమధార్మికులగు మంత్రి ప్రద్యుతిపారులు ఆభరతుని
విడిచి మంచినస్త్రములు మొదలయిన భోగముల ననుభవించ నొల్లరైరి ౩౩

వారూపమారుడగు హనుమంతుఁడు సమస్తవర్ణింబులుం దెలిసిన
వాఁడును మూర్తివహించిన రెండవవర్తిదేవతయనం దగియున్నవాఁడు నగు
నాభరతుంజూచి చేతులుమోడ్చి యిట్లనిపలికెను. ౩౪

దండవరణ్యంబున నల్కలంబులను గట్టుకొని జటాధారియయి
యున్న యెవ్వఁగుఁజేరిన నీవీట్లు దుఃఖించుచున్నావో ఆరాముఁడు తన
క్షేమమును నీకుఁజెప్పటకై నన్నుఁ బంపెను. ౩౫

రాజా! నీకుఁ బ్రియవార్తఁ జెప్పెదను నీ యీ భణాంకరమయిన
దుఃఖమంతయు నాశమునొందఁగలదు. ఈముహూర్తంబునందే నీవు నీయ
న్నయగు రామునిఁగూడి నుఖంబు నొందఁగలవు ౩౬

రాముండు రావణునినిధించి సీతాదేవిని మరలకొంది సమస్తార్థంబులం
బొందినవాడై మహాబలకాలులగు మిత్రులతో వచ్చుచున్నాఁడు. ౩౭

1804 యుద్ధకాణ్డే-లప్తావింశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః సర్గము.

లక్ష్మణశ్చ మహాతేజా వై దేహీ చ యశస్వినీ,
 సీతా సమగ్రా రామేణ మహేంద్రేణ యథా శచీ. ౩౮

ఏవ ముక్తో హనుమతా భరతో భ్రాతృవత్సలః,
 పసాత సహసా హృష్టో హర్షాన్లోహం జగామ హ. ౩౯

తతో ముహూర్తా దుష్టాయ ప్రత్యాశ్వస్యచ రాఘవః,
 హనుమన్త మువా చెదం భరతః ప్రియవాదినమ్. ౪౦
 లకోజైః పీఠిమయైః కపి మాలిజ్య సంభ్రమాత్,
 సిమేచ భరత శ్రీమూ విప్రులైః రాస్రబిరుభిః. ౪౧

దేవో వా మానుషో వా త్వ మనుగ్రోశా దిహగతః,
 ప్రియాభ్యాసస్య తే సౌమ్య! దదామి బ్రువనః ప్రియమ్. ౪౨
 గవాం శససహస్రం చ గ్రామాణాంచ శతం వరమ్,
 నుకుణ్డలా శ్శుభాచారా భార్యః కన్యాశ్చ షోడశ. ౪౩
 హేనువర్ణా స్సునాపోయా శ్శశిసామ్యానవాః స్త్రియః,
 సర్వాభరిణసంపన్నా స్సంపన్నాః కులజాతీభిః. ౪౪

నిశమ్య రామాగమనం నృపాత్మజః
 కపిప్రవీరశ్చ త దద్భుతోపనుమ్,
 ప్రహర్షితో హమదిదృశ్యయా భవ
 త్పునశ్చ హర్షా దిద ముబ్రవీ ద్వచః. ౪౫
 ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే-లప్తావింశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః.

దేవేంద్రసహితయును శచీదేవివలె రామసహితయును సమృద్ధాగ్రయ
యిన సీతాదేవియును మహాతేజాంశుగు లక్ష్మణుడును వచ్చుచున్నారు. అని
హనుమంతుడు భరతునితో జెప్పెను. 3౮

రామునగు అధికప్రీతిగల భరతుడు హనుమంతునివలన రామాగమన
వృత్తాంతమును విన్నంతనె తటాలున మహాసంహోషాతిశయంబు వలన
మూర్ఛిల్లి నేలంబడెను. ఆశ్చర్యము! ఇంక రాముడే తటాలున వచ్చినవో
నేమవునో! 3౯

అంతఁ గొంతవడికిఁ గలివొంది శేచి భరతుడు ప్రియవార్తంజెప్పిన
హనుమంతుంజూచి యిట్లనిపలికెను. ౪౦

క్రీమంతుడగు భరతుడు అంతసంభ్రమంబున హనుమంతుం గొరి
లించుకొని వెళ్లున యి స్రవించుచున్న యానందబాష్పంబు నతని శేష
మంతయుఁ దడిపెను ౪౧

సౌమ్యుడా! నీవునాపై దయగలిగి యిచటికిఁ బ్రియవార్తను జెప్పట
మనచ్చిన దేనివో లేక మనుష్యుడవో తెలియలేదు. నీవు ఇట్టి పరమప్రి
యముఁ జెప్పినవాడనైతివి కావున నీకు లక్షగోళులను నూలు ఉత్తము
ములయిన గ్రామంబులను గుండలాది సమస్తాచార్యాలంకృతలు మంచి యాచా
రము గలవారలును బంశరమునంటి మేరుగలవారలను సుందరములయిన నాసి
కయు తోడలును మొదలయిన యిదియ ముఖగలవారలు చంద్రునివంటి
మోముగలవారలు సత్కులంబున బుట్టినవారలు మంచిజాతియగు జన్మించి
వారలు వివాహమాడఁ దగినవారలునగు పగునాటుగురఁ గన్యకలను ఒసఁగె
దను అని భరతుడు హనుమంతునితో జెప్పెను ౪౨-౪౪

రాజపుత్రుడగు భరతుడు హనుమంతునివలన నాశ్చర్యకరంబగు
రామాగమనవృత్తాంతమును విని “రామునిఁ జూడఁ గలిగెఁగదా” యని పర
మసంతుష్టుడై మరల హర్షాతిశయంబున హనుమంతునితో నిట్లనిపలికెను.

ఇది నూటయిరువదియొనిమిదవసర్గము.

1806 యుద్ధకాణ్డ-ఏకోనత్రింశదుత్తరశతతమ స్సర్గః. సర్గము.

ఏకోనత్రింశదుత్తరశతతమ స్సర్గః

బహూని నామ పరాణి గతస్య సుమహా ద్వనమ్,
శృణో మ్యహం వీరికరం మమ నాథస్య కీర్తనమ్. ౧

కల్యాణీ బత గా ధేయం లాకికీ ప్రతిభాతి మే,
ఏతి జీవంతమానందో నరం వర్షతతా దపి. ౨

రాఘవస్య హరీణాం చ కథ మాసీ త్సమాగమః,
కస్తి వేదే కి మాశ్రిత్య తత్త్వ మాఖ్యాహి పృచ్ఛతః. 3

స పృష్టో రాజపుత్రేణ బృహ్మం సముపవేశికః,
ఆచచతుః తత స్సర్వం రామస్య చరితం వనే. ౪

యథా ప్రవ్రాజతో రామో మాతు ర్దత్తో ఐర స్తవ,
యథాచ పుత్రతో కేన రాజా దశరథో మృతః ౫
యథా దూతై స్తవ మానీత స్తూర్ధం రాజగృహం త్సృభో!,
త్వయాఽయోధ్యాం ప్రవిష్టేన యథా రాజ్యం వచేప్పితమ్ ౬
చిత్రకూటం గిరిం గత్వా రాజ్యే నామిత్రకర్షణః,
నిమన్తిత స్తవయా భ్రాతా ధర్మ మాచరతా సతామ్. ౭
స్థితేన రాజ్ఞో వచనే యథా రాజ్యం విసర్జితమ్,
ఆర్యస్య పాదుకే గృహ్య యథాఽసి పునరాగతః ౮
సర్వ మేత న్నహాబాహో! యథాచ ద్విదితం తవ,
త్వయి ప్రతిప్రయాతే తు యద్వృత్తం తన్నిబోధ మే. ౯

నూటయిరువదితోమ్మిదవసర్గము.

పెక్కు సంవత్సరములు మహాశత్రులను నివాసము నేయుచుండిన నానాధుఁడు రాముఁడు పచ్చుచున్నాఁడన్న సంతోషకరమయిన వార్తను ఇప్పటికి విసంగఁజిగిగాదా!

ఇందువలన “మనుష్యుఁడు బ్రతికియున్నయెడ నూఱుసంవత్సరముల కైనను తప్పక యానందంబు నొందును” అను నీజనవార్త యథార్థమనియే నాకుఁ దోచుచున్నది.

రామునకును వానరులకును సమాగమ మెట్లుగలిగినది? ఎచటఁగలిగినది? ఎందుకొఱకుఁ గలిగినది? అడిగెదను గావున యథార్థముగాఁ జెప్పము అని భరతుండు హనుమంతునితోఁ జెప్పెను.

ఇట్లు భరతుండు అడిగి ఒకఋష్యాసనంబుపై హనుమంతుం గూర్చుండఁబెట్టుటయు నంత హనుమంతుండు అశత్రులను జరిగిన రామునిచరిత్రము సంతయు భరతునకుఁ జెప్పెను.

మహాబాహుఁడవు శత్రువుల విధించువాఁడవగు భరతుఁడా! నీతల్లి కైకేయికి దశరథుండు వరం బొసంగుటయు రాముండు వసంబునకుఁ బంపఁ బడుటయుఁ బుత్రశోకంబున దశరథుండు మృతుండగుటయు దూతలు నిన్ను రాజగృహంబుననుండి ఆయోధ్యకుఁ దోడ్కొనివచ్చుటయు నీవు ఆయోధ్య కువచ్చి రాజ్యం బంగీకరింపమియు సత్పురుషులయాచారము నలంబించి నీవు చిత్రకూటపర్వతమునకుఁబోయి రాజ్యంబు వహింపుమని రాముం బ్రార్థించుటయు రాముండు దండ్రీయాజ్ఞనుబట్టి రాజ్యంబు నొల్లమియు నీవు రాముని పాదకలు గ్రహించి మరలివచ్చుటయు ఈ సమాచారమంతయు నీకుఁ జక్కగాఁ దెలిసియున్నది

నీవు పాదకులఁదీసికొని తిరిగివచ్చినతరువాతజరిగినవృత్తాంతముఁ జెప్పెదను. వినుము.

1808 యుద్ధకాండే - ఏకోనశ్రింశదు త్రరశతతమ స్సర్గః. సర్గము.

అవయూతే త్వయి తదా సముద్భాస్త్రి న్తమృగద్విజమ్,
పరిద్యూన మి వాత్యర్థం తద్వనం సమపద్యత. ౧౦

తద్ధ స్తిమృదితం ఘోరం సింహ వ్యాఘ్రయ్యుగాయుతమ్,
ప్రవివేశాథ విజనం సుమహద్దణకావనమ్. ౧౧

తేహం పుగస్తా ద్బలవా న్నచ్చతాం గహనే వనే,
నినదన్ సుమహానాదం విరాధః ప్రత్యర్పశ్యత. ౧౨

శ ముత్త్రిప్య మహానాద మూర్ధ్వబాహు సుధోముఖమ్,
నిఖాతే ప్రక్షీపన్తి స్త నరన్తమివ కుష్టాకమ్. ౧౩

తత్కృత్యా దుష్కరం కర్త భ్రాతరా రామలక్ష్మణౌ,
సాయాహ్నే శరభజస్య రమ్య మాశ్రమ మియతుః. ౧౪

శరభశ్చేదివం ప్రాప్తే రామ సుత్యవరాశ్రమః,
అభివాద్య మునీన్ సర్వా జ్ఞనఘ్నాన ముపాగమత్. ౧౫

తతః పశ్చాత్త చూర్పణఖా రామపార్శ్వ ముపాగతా,

తతో గామేణ సందిప్తో లక్ష్మణ స్సహ సోఽభితః. ౧౬

ప్రగృహ్య ఖడ్గం చిచ్ఛేద కర్ణనాసం మహాబలః,
చతుర్దశ సహస్రాణి రక్షసాం భీమకర్షణామ్. ౧౭
హతాని వసంతా తత్ర రాఘవేణ మహాత్మనా,

నీవు పాగుకలు తీసికొనిపోయినపిమ్మట నీవైనవ్యముఁజూచుటచే మృ
గంబులును బత్తులును భయంబునొంది కలఁతపడియుండుటవలన నవ్వనంబు
పరితాపము నొందినట్లుండెను ౧౦

అంత రాముండు అడవి యేనుంగులచేఁ ద్రొక్కి-బడిన తీగెలు మొద
లగువానితో నొప్పినదియు సింహంబులు పులులు మృగంబులుగలిగి భయంక
రం బయినదియు విజనంబును అతి విస్తీర్ణంబు సగు దండకారణ్యంబునకుఁ
బోయెను. ౧౧

అసీతారామలత్తలు విజనంబగు సరణ్యంబునఁ బోవునప్పుడు బల
వంతుండగు విరాధుండను రాక్షసుఁడు మహాధ్వనిగా నఱచుచు వారికడ్డ
పడెను. ౧౨

వారలు అట్లు అఱచుచు వచ్చిన యావిరాధుని చేతులు ఊర్ధ్వముగా
నుండునట్లు చేతులుం గాల్గుపట్టి తలక్రిందుగానెత్తి గర్జించుచున్న మదగజ
మును బూడ్చునట్లు పల్లములోఁ బడవైచి పూడ్చిరి. ౧౩

అంతం దోఁబుట్టువులయిన యారామలత్తలు అట్లు దేవతలకును ఆ
జేయుఁడైన విరాధుని బూడ్చివైచి వాటిదినము సాయంకాలమునంగు రమ
ణీయమయిన శరభంగమహామునియాశ్రమంబునకుఁ బోయిరి. ౧౪

శరభంగమహర్షి శరీరమును ఎదలినపిమ్మట సత్యపరాక్రముఁడగు రా
ముఁడు ఆచ్చటికి వచ్చిన మహర్షుల కందఱుని బ్రణమిల్లి జనస్థానంబుఁ
జేరెను. ౧౫

అంతఁ గొంతకాలమునకు హర్షణఖయను రాక్షసి రామునిసమీపం
బునకు వచ్చెను.

అంత రాముఁ డాజ్ఞాపింప మహాబలుండగు లత్తలుండు శీఘ్రంబున
లేచి ఖడ్గంబుదీసి యారాక్షసి ముక్కుఁజెవుల ఛేదించి వైచెను. ౧౬

మహాప్రభావుండగు రాముండు జనస్థానంబున నుండునపుడు లోక
భయంకరులగు రక్కసులఁ బదునాలుగు వేలమందిని ఎధించెను ౧౭

1810 యుద్ధ కాణ్డే-ఏకోనత్రింశదుత్తరశతతమ స్సర్గః. సర్గము.

ఏకేన సహ సంగమ్య రణే రామేణ సంగతాః. ౧౮
అహ్న శ్చతుర్థభాగేన నిశ్చేషా రాక్షసాః కృతాః,

మహాబలా మహావీర్యా స్తససో విఘ్నకారిణః. ౧౯
నిహతా రాఘవేణాజౌ దణ్డకారణ్యవాసినః,
రాక్షసాశ్చ వినిష్ఠిష్టాః ఖరశ్చ నిహతో రణే. ౨౦

తతస్తే నార్దితా బాలా రావణం సముపాగతాః,

రావణానుచరోఘోరో మారీచో నామ రాక్షసః. ౨౧
లోభయామాస వై దేహీం భూత్వా రత్నమయో మృగః,

అదైన మబ్రవీ ద్రామం వై దేహీ గృహ్యతా మయమ్. ౨౨
అహో మనోహరః కాంత! ఆశ్రమో నో భవిష్యతి,

తతో రామో ధనుష్పాణి ధావంత మనుభావతి. ౨౩
న తం జఘాన ధావంతం శరేణ సతపర్వణా,

అథ సామ్య! దశగ్రీవో మృగం యాతేతు రాఘవే. ౨౪
లక్ష్మణే చాపి నిష్కాన్తిస్తే ప్రవివే శాశ్రమం తదా,

జగ్రహ తరసా సీతాం గ్రహః ఘోరోహిణీ మివ. ౨౫

ఆ పదునాలుగువేల రాక్షసులను ఒకటిగాజేరి రామునిపైకివచ్చిరి. రాముండొక్కడై వారలనెదుర్కొని యుద్ధముచేసి మూడుగడియలలో వారల నందఱు నిశ్చేషముగా రూపుమాపెను. ౧౮

తపోవిఘ్నంబు గావించుచు దండకారణ్యంబుననున్న మహాబలకాలు మహావీర్యులగు సారాక్షసులనందఱు రాముండు యుద్ధంబున వధించెను.

రాముండు యుద్ధంబున నాపదునాలుగువేల రాక్షసులను రూపుమాపి వారలకు నాయకుండగు ఖరునిం జంపెను. ౨౦

అట్లు రామునిచే విరూపగావంపఁబడిన మూర్ఖయగు నాశూర్పణఖ ఖరాదుల హతులగుటంజూచి యంత రావణునియొద్దకుఁబోయి చెప్పవలెననినెను.

రావణుని యనుచరుఁడు భయంకారాకారుఁడైన మరీచుండను రాక్షసుండు రత్నమయమయిన మృగముయొక్క రూపముధరించి సీతాదేవి ముందట సంచరించి యామెకు ఆశపుట్టించెను. ౨౧

అంత సీతాదేవి రామునింజూచి ఈమృగంబును బట్టితెచ్చు. ఇది మన యాశ్రమంబున నుండినయెడ మనయాశ్రమంబెంతయు రమణీయంబై చూపరులమనము నాకర్షించుచుండును. ౨౨

అంత రాముండు ధనుర్ధరుండై యుష్మాయామృగంబు వెంటందఱుము కొనిపోయెను. అంత నది చిక్కక పరుగెత్తుటంజూచి యది రాక్షసమాయ యని తలఁచి చక్కఁగా చెక్కంబడినవగుటచే నున్నగానున్నగణపులుగల బాణముచే దానివధించెను. ౨౩

సౌమ్యుడవగు భరతుడా! అంత రాముండు జంకవెంటఁ బోవుట యుఁగొంతదడవునకు లక్షణంబును అతనియొద్దకుఁబోవుటయు నప్పుడు రావణుండు సమయంబుజూచి రామునాశ్రమంబుఁ బ్రవేశించెను. ౨౪

ఆరావణుండు అంగారకగ్రహ మాకాశమున రోహిణినిబట్టునట్లు బలాత్కారంబున సీతాదేవిం బట్టుకొనెను. ౨౫

1312 యుద్ధకాణ్డే-ఏకోనత్రింశదుత్తరశతతమ స్సర్గః. సర్గము.

త్రాతుకామం తతో యుద్ధే హత్యా గృధ్రం జటాయువమ్,
 ప్రగృహ్య సీతాం సహసా జగా మాను స రావణః. ౨౬
 తత స్తేద్యుతసజ్జాశాః స్థితాః పరితమూర్ధని,
 సీతాం గృహీత్వా గచ్ఛంతం వానరాః పర్వతోపమాః. ౨౭
 దదృశు ర్విస్థితా స్తత్ర రావణం రాక్షసాధిపమ్,
 ప్రవివేక తతో లజ్జాం రావణో లోకరావణః. ౨౮

తాం సువర్ణపరిక్రాంతే శుభే మహతి వేశ్మని,
 ప్రవిశ్య మైథిలీం వాక్త్రే సాన్తవ్యయామాస రావణః. ౨౯
 త్కృణ్వద్యాపితం తస్య తం చ నైర్మతపుష్పనమ్,
 అచింతయన్తి వై దేహీ అశోకవనికాం గతా. ౩౦
 న్యవర్తత తతో రామో మృగం హత్వా మహావనే,

నివర్తమానః కాకుత్స్థో దృష్ట్వా గృధ్రం ప్రనివృధే. ౩౧

గృధ్రం హతం తవా దధ్ధావ రామః ప్రియసఖం పితుః,
 మార్గమాణ స్తు వై దేహీం రాఘవ స్సహలక్ష్మణః. ౩౨
 గోదావరీ మన్విజర ద్వినోద్దేశాం శ్చ పుష్పితాన్,
 అనేకతు ర్క్రహారణ్యే కబంధం నామరాక్షసమ్. ౩౩

తతః కబంధవచనా ద్రామ స్పృత్యపరాక్రమః,
 ఋశ్యమూకం గిరిం గత్వా సుగ్రీవేణ సమాగతః. ౩౪
 తయో స్సమాగమా త్సాగ్రం ప్రీత్యా హర్షో వ్యజాయత,

భ్రాతృ నిరస్తః క్రుద్ధేన సుగ్రీవో వాలినా పురా ౩౫

ఆ రావణుండు నీతను రక్షించుటకై యడ్డుపడిన జటాయువును గృధ్ర రాజును బోరంజంపి బలాత్కారించున నీతం జేకొని వేగంబునంబోయెను.

అంతఁ బృథ్వీనాథులు నసమానులనగు వానరులు ఋశ్యమూకపర్య తంబువైనండి నీతి నపహరించుకొనిపోవుచున్న రాక్షసనాథుడగు రావణుని ఆశ్చర్యపడి చూచిరి. ౨౭

అంతి లోకములనన్నింటిని బాధించి యుఁపించునట్టి రావణుండు నీత తో లంకాపురిం బ్రవేశించెను. ౨౮

రావణుండు నీతకు బంగారిపు పూతగల సుందరమయిన విశాలమంది రించున నుంచి మంచినూటల నాశ్వాసిగొనెను. ౨౯

నీతాదేవి యారావణునిమాటలు తృణంబుగాఁ దలచి యతని సరకు నేయకపోవుటయు రావణుం డామెను ఆశోకవనంబున నుంచెను ౩౦

అంతి రాముం డమ్మహారణ్యంబున నాకాంచనమృగంబును పెధించి యాశ్రమంబునకు వెచ్చెను.

రాముండాశ్రమంబునకువచ్చి నీతం గానక మాతుడైన జటాయువుం జూచి గృభము నొందెను. ౩౧

రాముండు లక్ష్మణసహితుడై తనతండ్రికిఁ గూరియి చెలికాడగు జటాయువునకు సంస్కారంబుగావించి నీతాదేవిని వెదకుచు గోదావరీనదీ తీరంబునందును బుష్పితింబులగు వనప్రదేశంబులందును సంచరించెను. ౩౨

ఆరామలక్ష్మణులు మహారణ్యంబునఁ బోవుచుఁ గబంధుండను రాక్ష సుం గాంచిరి. ౩౩

అంతి సత్యవరాక్రముండగు రాముండు కబంధుంపచనంబున ఋశ్య మూకపర్యతంబునఁబోయి యచట సుగ్రీవునితో సమాగమంబు నొందెను.

ఆరామ సుగ్రీవులు పరిస్పృహము సమాగమనొందుటకు మున్నె ఒకరి మీఁద నొకరికి స్నేహమాగలిగి మగంబున సఖ్యంబు నపేక్షించియుండిరి.

మున్ను అప్పుడుగువారిక్రద్ధుండై సుగ్రీవుని రాజ్యంబు వెడలఁగొట్టి నాఁచెను. ౩౪

1314 యుద్ధకాణ్డే-ఏకోనత్రింశదుత్తరశతతమ స్సర్గః. స్సర్గము.

ఇతరేతరసంవాదా త్ప్రగిగాఢః ప్రణయ స్తయోః,

రామస్య బాహువీర్యేణ స్వరాజ్యం ప్రత్యపాదయత్. 3౬

వాలినం సమరే హత్వా మహాకాయం మహాబలమ్,
సుగ్రీవ ఘ్నాపితో రాజ్యే సహిత స్సర్వవానరైః 3౭

రామాయ ప్రతిహనీతే రాజపుత్రాశ్చ మార్గణమ్,

ఆదిష్టా వానరేంద్రేణ సుగ్రీవేణ మహాత్మనా. 3౮

దశకోట్యుగ స్వవక్షానాం సర్వాః ప్రస్థాపితా దిశః,
తేహం నో విప్రకృష్టానాం విధ్యేషర్వతస త్తమే. 3౯
భృశం శోకాభితప్తానాం మహా న్కూలోఽత్యవర్తత,

బ్రాతా తు గృధ్ర రాజస్య సంపాతి ర్నామ వీర్యవాన్. ౪౦
సమాఖ్యాతి స్త వసతిం సీతాయా రావణాలయే,
సోఽహం శోకపరీతానాం దుఃఖం తద్దృశ్యతీనాం నుదన్. ౪౧
ఆత్మవీర్యం సమాప్తాయ యోజనానాం శతం ప్లుతః,

తత్రాహ మేకా మద్రాక్ష మశోకపనికాం గతామ్. ౪౨
కౌశేయవస్త్రం మలినాం నిరానన్ధాం దృఢవ్రతామ్,

తయా సమేత్య విధివత్ప్రస్తావ్య సర్వ మనిన్దితామ్. ౪౩
అభిజ్ఞానం చ మే దత్త మర్చిష్టాన్ స మహామణిః,

ఆరామసుగ్రీవులు పరస్పరము సంభాషింప వారిన్నేహము అంతకంతకు అతిశయించినది.

రామునిభుజపరాక్రమంబు పెంపున సుగ్రీవుడు మరలం దనరాజ్యంబునొంచెను. 31

రాముడు మహాకాయుడును మహాబలశాలియునగు వాలిని యుద్ధంబున వధించి సుగ్రీవుని సమస్తవానరసమేతుం గావించి వానరరాజ్యంబున కధిపతింజేసెను. 32

అంత సుగ్రీవుండు సీతాదేవిని వెదకించెదనని రామునితోఁ బ్రతిజ్ఞ గావించెను.

మహాపరాక్రమశాలియును వానరేంద్రుడు సుగ్రీవుడు సీతాదేవిని వెదకుటకై పదికోట్లవానరవీరుల సాజ్ఞాపించి నాలుగుదిక్కులకుం బంపెను.

అట్లు సీతాదేవిని వెదకుటకై పంపఁబడినవారిలో మేము పవ్యతోత్తమంబగు వింధ్యంబునందె బహుదూరముపోయి చారిత్రేయః పరమదుఃఖితులమయియుండఁగా మాకుఁ బెద్దకాలము అతిక్రమించినది 33

జటాయువుయొక్క అన్నయయిన పరాక్రమవంతుడగు సంపాతి సీతాదేవి లంకాయందు రావణునింట నున్నదని మాకుఁ జెప్పెను. 34

అప్పుడు శేను బంధువులగు వానరులందఱు పరమదుఃఖితులయి యుండుటంజూచి వారలదుఃఖంబు నివారించుటకై నాదుబలంబు నవలంబించి నూఱుయోజనంబుల వైశాల్యముగల సమద్రంబు దాఁటితిని. 35

ఆరావణునిగృహంబున ఆశోకవనంబను వనంబునందు మున్ను గట్టిన పట్టుపుట్టంబుతో మలిసాంగియై సంతోషంబు దక్కి పాతివ్రత్యవ్రతమును మాత్రము దృఢముగా నవలంబించినదై యొక్కతె యయియున్న సీతాదేవిని జూచితిని. 36

శేను యథావిధిగా నాసీతాదేవిని సందర్శించి యనిందితురాలగునామెను సమస్తవృత్తాంతము నడిగి తెలిసికొని గుఱుతుకై నాచేర రాముఁడిన్వి

1316 యుద్ధకాణ్డే - ఏకోనశ్రింశదుత్తరశతతమ స్సర్గః. సర్గము.

అభిజ్ఞానం మణిం లభ్యా చరితార్థోఽహ మాగతః. ౪౪

మయాచ పున రాగమ్య రామ స్యాక్లిప్తకర్తృణః,
అభిజ్ఞానం మయా దత్త మర్చిష్టాన్ స మహామణిః. ౪౫

శ్రుత్వాతు మైథిలీం హృష్ట స్త్వాశశంసేచ జీవితమ్,
జీవితాంత మనుప్రాప్తః పీత్వాఽమృత మి వాతురః. ౪౬

ఉద్యోజయిష్య స్నుద్యోగం దధేః కావం వధే మనః,
జిహాంసు రివ లోకాన్తే సర్వాన్ లోకా స్విభావసుః. ౪౭

తత స్సముద్ర మాసాద్య నశం సేతు మకారయత్,
అతర త్కపివీరాణాం వాహినీ తేన సేతునా. ౪౮

ప్రహస్త మవధీ న్నీలః కువృక్షర్ణం తు రాఘవః,
లక్ష్మణో రావణసుతం స్వయంరామస్తు రావణమ్. ౪౯

సశక్రేణ సమాగమ్య యమేన వరుణేన చ,
మహేశ్వరస్వయమ్భాభ్యాం తథా దశరథేన చ. ౫౦

తైశ్చ దత్తవరః శ్రీమా నృషిభి శ్చ సమాగతః,
సురర్షి భిశ్చ కాకుత్స్థో వరా న్లేభే పరస్తపః. ౫౧

స తు దత్తవరః పీత్యా వానరైశ్చ సమాగతః,
పుష్పకేణ విమానేన కిష్కిన్ధా మభ్యుపాగమత్. ౫౨

పంపిన కాంతిమంతంబగు మహామణితోఁ గూడిన యంగుళీయకమును
ఆమెకు ఓసరిగితిని ౪౩

నేను మరల సీతాదేవినొద్దనుగూడ గుఱుతుకై యొకరత్నముం దీసి
ఈని కృతార్థుడనై వచ్చితిని. ౪౪

నేను మరలవచ్చి ఎవ్వరికిని ఎంతమాత్రము దుఃఖముగలిగింపని
రామునిసందర్శించి యాయనను గుఱుతుగా సీతాదేవియొసంగిన కాంతిమం
తంబగు నహుహనీయరత్నము నిచ్చితిని. ౪౫

రోగంబువైకొని ప్రాణంబులు వెడలఁ బోవునప్పుడు ఆశ్వుతపానం
బునంజేసి రోగి మరలజీవించునట్లు రాముండు సీతాక్షేనుంబువిని సంతుష్టుడై
జీవితంబుపయి నాశపహించెను. ౪౬

రాముం డంత లంకాగమన ప్రయత్నంబుచేసి మనంబున రావణుని వ
ధించుతమకంబు ముప్పిరిగొనఁ బరనువృద్ధుండై ముల్లోకంబుల దహించు
టకై నాశించిన ప్రళయకాలాగ్నివలె నయ్యెను. ౪౭

అంత రఘువీరుఁడు సముద్రంబుఁజేరి నళునిచే సముద్రములో నేతు
వు కట్టించెను. ఆనేతువుమీఁదనె వానరసైన్యమంతయు సముద్రమునుదాఁ
టెను. ౪౮

రాక్షస సేనానాయకుడయిన ప్రహస్తుని నీలుఁడు వధించెను. కుంభ
కర్ణుని రాముఁడు పరిమార్చెను. ఇంద్రజిత్తును లక్ష్మణుఁడు పరిమార్చెను.
రావణుని రాముండె వధించెను. ౪౯

అంత దేవేంద్రుండును యముండును వరుణుండును శివుండును
బ్రహ్మయు స్వర్గసుండగు దశరథుండును శత్రువుల వధించినవాఁడగు శ్రీమం
తుండునగు రామునొద్దకువచ్చి యతనికి వరములొసంగిరి. ఋషులును దేవర్ష
ులును వచ్చి రామునకు వరములిచ్చిరి ౫౦, ౫౧

రాముడట్లు కేవలవలన వరములు వడిసి వానిచే యుద్ధమున మృతు
లయిన వానరుల మరల బ్రతికించి వారలతోనుం గూడినవాడై సంతుష్టుడై
పుష్పకవిమానం బారోహించి కిష్కింధాపురికి వచ్చెను. ౫౨

1318 యుద్ధకాణ్డే - త్రింశదుత్తరశతతమ స్సర్గః. సప్తము.

తం గజ్ఞాం పున రాసాద్య వసంతం మునిసన్నిధౌ,
అవిఘ్నం పుష్యయోగేన శ్వో రామం ద్రష్టుమర్హస. ౫౩

తత స్తు సత్యం హనుమద్యచో మహా
న్నిశమ్య హృష్టో భరతః కృతాజ్ఞాళిః,
ఉవాచ వాణీం మనసః ప్రహర్షిణీం
చిరస్య పూర్ణః ఖలు మే మనోరథః. ౫౪
ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే ఏకోనత్రింశదుత్తరశతతమ స్సర్గః.

త్రింశదుత్తరశతతమ స్సర్గః.
శ్రుత్వా తు పరమానందం భరత స్సత్స్విక్రమః,
హృష్ట మాక్షాపయామాస శత్రుఘ్నం పరవీరహ. ౧

దైవతాని చ సర్వాణి చైత్యాని నగనస్య చ,
సుగన్ధమాల్యై ర్వాదితై రర్చన్తు శుచయో నరాః. ౨

సూతాః స్తుతిపురాణజ్ఞా సృశ్వే వైతాళికాస్తథా,
సశ్వే వాదిత్రకుశలా గణికా శౌచి సజ్జశః. 3
అభినిర్యాన్తు రామస్య ద్రష్టుం శశినిభం ముఖమ్,

భరతస్య వచః శ్రుత్వా శత్రుఘ్నః పరవీరహ. ౪
విష్టీరనేకసాహస్రా శ్చౌదయామాస వీర్యవాన్,

సమీకురుత నిమ్నాని విషమాణి సమాని చ. ౫

ఆ రాముండు ఇష్టాదు మరల గంగాతీరంబునొంది భరద్వాజాశ్రమంబునందు భరద్వాజ సన్నిధానంబున నున్నాడు. శేపు పుష్కనక్షత్రంబున నీవతని నిర్విఘ్నంబుగాఁ జూడఁగలవు. అని హనుమంతుఁడు భరతునితోఁ జెప్పెను. ౫౩

అంత భరతుండు సత్యంబును మహార్థంబునగు హనుమంతు వచనంబు విని పరమసంతుష్టుడై చేమోడ్చుగావించి “బహుకాలంబునకు నామనోరథంబీడేఁజెను” అని సంతోషకరంబగు వచనంబుపలికెను. ౫౪

నూటయిరుపదిలోమైదవసర్గము.

నూటముప్పవసర్గము.

సత్యపరాక్రమఁడును శత్రువీరులపధించువాఁడనగు భరతుఁడు పరమానందకరంబగు హనుమంతుని వచనంబు విని సంతోషంబున (సంతుష్టుడగు) శత్రుఘ్నుంజాచి యిట్లని యాజ్ఞాపించెను. ౧

స్నానాదులం బరిశుద్ధులై పురుషులు సమస్తవేషలిలను బట్టణమందలి చతుర్స్థులగు పురుషులను మంచివాసనగల గంధములచేతను పుష్పమాలికలచేతను వాద్యములచేతనుం బూజింతురు గాక. ౨

స్తోత్రములంగును బురాణకథలంగును బండితులయిన స్తుతిపాఠకులును పురంబుననుండు శైతానీకులందఱును వాద్యంబులు వాయించుటయంగు నేర్పుగలవారలందఱును గుంపులుగుంపులుగా వేశ్యలును చంద్రనుందరంబగు రామునిను ఖంబుఁ జూచుటకు బయలుదేలుగురుగాక. అని భరతుఁడు శత్రుఘ్నున కాజ్ఞాపించెను. ౩

భరతు నాజ్ఞ విని శత్రువీరుల పధించువాఁడును మహాపరాక్రమకాలియునగు శత్రుఘ్నుఁడు కూలివాండ్లను బెక్కువేలగుంకిని బిలిపించి యిట్లని యాజ్ఞాపించెను. ౪

నందిగ్రామమునుండి యయోధ్యవఱకు పల్లములంగు మట్టివోసీయు

1820 యుద్ధకాండే - త్రింశదుత్తరశతతమ స్సర్గః. సర్గము.

స్థలాని చ నిరస్యంతాం నస్తిగ్రామా దితః పరమ్,

సింధుస్తు పృథివీం కృత్వాం హిమశీతేన వారిణా. ౬

తతోఽభ్యసకిర స్త్వేవేవ లాజైః పుష్పైశ్చ సర్వశః,

సముచ్చితవతాకాస్తు సభ్యాః పురవరోత్తమే ౭

శోభయ్యుస్తు చ వేశ్మాని సూర్య సోదయనం ప్రతి,

స్రద్ధామభి ర్ముక్తపుష్పైః స్సగన్ధైః పంచపల్లవైః. ౮

రాజమార్గ మసమ్బాధం కిరన్తు శతశో నరాః,

రాజదారా స్తథాఽమౌత్యా స్సేన్యా స్సేనాగణాదనాః. ౯

బ్రాహ్మణాశ్చ స రాజన్యాః శ్రేణీముఖ్యా స్తథా గణాః,

ధృష్టి ర్జయన్తో విజయ సిద్ధార్థో హ్యర్థసాధకః. ౧౦

అశోకో మస్తపాశ్చ సుమస్త శ్చాపి నిర్యముః,

మజ్జై ర్వాగసహస్రైశ్చ శాతకుమ్భవిభూషితైః. ౧౧

అపరే హేమకర్మభి స్సగజాభిఃకరేణుభిః,

నిర్యయు స్తురగాక్రాంతై రథైశ్చ సుమహాగథాః. ౧౨

శక్త్యప్తిసాగహానాం సర్వజానాం పతాకినామ్,

తురగాణాం సహస్రైశ్చ ముఖైః సర్వభృతరాన్వితైః. ౧౩

పదాతీనాం సహస్రైశ్చ వీరాః పరివృతా యయాః,

మిట్టపల్లములను సరిచేసియు మిట్టలను ద్రవ్య యైతివేసియు భూమియం
తయు గుమముగాఁ జేయవలెను ౫

మఱికొందఱు భూమివంతటను మంచువంటి చల్లనినీళ్ళచేఁ దడిపి
యంత నంతటను బేలాలును బూలునుం జల్లుదురు గాక. ౬

సూర్యోదయమగునంతలోపల సర్వసగంజులలోను ఉత్తమమయిన
యయోధ్యాపుగంజునందు మార్గంబులను ధ్వజంబులచే నలంకరింతురు గాక
గృహంబులకును జక్కగా నలంకారము నేయుదురు గాక. ౭

అనేకులు విద్యభ్యుదయచేరి వికాలంబగు రాజమార్గంబులందంతటను
పుష్పతోరణములు గట్టియు విదీపాలు చల్లియు సుగంధంబులు చిలికియు
అయిదువన్నెలుగల మార్గములచే ముగ్గులుపెట్టియు నలంకారము గావింపవ
లెను. అని శత్రుఘ్నుండు పనివాండ్ర కాశ్చాపించెను. ౮

రామభార్యలును మంత్రులును నైనినూన. నైనినూభార్యలును బ్రాహ్మ
ణులును తత్త్రయులును సమూహములలో చుట్టిమిల్లి నవారిలను ఆసమూ
హములవారును రామదర్శనంబునకై వెడలిరి ౯

ఘృష్టియు జనుంతుఁడును విజయుండును సిద్ధారుండును అర్హసాధకుఁ
డును అశోకుఁడును మంత్రపాలుఁడును సుమంత్రుఁడును కాంచనాభరణా
లంకృతంబులయిన నుత్తగజులును నుత్తమాశ్వములు వేనవేలుగా ముంగు
నువెనుకను అలంకరింప బయలుదేలిరి. ౧౦, ౧౧

కొందఱు రాజబంధువులు నశుమునకు బంగారపు మోకుఁగట్టినవియు
మగడఁజేసుంగులతోఁ గూడినవియునగు నాఁడేసుంగుల నారోహించి వెడలిరి.
మఱికొందఱు మహాధనులు సుంగుగజులు పూర్వసంధముల నారోహించి
బయలుదేలిరి. ౧౨

శత్రుఁడు అప్పులను బ్రాసములను జేతులందాల్చిన పదాతులు పెక్కు
వేలమందియు ధ్వజాద్యలంకృతిములను నుత్తమాశ్వముల నారోహించిన గుఱ్ఱ
పుజోగులలో నుత్తములయినవారెవరొ పెక్కు వేలమందియుఁ బరివేష్టించి పీఠ
లుండచిరి. ౧౩

1322 యుద్ధకాండే - త్రింశదుత్తరశతతమ స్సర్గః. సర్గము.

తతో యానా న్యుపాకూఢా స్సర్వా వశరథస్త్రియః. ౧౪
కౌసల్యాం ప్రముఖే కృత్వా సుమిత్రాం చాపి నిర్యయః,
కై కేయూ సహితా స్సర్వా నద్విగ్రామ ముపాగమన్. ౧౫
కృత్స్నం చ నగరం తత్తు నద్విగ్రామ ముపాగమత్,

అశ్వినాం ఘరశబ్దేన రథనేమిస్వనేన చ. ౧౬
శబ్ధదున్దుభినా దేన సశ్చచాలేవ మేదినీ,

ద్విజాతిముఖై స్తద్ధర్మాత్క శ్రేణీముఖై స్సనై గమైః. ౧౭
మాల్యమోదకహస్తైశ్చ మన్త్రిభి ర్భరతో వృతః,
శబ్ధభేరీనినాదైశ్చ వన్దిభి శ్చాభివన్దితః. ౧౮
ఆర్యపాదా గృహీత్వా తో శిరసా ధర్మకోవిదః,
పాణ్డురం ఛత్ర మాదాయ శుక్లమాల్యోపశోభితమ్. ౧౯
శుక్లేచ వాలన్యజనే గాజాన్తో హేమభూషితే,
ఉపవా సకృశో దీన శ్రీరకృష్ణాజినామ్బరః. ౨౦
భ్రాతు రాగమనం శ్రుత్వా సత్పూర్వం హర్ష మాగతః,
ప్రత్యుద్యయా తతో గాఢం మహత్తా సచివై సుహ. ౨౧

సమీక్ష్య భరతో వాక్య మువాచ పవనాత్మజమ్,

కచ్చి న్నఖిలు కాపేయీ నేవ్యతే చలచిత్తతా. ౨౨

అంత దశరథునిభార్యలందఱు పల్లకీల నారోహించి కాశ్యపును సుమిత్రను ముందిడికొని బయలు వెడలిరి ౧౪

కైకేయాసహితంబుగా దశరథుని భార్యలందఱు నందిగ్రామంబునకు వచ్చిరి. ౧౫

అయ్యయోధ్యానగరములోనుండు సమస్తప్రజలును అపుడు నందిగ్రామమునకు వచ్చిరి.

అంతః జతురంగ సైన్యంబులు నడచునప్పుడు గుఱ్ఱంబుల ఖరధ్వనులును రథనేమిధ్వనులును శంఖభేరీనివాదంబులును భూమిం బెకిలించునో యన్నట్లు చెలరేగివవి. ౧౬

అంతః బరమధార్మికుండును సమస్తధర్మంబులుం దెలిసినవాఁడును మహానుభావుండును ఉపవాసంబులు సేయుచేఁ గృశించియున్నవాఁడును నారచీరలును గృష్ణజీనంబులును ధరించియున్నవాఁడును ఎల్లప్పుడును దుఃఖితుండై యే యున్నవాఁడును అంతకుమున్ను రామునాగవంశంబు హనుమంతులవలన విని సంతోషంబు చూచినవాఁడునగు భరతుండు, బ్రాహ్మణోత్తములును వర్తకులును ఆర్యైశ్వర్యసమూహంబులఁ దలనునుభ్యులయినవారలును బరివేష్టించి నడుప, మంత్రులు చూల్యంబులును గుడుములును జేకొని వెంబడింప శంఖభేరీధ్వనులు బోగుకలఁగ స్తుతిపాతకులు గావించు స్తోత్రధ్వనులతిశయిల్ల రామపాదకలు దలమీఁదనుంచికొని తెల్లనిమాల్యములచే నలంకృతంబగు శ్వేతచ్ఛత్రింబును కంచనదండములతో నొప్పుచున్న రాజార్హంబులగు ధవళచామరంబులును దీసికొని మంత్రసహితంబుగా రామునెదుర్కొనఁ బోయెను. ౧౭-౨౦

భరతుఁడు కొంతదడవు నిరీక్షించి వాయుపుత్రుండగు హనుమంతుండాచి యిట్లునిపలికెను.

నీవు వానరులకు సాధారణముయిన చిత్తచాపలమునొంది రాముఁడు వచ్చుచున్నాఁడని చెప్పితివా యేమి? ౨౧

1324 యుద్ధకాండే - త్రింశదుత్తరశతతమ స్సర్గః. సర్గము.

సహి పశ్యామి కామత్స్థం రామ మార్గం పరంతపమ్,
కచ్చి న్న ఖలు దృశ్యస్తే వాసరాగి కామరూపిణః. ౨౩

అథైవ ముక్తే వచనే హనుమా నిర మబ్రవీత్,
అర్థం విజ్ఞాపయ న్నేవ భరతం సత్యవిక్రమమ్. ౨౪

సదా ఫలా మ్కుసుమితాన్ పృథ్వాన్ రాప్య మధుస్రవాన్,
భరద్వాజప్రసాదేన మత్తభ్రురనాదితాన్. ౨౫

తస్య చైష పరో దన్తో వాసవేన పరంతప!,
ససైశ్యస్య తథాఽఽతిభ్యం కృతం సర్వగుణాన్వితమ్. ౨౬

నిస్సం శ్రూయతే భీమగి ప్రహృష్టానాం సనౌకసామ్,
మన్యే హసరసేనా నా నదీం శరతి గోమతీమ్. ౨౭

రజోవర్షం సముద్భూతం పశ్య వాలుకినీం ప్రతి,

మన్యే సాలవనం రమ్యం లోలయన్తి ప్లవంగమాః. ౨౮

తదేత దృశ్యతే దూరా ద్విమలం చన్ద్రసన్నిభమ్,

ఏలయునఁగా కనుత్ సవంశమునఁ బుట్టినవాఁడును బూజనీయుండును శత్రువుల నిధించువాఁడునగు రాముండింకను అగపడలేదే? కామరూపులగు వానరులును ఇంకఁ గాలేదే యేమి? అని భరతుండు హనుమంతునితోఁ జెప్పెను.

౨౩

అంత భరతునివాక్యంబు విని హనుమంతుఁడు సత్యపరాక్రమఁడగు భరతునకు రాముండును వానరులును వచ్చుటకు ఆలస్యమగుటకుఁ గారణము ను చెలుపుచు నిట్లనిపలికెను.

౨౪

భరద్వాజా ననుగ్రహంబునంజేసి వృక్షంబులన్నియు నెల్లప్పుడు ఫలములు గలవై పుష్పించినవై తుమైదు మదించి నాదంబులనేయిం దేని యలు స్రవించుచుండుటవలన వానరులందఱు పరమానందంబు నొందియున్నారు.

౨౫

శత్రువులఁ దరింపఁజేయునట్టి భరతుఁడా! వానరులున్నచోట వృక్షంబులన్నియు నకాలంబునను ఫలించియుండునట్లు దేవేంద్రుండును రామునకు పరమైశ్వర్యము. అట్లు భరద్వాజమహర్షియు వృక్షంబులన్నియు నిపుడు పుష్పించియు ఫలించియుఁ దేనియలు గాఱుచుండునట్లు అనుగ్రహించి, రామునకును సమస్తవానరసైన్యములకును సర్వసమృద్ధిమయిన విందు గావించెను.

౨౬

వానరులు సంతోషంబునం గావించు భయంకరమయిన కోలాహలధ్వనియల్లది వినంబడుచున్నది. అవ్వానరసేన యిప్పుడు గోమతీనదిని దాఁటుచుండునని తలంచెదను.

౨౭

వాలుకినీనదియందు దుమ్ము రేగినది చూడుము. వానరులు వాలుకినీనది దాఁటుచుండునని తలంచెదను.

వానరులు ఇప్పుడు రమణీయమగు సాలవనంబున వృక్షంబులు కడలింపుచు విహారమునేయుచుండునని తలంచెదను.

౨౮

నిర్మలంబును చంద్రునివలె వెలుంగుచున్నదియు బ్రహ్మదేవునిచే మన

1826 యుద్ధకాండే - త్రింశదుత్తరశతతమ స్సర్గః. సర్గము

విమానం పుష్పకం దివ్యం మనసా బ్రహ్మనిర్మితమ్. ౨౯
రావణం బాన్ధవై స్సార్థం హత్వా లబ్ధా మహాత్మనా,

తరుణాదిత్యసంకాశం విమానం రామవాహనమ్. 30
ధననస్య ప్రసాదేన దివ్య మేత న్ననోజవమ్,

ఏతస్మి న్భ్రాతరా వీరా వై దేహ్యా సహ రాఘవౌ. 3౧
సుగ్రీవశ్చ మహాతేజా రాక్షసశ్చ విభీషణః,

తతో హర్షసముద్భూతో నిస్వనో దివ మస్పృశత్. 3౨
(స్త్రీ) బాలయువవృద్ధానాం రామోఽయ మిత కీర్తితే,

రథకుష్ఠారవాజభ్యస్తేఽవతీర్య మహీం గతాః. 33
దదృశు స్తం విమానస్థం సరా సస్మిమ మివామ్బురే,

ప్రాజ్వలి ర్భరతో భూత్వా ప్రహృష్టో రాఘవోన్ముఖః. 3౪
స్వాగతేన యథార్థేన తతో రామ మపూజయత్,

మనసా బ్రహ్మణా సృష్టే విమానే భరతాగ్రజః. 3౫
రరాజ పృథుదీర్ఘాత్మో వజ్రపాణి రి వాపరః,

తతో విమానాగ్రగతం భరతో భ్రాతరం తదా. 3౬
వవద్యే ప్రయతో రామం మేరుస్థ మివ భాస్కరమ్,

తతో రామాభ్యసుజ్ఞాతం తద్విమాన మనుత్తమమ్. 3౭

స్పృంకల్పమాత్రంబున నిర్మింపఁబడినదియు రాముఁడు రావణుని బంధుసహితంబుగా వధించి సంపాదించినదియునగు నాదివ్యమయిన పుష్పకవిమానం బది గో దూరంబునఁ గానఁబడుచున్నది. ౨౯

ఇప్పుడు రామునకు వాహనమయిన బాలనూర్య ప్రకాశంబునోదివ్యంబును మనోవేగంబునగు నీపుష్పక విమానము బ్రహ్మదేవు ననుగ్రహంబునఁ గుఱేరునకు లభించెను. 30

వీతాదేవియు కూరులగు రామలక్ష్మణులును మహాపరాక్రమశాలియును ముగ్ధులందును రాక్షసరాజు విభీషణుండును ఇవ్విమానంబునం గూర్చుండి యున్నారు. అని హనుమంతుండు భరతునితోఁ జెప్పెను. 31

అంత “ఇదిగో రాముండు వచ్చినాఁడు” అని మాటపుట్టినంతనే స్త్రీలు బాలురు యావనవంతులు వృద్ధులు సంతోషంబునం గావించుకోలాహలధ్వని నింగిముట్టి చెలంగెను. 32

ఆచునుజాలందఱు శరములు ఏనుంగులు గుఱ్ఱములు మున్నగు వాహనములనుండి దిగి నేలపై నిలుచుండి ఆకాశంబునఁ జంద్రుండు శోభిల్లునట్లు పుష్పక విమానంబునం దేజరిల్లుచున్నరాముం జూచిరి 33

అంత భరతుఁడు పరమసంతోషంబున రామునకెదురుగా నిలిచి చేతులుమోడ్చి “ప్రతిజ్ఞదప్పక మాకందఱకు శుభంబుగలుగునట్లు విజయం చేసితివి” అని రామునిం గొనియాడి పూజించెను 34

భరతాగ్రజాండగు రాముండు వికాలములును దీర్ఘములునగు నేత్రంబులతోఁ గూడినవాఁడై బ్రహ్మహనసస్పృహ మయిన యద్దివ్యవిమానంబునం గూర్చుండి రెండవదేవేంద్రునిపగిది శోభిల్లెను. 35

అంత సప్తపదభరతుండు మేరుపర్వతంబుపైనుండునూర్యుని నమస్కరించునట్లు పుష్పక విమాన శిఖరంబుననున్న రామునిఁబరిశుద్ధమయిన హృదయంబుతో నమస్కరించెను. 36

అంత హంసప్రతిమలతోఁ గూడినదియు మహావేగంబును ఉత్తమంబు

1328 యుద్ధకాండే - త్రింశదుత్తరశతతమ స్పర్శః. సర్గము.

హంసయు కం మహావేగం నిష్పసాత మహీతతే,
ఆరోపితో విమానం త ద్భరత సుత్యవిక్రమః ౩౮
రామ మాసాద్య ముదితః పున రే వాభ్యవాదయత్,

తం సముత్థాప్య కాకుత్స్థశ్చిర స్యాక్షిపథం గతమ్. ౩౯
అక్ష్ణే భరత మారోప్య ముదితః పరిషస్వజే,

తతో లక్ష్మణ మాసాద్య వై దేహీం చాభ్యవాదయత్. ౪౦
అభివాద్య తతః ప్రీతో భరతో నామ చాబ్రవీత్,
సుగ్రీవం కైకయాపుత్రో జమ్బవన్తం తథాఽజ్ఞవమ్ ౪౧
మైన్దం చ ద్వివిదం నీల మృషభం పరిషస్వజే,
సుషేణం చ నళం చైవ గవాక్షం గన్ధమాదనమ్. ౪౨
శరభం పనసం చైవ భరతః పరిషస్వజే,
తే కృత్వా మానుషం రూపం వానరాః కామరూపిణః. ౪౩
కుశలం సర్యపుచ్ఛంస్తే ప్రహృష్టా భరతం తదా,

అ థాబ్రవీ ద్రాజపుత్ర సుగ్రీవం వానరర్షభమ్. ౪౪
పరివృజ్య మహాతేజా భరతో ధర్మిణాం పరః,

త్వ మస్తాకం చతుర్థాం తు భ్రాతా సుగ్రీవ! పశ్చిమః. ౪౫
సాహృదా జ్ఞాయతే మిత్ర మపకారోఽరిలక్షణమ్,

విభీషణంచ భరత స్సాన్తవ్యం వాక్య మథాబ్రవీత్. ౪౬

దిష్ట్యా త్వయా సహాయేన కృతం కర్త సుదుష్కరమ్,

నగు నవ్యమానంబు రాముననుమతిమీఁద నేలకు వ్రాలెను.

32

సత్యపరాక్రముఁడగు భరతుని రాముండు పుష్పకవిమానంబుపై నెక్కించుటయు నతఁడు రామునిగమింపఁబునొంది సంతృప్తుండై మరల రామునకు నమస్కారంబు గావించెను.

33

రాముండు బహుకాలమునకుఁ గన్నులకుఁబండువుగా సందృష్టుండైన తమ్ముని భరతునివత్తి తనతోడవైఁ గూర్చుండఁజెట్టుకొని పరమానందంబునఁ గవుఁగిలించుకొనెను.

34

అంత భరతుండు లక్ష్మణుని సంభావించి సీతాదేవికి నమస్కరించి సం తోషంబునం దననానుభేయంబుగూడ విచించెను.

35

భరతుండు ముగ్ధుని జాంబవంతుని అంగదుని మైందద్వివిదులను నలుని ఋషభుని గౌఁగిలించుకొని సంభావించెను.

36

భరతుండు ముషేణుని నలుని గవాక్షుని గంధమాదనుని శరభుని బనసుని గౌఁగిటంజేర్చి యాదరించెను.

37

కామరూపులగు వానరులందఱు భరతసమాగమంబునకుమున్నె మనుష్యరూపంబు ధరించియుండిరి గావున భరతునింజూచి వారలు పరమసంతృప్తులయి క్షేమంబడిగిరి.

38

అంత మహాతేజుఁడు ధార్మికులలో నెల్లను క్తముండును రాచకొనురుండు నగుభరతుండు వానరోత్తిముని ముగ్ధుని మరలఁ గౌఁగిలించుకొని యతనితో నిట్లని పలికెను.

39

ముగ్ధివా! నీవు మాకుసలువురకును అయిదవతోడంబుట్టు వైతివి; లోకంబున నుపకారము గావించినవాఁడు మిత్రుఁడగును; అపకారముచేసినవాఁడు శత్రువుగును అని భరతుండు ముగ్ధునితోఁ బలికెను.

40

అంత భరతుండు విభీషణునిం జూచి సామవచనంబున నిట్లని పలికెను.

41

మాభాగ్యవశంబున నీవు రామునకు సహాయుండవై గొప్పకార్యము

శత్రుస్సుశ్చ తదా రామ మభినాద్య సలత్కణమ్. ౪౭

సీతాయా శ్చగణౌ పశ్యా ద్విసయా దభ్యవాదయత్,
రామో మాశరీ మాసాద్య విషణ్ణాం శోకకర్షితామ్. ౪౮
జగ్రహ ప్రణతః పాదౌ మనో మాతుః ప్రసాదయన్,

అభివాద్య సుమిత్రాంచ కై కేఘాంచ యశస్వినీమ్. ౪౯
స మాతృశ్చ తత స్సర్వాః పురోహిత ముపాగమత్,

స్వాగతం తే మహాబాహూ! కౌసల్యానన్దనదన! ౫౦
ఇతి ప్రాజ్ఞలయ స్సర్వే నాగరా రామ మబ్రువన్,

తా న్యజ్ఞలిసహస్రాణి ప్రసృహీతాని నాగరైః. ౫౧
అశోశా నీవ పద్మాని దదర్శ భరతౌగ్రజః,
పాదుకే తే తు రామస్య గృహీతావ్ భరత స్సవ్యయమ్ ౫౨
చరణభ్యాం సరేన్ద్రస్య యోజయామాస ధర్మవితః,

అబ్రసీచ్ఛ తదా రామం భంగ స్స కృతాజ్ఞలిః. ౫౩

ఏత త్తే రక్షితం రాజ వ్రాజ్యం నిర్యాతితం మయా,

అద్య జన్త కృతార్థం మే సంవృత్తశ్చ మనోరథః. ౫౪
యత్త్వాం పశ్యామి రాజాన మయోధ్యాం పున రాగతమ్,

గావించితివి. అని భరతుండు విభీషణునితో బలికెను.

అప్పుడు శత్రుఘ్నుండును రామునకును లక్ష్మణునకును సమస్కారము గావించి పిమ్మట సీతాదేవిపాదములకు సవినయంబుగాఁ బ్రణమిల్లెను. ౪౭

రాముండు పరమదుఃఖితురాలును దుఃఖంబుచేఁ గృశించియున్నది యునగు తనతల్లి కాసల్యయొద్దకుఁబోయి మున్నామె పోవలదన్నను వినక తానరణ్యమునకుఁ బోయెం గావున నిపుడామె మనసునకుఁ బ్రసాదంబు గలుగునట్లు యామెపాదంబులుపట్టి నమస్కారము గావించెను. ౪౮

రాముండు సుమిత్రకును కీర్తిశాలినియగు కైకేయికిని దక్కిన తల్లుల కందఱకును నమస్కరించి యంతఃబురొహితుండగు వసిష్ఠమహర్షికి నమస్కారంబు గావించెను. ౪౯

పౌరులందఱు రాముంజూచి చేతులుమోడ్చి “మహానుభావుడా! కాసల్యదేవి యానందంబును నృద్ధిఁబొందించునట్టి నుపుత్రుడా! నీకు స్వాగత మగుఁగాక” అనిపలికిరి ౫౦

తామకు మొగ్గులకొనున్న యాపౌరులు గావించిన పెక్కువేల చేమాడ్పులను రాముండు చూచి యాదరించెను ౫౧

సమస్తధర్మములుం దెలిసిన భరతుండు మున్ను తనయొద్ద రాముం జొసంగిన పాగుకలను దీసి మనుజునాథుండగు రామునిపాదంబులకుఁ దానే తగిలించెను. ౫౨

అప్పుడు భరతుండు అంజలిబంధంబు గావించి రామునితో నిట్లని పలికెను ౫౩

రాజా! నేను ఇల్లడగా రక్షించుచుండిన నీరాజ్యమును ఇదిగో నీకప్ప గించినాను

నీవు మరల నయోధ్యకుఁబచ్చి రాజుగా నుండుటను జూచుచున్నాను గావున ఇప్పుడు నాశస్త్రము కృతార్థమయినది. ఇప్పుడు నాకోర్కెలు నెఱవేఱినవి. ౫౪

1382 యుద్ధకాణ్డే - త్రింశదుత్తరశతతమ స్సర్గః. సర్గము.

అనేక్షతాం భవాన్కోశరీ కోష్ఠాగారం పురం బలమ్. ౫౫
భవత స్తేజసా సర్వం కృతం దశగుణం మయా,

తథా బ్రువాణం భరతం నృష్ట్యా తం భ్రాతృవత్సలమ్. ౫౬
ముముచు ర్వానరా బాష్పం రాక్షసశ్చ విభీషణః,

తతః ప్రహర్షా ద్భరత మజ్కు మారోష్య రాఘవః. ౫౭
యయా తేన విమానేన ససైన్యో భరతాశ్రమమ్,

భరతాశ్రమ మాసాద్య ససైన్యో రాఘవ స్తదా. ౫౮
అవతీర్య విమానాగ్రా దవతస్థే మహీతలే,
అబ్రవీ త్తు తదా రామ స్తద్విమాన మను త్తమమ్. ౫౯

వహ వైశ్రవణం దేవ మనుజానామి గమ్యతామ్,

తతో రామాభ్యనుజ్ఞాతం తద్విమాన మను త్తమమ్. ౬౦

ఉ త్తరాం దిశ మాగమ్య జగామ ధనదాలయమ్,

పురోహిత న్యైత్త సమస్య రాఘవో

బృహస్పతే శ్శక్ర ఇ వామరాధిపః. ౬౧

నివీడ్య పాదా పృథగాసనే శుభే

సహైవ తే నోపవివేశ రాఘవః.

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే త్రింశదుత్తరశతతమ స్సర్గః.

నీవు బొక్కసంబును ధాన్యకాలను బట్టణంబును సైన్యమును జూచు
కొనుము; నీ ప్రభావంబున సమస్తమును నీవు పోయినప్పటికిఁ బదంతులుగా
వృద్ధిబొందియున్నవి. అని భరతుండు రామునితోఁ జెప్పెను. ౫౫

భరతుండు అన్నయందుఁ బరమభక్తితో నట్లు పలుకుటంజూచి వాన
రులందఱు కన్నీరువిడిచిరి. రాక్షసుఁడయిన విభీషణుండుగూడ కన్నీరు
విడిచెను. ౫౬

అంత రాముండు సంతోషంబున భరతునకంబునఁ గూర్చుండఁబెట్టు
కొని సకలసేనాసమేతంబుగా నాపుష్పకవిమానంబుతో నెందఱిగ్రామంబునకుఁ
బోయెను. ౫౭

రాముండు నందిగ్రామంబుఁ జేరినపిదప సేనాసమేతంబుగాఁ బుష్పక
విమానంబుపయినుండి భూమికి దిగెను. ౫౮

రాముం డప్పుడు స్వోత్తమంబగు నపుష్పకవిమానంబును జూచి
యిట్లనిపలికెను. ౫౯

నీవీకఁ గుర్రేరునకు వాహనముగా నుండుము. నీకనుజ్ఞ యొసంగె
దనుపొమ్ము. అని రాముండు పుష్పకముతోఁ బలికెను.

అంత సర్వవిమానోత్తమంబగు నాపుష్పకవిమానము రాముననుజ్ఞనొంది
ఉత్తరదిశాభిముఖంబయి పోయి కుర్రేరుభవనంబుఁ జేరెను. ౬౦

చేవేంద్రుండు బృహస్పతిచరణంబులకుఁ బ్రణమిల్లనట్లు రాముండు
తనకనురూపుండయిన పురోహితుఁడు ఐన్ద్రుని పాదంబులకు సమస్కరించి
యతఁడునుండానును నుండరములయిన వేణువేతాసనంబుల నేకకాలంబునం
గూర్చుండిరి. ౬౧

ఇది నూటముప్పదవసర్గము.

1384 యుద్ధకాణ్డే - ఏకత్రింశదుత్తరశతతమ స్సర్గః. సర్గము.

ఏకత్రింశదుత్తరశతతమ స్సర్గః.

శిర స్యజ్జలి మాధాయ కై కేయూనన్దవర్ధనః,
బభాషే భరతో జ్యేష్ఠం రామం సత్యపరాక్రమమ్. ౧

పూజితా మామికా మాతా సత్తం రాజ్య మిదం మమ,
త ద్దదామి పున స్తుభ్యం యథా త్వ మదదా మమ. ౨

ధుర మేకాకినా న్యస్తా హృషభేణ బలీయసా,
కిళో రీచ గురుం భారం సవోఘ మహ ముత్సహే. ౩

వారివేగేన మహతా భిన్న స్సేతు రివ క్షరన్,
దుర్బన్ధన మిదం మన్యే రాజ్యచ్ఛిద్ర మసంవృతమ్. ౪

గతిం ఖర ఇ వాశ్వస్య హంస న్యేవ చ వాయసః,
నా న్యేతు ముత్సహే రామ! తవ మార్గ మరిన్దమ!. ౫

యథా చారోపితో వృక్షో జాత శ్చాన్తర్ని వేశనే,
మహంశ్చ సుదురాలోహో మహస్కన్ధప్ర శాఖవాన్. ౬
శీర్యేత పుష్పితో భూత్వా న ఫలాని ప్రవర్షయన్,
తస్య నానుభవే దర్థం యస్య హేతో స్స రోష్యతే. ౭
ఏ ఙ్గోపనూ మహాబాహో! త్వ మర్థం వేత్తు మర్హసి,

నూటముప్పదియొకటవసర్గము.

భరతుండు శిరస్సునం జేమోడ్చునుటించి కైకేయుంఁ బరమానందం
బున శొష్ణుచుండ అన్నయు సత్యపరాక్రమఁడునగు రాముంజూచి యిట్లని
పలికెను. ౧

నీవు రాజ్యంబు పరిత్యజించి వినివాసంబు సంగీకరించుటచే నాత్మని
సంతోషపఱచితివి నామను యిరాజ్యంబు నొసంగితివి నీవేవిధంబున నానంద
నిల్లడగారాజ్యంబునుంచితివో అదేప్రకారమున ఆరాజ్యంబును మరలనీకొసంగి
నాభావమును నివారించుకొనుచున్నాను. ౨

నీవు నాయొద్దనుంచిన న్యాసమును నివు కోరినట్లు డియ్యనిచ్చునందు
వేమో, బలిష్ఠుండు నొక గొప్పయొద్ద భావమాయుబరువును చూడపైవేసిన
యెడ నాదూడ మోయఁజాలనట్లు, మహాతేజాండువగు నీవువహింపఁదగిన
యారాజ్యభారమును నాపయించితే నాకు వహింప శక్తిలేదు ౩

జలప్రవాహమునకుఁ దెగి కాలుచున్న నీటికట్టగడ్డి యాకు మండలు
వేసి యడ్డగింపనిచో నిలువనట్లు, బహుచ్ఛిద్రంబులగు రాజ్యము గుప్తమం
త్రాది సాధనములచేఁ రక్షింపనియెడ నిలువఁజాలదు. అంతటికార్యమునకు నేను
జాలుదానా? ౪

శత్రువుల యాపుమాపునట్టి రాముడా! ఉత్తమాశ్వమునలె గర్దభము
పరుగై త్తెజాలనట్లు నాంసవలె గాక యెగురఁజాలనట్లు నీవలె రాజ్యభారము
వహింప నేను సమర్థుండనుగాను. ౫

మహాబాహుండవగు రాముడా! ఇంటిలోపల నొకవృక్షమునాటికే
అది పెద్దదై దొంగలకాకోహింప నలవిగానిదిగా గొప్పస్వంధమును గొప్తు
లునుగలిగి పుష్పించినదై ఫలింపకయే నశించినయెడ నావృక్షము ఎందుకు
నాటఁబడినదో, అఫలమునాటిగవానికిఁ గలుగకయేపోవునుగాదా! దశరథమహా
రాజు మహాతపస్సుచేసి పుత్రకామేష్ట్యాదులచే నిన్నుఁబొందఁగా నీవుపెద్దపె
దగి మహాపరాక్రమశాలివై శత్రువులకడయుండవై బంధుమిత్రాది సంపన్ను

1836 యుద్ధకాణ్డే-ఏకత్రింశదుత్తరశతతమ స్సర్గః. సర్గము.

య ద్యస్తా న్మనుజేంద్ర! త్వం భక్తాన్పుత్ర్యా న్న కాధి హి. ౮

జగ దద్యాభిషిక్తం త్వా మనువశ్య తు సర్వతః,
ప్రతపన్త మివాదిత్యం మధ్యాహ్నా దీప్తతేజసమ్. ౯
తూర్యసజ్ఞాతనిర్ఘోషైః కాశ్చీనూపురనిస్వనైః,
మధురై ర్నితశబ్దై శ్చ ప్రతిబుధ్యస్వ రాఘవ!. ౧౦

యావ దావర్తతే చక్రం యావతీ చ వసున్ధరా,
తావ త్త్వ మిహ సర్వస్య న్వామిత్య మనువర్తయ. ౧౧

భరతస్య వచః శ్రుత్వా రామః పరపురజ్ఞయః,
తథేతి ప్రతిజగ్రాహ నిషనా దాసనేశుభే. ౧౨

తత శ్శత్రుఘ్నవచనా న్నిపుణాః శ్శత్రుర్ధకాః,
సుఖహస్తా స్సుశీఘ్రాశ్చ రాఘవం పర్యుపాసత. ౧౩

పూర్వంతు భరతే న్నా తే లక్ష్మణేచ మహాబలే,
సుగ్రీవే వానరేంద్రే చ రాక్షసేంద్రే విభీషణే. ౧౪
విశోధితజట స్నాన్నత శ్చిత్రమాల్యానులేపనః,
మహార్హ వసనో రామ స్తస్మా తత్ర శ్రీయా జ్వలన్. ౧౫

డవై సమస్తకల్యాణగుణంబులం గలిగి యలరారుచున్నావు అట్టి నీవు కులక్రమాగతమయిన రాజ్యపరిపాలనము చేసి భక్తులము భృత్యులమగుమమ్ముఁగా పాడవేని మున్నుదాచారించిన నృత్యముచందమగును. ఈయభిప్రాయమును నీవి యెఱుంగుము.

౬-౮

ఇప్పుడు పట్టాభిషిక్తుండవై మధ్యాహ్నాగూర్చునిపగిది మహాతేజః ప్రతాపములతో వెలుంగుచున్న నిన్ను లోకమంతయుఁ జూచునుగాక. ౯

రాముఁడా! వానావిధవాద్యధ్వనులును నర్చనము గావించు స్త్రీల యొక్క కాంచీనాపుర ధ్వనులును స్వర్తధ్వనులును శమణీయంబులగు గీతాధ్వనులును వీనులకు విందునీయ మేలుకొనుము. ౧౦

జ్యోతిశ్చక్ర మంతికాలము తిరుగుచుండునోభూమియొంతవఱకుఁ దడఁగలదో నీవు అంతికాలము ఇచటపనుస్తరాజ్యమును బాలింపు చుండుము. అని భరతుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను. ౧౧

శత్రుపట్టణంబుల జయించునట్టి రాముండు భరతుని వచనంబువిని అంగీకరించెను. అదివఱకు లొచుండియుండిన భరతుండును అంతశుభమయిన యాసనమునం గూర్చుండెను. ౧౨

అంత శత్రుస్మున పనువునం జేసి సమర్థులను ముఖముగాఁ బట్టాభిషేకముహూర్తము అతిక్రమింపకుండ శిఘ్రముగాఁ జేయఁగలిగినవారలునగు గడ్డము మీసములను గత్తిరించి సంస్కరించుట్టి క్షౌరికులు రామునకును భరతునకును లక్షణునకును శత్రువులను గత్తిరించి సంస్కరించిరి. ౧౩

మొదట భరతుఁడు స్నానముచేసెను అంత మహాబలండుగు లక్షణుండు స్నానముగావించెను అంత వానరరాజు సుగ్రీవుండును రాక్షసరాజు విభీషణుండును మంగళస్నానము నొందినపిదప, రాముండు జటలువిడచి సరిచేయఁబడిన తలవెండ్రుకలుగలవాఁడై స్నానంబుగావించి వానావిధపుష్పమాలికలచేతను సుగంధకర్పూర కస్తూరీ కుంకుమాది మిళితమయిన చందనముచేతను అలంకృతుఁడై ఉత్తమమయిన పీతాంబరములు ధరించి మహాతేజస్సుచే జ్వలించుచు సింహాసనముపయిఁ గూర్చుండెను. ౧౪, ౧౫

1388 యుద్ధకాండే - ఏకత్రింశదుత్తరశతతమ స్సర్గః. సర్గము.

ప్రతికర్త చ రామస్య కారయామాస వీర్యవాన్,
లక్ష్మణస్య చ లక్ష్మీవా నిశ్వాకుకులవర్ధనః. ౧౬

ప్రతికర్త చ సీతాయా స్సర్వా దశరథస్త్రియః,
ఆత్మనైవ తదా చక్రు ర్మనస్విన్యో మనోహరమ్. ౧౭
తతో వానరపత్నీనాం సర్వాసా మేవ శోభనమ్,
చకార యత్నా త్కౌసల్యా ప్రహృష్టా పుత్రీలాలసా. ౧౮

తత శ్శుక్రఘ్నవచనా త్సుమన్తో నామ సారథిః,
యోజయిత్వాభిచక్రామ రథం సర్వాజ్ఞశోభనమ్. ౧౯

అర్కమణ్డలసజ్జాళం దివ్యం దృష్ట్వా రథోత్తమమ్,
ఆరురోహ మహాబాహూ రామ స్సత్యపరాక్రమః. ౨౦

సుగ్రీవో హనుమాం శ్చైచివ మహేంద్రసదృశద్యుతీ,
స్నాతో ద్వివిభై ర్వహ్నే ర్దగ్ధతు శ్శుభకుణ్డతా. ౨౧

వరాధరణసంపన్నా యయు స్తా శ్శుభకుణ్డలాః,
సుగ్రీవపత్న్య స్సీతా చ ద్రష్టుం నగర ముత్సుకాః. ౨౨

అయోధ్యాయాం తు సచివా రాజ్ఞో దశరథస్య యే,
పురోహితం పురస్కృత్య మన్తయామాసు ర్ధనత్. ౨౩

అశోకో విజయ శ్చైచివ సుమన్తశ్చైచివ సజ్జతాః,
మన్తయ న్రామపుధ్యర్థ ముధ్యర్థం నగరస్యచ. ౨౪

మహాపరాక్రమశాలియు శ్రీమంతుఁడును ఇత్యాదులకును వృద్ధిఁ బొందించువాఁడునగు శత్రుఘ్నుఁడు అంత రామునకును లక్ష్మణునకును భరతునకును హాఠకేయూరాద్యాభరణములు దొడిగించి యలంకారము నేయించెను.

అంత నప్పుడు సీతాదేవికి సుంచి మనస్సుగల దశరథభార్యలు అందఱునుజేరి తామేచేతులులార మనోహరమయిన యలంకారము గావించిరి. ౧౭

అంతఁ గౌసల్యాదేవి కొడుకునం దధికప్రీతిగలది కావునఁ బరమ సంతోషింబున రామమిత్రులయిన వానరుల భార్యలకందఱును బ్రయత్ను పూర్వకముగా మనోహరమయిన యలంకారము గావించెను. ౧౮

అంత శత్రుఘ్ను నాజ్ఞానిలన సుమంతుఁడను సాంధి యన్నియంగములును రమణీయములుగాఁగల యైత్తమయిన కథమును ఉత్తమాశ్వంబులు పూన్చితెచ్చెను. ౧౯

ఆజానుబాహుఁడును ఎట్టికాలమునంగును వ్యర్థముకాని పరాక్రమముగలవాఁడునగు రాముఁడు నూత్యనుండలమునలె దేదీప్యమానమయి యైత్త మరథంబువచ్చినంజూచి దాని నారోపించెను. ౨౦

సుగ్రీవుండును హనుమంతుండును స్నానముచేసి స్వస్థమునందలి వస్త్రములతో సమానములయిన వస్త్రములు ధరించి సుందరములయిన కుండలములతో దేవేంద్రునిపగిది భాసిల్లుచు ఆయోధ్యాభిముఖులయి పోయిరి ౨౧

సుగ్రీవుఁడభార్యలను సీతాదేవియు, నుత్తమాభరణభూషితలయి సుందరములయిన కుండలంబులు దాల్చినవారలయి యయోధ్యాగరంబుఁ జూచు వేషికతోఁ బోయిరి ౨౨

దశరథునిమంత్రులు ముందయయోధ్యకుఁ బోయి పురోహితుఁడగు వసిష్ఠునితో శ్రీరామపట్టాభిషేకమునకుఁ గావలసిన వస్తువులం గుఱించి యాలోచించిరి ౨౩

అశోకుఁడును విజయండును సుమంతుండునుజేరి ఏవిధముగాఁ బట్టాభిషేకము చేసినయెడ రామునకును సగింమునకును వృద్ధికరముగ నుండు నో ఆవిధమునుగుఱించి వసిష్ఠునితో నాలోచించిరి. ౨౪

1310 యుద్ధకాణ్డే - ఏకత్రింశదుత్తరశతతమ స్వర్గః. సర్గము.

సర్వమే వాభిషేకార్థం జయార్హస్య మహాత్మనః,
కర్తు మర్హథ రామస్య య ద్య న్నజ్ఞశ్చూర్వకమ్. ౨౫

ఇతి తే మన్త్రిణ స్సర్వే సన్విశ్య తు పురోహితమ్,
నగరాన్నిర్యయు స్తూర్ణం రామదర్శనబుద్ధయః. ౨౬
హరియుక్తం సహస్రాక్షో రథమిద్ధృ ఇ వానఘః,
ప్రయయా రథ మాస్థాయ రామో నగర ముత్తమమ్. ౨౭

జగ్రహ భరతో రశ్మీన్ శత్రుఘ్న శ్చత్ర మాదదే,
లక్ష్మణో వ్యజనం తస్య మూర్ధ్ని సమర్పయేజయత్. ౨౮
శ్వేతంచ వాలవ్యజనం జగ్రహ పురతః స్థితః,
అవరం చంద్రసజ్జాశం రాక్షసేంద్రో విభీషణః. ౨౯
ఋషిసంజ్ఞే న్నదాకాశే దేవైశ్చ సమరున్దణైః,
స్తూయమానస్య రామస్య శుశ్రువే మధురధ్వనిః. ౩౦

తత శ్చత్రంజయం నామ కుఞ్జరం సర్వతోపమమ్,
ఆరురోహ మహాశేఖ స్సుగ్రీవః ప్లవగర్షభః. ౩౧
నవ నాగసహస్రాణి యయు రాస్థాయ వానరాః,
మానుషం విగ్రహం కృత్వా సర్వాభిరాఘాపితాః. ౩౨
శబ్దశబ్దప్రణాదైశ్చ దుష్టుభీనాం చ నిస్సనైః,
ప్రయయా పురుషవ్యాఘ్ర స్తాం పురీం హర్ష్యమానినీమ్. ౩౩

వద్యశుస్తే సమాయాంతం రాఘవం సపురస్సరమ్,
విరాజమానం వపుషా రథే నాతిరథం తదా. ౩౪

మహాత్ముడగు రామునకుఁ బట్టాభిషేకము గావించుటకై మంగళ కరములు జయప్రదములు నైనవాని నన్నిటిని మీరుచక్కగాఁ గావింపుఁడు అని మంత్రులు వసిష్ఠునకుఁ జెప్పిరి. ౨౧

ఆమంత్రులందఱు వసిష్ఠమహర్షి కివ్యధంబునఁ జెప్పి యంతరామునిం జూడఁగోరినవారలయి మరల రామునకగరుగాఁ బోయిరి. ౨౨

పచ్చని గుఱ్ఱములతోఁగూడిన రథము నారోహించి వేయికన్నులుగల దేవేంద్రుండు పోవునట్లు రాముఁడు ఉత్తమయైన రథము నారోహించి యయోధ్యానగరాభిషిఖుడై పోయెను. ౨౩

రామునకు ధీరతుఁడు పగ్గంబులువట్టి సారథ్యంబు గావించెను. శత్రు ఘ్నుండు ధత్తంబుఁబట్టెను. లక్ష్మణుఁడు ముందరినిలుచుండి రామునికిరస్సు పయి విసనకఱ్ఱతో విసరుచుఁ దెల్లనివింజామరను బట్టెను రాక్షసరాజు విభీషణుఁడు చంద్రబింబ సమానంబగు మఱియొకతెల్ల వింజామరం బట్టెను.

అప్పుడు ఆకాశంబున ఋషులును వాయుగణంబులును దేవతలును రాముఁడు గావించిన కావణవిధాది కర్తములం బ్రస్తుతింప నాధ్వని మధురంబై వినంబడినది. ౩౦

అంత మహాతేజఁడును వానరోత్రముండునగు సుగ్రీవుండు పర్యతాకారమున శత్రుంజయమును మదగజము నారోహించిపోయెను. ౩౧

వానరవీరులు మనుష్యరూపమును దాల్చినవారలయి నానావిధాధరణములచే నలంకృతులయి తొమ్మిదివేల యేనుంగుల నారోహించి పోయిరి.

పురుషోత్తముడగు రాముఁడు శంఖధ్వనులునుజనులప్రహర్షింబునం గావించు కోలాహలధ్వనులును భేరిభాంకారంబులును బోరుకొన హర్ష్యపక్ష్మిలతో నొప్పచున్న యయోధ్యాపురికిఁ బోయెను. ౩౩

అంత నప్పుడు అయోధ్యకుఁబోయియుండి మరల రాము నెదుర్కొనవచ్చిన నునుంఁద్రాదిమంత్రులు పరివార సమేతంబుగా రథముపయి పెచ్చుచున్నవాని నిజదేహకాంతిచే దేదీప్యమానుడగునాని సర్వరథిక్రేష్ఠుని రామునిం గాంచిరి. ౩౪

42 యుద్ధకాణ్డే-వక్త్రంశదు త్తరశతతమ స్సర్గః. సర్గము.

శ్రే వర్ధయిత్వా కాకుత్స్థం రామేణ ప్రతినన్వితాః,
అనుజగ్ము ర్మహాత్మానం భ్రాతృభిః సరిహరితమ్. 3౫

అమాత్యైః రాష్ట్రాణాం శైచప తథా ప్రకృతిభి ర్వృతః,
శ్రియా విరుపచే రామో నక్షత్రై రివ చన్ద్రమాః. 3౬

స పురోగామిభి స్తూరైః స్తాశస్వ స్తికపాణిభిః,
ప్రవ్యాహరద్భి ర్దుద్భై ర్మద్యళాని యయా వృతః. 3౭

అక్షతం జాతరూపం చ గావః కన్యా స్తథా ద్విజాః,
న స మోగకహస్తా శ్చ రామస్య పురతో యయుః. 3౮

సఖ్యం చ రామ స్సగ్రీవే ప్రభావంచానిలాత్మజే,
వాసరాణాం చ తత్కర్క రాక్షసానాం చ తన్వలమ్. ౩౯
విభీషణస్య సంయోగ మాచచక్షే చ ముద్రిణామ్,

శ్రుత్వా తు విస్మయం జగ్ము ర్మయోహ్యపురవాసిచః. ౪౦

ద్యుతిమా నేత దాఖ్యాను రామో వారరసంవృతః,
హృష్టపూర్వజనాకీర్ణా మయోధ్యం ప్రవివేశ సా. ౪౧

తతో హ్యభ్యుచ్చయ న్నౌరాః పతాకాన్తే గృహే గృహే,

ఎత్తోకాధ్యుపితం రమ్య మాససాచ విశు ర్ద్రుహమ్. ౪౨

మఱియు నెవరు వాల్చి కిమహర్ని విరచితమయిన శ్రీరామదివ్యచరిత్ర ప్రతిపాదకమైన యీసంహితను భక్తితో నితరులచే వ్రాయుంతురో తామును వ్రాయుదురో వారలు ఏలోకంబున సమస్తైశ్వర్య సంపన్నులయి సర్వభూంతులయి సర్వభోగంబుల ననుభవించి తుదను స్వర్గలోకంబున (వైకుంఠజిబున) పునరావృత్తిరహితముగా నివసింపుచుందురు. ౧౧౮

ఇది నూటముప్పదియొకటవసర్గము.

యథాకాండము సమాప్తము.

సంస్కృత గ్రంథములు.

ప్రతి 1-కి రూ ౨ ఆ

కాత్తిక మాహాత్మ్యము, చక్కనికూర్పు	0	6
బాలరామాణము, సటిక	0	3
పద్మపురాణాంతర్గతమాఘపురాణము, ఆంధ్రతాత్పర్యసహితము	2	0
శ్రీమద్రామాణము, నుందరకాండము, మూలము మాత్రము	1	0
డిటో ఉత్తరకాండము మేలు ప్రతి ...	1	4
శ్రీమద్రామాణము, వ్యాఖ్యానచతుష్టయవిశిష్టము, 2సంపుటములు	15	0
శ్రీమద్రామాణము, బాలకాండము తాత్పర్యసహితము ...	2	0
డిటో ఆయోధ్యాకాండము ,, ...	౨	0
డిటో ఆరణ్యకాండము ,, ...	2	0
డిటో శిష్యసంధాకాండము ,, ...	2	౬
డిటో నుందరకాండము ,, ...	2	0
డిటో యుద్ధకాండము ,, ...	4	0
డిటో ఉత్తిరకాండము ,, ...	2	8
అమావాస్యతర్పణము.	...	0 1
ఆపస్తంబగృహ్యసూత్రము	..	0 3
ఆంధ్రద్రావిడసంధ్యాసందనము	...	0 2
ఋగ్వేదపూర్వప్రయోగాదర్శము	...	2 0
ఋగ్వేదకర్తృప్రయోగము	...	0 4
ఋగ్వేదసంధ్యావందనము, సటిక	...	0 2
తిథిమంత్రములు, (ఆగృహ్యులది)	...	0 2
దేవతార్చన, చిన్ననైజా	...	0 1
పంచసూక్తములు, సస్వరము	...	0 2
పంచోపనిషత్తులు, తైత్తిరీయము, సస్వరము	...	0 12
,, ,, బ్రహ్మమేధసహితము	...	0 4
పితృతర్పణము, చిన్ననైజా	...	0 1
బ్రహ్మయజ్ఞము, సస్వరము	...	0 2
సహనాథ్యసము, చిన్ననైజా	...	0 6

మంత్రప్రశ్నములు, సస్వరము	...	0	6
మంత్రపుష్పము, సచీక	...	0	1
యజుర్వేదము, ఆరణ్యకము, సస్వరము	...	3	0
యజ్ఞోపవీతధారణవిధి	...	0	2
యజుర్వేదసంధ్యావందనము, మూలము	...	0	2
యజుర్వేదసంధ్యావందనము, పురుషనూక్తము, శ్రీనూక్తము, ఆంధ్ర బ్రహ్మసహితము	...	0	4
యజుర్వేద ఆర్చికమంత్రములు	...	0	6
యాజుర్పూర్వప్రయోగచంద్రిక, సస్వరము	...	2	0
యద్రము, పురుషనూక్తమువగైరాలు	...	0	2
శ్రీవైష్ణవత్రాధప్రయోగము	...	0	4
వ్రతరత్నాకరము, ప్రథమభాగము	...	0	10
,, ద్వితీయభాగము	...	1	2
వ్రతచూడామణి, 360 వ్రతములు	...	2	0
నూర్యనమస్కారము, చిన్ననైజా	...	0	1
ఆరూఢరత్నసిద్ధాంజనము	...	0	12
కాలాంబుతము, సటిక; మేలుప్రతి	...	1	4
గౌళికాస్త్రము, తెనుగు	...	0	2
జలార్ధశకాస్త్రము, సటిక	...	0	4
ముహూర్తరహస్యము, సటిక	...	0	14
నక్షత్రచూడామణి, చక్కనిప్రతి	...	0	6
సర్వార్థచింతామణి, మేలుప్రతి	...	0	12
లఘుతాచకము, సాంధ్రతాత్పర్యము	...	0	12
భృగుసూత్రములు ,,	...	0	6
భావార్థచంద్రిక ,,	...	0	8
వృద్ధిపరాశరము ,,	...	0	10
కేరళప్రశ్నము ,,	...	0	
సనత్కుమారగృహవాస్తువు ,,	...	0	

అష్టకవిద్య, సాంధ్యితాత్పర్యము	...	0	4
మయవాస్తువు	...	0	3
వాస్తుసర్వస్వము	...	0	4
వనమాల (వర్ణఫణి)	...	0	3
స్వప్నశాస్త్రము	...	0	3
సాముద్రికశాస్త్రము సటిక	...	0	4
శకునశాస్త్రము, [శిఖిసరినింహశతకము]	...	0	4
సారావళి, సాంధ్యితాత్పర్యము	...	3	0
ఆపస్తంబప్రవరకాండము, సటిక	...	0	2
ఆశ్వలాయనప్రవరకాండము	...	0	2
ఆశాచనిర్ణయము [తెనుగు]	...	0	3
దేవలస్మృతి, సాంధ్యటిక	...	0	3
పరాశరస్మృతి	...	0	12
బుధస్మృతి, సాంధ్యితాత్పర్యము	...	0	2
బృహస్పతిస్మృతి	...	0	3
వృద్ధపరాశరస్మృతి	...	0	2
శంఖలిఖితస్మృతి	...	0	2
అసతోక్షానుభూతి, సాంధ్యితాత్పర్యము	...	0	1
అదైవతపంచరత్నము	...	0	
అదైవతోపదేశపంచరత్నములు	...	0	
అదైవతానుభూతి	...	0	2
ఆత్మబోధము, సటిక, చక్కనికూర్పు	...	0	4
ఆత్మపూజ, ఆంధ్యితాత్పర్యసహితము	...	0	1
ఆత్మవిద్యావిలాసము	...	0	6
ఆత్మనాత్మవివేకము	...	0	4
ఉత్తరగీత, సటిక, చిన్నచెద	...	0	12

ప్రకరణము, సవ్యాఖ్యానము	...	1	4
ము, ఆంధ్రతాత్పర్యసహితము	...	0	2
,, తెనుగుపదము	...	0	2
శ్రమము, మూలము	...	0	3
, తెనుగుపదము	...	12	0
, మూలము మాత్రము	...	0	6
ఆంధ్రతాత్పర్యసహితము	...	1	4
,, చిన్నపైజా		0	10
నిబిడెంటు గారి ఇంగ్లీషు తర్జుమాతో		0	8
కాంకరభాష్యము, మేలుప్రతి		1	6
శ్రీరామచంద్ర సరస్వతీకృత ఆంధ్రబ్రీకాతాత్పర్య సహితము, మతస్త్రియ భాష్యములనుండి అశీకాంశములింగుచేర్చి			
శాన్తకృమణికతో ముద్రింపబడినది		2	12
హారపంచకము, సాంధ్రతాత్పర్యము		0	2
దాంతస్తోత్రపంచకము ,,		0	4
గీతా, సాంధ్రతాత్పర్యము, చిన్నపైజా		0	12
కాష్ఠకము ,,		0	2
రిమిడేస్తవము, సటిక, చక్కనికూర్పు		0	4
తదించూపనిషత్తు, సాంధ్రతాత్పర్యము		0	2
తారణోపనిషత్తు ,,		0	2
పృథ్వీపనిషత్తు ,,		0	2
ఆత్మబోధోపనిషత్తు ,,		0	2
అరుణేయ్యుపనిషత్తు ,,		0	3
కావాస్యోపనిషత్తు ,,		0	4
నితరేయోపనిషత్తు ,,		0	8
కేనోపనిషత్తు ,,		0	
కైవిల్యోపనిషత్తు ,,		0	

కృష్ణోపనిషత్తు,	సాంధ్రతాత్పర్యము	
గోల్పోపనిషత్తు	"	
జాబాల్పూపనిషత్తు	"	...
తైత్తిరీయోపనిషత్తు	"	...
ద్వాదశోపనిషత్తులు,	తెనుఁగువచనము	...
అథర్వవేదీయ ప్రాణాగ్నిహోత్రోపనిషత్తు		...
నిరాలంబోపనిషత్తు,	సాంధ్రతాత్పర్యము	...
పరమహంసోపనిషత్తు	"	...
బ్రహ్మోపనిషత్తు	"	...
ముక్తికోపనిషత్తు	"	...
మండలబ్రహ్మోపనిషత్తు	"	...
యోగతత్వోపనిషత్తు	"	...
సప్తసూచికోపనిషత్తు	"	...
వాసుదేవోపనిషత్తు	"	...
శారీరకోపనిషత్తు	"	...
స్కందోపనిషత్తు	"	...
సర్వసాకోపనిషత్తు	"	...
ధర్మహరి సుభాషితము, ఆల్పబైందు		...
డిటో కాలికోబైందు		...
భాషామంజరి, సటీక, చక్కనికూర్పు		
భారవి, సవ్యాఖ్యానము, 9 సర్గలు		
భోజచరిత్ర, కాతాత్పర్యసహితము		
మాఘము, సవ్యాఖ్యానము, 6 సర్గలు		
, 3 సర్గలు, సటీకతాత్పర్యసహితము		
మేఘసందేశము, సటీక		
రఘువింశము, 10 సర్గలు, సవ్యాఖ్యానము		

వావిళ్ల. రామస్వామిశాస్త్రిలు అండ్ సన్స్
292, ఎస్. ప్ల. నేడ్, చెన్నై

